

Deze tekstuitgave is vervaardigd door medewerkers van de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal o.l.v. Nicoline van der Sijs en Hans Beelen. De tekstuitgave vormt een onderdeel van de elektronische Woordenbank Nederlandse Dialecten (eWND), op www.meertens.knaw.nl/dialectwoordenboeken/

{p.301}

O

oerelen, zw. ww., intr. Alleen in de inf. *Morrelen, peuteren* (Wormerveer, de Koog). || Ik docht al, wat zit-i deer te oerelen, maar nou zien ik 'et eerst. – Evenzo in het Fri. *oárelje*.

oetelen, zw. ww., intr. *Onhandig en slordig werken*. || Wat ben-je weer an 't oetelen (b.v. *als iemand iets schoon maakt met halfvuil vader, of met te weinig nat*). – Vgl. *hoetelen, oeteren* en *oetelig*.

oetelig, bnw en bijw. *Groezelig, smerig, morsig*. Zie *oetelen*. || Wat is dit kind oetelig. Doen dat oetelige boezelaar of. 't Ziet er bij hollie (*hen*) in huis zo oetelig uit. Hè, wat doen je dat oetelig (*wat ben-je aan het oetelen*). – Vgl. Oost-Fri. *öerîg, smerig, vuil* (KOOLMAN 2, 691).

oeterdijk, znw. m.; zie *euterdijk*.

oeteren, zw. ww., intr. – 1) *In water morsen, ploeteren, smeren*. Ook *slordig en vuil werken*. || Kom, zit nou niet zo in die nattigheid te oeteren. Och, 't is 'en smerig wijf, ze oetert maar wat. – Vgl. *oetelen* en *otteren*.

2) *Dreutelen, beuzelen, niet opschieten met zijn werk*. Ook *met alle aandacht aan iets bezig zijn, zonder dat het gelukt*. || Hè, wat oeter-je toch, maak wat an (*voort*)! Ootje, wat ben-je weer an 'et oeteren, wil ik je eris helpen?

3) *Grommelen, mopperen* (de Wormer). || Zit toch niet zo vervelend te oeteren; er is immers niks an te doen.

oever, znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de naam van stukken land, die aan water liggen. || De Oevers (te Oostzaan). Brechten oevers, *Polderl. Oostz. I* (17de e.). Een vierde paert (*part*) in Steelkamps oever (op Ruigoord), *Polderl. Westz. II* (a° 1629). – Vgl. *Keuren v. Waterl. 31* (a° 1673): “alle Eygenaars van de Landen, geleege op eenige Oevers, Meeren ofte aen eenige Gouwen, ofte binnenwegen”.

oezelig, bnw. *Groezelig, smerig* (de Koog); Synon. *oetelig*; zie aldaar. || Wat is dat schort oezelig.

of (I), onderschikkend voegw. Zie *Ned. Wdb. X*, 67 vlgg. Soms zegt men *ovve*, doch naar het schijnt alleen vóór het toonloze *we, ze* en *der*. Vgl. het gebruik van *azze* op *als*. || Ik weet niet waar ovve we heen gane. 't Is ovve ze gek benne. Vraag ovve ze nog wet nodig hewwe. 't Is ovve der gaten in benne. We moete gien zier thuis brenge; went den zou het net weze, ovve we zoo veul 'ehad hadde, datte we het niet op konne, *Sch. t. W. 279*.

of (II), bijw. *Af*. Evenzo in alle samenstellingen. Zie op *af*, enz.

offeren, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *van de hand wijzen, weigeren* (de Wormer). || Dat zou ik maar offeren. Ze hebben dat voorstel 'offerd. “Wil-je die man niet an de kost helpen?” “Dank je, ik offer 'et.” – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 74).

oft, bijw. *Dikwijls* (Assendelft, Jisp). Daarnaast gewoner **oftig**. || Ik heb er oft eweest. Hij {p.302}

komt oftig hier langes. Dat beurt ook niet oftig, dat je bij me komme (*komt*). – *Oftig* is ook verderop in N.-Holl. gebruikelijk (DE JAGER, *Taalk. Magaz. 3*, 514; WINKLER, *Dialecticon 2*, 39). *Ofte* wordt ook in de *Teuthonista* vermeld, docht het woord ontbreekt in het algem. Ned.; het is echter in de meeste Germ. talen bekend. Vgl. Hgd. *oft*, Eng. *oft*, *often*, Osaks. *oft*, *ofto*, Ags. *oft*, Ohd. *ofto*, Got. *ufta*, Ono. *opt*; zie KLUGE op *oft*.

oftig, bijw.; zie *oft*.

ogenblinkertje, znw. onz. *Plotselinge zonneschijn te midden van stortbuien, als op een regendag de zon door de wolken breekt*. Synon. **blinkerd**. || “Daar heb-je toch nog zo’n ogenblinkertje”. “Ja, zo’n waterzontje.”

ok, voegw. zie **ook**.

oksie, znw.; zie **noksie**.

oliedik, znw. onz. Bij de olieslagerij. *Het dik van lijn- en raapolie, dat in de druipzak achterblijft, prut*. Vgl. **dik II**. – Het **oliedik** wordt verkocht en in een bijzondere inrichting uitgekookt, waardoor er nog olie, wagensmeer, enz. uit wordt verkregen, terwijl de droes overblijft. Vgl. **oliedikkoker** en **oliedikkokerij**.

oliedikkoker, znw. m. *Iemand die het bedrijf uitoefent van oliedik koken; eigenaar van een oliedikkokerij*. Synon. **prutkoker**.

oliedikkokerij, znw. vr. *Inrichting om oliedik te koken*. Synon. **prutkokerij**, **pruthuis**. || Ze hebben de molen ’esloopt en er ’en oliedikkokerij van ’emaakt.

oliekit, znw. vr. *Oliekan*. Vgl. **kit**.

oliepul, znw. m. *Olieslager, werkmans op een oliemolen*. Zie **pul**. || Me man is oliepul.

olievos, znw. m. In een oliemolen. *Een vossestaart, dienende om gemorste olie op te vegen en anderszins de molen op te knappen*. || Geef me effies de olievos. We moeten ’en nuwe olievos hebben. – Ook als naam van een oliemolen te W.-Zaandam (de Olyvos of de Vos) en van een goederenboot (de Olievos).

olm, znw. vr.; vgl. **roodolmd**.

om, voorz., voegw., bijw. Eertijds soms ook **um**. Zie de wdbb. || Die stuurde ’m up z’n land um up de varrekes te passe, WINKLER, *Dialecticon* 2, 65. – Vgl. **pinkie-om doen** en **ommes**.

omdoen, onz. ww. Zie de wdbb. – De boel omdoen, de vaten (of de kopjes en glazen) omwassen. || Ik moet de boel nog omdoen: dan ben ik klaar.

omdoening (met hoofdtoon op *doen*), znw. vr. *Drukte, omslag, moeite*. || Wat ’en omdoening, voor één avond alles van zen plaats. ’t Is ’en hele omdoening as je zoveul mensen te eten krijgje. Ik hou niet van al die omdoening. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 74). – Vgl. **bedoening**.

omgewossen, bnw. Van hout. *Kromgewassen, kromgegroeid*. – Vgl. **wassen**. || Die armen (pleyen en de vellingen) vant voorsz. wiel ... sullen wesen ... van goet omgewossen eyckenhout, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

omgooien, zw. ww., trans. Zegsw. De boel omgooien, een miskraam hebben (de Wormer). || Ze heb de boel om’goid. – Vgl. een dergelijke uitdr. op **schuit**. In dezelfde zin zegt men in Friesl. de bak omkeren.

omkieperen, zw. ww. – 1) Trans. *Omverwerpen*. || Wie heb die bloempot om’ekieperd? Ik zel die kegels wel omkieperen.

2) Intr. *Onderste-boven vallen*. || Ze bennen mit de wagen om’ekieperd. We douwden er teugen an en toe is ’et hele hek om’ekieperd. De kinderwagen kieperde om. – Zie **kieperen**.

omkuitelen, zw. ww., intr. *Omtuimelen, onderste-boven vallen*. Zie **kuitelen**. || De vaas is om’ekuitelt. As je zo an de tafel schudde (*schudt*) zel de lamp omkuitelen.

omloop, znw. m. Zie de wdbb. – *Ook een stuk land dat om een ander heenloopt en het aan twee of drie zijden omsluit*. Beide landen zijn door een sloot gescheiden. Synon. **doolhof**; zie aldaar. || Die gerechte helf van ses campges veen oft drie omloop (Assendelft, a° 1581), *Hs. U. 19 f° 218 v°*, prov. archief. Claes Jansz. cattecamp, is een omloop; Aelbert Biere hier beoosten, met een omloop; Pieter Joosten omloop, ghenaeamt de Rietackers; Aechte Corneelis omloop buyter Delft; Aecht Cornelis breeveens omloop; Jan vant Veers omloop op Jan Ysbranden sloot; Jan Allert Cooningen omloop; Claes Duyvesz. omloop (alles te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Zie ook **uiteromloop** en vgl. het elders in N.-Holl. gebruikelijke omlooptdijk, *dijk die om een gedeelte van een polder heenloopt* (*Ned. Wdb. X*, 396).

ommekantje, znw. onz. Alleen in de uitdr. een ommekantje brood, *een snede brood*, *een gehele plak met buitenkorst rondom* (de Wormer). – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 288; BOUMAN 74).

ommers (uitspr. *òmmərs*), voegw. *Immers*. || Ik heb 'et ommers niet 'edaaan? Piet is ommers weer beter? – De vorm ommers wordt in vele dialecten gehoord, o.a. ook te Dordrecht en Breda (*Taalgids* 4, 40) en in het Stad-Fri.

ommes (uitspr. *òmməs*), bijw. *Om, op zijde*. || Schik wat ommes, ik zit zo nauw. Gaan 'en bietje ommes, dat Trijn der ok bij ken staan. Ik ken niet meer ommes. – In ommes, voor om (d)es is des de 2de naamv. van het aanv. vnw.; terwijl het oorspronkelijk diende tot een nadere aanwijzing omtrent het om of op zijde gaan, staat het thans expletief.

omscheren, zw. ww. *Rond doen gaan*; eigenlijk van het garen op het scheerwiel, maar ook figuurlijk gebruikt (Assendelft). || We kregen zo'n tinnen kroes en die skeerden we de hele rond om (*lieten wij de kring rondgaan*).

omscheuren, zw. ww., trans. Zie de wdbb. –

{p.303}

a) *Met scheuren en trekken van zijn plaats brengen*. || We hewwe die balk wat om'eskeurd: hij lag deer lilik in de weg.

b) *Omwoelen, omwroeten*. || Wie heb er in me laad (*lade*) 'estruind (*gesnuffeld*)? ze hewwe alles om'eskeurd. As je je goed weer uit de klerekast krijgje, moet je de boel niet omscheuren. Kleine Jan wroet 's nachts zo, dat 'et bed 's oches helemaal om'eskeurd is. – Ook in het Fri.

omschrikken, zw. ww., intr. *Verschrikken, verspringen, van plaats veranderen*. || Door 'et antrekken van 'et sabelijzer schrikt de vang om (*in een windmolen*). De rijklamp zorgt, dat de vang niet te ver omschrikken ken.

omstand, (met klemmt. op *òm*), znw. m. Alleen in het meerv. omstanden. *Omstandigheden*. || Hij is in moeilijke omstanden. Na omstanden is ze nag al wel. – Vgl. *Ned. Wdb.* X, 577.

omsteken, st. ww., intr. *Door het vooruitsteken van de hand en het raden naar de inhoud, bepalen wie van twee personen iets hebben zal, wie met iets beginnen mag* (bij spelen), enz. Meestal van kinderen. De een neemt een aantal knikkers, centen of andere kleine voorwerpen in de éne hand en steekt die vooruit; de ander moet dan raden of de inhoud onk of eef is. || We zellen omsteken wie 'et stuk koek krijgt. We hebben al om'estoken. – Synon. **uitsteken**.

omstruinen, zw. ww., intr. *Struinende, zoekende overhoop halen*. Zie **struinen**. || Daar ben ze me an de boel om te struinen. – Evenzo in het Stad-Fri. omstrunen.

omtellen, zw. ww., intr. *Aftellen, door rondtellen bepalen wie de "man" zal zijn bij het spel*. De kinderen staan daartoe in een kring; de omteller zegt een der gebruikelijke rijmpjes op en wijst bij iedere klemtoon op één der kinderen. Wie de laatste stip krijgt, valt uit en het omtellen begint opnieuw. De langst overblijvende wordt de man.

omtolven, zw. ww., trans. en intr. Daarnaast soms **omtolfen**. *Omwentelen, rondbuitelen*. Zie **tolven**. || Een vat omtolven (*voortrollen*). – Een zagte gunstige wind bij het aangenaamste weer voerde ons langs 't IJ; eene steeds omtolvende Bruinvis dieverteerden ons, *Hs. reisbeschrijving* (a° 1820). Kijk dat ei eris omtolven (*in de rondte draaien*). – Vgl.

omtolveren.

omtolveren, zw. ww. trans. en intr. Hetz. als **omtolven**; zie aldaar. – Vgl. **tolveren**. || Een ei omtolveren laten. Pas op, dat die vaas niet omtolvert (*ondersteboven valt*).

omwijd (met klemmt. op *wijd*), bijw. *Uiteen, van elkaar*. – Vgl. **wijd**. || Het turfvuur valt omwijd. De pop leit mit zen armen omwijd. Mit haasie-over springen gaan de bienen van de springer omwijd. – Evenzo elders in N. Holl.

omzeilen, zw. ww.; vgl. een zegsw. op **schuit**.

omzonst, bijw. Daarnaast **omzunst**. *Vergeefs*. Thans nagenoeg verouderd. || 't Was alles omzunst. Henliedder Ammiraal liet de Bloedtvendel wel wajen, dan 't was om sunst, de Maats

wilden niet vechten, *Reys na de Oost-Ind.* 11 r°. – Evenzo nog in de Beemster (BOUMAN 74) en in Gron. (MOLEMA 301); vroeger ook in de schrijftaal. Zie *Ned. Wdb.* X, 829.

omzwinken, zw. ww., trans. *Omzwenken, door een zwenking in tegenovergestelde stand brengen.* Zie *zwinken*. || Die balk moet eerst om'ezwinkt, eer dat-i na boven 'ehesen wordt.

onadel, znw. m. In de zegsw. 't is adel en onadel door elkaar, *'t is goed en slecht dooreen*, *'t is rijp en groen, van alles*. || Je moete zelf maar nakijken, wat je van de rommel bruiken ken; 't is adel en onadel deur mekaar.

Onbedijk, znw. onz. Naam van een stuk onbedijkt land onder Assendelft, op de Waslik.

Thans *Ommedijk* genoemd. || Genaemt t'onbedijk, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Dat onbedijckt, *Polderl. Assend.* I f° 342 r° (a° 1600).

onbehaaid, bnw. *Onbeschoft, lomp*. || 't Is toch zo'n onbehaaide vent. – *Onbehaaid* is de gewestelijke uitspr. van *onbeheid*, dat op dezelfde wijze gevormd is als *onbehouden*, d.i. *niet behouden, niet afgewerkt, ruw*.

onbenest, bnw. *Geen nesland hebbende*; van buitendijks land, waarvoor geen aangeslibd land ligt. Thans ongebruikelijk. – Vgl. *uitnessen*, *nes* en *nesland*. || Item 't rietland of onbeneste van Mienweer, groot 700 roe, *Hs.* (a° 1782), archief v. Assendelft.

onboen, znw. onz. Bij vissers. *Rommel, ondeugdelijk goed*, b.v. mosseltjes, slakken, schelpen en ander ontuig, dat in de netten komt of zich aan het visgerei vastzet. || Wat is er 'en onboen in 'et net. Der zit allerlei onboen an 'et kaar. – Evenzo elders in N.-Holl. || Den *Sluyswagter* (sal) gehouden wesen, dagelijks, wel te passen op 't schoon houden van de *Sluys*, de *Mosselen* en andere onboen af te schrabben, en voor al sorg te dragen dat geen steenen ... voor de drempel ... blijven zitten, *Octr. v. d. Oude Zype*, Titel 5 (*reglement voor den sluiswachter*, art. 2). – *Onboen* komt in de 17de eeuw elders in Holl. voor als bnw. in de zin van *niet goed, ondeugdelijk*. Daarnaast vindt men ook **boen**, goed. Zie *Ned. Wdb.* III, 149 vlg. – Vgl. ook *onboenigheid*, rommel, in de *Klucht v. Hontghe bijt my niet* (ed. 1649), 5: “Nu moet ick alle onboenicheyt wech veeghen”.

onder, voorz. Zie de wdbb. – *Onder de boer dienen* (of *zijn*), *dienstmeid zijn bij een boer*. – Vgl. *Ned. Wdb.* X, 1204γ. || Me zuster dient onder de boer. Ze heb drie jaar onder de boer 'eweest. – Evenzo spreekt men van *dienen onder de rijkdom* (*de rijkelui*).

onderband, znw. m. Bij de weverij. *De draad*, {p.304}

waarmede men een roof garen onderbindt, om te voorkomen dat dit in de war raakt. Men neemt daartoe het ene uiteinde van het garen en slaat dit dwars om de rest heen. || Je heb er de onderband niet goed om'edaan, der hangt 'en kalf bij. – Zegsw. Ik ken er gien onderband an vast krijgen of ik kan er geen onderband van krijgen (gezegd als iemand van een verhaal niets begrijpt), *ik kan er geen touw aan vastknopen*. – Vgl. *Ned. Wdb.* X, 1244, waar op gezag van WEILAND ten onrechte van “stukken” garen gesproken wordt, voor “roven” of “strengen” garen. Ook wordt een onderband niet losgeknipt; daar hij alleen wordt omgeslagen en doorgestoken, is knippen overbodig.

onderbonkelaar, znw. m. In een oliemolen. *Het liggende wiel, dat de beweegkracht van het steenspil overbrengt naar het steenwiel*. – Vgl. *bonkelaar*.

onderdaags, bijw. *Onlangs, dezer dagen*. Thans weinig gebruikelijk. || Onderdaags was ik nag bij 'em. Mijn Buurman ... verhaalde onder daags, hoe dat de ingeseten van Sardam, over de groote schattingen, die sy ... moesten opbrengen klaagden, *N.-Holl. Rustenburg* 14. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 115). Vroeger ook in de Holl. schrijftaal. Zie *Ned. Wdb.* X, 1256.

onderdeur, znw. vr. Zie de wdbb. – Overdr. ook *een klein persoon, iemand die niet hoger is dan de onderdeur*. || Ken je der weer niet bij; jij ben toch ok zo'n onderdeurtje. – Zegsw. 't Is 'en onderdeurtje, as ze op 'en stoof zit dan kijkt ze in 'en halfpints potje. – Zie nog een zegsw. op *karten*.

onderdol, znw. m.. In een oliemolen. *Een dol van de onderbonkelaar*. Zie **dol III**.

ondergoot, znw. vr. Bij de stijfelmakerij. *Het toestel dat onder de goot wordt gezet om de afvoer van het water te regelen*. Een ondergoot bestaat uit enige latten, die aan weerskanden door een endelschot zijn verbonden, en is aan de ene kant hoger dan aan de andere. Men kan zodoende de er op rustende goot hoger of lager zetten, al naarmate het water sneller of minder snel moet vloeien. De ondergoot is dus geen goot, maar heet zo, omdat zij onder de goot staat.

onderknecht, znw. m. *De laagste knecht op een oliemolen; thans jongen* genoemd. – Vgl. **middelknecht**. || A° 1663 in April werde ick ... besteet ... voor half onderknecht neffens Jan Martsz. opt Pinck t'olyslaen, *Journ. Caeskoper, in dato* 6 May (1675) is oock mijn onderknechts moer gestorven, *ald., in dato*.

ondermiddelknecht, znw. m. *Een der knechts op een houtzaagmolen*. Zie **middelknecht**.

onderpakker, znw. m. *Een der knechts op een papiermolen, de laagste der beide papierpakkers*. – Vgl. **bovenpakker**.

onderree, znw. vr.; zie **ree I**.

ondersim, znw. o. Bij vissers. *Het onderste der beide simmen* (repen), waartussen het visnet uitgespannen is. Zie **sim**.

ondertrappen, zw. ww., intr. *Zeker hasardspel tussen twee personen*. Een der spelers legt een cent op de grond en zet er zijn voet op. De ander gooit een cent op. Wijzen nu beide centen gelijkelijk kruis of munt aan, dan wint de werper; anders de trapper.

onderwal, znw. m. *De slappe, uitgegroeide kant van een stuk land langs het water*. Zie synon. op **florswal**. – Evenzo in Friesl. ûnderwal.

Onderwater, znw. onz. Als naam van land te Westzaan; waarschijnlijk zo geheten, omdat het laag lag en dikwijls onder water stond. Thans naar het schijnt onbekend. || Des Heeren Wilnes, des Heer Onderwater. VAN MIERIS 3, 702 a (a° 1399). Een perseel ackerlants ... ghenamt het wester onderwater, *Hs. U.* 137 (a° 1599) prov. archief.

onderweegje (uitspr. *òndərwéchie*), znw. onz. *Oponthoud onder weg*. || “Want ben-je lank uit’ebleven?” “Ja, ik heb ok ’en onderweechie ’ehad; ik ben bij Trijntjenicht an’eweest.” – *Onderweegjes doen, spijbelen, stil uit de school blijven*. || Heb-je schier (misschien) onderweechies ’edaaan?

onduidig, bnw. In de uitdr. hem onduidig houden, *zich onnozel houden, doen of men er niets van weet*. Weinig gebruikelijk.

onen, zw. ww., intr. *Lammeren werpen*. || Het schaap moet onen. ’t Heb nag niet ’eoond. – Evenzo elders in Holl. (BOUMAN, VAN DALE). || Als de Sonne begint te hooghen ... die Schapen Lammeren beginnen te onen, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 36. – Zie verder *Ned. Wdb.* XI, 23 en FRANCK 698 op onen, en vgl. **oonlijs**, **oonschaap**.

ongaal, bnw. Daarnaast **ongalig**. Bij vissers. *Slecht, onstuimig, ruw*, van het weder. || ’t Is ongaal weer. Wat is ’et weer van de week ongalig. – Vgl. *Ned. Wdb.* X, 1572 op ongalijk. Misschien is de vorm ongaal ontstaan onder invloed van het synon. **gaal**; zie **gaal II**.

ongaans, bnw. *Onbegaanbaar, moeilijk te gaan*. || De weg is ongaans. ’t Was met die sneeuw ’en ongaanse reis na Wormer.

ongalig, bnw.; zie **ongaal**.

ongedekt, bnw.; vgl een zegsw. op **schuur**.

ongeduur, znw. Alleen in de uitdr. een juffrouw Ongeduur, *een ongedurig vrouwspersoon of kind*. || Je ben ’en juffrouw Ongeduur, geen ogenblik zit je rustig. – Vgl. **geduur**.

ongelaar (uitspr. *òngəlaar*), znw. m. *Kaarsenmaker, iemand die van ongel* (talk, smeer) *kaarsen maakt*. Thans verouderd. In de 17de en 18de e. komt het woord voor als geslachtsnaam. Verschillende leden van dit Koger geslacht waren ook ongelaars van beroep.

|| Jan Claesz. Ongelaar (in 1693 diaken bij de {p.305})

Doopsgezinden op de Koog). Pieter Jansz. Ongelaar (overleden a° 1740). – Vgl. **ongelarij**. **ongelarij**, znw. vr. *Kaarsenmakerij*. Thans verouderd. – Zie **ongelaar**. || Mitsgaders een ongelaarye en deszelvs gereedschappen, annex 't voorschreeven woonhuis van den overledene, *Hs boedelscheiding wed. P. Jz. Ongelaar* (a° 1769), verz. Honig.

ongemak, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook *brand* (Krommenie). || Me buurman heb guster ongemak 'ehad. Ik loof dat er ongemak is bij de overburen. – Op Marken gebruikt men ongemak in de zin van *ongeluk, ramp, geschil* (*Taal- en Letterb.* 2, 65); zo ook in het Stad-Fri.: “hei-je ongemak 'had” (*als iemand uit zijn humeur is*).

onger, znw. m.; zie **unjer**.

onk (uitspr. *ònk*), bnw. *Oneven*. || *Bij het omsteken*: Wat ra-je, onk of eef? Een onk getal. Ik heb nog verscheie onke schoteltjes (*verscheidene schotels, waarvan de bijbehorende kopjes gebroken zijn*). Wat doen ik mit zo'n onke vaas (*een eenling*). – In Amstelland vraagt men bij het omsteken: “onkes of evekes”, in Friesl. “even of on”, in Vlaanderen: “effen of ontjes” (DE BO² 675).

onkedaai, znw. m. *Een knikker met een vlak kantje*. Thans ongebruikelijk. Het woord is echter nog in Waterland bekend.

onkie-haal, onkie-takkie, znw.; zie **honk**.

onmoed, znw. m. Daarnaast vroeger ook **onmoede**. *Twist, ruzie*. || Ze hebben onmoed. Den 24e van Loumaand 1599 landense tot *Madura*, raakten in onmoed, veel van de onse gevangen, en leden grote scha, *Reys na de Oost-Ind.*, inleiding bl. 3. Dus Vriendelijcken wist hy sich te veynsen om wederom Vrientschap te maken, en alle onmoedt in verghetenisse te brenghen, *See-Rooveryen v. Claes Compaen* (ed. 1659), 24. Onmoede (*beroering, onlusten*) tot Westzanen, *N.-Holl. Ontrust.* 102. – In de 17de e. was onmoed ook elders in Holl. gebruikelijk; zie *Ned. Wdb.* X, 1732.

onna, bijw. Zie de wdbb. – Ook *ver af*, van familiebetrekking. || Ze is nag familie, maar 'et is erg onna. Nicht Kee is jou 'en graad onnader as mijn.

onnozel, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo onnozel as een beeld, *heel onnozel*.

onnut, bnw; vgl. **veronnut**.

onreed (met klemt. op *reed*), bnw. – 1) *Ongereed, niet in orde* || Is de boel nou nòg onreed: 't is al twee uur. Toe ik kwam was alles nag onreed. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 75).

2) *Niet reed, niet bij de hand, niet dichtbij*. || Me kantoor leit erg onreed; 't is wel 'en kwartier van me huis. – Ook als naam van een stuk land te Zaandijk; waarschijnlijk zo genoemd, omdat het voor de eigenaar niet reed lag. || Het Onreed. – Zie **reed**.

onruim (met klemt. op *òn*) znw. onz. *Rommel, volte door in de weg staand goed* (Assendelft). || Ik hou der niet van om in zo'n onruim te zitten. Wat doen-je ook op zaterdag te kommen, dan is 'et natuurlijk onruim bij me. – Voorheen ook elders in N.-Holl. || Sal oock niemandt eenige onruym ofte vuyligheidt by dage ofte nachte mogen werpen aen eenighe kayen ofte wallen, binnen deser Stede, *Handv. v. Ench.* 360 b. Keure tegen 't onruym op de Straet, Anno 1603 (waarin verboden wordt om materialen (hout, steen, ijzer) voor zijn huis te laten liggen en zo de passage te belemmeren), *ald.* 387. – De bet. is eigenlijk *goed dat in de weg staat, de ruimte verspert*. Vgl. verder *Ned. Wdb.* X, 1776, waar nog enkele voorbeelden worden gegeven.

ons, pers. en bezitt. vnw. Zie de wdbb. – Daarnaast bij ouderwetse personen nog **uis**. || Ze heb onderdaags nag bij uis 'eweest. – Uize domenie is toch zo'n beste man. Uis Klaas is nou ok 'etrouwd. Hullie huis is veul groter as uizes (*onzes, dat van ons*). – Evenzo toe uizent, te onzent, bij ons aan huis. || Toe uizent is nag 'en ouwe schoorsteen mit tegels. – De vorm uis is ook elders in N.-Holl. nog bekend (*Taalgids* 1, 297; 4, 202 vlg.; *Hs. Kool*), en komt ook voor bij de 17de-eeuwse Amsterdammers; b.v. BREDERO, *Griane* 1314 (tuysent, uys huys), ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 91, 5 (ws Jaep). – Evenzo Fri. ûs (zie

EPKEMA 514), Oost-Fri. ûs (KOOLMAN 3, 473), Gron. uzes (MOLEMA 438), Drents oes, enz. Zo ook in het Mnl. (b.v. *Stoke* 9, 679; *Segh.* 3797, 8721; *Rijmb.* 17595). Vgl. Eng. us, Ags. ûs, Osaks. ûsa, enz.

onsel, onser, znw. vr.; zie **onster**.

onster, znw. vr. Daarnaast **onser** en **onzer**, en vroeger ook **unser** en **onsel**. *Unster*. || Geef me de onster es an. 1 Unser, *Verkopings-Catal.* (O.-Zaandam, a° 1809). Zaanl. Oudhk. 1 Onsel, *Hs. invent. papiermolen* (a° 1774), verz. Honig. – Vgl. *Handv. v. Ench.* 233 b (a° 1639): “Mits desen (wordt) het uytwegen met den Onser, stricktelyck verbooden, op de verbeurte van den Onzer, ende vijf-en-twintigh guldens daer-en-boven”. Bij ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* 59 vindt men onserwicht, ontser-wicht en een afbeelding van het werktuig. KIL. heeft: “enster, ensser, entster, unster, Fris. J. unsel, *statera*”. Vgl. verder FRANCK op unster.

ontflieden, zw. ww. intr. *Ontsnappen, ontslippen*. Thans verouderd. || Dese dronkenbloed loopter met een staende zeyl na toe, stoot al haer kraem om verre, en smeerde sijn Vrouw nog lustig af, ’t Wijf ontfliedende trekt de deur agter haer toe en sluyt den Wolf binnen ’t Capelletje, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 13. – Fliepen in ontflieden hangt misschien samen met Oost-Fri. flippen, *springen, ijlen, zich snel voortbewegen* (KOOLMAN), Eng. to flip, *schieten* en (dial.) zich vlug bewegen (HALLIWELL), Hgd. flips, *plotseling, haastig* (GRIMM).

{p.306}

ontgabberen, zw. ww. trans. *Door gabberen van iets beroven*. Vgl. **gabberen**. || Ze hebben ’em op de mart zen horloge ontgabberd. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 30).

ontglieden, zw. ww., intr. *Ontglippen*. Weinig gebruikelijk. || Pas op, dat-i je niet ontgliet (van een aal). Je moete ’et touw niet ontglieden lêten (*laten*).

onthekkenen, zw. ww., trans. Van een molenroede. *Van de hekkens ontdoen, de hekkens er af slopen*. Vgl. **hekken I**. || Toe ze bezig waren de ouwe roed te onthekkenen, zaggen ze dat de aäre ook wrak was.

onthikt, bnw. *Ontdaan, verschrikt, in de war*, door plotselinge schrik of vreugde. || Ik ben der helegaar van onthikt. Ze is nog veuls te onthikt om te kennen spreken. – Evenzo elders in Holl. Vgl. *Ned. Wdb.* X, 1867, waar een paar voorbeelden uit de 17de e. worden gegeven.

onthouden, st. ww.; vgl. een zegsw. op **haan**.

ontkrombienen, zw. ww., trans. *Heimelijk ontlopen*. || “Daar komt ’en diender an.” “Wacht, ik zel ’em gauw ontkrombienen (*om een onaangename ontmoeting te vermijden*).” – “Jan, je moete ’en boodschap halen.” “Ja, moeder, zo aanstonds.” “Ik zou ’et nou maar doen, je wil ’et altijd ontkrombienen (*je aan een opgelegde taak onttrekken*).” – Evenzo in Waterland (BOUMAN 75) en W.-Friesl.

ontred, bnw. *Ontredderd, in wanorde*. || Ik ken je vandaag niet hebben want de kamer is helemaal ontred mit de schoonmaak. – Vgl. **bered** op **beredden**.

ontschieten, st. ww. Zie de wdbb. – Het zel me ontschieten, ik ben er benieuwd naar. || ’t Zel me toch ontschieten, of ze er om denkt. – Evenzo elders in N.-Holl.; zie *Ned. Wdb.* X, 1956, 5.

ontsteld, bnw. Zie de wdbb. – Ook van de lucht, als het weer van streek is. || De lucht is erg ontsteld, we krijgen nog meer onweer (*slecht weer*).

ontzet, bnw. Zie de wdbb. Ook van het water. *Troebel, bedorven*, zodat de vis er in sterft. Vgl. synon. op **vlaai II**. || Het water is ontzet (*het stinkt*).

onweer, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook *slecht, onstuimig weer; storm en regen*. || Gaan-je mit zuk onweer uit? ’t Is van de week alle dagen onweer. Wat ’en onweer, je zou der gien hond deurjagen. Soghtens een onweer uytten SW., savent bedaardet, *Journ Caeskoper*, 22 Juni 1669. 4 Dij(to) S. w(int), sneu, een groot onweer, *ald.*, 4 Febr. 1670. – Evenzo elders in N.-

Holl. Vroeger was het woord in deze zin ook elders gebruikelijk; zie *Ned. Wdb.* X, 2196. – Vgl. **onwerig**.

onwerig, bnw. *Onstuimig, boos*, van het weer. – Zie **onweer**. || Het waait onwerig. Wat is het alle dagen onwerig. – Ook *onweer voorspellend*. || De lucht staat zo onwerig: we krijgen proest. – Overdr. ook *verwaaid, onverschillig*. || Wat staat je pet onwerig. – Evenzo elders in N.-Holl. || 't Begon te regenen: de lucht werd onwerig en donker, WOLFF en DEKEN, *Sara Burgerhart* 625.

onwennig, bnw. *Niet gewend, vreemd*. || Hij (*een kind dat bij familie te logeren is*) is nou nag wat onwennig, maar dat zel wel beteren. Ik ben nag 'en bietje onwennig in me nuwe huis. Die weuning is ok zo onwennig (*men voelt er zich niet gauw thuis*). – Evenzo in het Stad-Fri.

onzacht, bnw. en bijw. Daarnaast soms nog **onzaft**. Zie de wdbb. – Vgl. **zaft**. || Dat kwam onzaft an. Dat hunne Cameraats ... omtrent dees tijdt tot *Assendelft* uitrichten, sag wat verder, en ging vry wat onsafter toe. SOETEBOOM, *S. Arc.* 598.

onzer, znw. vr.; zie **onster**.

onzoet, bnw. *Onaangenaam*. || 't Is onzoet in die koud zo lang te staan wachten. Wat is 'et vandaag onzoet weer (*ruw, onplezierig weer*). Zo'n smerig varken is toch 'en onzoet beest. Hij heb er onzoet van langes 'ehad. Dat nachtmalen (*des nachts werken op de molen*), als men op jaren komt, is wel onzoet, *Arbeidsenquête* (a° 1891), 2140. – Evenzo gewestelijk ook elders; zie *Ned. Wdb.* X, 2244.

oog, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook, in verkl. **oogje** (uitspr. *óchie*), *dat waar men de blik op gevestigd heeft, wat men met de ogen heeft uitgekozen*, in het bijzonder van koek, spijzen, enz. || *Hè, nou neem je net mijn oochie (het koekje, dat ik had willen hebben)*. Toe, laat me oochie leggen. Wat is jou oochie? – **Geen levend oogje**, van ongedierte, vlooiën enz. || 't Heb gien levend oochie 'evonden. – Eertijds was **oog** te Wormer en Jisp ook gebruikelijk voor een bepaald aandeel in de verponding, representerende het bezit van f 1200 (LAMS 149 vlg.). Dit **oog** was eigenlijk een oogvormig teken, dat op de verpondingskerfstok werd aangebracht; zie op **hik** en **prik I**. – Vgl. verder de samenst. **alikasoog, kalveroog, naaroog, pluuroog, pluurtoog, soepoog** en **zere-ogen-bloem**.

ooggnap, bnw. *Knap voor het oog*. Zie op **nagelgnap**. – In het Stad-Fri. zegt men: Die meid is oogknap (*knap van buiten*).

ooi, onz. *Wijfjesschaap*. || Het ooi moet onen. – Zegsw. **Een jonk ooi en een ouwe ram, geeft ieder jaar een lam**. – Evenzo in geheel N.-Holl. || We hebben twee lammetjes van dat ooi, BEETS, *Camera Obscura*¹³, 224. Ook elders heeft het woord soms het onz. geslacht; vgl. *Ned. Wdb.* X, 2340.

Ooitjes, znw.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land te Krommenie. Thans onbekend. || De Oitjes, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 269.

ook, voegw. en bijw. Zie de wdbb. – Dikwijls in de vorm **ok**, doch als vragende partikel met de betekenis *wel, is het niet zo, niet waar?*

{p.307}

steeds in de vorm **ook**. || Ze was erge vrindelijk, ook? Jij ben der niet 'eweaset, ook? Dat mag niet kapot 'escheurd, ook pa? In deze zin ook elders gebruikelijk (*Ned. Wdb.* XI, 9p; *Noord en Zuid* 4, 179; *Taal- en Letterb.* 2, 151 *noot*). Vgl. reeds in het Mnl. **ook** in de zin van *wel*; b.v. *Limb.* 1, 1718 vlgg.: “doet sijt niet, soe moet sie verborren sijn in enen viere, doet sijt oec, soe moet sijt sciëre weder besuren in dat wout”. – In de Wormer is de vorm **ok** ongebruikelijk.

oom, znw. m. Daarnaast **ome**, en vroeger ook **noom**. Verkl. **oompie**. Zie de wdbb. || Toe, geef ome 'en handje. Heb-je bij ome Klaas 'eweest? Klaas-oom, Wullem-oom (*oom Klaas, oom Willem*). – Vgl. **ome Sijmen** op **Sijmen**. – Eertijds was oom ook een erenaam voor enkele oude, algemeen geachte lieden, vooral predikanten, die door al hun dorpsgenoten met oom werden aangesproken. Vgl. *Ned. heeroom*. || Oom Jacob Dircks (vermaner der

Doopsgezinden te Wormerveer, overl. a° 1689). Oom Joost Kuyper, LAMS 345 (Joost Pietersz. Kuyper te Jisp, a° 1643, die *ald.* 347 wordt genoemd “Joost Pietersz. (alias) Oom Joost” en 350 “Joost Pietersz Kuyper (alias) Joost Oom”. Egbert Claesz. alias noom Eg, *Hs. T.* 49, f° 141 r° (onder Westzaanden, a° 1592), prov. archief. Onse noom Korn(elis) Dirck Blaeu (diaken te Wormerveer, overl. a° 1661), *Hs.* (einde 17de e.), *Zaanl. Oudhk.* – Noom leeft thans alleen nog voort in de geslachtsnaam NOOME, NOMEN. De vorm noom was vroeger ook elders in Holl. gebruikelijk (OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 245), en wordt thans nog in Zeel. en Vlaand. gehoord.

oomzegger, oomzegster, znw. *Neef, nicht.* Fra. *neveu, nièce.* || ’t Is ’en oomzegger van me. – Evenzo verderop in N.-Holl., in Friesl. (omkesizzer), Gron., Overijsel, Oost-Friesl., Zeel. (noomzegger), enz.; vgl. *Ned. Wdb.* 23; MOLEMA 307a; KOOLMAN 2, 683. – Zie

peetzegger en **grootvaderzegger**.

oonlijs, znw. vr. Daarnaast **oonlijst**. *Een schaap dat éénmaal heeft geoond.* – Evenzo elders in N.-Holl. BOUMAN 64). – Vgl. *lijs*.

oonschaap, znw. onz. Daarnaast **oonskeep**. *Een schaap dat onen moet, een dragend schaap. Ook een schaap dat geoond heeft.* – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 76; *Ned. Wdb.* XI, 23).

oor, znw. onz. Zegsw. Het is zo voorbij mijn oren gewaaid, ik heb er zo terloops iets van gehoord, ik heb ook zo iets horen verluiden. Vgl. *Ned. Wdb.* XI, 29 voorbij de oren vliegen (van geruchten), bij LOOSJES, *Bronkh.* 5, 273. – Hij is over oor, hij is failliet. Vgl. de synon. uitdrukking hij is over de kop, over de been. – Zie verder koppen en oren! op **kop**, en vgl. de samenst. *deinoor, deinsoor, draaioor, gek-oor, glad-oor, hangoor, hondsoor, mal-oor, platoor, steenoor, zeuroor.*

oord, znw. onz. Zie de wdbb. – Vroeger ook *vooruitstekende punt, hoek lands die in het water uitsteekt.* Thans alleen nog in de naam van verschillende stukken land. || Ieff Cornelis oortje (te Wormer), *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), *Zaanl. Oudhk.* Meestal in samenst.:

Abbenoord, Kaagoord, Kneppelsoord, Ruigoord, Schilperoord, Sluisoord, Stikkeloord; zie aldaar. Ook elders vindt men het woord in deze zin; b.v. **Kruisoord**, een gedeelte van de Beetskoog, dat als een punt uitsteekt in de Beemster. Vgl. verder *Ned. Wdb.* XI, 69.

oorgat, znw. onz. Een thans verouderd woord, waarvan de bet. niet met zekerheid blijkt. Op verschillende 17de-eeuwse kaarten wordt de duiker ten O. van de Zaandammer sluizen **oorgat** genoemd. In het *Hs. Kaartb. v. Oostzaanden* door LEUPENIUS (a° 1693), *Zaanl. Oudhk.*, heet ook een der beide openingen in de zeedijk waardoor de Molenkolk bij de Bardegattersluis met het IJ in verbinding staat oorgat, de andere wordt aldaar duiker genoemd; oorgat en duiker zijn echter volkomen gelijk afgebeeld. Verder vond men volgens dit kaartboek ook een oorgat in de Kalverbrug (de brug bij het Kalf over de Braak aan het einde der Poel). Het blijkt niet of deze oorgaten alleen voor het doorlaten van water dienden, of dat er ook schepen door konden varen. Bij het oorgat bij de Zaandammer sluizen schijnt dit laatste echter niet het geval te zijn geweest; Volgens verschillende afbeeldingen uit de 17de e. was dit nl. een gewone met deuren gesloten duiker, terwijl de toegang bovendien met een soort van schoeiing was afgesloten, gelijk nog het geval is. – Zie verder over dit woord, dat in de Middeleeuwen voorkomt in de zin van *zeegat*, en van *opening, doorvaart* in het paalwerk aan de IJ-kant te Amsterdam, en in de 17de e. aldaar gebezigd werd als benaming voor *kleine gaten in bruggen, die met planken gesloten konden worden en waar een schip met staande mast door kon varen*, het tweede art. oorgat in *Ned. Wdb.* XI, 107.

oornagel, znw. m. Aan een weversspoel. *De gebogen koperen kram om elk der beide punten van de spoel.* De oornagel heeft enigszins de gedaande van een oor, en dient om de punten duurzaam te maken en de spoel zonder hechten te doen doorschieten.

oortje, znw. onz.; vgl. een zegsw. op **gek**.

oorwurm, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo vrindelijk as een oorwurm, schertsend voor zeer onvriendelijk. Vgl. een gezicht zetten as een oorwurm.

Oosterhaling, znw. onz. Naam van een stuk land in de polder het Woud. || 't Oosterhaaling, *Hs.* (a° 1800), archief v. die polder. – Daarbij ligt een stuk land, dat als “'t Westerharlings” wordt vermeld. Misschien is dit een schrijffout. – Vgl. *haling*.

{p.308}

Oosterveld, znw. onz. Een gedeelte van de polder Westzaan onder Wormerveer. Vroeger tot Kommenie behorende, doch door het graven der Nauwernase vaart van de Krommenieër landen afgesneden. Vgl. DE VRIES, *Dijks- en Molenb.* 513 vlg. || Een stuk land in het Oosterveld.

Oosterweer, znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans onbekend. – Vgl. *weer*. || Mary Coninx oosterweer (in Gerrit Jans-weer), *Stoelb. Assend.* f° 52 v° (einde 16de e.). Het Oosterweer, *Hs.* (a° 1744), archief v. Assendelft.

Oosterwillis, zen. vr. Naam van een polder onder Westzaan; ook de polder Kapol genaamd. – Zie *Willis*. || Een stuk land in de Oosterwillis. Het Polderboek van de Oosterwillis.

Oostzaan, zie *Oostzaanden*.

Oost-Zaandam, zie *Zaandam*.

Oostzaanden. Naam van een der Zaanse dorpen, thans officieel Oostzaan genaamd.

Gewoonlijk spreekt men echter van Oossanen. – De ban van Oostzaanden omvatte eertijds, behalve het uitgestrekte dorp van deze naam, ook Oost-Zaandam en het Kalf. In 1408 was die ban verdeeld in: dat Kerck-vierendeel, dat zuyder vierendeel, dat Hornre vierendeel en dat Haelre vierendeel, LAMS 663. In 1652 was deze verdeling nog dezelfde: te weten 't middel vierendeel versien van Kercke ende Rechthuys. Genomen van jonge Griet Yves huys af, 't zuyd-eynd uyt tot Lansmeerer-ban opten dijk voor een half vierendeel, ende soo voorts tot Saerdam op 't begin van de zuyd-dijk tot oude Jan Heynen huys toe t'samen voor een vierendeel: ende van daer tot Jan Trijn Alits toe, wert begrepen het Saerdammer middel vierendeel, waer in staet een schoone groote Kercke met een yghen Wees-huys. Van daer ten eynde 't Kalf uyt, voor een half vierendeel, ende soo het Weyver ten eynde de Hael uyt, voor een half vierendeel, maeckende te samen, die vier vierendeelen, (VAN SANTEN), *Priv. v. Kennemerl.* 249. || Ostsaghem, Hostsagnem, *Oorkb.* I no. 33 (± a° 960). Oestsanden, VAN MIERIS, 2, 60 (a° 1306), en *Rek. d. Graf v. Holl.*, (a° 1343). Oostsaenden, *ald.* 2, 243 (a° 1343), Oeszaenden, Oestzaenden, GONNET, *Zijlkl.* 33 vlg. (a° 1410). Oostzaanden *Priv. v. Westz.* 80 (a° 1505), Oostzaenden, *ald.* 123 (a° 1577). Oost-zanen, LAMS 677 (a° 1624). Ook bij LAMS 660, 663, 667 vindt men Oostsanen, Oostzanen (a° 1394, 1408, 1422), doch hier heeft de uitgever waarschijnlijk de schrijfwijze van zijn tijd en niet die der originele stukken gevolgd. De spelling Oostzanen, Oostzaanden bleef tot in de 19de eeuw in zwang; de vorm Oostzaan is eerst van zeer jonge dagtekening. – Een Oostzaner (Oostzaander), *een inwoner van Oostzaan*. – *Scheldnamen*: Oostzaner eendepullen op *eendepul*, *kooleter*, *koolhaan*, *koolpikker* of het volk van Klaas Kompaan op *Kompaan*; zie die woorden. – Oostzaanden wil zeggen *het oostelijke Zaandorp*. Zaanden is nl. samengesteld uit de naam der Zaan en het woord hem, heim (*woonplaats, dorp*). Dit blijkt uit de oudste vormen van de naam, die nog op *-em uitgaan*. Daar *-em* geen klemtoon had, verliep het tot *-en*, evenals b.v. in Pethem, thans Petten. Hoe de vormen Ostsaghem, *-sagnem* verklaard moeten worden en of deze geheel juist overgeleverd zijn, is niet uit te maken, daar de rivier de Zaan eerst vermeld wordt in oorkonden van de 14de eeuw. Toen heette zij echter Zaende, geheel in overeenstemming met de er van afgeleide namen Zaenden, Zaenderdam. – Vgl. verder *Westzaanden*, *Zaanden* en *Zaan*.

oot, znw. vr. Zekere plant. *Wilde haver*, Lat. *Avena fatua* (VAN HALL, *Landh. Flora* 245). || Oot is 'en gewoon onkruid in haver. – Oot, gooi het 100 jaar in de sloot en haal 'et op de kant, dan wast 'et in 'et ganse land (*rijmpje bij de boeren, doelende op de onuitroeibaarheid*

van dit gewas). – Oot is gewestelijk ook elders bekend; zie VAN HALL, *t.a.p.* – Vgl. Eng. oat, haver.

ootje (I), znw. onz. *Kleine O.* Ook van verschillende zaken die de gedaante hebben van een O. – a) *De o-vormige kring rook, die een roker uit de mond blaast.* || “Wat voert-i uit?” “Ootjes roken en borreltjes blazen” (*hij doet niets, hij brengt zijn tijd door met roken en drinken*). – b) *Een op de grond getrokken kring*, bij het tollen en knikkeren. || In een ootje tollen of knikkeren. Zie **ootje-pik**. en c) *Een kleine ronde opening.* || *Van een ring*: Steek je vinger maar deur ’et ootje. *Van een naald*: Die naald heb zo’n klein ootje, dat de draad er haast niet deur ken. – Vgl. ootjes-lubben op **lubben**.

ootje (II), znw. onz. – 1) *Grootmoeder*. In deze zin aan het verouderen. || Ik gaan eris kijken hoe ’et mit ootje is. Schuitje varen na ootje toe; ootje die heb ’en bonte koe, die ken ootje niet melleken, kindje moet ’er hellepen (*kinderrijm*). – Ook in de naam van stukken land, die eertijds aan een ootje hebben behoord. || Het Ootjesstuk en het Noorderstuk van Ootje (landerijen te Oostzaan). Ootje Dol (stuk land te O.-Zaandam). Vgl. benamingen als: Grootmoerscamp (*Polderl. Assend. I. f° 108 r°, a° 1600*) en Bestevaarsven (te Oost-Zaandam). – Ootje, grootje, is ook verderop in N.-Holl. bekend (*Taalgids* 1, 290); BOUMAN 76), alsook in Gron. en Oost-Friesl. (MOLEMA, KOOLMAN). In Friesl. zegt men ote. 2) *Oude vrouw*. || ’t Is zo’n grommelig ootje. Haal es ’en dubbeltje taaïen van ootje Bakker. – Zegsw. ’t Is een raar ootje Tontel, een raar mens. || Je ben ok ’en raar ootje Tontel, hoe ken-je dat nou doen! – Ook schertsend tegen *kleine meisjes*. Vgl. een {p.309}

dergelijke toepassing op **taat**. || Hoor es, ootje, je moete na bed. – Een ootje Bereddering, *iemand die alles beredt, die steeds in de weer is.* – Een ootje Potlood, als schimpnaam voor *een meisje dat er altijd smerig uitziet*.

ootje-pik, znw. Benaming van *zekere wijze van tollen en knikkeren, waarbij een kring (ootje) op de grond wordt getrokken*. Zie **ootje I** b en vgl. **pikken**. – a) *Tollen*. Een aantal jongens speelt samen. Hij, wiens tol bij het zetten niet draait, legt deze binnen de kring, waaruit de anderen hem met hun tollen vandaan zien te pikken. Is dit gelukt, dan mag de eerste weer meedoen. – b) *Knikkeren*. Elk der spelers legt enige knikkers binnen de kring, terwijl men om beurten deze er uit tracht te schieten. De uit het ootje gepikte knikkers zijn voor de schieter.

op (I) (uitspr. *òp*), voorz. Daarnaast vroeger **up**. Zie de wdbb. – Wonen op, wonen te. || Ik woon op Zaandam, op de Koog, op de Horn. Hij woont op de Kerkstraat, op het Sluispad. – *Evenzo*: Ik moet op Westzaan wezen. Op Zaandijk is gien meelmolen. Ik was laatst op Nauwerna. Willem Claesz. up Wormerveer, *Hs. T. 118, f° 37 r° (a° 1564)*, prov. archief. – Leggen op, liggen aan zeker water. || Een stuk land, gelegen op de Poel, op Deukelsloot. Me land leit op de Kaaik. De ven op de Smaalsloot. – Vgl. Wijk op Zee, Egmond op Zee, en zie *Tijdschr.* 11, 278; 12, 174. – Hebben op, hebben van, lijken op. || Hij heb veul op zen vader. ’t Heb er wel wat op, maar ’et is toch niet eender. – Op, omtrent. || Me moeder is nou op ’en 30 jaar weg ’eweest (*omtrent 30 jaar dood*). – Zie verder bij de hoofdwoorden de volgende uitdrukkingen: op achter op **achter**, de drommel op ’en... op **drommel**, eesie-op op **eesje**, op ’en efter op **after**, op gaal op **gaal II**, op de jirt op **jirt**, op de mierek op **mierek**, op de rooi op **rooi**, op slag op **slag**, op stel op **stel I**, op stoot op **stoot**, op stuk op **stuk**, op zoek op **zoek**.

op (II) (uitspr. *òp*), bijw. *Open*. || De deur is op. Die brief is al half op. – *Evenzo* in samenst. opdoen, opgaan, opmaken, opschuiven, opstaan, opzetten, enz. || De deur gaat vanzelf op. Maak die doos maar op. Je moete de beschuittrommel niet opstaan laten. Zet de raam op. Een fles optrekken. Ze moeten de bijt weer ophakken. Daar gooien die kwajongens de deur weer op. – *Evenzo* elders in Holl. Vgl. voor het gebruik in de 17de e.: VAN HELTEN, *Vondels’s Taal*, § 155; voor dat in de Middeleeuwen: *Leid. Keurb.*, Gloss. 578. In de algemene taal zijn nog enige samenst. gebruikelijk: opdoen, opdringen, opkrabben, opmaken, opscheuren, enz.

Op dezelfde wijze heeft het Hgd. aufmachen, aufthun, aufstehen, enz.; zie GRIMM, *D. Wtb.* 1, 607.

opbaggeren, zn. ww., trans. *Opstoven, opbakken*, van eten dat van de vorige dag is overgebleven (Zaandam). – Zie synon. op **opsudderen** || We zellen die lest maar opbaggeren.

opbochelen, zw. ww., trans. Van een persoon. *Hem in de hoogte steken, moed inspreken, lekker maken*. Alleen schertsend, als het niet met ernstige bedoeling geschiedt. || We magge (*mogen*) 'em wel 'en beetje opbochelen.

opbodden, zw. ww., trans. *Opheinen, de kant van de sloot afsteken en op het land halen*.

Thans ongebruikelijk. – Zie **bodden**. || De Eygenaren, leggende buyten den Dyk op den Ham, (sullen) gehouden wesen haer Landen, leggende by de Tocht van de Molen, behoorlyk op te bodden, en daer 't niet diep genoeg is mede op te slikken, op dat ... behoorlyk een praem met materialen daer by gebragt kan worden, *Handv. v. Assend.* 334 (a° 1751).

opbranden, zw. ww.; vgl. een zegsw. op **paap**.

opbriegelen, zw. ww., trans. *Opstoven, opwarmen*, van overgebleven eten (Wormerveer). – Zie synon. op **opsudderen**. || Laten we dat wolfie (*restje eten*) maar opbriegelen.

opbritten, zw. ww., trans. *Opstoken, het vuur goed doen opbranden*. – Zie **brit I**. || We zellen maar deris lekker opbritten.

opdaren, zw. ww., intr. *Tot rust komen, stillen*, van een ziekte, vooral van koorts. || De koorts is mooi an 'et opdaren. De koorts is eindelijk op'edaard. Een goed opdarende koorts. – Ook van de koortslidders. || Saturdagh in de vooravond eens na ons huys gegaan sijnde, kreegen tydingh, dat hem soo swaar een flaute was overvallen, dat sy meende dat hy stierf: gingen daarop ten eerste weder na hem toe en vonden hem een weynig opgedaart (*bekomen*), *Hs.* (18de e.), Zaanl. Oudhk. Waerop dan gevolgt is des namiddag, zijnde Zondag ten 1 uur, een zo vermeniente (*l. vehemente?*) koorts, van welk zy nooyd regt opgedaert is, *Hs.* (a° 1698), Zaanl. Oudhk. – Vroeger ook in ruimer zin. || Hier waren veelen die oordeelden dat die lieden noch niet opgedaert zijnde door de roede des Oorlogs, daer mede sy niet weynigh van de Franse geplaeght en gegeeselt waren, haren ouden gangh gingen, en daerom Godt de Heer haer nu soo uytsonderlijk besocht, *SOETEBOOM, Ned. Schout.* 539. – Ook van het weer gezegd. || 't Was boos weer, maar 'et daart nou wat op.

opdeunen, zw. ww., trans. Bij de zeildoekweverij. *Spannen, strak zetten*, van het garen op het getouw. Zie **deunen**. || Deun het garen nog maar wat op. – Evenzo in W.-Vlaand. (*DE BO²*, 686).

opdiemen, zw. ww., intr. *Opdoemen* (Zaandijk, Koog). || Kijk Wessanen ers mooi opdiemt.

opdiggelen, zw. ww., trans. – 1) *Opknappen, verfraaien*. || Hij zel dat ouwe huis wat opdiggelen. Ze (*de modistes*) diggelen zo'n hoed maar weer wat op mit 'en veertje of 'en bloempie, en dan is-i weer goed. – Evenzo op Urk (*Taal- en Letterb.* 6, 40).

2) *Opdirken, opschikken*. || Wat heb ze der {p.310}

weer op'ediggeld. Zo'n op'ediggelde hoed zou ik niet op me boltje (*hoofd*) hebben willen. – Evenzo elders gebruikelijk. – Vgl. **diggel**, *scherf*. Wellicht is **opdiggelen** dus eigenlijk *oplappen met slecht materiaal*.

opdoen, onr. ww. Zie de wdbb. – Dat zel wat opdoen! *dat zal wat opleveren! het zal niets beduiden!*

opdonderen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Bij vissers. *Opdagen, plotseling te voorschijn komen*; van een schip dat aan de horizon opdoemt. || Daar komt in de verte 'en schip opdonderen. – Evenzo in de 17de e. zeer gewoon. || Alsoo 't luchtjen wat uytten Zuid-Oosten quam, is (hij), siende Weesp niet opdonderen, met 't jacht Muyden onder seyl gegaen ende fray buyten geraeckt, *VAN RIEBEEK, Dagverhaal* 1, 443. Met welcke wint 's middaghs oock opdonderen 't schip Aernhem, *ald.* 1. 563. – Vgl. ook: Ick ben thans een man gemoed (*tegengekomen*) die mijn soo wel geleeck van aensicht, baert en haer, ... dat ick dacht komt

men gheest voor men opdonderen, (BREDERO), *Schijnheyligh* (ed. 1644), 54. Maer het maeghdecken ... brack by nacht uit, en donderde in hare geboortestadt op, VONDEL (ed. VAN LENNEP) 4, 308. – De bet. van opdonderen schijnt elders verouderd te zijn.

opdragen, st. ww., trans. Zie de wdbb – Van zaad, steenkolen, enz. *Sjouwen, in het pakhuis brengen, naar boven dragen*. || Zeed opdragen is 'en zwaar werk.

opdrijlen, zw. ww., trans. Bij de weverij, *Door drijlen op de klossen winden*. Zie **drijlen**. || Me man is an 't garen opdrijlen.

opdrossen, zw. ww. intr. *Heengaan, zich verwijderen*. || Zo, ben Jan en Piet weer op'edrost? Daar gane ze eindelijk opdrossen. – Evenzo elders in Holl. en Utrecht; zie VAN DALE en OUDEMANS. – Vgl. **ronddrossen**.

open, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Er is 'en huis open, *er is een huis vrij, te huur*. || Ze kennen nag niet trouwen, want er is nag gien huis open. – Uit een open reden, *zo maar, zonder bepaalde aanleiding*. || Toe gaf-i me uit 'en open reden 'en slag in me gezicht. “Waarom dat?” “Och, ik zeg 'et maar uit 'en open reden.” – Evenzo elders in N.-Holl. || (Zij) gaf mij zelfs bij het doorbladeren van hare teekenportefeuille, uit een open reden, een allerliefste teekening op rijstpapier ten geschenke, BEETS, *Camera Obscura*¹³, 190. – Vgl. open schenen op scheen 1.

openkomen, st. ww., intr. Ook **opkomen**. *Vrijkomen, leegkomen*, van een huis. – Vgl **open**. || Ze moeten mit trouwen wachten tot er en huis opkomt.

opeten, st. ww., trans., vgl. een zegsw. op **bokking**, **haai**, en **paap**.

opgekropt, bnw. In de uitdr. ergens mee opgekropt zijn, *met iets in zijn schik zijn, er trots op zijn*. || Ik ben ok niet erg op'ekropt mit die vriendschap. Daar zel ze ok mee op'ekropt wezen. – Vgl. Ned. de krop vooruitsteken, *een hoge borst zetten*.

opgerven, zw. ww., intr. Van vogels. *Nieuwe veren krijgen, opknappen door het ruien*. Zie **gerven**. || De eenden beginnen op te gerven. – Overdr. ook van iemand die zwaar ziek was, maar er weer bovenop komt. || Die gerft weer op.

opgnappen, zw. ww., trans. *Opknappen, schoonmaken*. Zie **gnappen**. || Je magge de straat wel deris opgnappen. De kosteres is an de kerk op te gnappen.

opgooien, zw. ww., trans. Zegsw. 't Is maar gooi op en haal neer (*van iemand die verkwistend is*).

opguien, **opguiten**, **opguiven**, zw. ww., intr. *Luider beginnen te gieren*, van de wind. Zie **guien**, **guiten**, **guiven**. || Hoor es hoe de wind opguit (opguift).

ophalen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Niet veel ophalen, *niet veel geven, niet veel betekenen*. || Die berichten halen niet veel op (*hebben weinig te betekenen*). Mit zo'n windje haalt 'et koeken maken niet veul op (*in een oliemolen*). Dat zel ok niet veul ophalen, as hij 'et doen moet. – Zie een zegsw. op **gat** en vgl. de uitdrukkingen op **krozing** en **vang**.

ophassen, zw. ww., trans. *Aanhitsen*, van een hond. || Je moete die hond niet zo ophassen. 't Is warentig gien wonder dat 'et beest je bijt, as je hum zo ophasse (*ophitst*). – Vgl. Ned. hassebassen, *kibbelen*. KIL. vermeldt in de zin van *met honden opdrijven, hitsend opjagen*: “hetsen, hatsen, Ger. *venari canibus*, Jo. Aventin” (d.i. dus uit een Hgd. dialect). Hessen naast hissen in dezelfde bet. is in de Middeleeuwen en de 17de e. gebruikelijk. (*Mnl. Wdb.* 3, 445; OUDEMANS 3, 109).

opheinen, zw. ww., trans. *Door heinen ruim maken, de uitgegroeide walkant afsteken en op het land halen*. Zie **heinen**. || Dat slootje mag wel eris op'eheind. Schout en schepenen ... ordonneeren ... alle de slooten ende heyningen bewesten de wech op te heyne inde soomer, *Hs. keur* (a° 1659), archief v. Assendelft.

ophippen, zw. ww., intr. *Oprukken, ophoepelen, heengaan*. Vgl. Ned. verhippen || Van mijn part ken-je ophippen. Hip op! – Vgl. **beenophipper**.

ophokelen, zw. ww., trans. Hetz. als **ophokkelen**; zie aldaar. – Ook overdr. (*iemand*) *opbeuren*, *opvrolijken*. || Wat kijk-je saggerijnig; kom maar hier, den zellen we je wel eris ophokelen.

ophokkelen, zw. ww., trans. Daarnaast **ophokelen**. *Oprakelen*, *de as van een kool vuur afstoten*. || Het vuur ophokelen. Hokkel 'et vuur wat op en zet er den (*dan*) de pot op.

ophoperen, zw. ww., trans. *Opperen*, *hooi aan*

{p.311}

hopers (oppers) *zetten*. Zie **hoper**. || Zie zo, 'et hooi leit op weerzingen, nou ken 'et op'ehoperd worre (*worden*). We gane zo metien an 'et ophoperen.

opie (met klemt. op *o*), znw. *Grootmoeder*. Vgl. *opa*, grootvader. || Dag opie. Kom maar bij opie. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Utrecht.

opkarren, zw. ww., intr. Alleen in de inf. *weggaan*, *vertrekken*. Vgl. **karren**. || We mosten nou maar opkarren. “Ik voor main begin toch eres om hois te denke. Zoue we niet eres opkarre?”, Sch. t. W. 278. – Bij VAN DALE vindt men **opkarren**, *uit vrees een plaats verlaten*, *zich wegmaken*, vermeld als Zuid-Nederl. – Vgl. Waterlands **opkrossen** (van **kros**, *karos*) *heengaan*, *vertrekken* (BOUMAN 77).

opkippen, zw. ww., intr. *Opwippen*, *opspringen*; b.v. van iets dat vastgespijkerd is, maar losspringt en naar boven wijkt. Vgl. **kippen**. || Ik docht dat 'et nou goed vastzat, maar 'et kipt nog weer op.

opkloenen, zw. ww., trans. *Opkluwen*, *opwinden*. Zie **kloenen**. || Kloen dat garen effen op. Piet, wil je ers voor me opkloenen (*het vliegertouw op de haspel winden*)?

opkluten, zw. ww., intr. *Zekere wijze van knikkeren*. Een der beide spelers neemt enige knikkers in de hand, waarbij de ander een gelijk aantal voegt. Hij gooit deze nu te gelijk in de kluut (*het kuiltje*) en verliest of wint al naar gelang het aantal knikkers, dat in het kuiltje terecht komt, even of oneven is. Het opkluten gaat meestal om geld. – Synon. **pompen**, **knoeien**.

opkluwen, zw. ww., trans. Hetz. als **opkloenen**, vgl. aldaar en zie **kluwen**.

opkomen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – **Slecht opkomen**, *slecht te voorschijn komen*, *zich minder goed vertonen dan te verwachten was*. || Dat proefie komt slecht op (bij de olieslagerij) (*in het geproefde zaad blijkt niet zoveel olie te zitten als men had geschat*). Die partij karwij komt slecht op (*de gekochte karwij valt bij de levering in kwaliteit tegen*).

opkrabben, zw. ww.; vgl. een zegsw. op **neus**.

opkreuken, zw. ww., trans. *Opvouwen*. Zie **kreuken**. || Help me effies 'et tafellaken opkreuken. Ben de handdoeken al op'ekreukt? – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 106).

opkrijgen, st. ww.; vgl. een zegsw. op **mast**.

opkrimpen, st. ww., intr. Van de wind. *Door het N. naar het W. gaan*. Hetz. als **krimpen**; zie aldaar. || De wind krimpt teugenswoordig teugen de avond telkens weer op. – Ook elders gebruikelijk.

opkweesten, zw. ww., trans. *Opkweken*, *grootbrengen*, van achterlijk vee (lammeren, biggen, kippen), dat met de pot wordt grootgebracht (Assendelft). Synon. **oppotten**. || Ik had nag zo'n zwak kippie, dat heb ik toe mit melk en brood op'ekweest. – Vroeger *grootbrengen*, in het algemeen. || Zy (*de beesten*) zyn heel naarstig om haar jongen op te queesten, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 215. – Vgl. **kweesten**.

oplatafel (met hoofdtoon op *òp* en bijtoon op *ta*), znw. vr. *Opstopper*, *stomp*, *klap*. || Pas op hoor, of je krijgje 'en oplatafel. Ik zel je 'en oplatafel geven, dat je onder de chiffonnière leit te linnenkasten. – Evenzo elders in Holl.; te Haarlem zegt men: “Als je me nou nog langer legt te belatafelen, dan zel ik je een opchiffonnière geven, dat je achter me linnenkast legt te secretairen”. – Vgl. **oplazer**.

oplazer (met hoofdtoon op *òp* en bijtoon op *la*), znw. m. *Opstopper*, *stomp*, *klap*. || Iemand een oplazer verkopen (*geven*). As je niet weggane, ken je nàg 'en oplazer krijgen. – **Oplazer**

is gevormd als Ned. opdonder, opstopper en dergelijke. Synon. zijn **oplatafel**, **opmepper**, **opnaaier**, **oppeuter**, **opzaniker**.

opleggen, zw. ww., trans. In pakhuizen. *De zakken met meel of zaad op stapels leggen.* || De pakhuisknechts moeten 'et meel opleggen, dat 'et tien hoog leit. Ze benne an 't opleggen. – Ook elders.

oplegger, znw. m. Bij timmerlieden. *Een soort van knier (scharnier), bestaande uit twee platte, aan de kant een weinig uitgebogen-plaatjes, met spijkergaten om ze te bevestigen.* Men heeft drie-, vier- en vijfgaats-opleggers. || 35 Schroeven, 12 paar viergaats opleggers, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk. In iedere kast een deurtje van 17-streeps vurenhout met twee klampen, af te hangen aan 2 ligte 5-gaats opleggers. *Hs. bestek* (Wormerveer, 19de e.), aldaar.

oplerpen, zw. ww. *Oplokken, opslurpen.* Zie **lerpen**. || Lerp jij je koffie maar op.

opleuken, zw. ww., intr. *Opvrolijken.* || Hij leukte der helegaar van op. – Zie **opleukeren**.

opleukeren, zw. ww. – 1) Trans. – a) *Opwarmen* van spijs en drank. || Leuker de gort maar op. We moeten de warme wijn opleukeren. – b) *Helderder doen branden, verlevendigen*, van het vuur || Je mag 'et vuur wel wat opleukeren, 't is helegaar verdoofd. – c) *Opvrolijken, opwekken*, van personen. || Hij is zo zwaarmoedig, we moeten 'em een beetje opleukeren. Evenzo elders in N.-Holl. || Hetzij hij ... de oude besten met zijn vroolijke invallen opleukerde bij het spinnewiel, BEETS, *Camera Obscura*¹³, 309. – Vgl. **opleuken**.

2) Intr. *Opvlammen*, van het vuur. || Mit wat houtspaanders begon 'et vuur wel weer wat op te leukeren, maar 't gaf niet genoeg; 't ging toch uit.

In de 17de e. vindt men lukeren en leuken bij Holl. schrijvers gebruikt in de zin van *warmen, lauw maken, van bier*; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 341. Vgl. Ned. leuk, *lauw*.

oplichten, zw. ww.; vgl. **hemdje-licht-op**.

{p.312}

oplichting, znw. vr. Zie de wdbb. – Van de wind. *Een vlaag, uitschieter*, als de lucht tilt, b.v. na een hagelbui. || Pas op, der kom 'en oplichting. (Wij voeren) van Amsterdam met een stercke aenneemende Zuyd Weste wind ...; de wind met een opligting uyt den Westen nogh harder coomende als voorgaende raeckte wy binne het Ooster-kattegat, *Journ. Jan Honig*, 4 Dec. 1724.

oploop, znw. m.; vgl. een zegsw. op **krakepit**.

opluchten, zw. ww., intr. – 1) *Opfrissen, lucht geven.* || Dat lucht op, dat de deur opkomt (*openkomt*). Dat zel opluchten, as jij weg benne.

2) *Van zorg ontheffen, verlichten.* || Je ben vast heel wat op'elucht nou dat examen achter de rug is. – Vgl. **opluchting**.

opluchting, znw. vr. *Verlichting.* Zie **opluchten**. || 't Is 'en hele opluchting, dat die operatie 'beurd is. – Evenzo elders in Holl. || Het was hem een grote opluchting zo op eenmaal bevrijd te geraken van de schrikkelijkste zelfverwijten, PIERSON, *Pastorij in den vreemde* 114.

opluien, zw. ww., trans. *Zakken door middel van een luierij naar boven hijsen.* Vgl. **luierij**. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

opmakkelijken, zw. ww., intr. *Gemakkelijker worden.* || Dat makkelijkt heel wat op. Zie zo, nou de schoonmaak voorbij is, begint 'et wat op te makkelijken.

opmazen, zw. ww., trans. Bij vissers. *Het afgebreide net aan de simmen rijgen.* Synon. **opsimmen**; zie aldaar. || As 'et net of is, moet 'et op'esimt worre (*worden*).

opmepper, znw. m. Daarnaast **opmepperd**. *Opstopper, stomp, klap.* – Vgl. **oplazer**. || Hij heb 'en goeie opmepper van me 'ehad. – Vgl. Ned. mep, *slag*, en meppen, *slaan*.

opmuizelen, zw. ww., trans. *Oppeuzelen, bij kleine stukjes te gelijk opeten.* – Zie **muizelen**. || Muizelen jullie die koek maar op. Ze muizelt 'er koekie zo lekker op.

opnaaier, znw. m. Hetz. als **oplazer**; zie aldaar. || Ik gaf 'em 'en opnaaier, dat-i over de straat keilde. – Ook Stad-Fri.

opper (I) (uitspr. *òppər*). Zie de wdbb. – Opper staat in verschillende samenstellingen tegenover uiter, ter aanwijzing van stukken land, die aan weerskanten op zeker water liggen. Zo noemt men te Assendelft de landerijen aan deze zijde langs Twisch en Delft Oppertwisch en Opperdelft, en die aan de overkant van het water Uitertwisch en Uiterdelft. Vgl.

Binnendelft en **Buitendelft**. || De Oppertwisch en de Uytertwisch (in Bosmans-weer), *Koopbrief* (a° 1769). Trijn jongh Wulmen oppertwis, Wouter jongh Wulmen suyder (noorder) oppertwis (in Dirck Jannen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Dat opperdelftgen in Reiaelen-weer, *Polderl. Assend.* I f° 85 r° (a° 1600). – *Evenzo*: Maerten Geritsz. dOppervlusken, dzelve noch dvuytervlusken (in Claes Louwes-weer), *Stoelb. Assend.* f° 46 v° (einde 16de e). Die oppervlus, *Polderl. Assen.* I f° 300 r° (a° 1600). Vgl. **vlus**. – Anne Claes d’oppermaedt, ... d’uyttermædt, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Vgl. **maad**. – Die halve opperslubbing, die halve vuyterslubbing, *Stoelb. Assend.* f° 1 r° (einde 16de e.). Dirck Gerritsen suyder (noorder) opperslobbingh, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Vgl. **slobbing**.

opper (II), znw. m.; zie **oppertje**.

opperdan (uitspr. *òppərdan*, met hoofdtoon op *an*), bijw. Uit opwerdan, opwaard aan. *Naar boven, opwaarts*. || Trek de gordijnen wat opperdan. ’t Beslag (*voor het gebak*) komt opperdan (*rijst naar boven*). Breng die balk wat opperdan. De turf komt slecht opperdan (*slecht op, er wordt weinig turf aangevoerd*). Een molen opperdan kruien (*rechtom draaien, naar de wind zetten*). Trek je peerd wat opperdan (*vooruit*), dat ik er mit me wagen langes ken. Hij komt opperdan (*hij komt aanlopen, hierheen*). – Opperdan is ook elders in N.-Holl. algemeen (*Taalgids* 4, 201; *Taal- en Letterb.* 2, 65; *Navorscher* 7, 61; BOUMAN 77). Opwaard aan vindt men in de 17de eeuw o.a. bij HUYGHENS, *Costel. Mal*, vs. 317, en *Sneldichten*, Boek 9, no. 38.

Opperdelfje, znw. onz.; zie **opper I**.

opperdepop (uitspr. *òppərdəpòp*), bijw. Schertsende verlenging van **op**. In de uitdr. ’t is opperdepop, ’t is op, er is niet meer. – Ook elders gebruikelijk.

Oppermaad, znw. vr.; zie **opper I**.

Opperslobbing, znw. vr.; zie **opper I**.

oppertje (uitspr. *òppərtjə*), znw. onz. *Luwe, tegen rukwinden beschutte plek bij het zeilen*. || Nou hebben we ’en oppertje (*een gunstige zeilwind*). We krijgen anstonds ’en oppertje. Niet te min, sy bleven dus den geheelen Maendt rontom op de Dorpen leggen, want onder een oppertje was ’t goed zijn, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 333. – Overdr. ook *een buitenkansje, voordeeltje*. || Dat’s ’en oppertje. Ik heb ’en oppertje ’ehad. – Bij VAN DALE vindt men opper, opperd, *schuilplaats, luwte tegen de wind*; oppertje komt o.a. ook voor bij HUYGHENS, *Hofwijck* 2177, alwaar de dichter zich vergelijkt bij de zeeman, die, uitgeput door het tobben tegen de woedende baren, “het oppertje bezeilt, en buyten weer en wind” verblijd wordt door effen, kalm water.

Oppertwisch, znw. vr.; zie **opper I**.

Oppervlus, znw. vr.; zie **opper I**.

oppeuter, znw. m. Hetz. als **oplazer**; zie aldaar. || Pas op, of je krijge ’en oppeuter.

oppoesten, zw. ww., intr. *Opsteken, toenemen*, van de wind. Zie **poesten**. || Hè, wat poest die wind op, dat kon wel eris ’en stormpie geven.

oppotten, zw. ww., trans. *Met de melkpot groot brengen, opkweken*, van achterlijk jong vee (lammeren en biggen). Synon. **opkweesten**.

{p.313}

|| Het skeep (*schaap*) wou van dat iene lam niks weten; toe most ik ’et oppotten, aârs waar (*was*) ’et ’esturven. – *Evenzo* in de Beemster (BOUMAN 77). – Vgl. **potbig**, **potlam**.

oprakkeren, zw. ww., trans. *Opruimen, het vuil bij elkaar vegen en alles op orde brengen* (Assendelft). Zie **rakker**. || Ik zel de boel maar ers oprakkeren. Vandaag komt de werkvrouw de boel oprakkeren. – Elders, doch gewestelijk, is in dezelfde zin bekend oprakken.

opredder, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *Een roedje, waarmee het garen wordt opgeredderd. Zie opredderen.*

opredderen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij de zeildoekweverij. *De onder het sterken vastgekleefde draden der schering met een vlak stuk hout (de opredder) losmaken en weer in tweeën verdelen.*

opreed (met de klemt. op *òp*), znw. m. *Oprit, de helling van een dijk of hoge brug.* || Hij gliste uit en toe viel-i bij de opreed neer. – Evenzo elders in N.-Holl. || Niemand sal hem vervorderen ... eenige Afloopen ofte Opreden aan Dijcken te maacken, noch de Kruynen van de Dijcken daer mede te versmallen, *Keuren v. d. Beemster* 2, 168. – Ook in Friesl.

oprijg (met de klemt. op *òp*), znw. m. In een kledingstuk. *Opnaaisel; brede zoom die met losse steken wordt vastgeregen, om het kledingstuk later te kunnen uitleggen.* Synon.

oprijgsel, **bessel**. || Ik zel maar 'en paar oprijgen in die rok zetten, *aârs is-i te lang.* – Zie oprijgen.

oprijgen, st. ww., trans. *Met losse steken een zoom vastrijgen.* – Vgl. oprijg, oprijgsel.

oprijgsel (het hoofdtoon op *òp* en bijtoon op *rijg*), znw. onz. Hetz. als oprijg; zie aldaar. || Torn 'et oprijgsel maar los. – Evenzo in het Stad-Fri.

oproden, zw. ww. – 1) Trans. – a) *Opruimen, oppredderen.* || Rood die boel op. Ik moet voor de eten de achterkamer nog oproden. Item sullen alle degene, dewelke by de kerk eenige koebeesten set ofte vastmaekt, gehouden wesen naer verloop van een uer dat de beesten vandaer zijn gehaelt de vuyligheyt op te rooden en de straet met water afschrobben en schoon maken, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie. – b) *Schoonmaken*; in het bijzonder van de kleine schoonmaak tegen de winter, die vandaar oproderstijd heet. || We gane toekomende week oproden. – c) *In orde brengen, oprakelen*, van het vuur (de Wormer). || Rood 'et vuur nag ers op; de kachel gaat uit. – d) *Opruimen, wegdoen.* || Die ouwe voden konnen we wel oproden. Ik zel dat kreupele peerd maar oproden.

2) Intr. *Weggaan.* || Rood nou maar gauw op! Oproden! (*maak dat je wegkomt!*) As je nag ers zo brutaal benne, ken-je oproden (tot een dienstbode: *dan kunt ge heengaan, een andere dienst zoeken*).

Oproden is ook elders in N.-Holl. bekend (BOUMAN 77). In W.-Friesl. gebruikt men roden in de zin van *schoonmaken, de tweede schoonmaak vóór het kachel zetten* (*Navorscher* 21, 532). – Roden is wel hetzelfde woord als Ned. rooien, Mnl. roden, *uit de grond halen, ruimen, zuiveren*; vgl. FRANCK 808 op rooien.

oproder, znw. m. *Opruimer, iemand die de boel wegbergt.* Zie oproden. || Ik hoor tot de oproders bij de spuit.

oproderstijd (met hoofdtoon op *òp* en bijtoon op *tijd*), znw. m. *Stoftijd, kleine schoonmaak tegen de winter.* Zie oproden 1 b. – In W.-Friesl. noemt men hetzelfde roodtijd (*Navorscher* 21, 532). – De grote of voorjaarsschoonmaak heet klaartijd of schaaktijd.

opscholen, zw. ww., trans. Bij vissers. *Het afgebreide aan de simmen rijgen.* Synon.

opsimmen; zie aldaar. || Je moete 'et net gelijkelijk opscholen. Elders in N.-Holl. ook scholen. || Voorts sullen alle Breyders ofte Breysters gehouden wesen, het Wandt datse breyen wel bequamelijck te scholen van gelijcke wijtte, *Handv. v. Ench.* 232 b (a° 1624). – Vgl. school II.

opschrijven st. ww., trans. Zie de wdbb. – Ik zel je opschrijven, schertsend antwoord op een verzoek, dat men niet van plan is in te willigen; *ik zal je graag houden.* || Of je morgen mee magge? ik zel je opschrijven! Zo ook elders.

opschroden, zw. ww., trans. *Opsnorren, opzoeken, bij elkaar scharrelen.* || Kom-an, ik zel ers wat werk zien op de schroden (*van een los werkmán*). Ik zel 'et wel voor je opschroden (*opsporen, onderzoeken*). Piet, eer je na huis toe gane (*gaat*), moet je eerst die rommel (*krullen, snippels, enz.*) opschroden (*bij elkaar zoeken*).

opschroeven (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *aanzetten, voortdrijven*. || *Van een lui, vadzig persoon: 't Ken gien kwaad, dat-i 'en bietje op'eschroefd wordt. Van een jaagpaard dat niet voort wil: We moeten 'et wat opschroeven. 't Moet wat op'eschroefd worre.*

opschroeven (II), zw. ww., trans. en intr. *Opschuiven*. Zie **schroeven II**. || Pas op, je schroeve 'et tafelkleed op mit je mouw. As er veel mensen kommen, dan nemen we et karpet op, aârs schroeft 'et zo op (*wordt het door het verzetten der stoelen geplooid*). – Synon.

opschroffelen.

opschroffelen (uitspr. *òpskròffələ*), zw. ww., trans. – 1) *Opschuiven*. Vgl. **opschroeven**. || Je heb 'et karpet helegaar op'eschroffeld.

2) *Opschoffelen, met de schoffel uitwieden*. || Er zit toch zoveel onkruid in 'et looppad, ze mochten 'et nodig es opschroffelen. – Zie **schroffelen**.

opschuilen (*school op, op'escholen*), st. ww. – 1) Trans. *Verschuilen, verstoppen*. || Schuil {p.314}

die pet eris op. Mit Suntereklaas worre de pakkies op'eskole.

2) Wederk. Hem opschuilen, zich verstoppen. || As der 'en vreemde binnenkomt schuilt ze der altijd op (*van een verlegen klein kind*). Jollie moete je eerst opschuilen. Waarzo had je je op'escholen? – Vgl. **opschuilertje**.

Opschuilen is ook verderop in N.-Holl gebruikelijk (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 368).

opschuilertje, znw. onz. Ook **opschuidertje**. Zeker kinderspel. *Verstoppertje*. Zie **opschuilen** 2. || Laten we opschuilertje spelen. Wie doet er mee opschuidertjes-ket?

opsimmen, zw. ww., trans. Bij vissers. *Het afgebreide net aan de simmen rijgen en gelijkmatig tussen de simmen uitspannen*. Zie **sim**. – Synon. **opmazen, opscholen**. || Is 'et net of'ebreid en wordt 'et verder in orde 'brocht, den (*dan*) moet 'et zorgvuldig op'esimd worre, dat de wijdte overal 'etzelfd is.

opslieren, zw. ww., trans. *Slierende ophalen*. Vgl. **slieren**. || 't Is 'en hele toer om die postelein op te slieren (*met een vork en lepel uit de schaal op te halen zonder morsen*).

opslikken, zw. ww., trans. *Oplikken*. Zie **slikken I**. || De melk, die ik 'emorst had, heb de poes al op'eslikt.

opsmikkelen, zw. ww., trans. *Opsnoepen, smakelijk opeten*. Zie **smikkelen**. || We zellen strak die suikerdinkies wel es opsmikkelen. – Het woord is ook elders bekend, hier en daar zegt men in dezelfde zin ook **opsmiechelen**.

opsnabbelen, zw. ww., trans. *Opsnappen, opsmullen*. || Ik heb de taartjes lekker op'esnabbeld. – Snabbelen behoort bij Ned. snabben en snappen. Elders schijnt snabbelen alleen in de zin van *snappen, babbelen*, voor te komen; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 641. Vgl. echter Eng. to snabble, gulzig eten. In Overijsel zegt men snapperen voor *smullen* (DE JAGER, *Freq.* 2, 582).

opsnidderen, zw. ww., trans. Daarnaast **opsnudderen**. *Opstoven, opwarmen*, van overgebleven eten (Zaandam). – Vgl. **snudderen** en zie synon. op **opsudderen**. || We zelle die lest maar opsnidderen.

opsnudderen, zw. ww.; zie **opsnidderen**.

opsnukkeren, zw. ww., trans. *Snuggerder worden, in beschaving en wat daarmee samenhangt toenemen*. Zie **snukker**. || Toe ze (*het loopmeisje*) hier kwam was 'et 'en droel, maar nou begint ze toch wat op te snukkeren. – Evenzo in W.-Friesl. opsnokkeren.

opspelen, zw. ww., intr. Daarnaast **opspeulen**. Zie de wdbb. – Ook *uitvaren, razen, op zijn poot spelen*. || 't Is 'en goeie man, maar as-i boos wordt, ken-i schrikkelijk opspelen. – Zegsw. Opspeulen as de rook, erg driftig worden, heftig uitvaren. || Bij 'et minste speelt-i op as de rook. – Volgens VAN DALE is opspeulen in deze zin gewestelijk.

opspeulen, zw. ww.; zie **opspeulen**.

opstal, znw. m.; vroeger ook onz. Zie de wdbb. || Mits dat die het opstal en de plaats daar de oude sluis nu leyt sal hebben en houden in eygendom, *Hs.* (a° 1731), archief v. Wormerveer.

opstander, znw. m. Een onderdeel van het *weefgetouw*. Benaming van *de beide zijlatten van de lade of slag*. Bovenlaad, euverlaad en laadblok, die horizontaal liggen, worden bijeengehouden door de verticale opstanders.

opstapje (uitspr. *òpstappie*), znw. onz. *Een trapje of trede om naar een hoger gelegen kamer te komen*. || Denk er om: er is 'en opstappie; anders val-je nog. – Ook elders bekend.

opstek, znw. m. In de bouwkunde. *Dat gedeelte van de stijlen van een gebouw, hetwelk zich bevindt tussen bindbalk en wurmt*. Elders heet hetzelfde opsteking. || De opstek is de verhoging van de balklaag tot de spanten.

opstekerskomfoor, znw. onz. *Tabakskomfoor, komfoor dienende om de pijp aan op te steken*. Synon. **pokes**.

opstellen, zw. ww., trans. – 1) *In orde brengen van een kamer, na de schoonmaak (Krommenie)*. || Nou moeten we de kamer nog opstellen (*kleed leggen, gordijnen en schilderijen ophangen, enz.*).

2) Bij de kuiperij. Een vat opstellen, *een vat, dat uit elkaar gegaan is, herstellen door de verschoven duigen weer in hun verband te zetten* – Het plaatsen der duigen van een nieuw vat noemt men opzetten.

opsteuren, zw. ww., trans. *Opwarmen, stoven* (de Wormer). Zie **steuren**. || Ik moet 'et eten opsteuren. – Vgl. synon. op **opsudderen**.

opstoepen, zw. ww., trans. *Opstoken, opzetten*. Zie **stoepen**. || Iemand tegen een ander opstoepen. Hij zel wel deur de ien of aâr op'estoept wezen. – Vgl. Gron. opstupen, Oost-Fri. upstôpen, *ophitsen* (MOLEMA 313; KOOLMAN 3, 327).

opstokelen, zw. ww., trans. *Opstoken, ophitsen*. Zie **stokelen**. || Gaan maar na peet Trijn, die zit toch altijd de ien teugen de aâr op te stokelen.

opstoten, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij de papiermakerij. *Een bundel papier op zijn kant zetten en op een tafel of houten bord gelijkstoten*. – As 'et pampier van de lijnen 'etrokken is en de werkman zoveul op zen arm heb, as-i dragen ken, dan stoot-ie 'et op en zet 'et netjes.

opstropen, zw. ww., trans. Iemand ergens voor laten opstropen, *er hem voor laten opdraaien, boeten*. – Hetz. als **opstroppen**; zie aldaar. || Laat je dat kind er nou voor opstropen?

opstroppen, zw. ww., trans. In dezelfde zin gebruikt als **opstropen**; zie aldaar. || Hij laat er altijd 'en ander voor opstroppen. Ik ben der al iens voor op'estropt, dat beurt niet weer. Hij stropde er lillijk voor op. – Ook in de {p.315}

gewone bet. van *in de hoogte stropen* vindt men opstropen en opstroppen naast elkaar in gebruik; vgl. VAN DALE.

opstroken, zw. ww., intr. Van een rieten dak. *Stuk waaien, gaten krijgen door de wind*. Thans verouderd. – Zie **stroven**. || Op gister door d'harde windt vrij wat schade geschiet met opstroken van daken en afwaeyen van pannen, *Journ. Gijsen, 14 Jan. 1682*.

opstutelen, zw. ww., trans. *Iemand in de hoogte helpen door zijn stuit met de handen te ondersteunen*. – Vgl. **stuit** en **stutelebollen**. || Ik ken niet op die muur kommen; wil jij me effies opstutelen? – Vgl. **opstuteltje**.

opstuteltje, znw. onz. In de uitdr. iemand een opstuteltje geven, *hem opstutelen*. || Wacht, ik zel je wel 'en opstuteltje geven.

opsudderen zw. ww., trans. *Opstoven, opwarmen* (van overgebleven eten); *dit laten koken tot het suddert*. Vgl. **sudderen**. || Ik moet de kool nag opsudderen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 290); te Dordrecht in dezelfde zin opseuteren (*Taalgids* 4, 40). – Synon.

opbaggeren, opbriegelen, opsnidderen, opsteuren; zie aldaar.

opteuen, zw. ww., trans. *Ophouden, tegenhouden, terughouden*. Zie **teuven**. || Het peerd had zo'n vaart, niemand kon 'et opteuen.

optiemen, zw. ww., trans. Bij de boeren. *Het hooi dat op weerzingen ligt door middel van de tiempaal aan hopen halen.* Hetz. als **tiemen**; zie aldaar.

opvullen, zw. ww., trans. Daarnaast **opvullen**. Zie de wdbb. – In molens en pakhuizen. *Opzakken, zaad of meel in zakken doen.* Thans in deze zin verouderd. || Voort sullen de knechts ... in geen en deelen mogen ... al rokende (*nl. tabak rokende*) pelmeel opvullen en afwegen, *Pelderscontract* (a° 1723), Zaanl. Oudhk.

opwaardaan, bijw.; zie **opperdan**.

opweerzingen, zw. ww., trans. Bij de boeren. *Het gemaaide gras op weerzingen leggen.* Zie **weerzing**. – Synon. **opwieringen**, **opzwaden**. || As 'et hooi op zwaden leit, moet 'et op'eweeringd worre (*worden*) en dan wordt 'et op hoppers 'ezet.

opwieringen, zw. ww., trans. In de Wormer gebruikt in dezelfde zin als elders **opweerzingen**; zie aldaar – Vgl. **wiering**.

opwinden, st. ww., trans. Daarnaast **opwinnen** (*won op, op'ewonnen*). Zie de wdbb. || De klok opwinnen. De schering opwinnen. 't Garen is op'ewonnen. Win 'et hout op (*naar boven*). – Evenzo in het Stad-Fri. **opwinnen** (*won op, opwonnen*). – Vgl. **opwinder**.

opwinder, znw. m. In een houtzaagmolen. *Opwindrad; een rad, met een touw dat naar de kraan loopt, en waarmede het hout dat gezaagd moet worden in de molen en op de slede gewonden wordt.* Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 6. || Twee opwinders, een sleestouw, *Invent. houtzaagmolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – De touwen waarmede dit opwinden geschiedt heten **opwinderstouwen**.

opwinnen, st. ww.; zie **opwinden**.

opzakken, zw. ww., trans. In fabrieken en pakhuizen. *Zaad of meel in zakken doen.* || Is die gort al op'ezakt? Het werk bestaat in meel opzakken, tarwe naar de fabriek brengen, het goed, dat de schippers hebben moeten, opzakken en aan boord brengen enz., *Arbeidsenquête* (a° 1891), 4296.

opzaniker, znw. m. *Opstopper, stomp, klap.* || Ik zel je 'en opzaniker geven. – Evenzo elders in Holl. – Vgl. synon. op **oplazer**.

opzetten, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij het schommelen. *Door zetten in de hoogte doen gaan; zetten geven aan een kind, dat op de schommel zit.* – Vgl. **zetten**. || Wil je me nog ers opzetten? Zet me eris goed hoog op. Ik ken me zelf wel opzetten (*in beweging brengen*). Zo ook elders in Holl. – Vgl. **opzetter**.

opzetter, znw. m. Bij de huisbouw. *Een opstaande stijl, door middel waarvan men een verhoging maakt.* Men plaatst daartoe op een legger twee opzetters en legt daarover een bording.

In de verkl. **opzettertje**. – a) Bij molenmakers. In de haaien en stampers van een oliemolen. *Een smal boeken blokje, dat ter verhoging onder de vuist wordt geplaatst.* – b) Bij het ganzenbord en dergelijke spelen. *Een klein voorwerp, dat op de nummers gezet wordt, om aan te wijzen hoever de spelers zijn.*

opzitten, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *opblijven des avonds*. || *Een kleine knaap vraagt: Moeder, mag ik vanavond opzitten?* – Vroeger ook *opwachting houden*, van huwbare meisjes. || De oude vrouw verhaalde mij toen, dat het hier de gewoonte was, dat de huwbare meisjes des zondags avond *opzitten*, dat is, dat zij vrijers opwachten, en dat de moeders, wanneer zoodanige dochters des zondags ergens uitgenoodigd worden, gemeenlijk laten weten, dat haar dochters voor de vriendelijke uitnoodiging bedanken, dewijl zij dezen avond *opzitten* ... Ik kon zulks niet gelooven, doch de oude vrouw verzekerde mij, dat dit overal plaats had, en dat haar oudste dochter Mietje des zondags insgelijks *opzat*, *Karaktersch.* 308 vlg.

opzoeken, onr. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *oprapen, iets dat gevallen is van de grond opnemen*. || Zoek je zakdoek op. Laat maar leggen, ik zel 'et anstonds wel opzoeken. Meester, mag ik me griffie opzoeken? – Vgl. **geld opzoeken** op **zoeken**.

opzomer, zw. ww., intr. Daarnaast **opzeumeren**. *Zomerser worden*. || As 'et wat opzomert, gane we eris na Kastrikum. – Ook elders gebr., vgl. *Taal- en Letterb.* 4, 19.

{p.316}

opzuinigen, zw. ww., trans. *Opsparen, besparen*. – Vgl. Ned. uitzuinigen. || Ze had 'en aardig sommetje op'ezuinigd.

opzwaden, zw. ww., trans. *Het gemaaide gras, dat op zwaden ligt, aan weerzingen leggen*.

Vgl. *zwad*. || We bennen klaar mit opzwaden. – Synon. **opweerzingen**, **opwieringen**.

orbertje, znw. onz. *Iemand die alles verorbert wat hem voorgezet wordt en wie alles wordt toegestopt wat de anderen niet opkunnen*. || Geef die leste bonen maar an orbertje, die zel ze wel opeten.

orebijter, znw. m. Scheldnaam voor de inwoners van het dorp Jisp, omdat indertijd een Jisper aan een Nekker een stuk van het oor zou hebben afgebeten. Thans aan het verouderen. || Jisper orebijter!

orekruiper, znw. m. Zeker insect. *Oorworm*. In de vorm oorkruiper ook elders bekend; vgl. *Ned. Wdb.* XI, 119.

orepoeter, znw. m. *Een werktuigje om de oren te reinigen, oorpeuter, oorlepeltje* (Westzaan). – Vgl. *poeteren*.

orf, znw. onz.; zie *erf*.

orgelist, znw. m. *Organist*, Ook elders gebruikelijk; zie de wdbb. || De orgelist heb vanmorgen toch zo mooi 'espeuld. Voor een kussen toe (*ten behoeve van*) de orgelist *f* 5-10, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, *f*° 48 *r*°, Zaanl. Oudhk. Betaelt ... aen Mr. David Imbreght, orgelist, voor een jaer tracktement 37 ducats, is *f* 116-11-0, *ald.*, *f*° 56 *r*° (*a*° 1670).

orren, zw. ww., intr. *Voortdurend klagen over kleinigheden, murmureren* (de Koog). Vgl. synon. op *meutelen*. || Ze ort de hele dag. Zit niet zo te orren.

ors, bnw en bijw. Ook in verkl. **orsjes** (uitspr. *orsies*). *Prettig, heerlijk*. || 'k Heb orse ket 'ehad. Hè, da's ors, dat-i ok ers schelden krijgt. Ik mag morgen na de komedie; ors, hè? Ik heb toch zo ors touwtje 'esprongen. Orsies, hoor! – Men houdt ors voor een afkorting van orseneel, origineel, welks bet. dan van *eigenaardig* zou zijn overgegaan in die van *aardig*, *aangenaam*, *pleizierig*.

orse-piet, bnw. (?). In de uitdr. dat is orsepiet, *dat is heerlijk, prettig* (Krommenie). Vgl. **ors** en *Otje-Pietje* op *ot*.

ort (I), znw. vr.; zie *erwt*.

ort (II), znw. onz. – 1) *Afval van hooi of stro, hooi dat door de koeien weggeworpen en met de poten vertreden is; ook het mengsel van vuil en afval, dat van de staanplaats der koeien wordt afgespit als deze weer in de weide zijn; de zogenaamde stalplaggen of hooiplaggen*.

2) *Afval van riet; de ruigte en vuilnis, waarmee de rietschoot bedekt is, nadat het riet is afgesneden*. Dit ort wordt verzameld, gedroogd en als strooisel gebruikt.

Evenzo verderop in N.-Holl. – Ort komt in verschillende bijvormen ook elders in Ned. en Duitse dialecten voor; zie het artikel van MULLER in *Tijdschr.* 13, 219-233.

ortakker, znw. m; zie *erwt*.

orten, zw. ww., trans. 1) *Het ort afspitten, de stal afplaggen, de hooiplaggen afsteken*.

2) *Het ort uit de rietschoot halen, het riet uitharken en van ort zuiveren*. Evenzo elders in N.-Holl. – Zie **ort II**.

Ossekabel, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. – Een afgekabeld stuk land, dat tot osseweide dient. Zie *kabel*. || De Ossekabel. – Vgl. *Osseland*.

Osseland, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. || Het Osseland of de smalle Meed. Dat ossenlant of boechveechgen, *Polderl. Assend.* I *f*° 84 *r*° (*a*° 1600). – Het Osseland zal eertijds als weide voor een os hebben gediend. Vgl. *Ossekabel*, *Osseven*.

ossenmart, znw. vr. *Ossenmarkt*. – Zegsw. *Je heb 'et grootste gelijk van de ossenmart, palen tot getuigen*; vgl. bij HARREBOME 2, 154: “hij heeft het grootste gelijk van de ossenmarkt; als hij er alleen op is, neemt hij koeijenpooten tot getuigen”.

Osseven, znw. vr. Naam van verschillende stukken land. – Zie **ven** en vgl. *Osseland*. || *Te Assendelft*: Claes Gerritsz. osseven aen dijk; Cornelis Bastyaensen osseven aen de Langesloot, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Ossen- ofte Ouwel Gabbesven, *Polderl. Assend.* I f° 91 r° (a° 1600). In *Oxenvenne* quinque pascuas (a° 1182-1206), *Oorkb.* I, no. 204. – In *de Kalverpolder*: De Osseven (d.i. *de ven bij de molen de Os*).

ot, znw. In verkl. *otje*. – 1) *Schatje, snoes, lief*, van kleine kinderen (Westzaan). || O, 't is zo'n ot. Dag, ot (*lekkere prul, dot*)!

2) *Een lelijk otje, een persoon die lelijk is* (*Wormerveer*). || Zen vrouw is ok 'en lelijk otje. Wat 'en lilik otje.

3) *Een dikke ot, een dikkerd*. || Wat 'en dikke ot.

4) *Een Otje blaas-op, iemand, met een rond, opgeblazen gezicht*. || 't Is 'en Otje blaas-op. – Elders in Holl. zegt men in dezelfde zin: *Bolle blaas-op* (DE JAGER, *Freq.* 1, 28). Vgl. *Otje Dick muyl*, als naam van een der personen in BREDERO's *Spaenschen Brabander*.

5) *Dat is het Otje-Pietje, dat is je ware, dat is het beste wat er bestaat*. || Dat is nou 'et Otje-Pietje. Een lekker sigaar, dat is toch maar je Otje-Pietje.

6) *Een mooi otje*. Bij het knikkeren. *Een schone kans, een gunstig schot*, als de knikkers voor de schieter gunstig gelegen zijn. || Dorie, Piet, dat's 'en mooi otje, die zel je wel raken. Het is twijfelachtig of al deze uitdrukkingen bij elkaar behoren. Dergelijke uitdrukkingen vindt men ook bij KOOLMAN 2, 692; SCHUERMANS 441.

Otje blaas-op, Otje-Pietje, zie *ot*.

{p.317}

ottak (met klemt. op *ot*), znw. m. Daarnaast **ottakker**. Scheldnaam voor de inwoners van Assendelft. || Assendelver ottakken. Daar kommen drie ottakkers an. – Omtrent de eigenlijke betekenis van het woord is niets bekend.

Otterbosch, znw. onz. Naam van een stuk land te Oostzaan. Vgl. **bus I**. || Het Otterbosch.

otteren, zw. ww., intr. *Bezig zijn, aan de gang zijn*, meest met de bijgedachte, dat dit op een vreemde of onbehoorlijke manier geschiedt. || Ze otteren raar mit mekaar (*van een vrijerij, die wat al te vrij is*). – *Iemand (stil) laten otteren, hem laten betijen, laten begaan*. || Laat die kinderen maar otteren (*laat ze maar vrij met elkaar spelen, zonder wat wij er ons mee bemoeien*). – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend; vgl.: “Daar is myne lieve vrienden geen lastiger otteren dan het otteren met ziekten”, *uit een brief van BETJE WOLFF*, a° 1799 (*Navorscher* 16, 163). – Zie **oeteren**.

oud, bnw. Zie de wdbb. – Ook als znw. – 1) Als aanspraak tot mensen van elke leeftijd, in bet. gelijkstaande met *beste, mijn waarde*. Daarnaast soms ook **ouwe**. || Dag, oud. Hoor es, oud. Oud, kom ers hier. Wel, oud, waar kom jij vandaan? Ja, oud, zeg dat wel! Wat zeg jij der van, ouwe? – Ook in verkl. **oudje**, in het bijzonder tegen kinderen. || Ik zel je wel vinden, oudje; ik heb net 'ezien, dat je kattekwaad daan (*deed*). Wel, oudje, wet kom jij hier doen?

2) In de uitdr. *het oud in het nieuw zitten, van het oude jaar in het nieuwe zitten*; zie op **nieuw**.

3) Als naam van een stuk land te Wormerveer. || Het Oud.

oudbakken, bnw.; vgl. *een ouwebakken stuit op stuit I*, 3.

oudejaars (uitspr. *ouwajaars*), bnw. *Ouderwets*. || 'k Bin maar 'en ouwejaarse vrouw, ik weet nag niet van al die complementen.

Oudemeeg, znw. Naam van een stuk land te O.-Zaandam. || (Een) stuk land genaamd Oudemeeg in Jan Lugtes-weer, *Custb.* (a° 1741).

ouderwets, bnw. en bijw. Gewoonlijk in de vorm *ouwerwis*. Zie de wdbb. || 't Is 'en ouwerwis boelhuis.

oudte, znw. vr. *Ouderdom*. || Ze is van mijn oudte (*van dezelfde leeftijd als ik*).

ousig, bnw. *Muf, vuns*. || Wat ruikt dat goed ousig. Je moete die sukkelaad (*chocolade*) niet zo lank bewaren, aârs wordt ze ousig. Ik lust die ousige sukkelaad niet. Toe ik 'en paar dagen van huis 'eweest was, rook 'et er, toe ik weerom kwam, toch zo ousig; ze hadden zeker helegaar niet 'elucht. – Bij uitbreiding ook *weezinwekkend, lelijk*. || Wat 'en ousige vent. Ba, wat 'en ousige hoed (niet een *oude* of *smerige*, maar een *lelijke* hoed). – Misschien staat ousig voor oudsig en hangt het samen met oud. – Vgl. voor de vorming: grozig (Ned. grootsig) naast groos (Ned. groots) en groot.

ouwejaars, bnw.; zie *oudejaars*.

Ouwerweg, znw. m.; zie *Euverweg*.

ouwerwis, bnw. en bijw.; zie *ouderwets*.

oventje, znw. onz. Zeker soort van *komfoor onder de trekpote*, in de eerste helft van de 19de eeuw gebruikelijk. Het oventje was een rond komfoor van blik of koper, waarin van boven af een stenen test met vuur werd gezet.

over, voorz. Daarnaast soms nog **euver**. Zie de wdbb. – Oversloot, over de sloot, aan gene zijde der wegsloot. || Hij woont over sloot. Een huis en erf op 't noordeind van de Zaandijk over sloot, *Hs.* (Zaandijk, einde 18de e.), Zaanl. Oudhk. – Over iemand gaan, hem behandelen, van een geneesheer. || Welke dokter gaat er over 'em? Ook elders gebruikelijk. – Ook *voor*, Lat. *ante*. Evenzo elders in Holl. || Over vier jaar was ik schippersknecht. 't Is kennelyk dat wy over eenige jaren in 't licht hebben laten komen een Boeksken genaamt Bloem-tuintje, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), Aan den Lezer 1. – Vgl. de samenst. met over-, en zie bij de hoofdwoorden de volgende uitdr.: over de been, beentje-over, over koot, over oor. – 't Is er over en er door heen, gezegd van iets dat erg mooi of prettig is. || Heb-je dat allegaar 'ekregen? wel kind, 't is er over en der deur heen. – Evenals van binnene, na buitene, enz. zegt men ook **overe** na een voorzetsel. || Op Zendijk benne 'en paar kaaien (*steigers*) voor de skuitjes van 'et volk, dat alle dagen nê overe moet nê de molens.

overbeteren, zw. ww., trans. *Beteren, overdoen* (Krommenie). || Wat is die kous slordig 'ebraaid: dat moet je overbeteren.

overbrenger, znw. m. In molens. Benaming van verschillende *kleine raderen, die de beweegkracht van het ene wiel op het andere overbrengen*.

overbuizen, zw. ww., intr. *Overlopen, met kracht overstromen*, van het water van een goot. || De goten kennen 'et mit zo'n regen niet bezwelgen; 'et water buist over. Voor 'et overbuizen van 'et water ben der katezijdjes tussen de huizen. – Vgl. het thans verouderde Ned. buizen (zie OUDEMANS op buisen, *Mnl. Wdb.* op bussen), dat gewoonlijk gebruikt wordt in de zin van *drinken, pooien*, maar dat ook voorkomt in die van *naar beneden storten*, van water. || Waeter altijd vers, coel, silver-claer, en reyne, 't welck uyt een bronsen beeld constigh om hooghe pruyst, en van daer wederom in een wit marmer buyst, HARDUYN, *Gedichten* (ed. SCHRANT), 17.

overdors (uitspr. *óværdòrs*, met hooftoon op *dòrs*), bijw. *Overdwars*. – Zie **dors**. || Nou gane we overdors (*als men uit een sloot een dors* (dwarssloot) *invaart*.)

overhard (met hooftoon op *hard*), bijw. *Over-*
{p.318}

luid, hardop. || Zeg 'et maar gerust overhard. – Vgl. **overzacht**.

overhouden, st. ww. Zie de wdbb. – Het houdt niet over, *het kon beter*, van de gezondheid. || “Hoe gaat 'et mit je?” “Nou, dat houdt niet over.” – Ook elders gebruikelijk.

overkomen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Het ww. is ook in de zin van *gebeuren, overvallen* scheidbaar. || Wel, wel, wat komt me over: jij hier! Ze wist niet wat er overkwam (*met klemt. op over*), toe ze et hoorde. – Evenzo in de vroegere taal en nog hier en daar in dialecten.

overlaad, znw. vr. Gewoonlijk in de vorm euverlaad of euvellaad. Afgekort uit euverlade. Aan een weefgetouw. *Het bovenste dwarshout van de lade of slag, met van boven een*

handvat mee twee langwerpige gaten, dat de wever vastgrijpt als hij de lade heen en weer schuift. De euverlaad heeft van onder een gleuf (de bos) voor het ried, dat tussen euverlaad en laadblok in wordt geplaatst. Zie KUYPER, *Technol.* 2, 57: ladedeksel.

overleer, znw. onz. Daarnaast **euverleer**. Bij schoenmakers. *Dat deel van een schoen, hetwelk de bovenvoet bedekt.* Ook elders gebruikelijk.

overloop, znw. m. Op een schip. *De dwars over het dek lopende en aan de boorden vastgemaakte gebogen ijzeren stang, waaraan de fok vastzit.* De overloop heet ook wel **voor-overloop** ter onderscheiding van de achter-overloop, *de rechte stang, achter op het schip tussen het ruim en de stuurbak, waaraan de zeilschoot wordt vastgemaakt.* – De overloop heet in Friesl., en wellicht ook elders, luiwagen.

overmast (met hoofdtoon op *mast*), bnw. In de uitdr. er overmast uitzien, *er ontdaan uitzien*, ten gevolge van zware arbeid of door de warmte. || Wat zie jij der overmast uit! – Vgl. het bij de 17de-eeuwse Hollandse schrijvers herhaaldelijk voorkomende en nog niet geheel onbekende verl. deelw. vermast in de zin van *overladen, bezwaard, ontdaan* (OUDEMANS 7, 466; *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 4, 221; DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 343).

overmorgen, bijw. Zie de wdbb. – Zegsw. Kom overmorgen hebben, drukte, poeha hebben. || Wat het-i weer 'en kom overmorgen. Hou je bedaard, heb toch niet zo'n kom overmorgen.

Overreefje, znw. onz. Naam van verschillende stukken land onder Assendelft, over de Reef gelegen. || Dirck Hannen overreefgen, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

overrijden, st. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook scheidbaar. || Den 9 ditto reet C. de Gorter op de wegh tot Sardam een vrou over met zijn paert, dat ze het bestorf, *Journ. Caeskoper*, 9 Febr. 1678.

overring, znw. m. Gewoonlijk in de vorm euverring. In een molen. *De ring van balken onder aan de kap, waarop de kap draait.* De euverring loopt bij het verkruien van de molen op de klossen, die in de kruivloer zijn bevestigd. Vroeger draaide de kap meestal op rollen, die tussen euverring en kruivloer inliepen. – Bij een paltrok bevindt zich de euverring natuurlijk niet aan de kap, maar onder aan de molen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4, 5, 10 en II, pl. 3; *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 17. Vgl. ook KROOK *Moolenb.* 93 vlg. || Die overing sal breet wesen derthien duym, dick vier duym, daer in salmen wercken vijff-en-dertich rollen van goet droogh ypen-hout, sullen lanck ende hoogh wesen acht duym, die rollen wel verdeelt om die overing aende eynden niet te verswaren, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

overspruitelijk, bnw. *Besmettelijk*, van ziekten. Zie **overspruiten**. || Roodvonk is erg overspruitelijk. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 78), in Friesl. en hier en daar ook in Z.-Holl., b.v. te 's-Gravenzande.

overspruiten, st. ww., intr. *Door besmetting op een ander overgaan*, van ziekten. || Roodvonk spuit licht over. As je bang benne (*bent*) voor 'et overspruiten, moet je maar niet ankommen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 161; BOUMAN 78) en in Friesl. (*Navorscher* 9, 27). – In de 17de e. vindt men het woord ook bij BREDERO. Zie b.v. *Werken* 2, 146, 35: "Soo weynig als in lijf en le'en de sucht of sieckten overspruyt, wanneers' een doctoer ons beduyt, soo lettelt ..." Vgl. ook *Moortje* 346.

overstil (met hoofdtoon op *stil*), bijw. *In stilte, onhoorbaar, bij zichzelf.* Het tegenovergestelde van *overluid*. – Synon. **overzacht**. || Overstil bidden. Zeg 'et maar overstil.

overvrijnen, zw. ww., trans. Bij steenhouwers. *Hardsteen met vrijnslagen overdekken, gehouwen steen afwerken door er smalle, dicht naast elkaar gelegen rechte lijnen in te hakken.* Zie **vrijnen**. || Al het Hardsteen moet geschuurd en netjes over gevrijnt worden, en niet minder als 9 vrijnslagen in een duim. *Bestek steenhouwerswerk* (Krommenie, a° 1781), Zaanl. Oudhk.

overwerf, znw. vr. Daarnaast **overworf**. *Een werf die aan de overzijde van de weg of de sloot is gelegen.* Zie **werf**. || De overworf (te Krommenie, in de Kerkbuurt), *Polderlegger Kromm.* (a° 1665), f° 79. De overwerff off tuyn, *ald.* (a° 1680), f° 44.

overwerkersgeld, znw. onz. *Geld dat aan het werkvolk wordt uitbetaald voor de uren, waarop zij overgewerkt hebben.*

overwerkersuur, znw. onz. *Uur waarop gewerkt is buiten de verplichte werkuren, overwerkuur.* || Hij verdient niet veel in de week, maar-i heb nagal eris overwerkersuren. – Vgl. ook **overwerkersgeld**.

{p.319}

overwinden, st. ww., trans. Daarnaast **overwinnen** (*won over, over'ewonnen*). Zie de wdbb. || Vroeger toe je te Zaandam de Overtoom nog hadde, wonnen ze deer de schepen over, die in de Binnenzaan 'ebouwd waren. Den 24 dito laet Cornelis Michielsz. Kalf zijn schip over den Overtoom winnen, *Journ. Nomen* (a° 1697). Hier is noch meerder vreemds, ... (nl.) dat Scheepen groot van Hout, daer (aan den Zaandammer Overtoom) werden overwonnen, *Saenl. Wassende Roos* 9.

overzacht (met hoofdtoon op *zacht*), bijw. *In stilte, bij zichzelf.* Synon. **overstil**. || Ik zel 'et wel overzacht zeggen (*bij mijzelve, onhoorbaar*). – Vgl. **overhard**.

Overzeesven, znw. vr. Naam van een stuk land te Westzaan. Thans waarschijnlijk onbekend. || Die Overzeesven, *Polderl. Westz.* II (a° 1629), III f° 36 (a° 1644).

overzet (met hoofdtoon op *ó*), znw. m. *Plaats waar men over het water zet, veer.* || Op de Koog bennen veel overzetten. Wacht maar, we kommen zo anstonds an 'en overzet.

ovverdan (met hoofdtoon op *an*), bijw. Voor *ofwerdan*, d.i. *afwaard aan*. *Henen, weg.* || Toe ik ankwam was vader net ovverdan mit 'en aâr. Neel der man is ... van evend ovverdan (*van huis*), die most né de kustebod (*veiling*) op de Koog, *Sch. t. W.* 278. Zie zo, ik zel maar weer ers ovverdan gaan; ik heb hier lang genoeg zitten praten. – *Ovverdan wezen*, ook *slapen*. || Is de kleine al ovverdan? Ik gong vroeg te bed; ik was zo loof (*vermoeid*), dat ik al ovverdan was voordat ik goed lag.

ozen, zw. ww., trans. en intr. *Hozen, met water gooien* (de Wormer). – Vgl. **hozen** en **wozen**. || Kind, niet zo ozen, je make (*maakt*) me helemaal nat. Voor je mit schrobben beginnen ken, wordt de koestal eerst 'oosd (*nat geoosd*). – Hè, wat regent 'et, 'et oost van de lucht. – **Ozen** is ook in het Stad-Fri. bekend (WASSENBERGH 71); in het land-Fri. zegt men *éaze* (HALBERTSMA 840).

ozendrop, znw. m. Daarnaast **hozendrop** en **ozendroop**. *De afwatering van het dak van een huis.* || Het recht van ozendrop (*het recht om zijn dak te laten afwateren op het erf van de buurman*). Omdat er hozendrop tussen de huizen gelaten worden moest, ben de katzzijdjes ontstaan. tVoorschreven vercochte huys sal genieten des voorschreven huys behoorlicken osendrop ten beyden zijden, *Hs. T.* 246, f° 99 r° (Jisp, a° 1649), prov. archief. Item, sullen meede alle de Nieuwe Huysen ... voortan geset ende getimmert moeten worden, dat elck ten minsten een voet voor 't Osendrop tusschen beyden sal moeten laten leggen, al is 't dat het panne-dack is, doch soo ymant een steenen Muur tot een Weegh maeckt, die sal dan mogen volstaen met elck een half voet voor Oosendrop te laten leggen (*keur v. Wormer*, a° 1647), LAMS 646. In een gelijklopende Hs. keur van 1739 in het archief van Wormer staat "voor osendroop". – Het woord is in geheel N.-Holl., Friesl. (*oosdrup, uisdrip*), Gron., Oost-Friesl. (*ôsedrûppe, ôsendrûp*) bekend in dezelfde zin. Ook KIL. vermeldt *oosdrup, hoosdrup, huysdrup*. Het Ofri heeft *osedroptha*. – Vgl. Mnd. *ovesval* in dezelfde zin (LÜBBEN). – Zie verder **ozing**.

ozie, znw. Alleen in de uitdr. *een osie omdoen, een kleine wandeling doen* (Krommenie), medegedeeld in *Navorscher* 6, 232 (a° 1856). De uitdrukking schijnt thans onbekend te zijn; het blijkt dus niet of *osie* werd uitgesproken met *s* of *z*. Misschien is het woord een verkl. van

oos, dakrand (zie **ozing**), en was een osie omdoen dus eigenlijk *een gang om het huis doen*, en, bij uitbreiding, *een kleine wandeling*.

ozing, znw. vr. Daarnaast **hosing** en eertijds ook **ozem**. *De benedenrand van het dak*. Bij de vroegere rieten daken drupte het regenwater van de ozing neer; bij de pannendaken is de ozing echter door pannen bedekt. || Item, dat alle de Huysen die sedert de laeste harde windt de spanten af geweest zijn, ende van nieuws opgespant zijn, gehouden sullen wesen over het Riet dat zy gemaect hebben op de selve spante over al heenen met pannen te leggen, ende de Oosem met houdt onder tegen de pannen aen te maecken (*keur v. Wormer*, a° 1647), LAMS 646. – Vgl. W.-Fri. (15de e.) oysen (*Wfri. Stadsr.* 2, 20), Stad-Fri. euzen, uizen, Wangeroogsch ozing HALBERTSMA 841) in dezelfde zin. Andere vormen van het woord zijn Oost-Fri. ôse, Mnd. ovese, Eng. eaves, Ags. efese, yfese, Ohd. obasa, obisa, Ono. ups, Got. ubizwa. – Vgl. **ozingplank**, **ozendrop** en **ozie**.

ozingplank, znw. vr. Daarnaast **hosingplank**. In de bouwkunde. *De plank langs de ozing, die de afsluiting vormt van dak en muur*. Zie **ozing**.

{p.320}

P

paai, znw. vr. Soms ook **pei**. – 1) Bij olieslagers. In de uitdr. de paai uitrekenen, *de veertiendaagse rekening van het verschuldigde arbeidsloon opmaken*. Vgl. **paaibrief**. – **Paai** is *betaling*, *de som die men uitbetaalt*, en komt in deze zin in oudere stukken voor. || Die beloofde penningen van de bestedinghe salmen betalen op twee paeyen, namelijk d'eerste paey vandien te May naestkomende, de laeste paey twee maenden daerna, als den molen loffbaerlijck ende gangbaer oplevert sal syn, *Hs. bestek watermolen* (a° 1643), archief v. Assendelft. – Vgl. Ned. paaien, Fra. payer.

2) *Een zakje met f 60,- aan zilvergeld*. Thans verouderd. Tot omstreeks 1875 lieten sommige Zaanse kooplieden (olieslagers) aan de bank het opgevraagde geld afpassen aan partijtjes van zestig guldens in plaats van honderd. Zulk een zakje heette dan een **paai**. Daar het veertiendaagse arbeidsloon van één oliemolen vroeger ongeveer f 60,— bedroeg, geschiedde dit afpassen wellicht om de uitbetaling daarvan te vereenvoudigen en is **paai** dus hetzelfde woord als het onder 1) genoemde. De paaien werden op het kantoor opgeborgen en de koopman vroeg b.v.: Hoeveel paaien staan er nog? Geef eris 'en paai an.

paaibrief, znw. m. Bij olieslagers. *Het briefje, waarop de paai staat uitgerekend*. Zie **paai** 1. – Daar het loon der olieslagers, dat om de veertien dagen wordt uitbetaald, berekend wordt naar het aantal lasten zaad dat door de molen verwerkt is, en het aantal lasten, dat gebroken wordt, afhangt van de wind, zo is het loon zeer ongelijk en geeft de patroon als er weinig wind is geweest gewoonlijk voorschotten, die later worden verrekend. Vandaar dat een paaibrief dikwijls een vrij ingewikkelde rekening wordt.

paaien, zw. ww., intr. Bij vissers. *Paren, rijden*, van vissen. – Vgl. **paaitijd** en **paavis**.

paaitijd, znw. m. *Paartijd, rijtijd*, van vissen. Zie **paaien**.

paavis, znw. m. Bij vissers. *Teelvis, vis die gespaard wordt om voort te telen*. Zie **paaien**.

paal, znw. m., vgl. **schurftpaal**, **tiempaal**, **verlospaal**.

Paalakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Noorden. Thans onbekend. || De Paelacker, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 35. – Vgl. Barmpaal op **berm**.

paaldijk, znw. m. *Een dijk, die met palen tegen de aandrang van het water is beschermd*. || Kaeldijck ofte paeldijck, *Priv. v. Westz.* 101 (a° 1549). – Het woord is ook elders gebruikelijk.

paanderen, zw. ww., intr. *Hard lopen, rennen*. – Zie synon. op **kielen II**. || Toe jongens, paanderen! – Vgl. **baanderen** en **panen**.

paap, znw. m. Zegsw. 't Zij voor u allen, zei de paap, en hij at het zelf op (nl. *de hostie*). – Brand op, zei de paap, en hij gooide een non op het vuur. –

{p.321}

Zegsw. Hoe komt de duvel an de paap, gezegd als men een moeilijk of een ondenkbaar geval stelt. || Ja maar, nou vraag ik je: hoe komt de duvel an de paap? – Vgl. een dergelijke zegsw. op *ijs* en *papeland*.

paard, znw. onz. Daarnaast **peerd**. Zie de wdbb. – Zegsw. Dat doen gien dooie peerden, schertsend van iemand die smakelijk zit te eten, hard niest, enz. – Een wijs (of dom) peerd berijden, *wijs* (of *dom*) *handelen*. – Zie nog een zegsw. op *buik*, *kind* en *sterk*, en vgl. de samenst. *kapstokkenpaard*, *zaagpaard*.

paardebloem, znw. m. *Zekere plant met gele bloemen*, Lat. *Leontodon autumnalis* (OUDEMANS, *Flora* 2, 238). – OUDEMANS geeft de naam van paardebloem aan een andere plant, die aan de Zaan yarkensbloem of melkblad heet.

paarde-ijs, znw. onz. Daarnaast **peerde-ijs**. – 1) *IJs zo sterk dat men er wel met een ar op kan*. || Hij wacht met rijen (*schaatsenrijden*) tot 'et peerde-ijs is.

2) *Ongelijk, schotsig ijs, waarop men niet kan schaatsenrijden en dat dus alleen goed is om te arren*. || Op de Zaan daar ken-je niet rijen, dat's paarde-ijs.

Paardekamp, znw. m. *Een kamp lands, die gebruikt wordt tot paardeweide*. Als naam van een stuk land te Assendelft. || Jacob Claes Jan Baerts paardecamp, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

paardepadje, znw. onz. *Een smal padje van klinkerstenen op het midden van sommige wegen die niet bestraat zijn*.

paardepoot, znw. m. Zie de wdbb. – Bij houtkopers. Zeker gebrek in hout: *een zwarte springkwast met vertakkingen*.

paardesleeds (uitspr. -slees), znw. vr. Daarnaast **peerdeslees**. *Paardeslede*, een soort van ar. Thans ongebruikelijk. || 23 Dito was ick voor de laaste raeis op de pa(e)rdesle(e)s van Amsterdam en begon doe seer hard te doyen, *Journ. Caeskoper*, 23 Mrt. 1674. Peerdesleesen, *Hs.* (a° 1728).

Paardeven, znw. vr. Daarnaast **Peerdeven**. Naam van verschillende stukken land, die eertijds tot paardeweide dienden. – Vgl. *ven*. || De Paardeven, anders ghenamemt Aem-landt (te W.-Zaandam), *Priv. v. Westz.* 544 (a° 1643). De Peerdeven (op de Koog), *Koopbrief* (a° 1724).

paardjesket, znw. vr. Ook **peerdjesket**, Daarnaast **peerdjeket**. *Paardje rijden*, zeker kinderspel, waarbij de een voor paard speelt en de ander voor voerman. Vgl. *ket*. || Willen we peerdjesket doen?

paars, bnw. Daarnaast **peers**. Zie de wdbb. || Een peerse jurk. – De vorm peers wordt ook elders gehoord.

paart, znw. onz. *Part, gedeelte*. Thans weinig gebruikelijk; men zegt gewoonlijk part. || Hij betaalt bij paartjes (*kleine gedeelten*). Elders in N.-Holl. spreekt men van “een boterham in paartjes snijden” (*Taalgids* 2, 119). – Ook in de naam van stukken land. || Het Groote paart (te Wormerveer). Het Kleine paart (te Zaandijk). Door verwarring met paard werden deze namen in de 19de eeuw (b.v. in verkoopbiljetten) ten onrechte met een *d* geschreven. Zie ook: tGerechte derdepaert vant smalle laycveentgen, *Hs. U.* 19, f° 17 v° (Assendelft, a° 1579), prov. archief. tPaertgen van de caech van Anna Ghysen, *Polderl. Assend.* I f° 329 v° (a° 1600). Syn paert inde meed aende worff, *ald.*, f° 331 r°. – De vorm paart komt in de 16de en 17de e. ook elders in Holl. voor; zie b.v. KIL. “paert, *pars*, *portio*”, en OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 240.

paartjès, znw.; zie *peertjès*.

Paaske, znw. onz. Naam van een stuk land in de Kalverpolder. || Het Paaske.

pad (I), znw. onz. Zegsw. Pad ofgaan (met hoofdtoon op *of*), *het pad afgaan, naar huis gaan*, van de knechts op een molen. || Ik gaan pad of. Zie zo, de zeilen achter de klamp en pad of. – Het pad of gaan, ook voor *weggejaagd worden*. || Toe 'et uitkwam, dat-i 'estolen had, most-i 'et pad of. – Vgl. de samenst. *Kattepad*, *paardepadje*, *Pantepad*, *Papepad*, *plankepad*, *Poelerpad*, *Relkepad*, *slimpad*, *Sluispad*, *Weerpad*.

pad (II), znw.vr.; zie *pod*.

Padakker, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft; waarschijnlijk een akker, waarover een pad liep. Thans onbekend. || Floris Pietersz. padt-acker (in Jan Claes Nielenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1633).

Padlaan, znw. vr. en onz. Benaming voor het Wormerveerder pad, de weg tussen Krommenie en Wormerveer. De Padlaan, die thans een brede rijweg is, was vroeger een onbetekenend pad, aangelegd over de weilanden en nog niet door sloten daarvan gescheiden, een laan dus; zie *laan I*. Deze laan zal Padlaan zijn genoemd, omdat zij van het Wormerveerder pad te Krommenie voerde naar het Krommenieër pad te Wormerveer. || Een huis op de Padlaan. Me dochter woont op Padlaan. Een huys en Erv staande en gelegen te Crommenie op het Padlaan, *Hs.* (Krommenie, a° 1796), prov. archief. – Aldus heet alleen het gedeelte van de genoemde weg dat onder Krommenie ligt, tot aan de veerbrug over de Nauernase vaart. Het vervolg heette vroeger het Padje, maar nadat het een brede weg werd Wormerveerder pad (of weg). – Ook als naam van stukken land, die aan het Wormerveerder pad zijn gelegen. || Padt-laan, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 26. 't Padtlaan, *ald.* (a° 1680), f° 16.

Padland, znw. onz. Naam van verschillende stukken land, die aan een pad zijn gelegen. || Het Padland (te Wormer aan het Zaandammer pad; idem te Zaandijk aan het Guitspad). – Ook als naam van land onder Wormerveer aan het in het vorige artikel genoemde pad. {p.322}

padmeester, znw. m. *De persoon, wien het toezicht op het onderhoud der paden en landhoofden is opgedragen en die de daartoe benodigde gelden van de belanghebbenden int* (Assendelft). – Zie verder op *weelmeester*.

paf, znw. vr. *Tabak of sigaren van slechte kwaliteit*. || Ik lust die paf niet. As ik weinig duiten heb, koop ik altijd paf, want dan ken ik gien dure sigaren betalen. – Evenzo elders in Holl. – Vgl. Ned., Oost-Fri., Ndd. paffen, *luid, hoorbaar roken; sterk smoken*.

pafappel, znw. m. *In de as gebraden appel*. – Synon. **piepappel**, **poffer**, **pogger**. || Ik lust erge graag pafappels.

pais, znw. vr.; zie *peis*.

pak, znw. onz. Een pakje an de kaars, *de verkoolde pit, die de kaars flauwer doet branden*. Thans weinig gebruikelijk || Snuut de kaars ers: er zit 'en pakkie an. – Vgl. **stadpak**, **verkleiderspak**.

pakker, znw. onz.; vgl. **bovenpakker**, **onderpakker**, **papierpakker**.

pal, znw. m. en onz. In verkl. paltje. *Een klamp, om een spil of een rad vast te zetten en te beletten dat dit terugdraait*. Bij de as van een windmolen, aan een weeftouw, enz. Zie de wdbb. || Zet 'et pal der op. – Zegsw. Er nog een paltje opzetten, *iets nog sterker maken, het nog meer voorzien*. Dikwijls overdr. gebruikt. || Ik vertrouw 'et niet recht, ik zet er nog 'en paltje op (*als men de door de partner gespeelde kaart niet hoog genoeg acht en er dus een hogere op legt*). – Een paltje verder, *nog wat verder*. Het pal in de kap van een molen, waarmee de as wordt vastgezet, grijpt in het kamrad. Als nu de molen bij het in het kruis zetten wat te kort staat, laat men het pal nog een kam verder vallen, en zegt: hij moet nog een paltje verder. Dit “nog een paltje verder” wordt ook overdr. gebruikt en men hoort b.v. iemand, die in een doorlopende spoorwagen komt, zeggen: 't Is hier te vol, we gane nog maar 'en paltje verder. – Zie **paltouw** en vgl. **palter**.

paljas, znw. m.; zie *pias*.

palter, znw. m. Bij de houtzagerij. *Een grote haak met een ring om balken te kantelen*. De palter wordt dan om de balk geslagen en een spaak door de ring gestoken, waarmee dan de balk wordt omgekanteld. – Het woord is thans weinig gebruikelijk. || 8 Rollen, 3 palters en 1 pentter met zijn touwen, *Invent. houtzaagmolen*. (a° 1809), Zaanl. Oudhk. – Vgl. Oost-Friesl. paller, dat naast en in dezelfde bet. als pal wordt gebruikt (KOOLMAN 2, 695).

paltouw, znw. onz. In windmolens. *Het touw, waarmee het pal van de as wordt weggetrokken.*

paltrok, znw. m. Zeker soort van *houtzaagmolen*. De paltrok heeft een houten, meestal zwartgeverfde bekleding, die aan een wijde, brede mantel doet denken, en staat op rollen, zodat bij het naar de wind zetten de gehele molen wordt rondgedraaid. Ook elders in ons land en in Oost-Friesl. vindt men paltrokken. Zij zijn zo genoemd naar hun gelijkenis met een paltrok, *tabbaard*, een thans verouderd manskledingstuk, dat onder deze naam reeds in de latere middeleeuwen voorkomt. Vgl. FRANCK 715 op paltrok.

pampelen, zw. ww., intr. – 1) *Slampampen, slempen* || Ze hebben weer de hele avond zitten pampelen. – Vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 438.

2) *Met de benen zwaaien*, van een klein kind, dat op een te hoge stoel zit, zodat de voeten niet op de grond komen (de Koog). || Hij zit mit zen beentjes te pampelen. – Bij WOLFF en DEKEN komt pampelen voor in de zin van *drentelen, slenterend lopen*; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 455. – Vgl. **pampzak**.

pampier, znw. onz; zie **papier**.

pampzak, znw. m. Daarnaast in de Wormer **pampzakker**. *Iemand die sabbig, zoutzakig loopt.* || 't Is zo'n pampzak. – In de 17de e. ook als bijnaam. || Jan Claesz Pampsack (te W.-Zaandam, a°1617), *Hs. T.* 53, f° 318 v°, prov. archief. – Het woord komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor. || Hoewel hy een luye ende trage pampsack was, soo hield hy demselven nochtans voor rasch ende snel, VONDEL (ed. VAN LENNEP), 1, 432. – Vgl. **pampelen**.

pampzakker, znw. m.; zie **pampzak**.

pan, znw. vr. Verkl. pankje; vroeger ook **panje**. Zie de wdbb. – In een pelmolen. *De ijzeren bak, waarin met vier wiggen de put, waar het steenspil op draait, is bevestigd.* De pan rust op de pars. || De pan zit vol stof, hij mag nodig 'eleegd worre (*worden*). – Bij de broodbakkerij. *Een langwerpig vierkante doos of trommel zonder deksel, waarin brood wordt gebakken*; ook **trommel**, en elders blik genaamd. Vgl. **pannebol**. – Zegsw. De pannen van 't dak gooien, (van een zieke) *zwak worden, achteruitgaan*. || Ze gooit de pannen van 't dak (*zij verzwakt erg*). Na zijn laatste ziekte heb-i pannen of 'egooïd (*is hij afgefallen*). – Iemand de pan aanjagen, *hem de pest aanjagen, treiteren*. || Nou ik dat weet, zel ik 'em de pan anjagen! Evenzo in het Stad-Fri. – Daar is kruit op de pannen (waarschijnlijk voor daar is kruit op de pan, nl. van het geweer, zodat er weinig nodig is om het te doen ontploffen), *hij vat licht vuur, heeft zijn woordje klaar, is bij de hand*. – Vgl. verder de samenst. **pankoek**, **pannebruiloft**, **pannevis**, **pannevlees**, en **laadpan**.

panen, zw. ww., intr. – 1) *Hard lopen, rennen* (Krommenie). – Zie synon. op **kielen II**. || Kom jou jongens, panen! – Vgl. **paanderen**.

2) *Heen en weer slenteren langs het dorp, van de ene brug tot de andere* (Krommenie). – Synon. **slierten**. || Wat benne ze weer an 'et panen; je ken wel zien, dat 'et zundag is. {p.323}

pankoek, znw. m. *Pannekoek*. || Zie de wdbb. – Zegsw. Ze kennen mekaar met een warme pankoek belopen, *ze wonen zo dicht bij elkaar, dat ze een pannekoek warm van het ene huis in het andere kunnen brengen*. – Een verstelde pankoek, schertsende benaming voor een *pannekoek met spek*. – Evenzo in samenst. pankoekspan. – De vorm pankoek is ook in Friesl. gewoon.

panlat, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam voor *langwerpige repen taai-taai*. || Ik heb 'en cent 'ekregen om panlatten te kopen. – Overdrachtelijk ook voor een *zeer lang en mager persoon*. || Zo'n panlat.

pannebol, znw. m. Zeker soort van brood. *Een langwerpige bol, die in een pan* (zie aldaar) *wordt gebakken*. Synon. **trommelbol**. – Vgl. **bol**.

pannebruiloft, zwn. vr. *Kliekjesdag; middag waarop de restjes eten der vorige dagen worden opgewarmd en opgegeten*. Synon. **proldag**. || 't Is vanmiddag pannebruiloft.

pannevis, znw. m. In verkl. pannevissie. Daarnaast **pantjevis**. *Stokvis, aardappelen en mosterdsaus in een schoteltje door elkaar gestoofd*. Ook wel *gestoofde kabeljauw of schelvis*.

|| We hebben vanmiddag 'en pannevis. Ik vind zo'n pannevissie nag lekkerder as de schellevis vars. – In dezelfde zin zegt men in Gron panjevis (MOLEMA 318), in Oost-Friesl. pantjefisk (KOOLMAN 2, 701). Elders is een pannevis een *gebakken visje*.

pannevlees, znw. onz. Schertsende benaming voor zekere alledaagse meelspijs, die ook pauwevlees wordt genoemd. *Meel in water gekookt*. – Zie synon. op **troet**.

pans, znw. vr.; zie **pens**.

Pantepad, znw. onz. Naam van een pad te O.-Zaandam.

***panteren**, zw. ww.; vgl. **verpanteren**.

pantjevis, znw. m.; zie **pannevis**.

pap, znw. vr.; vgl. **pappen** en **papperig**, en zie de samenst. **appelepap**, **kladoddertjespap** en **papschuitje**.

papgegaai, znw. m.; vgl. een zegsw. op **kop**.

Papekamp, znw. m.; zie **papeland**.

papeland, znw. onz. *Land dat toebehoort aan de pastorie van een kerk en waarvan de opbrengst bestemd is voor de paap*. Vgl. **Kappellerij** en **Kosterland**. – Thans verouderd en alleen nog over in de naam van verschillende landerijen. Ook onder Wormer ligt een stuk weiland, dat aldus heet. Vele dezer papelanden zijn in later tijd van de kerk vervreemd. || Wij senden hier nevens volgens UEd. Groot Mog: begeerte een perfecte Lijste vande papelanden ofte pastoryegoederen onder onse bedrijve gelegen, *Brief v. d. Notaris Pas* (a° 1659), archief v. Assendelft. (A°) 1645, den 3 May, is Pieter Jansz. Egges in den Here gerust en heeft aan de kerk van Zaandijk besproken en gemaakt 2 stukken papeland, *Notariële akte* (a° 1647), Zaanl. Oudhk. Het Papeland (aan het Guitspad te Zaandijk), *Koopbrief* (a° 1774). Het Papelandt (te Krommenie, op de Vluis), *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 5. – Vgl. verder: Die Papencamp (onder Assendelft, in Buitenhuizen), *Polderl. Assend.* I (a° 1599). De papestolp (op het Kalf, wel een stuk land, waarop zich een boerestolp bevond), *Polderl. Oostz.* I (17de e). Papen-uiterdijk (rietland onder O.-Zaandam), *Custb.* (a° 1746). De Papeven (te Zaandijk). tPapeweer (te W.-Zaandam, *Hs. T.* 49 f° 152 r° (a° 1593), prov. archief. Het papenweer (idem), *Polderl. Westz.* I f° 100 (a° 1628).

Papepad, znw. onz. Naam van een pad te Zaandijk en te Zaandam. Bij dit laatste ligt de Papepadsluis. – Vgl. **papeland**.

Papestolp, **Papeven**, znw. vr.; zie **papeland**.

Papeweer, znw. onz.; zie **papeland**.

papier, znw. onz. Daarnaast **pampier**. Zie de wdbb. || Wit pampier en blauw pampier. Hendrick Cornelisz. Pampier (te Krommenie, a° 1673), *Hs. W.* 24, archief v. Krommenie. – De vorm pampier is ook elders gebruikelijk en komt in de 17de e. ook in de schrijftaal voor; vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 31; NAUTA, *Taalk. Aant. op Bredero*, § 44n. Evenzo vindt men reeds in de Middeleeuwen in *Oorl. v. Albr.* 265 (a° 1399): “III boec panpiers”.

papieren, bnw.; vgl. papieren zolder op **zolder**.

papiermaker, znw. m. *Iemand die papier maakt*, zowel de fabrikant als de knecht. – In verkl. papiermakertje, *een borrel, bestaande uit jenever met stroop*. Thans verouderd. || Heb je ook trek in een borreltje? Ik heb anders een lekker papiermakertje in de kast staan, *Bloem van Zaandijk* 42.

papiermakersmaand, znw. vr. *Een maand van 4 weken*, waarvan er dus 13 in een jaar gaan. Zo genoemd omdat de papierfabrikanten bij zulke maanden rekenden. || Ik reken bij papiermakersmaanden.

papierpakker, znw. m. *Een knecht op een papiermolen, belast met het inpakken van het papier.* || Daar zijn twee papierpackers, deen onderpacker en de andre opperpacker, *Hs.* (18de e.), verz. Honig.

pappen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. Bij glazenmakers. De ruiten pappen, *ze aan de randen met weke stopverf (pap) bestrijken, voordat ze in de sponning van het raam worden gezet.* || Je moete de ruiten eerst goed pappen (*of in de pap leggen*), voor je ze der in zet. – Zegsw. 't Is pappen en warm houden, gezegd als men druk in de weer is. || “Jongen, jongen, wat heb-je 't drok.” “Ja hoor, 't is pappen en warm houwe.” Soms ook pappen en nat houden.

papperig, bnw. *Pappig, week, bol*, van de grond. || Dat stuk land is ok niet veul waard, 't is zo papperig. 't Land is nag te papperig, {p.324}

'et ken 'et vee niet dragen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 78).

papschuitje, znw. onz. *Een ondiep tinnen bakje, met een mondje, waarmee aan kleine kinderen de pap wordt ingegoten.* – Het heeft enigermate de vorm van een roeischuitje; vandaar de naam.

parelen, zw. ww., trans. Een der bewerkingen bij het gort pellen. *de garst tot fijne ronde korreltjes maken.* || Ze ben an 't parelen. – Vandaar geparelde of pareldegarst, *parelgarst*, en pareldegarstebrij, *brij van parelgarst gekookt.* – Ook elders gebruikelijk.

paring, znw. vr. In de bouwkunde. *Vitting: de schreef die over een aantal aaneensluitende en pasklaar gemaakte delen getrokken wordt, om de wijze waarop zij aan elkaar sluiten later te kunnen terugvinden.* Gewoonlijk geeft men aan de paring de vorm van een driehoek, soms ook van twee driehoeken om elkaar. || We zellen der voor sekuriteit maar 'en paring opzetten, aars mochten we 'et niet weer an mekaar passen kennen. – Paring is ook elders gebruikelijk, zie BERGHUIS, *Onze Betimmeringen* 106.

park, znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. **woospark**. – Ook 1) Een park dijk, *afgeperkt stuk of vak van een dijk, dat door één persoon gemaakt en onderhouden moet worden.* Synon. **bon**. || Ik wil 'et park dijk, dat bij die molen hoort, niet verkopen. Wordt verpacht het hooien van twee parken dijk. Voort vande Groote-Sluis of westwaerts aen, tot dat eerste Huys daer Heertgen in plach te woenen tot den Drempel toe, die daer tusschen dat voirsz. Parck in-ghestoelt wordt, die sal hebben van elcke Madt drie voet, *Priv. v. Westz.* 116 (a° 1569). – Te Assendelft wordt de Nieuwendijk, die zich over een lengte van omstreeks 700 m in rechte lijn uitstrekt, bij de dijkschouw meestal als “het rechthoekige park” aangeduid. 2) Een park(je) netten, *een stel visnetten, zes stuks.* || Geef ers 'en parkie netten an. Een parkje zijden baarsnetten.

parlevinken, zw. ww., trans. *Handelen, verrichten.* Zie **parlevinker**. || Ik kom ers kijken, of er nag wat te parlevinken is.

parlevinker (met hoofdtoon op *vink*), znw. m. Minachtende benaming voor een *kleinhandelaar in grutterswaren en veevoeder.* || 't Is maar 'en parlevinker. Zo'n parlevinker ken-je ok nooit vertrouwen. – Eertijds ook **parlevink**, dat in de 17de eeuw als bijnaam voorkomt. || 1 Martii Pieter Jakopsz. met Parlevinks Gu(e)rt getrouwt (d.i. met Guurt, de dochter van Parlevink), *Journ. Caeskoper*, 1 Mrt. 1671. – Het woord is ook elders bekend. Gewoonlijk verstaat men er onder *een kleinhandelaar te water, die in allerlei waren sjachert.* Ook zijn schuit heet parlevinker, in N.-Holl. parlevinkbok, en hij gaat uit parlevinken. Vgl. *Navorscher* 3, 62 (N.-Holl.); 4, 28 en 41, 497 (Haarlem); 42, 550 (Oud-Beierland); *Noord en Zuid* 3, 117 en 183 (Vlaardingen); MOLEMA 318 (Gron.); KOOLMAN 2, 703 (Oost-Friesland). Het woord is nog niet bevredigend verklaard.

parlot (met klemtoon op *lot*), znw. onz. Daarnaast **perlot**. *Aandeel, portie.* || Dat is je parlot, meer krijg-je niet. Hij heb zen perlot. Zie zo, ik loof dat ik nou me perlotje heb (*al wat mij hoort bijeenhebben*). – Ook in andere dialecten is parlot, perlot in dezelfde zin gebruikelijk. In

het Mnl. komt perlot voor in de bet. *kapittel*. Zie *Tijdschr.* 3, 213, en vgl. OUDEMANS op perlot.

Parmezaander, znw. m. *Parmezaanse kaas*. Overdr. ook, *een hoofd, dat er uitziet als een Parmezaander; kletskep, zeer hoofd*. Ook *iemand met een kletskep*. || Hij heb 'en Parmezaander. – 't Is een Parmezaander.

pars, znw. vr; zie *pers*.

parselelmolen, znw. m. De betekenis blijkt niet met zekerheid. Misschien is bedoeld *een molen die de grondstoffen voor het porselein maalt, een schilpmolen*. || Jan Popz. dootgevallen van de parselijnmoolen, die dou (*doe, toen?*) afgebrooke werd, *Journ. Caeskoper*, 22 Mei 1669.

part, znw. onz.; vgl. *paart*.

parte (uitspr. *partə*), znw.; steeds met het onbep. lidw. *Een deel*. || Geef me nog maar 'en parte. – Ook als telw. *Sommige, enige*. || Parte mensen trekken nooit geen zondagse kleren an. Parte appels ben helegaar verrot. – Op dezelfde wijze zegt men elders partij, partie; b.v. in Overijssel "partie, sommige; partie weggens, op sommige plaatsen". (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 4, 236); in het Fri.: partij (party) winsen (*Sch. t. W.* 2, 238); in Oost-Friesl.: parté minsken, parté feld, parté mâl (KOOLMAN 2, 704); in de Transvaal partij woorde, mense (*O. Volkst.* 3, 141). – Parte is dus vervloeid uit partij, met het accent op de eerste lettergreep; zie *partij*.

partij, znw. vr. Zie de wdbb. In de zin van *hoeveelheid koopwaren* heeft het woord vaak de klem. op de eerste lettergreep. Vroeger schijnt deze accentuering ook in andere bet. van het woord gewoon te zijn geweest, zodat partij tot parte kon vervloeien; zie *parte*. || Een partij lijnzaad.

pas, bijw.; zie een zegsw. op *meid* en vgl. *pasjes*.

pasjes (uitspr. *passies*), bijw. Verkl. van pas. Zo even. || Hij heb hier passies nog 'eweest. – Evenzo elders in Holl. (BOUMAN 79; *Taal- en Letterb.* 5, 198).

pastoor, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als volksnaam voor de *zeemeeuw*: pastoor of pastoor van Egmond.

patoot (met klemtoon op *toot*), znw. vr. *Een vrouwspersoon dat er vreemd of lelijk uitziet*. {p.325}

|| Kijk ers, wat 'en patoot. Zo'n malle patoot! Wat doet zo'n ouwe patoot er ok bij. Zukke patoten moeten niet meer mit de jonkies (*jonge mensen*) meedoen. – Ook malle patoten (petoten), *gekke kuren, grappen*. || Hou op mit je malle patoten. Hij heb mit zen malle patoten de boel weer in de war 'estuurd. – Soms ook **petoters**. || Wat ben dat nou voor malle petoters?

Pauw, mansnaam; verkorting van Pauwels, Paulus. – Zegsw. 't Is een Pauwtje Sekuur, *een sekuur broekje*. – Iets 'en streek van Pauw geven, *iets met de Franse slag doen, iets slordig en half verrichten*.

pauweborst (uitspr. *pauwəbòrst*), znw. vr. Hetz. als *pauwevlees, troet*; zie aldaar.

pauwevlees, znw. onz. Schertsende naam van zekere meelspijs. *Meel in water gekookt*. Zie synon. op *troet*. – Te Oud-Beierland zegt men in dergelijke zin pauwebout.

peekstok, znw. m. Als bijnaam van een bewoner van het dorp Zaandijk. Thans verouderd. || Jan Jansz. Peekstok op de Saendijck, *Hs.* (a° 1615), archief v. Westzaan. – In 17de-eeuwse kluchten wordt gesproken van de pekstok als attribuut van Heintjeman (Heintjepik, de duivel). Vgl. b.v.: De kox, die katten en honden veur haasen en konijnen verkoopen, worden er (nl. *in de hel*) estroopt en an 'et spit estoken, en mit Heyntjemans peckstok bedoopt, VAN VLOTEN, *Ned. Kluchtspel.*², 3, 68.

peer, znw. vr. Ook: *muilpeer, slag, klap*. || Hou je bek, of ik zel je 'en peer geven. – Vgl. de samenst. *foppepeer, perejotter, peremesop*.

peerd, znw. onz.; zie *paard*.

peers, bnw.; zie *paars*.

peertjès (met kleimt. op *jès*), znw. Daarnaast soms **paartjès**. Benaming van zeker jongensspel. || *Haasje-over springen* (Krommenie). || Toe jongens, peertjès. – De vorming van het woord is niet duidelijk; misschien schuilt er **peerd**, **paard** in. Vgl. **peerdeken wel bereydt** bij KIL. als een der benamingen voor *bok-bok-stavast*. – Synon. **loopstien-vort**; zie *steentje-vort*.

pees, znw. vr. Zie de wdbb. – In oliemolens. *Een stuk leer dat met een pen (de peespen) in de slagbeitel is bevestigd en dient om deze naar boven te trekken*. Hiertoe zal men vroeger een pees gebruikt hebben. – Zegsw. *aan de pees moeten*, *aan het werk moeten*. || 'k Wou dat 'k van ochend nou maar es uitrozen kon, maar ik zel wel weer gauw an de pees moete, *Sch. t. W.* 280. Vgl. het bij de 17de-eeuwse Hollanders voorkomende ww. **pesen** in de zin van *werken* (OUDEMANS 5, 577).

peespen, znw. vr.; zie *pees*.

peet, znw. vr. Verkl. **peetje**. *Tante*, meestal *bejaarde tante*. || Ik gaan na peet Marij. De peten worre (*worden*) oud en stuntelig. 1659, den 19 Desember gestorve Sijtje Ariens ... moed(e)rs peet; 1673, 16 Juni Peetie van Akersloot gestorve, *Journ. Caeskoper*. – Zegswijze 't Is of je mit je peetje na den Haag moete, *wat ben-je netjes, wat ben-je mooi aangekleed*. – Ook *oude vrouw* in 't algemeen. || Dag, peet (als groet onder het voorbijgaan). – **Peet** in de zin van *tante* is in geheel N.-Holl. gebruikelijk (*Navorscher* 7, 161; BOUMAN 79) en ook elders bekend, b.v. in Groningen. Evenzo vindt men het in de 17de e. bij VONDEL. || De moêr om 't kint begaen, de zuster om den broêr, de peten om hare neven, *Leeuwendalers* 641. In de algemene taal is **peet** *doopmoeder*, *peettante*. – Vgl. **peet-marie-stik**, **peetzegger** en **Peetjesven**.

Peetjesven, znw. vr. Naam van een stuk nesland in Buitenhuizen, onder Assendelft. Thans onbekend. || Peetkens ven, *Polderl. Assend.* I^o 20 r° (a^o 1599). Marij Jacobs, genaemt Peetges ven, *Maatb. Assend.* (a^o 1635). – Evenzo heet een ander stuk land "Petemoeytges ven" (in het Vroonweer), *Maatb. Assend.* (a^o 1635). – Vgl. meer dergelijke benamingen op *ootje II*.

peet-marie-stik (met klemmt. op *peet*, *ma* en *stik*), znw. onz. *Een snede brood met een beschuit er op* (Zaandam, doch niet algemeen). Vgl. **stuk**. Zulke stikken (*boterhammen*) zullen eertijds door een peet Marie aan haar neven en nichten gegeven zijn. – Hetzelfde heet ook een **domineesbroodje**.

peetzegger, **peetzegster**, znw. *Neef, nicht*. Fra. *neveu, nièce*. Zie **peet**. || Och, 't is 'en peetzegster van me. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 75). – Vgl. **oomzegger**.

peeuw, znw. Alleen in de uitdr. *de peeuwen zijn (of gaan) dood (of zijn er uit)*, gezegd van iemand die doodaf is van vermoeidheid, of zich niet kan roeren van de slaap. || De peeuwen ben dood bij Antje, breng 'er maar te bed. We hebben toch zo 'elopen, de peeuwen benne totaal dood! Nee, hoor, de peeuwen ben nag niet dood, der is nag geluid uit te krijgen (*als een slaperig kind gekriuweld wordt en schreeuwt*). De peeuwen ben der geheel uit.

peeuwen, zw. ww., intr. Daarnaast **pieuwen**. – 1) Bij vissers. *Smakken*; zeker vreemd geluid, dat vissen voortbrengen, als zij op het droge liggen. Vooral van karper, zeelt en aal. || Wat leit die korper te peewen.

2) *Klaaglijk spreken of schreien, zeuren*. || Bezeer je je vingertje, zoet; nou peeuw maar niet zo hoor, 't zel zo'n pijn niet doen. Och, wat 'en kruidje-roer-me-niet, dadelijk maar pieuwen, hè. Hij leit altijd te pieuwen. – Ook elders in Holl. bekend. – Vgl. **peeuwer**, **peeuwerig**, **peeuwig**.

peeuwer, znw. m. Daarnaast **pieuwer**. – 1) *Iemand die altoos klaagt en zeurt*, Zie **peeuwen**. || Och, 't is zo'n pieuwer.

2) *Iets dat tenger en klein in zijn soort is*. ||

{p.326}

Een peeuer van 'en kindje. Wat 'en pieuwertje (*een zwak kind, een klein potloodje, enz.*). – Evenzo spreekt men in Oost-Friesland van 'n pêfke (pêwke, péweke) fan 'n kind (KOOLMAN 2, 708). Vgl. **peeuerig**.

peeuerig, bnw. Daarnaast **pieuerig**. *Klein, min, nietig, tener*. Zie **peeuer**. || Van wie is dit peeuerige kindje? wat ziet 'et er naar uit. Kijk ik ers 'en pieuerig griffie hebben? – Evenzo in het Ndd. pewerig, *zwak, bleek, ziekelijk* (SCHÜTZE).

pieuwig, bnw. en bijw. Gewoonlijk in de vorm piewig. *Lief en klein*. Vgl. **peeuerig** en **peeuwen**. || Ik heb toch zo'n pieuwig messie. Wat 'en pieuwig kindje. Dat jurkie staat pieuwig (*pittig, lief*). – Soms ook in verkl. als znw. pieuwigje (uitspr. *pieuwachie*), *een kleinigheidje*. || Zo'n pieuwechie is de moeite niet waard.

peggepoeltje, znw. onz. *Raampje van een tuinhuisje* (Koog, Zaandijk). Weinig gebruikelijk; wellicht een woord uit de kindertaal.

peghout, znw. onz. Een onderdeel van een schaaf. *De houten spaan, waarmee het schaaftijzer wordt vastgezet*. Zie synon op **scheghout**.

pei, znw. vr.; zie **paal**.

peinzen, zw. ww. Zegsw. Hij peinst waar de deur (of het dakvenster, de schoorsteen) moet komen (*van iemand die in gedachten verzonken is*).

peis, znw. vr. Ook **pais**. Alleen in de uitdr. de pais tekenen (*of de pais maken*), *vrede sluiten*. || Geef mekaar 'en zoen en teken de peis maar weer. – Pais, peis, uit Ofra. pais, Fra. paix is volgens VAN DALE verouderd; in de 17de eeuw en in de Middeleeuwen was het woord zeer gewoon. – Soms ook voor *rustplaats*, bij kinderspelen; synon. **honk**, **met**. || Je magge me hier niet takken: ik ben op peis. – In deze zin ook te Amsterdam.

Peisschers, znw. Naam van een stuk land op het Kalf. Thans waarschijnlijk onbekend. || De peysschers, *Polderl. Oostzaan I* (17de eeuw).

pekel, znw. vr.; vgl. een zegsw. op **kalfsvlees**.

pellen, zw. ww.; zie de wdbb. en vgl. **neutje-pel**. – De doppen en wat verder bij het pellen van de verschillende graansoorten afvalt onderscheidt men door de volgende benamingen. Van *garst* verkrijgt men achtereenvolgens doppen, relmeel, pelmeel en parelmeel; van *rijst* doppen, A-, B-, C-, D-meel (of andere dergelijke merken meel) en loodjesmeel, van *boekweit* doppen, peper en breekmeel, van *tarwe* zemelen, van *rogge* grand.

pels, znw. vr. 1) *De gezamenlijke rokken die een vrouw aanheeft* (de Wormer). || Me pels is helegaar nat 'reegend. Die zellen ook 'en smerige pels thuis brengen. Kijk me pels ers vuil wezen (*waarop de spreekster haar rokken toont*). – Zegsw. Het gaat op het rommelen van de pels of, op goed geluk, op de bonnefooi; gezegd als men iets doet, zonder nauwkeurig te passen en te meten. – Pels voor *vrouwenrokken* hoort men ook elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*) en in Friesl. (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 321; ROOSJEN, *Merkwaardigheden v. Hindeloopen* 92). In N.-Holl. kent men pels in de zin van *vrouwenonderrok* en is zich noemen naar de pels de naam van zijn moeder voeren (DE JAGER's, *Archief* 1, 340). – Vgl. ook de bij de 17de-eeuwse Hollanders, b.v. bij HOOFT, *Warenar* 730, voorkomende uitdr. Onder de pels moeten, onder de pantoffel raken, eigenlijk *de vrouwenrokken moeten aantrekken, terwijl de vrouw "de broek aanheeft"*. De "broek" is de mansbroek (zoals men weet droegen vrouwen eertijds zulk een kledingstuk niet), die hier de macht in huis vertegenwoordigt. – Over pels in de zin van *vrouwenrok* zie men thans ook STOETT in *Taal en Letteren* 7, 192. – De vrouwen (*op het Schermer-eiland*) droegen pelskens, om de middel met een randt van roodt koleur; ... in de voor-schoot was 't met 'en lap Roodt-schaarlaken of ander Kraproodt beset, SOETEBOOM, *S. Arc.* 501.

2) Aan molens. *Het onderste deel van de rieten bekleding der bovenkruiers, dat over het onderachtkant steekt*.

peluw, znw. vr.; zie **peuluw**.

pen, znw. vr. Verkl. **pentje**. Zie de wdbb. Zegsw. Van de pen (of de pennen) zijn, in de war, van streek zijn. Het beeld is misschien ontleend aan het breien. || 'Et weer is van de pen (*het is los, buig weer*). – Vgl. de samenst. **bolderpen**, **kruipen**, **marrepen**, **peespen**, **rollepen**, **sigarepen**, **slagpen**, **spatpen**, **steenpen**, **stuurpen**, **walpen**.

penauweger, znw. m. *Penboor*. Zie op **sluitauweger**.

pen-en-inkig, bnw. In de uitdr. pen-en-inkig kijken, *donker, zwart kijken* (van droefheid, pijn, knorrigheid). || Hè, wat kijk-je weer pen-en-inkig.

pennemes, znw. onz.; vgl. een zegsw. op **kijken**.

pennen, zw. ww., intr. Van vee dat hoogzwanger is. *Persen, knijpen, schuiven*, een natuurlijk pogen om zich van de vrucht te ontlasten. || De koe pent. 'Et skeep (*schaap*) leit te pennen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 79) en in Gron. (MOLEMA 320). – In Oost-Friesl. verstaat men onder pennen *pijnlijke, stekende aandrang tot ontlasting hebben zonder dat deze volgt* (KOOLMAN 2, 713).

pens, znw. vr. Daarnaast soms nog **pans**. Zie de wdbb. || Een dikke pans. – De vorm pans komt ook elders in N.-Holl. voor (Pansen, Darmen of andere vuiligheid, *Keuren v. Beverwijk* 24, no. 57), alsmede in Friesl., Oost-Friesl., Nederduitsl., enz.; vgl. KOOLMAN 2, 700 vlg. In het Mnl. vindt men panse.

pent, znw. vr.; zie **pint**.

pentelentig (uitspr. *pentalentach*, met de hoofd-
{p.327}

toon op *len*), bnw. *Gevoelig, teer, zwak*, van een vrouwelijk wezentje, dat het nu eens aan de gezondheid en dan weer aan de kleding hapert (Krommenie). || Ze is zo pentelentig. – Evenzo zegt men in Gron. penterlendig voor *licht ongesteld, vensterziek* (MOLEMA 320).

***penten**, zw. ww.; vgl. **uitpenten**.

penter, znw. m. Bij houtzaagmolens. *Een toegespitst, plat ijzer aan een ring, waarmee balken uit het water worden gelicht*. De penter is omtrent 5 cm breed bij 2 cm dikte en wordt met de punt van het mes in de balk geslagen. Aan de ring, die zich dicht bij de punt bevindt, zit een touw, dat over een katrol wordt gelegd, door middel waarvan de balk wordt opgehesen. || 3 Palters en 1 penter met zijn touwen, *Invent. houtzaagmolen* (a° 1809), Zaanl. Oudhk. – Zie **penteren I**.

penteren (I), zw. ww.; trans. Bij balkenvlotters en houtzagers. *Door middel van een penter ophijsen, uit het water lichten*. Zie **penter**. || Een balk penteren. – Op grote schepen is penteren of punteren het *verwerken van het anker door middel van een penterhaak, die de ring van het anker vat, als dit boven water komt*; vgl. VAN DALE op penterhaak en de bij DE JAGER, *Freq.* 2, 457 vlg. aangehaalde werken.

penteren (II), zw. ww., intr. *Sudderend, een sissend geluid maken bij het koken*. || Kokend spek pentert. Wat staat die gort lekker te penteren. – *Overdr. ook*: In de zon leggen te penteren (*languit in de zon liggen braden*). – Vgl. **penterig** en **uitpenten**.

penterig, bnw. – 1) *Week, pappig, bol*, van de grond (Wormer). || 't Land bij de dijk is toch zo penterig, de beesten zakken er deur. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 79).

2) Bij vissers. Penterige aal, *dunne schrale aal, die men echter nog verkoopt*. Bij de penterige aal vindt men soms flinke alen.

pentje-groes, znw. In de uitdr. pentje-groes doen, *morsen, smeren*. || Hè, wat ben-je weer an 't pentje-groes doen. – Sommigen noemen ook *iemand die smeert of er smerig uit ziet* een pentjegroes. – Pentje-groes doen is op dezelfde wijze gevormd als neutje-pel doen, *noten pellen*, deurtje-schel doen, *aan de deuren schellen*, enz. Misschien is pent hier het vooral in de samenst. appelpent bekende znw. pent, *brij, moes*, en betekent pentje-groes doen dus eigenlijk *in een brijachtige zelfstandigheid morsen, knoeien*. Vgl. **groesje** en **groezelen**. Volgens Hs. Kool zei men in de vorige eeuw elders in N.-Holl. in dezelfde zin pentje-groot

spelen, vooral van kinderen als ze zich morsig maakten met modder. Vgl. **groetje** naast **groesje**.

Pentjes, znw. meerv. Naam van land op de Koog. Thans onbekend. || De Pentjes, *Polderl. Westz.* V f° 56 (18de e.).

peper, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook *het tweede meel dat van de boekweit wordt afgepeld*. De peper is een mengsel van doppen en meel en dus zo genoemd naar de kleur. Het is een uitmuntend varkensvoeder.

perebroek, znw. m. *Een wijde broek, gelijk die door de perejotters gedragen wordt*. Hetz. als **peremesop**; zie aldaar. || Wat heb jij 'en perebroek an.

perejotter, znw. m.; zie **jotter**.

peremesop (uitspr. *pérāmāso*p, met hoofdtoon op *sop*), znw. m. – 1) Scheldnaam voor de Volendammer perenschippers. Vgl. **jotter**. || Lillike peremesop!

2) Het meest kenmerkende kledingstuk van de Volendammers: *de wijde, niet verder dan tot over de knie reikende broek*. Ook **perebroek** genoemd. || Kijk ers, wat 'en peremesop! – Overdr. *elke broek die te ruim en te wijd is*. || Hoe kom-jij an die peremesop; heb-je om 'en broek 'ehuild? Zo'n peremesop wil ik niet an.

De oorsprong van peremesop blijkt niet met zekerheid. Misschien ontstond het uit peren met sop, d.i. *soprijke, sappige peren* (vgl. sopperde groentjes als naam van een peersoort) en is het dus eigenlijk de uitroep, waarmee de venter zijn peren te koop aanbodt. Bij peremesop in de zin van *wijde broek* denkt men ook aan het ww. sopperen, *te wijd zijn* (van kledingstukken).

peren, zw. ww., intr. *Een stevige borrel drinken*. || Hè, daar staan ze weer te peren. Die kennen ook peren (*zijn goed van innemen*). – Evenzo in Gron. in de zin van *veel drinken*, soms ook *veel eten* (MOLEMA 552); in Friesl. zegt men: die peert 'em, van iemand die drinkt.

prijskel, znw. onz. Daarnaast **prijkel**. *Gevaar*. Zie de wdbb. || Hij was in de prijskel van te verdrinken. Een schipper die met prykel heeft lang op de woeste zee gezweeft. SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 212. Veel prykel, angst, gevaar en noodt, *ald.* 213. – De vorm prijkel was vroeger ook elders in N.-Holl. gebruikelijk; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 294: prijkeloos, *periculus*.

perkament, znw. onz. Zie de wdbb. – Perkamenten met een dwarsfluit, schertsende benaming voor *afval van varkensvlees, met zwaard en pijpbeenderen*, dat voor 12½ cent het pond bij de slager verkrijgbaar is (Zaandam). || Haal wat perkamenten mit 'en dwarsfluit.

perlot, znw. onz.; zie **parlot**.

pers, znw. vr. Daarnaast **pars**. Zie de wdbb. || Het linnen onder de pars zetten. Een papierpars. – In een pelmolen. *De zware dwarsbalk, waarop het steenspil rust en die de pelsteen draagt*. De pars kan met al wat er op rust een paar cm gelicht worden. – De vorm pars is ook elders gebruikelijk, maar wordt in de Zaanstreek dikwijls gehoord.

{p.328}

persen, zw. ww., trans. Daarnaast **parsen**. Zie de wdbb. || De kees (*kaas*) parsen.

persvloot, znw. vr. Daarnaast **parsvlootje**. Bij de kaasmakerij. *Het bakje waarin men de kazen zet, als zij onder de pars worden gebracht*. Synon. **perszeunis**. – Geschiedt het persen met de hand en niet onder de pers, dan staat de kaas in een **douwvloot**; zie aldaar. – Vgl. **vloot**.

perszeunis, znw. vr. Daarnaast **parszeunis**. Hetz. als **persvloot**; zie aldaar. – Evenzo in W.-Friesl.

pet, znw. m. *Put*. In verschillende opvattingen. – 1) *Een gegraven vierkant gat in een stuk weiland, met daarin geboorde wel* (Assendelft). De petten dienen om het vee drinkwater te verschaffen, als in de zomer de sloten droog zijn. || De pet is zwavelig. – Ook in sommige stallen vindt men petten (*welputten*). – Vgl. **petdeksel**, **petwater** en **petten**.

2) *De put met vijver op de werf van een papiermolen, waaruit deze van het nodige zoetwater wordt voorzien.* || Betaald voor 't boren van een nieuwe pet by de molen de Eendragt, diep 76 voete, waarvan de zogenaamde Coffydik gevonden is op de diepte van 66 voet, *f* 378, *Hs.* (a° 1765), verz. Honig. – Vgl. **Petakker**, **petboor**, **petboorder**, **pethaak**, **Petland**, **petmolen**, **Petsloot**.

3) In verkl. **petje**. *Kuiltje, holtetje* (Krommenie). || Er zitten petjes in. Je moete ze (nl. *de rijst in water*) koken dat er petjes in kommen.

Pet is in Fri.-Holl. vorm van **put**, die ook verderop in N.-Holl. (BOUMAN 79) en in Friesl. (doch daar alleen in de zin van *uitgegraven veendobbe*) gebruikelijk is. Ook in het Ofri. vindt men **pet**. Eertijds was de vorm ook elders in Holl. gewoon; vgl. *Inform*, 343 (Den Haag, a° 1514) en KIL. “**pet**, Hol. j. **put**, *puteus*”.

Petakker, znw. m. Naam van een stuk land te Wormer. Vgl. **pet** 2. || De Petakker.

petboor, znw. vr. *Een werktuig om petten te boren.* Zie **pet**. || 1 Petboor (verkocht voor *f* 21), *Verkopings-Catal.* (W.-Zaandam, a° 1770), Zaanl. Oudhk.

petboorder, znw. m. *Arbeider die een pet boort.* Zie **pet**. || Betaald by de Eendragt (*een papiermolen*) voor pet boren: ... (o.a.) aan de Petboorders betaald *f* 11: 14, *Hs.* (midden 18de e), verz. Honig.

petdeksel, znw. onz. *Het houten raam waarmede een pet wordt gedekt, opdat het vee er niet invalt* (Assendelft). Zie **pet** 1, – Evenzo elders in N.-Holl. || Item, alle Petdexelen te houden ende maken buyten perijckel van daer door te vallen (*keur v. Utrecht*, a° 1635), LAMS 505.

peterolie (uitspr. *pétarólie*, met hoofdtoon op *pé*), znw. vr. *Petroleum*. || Heb uwe nag peterolie nodig? – Daarnaast is ook in gebruik **petrumolie** en **petroléum** (met hoofdtoon op *lé*). – Samenst. **petroleumboer**, *venter met petroleum*; vgl. *Ned. Wdb.* III, 167, – De vorm **peterolie**, die ook elders bekend is, wordt reeds door KIL. opgegeven: “**peter-olie**, *naphta*, *bituminis*, *liquidi genus*, *flos tenuissimus*, *bituminis*, vulgò **petreleum** & **petroleum**”.

pethaak, znw. m. Bij papiermolens. *Een haak om de pet schoon te houden van kroos.* Zie **pet** 2 en vgl. **krozer**. || Een ijzeren pethaak, *Verkopings-Catal.* (Wormerveer, a° 1855), Zaanl. Oudhk. – **Pethaak** voor **puthaak** in de gewone bet. is ook elders in Holl. gebruikelijk (DE JAGER, *Freq.* 2 422) Vgl. ook BURGHOOORN, *Kluchthoofdige Snorre-pijpen* (ed. 1644), 24: “hij is noch te rekenen van ons geslacht: ... sen Vaertjes besem-stok, en men Moertjes houte steel van heur pethaack bennen an eene boom ewassen”.

Petland, znw. onz. Naam van een stuk land op de Koog, waarin de pet voor een papiermolen is. Zie **pet** 2. || Het Petland (bij de molen het Harderskind), *Polderl. Westz.* V *f*° 67 (a° 1733).

petmolen, znw. m. Vaak in verkl. **petmolentje**. *Het molentje bij een papiermolen, dat het water uit de pet opmaalt.* Vgl. **pet** 2 en zie een afbeelding in *Groot Alg. Moolenb.* I, *Tab.* I, *fig.* 9.

petroleum, znw. vr.; zie **peterolie**.

petroleumboer, znw. m.; zie **peterolie**.

Petsloot, znw. vr. Naam van een sloot te W.-Zaandam, genoemd naar de molen **De Pet**, die aan deze sloot staat.

petten, zw. ww., trans. *Putten*, in de uitdr. **water petten**, *met schepemmers* (emmers aan een stok) *het water uit de pet scheppen en in de drinkbakken van het vee doen* (Assendelft). Zie **pet** 1. – In West-Friesl. bezigt men **petten** en **petteren** in de zin van *drinken* en noemt men iemand die aan de drank is **petterig** (*Navorscher* 15, 177). Evenzo is elders **putten** en **putteren** voor *drinken* in gebruik; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 458.

petoot, **petoter**, znw.; zie **patoot**.

petwater, znw. onz. *Putwater, welwater.* Vgl. **pet** 1. || Ik lust gien petwater. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 79).

peukje, znw. onz.; zie **puk** 1.

peul, znw. vr.; vgl. **boonpeul**, **erwtepeul**.

peuleter, znw. m. In de uitdr. Sinte Pieter peuleter, schertsende benaming voor de kerkelijke feestdag *St. Pieter in de zomer*, *St. Petrus ad Vincula*, 2 augustus. Thans ongebruikelijk. || Ende nog daeghs na Sinte Pieter peuleter in den somer te beschouwen die Kayk wel diep, schoon ende klaer te wesen op de boete van twee schellinge, op gelijcke als op Sinte Pieter ad cathedram opten dijk, *Hs.* (16de e.), archief v. Assendelft.

peuleschilletje, znw. onz. *Peulschilletje*. || Dat is geen peuleschilletje (*'t is geen kleinigheid*). {p.329}

peuluw, znw. vr. Daarnaast ook **peulu** en **peule**. Zie de wdbb. || De peule van 't bed. – Vgl. de samenst. *windpeuluw*.

peuluwshoutje, znw. onz. Ook **peluwhoutje**. In de bouwkunde. *Het houten blokje dat op de voetingspilaren van een huis ligt*. Op de peuluwshoutjes rusten de doorslagen en op deze de vloerriechels.

peuter, znw. m.; vgl. *oppeuter*.

peuzel, znw. m. In de uitdr. een kleine peuzel, *een kleine beuker*, *klein kereltje*; meest van kinderen. || Wat zo'n kleine peuzel zich niet verbeeldt! Ik heb ook 'en paar van die kleine peuzels thuis. – Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 4, 133: "Zij kan zien hoe zij met haar lieve peuzel het maakt". – Het woord is ook elders gebruikelijk. – Vgl. **peuzelen**.

peuzelen, zw. ww., intr. *Bezig zijn met allerlei onbeduidend werk, beuzelen om de tijd te verdrijven, kalmpjes aan werken*. || Och, ik voer op 't ogenblik niet veel uit, ik peuzel maar zo wat. Zondagsmiddags gaat-i altoos zo'n beetje peuzelen op 't kantoor. Ik ben nou weer zowet beter, ik zel maar weer peuzelen heengaan. (*zoetjes aan weer mijn gewone werk ter hand nemen*). – Peuzelen heeft in de algemene taal wel de bet. *beuzelen*, maar bepaaldelijk met betrekking tot het eten: *bij kleine stukjes eten, plukken en pluizen*. In de zin van *onbeduidend werk verrichten* vindt met het woord echter in het Fri. en Oost-Fri. en in vele Ndd. dialecten, alsmede in het Noors; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 443; KOOLMAN 2, 747 en FRANCK 728. – Vgl. **peuzelwerkje**.

peuzelwerkje (uitspr. *peuzəlwerkie*), znw. onz. *Een bezigheid die niet veel om het lijf heeft, een gezellig werkje, tijdverdrijfje*. Zie **peuzelen**. || Ik zel 'et wel in mekaar knutselen, 't is 'en goed peuzelwerkje voor vanavond. Neuten pellen is net zo'n peuzelwerkje. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl.

pias (uitspr. *pi-jas*, met klemt. op *jas*), znw. m. *Paljas*; overdr. ook *grappenmaker*. || Wat 'en rare pias ben-je toch. – De vorm pias is ook elders in gebruik. – Vgl. **piassig**.

piassig, bnw. en bijw. *Paljasachtig, gek, kluchtig*. Zie **pias**. || Doen nou niet zo piassig. Wat zet je 'en piassig gezicht. – Ook elders gebruikelijk.

pië (uitspr. *pieje*), znw. In de uitdr. pië hebben, *piethuttig zijn, overdreven kleingeestig zijn, uitdouwring (koude drukte) hebben*. || Heb niet zoveel pië.

piederdewietsteek, znw. m. In de uitdr. met de piederdewietsteek naaien, *met grote steken naaien, slordig naaien* (Zaandam). || 't Is gien wonder dat je gauw klaar benne, jij naaie ok maar mit de piederdewietsteek. – Het woord zal wel samenhangen met Fra. pirouette en pirouetter. In Ned. straatdeunen zingt men van "Jan Pierewiet" en "hij heeft vannacht gepierewiet". Pierewiet voor *grappenmaker, spring-in-'t-veld* (van kleine kinderen), is o.a. te Amsterdam in gebruik.

piegelen, zw.ww., intr. *Wateren*; meestal van kinderen. || Je moete eerst effies piegelen. – Zo zegt men elders in Holl. en in het Stad-Fri. piemelen, in Overijssel pingelen, in Oost-Friesl. pikkeln, pinkeln; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 448. – Ook aan de Zaan is piemelen gebruikelijk; zo ook elders in Holl. en in het Stad-Fri. || Moet je soms piemelen?

piek, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook *punt, spits*, van alles wat puntig uitsteekt. || De pieken ijs (*ijskegels*) hangen an de ramen. Je mag die piek haar wel ers ofknippen. – Zo ook in het Stad-Fri. – Vgl. **pieken**, **piekerig**.

pieken, zw. ww., intr. – 1) *Puntig uitsteken, pieken hebben*. Vgl. **piek**. || Je haar piekt, je mag 'et wel deres opmaken.

2) Van een lamp. *Walmen, te hoog branden, zodat de vlam boven het glas uitkomt*. Zie synon op **loeven**. || Draai de lamp ers neer, hij piekt.

piekerig, bnw. *Stekelig, met uitstekende punten*. Zie **piek**. || Wat zit je haar piekerig, strijk 'et wat gelijk.

piel, znw. m.; vgl. **pil** en de samenst. **bokkepiel**, **hakkepiel**.

pielen, zw. ww., trans. *Met een stomp mes snijden, met een stompe bijl hakken, er ruw en onhandig op inhouden*. || Wat ben-je weer an 't pielen, neem toch 'en ander mes. Hij pielt er maar op los. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7. 161; BOUMAN 79). – In het Fri. is **pielljen**, *zijn best doen, zich toeleggen op* (EPKEMA 352). – Vgl. **hakkepielen**.

piemelen, zw. ww.; zie **piegelen**.

piender, znw. m. In de uitdr. an de piender zijn, *hard lopen*, en an de piender gaan, *het op een lopen zetten*. Zie **pienderen**. || Toe ze de diender an zaggen kommen, gongen ze an de piender.

pienderen, zw. ww., intr. Daarnaast **pienteren**. *Hard lopen, rennen*. Zie synon. **opkielen II**. || Hij kan pienderen. “Wat ben je gauw terug?” “Nou, ik heb dan ok 'epiendert.” – Vgl. **piender** en **pienen**.

pienen, zw. ww., intr. Hetz. als **pienderen**; zie aldaar.

piep, znw. vr. *Mannelijk lid*. – Evenzo elders in Holl. Ook KIL. vermeldt reeds “**pijpe**, **piepe**, Holl. *mentula*”.

piepappel, znw. m. *In de as gebraden appel*. Vgl. **piepen II**. – Zie synon. op **pafappel**. || Ik hou veel van piepappels. Onze aardappels ben van de winter ook bevroren; ze wazzen toch zó verschrompeld, 't leken wel piepappeltjes.

piepel, znw. m. *Jonge eend*. Thans verouderd. – Synon. **pul**, **pulp**. || Een Eend, die op 't water lach, en soo vast heen en weder swom, {p.330}

en had veel Piepels om en om ..., SCHAAP, *Bloemt*. 80. Gelijk als dese Piepelkens, *ald*. Het woord komt op bl. 80 en 81 nog tweemaal voor (de Piepel, de Piepels), en was eertijds ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Een Piepel word een Eynd, *May-gift* 66. – **Piepel** duidt iets aan, dat *zwak* of *klein* is. Vgl. Oost-Fr. **pîpelig**, *zwak, klaaglijk*, **pîpeln**, *weeklagen*, en zie **pieper 2**.

piepen (I), zw. ww., intr. Zie de wd bb, – Ook *een klagend geluid geven, zuchten, stenen*. || Je moete niet zo piepen, zo erg is 'et niet. Ze piept gauw (*er hoeft haar niet het minste te schelen of ze klaagt*). – Evenzo elders in ons land en in Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 719). Vgl. **pieper** en **piepgarnaal**.

piepen (II), zw. ww., trans. *Braden, poffen in de as*, b.v. van appels die op een kool vuur worden gelegd en zo gaar worden gemaakt; de huid kan er dan gemakkelijk worden afgetrokken en de appel is week. || Magge (*mogen*) we vanmiddag 'en paar appels piepen? Gepiepte aardappelen. Kastanjes piepen. Jongens, wat wordt er hier gepiept en gebraden; je neus gaat te gast! – Vgl. **piepappel**.

pieper, znw. m. Ook in verkl. **piepertje**. – 1) *De binnenste opgerolde kern der bladen van het riet, die een piepend geluid geeft als men er op blaast*. De **piepers** worden door de kinderen in het riet opgezameld. Vgl. verder op **huinebollen**. || Piepers zoeken. Een bos piepertjes. – Evenzo elders in N.-Holl.

2) *Iets dat klein en zwak is*. Synon. **pieter**. || Dat kalf is toch zo'n pieper; der komt niks van terecht. Wat is 'et kind van Trijn 'en piepertje. – Evenzo elders in Holl. (BOUMAN 79; DE JAGER, *Freq.* 2, 424); in het Stad-Fri. ook van vrij grote jongens. Een **pieper** is eigenlijk *een dier dat piept en steent van zwakte*; zie **piepen I**. Dezelfde overgang van betekenis vindt men bij afleidingen van **peeuwen** (zie aldaar). Vgl. ook **piepel** en **pieperig**.

3) *Tuinbonen, zogenaamde grote bonen*, die nog jong zijn, in tegenstelling met *zwartgatten* of oud geworden tuinbonen. Een bijzondere toepassing der bet. 2. || Ik hou wel van tuinbonen as ze nag piepers benne; zwartgatten lust ik niet.

pieperig, bnw. en bijw. *Zwak, tenger, ziekelijk*. Synon. **pieterig**, **peeuwerig**. – Vgl. **pieper** en **piepen I**. || 't Is zo'n pieperig kind. Wat ziet ze der pieperig uit. – Evenzo elders in Holl., Oost-Friesl. en Nederduitsl.; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 424, KOOLMAN 2, 720.

piepgarnaal, znw. Meestal in het meerv. *Jonge, kleine garnalen*. Vgl. **pieper** 2 en 3. || Heb-je geen grotere garnalen? zokke (*zulke*) piepgarnalen moet ik niet hebben.

piepzak, znw. m. *Koffie met melk en suiker door elkaar gekookt, leut*. || We zellen maar piepzak maken van de koffie van gusteravond.

pier, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook in de uitdr. hij is pier naast hij is pierdood, *morsdood*, *zo dood als een pier*, *voor de pieren*.

pierdood, bnw.; zie **pier**.

piereverschrikkertje, znw. onz. Schertsend voor *borrel*. || Ik zel maar 'en piereverschrikkertje nemen. – Het woord is ook in het N. van ons land, in Overijsel en in Utrecht bekend.

pierig, bnw. Van kinderen. *Knorrig, zeurig* (de Koog). Synon. **meutelig**. || Wat is die kleine Ant pierig. – Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 4, 223: “de kleine krygt tandjes, en is zo pierig en zo onrustig”.

piesje (uitspr. *piesie*), znw. onz. *Klein stukje, kleinigheid*. || Geef me ook 'en piesie van dat papier. Zo'n klein piesie ken-je toch wel missen. Ik zou geen piesie meer door me keel krijgen kennen. Wat 'en piesie! Bij kleine piesies tegelijk. – Het woord is, althans in de uitdr. in piesjes hakken, in geheel Holl. en ook hier en daar elders bekend. Het is het Fra. *pièce*. Vgl. **piezel** en **piest**.

piest, znw. m. Alleen in de uitdr. een kleine piest, *een klein kind*. || Wat verbeeldt zo'n kleine piest 'em wel. Denk je, dat ik bang ben voor zo'n kleine piest? – Zo ook in Friesl. – Vgl. **piesje** en **piezel**.

Piet (I), mansnaam. Verkorting van *Pieter*. – Zegsw. Dat's me ook een reis van Piet Merkuur, *een zonderlinge reis*. – Dat zou wel malle Pietje's werk wezen, *dat ware gekkenwerk*. – Een dikke Piet, *een zeer grote kalfkarbonade van een half pond*. Evenzo elders in Holl. – Van Piet, zeker jongensspel; zie **rouwen II**. – Zie een zegsw. op **wijs** en vgl. **orse-piet**. – Vgl. verder **Otje-Pietje** op **ot**.

piet (II), znw. *Hoofdluis*. – Synon. **pioter**; zie aldaar. || Moeder, 't kind naast me op school heb pieten. Wat 'en dikke piet. Der loopt 'en pietje op je mouw. – Zegsw. Hij heeft pieten, *hij doet zich anders voor dan hij is*, *hij is niet te vertrouwen*. – Vgl. **pietekam**.

pietekam, znw. m. *Hoofdkammetje, fijne kam om het hoofd van pieten te zuiveren*. Vgl. **piet II**.

pieter, znw. Meestal in verkl. **pietertje**. *Iets dat klein en min is in zijn soort*. Synon. **pieper**. || Die vogels komme allemaal op 'et brood of, maar kijk es, wat heb-je daar 'en pietertje. 'k Heb allegaar gezonde kinderen 'ehad, allenig 'et jongste is zo'n pietertje. – Bij verschillende Holl. schrijvers vindt men verpieteren, en daarnaast **verpieperen**, in de zin van *zwak, krachteloos worden* (DE JAGER, *Freq.* 2, 424 vlg.). In W.-Vlaanderen betekent het *zijn waarde verliezen*, van koopwaren; zie DE BO, die ook **pieter**, *uitschot* vermeldt.

pieterig, bnw. en bijw. *Klein, min, tenger*. Zie synon. op **pieperig**. || 't Is zo'n pieterig ventje. Wat 'en pieterig stukkje koek. Een pieterig huisje. Wat schrijf je pieterig. – Zie **pieter**.

pieternatuurlijk, bnw. *Doodnatuurlijk, doodgewoon, vanzelfsprekend*. || Mijn hemel, 't is {p.331}

pieternatuurlijk! Ga je mee? Pieternatuurlijk.

pieterselie, znw. vr. Zegsw. Iemand in de pieterselie schijten, *hem iets onaangenaams aandoen*. || Wie heb jou in de pieterselie 'escheten? wat kijk-je aveluinig (*knorrig*).

pieuw, znw. m. *Stoot, stomp*. || Hij stond achter me en gaf me in ienen (*op eens*) 'en pieuw. – Zie **pieuwen**.

pieuwen, zw. ww., trans. *Steken, stoten*. Vgl. **pieuw**. || Pas op, of ik zal je piewen. – Zie **peeuwen**.

piewer, znw. m.; zie **peeuer**.

pieuwerig, pieuwig, bnw.; zie **peeuerig, peeuwig**.

piezel, znw. m. Meestal in verkl. **piezeltje**. *Klein stukje*. – Vgl. **piesje**. || Een piezeltje brood. Eet dat laatste piezeltje ook nog op. – Evenzo in Friesl. **piezeltsje**. In Gron. is een **piezel** een *mager kind* (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 681). – Zie **piezelig**.

piezelig, bnw. *Klein, min*. Zie **piezel**. || Hè, wat heb ik 'en piezelig stukkie 'ekregen. An zo'n piezelig broodje heb ik niet genoeg.

pij, znw. vr.; vgl. **melkpij** en **pijekast**.

pijekast, znw. m. *Kleerkast*. Weinig gebruikelijk. Vgl. Ned. **pij**. – Ook als naam van een groep huizen te Wormerveer. || Ze wonen in de Pijekast.

pijger(t), znw. In de uitdr. **bij de pijger(t) of lopen**, *zo hard lopen als men kan*. || Nou, die loopt ook bij de pijgert of. We hebben bij de pijgert of 'elopen, om bijtijds an 'et spoor te wezen. – In Oost-Friesl. is **peichern, peigern, doodgaan** en *zich wegpakken*, b.v. "hê is peichert as hê murk dat de lûcht nê rein was", een uitdr. die uit het Joods-Duits afkomstig is; vgl. Hebr. **peger, lijk**; Nieuw-Hebr. **pigger, moe zijn**. – Men zegt ook: Hij vreet bij de pijgert (*als iemand zeer veel eet*).

pijl, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als benaming voor *de eerste uitspruitsels, de jonge spruiten van het riet, die in het voorjaar boven water komen uitsteken*. || De kanten (der wateren) moeten vrij van pijlen van riet en andere waterplanten en glad worden opgemaakt, *Keur v. d. Polder Assendelft* (a° 1894). – In Z.-Nederl. zegt men **graspijl** in de zin van *grassprietje* (Ned. Wdb. V. 585; DE BO², 229). – Vgl. verder de samenst. **haalpijl**.

pijn, znw. vr.; zie zegsw. op **lijf**.

Pijnster, znw. vr. Daarnaast **Pijster**. *Pinkster*. Bij sommige oude lieden nog gebruikelijk. || Mit Pijnster moet 'et huis schoon wezen. 9 Dij(to) pijster, *Journ. Caeskoper, 9 Juni 1669*. – Evenzo **Pij(n)sterdag**. || Mit de Pijnsterdagen heb ik nag bij 'em 'weest. 26 Ditto, eerst pijst(e)rdag, *Journ. Caeskoper, 26 Mei 1697*. – Evenzo elders in N.-Holl. De vorm is oud. || Pijnster, Paesschen, Karstijt, Jaersdach ende Hemelvaertsdach (*keur v. Westwoude*, 16de e.), *Wfri. Stadsr.* 2, 355 Des sonnendaechs voer Pijnster (*keur v. Hoorn*, a° 1528), *ald.* 95. Viertien daghc na Pynster (W.-Friesl., a° 1319), VAN MIERIS 2, 211b.

pijnsterbloem, znw. m.; zie **pinksterbloem**.

pijnsternakel, znw. vr. Weinig gebruikelijke bijvorm van **pinksternakel, pastinak**. Zeker gewas, Lat. *Pastinaca sativa* (VAN HALL, *Landh. Flora* 36). Evenzo in W.-Friesl.

pijnsternakel.

pijp, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de zeildoekweverij. *De gevulde klos, zoals deze in de weversspoel wordt gedaan*. Zulk een klos is een gedraaid stokje, dat in het midden dunner is dan aan de uiteinden om meer garen te kunnen opnemen, en waar in de lengte een gat door is geboord; het is dus werkelijk een pijpje. Een lege klos noemt men **leeg** (zie aldaar); de gevulde heten **pijpen**. Zegsw. **Lange pijpen roken**, bij vissers en schippers schertsend voor *bomen, het schip voortduwen met de vaarboom*. || 't Is vandaag lange pijpen roken (*bij stil weer*). – **Daar gaat mijn pijp van uit, daar begrijp ik niets van, het gaat mijn verstand te boven**. – Vgl. de samenst. **kooipijpje, murfpijp**, vgl. **piep**.

pijpekloker, znw. m. *Pijpuithaler, pijpewroeter*. Synon. **pijperoder, pijpestoker**. – Vgl. **kloken**.

pijperoder, znw. m. Hetz. als **pijpekloker**; zie aldaar. – Vgl. **roden**.

pijpestoker, znw. m. Hetz. als **pijpekloker**; zie aldaar. – Vgl. Ned. **tandenstoker**.

pijphoutsblad, znw. o. In de houthandel. *Een deel van 10 voet.* Zie **blad**. – **Pijphout** is de algemene benaming voor hout van die lengte.

pijjesdrop (uitspr. *pijpiesdrop*), znw. onz. *Anijsdrop dat aan dunne pijpjes verkocht wordt.* – Ook elders gebruikelijk.

pijpleider, znw. m. Aan de brandspuit. *De persoon die de pijp leidt en de waterstraal richt.* Reeds in de 17de e. || Twee pijpleiders, mitsgaeders ... pompers, waterscheppers en kringsluyters, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1698), archief van Wormerveer. – Het woord ontbreekt in de wdbb., doch zal ook wel elders bekend zijn.

pik (I), znw. m. Verkl. **pikkie**. – 1) *Een stoot of prik met een scherp voorwerp.* Zie **pikken I**. || Ze gaf 'em 'en pik mit de schaar. Pas op, of je krijgje 'en pik mit me wandelstok. — Vgl. de Ned. uitdr. een (of de) pik op iemand hebben, *hem niet mogen lijden en dit laten merken door kleine hatelijkheden*. – Aan de Zaan zegt men ook “het is daar: pik op de kleine jongen!”, wanneer iemand een stekelige uitdrukking over iemand loslaat.

2) *Het gevolg van een pik, deuk.* || Me tol zit vol pikken. – Zo ook elders in Holl.

3) *Stip, kleine vlek.* || Dat papier zit vol pikken. Ze had 'en witte jurk an mit rooie pikkies. – Zo ook elders. – Vgl. **vliegepik**, **vlooeipik** en **pikkel**.

4) *Een kleinigheid.* || As er maar 'en pikkie an mankeert, dan koop ik 'et niet. – Een **pik**-{p.332}

kie schijnt vroeger ook als benaming voor een *schoorsteentje* in gebruik te zijn geweest.

pik (II), znw. In de uitdr. *'t is fijne pik*, *'t is iets fijns, iets breekbaars, iets fraais*. Vgl. Ned. **piekfijn**. || Jongens, Jongens, dat's fijne pik, voorzichtig hoor! Wat is dat netjes in 'epakt; 't is zeker fijne pik. – Ook elders bekend.

pik (III), znw. *Zeker soort van vroege sla, uit kleine afgesneden blaadjes bestaande.* || Der is nog niks geen groente te krijgen, allenig maar wat pik; kropsla is der nog niet. – Ook elders bekend.

pik (IV), znw. Benaming van een *schuurtje tot berging van brandstoffen*, doch dat vroeger ook als *keukentje* of *kombof* is gebruikt, op zeker erf te Jisp. Het gebouwtje heet sinds onheuglijke tijden de pik, doch de oorsprong der benaming is niet bekend. || Breng 'et maar in de pik.

pik (V), znw. onz. *Pek*. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **aarde**. – Vanhier ook het bnw. **pik**, en in verkl. **pikkie**, naast **pikdonker**. || 't Was pik toe we buiten kwamme. 't Is hier pikkie (*pikdonker*). – Vgl. **pikkebijs**, **pikkeboezelaar**, **gepikt** en **pikken II**.

pikkebijs (met hoofdtoon op *bijs*), znw. onz. *Zekere zwarte wollen stof, waarvan werkboezelaars worden gemaakt.* || Ze heb 'en schorteldoek van pikkebijs voor mit 'en randje schortebont van boven. 2½ El boesels, 6 el pikkebeys, 7 PS. diverse lappen, *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1796), prov. arch. – Dezelfde stof was ook in blauwe kleur verkrijgbaar en werd dan blauw bijs genoemd. || Een schort van blauw bijs. – Het is niet zeker of men pikkebijs of pikkebeis moet schrijven. Het Ofa. kent een stof bisse, bysse, bissus (zie GODEFROY en LAGURNE), Lat. bysus, bissum, vanwaar ook Mnl. bis (*Mnl. Wdb. I*, 1268), doch dit is fijn linnen stof. – Vgl. **pikkeboezelaar**.

pikkeboezelaar, znw. onz. *Een zwart vrouwenschort gemaakt van pikkebijs.* || Ik zel mit dat vuile werk me pikkeboezelaar maar omdoen. – Bij **pikkebijs** en **pikkeboezelaar** denkt men aan **pik** in **pikzwart**, de woorden bevatten een kleuraanduiding.

pikkel, znw. m. *Stip, spikkel*. Vgl. **pik I**, 3. || Een zwarte das mit rooie pikkeltjes. Zoveul witte pikkels as je op je nagels hebbe, zoveul kinderen zel je krijgen. – Zo ook elders in Holl.

pikken (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – 1) *Steken, prikken.* || Pik je niet in je vingers. – Stekelen pikken, *distels steken, ze met een ijzeren schepje uit de grond prikken*. Vgl. **stekelpikker**. – Ook *naaien, pikken met de naald*. || Wat zit je weer te pikken. 'k Heb de hele avond zitten pikken. – Zie **aanpikken**, **uitpikken**, **verpikken**, **koolpikker**, **lattepike**, **pikvin**, **pikzen** en **pik**.

2) *Met een tol (of knikker) naar een andere tol (of knikker) werpen, om die te raken en uit een bepaalde kring te mikken.* || Ik mag pikken. Ik zel 'em wel uit 'et ootje pikken. – Vgl. **eesje-pik**, **ootje-pik**, **potje-pik**.

3) *Stoten, door een plotselinge stoot zoeken te breken.* In het bijzonder *een rond koekje chocolade in de éne hand leggen en met een der knokkels van de andere daarop een slag geven, om het koekje in een vooraf bepaald aantal stukjes te breken.* || “Pikken.” “Ja.” “In hoevelen?” “In drieën.” – Ook eieren pikken, *eierentikken op Pasen, d.i. twee eieren tegen elkaar stoten om te zien welke het langst heel blijft.* – Vgl. **eitje-pik**.

pikken (II), zw. ww., intr. *Het neerlopen van roetwater uit de schoorsteen.* Vgl. **pik** V. || Hè, wat pikt die schoorstien weer. Mit al die regen heb de keukenschoorsteen weer 'epikt.

pikvers, znw. *Suiker* (Krommenie). Alleen nog bij oudere mensen bekend. || Haal ers 'en half onsie pikvers. – Waarschijnlijk is het woord eigenlijk een bnw. en is pikverse suiker verse, pas geraspte suiker. Vgl. voor de vorming Ned. piksplinternieuw.

pikvin, znw. vr. *Een stekelig persoon; vooral van vrouwen of meisjes.* || 't Is 'en pikvin. Ik wist niet, dat ze zo'n pikvin was. – Vgl. **pikvinnig**.

pikvinnig, bnw. *Stekelig, vinnig, bij de hand.* Zie **pikvin**. || Ze is wel pikvinnig, maar aars mag ik 'er wel lijden.

pikzen, znw. vr. *Een zen (zeis) met korte kolf of steel.* Vgl. **zen** en **pikken** I. – Elders heet een dergelijke zeis pik (VAN DALE).

pil, znw. m. *Brok, dik stuk*, in het bijzonder van brood. || Hè wat krijg ik 'en dikke pil. Zo'n pil ken ik niet op. 't Is 'en hele pil. – Zo ook elders. In Waterland zegt men in dezelfde zin piel (NAVORSCHER 7, 161; BOUMAN 79). Vgl. **pielen**, *hakken, snijden met een stomp mes*.

pilaar, znw. m.; vgl. **achtkantpilaar**.

pingelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook *peuteren op fijn naaiwerk, dat bijna niet te bekijken is*. Hetz. als **priegelen**; zie aldaar. || Wat zit je te pingelen op die fijne steken. – De gewone betekenis van het woord is *afdingen*, doch in het O. van ons land is **pingelen** ook *nauwkeurig meten, de maat of hoogte nauwkeurig bepalen* (DE JAGER, *Taalk. Mag.* 1, 320).

pink, znw. onz. *Eenjarig kalf, hokkeling*. || Breng 'et pink maar in 'et land. – Ook als naam van een oliemolen op de Koog: Het Pink. || A° 1663 in April werde Ick ... besteet ... op 't Pinck t' olyslaen, *Journ. Caeskoper*, bl 6. – Pink is ook elders gebruikelijk, doch heeft in de algemene taal een ander geslacht. Het komt ook in samenst. pink(e)bul, pinkos, pinkvaars, *bul, os, vaars van één jaar*. – Vgl. verder **kuipink**, **schotpink** en **Pinkeland**.

{p.333}

Pinkeland, znw. onz. Naam van verschillende stukken weiland. – a) *Land waarop pinken geweid worden.* || 't Pinckelant (in het Oflaets-weer te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a⁰ 1634). – b) *Land bij de molen het Pink op de Koog.* || Het Pinkeland.

pinken, zw. ww., intr. *De pinken in elkaar slaan.* Twee personen, die tegelijk hetzelfde zeggen, mogen pinken, d.i. de rechterpinken in elkaar slaan en in stilte een wens doen, die zeker in vervulling komt.

pinkie-om doen, hetz. als **pinken**; zie aldaar.

pinkie-steek doen, zie op **bink**.

Pinkster, znw. vr.: vgl. **Pijnster**.

pinksterbloem, znw. m. Zelden pijnsterblom – 1) Zekere plant. *Gemene veldkers*, Lat. *Cardamine pratensis* (VAN HALL, *Landh. Flora* 14). De plant draagt ook in Friesl., Gron. en N-Brab. deze naam.

2) *Klein meisje dat met Pinkster een nieuwe jurk aanheeft.* – Eertijds (gelijk nog in sommige streken) was Pinksterbloem de naam van het met bloemen en zilver getooide meisje dat op Pinkster plechtig werd rondgedragen; vgl. o.a. TER GOUW, *Volksvermaken* 224 vlgg.

pinksteren, zw. ww., intr. *Pronken* (Krommenie). Vgl. **pinksterbloem** 2. || Loop nou niet zo te pinksteren mit je nuwe jurk an.

pint (I), znw. vr. Daarnaast soms pent. Verkl. pintje, pentje. *Zekere maat voor natte waren*. Een pintje melk is *een half mengen* en staat gelijk met 1 *kan* of *liter*. Te Krommenie is een pintje 2 *kan*. – Als maat voor brandewijn en jenever houdt een pint minder dan een kan. – Vgl. een zegsw. op mengen.

pint (II), znw. vr. Ook in de samenst. snoekpint, zeeltpint. Bij vissers. *Zeker net voor het vangen van zeelt en snoek, zeeltfuik*. Synon. **rob**, **tuit**. – De pint is een soort van fuik met hoepels, kelen en kubbe, aan een paar vleugels, en meestal van touw vervaardigd. Goedkope pinten zijn ook wel van tenen gevlochten. || Vier snoekpinten, *Verkopings Catal.* (a° 1884). **pioter** (uitspr. *pi-jótər*, met klemt. op *jó*), znw. Daarnaast te Assendelft **piouter**. *Hoofdluis*. – Synon. **piet**; zie **piet II**. || Een dikke pioter. Bijten de piouters je? – Evenzo in Friesl. pejootjes (di pejootjes bite it bern, HALBERTSMA 356), in Overijsel pioten, piouten (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 4, 243).

pip, znw. vr. en bnw.; zie **pup**.

pippeledoortje, znw. onz.; zie **pippeling**.

pippeling, znw. m. *Zekere appelsoort*. Zie de wdbb. – Gouden pippeling, ook pippeledoortje (= *pippeling d'or*, *pepin d'or?*), *zekere kleine zure appel*.

pis, znw. vr.; vgl. **muggepis**.

pissebed, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. *'t Is pissebed of kakkebed*, *'t is één pot nat*, *'t een is al even erg als het andere*. || 't Maakt niet veul uit, 't is toch pissebed of kakkebed. – De uitdr. is in de 17de e. zeer gewoon; vgl. b.v. ASSELIJN, *Werken* 1, 259: “Ik zie wel, 'k heb pissebed laeten gaan, en kakkebed weer 'ekreegen”.

pissen, zw. ww., trans.; vgl. een zegsw. op **kijken**.

pisser, znw. m. Meestal in verkl. pissertje. Zie de wdbb. – Ook: *slechte zoetemelkse kaas, die het gebrek heeft na enige tijd vocht uit te sijpelen*. || 't Is 'en slechte partij kees, der bennen veul pissertjes onder. – Te Zaandijk dient pissertje om de waarde van ¼ *cent* (soms ook ½ *cent*) aan te duiden. Synon. **funsie**, **munsie**. || Wedden om 'en pissertje? – Vgl. de samenst. **vuurpisser**.

pit, znw. vr.; vgl. **kersepit**, **krakepit**.

pittig, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: *lief, aardig*, vooral van iets dat klein is. || Wat 'en pittig kindje. 't Is toch zo'n pittig diertje. Jollie kindermesie is zo'n pittig dinkie. Nee maar, kijk es hoe pittig. Wat wordt zijn haartje pittig (*van een kleine krullebol*). Kleine Ant begint al puur pittig te lopen. – Vgl. **pittigheidje**.

pittigheidje, znw. onz. *Een lief, parmantig klein kind*. Zie **pittig**. || 't Is zo'n pittigheidje.

plaagnagel, znw. m. *Iemand die plaagt of hinderlijk is, plaaggeest*. Soms ook van dieren. || Wat ben-je toch 'en plaagnagel, laat me met rust. Daar is weer zo'n plaagnagel (*een vlieg, die telkens op iemands hoofd gaat zitten*).

plaaï, znw. vr.; zie **plei**.

plaaïschijf, znw. vr.; zie **plei**.

plaaïstok, znw. m.; zie **plei**.

plaaït, znw. vr. en onz.; zie **pleit**.

plaat, znw. vr.; zie een zegsw. op **platendijk**, en vgl. **potplaat**, **stamperplaatje**.

plaatbol, znw. m. Meestal in verkl. plaatbolletje. *Een soort van wittebrood, bestaande uit acht zeer hard gebakken kleine ronde broodjes aan elkaar* (4 en 4). De plaatbolletjes worden op een plaat gebakken. Vgl. **bol I**, 1. – Evenzo heeft men elders plaatbrood.

plaats, znw. vr.; zie een zegsw. op **aard** en **leeperd**.

plag, znw. vr.; vgl. **hooiplag**, **stalplag**.

plak, znw. vr. Verkl. plakkie. Zie de wdbb. *Een plat, vlak stuk*, van allerlei zaken. || Een plak vlees. Een plakkie worst. Een dikke plak (snede) koek. Vlees, worst, appels aan plakken snijden. – Evenzo van wol of katoen, *een langwerpige-vierkant vlak stuk*, waarbij wol of breikatoen in de winkel verkrijgbaar is. In een half pond katoen gaan 4 plakken en deze zijn

weer onderverdeeld in sluufjes, elk met een draad er om heen. Een plakje wol is 20 gram.

Zegsw. Hij is een man met de plak, hij is rijk.

plank, znw. vr. Zegsw. Ik mag hem op een plankie met zeep (d.w.z. *van mijn part glijdt hij er af*), *ik mag hem niet, ik kan hen*

{p.334}

niet lijden. – Schertsend antwoord om een dankbetuiging af te weren: “Dankie”. “Leg ’et op ’en plankie.” – Vgl. de samenst. **bedsplank**, **ozinplank**.

plankepad, znw. onz. Meestal in verkleining **plankepadje**. *Een pad van planken, rustende op palen, als verkeersweg over moerassige grond.* Zulk een pad is een paar dm boven de grond verheven en enige planken breed. Op bepaalde afstanden bevindt zich een zijpadje om voetgangers, die elkaar tegenkomen, gelegenheid te geven voor elkaar uit te wijken. Tot in de 19de eeuw lagen er in N.-Holl. vele van zulke plankenpadjes, die thans merendeels door wegen en soms door rijwegen vervangen zijn. Aan de Zaan vindt men ze nu alleen nog als toegangsweg naar sommige in het veld staande molens.

planteit, bnw. Daarnaast **planteitig**. *Overvloedig.* || De peren benne planteit. ’t Is ’en planteit jaar, alles groeit welig. De grau arte (erwten) planteyt ..., boone van gelijke mede plantijt, *Journ.Caeskoper, zomer 1699.* Ik wil je turf niet kopen; ik heb er nag planteit van (*rijkelijk*). ’t Hooi is planteitig. – Het woord komt ook voor als geslachtsnaam PLANTEYDT.

– **Planteit** is in geheel N.-Holl. gewoon (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 514) en komt ook elders voor, b.v. in het Stad-Fri. en Gron. (MOLEMA 326). Evenzo vermeldt KIL.: “**Planteit**, *huber, abundans, largus*”. Als znw. in de zin van *overvloed* is het woord in de Middeleeuwen en later zeer bekend; vgl. OUDEMANS en KIL., en voor de 16de e. ook DE BO. Het woord is uit het Romaans overgenomen en behoort bij Lat. **plenitas**, Ofr. **planté**, Eng. **plenty**.

planteitig, bnw.; zie **planteit**.

plas (I), znw. w. Zie de wdbb. – Het land leit plas, het staat even onder water. || De Heeren seggen, dat hy sijn voeten soude nat maken, want dat landt lagh plas, *Journ. Nomen.* – Evenzo in Oost-Fri. sl.: “dat land is plas, ’t steid man efen bâfen water” (KOOLMAN 2, 725). Ook in de naam van een paar stukken land onder Jisp. || De Voor- en Achterplas (bij de Plassloot). Een stücke lants genoemd ’t plaske, *Hs.* (Jisp, a° 1642), prov. archief. – Eertijds ook in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Die plas mit die twee langhe strepen, *Hs. T. 118, f° 54 v°* (a° 1564), prov. archief.

plas (II), znw. Meestal in verkl. **plassie**. Ook in samenstelling **krenteplassie**. *Een soort van kleine, platte, ronde krentebroodjes.* Zij zijn van boven een weinig gewelfd en gelijken in vorm op puntsneden van een krentebol. **Plasjes** worden alleen tegen St. Nicolaas en tegen Pasen gebakken. || Neem maar ’en krentebol en laat ’em nog ’en dubbeltje plassies bezorgen. Ik lust nag wel ’en plassie. Toe, eet jij die plas maar op. – In Friesl. worden de uiteinden van een brood of koek **plasse** (Stad-Fri. **plaske**) genoemd; vgl. DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 224: “Een ‘stuk koek met twee plassen’ geldt altijd voor een uitstekend kindergeschenk, en geen wonder! het is een gehele koek aan beide einden (plassen) ongerept.” Ook in Gron. (Hunsingoo) is het woord nog gebruikelijk voor *het afgesneden einde van iets bols*, dus *een schijf die aan de ene zijde bol is*. Bij MOLEMA vindt men **plas** vermeld als een *soort van bolletjes, die bij bijzondere gelegenheden gebakken worden*. Vgl. verder Drents **plassie**, *langwerpig krentebrood*. Overijs. **plassies**, *soort van krentebroodjes*, Geld. **pleskes**, *zeer kleine, ronde krentebroodjes*, Oost-Fri. **plaske**, *een plat, bordvormig Paasbrood voor kinderen*. Vgl. voorts *Teuth.*², 299: **plas** (eyn koick of plass als men offert off eyne vlade, *libum*); **plassgebacken**, *placenta, collirida, laganum, tortella*; (ein plas off koick van water end van mele, *laganum*). – Ook kent men in verschillende Hgd. dialecten **platz** voor *een dunne, platte koek*; zie GRIMM, *D. Wtb.* 7, 1916. Vgl. ook Lat. **placenta**, Pools **plac**, **placek**, *een soort koek*.

Plassloot, znw. vr. Naam van een sloot te Jisp. Wel genoemd naar de Plas, zeker stuk land waarbij deze sloot gelegen is. Vgl. **plas I**. || De Plas-sloot, LAMS 550 (a° 1611).

plat (I), bnw. Zie de wdbb. – Die karrewei is alweer plat, *die karwei is weer afgelopen, dat is achter de rug*.

plat (II), znw. m. – 1) Bij de zeildoekweverij. *Een plek in het weefsel, waar de inslagdraden niet gekruist worden door scheringdraden, maar plat naast elkaar liggen*. Zulk een plat ontstaat, als een der draden van de schering breekt en de wever, zonder daarop te letten, blijft doorweven. || Der zitten veul platten in je geweeft. Der is toch 'en platje in 'ekommen.

2) *Een grote platboomde boereschuit met platte achtersteven, platgat*. || Breng de koeien maar mit de plat in 'et land. – Vgl. **boereplat**.

plat (III), znw. onz. *De platte zijde van iets*. Zie de wdbb. || Leg de kist maar op zen plat.

platendijk, znw. m. *Dijk, die met een plating beschoeid is*. Thans weinig gebruikelijk. Vgl. ook de zegsw. achter plaat en dijk zitten, *volkomen beveiligd zijn, het ergens goed en gezellig hebben*. || Kaledijck ofte Platedijck, Priv. v. Westz. 101 (a° 1549). De gordingh van de Platendijck, *ald.* 116 (a° 1569). – Evenzo elders in Holl.; zie ook *Leid. Keurb.*, Gloss. op plaat.

platgat, znw. onz.; vgl. **boereplatgat**.

plathannik, znw. m.; zie **hannik**.

platje, znw. onz. *Drempel, plankje, onder de kamerdeur*. || De platjes moeten ers 'eschilderd worre; ze benne helegaar of'elopen (*alle verf is er af*). – Vgl. **plating**.

platneus, znw. m. en vr. *Een platje, guit, slimmerd*. Synon. **platoor**. || 't Is 'en platneus.

platoor, znw. m. en vr. Hetz. als **platneus**; zie

{p.335}

aldaar. || Gladore benne niet altijd platore!

platter, znw. m. *Plaatkoek, zekere platte koek, die op een plaat gebakken wordt van tarwemeel (soms van roggemeel) en melk*. || Moeder het platters 'ebakken. – In het Stad-Fri. plakoek.

plating, znw. vr. *Dat gedeelte van de omloop van een molen, hetwelk zich boven de molen zelf bevindt*. Hieraan wordt de stelling gebouwd, die door de stijlen wordt ondersteund. De plating is meestal met geteerd zeildoek of met zink bekleed voor het inlekken. Vgl. Ned. plat, onz., *een met lood of zink bekleed plat dakje bij een huis*. – Vgl. de samenst. **rolplating**.

pleghout, znw. onz. Een onderdeel van een schaaaf. *De houten spaan, waarmee het schaaafijzer wordt vastgezet* (Wormerveer). Zie synon. op **scheghout**. – Pleg in pleghout zal wel hetzelfde woord zijn als in Ned. plug, *pin, prop om iets vast te zetten*; zie de wdbb. Vgl. Fri.-Holl. breg, reg, naast Ned. brug, rug.

plei (uitspr. *plai*), znw. vr. Een onderdeel van het weefgetouw. *Een gedraaide houten stok van 4 à 5 dm lengte en 6 à 8 cm doorsnede, met een schijf (plaaischijf) onderaan*. Aan ieder getouw zijn twee plaaien, hangende aan een dwarslat (de plaaistok) en dienende om de kam zwevend te houden. Over de plaaischijven loopt een touw, waar de kam aan hangt. – Evenzo in Oost-Friesl. pleie (KOOLMAN 2, 730). In het Ned. is plei, polei, palei bekend als de naam van zeker *folterwerktuig* (VAN DALE, KIL., OUDEMANS). KIL. vermeldt het woord ook in de zin van *katrol*. Vgl. voor de verwante woorden in het Romaans FRANCK 745 op polei, VERCOUILLIE 199 op palei.

pleischijf, znw. vr.; zie **plei**.

pleistok, znw. m.; zie **plei**.

pleit (I) (uitspr. *plai*), znw. vr. *Zeker soort van vissersschuit, een platrond vaartuig*. || Nou zien-je niet zoveul plaiten meer as vroeger. – Ook elders bekend; zie VAN DALE en VAN LENNEP, *Zeemanswdb.* 166. Vgl. bij KIL. “pleyte, *stlata, navis larga et plana*”. Het woord komt ook in de Middeleeuwen voor. || Claes Heyrics soen van Rotterdam, die had gheladen in

sijn playte op die nuwe haven van Delft CLXII vate (*bier*), *Oorl. v. Albr.* 118 (a° 1398); zie ook *ald.* 111, 181, enz.

pleit (II), (uitspr. *plaaït*), znw. onz. *Een vlak, breed stuk*, b.v. van rietland. Thans verouderd. || Willem Clauys, genaemt t'playt riedtlant op bewessen de Kayck (te Assendelft in de Kerkbuurt), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Evenzo spreekt men in Oost.-Friesl. van 'n pleite îs of 'n îspleit voor *ijsschol* (KOOLMAN 2, 730). Vgl. ook **pleit I**.

plemp, znw. m 1) Vissergereedschap. Ook **bleiplemp** genaamd. *Een kaasvorm aan een stok met handvat, gebruikt bij het vangen van blei en baars*. Synon. **plof**. Wanneer de blei- of baarsnetten zijn uitgezet, geeft de visser met de plemp een slag op het water, wat onder water een donderend geluid veroorzaakt, zodat de vissen verschrikken en in de netten vliegen. – Vgl. **plempen** en **plempnet**.

2) *Een (grote) hoeveelheid vocht, eigenlijk zoveel als tegelijk wordt neergeplempt, met een plomp uitgegoten*. || Geef me niet zo'n plomp melk in mijn thee. Daar gooi je me 'en hele plemp over mijn goed! Nee, ik drink niet meer, ik heb al 'en plemp na binnen. – Vgl.

plempen.

Plempdijk, znw. m. Naam van een dijk onder Wormer bij de Enge-Wormer. Thans naar het schijnt onbekend. || De Plempdijck, *HS.* (a° 1673), Zaanl. Oudhk. – Vgl. Ned. plempen, *met modder en slijk dichtgooien of ophogen*.

plempen, zw. ww., intr. *Met een plons neergooien*, vooral van vloeistoffen. || Plemp niet zo mit dat vuile water, de boel wordt evengoed smerig. Zelf dat plempen in de gang nooit ophouwen? (*als er overdreven wordt schoongemaakt met veel water*). – Ook wel in de toepassing op veel drinken bij een feest enz. || Er wier 'eplempt met rooie wijn. – Ook : *in het water slaan, zodat het een ploffend geluid maakt*. In het bijzonder bij het vissen van baars en blei: *met de plemp in het water plonsen*. || Hij plempt mit 'en stok in 'et water. – We gane uit plempen. – In dezelfde zin is plempen ook in Oost.-Friesl. bekend (KOOLMAN 2, 730). Elders zegt men plompen (VAN DALE). In trans. opvatting is plempen *met modder, gruis en zand dichtgooien of ophogen*; zie wdbb. – Vgl. **plemp**.

plempnet, znw. onz. Bij vissers. *Een soort van scheernet, dat wordt uitgespannen bij het plempen; bleinet, baarsnet*. Vgl. **plemp** en **plempen**. || Egene vreemde personen (sullen hem) vervorderen ... te visschen met eenigh Want, 't zy Kuylen, Segens, Heven, Plempnetten ofte Schakels ... binnen den banne van Wormer ende Gisp (*keur v. Wormer*, 17de e.), VAN SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 303; ook bij LAMS 203. – Evenzo in Waterland; vgl. een plaats op **scheernet**.

plet, znw. m. In een oliemolen. *De pletterij: de pletrollen, waartussen het zaad gekneusd wordt eer het onder de stenen word gebracht*. De plet wordt in beweging gebracht door een as (*de wentelas voor de plet*) en bestaat uit de pletbak (*de bak voor het zaad dat geplet wordt*), de stoel van de plet (*de opstal*) en de grote en kleine rol (*wals*). – Vgl. **pletjongen**.

pletbak, znw. m.; zie **plet**.

pletjongen, znw. m. Een knecht op een oliemolen. *De jongen, die aan de plet staat*. Zie **plet**.

pletrol, znw. vr.; zie **plet**.

Plettenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. || Neel Jan Barenden, genaemdt {p.336}

pletten ven (in het Kerkeweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

plof (uitspr. *plòf*), znw. m. Vissersgereedschap. Hetz. als **plemp**; zie aldaar. || 9. Blei-netten, 1 plof, 1 zak met dobbbers, *Invent.* (a° 1787), Zaanl. Oudhk.

ploff (uitspr. *plòffə*), zw. ww., intr. Bij het vissen van baars en blei. *Met de plof op het water slaan om de vis te verschrikken en in de netten te drijven*. Hetz. als **plempen**. – Zie **plof**.

plok, znw. m. *Het plokken, plukken*. Zie de wdbb. – Overdr. 'Is 'en hele plok, 't is een heel werk, een hele deun. || 't Is 'en hele plok voor zo'n oud mens om teugen de wind op te komen. – Zie **plokken**.

plokken, zw. ww. trans. *Plukken*. Zie de wdbb. De vorm **plukken** is bij het volk weinig gebruikelijk. || 't Ben mooie bloempies as ze 'eplokt bennen (*van kinderen, na een zware bevalling*). 't Gras is zo taai, de koeien kennen 'et haast niet plokken. (Hy) kaeuwden wederom de spijs (gelijk 't de koeyen is haer wijs) die hy te vooren had geplukt, en grof, en raeuw had ingeschokt, SCHAAP, *Bloemt*. 123. De jonge kat krijgt melk zadder en toch plokt i zen moeder altijd zo (*toch zuigt hij nodeloos bij zijn moeder, zodat deze er van verzwakt*).

plomperd (uitspr. *plòmperd*), znw. m. Schertsende voor het water, waarin een drenkeling is gevallen. Vgl. Ned. **plompen**, *neerploffen*. || Hij valt in de plomperd. Heb-je in de plomperd 'elegen. Gooi 'em maar in de plomperd.

plooi, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **hemd**. – Bij de molenmakerij. Een onderdeel van een molenwiel. *Zware stukken hout in de vorm van cirkelsegmenten, die ten getale van vier het hoofdbestanddeel van het wiel vormen*. Tussen de plooiën zijn vier kruisarmen besloten; op de plooiën is de velling van het wiel bevestigd. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II pl. 2.

plooier, znw. m. Zeker soort van *schuier*: een langharige, zachte kleeborstel, doorgaans ovaal van vorm. Thans weinig gebruikelijk. De **plooiers** waren dikwijls zeer kostbaar; het hout waarin de haren waren bevestigd, was soms met schildpad of zilver bekleed. Het woord komt ook nog als geslachtsnaam voor: PLOOYER. – Vgl. Ned. **plooien**, *schikken, in orde brengen*.

ploot, znw. vr. *Schapevacht, waarvan de wol is afgeschoren*. || Wat heb dat skeep (*schaap*) 'en fijne ploot (*wat men zien kan na het scheren*). Stuur die ploten na de leerlooier. – Het woord is ook elders bekend; **plote** komt reeds in het Mnl. voor. Vgl. Ned. **ploten**, *schapevellen scheren*, en **plootwol**; zie de wdbb. – Vgl. ook **hazebloot**.

plug, znw. vr.; vgl. **pleghout**.

pluim, znw. vr. Zie de wdbb. – In het meerv. **pluimen** ook de *bloemaren der lisdodde*. Lat. *Typha*. Synon. **sigaar**. Vgl. **duul**. || We gane pluimen plokken.

pluimzak, znw. m. *Veren bed, een zak gevuld met veren van ganzen of eenden* (de Wormer). || Hij slaapt op 'en pluimzak.

pluisteren, zw. ww., intr. *Pluizig, vlokkig worden, pluïsjes loslaten*. || Dat goed pluistert zo, je rake (*raakt*) vol pluïsjes. De handdoeken beginnen te pluisteren. – Evenzo in het Stad-Fri.; Oost-Fri. en Ndd. **plûsteren** betekent bovendien *pluizig maken, pluizen* (KOOLMAN 2, 741). Deze laatste zin heeft **pluisteren** ook in het Wvla. (DE BO², 759). Bij KIL. is **pluysteren** *napluizen, nazoeken*, alsook *plunderen*, en deze bet. is in de 16de en 17de e.de gewone (DE JAGER, *Freq.* 2, 438 vlg.). Vgl. ook FRANCK 741 op **pluis**. – Zie **pluisterig**.

pluisterig, bnw. *Pluizig, pluizerig*. Vgl. **pluisteren**. || Wat is je jas pluisterig. Leg die doeken niet op de stoel, aârs wordt-i zo pluisterig. Wat 'en pluisterig linnen. – Evenzo in het Stad-Fri. en Oost-Fri.; vgl. KOOLMAN 2, 742.

plukken, zw. ww.; vgl. **plokken**.

plummelblok, znw. onz. In molens. *Het zware ijzeren blok, waarin de molenas draait*. Men heeft zelfsmerende plummelblokken en andere die men dagelijks smeren moet. Het **plummelblok** rust op de windpeuluw. – Synon. **kussenblok**. || Twee plummelblokken met metalen, *Verkopings-Catal. molenafbraak* (a° 1855), Zaanl. Oudhk.

plunzak, znw. m. *Klerenzak, zak waarin de plunje bewaard wordt*, b.v. de zak waarin de olieslagers des zaterdags hun werkpak mee naar huis nemen om te wassen. Het woord wordt inzonderheid gebruikt als benaming voor de *nachtzak*, waarin nachtijk, muts, enz. geborgen worden. || Een plunsak met slaapgoet, *Hs. invent.* (Jisp. a° 1730), prov. archief. – Elders in N.-Holl. is **plun** nog gebruikelijk in de zin van *plunje*, b.v. te Benningbroek; zie WINKLER,

Dialecticon 2, 42: “de beste plun”. Vgl. verder Oost-Fri., Ndd., Mnd. plünne naast plünde, Ned. plunje; zie de wdbb.

pluren, zw. ww. intr. *Met half dichtgeknepen ogen kijken*; soms een natuurlijk gebrek, soms het gevolg van te fel licht of van vermoeidheid. || Trijn heb wel ’en aardig bakkes, maar ze pluurt. Je magge (*moogt*) niet zo pluren. – Ook *turen, strak op iets kijken*. || Wat zit je daar te pluren. – Evenzo in het Stad-Fri. pluren, *starogen* (*O.Volkst.* 2, 179), Oost Fri., Ndd. plîren, plüren, *met halfgesloten ogen zien* (KOOLMAN 2, 733), Deens plire, blire, Zweeds plira, blira. – Zie **pluurten** en **plurreken**, en vgl. **pluuroog**.

plurie (met klemt. op *plu*), znw. Alleen in de uitdr. plurie hebben, *plezier, pret hebben*. || Ik heb toch zo’n plurie ’ehad.

plurreken, zw. ww., intr. *Op een ander zijn*

{p.337}

werk turen om dit af te schrijven, op school. || Zit je weer te plurreken? – Plurreken is een freq. van pluren in de zin van *turen, strak kijken*.

pluskels, znw. onz. Daarnaast **pluskel**. Hetz. als **plussel**, doch thans nagenoeg verouderd. – Ook *Hs. Kool* vermeldt: pluskeles, *beslag*.

pluslepel, znw. m. *Houten lepel waarmee deeg beslagen wordt, pollepel*. Zie **plussen**. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 81).

pluspot, znw. m. *Aarden beslagpot, pot waarin men plust*. Synon. **plusselpot**. – Zie **plussen**. || Daar laat ze me de pluspot vallen. Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 291; BOUMAN 81). – Overdr. ook *een kort dik persoon*. || Zo’n pluspot. – Ook als scheldnaam van een houtzaagmolen te Zaandam bij het Papepad, een bovenkruier met een zeer dik lijf. De Pluspot is in 1891 gesloopt.

plussel, znw. m. *Meelbeslag; meel, melk en eieren, of wat men er verder aan toevoegen wil, tot een dikke pap geplust*. Zie **plussen**. || Je doene veel te veel plussel in de pan; de pankoek moet zo dik niet wezen. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 81). – Vgl. **pluskels**, **plusselig** en **plusselpot**.

plusselig, bnw. Van gebak. *Niet goed doorbakken, zodat in het binnenste gedeelte de plussel nog niet gaar is*. Zie **plussel**. || De poffertjes waren plusselig.

plusselpot, znw. m. *Aarden pot waarin plussel wordt gereed gemaakt, pot waarin beslagen wordt*. Zie **plussel**. Hetz. als **pluspot**; zie aldaar.

plussen, zw. ww., trans. en intr. – 1) *Slaan, plassen in water of enige andere vloeistof, zodat het een klotzend geluid geeft; plus-plus doen*. || Plus niet zo mit je riem in ’t water, ik wor (wordt) helegaar nat. – Ook: *zachtjes voortroeien*. || Hij pluste zo maar voort mit die grote pluut (*schuit*), maar-i kwam er toch.

2) *Deeg beslaan, meelbeslag maken*. || Moeder is an ’et plussen; we eten vanmiddag pankoek. Ze plust ’et meel en de melk en eieren deur mekaar. ’t Is nou genoeg ’eplust. – Vgl. **pluskels**, **plussel**, **pluslepel** en **pluspot**. Het woord is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (*Taalgids* 1, 291; BOUMAN 81). Vgl. Ndd. plutschen, *in het water plassen* (SCHAMBAch 157).

pluuroog, znw. onz. *Een oog, dat van nature half dichtgeknepen is*. Zie **pluren**. – Daarnaast op de Koog ook **pluurtoog**, van **pluurten**; zie aldaar. || Hij heb pluurogen (*ogen waarvan slechts een reet open is*). – Evenzo Oost-Fri. en Ndd. plîrôge, plüürôge (KOOLMAN 2, 734).

pluurten, zw. ww., intr. Op de Koog in gebruik voor **pluren**; zie aldaar. || Wat zit je weer te pluurten.

pluurtoog, znw. onz. Hetz. als **pluuroog**; zie aldaar.

pluut (I), znw. vr. Bij vissers. Een benaming voor: *vis die geen handelswaarde heeft en daarom door de visser wordt weggegooid*, zoals spiering, voorn en ruis, nesteling, enz. || Doen die pluut maar weg.

pluut (II), znw. Minachtende benaming voor een *roeischuit van plomp model*. || Stap maar in de pluut. Ik bedank om mit die pluut te gaan roeien, lêten we liever jollie schuitje nemen. – Vgl. de samenst. **molenpluut**.

pluut (III), znw. In de uitdr. pluut hebben, *lol, plezier hebben*. || Ik heb pluut 'ehad. We hadden der toch zo'n pluut. – Ook: een pluut plezier, *een bult plezier, grote pret*. || We hebben 'en pluut plezier'ehad. – Vgl. **hertepluut**.

pod (uitspr. *pòt*), znw. vr. Verkorte vorm van podde. – 1) Zeker dier. *Pad, padde*. || Jongens daarzo gaat 'en pod. Der benne veul podden op 'et erf. – Evenzo elders in N.-Holl., in Friesl. en in Gron. – Het woord is ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers gewoon. || 'k Verbeetmen noch, maer ick swol ommen kop als een podd, COSTER, *Rijcke-Man* 563. Die om podden te marrickt gaet, is wel belust om vleys, BREDERO, *Klucht v. d. Koe* 462. Gy Slackje, gy Spinnetje, gy Poddetje, gy Kickertje, *Moortje* 2068. – Zie **poddik**, en vgl. de samenst. **poddeblad**, **poddehaar**, **poddehok**, **Poddekamp**, **poddestoel**, **poddevillertje**.

2) *Neusvuil, dat met de vinger uit de neus wordt geplukt*. Vooral in de uitdr. podden vangen, podden zoeken, *in de neus plukken*. || Ben-je weer an 't podden vangen? Hij zit podden te zoeken. Veeg je wang of, der zit pod op. – Evenzo te Amsterdam. – Vgl. Oost-Fri. *pûre, pad*, dat eveneens in de zin van *neusvuil* gebruikt wordt (KOOLMAN 2, 755). – Met vat pod in deze zin op als een bijzondere toepassing van de bet. 1; daar echter in het Saksische deel van ons land een woord podde, *vuil* (als gevolg van onzindelijkheid), voorkomt, is het twijfelachtig of beide woorden inderdaad identisch zijn.

3) Bij de molenmakerij. Zeker soort van klamp aan de molenroeden. *Een naar de uiteinden rond aflopend houten blokje van een paar dm, en enige cm breed en dik, met een langwerpig-vierkant gat in het midden voor het doorsteken van touwen*. De podden zitten dicht bij de as en worden gebruikt bij het vastmaken der zeilen. – Andere klampen en wervels dragen de naam van kikkers en kieften.

podde, znw, vr.: zie **pod**.

poddeblad (uitspr. *pòddəblat*), znw. onz. Meestal in het meerv. poddebladen. Zekere plant. *Grote weegbree*. Lat. *Plantago major* (OUDEMANS, *Flora* 2, 397). De poddebladen worden tot konijnenvoer gebruikt en daarom ook knijnebladen genoemd. – In de Wormer, waar deze bet. van poddeblad niet bekend is, wordt het woord echter {p.338}

gebruikt in dezelfde zin als **poddestoel**; zie aldaar. – Elders, doch niet aan de Zaan, heet ook het *hoefblad*, Lat. *Tussilago*, wel poddebladen (VAN HALL, *Landh. Flora* 133; BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 96). – Vgl. **pod**.

poddehaar (uitspr. *pòddəhaar*), znw. onz. Daarnaast **poddeheer**. Het *korte, vlossige haar, dat op de wang of in de hals groeit*; ook (en meer gebruikelijk): *kort, raar, smerig hoofdhaar* (de Wormer). Vgl. **pod**. || Wat zit er 'en poddehaar in je nek. Hij heb poddeheer. – Het woord was vroeger ook elders in N.-Holl. bekend. Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 41b; "lanugo, B. *poddenhayr*". Evenzo Fri. poddehier, *kort, vlassig haar, vlasbaard* (WASSENBERGH), poddehijerstuw, *poddehaarsmond* (GYSBERT JAPICX, 1, 34). Bij WILLINK, *Amstellandsche Arkadia* 1, 397, vindt men poddehaar ook gebruikt van het eerste dons van jonge duiven: "(Zy zyn) uit ons hok gehaald, en waren reeds zo verre, dat zy begonnen te vliegen, als wanneer de liefhebbers de zelve op hun best houden, mids dat zy hunne poddehairen nog niet kwyd zyn." Evenzo vindt men poddebaard en poddeveren. || Hoor hier jy, Ambassade van 't klossen! of Vryer met je Poddebaard, FOCQUENBROCH, *Werken* (ed. 1723) 1, 13. Die zich nog niet bejaard genoeg acht om te schryven, moet te huis blyven; niemand dwingt ons met poddeveêren uit het nest te vliegen, NOMSZ, *Aant. op zyn tooneelstukken* (ed. 1784), 95. Laat ons nu de *Edeldom* zelf, van haar eerste poddeveren af, ondertasten, OUDAAN, *Agrippa*, (ed. 1661), 335.

poddehok (uitspr. *pòddəhok*), znw. onz. Bij molens, voor aan de kap. *Een soort van overkapping aan het stormschoot, om het inregenen voor in de kap van de molen te beletten.* Het poddehok sluit onder aan het wolvedak en bedekt het bovendeele van de kraag. Het is langwerpig-vierkant en heeft van onder een halvemaaanvormige insnijding om de hals van de as. – Waarom men dit onderdeel van de molens zo heeft genoemd, blijkt niet. Het poddehok is niet ver van de podden achter de roeden, maar heeft daarmee niets te maken. Vgl. **pod**.

Poddekamp (uitspr. *pòddəkamp*), znw. m. Daarnaast **Podkamp**. Naam van verschillende stukken land. Vgl. **pod**. || *Te Oostzaan: 't Poddecampie, Polderl. Oostz. III (a° 1740).* De Poddekamp, *ald.* (a° 1756); nog bekend. – *Te Westzaan, aan de Hoogendijk: Anderhalf mat lants ... ghelegen binnen de ban van Westzaenen ende is ghenoeamt podt kamp. Hs. T. 118, f° 16 r° (a° 1562), prov. archief. Een stuccke lants ghenaeamt potcamp, ald., f° 77 r° (a° 1569).*

podderen, zw. ww., intr. Een der manieren van knikkeren. *De knikkers uit een op de grond getrokken vierkant vandaan schieten.* De spelers leggen elk een aantal knikkers binnen dat vierkant en schieten daar dan om beurten naar. Alle knikkers, die er uit geschoten worden zijn voor de schieter; blijft zijn eigen knikker binnen het vierkant, dan is hij die kwijt.

poddestoel (uitspr. *pòddəstoel*), znw. m. *Paddenstoel*. Vgl. **pod**.

poddevillertje (uitspr. *pòddəvillərtjə*), znw. onz. Schertsende benaming voor *een klein kort mes, een dolkmes dat in een schede op zij wordt gedragen. Eigenlijk een mes om podden (padden) te villen.* Vgl. **pod**. || Geef me je poddevillertje deres. Zo'n Zweeds mes is net 'en poddevillertje. – Ook in 't algemeen: *stomp mes*. || Mit zo'n poddevillertje ken ik niet snije.

poddik (uitspr. *pòddək*), znw.; het meerv. ongebruikelijk. Hetz. als **pod**, *pad* (Oostzaan). – Vgl. Eng. paddock in dezelfde zin.

poe, (zeer gerekt geroepen). Vissersroep als zij elkaar in hun schuit passeren; zoveel als: *ik groet je; goeden dag!*

poehaan, znw. m. *Zekere vis, gelijkende op de pieterman.* De poehanen worden dikwijls gerookt. – Te Volendam heet de vis poejaan.

Poel, znw. m. Naam van een diepe inham der Zaan bij het Kalf. Vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 383. || Een molen, staande aan de Poel. Voor-Zaen, achter-Zaen, Poel ofte Wormer, LAMS 322 (a° 1628). Vgl. de samenst. **Poelweer**. – Ook een meertje onder Wormer, aan het begin van het Zwet en door een sluis in verbinding staande met de Zaan. || Een stuk land op de Poel. Benoorden het Dorp in een Meirken, genaamt de Poel, SOETEBOOM, *S. Arc.* 601. De Poel, LAMS 439 (a° 1608). Vgl. de samenst. **Poelven**. – Onder Assendelft is een voetpad genaamd het Poelerpad, lopende van de weg naar de boerderij de Poel nabij de Poelerbraak, een oude braak achter de Assendelver zeedijk.

Poelerbraak, znw. vr.; zie **Poel**.

Poelerpad, znw. onz.; zie **Poel**.

Poelven, znw. vr. Naam van een stuk land te Wormer, gelegen op de Poel. || De Poelven, *Hs.* (Wormer a° 1766), prov. archief.

Poelweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder O.-Zaandam, gelegen bij de Poel. || Het Poelweer, *Polderl. Oostz. I (17de e.).* – Ook als naam van stukken land in dat weer. || De Poelweer, *Hs.* (a° 1704).

poentje, znw. onz. Alleen in de uitdr. een poentje geven, een zoen, een mokkel geven. || Geef me maar 'en poentje. – Bij het haasje-over springen ook schertsend voor: *een schop geven*; de benen van de springer zijn onder het springen natuurlijk omwijd en hij geeft dan met zijn rechtervoet een poentje op het achterste van de bok. – In N.-Brab. en in Limb. zijn poentje, kus, poenhandje, kushandje, en poenen, peunen, ponen, kussen, zeer gebruikelijk; vgl. SCHUERMANS 494, HOEUFFT 470.

{p.339}

poep, znw. m. Zie de wdbb, en vgl. **graspoep** en GROENE POEP op **graspoep**.

poepedoelen, znw. m. *Een rare, wanordelijke huishouding.* || 't Is je me deer 'en poepedoelen!

poepedril, znw. m. Alleen in de uitdr. een poepedril gooien, *driemaal misgooien*, bij het ballen (Krommenie).

poepgrondel, znw. m.; zie *grondel*.

poepekanarie, znw. m. *Basterdnachtegal.* || Er is 'en poepekanarie in de tuin.

poepeklompen, znw. m., meerv. *Een eigenaardige soort van holsblokken, met leren bandjes over de voet, klompen zoals de poepen die dragen.*

poepekool, znw. vr. *Boerekool.* || We eten vanmiddag poepekool. – Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 310).

poeperlapa (met de hoofdtoon op *poe* en bijtoon op *pa*), tussenw. Uitroep tegen kinderen die ongehoorzaam zijn, om hen aan hun plicht te herinneren. || Wat is dät, poeperlapa! – Ook elders bekend.

poepetoer, znw. m. *Moffetoer, iets dat moeilijk te verrichten is.* || Dat's 'en hele poepetoer. – Ook in het Stad-Fri.

poepesak, znw. m. *Zekere soort van reiszak, die op de rug gedragen wordt.*

poer, znw. vr. *Peur, een tros van aan een draad geregen wormen, die aan het eind van een stok wordt vastgemaakt en dient om aal te vangen.* || Een poer rijgen. – Vgl. **poeren**,

poerlood, **poerworm**.

poereken, zw. ww.; zie *purreken*.

poeren, zw. ww., intr. – 1) *Peuren, aal vangen met de poer, de poer zachtjes in het water op en neer bewegen om de aal te lokken. Zie poer.* || We gane vannacht uit poeren. Tot Saandam in het Kerckrack ofte Voorsaan, alwaer op die stondt met zijn schutie lagh en poerde om ael te vangen eenen Gerrit Kist, *Journ. Nomen* (a° 1697). – Poeren wordt ook door VAN DALE vermeld. Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 2, 449 op poelijkeren; FRANCK 728 op peuren. 2) *Blokken, hard studeren.* || Die kerel zit zeker altijd te poeren, je zien 'em nergens. Ik heb lang voor me examen 'epoerd.

poerlekazie (met hoofdtoon op *ka* en bijtoon op *poer*), in de uitdr. dat is poerlekazie, *dat is een buitenkansje, een vervalletje.* || Dat meevallertje had ik niet verwacht, dat is poerlekazie. – Poerlekazie is misschien een vervorming van Fra. pour l'occasion onder invloed van de Ned. vorm occasie.

poerleken (uitspr. poerlækə), zw. ww., intr. *Pulken, peutereren* (Krommenie). Synon.

poereken, **purreken**. || Zit niet zo in je neus te poerleken.

poerlemassies (met de hoofdtoon op *mas* en bijtoon op *poer*), in de uitdr. poerlemassies maken, *grappen maken, kunsten of gekke bewegingen maken.* || Hij maakte zoveel poerlemassies, dat-i deur 'et ijs zakte. – Het woord zal wel aan een vreemde taal ontleend zijn, doch de oorsprong is niet duidelijk.

poerlood, znw. onz. *Een stukje lood, dat in de poer hangt om deze zwaar te maken en te doen zinken.* Zie **poer**. – Het poerlood wordt meestal gegoten in een pijpekop.

poerworm, znw. m. Daarnaast **poerwurm**. *Peurworm, dikke regenworm die geschikt is om aan een poer geregen te worden.* Zie **poer**. || Ik gaan nag 'en paar poerwormen zoeken.

poes, znw. vr. Ook in verkl. **poesie**. *Uitslag van kalk, vlokkige schimmel.* || 't Schimmelt zo erg, dat de poes er op staat. De poesen zitten in de gang. De muur slaat uit, de poesies zitten der op. – Bij VAN DALE wordt poes vermeld met het onz. geslacht en zonder meerv., doch ook in Vlaand. spreekt men van de poezen (poeziës) zitten der op, *Loquela* 1892 (Maart), 86.

poesje (uitspr. *poesie*), znw. onz. *Grasaar, de aar van de muizengarst.* Lat. *Hordeum murinum* (OUDEMANS, *Flora* 3, 286; VAN HALL, *Landh. Flora* 244). De kinderen laten de poesies in hun mouw naar boven kruipen, terwijl zij ondertussen zeggen: “*Oesie-poesie, kruip in*” of “*poesie, poesie, kruip wat in*”. Als een poesie erg hoog gaat, dan blijft het vastzitten in het vlees en dan kan het er nooit weer uit, zo geloven kinderen. – De benaming

poesje is ook bekend in de Beemster (BOUMAN 84) en in het Stad-Fri. Elders in N.-Holl. hoort men “*korentje, korentje, kruip in*” of “*Hansie, hansie, kruip in*”. In andere streken heten deze aren kruipertjes of kruperkes.

poesmooi, bnw. *Zeer mooi, opgeschikt*. || Guurt was der ook, en wat was ze weer poesmooi. Nou, jij hebbe je ok weer poesmooi ’emaaft. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

Poesmooi is eigenlijk *zo mooi als de poes*, die altijd voor haar toilet zorgt. Vgl. ook de Oost-Fri. zegsw. “hê is so môi as pûs” (KOOLMAN 2, 776).

poest, znw. m. *Iemand die licht opstuift*. Vgl. **poestig**. || ’t Is zo’n poest, bij ’et minst wat je zegge stuift-i op.

poesten, zw. ww., intr. *Waaien, blazen*. || Hoor die wind ers poesten. Poest erres in ’t vuur. – Poesten is in N.-Holl., Friesl., Gron., Drente, Overijs., Gelderl., en Oost-Friesl. bekend, en verder in verschillende Ndd. en Hgd. dialecten. Vgl. KIL.; *Taalgids* 5, 165; *O. Volkstaal* 1, 151; MOLEMA 330; KOOLMAN 2, 777; GRIMM, *D. Wtb* 7, 2278. – Vgl. de samenst.

oppoesten, en zie **poest**, **poestig**.

poestig, bnw. *Opvliegend, driftig*. Vgl. **poest** en **poesten**. || ’t Is wel ’en goeie vent, maar-i is wat poestig. ’t Is ’en poestig heer. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 81). – Ook bij WOLFF en DEKEN. || Je weet, jen oom valt wat poestig, als er over het goede gesproken wordt, *Will. Leevend* 2, 76. Dan gromt en pruttelt

{p.340}

hij ... of gooit al den horlement zo ver als het stuiven wil, en dan word ik ook wel eens wat poestig; maar woorden vervliegen, *Corn. Wildschut* 3, 44.

poet, znw. m. en vr. Meestal in verkl. poetje, Vleiwoordje. *Lieveling, snoes*. || Lekkere poet, ik moet je nog ’ers anhalen. – Ook van personen of zaken, die lief en klein zijn. *Snoesje, beeldje*. || ’t Kind van Aal is toch zo’n poetje. Kijk ers wat ’en poetje van ’en armbandje. – Poet is ook elders in Holl. bekend. Eveneens is pûetje in Oost-Friesl. een vleiwoordje voor *een kleine kat* of *een klein kind*; vgl. KOOLMAN 2, 780 op puthenne. – Het woord poet heeft niet altijd een gunstige bet. gehad. In de 16de e. werd het gebezigd in de zin van *hoer*.

Waarschijnlijk is het ontleend aan het Spa. puta; vgl. VAN LUMMEL, *N. Geuzenliedboek*, no. 123, waar “*Spaensche poet*” voorkomt naast “*Spaensche hoer*”. – Zie ook **poeteloet** en **poeterig**.

poetel, znw. m. *Voet*, van kleine kinderen. || Ze leit maar al te schoppen mit ’er kleine poetels. Steek je poetels maar in ’et water. ’t Benne zukke lekkere poeteltjes. – Evenzo elders in Holl.; vgl. VAN EFFEN, *Spect.* 4, 750: “*De handjes en poeteltjes moeten eerst wel terdeeg gewarmt worden*”. – In de zin van *handje* schijnt het gebezigd te zijn bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 3, 48: “Wat had het kind zelf aan die diggelen gehad, dan het gevaar om zijn poeteltje te bezeren?” Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 457. – Te Amsterdam spreekt men van een poetelnestje voor *de wollen deken, waarin de voetjes van het kleine kind bij het naar bed gaan worden gewikkeld*.

poeteloer (met hoofdtoon op *loer*), znw. m. en vr. Ook **poeteloeri**. Hetz. als **poeteloet**; zie aldaar. || Me lekkere poeteloer. – Zo ook elders in N.-Holl., b.v. te Mijdrecht.

poeteloet, znw. m. en vr. Vleiwoordje. *Lieveling, snoes*. Ook van volwassen personen. – Vgl. **poet**. || Me poeteloet, geef me nog ’en zoen. – Evenzo te Amsterdam.

poeteren, zw. ww., intr. *Peuteren*. Weinig gebruikelijk. || Zit niet zo in je oren te poeteren. – Zie **orepoeter**.

poeterig, bnw. *Snoezig, lief*. Zie **poet**. || Och, hoe poeterig! Wat ’en poeterig speldje (*broche*).

poezelen, zw. ww., intr. *Met water kladden, in het water spelen en met de hand heen en weer gaan* (de Wormer). Zie **poezen**. || Zit toch niet zo mit je hand in die tobbe te poezelen, je make je helegaar nat. – Vgl. **bozzelen**.

poezen, zw. ww., intr. Daarnaast soms **poesen**. *Smeren, morsen met nat, met water schrobben en plassen*. || Hij poest in ’et water (*gaat er met zijn hand in heen en weer*). Wat

leggen jollie (*kleine kinderen*) weer te poesen, je make (*maakt*) de hele wal nat. Je ken wel zien dat 'et klaartijd (*schoonmaaktijd*) is, de vrouwlui benne an 't poezen, of 'et zo hoort. – Ook van nat, regenachtig weer. || 't Weer begint te poezen, alles wordt weer even smerig en nat. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 82) en in Friesl. (WASSENBERGH 74). In het Oost-Fri. en Ndd. is pusseln *vuil* en *slordig werken, traag bezig zijn* (KOOLMAN 2, 777). – Zie **poezelen** en **poezerig**, en vgl. **peuzelen** en **bozzen**.

poezerig, bnw. *Nat en smerig, regenachtig*; van het weer. Zie **poezen**. || Wat is 'et poezerig weer vandaag.

poffel (uitspr. *pøffəl*), znw. In de uitdrukkingen als iemand op zijn poffel krijgen, *slaag krijgen*, enz. || Je zel op je poffel hebben. As je 'et niet overgeve (*teruggeeft*), zel ik je op je poffel slaan. – In Utrecht zegt men in dezelfde zin **pochel**. – Vgl. **pokkel**.

poffen (uitspr. *pøffə*), zw. ww., trans. en intr.. Zie de wdbb. – 1) *Boffen, bonzen*; vgl. **hakkepoffer**.

2) *Braden in de as*. Synon. **piepen**; zie aldaar. || Karstengen (*kastanjes*) poffen. Gepofte jodeneutjes. – Evenzo elders in Holl., in Overijs., Utrecht, alsook in Z.-Nederl. (SCHUERMANS 496). – Vgl. **poffer**.

3) *Op krediet kopen*. || Hij pof alles, maar 'et zel ankomme as-i eres betalen moet. Ik (*de winkelier*) heb al menig bankroetje 'ehad van dat poffen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 82) en elders in Holl. en Friesl. Vgl. Ned. op de pof kopen.

poffer (uitspr. *pøffər*), znw. m. – 1) Meestal in verkl. poffertje. *Zeker rond gebak*; zie de wdbb., en vgl. **poffertjesboel**.

2) *Gepofte appel*. Zie synon. op **pafappel**. || Ik hou veul van poffers.

pofferig (uitspr. *pøfferəch*), bnw. *Opgezet, opgezwollen*. Synon. **poffig**. || Ze heb zo'n pofferig gezicht. Wat zag-i er pofferig uit. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 82) en in het Stad-Fri. – Vgl. Ned. pof, *gezwollen, opgeblazen*; pof, bof, *bol opnaaisel op een kledingstuk* (VAN DALE; *Ned. Wdb.* III, 247).

poffertjesboel (uitspr. *pøffərtjəsboel*), znw. m. In de uitdr. 't is een poffertjesboel, *'t heeft niets te beduiden, 't is een ding van niets*.

poffig (uitspr. *pøffəch*), bnw. Hetz. als **pofferig**; zie aldaar. || Wat heb dat kind 'en poffige wangen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 82) en in Stad-Fri.

pog (uitspr. *pøch*; meerv. *pøggə*), znw. vr. *Kalfzak; de blaas of zak, die bij het kalven aan de komst van het kalf voorafgaat*. In de regel komt als de koe kalft eerst een gedeelte van het eivlies, dat met water gevuld is, de waterpog, tevoorschijn; dan volgt een ander gedeelte vol slijmig vocht, waarin de voorpoten van het kalf voor een deel zichtbaar zijn en dat daarom voetpog heet, en daarna het kalf. Zie BERKHEY, *Nat. Hist.* 7, 151. – Evenzo in geheel N.-Holl. Vgl. het eveneens *zak* beduidende Fri., Gron. pong, Oost-Fri.

{p.341}

Ndd. pung. Ags. pung, Ono. pungr, Noords pung, Got. puggs, Mlat. ponga.

pogger (uitspr. *pøggər*), znw. m. *Een handappel (b.v. een belle-fleur) die gepoft is*. Zie synon. op **pafappel**. || Ik hou veul van poggers. Wil-je nog wat van die poggers? – Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 77a: “Mala pulmonea Plinio, stolidie tumentia, B. *potappels*, quasi ollaria dicas, *boggers*”. En in navolging daarvan bij KIL. “boggher, j. pot-appel, *ponum pulmoneum*, q.d. *ollarium*, ab ollae similitudine”.

poken, zw. ww. Zie de wdbb. – Bij het schaatsenrijden. *Zeer korte steken nemen*, zoals slechte rijders doen, die anders niet vooruit kunnen komen. || Kijk-i ers poken. Hij pookt zo hard as-i ken. Je moete niet zo poken. – Vgl. **poken** en **gepook**.

poker, znw. m. *Een schaatsenrijder die pookt*. Zie **poken**. || O wat 'en poker komt deer an. 't Is 'en poker, mooi rijje ken-i niet.

pokes (uitspr. *pøkəs*), znw. onz. Verkl. pokessie. *Een tabakskomfoor, een rond koperen (of ijzeren) komfoor of vuurpotje met gaten in de deksel, dat gebruikt wordt om de pijp aan op te*

steken. De pokessen raken thans in ongebruik. – Synon. **opstekers-komfoor**. || Is er vier in 't pokes? Tak voor 't pokes (*ik bespreek na u het komfoor*; vgl. **takken**), VAN GEUNS, *Zaandam* 410. – Zegsw. Die gaat na de kerk van elven, waar ze met pokessies lopen, hij gaat naar de herberg. – **Pokes** is ook elders in N.-Holl. bekend, ook in de samenst. vuurpokes (*De Ned. Taal*, 6, 212; *Hs. Kool*).

pokkel (uitspr. *pòkkəl*), znw. m. *Rug, bult*. In de uitdr. iemand op zen pokkel geven, hem afranselen. Hetz. als **poffel**; zie aldaar. – Iemand op zen pokkel zoeken, hem wel vinden. || Ken-jij dat geld niet van 'em krijgen? wacht maar, dan zel ik 'em wel ers op zen pokkel zoeken. – Evenzo elders in Holl., Gron., Friesl., Gelderl., enz. (vgl. o.a. MOLEMA 331 *b* en GALLÉE 34 *a*).

pokkig, bnw.; vgl **pukig**.

pol (I), znw. m. Een onderdeel van de vrouwenkap. *Het ronde kapje van kaartpapier onder de ondermuts, dat onmiddellijk op het hoofd gedragen wordt en dient om het haar op te vullen of neer te drukken*. In de pol wordt in de rondte en tweemaal overdwars een koperdraad genaaid om er het fatsoen van het hoofd aan te geven. Vgl. *Karaktersch.* 121: “Eene zoo genaamde pol wordt onder de ondermuts en boven dezelve de kap geplaatst, deze wordt vervolgens rondom het boogje van de pol met kleine spelden vast gehecht”. Met het steeds meer in onbruik raken van de kap en oorijzer als hoofdtooisel verdwijnen natuurlijk ook de pollen. – Het woord zal wel één zijn met het door KIL. vermelde “polle, polleken, Sax. Fris. j. bol, top, vertex capitis: caput, capitellum”. – Zie **poldroger**.

pol (II), znw. m. Bij molenmakers en timmerlieden. Benaming van verschillende *recht op geplaatste, uitstekende stukken hout, die dienen om iets vast te klemmen en in verband te houden*. In de regel geschiedt dit door een tweetal pollen. – In een pelmolen. *Twee houten bij de koornharp, dienende om de veren vast te houden*. Men neemt de pollen weg als de harp moet schoongemaakt worden. – In een papiermolen. *Twee klampen op de licht van de maalbak, waartussen de as van de rol ligt*. – In een houtzaagmolen. *a) De houten op de krukbalk, waartussen de molenkruk ligt*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 1, 2 en 5. – *b) De boven de slee uitstekende houten, waardoor de sleestukken met de onderleider van de slee zijn verbonden*. In deze pollen zijn gaten, waardoor klemijzers gestoken en met een touw aangerukt worden, om het hout, dat men zagen wil, op de slee vast te leggen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 1 en III, pl. 8; KROOK, *Moolenb.* 126 en 160. – *c) Bij paltrokken. Twee houten op het einde van de staartbalk, door welke het windkoppel gestoken is*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4; *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 27. – Aan een draaibank. *De houten die aangeschoven worden om het voorwerp, dat men draaien wil, vast te zetten*. – Bij de huisbouw worden pollen ook gebruikt als *opzetters* (opstaande stijlen), ten einde een verhoging te maken. Wanneer men dat wil bereiken plaatst men op de legger twee pollen en legt daar een gording overheen.

pol (III), znw. m. *Een gebakken aarden knikker, stuiter* (Assendelft). Men heeft halve-cents en twee-cents pollen. || Dat niemand hem vervordere op de kerck ofte om de kerck ... te goyen, schieten ..., balslaen, met koten, pollen ofte diergelijcke dingen te spelen. *Hs. keur* (a° 1659), archief van Assendelft; ook *Handv. v. Assend.* 208. – Vgl. Ned. bol, bal (*Ned. Wdb.* III, 283), en Oost-Fri. polle, het ronde dikke vlees van hand, been enz., en pol, rond, vlezig, bol (KOOLMAN 2, 744 *vlg.*).

pol (IV), znw. m. Verkl. poltje. *Tezamenhangende klomp van planten, wier wortels door elkaar zijn gegroeid*. || Een pol gras. *Breng me 'en paar pollen violen (bossen van violenplanten met wortels en aarde)*. Ik trek er zo'n heel poltje uit. – Volgens VAN DALE is het woord, dat elders ook voorkomt, gewestelijk. In Friesl. zegt men in dezelfde zin polle (met gerekte *o*), in Oost-Friesl. pulle.

pol (V), znw. m.; vroeger ook onz. *Laagliggend, door aanslibbing gevormd land, dat men door middel van een kade aan het water tracht te beschermen en tot goed land te maken*.

Thans verouderd. || Hij wil de pol bij zijn land droog leggen. Dat pol mittet ende (*eind, stukje*) meedts (*hooiland*) in Schouten weer, tsamen 1295 (roeden); die helft vant pol ende het paertgen (*part*) inde Vlietsmeed (*meed op de* {p.342})

Vliet) in Schouten weer 647½ (roed), *Polderl. Assend.* I f° 336 v° (a° 1600). – Vgl. ook: Den polboer op 't veer; dito Polboer op Noorder veer, *Polderl. Kromm.* (a° 1665). f° 162.

D'polboer op noorder veer, *ald.* (a° 1680), f° 162. De polboer zal iemand geweest zijn, die een pol zocht droog te leggen. – Vgl. ook **Kapol**. – **Pol** komt ook elders in N.-Holl. voor. || De Pol (*een buurt onder Sparendam*) aen 't voorsz. voetpadt (naer Haerlem) ghelegen, werdt meest by Scheep-makers bewoont, LAMS 752. Ook in Friesl. is polle een *stukje laag of door water omgeven land* (EPKEMA 558), of, volgens WASSENBERGH 75, *een rond of rondachtig, niet groot stuk lands*. – Het woord is verwant met **polder** (zie aldaar). In de Middeleeuwen schijnen beide woorden door elkander gebruikt te zijn. In de *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 251, 253 en 254 (a° 1343), heet althans dezelfde sloot bij Vronen nu eens “den Polsloet”, dan weer “den Polresloet”.

polder, znw. m. Ook in verkl. **poldertje**. Zie de wdbb. en vgl. **pol V**. – 1) *Ingepolderd, omdijkt laaggelegen land*; gewoonlijk opgevat als collectief van *al het land binnen bepaalde dijken, dat onder éézelfde dijkbestuur staat*. || De ingelanden van de polder Westzaan. De polder Krommenie. De polder het Woud. De Kalverpolder. De Oude polder (te Wormer). De Noorderpolder en Zuiderpolder (te Assendelft), enz. – Zegsw. Hij is in zijn polder, *hij is in zijn schik*.

2) *Een geheel door water omgeven perceel weiland, gewoonlijk bestaande uit twee of meer stukken land, die aaneengedamd en omkaaid zijn en door een molentje worden drooggemalen*. || Wordt verkocht een polder weiland, gelegen onder Zaandam. Ik heb er nag 'en poldertje leggen. De Polder (stuk land te W.-Zaandam), *Custb.* (a° 1741). De Martelaarspolder (op de Koog bij de molen “de Martelaar”). – Vgl. **polderwater**.

3) *De kring van smalle slootjes om een papiermolen, waaruit het voor de papiermakerij benodigde water wordt gehaald*. || Het poldertje is weer vol kroos, we moeten 'et nag ers uitkrozen.

polderwater, znw. onz. *Het water om een stuk weiland*. Zie **polder 2**. || Te koop een perceel weiland met polderwater.

poldroger, znw. m. *Een van boven bolvormig houten of stenen voorwerp, waarop de pol gedroogd wordt als de kap gewassen is*. Ook zetten sommigen bij het naar bed gaan de gehele kap op de poldroger. Zie **pol I**.

Polen, eigennaam. Zegsw. Hij is van Polen, *hij is slim, men heeft geen vat op hem*.

polleka (uitspr. *polləka*, met hoofdtoon op *pol*), znw. Witte (*niet marmeren*) knikker met blauwe of rode strepen. – Vgl. **alikas** en **pol III**. || Kijk ers wat 'en mooie polleka.

pollen, zw. ww.; vgl. **afpollen**.

polsteren (uitspr. *pòlstərə*), zw. ww., intr. – 1) *Met de schakelstok in het water roeren, om de vis in de netten te jagen*. || Polster nou maar in 'et water, dat de vissen opschrikken. – Evenzo elders in N.-Holl. || Niet te schakelen of te polsteren, met den Schakel-stock, of eenighe andere stocken, voor ende al eer den Schuyt aan beyde de Stocken wel vastgemaect ... sal zijn, *Handv. v. Ench.* 344 b (17de e.) – Vgl. **gepolster**.

2) *Met handen en voeten (of met poten en vleugels) in het water slaan, spartelen* (de Wormer). || Kijk-i ers polsteren (*van een drenkeling*). Zwummers polsteren mit handen en voeten. Hij polstert in 'et water (*van een eend, die zich in het water reinigt en daarbij met vlerken en poten slaat*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 82). Vgl. Ned. polsen, *met een stok in het water roeren* (VAN DALE, KIL.) Fri. polskje, Oost-Fri. pulskén (KOOLMAN 2, 771), en zie FRANCK 746 op pols 2.

pomp (I) (uitspr. *pòm̥p*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *holle houten buis tot doorlating van water in een dijk*. Wordt b.v. een stuk sloot afgedamd, terwijl er een doorloop blijven moet voor het water, dan legt men een pomp. || Dat niemant ... enige pompe off openinge in de gemelde dijk sal moge make, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1728), archief v. Wormerveer. Ook sullen de voorsz. weelen mitsgaders de pompen tweemaal des jaers geteert en geschilpt moeten weesen, *idem* (einde 17de e.), aldaar. – Deze bet. wordt niet door VAN DALE opgegeven, doch is ook elders bekend. || De *Pompen*, leggende in eenige *Polders* van de *Zijpe*, ende daar door *Schermeer-Water* ingelaten wert, *Octr.v. d. Oude Zijpe*, Titel 11, art. 2 Item soo sal een yegelijk aan zijn Pomp moeten houden een goet ende bequaam Slot, *ald.*, art. 4 (a° 1710). Ende sullen alle de gene ... ghehouden wesen de selve Pompen t’allen tijden tot vermaninghe van Dijkgraef ende Heemraden wederom op te nemen ende de plaets dicht te maken, ende soo lange de selve ligghen niet vermoghen nae S. Jacob eenich Water in te laten, maar hunne Pompen wel dicht toe te houden ende te stoppen, *Keuren v. d. Beemster*, art. 97 (a° 1616). Evenzo in Friesl. en Gron. pomp, in Oost-Friesl. pumpe. – Vgl. de samenst.

hangpomp, turfpomp.

pomp (II) (uitspr. *pòm̥p*), znw. m. *Stomp, stoot met de gebalde vuist of met de elleboog*. Zie **pompen**. || Hou op, of je krijge ’en pomp. Hij gaf me toch zo’n harde pomp. – Zo ook in Friesl.

pompen (uitspr. *pòm̥pə*), zw. ww., trans. – 1) *Stompen, stoten, met vuist of elleboog*. Zie **pomp**. || Hè, dat’s gemeen om me zo onverwachts te pompen. Hij pompt er maar op. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 83) en elders.

2) *Wijze van knikkeren, waarbij een aantal knikkers tegelijk met een plons wordt neer-* {p.343}

gegooid. Synon. **opkluten**. Een jongen neemt enige knikkers in de hand, b.v. vijf, en zegt tot een ander: “Pomp me de vijf”. Deze legt er nu vijf knikkers bij. De eerste werpt daarop al die knikkers tegelijk in het kuiltje. Deze handeling heet pompen. Blijft er nu een even getal in de kuil liggen, dan wint de pomper; is het aantal oneven dan zijn de knikkers voor de ander. Blijven echter alle knikkers in de kuil dan roepen de overige jongens: “Potje garen? bank!” en gaan om het hardst aan het grabbelen. – Op dezelfde wijze, doch minder grof, gaat **knoeien**; zie aldaar.

pomphart, znw. onz. *Zeker onderdeel van een pomp*. Zie **hart I**.

pond (I) (uitspr. *pònt*), znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. **dubbeltjespondje**, **kilopond** en **stoterspondje**. Ook zekere geldswaarde: *een Vlaams pond, zes gulden*. Nog bij veekopers gebruikelijk. || Ik heb 15 pond ’egeven voor de bonte. Hij kost me 15 pond en 4 gulden. – Vroeger werd ook koolzaad voor ponden verkocht. – Dat tegenwoordig de makelaars $\frac{5}{8}$ % provisie berekenen is nog een gevolg der oude rekening van 5 cents voor elk pond Vlaams.

pond (II) (uitspr. *pònt*), znw. vr. Meerv. ponden. *Pont, platboomd vaartuig tot het vervoer van hout, enz.* Zie de wdbb. || (Is) Ghekeurt ende Gheodonneert, datmen gheen Dam-Schuyten noch Hout-schuyten, Ponden, Schouwen, ende dierghelijcke, nocte Vloten-Hout inden Dijcksloot nocte Veerslooten leggen ... of men sal daer een Dam-Schuyt mogen verby varen (*keur v. W.-Zaandam*, a° 1644), *Priv. v. Westz.* 519. Elck Sluyswachter ... sal genieten ... van een ... Damschuyt, Denschuyten en Ponden van een halve stuyver, *Handv. v. Assend. verv.* 441 (a° 1651). – Vandaar ook de geslachtsnaam PONDMAN. – Elders spreekt men niet van ponden, maar van ponten.

ponder (uitspr. *pòndər*), znw. m. Daarnaast ook **ponderboom** en **hooiponder**. Bij de boeren. *Een lange paal, die over het op de wagen gestapelde hooi wordt gelegd en voor en achter met sterke touwen (het wagenbint) wordt aangehaald*. – Evenzo in de Beemster, waar ponder ook in de zin van Zaans bongel gebruikelijk is (BOUMAN 83), en in Friesl. Vgl. ook bij KIL.

ponterboom, Breda's ponter, Gron. punter en punterboom. Verder zegt men te Oud-Beierland polderboom, in Zeel. pomperboom. – Zie ponderen.

ponderboom, znw. m.; zie ponder.

ponderen (uitspr. *pòndərə*), zw. ww., trans. *Het hooi op de wagen vastleggen met de ponder*. Ook wel **hooiponderen**. Zie ponder.

pont, znw. vr.; vgl. pond II.

pook, znw. onz. Bij de boeren. *Een kort hooiijzer van 1 à 1½ m lengte, dienende om de warmtegraad van broeiend hooi te peilen*. Vgl. **hooiijzer**. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 83).

poon, znw. vr.; vgl. aalpoon.

poort, znw. vr. Ook wel: het **poortstuk**. In molens. *Een stuk hout, in de kap, bij de middelbalk waarin het spil draait*. Het poortstuk kan weggenomen worden, waardoor men bij de neuten van het spil kan komen. Om het poortstuk aan te drukken, lopen twee stokken van daar naar de penbalk; deze heten poortstokken.

poortstok, znw. m.; zie poort.

poortstuk, znw. onz.; zie poort.

poot (I), znw. m. en onz. Zie de wdbb. || Hij heb 'en lam poot (*een verlamd been*). Kijk, die hond heb 'en zeer poot. – Zegsw. Ergens poot in hebben, *ergens de hand in hebben, er aan deelnemen*. – Poot aan, de hand aan 't werk. || Ik heb 'et de leste tijd makkelijk 'ehad, maar nou moet ik weer poot an (*hard aan het werk*). 't Is maar de hele dag deur poot an, ik ben dan ok 's aves bek of. Evenzo elders in Holl., Utr. en Gron. Vgl.: “Komt, koeljes, wil een handtje leenen, en helpt de kist en 't kooigoed in, slaa poot aan! ... kom Piet, sla klaauwen aen!”, VAN VLOTEN, *Ned. Kluchtspel*² 3, 282. – Vgl. de samenst. **bleipoot**, **grimmelpoot**, **paardepoot** en **schapepoot**. – Bijzondere toepassingen van poot zijn: – a) Bij de zeildoekweverij. Een der beide *delen van de tempel* (zie aldaar), *de punt die bij het buigen van dit werktuig naar buiten wijkt*. – b) Aan een oorijzer. *De beide langwerpig-vierkante, gegraveerde of met filigreinwerk en juwelen versierde, een weinig gebogene gouden plaatjes aan de uiteinden van het ijzer, ter zijde van de kap*. Evenzo verderop in N.-Holl. De poten dragen elders de naam van boeken of token. Vgl. WINKLER, *Oud Nederland* 273 en 294. – c) Als benaming van stukken land, die in een of meer tongen uitlopen. Hetz. als **been**; zie aldaar. || Een stuk land, zijnde een pootje. 't Is 'en tweepoot. De Vierpoot (naam van een stukje hooiland op de Koog). Vgl. ook **kakepoot** en zie een zegsw. op **luis**.

poot (II), znw. vr. *Rode biet* (Wormer). || Haal de poten uit de grond. We hebben vanmiddag poot 'eten. – Poot is in Brab., de Kempen en Vlaand. bekend in de zin van *wortel, pee* (SCHUERMANS 501). Vgl. bij KIL.: “pote, poote, peé, *siser, carota subalbida, radix edulis*” (d.i. witte peen), en HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 140 b: “siser, Al. *gheel ruben*, B. *poten, peen, wortelen, Hoornse wortelen*”.

poot (III), znw. vr. *Voorhoofd*. Thans nagenoeg verouderd. || Ze heb 'en grote, gladde poot (een kenmerk van schoonheid; vgl. VAN GEUNS, *Zaandam* 378 en BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 908). Je poot is moddig (*er zit vuil aan je voorhoofd*). De neeld (*naald*) an je poot is los. Vgl. **poothaarsteker**. – Het woord is hier en daar

{p.344}

in N.-Holl. nog bekend. De *o* van poot is zacht (*Hs. Kool*). In de 18de eeuw was het woord zeer gebruikelijk. || Men drie dogters ... waren ... gnep in de noppen: gouwe oorysders op, neelden op der poot, ... enz. *De Gryzaard* 1, 315. Bij de 17de eeuwse Amsterdammers vindt men het woord in de zin van *hoofd, kop* (b.v. bij HOOFT, *Warenar* 201 en 610; BREDERO, *Sp. Brab.* 467) en evenzo wordt het vermeld in MEYER's *Woordenschat*. HOOFT gebruikt ook de afleidingen pootigh, koppig, stijfhoofdig, en pootigheit, koppigheid. Verder heeft MEYER's *Woordenschat* “pooten, bollen, kuissen”, d.i. (*een koe*) *de kop inslaan*. – Het woord komt ook in Friesl. voor. In de vorige eeuw was nl. poatte, potte, *voorhoofd*, nog te

Workum in gebruik (WINKLER, *Oud Nederland* 289). Op Schiermonnikoog zegt men peut. In het Ofri. luidt het woord pote, b.v. “buppa fon there pota al thore litteca thane” (*boven van de poot tot aan de kleine teen*), aangehaald, bij RICHTHOFEN 246. Vgl. ook Oeng. the potte of the hede, *de schedel van het hoofd* (HALLIWELL 640), en dial. Zweeds pottå, *schedel, hoofd* (RIETZ 509). Zie verder DE VRIES in *Tijdschr.* 1, 42, vlgg.

poothaarsteker, znw. m. Daarnaast **pootheersteker**. *Voornaald, de gebogen gouden naald, die dwars over het voorhoofd ligt en een onderdeel van kap en oorijzer uitmaakt*. Thans weinig gebruikelijk. Elders in N.-Holl. heet deze haarnaald pootheernaald en voorheerneeld. Vgl. WINKLER, *Oud Nederland* 288 vlg. – Zie **poot III**.

pop (uitspr. *pòp*), znw. vr. Verkl. poppie. Zie de wdbb. Ook *kraamkind, bakerkind*. || We hebben 'en kleine pop 'ekregen. Ze moet om 'en poppie. Ik wil wete, hoeveel poppies ik nag (*nog*) hale mot (*bij een waarzegster*), *Sch. t. W.* 277. Me wijf heb 'en dood poppie 'ehaald. 1719, July 5, Trijnti verlost van een ontidig, doot popie (d.i. *popje*), *Journ. Caeskoper*, bl. 4. Is gestorve het popie van Pieter Telle, *ald.*, 29 Febr. 1681. – Uit poppies roeien gaan, *bij een bevalling gaan assisteren*, van een verloskundige, die voor zijn (haar) beroep uitgaat, en van de twee naaste buurvrouwen, die zoals vroeger algemeen gewoonte was bij de geboorte van het kind tegenwoordig zijn. De kinderen komen hier uit het rietland of uit de watermolen. Vgl. verder **poppen**, **popjesmaal** en **popjesroeister**. – Pop is ook gebruikelijk in de zin van *lieveling, schat*, vooral van een meisje gezegd. || 't Is toch zo'n lieve pop. Je benne me beste pop. – In deze betekenis is pop ook elders in N.-Holl., in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. bekend.

popjesmaal (uitspr. *pòppiesmaal*), znw. onz. Daarnaast **poppiesmeel**. *Kindermaal*. Thans ongebruikelijk. – Vgl. **pop**. || Wanneer de kraamvrouw zich welvarende bevindt, wordt er die dag (nl. *de tiende na de bevalling*) het zogenaamde *Popjes meel* gegeven, waar op de *Vroemoer* ... op een lekker baarsje vergast wordt, tegelijk met alle de vrouwen, die bij de verlossing tegenwoordig zijn geweest, *Karaktersch.* 320.

popjesroeister (uitspr. *pòppiesroeistər*), znw. vr. *Vroedvrouw*. Zie verder op **pop**.

poppelap, znw.; zie Jan Poppelap op **Jan**.

poppen (uitspr. *pòppe*), zw. ww., intr. *Kramen, bevallen*. Zie **pop**. || Je vrouw moet zeker ook binnenkort poppen? Me wijf heb 'epopt. – Evenzo elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 514).

poppestront (uitspr. *pòppəstrònt*), znw. vr. In de uitdr. poppestront maken, *odeloze drukte hebben, uitdouwing hebben*. || Maak maar zoveel poppestront niet. – Hij is zo fijn as gemalen poppestront, *hij is zeer fijn, ragfijn, streng rechtzinnig (in het geloof)*.

porring (uitspr. *pòrrəng*), znw. vr. In de bouwkunde. *De richting waarin een strekse boog boven ramen of deuren genomen wordt*. Om de maat van zulk een boog te bepalen neemt men een punt, gewoonlijk op een afstand van 1½ maal de breedte van het raam midden onder de bovendrempel gelegen, en trekt van daar uit lijnen door de bovenhoeken van het raam. De aldus verkregen schuine lijn heet porring en wijst aan hoe schuin de uiterste stenen van de strekse boog gemetseld moeten worden. || De porring stellen op 1½ breedte. We moeten 1½ breedte porring nemen. – Het woord is ook elders bekend.

porselein, znw. onz.; vgl. **postelein** en **parseleimolen**.

portel, znw. vr. Bij de kaasbereiding. *Het melkachtige vocht dat onder het kruimelen en kneden van de kaas uit de kaasstof zijpelt*. De portel bestaat, behalve uit wat wei, uit opgeloste kaasstof, enige boterdelen en melksuiker. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 83), waar ook bekend is portellessie voor *wat het laatst uit de kaas gewrongen wordt* (*Taalgids* 2, 120). Bij WEIIAND en VAN DALE wordt vermeld portelwei. Het woord behoort bij portelen, *persen, kneden van de kaas*; zie BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 434. Vgl. verder DE JAGER, *Freq.* 1, 461 en FRANCK 749 op portelen.

portelvloot, znw. vr.; zie **vloot I**.

portelwagen, znw. m. *Een lage boerewagen met dissel, doch zonder veren, waarmede hooi gereden en aarde gekroden wordt* (de Wormer). – Misschien hangt het woord samen met Ned. portelen, pruttelen, en betekent het dus *een knarsende wagen*. Vgl. BREDERO, *Rodd'rick* 1149: “Maar ghy Almijn wat staat ghy dus en knarst of portelt, en preutelt binnens monts?”

post (I), znw. m.; vroeger ook onz. – 1) *Vlonder, een stevige plank die als voetbrug dienst doet.*

{p.345}

Ook: *de planken, waarmede een voetbrug gedekt wordt en die weggenomen kunnen worden, als er een hooggeladen schuit passeren moet*. Op de posten zijn soms richels of dwarshouten gespijkerd; te Assendelft spreekt men echter in dit geval niet van post, maar van vlonder. || Leg maar 'en post over de sloot. Meede sullen de weelen, die voortaan nieuw gemaekt of gerepareert werden, moeten gemaekt werden met een gelydelyke op en overgang en de posten niet hooger als 4 voeten uyt gemeen soomerwaeter mogen leggen, maar wel laeger, *Hs. Keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief v. Wormerveer. Schout en Schepenen ... Ordonneren ende Keuren midts desen, tot gerief van de Hoyers, ... van den eersten Juny af tot half July toe, in plaats van de Posten, over de Dijcksloot gelegen, te leggen losse plancken (*keur van Oostzaanden*, a° 1629), LAMS 710. En sal niemandt posten uytwerpen, leenen breecken, by dage noch by nachte (*idem*, a° 1644), LAMS 722. Op de royingh van het schoeywerck van de Plempdyck en daer het post legt, daarmen de beesten als anders overscheept, *Koopbrief* (Wormer, a° 1673), Zaanl. Oudhk. – Evenzo elders in N.-Holl. || Als een schaaap over de post is zo volghenze al, SPIEGHEL (ed. VLAMING), 268. Alle die sluyse in Westende sullen altijt vol van posten wesen (*keur van Enkhuizen*, 15de e.), *Wfr. Stadr.* 2, 220 *var.* Ende so sullen alle die sluisen in der stede elcx twee guede leenen hebben, ende also veel posten dat die sluisen binnen die III stylen wel gedect sijn (*keur v. Grootebroek*, 15de e.), *ald.* 256. – Verder is post, vlonder, ook gebruikelijk in Friesl., Gron. en Oost-Friesl.; reeds in het Ofri. post. – Het is hetz. woord als Ned. post, deurstijl; zie de wdbb. – Vgl. **raampost**.

2) *De plank met richels, die schuin tegen een der bovenzijden van een boereplat gelegd en daaraan met haken bevestigd wordt, en die als loopplank dient voor het vee, dat uit de schuit op het land wordt gebracht of van het land in de schuit*. Men zegt in dezelfde zin ook **koepost**; zie aldaar. – Evenzo vindt men een schuinliggende post in een schouw, voor het open afrijden der rijtuigen.

post (II), znw. m. Bij de papiermakerij. *De stapel papier, die tegelijk onder de pers gebracht wordt*. De geschepte vellen worden op vilden gelegd en opgestapeld (zie **koetsen**), waarna de stapel geperst wordt. Het hangt van de dikte van het papier af uit hoeveel vilden een post bestaat; gewoonlijk echter uit 120 of 130 vilden. Zo spreekt men ook van een post vilden, d.i. *zoveel vilden als er nodig zijn om een post te vormen*. || We hebben nog zes posten vilden leggen.

postelein, znw. onz. *Porselein*. Thans weinig gebruikelijk. || Eune-meune-mukken, postelein an stukken, heer, boer, knecht, de wind waait weg (*kinderrijm*). – Evenzo elders in Holl. || (Ik) heb kleêren en linnen in overvloed, en mooie juweelen en veel postelein, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 4, 40.

postig, bnw. In de uitdr. *'t is me te postig, het is me te zwaar, te druk*. || Eerst de hele dag schoonmaken en dan 's avends nê Zaandam, dat's me wel wat postig. Hij zei wel dat-i 'et doen kon, maar 't was 'em toch te postig. – Vgl. Ned. post in de zin van *zware last*. – Ook: druk. || Wat ben-je postig (*haastig, heet gebakerd*).

pot, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. *In de pot groeien, krimpen, in de lengte afnemen*, van oude mensen. || Ze groeit in de pot. Ja, ja, ouwe mensen groeien in de pot. – *Een raar pot-eten, een rare snuiter*. || Jij bent ok 'en raar pot-eten, je hebbe altijd wat aârs as 'en aâr. – Zie

nog zegsw. op **hoofd** en **plat** en vgl. **dikpot**. – Bijzondere toepassingen van **pot** zijn: a) In een oliemolen. *De bolvormige, in het blok uitgehouwen bak onder de stampers, waarin het meel wordt fijngestampt.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* III, pl. 3 en 5, en vgl. **pothaak**, **potjongen**, **potplaat**, **potteblok**. – b) Bij de boeren. *Een potje melk, zekere maat voor melk, gelijkstaande met ½ kan of liter (Womer).* || Geef me drie potjes melk. Zes potjes is aârf (*anderhalf*) mengen. – Zie verder de samenst. **BLOMPOT** op **bloem**, **brijpot**, **konkelpot**, **lollepot**, **MEESTERSPOT** op **meesterspotje**, **miegpot**, **pluspot**, **plusselpot**, **prolpot**, **rompot**, **stamperpot**, en vgl. **aspotten**, **oppotten**.

potbig, znw. vr. *Een jonge big, die moederloos is of door de moeder verstoten wordt, en daarom door de boerin met de melkpot (melk uit een pot of flesje) wordt groot gebracht.* Vgl. **oppotten** en **potlam**. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 77 en 83).

potdeksel, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook als benaming voor *delen met schuine kanten*. Hetz. als **kantdeel**. Zij zijn zo genoemd wegens de gelijkenis der doorsnede met die der houten deksels op ijzeren potten, welke ook zulk een afschaving vertonen, ten einde goed te sluiten. – Vandaar het ww. **potdekselen**, *potdeksels om en om op elkaar leggen voor dakbedekking.* || Een schuurtje potdekselen.

pothaak, znw. m. Bij de molenmaker. *Een soort van haak met een oog en een bek, die gebruikt wordt om de potplaten in een oliemolen uit de pot te halen.* De **pothaak** wordt daartoe met de bek onder de plaat gestoken, terwijl men een takel door het oog brengt. Meestal worden bij het loshalen van die zeer vastzittende potplaten enige pothaken gebruikt. **potje-knikkeren**, **potje-pik**, **potje-tollen**, jongenspellen. Hetz. als **ootje-pik**; zie aldaar. De **pot** is echter niet altijd een kring, maar ook wel vierkant.

potjongen, znw. m. – 1) In pelmolens. *De jongen, wiens werk het is op de pot (het eten) te passen en boodschappen te doen.* Synon. **hutjongen**. {p.346}

2) In oliemolens. *De jongen die de stamperpotten leegmaakt.* Vgl. **pot**.

potkant, znw. vr. Zeker soort van kant. *Zeer fijne kant, met bloempotten daarin geweven, waarmede men de vrouwenkap van voren versierde.*

potlam, znw. onz. *Een lam dat na de dood van het moederschaap met de melkpot wordt groot gebracht.* Vgl. **oppotten** en **potbig**. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 77 en 83).

potlood, znw. onz. Daarnaast ook **pottelood**. Zie de wdbb. || Een blauw pottelood. – Evenzo spreekt men ook van *de kachel potteloden* voor *potloden*. – In verkl. **potloodje** bij vissers ook schertsend voor *kleine, jonge snoek*. || Kijk ers wat 'en potloodjes.

potmos (uitspr. *potmòs*, met klemt. op *pot*), znw. Alleen in de uitdr. *'t is 'en rare potmos*, *'t is een rare snuiter, een olijkerd*. || Je benne me ook 'en potmos. Zo'n potmos, daar wou-i me te pakken nemen!

potplaat, znw. vr. In een oliemolen. *De ijzeren schijf die onder in de stamperpotten ligt; zie pot* en vgl. **pothaak**.

pottebaaier, znw. m., *Een soort van gebakken knikker met een eigenaardige zwarte kleur, die het gevolg is van het liggen in slijk en nat.* De **pottebaaiers** zijn gewoonlijk niet zeer hard en daarom bij de jongens niet gezien. – Elders heet een uit kleiaarde gebakken knikkersoort **pottebakker**; zo b.v. in Z.-Holl., Gelderl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 1, 320) en Ned.-Limb. (SCHUERMANS 503); zie ook *Ned. Wdb.* II, 891 op **bakker(d)**. Hoe echter **pottebaaier** met **pottebakker** zou kunnen samenhangen is niet duidelijk.

potteblok, znw. onz. In een oliemolen. *Het blok onder de stampers, waarin zich de potten bevinden; vroeger van hout, thans gewoonlijk van ijzer.* Synon. **stamperblok**. – Zie **pot**. || 1 Ijzeren potteblok voor 6 stampers. *Verkopings-Catal.* (Z' dijk, a° 1855), Zaanl. Oudhk.

potteboer, znw. m. *Iemand die in een schuit potten en pannen langs de huizen vent.* || As de potteboer komt, neem dan maar 'en paar kompies (*kommetjes*) van 'em.

pottekijker, znw. m. Eigenlijk *iemand die in de pot kijkt*, thans bij uitbreiding gezegd van *iemand die uit nieuwsgierigheid ergens komt kijken, waar anderen bezig zijn*. Elders potkijker, *Jan Hen*. || Gaan maar weer gauw weg; pottekijkers kennen we hier niet gebruiken.
pottelood, znw. onz.; zie potlood.

potzeel, znw. onz. *Pothengsel*. Eigenlijk het *touw*, waar de ijzeren pot aan hangt, maar tegenwoordig ook het *ijzeren hengsel*. || Een potseel, een hogelhaak, *Hs. invent* (Jisp, a° 1730), prov. archief. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. ook *Hs. v. Egmond D*, f° 17 v° (a° 1485): “*een roester, een potzeel, een hangijser*”.

pozen, zw. ww., intr. *Pauseren, rusten*. || We zellen nou eerst 'en kertiertje (*kwartiertje*) pozen en den (*dan*) gane we over tot 'et verkopen van 'et vee (*bij een boereboelhuis*). – Evenzo vindt men bij KIL.: “poosen, *quiescere, pausam facere*”. – Ned. pozen betekent *verwijlen, vertoeven, zich ophouden*.

praken, zw. ww., intr. *Tieren, rumoer maken(?)*. Thans onbekend. || Niemandt (sal hem) vervorderen ... t'eenigen tijden inde kerck oft kerckhoff te lopen rasen ... goyten, praecken, lachen oft andere onstuymicheyt te bedrijven, *Keur v. Assendelft* (a° 1585) naar een authentieke copie v. 1646, archief v. Assendelft.

prakken, zw. ww., trans. *Eten met een vork of lepel fijn drukken*. || Prak de eerdappelen, die overbleven benne, den (*dan*) zelle we der koek van maken. Je moete (*moet*) as je stokvis ete (*eet*), de boel goed deur mekaar prakken in je eten. Geprakt eten. – Zegsw. We zellen 'et lessie maar prakken, *we zullen daarover maar zwijgen*. – Ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 84; *O. Volkst.* 2, 175), in Friesl. (*Taalgids* 3, 283), Gron. (MOLEMA 335), Oost-Friesl. (KOOLMAN 2, 752), en hier en daar in Z.-Holl. (*Taalgids* 4, 41; *Noord en zuid* 3, 117). Ook in de Noordse talen komt het woord in verwante betekenis voor; vgl. FRANCK 751 op prachen. – Zie **prakmoes**.

prakkizeren, zw. ww. *Praktizeren*. Zie de wdbb. – Ook intr. *Nadenken, denken*. || Ik heb 'er al lang over 'eprakkizeerd, maar ik weet er niks op. Ze prakkizeren niet verder as er neus lank is. Hij zit te prakkizeren.

prakmoes, znw. onz. *Door elkaar geprakt eten, eten door elkander*. Zie **prakken**. || Hij maakt prakmoes (*prakt alles dooreen*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 84). In W.-Friesl. zegt men in dezelfde zin prak. || We moeten prak eten.

praten, zw. ww. Verl. deelw. dikwijls 'epraten. Zie de wdbb. – Zegsw. Het zo dra te zuivel als te brood praten, *er maar wat van maken*. Thans ongebruikelijk. || De Jonge Dochters ... praten 't soo dra te suvel als te broodt, als men zegt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 412. – Zie nog een zegsw. op **mond** en vgl. **aanpraten**.

prauwelijzer, znw. onz. *Wafelijzer*. Thans in onbruik. || Vier ijsere platen, een prauwelijzer, een driebeen, *Hs. invent*. (Wormer, a° 1773). – Het woord komt ook hier en daar elders voor. Vgl. WEILAND 7, 113: “prouwel, prouwel, *zekere dunne wafel*: wanneer bakt men eens prauwels? Samenst. prauwelijzer”. Prouweltjes komen ook voor bij BETJE WOLFF, *Nut der Vooroordelen* 33.

preekstoel, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *een draagbare kathedr*, bestaande uit een vloer met twee zijwanden en een voorwand, die door middel van scharnieren toegeslagen kunnen worden en bij het opzetten met haken

{p.347}

worden vastgemaakt. – Preekstoel was eertijds in N.-Holl. ook gebruikelijk in de zin van *vouwstoel* en komt in verschillende 17de eeuwse inventarissen uit W.-Friesl. onder het huisraad voor. Vgl. bij HADR. JUNIUS *Nomencl.* 171 b: “sella plicatilis, *Al. ein stul den man zusamen falten kan*, B. *Voustoel oft preeckstoel*, G. *selle à plier*”. KIL. heeft “prek-stoel, voud-stoel, sella plicatilis”. In Gron. kent men preekje, preek, prikje, in de zin van *kinderstoel, tafelstoel* (MOLEMA 555).

premie, znw. vr. Daarnaast soms **priemie**. || 't Gaat om prijs en priemie (*bij een hardrijderij*).

prengel, znw. m. *Vlegel, pummel, lomperd*. || Laat die prengel maar lopen. 't Is 'en looie (*luie*) prengel. – Ook in de samenst. *boereprengel, boerelummel*. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 84) en ook elders (*Navorscher* 9, 26; SCHUERMANS 506; GALLEÉ 34 b; DRAAYER 31 b).

prent, znw. vr. Zie de wdbb. – In verklaring *prentje*. *Een standje, berisping* (de Wormer). Je zel wel 'en prentje krijgen, as je thuis komme. Hij heb 'en goed prentje van zen baas 'had. – Prentje zal hier wel ironisch gebruikt zijn; prentjes (met heilige voorstellingen) werden nl. vroeger ter beloning uitgereikt (vgl. *heilig I*). Zie ook de samenst. *prentelijf*.

prentelijf, znw. onz. *Een lang, prat japonlijf*, van een kind zowel als van een vrouw. || Die japon zit wel goed, maar wat heb-je 'en prentelijf. Wat staat 'et toch lillik 'en kind mit zo'n prentelijf. – Een *prentelijfje* heeft ook iemand, wier corset zeer stijf geregen is. Wie er zo uitziet wordt nageroepen: “*Een, twee, drie, vier, vijf, prentelijf!*” – Een *prentelijf* is een lijfje zoals men dat ziet afgebeeld op een prent; de uitdr. zal wel ontstaan zijn in de 18de eeuw.

preselling, znw. vr. *Reep geteerd zeildoek, die over de naad van twee planken wordt gespijkerd*. || Spijker der maar 'en preselling op, dan ken 'et niet meer inregen. Verder rontom te riggelen met 4 à 4 duyms riggels, alsmeede by de wasbank (*er is sprake van een washok*) digt te maken met 1½ duyms grenenhout, en verder een presellingh daerop te leggen van nieuw alderbest seyldoek, *Hs. bestek weeshuis* (Oost-Zaandam, a° 1737), Zaanl. Oudhk. – De gewone vorm van deze scheepsterm is *presenning*. In Antwerpen en Z.-Brab. gebruikt men het ww. *presenten* voor *zeildoek leggen op de naden van de scheepsplecht* (SCHUERMANS 506). Vgl. *préceinte, bekleedsel, beschutting*.

presellingen, zw. ww., trans. *Geteerd zeildoek spijkeren over de naden tussen planken*. Elders *presenningen*. Zie *preselling*. || Die planken beginnen wat van mekaar te gaan, we mosten ze maar presellingen.

priegel, znw. m. *Het gepunte houtje waarmede men priegelt*. Zie *priegelen II*.

priegelen (I), zw. ww., intr. *Met inspanning peutenen op fijn naaiwerk*. || Zit niet zo te priegelen, je bederve (*bederft*) je ogen nog. – *Priegelen, *prijgelen*, zal wel behoren bij Mnl. *prigen, losgaan op, strijden, streven, zijn best doen* (*Taal- en Letterb.* 5, 221 vlgg.), welk woord in de zin van *voortmaken* nog te Hellevoetsluis gebruikelijk is: “*kom prieg noe 's een beitje; als je priegt kan je makkelijk klaer kommen*”. *Priegelen* is dan eigenlijk *zijn best doen, met alle inspanning aan iets bezig zijn*.

priegelen (II), zw. ww., intr. Daarnaast op de Koog ook **prugelen**. *Zeker jongensspel, dat gespeeld wordt met een stok met handvat* (Eng. *bat*) *van ruim ½ m lengte* (*priegelstok*) *en een gepunt houtje van een halve voet* (*priegelhoutje* of *priegel*), *en waarbij dit houtje op verschillende wijzen met de stok omhoog en in de richting der tegenpartij wordt geslagen*. Synon. **puntelen, punteren**. – Het ingewikkelde spel is ook elders in Holl. en Friesl. bekend onder verschillende benamingen; vgl. een beschrijving bij DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 227 vlg. (*tipelen*). – Dit *priegelen* zal wel hetzelfde woord zijn als Ned. *priegelen*, Hgd. *prügeln*, slaan. Vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 469 en FRANCK 754 op *priegelen*.

priegelen (III), zw. ww., intr. *Platte steentjes over het water doen scheren, zodat ze enige malen opspringen* (Zaandijk). Synon. op **keilen**. – Vandaar **priegelsteen**, *steentje, waarmee men priegelt*.

priegelhoutje, znw. onz.; zie *priegelen II*.

priegelsteen, znw. m.; zie *priegelen III*.

priegelstok, znw. m.; zie *priegelen II*.

-priem, vgl. *morspriem*.

priester, znw. m.; vgl. *muizepriester*.

prijs, znw. vr. Zie de wdbb. – Prijs samen! de buit samen delen! (uitroep waardoor de makkers van hem, die iets vindt, aanspraak maken op een aandeel in de vondst). – Prijsie halen, zeker jongensspel op onsterk ijs: naar de overkant sullen of lopen en dan op het ijs een trap geven; wie daarbij het eerste gat in het ijs trapt heeft “en prijsie ’ehaald”(Assendelft).

prijzen, st. ww., trans. Zie de wdbb. – Zegsw. Ik zel je prijzen op een dorp waar geen huizen staan (of op een verbrand dorp), ironisch bewijs van tevredenheid.

prik (I), znw. m. Een term bij de verponding. *Een bepaald aandeel in de hoofdelijke omslag, schotpond*. Sedert het begin dezer eeuw, met de wijziging van het belastingstelsel, in deze zin verouderd. Elke prik vertegenwoordigde een bepaalde som gelds, in specie of in goederen. Om de 4 jaar werden uit de vroedschappen 8 ponders (prikkers) gecomit-{p.348}

teerd, die bij de huizen rondgingen en taxeerden op hoeveel prik ieders bezitting gesteld moest worden. Armen kwamen allen op ¼ prik. Daarna werden de prikken saamgeteld en hun aantal gedeeld op het bedrag, dat aan belasting moest worden opgebracht. Daardoor werd uitgemaakt, hoeveel schot ieder prik moest betalen. Een prik schots maakte soms 4, 5, 6 gulden of meer. Aldus in de ban van Westzaanden. || De prikken ... betekenen ’t aandeel, dat ieder ingeseten en burger in de gemenen last te dragen heeft, ’t welck op andere plaatse met de namen van steeken, oogen, wordt uitgedrukt, wordende ieder prik op eene bepaalde somme gelds gerekend, *Hs.* (a° 1776), verz. Honig. – Te Assendelft heette de verpondingseenheid steek. Te Wormer en Jisp rekende men ogen en was een prik ⅛ gedeelte van het oog, terwijl ¼ oog hik werd genoemd. Al deze termen dagtekenen uit de Middeleeuwen, toen de omslag nog plaats had door middel van de kerfstok, waarop door grote en kleine kerven en andere tekens werd aangegeven, hoeveel schotponden de inwoners bezaten. Die kerfstokken werden dan als bewijsstukken bij de autoriteiten ingeleverd. De benamingen *kerf, prik, steek, hik, oog* (vgl. die woorden) duiden de verschillende daarbij gebezigde tekens aan. Vgl. *Inform.* 663. – Zie verder *prikken I, prikker* en *prikschot*. – De oude term prik leeft echter nog voort in de bet. *taxe, prijs die men voor iets geven wil*. || Me prik is vijf gulden, meer geef ik er niet voor. Dat gaat boven me prik (*het is me te duur*). Je prik is veuls te lang. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 84). Vgl. ook in *Hs. Kool*: “Wel, Aalbert, wat is de prik van je koe?” “Wel Rokus Krijne, ik heb het estoerd op 10 pond (f 60,-).” “Dat is te veel, broertje.” “Ja wel buur, het moet allijkewel onder het louw van die prik wezen.”

prik (II), znw. m. *Een arreslede met kleine bak*. Arren met een grote, logge bak heten trog. || We kennen best mit de prik op ’et ijs. Gaan maar in de prik, dan zel ik er ’et peerd voorspannen. – Vgl. *prikken II*. – Ook prikslee in de gewone zin is in gebruik.

prik (III), znw. In de uitdr. hoepels met prikken, als schertsend antwoord op de vraag: “Wat zullen we vanmiddag eten?” Elders zegt men in dat geval: Hussen met prikken, daar mag je eens aan likken, enz.; vgl. HARREBOME I, 346 b. – Prik betekent hier misschien *tak*, als in het Stad-Fri. en in de samenst. prikkebeen, ooievaar-prikkedief, enz. – Vgl. een dergelijke zegsw. op *hoepel*.

prikkelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *met speld of griffel tussen de bladen van een boek prikken om daartussen liggende prentjes te winnen* (Zaandam). Synon. **stekelen**. – Elders in dezelfde zin prikken.

prikken (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *in de belasting aanslaan*. Zie **prik I** || Hij is voor zoveel ’eprikt. – Hoewel het oude belastingstelsel met prikken werd afgeschaft, bleef toch de benaming voortleven.

prikken (II), zw. ww., intr. *Arren, met de arreslede rijden* (de Wormer). Zie **prik II**. Hij is mit zen vrouw an ’t prikken. Der wier (*werd*) drok ’eprikt op ’et ijs.

prikker, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *ponder, taxateur bij de verponding*. Thans verouderd. Zie **prik I**. || Prima vice positus sum ego in het schot (eo tempore erat Floris Cornelisz. de

Lange op Saendijck pricker): sijnde alsdoen geset op 2 prick, *Hs.* (a° 1680), Zaanl. Oudhk. – Vgl. de samenst. **stekelprikker**, **zeileprikker**.

prikschot, znw. onz. Daarnaast ook **prikkelschot**. *Schotpond, aandeel in het schot* (belasting). Thans verouderd. Zie **prik I**. || Een omslag van 2 gulden op ieder prikschot, ten behoeve van den zeedijk, *Hs.* (a° 1736), archief van Wormerveer. – Prikkelschot en prikschot komen ook nog voor in een *hs.* v. 1884, aldaar.

prins, znw. m. Zegsw. 't Is of je de prins te gast moet krijgen, wat ben je keurig, je ziet er deftig uit. – Zie een zegsw. op **kind**.

Prinsjesdag (uitspr. *prinsiesdag*), znw. m. *Feestdag*; eigenlijk *de verjaardag van de Prins*. Zie TER GOUW, *Volksvermaken* 427. – Thans alleen als historische term. || 't Lijkt wel Prinsiesdag. Doen maar of 'et Prinsiesdag is.

probbelig, bnw. *Frommelig, proppig*. || Wat is die jurk probbelig (*op die plek kreukelig en tot een dikke verfrommeld*). 't Staat lillik, 't is nog al 'en erg probbelige dikte, maar ik weet niet hoe ik 'et mit 'en naadje weg moet krijgen. – Evenzo in het Stad-Fr. Vgl. Ned. prommelen (DE JAGER, *Freq.* 1, 125), Ndd. prummeln, *frommelen*, en prummelig, *slordig van de kleding* (SCHAMBACH 160).

proef, znw. vr. Verkl. proefie. Zie de wdbb. – Bij de olieslagerij. *Een kleine hoeveelheid lijnzaad, een monster van een partij, dat opzettelijk geproefd wordt om te zien hoeveel olie er uit geslagen kan worden*. Dit geschiedt met de grootste nauwkeurigheid en alleen in bepaalde molens, die de olieslagers daartoe onderling hebben aangewezen. || Ik heb nog 'en paar proefies uit de stad mee'brocht. – Ik moet effen 'en proefie na de molen brengen. Dat proefie komt slecht op (*het blijkt minder olie op te leveren, dan vermoed werd*). – Vgl. **proefkas**, **proefkuip**, **proefmolen**.

proefkas, znw. vr. In een oliemolen. *Geheel afgesloten zaadkas, met een deur er voor, waarin het zaad, dat geproefd moet worden, bewaard wordt*. – Zie **proef**.

proefkuip, znw. vr. Meestal in verkl. proefkuipie. In een oliemolen. *Een vierkante bak waarin het zaad, dat men proeven wil, wordt uitgestort*. – Zie **proef**. {p.349}

proefmolen, znw. m. *Oliemolen, die gebruikt wordt om zaad te proeven*. – Zie **proef**.

proest, znw. vr. *Smeerboel, vuile rommel*. Ook: *smerig weer, harde regen, sneeuw en hagel*. || 't Was weer 'en proest op straat, ik zel wel vol modder zitten. Maak me niet zo'n proest op de grond. De masselaar maakte 'en grote proest. Ik zel de proest wel opvegen. – We krijgen dik-op proest, de lucht is zo vol. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 258). – Zie de samenst. **smeerproest** en vergelijk **proesten** en **proesterij**.

proesten, zw. ww., intr. en trans. Zie de wdbb. – 1) *Fniezen, sputteren*. || Proest toch niet zo over tafel, keer je om. Hij proest alles in me gezicht. – Evenzo elders. Vgl. ook **hoesteproesten**.

2) *Morsen, smeren* (de Wormer). || Kom, schei nou maar uit mit die bezem, je proeste hier alles vol. Laat de honden buiten, ze lopen de boel maar vol te proesten (*van een kind dat met eten kladt*). – Vgl. **proest** en **proesterij**.

proesterij, znw. vr. *Vuile rommel, smeerboel* (de Wormer). Vgl. **proesten**. || Mijn hemel, wat is 'et hier 'en proesterij! – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 258).

proetelen, zw. ww., intr. *Morsen, morsig werken*. || Zit toch niet zo te proetelen.

proeven, zw. ww.; vgl. **proef**.

prol, znw. vr. – 1) *Dikke brij, gekookt van meel en melk of wei*. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 84). Vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 1183, en zie de samenst. **proldag**, **prolpot**.

2) *Appelen en brood met melk door elkaar gestoofd in een aarden schotel en daarna in de oven gezet om een bruine korst te krijgen*. Ook wel *appeleprol*. – Vgl. Ned. Wdb. II, 565 op appelprol. Een dergelijk gerecht wordt als "prol van room" beschreven bij CHOMEL 799 b.

3) *De as van een vergaan kooltje*. || Wat heb je 'en prol in je test. – Zie de samenst. **proltest**.

4) Zijn prol beschutten, *zijn voornemen ten uitvoer brengen, zijn doel bereiken*. Iemand denkt b.v.: “Ja, nu moet ik dat en dat nog doen”, en wanneer het dan gedaan is zegt hij: “Zie zo, nu heb ik me prol beschut (*alles in orde gebracht*)”.

proldag, znw. m. *Kliekjesdag, middag waarop de restjes eten der vorige dagen opgewarmd en opgegeten worden*. Synon: **pannebruiloft**. || 't Is proldag, we hebben niks as lessies. – Vgl. **prol**.

prolilig, bnw.; zie **prullig**.

prolpot, znw. m. *Brijpot*. Zie **prol I**. – Ook als naam van een oliemolen te O.-Zaandam: de Prolpot. – Het woord komt ook voor bij de 17de-eeuwse Amsterdammers. || Sy knab'len an een korst van oudt verschimmelt broot, of nemen de prol-pot met grutten op haer schoot, BREDERO, *Moortje* 2784.

proltest, znw. vr. *Een test vol as van vergane kolen*. Zie **prol 3**. || Laat ik wat as uit je test doen, wat heb-je 'en proltest!

pronkje (uitspr. *prònkje*), znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *iets waarmee men pronkt, dat men te pronk zet* (beeldjes, vaasjes, enz). || Een pronkie op de schoorstien (d.i. *schoorsteenmantel*). Ik ken nog wel 'en paar pronkies gebruiken.

Prooien, Naam van een buurt te Assendelft, ook wel het Laantje geheten. || Het halve huysgen ende werve in de Kerckbuyert op Proyen in onssen banne, *Hs. U. 20, f° 221 r°* (Assendelft, a° 1584), prov. archief – Een stuk land daarbij heet eveneens Prooien. – In de 17de eeuw ook als geslachtsnaam. || Thijs Heyndericksz. alias Thijs Prooyen (te Westzaan), *Hs. (a° 1615)*, archief v. Westzaan.

prook, znw. – 1) *Een rechthoekig omgebogen koperen haakje (duimpje) of opwaarts gebogen ijzeren pen, die in een muur wordt geslagen om er iets aan te kunnen ophangen*. || Slaan effies 'en prokie in de weeg voor 'et schilderij. Hang je jas maar an ien van de proken. 2) *De versierde haak of knop, waaraan men het koord, dat een staatsiegordijn in het midden bijeenhoudt, vastmaakt*. || Twee proken met bloemwerk, *Verkopings-Catal. Breet* (a° 1893), 75.

3) *De kromme punt aan een ijsboom*. || 20 Prooken tot ijsboomen, *f 4,–, Hs. invent. walvisvaarder* (a° 1742), Zaanl. Oudhk.

4) *De grote spijker, waarmee de ijzeren plaat en ring onder aan de houten stamper van een oliemolen bevestigd worden*. Aan iedere stamper zijn daartoe drie proken nodig. Zie *Groot Volk. Moolenb. III, pl. 4*.

Het woord prook behoort bij Gron., Overijs., Oost-Friesl., Ndd. preukel, *spitse doorn, puntig voorwerp van ijzer of been*, en preukelen, *herhaaldelijk steken* (VAN DALE, MOLEMA, GALLÉE, KOOLMAN, SCHAMBACH, enz.): vgl. Meng. prokien, *prikken* (STRATMANN).

proost, znw. m. Een werktuig bij het heien met de hand. *Een houten paal van omtrent een vuist dikte en een meter lengte, met een handvat in het midden en aan de beide uiteinden een ijzeren band*. Is de heipaal zo diep in de grond geslagen, dat men er slechts al bukkende op de heien kan, dan verlengt men deze door er de proost op te zetten, welke met de uitspringende benedenband om de paal heensluit, en slaat dan op de proost. || 1 Proost, 1 slaghaak, 1 koevoet, *Hs. invent. (a° 1787)*, Zaanl. Oudhk. 3 Rollen, 1 marie en 1 proost, *Invent. molenmakerij* (a° 1846), aldaar.

prop, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de molenmakerij. *Het van boven afgeronde houten blok aan de voet der stutten van een molenstelling*. Ook wel **stellingprop**.

proppie-dik, znw. onz. *Een dikke prop, een dik persoon*. || Ik wou niet graag dat mijn vrijer zo dik was; een dure man in de pot. Neen als {p.350}

Gerrit zo'n proppie-dik was, dan gaf ik hem de zak. *Bloem van Zaandijk 27*.

propschiet, znw. m. *Proppenschieter*. – Zegsw. Hij is propschiet, *hij is nijdig, boos*.

Provenstuk, znw. onz. Daarnaast ook **Provenstek**. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Zuidend. || Provensteck, *Maatb. Kromm.* I (a° 1639). Proovestuck, *Polderl. Kromm.* (a° 1665) f° 99. 't Proevestuck, ald. (a° 1680), f° 56. – De naam is samengesteld met Ned. prove, prebende, en duidt dus aan, dat eertijds uit de opbrengst van dit stuk een prove werd betaald. – Ditzelfde was ook met sommige andere landerijen het geval; vgl. “Een kamp ... daer nu ter tijt die naeste lendens of sijn Guurt Willem Claes weduwe ... an die suytzide ende die papelycke proven an die noertzide”, *Hs. T.* 118 f° 7 v° (W.-Zaandam, a° 1561), prov. archief.

prugelen, zw. ww.; zie *priegelen II*.

prugelhoutje, **prugelstok**, znw.; zie *priegelen II*.

pruik, znw. vr.: zie een zegsw. op *alebres*.

pruikebol, znw. m. Zie de wdbb. – Schertsend ook voor *een hoofd met haar*. || Wat heb-je 'en mooie pruikebol. Je pruikebol zit helemaal in de war.

pruim, znw. vr. Zegsw. Ze zegt geen pruim voor een mand vol, *zij zou het woord “pruim” niet willen zeggen, al zou ze er een hele mand vol voor krijgen*, met toepassing op een vrouw, die trots, stijf, uit de hoogte is. – Op dezelfde wijze in de Neder-Betuwe: “hij zeg’ geen pruim van een ben vol”.

pruimen, zw. ww.; vgl. *droogpruimer*.

pruimesas, znw. *Sas van een pruim tabak, uitgespogen speeksel van een tabakspruimer*. Vgl. *sas*.

prullen, zw. ww., intr. *Pruilen, pruttelen* (de Wormer). || Zit nou niet zo te prullen, dat geeft toch niks. – Het woord was vroeger ook elders bekend; vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 476. – Zie *prullig*.

prullig, bnw. Daarnaast soms **prollig**. *Knorrig, pruilig*; vooral van een stout kind. Zie

prullen. || Wat is Antje prullig vandaag, ze is vast niet goed.

prut, znw. vr. *Een dikke, brijachtige massa; het bezinksel van allerlei vloeistoffen*. Zie de wdbb. || Doen de prut van de koffie maar weg. Wat zit er 'en prut in de inktpot. – In het bijzonder: a) *Bezinksel van olie of traan*. Hetz. als **dik**. Vgl. de samenst. *pruthuis, prutkoker, prutkokerij, prutkoper, prutmolen*. – b) *Gestremde melk*. || “Daar komt de boer met karnemelk an. Kom laat de boer maar lopen, dan hebben wij geen prut of karnemelk te koopen” (*kinderrijm*), *De Gids* 1893, IV, 1. – Evenzo hier en daar elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 258; *Hs. Kool*). || De Stolmelk, het welk melk is, die door de lebbe gestolt, dadelijk verkocht, en bijzonder te *Amsterdam*, onder den naam van *Prut*, vertierd wordt, BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 339. So aan Vis, so aan Vlees; so aan Melk, aan Room, aan Prut, aan Gebak, aan Gestoof, *Groot Hoorns Liedboek* 2, 170. Vgl. *prutter*. – c) *Modder, slik*. || Wat zit er 'en prut in die sloot. Ik ben in de prut 'ezakt. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 258; BOUMAN 85). Vgl. *prutten, prutboel, prutschuit, prutsloot*. Prut wordt ook minachtend gezegd van alles wat slecht of lelijk is in zijn soort. || 't Is 'en hoed om “prut” voor te zeggen. Dat's en dag, daar je “prut” voor zeggen magge (*een miserabele dag*). Och wat! prut! (*larie!*) – Prut zeggen wordt ook gebruikt in de zin van *zijn minderheid erkennen, onderdoen*. || Daar moet je prut voor zeggen (*daarin moet je voor mij onderdoen*, b.v. als iemand door meerdere rijkdom of invloed iets doen kan, dat de ander moet laten). Zeg maar prut (*erken maar, dat ik je de baas ben; geef maar toe*). Evenzo ook in W.-Friesl.; *Hs. Kool* zal met “prut zeggen, uitscheiden” (d.i. toegeven, zich niet meer verzetten?) wel hetzelfde bedoelen. – Prut dient ook om, met een znw. samengesteld, daaraan een minachtende bet. te geven. || Ik zet zo'n pruthoed niet op. Trek toch zo'n prutbroek niet an (*kies toch niet zulk lelijk goed uit om je broek van te laten maken*). 't Is me 'et prutjassie wel! – Vgl. Vla. pruts, *wat slecht is in zijn soort, wat weinig waarde heeft* (SCHUERMANS, DE BO).

prutboel, znw. m. *Modderboel, smeerproest*. Zie *prut*. || 't Is toch zo'n prutboel an de weg.

pruthuis, znw. onz. – 1) *Traankokerij, gebouw waarin de prut van Walvistraan gekookt wordt om er de goede traan uit te halen.* Thans verouderd. || Junij verbrande een Pruthuys van Maerte Sevenhuyse, *Journ. Caeskoper*, 5 Juni 1695.

2) *Oliedikkerij, inrichting om prut (dik van olie) uit te koken.* Synon. **prutkokerij**.

prutkoker, znw. m. *Iemand die het bedrijf uitoefent van prut koken; eigenaar van een pruthuis.* Synon. **prutter**, **oliedikkoker**. – Vgl. **prut**.

prutkokerij, znw. vr. Hetz. als **pruthuis**; zie aldaar. || 28 Ditto verbrande op Zaerдам de prutkokerij van Cornelis Arian Losies, *Journ. Caeskoper*, 28 Aug. 1703.

prutkoper, znw. m. *Iemand die prut (dik van olie) opkoopt.* In de 17de e. ook als bijnaam. || Dirck Dirckz. Prutkooper (te Jisp, a° 1688), HONIG, *Studiën* 2, 125.

prutlip, znw. vr. *Neerhangende onderlip, pruillip*, bij kinderen die huilen. Vgl. Ned. pruttelen. || Je hoeve (*behoeft*) niet zo'n prutlip te zetten, zo erg is 't niet.

prutmolen, znw. m. *Minachtende benaming voor een oliemolen die knoeigoed maakt en uit de prut (oliedik) nog olie perst.*

prutschuit, znw. vr. *Baggerschuit, schuit waarin de uit de sloot gebaggerde prut wordt gestort en vervoerd* – Zie **prut** en **prutten**.

prutsen, zw. ww., intr. *Beuzelen, onhandig* {p.351}

bezig zijn. || Hè, wat zit je deer te prutsen. Hij prutst maar zo wat. – Waarschijnlijk is het woord van elders ingevoerd, daar men anders prussen zou zeggen. Prutsen kent men ook hier en daar in Z.-Holl., terwijl het in Vlaand. en de Kempen, vooral in de vorm prutselen, zeer gewoon is (SCHUERMANS, DE BO). Vgl. **prutser**.

prutser, znw. m. *Knoeier, beuzelaar; vooral iemand die zaken drijft welke niet veel beduiden, kleinhandelaar, parlevinker.* – Zie **prutsen**. || Och, 't is maar zo'n prutser.

prutsloot, znw. vr. *Moddersloot, vervuilde sloot.* – Zie **prut**. || Ik ben in 'en prutslootje 'evallen. Ze mochten die prutsloten wel deris uitbaggeren. Ooievaar, lepelaar, langpoot, je moer is dood, je vaar is dood, je kinderen leggen in de prutsloot (*kinderrijm*). – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 85).

prutten, zw. ww., intr. *Baggeren, modderen, de prut uit de sloot halen.* Zie **prut**. Ze bennen weer an 't prutten. De sloot wort 'eprut. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 84). – Vgl. **uitprutten** en **prutter**.

prutter, znw. m. – 1) *Melkverkoper; iemand die melk uitvent, doch deze van de boeren koopt, daar hij zelf geen koeien bezit.* Ook in de samenst. melkprutter. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 258). Vgl. **prut**.

2) *Iemand die het bedrijf uitoefent van prut koken.* Hetz. als **prutkoker**; zie aldaar. || Hij is prutter.

3) *Baggerman, iemand die met een beugel de prut uit de sloot baggert.* Zie **prutten**. || De prutters ben weer an de gang.

pruttig, bnw. *Dik, modderig, vol prut.* Zie **prut**. || Wat is die koffie pruttig. Met zukke pruttige ink ken ik niet schrijven. De sloot is weer zo pruttig, ze magge nodig baggeren.

***puimen**, zw. ww.; vgl. **doorpuimen**.

puin, znw. vr.; vgl. **raappuin**, en zie slorzige puin op **slorzig**.

puisje (uitspr. pòisie), znw. onz. In de uitr. een puisie vangen, *deurtje-schel doen, bij iemand aanschellen, en dan weglopen om de meid vergeefs de deur te laten opendoen.* || Dat puisie vangen alle avenden is 'en last. "Wie schelde er?" "O, 't was 'en puisie." – Evenzo elders in N.-Holl. puisjes vangen (*Taalgids* 2, 120). Puis is een bijvorm van poes en komt in die zin bij de 17de-eeuwse Hollanders herhaaldelijk voor; zie OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 253. Vgl. verder de synon. uitdrukkingen, een muisje vangen, muisjes bellen (Dordrecht), een rat jagen (Breda), bolgies vangen (Delft), *Taalgids* 4, 40. Een botje vangen is *iemand niet thuis treffen*; zie op **bot II**.

puitaal, znw. m. Daarnaast **puiteel**. *Zekere vis*; zie de wdbb. Synon. **mag**. – Ook als naam van een stuk land te Krommeniedijk. || Puyteel, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 195. Puyt ael, *ald.* (a° 1680), f° 120.

puk, znw. m. Verkl. **pukkie**. *Een klein kind; een mens of dier dat klein is in zijn soort.* – Synon. **purk**, **punnek**, **beuker**. || Wou zo'n kleine puk teugen me vechten? 't Is 'en pukkie van 'en kind. 'En puk van 'en dier. – Daarnaast soms ook een **peukie** voor *een klein knaapje*. Ook wel *een klein eindje sigaar*, in welke zin het woord ook elders bekend is. || Ik heb nag 'en peukie bewaard, dat zel ik maar opsteken. – Op Z.-Beveland is **peuke** *iets dat weinig betekent* (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 2, 230). – Vgl. verder Eng. **puck**, *kabouter*, Ono. **pûki**, *knaap*, Ysl. **pokr**, *kabouter*, Oost-Fri. **pökel**, *dwerf* (KOOLMAN), Overijs., Ndd. **pook**, *klein kind, vergroeid wezen* (O. Volkst. 1, 151; GALLEÉ; *Brem. Wtb.*; SCHAMBACH). – Vgl. de samenst. **ukkepuk**.

pukkelen, zw. ww. *Zeker spel in de winter, waarbij men een kaatsbal op een stok met een schep legt en over het ijs voortwerpt*. Naar het schijnt thans in onbruik. – Vgl. Ndd. **pukken**, **pukkern**, *stoten, slaan* (FRANCK op **pochen**; KOOLMAN op **puchen** en **pukkern**).

pukvig, bnw. *Pokvig, pokdalig*. || Wat 'en pukkige eerdappelen (*aardappelen met veel putten*). Kijk die kaas ers pukkig wezen (*pokdalig op de oppervlakte*).

pul, znw. onz. Verkl. **pultje**. – 1) *Het jong van een eend, zwaan of kip*. Synon. **pulp**, **piepel**. || Een eend mit tien pullen. Kijk ers wat 'en lieve pultjes. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 86; *Taalgids* 2, 120); ook KIL. vermeldt: “**pulle**, Holl. j. **poelie**, **pullaster**, **pullastra**”. Vgl. Fri. **einepyl**, onz., *jong van een eend* (HALBERTSMA 880), Ned. **piel**, *jonge eend* (VAN DALE), Geld.-Overijs. **pîlente**, **pîleke** (GALLEÉ 22 b), Oost-Fri. Ndd. **pile**, **pîl-ânte**, **pîlke** (KOOLMAN 2, 717; SCHAMBACH 154). – Zie de samenst. **eendepul**, **hennepul**.

2) *Klein kind*, maar meestal in minachtende zin: *stumperd, zwakkeling*. || Drie maanden 'etrouwd, en nou al 'en pultje! – Heb-je 'et kindje van Guurt al 'ezien? och, mens, 't is zo'n pultje. – Vgl. de samenst. **hoerepul**.

3) In deze zin mann. *Olieslager, werkmán op een olieslagerij*. Meestal in de samenst. **oliepul**; zie aldaar. De bijnaam zal wel gegeven zijn, omdat olieslagers in hun werkpak dezelfde gele kleur hebben als eendepullen. – Vgl. **pullen**.

pullen, zw. ww., intr. *Pul zijn, werken op een oliemolen* (Wormerveer). Zie **pul** 3. || Me man heb 'en aâre stiek (*betrekking*), hij pult nou op de Vrijheid.

pulp (I), znw. *Jonge eend*. Thans verouderd. – Synon. **pul**, **piepel**. || Op 't gesichte van een Eend, met Pulpen, SCHAAP, *Bloemt.* 79.

pulp (II), bnw. *Week, niet doorbakken, ongaar*, van gebak (Westzaan). – Zie synon. op **kliemerig**. || Wat ben die poffertjes (oliekoeken, enz.) {p.352}

pulp. – Ook als znw. voor *een ongare, niet doorbakken plek*, in brood en ander gebak (Krommenie). || Er zit 'en pulp in.

pulpedief, znw. m. Scheldnaam voor een *ooievaar* (Krommenie). Zie **pulp I**. || Ooievaar, lepelaar, pulpedief: wanneer zel ik je weerzien?

pulveren, zw. ww., intr. *Tot stof worden, verweren, uiteenvallen*. Van **pulver**, *stof*. || Wat begint die stien te pulveren.

punnek (uitspr. *punnək*), znw. m. *Klein kind, klein kereltje*. Synon. **purk**, **puk**, **urk**. || Daar komt me zo'n kleine punnek en die vraagt me om op te steken (*zijn sigaar aan te mogen steken*).

punneken, zw. ww., intr. – 1) *Peuteren in de neus, pulken*. Synon. **purreken**. || Punnek niet zo in je neus. – Evenzo te Oud-Beierland. – Vgl. **punnekneus**.

2) *Dik wolkoord vlechten op een kurk*. Synon. **purreken**. Men boort daartoe een gat door de kurk, steekt vier spelden daaromheen, trekt de draad door het gat en vlecht op de vier

spelden. Ook neemt men wel een houten klos van naaigaren, waarin men vier spijkers slaat. – Evenzo in Waterland.

3) *Hard lopen, rennen.* – Zie synon. op **kielen II**. || Kom jongens, punneken!

punnekneus, znw. m. *Iemand die in zijn neus punnekt* (de Koog). Zie **punneken I**. || Wat ben-je toch 'en punnekneus.

punt, znw. vr.; vgl. **aanpunten**.

puntdoek, znw. vr. *Een gepunte doek*. Zie **doek**.

puntel, znw. m. Ook in verkl. **punteltje**. *Het houtje waarmede men puntelt*. Zie **puntelen**.

puntelen, zw. ww., intr. Daarnaast **punteren**. *Zeker jongensspel, gespeeld met een houten plak en een aan beide uiteinden gepunt houtje (puntel)*. Hetz. als **priegelen**. Zie **priegelen II**.

punteren, zw. ww., intr. – 1) Bij het tolleren. *Het op de punt heen en weer springen van een tol, die niet goed gezet is en dus niet blijft draaien*. || “Piet is dol (zijn tol is af).” “Nietes, hij heb nog 'epunterd.”

2) Zeker jongensspel. Hetz. als **puntelen**; zie aldaar.

puntvijltje, znw. onz. In houtzagerijen. *Een vijl om de punten der zagen aan te scherpen*.

pup (I), bnw. *Loom, niet wel* (Westzaan). || Ik ben zo pup. – **Pup** zal wel de dialectische vorm zijn van **pip**; vgl. Ned. **pips**, *flauw, ongesteld*, en de **pip**, *zekere vogelziekte*.

pup (II), znw. vr. *Pip*; zie de wdbb. – Ook als verwensing. || Krijg de pup van mijn portie (*van mijn part*).

purk, znw. m. Verkl. **purkie**. *Een klein, niet uitgegroeid kind of dier; dwerg, achterblijver* (de Wormer). – Synon. **punnek**, **puk**, **urk**. || Dat kind is toch zo'n purk, 't wil maar niet groeien. 't Skeep (*schaap*) heb twee goeie lammeren, maar 'et derde is 'en purkie. 't Benne purken. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 86). Ook in het O. van ons land is **pork** een *klein kind* (*O. Volkst.* 1, 151). In Oost-Friesl. betekent **purks** *dwerg* (KOOLMAN 2, 776).

purreken, zw. ww., intr. – 1) *Peuteren, pulken, wroeten*. Daarnaast soms **poereken**. || Wat purrek je weer in de kachel. Zit niet zo in je neus te purreken. Purrek niet mit de schaar in de tafel. – Evenzo in Waterland. – Vgl. **punneken**. Synon. **poerleken**.

2) *Koord vlechten op een kurk met vier spelden*. Hetz. als **punneken**; zie aldaar.

pus, znw. vr.; zie **puts**.

put, znw. m. Zie de wdbb. – In molens. *Het ijzeren bakje, waarin de tap van het spil draait*. In pelmolens is de **put** met vier wiggen in de pan vastgemaakt, in oliemolens rust hij op een legeringsbalk. – Bij het bikkelen met kootjes is **put** of **putter** de beknaming van een der zijden van de koot. Zie **koten 2**. || Nee, eerst putten en dan ruggen. – Zie verder op **pet** en vgl. de samenst. **ierput**.

puts (uitspr. *pus*), znw. vr. Verkl. **pussie**. – 1) *Leren emmer om water te scheppen, brandemmer*. || Een pus vol water. Wet (*wat*) lachte ze, as een turfskipper veurbai voer, die een pus met water skepte en derloi een mal woordje toeriep, *Sch. t. W.* 275. Vroeger kwamme (*kwamen*) de brandmeesters nakijken of ieder wel 'en dichte pus in huis had. – Vgl. de samenst. **teerputs**. – **Puts** is ook elders gebruikelijk (VAN DALE); KIL. heeft “**putse**, Holl. Zeland. *situla nautica*”. In de 17de e. is het woord zeer gewoon. || Een pudse met een henghsel van touw gemaect. *Handv. v. Ench.* 230a (a° 1661). Dus moesten ... twee Mannen gestadigh met pudsen het overstortende water uythoosen, STRUYS, *Reysen* 212. Oock waren wij wel een puds van doen om water te putten, VAN RIEBEEK, *Dagverhaal* 1, 384. Twee pudsen om uyt te drincken, *ald.* 1, 563. – Vgl. verder Ndd. **pütse**, Oost-Fri. **püsse**, Zweeds **pytts**, Noors, Deens **pös**.

2) Bij vergelijking. *Mans- of kindermuts*. || Zet je pus mar op. 'k Heb 'en nuwe pus van me moeder 'ekregen. Wat 'en lekker warm pussie.

putten, zw. ww.; vgl. **watertje-put**.

putter, znw. m.; zie **put**.

puur, bijw. *Nogal, tamelijk, vrij wat*. || 't Is puur koud vandaag. 't Is puur mooi. Hij is puur in zen schik. 't Gaat nogal puur gauw. Der is puur handel in dat artikel. Vader is ziek, 't is puur erg. Hij weet er puur wat van. 't Lijkt puur wat. In deze eigenaardig verruimde bet. is puur in geheel N.-Holl. gebruikelijk (BOUMAN 86; *Navorscher* 7, 258).

puut, bnw. In de uitdr. hij is puut, hij is dood (Assendelft). – Vgl. Brab., Vla. pietdood, morsdood; pietstil, doodstil (SCHUERMANS 476).

{p.353}

R

raad, znw. m. Daarnaast soms nog reed. Zie de wdbb. || Ik zel je 'en goeie reed geven. – Vgl. de samenst. *wanraad*.

raag, znw. onz. *Rag, spinrag*. || Wat zit er 'en raag an 'et zolder. Neem dat raag ers weg. – Ook *herfstdraden*. || 't Veld is mit raag bedekt. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 86), en in het Stad-Fri. spinraag. Vgl. bij KIL. raghe naast ragh. In de 17de e. vindt men raag o.a. ook bij CATS en DE BRUNE (OUDEMANS 5, 758). – Vgl. *ragen*.

raai, znw. vr.; zie *rei*.

raak, znw. vr.; vgl. *slaraak*.

raam, znw. onz. Zie de wdbb. – a) *Venster*. In deze zin meestal vr. || Ze zit voor de raam. Zet de raam open. – b) In een koestal. *Een soort van rooster van latten, waarop de beesten staan en dat met stro wordt overdekt* (de Wormer). Het raam dient om de urine gelegenheid tot wegvloeien te geven en wordt gewoonlijk alleen gebruikt voor stieren. – c) *De vierkante bouw van een koe*. In de uitdr. er leit 'en goed raam in, het is een vlugge vierkante koe, zwaar van bouw en welgemaakt van leest. Evenzo in de Beemster (BOUMAN 86). – Vgl. verder de samenst. *schilpraam, steenraam*.

raamd, bnw. Voor geraamd. Van een ijzeren schop. *Geboeid, van een opstaande rand voorzien, omraamd* (Assendelft). Een raamde schop wordt gebruikt om bagger uit de sloot te scheppen of om mest te verschoppen.

raamfuik, znw. vr. Bij vissers. *Zekere soort van fuik met een groot raam*.

raampost, znw. m. *De onderste drempel van een raamkozijn*. || Zet de bloempotten maar op de raampost. – Evenzo elders in N.-Holl. – Eertijds in dezelfde zin glaaspost (van glas, *venster*); vgl. de aanhaling uit SOETEBOOM, *N.-Holl. Ontrust*. 52, op *voorschot*.

raap, znw. vr. Daarnaast ook reep. Zie de wdbb. || Een schuit met rêpen. – Zegsw. Op zen raap zijn, in zijn schik, in zijn nopjes zijn. – De rapen benne gaar (van een vrouw gezegd), *zij moet spoedig bevallen*. – De rapen zijn gaar, ook gezegd van personen die ruzie krijgen. || Toe Piet dat ok nog zei, toe waren de rapen gaar. – Vgl. de samenst. *rapekelder, rapesteel*.

raappuin (met klemmt. op *raap*), znw. vr. *Uitgezochte, beste puin*. Raappuin bestaat alleen uit grote stukken, hoofdzakelijk halve klinkers. – Evenzo elders in Holl.

raapstommel, znw. m.; zie *stommel*.

raar (I), bnw. Zie de wdbb. || Ik voel me raar (*ik ben onwel.*) – Ook: *aardig, grappig*. || 't Is zo'n rare jongen. – Vgl. *raar II* en *rarig*.

raar (II), znw. In de uitdr. er is geen raar an, er is geen aardigheid aan. Vgl. *raar I*. || Nou, deer (*daar*) is ok niet veul raar an. – Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 82: "Ik hoor dat het hier even *ridicul* is in de Hollandsche Kerk, als in de Hollandsche Comedie te gaan. Mama wilde er echter heen,

{p.354}

maar er waren geen dertig mensen, en allen maar burger-luidjens; den dan is er geen raar aan".

raasdondertjes, znw. Ook raasdonders. Alleen in het meerv. *Gekookte grauwe erwten, die niet uit de schil gebarsten zijn en dus goed rollen en leven maken bij het uit de pan gieten*. ||

Ik wil nog wel wat van die raasdondertjes hebben. – De uitdr. is ook elders bekend, inz. bij leger en vloot; vgl. *O. Volkst.* 2, 120.

raband (met klemt. op *ra*), znw. m. Steeds in het meerv. rabanden. Op een binnenvaartuig. *Zekere touwen boven aan het zeil, waarmede dit langs de mast naar boven wordt gehesen.* – De rabanden doen dezelfde dienst aan de bezaan als de leuvers aan de fok.

rabat (met klemt. op *bat*), znw. onz. *Een oud, bouwvallig huis, krot.* || Ze wonen in 'en rabat. – Evenzo te Amsterdam (*O. Volkst.* 1, 41). – Ook van *oude, kapotte meubelen*. || Kijk ers, wat 'en rabat van 'en stoel. – Vgl. Fra. grabat, *méchant lit, tel que sont ceux des pauvres gens* (LITTRÉ 1, 1907), Lat. grabatus, *rustbed*. – Zie **rabattig**.

rabattig, bnw. *Oud en armoedig.* Zie **rabat**. || 't Is er 'en rabattige boel.

Rabbeling, znw. vr. Als naam van land te Oostzaan, dat aan kleine stroken ligt. Rabbeling wil zoveel zeggen als *flarden, rafels*. – Vgl. **rabbig**. || Tien stukken best wei- en hooiland, zijnde de Rabbeling met hetgeen er aan verbonden is, in de Veen bewesten het Twiske, groot 41 aren, 16 centiaren, *Verkoopbiljet* (a° 1893).

rabbig, bnw. *Slordig, oud, kapot, zodat er de flarden bij neerhangen.* || 't Is er toch zo'n rabbige boel, ik zou der niet graag in zitten. 't Behang is zo rabbig, 't mag nodig wat op 'eknapt worre. Die rabbige jongen ken wel weg. – Vgl. **rabbeling**, **rap** en **rapperig**.

rachelbel, znw. vr. *Rachel, slijm, dikke fluim.* Evenzo bij WEILAND; VAN DALE vermeldt het woord in de zin van *morsig wijf*. – Vgl. VERCOULLIE 216 en DE JAGER, *Freq.* 1, 484 op rachelen.

rad, znw. onz.; vgl. **krabbelrad**, **kruirad**, **schelrad**.

radder, znw. m. In de uitdr. an de radder wezen, *diarree hebben* (Assendelft). || Me broer is an de radder. – Zie **radderen**.

radderen, zw. ww., intr. *Loslijvig zijn, dun afgaan*, inzonderheid van vee (Assendelft).

Synon. **fleerzen**, **fleren**. || Wat raddert die koe. – In de Beemster zegt men rasken (BOUMAN 87). – Vgl. **radder**.

rafel, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook van hout, dat ruig, harig is aan de zijde waar het doorgezaagd is. || Wat zitten der 'en rafels an 'et hout: de zaag is zeker stomp.

rafelig, bnw. Zie de wdbb. – Ook van hout; zie **rafel**. || Die balk is erg rafelig.

rafeling, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. De rafeling komt er in, *het begint te rafelen, raakt versleten*, van linnengoed. || In de boorden begint de rafeling te komme, ik moet er telkens eentje afschaffen. As der ienmaal de rafeling in komt, ben-je gauw van de hele boel of. – Vgl. **rabbeling** en **reveling**.

rafelscheer, znw. vr. In de uitdr. iemand om de rafelscheer sturen, *hem vergeefs laten lopen* (Zaandam). Zie verder op **dakscheer**. – Ook zegt men: Ben je weer met de rafelschaar an de gang?, *doe je weer onnuttig werk?* – De uitdr. iemand om de rafelscheer sturen is afkomstig van de houtzagers, die daarbij doelen op een niet bestaande schaar om de rafels van het hout af te knippen. Vgl. **rafel**. – Rafelschaar wordt echter ook wel gebruikt voor een schaar waarmede men de rafels van kledingstukken afknijpt, wat een nutteloos werk is. || Ik mag wel 'en nuw halfhempie kopen: ik moet de rafelscheer weer gebruiken.

rafter, znw. m. – 1) *Een van boven toegespitste smalle plank, palissade, zoals men voor hekken gebruikt.* || Zet maar 'en hek mit rafters. Der is 'en rafter van 'et hek los. Ook en sal niemant hooger of lager in 't toekoomende moogen heyne (*schutten zetten*) als 6 voete uyt de gront dicht van deele, en 4 voete rafters daarenboven, soo imant rafters belieft te setten ... Soo en sal niemant van de eygenaers enige timmeragie hooger moogen bouwen op sijn erf, uytgesondert de rafters op 't schut, als ses voeten uyt het mayvelt te meeten. *Hs.* (a° 1714), verz. Honig. – Vgl. **rafterhek**. – Vroeger had rafter, ook in de samenst. rafterdeel, de ruimere bet. van *plank, balk*, in 't algemeen. || De Hollesloot, het welke nu is een wijt ende by hart weder een onghestuymich water, tgeen nochtans voor desen, meest landt is gheweest, soo datmen met een Rafter-deel, ofte Balck gaen mochte, van Zaanden tot over Ye toe,

SOETEBOOM. *Out-Zaanden* 22. – Evenzo verderop in N.-Holl. || Noch wist dese Vrouwe mede te verhalen, dat sy ... hadde hooren seggen, dat het landt van de Vennepe, en het land van Hillegom aen malkander quam, ende datmen met een rafter ofte planck over de sloten konde gaen, van d'eene plaets op d'ander, LEEGHWATER, Haerlmb.⁷, 9, § 8. Een plank, rafter of daly, BRANDT, *Hist. v. Enchuysen* 5. In de *Ordonnantie van de Vracht-loonen voor de Schippers* (a° 1656) staat tusschen delen, kerksparren, kapravens en barkoenen: Van een hondert gemeene Rafters, 0-12-0; ... van een hondert dubbelde Rafters, 0-14-0; van een hondert enkelde Rafters, 0-10-0, *Handv. v. Ench.* 323a. Item soe en moet niemant der kercken goet nemen van dat kerckhof, als yser, stien, rachteren, sparren ende alle ander goet, tensy by der kerkmeesters wille (*keur v. Barsingerhorn*, a° 1468), *Wfr. Stadr.* 1, 179. {p.355}

Item Rapurst van enen rafter toet (*toot*, d.i. *tote*) eenre wintweer IIII sc(ellinc), *Rek. v. Egmond*, f° 26 v° (a° 1388). – Ook KIL. vermeldt “rafter, *materia trabis, lignum rude, & sudes, & tignus, tignum*”. Bij PASTEUR, *Bouwkw. Handwdb.* 2, 347 leest men: “rafters, (Fra.) coupeaux, (Hgd.) bohlenstücke zijn stukken van Noorsche deelen, van 1¼ to 2 el lengte, welke bijna tot geen gebruik dienstig zijn”. – Men vindt het woord ook in het Ags. ræfter, (BOSWORTH-TOLLER 784), Eng. rafter, *balk*. – Verwant is het Gri. woord voor *knots*. 2) In de droogschuur van een papierfabriek. *Zekere van scharnieren voorziene klampjes, waarmee men de vellen papier, die te drogen gehangen worden, vastklemt*. Het papier hangt deels over de lijnen, deels tussen rafters.

rafterdeel, znw. vr.; zie **rafter**.

rafterhek, znw. onz. *Palissadehek, hek waarbij de dwarslatten met verticale rafters zijn bekleed, telkens met een kleine ruimte tussen elke twee rafters. Zie rafter*. – Tegenwoordig zegt men hiervoor ook rasterhek, door verwarring met Ned. raster. || Maak een rafterhek om 'et bleekveld.

rag, znw. onz.; zie **raag**.

ragen, onpers. zw. ww. Het raagt, *er zweven herfstdraden door de lucht*. Vgl. **raag**. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 86).

raggen, zw. ww., intr. *Met het lichaam tegen iets wrijven en schuiven, hangen, leunen*. || Zit niet zo te raggen op je stoel; je broek komt toch wel door. Wat rag-je weer tegen de tafel. Kinderen, rag toch niet zo. Rag je weer ders op moeders schoot? Staan niet zo teugen de muur te raggen. – Ook gezegd van een molen die moeilijk maalt, doordat de wind ongunstig is en door huizen wordt onderschept. || De molen staat te raggen. Hij staat te raggen en te nijten. – Het woord is in geheel N.-Holl. bekend (BOUMAN 86); *O. Volkst.* 2, 175) en waarschijnlijk ook elders. || Behalve deze middelen ter beteugeling der stieren, is er ook nog eene wijze van temmen der ossen bekend, ten einde hun het raggen en stooten te beletten; bestaande dit middel in een langen boom, ... die ... met de touwen aan de halzen der ossen en tot voor hun knieën hangt, zoo dat zij door dit middel belet worden wild te loopen, te springen of op elkander te raggen, BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 290 vlg. – Te Breda kent men raggen in de zin van *wild heen en weer lopen* (HOEUFFT 481). Evenzo zegt men op Z.-Beveland raggen en vliegen voor *ginds en derwaarts lopen* (TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 2, 231).

rak, znw. onz. Verkl. rakkie. Zie de wdbb. – 1) *Een deel van een weg of een vaart, dat zich rechtuit in de lengte uitstrekt of in rechte richting voortloopt*. || Dat's 'en heel rak. Nou nog 'en rakkie, dan ben we der. In dit rak hebben we de wind van achteren, maar in 't volgende krijgen we 'em zijds. Dat was 'en heel rak in de wind. – Zegsw. As er maar geen in-de-winds-rakkie komt, als er maar geen beletsel komt. – Vgl. de samenst. **Delfrak**, **Kerkerak**, **Moordenaarsrak**, **Varkensrak**, **Wolftrak**, **zaakrak**. – Evenzo elders bekend.

2) *Uitgestrektheid tijds, lange tijdsruimte*, in het bijzonder tussen twee maaltijden. In deze zin meestal in de vorm rek. || 't Is 'en heel rek, zo van 's morgens zeven tot 's middags twee

zonder eten. Je moete onderwijl maar wat eten; 't is aârs zo'n lang rek. – Zo ook elders in Holl. – Vgl. hiermee J. DULLART, *Oratyn en Maskariljas* (a° 1732), 96: “Doch eindelyk, om te verkorten 't lange rak, van al 't verhaal, enz.”

3) *Rek; toestel om iets in te zetten, op te plaatsen, aan te hangen.* || Hang de kleren maar over 'et rak. De eieren staan op 'et rakkie. Evenzo in samenst. droograk, klererak, enz. Zo ook elders. – Vgl. de samenst. *klosserak*, *lepelrak*, *messerak*, *theerak*.

raken, zw. ww.; zie een zegsw. op *bed*. Vgl. *beraken*.

rakker, znw. m. Bij de boeren. *Een houten plank met een lange steel, die daar middenin bevestigd is* (Assendelft). Met de rakker wordt de opgebaggerde modder over het land voortgeschoven en verdeeld. Synon. **flosser**. Een dergelijk werktuig om sneeuw op te ruimen heet *zaterdag*. – Vgl. *oprakkeren*.

rakkertje, znw. onz. *Een gescheurd glaasje of een glas zonder voet.* || Sjouwerlui hebben vaak 'en rakkertje bij erlui.

ramen, zw. ww., intr. *Snel en in bochten lopen*, zoals b.v. hazen en wezels doen. || De haas raamt heen en weer over 'et land. Wat loopt die wezenling te ramen. – Vgl. Ned. ramen (jagersterm), van windhonden, *het haas telkens omzetten en er naar grijpen* (VAN DALE). In het Oost-Fri. is ramen *in onvaste beweging zijn, rennen, zwaaien, heen en weer gaan*, van een haas, een slingerende wagen, enz. (KOOLMAN). Evenzo Eng. to roam, *rondzwerven, doorlopen*. – In de Beemster zegt men ramen voor *lopen met onzekere gang, waggelen*, van zwakke mensen of dieren. || De man is zo zwak, hij loopt te ramen. Wat raamt die koe (BOUMAN 87). – Vgl. *stalramig*.

Ramersven, znw. vr. Naam van een stuk land in de polder Achtersluis onder O.-Zaandam. Thans Rammersven geheten. || Ramersven, *Custb.* (a° 1741).

rammelassen (met hoofdtoon op *las*), zw. ww., trans. In de uitdr. door elkaar rammelassen, *dooreenwerpen, overhoop gooien*. || Toe wier (*wierd*) ze zo kwaad, dat ze de boel deur mekaar rammelaste. – Gewestelijk is het woord ook elders bekend (VAN DALE). – Daarvoor zegt men ook wel rammenassen.

rammelkoorts, znw. vr. Hetz. als *remelkoorts*; zie aldaar.

Rammersven, znw. vr.; zie *Ramersven*.

{p.356}

rampu, bnw. *Stuk, gehavend, slordig.* || Die kist is helegaar rampu. Wat is hier de boel rampu. Dat kleedje is veels te rampu om weer neer te leggen. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 87). Ook in de 18de-eeuwse kluchten. || De spa is heel rampu, en de hark is zonder steel, ALEWIJN, *Bedrooge Woekeraer* 22. – Rampu is het Fra. rompu, *gebroken*.

rand, znw. m.; vgl. *kaasrandje*.

rap, znw. onz. *Afval van hout, haksel, kleine spaanders; ook afgevallen takjes en bladeren die bijeengeharkt worden, raapsel.* || Een mand mit rap. Bakkers stoken wel met rap. Veeg 'et rap maar bij mekaar. (Wordt verboden) in eenige schuyten toback te rooken, waer dat in gelaeden is turff, riet, hooy, stroo, tacken of te rap, *Hs. keur* (a° 1724), archief v. Wormer. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 87). – Ook: *kleine stukjes afval uit het riet*, dat gebruikt wordt als strooisel waar de varkens op liggen, of voor bloembollencultuur. || Ze hebben 'en schuit mit rap 'ehaald. – Ook in deze zin elders in N.-Holl. || Soodat meest alle die laghe Landen weynich goede vruchten konden draghen, ander als Riet, Rap, Bobelen, Biesen, dompen ende ander onkruyt, LEEGHWATER, *Haerlmb.*⁷, 38, § 158. – Zie de samenstellingen *rapend*, *raphaak*, *raphok*, *rapmand*, *rapzak*, en vgl. *rapperig*.

rapas, znw. In de zegsw. van rapas op rapas, *van het een op het ander, nu eens dit, dan weer dat, nu hier en dan daar* (de Wormer). || 't Gaat maar van rapas op rapas. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 87). – In de 16de eeuw was rapas in Vlaand. bekend in de zin van *vlek, gehucht*. || Inghelant heeft noch ter tijt preter Londoniam luttel vaste steden: maer ligghen

onbesloten als rapassen, VAN VAERNEWIJCK, *Hist. v. Belgis* (ed. 1574), f° 66b. Veel dorpen, ende rapassen, *ald.*, f° 110c.

rapekelder, znw. m.; vgl. de basterdvloek grote groen in de rapekelder op vloeken.

rap-end (met klemmt. op *rap*), znw. onz. *Dat eind van het dorp, waar de armelijkste huizen staan*; in het bijzonder het Zuideind van de Koog. || Hij woont an 'et rap-end.

rapesteel, znw. m. Daarnaast rêpestaal. Zie de wdbb. en vgl. *staal II*. || Ik hou niet van rêpestalen.

raphaak, znw. m. In een bakkerij. *Een ijzeren stang van 2½ à 3 m lengte met rechthoekig omgebogen punt, dienende om het rap onder de oven om te roeren*. Thans spreekt men van *roerijzer*. || In 't raphok een raphaak, twee emmers, *Hs. invent. bakkerij* (Wormer, a° 1767), prov. archief.

raphok, znw. onz. *Het hok in een bakkerij, waar men het rap bewaart*. Vgl. **raphaak**.

rapmand, znw. vr. *Mand waarin houtspaanders geborgen worden*. Zie **rap**. || In iedere bakkerij benne ook 'en stuk of wat rapmanden. 6 Rapmanden, f 4, *Hs. invent. bakkerij* (a° 1723), archief v. Krommenie. – Ook elders gebruikelijk.

rappellement, znw. onz. Ook rapplement. *Berisping, standje*. – Van Fra. rappeler in de zin van *tot de orde roepen, tot zijn plicht terugbrengen*. || Hij heb 'en goed rappellement 'ehad. As je thuis komme (*komt*), zel-je ok wel 'en rapplementje krijgen. – Ook elders in Holl., Friesl. en Overijs. bekend.

rapperig, bnw. *Slordig, oud, zodat de stukken er bij neerhangen*. Synon. **rabbig**. – Vgl. **rap**. || Het end van de hark is zo rapperig en ruw; we mosten der maar 'en stuk ofzagen; aârs bezeer je je der nog an. Wat 'en rapperige stoel, de tien(en) hangen der an alle kanten bij. Dat karpel is zo rapperig, der is geen stoppen meer an.

rapzak, znw. m. Alleen in het meerv. rapzakken. *Jan Rap en zijn maat*. || 't Benne maar rapzakken. Die rapzakken hebben me hek weer om'ehaald.

rarig, bnw. *Raar, vreemd*. || 't Zag er wel wat rarig uit, maar dat kon me niet schelen. Ik wor (*word*) rarig (*gevoel me onwel*).

ratelspanig, bnw. *Gescheurd, gebarsten*; van hout, dat een scheur heeft rechthoekig op de middellijn. Thans ongebruikelijk. || Item alle dit werck te maecken van goet greenenhout ..., niet vierich ofte rodolff ofte ratelspanich, ende sonder onredelijck spint ofte waenkant, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – Vgl. bij VAN DALE ratelscheur als benaming van zodanige barst in hout, en Arnhems verratelen, *loslaten door vocht*, van kuiperswerk.

rauw, bnw. Daarnaast (te Oostzaan) reeuw (meest in de zin van *ongaar*). Zie de wdbb. || De arte binnen nog reeuw. – 'Et peerd van de baas het sen borst reeuw 'etrokken.

raveband, znw. m.; zie **reefband**.

raveling, znw. vr. In de naam van een stuk land onder Wormer. Thans naar het schijnt onbekend. || De wijde Raveling, *Hs.* (a° 1775), archief v. Wormer. – Het woord zal wel niets te maken hebben met raveling, draaikolk, dat in de 17de e. gebruikelijk was. || De ravelingen der Stromen, Droogten, Driftlandt, swemmende Eylandekens, Vogelen, Teilingen, Waterslangen, Bomen met Tacken en Wortelen, sekere teekenen van 't Lant, ontmoeten sy, en endelijck 't Eylandt Engana, Sumatra, de Strate Sunda, *Reys na de Oost-Ind.* 25 v°. Ook KIL. vermeldt: "ravelinghe, vortex, gurgles". – Vgl. **rabbeling**.

ravelwiel, znw. onz. In molens. *Zeker soort van molenwiel, waarvan het kenmerkende is, dat het aan de buitenrand tanden heeft, die in het verlengde staan van de wielschijf* (gelijk de horlogeraderen). Andere molenraderen hebben door de rand geslagen kammen en dollen. – In het bijzonder noemt men ravelwiel het grote wiel in een pelmolen, dat om het grote spil loopt en het steenspil in beweging

{p.357}

brenkt. Ook in meel- en papiermolens spreekt men soms nog wel van ravenwielen of ravenwieltjes. Gewoonlijk heten echter dergelijke kleine raderen varkens of stekelvarkens. – Rafelwêl is ook in Oost-Friesl. gebruikelijk; zie KOOLMAN 3, 5.

Ravensloot, znw. vr. Naam van een sloot op de banscheiding van Wormer en Jisp, tussen de Koksloot en de Ringvaart van de Starmeer. || Een stuk land op de Ravensloot. – De *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 heeft “Ravens Sloot”. In stukken uit de vorige eeuw vindt men soms ook Ravelsloot. || De Ravelsloot, *Hs.* (Wormer, a° 1765), prov. archief. – Zie **Ravensluis**.

Ravensluis, znw. vr. Naam van een sluis aan het einde der Ravensloot; zie aldaar. Thans niet meer aanwezig. || De Ravensluys, LAMS 550 (a° 1611). Een stücke lants ... gelegen in onse banne van Jhisps tusschen Ravensluys ende Smertcarn, *Hs. T.* 243, f° 3 r° (a° 1625), prov. archief.

ravetouw, znw. onz.; zie **reeftouw**.

razen, zw. ww., intr. Daarnaast soms nog rêzen. Zie de wdbb. || Hij wier rêzend. – Ook: het raast, *het gaat de perken te buiten, het is buitensporig*. || Die hoge rekeningen van de schilder, dat raast! – Vgl. **raasdondertje**.

razende, znw. (?) De betekenis blijkt niet. || Op den selven dijto int optrecke verloor Frans Cees Schoenes en razende van sij(n) vingers door syn meschet (*musket*); tot Oossaen verloor een syn hand, daar hij oock aen stierf, *Journ. Caeskoper*, 13 Apr. 1672.

recht, bnw. Zegsw. Recht is recht, en de kerk in 'et midden. – 't Is zo recht as 'en schele jongen zien ken. – Vgl. **spatrecht** en **rechtevoort**.

rechtbontje, znw. onz. *Een aan de muur getimmerd kastje onder een raam, dat naar voren uitspringt en dus van boven een richel of dekblad heeft, waarop men iets kan plaatsen; aanrechtbankje*. Men vindt de rechtbontjes zowel in kamers als in keukens. – Zie **bon** 2b. || Zet de blompotten maar op 'et rechtbontje. Wat is dat rechtbontje moddig (*smerig*).

***rechten**, zw. ww. Bijvorm van richten. In verschillende samenstellingen als aanrechten, oprechten, uitrechten. Vgl. *Ned. Wdb.* I, 276 op aanrechten. || Geen kramen op te regten, *Hs.* (a° 1737), archief v. Wormerveer. Maar doort doyen conde sy (nl. *de Fransen*) niet veel meer uytreghte, *Journ. Caeskoper*, 27 Dec. 1672. – Vgl. verder **rechtbontje**.

rechtevoort, bijw. *Thans, op het ogenblik; aanstonds, terstond*. || Een koopvrouw vraagt aan de deur: “Is er nog iets nodig?” “Nee, rechtevoort niet.” Ik zel der rechtevoort henengaan. Rechtevoort kom ik bij je. – Het woord is gewestelijk ook elders in Holl. en in Gelderl. nog bekend. Vroeger was het zeer gewoon; vgl. de plaatsen uit de *Staten-Bijbel*, uit HOOFT, HUGO DE GROOT, enz. bij OUDEMANS 5, 808 vlgg. en uit VONDEL in *Taalgids* 7, 292. Het woord wordt ook door PLANTIJN en KIL. vermeld en komt in de Middeleeuwen o.a. voor in de *Leid. Keurb.* (Gloss. 585).

rechtmast, znw. m. *De overeindstaande en met touwen vastgezette paal, waarmede door middel van een jijn zware gebinten, molenassen enz. worden opgericht of opgehesen; schalk*.

rechtouw, znw. onz. Bij molens. *Een zwaar touw om de molenroeden vast te zetten, als de molen staat*.

rechtuit, bijw. Zie de wdbb. – Soms ook als bnw. || Het rechthoekige park (*dijkvak*); zie op **park**. – Ook overdrachtelijk: *eenvoudig, alledaags (Krommenie)*. || “En hebben ze uit'ehaald (was er veel werk van de maaltijd gemaakt)?” “Nou, 't was erg rechtuit.”

redden, zw. ww.; vgl. **beredden** en **ontred**.

redderen, zw. ww.; vgl. **opredderen**.

reden, znw. vr.; vgl. uit een open reden op **open**.

redenatie (uitspr. *rædénásie*, met klemt. op *ná*), znw. vr. *Redenering*; meest in ongunstige zin. || Wat 'en redenatie; as je niks beters wete, ken-je ok je mond wel houwen. 't Is 'en redenatie van Jan Kalebas. Het zal wel weer een redenatie van koud en ongemak wezen (*het zal wel niets om het lijf hebben*), *Bloem v. Zaandijk* 80. – Evenzo elders in de volkstal (*O. Volkst.* 1, 178; MOLEMA 341).

reder, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de zeildoekweverij. *De fabrikant die hennep of garen aan zijn arbeiders uitgeeft om thuis te verwerken, en later het gereedgemaakte garen of zeildoek tegen uitbetaling van loon terugneemt.* Thans ongebruikelijk. || Elken reeder die heekelen, drijven ofte scheeren laet in zijn eygen huys (sal) gehouden wesen ... naer 't luyden van de klok het werk absoluyt te staecken, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie. – Zie de samenst. **garenreder**, **rolreder**.

redigheid, znw. vr. gewoonlijk in de vorm reejigheid. *Het reed zijn.* Zie **reed III**. || Om de reejigheid loop ik dit om (*omdat het reder is, spoediger tot het doel leidt, ga ik deze weg*). Dat doen je zeker voor de reejigheid (*om spoediger gereed te zijn*), dat je de boel die schoon was nag eres (*nog eens*) moddig make (*maakt*).

rederij, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *een combinatie van personen tot het geven van een geschenk.*

ree (I), znw. vr. Meerv. rees. In oliemolens. *De horizontaal liggende balken, voor en achter langs de haaien en stampers, waartussen deze zich op en neer bewegen.* Men onderscheidt beide delen als voorree en achterree, terwijl de ree op de wentelaszolder bovenree heet en die beneden in de molen ree of onderree. Zie *Groot-Volk. Moolenb. I, pl. 22*. – Evenzo vindt men {p.358}

onderrees en bovenrees langs de stampers van een volmolen (*Groot Volk. Moolenb. I, pl. 24*) en een hennepklopper (*ald. II, pl. 10*). – Zie de samenst. **reebout**.

ree (II), znw. Bij schippers. In enkele uitdrukkingen. Over ree gaan, soms ook ree gaan, *over stag gaan, door de wind gaan*, bij het laveren of wenden van een schip. Men roept dan “ree!”, laat de fok los en gaat om. – Over ree liggen, *verward door elkaar liggen, in de war zijn*. Volgens *O. Volkst. 1, 41* ook: over de ree liggen. || De boel leit over ree (*als men te hard wil zeilen en de wind daardoor het tuig in de war brengt*). Ook: Je zeile (zeilt) *alles over ree*. – De boel over ree halen, *alles overhoop halen, in de war brengen*. || Hij haalt alles over ree (*van een slordige knecht*).

ree (III), znw. vr. Zegsw. Een kouwe ree, *een koud werkje, reisje*, enz. || 't Is 'en kouwe ree, deer (*daar*) de hiele dag te staan baanvegen. Ik heb nag 'en kouwe ree: ik moet vanavond nag nê Krommenie.

ree (IV), bnw.; zie **reed**.

reebout, znw. m. In oliemolens en hennepkloppers. *Een ijzeren bout of pin, waarmee men de stamper kan vastzetten, zodat deze niet neerkomen kan, terwijl men er onder aan 't werk is.* De bout wordt daartoe, door een gat in de voorree heen, in de stamper gestoken. Naast iedere stamper hangt een reebout. – Zie **ree I**.

reed (I), znw. m.; zie **raad**.

reed (II), znw. m. *Rit*. In de uitdr. an de reed gaan, *op rit gaan*. Evenzo in W.-Friesl. – Vgl. de samenst. **opreed**.

reed (III), bnw. Compar. rejer. *Gereed, bereid, voor de hand, vaardig*. – In de algemene taal zegt men thans ree, doch vroeger was ook reed naast gereed gebruikelijk; vgl. KIL. “reed, ghereed, *paratus, promptus, & expeditus, celer.*” || Zie zo, de boel is reed (*klaar*). O wat leggen je tranen reed (*van iemand die telkens schreit*). Onze molen leit niet erge reed (*niet zeer gelegen, veraf*); 't is wel 'en uur weg. Neem die weg, die is veul rejer (*leidt veel gauwer tot het doel*). Dat zit 'em nog zo reed niet (*dat zal nog zo gemakkelijk niet gaan*). 't Is 'en reed wijf (*een flinke, vaardige vrouw*). Een los massie (*mastje*) zeilt rejer (*handiger*) as 'en vaste mast. – Reed zetten, in een ziedhuis; zie op **reedzetter**. – Reed an, *dichtbij, spoedig te bereiken*. || O, 't is hier reed an. – Vgl. verder **reder**, **redigheid**, **onreed** en **schouwreed**.

reedzetter, znw. m. Bij het voorbereiden van het garen voor de zeildoekweverij. *De jongen wiens werk het is het garen reed (gereed) te zetten.* Hij gaat daartoe zitten op een laag bankje, het reedzettersbankje, en vlecht telkens twee roven (*strengen*) ruw garen door elkaar tot een

soort van kloen, die hij op stapels gereed zet. Daarna wordt het garen in de ketel van het ziedhuis gekookt.

reedzettersbankje, znw. onz.; zie *reedzetter*.

reef (I), znw. onz.; vgl. de samenst. *reefband*, *reefgaatje*, *reeftouwtje*.

Reef (II), znw. vr. Naam van een paar wateren onder Westzaan en Oostzaan. De Reef bij Westzaan ligt tussen de weg en de Nauwernase vaart, die onder Oostzaan nabij de Heul. Ook stukken land aan de Reef zijn daarnaar genoemd. || Jacob Claes Jan Baerts reefacker; Griete Gerrits noorder (suyder) reefackertgen; Claes Huyberden reefkamp; Claes Jantgens suyder (noorder) binnen reefcamp (buiten reefcamp), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Die reefkamp, *Polderl. Westz.* III, f° 58 v° (a° 1644). Noch dat reefstuck, *ald.*, f° 53 r° (a° 1644). Vgl. voorts *binnenreef*, *buitenreef*, *overreefje*. – Ook een stuk land in het Oostzijderveld aan de Weer heet de Reven. – Zie verder op *rif*.

reef (III), znw. Zekere plant. Waarschijnlijk *raapzaad*, *koolzaad*, en dus hetzelfde als *reuf*; zie aldaar. Thans onbekend. || Om hetzelfde tweemaal in dit jaar te mogen hooyen en alle ruigten, mostaardzaad, revenplanten, heestergewassen en kruiden, mede af te maayen, *Hs. aangaande de grasverpachting v. d. zeedijk* (a° 1832), archief v. Assendelft. – Het woord was eertijds ook elders in N.-Holl. gebruikelijk; het Handvest van Anthonis, heer van Hoogwoude, betreffende de tiende van klein rond zaad, “als mostaart, henp ende reven” in *Wfri. Stadr.* 1, 90 (a° 1490). – Wel kent men tegenwoordig hogerop in N.-Holl. reef in de zin van *het stro of de vezels die overblijven na het dorsen van mosterd, tarwe, enz.* Men spreekt dan van tarwereven, mosterdreven. – In Belgisch Limb. en in het Hageland zijn reven de *draden of ranken aan erwten en bonen, die men er aftrekt, eer ze gekookt worden* (zie SCHUERMANS en RUTTEN op *reef*). Dit laatste is hetz. woord als Hgd. rebe, *wijngaardrank*, Mnd., Ndd. rave, *rank*.

Reefakker, znw. m.; zie *Reef II*.

reefband, znw. m. Meestal in het meerv. reefbanden. Ook wel revebanden en rifbanden genoemd; soms ook ravebanden. Op een schip. *De touwtjes, die op een rij dwars langs het zeil neerhangen en waarmede men het deel van het zeil, dat bij het reven wordt opgerold, vastbindt.* Er zijn drie rijen reefbanden in het zeil, zodat men drie reven kan insteken. – Synon. **reeftouwtjes**, **ravetouwtjes**.

reefgaatje, znw. onz. Meestal in het meerv. reefgaatjes. Op een schip. *De gaten langs het zeil, waardoor bij het oprollen en vastmaken van het zeil de reefbanden gestoken worden.*

Reefkamp, znw. m.; zie *Reef II*.

Reefstuk, znw. onz.; zie *Reef II*.

Reefsven, znw. vr.; zie *Reef II*.

{p.359}

reeftouwtje, znw. onz. Meestal in het meerv. reeftouwtjes. Soms ook ravetouwtjes. Hetz. als *reefbanden*; zie aldaar.

reep (I), znw. m. *Touw, lijn*, in verschillende opvattingen; zie de wdbb. – Bij vissers ook *een touw waaraan een hoek is vastgemaakt en dat als vistuig dient.* – Vgl. *valreep*, *warreep*.

reep (II), znw. vr.; zie *raap*.

reeuw, bnw.; zie *rauw*.

reg, znw. m.; zie *rug*.

regel, znw. m. *Rij*. In de benaming regel van Westzaanden, voor (de rij huizen van) het dorp van die naam in tegenstelling met wat verder tot de ban van Westzaanden behoorde. Thans verouderd. || De voorsz. Schepenen van Westzaanden aen den Regel, ende Schepenen van den Lagendijk, *Priv. v. Westz.* 305 (a° 1626). – Egbert Huygensz. als Schepenen in den Regel van Westzaanden, *ald.* 301 (a° 1624). – Evenzo vindt men bij HOOFT gesproken van een “regel boomen” voor een rij bomen (OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 259). – In de zin van *rij* is het woord te Krommenie nog gewoon. || Ze zitten allemaal op ’en regel.

regeltje, znw. onz. *Een soort van koek, die in dunne, hoge repen gesneden is.* Inzonderheid te koop aangeboden in de tentjes op het ijs. || Regeltjes zo dik als tegeltjes.

regenen, zw. ww.; vgl. een zegsw. op **goot**.

regenig, bnw. *Regenachtig*. || Reegenigh weer, *Journ. Caeskoper*, 1 Apr. 1669.

regulier, bnw. *Regelmatig*. || 't Is 'en regulier, best man. – Ook bijw. *Regelrecht, zonder omwegen*. || Ik gaan der regulier heen, want ik moet er meer van weten. Hij keert de kaarten maar regulier om (*zo maar*). – Het woord is uit het Fra. overgenomen en ook elders in Holl. bekend.

rei (uitspr. *raai*), znw. vr. – 1) *Een rechte lat van enige cm breed, die gebruikt wordt om te meten en daartoe in voeten en duimen is afgedeeld.* In pelmolens heeft men een zes-voets-raai, een raai van 6 Alkmaarse voeten (1 Alkm. voet is omtrent 28 cm en wordt onderverdeeld in 12 duimen), dienende tot het meten der molenstenen.

2) Bij de zeildoekweverij. *Het uitgespannen deel van de schering dat tegelijk wordt gesterkt.* Voor het sterken wordt het weefgetouw verlengd met een paar evenwijdige latten op een poot (de uitleggers), waarover de schering, die daartoe van de garenboom wordt afgewonden, wordt uitgestrekt. Dit uitgelegde deel van de schering heet een raai. Al naar gelang van de lengte der schering, is het aantal raaien dus groter of kleiner. Ook sterkt de ene wever bij langere einden tegelijk dan de ander. Gewoonlijk wordt de schering van zeildoek, die pl.m. 43 m lang is, in 8 of 9 raaien gesterkt. Bij fijner zeildoek kan het aantal echter tot 13 of 14 klimmen. Om de gesterkte raai sneller te drogen, wordt er wel vuur of brandend riet bij gehouden. || Item dat ... sig niemant sal vervorderen des avonts naar sonnen onderganch te lugteren van de weevers om eenig garen, reyen of anders mede te drogen, *Hs. keur* (a° 1699), archief v. Krommenie.

In de zin van *maatlat, liniaal om de juiste richting van muren of balken te bepalen, en om te zien of het geschaafde hout recht of scheluw is, enz.* is rei of reitje bij timmerlieden en metselaars algemeen in gebruik, ook in Z.-Nederl. (SCHUERMANS) en Oost-Friesl. (KOOLMAN op rê, rêi). Vla. reie betekent *dwarlat, sluitboom* (DE BO).

Reiltje, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || (Jacob Willems) daer besuyden genaemt Rayltgen (in Huurlandsweer), *Stoelb. Assend.* f° 37 v° (einde 16de e.).

rein, bnw. Zie de wdbb. Het woord is ongebruikelijk, daar men steeds *schoon* zegt, doch komt voor in de naam van een stuk land op Ruigoord; thans naar het schijnt onbekend. || Die reyne ven, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

Reinout, znw. m. Naam van een oliemolen te W.-Zaandam. Zie verder op **Heemskinderen**.

reis, znw. vr. Zie de wdbb. -1) *Tocht*. Vgl. de uitdr. een Bontekoe's reis op **Bontekoe**, en een reis van Piet Merkuur op **Piet**. – Op reis gaan (van een vlieger gezegd), *aan de haal gaan, schoot gaan*. || Hij liet 'et bot los en toe gong zen vlieger op reis.

2) *Keer*. – Van de reis, deze keer. || Van de reis heb ik gien groente van je nodig. – Een verlegen reis, *een tijdstip waarop men om iets verlegen is*. || Ik heb er nou wel gien behoefte an, maar ik zel 'et maar bewaren voor 'en verlegen reis. Zo ook elders in Holl. – Bij de gortpellerij. Derde-, vierde-, vijfde-, zesde-reis-gort, *garst die drie, vier of zes maal gepeld is*. || Dat is derde-reis. Ik heb 'en paar balen zesde-reis-gort verkocht. (Zij) bevonden ... dat van of uit de Molen waare gestoolen en vervoerd geworden 7 zakken derde rijs reisel, 4 zakken 5de rijs middel paarlgarst, 100 ponden 3de rijs fijne voorloop, *Hs. T.* 33 (a° 1802), prov. archief.

reizen, zw. ww. Zie de wdbb. Het verl. deelw. luidt dikwijls gerezen, door verwarring met het ww. rijzen. || Hij heb yeul 'erezen. Ik ben na Harelem 'erezen.

reizenaar, znw. m. *Reiziger*. || 't Is 'en hele reizenaar. “Wie gaat daar voorbij?” “O, 't is zeker 'en reizenaar.” Daar komme de reizenaars weer an. – Het woord komt ook bij

VONDEL en andere 17de-eeuwse schrijvers voor; zie OUDEMANS 5, 818, en vgl. ook VAN HASSELT op KIL. 526 i.v. reysigher.

rek (I), znw. onz.; zie **rak**.

rek (II), znw. vr. Hetz. als *lang*; zie **lang II**. Van roggebrood, dat door ouderdom taai en dradig is geworden en daardoor oneetbaar is (Assendelft). // De rek zit in dat roggebrood. – Evenzo in Friesl.

{p.360}

rel (I), znw. vr. *Loopgraaf, onderaardse gang van muizen of mollen*. Ook in de samenst. **mollerel**, **muizerel**; zie aldaar. – Synon. **rit**. // De grond zit vol rellen. 't Straatje verzakt, er is zeker 'en rel onder. De mol heb weer 'en rel deur 'et perk 'emaakt. – Evenzo elders in N.-Holl. – Vgl. Ned. ril, *groeve, vore*, Gron. ril, *loopgraaf*, Oost-Fri. rille, ril, *spleet, vore, loopgraaf waterloop*, Eng. rill, *beekje*, enz.; zie de wdbb. – Vgl. verder **rellen**.

rel (II), znw. m. Bij de gortpellerij. *Het rellen*. Zie **rellen**. // De molen staat an de rel (*is bezig te rellen*).

rel (III), znw. Verkl. reltje. –1) *De afgeronde houten klossen, waar de wieg op staat en heen en weer bewogen wordt*. // De rellen van een wieg. Hè, wat stoot ik me an de rel van de wieg. – Evenzo elders in N.-Holl.

2) *De houten wielen aan kinderspeelgoed, als wagentjes, paardjes, enz.* Alleen als deze uit een houten schijf bestaan heten ze rellen; die met spijltjes of spaken noemt men wieltjes. // Nou is 't reltje der alweer of.

Vgl. *Teuthonista* 210 “ryl vur eyn va” en “rylen” zonder aanwijzing der betekenis, doch welk laatste woord ook voorkomt in *Oorl. v. Albr.* 214 (a° 1399): “van scroden (*van wijn*) II nobel, van binden, verlaten ende rillen I nobel.” – Verder Oost-Fri. rêl, *haspel*; Ags. hreol, reol, Eng. reel, *haspel, klos*. – Indien deze woorden verwant zijn met rel is de verhouding der klanken niet helder.

relings, bijw. Bij schippers. *Rakelings*. // We zeilen er relings voorbij. 't Gaat er relings bij langs.

relink, znw. vr. Verkl. relinkie. *Lambrisering, richel aan de wand*. // De relink is 'eschandeliseerd (*beschadigd*). Wat wordt 'et relinkie vorveloos (*verveloos*). – Zo ook in Friesland. Relink is samengetrokken uit regelink, regeling. Vgl. bij VAN LENNEP, *Zeemanswdb.* 175: “regelingen, *kromme en met snijwerk voorziene lijsten, die ... de wanden van het galjoen helpen vormen*”. Oost-Fri. regeling, reling, relling, *de ijzeren leuning langs het boord van een schip*. Eng. railing, *traliwerk, leuning*.

Relkeland, znw. onz. Naam van een stuk land onder Jisp. Thans onbekend. // Mr. Jacob ganssloot off Rellekelandt, *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk. – Het land heet wellicht naar een vroegere bezitter. RELK is een bekende geslachtsnaam aan de Zaan.

Relkepad, znw. onz. Naam van een der paden op de Koog. // Hij woont op 'et Relkepad. Relckepadt, *Hs.* (a° 1661), prov. archief. – Officieel wordt het pad echter genoemd het Reëele-pad; evenzo vindt men reeds op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12: “Reele Padt Sloot”. De oorsprong van de naam is onbekend. – Vgl. **Relkeland**.

rellen, zw. ww., trans. Bij het gortpellen. De eerste bewerking, die de garst ondergaat, en waarbij deze een snee krijgt, zodat de bas er afvliegt. Wat bij het rellen van de gort wordt afgepeld, is relmeel (of relsel) en doppen. – Ook KIL. vermeldt: “rellen, *legumina sub mola decorticare sire pinsere*”. RelLEN behoort bij rel in de zin van *spleet, vore* (vgl. **rel I**) en is eigenlijk *een rel maken*. – Zie ook **rel I**.

relmeel, znw. onz. Bij de gortpellerij. *Het meel dat bij het rellen van de garst wordt afgepeld*. Zie **rellen**. – Synon. **relsel**. // Een zak relmeel.

relsel, znw. onz. Hetz. als **relmeel**, maar thans minder gebruikelijk. // Ten eersten sullen wy geen relsel, pelgarst, parelgarst of pelmeel ... mogen verkopen als met de sakken daer by in één prijs, *Hs. pelderscontract* (a° 1730), Zaanl. Oudhk. Baet seekende pelders, die de

stoutheyt hebben van water onder de garst of relsel te mengen (a° 1729), *Catal. Zaanl. Tentoonst.* (a° 1874), no. 124. Deeze Gort, benevens de zoo genoemde Alkmaarsche Grutten, het Relsel, de gebroken of gepelde Garst, met de Parelgarst, zyn zoo gebruikelijk ..., dat men deeze spijs wel moge tellen onder de voornaamsten, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1489.

rem, znw. onz. Ook in samenst. kalvererem, varkensrem. In kalver- en varkenshokken. *Een soort van hek met gaten, waardoor de dieren hun kop kunnen steken, om uit de bak te drinken die daarvoor staat.* Het rem staat in het front van het hok en dient tot afsluiting. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 88). In Z.-Holl. en elders staan ook de koeien met de kop door het rem; in N.-Holl. zijn deze met hun kop naar de muur geplaatst. – Vgl. bij KIL. “remme, Sax. Sicamb. *tabula sive tegmen costae navis*”; Fri. en Gron. rim, *boord of richel aan het beschot in ouderwetse huizen* (MOLEMA 348 b); Oost-Fri. rim, *de balk aan weerskanten langs de dakstoel, waarop de spanten rusten* (KOOLMAN 3, 40); Eng. rim, *rand*, enz.

remelaar, znw. m. *Iemand die gekkepraat uitslaat.* Zie **remelen**. || Laat die remelaar maar praten.

remelen, zw. ww., intr. *Gekkepraat uitslaan, ijlen, onzin praten, doorpraten zonder eigenlijk zelf te weten wat men zegt.* || Ze is erge ziek, ze heb de hele nacht leggen te remelen (*ijlen*). Wat remel-je toch, vertel toch niet zikke onzin. Och luister maar niet na hum, hij remelt maar wat. Ook *rammelen*, *druk praten*, zonder dat het onzin behoeft te zijn. || Och kind, remel zo niet. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 88); DE JAGER, *Freq.* 1, 507). Ook KIL. vermeldt: “remelen, Holl. j. reven, *delirare, ineptire*”. Bij HOOFT en BREDERO vindt men in dezelfde zin rijmelen; zie DE JAGER, *t.a.p.* 506. – Vgl. **remelaar**, **remelkoorts**.

remelkoorts, znw. vr. *Ijlende koorts.* – Meestal {p.361}

overdr. van iemand die remelt, veel praat zonder eigenlijk te weten wat hij zegt. Synon.

rammelkoorts. || Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 88).

Remkes, znw. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Die remkes, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Rem, in verkl. Remke, is een zeer bekende mansnaam, waaruit ook de Zaanse geslachtsnamen REM, REMME en REMMEN ontstonden. Het land heet dus misschien naar een voormalig bezitter. Vgl. b.v. “Remkes bleeckvelt”, *Polderl. Assend.* II f° 212 r° (a° 1600). – Zie **Rempke-akker**.

remp, znw. Bij vissers. *Verval voor de knechts, bestaande uit hun aandeel in de afval der vis; de kleine, ondermaatse vis is nl. voor de knechts en wordt onder hen verdeeld, doch daarvoor moeten zij een kleine vergoeding betalen.* || Heb-je je deel van de remp al 'ehad? – Thans is het woord weinig gebruikelijk en spreekt men in dezelfde zin van deel: “vissen op deel (d.i. *onder conditie van een aandeel in de vangst*).” – Remp is ook elders in N.-Holl. bekend. || Omme ... tegens te gaen de quade practijken van eenighe Stuerluyden, in 't havenen van den Haring ... (is) goet-gevonden ende verstaen, dat de Haringhkoopers van alle wangehavenden Haring ... sullen korten soo volght: Voor elcke tonne nacht-schamel 2-0-0; wan-zouten 2-10-0 ... De remp de seventighste penningh (d.i. *terwijl de remp de 70ste penning zal bedragen*), *Handv. v. Ench.* 222a (17de e). – Ook het ww. rempen komt voor. || Alsoo groote ... ongeregeltheit dagelijks gebeurt, tusschen de gemeen Buckingham-droogers ende Visschers, in 't ontvangen van de Haringh, ende daer onder loopende veele kleyne Kijf-haringh ende Blick (*jonge haring*), daer af de selve Droogers, ofte Visschers, onderlinge accordeeren ende rempen, alle 't welcke gheschpen is tot quade consequentie; ende omme daer inne te voorsien ... (soo is) gekeurt ende geordonneert, dat van nu voortan niemandt hem sal mogen vervorderen, selver ... eenige Haringh te ontfangen, maar sullen schuldigh wesen de Keurmeesteren ... aen te spreken, om den Haringh te ontfangen, ende de Kijf-haringh, ende de Blick uyt te schieten, soo naer redenen behooren sal, *ald.* 235 a (a° 1585). Is geresolveert by meerder stemmen, dat men van yder gheremte tonne vis sal gheven voor het Collegie 4 ende voor yder 100 lenge acht penn(ingen), *ald.* 226 b (17de e.). – Omtrent de eigenlijke

bet. van het woord is niets naders bekend. Bij KIL. wordt vermeldt: “rempe, Sax. *modius nauticus, mensura nautica*”.

rempelig, bnw. *Er slecht uitziende*; van gewas dat achteruitgaat, en van mensen die er naar, akelig uitzien. || De eerdappelen stane toch zo rempelig, er moet nodig regen komme. Wat wordt die vrouw rempelig, ze kon 'et wel deris niet lang meer maken. – Het woord was eertijds ook elders in N.-Holl. bekend; vgl. MARTINET, *Het Vaderland* (a° 1791) 372: “het gewasch staat *rempelig*, wanneer het te vreezen is, dat het niet goed zal blijven staan”.

Rempke-akker, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans onbekend. || Rempke acker, *Polderl. Assend.* I f° 28 r° (a° 1599). Rempken acker, *ald.* II f° 27 r° (a° 1600). – Bij Oost-Mijzen vindt men een “Rempke landts Sloot”, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7. – Omtrent de oorsprong van de naam is niets bekend. – Vgl. **Remkes** en **Rentke-weer**.

renneken, zw. ww., intr. *Hard lopen*. Zie synon. op **kielen II**. || Hij ken lekker renneken. Kom jongens, renneken! – Ook *snel vooruitgaan met een prikslede*. || Kijk-i deris renneken mit zen slézie. – Soms ook trans. *Snel voortduwen op een slede*. || Gaan er maar op zitten, den zel ik je ers renneken. – **Renneken** is het freq. van Ned. **rennen**. Zie verder **runneken**.

rentje, znw. onz. Thans onbekend. || Tventgen (*de kleine ven*) achter Griete Aeriens rentgen, *Polderl. Assend.* I f° 26 v° (a° 1599). – Waarschijnlijk betekent rentje hier *een huis waaruit een rente getrokken werd door een kerk of klooster*. In die zin komen rentken en renthuseken althans in Vlaand. voor. || Van Jan Mostaert, die in hure bezeten heeft een van den tweeën bewoonde Rentkins, staande achter in de plaatse van den huize voren verklaard (a° 1482). Item nog drie rentkens, staande aan de noordzijde van den Zuiddijk, het een nevens 't ander (te Sluis, a° 1529). Een groot eestere, metten huysynghen daarbinnen ende met vijf steenen renthusekens (te Brugge, a° 1572). Een viertal huisjes te Sluis heten nog de Rentjes. Zie *Taalgids* 7, 303 vlgg. – Griete Aeriens rentje kan ook een stuk land zijn geweest, waaruit een rente getrokken werd. – Vgl. **Rentke-weer**.

Rentke-weer, znw. onz. Naam van een weer lands te Assendelft. Thans onbekend. || Jaep Rooden, over 't rentke weer (*rietland, buitendijks*), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Vgl. **rentje**.

repestaal, znw. m.; zie **rapesteel**.

repje (uitspr. *reppie*), znw. vr. Zekere meelspijs. *Gruttemeel in water of melk gekookt*. – Zie synon. op **troet**. || We eten reppie mit stroop. Wat is de reppie klonterig. – De spijs wordt rep-je (*haast u*) genoemd, omdat men onder het strooien van het meel in het kokende water voortdurend flink en snel moet roeren, om te voorkomen dat de brij klontert. Voor de uitspr. van rep-je vergelijkte men dankie voor dankje, enz. – In de Beemster heet deze spijs rep-je-de-brui (BOUMAN 88), te Hindeloopen repje (ROOSJEN, *Merkwaardigh. v. Hindel.* 92), in Oost-Friesl. rebdi (KOOLMAN 3, 18). In Z.-Holl. verstaat {p.362}

men er een andere spijs onder; vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1936 vlg.: “Voorts heeft ook nog dit bijzondere by onze Zuidhollandsche Landlieden plaats, dat ze, nevens de andere spyzen, meest altoos de zoogenaamde *Repje* of *Ripje den Brui* op de Doodmaalen gebruiken. ... De bovengenoemde *Repje* ... bestaat in gekookte Ryst met Krenten, Wyn en Suiker, of ook in gekookte Rystënbry”.

rest, znw. vr.; vgl. een zegsw. op **nieuws**.

resten, zw. ww.; vgl. **uitresten** en **toeresting, uitresting**.

Reudehem, znw. m. Naam van enige bij elkaar gelegen stukken land te Assendelft, tussen Bloksloot en Vliet. Thans onbekend. || Claes Woutersz. genaemt reuden hem; Jan Claesen Ryael, genaemdt reuden hem, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vgl. **Reudemad**.

Reudemad, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || 't ½ reude madt, *Polderl. Assend.* IX f° 437 r° (a° 1657). – Vgl. **Reudehem**.

reuf, znw. vr. Daarnaast reufzaad (reufzeed). *Zwart raapzaad, winterkoolzaad, rubsen*. Lat. *Brassica napus biennis*. || Een paar balen reuf. Ik heb nog 'en partijtje reufzeed te koop. –

Evenzo elders in N.-Holl. – In Drente zijn reuven *herfstknollen, rapen* (DE JAGER, Archief 1, 342). Evenzo Oost-Fri., Ndd. röfe, röve, raap, röfsâd, raapzaad, Hgd. rübe, rübsamen, enz.; zie de wdbb. – Kil. vermeldt “roeve j. roef, rapum” en “rube, ruve, Germ. Sax. Sicamb. j. rape, rapum”. – Vgl. ook **reef III**.

reufzaad, znw. onz.; zie **reuf**.

reuren, zw. ww., trans. *Roeren, in beweging brengen*. In enkele uitdrukkingen. || Daar moet je maar niet an reuren, laat dat maar stil betien (*praat daar nu niet over, laat dat zijn beloop maar*). – Bij het knibbelen (tepelspel), *als de speler een der ivoren stokjes doet bewegen*: Je reure (*reurt*). Nee, ik reurde niet! – Geeft 'et niet, 'et reurt toch (*al baat het niet, het geeft toch in elk geval verandering*; ook van een winkel, die met weinig winst gedreven wordt, maar waarin toch de hele dag wat te doen is). Veul drokte was er niet (*in de zaken*) maar 'et reurde zowat. Het begon zoetjes an wat te reuren. – Soms ook: *roerig, woelig zijn*. || Wat jonk is reurt graag. – Zegsw. 't Is reuren of treuren, 't is hollen of stilstaan, van het ene uiterste in het andere. – Reuren is ook elders in N.-Holl. bekend (*Navorscher* 7, 259; BOUMAN 89). – Vgl. Oost.-Fri. rören, Hgd. rühren, Osaks. hrôrian, naast Ned. roeren. – Zie verder **reurig**, **reuring**.

reurig, bnw. *Levendig, bedrijvig, woelig, vrolijk*. Ned. *roerig*. – Zie **reuren**. || 't Is er reurig in huis. Wat is 'et hier 'en reurige boel (*wat is het hier een gezellige drukte*). 't Is toch zo'n reurig huishouden. – Evenzo elders in N.-Holl.

reuring, znw. vr. *Leven, bedrijvigheid, gezellige drukte*. Zie **reuren**. || Hij brengt altoos reuring in huis. Der is reuring hoor. As je maar in de reuring benne, dan vergeet je je kiespijn wel. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 88). || Bij den laatsten koop begint er al wat reuring te komen, BEETS, *Camera Obs.*¹⁸, 220.

reutel, znw. m. *Zekere ziekte van dezelfde aard als mazelen, doch die na één dag weer over is*. || Hij heb de reutel. – Vgl. Hgd. röteln, *mazelen*. – Benaming van de ziekte die ook rooie hond heet, een soort van huiduitslag, vooral in het gezicht; zie **roodhond**. Het woord kan niet samenhangen met Hgd. röteln, maar zal wel identiek zijn met reutel, *hond*.

reuteltje, znw. onz. *Jonge hond*. || Der was zo'n reuteltje en dat wou me bijten. – Vgl. Ned. reu, reutje.

reuzel, znw. vr. Zie de wdbb. Daarnaast te Assendelft rezel. || Goeie varkensrezel. – Ook in het Mnl. resel.

reveling, znw. vr. *Afval van huiden, koeien- en schapenpoten, enz., waaruit in een papierfabriek lijn wordt gekookt*. De lijn van reveling wordt alleen gebruikt om grof papier te lijmen. || 600 pond reveling, *Invent. papiermolen* (a° 1830), Zaanl. Oudhk. – Het woord is wellicht verwant met rafel. Vgl. in Ndd. en Hgd. tongvallen riffelen, rijfelen, rebeln en reffeln in de zin van *rafelen*.

rezel, znw. vr.; zie **reuzel**.

rezen, zw. ww.; zie **razen**.

ribbel, znw. m. *Nerf, smalle verhoogde streep*; ook wel *rechte groeve, insnijding*. Meestal liggen een aantal ribbels evenwijdig naast elkaar. || 't Is 'en lijst mit 'en ribbel. Op dat blad (*boomblad*) benne allegaar ribbels. Postpapier met ribbeltjes. Glaswerk met ribbels. – Evenzo in het Stad-Fri. In dezelfde zin zegt men in Oost-Fri. riffel (KOOLMAN 3, 38). Vgl. Ned. rib. – Zie ook **ribbelig** en **geribbeld**.

ribbelig, bnw. *Voorzien van ribbels of evenwijdig lopende verhevenheden*. Zie **ribbel**. || Ribbelig papier. 'En ribbelig strand. Ribbelige blâren. Die appel is van 'et lange leggen helegaar ribbelig 'eworre (geworden).

ribschaal, znw. vr. Bij houtzagers. *De schuin aflopende enden van het hout, waarvan de ribben gezaagd worden*. Vgl. **schaal**. || 19 Schaalen, 2 ribschaaltjes en 4 brandhoutsenden, *Hs. T. 33* (W.-Zaandam, a° 1773), prov. archief.

richel, znw. vr. Zie de wdbb. || Een knipbol is 'en bol mit richeltjes an de bovenkant. – In een koestal. *Dat gedeelte van de vloer, waarop het vee met de achterpoten staat.* Synon. **stalhout**. Vroeger was dit een dikke houten plank; thans is de richtel meestal gemetseld. – Vgl. verder de samenst. **veldrichel**.

{p.363}

Richelkooi, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden, buitendijks. Thans naar het schijnt onbekend. – Vgl. kooi. || De ½ richel koy, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

riebel, znw. m. In de uitdr. an de riegel zijn, *er van door zijn, aan de haal zijn*. || Hij is an de riegel, ze weten niet waar hij is. – An de riegel gaan, *hard lopen*. || Kom, gaan-je mee an de riegel? – Vgl. **rubbel**.

ried (uitspr. *riet*), znw. onz. Meerv. rieden. –1) *Riet*; de waterplant. || Op 'et end van de zomer zitten de rieden vol pluimen. Wijders genoemde slooten ... ter degen op te klaren en te zuiveren van kroos, rieden, hobbelen en uitgewassen, *Proclamatie heiningschouw* (Krommenie, a° 1893). – Zie verder **rieden**, **riedig**, **riedelaar** en de met **riet** beginnende samenstellingen.

2) Bij de zeildoekweverij. *Rietkam*, *rietblad*; zie KUYPER, *Technol.* 2, 58. Een onderdeel van de lade aan een weefgetouw. Een ried bestaat uit een aantal korte koperen stiften, die dicht naast elkaar geplaatst zijn tussen twee evenwijdige stokken van ruim 1 cm dikte. Aan weerskanten van de stiften bevindt zich een hoornen spaantje, de schotspaan. Het ried sluit in gleuven (de bos) van het laadblok en de euverlaad. Tussen de stiften worden de scheringdraden gestoken; wordt dus de laad bewogen dan vangt het ried de inslagdraden en schuift die aan. De lengte van het ried is iets groter dan de breedte der schering; het aantal der stiften hangt af van het aantal scheringdraden. Vroeger waren de stiften van riet, gelijk nog in Vlaand. (zie DE BO op riet, en KUYPER, *Technol.* 2, 72); vandaar de naam. Elk weefgetouw heeft maar één ried, maar de wevers hebben meestal enige rieden in voorraad. || Dat geene rieden met het ingaan van dese keure sullen mogen werden gebruykt als die geconstitueert syn nae de voorsz. gangen, ... sonder dat ... iemandt eenig riet minder gekonstitueert synde als nae de voorsz. 45 gangen sullen mogen huysen ofte hooven, *Hs. keur* (eind 17de e.), archief v. Wormerveer. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. *Wfri. Stadr.* 2, 123 (*keur v. Hoorn*, a° 1532): “Tis gestatueert ende gekeurt ... dat van nu voortan gheen wevers en sullen moeten weven enige Hoornse lakenen opte oude rieden; mer zullen gehouden wesen int weven van dezelve lakenen te hebben ende gebruycken nieuwe rieden, een half verndel van een ellen breder of wyder gecampt dan doude rieden zijn, daer zy tot desen dach toe op geweeft hebben, te weten op vijftien vierndeel breet”. – Riet, ried is in deze zin ook in Vlaand. bekend (DE BO), en komt daar reeds in de Middeleeuwen voor; vgl. *Rinclus* 1368 en de keuren op de lakenweverij van Comene (a° 1450) in *Annales de la Soc. d'Emul. de Bruges* 24, 436 vlgg. – Zo ook Hgd. riet naast rietkamm, Eng. reed.

Ried is een oudere vorm van het woord, die in het Ned. door het weinig voorkomen der vormen, waarin de *d* gehoord wordt, door riet verdrongen is; nieuwere afleidingen, als rieten, *van riet*, hebben dan ook een *t*. De *d* is echter, behalve in N.-Holl., ook bewaard gebleven in Vla. ried, Fri. reid, Ndd. rêd, Eng. reed. Vgl. FRANCK op riet en *Taal- en Letterb.* 4, 306 vlg. – Enkele eigennamen schijnen er op te wijzen, dat eertijds in N.-Holl. naast ried ook reed in gebruik is geweest; zie **riedig** en **rietwaard**.

Riedelaar, znw. Naam van een zeer “riedig” stuk land te Assendelft. || De Riedelaar. – In de oude polderleggers heet het stuk de Riedelaar. || Noch 2/5 vande Rielaer, *Polderl. Assend.* I f° 27 r° en v° (a° 1599). Die rielaer, *ald.* II f° 26 r° (a° 1600); *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Wat laar in deze naam betekent, is onbekend. Vgl. echter bij KIL. “laer, *locus incultus & vacuus; solum incultum & pascuum publicum*”, welk woord in vele plaatsnamen voorkomt; zie FÖRSTEMANN, *Altd. Namenbuch* 2, 903; VAN DEN BERGH, *Mnl. Geogr.*² 262; KOOLMAN 2, 473; *O. Volkst.* 1, 126. Dit woord laar is echter onzijdig en het blijkt niet, dat

het woord ook in N.-Holl. gebruikelijk is geweest. – Dat Riedelaar echter in juiste vorm is overgeleverd, wordt waarschijnlijk door de evenmin duidelijke naam van een stuk land onder Heemskerk, dat thans bekend staat als “de Kroeselaar van Willem Mies”.

rieden, zw. ww., intr. *Riet maaien*. Thans naar het schijnt ongebruikelijk. – Zie **ried**. || Item, noch ... Geordonneert ende Gekeurt, (dat) van Guyrt Claes Gravenaers Onder-dijck af tot Dirck Claesz. Gravenaers Sloot toe, van nu voort aen niet beriet mag werden voor den 7 Maert, wesende Sinte Geert ... Item, noch van Gerrit Claesz. de Backers af, tot Kees Ouwe-jans sloot toe, mede niet te rieden voor den eersten April (*keur v. Oostzaanden*, a° 1633), LAMS 713. Vgl. *ald.* 720: Geen Riet te mayen, van Dirck Albertsz. Ouwen-dijck tot Aert Symonsz. toe.

riedig, bnw. *Rietachtig, vol riet*; van weiland. – Zie **ried**. || Dat land is erg riedig. Voor zo’n riedig stik moet je niet te veel geld geven. – Ook in de naam van landerijen te Assendelft. || Die rydige meed, *Polderl. Assend.* I f° 100 r° (a° 1600). Pieter Coen, genaemt de riedijghen maedt, Claes Jacobsz. mede genaemt redighen maedt, Pieter Coen mede riedijghen maedt (in Roelen weer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Evenzo elders in N.-Holl. || Een vierendel gers in riedighe made (te Limmen, a° 1373), *Hs. v. Egmond*, f° 46 v°. – In Friesl. zegt men reidig.

riem, znw. m.; vgl. **daagriem**.

riemes (uitspr. *riməs*), alleen in de uitdr. dat is nogal riemes, *dat spreekt vanzelf* (Wormerveer). – Synon. **wiebes**, **wiedes**, **wudes**.

{p.364}

riemeschaar, znw. vr. Daarnaast riemeskeer. In een pelmolen. *Een langwerpig-vierkant ijzeren toestel met schroeven, waartussen te slap geworden leren riemen worden geklemd en aangehaald*. – Vgl. **schaar I**.

riemig, bnw. *Knorrig, slecht geluimd ten gevolge van ziekte*, vooral van herstellende zieken die niets goed vinden en pruttelen over het hun gegeven eten, enz. || As iemand riemig is, wordt hij in de regel gauw beter. – Het woord was vroeger ook elders in N.-Holl. bekend. In *Hs. Kool* wordt althans vermeld “**riemig**, ziek”.

riet, znw. onz.; zie **ried**.

rietbank, znw. vr. In de naam van stukken land te Krommenie; zie **bank**.

rietbod (uitspr. *riebòt*), znw. m.; zie **bod II**.

rietbos (uitspr. *riebòs*), znw. m. en onz. Daarnaast rietbus. *Laagliggend rietland*. Zie **bus I**. – Het woord wordt ook door VAN DALE opgegeven; KIL. vertaalt het door *arundinetum*, *cannetum*. – Rietbossen hebben in de regel een harde ondergrond; bij het aanleggen van dijken legt men deze dus vaak over het riet. || Bewest de Reeffer anden dijck een rietbos, *Polderl. Westz.* I f° 33 (a° 1628), Mijn Soon gehoorsaamlijck, duyckt in het Riet-bos neer; de vijant treet hard’aen, SOETEBOOM, *Bat. Eneas* G3 r°. Die helpt vande riedtbus, *Polderl. Assend.* I f° 87 r° (a° 1600). tRiedtbusche voordien dam, *ald.*, f° 322 r° (a° 1600).

rietdelg, znw. Hetz. als **rietderg**.

rietderg (uitspr. *riederrach*), znw. vr.; zie **derg**.

riethen, znw. vr. Zekere watervogel. *Waterhoen, riethoen*. Lat. *Gallinula chloropus* (SCHLEGEL, *De Vogels* 187).

Riethorn, znw. m. *Een puntig uitstekend stuk rietland*; zie **horn**. || Baert Dirrick (Baerten) zijn Riedt horntgen, *Polderl. Assend.* I f° 78 r° (a° 1600). d’Riethorn by de suyer Kaechdam, *ald.* VII f° 121 r° (a° 1657).

Rietkamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Vgl. **kamp**. || De Rietkamp, *Hs.* (a° 1730), verz. Honig.

rietkrag, znw. *Een wal van riet om een stuk land, de strook riet langs de slootkant*. Vgl. **krag**. – Zie synon. op **rietschoot**. || Het is verboden ... schuiten en andere voorwerpen in of aan de rietkraggen vast te leggen of over de dijken heen te trekken, *Keur v. d. polder Assendelft* (a° 1894). Zorg dragende de beste Spetie aan de aanlegskanten te brengen en

dezelve des nodig met Gras- of Rietzooden op te zetten, of met Rietkraggen tegen afspoelinge te beveiligen, *Bestek v. een kade* (a° 1805), archief v. Assendelft.

rietkroet, znw. *Zekere watervogel; zie kroet.*

rietleger, znw. onz. *Een stuk rietland, waarbij een leger voor de visvangst is aangelegd.* Zie *leger*. || Noch trietleger 3 (roeden), bij den Hoogendijk, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

rietroet, znw. vr. Daarnaast naar het schijnt vroeger ook rietroed. *De strook riet langs de waterkant van een stuk land.* Zie **roet II**. – Vgl. synon. op **rietschoot**. || De rietroet ofspitten. De landen ofte schors rietroeden buyten den dijck (d.i. *de roeten der landen of schorren buitendijks*), *Hs.* (Wormer, a° 1639), *copie*, Zaanl. Oudhk.

rietschok, znw. m. *Rietplag.* Zie verder op **schok**.

rietschol, znw. vr. *Een losdrijvend stuk riet.* – Vgl. Ned. schol, *drijvend stuk ijs*. || Wat drijven der 'en rietschollen in die sloot.

rietscholver, znw. m. *De strook riet langs de kant van de sloot* (Zaandam). – Zie synon. op **rietschoot**. || Rietscholvers benne goed voor de anslag van 't water.

rietschoot, znw. m. *De rand van riet, die de oevers van het land tegen de aanslag van het water beschermt.* – Synon. **rietderg**, **rietkrag**, **rietroet**, **rietscholver**, **rietschot**, **rietzudde**. || We moeten de rietschoot weer deris uitharken, om 'et vuil der uit te halen. Om de landerijen, van welke soort ook, mag geen ander gewas geplaatst worden dan vaste rietschoten, *Publicatie halmoerschouw* (polder Oostzaan, a° 1895). – Zegsw. As de rietschoot staat in 't derde blad, dan vreet de koe haar zat (*of dan is de koeweid zat*), d.i. *dan kunnen de koeien in de weide*. – In geheel N.-Holl. is rietschoot de gewone benaming voor de weer van riet langs sloten en vaarten. Te Assendelft zegt men rietschot, meerv. rietschoten, wat misschien de oudere vorm van het woord is. Rietschoot behoeft echter niet uit het meerv. rietschoten gevormd te zijn, daar zeer goed shoot, m., naast shot, onz., kan hebben gestaan. In elk geval betekent het woord *afschutting, omheining van riet*; vgl. Ned. schot en KIL. “schot, j. schut, septum”.

rietschot (uitspr. *rieskot*), znw. onz. Meerv. rietschoten. Te Assendelft in gebruik voor **rietschoot**; zie aldaar. || Het rietschot ofmaaien. der benne geen rietschoten langes dat land.

rietsomp, znw. vr. Meestal in het meerv. rietsompen. *Losse, afgebrokkelde stukken van rietkraggen* (Assendelft). || De heining (*sloot*) is vol rietsompen. Alle Eygenaaren der Huyzen zullen (gehouden) zijn om 's jaarlijks tot verbeeteringe der Twisch-Dijk aan denzelve te brengen en te lossen ... voor ieder Huys een goede Praam met goede swaare Aardspecie, zonder dat iemand sal vermoogen daar aan te brengen slegte Darrie, Riedsompen of dergelijke ligte stoffe, *Handv. v. Assend. verv.* 515 (a° 1772). – Evenzo in Friesl. reidsompe. – Somp is hetzelfde woord als Ned. somp, Oost-Fri., Ndd. sumpe, sump, dial. Eng. sump, Hgd. sumpf, *moeras, moerasland*; zie de wdwb. – Vgl. een dergelijke betekenisovergang op **rietzudde**.

{p.365}

rietspier, znw. vr. *De lange, uitlopende wortels van het riet, die als men ze uit de grond trekt meer dan een meter lang kunnen zijn.* Synon. **tump**. Zij worden door de jongens gezocht en als lekkernij genuttigd. Zie verder op **spier II**. || Gaan je mee rietspiere zoeken. Ik lust gien rietspiere. – Soms ook in de zin van *riethalm*. || De *Riet-speeren*, ofte Riet-halmen, die gemeenelyks in de lage landen en Veenen veel wossen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 381. (De uitgave v. 1702 heeft op bl. 319 “Riet-spiere”). – Evenzo elders in N.-Holl. || Palmeed-boomen, die boven in de top soo murwe sijn als oft Rietspiere waren, BONTEKOE, *Iournael* 27. (Wert verboden) sonder consent van den Eygenaar ... enige Duelen en Rietspiere te plucken, *Keuren v. Beverwijk* 12, no. 28 (a° 1700).

rietspit, znw. onz. Meerv. rietspeten. *Een afgespit stuk riet, rietzode.* Zie **spit**. || Den 3den May aen Albert Claesz. tot Crommeny van platen (*houten platingen*) ende riedt-speeten te planten betaelt 9-16-0, *Hs. rekening dijkwerk* (a° 1641), archief v. Assendelft.

riettogel, znw. Daarnaast riettokel. Meestal in het meerv. *Losse, harde rietstengels en wortels, die naar boven komen drijven*. Zie verder op **togel**. De riettogels versperren de sloot en worden er daarom uit verwijderd. || In 'et najaar gane de riettogels nê de hoogte. Me net is 'escheurd van de riettokels. – Evenzo elders in N.-Holl. || Alle de slooten ... moeten werden Geklaart en Gehalmert ... ter weytte van ses voeten op het Water ... en een half voet klaar water daar in, zonder eenige Riet-togels, Biese ofte Honing-bossen daar in te laten staan (*keur v. Landsmeer*, a° 1690), *Keuren v. Waterl.* 59.

rietveen, znw. vr. *Een stuk veenland, waarop veel riet groeit*. Zie **veen**. || Jacob Wulmsz. rietveen, Jan Peeten rietveen (in Jan Peeten-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

Rietvink, znw. Naam van een buurt (?) te West-Zaandam aan de Voorzaan, beoosten de Hoogendijk bij de Horn. Thans naar het schijnt onbekend. || Eenen Sloot ende Wtvaert (*de Nieuwe Haven*), beginnende by Pieter Claesz. Scheep-timmerman, woonende inde Ried-vinck tot Zaardam, west-waerts aen tot Frerick Claesz. toe, woonende op den Hoogendijk, *Priv. v. Westz.* 499 (a° 1650). (Scheepen met hout) die schieten door de Riet-vincksbrug, *Saenl. Wassende Roos* 6.

Rietwaard, znw. m. en onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || In dien reedwaerde VI made, *Hs. v. Egmond*, f° 11 r° (13de e.). Ysebrant van Scoten, den rietwaert, *ald.*, f° 64 r° (a° 1374). – Evenzo elders in N.-Holl. || Item van tgrote riedwaert, dat Ludetien had, XVII sc(ellinc); Symon Claren z., III sc.; idem I stuc lants int riedwaert, had Claes Yme, XVI sc. (te Rinnegem, a° 1372), *ald.*, f° 54 v° Riederwaert (te Hargen, a° 1371), *ald.*, f° 28 r°. – In Z.-Holl. vond men een ambachtsheerlijkheid Riederwaert; vgl. VAN MIERIS 3, 287 (a° 1374). – Een rietwaard is een **waard** (zie aldaar), *waarop veel riet groeit*.

rietworm, znw. m. Daarnaast rietwurm. Bij vissers. Benaming voor *de larve der libellen* (juffertjes), die in de knoppen van het riet verblijf houdt, en die, wegens de schade die het insect toebrengt aan de zijden visnetten, ook zijdwurm wordt genoemd.

rietzudde, znw. vr. *De strook riet die een stuk land omgeeft*. Zie synon. op **rietschoot**. || De rietzudde uit een sloot oproden (*wegruimen*). De kanten der Slooten, welke door de Kade worden afgedamt, (moeten) op de aansluiting ter behoorlijke diepte worden afgestoken en van alle Rietzudden en Ruigte gezuiverd ... worden, *Bestek* (a° 1805), archief v. Assendelft. Die van Winckel en van Nyedorp (vloden) uyt den strijdt ... soo dat sy de andere Vriesen in de peeckel steecken lieten, en de selve hunne Vyandt ghenoegeaem over gaven, die van de Kennemer-landers in een riedt-zudde ghedreven omcinghelt wierden, SOETEBOOM, *Vronen* 104. – Vgl. bij KIL. 651: “sudde, vetus *palus, lacus*; sudde van riet, j. riet-sudde”. Het woord komt ook elders voor; zie de bij OUDEMANS 5, 841 aangehaalde plaatsen: De Vriesen, die haer verborghen hadden in haer laghen ende riedsudden, braken uyt, ende versloeghen veel van dese Hollanders, SCRIVERIUS, *Out Batavien* 177. Ende si stonden int middel van een poel en rietsudden, *Excell. Cronike* (ed. 1530) f° Gg, c. – In de venen in het O. van ons land spreekt men van rietsodden; VAN DALE heeft “rietzoden, een soort van drijvende eilandjes, bestaande uit in elkander gegroeide waterplanten”. – Sudde, *moeras*, wordt door VAN DALE als Z.-Nederl. opgegeven. Het is echter ook in N.-Nederl. bekend en komt o.a. voor bij WILLINK, *Amstell. Arkadia* 2, 19: “Onder deze ellendige was de bisschop (van Utrecht) zelf dien zy, na zyne doot, den kruin van 't hoofdt vilden, door slyk en drek sleepten, en eindelyk in een zudde wierpen”. In Overijsel kent men ook soddig, *moerassig*. Op Urk is zodde *bezinsel in het water* (*Taal- en Letterb.* 6, 49). Vgl. verder Ndd., Mnd. sudde, *moeras*, dial. Hgd., Mhd. sute, Ohd. suti, *hetzelfde*, en zie **zodze**. – Een dergelijke overgang van betekenis als bij rietzudde vindt men bij rietsomp en rietbod; Fri. reidsudde heeft dezelfde bet. als Zaans rietsomp.

rif, znw. onz. en vr. Meerv. reven. Naam van enige watertjes onder Wormer, tussen het Zwet en de Merke. Deze reven heten Gillis-rif (of Jillis-rif), het Merke-rif, Pietjes-rif, het Kromme

rif (of Rommelings-rif) en het Kerke-rif. Bovendien heet een watertje dat het Noordooster-gat van

{p.366}

de Merke met de Koksloot verbindt het Rif; op de *Kaart van de Uytw. Sl.* 11 staat “de Riff”. || Een stuk land op Pietjes rif. De lande aen drummelings rif gelegen, *Hs. keur* (a° 1745), archief v. Wormer. Een takkebon in 't Riff bij de Rijpervaart, *Hs.* (a° 1747), archief v. Jisp. – Op de volgende plaats noemt SOETEBOOM ook de eilandjes tussen de verschillende reven rif, waarschijnlijk doordat hij verkeerd was ingelicht. Tegenwoordig heet alleen het water zo. || Terwijl dat het Dorp (Wormer) van oude tijden Bossig en Moerassig is geweest, zijnde al te malen Broeklanden, soo vindt men der veel Riffen, of Landen of Eilandekens, daar onder de *Kerke Riff, Gellis Riff, Marke Riff, Pieties Riff, &c.* met goede Visch-wateren versien, SOETEBOOM, *S. arc.* 467. – Rif was in Fri. streken gebruikelijk in de zin van *beek*; vgl. KIL. “rif, Fris. *rivus*; rifken, *rivulus*”. Blijkens de Reef bij Westzaan en Oostzaan was daarnaast in gebruik reef. – Vgl. Vla. reef, reve, *kras*, *groef*, *insnijding* (DE BO), Hgd. *riefe*, *gleuf*, *groef*, Ono. *rîfa*, *rijten*, *splijten*; zie FRANCK op reef en rijven. De eigenlijke bet. van rif, reef, *beek*, zou dan zijn *gleuf*, *spleet*, *groef*.

rijden, st. ww.; vgl. *rijdend*, *overrijden*, *rijslei* en *gerit*.

rijdend, bnw. *Speels, tochtig*, van koeien. Vgl. Ned. rijden, *paren*, *dekken*. || Wat is die koe rijdend (*de koe wil rijden*).

rijg, znw. m. Verkl. rijchie *Een band die door een zoom of door vetergaatjes geregen wordt, ten einde een zak of een kledingstuk te kunnen toehalen*. || 'En mus (*mutts*) mit 'en rijchie. Maak maar 'en rijchie in de pijpen (*broekspijpen, voor de kousebanden*). As je bij haarlui eten gane (*gaat*), den (*dan*) mag-je wel 'en maag mit 'en rijchie hebben (*een rekbare maag, zoveel krijgt men er*). – Zegsw. De rijg (nl. *die van de beurs*) losmaken, *zich gereedmaken om in de buidel te tasten*. || As je daar henen gane, maak dan de rijg maar los (*dat kost zeker geld*). Ik zel de rijg maar alvast losmaken, want dat zel wel op me zak ankomme (*aankomen*).

rijgen, st. ww.; vgl. *rijg* en *oprijgen*.

rijglijf, znw. onz. daarnaast rijlijf. *Een onderkledingstuk voor vrouwen, van stevig doek en baleinen gemaakt en met sterk koord wordende toegeregen*. Thans ongebruikelijk en door het corset vervangen. || Dat is nag 'en rijlijf van me bessie (*grootmoeder*). Een kavelotte rijglijff, een haecklijff, *Hs. invent.* (O.-Zaandam, a° 1669), prov. archief. – Het woord is ook elders bekend.

rijgveter, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land te Jisp. || De Rijgveter.

rijk, bnw. Zegsw. Hij is rijk op 'en blikken dubbeltje na, schertsend gezegd van iemand die nog lang niet rijk is. – Zie nog een zegsw. op *hond*, *man* en *schout*.

Rijke-deint, znw. onz.; zie *deimt*.

rijklamp, znw. vr. In een molen. *Een grote klamp aan de vang, die belet dat deze bij het vangen van de molen te ver omschrikt*.

rijn, znw. m. In pellerijen, meelmolens en grutterijen. *Molenijzer; een uit een ring met vier punten (bekken) bestaand ijzeren kruis, dat omtrent 4 dm lang en breed en ½ dm hoog is*. De rijn sluit in een daartoe in de steen uitgehouwen gat en wordt door het kleeuwijzer vastgeklemd en zodoende door het spil in de rondte gedraaid. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 9. Het woord is ook elders in Holl. bekend, alsmede in het Oost-Fri. en Mnd.; zie de wdbb. op rîn.

rijns, bnw. Als znw. eertijds in de houthandel de benaming voor *zeer lange grenen balken, soms van meer dan 100 voet lengte*. De rijnsen heetten wel zo, omdat ze langs de Rijn werden aangevoerd. De benaming is in de loop der jaren verouderd.

rijp (I), znw. vr. *Rups*. Ook in samenst. als *koolrijp*, *ringrijp*, *rijpenest*, enz. || Trap niet op die rijp. De neutboom zit vol rijpen. (Zij) wassen weder aen gelijk de rijpen in de bomen en de kruydworm in 't gesaeyde, *N.-Holl. Ontrust.* 71. – Evenzo elders in N.-Holl. Het woord

wordt ook door VAN DALE opgegeven, doch schijnt gewestelijk te zijn. Het komt ook bij vroegere Holl. schrijvers voor. || Wat binnen hier Rypen in de boom! och wod het toch een lutje regenen, BREDERO, *Klucht v. Symen* 30. Al die u dan bekeek zou anders niet begrypen, of zag een gouwe tor, met twee zeer vreemde rypen, LANGENDIJK, *Gedichten*², 1, 338. – In Friesl. zegt men rûp. – Zie verder FRANCK 793 op rijp.

rijp (II), bnw.; zie een zegsw. op *druif*.

rijs, bnw. Bij de papiermakerij. *Geen water houdende, het water latende vallen*; van de breiachtige massa (de stof), waarvan het papier gemaakt wordt. Als de stof te rijs is, wordt het daarvan vervaardigde papier broos. || Pas op, de stof wordt te rijs. Stof allienig van blauwe voden wordt rijs; je moete ze deerom (*dus*) moeleren mit aäre voden. – Lompen, die de stof rijs maken, noemt men rijsig. || Neem niet allien zokke (*zulke*) rijsige lompen, aårs houdt 'et papier gien verband. – Rijs behoort bij het ww. rijzen in de aan de Zaan niet bekende zin van (*water*) *laten vallen*. Vgl. het in de oostelijke streken van ons land gebruikelijke rîzen, druipen, Z.-Nederl. rijzen, vallen, afvallen, strooien (SCHUERMANS; vgl. de boektitel *Rijzende Blaren* van VAN BEERS), KIL. “rijsen, af-rijsen, labi, delabi, decidere, defluere, descendre” en “rijsen, j. pissen”. Ned. rijselen, uitvallen van *graankorrels* (VAN DALE), Vlaams rijzelen (SCHUERMANS), reuzen (DE BO); Hgd. rieseln, *neerdruppelen*. Zie verder FRANCK op rijzen en VERCOUILLIE op rijselen. {p.367}

Rijsenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Genaemdt Rijsenven (in het Damweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). Misschien is dit land genoemd naar een voormalig bezitter; er heeft althans een geslacht RIJS te Assendelft gewoond.

rijsgat, znw. onz. In een bakkerij. *De onderoven, de ruimte onder de oven waarin het klaargemaakte deeg te rijzen wordt gezet*. || Zet 'et maar in 't rijsgat. Een kopere ovendeur, een ijzere deur voor 't reisgat. *Verkopings-Catal.* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – Het woord wordt ook elders in Holl. en Friesl. gebruikt.

rijsig, bnw.; zie *rijs*.

rijslei, znw. onz. Bij boeren. *Het vocht dat uit de schede loopt van een koe die uitgereden is, die geen vrucht draagt*. Vgl. *slei II*. || Dat's rijslei.

rijswaring, znw. vr. Meerv. rijswarings. Op een schip. *De balk aan weerszijden boven langs het ruim*. Op de rijswarings liggen de luiken, die het ruim bedekken. – De rijswaring steekt een eind boven het verdek uit en heet daarom *de rijzende* (oprijzende) *waring*, in tegenstelling met de daarnaast liggende legwaring, van leggen, *liggen*.

rijswiep, znw. vr. *Een wiep van rijshout*; zie *wiep*.

rijt, znw. onz. geen meerv. *Drek van honden*. || Rijt is wat de hond schijt. – Het woord is waarschijnlijk verwant met Ned. rit in kikkerrit, kikvorsenschot, dat vroeger ook in de vorm rijt voorkwam; vgl. *Passionael Somerstuck* (ed. 1489), f° 83 a: “ende gaven hem al heymelic een vorschen rijt te drincken”. Oost-Fri. rid, poggenrith.

rijzing, znw. vr. Meerv. rijzings. – 1) In een watermolen. *De ingebogen verhoging op de ondersloven, waarlangs het water door het scheprad naar boven wordt gevoerd en in de hoger liggende voorwaterloop wordt gebracht*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 11 en II, pl. 11.

2) In een papiermolen. *Een dergelijke verhoging in de maalbak, waarlangs de papierstof door de rol wordt opgedreven*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 18. || 1 Ypen rolhout, 2 oude ryzings, *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

riksen, zw. ww.; zie *risken*.

rin, znw. vr. *Run*. Thans nagenoeg verouderd, maar vroeger de gewone vorm van het woord, blijkens de samenst. rinmolen, die in de 17de en 18de e. gebruikelijk was voor runmolen. – Evenzo elders in N.-Holl. || Twee Rinmolens met 't een huys verbrand tot asch, SCHAGHEN, *Alckm. Beleg*, f° B2 r°. – Ook KIL. heeft “rin, ren, smack, *rus coriaria*”. In de

Middeleeuwen vindt men rinde (zie *Leidsche Keurboeken*, Gloss. 585), gelijk thans nog in W.-Vlaand. (DE BO). || 1668, den 25 December betaelt an Cornelis Jansz. schoenmacker voor rin in de praedicants thuyne ... enz. f 3-10, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 35 r°, Zaanl. Oudhk. – Zie verder FRANCK op run.

ring, znw. m. Verkl. rinkie. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. *stamperring*.

Ringelweer, znw. onz. Naam van een stuk land te Jisp. thans onbekend. || Ringelweer, *Hs.* (a° 1664), archief van Jisp.

ringrijp, znw. vr. *Ringelrups*. Vgl. *rijp I*.

rinkel, znw. m. *Een vierkant of rond stukje blik met een gaatje er in, waarmee bij het rinkelen wordt gespeeld.*

rinkelen, zw. ww., intr. –1) *Spelen met rinkels van blik*. – a) Er wordt op de grond een figuur getekend als een hinkelbaan, bestaande uit 8 vierkante vakken naast elkaar op 2 rijen van 4, en nog een klein vak aan een der smalle einden, dat door een schuin kruis in 4 driehoeken is verdeeld. De spelers moeten hun rinkels achtereenvolgens van het ene vak in het andere stoten. Raken de rinkels daarbij de lijnen, dan is men “tip” en mag een ander spelen. – b) Van twee jongens legt de een enige rinkels tegen de muur. De ander gooit van meet af een rinkel daar heen. Komt deze nu zo dicht bij de andere rinkels te liggen, dat men de afstand met de hand bespannen kan, dan zijn alle rinkels van hem. Is de afstand groter, dan verliest hij zijn rinkel. Vgl. *spanbotten*.

2) *Schellen, de bel overhalen*. || Hij stak de straat over en rinkelde bij zen overbuur an de deur. Wat rinkelen die kwaje jongens vanavond weer an de bel!

rinmolen, znw. m.; zie *rin*.

rippen, zw. ww., intr. Van zwanen. *Een nest maken*, vóór het broeden. || Kijk, die zwanen rippen deer (*daar*) in 't riet. Wij (*de vissers*) ben der niks op 'esteld as de zwanen rippen, want dan vernielen ze de netten. (De scheidsman heeft) gezeyt ... dat alle die Swaenen die broeden ende ripten binnen Vuytgeester Lagen-dijck, al wast by alsoo dat se namaels daer buyten quamen, zouden toekomen die Heer van Sevenbergen, ende alle Swaenen die broeden en ripten buyten den voorsch. Laegen Dijck van Vuytgeest ... zoude behooren die Heer van Assendelft, *Handv. v. Assend. verv.* 399 (a° 1563).

rippie-rappie, znw. Alleen in de uitdr. *op een rippie-rappie, inderhaast, in aller ijl*. || Ik kleedde me op 'n rippie-rappie. – Ook, in een kinderrijm: “'k Heb de heele nacht 'ewaakt, drie paar schoentjes heb ik 'emaakt op 'en rippie, op 'en rappie”. Bij DE JAGER, *Verscheidenheden* 164, vindt men vermeld riprap, *in aller ijl*, en het synon. Ndd. rip-raps. In Zeeuws-Vlaand. kent men ripje-rapje in de zin van *Jan Rap en zijn maat, het gemene volk* (*Navorscher* 3, 174; DE JAGER, *Archief* 3, 210). Vgl. bij OUDEMANS rippen naast reppen, alsmede Ned. rap, *vlug*.

{p.368}

risken, zw. ww., intr. Daarnaast ook riksen. *Schelden*. Weinig gebruikelijk. || Wat ben-je an 't risken, hou je bek.

risten, zw. ww., trans. *Afristen*. || Wil je de alebessen effen risten?

rit (I), m. *Loopgraaf, onderaardse gang van een mol of een muis*. Ook wel mollerit, muizerit. – Synon. **rel**. || Der loopt 'en rit deur 'et rozebed. Wat ben der 'en ritten in 'et land; we moeten weer mollevangen zetten. – Het woord is ook elders in Holl. bekend en is van dezelfde stam als het ww. rijten. Vroeger luidde het meerv. ook reten. || De Muysen (hadden) het Land over al ... doorboort, met reten en hoolen, *Chron. v. Medembl.* 337. – Zie ook **ritten**.

rit (II), znw. Alleen met het onbep. lidw. *Rommel, een zootje, gemene boel* (Zaandam). || Dat is je me deer 'en rit; de varkens lopen er deur 'et koren.

rit (III), znw. Alleen in de uitdr. *een rit jongens, een rist, een sliert jongens* (de Koog).

ritten, zw. ww., intr. *Ritten graven*; van een mol. Zie **rit I**. || Wat is de mol weer an 't ritten 'eweest. Je ken 'em horen ritten (nl. *door het breken en losspringen der wortels van het gras*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 89).

rob (uitspr. *ròp*), znw. Meerv. **robben**. Ook in samenst. **zeeltrob**. Bij vissers. *Een soort van fuik voor het vangen van zeelt*. Zie synon. op **pint II**. || We zellen maar 'en paar robben uitzetten. – Het woord zal hetzelfde zijn als **rob**, **rop**, **maag**, van grote vissen en van gulzige mensen (vgl. *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 3, 222; OUDEMANS 5, 896; VAN DALE en VERCOULLIE op **rob**). Vgl. ook het bnw. **ropziek**.

robbeslag, znw. m. *Robbenvangst, het (dood)slaan van robben, zeehonden*. Thans verouderd. Zie **robbeslager**. – Evenzo Oost-Fri. **rubbenslag** (KOOLMAN 3, 58).

robbeslager, znw. m. *Een schip dat op de robbenvangst uitgaat*. Thans met het ter robbenvangst varen verouderd. || Den 2 Juny is aent Heyliglant (*Helgoland*) gearriveert een robbeslager, zynde omtrent vol, ... in weynige dagen na dezelve zijn divers robbeslagers gearriveert met een goede robbeslag gedaen te hebben, *Journ. Jan Honig, 2 Juni 1729*.

***roden**, zw. ww.; vgl. **oproden**, **uitroden** en **pijperoder**.

roderen, zw. ww., trans. *Redderen, opruimen*. Zie **opdroden**. || 't Is zo'n rommel op me lessenaar, ik moet weer ers an 't roderen.

roe, znw. vr.; zie een zegsw. op **gat**.

roeboelje, znw. vr. *Wanorde, tumult, oploop*. Thans verouderd. || Gaende ... ten huysse van Hes, waerd't op de Zuyd-dijck, daer sy bleven tot dat de roeboelgie ghedaen was, *Priv. v. Westz.* 361 (a° 1633). – Evenzo in de 17de e. elders in Holl. || Wat hoor ik voor reboulje?, VAN PAFFENRODE, *Filibert of oud-Mal* (ed. 1657), 18. In Gron. en Oost-Friesl. is **rebulie**, **rebulje** nog bekend (MOLEMA 341; KOOLMAN 3, 18); ook in het Stad-Fri. hoort men soms **reboelje** of **remoelje**.

roed, znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze afgekort uit **roede**; zie de wdbb. –1) *Ronde lat*; ook *dunne koperen staaf*; voor een raam om kleine schuifgordijnen aan te hangen, op een trap om de traploper vast te leggen, enz. In deze zin meestal in verkl. **roedje**. || Hang 'et roedje voor de raam weer goed; 'et is van de prook (*haak*) 'esuld. Vier dito (d.i. *koperen*) glasroeden, *Hs. T.* 33 (W.-Zaandam, a° 1797), prov. archief. Je moete de raproedjes nog schuren. – Vgl. **gardijnroed**, **vitsroed**.

2) *Stijl*; vgl. **bargroed** en **roedebarg**.

3) *Molenroede*. Elke molen heeft twee roeden, zware balken die kruiselings door de as gestoken worden en met deze het kruis van de molen vormen. In de molenroed worden de hekkens gestoken, die met de achterzomen het latwerk der wieken vormen. Aan de tegenovergestelde kant is de zoom met de borden bevestigd. Vroeger was een roed steeds van grenenhout, thans heeft men ook Amerikaanse ijzeren roeden. || We moeten 'en nuwe roed insteken. De molen heb 'en roed weg'egooit. De roed is wandrchtig (*draagt ongelijk*). – Zegsw. Hij heeft een klap van de roede 'ehad, hij is financieel getroffen, heeft een zwaar geldelijk verlies geleden. Vgl. Ned. hij heeft een klap van de molen gehad, hij is (half)gek. Zie voorts de met **roed** beginnende samenstellingen.

4) *De landmaat*; zie de wdbb. || Dat stukkie is nag gien honderd roed groot. Niet nader meeten dan op een roed na aen den Hoogendijck, ende op een roed na aen 't Ye, *Priv. v. Westz.* 247 (a° 1588). – Ook in de naam van stukken land. || De Duizend roed (*weiland* te O.-Zaandam).

roedband, znw. m. Bij molenmakers. *Ijzeren band ter versterking van de molenroede*.

roedbeugel, znw. m. Bij molenmakers. *Een ijzeren bandje dat om de molenroede wordt gelegd, om te beletten dat de roedwiggen losgaan*. Synon. **wiggebandje**.

roedebarg, znw. m. *Een hooiberg met beweegbare kap*. Zie verder op **barg**.

roedgat, znw. onz. Bij molenmakers. *Een der beide gaten in de molenas, waardoor de roeden gestoken worden*. || Die roedgaten wijt derthien duym, lang vijfthien duym een halff,

het hoofd (*van de as*) lanck een-en-twintich duym van 't voorste roedgat off behalven die waltpen, te meten, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

roedhuks, znw. vr. *Een huks met lange steel, die bij het hakken van molenroeden wordt gebruikt.* Zie **huks**.

roedjijn, znw. onz.; zie **jijn**.

roedslei (uitspr. *roetslaai*), znw. vr. *Zware houten hamer, die gebruikt wordt bij het inslaan der houten in een molenroede.* Zie

{p.369}

slei I. || 2 Roedsleyen en 2 azijnen Vuistwiggen, *Invent. molenmakerij* (a° 1846), Zaanl. Oudhk.

roedsnik, znw. vr. *Een beitel van bijzondere vorm, die gebruikt wordt bij het afwerken van molenroeden.* Zie **snik**.

roedstempel, znw. m. *Een wigwormige ijzeren bout met vierkante kop, dienende om de wiggen uit een molenroede los te slaan, wanneer deze uit de as genomen moet worden.* || Een spykerhamer en roedstempel, *Verkopings-Catal.* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

roedwig, znw. vr. *Een houten wig voor een molenroede.* De roedwiggen dienen om de roeden aan de as vast te wiggen, zodat zij niet kunnen verschuiven.

roef, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. **roefsgewijs**. – Bij het bekleden van een dak met zink. *Een soort van overkapping over de naden der verschillende zinken platen, om het inregenen te beletten.* Men kan een zinken dak op twee wijzen waterdicht maken, nl. door te solderen of door te roeven. Bij het roeven worden latten (roeflatten) over de naden gelegd; over die latten komt een zinken bekleding (de klang) en daarover de roef, die eveneens van zink is.

roeflat, znw. vr.; zie **roef**.

roefsgewijs, bijw. *Schuinaflopemd als een roef* (schuin neergaand, hoog deksel op een doodkist); van de glooing van een dijk. Thans ongebruikelijk. || Item sal de voirs. Kaede op 't onderste spit, op de swoord ofte marsche van 't landt, breedt wesen negen Rhyndlandsche voeten. Ende hoogh boven op de cruyn een elle, afgaende aen beyde syden roefsgewyse ofte boogsgewyse, *Hand. v. Assend.* 136 (a° 1567). Schout en Schepenen ... hebben gekeurt ... den Dijk ... een voorvoet buyten beneden aen te setten, breet wesende vijff voeten, roeffsgewijs opgaende ende voor die selve voet geplaet te wesen, *Hs. keur* (a° 1580), archief van Assendelft. De voorsz.: kaade ... (sal) breet wesen ... 7 voeten en hoogh boven op de kruyn 2 voeten, afgaende aan beyde zijden roefs ofte boogsgewijs, *Hs. keur*, aldaar; ook *Handv. v. Assend.* 146 (a° 1588).

roei, znw. m. In de uitdr. an de roei, *aan het roeien*, *uit roeien*. || Ik moet vanmiddag nag an de roei.

roeien, zw. ww. Zie de wdbb. – Popjes roeien, *kinderen halen*; zie **pop**. Te Oostzaan zeggen enkele oudjes in deze zin rooien. || Hij (*de vroedmeester*) het zes kinderen bij me wijf 'erooid. – Vgl **hardroeier**.

roeispaander, znw. vr. *Roeispaan, riem*.

roek, znw. m. *Zwarte kraai*. || De roek blijft 'et hele jaar hier, maar de bonte kraai zien-je allienig in de winter. Wat zitten der 'en roeken in die boom. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 89) en in Friesl. – De natuurkundigen maken onderscheid tussen de roek en de kraai; vgl. SCHLEGEL, *De Vogels* 102. De roek is ook elders in N.- en Z.-Nederl. zeer bekend; zie KIL. en OUDEMANS 5, 873. Voor de verwante woorden in andere talen zie men VERCOULLIE op roek.

roekaal, znw. m. Daarnaast roekeel. Zeker soort van aal. *Zeer donkerkleurige aal, die op veengrond gevangen wordt.* Deze aal heet misschien om zijn zwarte kleur naar de roek. – De benaming komt reeds in de Middeleeuwen voor || Van 6½ tal roecs ails ... 49 sc(ellinc), 3½

d(enaer), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 417. Van ere tonne ghesoutens roec ails 50 sc(elling), *ald.* 418 (a° 1344).

Roeland, persoonsnaam. Zegsw. Je stane deer as 'en stienen Roeland, wat staat ge daar stokstijf. – Elders zegt men: het is een stenen Roeland, een houten Klaas; men zal hem een briefje afgeven op stenen Roeland, men zal hem met een kluitje in 't riet sturen (DE JAGER, Archief 4, 343). Eertijds stond er een stenen Roeland te Amsterdam op de N.Z.-Voorburgwal bij de Kolk (WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterdam* 4, 414; BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 489 vlgg, en pl. II, no. 3). Dergelijke beelden vindt men in verschillende steden. Zij werden eertijds opgericht als teken van marktrecht.

roem, znw. m. *Cichorei, koffiestroop* (Wormerveer). || Haal effen 'en pakkie roem. Ik moet nog wat roem deur de koffie doen. – Roem is eigenlijk lof van cichorei uit de fabriek van Frans Roem te Alkmaar, in de eerste helft der 19de eeuw. De echte roem is tegenwoordig niet meer verkrijgbaar, doch de naam is overgedragen op andere soorten koffiestroop.

Roemersloot, znw. vr. Naam van een sloot onder Oostzaanden in het Oostzijderveld. In de 17de e. Roemensloot. || Roem'en sloot, LAMS 708 (a° 1626). Roemen Sloot, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – Op de kaarten der 18de e. en later vindt men echter Roemersloot. – Roem, Roemer in deze benaming zal wel de bekende mansnaam zijn.

roeper, znw. m. Zie de wdbb. en vgl. de samenstelling *troetroeper*. – Ook als benaming van zekere soort van eend, *krakeend*. Lat. *Anas strepera* (SCHLEGEL, *De Vogels* 213). Synon. **kwekker**, **wachter**. De roepers zijn klein en kunnen verbazend snel en aanhoudend kwaken; vandaar hun naam. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 89); in Gron. roepereend. – Vgl. *kwartierroeper*.

roerbalk, znw. m.; zie *roerwerk*.

roeren, zw. ww.; vgl. *reuren*. Zie een zegsw. op *gort*.

roerijzer, znw. onz.; zie *roerwerk*.

roerom, znw. vr. In de uitdr. 't is weer roerom vandaag, wat is het roezemoezig (als de aanwezige personen druk en woelig zijn).

roerstok, znw. m.; zie *roerwerk*.

roerwerk, znw. onz. In een oliemolen. *Dat deel* {p.370}

van het gaande werk, hetwelk dienst doet bij het roeren van het op het vuister verwarmd wordende meel. Het roerwerk bestaat uit het roerijzer, dat ronddraait binnen de ring, waarin het meel zich bevindt. Het roerijzer ligt horizontaal en hangt aan de verticale roerstok, die eveneens van ijzer is, en recht gehouden wordt door de roerbalk, waar hij recht doorheen loopt. Het roerwerk wordt in beweging gebracht door een roerwiel om de wentelas en geschorst door een schortstok, die door middel van het roerwerkerstouw naar beneden getrokken wordt.

roerwiel, znw. onz. zie *roerwerk*.

Roestenvan, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden, buitendijks. Thans naar het schijnt onbekend. || De roesten van, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

roesterig, bnw. *Roestig, geroest*. || Wat is dat strijkijzer roesterig. Een roesterige naald.

roet (I), znw. onz.; dikwijls ook m. *Schoorsteen*zwart. Zie de wdbb. || De roet loopt bij de schoorsteen neer. – Zegsw. Er is roet in 't eten, de zaak is niet in orde, er zijn moeilijkheden; ook: *er is ruzie, er wordt gekibbeld.*

roet (II), znw. vr. *Strook riet langs de zoom van een stuk land.* Ook rietroet. Zie synon. op *rietschoot*. || Dat oock de Waterlooosinge ... ende de Wateringen by Crommenier-dijck, ende den ouden Dam soo met aenlegginge van Erven, Hofsteden ende anders, met Roeten van Riet, Platingen, ende anders, dagelijcx ende soo langer soo meerder vernaut ende vermindert worden, LAMS 344 (a° 1618); zie ook 345 vlg. Ende dat de Visschers geen rebelheyt sullen mogen ghebruycken, met Korven ofte ander staende Wandt te beschadighen. Paelen op te

winden, ofte Roeten los te maecken (d.i. *van den wal los te steken, zodat zij gaan drijven*), opte hooghste Boeten (Oostzaanden, a° 1628), LAMS 322. En sal niemant mogen delven uyt den Onder-dijck, ofte uyt de roet, beneffens Aert Corvers werf (Oostzaanden, a° 1644), LAMS 723. Dijkgraaf en Heemraden ... hebben gekeurt en geordonneert ... de roet uyt de sloot te hale, *Hs.* (a° 1746), archief v. Zaandam. Een takkebon in de Coodijk aan de noortsyde aan Sinte Pieters roedt, *Hs.* (a° 1747), archief v. Jisp. – Vgl. **Roetesven** en **roetvoorn**.

Roetesven, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Oostzaanden. Thans naar het schijnt onbekend. – Vgl. **roet II**. || Roettes ven, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e). – Vgl.: Een stuck landts gelegen in de Wouder polder in den bannen van Uytgeest, genaemt Roetsweer, *Hs. veilboek* (a° 1687), archief v. Krommenie.

roetvoorn, znw. m. Zekere vis. *Een soort van voorn, rietvoorn*, enigszins verschillende van de ruis- en meunvoorn. Lat. *Cyprinus erythrophthalmus*. Daar de roetvoorn bij voorkeur in het riet verblijft, hangt de naam misschien samen met roet, *rietschoot*; zie **roet II**.

roeven, znw. ww.; zie **roef**.

roezen, zw. ww., intr. *Rumoer maken, tieren, woelen, stoeien*. || Niet zo roezen, ik heb pijn in me boltje (*hoofdpijn*). Wat is 'et weer an 'et roezen (*wat is het onstuimig buiten*). Pas 'en beetje op; me hoed ken niet tegen dat roezen (*mijn hoed zou stuk gaan in dat gestoei*). – Roezen is bij 17de- en 18de-eeuwse schrijvers zeer gebruikelijk; zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 310, en DE JAGER, *Freq.* 1. 543. Daarnaast komt voor ruizen, *tieren, zich vermaken* (VAN DALE; OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 315). Vgl. ook roezemoezen naast ruizemuizen, bij KIL. ruysmuysen, en zie FRANCK 820 op ruzie. – Vgl. **roezig**.

roezig, bnw. *Rumoerig, woelig, druk*. Vgl. **roezen**. || De kinderen benne erg roezig vandaag. Zo'n verjaardag is altoos 'en roezige dag. Wat 'en roezige week, je hoofd loopt om. – Roezig is algemeen gebruikelijk in de uitdr. roezig weer, *onstuimig weer*. In de zin van *woelig* kent men het o.a. ook in Overijssel (*Taalgids* 3, 136), in het Stad-Fri. en elders.

roffel (uitspr. *røffəl*), znw. m. *Oneffenheid, rimpel, bobbel*. || Hij het roffels in zen gezicht. Zo pas was 'et ijs mooi, maar nou moeten we 'en heel end over de roffeltjes rijje (*rijden*). – Vgl. Ned. roffel, *schaaf om het ruigste van de planken af te schaven*, roffelen, *het ruwe afschaven*, Oost-Fri. ruffeln, *ruw schaven en vouwen, plooiën*, Eng. ruff, *plooi*, ouder-Ned. ruyffel, *rimpel* (KIL). Vgl. verder FRANCK op roffel. – Zie **roffelig**.

roffelig (uitspr. *røffəläch*), bnw. *Ruw, oneffen*. Zie de wdbb. en vgl. **roffel**. || Wat is ze roffelig in der gezicht (*pokdalig*). Hij heb roffelig (*rimpelig, ruw*) vel. 't IJs is erg roffelig (*ruw, ongelijk, toegevroren*). – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 89). – Vgl. **rofterig**.

rofterig, bnw. Hetz. als **roffelig**; zie aldaar. || Die lening (*leuning*) is zo rofterig, je krijge der splinters van in je hand.

roggebrodig, bnw. *Armelijk, schraal, onroyaal*. || 't Is er erg roggebrodig (*ze geven daar weinig geld uit, ze behelpen zich, het ziet er armelijk uit*). Ik ben der te eten 'eweest, maar 't was erg roggebrodig; je krege geen eens schone borden voor 'et dessert.

roggestaart, znw. vr. Zegsw. Een roggestaart in de keel hebben, *hees zijn, iets in de keel hebben, dat het spreken belemmert*. – Ook elders gebruikelijk (zie VAN DALE op keel).

roggeteun (met hoofdtoon op *rog*), znw. m. Daarnaast roggeteunis. Verkl. roggeteuntje. *Roggebrood*. || Haal ers 'en roggeteuntje (*een kleintje roggebrood*). Nou kom-je me mit zo'n oubakken roggeteunis an. – Ook

{p.371}

op Z.-Beveland noemt men een *klein roggebrood* roggeteunis (*Navorscher* 10, 319). Te Zwolle is roggentönnis *meelsoep met roggebrood* (*Sch. t. W.* 1, 571) en evenzo in Oost-Friesl. roggetönjes, *ungegohrener Mehlkloss von Rockenmehl, in Wasser gekocht* (KOOLMAN 3, 49). – De benaming zal wel samenhangen met de feestdag van Sint Teunis,

Antonius (17 jan.). Het blijkt echter niet met zekerheid, dat men op die dag bij ons te lande roggebroodspap at of roggebroden uitdeelde.

roggeteunis, znw. m.; zie **roggeteun**.

rok, znw. m.; vgl. **fliertrok**, **hemdsrok**, **paltrok**.

roken, zw. ww.; zie een zegsw. op **boer**, **ootje I**, en **pijp**.

rokken, zw. ww.; zie **rukken**.

rokus (met klemmt. op *ró*), znw. m. In de uitdr. '**t is een rokus**, '*t is een robbedoes, een rakker, ondeugd*; van kleine kinderen. || 't Is toch zo'n rokus. Wat ben jij 'en rokus. Kijk me die rokus ers. – Misschien is **rokus** de mansnaam **Rokus**, een ook in N.-Holl. veel voorkomende bijvorm van **Rochus**.

rol, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **dood**. – Ook in de volgende toepassingen: a) Bij de boeren. *Een zware rol, die gebruikt wordt om het land vlak te maken of om de unjer stuk te rollen*. De **rol** wordt door een paard getrokken en heeft dikwijls voorop een zitplaats voor de stuurman. Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. BOUMAN in *Tijdschr. v. Nijverheid V* (1839), 689 vlgg. – b) *Een zeef met zeer ruime gaten, die b.v. gebruikt wordt om bonen te ziften*. De bonen vallen er door, terwijl het ruig (*stengels en bladen*) achterblijft. – Vgl. de samenst. **pletrol**.

rolberoerte, **rolkoorts**, znw. vr.; zie op **rolling**.

rolhout, znw. onz. Bij de papiermakerij. *Het hout van de rol in de maalbak*. In het rolhout worden de ijzeren schenen bevestigd, die daarmede samen de rol vormen, waardoor de lompen worden fijngemalen. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 18. || 1 Ypen rolhout, 2 oude ryzings, *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

rollaag (met klemmt. op *rol*), znw. vr. *Een laag van stenen tot afsluiting van metselwerk aangebracht op een muur, aan de kant van een bestrate weg, enz.* || Pas op, dat je niet over de rollaag van 'et straatje (*een verhoogde stenenrij*) struikele. 't Water loopt weg langes de rollaag (*de afsluiting der goot langs de straat*). – Het woord is ook elders gebruikelijk; zie VAN DALE, MOLEMA.

rollebol, znw. m. –1) Zeker hasardspel. *Een spiraalvormig houten torentje met een kleine opening van boven en een poortje van onder, en geplaatst in een metalen bak*. De spelers zetten centen op genummerde vakken naast dit toestel. Daarna laat men een bolletje met afgeslepen vlakken (meestal twaalf), die deze zelfde nummers dragen, door de rollebol naar beneden vallen. Het nummer dat door dit bolletje wordt aangewezen wint en de houder van de rollebol moet aan hen, die daarop centen gezet hebben, het tiendubbele bedrag uitbetalen. De overige opzet is voor hem. De rollebol staat op de kermis, voor zover hij daar thans niet verboden is, doch wordt ook wel gebruikt als kinderspeelgoed. – Synon. **ronzebons**. || Daar heb-je de man mit de rollebol ok. Ik moet nag eris in de rollebol speulen. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl.; vgl. DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 280.

2) *Een langwerpige vierkante houten bak met een ruitvormig hokje met vier poortjes in het midden, waarbinnen een tolletje wordt gezet, dat winst of verlies uitwijst*. Zulke bakken bestaan nog, maar het spel zelf schijnt in onbruik te zijn.

3) *Een lat waarin naast elkaar tien uitsnijdingen gemaakt zijn*. Met de gaten naar beneden op de grond gezet, schiet men er van uit de verte met knikkers heen. Boven de poortjes staan de cijfers 1 tot 10; hoe hoger cijfer, hoe kleiner gat. Wie zijn knikker door een poortje weet te schieten, ontvangt van de houder van de rollebol zoveel knikkers als het nummer aanwijst. Stuit de knikker echter tegen het hout of vliegt hij de rollebol voorbij, dan is deze verloren.

Rollekooien, znw. vr.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land op het Kalf. Zie **kooi**. || Rolle koye in tweeën, *Polderl. Oostz.* I (17de e.).

rollen, znw. ww.; zie de wdbb. In het verl. deelw. dikwijls ook **gerollen**. || Hij is gerollen (*gevallen*). – Vgl. ook **brugje-rol**.

rollepen, znw. vr. Bij de zeildoekrederij. *De houten pen waarmee het beloop, dat om de zeildoekrol wordt gedaan, wordt aangehaald en vastgestoken.*

rolling, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als verwensing. || Krijg 'en rolling, hiervandaan tot de sluis. – Evenzo zegt men: Krijg 'en rolkoorts (*of*: een rolberoerte). Dit laatste ook in het Stad-Fri.

rolmeter, znw. m. *De persoon, die van overheidswege belast was met het meten der rollen zeildoek.* Thans verouderd. || Pieter Engelsz. Rolmeter (*weesmeester te Krommenie*, a° 1635). – Vgl. Gerrit Jacobsz., oppermeter der rollen, *Hs.* (a° 1691), archief v. Krommenie.

rolplating, znw. vr. Bij de papiermakerij. *Een onderdeel van de maalbak.* De benaming schijnt thans onbekend te zijn. Waarschijnlijk werd er onder verstaan de glooiing bij de rol, waarlangs de papierstof wordt opgemalen naar de rijzing. || 1 Rolplating, *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

rolreder, znw. m. *Reder van rollen zeildoek, zeildoekmaker.* Vgl. **reder**. Thans ongebruikelijk. – Op het einde der 17de e. werden ook {p.372}

keuren uitgevaardigd op de rolrederij en vindt men in inventarissen melding gemaakt van rolredersgereedschap. – Evenzo elders in N.-Holl. || Terwijl thans een groot gedeelte der inwoners (*van Schermerhorn*) met hennipspinnen tot de rolrederij op eene zeer sobere wijze den kost winnen, *Karaktersch.* (a° 1816), 106.

rolschaaf, znw. vr. In papiermolens. *Een soort van schaaaf om de schenen van de rol in de maalbak te scherpen.* || 2 Rolschaaven en 1 Vijlschaaf, *Invent. papiermolen* (O.-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk.

rolstok, znw. m. In een bakkerij. *Een stok waarmee men de kadetjes opmaakt en de beschuitbolders vormt, door de stok heen en weer te rollen.* || 1 Wittebroodmesje, 3 rolstokken, 2 meelkoppen, *Invent. bakkerij* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – In de zin van *stok om taartedeeg plat te rollen* algemeen Nederl.

romen, zw. ww.; vgl. **uitromen**.

romer, znw. m. Bij de stijfselemakerij. *Een ronde roodkoperen schepper, waarmee de drank van de stijfsele wordt afgeroomd.* || Twee kooperen roomers, *Hs. invent. stijfselehuis* (a° 1767).

rommel (uitspr. *rømməl*), znw. m. Zie de wdbb. – Bij vissers. Als benaming voor sommige vissoorten van geringe waarde, in het bijzonder *voorn en ruis*. || Heb-je nog wat rommel an'ebrocht?

rommelarij, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van stukken land, die aan flarden liggen. || Vier stukjes aaneen, genaamd de Rommelarij (te Krommenie, in het Mad), *Polderl. Kromm.* (a° 1764), f° 163. – Vgl. **rommeling**.

rommelderatie (uitspr. *rømməldərasie*), znw. vr. *Rommelarij, rommel.* || Die rommelderatie kon-je wel ders wegdoen. – Ook in het Stad-Fri.

rommeling, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van kleine, aan flarden liggende stukken land. Vgl. **rommelarij**. || Jan Huyberden zijn rommelinge aent Twisch, *Stoelb. Assend.* f° 31 r° (einde 16de e.). – Een water onder Wormer heet het Rommelings-rif; zie **rif**.

rommelpot, znw. m.; zie **rompot**.

romp (uitspr. *ròm*), znw. m. Meestal in verkl. rompie. Daarnaast in de Wormer roomp, roompie. *Een wollen onderkledingstuk voor vrouwen en kinderen; een kort jakje zonder mouwen, dat slechts tot aan de heupen reikt en dus het bovenlijf bedekt.* Synon. **boefje**, **schietertje**. – Evenzo ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 90; *Taal- en Letterb.* 6, 41). Bij KIL. vindt men “rompe, *thorax & indusium sine collari*”; bij VAN DALE: “romp, *lijf* (van een kledingstuk)”. – Vgl. Ned. lijfje, polsje en andere dergelijke benamingen.

rompot (uitspr. *ròm*), znw. m. *Rommelpot; een aarden pot met een blaas bespannen, in wier midden een stokje bevestigd is, dat een eind boven de blaas uitsteekt.* Men neemt de pot in de linkerarm en strijkt met de natte rechterhand langs het stokje, waardoor een klagend en

grommend geluid ontstaat, dat tot begeleiding van het Vastenavondgezag dient. Ook tussen Kersttijd en Nieuwejaar wordt wel met de rommelpot gelopen. || Dat niemand het zy jonck ofte oudt binnen desen dorpe sal vermogen nieuwejaar te singen ofte met de starre te loopen, ende te singen aan de deuren, nogte oock te Vastelavonden langs 's Heeren straten met rompotten ofte andere instrumenten ... te loopen, *Hs. keur* (a° 1687), archief v. Jisp. – Men spreekt thans van rommelpot. De vorm rompot komt echter ook elders in N.-Holl. voor. || Item, en sal niemant ... op ofte by (het Kerckhof) met Rompotten, ofte andersints eenigh rumoer maken (*keur v. Uitgeest*, a° 1635), LAMS 502. Op Tessel is rompot nog bekend. **rond** (uitspr. *rònt*), znw. vr. rondte (of ronde), *kring* (vgl. **koelt**, **koud** enz.) Thans weinig gebruikelijk. || Ze lieten de kroes de hele rond omgaan. – Vgl. **rondje**.

rondrossen (uitspr. *ròndrossə*), zw. ww., intr. *Rondlopen, aanhoudend van de ene plaats naar de andere gaan*. || 'k Ben moe, 'k heb de hele stad rond'edrost. Je late me ook maar rondrossen; 'k heb niet meer zukke jonge bienen as jij. – Evenzo elders in Holl. en Utrecht. – Vgl. **opdrossen**.

rondje (uitspr. *ròntjə*), znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *een gezelschap dat op geregelde tijden bij elkaar komt, beurtelings bij ieder der deelnemers*. Synon. **kransje**. Men heeft familierondjes, schaakrondjes, theerondjes, halfelfiesrondjes, enz. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 90), en in het Stad-Fri. rontsjje.

rondom, bijw., voorz. Daarnaast rondsom (uitspr. *rònsòm*). Zie de wdbb. || Rondsom sting (*stond*) 'et land blank.

rondslieren, zw. ww., intr. Steeds met laten. *Rondzwerven, rondslingeren*. Vgl. **slieren**. || Je moete de boel niet zo rondslieren lèten.

rondstruinen, zw. ww., intr. *Rondsnuffelen, in het rond zoeken*. Zie **struinen**. || Wat loop-jij daar weer rond te struinen? Ik heb wat rond'estruind, of ik nag iets voor je vinden kon, maar ik heb 'et zeker vroeger al op'erood (*weggedaan*). – Evenzo in het Fri. rondstrúne.

rondte, znw. vr.; vgl. **rond**.

rondtolveren, zw. ww., intr. *Ronddraaien, rondbuitelen*. Zie **tolveren**. || Kijk dat ei deris lekker rondtolveren.

ronsel (uitspr. *rònsəl*), znw. m. –1) *Een klein tandrad, b.v. in molens*. In deze zin algemeen; vgl. bij VAN DALE: rondsel, onz., *horlogerad*, enz. Evenzo bij oudere schrijvers; b.v. HUYGHENS, *Hofwijck* vs. 1627.

2) Bij de papiermakerij. Ook wel **lompe-**
{p.373}

ronsel. *Een grote horizontaal geplaatste cilinder, die met gaas bekleed en in enige vakken verdeeld is, en ligt in een soort van donkere kamer*. Men doet in de ronsel lompen, die gezuiverd moeten worden. Bij het snel ronddraaien van de cilinder vliegt het stof uit de lompen door het gaas weg in de dichte kas, waaruit men het later verwijderd. || Een lompenronsel met leischijven, blokken, stoel, kast en drijf wiel, *Invent. papiermolen* (a° 1855), Zaanl. Oudhk.

3) *Een schudglas voor olie en azijn*. Een glazen fles met stop, van bijzondere gedaante, waarin men naar een bepaalde, door ingedeukte kringen aangegeven verhouding azijn en olie giet. De fles wordt dan goed geschud en het mengsel over de sla gegoten. || Je moete de ronsel niet heelegaar vol doen, zoveel sla hebben we niet. Twee ronsels (onder glaswerk), *Hs. boedelscheiding Louwe* (a° 1756), Zaanl. Oudhk.

ronselen (uitspr. *rònsələ*), zw. ww., trans. *Heen en weer bewegen, ronddraaien, schudden*. – a) Van ronsel in de bet. 2. || Lompen ronselen (*door het draaien van de ronsel het stof uit de lompen verwijderen*). – b) Van ronsel in de bet. 3. || Is de olie en azijn al goed deur mekaar 'eronseled? Je moete nag ronselen. – Vgl. Oost-Fri. runselen, *heen en weer slingeren, weggooien*. Zie verder KOOLMAN 3, 71 op runseln; FRANCK 806 op ronselen.

ronzebons (uitspr. *rònzəbòns*), znw. vr. –1) Zeker hasardspel, ook *rollebol* geheten. Zie *rollebol* 1.

2) Jan Klaassen-spel, poppenkast op de kermis. – In deze zin ook elders bekend; zie VAN DALE.

rood, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is zo rood as een sleutel (*van roestig ijzerwerk, ook van rossig geworden zwarte kledingstukken*). – Zo rood as bier. || Die schoenen houdt de smeer niet op, ze worre (*worden*) zo rood as bier. – Zo rood as koek, van het haar gezegd. Ook koekrood. || Zen heer is zo rood as koek (*hij heeft koekrood haar*). – Vgl. verder het rooie haar op *haar I*.

De vorm roô, die thans ongebruikelijk is, komt voor in verschillende eigennamen. || De Roo-duit (een pakhuis te Wormerveer). – De Roô-molen (op de Koog.). – De Roô Wachter (oliemolen te O.-Zaandam). – 't Roô Hart (oliemolen te Assendelft; verbrand in 1787). – Het Roo-hek (stuk land te Jisp; wel zo genoemd naar een rood hek, dat er eertijds op stond). – Roo-ven (stuk land in de Kalverpolder, buitendijks), *Polderl. Oostz.* I (17de e.); *Custb.* (a° 1741). Die rooven-streep (in de ban van Westzaanden; thans onbekend), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). Ook een stuk land onder Oostzaan heet de Roode ven.

roodblaar, bnw. zie *blaar II*.

roodhond (uitspr. *roothònt*), znw. m. Ook *rooie hond*. Zekere ziekte. *Kwaadaardige uitslag in het gezicht*. || Hij heb de rooie hond. Roodhond is niet zo gevaarlijk as roodvonk. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 120) en in Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 47, *rôdhund*). Bij KIL. vindt men: "rood-ionck, rood-hond, rood-ioock, rood-vonck, *papulae, papulae rubentes; boa, sudamina, fervidae eruptiones, rubidae cutis aspredines*". Vgl. ook Fri. *reahoun*.

roodolmd (met klemt. op *olmd*), bnw. Daarnaast roodolm; soms vervormd tot roodolf. Benaming voor zeker gebrek in timmerhout. Iets dergelijks als *vurig*. || Wat is die plaat roodolmd, die ken-je niet voor de schoeiing bruiken. D'welck men van ander goet eycken-hout sal mogen maken, ... sonder roodolm, vierich, ratelspanich, onredelyck spint ofte waenkant, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief van Assendelft. Item alle dit werck te maecken van goet greenenhout ... niet vierich ofte rodolff ofte ratelspanich enz., *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – Het woord is ook elders gebruikelijk; zie BERGHUIS, *Handb. v. d. Meubelmaker* 29. || Wat tonnen quaet-spijnt, roodt-olmt, zadigh, wormsteeckel ... zijn: sal men ... aen stucken slaen, *Handv. v. Ench.* 257b. – Bij VAN DALE³, 939, vindt men rode olm (ook molm en vuur genoemd) als naam dezer ziekte van timmerhout. KIL. vermeldt "olm, j. molm, *caries*" en "olm-worm, j. molm-worm", "olmachtich, j. molmachtigh". Ook in het Ndd. en Hgd. is olm, ulm bekend.

roodschie, bnw. Van koeien. *Donkerrood van kleur, met fijn gestreept of gespikkeld rood en wit haar*. Thans weinig gebruikelijk. || Een rootschie (*onder een aantal verkochte koeien*), *Custb.* (a° 1746). Roodschie is ook in de Beemster bekend (BOUMAN 90). – Schie is *grauw*.

Roo-duit, znw. m.; zie *rood*.

roodvaan, bnw. Bij vissers. *Wrak*; van haring, die begint te bederven en daardoor rode koppen krijgt. Thans ongebruikelijk. || Die haring is roodvaan. Dat's roodvaan. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. *Handv. v. Ench.* 222a (17de e.): "De Haringh-koopers (sullen) van alle wangehavenden Haringh, ende die by de Keurmeesters voor quade ofte wracken Haringh ghekeurt sal werden, korten soo volght: Voor elcke tonne, nacht-schamel (*nachtgamel*) 2-0-0, ... root-vaen 2-0-0, schal-back 3-0-0, slechte wrack die boven de ton per last is 1-5-0." – Vgl. op *kap*.

roodvillemen, bnw. Van koeien, ter aanduiding van een op bepaalde wijze gekleurde of getekende huid. Thans onbekend; de juiste bet. blijkt niet. || Twe Koeyen, d'een bleek-rood en d'ander geheel rood, nog twee rood-blere Veerssen van Cornelisz. (*sic*) Dircksz. en Catrina Moykes een Koe wesende rood ville-

{p.374}

men, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 39. – Vgl. Mnl. vilm, velm, vlies, huid; zie *Tijdschr.* 2, 155 vlgg., vooral 158.

roof, znw. *Een zekere tot een krans opgehaspelde hoeveelheid garen, wol, enz.; streng.* || Een roof wol. Haal ers 'en roof sajete. 72 Rooven zeilemakersgaren, 15 kloene dito, 3 bos bensel, *Invent.* (a° 1787), Zaanl. Oudhk. – Een roof garen (*touw om zeildoek van te weven*) weegt een half pond (¼ kg) en is dus kleiner of groter naar gelang van de zwaarte van het garen. || Geef me die roof effies an. De roven garen hangen an de stokken te drogen. – Zegsw. De roof is vertist, *het garen is in de war*, overdr. *de boel loopt in de war, het gaat verkeerd*. || Somma dit garen of desen roof wiert overal vertist, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 200. – Het woord komt ook bij de 17de-eeuwse Holl. schrijvers voor. || Wie verkoopt de webben (*stukken goed*), die men weeft van de rooven, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 94, 18. Bij KIL. vindt men "roofgaerens, *spira filacea*". Ook in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. kent men roof in de zin van *streng*; het Noord-Fri. heeft ruuf in dezelfde betekenis. Vgl. MOLEMA 355; KOOLMAN 3, 48. – Vgl. **tisroof**.

roofgoed, znw. onz. Zie de wdbb. || Wees toch wat zuiniger, 't is geen roofgoed (*je komt er zo gemakkelijk niet aan, je hebt het maar niet voor het nemen*).

Roofland, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. || Het Roofland.

Roo-hek, znw. onz.; zie **rood**.

rooi, znw. vr. Zie de wdbb. – Om de rooi van, *ongeveer*. || Der wazze (waren) zo om de rooi van veertig mensen in de kerk. Hoeveul suiker moet er in, om die rooi (*ongeveer zóveel*)? – Ergens rooi op hebben, *er slag van hebben, oog hebben op iets*. || Jij zel 'et wel leren; je heb er rooi op. – Op de rooi of, *op de gis af*. || Ik heb er zo maar op de rooi of wat zout in'edaan. Och, doen 'et maar op de domme rooi of (*zonder passen en meten*). – Deze uitdrukkingen zijn ook elders in N.-Holl. bekend. – Vgl. ook **rooien**.

rooien (I), zw. ww., trans en intr. Zie de wdbb. In verschillende opvattingen. –1) Uit de bet. *op een regel schicken, richten*. – a) *Passen en meten*. || Ik ken 'et zo net niet rooien (*zo precies regelen, zo nauw nemen*). Rooi 'et maar zo nauw niet (*sla er maar een slag naar*). Ook Stad-Fri. – b) *Mikken* (bij het knikkeren). || Je moete op die aäre knikker rooien. Ik rooide niet op jouwes (*die van jou*). – c) *Schatten, berekenen*. || Heb ik dat niet goed 'erooid; der benne net glazen genoeg. Alle eten op en toch niemand te kort, dat's knap 'erooid! Ik rooi, dat-i nou wel gauw thuis kommen zel. – d) *Gissen, raden*. || Ik zel er maar ers na rooien (*raden*).

2) Uit de bet. *in orde schicken*. – a) *In orde brengen, klaarspelen, redden*. || Zien maar hoe dat je 'et rooit. Heb-je nou al na Zaandijk 'eweest, hoe heb-je 'm dat 'erooid? Hij zel 'et 'em wel rooien; 't is 'en gauwe vent. Ik ken 'et mit Piet allienig niet rooien, ik moet er 'en aäre knecht bij nemen. Ook in het Stad-Fri. en elders. – b) *Het met iemand kunnen klaarspelen, het goed met hem kunnen vinden*. || Ze kennen 'et goed mit mekaar rooien. Ik ken 'et mit me broer niet rooien. – Ook bij houtzagerijen van de zagen gezegd. *De punten der zaag recht knippen, zodat ze in de rooilijn komen*. – Vgl. **rooiijzer**.

3) Uit de bet. *op een regel geschikt zijn, zodat het een met het ander overeenkomt*. – *Gelijken*. || Hij rooit op zen vaar (*vader*). Ze rooien wel wat op mekaar, maar ze benne toch niet krek 'etzelfde. Waar rooit dat ok op? Nou hoor, dat rooit er niet na, of: 't rooit er op gien enden nê (*het lijkt er in de verste verte niet op, 't is heel iets anders*).

rooien (II), zw. ww.; zie **roeien**.

rooiijzer, znw. onz. Bij houtzagerijen. *Het werktuig waarmede de zagen gerooid worden*. Zie **rooien**.

rook (I), znw. m. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **opspele**n. – In rook staan (van het water gezegd), *als rookwolken opstuiven*. || Wo(e)y seer heviment, dat het waat(e)r somwijle in rook stont, *Journ. Caeskoper*, 21 Aug. 1705. – Vgl. **rookje**.

rook (II), znw. vr. Ook **hooirook**. *Hooistapel*. Het gemaaid gras wordt eerst op kleine stapels (*hoppers*, Ned. *oppers*) geschoven; deze staan over het gehele land verspreid. Daarna brengt men de oppers naar de slootkant en zet ze daar op grotere stapels (*roken*), die vervolgens in de hooischuit geladen en thuis gevoerd worden. || 't Hooi is an de rook (*staat op roken*). – Evenzo in geheel Holl. en waarschijnlijk ook elders; vgl. VAN DALE. Het woord komt reeds in de Middeleeuwen voor. || Item van 143 roke hoys, die quamen van Voerscoten, die roec om 16 d(enier), dat doet 9 pond 10 sc(elling) 8 d(enier), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 48 (a° 1317). – Vgl. voor de verwante woorden in andere talen FRANCK 808 op rook.

rookje (uitspr. *rókie*), znw. onz. In de uitdr. op een rookje komen, 's avonds een pijp bij iemand komen roken. || Op de *rondjes* ... zitten de *mansen* (zo worden de mannen gemeenlijk door hun vrouwen genaamd) ... aan eene bijzondere tafel, ook wel in eene bijzondere kamer, ... doch dezen komen eerst te half zeven op een *rookje*, *Karaktersch.* 277.

roomp, znw. m.; zie **romp**.

Rooms, bnw. Zie de wdbb. – Ook in de naam van een stuk land te Assendelft. || Die Roomsche ven, *Hs.* (a° 1634), archief v. Assendelft.

roop, znw. onz. *Een soort van sterk, uit stro vervaardigd band, waarmee de rietdekkers het riet aan de daklatten vastbinden*. || De rietdekker moet kommen want 'et roop in de {p.375}

kap (van de molen) is stuk. 1806, den 26 Juni, dijkgraaf en heemrade van Assendelft debet aan Joost Klaas van dekke aan het huys aan de dijk: van 1 voer en 16 schoove riet 5-14-0, ... aan roop en teertou 0-16-0, *Hs. rekening*, archief v. Assendelft. – Evenzo verderop in N.-Holl.; reeds in de Middeleeuwen. || Item nog tEgmond om 5½ roepen, den stal mede te decken, 7 sc. 9 d., *Rek. v. Egmond*, f° 143 r° (a° 1398). – Roop is ook bekend in het Stad-Fri. (*Taalgids* 3, 286), Gron. (MOLEMA 355), Oost-Fri. (KOOLMAN 3, 31). Bij KIL. vindt men: “reep, roop, Sax. Fland. Hol. Sicamb. *funis, restis, funis junceus, spira*” en “roop, Hol. Fris. j. reep, *funis, spira*”.

roos, znw. vr. Zie de wdbb. – Een kleur als een roos, *een kleur als een boei*. || Hij kreeg 'en kleur as 'en roos (*hij bloosde sterk*). – Ook in de naam van een stuk weiland te Oostzaan. || De Roosjes. Zo genoemd naar een vormalig bezitter behorende tot het Oostzaner geslacht ROOS.

Roo-ven, znw. vr.; zie **rood**.

ropziek (uitspr. *ròpziek*), bnw. Bij vissers. Ropzieke haring, *zieke haring, haring die op de rug is aangetast door zeker insect en daardoor wormen krijgt, die aan de rug zichtbaar zijn*. – Ook elders in N.-Holl. || De voorsz. packers (*haringpakkers*) sullen gheen onsuyvere nocte schoten Haringh, ropsieck, homsieck, wanzouten, kuytsieck, ... nocte andere quade Haringh in brandtpackinge en tonnen mogen legghen, maer alleenlijck goede, suyveren Haringh, *Handv. v. Ench.* 227b (a° 1661). – Vgl. rob, rop, *maag*, op **rob**.

roren, zw. ww., intr. *Zeuren, zaniken*. Weinig gebruikelijk. || Leg niet zo te roren. *Hs. Kool* vermeldt: “een goed roor van een mens, *iemand waar men het wel mee rooien kan*”, d.i. dus *een goedge sul*.

Rosbeier (uitspr. *rosbaaiər*), znw. m. *Het ros Beyaart, het paard der vier Heemskinderen*; vgl. op **Heemskinderen**. Naam van een pelmolen te W.-Zaandam: de Rosbeyert (of de Rosbaaiër). – Men vindt het woord ook bij BREDERO, *Werken*, 3, 238: “Praet van Rosbajier soo ghij wilt, dees het ien ander gangh”. Rosbeier wordt door VAN DALE vermeld in de zin van *slecht paard* en van *pronkpaard*. – Bij overdracht ook voor *een sterk, zwaargebouwd vrouwmens*. || Kijk zo'n rosbaaiër: ze doet vier wastobbes in de week en nog gloort ze teuge je an.

rot, znw. vr.; zie een zegsw. op **arm**.

rottekamer, znw. vr. In de zegsw. De boel is an de rottekamer, de zaak is failliet. – Zo ook elders, b.v. te Utrecht.

rotterel, znw. vr. *Rel, onderaardse loopgraaf van rotten.* Zie **rel I**.

rottig, vgl. *schaverottig*.

rouw, bnw. *Ruw.* Zie de wdbb. – Een rouwe weid, een stuk weiland waar het gras zeer ongelijk staat, waar zich veel hoogopschoten “busken” bevinden. – Zegsw. Zo rouw as een varken, zeer ruw en hard.

rouwen (I), zw. ww. Zie de wdbb. – Bij sterfgevallen in de familie van de patroon worden diens molens in de rouw gezet. Dit geschiedt door het afslaan (*wegnemen*) van een bepaald aantal borden op de molenwieken. De vier endborden tellen daarbij niet mee; de borden, waardoor de rouw kan worden aangegeven, zijn dus 16 in getal. Hierbij neemt men de volgende regel in acht: Voor de patroon worden alle borden afgeslagen, terwijl de molen staat; voor diens vrouw 15, terwijl de molen staat; voor zijn kind 13, terwijl de molen staat. Bij de overige sterfgevallen blijft de molen malen, maar men slaat af voor de ouders van de patroon 11, voor zijn broeder of zuster 9, voor zijn grootouders 7, voor zijn oom of tante 5, voor zijn neef of nicht 3, voor neef- of nichtskinderen 1 bord. – Is de patroon overleden dan zet men de roeden in het kruis (×); bij de andere sterfgevallen staan de wieken gedurende de rouw in scheve richting en wel al meer “te kort” (d.i. in meer schuine richting), naar mate de graad van verwantschap verder is. – Na de begrafenis wordt de molen, zo vaak als hij staat, met de roed voor de borst (+) gezet in plaats van in het kruis. Dit vindt plaats gedurende langer of korter tijd, naar de aard van het sterfgeval; voor de patroon soms gedurende 1 jaar en 6 weken. – Tegenwoordig wordt het rouwen met de molens meestal veronachtzaamd. De gewoonte bestaat ook in Friesland.

rouwen (II), zw. ww., intr. Zeker jongensspel, ook rouw-rouw genoemd. De spelers verdelen zich in twee gelijke partijen. De ene partij “schuilt zich op”, de andere staat op honk. Hebben allen zich verstopt, dan wordt er “schuil!” geroepen en de anderen gaan zoeken. Is iemand gevonden, dan roept de vinder: “Rouw, rouw, Klaas de Wit” (of hoe de gevondene anders heet). Alle zoekers vliegen dan naar honk en moeten dit zien te bereiken, zonder dat een van hen door de gevondenen wordt getakt (*getikt*). Wordt er een getakt, dan mag de tegenpartij zich nogmaals verstoppen. – Het spel heet ook wel *honk-uit* (de Wormer) en *van Piet* (de Koog).

rouw-rouw, zie **rouwen II**.

royaal, znw. m. Benaming van zekere *oude munt ter waarde van 7½ cent (12 duiten)*. Synon.

driegroot. Thans nog slechts bekend als waardebepaling. || ’t Kost ’en royaal. – Een bijvorm van reaal, die ook in het Mnl. voorkomt; b.v. *Cod. Dipl. Utr.* 2¹, 60: “Die xijm. royale, die die coeninx van Bohem den hertoge schuldich is” (*huwelijks voorwaarden v. Gerard van Gulik en Margareta van Gelder*, a° 1342).

Rozendaal, znw. onz. Naam van een buurt te Oost-Zaandam. || Het Roosendaal, *Custb.* (a° 1741). Zo ook op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. {p.376}

rozig, bnw. Gloeierig, van iemand die schaatsen gereden of in de koude wind gelopen heeft en dientengevolge ’s avonds begint te gloeien, terwijl hij toch van tijd tot tijd huivert en rilt. || Ik ben wat rozig; ik most maar vroeg na bed gaan. Wat ben-je steenkoud; je zel ok wel rozig worre vanavond. – Evenzo in Friesl. Vgl. Ned. rozig, opgezet, gezwollen (van het aangezicht) en roos, koortsige aandoening van de huid; Drents rozig, koortsig (Drentsche Volksalman. 1839, 199). – Zie ook **uitrozen**.

rozijn, znw. vr.; vgl. **garzijn**.

rubbel, znw. m. In de uitdr. an de rubbel zijn, in de weer zijn, tobben, wurmen, moeite hebben met (Wormerveer). || Voor twintig jaar waren ze al an de rubbel mit die vent (had het armbestuur al getob met die gealimenterde). – Vgl. **riebel**.

rubben, zw. ww., trans. Bij vissers. Schrapen, van de schubben ontdoen, van vis. || We moeten de vis rubben. Zie zo, de vis is 'erubd. – Evenzo Oost-Fri. rubben, wrijven, krabben, schrapen, Eng. to rub, wrijven. Vgl. verder KOOLMAN 3, 58 op rubben; FRANCK 797 op rob.

rudze, znw. vr.; zie **rus**.

rug, znw. m. Daarnaast **reg**. Zie de wdbb. || Hij heb 'en kromme reg. Ze stingen (stonden) mit 'er reggen teugen mekaar. – Bij het koten de benaming van een der kanten van het kootje. Synon. **rugger**. Zie **koten** 2. – Bij boeren. Kaai, krag, dijkje langs de waterkant van een stuk land. || Ze maken 'en rug om 'et land. – Reg is de Fri.-Holl. vorm van rug, die ook elders in N.-Holl. de gewone is; evenzo in de Middeleeuwen regge. || Doe voer her Jan Bertelmees met sijn ... gesellen bancketeren drie daghe lanc, nacht ende dach, daer sy groete scennys of hadden after haren reggehe, Cart. v. Egmond, f° 108 r° (15de e.).

rugger, znw. m. Term bij het koten; zie op **koten** 2, en vgl. **rug**.

ruig, bnw. Zie de wdbb. Zegsw. Nou, dat's ruig, dat zal waar zijn. Vgl. het synon. dat is nog al glad. Zegsw. Zo ruig as een fles, schertsend gezegd van iets dat glad is. Ook in de naam van stukken land. waarop veel ruigte (wild gewas) groeit. || De Ruige winkel (te Jisp). – De ruyge Willis (te Krommenie, op de Vlus), Polderl. Kromm. (a° 1680), f° 1. – Jan Allerts volck, Ruychge ven aen de dijc, Stoelb. Assend., f° 43 r° (einde 16de e.). Die halve Ruytge ven, Polderl. Assend., I f° 43 r° (a° 1599). – Voor de vorm ruytge vergelijk men ruydigh naast ruygh bij KIL. en “die Rudighe Nesse”, Rek. d. Graf. v. Holl. 2, 134 (a° 1344). – Zie verder de samenst. **Ruigbol**, **Ruigoord**, en vgl. **Ruitveld**.

Ruigbol, znw. onz. en m. (?). Naam van land te Wormerveer, in 1792 spagestoken en thans onbekend. || Dat ruichbol, 20 (roeden), ... dat suyer ruygebol van Janitge, 80 (roeden). Polderl. Westz. III, f° 59 v° (a° 1644). De ruyg bol, ald. V f° 509 (18de e.). – De oorsprong van de naam is niet bekend, doch vgl. **ruig**. Dat het stuk zo is geheten, omdat het begroeid was met ruigbol, unjer, Lat. Equisetum palustre (VAN HALL, Landh. Flora 273) is twijfelachtig, daar het niet blijkt, dat de plant onder deze benaming in N.-Holl. bekend is geweest. Wel spreekt men volgens VAN HALL, t.a.p. in Gron. van ruigebol, roobol en roebol; volgens BERKHEY, Nat. Hist. 9, 96, is roebol ook in Holl. bekend.

Ruigoord, znw. Meestal zonder lidw. Naam van een eiland in het IJ, tegenover Nauwerna, voor de ene helft onder Westzaanden, voor de andere onder Houtrijk behorende. Zie Kaart v. d. Uytw. Sl. 12 en SOETEBOOM, S. Arc. 154, 159 en 239. – Vgl. **oord** en **ruig**. || (Een stuk lands) gheleghen up ruyghen oert in die neghen maed, Hs. T. 118, f° 71 v° (a° 1561), prov. archief. Mitsgaeders den Ruygenoord mette Hoorn, Priv. v. Westz. 127 (a° 1587). In de 17de-eeuwse polderleggers vindt men herhaaldelijk gesproken van land op Ruychoort. Thans maakt het eiland deel uit van de IJpolder.

ruigte, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: **rap**, afval van hout, inz. van hakhout; ook wel takjes en rijs. || Gooi maar wat ruigte op 'et vuur, den zel 'et wel weer branden. – Evenzo in Friesl.

ruiker, znw. m. Zegsw. Op zijn ruiker wezen, in zijn schik, in zijn nopjes zijn.

ruim (I), bnw. Zie de wdbb. – lets te ruim hebben, het over hebben, het kunnen missen. || Heb-je ook 'en paar spijkers te ruim? ik ken mijnes niet vinden. – Een ruimpie hebben, ruim bij kas zijn, geld om handen hebben. || As ik weer eris 'en ruimpie heb, zel ik 'et voor je kopen. “Wet heb ik nou 'ehoord: heb Sijmen 'en huis 'ekocht?” “Wel ja; hij heb ommers lest 'en ruimpie 'ehad. toe zen peet 'esturven is.”

ruim (II), znw. onz.; vgl. **onruim**.

ruis, znw. m. Daarnaast **reus**. Zekere vis: een soort van voorn, die tot ½ voet lang wordt. Bittere voorn. Lat. Cyprinus amarus (SCHLEGEL, De Visschen 110). Meestal spreekt men wegens de schrille kop van het dier van schele ruizen (reuzen), ook wel van schele jongens. || Moeder zel vanavond schele ruizen bakken. Ik heb allienig 'en paar ruisies 'evongen. “Daar ligt (de dobber) weêr, en tukt nogmaal; gezwind haal op! Och, 't is een scheele ruys! hoe

doods is t'als zijn kop maar boven water komt; men merkt er geen gespartel, hij hangt geheel recht uyt: maar 't baarsje dat springt dartel in 't rond en kronkelt, zo dat lillen tocht en roe", Hs. visscherszang (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. – Schele ruis wordt ook gebruikt als scheldnaam voor iemand die schele ogen heeft. – Zegsw. Haal ruis, haal voren! de kerk {p.377}

is hoger as de toren (schertsend van een echtpaar, waarvan de vrouw veel langer is dan de man).

ruisvoorn, znw. m. Zekere vis: een soort van voorn, van pl.m. 1 voet lengte, en met gele ogen. Enigszins verschillende van de rietvoorn. Volgens vissers wordt hij aldus genoemd naar het ruisend geluid, dat hij maakt bij het zwemmen tussen het riet.

ruiter, znw. m.; vgl. *splitruiter*.

ruiteren, zw. ww., intr. In de zegsw. 't moet ruiteren of soldaten, het moet onverbiddelijk gebeuren; gaat het op de ene wijze niet, dan op de andere.

ruiterig, bnw. Schurftig, van vee dat in een vochtige stal staat en niet behoorlijk gereinigd en gekamd wordt. Vgl. Ned. ruit, schurft. || De roodbonte is ruiterig. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 90).

Ruitveld, znw. onz. Naam van een stuk land in het Oostzijderveld, bij het Kalf. || Het Ruitveld. – 't Ruytvelt, Polderl. Oostz. I (midden 17de e.). – Misschien is deze naam samengesteld met het thans verouderde bnw. ruyt, ruid, ruw (OUDEMANS 5, 909 en 915 vlg.). Vgl. *ruig*.

rukhaak, znw. m. Meestal in verkl. rukhakie. Bij timmerlieden. Een kleine omgebogen haak aan een houten steel, dienende om iets op te tillen of naar zich toe te rukken. || 2 Overtasters en 5 Rukhaakjes, Verkopings-Catal. (Zaandijk, a° 1855).

rukken, zw. ww., trans. Daarnaast vroeger ook **rokken**. Zie de wdbb. – Vgl. in Journ. Caeskoper, 17 Febr. 1701: "rockwint" voor rukwind. – De vorm rocken komt ook bij 17de-eeuwse Holl. schrijvers voor (OUDEMANS 5, 888). – Vgl. ook de samenst. *aanrukken*.

rul (I), bnw. Los, murw, weinig samenhangend. || Je moete de grond goed rul maken, eer je zaaie (zaait). De modder is zo rul, je ken ze helegaar an stof wrijven. Ik lust graag oubakken brood: dat is rul in je mond; nuwbakken is me te klef. Ik hou van rulle rijst (rijst uit het water, die goed droog gekookt is en dus uit elkaar valt). De rijst is veuls te nat; as je der bessenat over eten wille, moet ze rul wezen. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 90) en in Gelderl. Bij VAN DALE wordt rul opgegeven in de zin van ongelijk, hobbelig.

rul (II), znw. vr. Bui, vlaag. || Hij heb een goeie (kwaje) rul (bui, luim). Daar heb 'et peerd weer 'en rul (een koppige bui). Bij de rul (of bij de rullen) is-i koppig. – Vgl. *rul III*.

rul (III), znw. vr. In enkele uitdrukkingen: Het weer is van de rul, het weer is van streek. – An de rul zijn, aan de rol, aan de zwier zijn. || Hij is weer es (eens) an de rul. – Vgl. bij de 17de-eeuwse Amsterdammers op de rul raken of komen, op rullen (of rollen) raken, aan de zwier gaan; op rullen zijn of helpen, in de war zijn, op de hol helpen (OUDEMANS, Wdb. op Hooft 268 en 264, Wdb. op Bredero 312; BREDERO, Werken 3, 235, 16). Bij WEILAND 7, 261: "ru1, ongemeen vertier in koopwaren: er is rul in den tabak". – Vgl. *rul II*.

rulsk, bnw. Daarnaast **rults**. In de naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Een stücke landts genaempt die rulske oft Peetten meed, Hs. U. 20, f° 264 r° (a° 1584), prov. archief. Die rultsse meed, Polderl. Assend. I f° 330 r° (a° 1600). – Omtrent de bet. van rulsk is niets met zekerheid bekend; voor meed zie men *maad*.

run, znw. vr.; zie *rin*.

runneken, zw. ww., intr. Te Oostzaan voor *renneken* (zie aldaar).

rus, znw. vr. Meestal in het meerv. russen. Rietzoden, losdrijvende stukken riet. Soms ook aangeslibd ontuig en vuilnis. || De sloot zit vol russen. We moeten die russen oproden (wegruimen). Evenzo elders in N.-Holl. (Navorscher 7, 259). Zie ook HADR. JUNIUS, Nomencl. 270b: "cespes vivus, groene soedse, een groene rus", en KIL. "rus, cespes, gleba".

– Bij SOETEBOOM vindt men in dezelfde zin rudze. || Zijnde de oorsprong (van het onbevaarbaar worden der Zaan) de schorssingen, de rudsen ofte sooden, en de onvaarbare opgebrookene ruggen door ophevinge der gronden, SOETEBOOM, S. Arc. 215 vlg. Met 'et uit'halen der slibbe, rudsen en riet, en in 't suiveren van de grondt, ald. 229. – Evenzo vindt men in Handv. v. Weesp 51 a: "Item niemandt Rodsen te graven, noch plaggen te weyden op ter ghemeenten by drie pondt" (keur v. Muiden, a° 1442). – Hs. Kool vermeldt: "rudzig, steengrond, of losse stenen onder water".

Ook enige stukken land in het Oostzijderveld, bij het Kalf, heten de Rus. || De halve Rus (verkocht a° 1879). De rus, 162, 7 (roeden), Polderl. Oostz. I (17 de e.). Noch een van de russen, 109 (roeden), ald. – Vgl. andere stukken land die de Bod heten, op **bod II**. Rus zou hier echter ook kunnen betekenen bies, en de naam dus aanduiden: land waarop veel rus groeit. Rus in de zin van bies is echter in deze streek ongebruikelijk.

rust, znw.vr. Zie de wdbb. – Op een schip. Een ijzeren haak aan het boord, waaraan het scheepszwaard wordt vastgemaakt, als het wordt opgehaald. || Haal het zwaard in de rust.

rusten, zw. ww. In de 17de e. ook **ruisten**; zie verder **resten**.

ruttelaar, znw. m. Kwanselaar, parlevinker. Minachtende benaming voor een opkoper. || 't Is 'en ruttelaar. – In de Beemster is een ruttelaar iemand die aan de huizen der boeren allerlei groot en klein vee, gezond, ziek of dood, opkoopt en inruilt en dat later weer verkwanselt (Navorscher 15, 77). Ook gebruikt men daar ruttelen in de zin van kwanselen, ruilebuiten. || Wie geen degelijke

{p.378}

handel kan drijven gaat ruttelen. Hij ruttelt in oude paarden (BOUMAN 91).

ruttelen, zw. ww., intr. Een pruttelend of rommelend geluid maken. || Wat ruttelt die koffie (van koffie die hard staat te koken). De heleboel kwam ruttelend na benedene (t.w. de sneeuwlaag op een dak). Evenzo van stenen, gruis, modder en andere stoffen, die met geraas langs een buis naar beneden glijden. – Vgl. het gaat rutterdetut, het maakt een ruttelend geluid. – In Vlaand. zegt men ruttelen van rammelende geldstukken (SCHUERMANS, DE BO). Ook door Ned. rotelen en reutelen worden verschillende geluiden weergegeven; vgl. DE JAGER, Freq. 1, 540. – Ook gezegd van een zaakje, waarin niet veel omgaat, maar dat zowat aan de gang gehouden kan worden. || "Hoe gaat 'et met zen winkeltje?" "Nou, 'et ruttelt zo'n beetje".

{p.379}

S

s, znw. vr. In verkl. essie als benaming voor een der standen van de koot bij het bikkelen. zie **koten 2**.

Saardam, zie **Zaandam**.

Saarweg, znw. m.; zie **Sarenweg**.

sabbelen, zw. ww., intr. Lurken, aan iets likken en zuigen, zodat het speeksel bij de mond neerloopt en het voorwerp nat en vies wordt. || Sabbel toch niet zo op je boezelaar. Hij sabbelt an 'en end koek. Waar 'en aâr eerst an 'esabbeld heb, dat lust ik niet. – Ook elders gebruikelijk. De wdbb. vermelden het woord in de vorm zabbelen, zabberen; zie VAN DALE en DE JAGER, Freq. 1, 934; 2, 727. Vgl. verder KOOLMAN 3, 78 op sabbeln.

sabel, znw. m. Wollen of katoenen das, bouffante, cache-nez, die bij koud weer om de hals geslagen wordt. || Doen je sabel maar om. Je benne goed in'estopt, oud, mit 'en sabel over je oren. Wat 'en mooie sabel. Gekleed als een oude Wollenaar, met een muts met hangende slippen op 't hoofd hebbende, en een sabel om de hals, De mislukte List 64. – Evenzo elders in N.-Holl. (Taalgids 6, 310; Navorscher 7, 259; BOUMAN 91). De sabel was vroeger van bont, oorspronkelijk van sabelbont; vandaar de naam. Vgl. BEETS, Camera Obscura¹³ 151: "Een degelijke, ruige, ouderwetsche, dikke vette mof, van een fiksche langharige vossen huid,

waarbij een dito halsbekselsel behoorde, waarmee onze grootmoeders over haar doek naar de kerk gingen, waarin wij daar ter plaatse nu nog een enkele oude keukenmeid zien verschijnen en dat den naam van sabel draagt”.

sabelijzer, znw. onz. In molens. Een groot plat ijzer dat schuin door de vangbalk is heengestoken en met het andere einde aan de vang bevestigd is, en hetwelk dient om de vang aan te trekken. Het sabelijzer heeft in vorm enige gelijkenis met een sabel. Het woord is ook elders bij molenmakers in gebruik; zie Groot Alg. Mooienb. I, pl. 15; Krook ,Molenb.104.

saddeling, znw. Een thans verouderd woord, dat schijnt te betekenen uitgegraven modder, derrie. || (Wy) ordonneren ... , dat van nu voortaan hem niemant sal vervorderen te Modderen voor ander Luyden landen, uyt de Dijck-braeck ... ende Kock-sloot, als alleenlijk om saddelingen ende anders, tot behoef van den Hoogendijck te gebruycken (keur v.

Oostzaanden, a° 1633), LAMS 713. – Het woord zal wel samenhangen met Ofri. satha, sada, uitgespitte aarde, dat ook in **saddijk** schuilt; vgl. dat woord.

sadder, bijw.; zie **zadder**.

saddijk (met klemt. op sad), znw. m. (?). Daarnaast **saddik**. Een kuil of del in een stuk land, die ontstaan is door het uitgraven van aarde, ten behoeve van de er naast gelegen dijk. Thans is het woord verouderd, maar het leeft nog voort als naam van land, dat vroeger voor het ophogen van de dijk werd afgespit.

{p.380}

|| 't Gebruyck is, dat soo wanneer der eenig inbreuck off affgespoelde dijk, als oock mede tot verbeteringh vanden dijk, de aerde wort gehaelt recht voor den dijk, twe speten van binnen ende een spit van buyten, daer buytenlandt voor is, ende wanneer daer geen buytenlandt voor is, dan int geheel van binnen; ende dat beginnende recht voor de gebreeckige dijk off soo breet als de langhte vant gat off gebreeckelijke dijk is ... , ende dat royende na de gelegentheyt vanden dijk uytwijst, recht aff, achter soo breet als vooren, ende dat een spit diep aff te nemen tot soo ver als het loopt, sonder de saddijk ofte dellen dieper te delven als de spit voorsz., Hs. (a° 1664). archief v. Assendelft. Den 20 Desember aen Cornelis Schoon betaelt van een saddeck van 41 roed min een voet, tot 12 stuvers de roed, somma f 24-11-0, Dijkb. Wormer (a° 1661). Den 20 October aen Cornelis Dirricks Staet tot Jisp voor twee roeden saddijk twee spit diep betaelt f 2-0-0, ald. (a° 1662). Betaelt aen de Landmeter tot Purmerrent van de saddeke te meten ende andersins f 21-1-0, ald. (a° 1668). Betaalt aan Symen Pieters voor saddijcke f 7-0, ald. (a° 1668). –Als naam van stukken land onder Assendelft. || Die saddijcken by den Dam, Polderl. Assend. I f° 278 r° (a° 1600). Genaemt de Satdijck (in Tammetges-weer), Maatb. Assend. (a° 1635). Twee stukken Land aan elkander, genaamd de Muulmeet en de Zaddijke, Hs. (a° 1792), archief v. Assendelft. – Het woord komt ook elders in N.-Holl. voor. || Item, is mede Gewillekeurt ... ende verboden, dat niemand wie hy ook zoude moge wezen, zal mogen Verkopen eenige Zooden uyt eenige Landen in den Ring en District van Waterland gelegen ende beslooten, voor en al eer hy Cautie ende Borge voor den Dyk gestelt zal hebben ... ter tyt toe hy Verkoper dezelve Sanddykken (l. saddycken) wederom zal hebben opgevult (a°1673), Keuren v. Waterl. 32 – Saddijk is een Fries woord dat ook in het Ofri. wordt aangetroffen. || Hvasa satha delte inne otheres saddikum, sa brekt hi, anda thet saddik wither to fellen, sa hit er was, Landrecht van Emsigoo, 210, 23. RICHTHOFEN 1001a vertaalt het woord door sodendeich, rasendamm, terwijl WIARDA 310 het verklaart als sumpfigter boden. morast. Waarschijnlijk zal de bet. echter dezelfde zijn als die welke het woord later in N.-Holl. heeft. Saddijk is samengesteld uit Ofri. sâtha, sâda, zode, uit het land gespitte aardkluit, en dijk, in de zin van uitgraving, uitgegraven land; vgl. Vla. dijk, gracht, Mnl. dijc, poel moeras, Hgd. teich, vijver, enz. In Friesl. kent men thans het woord sjeaddijk in de zin van uit zoden opgetaste dijk (een lage waterkering, b.v. om het zomerwater uit het land te houden), de betekenis die RICHTHOFEN ten onrechte ook aan Ofri. saddik wil toekennen. Het is niet duidelijk, hoe de N.-Holl.

betekenis van het woord uit die van dijkje van zoden ontstaan zou kunnen zijn.

HALBERTSMA 656 geeft als betekenis op: met zoden begroeide dijk, d.i. dus groene dijk; doch naar het schijnt is het woord in Friesl. niet in die zin gebruikelijk.

saffie, znw. vr. Zekere spijs. Melk (soms karnemelk) en meel tot een dunne pap gekookt, meelbrij || Ik hou veul van saffie. We eten vanmiddag saffie mit stroop. De saffie is zangerig (aangezet). – Saffie is een verkleinwoord, gemaakt van het bnw. safft, de oude vorm van **zacht** (zie aldaar). Het betekent dus zachte brij. Vgl. **karnemelksdijkje**.

saffraan, znw. vr. Dikwijls in de vorm safferaan, die reeds in de 17de eeuw voorkomt. || Haal ders 'en lood safferaan. Nardus en Alssem, Safferaan heel geel, Riecken seer soet en eel, SOETEBOOM, Bloeme-crans 73.

saggelen, zw. ww., intr. Daarnaast **zaggelen**. Slenteren, langzaam lopen; ook waggelend, lamlendig lopen, sleepvoeten. || Zo'n hele dag lopen saggelen, deer wor-je ziek van. Wat heb-je weer 'ezaggeld: ik had nag 'ezeid, dat je anmake (voortmaken) moste. – Kijk die ouwe man deer es an komt saggelen, hij ken temet niet meer. Hè, wat saggelt dat peerd. – Zaggelen is ook in de Beemster gebruikelijk (BOUMAN 116). Bij hollandse schrijvers uit de 17de en 18de e. komt saggelen, en vooral het znw. saggelaar, lummel, sukkelaar, herhaaldelijk voor (DE JAGER, Freq. 1, 551; OUDEMANS, Wdb. op Bredero 319). Het Fri. heeft sjaggeltje in dezelfde zin (HALBERTSMA 673). Vgl. ook Eng. to sag, to droop, be depressed (SKEAT 522 b) – Zie voorts **bezaggelen**, **gesaggel** en **saggelig**.

saggelig, bnw. Daarnaast **zaggelig**. Traag, langzaam, loom. Zie **saggelen**. || Hè wat loop-je saggelig. – Ook: **loom**, moe, als gevolg van het saggelen. || “Zo oud, ok ers an de kuier?” “Ja, maar van dat slenteren mit die kleine kinderen wor-je zo saggelig.” Ik ben er zaggelig van.

saggerijn, znw. m. en vr. Daarnaast **sacherijn**. Een chagrijnig mens, iemand met een lastig humeur, kniesoor. Ook als scheldwoord. || O, 't is zo'n saggerijn (zo'n akelig mens). Jou lillike sacherijn! – Van Fra. chagrin. Ook elders kent men sagrijn in deze zin.

sajet, znw. vr. Gewoonlijk in de vorm sijet (met klemt. op jet). Zekere soort van wol. Zie de wdbb. || Een kloen sijet. – Evenzo **sijetten**, bnw. Sajetten, van sajet. || Sijetten sokken. – De vorm sijet wordt ook elders b.v. in Friesl. en Oost-Friesl. ,gehoord (KOOLMAN 3, 80).

sakkerjannetje, zie **vloeken**.

sammelen, zw. ww.; vgl. **semmelen**.

samperen, zw. ww., onpers. Gewijzigde vorm van Ned. schamperen, er even van terzijde langs gaan, rakelings langs strijken, in {p.381}

een paar bijzondere toepassingen gebruikelijk in de Wormer. || “Heb-je nogal schik 'had?” “Dat sampert maar” (dat houdt niet over, maar zo-zo). – (Als op een buiige dag de zon van tijd tot tijd door de wolken breekt, maar telkens weer door regenbuien wordt verjaagd, zegt men:) Het sampert er maar om heen (of dat sampert er maar zo heen). – In de Beemster daarentegen bezigt men samperen nog in meer eigenlijke zin van een schampschot; b.v.: Het kon erg geweest zijn, maar neen, het sampert nog al (BOUMAN 91).

sampioen, znw. m. Vervorming van Fra. champignon. Eetbare paddestoel. || Sampioens zoeken.

Sarenweg, znw. m. Ook **Saarweg**. Naam van een weg te Krommenie; thans niet meer bekend. || Een stuicke lants ... belent aent oestendt die zaerwech, Hs. T. 49, f° 70 v° (a° 1586), prov. archief. Die sarenwech, ald., f° 170 r° (a° 1594). – De sloot er langs was naar de weg genoemd. || Die acker ... belent ... Claes Allertsz. aent zuyt, ende sarewechsloot aent west, Hs. U. 137 (a° 1597, prov. archief. – Later heten verschillende landerijen, aan die weg gelegen, daarnaar. || Op den Heiligenweg: Aen Saerwech, Maatb. Kromm. (a° 1639), an Sare-wegh, Polderl. Kromm. (a° 1665), f° 140, aan Saaren-wegh, ald. (a° 1680), f° 81. Van Sarenwegh, Polderl. Krommenie (a° 1665), f° 134. In het Noordeind: Op Saar-wegh, ald. f° 36, op Sarewegh, ald. (1680), f° 20. – Daar nadere gegevens ontbreken, is het niet zeker of

Sarenweg verklaard moet worden als sharen weg, des heren weg. De in de Middeleeuwen vaak voorkomende vormen haer en sharen, voor here, her en sheren, waren ook in N.-Holl. niet ongewoon (vgl. Mnl. op here). De ligging der genoemde landerijen maakt het echter niet waarschijnlijk, dat met Sarenweg de tegenwoordige dorpsweg werd bedoeld.

sarries, znw. vr.; zie *boeresarries*.

sas (I), znw. vr. – 1) Een borrel, een zoopje. Vroeger vooral van bier gezegd, thans ook van jenever. || Ik most nag maar 'en sas nemen. – Zie *sassen*.

2) Meestal in de samenst. pruimesas. Het uitgespogen speeksel van een tabakspruimer. || Ze gooiden me pet net in de sas. De vloer leit vol pruimesas.

3) Vloeibare vuiligheid op straat, slik enz. || Trap niet mit je nuwe schoenen in die sas.

4) In de uitdr. leut met sas, als benaming voor zeker mengsel van koffie; ook in het Bargoens wordt suiker sas genoemd (O. Volkst. 3, 197).

sas (II), bijw.; zie *zachts*.

sassen, zw. ww., intr. Zuipen, drinken. || Hij ken sassen! Der (haar) man sast erg. – Vgl. de uitdr. hij is besast, hij is dronken, bij HARREBOMEE 1, 49 a, en zie *sas I*, 1, en *sasser*.

sasser, znw. m. Iemand die drinkt, zuiplap. Zie *sassen*. || 't Is 'en eerste sasser. – Vgl. *biersasser*.

saus, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. *lawaaiaus*. – Ook: regen. || De lucht wordt zo dik, we krijgen anstonds saus. – Ook elders in Holl. Zie *sausen*.

sausen, zw. ww. Zie de wdbb. – 1) Trans. Met water natmaken, water over iets gooien. || Gort sausen en zwavelen (zekere bewerkingen in de pelmolen).

2) Onpers. Stortregenen. || Het saust lekker (het regent flink). – Zo ook elders. Vgl. *saus*.

sauslokje (uitspr. sauslòkkie), znw. onz. Een vlak aarden bakje voor de saus, waarin men zijn aardappelen of vis doopt. Zie *lokje*.

saverig, bnw. Geschift, korrelig; van gekookte melk, brij enz. Weinig gebruikelijk. Synon.

karrelig. || Die brij is saverig – Vgl. Ned. zavelig, zanderig; van zavel, zand.

schaad, znw. vr. Afgekort uit schade. || Schaad lijden. – Wij comparanten (verclaren) te vrede te weesen met Claes Jansz. voornoemt, dat hy met sijn kinder sal sitten mien (gemeen) boel, met scaed en baet, winst en verlies, ter tijt toe dat daer aenders in versien wordt, Hs.

Weeskamerboek II, f° 10 r° (a° 1592), archief v. Westzaan. Hier mede sy een yder ghewaerschoudt ende wacht hem voor schaed, Priv. v. Westz. 488 (midden 17de e.). – Ned. schade begint meer en meer de gewestelijke vorm te verdringen.

schaaf, znw. vr.; vgl. *beulingschaaf*, *rolschaaf* en *vijlschaaf*.

schaai, znw. vr.; zie *schei*.

schaaid, znw. onz.; zie *scheid*.

schaaisloot, znw. vr.; zie *scheisloot*.

schaaktijd, znw. m. Schoonmaaktijd, kamerdag. Zie *schaken*. || 't Is vandaag schaaktijd. – Aan de Zaan weinig gebruikelijk, doch hogerop in N.-Holl. gewoon.

schaakwerk, znw. onz. Bezigheid met schoonmaken of kamer doen. Zie *schaken*. || 'k Heb nou gien tijd, ik heb nag druk schaaakwerk. – Weinig gebruikelijk.

schaal, znw. vr. Zie de wdbb. – In de houthandel onderscheidt men de schalen der balken naar de houtsoorten en spreekt men dus van grenen, vuren, dennen schalen. Deze laatste heten ook denschalen. || 13 Denschalen à 6 st., Hs. T. 33 (W.-Zaandam, a° 1771), prov. archief. Vgl. verder *kopschaal* en *ribschaal*. – Iernand over zijn schalen geven enz., hem afranselen. || As je 'et weer doene, zel ik 'en stok langs je schalen halen. – Vooral in

figuurlijke zin. || Hij kreeg duchtig over zen schalen, toe-i thuis kwam (werd streng berispt). – Te Zandvoort zegt men volgens O. Volkst. 1, 250: op zijn schalien krijgen.

schaalder, znw. m. Hetz. als *koploper*; zie aldaar.

Schaalsmeer, znw. vr. Naam van een meertje

nabij O.-Knollendam, dat in verbinding stond met de Zaan, en door burgemeesters en regeerders van Wormer drooggemaakt werd krachtens octrooi van 4 April 1631. || Een stuk, gelegen in de Schaalsmeer. – De Schals Meer, Kaart v. d. Uytw. SI. 11. By oosten den Saendijck, ande hoeck van de Scalsmaer, Hs. T. 49, f° 119 v° (a° 1591), provo archief. **schaap**, znw. onz. Daarnaast **skeep**. Zie de wdbb. || De skêpen lopen al in 't land. – Ook in de naam van stukken land, die als schapenweide werden gebruikt. || 't Schaepeveentgen, Polderl. Assend. I f° 86 r° (a° 1600). Pieter Joosten schaepecampyten, Wulm Woutersz. schaepecamp, Maatb. Assend. (a° 1634). – Het smalle toepad van Wormerveer naar West-Knollendam, langs de Zaan, dat korter is dan de rijweg, heet het Schapenpadje. – Vgl. verder **oonschaap** en de samenst. die met **schape**- beginnen.

schaar (I), znw. vr. Daarnaast **skeer** en **scheer**. Zie de wdbb. – 1) Het werktuig waarmede men knipt. || De skeer is stomp. – Vgl. **dakschaar**, **hooischaar**, **rafelschaar** en **schaeresliep**. 2) Benaming voor verschillende werktuigen die dienen om iets vast te klemmen of vast te zetten. Bij timmerlieden is de scheer een werktuig, waarmede men latten, raamposten enz., die bewerkt moeten worden, vastzet. Het bestaat uit twee evenwijdige dikke planken aan twee latten, die er een rechte hoek mee vormen en waarlangs de ene plank heen en weer geschoven kan worden. Het stuk, dat men bewerken wil, wordt tussen beide planken vastgeklemd door de losse plank aan te schuiven en met een wig vast te zetten. – In pelmolens heeft men een ijzeren **riemescheer** (zie ald.), waartussen te slap geworden leren riemen worden vastgeklemd en aangehaald. – Aan een weefgetouw zijn de voor- en achterscheer zware houten latten, die voor en achter door de opstaande zijstukken voor het getouw steken en deze met elkaar verbinden. – De scheer op een binnenvaartuig is het ijzer, waarmede het scheepszwaard aan de zijwand van het schip bevestigd is. – Vgl.

schaarstokken.

3) Bij het jongensspel dat scharen heet. Degeen die de anderen naloopt en met zijn saamgevouwen handen zoekt te raken. In deze zin steeds schaar; het spel zal wel van elders zijn ingevoerd.

schaar (II), znw. vr. Daarnaast **skeer**. Aandeel in een gemeenschappelijke weide, de verdeling of splitsing van een mient naar gelang van het grondbezit der verschillende eigenaars, ter bepaling van het aantal koeien, dat ieder in die weide mag brengen. Thans alleen nog als historische term bekend. Iemand, die schaar heeft in een mient, mag er niet meer vee in weiden dan waarop zijn schaar recht geeft. Vgl. verder **koeschaar**, **mienschaar**, **scharen II** en **scharing**. – Evenzo elders in N.-HolI. || Als een rechter coemt met enen clagher in ene ghemene weyde, so en sal gheen man, boetscoudich worden, sonder die man die onrecht schaer hevet (landrecht voor Kennemerl., a° 1292), Oorkb. II, 375 b. Van een nuwe Schere in Waterlant. Voert als men scheert een gemeyne scheer in Waterlant, datter nyemant syn goet verliesen en mach, alsoe verre als hi coemt voer die ghemeyne scheer, ende syn goet scheren doet, eer si gerekent ende gekurven hebben alt lant omme: voert wanneer die meere hoep van enen dorpe, die daer waren clagende om eene gemeyne schere, die mogen si winnen mit recht ende mit vonnisse; dat hem des lants niet weren en mach, die sullen si begeren an den Baliu, ende die Baliu in hem sculdich een dach van rechte te leggen, ende die Schepenen daer toe te verdagen, ende dien Dorpe die Schere te wisen, die die schere begeert (landrecht voor Waterland, a° 1347), VAN MIERIS 2, 736. Evenzo vindt men in het Ofri. -scheer (meenscheer). In de vorm schaar is het woord ook elders (b.v. in Gelderl.) gebruikelijk. – Vgl. Ags. (land)sceau, Eng. share, deel, aandeel, afdeling. Zie voorts KERN in Taal- en Letterb. 4, 143; BUTENRUST HETTEMA, Bijdr. t. h. Ofri. Wdb. 35.

schaarstokken, znw. m., alleen in het meerv. Daarnaast **scheerstokken**. Op een binnenvaartuig. De boven het dek uitstekende lijstjes om de stuurbak, waarop het stuurbakluik sluit. – Ook op grote schepen heten de planken, die de luiken en vissings omlijsten, schaarstokken; vgl. MOSSEL, Het Schip 203.

Schaarsven, znw. vr. Naam van een paar stukken weiland onder Assendelft, in Buitenhuizen. Vgl. *schaar II*. Schaersven, 1389 R(roeden), Polderl. Assend. I f° 19 r° (a° 1599). Lijsge Dircks, over schaersven; Jan Maersen, over schaersven (buitendijks rietland, liggende tegenover Schaarsven), Maatb. Assend. (a° 1635). De twee Schaarsvenne (2668 roeden), Hs. (a° 1770), archief v. Assendelft.

schaats (uitspr. skaas), znw. vr. Daarnaast soms nog **skees**, **schees**. Zie de wdbb. || Me skees is kapot. Scheese rijen, Hs. (Koog, 9 Jan. 1726).

schabel, znw. vr.; zie *schamel*.

schabeljoen (uitspr. skábəljoen, met hoofdtoon op joen), znw. onz. Meest in verkl.

schabeljoentje. Daarnaast **schapseljoen**. Patroon, voorbeeld, mal, b.v. voor een kledingstuk. || Ik zeI je wel 'en skabeljoentje geven, hoe dat je ze maken moete. Dat's 'en goed schapseljoen. – In de vorm schapseljoen, sknapseljoen, schanspiljoen is het woord ook elders in N.-Holl. gewoon (BOUMAN 91; O. Volkst. 2, 176; Navorscher 43, 695). Als schampeljoen vindt men het in Zeel., te Katwijk en in Gron. (MOLEMA 361), alsmede bij de 17de-eeuwse Hollanders, b.v.

{p.383}

BREDERO en OUDAAN (vgl. OUDEMANS). KIL. vermeldt: “schampeljoen, specimen, exemplum, exemplar, tessera praecidanea, exemplar ad formam. Gal. escantillon”, en wijst door dit Fra. woord meteen de oorsprong aan. Vgl. Hgd. schablone. De vissers noemen soms de kurken aan een schakel, die een andere vorm hebben dan de gewone kurken aan een visnet, schafteljoenen. Het is niet duidelijk waarom deze zo heten. De gewone naam is bollen.

schacht, znw.; zie *schacht I* en *schacht II*.

schachteling, znw. m.; zie *schachteling*.

schad (uitspr. skat), znw. vr. Alleen in het enkv. Schaduw. || Dat peerd is bang voor zen schad (of hij ken zen eigen schad niet zien). Leet (laat) 'et peerd achter zen schad lopen ('s avonds in de maneschiijn, om het voor harddraver af te richten). Der wil ons iemand voorbijrijje, ik zien 'et an de schad. – Ook gezegd van de weerspiegeling in het water of op het ijs. || 't Is zo stil, je zien de schad van de huizen in 't water. De schad op 'et ijs voorspelt dooiweer. – Evenzo Frl. skaed, Stad-Fri. skad, Oost-Fri. schadde, Ags. scaed.

schadelijk, bijw. Zie de wdbb. – Schadelijk lachen, hard, luid lachen. || Wat lach-je schadelijk. – Schadelijk lachen heeft de bijbetekenis, dat het lachen gemaakt is.

schadeloos, bnw. Daarnaast **schaloos**. Beschadigd. || Vergangen jaar is die deur nag 'eschilderd en kijk-i nou al ers schaloos wezen. Je moete de blompotten niet op de vensterbank zetten, aârs wordt de verf schaloos. Wat is dat bord schaloos 'eworre (vol blutsen). Alsoo alle Jaren by Oosten Kroegers-huys ende daer omtrent, den Dijck uytgetreen ende schadeloos gemaect werdt van de Koe-beesten, dat de luyden daerdoor groote schade komen te lijden, enz. (keur v. Oostzaanden, a° 1640), LAMS 716 (alwaar nog 2 maal). – In dezelfde zin vindt men het woord in de 17de e. elders in Holl.; vgl. b.v. VAN RIEBEECK, dagverhaal 1, 446 (a° 1655): “Item (d.i. harde wind), met bysonder groote drooghte, waerdoor veel goets, insonderheydt water- ende andere meloenen, by duysenden schadeloos raecken ende bedorven worden”. Bij VAN DALE en WEILAND vindt men scha(de)loos in deze betekenis alleen gezegd van schepen, die schadeloos zijn geschoten, of schadeloos binnenlopen. Evenzo haalt OUDEMANS een paar plaatsen aan uit VELIUS, Chron. v. Hoorn, waar sprake is van schepen met het geschut schadeloos maken, zwaar beschadigen, zodat zij geen schade meer kunnen doen. Dit zal wel de oorspronkelijke opvatting zijn, waaruit zich later de bet. van beschadigd in het algemeen ontwikkelde. Verder vermelden WEILAND en VAN DALE schaloos lopen, werkeloos zijn, en een schadeloze lap, lap die men nog van een stuk laken overhoudt, en die tot weinig meer dienstig is. In Noord en Zuid 3, 117 wordt als Vlaardings opgegeven: Loopt er geen eindje hout bij je schaloos? (hebt ge geen stuk hout, dat ge toch niet gebruikt?)

schacht (I), znw. vr. Daarnaast **schacht**. Behalve van de schacht van een ganzeveer, van een roer, van een weverskam, van een kous enz., in welke toepassingen het woord ook elders gewoon is, kent men schacht ook in de volgende opvattingen. – a) Bij vissers. De dikke, langwerpig-ronde houten knop met ijzeren punt aan de schakelstok. || 1 Paar Schaakels en Schagt, Verkopings-Catal. (Koog, a° 1814). Ook in de samenst. **schakelschacht**. – b) Bij de lakenbereiding. De stok waarop de wol wordt te drogen gehangen en gerouwd. Thans met het verdwijnen der volmolens verouderd. || De wol wordt gewassen, op de “hordens uitgeregen”, “vervolgens sterk geklopt, voorts op de schagt gedroogd”, dan in de smeerbak geölied, enz. – O stof, die, van de hand des moolnaars nau bevrijd, terstond de distelknop met scherpe haakjes lijdt, naa dat gy, nat gemaakt, wordt op een schacht gehangen, waar uw gevulde huyd de rouwing moet ontvangen; uw wol wordt uitgehaald door ’s rouwers sterke hand, die zijne kaarden drijft van d’een na d’andre kant, Hs. lakenzang (Zaandam, a° 1753), Zaanl. Oudhk.

schacht (II), znw. onz. Zekere maat bij het delven van aarde. Thans ongebruikelijk. Men rekende het schacht op één □ roede gronds bij één voet hoogte. Het woord is één met schacht, roede (zie **schacht I**) en ook elders gebruikelijk; VAN DALE noemt schacht ook in deze zin vr. || (Betaelt) aan Pieter Jansz. Vonck van schachtwerek, is 37 schacht, 5 voet, 4 duym, tot 15 stuyvers het schacht, is de zom f 28-1-0, Dijkb. Wormer (a° 1666) Dito Pieter Jansoon van 17 schacht uyt Aef Schouts lant 11-3-0, ald. Betaelt ... voor verhooge van de dijk ... en dat voor 848 schacht, 5 voet, 5 duym ider schacht 1 stuyvers f 551-9-0, ald. (a° 1668).

schachteling, znw. m. Zekere vis. Een soort van aal of paling. Thans verouderd. || (Is bepaald) dat die Buyren van Crommen-ye ende Crommenyer-Dyck (daar) nyet visschen en souden ... dan met wyde Braessem-vuycken, aldaer geen palingen noch scachtelingen in blyven en mochten, Handv. v. Assend. 65 (a° 1471). – Het woord komt ook voor bij HADR. JUNIUS, Nomencl. 51 a: “Anguilla. B. Ael, scafteling, nebbeling. Ang. Eele. apud eosdem praegrandid fausen eele, minima grigge, media scaftling dicitur”.

schachteljoen, znw.; zie **schabeljoen**.

schachtwagen, znw. m. In een Hs. inventaris van een stijfseelhuys te Westzaan (a° 1767) wordt genoemd: “1 schafwagen”. Daar het woord thans onbekend schijnt te zijn, is de bet. niet met zekerheid vast te stellen.

schachtwerk, znw. onz. Werken bij het schacht, bij het uitgraven van land ten behoeve van een {p.384}

dijk. Thans verouderd. Zie **schacht II**.

schag, znw. In de uitdr. een grote schag, een grote voorraad, een hele partij, een menigte. Weinig gebruikelijk. || Een groote schag vis. (Sprekende van het hout dat uit Duitsland herwaarts wordt gevoerd:) Veel Vlots van Balcken komen af, en klap Hout (klaphout, vathout) mee by groote schach, Saenl. Wassende Roos 12.

schakel, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: de horizontaal aangespijkte planken, die de staanders van een steiger in verband houden. Synon. **scheerhout**.

schakelaar, znw. m. Iemand die schakelt, met het schakelnet vist. Vroeger ook als geslachtsnaam. || D’eersame Heyndrick Cornelisz. Schaackelaer (te Oostzaanden, a° 1587), Priv. v. Westz. 125.

schakelen, zw. ww., intr. Vissen met het schakelnet. Daarbij worden drie netten uitgezet, nl. de schakel (gelijk het schakelnet gewoonlijk heet), die als boezemnet dienst doet, en de beide daarbij aansluitende grovere ladderings of buitennetten. Binnen de door deze netten gevormde driehoek wordt met de schakelstok in het water geslagen en geroerd om de vis op te jagen. Men schakelt niet alleen in de zomer, maar vooral ook bij besloten water in bijtjes. || Dijto N.W.-wint, al doyende. Ick was nogh over Is (ijs) uyt schaakele, Journ. Caeskoper, 9 Febr. 1669. – Het woord schakelen is algemeen voor deze wijze van vissen gebruikelijk; zie de wdbb.

schakelschacht, znw. vr.; zie **schacht I**.

schakelstok, znw. m. Een lange stok, waaraan een schaft met ijzeren punt, waarmee bij het schakelen in het water gepolsterd wordt. || Een taenvat, een schackelstock, enz., Hs. Inventaris (Jisp, a° 1687), prov. archief.

schaken, zw. ww., intr. Schoonmaken; inz. de grote schoonmaak, doch ook gezegd van het wekelijks doen van de kamer. || We benne de hele dag an 't schaken 'eweest. Ik moet vandaag schaken (kamer doen). – Aan de Zaan weinig gebruikelijk, doch in W.-Friesl. gewoon. De benaming is ontleend aan het verzetten en van zijn plaats halen van het huisraad, dat bij het schoonmaken plaats vindt; vgl. andere uitdrukkingen voor schoonmaken als uithalen en oproden, waaraan een dergelijk begrip ten grondslag ligt. In het Oost-Fri. betekent schaken nog stoten, verplaatsen, verzetten (KOOLMAN 3, 89). Het woord, waarvan het grondbegrip bewegen is (vgl. b.v. Osaks. en Ags. scacan, schudden, zich bewegen, weggaan enz., Eng. to shake, schudden), leeft bij ons ook nog voort als scheepsterm in de zin van laten schieten, vieren, van een touw dat door een blok loopt. – Vgl. *schaaktijd*, *schaakwerk*.

schalbuik, znw. Een soort van wanhavende haring. Haring waarvan de buik begint te bederven en uit te vallen. Ook schallige haring genoemd. – Evenzo elders in N.-Holl. || De voorsz. packers (haringpakkers) sullen gheen onsuivere nocte schoten Haringh, ... kuytsieck, nachtschamel, schalbuyck, rootvaen, nocte andere quade Haringh tot brandt-packinge in tonnen mogen legghen, maer alleenlijck goede, suyveren Haringh, Handv. v. Ench. 227 b (a° 1661). – Daarnaast vindt men **schalbak**. || De Haringh-koopers (sullen) van alle wangehavenden Haringh, ende die bij de Keurmeesters voor quade of wracken Haringh ghekeurt sal werden, ... korten soo volgt: Voor elcke tonne ... rootvaen 2-0-0, schal-back 3-0-0, ald. 222 a (17de e.). – De vorm schalback, schalbach vindt men ook in het Mnd. (LÜBBEN 4, 39). Bak is rug (Fri. bek, Oost-Fri., Ndd. bak, Eng. back enz.). Voor het eerste lid der samenst. vergelijk men Mnd., Mhd. schal, Ndd. schall, Hgd. schal, flauw, krachteloos (van bier of wijn), niet helder, dof (van de ogen), waarbij ook Ned. verschalen behoort.

schallig, bnw. Alleen van haring gezegd; zie *schalbuik*.

schaloos, bnw.; zie *schadeloos*.

schamel, znw. vr. – 1) De houten driepoot, waarop de boeren bij het kazen hun tobbe zetten. Op een der hoeken bevindt zich een plankje, ten einde de tobbe scheef te kunnen plaatsen. Ook **kaasschamel** genoemd. – Eveneens de driepoot, waarop de wastobbe staat. wasschamel en **wasschabel** geheten. – Men kent het woord in deze zin ook elders in Holl., in Friesl. (skamme1) en Gron. Vgl. bij KIL.: “schaemel, Holl. j. drijvoet, tripes”.

2) Aan een weefgetouw. Een der beide treeplanken of hefbomen, die, met de voet in beweging gebracht, de draden der schering aanhalen en van elkaar doen wijken, zodat de spoel er tussen door geworpen kan worden. – Zo ook elders, b.v. in Vlaand. en Oost-Friesl. Vgl. bij KIL.: “schaemelen, schemelen, insilia: ligna pedibus textorum subiecta, quibus telae alternis contrahuntur & aperiuntur”. – Vgl. *springschamel*, *voetschamel*.

3) Een blokje hout met prikkers (scherpe punten), dat onder de voeten wordt gebonden om vast te staan op het ijs. Deze schamels worden b.v. gebruikt door vletters, die geladen ijssleden moeten voortduwen. – Schamel, schabel, van Lat. scamellum, scabellum, is eigenlijk een bankje waarop iets rust, voetbankje; zie verder de wdbb., b.v. FRANCK.

schamfer, znw. m.; zie *schamper*.

schamper, znw. m. Daarnaast **schamfer**. Een rakelingsse houw, schram, schampschot. Vgl. Ned. schamperen. || 't Loopt met 'en schamper (schamfer) of. – Inzonderheid van meubelen, balken, planken enz., die door aanstoten beschadigd worden. || Pas op, dat er {p.385}

gien schamfer an komt, dat staat zo rottig.

schamperen, znw. ww.; vgl. *samperen*.

schamscheur, znw. Zeker gebrek van timmerhout. Een schuine scheur in het hout, gaande van het midden van de boom naar de kant. Synon. **windscheur**. || Er zit 'en schamscheur in die balk. – Evenzo elders in Holl. || Tonnen ... (die met) quade quasten ofte schamscheuren, oft doordeuvelt zijn, Handv. v. Ench. 257 b (a° 1620).

schandalizeren (uitspr. skandəlizérə), zw. ww., trans. Beschadigen. || Pas op, dat je de tafel niet schandelezere. Dat koppie is 'eschandelizeerd (er zijn blutsen uit). – Evenzo soms nog in het Stad-Fri.

schande, znw. vr.; vgl. op *affie*.

schandek, znw. onz. Een houten bedekking of bekleding, om het binnendringen van water, vuilnis enz. te voorkomen; aan huizen en vaartuigen. Ook elders gebruikelijk; zie VAN LENNEP, Zeemanswdb. 184, en vooral KOOLMAN 3, 97. || Voorts gemelte voorschot met wintveerings en schandekken te voorsien zoo als behoort, Bestek v. een huis (a° 1762), archief v. Assendelft. Op de zetgang tussen de stutte een dekstukje of shadek, voor 't invalle van 't vulnis, Bestek moddermolen (a° 1736), archief v. Zaandam.

schans, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als benaming van verschillende plaatsen, waar in de Spaanse tijd (1573/74) schansen hebben gelegen. || De Schans (naam van een boerderij aan het begin van Wormer); alwaar ook: de Schanssloot, Hs. (a° 1771), prov. archief. De Schans (een pad te Zaandijk). Aldert Kuyper te Wormerveer op de Schans, Hs. (a° 1756), archief v. Wormerveer. Omtrent 200 roeden lant, genaamt de Schans, gelegen bewesten Zardam buytendijck, Koopbrief (a° 1674). 't Schanslandt, de Schanscamp (op het Kalf; genoemd naar de bekende Kalverschans (vgl. HONIG, Gesch. d. Zaanl. 1, 136 vlg.), Polderl. Oostz. I (17de e.), de Schans (stuk land bij de molen de Windhond aldaar), Hs. (a° 1704), thans: de Schansven.

Schanskamp, Schansland, enz., zie *schans*.

-schap, vgl. *boodschap, heugenschap, lichtenschap, waardschap, zelschap*.

schapepoot, znw. m. Daarnaast **skêpepoot**. Zie de wdbb. – Hij loopt op schapepootjes, schertsend gezegd van iemand die witte kousen draagt (Oostzaan).

schapetakkers, znw. m., meerv. Hetz. als *schapevangers*; zie aldaar.

schapeteek, znw. vr. Daarnaast **skêpeteek**, in de Wormer **skêpeteet**. Schapeluis. Zie *teek I*.

schapevangers, znw. m. Schertsende benaming voor kromme benen. Hetz. als *knijnetakker*; zie aldaar. In Friesl. spreekt men van bargefangers.

schapseljoen, znw. onz.; zie *schabeljoen*.

schar, znw. vr. Schaard, uitgebrokkeld stuk in het scherp van een snijdend werktuig. || Er is 'en schar uit me schaats. Dat mes zit vol scharren. – Het woord heeft ook in andere Germ. dialecten de korte klinker; vgl. FRANCK op *schaard*.

scharen (I), zw. ww., intr. Zeker jongensspel, dat ook wel **herten** en **herrie-herrie-prou**s wordt genoemd; zie *herrie* en vgl. *schaar I*, 3.

scharen (II), zw. ww., trans. Daarnaast **schêren**. Verdelen (van de gemeenschappelijke weide), aan ieder rechthebbende zijn schaar toewijzen. Thans verouderd. Zie de op *schaar II* aangehaalde plaats uit VAN MIERIS, en vgl.: “Van scaren in een weyd tsamen gelandt. Ende oeck so wie dat meestendeel heeft in eenre weiden, die sal des grases wouden ende scharen (var. scheren) by den ghemeenene rechte (keur v. Grootebroek, 15de e.), Wfri. Stadsr. 2, 262. – Vgl. *scharing*.

In de zin van weiden, vee laten grazen, d.i. gebruik maken van het recht dat een schaar geeft, waarin ook Ofri. *skera* voorkomt, vindt men het woord in de samenst. **bescharen**; zie aldaar.

scharesliep (met hoofdtoon op *sliep*), znw. m. Daarnaast **skêresliep**. Scharenslijper. || Er is 'en scharesliep, of uwe nog scharen of messen te slijpen heb. – Het woord wordt niet bij VAN DALE gevonden, maar is ook elders in de volkstaal gewoon.

scharing, znw. vr. Het iemand toegewezen aandeel in een gemeenschappelijke weide, het aantal beesten dat hij daar rechtens mag laten weiden. Zie *scharen II* en *schaar II*. Thans

verouderd. || Item, dat mede van gelycken, overmits deselve Kaegh is veel gemeen landt sonder ruyminge ofte slooten, en ongelegen alles te scheyden, dat daeromme Dijkgraef ende Heemraden sullen mogen keuren opte voirsz. Kaegh de Beesten te mogen schutten, die yemant boven syn behoorycke schaeringe in deselve Kaegh brochte, op alsulcke boete als Hem goetduncken sal, Handv. v. Assend. 145 (a° 1588).

Scharmkampje, znw. onz. Naam van een stuk land te Oost-Zaandam, in Claas Hammenweer. || 't Scharmcampje, Custb. (a° 1735).

scharn, znw. onz. Mest. Thans verouderd, maar nog bekend in de geslachtsnaam SCHARN. || En sal niemant Oelten (l. belten) maken van scharn opten Hogendijck, noch scharn schieten van den Dijck opten Onder-dijck, of zij zullen den Eygenaer vanden Dijck eerst vermoegen (keur v. Oostzaanden, a° 1644), LAMS 723. – Vroeger ook elders in N.-Holl. || Soe en moeder niemant enich scorn, noch riet, noch hoey setten op die Riede wal, of bysuyden op acht voeten naeby (keur v. Enkhuizen, 15de e.), Wfri. Stadsr. 2, 220. – Vgl. verder Fri. skern, Oost-Fri. en Ndd. scharn, Eng. dial. scarn, sharn, Zweeds en Deens skarn, Ono. scarn, enz. – Zie *misscharn*.

{p.386}

Scharnenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Westzaan, aan de Regel. Nu misschien onbekend. || Noch scharnenven, Polderl. Westz. 111 f° 22 v° (a° 1644).

scharp, bnw.; zie *scherp*.

Scharpakker, znw. m. Naam van een stuk land op de Koog. Thans onbekend. || Die scharpacker, Polderl. Westz. IV f° 414 (a° 1649).

scharrelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: om een meisje heendwalen, verkering met haar zoeken, zonder dat het nog tot een verloving gekomen is. || “Heb hij al ’en meisie?” “Nee, maar-i is toch zo’n beetje an ’et scharrelen.” Ze scharrelen zowat samen, ’t ken wel gauw an wezen (wellicht zijn ze spoedig verloofd). – Zo ook elders gebruikelijk; volgens VAN DALE gewestelijk.

scharremaaien, zw. ww., intr. Daarnaast **scharmaaien**. Een zwaaiende beweging maken, met armen en benen, of met enig ander voorwerp. || Hij scharremaait mit armen en bienen. Kijk dat peerd ers scharremaaien (als het de poten in buitenwaartse richting beweegt). Wat loop-je weer te scharremaaien, hou je armen stil. Scharmaai niet zo mit die wandelstok. – Evenzo verderop in N.-Holl. (BOUMAN 91) en elders. Het woord is samengesteld uit het verouderde ww. scharren, heen en weer schuiven (vgl. ook scharrebenen, DE JAGER, Freq. 1, 562), en maaien, in de zin van de armen bewegen als een maaier.

schat (I), znw. m. Zegsw. Je benne ’en schat van duizend daalders, gezegd tegen iemand (of iets) die men heel lief vindt: een kind, een hondje enz.

schat (II), in de uitdr. schat boven al, op zijn ergst, alles overtreffende (de Wormer). || Donderdag was ’et druk in de winkel, vrijdag nag drukker, maar zondag was ’t schat boven al. – De oorsprong der zegsw. is niet meer bekend.

schaverottig (met hoofdtoon op rot), bnw. en bijw. Oud en stuk, wanhavenig, slordig. || Een schaverottige tafel. Wat is ’et hier ’en schaverottige boel. Die plank is schaverottig (vermolmd), der moet ’en nuwe in. Wat zien-je der schaverottig uit. Hij heb die zaak schaverottig behandeld (verwaarloosd). – In de Beemster zegt men in dezelfde zin schammerottig (BOUMAN 91). Het tweede lid der samenstelling is Ned. rottig, rot, verrot. Het eerste behoort wel bij het in N.-Holl. thans onbekende schabbig, schabberig, armoedig. kaal, eertijds ook schurftig, en schab(be), versleten kledingstuk enz. (VAN DALE, KIL., OUDEMANS); vgl. FRANCK op schabberig.

Schaversven, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuizen. Thans onbekend. || Schaversven, Polderl. Assend. I f° 22 v° (a° 1599).

schavot, znw. onz. Zie de wdbb. – 1) In oliemolens en andere molens. De nauwe doorgang bij de trap waardoor men op stelling komt. Meestal in verkl. het schavotje.

2) In houtzaagmolens (bovenkruiers). Een houten beun, waarop het gezaagde hout wordt neergelegd vóór het naar de loodsen wordt gebracht.

schede, znw. vr.; vgl. **breischeed**.

scheef (I), bnw. Zegsw. Zo scheef as 'en jut (d.i. juttepeer), zeer scheef. – Een beetje scheef dat juffert wel, gezegd om uit te drukken dat het niet hindert of een ding wat scheef is, omdat het toch wel aan zijn doel beantwoorden kan.

scheef (II), znw. vr.; zie **scheeft**.

scheeft, znw. vr. In verkl. schefie. De splinters van de vlas- of hennepstengel, die bij het braken en hekelen loslaten; Ned. scheef. || De spinsters trekken de schefies van 'et vlas of en stoken die. Indien de voorsz. rolle, tsy hoe veel ofte weynig het (sy), te kort komt, soo sal sulks moeten worden gesuppleert; dog indien het kort maar een vinger breed of twee scheeft (is) soo sal daar aan gedaan moeten werden op 't minsten ¼ deel van een elle, Hs. keur op de rolreederij (± a° 1700), archief v. Wormerveer. – Zo ook elders in N.-Holl. || Niemandt by de kaers eenig Vlas ofte Kennip te braecken, zwingen ofte heeckelen, noch geen Scheeft by avondt ofte by nacht in 't vyer te steecken ofte branden, opte boete ... als voren (keur v. Heemsk. a° 1659), LAMS 465. Wert mede gekeurt, dat hem niemant en sal vervorderen zijn as, vlas, hoy, stroo, scheeft, puyn, steen ende andere vuylden te brengen ende storten op de wegh (idem), ald. 466. – Ook de Ned. vorm scheef, meerv. scheven, is aan de Zaan bekend. Vgl. verder Oost-Fri. scheffe, scheve, Mnd., Ndd. scheve, Hgd. schebe, Eng. shive, enz.; zie de wdbb.

scheefte, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij het biljarten. Die bal heb te veul scheefte, te veel effect. – Je hadde je bal wat meer scheefte moeten geven. Die bal had an de verkeerde kant scheefte.

scheel (I), znw. vr.; zie **schiel**.

scheel (II), bnw. en bijw. Zie de wdbb. – 1) Bnw.; zie zegsw. op **Hannes, jongen, recht, ruis**, en vgl. **schelekiek**.

2) Bijw. Scheel vouwen, scheef vouwen; van linnen en katoen, dat in de fabriek dubbel wordt gevouwen, doch zó dat de bovenkant wat breder is dan de onderkant. Een koper, die niet nauwkeurig toeziet, zal de aldus gevouwen stof voor breder houden dan ze werkelijk is. || Dat linnen is zo breed niet as 'et lijkt; kijk maar, 't is scheel 'evouwen.

scheelf, bnw. Bij timmerlieden. Scheluw. Vgl. **scheelfte**. || 'En scheleve trap (een trap met een kromming boven of onder).

scheelfte, znw. vr. Bij timmerlieden, enz. Scheluwte, het scheel (scheluw, niet haaks) zijn {p.387}

van balken, enz. || De scheelfte van 'en molenroed (de **winsing**; zie aldaar).

Scheelweer, znw. onz. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden; thans onbekend. Vgl. **scheel**, scheef, wins, niet haaks. || Noch in scheelweer, Polderl. Westz. II (a° 1629).

scheen, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook in de volgende opvattingen. - 1) Aan een ouderwets kabinet of ander dergelijk meubel. Benaming voor de smalle, vooruitspringende, meestal gebeeldhouwde en gebogen zijstukken aan weerskanten der laden. Men heeft ook kabinetten (of latafels) met open schenen, waarbij de schenen naar buiten gedraaid kunnen worden, terwijl zich daarachter verborgen laatjes bevinden.

2) Bij de papiermakerij. In de rol van de maalbak. Een soort van ijzeren messen, die, evenwijdig aan de as, in de rol zijn gestoken en dienen om de papierstof fijn te maken. Iedere scheen heeft twee scherpe sneden naast elkaar, die de stof snijden, en daarachter een stompe scheen of achterkeep, die de stof wrijft. Een gang (volledig stel) schenen voor de rol bestaat uit 28 stuks. Zie ook Groot Volk. Moolenb. I, pl. 18; Groot Alg. Moolenb. I, Tab. 3, fig. H, en vgl. KUYPER, Technol. 2, 605. – Zie ook **keerscheen**.

3) In molens met stampers, b.v. in oliemolens. De schenen van de wentelas, uitstekende houten blokken in de hals van de wentelas, die dienst doen bij het malen. – Ook elders gebruikelijk.

scheep, znw. onz.; zie *schaap*.

scheer, znw. vr.; zie *schaar*.

scheerder, znw. m. Iemand die garen scheert; zie *scheren* 3 b. || Item, dat alle de hennipcloppers-molenaers, hekelaers, scheerders, drijlders, etc, idem ook elken reeder die heekelen, drijlen ofte scheeren laet in zijn eygen huys, gehouden sullen wesen ... naer 't luyden van de klok het werk absoluyt te staecten, Hs. keur (a° 1732), archief v. Krommenie.

scheerhek, znw. onz. Op een schip. Een balein of lat met drie ringen (of een lat met gaatjes), boven op de mast, waaraan de vleugel (wimpel) of de vlag wordt geschoren, d.i. uitgespannen en vastgenaaid. – Soms ook alleen **hekkie** (hekje) genoemd. || Twee Vlaggen en eenige Hekjes tot Vlaggen, Verkopings Catal.(Westzaan, a° 1787), Zaanl. Oudhk. – Vgl. *scheren* 3 a.

scheerhoek, znw. m. Barbierswinkel; in de zegsw. hij is zeker in de scheerhoek 'eweest, van iemand die veel nieuwtjes weet.

scheerhout, znw. onz. In de bouwkunde. Benaming voor de horizontaal langs de staanders (juffers) van een steiger geschoren planken, die deze met elkaar verbinden. Synon. **schakel**. De kruiszwiepingen dienen verder om de stellage in verband te houden. || Een besteigering van voldoende hoogte, van staanders en scheerhouten van de beste soort, Bestek (a° 1888). – Ook in het Stad-Fri. bekend. – Vgl. *scheren* 3 a.

scheerling, znw. Het touw dat aan drie hoeken van een vlieger is vastgemaakt en waaraan het vliegertouw bevestigd wordt. – Vgl. bij VAN DALE: scheerlijn, lijn die zich in twee of meer einden verdeelt (als scheepswoord). – Zie *scheren* 3 a.

scheernet, znw. onz. Bij de visserij. Een net dat geschoren of uitgespannen wordt, b.v. over de gehele breedte van een sloot, om het viswater af te sluiten en de vis het ontkomen te beletten. Scheernetten zijn b.v. de netten die bij het plempen worden uitgezet. – Het woord is ook elders gebruikelijk. || (Wordt verboden), dat van nu Voortaan Niemand met eenige Scheer-netten als Baars-netten, Bly-netten, Plemp-netten nog Flouwen ofte Bat-netten in Waterland zullen mogen visschen, Keuren v. Waterl. 23 (einde 17de e.). – Vgl. *scheren* 3 a.

scheerstokken, znw. m.; zie *schaarstokken*.

scheerwiel, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. Scheerraam, grote haspel waarop het garen voor de schering geschoren wordt. Zie *scheren* 3 b.

schees, znw. vr.; zie *schaats*.

scheet, znw. m.; vgl. *bleekscheet*.

scheg, znw. vr. Verkl. shecchie. Een wigvormig stuk hout; voor verschillende doeleinden (bij timmerlieden, in molens enz.). || Slaan der maar 'en skeg tussen. We moeten 'et mit scheggen andrijven. – Ook een dikke snee of homp brood. || Geef me nag maar 'en shecchie. – Zo ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 92). In W.-Friesl. is een skeg ook een scherpe kin, bij oude mensen. || Hij krijgt al een skeg (De Ned. Taal 6, 212). – Ook voor **neus**. || Hij heb 'en kromme scheg. Wat 'en skeve skeg. – Zo ook te Amsterdam. – Ned. scheg(ge) is het getimmerte dat als een punt voor de voorsteven van het schip uitsteekt en tot steunpunt dient voor de boegspriet; zie verder de wdbb. wat betreft de verwante woorden in andere talen. – Vgl. *scheghout*.

scheghout, znw. onz. Bij timmerlieden. De houten wig, waarmee de beitel in een schaaf wordt vastgezet. Vgl. scheg. – Synon. **keghout**, **peghout** en **pleghout**.

schei (uitspr. skaai), znw. vr. In oliemolens. Een langwerpige, wins blok hout, dat tussen losbeitel en slagbeitel, en tussen kussen en slagbeitel wordt geplaatst en deze van elkander scheidt om de slijtage te verminderen. Vgl. *laad* en zie Groot Volk. Moolenb. III, pl. 3 en 5. || 43 Schayen, 11 Kussens, 30 à 40 Wiggen, Invent. oliemolen (a° 1796), Zaanl. Oudhk. 13 Voorslagscheyen (d.i. scheien voor het voorslagsblok), idem (a° 1855), aldaar.

scheiaal, znw. m. Bij vissers. Zekere soort van

{p.388}

aal, die door de kiezels kruipt en daardoor strepen of striemen op de rug heeft.

scheiboter, znw. vr. Boter, gemaakt van de melk, die de koe geeft in de eerste week dat zij weder in het land loopt, in welke tijd dikwijls ook nog hooi gevoerd wordt. De scheiboter staat dus in tussen hooi- en grasboter. – Evenzo elders in N.-Holl. (O.Volkst. 2, 176).

scheid (uitspr. skaait), znw. onz. Grensscheiding. Thans schijnt onder deze naam alleen nog bekend te zijn het scheid tussen Krommenie en Assendelft. || Onder expresse conditie, dat Breedweers-sloot het scheyd sal wesen tusschen het Vierendeel van Zaardam ende het Kooger Vierendeel, Priv. v. Westz. 313 (a° 1634). De sloot die is gelegen langens de Clamdijk op het scheyt tusschen Crommenie en Assendelft, Hs. (a° 1700), archief v. Krommenie. (Een grafstede) leggende op 't scheyt van de ouwde en nieuwe kerk, Hs. boedelscheiding Honig (a° 1755), verz. Honig. – Evenzo elders in Holl. || Op 't Scheyt van Schalckwijck en Haerlemmer-liede (VAN SANTEN), Priv. v. Kennemerl. 264 (a° 1646). – In sommige delen van Z.-Holl. spreekt men nog van het scheid van een stuk land. – Vgl.

banscheid.

scheiden (uitspr. skaaiə, schaaaiə; in de Wormer schaidə), st. en zw. ww. (skee, əskéda of əskéja, en skaaidə, əskaaidə). Zie de wdbb. en vgl. **schei**, **scheid**, **scheiboter**, enz.

scheipenning, znw.; zie **schijntpenning**.

scheisloot (uit spr. schaaaisloot), znw. vr. Grenssloot; ook als benaming van een bepaalde sloot onder Jisp.

schel (I), bnw. Zie de wdbb. – Ook van de lucht gezegd, als men geluiden op verre afstand kan horen. || Wat is de lucht schel; der kon wel ders regen komme. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 92).

schel (II), znw. vr.; zie een zegsw. op **heien**.

schelbag, znw. vr.; zie **bag**.

schelden (I), st. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: **berispen**, **knorren geven**, **kijven**. || De juffrouw scheldt de hele dag (zij heeft op alles wat de meid doet iets aan te merken). Staan zo niet te skelden. – Ook in het Mnl. en in de 17de e. (b.v. in de Staten-bijbel) komt het woord in deze bet. voor, die thans in de algem. taal verouderd is. – Vgl. **schelden II**.

schelden (II), znw. onz. Berisping, knorren. Zie **schelden I**. || Ik heb schelden 'ehad, omdat ik in 'et water 'elegan heb. Wat zeI jij 'en schelden krijgen. – Zo ook elders in N.-Holl. (Taalgids 6, 310).

schelekiek, znw. m. en vr. Scheelkijker; meest als scheldwoord. || Lillike schelekiek.

schelen, zw. ww. Zie de wdbb. – 't Scheelt me niks (of 't scheelt mijn wat), het kan mij niets schelen, ik stoer er mij niet aan. Zie een zegsw. op **Barend**. – Vgl. **verschelen**.

schellen, zw. ww.; vgl. deurtjeschel doen op **deur I**.

schelletje-trek, znw.; in de uitdr. schelletje-trek doen, aanschellen zonder boodschap, beldeurtje doen. Synon. **deurtje-schel doen**, **kloppertje maken**.

schelm, znw. m.; zie een zegsw. op **mond**.

schelp, znw. vr.; zie **schilp**.

schelrad, znw. onz. In een oliemolen. Een rad dat na elke 50 slagen van de hei een schel in beweging brengt. Zie de afb. in Groot Volk. Moolenb. I, pl. 20, en vgl. verder **krab 2**.

scheluwte, znw. vr.; zie **scheelfte**.

schenkel, znw. m.; zie **schinkel**.

schep, znw. m. In verkl. scheppie. Zie de wdbb. – In pelmolens noemt men de hoeveelheid gort, die aan arme mensen wordt weggegeven, altijd een scheppie, of het een grote of een kleine, of ook wel meer dan één schep is. || Geef die vrouw maar 'en scheppie. – Ook het meel, waarvan de pelders met goedvinden van de patroon in de hut knop of fut bakken, heet het scheppie. – Zie ook **schup**.

schepel, znw. onz. Zekere maat; zie de wdbb. – Zegsw. Er is een gat in 't schepel, bij pelders gezegd voor: er is geen zaad meer, de garst is op.

schephout, znw. onz. In oliemolens. Een stuk hout waarmee het gemalen zaad, dat men boven de vuister warmen wil, uit de meelbak wordt opgeschept.

schepkuip, znw. vr. In papiermolens. De kuip waaruit het fijne papier geschept wordt; in tegenstelling met de **bordkuip** voor het bordpapier. || Waarop men overging tot het benoemen van die Commissie, gaande de stemming by de Schepkuipen, die ieder moolen had, zo dat by ieder zo veel stemme wierdt aangetekent als de stemmer Schepkuipen by zijn moolen had, Journ. Jacob Honig, 25 Nov. 1800. – Bij dezelfde stemming golden twee bordkuipen samen voor één stem.

Scheppenmad, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Scheppen madt, Polderl. Assend. I f° 118 (a° 1600). – Vgl. **Scheppenven**.

Scheppenven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans onbekend. || Hillegont Jans, Scheppen ven, Maatb. Assend. (a° 1633).

schepper, znw. m.; vgl. **waterschepper**, **woosschepper**.

scheren, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. – 1) Een oppervlakte glad of kaal snijden. In verschillende, ook in algem. taal bekende opvattingen. – a) Van haar en baard.

Baardschrappen; vgl. **krabbescheren** en **scheerhoek**. – Zo ook zegt men: Hij skoor de gek mit me. – b) Van het gras. Maaïen. || Het gras scheren. – c) Van heggen, bomen enz.; zie de wdbb. – d) Bij vissers. Van aal en paling. De vinnen afsnijden, nadat de huid is afgetrokken. || De paling schoon scheren. – Vgl. Oost-Fri. âl schiren, aal reinigen und aufmachen oder ausweiden (KOOLMAN 3, 127 b).

{p.389}

2) Afdelen, afscheiden. Synon. **schoren**. || Een kamer in tweeën scheren door een schot. – Evenzo in Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 114 b). – Vgl. **afscheren**, **schering I** en **schaar II**.

3) Spannen. – a) Van touwen; vooral van de touwen waarmee een schip dwars over het water aan de wal wordt vastgemeerd. || Langs de baan (voor een hardrijderij) worre touwen 'eschoren om het volk van de baan te houwe. – Scheer maar 'en touw an de boeg nê die verste paal. Meede sullen geen groote scheepen bewesten de Zuyderhaeven mogen leggen met geschooren touwen, die de haeven soude kunnen versparren, Hs. keur v. Westzaanden (± a° 1730), archief v. Wormerveer. – Evenzo van netten die uitgespannen worden, latten die langs palen gespijkerd worden om deze te verbinden, enz. – Vgl. **scheerhek**, **scheerhout**, **scheernet**, **scheerling** en **schaar I**. – b) Bij de weverij. Het garen van de klossen op het scheerwiel winden en zodoende de schering gereed maken. Vgl. ook **gang 2** en **vits**. || Ik heb al dertig gangen 'eskoren. En sal mede van nu voort aen sich niemant vervorderen om savonds naer achten te mogen dreylen off scheeren ... off sullen moeten hebben een behoorlijke luchter off lantaren, Hs. keur (a° 1687), archief v. Krommenie. – Vgl. **scheerder**, **scheerwiel**, **schering II** en **omscheren** – c) Bij de visserij. Een net spannen om een leger van takken. || Is vastgesteld ... als alleen, dat de Beugel sal mogen werden gebruyckt, ten tijde dat imant van de Ingeseetenen by den Herfst of Winter, tenminsten naar primo October, syne tacken vangende en opgehaalt wesende, in de daar om geschooren zeegen de beslooten vis daar meede uyt te scheppen, sonder meer, Hs. keur (a° 1754), archief v. Assendelft.

4) Van molenwieken. Scheef zijn, niet recht staan. || De wieken scheren effen (zij staan even scheef).

schering (I), znw. vr. Een afscheiding tussen twee percelen, t.w. een heg, een hek of een schut. Soms ook: het touw waarmee iets afgebakend wordt. Synon. **schoring**. Zie **scheren 2**. || Onze erven bennen door scheringen of epaald. – Zo ook elders in Kennemerland. – In Oost-Friesl. zegt men in dezelfde zin scharding; evenzo Ofri. skarding, Mnd. scharding. – Vgl. **scheringwerk**.

schering (II), znw. vr. Bij de weverij. Het garen dat, na op het scheerwiel geschoren (d.i. uitgewonden en gesplitst) te zijn, op beide bomen van het weefgetouw wordt gespannen en

aldus de lengtedraden van het weefsel vormt. Zie **scheren** 3 b. Het woord is algemeen Nederl.; elders spreekt men ook van ketting.

scheringwerk, znw. onz. Bij de huisbouw. De gezamenlijke stijlen en regels, waardoor het gebouw in vertrekken wordt afgeschoten, en die daarna met delen worden bekleed. Vgl.

schering I. || Het gebouw geheel en al in te delen volgens tekening met stijlen en regelwerk ... ; dit scheringwerk te beschieten met 17-streeps vurenhout, geschaafd, geploegd en gemest, Hs. bestek (Wormerveer, 19de e.).

scherm, znw. onz. Zie de wdbb. – Vroeger ook **schermt**, blijkens de volgende plaatsen, waar sprake is van de schermen aan weerskanten van de waterloop bij een watermolen. || Item men sal twee schermten van goede stijve deelen maken, soo hoog alst boveneynd komt vant scheprat, wel dicht genaeyt ende gespijckert; men sal die schermten wel beribben met vieren balckjes, Hs. bestek watermolen (a° 1634), archief v. Assendelft. Aen beyde buytensyden vande groote sloven hellingen te maken van carvielplancken ... , opdat het water buyten ter syden sonder verhinderinge wel offschieten mach; die schermten sullen op die kanten vande hellingen staen, mede wel dicht daer op gewrocht omt spillen vant water, idem. – Ook een dergelijke afschutting van in het water geslagen delen naast een sluis, om het water te beletten achter de sluismuren te dringen, heet in de waterbouwkunde scherm.

scherp, bnw. en bijw. Daarnaast **skarp**. Zie de wdbb. || Zo'n scherp mes. Hij hoort niet skarp. Voorwaer, 't gingh 'er soo scharp af dat Vronen na die tijt (t.w. de verwoesting) noyt weder heeft mogen opkomen, SOETEBOOM, S. Arc. 76. – Evenzo als znw. || Hij hadde de Paerden met scharp beslagen, en ... nieuwe Ys-sleden doen maken, SOETEBOOM a.w. 583.

schessen, zw. ww., intr. Uitscheiden, ophouden (Assendelft). || Nou hoor, ik sches. Kom, jongens (kinderen), schessen hoor, en te koe(t)s (naar bed)! – Vgl. Mnl. cessen, chessen, ophouden; Fra. cesser, Lat. cessare. – Ook te Zandijk bekend.

scheur, znw. vr.; zie een zegsw. op **huis**, en vgl. de samenst. **omscheuren**, **schamscheur**, **windscheur**.

scheuren, zw. ww.; zie een zegsw. op **klomp** en **kop**, en vgl. **bescheuren**.

scheut, znw. m. Zie de wdbb. Ook: **schoot**, pijnlijke steek. || Kiespijn mit scheuten is 'et ergst. Deer 'krijg ik weer zo'n scheut in me zij. – Ook elders in Holl.

schichter, bijw. Daarnaast **skifter**. Schichtig, schrikachtig; van paarden. Alleen in verbinding met kijken. || Wat kijkt dat peerd skifter. – In dezelfde zin zegt men ook **schichterig** (de Wormer). – Vgl. **schichtig**.

schichterig, bijw. Hetz. als **schichter**; zie aldaar.

schichtig, bnw. en bijw. Daarnaast **skiftig**. Zie de wdbb. || Een schiftig peerd. – Ook: haastig, beweeglijk. || Die jongen is zo skiftig, i ken gien ogenblik stilzitten. Je hebbe 'et deksel vast wat schichtig op'emaakt (opengedaan), dat 'et scharnier los'esprongen is. – Ook bij de 17de-eeuwse Hollanders komt het woord herhaaldelijk voor in de zin van haastig, {p.390}

driftig, plotseling; zie OUDEMANS 6, 163. – Vgl. **schichter**.

schiebes, bnw. In de uitdrukking schiebes wezen, weg zijn; inzonderheid van kinderen: te bed zijn. || Ziezo, de kinderen benne schiebes. Hij is schiebes (heeft zich uit de voeten gemaakt). – Het woord is ontleend aan het Bargoens en oorspronkelijk uit het Hebreeuws afkomstig; zie AVÉ LALLEMAND, Gaunerthum 4, 599.

schiel, znw. vr. Daarnaast **breischiel**. Bij vissers. Een kort, rond staafje van palmhout of riet, dat gebruikt wordt bij het breien der netten. Men breit de visnetten met een schiel en een naald, waarbij de mazen met de naald op de schiel worden gelegd. De breischiel doet dus de dienst van een der breipennen bij ander breiwerk. || Eene partij breischielen, Verkopings-Catal. (a° 1884). – Het woord behoort bij het Ned. ww. schelen, scheiden, en zou in de algem. taal scheel luiden, doch is alleen bekend in de hier vermelde dial. vorm.

schier (I), bijw. Bijkans. Zie de wdbb. || Ik ken 'et skier niet geloven. – Zeer vaak ook in vraagzinnen in de betekenis misschien, soms. Schier heeft dan niet de nadruk. || Wil-je schier alles hebben? Heb ik 'et schier 'edaan? Heb-je 'et schier al 'ehoord? Is dat schier voor mijn? Waar (was) Jan der schier bij? – Ook zegt men: “Ik zou 'et niet doen, schier!” als men twijfelt of iemand het gegeven bevel enz. wel zal opvolgen, en hem wil raden niet in gebreke te blijven; dus zoveel als: “wil-je het niet doen schier”. – Evenzo elders in N.-Holl. (Taalgids 6, 310).

schier (II), bnw. Grauw. Thans verouderd. Vgl. **roodschier** en **schier III**.

schier (III), znw. vr. Bij vissers. Zekere soort van aal: beste paling met zwarte rug en helderwitte buik; zogenaamde witte palingen. || We hebben veul schier 'evongen. De helft is schier. – In dezelfde zin in Oost-Friesl. schîrâl (KOOLMAN 3, 127).

Schiermonnikoog, znw. Naam van zeker pad te W.-Zaandam, naast Ameland. Het volk spreekt meestal van Schimmelkoog.

schietbotten (uitspr. skietbøttə), zw. ww., intr. Een wijze van knikkeren. Van de beide spelers werpt een zijn knikker tegen een muur. De ander doet evenzo, maar moet zorgen, dat zijn knikker, na de muur te hebben geraakt, de eerste knikker treft. Gelukt dit, dan is hij winner. Soms wordt er om knikkers, soms ook om centen gespeeld. – Het spel wordt gewoonlijk zo gespeeld, dat de beide knapen achtereenvolgens een knikker tegen de muur doen stuiten, waarbij de tweede tracht de zijne zo dicht mogelijk bij die van de ander te doen liggen. Hij mag dan kiezen of hij met zijn knikker op deze schieten wil of niet: in geval hij raakt, is de knikker voor hem; anders verliest hij er een. Degeen die het eerst naar de muur werpt “geeft bot”. – Zie **spanbotten** en **botten**.

schieten, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. Vermelding verdienen de betekenissen: – a) Een sloot schieten, graven. || Mits dat den voorsz. Ysbrant Arentsz. sijn stijfselwater sal laten loopen in dat nieuwe geschooten slootgen, Hs. T. 242, f° 83 r° (Jisp, a° 1618), prov. archief. – Vgl. **shot**. – b) Van melk. Hotten, niet gekookt kunnen worden (Assendelft). || De melk schiet. Geschoten melk. – Evenzo spreekt men in het Stad-Fri. van het gaarschieten van de melk, voor schiften (O. Volkst. 2, 178). – c) Als benaming van een wijze van knikkeren, waarbij twee jongens beurtelings naar elkaars knikkers mikken. Wie raakt, wint een knikker. Vandaar ook **eesje-schiet**, **kloetje-schiet doen** en **schietbotten**; zie die woorden. Vgl. verder **uitschieten**, **verschieten**.

schietertje (I), znw. onz. Zeker insect. Suikergast, zilvervisje. Lat. *Lepisma saccharina* L. (SNELLEN V. VOLLENHOVE, Gelede Dieren 125). || Die kas zit vol schietertjes. Er komt 'en schietertje uit 'et boek. – Ook VAN DALE vermeldt schierter, mot. Evenzo heeft HADR. JUNIUS, Nomencl. 58 b: “Blatta, tineæ, B. Motte, schieter” en KIL.: “schierter, schietwormken, motte, blatta, linea”.

schietertje (II), znw. onz. – 1) Kort, tot de heupen reikend flanellen hemdje. Synon. **boefje**. 2) Kort jasje, jekker. Synon. **vrijschijtertje**. Misschien moet **schietertje** verklaard worden als de oude uitspraak van schijtertje; dit ware een begrijpelijke naam voor het onderste kledingstuk. Wellicht ook is het een afkorting van vrijschijtertje.

schiethout, znw. onz. In een bakkerij. Benaming voor een der rechte stukken hout, die, behoorlijk natgemaakt, aan de kant van de oven worden gelegd om het aanbranden van het brood te voorkomen. De schiethouten zijn gewoonlijk 2 m lang, 1 dm breed en 6 cm dik.

schietlast, znw. onz. Term bij het opgeven van de laadruimte van een pakhuis. De ruimte benodigd voor de berging van een last zaad, rijst enz., als men gelegenheid wil houden om het opgeslagene te verschieten. Geeft men de inhoud van het pakhuis dus op in lasten, dan is het aantal daarvan groter dan wanneer men het in schietlasten doet. || Een pakhuis van 300 schietlasten.

schietschuit, znw. vr. Zeker soort van vaartuig; zie de wdbb. – Overdrachtelijk ook van een persoon die lang en mager is. || 't Is 'en lange schietschuit.

schifter, bijw.; zie *schichter*.

schiftig, bnw.; zie *schichtig*.

schijf, znw. vr.; vgl. *pleischijf*.

schijfloop, znw. m.; vgl. *steenschijfloop* en zie op *bonkelaar*.

{p.391}

schijnen, st. ww.; vgl. *verschijnen*.

Schijntpenning, znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft. || Tschijtpennig aen de wech; Tschijntpennig daer ten ende, Polderl. Assend. I f° 33 r° (a° 1599). Tschijntpeninck aen de wech; Tschijntpeninck ten enden daer aen, ald. II f° 33 r° (a° 1600). In de latere polderleggers heet het stuk *Schijtpenning*. In 1770 wordt het vermeld als de *Scheipenning*. Tegenwoordig staat het onder die laatste naam bekend. De bet. van het woord is niet duidelijk.

schijt, term bij het koten; zie *koten* 1.

schijtebalie, znw. m. Scheldnaam voor een flauwe jongen. Synon. **bangschijter**. || Zo'n schijtebalie! – Vgl. *veegtebalie*.

schijten, st. ww.; zie een zegsw. op *pieterselie* en vgl. *wegschijten*. – Zegsw. Hij schijt niet voor elven, en dan is 't nog dun, gezegd van iemand die zeer gierig is.

schijter, znw. m.; zie *bangschijter* en *schietertje II* en vgl. *vrijschijtertje*.

Schijtpenning, znw. onz. zie *Schijntpenning*.

schik, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: **fatsoen**, dat wat past, in enkele uitdrukkingen. Met schik, gevoeglijk, met fatsoen. Meestal met een ontkenning. || Dat ken-je mit schik niet doen ('t past niet, dat ge dat doet). As jij 'et 'em vrage, ken-i met schik geen nee zeggen. Nou, die uitnodiging ken-je mit schik annemen. – Ook, met de ontkenning: kwalijk, nauwelijks. || Hij ken mit schik niet lopen. Ik ken mit schik niet uit me ogen kijken. – Zegsw. Lang en smal staat niemendal; kort en dik, dat heb geen schik (dat staat niet); maar middelmaat: pronk op straat! Vgl. KOOLMAN 3, 121 a. – Zie de samenst. *goedschik*, *kwaadschik*.

schikken, zw. ww.; vgl. *beschikken*.

schil, znw. vr.; zie *schilhennepe* en vgl. *peuleschiltje*.

schilhennepe, znw. m. Daarnaast ook de **schil**. De vrouwelijke hennepplant, zaailing, Hgd. bástling. – Vgl. *hennepe*.

schilp, znw. vr. Daarnaast **skulp**, **schulp**. Schelp. || Breng weer nuwe schilpen in de tuin. Aan 7 hoed (zekere maat) schulp à 44 stuiv., met de vrage, f 20: 5, Hs. (midden 18de e.), verz. Honig. – Evenzo in samenst., b.v. *schilpmolen*, molen waarin schelpen gemalen worden. De thans gesloopte schilpmolen te Wormerveer heette *de Schilp*.

schilpblok, znw. onz. Bij timmerlieden. Het zware blok waarop het hout wordt geschilpt. Het *schilpblok* heeft twee naar boven uitstekende zijstukken (*wangen*), waartussen het zaaghout gelegd en met een wig vastgezet wordt. || 1 Schilpblok met zware ijzeren Band, Invent. molenmakerij (a° 1846), Zaanl. Oudhk. – Vgl. *schilpen*.

schilpeboer, znw. m. Man die schelpen verkoopt (voor tuinen enz.). Vgl. *schilp*.

schilpen, zw. ww. trans. Bij timmerlieden en houtzagers. Het hout overlans in stukken snijden met de schilpzaag, Ned. schulpen. Men schilpt gewoonlijk bij fijner werk, b.v. om de kleinere stukken voor de molenmakerij (vuisten enz.) uit een blok hout te snijden. Naar gelang van zaken doet men slechts een snede of wel meerdere sneden. – Evenzo in het Oost-Fri. en Ndd. *schulpen*, *schülpen*; zie KOOLMAN 3, 156 b. – Vgl. *schilpblok*, *schilpraam*, *schilpzaag* en *afschilpsel*.

Schilperoord, znw. onz. Naam van een hoek land te Zaandam, waar in de 16de eeuw een nieuwe houthaven gegraven werd (SOETEBOOM, S. Arc. 650). Vgl. *Kattegat*. – Elders is SCHILPEROORT als geslachtsnaam bekend.

schilpmolen, znw. m.; zie *schilp*.

schilpraam, znw. onz. Het kleinste der drie zaagramen in een houtzaagmolen, Ned. schulpraam. Zie Groot Alg. Mooienb. I, pl. 53. Voor het grote raam worden de grove balken gebracht; in het schilpraam worden de fijnere stukken op hun plat gezaagd (geschilpt).

schilpzaag, znw. vr. Bij timmerlieden en houtzagers. Een liggende zaag, in een raam, waarmede hout in de lengte wordt doorgezaagd, Ned. schulpzaag. Zie *schilpen*. || 1 Schilpzaag en raam; ... 2 Schilpzagenblaadjes (getande bladen voor de schilpzaag), Invent. molenmakerij (a° 1846), Zaanl. Oudhk.

schinkel, znw. m. Zie de wdbb. – In verkl. *schinkeltje*. Bij molenmakers. Een plat ijzeren plaatje met gaten, om iets vast te leggen. Vgl. *schinkelband*. – Ook als naam van stukken land te Assendelft, tussen Vliet en Bloksloot. || Die schinckelen, Polderl. Assend. I f° 93 r° (a° 1600). De groote (cleyne) schinckel; Mary Engels, genaemdt de Schinckel; Maatb. Assend. (a° 1635). Vgl. *Schinkeldijk*. Ook elders in N.-Holl. is het woord eigennaam; vgl. b.v. het water de *Schinkel* bij Amsterdam, en twee dijken bij de Jewelpolder nabij de Zijpe, die de *Noord-* en de *Zuid-Schinkel* heten. Zie verder soortgelijke benamingen op *knie*, *been* en *tong*.

schinkelband, znw. m. Ook *schenkelband*. Bij molenmakers. Platte of vierkante ijzers, die ten getale van vier om een stijl of enig ander stuk hout, dat men versterken wil, worden gelegd en die door middel van schroeven of spijlen aan elkaar worden bevestigd. Vgl. *schinkel*. || Schinkelbanden met schroeven heten ook wel schroefbanden, die met spijlen spijlbanden.

Schinkeldijk, znw. m. Naam van de dijk langs de oostelijke oever van de Zaan, van Zaandam tot het Kalf. De oudste vermelding is van a° 1414: Schinckeldijk, V. MIERIS 4, 318. – Ook elders in Holl. komen *schinkeldijken* voor; het zijn meestal binnendijken die aan een zwaardere zeedijk aansluiten en daarmee een hoek vormen, die dus als een schenkel zijn aangehecht; zie Inform. 654. Vgl. verder *schinkel*.

{p.392}

schinkelen, zw. ww., intr. Hard lopen, rennen. Zie synon op *kielen II*. Hij ken lekker schenkelen. – Het woord is afgeleid van *schinkel*, *schenkel*, *dijbeen*, en is dus letterlijk: zijn schinkels (snel) bewegen, benen maken; vgl. DE JAGER, Freq. 1, 577.

schinster, znw. m. Schijn, glinstering, vleug. Alleen in de uitdr. *ergens een schinster van zien*. || Ik heb er 'en schinster van 'ezien (iets, een vleugje, een schemer). 't Was al haast voorbij, maar ik zag der nag 'en schinster van. – Zie *schinsteren*.

schinsteren, zw. ww., intr. Glinsteren, schitteren. || Wat schittert dat bevroren raam, nou er de zon op schijnt. Ik zien in de verte licht schinsteren. Dat verguld schinstert voor je ogen. – Zo ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 92; DE JAGER, Freq. 2, 495). Het woord is verwant met *schijnen*. – Vgl. *geschinster*.

schinsterig, bnw. Glinsterig, schinsterend. Zie *schinsteren*. || Zo'n schinsterig kleed mit gouddraad zou ik niet op me tafel hebben willen. Ook: schemerig, wazig, zo dat men niets meer onderscheiden kan. || 't Wordt zo schinsterig voor je ogen.

schinstering, znw. vr. Glinstering, flikkering. Zie *schinsteren*. || De zon schijnt zo fel op de snouw (sneeuw): de schinstering doet je zeer an je ogen. Ze benne nag niet te bed, ik zien nag 'en schinstering van licht. 't Keersie gaf maar 'en flauwe schinstering. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 92; DE JAGER, Freq. 2, 45).

schip, znw. onz. Zie de wdbb. Te Oostzaan in verkl. soms *skippie*. – Zegsw. *Het is een schip van bijleg*, er moet bijgepast worden, er moet geld bij. Het beeld is waarschijnlijk ontleend aan een koopvaardijship (of walvisvaarder), dat met verlies voor de rederij voer; men kan echter ook denken aan het bouwen van een schip, waarvan het bestek niet uitkomt. – 't is het *schip van Sinte Karnuite*, schertsend gezegd van iets dat niet gereed komt, aan welks voltooiing men twijfelt. Ongetwijfeld een vervorming van het uit de vroegere literatuur welbekende *schip van Sint Reinuit* (of *Sint Annuyt*), waarop alle geldelozen en verkwisters

een plaats vinden. Zie HARREBOME 3, 329; KALFF, Lied in de ME. 464 vlgg.; VERWIJS, Van Vrouwen ende van Minne, XXIII vlgg. – Zie nog een zegsw. op *uitrestring*. **schipper**, znw. m. Zegsw. Alle vracht licht, zei de schipper, en hij gooide zijn wijf overboord. Vgl. MEYER, O. Nederl. Spreuken 23 en HARREBOME 3, 252.

Schipperslaan, znw. vr. Naam van een pad op de Koog. Vgl. *Laan I*.

schit, znw. vr. Kool van lange of losse turf, die spoedig tot as vergaat. Te Assendelft spreekt men ook van **schitkolen**. || Je hoeve die schitten niet uit te doven, dat's toch niks waard. Ik heb geen kooltje, maar er leit nog wel wat schit in; zel ik dat maar in je test doen? (In een schommelrijm:) As de bruid van Laaie of komt, dan leggen ze grote vuren an, van hitten en van schitten, daar gaat de bruid bij zitten (vgl. verder op *hitte*). – Onder schit als brandstof verstond men oorspronkelijk niet losse turf, maar gedroogde koemest, die evenals turf aan rechthoekige stukken werd afgespit en gebrand. In deze zin komt het woord bij KIL. voor: “schitte, Holl. Fris. Flandr. foria, stercus liquidum: & stercus bovinum sive bovillum, fimus vaccinus, quo siccato cespitum loco in focus passim utuntur”. Zie over dit branden van koemest eertijds in N.-Holl. op *schok*. – In de eigenlijke zin van koedrek is schit nog in Z.-Nederl. gebruikelijk (SCHUERMANS 590). Ook in het Ags. is scitta drek. Het woord behoort bij het ww. schijten. Vgl. *schitterig* en *schitteljacht*.

schitkool, znw. vr.; zie *schit*.

schitteljacht, znw. vr. Klein grut, kriel (de Wormer). || Dat is schitteljacht (b.v. van zeer kleine aardappels gezegd). – Vgl. *schitterig*.

schitterig, bnw. Bescheten; van koeien of schapen, die zich bevuilen. – Vgl. *schit*. || Wat is die koe schitterig. Skêpen benne vaak schitterig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 92). In het Oost-Fr. kent men het ww. schittern, dun en snel schijten, met drek bespatten en bevuilen (KOOLMAN 3, 129).

schobbelen (uitspr. skøbbələ), zw. ww., trans. Schommelen, in beweging brengen, inz. van water. || Je moete schobbelen, of de bot gaat dood (het water in de visschuit in beweging houden). Gelijck als een modderighe grondt van een weynigh schobbelens des waters ontroert wordt: Alsoo wort oock een veranderlick mensch om een weynigh aenspreeckens verstoort, SCHAAP, Bloemt. 154.

schobbig, bnw.; zie *schubbig*.

schodder, znw. m. en vr. Iemand die schoddert of schuddend loopt. Zie *schodderen*. || Kijk ers, wat 'en schodder deer ankomt. Zo'n dikke schodder (een schommelende vrouw).

schodderaar, znw. m. Hetz. als **schodder**. || 't Is 'en rare schodderaar (hij loopt raar).

schodderen, zw. ww., intr. – 1) Schuddend lopen; van dikke mensen en kinderen. || Ze schoddert as 'en gans. Loop toch niet zo te schodderen.

2) Hard lopen, maar met het bijdenkbeeld dat dit schuddend en schokkend gaat. Vgl.

afschodderen. Het woord is een freq. van schudden.

Schoegors, znw. onz.; zie *koegors*.

schoen, znw. m. Zegsw. Hij zoekt lang na zijn schoenen, hij is lui. – In pellerijen en meelmolens. De langwerpige, aan één kant open bak onder het kaar van de maal- of pelstenen, waarin het graan enz. dat gemalen of gepeld moet worden neervalt. De schoen wordt in een schokkende beweging gebracht,

{p.393}

zodat het gemaal langzaam op de steen loopt. – Evenzo vindt men een schoen boven de harpen in pellerijen en boven de builkist in verfmolens. De bak heet zo, omdat hij in vorm enigszins op een schoen gelijkt. Het woord is ook elders in deze zin bekend. – Zie nog een zegsw. op *appel* en *lopen*, en vgl. de samenst. *draaischoen*, *weerschoen*.

schoenemuultjes (met hoofdtoon op muil), znw. onz. meerv. Zekere soort van kleine viooltjes. || Der benne al schoenemuultjes. Een ruikertje van schoenemuultjes. – Elders heet een soort van klaver schoentjes-en-laarsjes (VAN HALL, Landh. Flora 47).

schoenlappertje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook zekere vis. Een zwart stekelbaarsje.

schoenmaker, znw. m. Zie de wdbb. – Bij timmerlieden. Een houten passer om grote cirkels te trekken. De schoenmaker bestaat uit een stok met twee van een punt voorziene blokjes. Het ene blokje is bevestigd aan het ene uiteinde, het andere kan langs de stok heen en weer geschoven worden, naarmate men de cirkel groter of kleiner wil maken, en wordt met een wig vastgezet.

Schoenvorst, znw.; zie *koegors*.

schoer, znw. m. Schouder. || Hij heb breeje schoeren. Het Molen-padt alsoo te houden ende doen onderhouden, dat een Huys-man met een sacke, 't zy Tarruw, Rogge ofte Garst, op zijn Schoer dragende, alsoo wel by de Winter als by de Somer, bequamelijcken aan de Molen sal mogen gaan (Wormer, a° 1598), LAMS 575. – Zegsw. Zijn schoer ergens onder zetten, iets krachtadig steunen, vooruithelpen. || Als hij der zen schoer onder zet, dan zel 'et er wel kommen. 'En aâr moet er zen schoer onder zetten (als iemand iets slecht gedaan heeft). De vorm schoer is ook in vele andere dialecten bekend.

schoffelen (uitspr. skøffələ), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: schuivende voortbewegen, b.v. van knikkers, die men, met de rug van de vinger over de grond schuivende, in het kuiltje schiet. || Je moete de knikkers ien voor ien in de kloet schoffelen. Ik heb 'er al drie in 'eschoffeld. – Zie verder DE JAGER, Freq. 1, 579 vlgg., en vgl. FRANCK op schoffel.

schoft, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Dat's 'en dag van vijf schoft, gezegd als men het zeer druk gehad heeft (een gewone werkdag heeft nl. vier schoft). Evenzo zegt men: Vijf schoft en nag gien vroegertje, hard gewerkt en toch niet eerder vrijaf.

schoftbommel, znw. m. Daarnaast **schotbommel**. Bij de boeren. Een ronde paal, die vóór de schoften der koeien aan de stalschutten bevestigd wordt, indien de stal te lang is en de koeien derhalve anders haar behoefte niet in de groep zouden doen (de Wormer). Vgl. **bommel**.

schok, znw. m. Meestal in de samenst. rietschok. Rietplag, afgestoken stuk riet. De rietschokken worden gedroogd en voor brandstof gebruikt. – Het woord is eveneens in W.-Friesl. bekend. Vroeger was schok daar ook de benaming der rechthoekig afgespitte stukken gedroogde koemest, die men bij wijze van turf gebruikte. Vgl. het volgende aan HADR.

JUNIUS ontleende artikel van KIL.: "schocke, Fri. Holl. j. schitte. Cespes stercorarius: cespitis genus in tessellas conformatum fimo bibulo constans, interspersis straminis, arundinum, foeni quisquilliis, ad solem aestivum excocto". Thans is, naar het schijnt, het branden van koemest verouderd, doch in de vorige eeuw gold deze betekenis van schok nog hier en daar. Vgl.: "Koemest wordt op sommige Dorpen in Noord-Holland als Hauwert, Oost- en Midwoud enz. voor of in plaats van Turf gebruykt. Men noemt ze Schokken, ook wel Dampen. Dezelve worden des Winters op een Beld by laagen, ongeveer 3 of 4 vingerbreed dik, met stroo tusschen beyden gelegd, ter hoogte van een Manslengte, en vervolgens met een bovenlast van mest ... gedekt. Deze Schokkebelten zijn langwerpige vierkant. (Men spit ze als turf en legt ze aan torentjes om te drogen) Schokkelooden genaamt", Advers. Oostwoud, f° 244 (einde 18de e.).

schokel, znw. m. en vr. Lummel, lijs. Meestal in verbinding met groot. || Grote schokel, ken-jij dat nag niet iens vasthouwe?

schol, znw. vr.; vgl. *rietschol*.

scholen (I), zw. ww.; zie *opscholen*.

scholen (II), verl. deelw. zonder ge-, van schuilen. Uitroep bij het verstoppertje spelen (opschuieltje doen), om aan te duiden dat het zoeken beginnen kan. || Scholen! (wij zijn verstopt). – Scholen ... kiekeboe, spelletje met kleine kinderen, waarbij men het gezicht beurtelings bedekt en te voorschijn brengt onder het uitspreken van een dezer woorden.

scholfer (uitspr. skølfər), znw. m. – 1) Ook in de vorm scholferd en scholfter. Een ei zonder kiem, dat dus niet uitkomt en onder het broeden bederft. Ook vuil ei, stinkei, in 't algemeen. – Synon **schulper**, **schulperd**, **schulpei**. || We lieten tien eieren uitbroeden, maar der wazze

twee scholfters onder: we hebben maar acht kuikens 'ekregen. Hoor maar, dat's 'en scholfter; gooi die maar vort. – Zegsw. Met een scholferd van tafel gestuurd worden, er slecht afkomen (eigenlijk: voor zijn middagmaal met een vuil ei worden afgescheept). – Scholperd, schulperd en schulperd zijn ook elders in N.-Holl. gebruikelijk (Navorscher 7, 149; BOUMAN 95); schulpei, schulpei, ook elders in ons land en in het Ndd. Vgl. ook KIL. “scholp-ey, Holl. j. klots-ey, ovum requietum”. Het woord komt van het ww. scholpen, klotsen, kabbelen, het geluid dat vloeistoffen maken, die heen en weer worden
{p.394}

bewogen of geschud. Werkelijk klopt de inhoud van een schulpei hoorbaar tegen de schaal, vooral wanneer men het sterk schudt. Naast scholpen komt scholven voor (OUDEMANS 6, 192); evenzo staat naast het freq. scholperen de vorm scholferen. Zie verder DE JAGER, Freq. 2, 503 vlg.; FRANCK en VERCOULLIE op schulpei en scholpen; KOOLMAN op schulpei en schulpen.

2) Ook in de vorm **scholver**. Gemeen, laag sujet. || Zo'n scholver. – Scholver, lomperd, komt ook bij BREDERO voor (zie OUDEMANS); WEILAND vermeldt scholfter.

scholfter, znw. m.; zie **scholfer** 1.

scholver (I), znw. m.; zie **scholfer** 2.

schoofje, znw. onz. In de uitdr. op de schofies lopen, klaplopen. Zie **schuifje**.

Schoogkooien, znw. vr.; alleen in het meerv. Naam van land te W.-Zaandam, buitendijks, in de Kooien; zie **Kooi**. Thans onbekend. || 't Oost-eynde vander Schoogh-Koeye, Priv. v. Westz. 427 (a° 1412). Noch ¼ in schoechkoeyen, Polderl. Westz. IV f° 528 (a° 1649).

school (I), znw. onz. Zie de wdbb. || Het grote en het kleine school (de school voor de grotere en die voor de kleine kinderen). Hij gaat al op 'et Franse school. Het hele school begon te lachen. Soo het (nl. het kind) niet na 't school en gaet, soo heeft het nach meest al den dagh seer veel bedrijf, al heeft sijn doen weijnigh om 't lijf, Saender Bloemestralen 177. – Het onz. geslacht van school, dat ook elders in de spreektaal voorkomt, was vroeger in Holl. ook in de schrijftaal gewoon. Vgl. b.v. || (Sy sullen) zedigh by paren nae 't School gaen sonder kijven. Dan in 't School comende sal die Meester sonder verbeyt hen afvragen wat den Predicant heeft gheseyt, VALCOOGH, Regel d. Schoolm. 15 (Sy) deden de kinderen uyt het school comen, V. ZUYLEN V. NIEUVELT, Plutarchus 117 b. Moet hy, die andren leert, noch eerst de wijsheit zoeken, zoo dwaelt het heele school, terwijl de meester dwaelt, VONDEL, Salomon 117. Ter weêrzyden van deze kamer vindt men het linnen-naai- en het braaischool, WILLINK, Amstell. Arkadia 1, 41.

school (II), znw.; het geslacht blijkt niet. Bij vissers. Het gedeelte van het sim van een visnet dat tussen twee kurken ligt, de ruimte tussen elk paar kurken. || Een net van zes scholen lang (waaraan dus zeven kurken zitten). – Evenzo elders in N.-Holl.; vroeger schijnt het woord ook de afstand tussen elk paar knopen van het net te hebben aangeduid. || Ende sullen alle Netten moeten breedt zijn seven hondert vyftig Masken ofte Scholen, Handv. v. Ench. 232 b (a° 1624). – Vgl. **opscholen**.

schoon, bnw.; vgl. **handschoon**, **kraakschoon** en **schoonder**.

schoonder, bnw. Schoon, flink, welgedaan; inz. van kinderen gezegd. || 't Is 'en schoondere jongen (een jongen als een wolk). – Evenzo hier en daar elders in Holl. en in Gron. (MOLEMA 370 a); zo ook in het Stad-Fri., b.v.: dat skoondere eten (Sch. t. W. 2, 232). Vgl. ook de bij HARREBOME 1, 305 a aangehaalde zegsw.: Dat is een schoonder snoek, zei Pau de hengelaar, en hij haalde een posje op. – Schoonder behoort bij schoon, evenals helder bij hel, zadder bij zat, enz.

schoonhands, bnw. Lui, traag. Hetz. als **handschoon**; zie aldaar. || 't Is wel 'en goeie meid, maar ze is wat schoonhands.

schoonmaakstelling, znw. vr. Hetz. als **klaarstelling**; zie aldaar.

schoor, znw. m. Zie de wdbb. – Aan een molen noemt men schoren de twee aan twee van onder naar elkaar toe lopende schuine balken van de staart. Zij worden onderscheiden als korte en lange schoren; de beide eerste verbinden de staartbalk met de achterbalk, de laatste met de middelbalk. Zie Groot Volk. Moolenb. I, pl. 10. || Die uytleggers vande kap, daer de twee lange schoren vande steert aen komen, sullen swaer syn negen duym vierkant, sullen leggen daer de vierde spruyt van achteren komt, Hs. bestek watermolen (a° 1634), archief v. Assendelft. – Ook de opstaande verbindingsplanken van de kraan bij een molen heten schoren.

schoorsteen, znw. m. Daarnaast **schoorstien**. Eertijds ook zonder s tussen r en t.

schoorsteenbordje, znw. onz. Hetz. als **hoeksteentje**; zie aldaar.

schoorsvel, znw. onz. Lederen voorschoot, schootsvel. || Doen 'en schoorsvel voor. – Ook KIL. heeft: “schors-veI, succinctorium pelliceum”. Daarnaast staat **schors-kleed**, **schorsse**, **schorte**, praecinctorium, sinus, castula”. Het woord behoort bij “schorssen, schorten, suspendere, subducere, attollere, succingere, enz. Ger. schurtzen”, waarvan ook “schors-haeck, uncus adstrictorius, uncinulus quo vestis adstringitur, et succingitur: fibula”. Vgl. verder FRANCK op schorten en DE JAGER, Frecq. 1, 587.

schoot (I), znw. m. Meerv. schoten. Zie de wdbb. en vgl. VOORSCHOOT op **voorschot**, VOORSCHOOT op **sloof** en **schotig**. – Ook: a) Bij zeilemakers. De uiterste hoek van het zeil, de punt die het verst van de mast af is. || Het zeil is te hoog in de schoot. – b) Bij molemakers. De zeeg of bocht die in de hekkens en zomen der roeden wordt aangebracht om de windvang der wieken te vergroten. || De schoot in de hekkens. Men sal maken goede stercke taeye grenen roeden ... geboort met een bequame schoot, dat den timmerman daer eer en prijs van hebben mach, Hs. bestek watermolen (a° 1634), archief v. Assendelft. Evenzo elders in Holl.; zie b.v. KROOK, Molenb. 99.

schoot (II), znw. m. Meerv. schoten. Bij de bakkerij. Eertijds de eenheid voor het brood-
{p.395}

gewicht, een gewicht van ½ pond of 2½ hg. || De deuvekaeters sullen gebakken moeten werden op de ordre van Amsterdam ... met uytdruckinge van de ponden op elk van dien ende schootbrooden heele ende halve op de oude gewigte, op de boete van 42 st. Dog bijaldien tot Amsterdam geen setting van de deuvekaeters werd gedaen, sullen de backers deselve moeten bakken bij de schooten en daarop zetten hoeveel schooten swaar die sijn, Hs. keur (a° 1701), archief v. Wormerveer. Dat ook alle duyvekaeters sullen moeten soo swaer sijn als de schoot wittebroot, hetsij van één, 2, 3 of meerder schooten, na dat de duyvekatcrs groot sullen wesen, Hs. keur (a° 1727), archief v. Krommenie. – Hoewel tegenwoordig een schoot niet meer als gewichtseenheid geldt, spreekt men toch bij deuvekaters nog van twee-schoots, drie-schoots, vier-schoots enz. deuvekaters, waarbij dan het gewicht door het aantal krakelingetjes daarop wordt aangegeven. – Verder spreekt men nog van: een schoot flippies, in de bakkerij 4 kadetjes, doch in de handel op 5 stuks gerekend. Bij de vroegere zetting werd een schoot nl. altijd voor een dubbeltje verkocht en kostte een flippie 4 duiten (2½ ct.); toen later de prijzen verminderden, bleef de oude naam in gebruik. – Een schootje grof (of een schootje grove bollen) bestaat uit 8 ronde boltjes aan elkaar (2 x 4) en heette eertijds ook **achteling**; zie aldaar. – Een schootje stroopbrood heeft deze zelfde vorm. Men bakt verscheidene schootjes aan elkaar, die dan met de hand van elkaar worden afgebroken. – Een schootje wittebrood, of bij verkorting gewoonlijk een schootje, is een bepaald soort van week brood, dat uit acht aan elkaar gebakken laagjes (die ook **boltjes** heten) bestaat en geen harde korst heeft; het is los en kan zonder mes in 8 stukken verdeeld worden. || Haal effen 'en schootje van de bakker. Ik hou veul van schootjes. Vgl. **schootjesbrood**. – Ook elders in N.-Holl. en in Friesl. zijn schootjes wittebroden uit acht laagjes bestaande. Blijkens de uitspraak te Andijk heeft het woord een zachtlange o (Navorscher 21, 533). Schoot behoort bij het ww. schieten (het brood in de oven schieten).

schoot (III), znw. m.; vgl. *rietschoot* en *schot II*.

schootbrood, znw. onz. Brood van een schoot; zie *schoot II*.

schootjesbrood, znw. onz. Het brood van een schootje; zie *schoot II*. || Schootjesbrood is mijn te week; ik hou meer van vast brood.

schop, znw. vr.; vgl. de samenst. *stofschoop* en zie *schup*.

schoppel (uitspr. skòppel), znw. m. Schommel, schop; een plank of hak die aan touwen heen en weer kan zweven. Zie *schoppelen*. || Gaan maar op de schoppel zitten. Hou je goed vast, dat je niet van de schoppel valle. || Ook als werktuig bij het verven van de molens. Een dwarsliggende stok aan een touw met haak, welke haak om de hekkens van een der molenwieken wordt geslagen. De schilder (verver) gaat op de stok zitten en neemt daarbij het touw tussen de benen. || Je kenne der zo met schilderen niet bij, hang de schoppel maar op. – Een langere stok aan twee touwen, die aan een horizontaal geplaatste molenroede wordt gehangen, heet vliegende schoppel.

schoppelen (uitspr. skòppələ), zw. ww., intr. Schommelen, op een schommel heen en weer zweven; als kindervermaak. || Ik heb toch zo kettig 'eschoppeld. – Ook KIL. vermeldt: “schoppen, schoppelen, j. touteren, ludere oscillis”. Zie verder FRANCK op schop (1ste art.) en vgl. DE JAGER, Freq. 1, 586.

schor, znw. vr. Voorland, aanwas langs de kant van het water. Ook elders gewoon; zie de wdbb. Item sullen de groote slooten die wijder sijn als ses voeten moeten worden geklaart en opgemoddert, mits latende twee voeten schor aan ieder zijde, Hs. keur (Oostaanden, a° 1741), archief v. Zaandam. – Een dijk waarlangs zich schor bevindt heet schordijk, b.v. in het Hs. Kaartb. v. Oostaanden door LEUPENIUS (a° 1693), Zaanl. Oudhk. – Het woord komt ook voor in de naam van een stuk land te Krommenie, in het Noordend. || Schorrenbusch, Polderl. Kromm. (a° 1665), f° 48. Schoorenbusch, ald. (a° 1680), f° 27. Vgl. ook VAN DALE schoor naast schor; eveneens heeft KIL. schorre en schore. – Zie ook *schorsing*.

schordijk, znw. m.; zie *schor*.

schoren, zw. ww. – 1) Scheuren, opensplijten, vaneenwijken. || 't Is wel te zien dat 'et 'en goeie harddraver is; as-i draaft, schoren zen achterbillen zo wijd.

2) Trans. Scheuren, verdelen. Verouderd. || Turenne vertoonde sich of hy de Keysersche slaghe wilde leveren, doch 't was om hem te schooren en het overkoomen van de Meyn te beletten, SOETEBOOM, Ned. Schout. 371.

3) Trans. Afdelen, scheiden. Synon. **scheren** 2. || We hebben in de schuur 'en hokkie 'eskoord voor de geit. – Vgl. *schoring*.

schoring, znw. vr. Hetz. als *schering I*; zie aldaar.

schorenbusch, schorrenbusch, znw. m.; zie *schor*.

schorsing, znw. vr. Hetz. als *schor*; zie aldaar. Thans onbekend. || (Dit) is geweest den aanvang ofte beginsel van haar eerste verdrooging (er is sprake van de aanslibbing der Zaan), zijnde den oorsprong de schorssingen, de rudsen ofte sooden, en de onvaarbare opgebrookene ruggen, door ophevinge der gronden, SOETEBOOM, S. Arc. 215.

schort (uitspr. skòrt), znw. vr. en onz. Boezelaar. Zo ook elders; volgens VAN DALE alleen {p.396}

vr. || Dat schort is maar één keer 'ewassen en nou al helegaar verkleurd. – In de Wormer heeft schort ook de bet. van blauw-wollen vrouwenrok, wagd, zowel onder- als bovenkledingstuk, doch is dan steeds vr. || De boeresarrieschort (rok, doch ook **boezelaar**, van boeresarries). – Vgl. *schortebont* en *schortel*.

schortebont (uitspr. skòrtəbònt), znw. onz. Een blauw op wit geruite katoenen stof, waarvan een rand boven langs de schorteldoeken wordt gezet. Vgl. Ned. Wdb. III, 368 en 372 op bont.

schortel (uitspr. skòrtəl), znw. onz. Schorteldoek, boezelaar; inzonderheid een van zware wollen stof (pikkebijs, boeresarries), met een rand van schortebont van boven. || Doen je schortel om, aârs maak-je je zo vuil. Dat schortel is me veuls te groot. Aan stoffen tot een

broeck, 2 schortels en verstellen f 7: 7: 0, Hs. (Oostzaanden, a° 1673), prov. archief. – Vgl. **terlingschortel**.

schorten (uitspr. skòrtə), zw. ww. Zie de wdbb. – 1) Trans. Ophouden, buiten werking stellen. Van een molen, die men gedeeltelijk uit het werk haalt, wanneer er te weinig wind is om het hele werk te trekken. In een oliemolen b.v. worden in dat geval de stenen of de stampers buiten werking gesteld. || Er is zo weinig wind, we mosten de molen maar schorten. Om de stamperpotten te kennen legen worre de stampers 'eschort. – Vgl. **schorterij**, **schortkneppel**, **schortstok**. – Eertijds ook in ruimere zin. || Gebieden (wy) de Soldaets datse schorten 'tverwoesten, SOETEBOOM, Bat. Eneas Gv°. Vgl. Ned. schorten, opschuiven, uitstellen.

2) Trans. Weigeren, van de hand wijzen. || As je die hond brood geve, dan schort-i 'et (begeert het niet).

3) Met 3de nv. van de pers. Vgl. Ned. wat schort er aan, het schort hem aan geld. – a) Hinderen, deren. || Kind, wat schort je, dat je zo stane te grienen? Wat schort 'et mijn (wat kan het mij schelen). Nou, dat schort me ok wat, dat ik schelden krijgen zel! – b) Zich aan iets gelegen laten liggen. || Je schort je werk niet. – c) Behoeft hebben aan. || Ze schort 'en koopman (zij wil stoeien; vgl. **koopman**). – Zie **schorting**.

schorterij (uitspr. skòrtərai), znw. vr. In een molen. Het gehele toestel waardoor een deel van het gaandewerk geschort wordt; zie **schorten** 1. In een oliemolen heeft men b.v. de schorterij van de stenen en de schorterij van het roerwerk.

schorting (uitspr. skòrtəng), znw. vr. Dat waaraan het schort, hapering. Zie **schorten** 3. || Om op die West-dijck het te besichtigen, offer oock schorting mochten wesen (of ergens iets aan mocht schorten), Priv. v. Westz. 264. (Nu de obligatiën van intrest verminderden) moest hy wel een Tonne Gouts Suppluze-gelt hebben, en daar zag hy nu geen raat toe. Schipper: Was dat de schorting, myn Heer, dan kan ik het begrijpen, Vlugtende banqueroetier 112. – Dat is de skorting (daaraan hapert het; b.v. als men iets laat repareren en de werkman wijst, wat er te doen is).

schortkneppel (uitspr. skòrtkneppel), znw. m. In oliemolens. Een stok om de haaien en stampers te schorten. Zie **schorten** 1. De schortkneppel zit met een bout (de schortkneppelsbout) in het hangeniersblok. Wordt nu de schortkneppel door een over een schijf lopend touw naar boven getrokken, dan licht hij (door middel van een neut) haai of stamper op, die daardoor uit het werk worden gehaald. – Ook in snuif- en volmolens vindt men schortkneppels; zie Groot Alg. Mooienb. I, pl. 18.

schortstok (uitspr. skòrstok), znw. m. In oliemolens. Een stok die, naar beneden getrokken, een deel van het gaandewerk uit het werk kan lichten; zie **schorten** 1. Men vindt een schortstok aan het roerwerk en een bij de stenen.

schossen, zw. ww., intr. Vee opkopen, om het terstond weer te verhandelen. Zie **schosser**. || Hij verdient alle jaren 'en mooi duitje mit schossen. – Evenzo elders in N.-Holl. Navorscher 7, 289; BOUMAN 94).

schosser, znw. m. Veekoper, doch een die slechts tijdelijk in vee handelt. Ook wel **veeschosser**. – Schossers zijn zij, die tegen de jaarmarkt bij de boeren vee opkopen om dit dan op de markt te verkopen. Zie **schossen**. Evenzo elders in N.-Holl. (Navorscher 7, 289; 15, 77; BOUMAN 94). – Het woord hangt misschien samen met schots, dat op de volgende plaats voorkomt als synon. van het in de 17de e. zeer gewone woord **legger** voor vreemdeling die zich ergens onthoudt om handel te drijven (zie b.v. OUDEMANS, Wdb. op Hooft 168). || Die van het Zuidt-einde (van Oostzaanden) doen sware vertieringe op Oosten, en is hunne handeling met die Volkeren al van oudts; daar leggenze Leggers, die men sus anders Schotsen noemt, maken alle Jaren nieuwe Queekelingen, en hebbender ... wel by gevaren, SOETEBOOM, S. Arc. 655.

schot (I), znw. onz.; vgl. *endelschot*, *hoofdeschot*, *rietschot*, *voorschot*; alsmede *prikschot* en *uitschot*.

schot (II), znw. onz. In de naam van stukken land; vooral in samenst.en wisselende met *schoot*. De bet. blijkt niet met zekerheid. Wellicht hebben wij te denken aan stukken land, waardoor een sloot geschoten werd; vgl. de doorschoten Ley op *Lei II*, en het Schot, zeker water onder Schardarn en Grosthuisen (Kaart v. d. Uytw. Sl. 7). In het Oost-Fri. en Ndd. is *schot* echter ook de uit de sloot gegraven natte aarde, die op de kant van het land geworpen wordt (KOOLMAN 3, 138 b); zie *schotwal*. || tSchodt (land te Wormer, Hs. {p.397}

(a° 1626), archief v. Wormer; in de 18de e.: het Schotje. – Noch die schotten (in de ban v. Westzaanden), Polderl. Westz. III f° 67 v° (a° 1644). – De schoote (te Krommenie, op de Vlus), Polderl. Kromm. (a° 1680), f° 1. – Schote laen (onder Westzaanden), Polderl. Westz. II (a° 1629); die schotte laen, ald. III f° 92 r° (a° 1644). – Die suyder schotte streep, noch die noorder daer by, noch die schotte streep besyden die ven (op de Koog), Polderl. Westz. III f° 21 v° (a° 1644); die schotsche streep, ald. IV f° 35 (a° 1649); de schotstrepen, ald. V f° 37 (a° 1775) – Halve schoote ven over den Indijck (te Krommenie, in het Noordend), Polderl. Kromm. (a° 1665), f° 44; t'schoote ventje, ald. (a° 1680), f° 25. – Vgl. verder *Schotakker*. **schot (III)**, znw. onz. Een jonge koe, die één jaar overgelopen heeft; hetz. als *schotvaars* en *schotter*. || Ik heb 'en paar schotten die ik wel verkopen wil. – Als handelsterm ook elders bekend.

Schotakker, znw. m. Naam van een stuk land te Westzaan. Thans onbekend. Zie *schot II*, || Die schotacker, Polderl. Westz. III f° 90 r° (a° 1644). – Zo ook elders in N.-Holl. || Brechtghaer Dirix z. den scotacker (te Rinnegem, a° 1372), Hs. v. Egmond, f° 54 v°.

schotbommel, znw. m.; zie *schoftbommel*.

schotel (I), znw. m. Daarnaast soms nog *skottel* en *schuttel*. Schaal. Zie de wdbb. – Zegsw. Op een aâr zijn schotel is 't altijd het vetst, men houdt altijd eens anders deel voor beter dan het zijne. – 't Zel nog wel in zijn schoteltje kommen te druipen, het zal ten slotte hem wel ten voordele komen. – De vormen *schottel* en *schuttel* zijn ook elders in N.-Holl. bekend; zij komen ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor (zie de wdbb.), alsmede in middeleeuwse stukken. || II Iseren scuttelen, Rek. v. Egmond, f° 26 r° (a° 1388). Tynnen scuttelen, ald., f° 30 v°. – Vgl. *schutteldoek* en *schuttelwater*.

schotel (II), znw. m. Houten of ijzeren pin, die voor iets geschoten wordt. – 1) Grendel, schoot. Ook elders gebruikelijk. || Doen de schotels op de luiken. Een kas (kast) ... met vierkante schotels en sleutels, en 3 knipsloten en 3 grendelsloten, Hs. bestek weeshuis (O.-Zaandam, a° 1737), Zaanl. Oudhk. 't Een of ander instrument ... waarmede soodanige force op de deur en 't slot is gedaan, dat een gansch stuk hout van de binnenkant van de deur is afgebroken en de schotel van 't slot (sluytende door middel van een gat, omset met een ijzere plaat in de deurpost) kromgeboogen en uyt gemelde post geweeken is, en dus voorsz. deur opgemaakt, Hs. T. 33 (W.-Zaandam, a° 1769), prov. archief. Van buyten wierdt 'er soo fel op (de deur) gearbeydt ..., dat slot en schootels op sprongen, N.-Holl. Ontrust. 58.

2) Meest in verkl. *schoteltje*. Kleine houten pin of wig, die dwars door een door een stuk hout gestoken plank, lat, staaf, enz. of een daarin geslagen kram geschoten wordt, om het losschuiven te beletten. || De schoteltjes van een wiel (de lenzen). De achterscheer van een weeftouw steekt an beie kanten deur de zijstukken en is mit schotels vast'ezet. In 'en molen zitten 'en hoop schoteltjes.

schotel (III), znw. m. In de bakkerij. Ovenpaal, een platte schop aan een lange steel (2½ à 3 m) om het brood enz. uit de oven te halen. Er zijn verschillende soorten van schotels in gebruik. – a) De *zaagselschotel*, met een breed houten blad om een grote hoeveelheid te gelijk te kunnen opscheppen en in de oven te brengen. – b) Een *schotel* om gloed (verkoold zaagsel) uit de oven te halen, met een ijzeren blad, dat soms opstaande randen heeft. Een

kleinere dergelijke schotel wordt ook wel gebruikt om kadetjes uit de oven te halen. – c) De platenschotel, die geheel van hout is en waarmede de ijzeren platen uit de oven worden gehaald. – Het woord is ook in verschillende andere streken gebruikelijk.

Schotelaan, znw. vr.; zie *shot II*.

Schoteven, znw. vr.; zie *shot II*.

shotig, bnw. 1) In de bouwkunde. Schotige lasken, lassen die schotig zijn, d.i. een lang verloop hebben, zeer puntig toelopen. Vgl. Ned. scheutig, rijzig, slank (van een boom), en Oost-Fri. schötig, slank, van lang en dun toegespitste vorm, van het ene naar het andere eind langzaam dunner wordende en spits toelopende, b.v.: 'n schötigen bôm, 'n schötigen spîker, 'n schötig stûk holt (KOOLMAN 3, 140 a). Zie verder op *las*.

2) Gaarne op schoot zittende, van kleine kinderen. || Mijn kinderen ben niet erg schotig.

shotkalf, znw. onz. Een kalf dat aangehouden wordt om gemest of tot een koe opgebracht te worden. – Evenzo elders in Holl. || Wanneer dan nu een nuchter Stierkalf wordt aangehouden, dan bekommt het de naam van Mestkalf, Vetkalf; en als dan wordt zulk een Kalf in een hok of afschutsel gezet, en ook wel Schotkalf genaamd; doch dit wordt meer toepasselijk op een Kuiskalf, 't welk men aanhoudt, en naderhand hier van de naam van Schotpink of Schotvaars, bekomt, BERKHEY, Nat. Hist. 4², 167. Welk bijvoegsel van Schot, niet anders is als dat deze jonge Koeijen als nog niet op de gemeene reepstal of koes (er is sprake van een Z.-Holl. stal), maar los en vrij onder een, in eene schuur of stal afgeschoten, tusschen schotten gehouden worden, ald. 169

shotlamp, znw. vr. In molens enz. Een lamp die aan het schot wordt gehangen; in tegenst. van lantarens die b.v. aan de zolder hangen.

shotpink, znw. onz. Een pink die nog in het schot gehouden wordt; vgl. *scholkalf*.

schots (I) (uitspr. skos), znw. vr. Verkl. skos- {p.398}

sie. Zie de wdbb. – Ook overdr. || Wat heb-je 'en schossen in je keel (van iemand die iets in de keel heeft dat hem hees maakt). Zie zo, de schossies kommen los (als men door bremmen of hoesten de keel vrij van slijmen maakt).

schots (II), znw. m.; zie *schosser*.

schotsig, bnw. Term bij de stijfelmakerij; zie op *hoppig*.

schotspaen, znw. vr. Bij de zeildoekweverij. Een hoornen spaantje of schotje aan de beide uiteinden van een ried. Zie *ried 2*.

Schotstreep, znw. vr.; zie *shot*.

Schottelaan, znw. vr.; zie *shot*.

schotter, znw. vr. Een koe die op haar derde jaar nog maar één maal gekalfd heeft. Synon.

shotvaars, **shot**. – Ook: een schaap dat niet voor zijn tweede jaar oont. – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend; volgens BOUMAN 94 is de koe die tot haar tweede jaar geld blijft een schotter en wordt zij, als ze dan gereden is, een kalfschot. Blijft zij tot aan haar derde jaar ongereden dan heet ze dubbelde schotter. || Een bruyn rood schottert, Custb. (a° 1746).

shotvaars, znw. vr. Hetz. als *schotter* (zie aldaar), en vgl. *shotkalf*. – Het woord is ook elders gebruikelijk.

shotwal, znw. m. De wal van aarde (meestal bagger 'uit de sloot) of mest, die op de kant van een stuk land wordt opgeworpen. Men laat de shotwal de winter over liggen om door te vriezen en brengt dan de aarde over het land ter bemesting. – Evenzo elders in N.-Holl.

(BOUMAN 94). || De Gemene-Lands Wegen ende Kayen, als ook particuliere Schot-Wallen in de Zype, Octr. v. d. Oude Zype, Titel 34 (a° 1710). – Vgl. Ofri. scote (WIARDA 318), Oost-Fri. en Ndd. schot, uit de sloot gebaggerde natte aarde (KOOLMAN 3, 138 b). – Zie *shotwallen*.

shotwallen, zw. ww.; alleen in inf. en verl. deelw. Een schotwal maken, de bagger uit de schuit op de kant van het land werpen. – Ook: In het voorjaar de aarde van de schotwal over

het land brengen. Zie **schotwal**. || De boer is an 't schotwallen. We hebben nag net bijtijds 'eschotwald.

schotzeug, znw. vr. Schotvarken, zeug die in het schot wordt gehouden; zie de wdbb. – Overdrachtelijk ook: dikke vrouw.

schout, znw. m. Zie de wdbb. – De schout van Aimond zijn vogels, de zeemeeuwen (Krommenie). Vgl. **pastoor**. || De schout van Aimond laat zen vogels vliegen (als er zich meeuwen vertonen). – Zegsw. Hij is zo rijk as de schout van 't huisie, hij is zeer arm. Vgl. huisie op huis. – Zie nog een zegsw. op **drok** en **geven**. – Ook in de naam van stukken land, die eertijds aan de schout toekwamen. || Het Schoutslant (te Oostzaan). 't Schouts breedje (te Wormer?), Hs. invent. Appel (a° 1740), Zaanl. Oudhk. – Schoudts maedt (te Assendelft), Maatb. Assend. (a° 1635). – Schouten-weer (naam van een weer lands aldaar), ald. (a° 1634). **schout-bij-nacht**, znw. m. – Ook schertsend voor **vroedvrouw**.

schouw (I), bnw. en bijw. Schuw. Weinig gebruikelijk. || Wat kijkt die jongen schouw. – 't Is schouw vervelend. – De vorm schouw is ook elders bekend (zie VAN DALE). – Ook: afschuwwekkend, gemeen. || Wat 'en schouwe kerel; je zouwe der bang van worre. Wat heb-je 'en schouwe jas an (een oude, schunnige jas). Zo'n schouwe vent (ook iemand die vuile taal uitslaat). – Zo ook elders. – Vgl. **schouwen II**.

schouw (II), znw. onz. Platboomd vaartuig om rijtuigen over te zetten, veerpont. In de algem. taal is het woord vr. || Gaan maar bij 'et schouw over.

schouw (III), znw. vr.; vgl. **halmerschouw**, **heinschouw**, **heiningschouw**, **toeterschouw**, WEERSCHOUW op **weerland**.

schouwen (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. en vgl. het schouwen der landerijen (in het voorwerk). – Bij vissers. De fuiken schouwen, deze ophalen, lichten, om de vangst machtig te worden. || We gane te schouwen.

schouwen (II), zw. ww., trans. Schuwen, vermijden. Thans weinig gebruikelijk. Vergelijk **schouw I**. || Om ghelijcke Inconvenienten, inbreucken ende anders te schouwen, (soude) die voorsz. Dijck ofte Zeeburgh op verscheyden plaetsen ... moeten verswaert worden, Priv. v. Westz. 168 (a° 1602).

schouwreed, bnw. Gereed om geschouwd te worden, van sloten die geruimd moeten worden, van dijken enz. || We moeten zorgen dat 'et land teugen de heiningschouw schouwreed is. – Evenzo elders in N.-Holl. || Niemand en sal vermogen op de Schouw-Dach aen sijn aangenomen Parcken te wercken, maar de selve voor den Schouw-Dach moeten voltrocken ende Schouw-reet hebben, Keuren v. d. Beemster 2, 188.

schoveling, znw. m. Schaats. Thans verouderd. || Eenige Saardammers .. reden op de Reviere (bij Londen) met Schoovelingen, SOETEBOOM, S. Arc. 638. – Het woord is op Urk nog bekend (Taal- en Letterb. 6, 42). Eertijds luidde het schoverling; vgl. HADR. JUNIUS, Nomencl. 130 b: "Calopodium ferratum. B(elgicè) Schrickschoen Flandris, schaverdijnen Brab., schaeetze, oft schoverlinghe Hollandis". Ook MELLEMA heeft schoverling als synon. van **schaverdijne**. In de 17de e. was het woord in Holl. nog gewoon. || Dit deden sy swinters over t'ijds op haer schoverlinghen, VELIUS, Chron. v. Hoorn (ed. 1617), 193. – In de 18de e. werd het door LE FRANCQ V. BERKHEY wederom in gebruik genomen (b.v. Eerb. Proefkusjes 183 en 264); vgl. ook Nat. Hist. 3, 1367: "Men noemt het thans Schaatsryden, en in vroeger dagen heette het niet onaartig glyden op Schoverlingen". – In het O. van ons land heten de schaatsen scheu-

{p.399}

vels (MOLEMA, GALLÉE, KOOLMAN; Taalgids 3, 142 vlg.; DE JAGER, Freq 1, 572) en is schaatsenrijden scheuvelen of scheuvel lopen. De woorden zijn verwant met schuiven.

schoven, zw. ww., trans. Bij vissers. (De vis) tellen; van alle vis die niet gewogen wordt. || Hij schooft de vis. – Misschien vindt men ditzelfde woord ook in het volgend artikel van een ordonnantie voor schuivevoerders, waarvan de juiste zin niet blijkt; het zou dan doelen op

oneerlijk tellen bij het afleveren van de lading. || Ymandt in 't schoven ofte andersins ontrouw bevonden wordende, sal sonder conniventie van sijn dienst worden gecasseert, Handv. v. Ench. 330 b (a° 1626).

schraag, znw. vr.; vgl. **klaarschraag**.

schraapkorstje (uitspr. skraapkòrsie), znw. onz. Een tenger, schraal, schrieblig kind. || 't Is 'en schraapkorsie. – Vgl. **schrapelkoekje**.

schrabber, znw. m. Zie de wdbb. – In het meerv. **schrabbers** ook als benaming voor centen.

schrans, znw. vr. Kras, schrab. Zie **schranzen**. || Er is 'en schrans op de tafel. Wie heb die schranzen op de nuwe kast 'emaakt.

schranzen, zw. ww., intr. Krassen krijgen, met een scherp voorwerp beschadigd worden; van gladde oppervlakten. || Wat is die kast bij 'et verhuizen 'eschransd. Leg 'en kledje onder die bloempot, aârs schranst de verf zo. – Soms ook trans. Bekrassen. || Pas op mit dat scherpe ding, dat je de tafel niet schranze (schranst). – In Gron. kent men **schransen** in de zin van schrapen, woekeren (MOLEMA 372 a), en ook Oost-Fri. **schrantzen**, **schransen**, betekent schrapen, naar zich toehalen (KOOLMAN 3, 144 b). KIL. vermeldt het woord in de bet. breken, verscheuren, en brengt deze in verband met die van gretig eten, zich te goed doen, smullen, in welke bet. **schranzen** (**schransen**) thans algem. gebruikelijk is; ook heeft hij: “**schrantse**, vetus fractio, comminutio, ruptura, scissura”. Vgl. verder Mhd. **schranz**, spleet, breuk. – Zie **schrans** en **schranzerig**.

schranzerig, bnw. Vol schranzen, geschransd. Zie **schranzen**. || Wat is die deur van de kast schranzerig.

schrap, bijw. Zie de wdbb. – Ook: **schrap komen**, eig. een steunpunt vinden, houvast krijgen, en vandaar klaar komen. || Hij wil zo graag 'en stiek (betrekking) hebben, maar-i ken maar niet schrap komme. – Vgl. **schrap raken** in dezelfde zin bij STRUYS, Reysen 27: “Hy was ... van sijn slavernye ... gelost, om mede door Ispahan na Gammeron te gaan; doch hij kon met onse Caravane niet schrap raken”. Bij HOOFT vindt men **te schrap raken** (OUDEMANS 6, 221). Vgl. ook Ned. **zich schrap zetten** enz.

schrapelkoekje, znw. onz. Als benaming voor een laatste kind, dat schraal is en niet groeien wil, een “schrookje”. Synon. **schraapkorstje**. || Trijn der jonkste kind is 'en schrapelkoekie. – Waarschijnlijk een samenst. met het niet gebruikelijke **schrapelen**, d.i. herhaaldelijk schrapen, en dus eigenlijk een mislukte pannekoek (?), die uit de pan geschrapt moet worden, een “schrokerig” (schrompelig) gebak. Vgl. Ned. misbaksel. Eertijds was echter ook een bnw. **schrapel**, mager, schraal (van personen en lichaamsdelen) zeer gebruikelijk; vgl. b.v. KIL. en OUDEMANS (ook op **schrepel**).

schrapen, zw. ww. Zie de wdbb. – **Tong schrapen**, praten, inz. praten dat niets geeft, nutteloze praat. || Och, dat is maar tong schrapen (b.v. als iemand monsters te zien vraagt en ten slotte toch niets koopt) – Vgl. bij BREDERO, Rodd'rick 394: “Ick haalt (t.w. wat ik heb) en betaalt soo wel as de beste vande stadt. Wat Duyvel gaanse dan met my haar tong schrapen?” – Zie de afl. **velschrapper**.

schreef, znw. vr. Zie de wdbb. – Eertijds ook als term bij de verponding. Eigenlijk een schreef op de verpondings-kerfstok, vertegenwoordigende een bepaalde geldswaarde, en dienende om ieders aandeel in de schotponden vast te stellen. Thans verouderd. || Hondert guldens krijght achtien Schreven, de beste Huysen hondert en acht Schreven Het beste Madt Lants ... krijght vijftigh Schreven; ... een twee-en-dertighste part Scheeps ter Coopvaerdy twaelf Schreven, ... een Varekoe drie Schreven, een Kalf-vaers een Schreef; ende twee hondert sestien schreven maken een Oogh Schots van 1200 gulden (Wormer en Jisp, a° 1660), LAMS 150. – Zie verder **oog** en **hik**.

schrid, znw. onz. Het kruis van een mansbroek (Krommenie). Vooral wordt thans nog aldus genoemd het overmatig ruime middelstuk van de broek der ziedhuisknechts of spoelders, waardoor zij ongehinderd kunnen bukken. || Wat is dat schrid van je broek raar 'emaakt. –

Vgl. Oost-Fri. schrid, de plaats van het lichaam waar de benen uiteengaan, en de afstand tussen de beide voeten van iemand die wijdbeens staat (KOOLMAN 3, 147). Het woord behoort bij schrijden, de voeten voorwaarts bewegen.

schriebel, znw. Daarvoor te Assendelft schrieuwel. Een klein, schraal, nietig mens of kind. || Een skriebel van 'en kind. Wat 'en skriebeltje. "Ja, 't is puur koud", valt mijn buurvrouw in, "en zoo'n schriebel als jij voelt gauw alles", PEEREBOOM, Kleine Garve 113. - Te Westzaan ook in de zin van Spitsmuis, veldmuis. - In de Beemster kent men het woord in de vorm schrieuwel (BOUMAN 94). - Vgl. **schriebelig**.

schriebelig, bnw. Klein, min, verschrompeld, ingedroogd. Zie **schriebel**. || Een schriebelig mantje (mannetje). Een schriebelig tulbandje.
{p.400}

schriel, bnw. Zie de wdbb. Behalve in de zin van zuinig, gierig, deun, ook in die van schraal, mager. || Het kind zag er schriel uit. - Zo ook elders in N.-Holl.: Die zaak staat er schriel voor, het is bedenkelijk (BOUMAN 94; Navorscher 7, 289). - Soms ook als znw. Iemand die schriel is. || 't Is 'en schriel.

schrien, uitspr. skrien), znw. en vr. Inhalig, schraperig mens. || 't Is zo'n skrien: hij zoekt altijd maar meer te krijen. - Vgl. **schriens**.

schriens (uitspr. skriens), bnw. Inhalig, hebzuchtig. Zie **schrien**. || Wees nou niet zo skriens. **schrieuwel**, znw.; zie **schriebel**.

schrijnzen, zw. ww. Schrijven. || Wat schrijnst me vinger.

schrik (I), znw. m. Zie de wdbb. - Ook: sprong, plotselinge verplaatsing. Zie **schrikken**. || Wat heb de barometer vannacht 'en schrik 'edaan (als hij een heel eind voor- of achteruit is gegaan).

schrik (II), znw. vr. Anker van een houtvlot, dat men laat zakken om de vaart te minderen of om het vlot te doen stilliggen. Zie **schrikken**. || Wy tussen Aken en Rietsmick (?) leggende, quam tvlot van Walwitsberg, doordat de schrikken niet vatten wilden, van agteren op onsen riem, welcken stucken brak, Hs. (a° 1727), Zaanl. Oudhk.

schrikken, st. ww. Zie de wdbb. - In sommige samenst. ook: **verspringen**; zie **omschrikken**, **verschrikken** en vgl. **schrik**.

schril, bnw. Zie de wdbb. - Ook: **angstwekkend**, **griezelig**. Synon. **gril**. || Dat is 'en schril gezicht. Wat 'en schrille trap. Hij is schril over tafel (van een naar, mager ventje, dat men niet graag tegenover zich ziet zitten). - Een schrille schutter, benaming voor een gevild konijn. - Soms ook: **vervelend**, **naar**. || Dat is skril van je, dat je me dat niet doen lête (laat). - Zie **schrillen**.

schrillen, zw. ww. huiveren, griezelen. Thans weinig gebruikelijk. || (Een zwemmer die) zyn voet in 't water zet, En gaat wat verder in te met, En zo al schrillend' zich verstout, Die dunk het water wonder kout, SCHAAP, Bloemt. (ed. 1724), 121. Dat ik nooit schroom noch schril voor 't licht, ald. 198. Ik schril wel (nl. bij het eten van zaan of dikke melk), doch het doet dat ik maar smaak (d.i. proef) te bet, SOETEBOOM. S. Arc. 263. - Het woord komt o.a. ook bij VONDEL voor. - Vgl. **schril** en **schrilling**.

schrilling, znw. vr. Huivering, rilling. Nu ongebruikelijk. Zie **schrillen**. || Wat voor glansch en zang koomt my op nieuw beroeren het herszen-vat, en brengt een schrilling door mijn lijf?, SOETEBOOM, Beemsters Dank-offers, f° 8 r°.

schrimmeljeus, bnw. en bijw. Schroomvallig. || Wees nou niet zo schrimmeljeus, maar zeg 'et 'em ronduit. Hij gong er schrimmeljeus op of. - Evenzo elders in N.-Holl.; ook in de vorm schrimpeljeus (Navorscher 7, 289; BOUMAN 95). Het woord is een vervorming van scrupuleus.

schrimpen, st. ww., intr. Rimpelig worden, samentrekken; b.v. van verf. || Pas op, dat 'et niet schrimpt (waarschuwing als een schilder (verver) te vet schildert). - Evenzo Mnl. scrimpen (vgl. Mnl. Wdb. op beschrompen). In de 17de e. komt het woord voor in de zin van

verschrompelen en van schroeien, gezegd worden; zie DE JAGER, Freq. 1, 601. Thans is het nog in dialecten bekend b.v. Drents schrempen, uitbraden, opkrimpen (Drentsche Volksalman. 1847, 192), Gron. scrimpen, smelten, van vet (MOLEMA 373), Geld.-Overijs. schrimpelen, schroeien (GALLÉE 39).

schripsen, zw. ww. Waarschijnlijk de benaming van zeker spel, doch het woord is thans onbekend. Moet men denken aan stripsen, dat zou kunnen betekenen geldstukken met een leren riem voortslaan? || Niemandt sal hem vervorderen, het sy wie het sy, te schieten, te kooten, kolven, dobbelen, schripsen, steenen, kluyten, sneeuwballen of andersints te gooyen op 's heeren weegen, Hs. keur v. Westzaanden (einde 17de e.), archief v. Wonmerveer.

schrobben (uitspr. skrøbbə), zw. ww., trans. en intr. Behalve in de gewone zin van boenen, met de schrobber schoonmaken ook in de volgende opvattingen. – 1) Schrabben, krabbelen. || Jongen, zit niet zo (op je kop) te schrobben. – Ook elders in N.-Holl. || Komende op het eynde van een omgeploegde akker, daar schrobben zijn honden een gat, en halen daar een zakje met 200 Rykxdaalders boven, Chron. v. Medembl. 243. – Zie verder KIL. en DE JAGER, Freq. 1, 604.

2) Met het schrobnet vissen; waarbij met dit net, dat aan twee stokken bevestigd is, langs de grond geschrobd, d.i. geschuurd, wordt. Evenals schrobnet ook elders bekend. || Uit schrobben gaan. Mitsgaders van het schrobben, dat hem niemant sal vervorderen met eenige schrobnetten te varen int velt, Hs. Resolutieboek (a° 1625), archief v. Jisp.

3) Het bed afhaken en opmaken. Weinig gebruikelijk. || Moeder schrobt 'et bed. – In W.-Friesl. meer bekend. Ook Hs. Kool vermeldt het woord in deze zin.

schrobnet, znw. onz.; zie **schrobben** 2.

schroden, zw. ww., trans. Bij molenmakers. Met een beitel afwerken, zuiver maken; van ronde stukken hout, b.v. een molenwiel, een rol, een vang. Dit schroden geschiedt meestal nadat het werk reeds in de molen gesteld is. Men bedient zich daartoe van ruwe schroodbeitels, die in een blok (het schroodblok) zijn gestoken, dat dan met ketting en dommekracht op de een of andere balk wordt bevestigd, waarna het hout dat men schroden wil langs de beitel wordt voortbewogen. – In de algem. taal kent men het woord alleen in {p.401}

de jongere vorm schrooien (schroeien), en in andere opvattingen; zie de wdbb. || Een rol schroden. Dat wiel moet nog 'schrood. De kammen van beyde wiels (nl. *boven- en onderwiel*) geschroodt als die wiels eerst wel recht gehangen ende gestelt syn, Hs. *bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Vgl. de samenst. **opschroden**, en zie **schrood**, **schroodsel** en **schrot**.

schroei, znw. m. *Grote honger*. || 'k Heb zo'n schroei. Ik krijg schroei van dat harde werken. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 95) – Bij HARREBOME 2, LI wordt vermeld: "Hij heeft schroei in de maag", terwijl in de Beemster ook gezegd wordt: "De maag begint te schroeien" (BOUMAN, *t.a.p.*).

schroeven (I), zw. ww.; vgl. **opschroeven** I.

schroeven (II), zw. ww., intr. – 1) *Schuiven, schuifelen*. || Niet zo schroeven met je stoel, 'et kleed slijt toch wel. – Evenzo in Limb. schroevelen, b.v.: het kind schroevelt de stoelen van hier en daar, *trekt ze over de grond heen en weer* (SCHUERMANS 603). – Vgl. **afschroeven**, **hoereschroever** en **opschroeven** II.

2) Bij schippers. *Al hoger tegen de wind opzeilen*. || Kijk die schuit, die schroeft maar raak (of maar toe).

schroffel, znw. vr. *Schoffel*; zeker tuingereedschap. Zie **schroffelen**.

schroffelen (uitspr. skrøffələ), zw. ww., intr. *Schrabben, schroffelen*, in verschillende opvattingen. || In het zand schroffelen (*met enig werktuig heen en weer schuiven*). Met de voeten schroffelen (*over de grond heen en weer gaan*). De tuinman is an 't schroffelen (*schoffelen, met de schoffel het gras afsteken en onkruid uit de paden wieden*). – Het woord

komt ook elders in Holl. voor (zie DE JAGER, *Freq.* 1, 608) en is verwant met schrobben. – Vgl. *schroffel* en *opschroffelen*.

schroken, zw. ww., intr. *Zengen, door het vuur verschroeien, verschrompelen*. Ook elders bekend; zie de wdbb. || Wat is die rijst 'eschrookt; je hebbe der zeker 'et water of koken laten. As je niet oppasse, schrookt 'et – Bij uitbreiding ook van koudkleumen die dicht bij het vuur kruipen. || Hè, wat zitten jullie bij de kachel te schroken. – Ook van iets dat korstig wordt, zonder warmte van het vuur. || Kom kind, leet ik je mond ers wassen: 'et eten zit er allegaar an 'eschrookt. – In de Wormer ook trans. voor het *drogen* van kledingstukken bij het vuur. Synon. **blakeren**. || De was schroken bij de kachel. – Zie *aanschroken*, *verschroken* en vgl. *schrokerig*, *schrook* en *schrooktoet*.

schrokerig, bnw. – 1) *Geschroeid, gezengd, door het vuur verschrompeld, ingekrompen*, van gebak enz. Zie *schroken*. || Een schrokerig tullebandje. Wat 'en schrokerige bol (*brood*). – Vandaar ook: 2) *klein, nietig*. || Wat ziet die jongen er schrokerig uit. – Ook: *onooglijk, armoedig*. || Wat 'en schrokerig jassie. Moet ik opdat schrokerige stukkie papier schrijven? **schrol**, znw.; meestal in het meerv. schrollen. *Kleine, schrompelige vruchten*; van peren, appels, augurken, wortelen. || 't Ben allegaar schrollen.

schrollen, zw. ww.; vgl. *beschrollen*.

schrood, znw. m. – 1) In de houthandel. Benaming voor *ongelijke smalle stroken bekenntrecht grenen- of vurenhout, een soort van smalle planken*. In het meerv. zegt men gewoonlijk schroden, doch schrijft, in overeenstemming met de elders gebruikelijke vorm van het woord, schroten. Zijn de stukken hout niet bekenntrecht (*vierkant bezaagd*), maar “bles”, dan spreekt met van wane schroden. || Latten en schroden. Ik heb nog 'en partijtje wane schroden te koop. Er is 'en naad in de vloer; ik zel er wel effen 'en schroodje opzetten, om 'et gat te bedekken. – In deze zin ook elders gebruikelijk; vgl. b.v. OPPREL 81 *b*. Ook in Friesl. zegt met skroden.

2) Meestal in verkl. schroodje. *Het rond uitgesneden strookje gaas of tulle, dat vóór aan de hul (vrouwenmuts) wordt gezet om deze te verlengen, en waarlangs ter versiering een echt (of nagemaakt) Brabants kantje wordt aangebracht*. Alleen nog bij draagsters van de kap. || 'Et schroodje wordt slecht; er kommen gaten in. 14 Kappen met schroodjes, 9 dito met kant; ... 2 paar manchetten, eenige schroodjes, drie stukjes Brabandsche kant, *Hs. invent.* (a° 1796). – Zo ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 95). – Vgl. *schroodjesgaas*.

schroodbeitel, znw. m.; zie *schroden*.

schroodblok, znw. onz.; zie *schroden*.

schroodjesgaas, znw. onz. *Gaas om schroodjes van te maken* (zie *schrood* 2)) in tegenst. van kappegaas.

schroodsel, znw. onz. *De bij het schroden ontstaande afval (krullen enz.) van het hout*. Zie *schroden*.

schrook, znw. *Iets dat er geschrookt of verschrompeld uitziet, dat klein is in zijn soort*.

Vooraf van een zwak en nietig kind of dier, of een mager, uitgedroogd persoon. || Wat kom-je me mit schroken van worsten an; je hadde om grote vragen moeten. Wat 'en schrook van 'en jongen! is die al tien jaar? 'En leste kind is wel ers 'en schrok (schrookje). Die schrook (*een zwak, mager dier*) zel wel gauw doodgaan. Je kenne me wel uitlachen omdat ik dik ben, maar ik wou niet graag zo'n schrook als jij wezen. – Vgl. *schrokerig*.

schrooktoet, znw. vr. *Mond waaraan het eten geschrookt is*. || Wat heb kleine Ant 'en schrooktoet.

schrot, znw. onz.; zonder meerv. *Klein, slecht goed; afval, uitschot*; vooral van vruchten die niet volgroeid zijn (de Wormer). || Wat loopt 'er 'en schrot onder die peren. Schift 'et {p.402}

schrot er maar uit. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 95; *O. Volkst.* 2, 176), in Gron., Oost-Friesl., Overijs. enz. het woord behoort bij schroden. Vgl. Ned. schroot.

schubbig, bnw. Zie de wdbb. – Eertijds ook **schobbig**. || 't Schobbige Gediert' dat onder 't water leeft, SOETEBOOM, *Beemsters Dank-offers*, f° 5 r°.

schudden, zw. ww. Zegsw. Hij is erg geschud, (gezegd van een zieke) *hij is erg afgevalen, vermagerd, al het vlees is er af*. – Vgl. ook **mandschudding**.

schuif, znw. vr.; vgl. **stofschuif**.

schuifje (uitspr. *schoifie*), znw. onz. In de uitdr. op de schuifjes lopen; daarnaast op de schofies lopen. *Klaplopen*. || Die vent loopt altijd op de schofies. – Ook van werkvolk dat los werk zoekt: *nemen wat men krijgen kan, onverschillig wat*. || Me man heb gien werk; hij loopt nou zowet op de schuifies. – Een schuifje is *dat wat van de tafel geschoven wordt, wat van (des rijken mans) tafel afvalt, beetje, restje*; wie op de schuifjes loopt is dus een *panlikker, klaploper*. Het woord komt bij de vroegere Holl. schrijvers meermalen voor (zie OUDEMANS 6, 235; HARREBOMEE 2, 262). Ook vindt men de samenst. schuifjesloper (b.v. ALEWIJN, *Besl. Swaantje* (ed. 1715), 39). Vgl. verder de Ned. uitdr. iets voor een schuifje kopen, *voor een prikje, bijna voor niets*. – Ook schuifelen (Vla. schoefelen, Brab. schuffelen) wordt gezegd voor *klaplopen, tafelschuimen* (zie DE JAGER, *Freq.* 1, 613). Daarnaast hoort men in Zuid-Nederl. op de schoef gaan, komen, lopen (DE BO), en op schuffel gaan, lopen (SCHUERMANS).

schuilen, st. ww.; vlg. **scholen** en **opschuilen**.

schuit, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Hij komt altijd met de nachtschuit: hij schreeuwt luid, maar vaart niet voor elven, *gezegd van iemand die (met ophef) oud nieuws vertelt*. Ook elders bekend. – Zij heeft de schuitjes omgezeild, heeft een miskraam gehad. Vgl. het drinken “op het wel aflopen van het scheepje” als er een vrouw in gezegende omstandigheden in het gezelschap is (o.a. BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1201 vlg.), alsmede een dergelijke zegsw. op **omgooien**. Bij molenmakers is het schuitje zeker werktuig dat bij het verroeden van een molen wordt gebezigd en dat ook *slof* wordt geheten. Het is een stuk hout, in de vorm van een schuitje, met vier latjes waartussen de neergelaten molenroede met haar benedeneinde rust; door een oog aan het einde van het schuitje wordt een touw geslagen, waarmee men schuitje en roede langs de strijkplank voorttrekt, om zodoende de roede verder uit de molenas te trekken en geheel neer te laten. – Vgl. de samenst. **bunschuitje**, **damschuit**, **dendeschuit**, **drijfschuit**, **hobbelschuit**, **ijsschuitje**, **jaagschuit**, **kustschuit**, **papschuitje**, **prutschuit**, **schietschuit**, **slikschuit**, **zel-schuitje**.

schuivertje, znw. onz. *Schaats* (Krommenie). Vgl. **schoveling**. || Ik ben op me schuivertjes hier 'ekomme.

schulp, znw. vr.; zie **schilp**. – Ook: *verteerd lood in een loodwitmakerij*.

schulpei, znw. onz.; zie **scholfer**.

schulper, znw. m.; zie **scholfer**.

schun, bnw. *Armelijk, armoedig, haveloos*. || Wat is-i skun in de kleren. 't Is 'en schun zoodje. – Ook: *schraal, zuinig, min*. || Wat geef-je me 'en schun beetje. – Zie **schunnig**.

schunnig, bnw. Hetz. als **schun**. || Hij zag er wat schunnig uit. Een schunnige jas. 't Is er schunnig (*als alles er armelijk uitziet*; het tegendeel van *royaal*). – Soms ook: *schriel, deun, gierig*. || Ze is wat schunnig. – Het woord is ook elders bekend; zie b.v. GALLÉE 39 b en STOETT in *Feestbundel* v. DE VRIES 133.

schup, znw. vr. *Schop, gereedschap om op te scheppen*; vooral in de samenst. zoutschupje, zoutlepeltje. || Geef me 'et zoutskuppie ers an. – Ook: *een schopvol*. || Gooi der maar 'en skuppie zand op.

schurften, zw. ww., intr. *Zich wrijven tegen iets, als middel tegen de jeuk*; inz. van vee. Synon. **schurken**. || Wat staat die koe te schurften. – Van Ned. schurft. Vergelijk **schurftpaal**.

schurftpaal (uitspr. *schurfpaal*), znw. m. *Wrijfpaal in het land, waartegen het vee kan schurften*. Overdr. ook *iemand wie men alles aanwrijft, zondebok*.

schurken, zw. ww., intr. *Een wriemelende beweging met het bovenlijf maken, waardoor men met de klederen langs het lijf schuurt*; vooral om de jeuk te doen ophouden, doch ook wel om warm te worden. Ook: *zich tegen iets wrijven, als men jeuk heeft*; vooral van vee. || Schurken van de kou. Bijten ze je, dat je zo zit te schurken? – Ook elders gebruikelijk; VAN DALE vermeldt: zich schurken. Bij de 17de-eeuwse Hollanders vindt men het woord in de zin van *huiveren, griezelen*. || (*Een vrijster tot haar geliefde die over zee moet*.) Maer, och! sy staet my tegen de Straet, ik beef en schurk, als ik gaen overwegen 't Perijckel van de Turk, C. RHIJNENBURGH'S *Vreugde-bergh* 1, 140. Zie ook BREDERO 3, 61. – Vgl. verder VERCOULLIE en FRANCK op schurk.

schutnet, znw. onz. Bij vissers. *Een net waarmede een sloot van de ene oever tot de andere wordt afgezet, om de vis te beletten te ontsnappen*. Synon. **schutwant**.

schuttel, znw. m. Bijvorm van **schotel**; zie ald. en vgl. de volgende woorden.

schutteldoek, znw. onz. *Vaatdoek*; bij VAN DALE schoteldoek. Zie **schuttel**.

schuttelwater, znw. onz. *Water waarin de schotels of vaten gewassen zijn*; bij VAN DALE schotelwater. – Overdr. ook van *slappe thee*. || Van zuk schuttelwater hou ik niet. – {p.403}

Deze uitdr. is ook hier en daar elders bekend.

schutten, zw. ww. Zie de wdbb. – Dat schut ik, ik spreek het tegen, kom er tegen op. Ook bij 17de- en 18de-eeuwse schrijvers zeer gewoon; vgl. OUDEMANS 6, 244. – Vgl. **inschutten**.

schutter, znw. m.; vgl. schrille schutter op **schril**. – Zie een zegsw. op **stalramig**. – Ook als benaming voor *een half glas bier of drank*. || Geef me maar 'en skutter. Evenzo te Amsterdam.

schutting, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) Geen meerv. *Het schutten door een sluis*. || Ende oock mede van Vlot-hout elcke Schuttingh een Oortjen (*verordening sluiswachter*, 17de e.), *Priv. v. Westz.* 488. – Overdr. in de uitdr. iemand een schutting op voor zijn. || We benne je al 'en schutting op voor (*bij het eten, wanneer iemand later komt, zodat de anderen de eerste portie reeds op hebben*).

2) Meerv. schuttings. Behalve in de gewone zin van *schut, tuinhek*, bij vissers als benaming voor: *het want waarmede het viswater wordt afgezet*. || De schuttings uitzetten. Twee stel zijden stelfuiken met instekers en schuttings, groot 100 mazen, *Verkopings-Catal.* (a° 1884). – Eertijds ook schut. || En sal niemant eenige Sluysen ... bevisschen met Korven, Fuycken, of Schutten als 't water uytloopt, LAMS 719. – Vgl. **kamerschutting** en **walschutting**.

schuttingkalf, znw. onz. Bij vissers. *Een stuk viswant bij de opening van een stelfuik, waaraan een zwaar sim*. Zie **schutting**. || Een bleistel met schuttingkalven. *Verkopings-Catal.* (a° 1884).

schuttingstok, znw. m. Bij vissers. *Een stok die rechtop in de grond gestoken wordt en dient om de schuttings van een visnet vast te zetten*. Synon. **vleugelstok**.

schuttingwant, znw. onz. Geen meerv. Bij vissers. *Viswant om het viswater af te schutten*. Vgl. **schutnet** en **schutting**. || An visstellen gebruikt men schutwant.

schuur, znw. vr. Zegsw. Het zijn ongedekte schuren, ongehuwde of onmondige kinderen (V. GEUNS, *Zaandam* 408). Thans weinig bekend. – Het waltje (of het huisje) bij het schuurtje houden, overleggen, zuinig zijn, de tering naar de nering zetten. || Ik ken geen tien pop op ien avond verteren: ik moet 'et waltje bij 'et schuurtje houwe. – Ook elders bekend; zie HARREBOME 1, 344 b. – Vgl. De samenst. **mienteschuur**.

schuursel, znw. onz. Daarnaast eertijds **schurels**. *Schuurgoed*. || Betaeldt aen Duyfie Marij Jans van schuerrels en and klaynnoie (*kleinigheden*) f 6-1-8, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 17 r° (a° 1665), Zaanl. Oudhk.

schuw, bnw.; vgl. **schouw**.

scrupuleus, bnw.; zie **schrimmeljeus**.

Segglis (uitspr. *seggəlas*), znw. onz. Naam van het noordelijk deel van Zaandijk. || Hij woont op 'et Segglis. – Ook een water buiten Alkmaar heet aldus. || 't Zeglis, *plattegrond v. Alkmaar*, in BLAEU, *Tooneel der Steden*. Seggelis, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. Reeds in de Middeleeuwen komt de naam voor, doch in de afwijkende vormen: Sec(g)leghe, *Oorkb.* I, no. 541 (a° 1251), en II, no. 120 (a° 1264); Zeggelich, *Lib.* IV, ALBRECHT, cas E, f° 148 v° (a° 1379), Rijksarchief.

seiken, zw. ww., intr. *Wateren, pissen*. Niet meer algem. gebruikelijk; te Assendelft vooral van dieren gezegd. || Deer heb me die kat weer in de kamer 'eseikt. – Het woord is ook elders bekend; zie VAN DALE en FRANCK op *zeiken*.

sekreet, znw. onz. Daarnaast **sikreet**. Zie de wdbb. || Op 'et sikreet gaan.

sekuur, bnw. en bijw. Daarnaast **sikuur**. Zie de wdbb. || 't Gaat sikuur regenen. – Vgl.

Pauwtje Sekuur op *pauw*.

sela (met klemt. op *se*), in de uitdr. *hij is sela, is dronken*. – *Sela* is een Hebr. teken, dat in de psalmen enz. staat bij pauzes. Men zal *hij is sela* dus wel moeten verklaren als *hij is zat, hij is aan het eind* (eig. *aan een rustpunt*) van zijn drinken gekomen.

selskip, znw. onz.; zie *zelschap*.

semmel, znw. m. en vr. *Iemand die semmelt, teut*. Zie *semmelen*. || 't Is toch zo'n semmel.

semmelaar, znw. m. Hetz. als **semmel**.

semmelen, zw. ww., intr. *Sammelen, teuten, dralen* (Krommenie). || Semmel niet zo, maar maak wat an (*voort*). Wat staan je deer te semmelen? – De vorm *semmelen* komt ook voor bij de 17de-eeuwse Hollanders (OUDEMANS 6, 72); zie verder DE JAGER, *Freq.* 1, 553. – Vgl. *semmel*, *semmelaar* en *gesemmel*.

sermen, zw. ww. intr. *Kreunen, klagend steunen van pijn*; van kinderen. || 'Et kind heb 'er erg bezeerd; ze leit de hele tijd te sermen. – Evenzo in W.-Friesl. Vgl. Gron. *sjarmen, klagen* (MOLEMA 378), Oost-Fri. *sjarren, weeklagen, verdrietig en knorrig zijn* (KOOLMAN 3, 178).

sester, znw. m. Ook **zester**. *Een ijzeren maat voor olie, houdende ¼ hl*. Vroeger, toen men nog bij het mengen rekende, was "een sester oly ... 40 mengen", *Advers. Oostwoud*, f° 284. – Het woord is van Rom. oorsprong en ook elders bekend; vgl. KIL.: "*sester, sister, sextarius & modius*". – Samenst. *druipsester*.

sezen, znw. ww., intr. *Zeer snel voortbewegen*. || Dat seest lekker (*b.v. van een rijtuig dat snel rijdt, een stuk hout dat over het ijs wordt voortgeslingerd, een stuk karton dat men in de lucht werpt enz.*). Inzonderheid: *hard lopen*. Zie synon. op *kielen II*. || Kijk-i ers sezen! – Het woord is wel afgeleid van *sjees* (*het tweewielig rijtuig*), Fra. *chaise*, en is hier en daar elders als *sjezen* bekend.

{p.404}

sibberen, zw. ww., intr. – 1) *Hard lopen* (Koog, Westzaan). Zie synon. op *kielen II*.

2) *Platte steentjes over het water doen scheren* (Wormerveer). Zie synon. op *keilen*.

sib-sib-selie, benaming van zeker kinderspel, in het midden van de 19e e. nog te Wormerveer in zwang, waarbij met gevouwen stukjes papier werd geworden onder het roepen van *sib-sib-selie*! Thans verouderd.

siebel, znw. vr. *Ui*. Weinig gebruikelijk. Het gewone woord is *ui*. || Haal ers wat siebels (*of siebelen*). – Elders zegt met *siepel*, b.v. in Friesl. en de Saksische delen van ons land; zie FRANCK, MOLEMA, GALLÉE enz.

siek, znw. vr. Te Assendelft zeer gebruikelijke benaming voor een *geit*. – Ook te Krommenie bekend. Het woord betekent ook wel *bok*. – Vgl. *sik*.

sigaar, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *de bloemaar van de lisdodde*, die door kleur en vorm op een sigaar gelijkt en voor de grap door jongens wel wordt aangestoken en zogenaamd gerookt wordt. Vgl. verder *duul*.

sigarekistje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook als schertsende naam voor *lompe schoenen met platte neuzen*, vooral van het schoeisel der infanterie. || Trek je sigarekissies maar an.

sigareknoeier, znw. m. Minachtende benaming voor een *sigarenmaker*. || Wat denkt zo'n sigareknoeier wel!

sigarepen, znw. vr. Verkl. sigarepentje. *Sigarenpijpje*.

-siggelen, vgl. *besiggelen*.

signet, znw. onz.; zie *singenet*.

sijet, znw. vr.; zie *sajet*.

sijl, znw. vr.; zie *zijl*.

Sijmen, mansnaam. Zegsw. Zeg maar Sijmen, dan vloek-je niet, och wat! larie! – Na ome Sijmen gaan, naar het sekreet gaan.

sik (I), znw. vr. Verkl. sikkie. *Geit*. Daarnaast **sikkebok**, *geitebok*. Zo ook elders; zie de wdbb. – Vgl. *siek*, en *witsik*.

sik (II), zie *hortsik*.

sikkebok, znw. m.; zie *sik*.

sikkerig, bnw. *Een weinig aangeschoten, draaierig, half dronken*. || Als je in die armstoel zit, hindert 'et niet of je 'en beetje sikkerig worre: je ken der toch niet uitvallen. – Elders hoort met ook sikker (vgl. *Schoolmeester* 200). – Het woord zal wel verwant zijn met Ned. zigen.

sikreet, znw. onz.; zie *sekreet*.

sikuur, bnw.; zie *sekuur*.

sim, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij vissers. *De reep (van dik touw of zijden koord) waaraan het visnet wordt geregen en waarmede dit wordt dichtgetrokken*. Het net wordt gelijkelijk uitgespannen tussen twee evenwijdige simmen, die onderscheiden worden als boven- en ondersim. – Ook als stofnaam. || Een partijtje touwsim, ... eene partij zijden sim, ... ½ Kilogram zijden sim, *Verkopings-Catal.* (a° 1884). – Zegsw. iemand onder het sim hebben, hem onder de duim, in zijn macht hebben. – Het woord is ook elders bekend (zie b.v. KOOLMAN 3, 183); in de algem. taal is het vr. en is de gewone betekenis *hengelsnoer*. Vgl. Ofri. sîm, naast sîma, *snoer*; zie verder FRANCK op sim. – Vgl. *kubsim* en *opsimmen*.

Simmers, znw. meerv. (?). Waarschijnlijk een benaming voor *het land der duisternis, het Westen, waar de zon ondergaat*. Thans onbekend. || Aurora sal wel haest uyt 't Ooster-Huys aenbreecken, en nacht schaduw nade Simmers sijn gheweecken, SOETEBOOM, *Bat. Eneas*, Cv°. Vgl. bij BEETS, *Ged.* (ed. 1878) 3, 136: “'t Cimmerisch Schimmenland”, waarmede het verre Westen, het land der Kymriërs langs de Noordzee, wordt bedoeld.

Ook een stuk land in de Kalverpolder heet: de Simmers. Hetzelfde land zal wel bedoeld zijn met: Braecklandt: twee simmes, 275 (*roeden*), *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

singel, znw. m. Zie de wdbb. en vgl. *gordsingel*. – Ook als naam van stukken land onder Assendelft. Thans onbekend. || De helft van de (*sic*) *singeltgen* in de Kaech, *Polderl. Assend.* I f° 97 r° (a° 1600). De cingel (buitendijks), *ald.* II f° 166 r° (a° 1600). De Singel (tussen Vlietsloot en Laansloot), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

singenet, znw. onz. Ook sinkenet. *Signet, zilveren versiersel aan ouderwetse horlogekettingen*. || Een ketting met sinkenetten. – Evenzo elders in Holl. en in Friesl.

sint, znw. m. Daarnaast **sunt**. Zie de wdbb. – Sinte-Koe, benaming voor de naamdag van *Sint-Maarten* (11 nov.), omdat die valt in de slachttijd; vandaar ook: **slachttijd**. || 't Is Sinte-Koe. Mit Sinte-Koe kregen we vroeger van de patroon 'en varken in de kuip. – Sinte-Karnuite, zie op *schip*.

Sinterklaas, znw. m. Daarnaast **Suntereklaas**. Zie de wdbb.

Sintermaarten, znw. m. Daarnaast **Sunteremaarten**. – 1) *De naamdag van St.-Maarten* (11 nov.). Alsdan lopen de kinderen des avonds met kaarsjes in koolbladen, uitgeholde rapen,

lantarens en lampions, en zingen voor ieder huis om geld of koek op te halen. Vroeger werden ook vuren ontstoken. Hetzelfde gebruik is nog in vele streken in zwang.

2) *De lampion enz. waarmede op St.-Maarten wordt rondgelopen.* || Pas op, dat je sunteremaarten niet uitwaait. Me sunteremaarten is in de brand 'evlogen.

sisink (met hoofdtoon op *sí* en bijtoon op *sink*), bijw. *Bijkans, op het kantje af.* || We waren zo sisink te laat (*kwamen juist "op de nipper"*). 't Was sisink, of hij had onder 't rijtuig 'elegan. – De uitdr. is ook elders in Holl. bekend. Ongetwijfeld moeten wij hier denken aan sixcing (5 en 6) uit het dobbelspel, d.i. bijkans de hoogste worp (twee zessen). Vgl. {p.405}

het bekende rijmpje uit de *Bijbel van Deus-aes* (a° 1562), waarin van de worp *deus aes, six cinq* en *quater dry* wordt melding gemaakt (*Ned. Wdb. I, 598; Koddige Opschr., ed. 1698, 1, 133*). Vandaar ook het ww. **sisinken**. || Thuis zeggen ze tegens de vrouwen, dat ze op een comparitie moeten zyn, maar ze comparitzen malkaâr daar niet kwaalyk, met zizinken in de hoek te spelen, KROOK, *De Theezieke Juffers* 6.

sits, znw. onz.; vgl. **besitsel**.

sjanteren, zw. ww., intr. *Dwingerig schreien, grienen.* || Leg niet zo te sjanteren! – Evenzo elders in Holl., Gron., enz. Vergelijk Fra. chanter.

sjer, znw. m. *Gang, vaart.* Zie **sjerren**. || Hij nam 'en fikse sjer bij 'et ofrijje (*van een schaatsenrijder die met een paar krachtige steken afrijdt*). – Ook in het Stad-Fri.

sjerren, zw. ww. trans. *Werpen, snel vooruit doen vliegen.* Vgl. **sjer**. || We sjerden de stien de raam uit. – Eertijds ook elders in Holl. || Zou ik dat lyden, en die smaad verdragen, ik sjer ze al t'zaam liever, als dien and'ren, uit de schuit in 't water. *De Weergadeloze Bedrieger ontmaskerd* (begin 18de e.), 42. – Vgl. sjirrelen in de zin van *in de rondte zwieren* (van een zwaluw) bij SIX. V. CHANDELIER (DE JAGER, *Freq. 1, 624*), en Gron. sirreln, *snel ronddraaien* (MOLEMA 377).

sjoekerig, bnw. Ook **sjoekig**. Hetz. als **sjokkerig**. || Me schoenen zitten sjoekig (*zijn te groot*).

sjokkerig, bnw. *Sokkerig, te ruim*; inz. van kleren die te groot zijn en daarom niet glad zitten. Vgl. Ned. sjokken. || Je kleren zitten zo sjokkerig; trek ze wat gelijk. – Evenzo in het Stad-Fri. – Vgl. **sjoekerig**.

sjouwer, znw. m.; vgl. **turfsjouwer, zaadsjouwer**.

slaai, znw.; zie **slei**.

slaaien, zw. ww.; zie **sleien**.

slaan, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik slaan, je slane (en slaan-je), hij slaat, we slane, enz. Verl. tijd, ik sloeg, je sloege enz.; vroeger slog (zie **bord II**, en vgl. voorwerk). Gebied. wijs, slaan. Verl. deelwoord 'esloege; te Assendelft soms ook 'eslêge; dat eertijds ook elders voorkwam (b.v. SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 57: "na een korten stondt heb ik hem doodt gesleegen"). Evenzo in samenst. – Zie een zegsw. op **swiet** en **water**, en vgl. **afslaan**, **verslaan** en **koekslaan**.

slaankoek, znw. m. *De lange, taaie koek, die voor het koekslaan wordt gebruikt.* De stukgeslagen koek wordt aan de omstanders verkocht. || Ik heb vaak voor 'en cent 'en stuk slaankoek 'ekocht.

slaap, znw. m. Daarnaast **sleep**. Zie de wdbb. || 'k Heb zo'n sleep.

slab (uitspr. *slap*), znw. vr. Verkl. slappie. Daarnaast **slabberdebab**. *Morsdoekje, bab.* Zie de wdbb. || Wat is je slappie vuil. – Wil ik je slabberdebab omdoen? – Elders zegt men slabbetje; in het Stad-Fri. slabdoek.

sladood, znw. onz. Ook **slaaddood**. *Het geslacht, de belasting op het geslachte vee.* Thans verouderd. || (N. N. aangeslagen) voort gemaal *f* 18, zout en zeep *f* 4, voor slaaddood *f* 3, turff *f* 4, 5 beesten hoorn- en zoutgeld *f* 20, *Hs. Quohierboek* (a° 1748), archief v. Assendelft.

sladoodi, znw. m. Daarnaast **sledoodi**. *Iemand die zich kinderachtige gedraagt, lummel*. || Och, leet die sufferd lopen zo'n sladoodi deer bemoeien we ons niet mee. – Vgl. Ned. lange sladood, *lange slungel*, dat ook aan de Zaan bekend is.

slag, znw. m. en onz. Zie de wdbb. – *Op slag, terstond, zo dadelijk*. || Ik ben op slag klaar. Op slag kom ik bij je. Evenzo elders in Holl., Overijs., Friesl., en Gron. – Ook als benaming voor *planken borden die neergeslagen kunnen worden*; b.v. de neerhangende bladen van een vierkante tafel, die opgezet kunnen worden om de tafel te vergroten. Vgl. **slagtafel**. || Een tafel met slagen. – Zo ook de van boven aan scharnieren hangende borden van twee planken, die deel uitmaken van de muur van pakhuizen of schuren, en die bij goed weer worden opengezet, doch bij regen gesloten zijn. Vgl. **krapstok**. || Zet effen 'en slag op; 't is hier zo donker dat we niks zien kennen. Slagen en klampen tot de droogschuur, *Hs. invent.*

papiermolen (a° 1774), verz. Honig. – Vgl. de samenst. **aanslag**, **doorslag**, **hamerslag**, **haverslag**, **naslag**, **robbslag**, **voorslag**, **vrijnslag**.

slagbeitel, znw. m. In een oliemolen. *Een zware houten wig in het blok, die met de brede kant boven, onder de haai is geplaatst*. Vgl. **laad** en zie Groot Volk. Moolenb. III, pl. 3 en 5. – De **slagbeitel** wordt door de slagen van de haai neergedreven, waardoor het meel in de bulen tussen de ijzers wordt samengeperst, zodat de olie er uitloopt.

slagbord, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Een plank met handvat, die iets langer is dan de breedte van het geweven doek, en die na het sterken van het garen tussen de gedeelten, waarin dit gesplitst is, op zijn kant wordt gezet, ten einde het spoediger te doen drogen*.

slager, znw. m.; vgl. **krengeslager** en **robbslager**.

slaghaak, znw. m. In verkl. **slaghakie**. Bij timmerlieden en houtzagers. *Een houten steel van 1 m. lengte met aan het ene einde een ijzeren punt van omstreeks 6 duim, die een rechte hoek maakt met de steel*. Het **slaghaakje** wordt met de punt in een balk of ander zwaar hout geslagen om dit voort te trekken. – Bij vergelijking wordt ook *een kort stenen pijp met rechte steel* wel een **slaghaakje** genoemd.

slaghengsel, znw. onz. *Zeker soort van hengsel, dienende om er slagen in pakhuizen en* {p.406}

schuren aan te hangen. Vgl. **slag**. || Eenige slaghengzels, 30 pond; eenige duimen en hengzels, 67 pond, *Verkopings-Catal.* (O.-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk.

slaghout, znw. onz. In pakhuizen. *Een gebogen hout dat puntig toeloopt en dient om de slagen te sluiten* (zie **slag**). Het draait om een spijker in de wand en kan met de punt halverwege tussen de klamp van de slag ingeschoven worden. Synon. **komkommer**.

slagkoord, znw. onz. Hetzelfde als wat thans **slaglijn** heet. Zie aldaar. || Die seylen vande molen sullen gemaect worden van het beste hollandsche kanefas, aen beyde syden met ludsen, met noch daerby die slachkoorden met het kruytouw, het toytouw enz., *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

slaglijn, znw. vr. Aan molens. *Touw om de opgerolde zeilen vast te leggen, en dat daartoe beurtelings om een hekken en een kikkerd wordt geslagen, de gehele lengte der molenroede langs*. Eertijds **slagkoord**; zie aldaar. || We moeten nuwe slaglijnen hebben.

slagpen, znw. vr. Op schepen. Hetz. als **stuurpen**; zie aldaar.

slagtafel, znw. vr. *Een tafel met slagen, klaptafel*. Zie **slag**.

slak (I), znw. vr. Daarnaast **slek**, doch **slak** is thans de gewone vorm. *Het bekende dier*; zie de wdbb. || Vuyl gebroet van slekken ofte padden, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 235.

Hoornkens, Schilpen en Slekhuisken, SOETEBOOM, *S. Arc.* 202. – De vorm **slek** is ook elders gewoon.

slak (II), znw. Bij de boeren. *Een ontijdig geboren kalf* (de Wormer). || Slakken hebben kort heer (*haar*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 96). – Vgl. het bij oudere schrijvers voorkomende bnw. **slak**, **slap**, alsmede **slackaert**, **zwak**, **toegevend mens**, en **slacken**, *verslappen* (OUDEMANS 6, 307); evenzo Eng. **slack**, bnw. – Vgl. **slakkevel**.

slakkevel, znw. onz. *De huid van een slak*. Zie **slak II**. – Slakkevellen worden o.a. gebruikt om koffers, hoofdstellen enz. te bekleden. – Ook in de Beemster (BOUMAN 96).

slamier (met klemt. op *mier*), znw. m. en vr. *Een leep, listig persoon; slimmerd*. Zonder ongunstige bijbetekenis. || Je benne 'en slamier; deer was je me te gauw of. – Het woord is ook elders bekend. Zo b.v. te Antwerpen voor *een vlug, handig meisje* (SCHUERMANS 616 b). Op Overflakkee is slamiere een *slet* (*Sch. t. W.* 1, 168), in de Neder-Betuwe slemiere evenzo een *vadsig, slordig vrouwmens* (*O. Volkst.* 2, 106). In Gron., Friesl., Deventer en elders is een (*lange*) slemier (slamiere) een *lange, slungelachtige persoon* (vgl. MOLEMA 380; DRAAYER 36).

slamierig, bnw. *Leep, slim*. Zie **slamier**. || Een slamierige streek.

slamierigheid, znw. vr. *Leepheid, handigheid*. Zie **slamierig**. || Pas op, ze zoekt je mit 'en slamierigheid weg te krijgen, want zo is ze!

slap, bnw.; zie op **Dirk II** en **Jan**.

slapen, st. en zw. ww. Daarnaast slêpen. Verl. tijd soms slipte en slaapte. Zie de wdbb. || Was-i wakker? Nee, hij slipte. – Vgl. een zegsw. op *eten* en *mutts*.

slaperig, bnw. Daarnaast slêperig. Zie de wdbb.

slapig, bnw. Daarnaast slêpig. *Slaperig*. – Zegsw. Zo slêpig as een kat, zeer slaperig.

slaraak (met hoofdtoon op *slá*), znw. vr. Bij de boeren. *Een soort van hark met vier tanden, wier punten door een ijzeren mes verbonden zijn*. De tanden vormen een hoek van 60° met de steel. De slaraak wordt gebruikt bij het opmaken der kanten van het land. Men haalt er de afgestoken zoden mee op de wal en snijdt er zo nodig het riet mee door. Soms ook haalt men er de mest mee van de kar. || Te koop een slaraak en een keinhaak. Vgl. Ned. *raak*, *hark*. De slaraak is een *raak*, waarmee men slaat (b.v. om het riet door te hakken). – Kinderen sturen hun makkertjes soms naar een winkel “om een cent slaraak”, in de hoop dat deze dan een pak slaag zullen oplopen.

slauter, znw. m. *Slijm, fluim*. Vgl. **slautering**. || Er is 'en slauter in de azijn (*als er schimmeligheid in drijft*).

slautering, znw. vr. *Slappe, weke, dunne spijs*. || 's Avends eten we slautering (*pap, brij*, enz.). Slautering mit uien (*hachée, snert*, enz.). – Ook: *slobbering van gekookte vis* (inz. de kop). || Eet de slautering maar niet op.

slebben, zw. ww., trans. In de uitdr. hij slebbert ze maar, (bij het kaartspel, enz.) *hij wint voortdurend, slokt alles op*. – Zie **slibberonsje**, en vgl. **lebberen** en Ned. slabberen (DE JAGER, *Freq.* 2, 513, vlgg.).

slechtje (uitspr. *slecchie*), znw. onz. *De kleine steentjes, het geëffende deel van de weg, looppad*. Thans, nu bijna overal de gehele weg gelijkelijk bestraat is, verouderd. || Op 'et slechtje lopen. – Ook *Hs. Kool* vermeldt het woord in deze bet. In Friesl. is het nog algemeen gebruikelijk ('t slecht). Het behoort bij slecht in de oude zin van *effen*.

slede, slee, znw. vr.; zie **sleeds**.

sleeds (uitspr. *slees*), znw. vr. Verkl. slesie. *Slede*. – 1) *Voertuig op lopers, inzonderheid om over ijs en sneeuw te worden voortgeschoven of getrokken*. – a) *Handslede*. || Kisten en balen mit slezen nê 'et spoor brengen. 'En slees mit lijnkoeken. Schaatsen leren rijje achter 'en slesie. – b) *Paardeslede*. || Men liep al met paa(r)t en sleeds al wederom op de Saan, *Journ. Caeskoper*, 8 Febr. 1677. (Ik) hadde moeder en peet Neeltie ... mede nogh op de sleeds, *ald.*, 28 Febr. 1681. Doe reede de sleesen met vragt (*over het ijs*), *Hs.* (6 Jan. 1729). – Evenzo elders in N.-Holl. || Gheen wagheneu noch sleedssen sullen

{p.407}

moeten staen opter stedeplaetse in hoir omganck, dan om te lossen of te laden (*keur v. Hoorn*, a° 1528), *Wfri. Stadr.* 2, 113. Gheen waghenaers noch slepers sullen mit wagheneu noch sleedssen mit twee paerden moeten gaen of ryden *enz.*, *ald.* 114. Wyl Pietje met zyn sleesje rydt, of op den trommel slaat, ben ik met myne Pop verblyd, WOLFF en DEKEN, *Econ.*

Liedjes (ed. 1781), 1, 8. Zie ook OUDEMANS 6, 30. – Vgl. **drokslees**, **handsleeds**, **paardesleeds**, **vrachtsleeds**, alsook **slezen**.

2) *De slee in een houtzaagmolen, waarop de balken die gezaagd worden liggen en die door het krabbelrad wordt voortgewonden.* Deze **slees** is een soort van houten raam, bestaande uit 2 of 4 evenwijdige balken (de **sleesstukken**), die aan weerszijden door een dwarsbalk (de **hoofden** van de slees) verbonden zijn. Dit raam ligt op een vaste **sleesstelling**, gevormd door twee aan de sleesstukken evenwijdige balken (de **sleesstellingstukken**), die door een aantal **triemen** worden verbonden; evenwijdig aan de triemen zijn hiertussen **rollen** aangebracht. De slees wordt door middel van krabbelrad en heugel voortgewonden over de rollen van de sleesstelling, waardoor het zaaghout voor de zagen wordt gebracht. Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 32, 36, 51-53; *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 4 en 5. – Ook de vorm **slee** is aan de Zaan zeer gebruikelijk.

sleedsband (uitspr. *sleesbant*), znw. m. *Het ijzeren beslag onder een slede*; zie **sleeds** 1. – Synon. **spijkerband**.

sleedsblok (uitspr. *sleesblok*), znw. onz. In een houtzaagmolen. *Blok of katrol waarover het touw van de slee loopt*; zie **sleeds** 2 en **sleedstouw**.

sleedsstelling (uitspr. *sleestellang*), znw. vr.; zie **sleeds** 2.

sleedsstuk (uitspr. *sleestuk*; daarnaast **sleestik**), znw. onz.; zie **sleeds** 2.

sleedstouw (uitspr. *sleestouw*), znw. onz. In een houtzaagmolen. *Het touw waarmede de slee teruggewonden wordt.* – Elders **sleetouw**; zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 51. || Twee opwinders, een sleestouw, ... een sleesblok met ijzerbeslag en metaleschijf, *Invent. houtzaagmolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

sleep, znw. m.; zie **slaap**.

sleepdeken, znw. vr. *Een kledingstuk waaraan niets meer te bederven valt en dat men dus niet ontziet.* || Die ouwe japon gebruik ik voor sleepdeken (*trek ik aan bij smerig werk*). Och, 't hindert niet of me jas natregent; 't is toch maar 'en sleepdeken. – Elders is het woord bekend als benaming voor een *traag vrouwmens* (WEILAND; VAN DALE; vgl. ook DE JAGER, *Freq.* 2, 520).

sleepje, znw. onz. *Zekere maat voor melk, houdende ½ kan of liter.* Thans weinig gebruikelijk. || Haal ers 'en slepie melk. In 'en mengen gaan vier sleepies of twee pintjes. – Evenzo elders in N.-Holl. (BERKHEY, *Nat. Hist.* 8, 4). Ook KIL. vermeldt: “**sleepken**, Holl. Sicamb. Zeland. j. **uperken**, *minoris poculi aut mensurae genus, cyathus*”. – Eertijds noemde men in N.-Holl. ook de lage stenen bakken waarin de melk wordt gedaan om er room op te doen komen **roomsleep**. || De steenen melktesten, ook **roomtesten**, genaemd, zijn groote verglaasde aardewerksche kommen, bijzonder tot dit gebruik gebakken wordende: in *Noord-Holland* worden dezelve wel **roomsleepen** genaamd, BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 338.

slees, enz. znw.; zie **sleeds**, enz.

sleetje, znw. onz. *Slijtgat.* Vgl. VAN DALE op **sleet**. || Wat wordt die rok oud, er benne allemaal sleetjes in. 'En enkeld sleetje hindert niet. – Zo ook elders.

sleets (uitspr. *slees*), bnw. Zie de wdbb. – Ook zegt men: Wat is die naald (*van een naaimachine*) sleets in zijn oog (*als er vele draden breken doordat het oog te scherp is*).

sleeuw, bnw. *Loom, moe, zich onpleizierig voeldende, niet fit* (Assendelft). || Wat ben ik **sleeuw**. – Evenzo in Fri. **sleau**, *soezerig, niet bij de hand*. Elders betekent **sleeuw stomp, stroef** (inz. van de tanden); zie de wdbb. Het woord is in verschillende talen bekend; vgl. b.v. FRANCK.

slei (I) (uitspr. *slaai*), znw. vr. *Zware houten hamer, moker.* Vgl. FRANCK op **slegge**. || Slaan der maar mit de slaai op. – Evenzo elders in Holl., Friesl. en Gron. || 3 Slayen (*in een scheepsinventaris*). F. MARTENS, *Vojagie naer Groenl., Voorwerk* 4. – Vgl. de samenst. **roedslei**.

slei (II) (uitspr. meestal *slaai*), znw. onz. *Het slijmige vocht dat uit de schede der koe vloeit vóór het kalven*. – Ook in Gron. bekend (DE VRIES, *Tongval v. Noordhorn*, § 164). Onzeker is of het woord verwant is met Ned. *slij* als benaming van zekere slijmige vis: *de zeelt*; zie FRANCK i.v. – Vgl *rijslei* en *sleien*.

sleien (uitspr. meestal *slaai*), zw. ww. *Slei laten vloeien*, vóór het kalven, zie **slei II**. || De koe sleit al (*of*: staat te slaaien). – Ook in Gron.

slek, znw. vr.; zie **slak**.

slemmen, zw. ww., intr. *Stroef schuiven, tegengehouden worden door de grond waarover de beweging plaats heeft*. || Haer over-stoutheyt bleek in 't overrompelen een onser Oorlogh-Schepen, die sy daer na door 't gat, by Westzaan wilden slepen: daer het geraeckte vast, in 't slemmen aende gront, SOETEBOOM, *Bat. Eneas*, Gr°. – Thans inzonderheid gezegd van deuren of ramen die lastig opengaan, omdat ze verzakt zijn of te nauw in de sponning sluiten: *klemmen*. || Wat slemt die deur; de timmerman mag er wel ers bij komme. – Elders in N.-Holl. is een bnw. *slem* gebruikelijk in de zin van *taai, stijf, moeilijk te bewerken*, van de grond. || De grond is slem {p.408}

(BOUMAN 96). – Vgl. ook Oost-Fri. *slemmen*. Hgd. *schlemmen*, *schlänmen*, van het znw. *schlam*, *slijk*.

slep, znw. m. en vr. *De persoon met wie men in één bed slaapt, bijslaap*. || Me broer Jan is me slep. UE. hoeft niet ongerust te weese wat slep ik heb; die is soo na mijn sin, dat ik het UE. niet kan schrijve (*uit de brief van een Groenlandvaarder aan zijn ouders*), *Hs.* (18de e.), Zaanl. Oudhk.

slepen, ww.; zie *slapen*.

sleper, znw. m. Zie de wdbb. – Op een binnenvaartuig. *De smalle lat dwars over het paviljoen, waarlangs de helmstok heen- en weerglijdt*.

slerp, znw. vr. Hetz. als *lerp*; zie ald. en vgl. *slorp*.

Sleufje, znw. onz. Als naam van stukken land op het Kalf. Oorsprong onzeker; doch vgl. Ned. *sleuf*, alsmede *sluuf II*, 2. || Braeckland opt Calff: de sleufjes 150 (roeden), noch een sleufje 100 (r.), *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). Stuk land genaamd “Sleufkes” op het Kalf, *Custb.* (a° 1740).

sleuving, znw. vr.; zie *sloving*.

slezen, zw. ww., trans. en intr. Voor *sleedzen*, van *sleeds*; zie aldaar. *In (of met) de slede rijden, sleden*. || Gaan der maar op zitten, dan zel ik je wel slezen. De kinderen benne an 't slezen. Vooral in de zin van: *goederen over het ijs vervoeren*. Synon. **vletten** 2. – Zo ook elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 514).

slezengat, znw. onz.; zie op *tuimeldijk*.

slibberonsje (uitspr. *slibbərònsie*), znw. onz. *Een buitenkansje, binnenvetje*. Vgl. *slebberen*. || Dat's 'en slibberonsie.

Slieakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, in de Vlus (*Polderl. Kromm.* (a° 1764), f° 18 r° en 28 v°).

sliereken, zw. ww., intr. Hetz. als **slieren**. – a) *Slingeren, slepen*. || Je rokken sliereken langes de straat deur de modder. – Evenzo Fri. *sljúrkje*.

b) *Slenteren, langs het dorp heen en weer wandelen*. Synon. **slierten**. || Wat lopen die meiden weer te sliereken. – Evenzo. in Oost-Friesl. *slirken*, *slírken* (KOOLMAN 3, 205).

slieren, zw. ww. intr. *Een slingerende beweging maken, slepen* enz.; zie de wdbb. Algemeen gebruikelijk. Vgl. *sliert*. || Slier niet zo mit je boezel over de straat. Ze slierde met de natte vaatdoek net in me gezicht. – Vgl. *sliereken* en *opslieren* en *rondslieren*.

slierie-aan-de-stok, slierie-aan-stok. Zeker jongensspel, gewoonlijk *slingeren* genoemd, waarbij een lange rij jongens in allerlei bochten loopt om aan het ene uiteinde een grote zwaai te geven (*Koog*). – Vlg. *slieren*.

sliert, znw. m. *Alles wat sliert*; in verschillende opvattingen. Zie **slieren**. – a) *Een lange rij, een sleep van kinderen of mensen*. || Een lange sliert. Wat komt deer 'en sliert schaatsenrijders an. – b) *Lang, dun, slap neerhangend iets*. || De slierten van gekookte postelein. Wat benne der 'en lange slierten in de soep (*van niet-fijngemaakte vermicelli*). De slierten hangen er bij neer (*rafelige einden van een versleten kledingstuk*). – Zo ook spreekt men van: een sliert drop (*een lange pijp drop*) en: een sliert koek. Te Krommenie is sliert zelfs de benaming van een bepaalde soort van koek, die aan lange repen verkocht wordt. – c) Van taaie, kleverige vloeistoffen. *Dikke straal*. || Een sliert stroop (*zoals die van de strooplepel af loopt*). – Ook het spoor van zulk een straal, als iemand zich bemorst heeft. || Je hebbe 'en hele sliert op je overhemd. – d) Zegsw. Een sliert anhebben, *aangeschoten zijn*. Bij VAN DALE evenzo: een slier. || Ze zelle vanêvend ook wel een bietje een sliert an hewwe, *Sch. t. W. 279*. – Het woord is in de bet. a) ook elders gewoon (vgl. b.v. GALLÉE en OPPREL). De bet. c) kent men ook in Gron. (MOLEMA).

slierten, zw. ww., intr. *Langs de straat slenteren*. Synon. **sliereken**. || Ze slierten maar zo'n hele dag langes 'et dorp. – Zo ook te Utrecht.

sliet, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *tak of loot van een wilgeboom, die geschikt is om gepoot te worden*; ook wel **poot** genoemd (Assendelft). || Ik heb me wilgebomen eris nê'ekeken, maar er zit gien ien sliet in, die goed genoeg is om te planten; ik zel dus maar wat slieten kopen. – Vgl. **slieterig**.

slieterig, bnw. *Lang en dun*; van personen. Van sliet, *dunne paal*. || Hoe ken-i nou verliefd worre op zo'n slieterige meid!

slij, bnw. *Begerig, gretig, belust op*. Bijna verouderd. || Hij is zo slij; hij zou alles wel hebben willen. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders. || De hongerige die is sly, laet hem met grove kost en swart broodt haest vernoegen. R. VISSCHER, *Sinnepoppen*, Voorr. 5. Vgl. verder OUDEMANS 6, 321. Ook in Friesland is het woord nog bekend (*Taalgids* 9, 303); in Oost-Friesl. zegt men slît (KOOLMAN 3, 205). Te Oud-Beierland heeft slij de bet. *gierig* (OPPREL 82).

slijpen, st. ww., trans. Een der bewerkingen bij het gort pellen. *Het maken van lange gortkorrels*. Gewoonlijk is de gort rond. || We moesten die gort maar slijpen.

slijpsteen, znw. m. Daarnaast **slijpstien**. Zie de wdbb. – Te Zaandam ook als benaming voor zeker hard gebak; zie synon. op **vlaggeknop**.

slik (I), znw. m. *Lik, zoveel als men tegelijk met de tong van de vinger of lepel kan aflikken*. Zie **slikken I**. || Een slik honing. Wil-je ook 'en slikkie? – Zo ook: Er zit 'en slikkie vorf (*verf*) op je jas. Evenzo in Friesl., Gron. en Oost-Friesl.

slik (II), znw. onz. en vr. *Slijk*. || Je schoenen zitten vol slik. Hij viel in de slik. – Soms ook: {p.409}

modder, aarde. || Nuwe slik in de tuin brengen. – Ook elders gebruikelijk; zie de wdbb. – Vgl. **slikken II**.

slikkebikken, zw. ww. *Slikken*. In de uitdr. dat ken-je slikkebikken, "*je zoudt slikken*", *dat mocht je willen!*

slikken (I), zw. ww.; zie de wdbb. – Bij het domineren. *Stenen kopen* (de Wormer). || Ik moet alweer slikken. Hoeveel heb-je 'eslikt? – Ook: *likken, oplikken, aflikken*. Evenzo elders in N.-Holl., Friesl., Gron. en Oost-Friesl. || Stroop likken (*een vinger in de stroop dompelen en dan aflikken*). Je bord is zo schoon of de poes 'et schoon 'eslikt had. Vgl. de samenst. **afslikken, opslikken, uitslikken**. – Zegsw. Je zoudt slikken (*of dat mocht je slikken*), *dat zou-je wel willen*. Ook wel als rijmpje, als iemand naar iets hunkert: "Wou-je? Slikken zou-je" (*je krijgt er niets van*). – Vgl. **slik I**.

slikken (II), zw. ww., intr. *Baggeren, slik uit de sloot trekken*. Zie **slik II**.

slikschuit, znw. vr. *Modderpraam*. Vgl. **slik II**. || Een koeschuyt, slikschuyt, boejer en alle andere vaartuygen boven de 20 voeten 8 st. (*schutgeld, O.-Knollendam*), *Hs.* (a° 1756), prov. archief.

slikwortel, znw. m. Benaming voor de zeer grote, zogenaamde *Hoornse wortelen*, die meestal vol slik of klei zitten. Vgl. **slik II**.

slim, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: **scheef**. Inzonderheid van een molen gezegd, waarvan de wieken een weinig scheef zijn geplaatst, tusschen schuin en recht in; zie op **kruis**. || De molen slim zetten. – Vroeger in ruimer gebruik. || Ick (hebbe) gesien, dat die dicke ijseren leuning op de Halve-maensbrugh, wel een houdt-voet of meer, de bovenkant slim was overgeboogen, door den stercken drangh der meenichte des volcks, *Journ. Nomen*. Wanneer men op een spijker slaet, ... de spijker sachjes inne glijt, soo lang men recht op 't hoofje smijt; maer geeft men eens een slimme klop, en juyst niet recht daer boven op, soo word hy datelijk soo krom dat hy seer qualik wil weerom, *SCHAAP, Bloemt*. 128. – In deze zin ook nog elders bekend, b.v. te Dordrecht en in Zeeland (*Taalgids* 4, 43). Bij oudere schrijvers zeer gewoon; vgl. OUDEMANS.

slimkarbiel, znw. m. In molens. *Schuingeplaatste steunbalk, hondsoor*; zie aldaar en vgl. **slim**. || Die slimkarbiels, die onder die bovenste tafelmenten sullen komen, sullen lang wesen vyff voet, behalven die pen, dick seven duym vierkant, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

slimpad, znw. onz. *Toepad, pad dat de gewone weg schuin afsnijdt en dus bekort* (Assendelft). – Evenzo elders in Kennemerland. || Insgelijcks sal hem oock niemant vervorderen eenige slim- ofte by-paden te lopen, ofte te maken over yemants Ackerlandt (*keur v. Akersloot*, a° 1661), LAMS 483. – Vgl. **slimtocht**.

slimtocht, znw. m. *Een tocht of sloot die een kortere weg aanbiedt* (Assendelft). Vgl. **slimpad**.

slingerklamp, znw. m. Naam der klampen achter de molenroeden, waarachter de opgerolde zeilen geslingerd worden. Synon. **zeilklamp**. || 24 Korte Slingerklampen, 19 Hanekammen, 7 Keerklampen, *Inventaris molenmakerij* (a° 1846).

slinger-om-de-trap, znw. Zekere meelspijs, die met stroop gegeten wordt. *Gruttemeel in water gekookt*. Zie synon. op **troet**.

slip, znw. vr.; zie een zegsw. op **laken**.

slob (uitspr. *slòp*), znw. vr. *Werkboezel van grauw linnen of katoen, dat men omdoet bij het schuren en schrobben of ander vuil werk*. Vgl. **slobben**. – Evenzo in Waterland (BOUMAN 96).

slobband (uitspr. *slòbbant*), znw. m. *Spijlbant, ijzeren band om het spil van een pelmolen en dienende om dit voor splijten te behoeden*.

slobben (uitspr. *slòbbə*), zw. ww., intr. en trans. *Door modder en vuil waden, en vandaar in zonderheid iets dat schoon is met morsige voeten vuil maken*. Zie synon. op **beerzen**. || Loop niet zo te slobben, me vloer is net schoon. Hij slobt alles onder mit zen smerige poten (*van een hond gezegd*). – Evenzo elders in N.-Holl. (zie BOUMAN 96); ook bij oudere schrijvers (zie DE JAGER, *Freq.* 2, 551). – Vgl. **beslobd**.

slobber (uitspr. *slòbber*), znw. onz. *Dat wat men opslobbert, weke spijs*, b.v. het slappe, geleiachtige gedeelte van een kabeljauwskop, van een ossetong en dergelijke. – Ook: *drinken*, inz. *koffie*. || Geef me nag 'en bakkie (*kopje*) slobber.

slobberhiel (uitspr. *slòbbərhiel*), znw. vr. *Een slordig, vuil vrouwmens, eig. iemand die maar overal door slobbert of slobt*. || 't Is zo'n slobberhiel.

slobberig (uitspr. *slòbbərəch*), bnw. *Smerig, morsig, vuil*. || 't Was zo'n slobberige weg: je schoenen gongen onder. Ze ziet er altijd even slobberig uit.

slobbig (uitspr. *sløbbəch*), bnw. Zie de wdbb. Hetz. als **slobberig**. – Ook in de naam van stukken land. || 't Opperent vande slobbige ven; Symon Claesen Wildeboer, mede de slobbige ven (in 't Kerkeweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vgl. **slobbing**.

slobbing (uitspr. *sløbbəŋ*), znw. vr. Daarnaast eertijds **slubbing**. Benaming van verschillende stukken *laaggelegen*, en dus *slobbig*, *drassig land*, te Assendelft. || Jong Aernden slubbing, Jan Dirx in de slubbing (in Tamissen-weer), *Stoelb. Assend.* f° 5 v° (einde 16de e.). Die halve opperslubbing, die halve vuyterslubbing, *ald.* f° 1 r°, 2 r°. Die slubbing (in Boschmans-weer), *Polderl. Assend.* I f° 13 r° (a° 1599). Die groote slubbing (in {p.410}

Reaelen-weer), *ald.*, f° 85 r° (a° 1600). Dirck Hannen cleyn slobbingh, Claes Pieters noorder (middel, suyder) groot slobbingh (in Dirck Hannen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Wouter Jongh Wulmen slobbintgen; Trijn Jongh Wulmen slobbingh (in Dirck Jannen-weer), *ald.* Dirck Gerritsen suyder (noorder) uytterslobbingh (opperslobbingh) (in Dirck-de-Boets-weer), *ald.* Claes Cornelissen, de slobbingh (in Jongelinxweer), *ald.* – Vgl. **sloimmering**.

slochter (I), znw. m. (en onz.?). Daarnaast **slofter**. *Slop, doorgang in het ijs*. || We moeten 'en slofter in 't ijs maken. Op Woensdagh is Dirck Wesel weder gevaren, maer door een slochter, want de Saan lagh noch met ijs beset, *Hs. Journaal* (a° 1687), Zaanl. Oudhk. – Evenzo elders in N.-Holl.; in de Beemster spreekt men ook van: een slofter in het hooi graven, om het broeien te doen bedaren (BOUMAN 97). – Ook een water onder Landsmeer, tussen de Broeker- en de Buikslotermeer heet vanouds de Slochter (vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8); zo ook een ander nabij Sloterdijk, tussen de Haarlemmer-trekvaart en Slotermeer (*ald.* 12). In een oorkonde van 1479 bij GONNET, *Zijlkl.* 22, wordt vermeld “een wech geheten die Sluchter”, onder Heiloo. – KIL. heeft slochter, vetus. Fris. *fossa*. Vgl. Hgd. schlucht, *kloof tussen twee rotsen*, en zie ook **slop**.

slochter (II), znw. m. *Slijm, fluim*. || Een slochter ophoesten. – Bij Zwolle is sluchter gebruikelijk als benaming voor het *bitterzoet* (VAN HALL, *Landh. Flora* 153). Vgl. N.-Holl. kwalster als naam voor dezelfde plant, naast Ned. kwalster, *slijm*. Zie voorts Oost-Fri. sluchtern, *slap en week zijn, slap neerhangen*, zoals een natte doek (KOOLMAN 3, 209).

sloeg (I), znw. m. *Slag*; alleen in het kaartspel. || Kijk es, wat 'en sloeg! Dat's 'en mooi sloechie. – Ook in Amstelland en Utrecht.

sloeg (II), bnw. *Slaperig, mat*. || “Ben-je niet lekker?” “Och, ik ben 'en beetje sloeg.” Kleine Trijntje wordt wat sloeg. – Evenzo in Friesl. (WASSENBERGH 94; *O. Volkst.* 2, 179); in Gron. meer *neerslachtig, stil, lusteloos* (MOLEMA 382).

sloeren, zw. ww., intr. *Slepend, langzaam voortgaan, sleepvoeten*. || Loop niet zo te sloeren; til je bienen op. – Ook bij oudere Holl. schrijvers gebruikelijk; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 564. Evenzo in het Oost-Fri. (KOOLMAN 3, 218). – Vgl. **sloert**.

sloerie, znw. vr. *Slordig, haveloos wijf, slons, slet*. || 't Is 'en oppassend man; maar zen wijf is 'en sloerie, die alles verslonst. Deer gaat die sloerie ook weer. – Ook elders bekend (vgl. BOUMAN 97; DE JAGER, *Freq.* 2, 564).

sloert, znw. m. *Een lange rij, sleep, stoet van mensen*. Synon. **sliert**. || Kijk ers wat 'en sloert mensen! 't Was 'en hele sloert. Toe gong de hele sloert 'et dorp langs.

slof (I) (uitspr. *slòf*), znw. vr. *Grote, ruime pantoffel*. Zie de wdbb. – Sloffie-onder, zeker spel waarbij een slof onder de knieën van de in een kring op de grond gezeten spelers door wordt voortgeschoven. Ook elders zeer bekend. – Bij vergelijking ook als benaming voor *een langwerpig klein tarwebroodje*, alsmede van *het eerste en laatste stuk van een schootje of ander tarwebrood, de puntsnede*. Synon. **tumpie**; zie **timp**. || Geef mijn 'et sloffie maar. Evenzo in W.-Friesl. – Bij molenmakers zeker werktuig dat ook *schuitje* heet (zie *ald.*); in deze zin bij de vakmannen ook elders gebruikelijk (zie b.v. HARTE, *Molenb.* 30b). – Te Assendelft draagt zeker huis de naam van: de Slof. Het blijkt niet, of het vroeger een publieke bestemming had, noch waarom het zo heet. Bij de plaats waar het staat had vroeger de

voltrekking der vonnissen plaats. || Van de overdijking tot de Slof bij het Dampad ... Van de Slof tot de Klamdijk, *Hs. aanbesteding* (a° 1815), archief v. Assendelft.

slof (II), bnw. *Slordig*; zie de wdbb. || Hij is erg slof op zen goed. Wat zitten je kleren slof. 't Is 'en sloffe boel in die winkel. Wat is die drempel slof (d.i. *afgesleten*). As de schaaïen (*in een oliemolen*) slof worre, moeten ze vernieuwd worre. – Zo ook elders.

slofkoker, znw. m. en vr. *Iemand die slof is, die de boel verwaarloost; sloddervos*. || Wat ben-je toch 'en slofkoker.

slofter, znw. m.; zie *slochter*.

***sloiken**, zw. ww., trans. De bet. en juiste vorm van het woord blijken niet met zekerheid. Thans onbekend. || Item sdaeghs na sinte Odolphi-dagh een keur dat de wegh wel dick gesloyckt moet wesen, ende dat elck eygendom op de boete van twee schellinge; ende als daer een seventuygh op komt, twee en veertigh schellingen, *Hs.* (einde 16de e.), archief v. Assendelft.

slokken, zw. ww., trans. *Slikken*; zie de wdbb. || 'k Had zo'n last bij 'et slokken (*van iemand wiens keel ontstoken was*).

slommering (uitspr. *slømmərəŋ*), znw. vr. *Laaggelegen, drassig en week land*. Synon.

slobbering. || In den eersten (ligt) voor d'Oostzaner overtoom eenich riedt ende slommeringh aenden dijck ende het 't Ye ... Welck landt ende slommeringh gevouwen ende gerekent is in manieren als volcht, *enz., Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). Jan Ypers weduwe, in de Slommeringh, Jan Jansz. Graeff slommeringh, Jaep Martsz. slommeringh, *enz., ald.* – Ook te Westzaan, Wormer en Assendelft heeft men land dat aldus heet. – Daarnaast vindt men ook andere vormen. || Claes Jaep slommerven, *Polderl. Oostz. I* (17de e.). Van Bouwe slommer in Jacob Coninghs weer, *Polderl. Oostz. II* (a° 1729).

Slommerven, znw. vr.; zie *slommering*.

slons (uitspr. *slòns*), znw. Verkl. *slonsie*.

{p.411}

*Kleine lantaren met glas, die men in de hand draagt. Ook het lantarentje aan een stok, waarmede vroeger de straatlantarens werden aangestoken. Thans weinig gebruikelijk. – Te Amsterdam heette aldus ook het op een stok bevestigde, met vloeipapier beschutte kaarsje, dat bij het Driekoningenfeest dienst deed. – Slonsje in de zin van dievenlantaren wordt nog door VAN DALE opgegeven, doch is alleen gewestelijk bekend. In vroegere N.-Holl. geschriften is het zeer gewoon; een afbeelding vindt men bij R. VISSCHER, *Sinnepoppen* 23. || (Wy) keuren mits desen, dat van nu voortan nyemant ... hen vervorderen ... by avont nae thien uren opte strate te come, tenzy dat dezelve een lantaern ofte slonsgen in zijn hant hebbe (*keur v. Hoorn*, a° 1534), *Wfri. Stadr.* 2, 127. By tijde van brandt sal een yeder ghehouden wesen Licht ofte Lanteerne uyt te hangen: behoudelijck, dat de Schamel luyden sullen mogen volstaen, mits stellende een Keersse voor een glas, ofte een Slonsken uytsettende, *Handv. v. Ench.* 171 a (a° 1617). Slonssen, Vuyr-pannen, Turcken ofte Teer-touwen met eenighe Teer-tonnen, *enz., Keuren v. d. Beemster* art. 133 (a° 1616). Zie ook STRUYS, *Reysen* 319, en SIX V. CHANDELIER, *Poësy* 102.*

sloof, znw. vr. Zie de wdbb. – 1) *Voorschoot, linnen of katoenen lap die men voorbindt om het boezel of de kleren te beschutten*; ook door mannen gedragen. || Zen boodschappen onder 'en slofie houwen as 'et regent. – In deze zin algem. Nederl.

2) *Kleine lantaren*; hetz. als **slons** (zie aldaar). Oorspronkelijk wel eenvoudig een *omhulsel* van de kaars; vgl. FRANCK op *sloven*. Thans weinig gebruikelijk.

3) In de bouwkunde. – a) *Dekbalk van een schoeiing*. Synon. **sloving**. || 'En nuwe sloof op de schoeiing leggen. – Ook elders gebruikelijk; zie b.v. PASTEUR-NOOT, *Bouwk. Handwdb.* 1, 92. Vgl. **sloven**. – b) Benaming voor de *dekbalken aan weerskanten van de waterloop in een watermolen*. || Die diepte vanden waterloop onder het scheprat sal wesen acht voet, vande binnenste bodem off (*af*) tot aende bovenkant vande sloven, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634),

archief v. Assendelft. – Zo ook elders. Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 20; *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 11 en vgl. pl. 10.

slooien, zw. ww., intr. *Sleepvoetend en onvast lopen* (de Wormer). || Luie kerels! ze slooien zo'n halve dag langs de straat. Hè, wat is-i weer dronken; hij loopt te slooien langs de weg. De peerden waren op (*dood af*), ze liepen te slooien. – Evenzo in de Beemster (zie BOUMAN 97). Vgl. Mnl. sloien, *slepen*. Als scheepsterm is het woord bekend in de samenst.

slooiknieën, *knieën die de scheg aan weerskanten steunen om het slooien of zijdelings van het schip afwijken te beletten* (V. LENNEP, *Zeemanswdb.* 201). Vgl. verder FRANCK op slooien en sluier, en DE JAGER, *Freq.* 2, 562 vlg.

sloot, znw. vr.; vgl. de samenst. **Bleisloot**, **Bloksloot**, **Bruiloftsloot**, **Deukelsloot**, **Dobsloot**, **dorssloot**, **Durksloot**, **gangsloot**, GORESLOOT op *Goor*, **Gouwsloot**, **Heidsloot**, **heinsloot**, **heiningsloot**, **Hoornsloot**, **Hornsloot**, **huiksloot**, **kabelsloot**, **Kapelsloot**, **Kiksloot**, **Knipsloot**, **Koekuitsloot**, **Koksloot**, **Kokersloot**, **kolksloot**, **Leisloot**, **Madsloot**, **notsloot**, **Plassloot**, **prutsloot**, **Ravensloot**, **Roemersloot**, SCHANSSLOOT op *schans*, **Smaalsloot**, **Tilsloot**, **tochtsloot**, **vaarsloot**, **Valdeursloot**, **veersloot**, **Veluwsloot**, **Wallingsloot**, **Weelsloot**, **Weersloot**, **wegsloot**, **Wolvesloot**, **Zaksloot**, **zwetsloot**.

Slootweer, znw. onz. Naam van zeker weer lands onder Krommenie. || Slootweer, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 82. 't Slootweer, *ald.* (a° 1680), f° 46.

slootzegen, znw. vr. Bij vissers. *Een zegen bestemd om in sloten te worden uitgezet.*

slop (I) znw. onz. *Open ruimte, doorgang, glop.* Zie de wdbb. || Een open slop tussen twee huizen (*een onbebouwde ruimte*). – Inzonderheid *de opening die in het ijs gemaakt wordt voor de scheepvaart*. Synon. **slochter**. || Het slop van de boot. Pas op, dat je niet in 'en slop rijje (*rijdt*).

slop (II), znw. Bij olieslagers. *Op slop, in voorschot.* Het arbeidsloon wordt berekend naar het aantal lasten zaad dat verwerkt is, en dit aantal hangt af van de wind. Is het nu stil geweest, zodat er weinig verdiend is, dan vraagt het volk geld op slop. Er wordt dan, al zijn er b.v. maar 5 lasten gemalen, voor 7 last uitbetaald, welk verschil de volgende maal wordt verrekend, zodat dan b.v. van 10 last maar 8 wordt uitbetaald. || Het volk heeft 3 lasten op slop. Hoeveel wil-je op slop vangen (*ontvangen*)? We malen op slop (*om het voorschot in te halen, dus zonder vooruitzicht op geld*).

slord (uitspr. *slòrt*), znw. vr. Meestal in het meerv. slorden. *Gescheurde lap, aan flarden gesleten goed.* || De slorden hangen er bij (*de flarden, de rafels*). – Ook: Ik moet de slorden nag nakijken (*de gesleten kledingstukken die hersteld moeten worden*). – Het woord komt ook bij HOOFT en BREDERO voor (vgl. *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 4, 50; OUDEMANS 6, 342). – Vgl. de volgende artt.

slordblad (uitspr. *slòrdblat*), znw. onz. In de houthandel. *Miszaagd wagenschot.* Vgl. **slord** en zie verder op **blad**. || Een partijtje slordbladen.

slordebak (uitspr. *slòrdəbak*), znw. m. *Houten bak waarop de slorden bijeenliggen om nagezien te worden.* Zie **slord**.

slordevod (uitspr. *slòrdəvòt*), znw. m. en vr. *Iemand die zeer slordig is, sloddervos.* Zie **slord**. || Zo'n slordevod! altijd laat ze de boel slingeren. – Elders zegt men slordevos (zie VAN DALE).

slordig (uitspr. *slòrdəch*), bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook van het weer. *Vuil, regenachtig.* || 28 Dij(to) S.W.-storm, slordigh weer, *Journ.*

{p.412}

Caeskoper, 28 Apr. 1670. 10 Ditto hadde men een seer slordighe dagh met sterke regen, *ald.*, 10 Sept. 1691. – Ook in de naam van stukken land. || De slordige ven (te Wormer), *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer. 't Slordige ventje (te Krommenie, in de Kerkbuurt), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 60. – Vgl. **slorzig**.

Als bijw. soms ter versterking, doch alleen van eten en drinken. || Van koffie hou ik slordig (*erg veel*). Geef me maar 'en groot stuk, want ik hou er slordig veel van. 't Is slordig lekker. Ik heb er slordig van 'eeten. – Ook als bnw. || Hij drinkt 'en slordige borrel (*hij borrelt sterk*). – Zo ook elders.

slorp, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *iets dat slorpt*, b.v. de snuit van een olifant. || Mit zen slorp neemt de olifant centen an. – Inzonderheid als benaming voor een *wind-* of *waterhoos*. || Kijk ers wat 'en slorp. Daar hangt 'en slorp. In deze zin ook in *Hs. Kool* vermeld. – Ook de nieuwerwetse lostoestellen bij de grote fabrieken, waardoor het zaad of de rijst onmiddellijk uit het schip door een buis naar boven wordt gevoerd, zonder hulp van sjouwers, worden door het volk slorp genoemd. – Vgl. *slurf*.

slorzig (uitspr. *slòrzəch*), bnw. *Slordig*. Vooral in de verbinding slorzige puin, *onuitgezochte puin*, *grote en kleine brokken door elkaar* (in tegenst. met raappuin). Overigens weinig gebruikelijk. || Hierna zal ... over de gehele lengte en breedte worden gestort een laag gemengde of slorzige puin, ter dikte van 10 duim, en het grove deel stuk slaan, *Bestek Zaanl. communicatieweg* (a° 1850). – Ook elders bekend; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 554.

slot, znw. onz. Zie de wdbb. – Op slot en end, *ten slotte*, *per slot van rekening*. || Ik docht dat de zaak in orde was, maar op slot en end pakt 'et nag heel aârs uit.

slotteloos, bnw. *Niet goed sluitende, niet gesloten kunnen worden, omdat de veer van het slot lam is*. || Een slotteloze naaidoos. Me knippie (*beurs*) is slotteloos.

sloven, zw. ww., trans. *Van sloven* (dekbalken) *voorzien*. Zie **sloof** 3. || Schout en Schepenen ... hebben gekeurt ... mits desen den dijck ... een voorvoet buyten beneden aen te setten breet wesende vijff voeten, reeffsgewijs opgaende, ende voor die selve voet geplaet te wesen, welverstaende met balcken geslooft ende geanckert te wesen, ende die krebber met goede nieuwe sparren wel diep ende goet gemaect te worden, *Hs. Keur* (Assendelft, a° 1580), archief v. Assendelft.

sloving, znw. vr. Daarnaast **sleuving**. In de waterbouwkunde. *De balk met gaten van onder, waarmede een schoeiing wordt gedekt*. Ook wel slovingbalk genoemd. Synon. **sloof** 3. || De sleuving wordt mit pen en gat op de palen van de schoeiing gelegd. De schoeiing beoosten de sluis ... ter lengte van 60 voeten te vernieuwen, moetende insgelijks een der drie slovingen vernieuwd worden, *Hs. verbaal* (Westzaanden, a° 1803), *Zaanl. Oudhk.* Een oude Slovingh (*bij zeker erf, in de Zaan*), *Priv. v. Westz.* 494 (a° 1648). – Het woord is ook elders in Holl. gebruikelijk.

slubbing, znw. vr.; zie **slobbing**.

sluik (I), bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Sluik uitlopen, *op niets uitlopen* (Krommenie). Synon. **sluuf**.

sluik (II), znw. Meestal in het meerv. sluiken. *Dunne schooffes stro, veel voor bedstro gebruikt* (de Wormer). Ook sluikstro genoemd. Elders aan de Zaan spreekt men van slukken, en zijn dit inzonderheid de schoofjes van rogge- of tarwehalmen, die na het maaien worden saamgelezen en dus gedeeltelijk vertrapt zijn; ze zijn daarom gewoonlijk van minder gehalte dan de eigenlijke schoven. – Ook in een oude lijst van N.-Holl. woorden (*Hs. v. d. Mij. d. Ned. Lett.*, no. 124) wordt vermeld: “slukken is als stroo in 't lang gebonden is aan dunne schoofjes”. Evenzo zijn in Gron. sloeken of sloegschoven, sloekschoven, *schoven of bossen van het langste haverstro* (MOLEMA 383). – Vgl. **sluik** I.

sluikstro, znw. onz.; zie **sluik** II.

sluipen, st. ww.; vgl. **druipsluiwend**.

sluis, znw. vr. Zie de wdbb. – De grote sluis (nl. die in de Dam te Zaandam) in enkele schertsende toepassingen. Zo zegt men te Zaandam b.v. als een binnentredende de deur van een verwarmde kamer open laat, zodat het gaat tochten: 't Is of de grote sluis openstaat. – Ook wel in de zin van *mond*. || Hou je grote sluis dicht (*zet niet zo'n grote mond op*). – Vgl.

de samenst. **Blafsluis**, **Goorsluis**, **Huchtsluis**, **knipsluis**, **Koprommels-sluis**, **Nessluis**, **Ravenluis**, **Vroonsluis**.

sluisfuijck, znw. vr. Bij vissers. *Een fuijck met schuttings om in sluizen uit te zetten.*

Sluisoord, znw. onz. Eertijds de naam van een hoek lands nabij O.-Zaandam (zie SOETEBOOM, *S. Arc.* 283 en 366) ter plaatse waar thans de polder Achtersluis is. Vgl. **oord**.

Sluispad, znw. onz. Naam van een pad te Wormerveer langs de Sluissloot, die de sluizen op de Zaan en de Nauwernase vaart verbindt. Het volk spreekt echter van “de Bok zen (*zijn*) pad” en de Bok-zen-pad-sloot, naar de thans gesloopte molen De Bok. De officiële naam Sluissloot staat echter reeds op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

sluistocht, znw. m. *Een sloot die op een sluis uitkomt en dus een vaarsloot is.* Zie **tocht**. || Sluisen en Sluis-tochten, SOETEBOOM, *S. Arc.* 662.

sluitauweger, znw. m. Bij molenmakers. *Sluitavegaar; een grote boor, om gaten van ¾ duim van elven te boren.* Zie **auweger**. Daarnaevens heeft men een **duimauweger** voor gaten van een Amsterdamse duim, en een **penauweger**, die gaten van ½ duim boort {p.413}

en vooral dient om gaten voor pennen te maken. || De bouts inde wiels, inde kuyp, alsoock inde stoel, altesamen te booren opte dichte van een duym-avigaer, die boutgens vande rollen ende keerschijven op de dichte van een sluytavigaer, die krambouts, die op de balcken geslagen worden, met een penavigaer, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

sluiten, st. ww.; vgl. **kringsluiter**.

sluitnagel, znw. m. Bij timmerlieden. *Toognagel*. Ook elders bekend.

sluk, znw.; zie **sluik II**.

slurf, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. **slorp**. – Ook: *wind- of waterhoos*. || Daar hangt ’en slurf. – Te Westzaan als benaming voor een *cent*. || Ik heb geen slurven bij me. – Ook: **slorp**, **slok**. || Ik gaf ’em ’en vol glas en in één slurf was ’et op. – Vgl. **slurven**.

slurven, zw. ww., intr. *Met de voeten langs de grond schuiven, sloffen*. || Slurf niet zo met je voeten. Als je zo slurve, zel je nag struikelen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 97). In dergelijke opvattingen is het woord ook elders bekend; vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 534.

sluuf (I), bnw. en bijw. – 1) *Sluik*, van kledingstukken enz. die rechtaf, vlak neerhangen. || Je rokken hangen wat sluuf neer (*al te “rechtvaardig”*). Die japon staat zo sluuf (*al te eenvoudig*). Wat zit je haar sluuf (*vlak op het voorhoofd*). Ze heb zuk sluuf haar (*sluik haar*). – Bij uitbreiding zegt men ook: ’t Is er sluuf (*een zuinige boel*). Dat loopt sluuf of (*het loopt zuinig af*, b.v. gezegd als er van een voorgenomen pretje ten slotte niets komt). ’t Is sluuf met ’em of elopen (*treurig, slechter dan men had verwacht*).

2) Van een persoon. *Dun, smal, slank*. || Ze is toch zo sluuf (*van iemand die recht en slecht van postuur is*). Deur gaat ze weer; ze is zo sluuf of ze gien kleren an heb. – In deze zin ook **sluw**. – Vgl. **sluufkont**.

3) Van hout. *Dun* (de Wormer). || Sluve plankies. – Elders in de Zaanstreek spreekt men van sluw hout voor *dun hout, brokken en enden, afval van hout*. || Haal ers voor ’en dubbeltje sluw hout (*men krijgt dan een hele mand vol*). – Ook in het N. van Kennemerland kent men sluw hout (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 514).

sluuf (II), znw. vr. Meestal in verkl. slufie. – 1) *Enige draden wol of katoen met een draad tot een dun strengetje bijeengebonden*; een onderdeel van een plak. In een plak katoen zitten 4 sluufjes, in een plak wol soms 8. Daar de verdeling naar het gewicht gaat, is het ene sluufje veel dikker dan het andere; zo bevat een sluufje wol soms maar 4 of 5 draden, katoen echter veel meer. || Een sluuf zwarte wol. Ik moet nog ’en paar slufies sijet (*sajet*) kopen. Ik heb an ’en slufie van die kleur wel genoeg. – Het woord is hetzelfde als **sluuf I**; vgl. **sluik II** naast **sluik I**.

2) Als naam van een stuk land te Assendelft: Sluufjes, dat bestaat uit vele kleine smalle repen land, die door afdamming en demping der sloten tot één geheel verenigd zijn.

sluufkont, znw. vr. *Een persoon die lang en dun of schraal is.* Zie **sluuf I**, 2. || Ze is 'en rechte sluufkont.

sluw, bnw.; zie **sluuf 2** en **sluuf 3**.

smaal, bnw., zie **smal**.

Smaalsloot, znw. vr. Naam van een sloot bij Zaandam in het Oostzijderveld. Vgl. **smal**.

Smaalvenning, znw. vr.; zie **venning**.

Smaalweer, znw. onz.; zie **smal**.

smakavend, znw. m. Daarnaast **smakêvend**. *De avond van St.-Nicolaas, waarop de geschenken worden binnengegooid.* Ook wel: *de avond daarop volgende, waarop de winkeliers de overgebleven koek enz. versmakken*, d.i. *er met dobbelstenen om laten gooien.* Zie **smakken**. Evenzo elders in N.-Holl. (*N. en Z.* 4, 180; *Navorscher* 21, 56).

smakbord, znw. onz. *De houten bak, waarin met dobbelstenen gegooid wordt om koek of krentebrood.* Zie **smakken** en vgl. voorwerk. – Evenzo elders in N.-Holl. || Onder dit alles roepen de mannen en vrouwen en kinderen, die met drank, moppen en smakborden den trein ... volgen en overal hunne draagbare tenten nederslaan, uit alle macht, BEETS, *Camera Obscura*¹³, 220.

smakken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – a) *Dobbelen om koek of ander gebak, om drank, enz.* Daarbij smakt (*gooit*) men drie dobbelstenen in een houten bak (het smakbord) en raadt of men onder de 6 (ook wel: 9) of boven de 12 zal werpen. Is het aantal ogen werkelijk daarmee in overeenstemming, dan wint men. Dit dobbelspel is ook elders bekend (zie *Ned. Wdb.* III, 820), maar wordt alleen in N.-Holl. smakken genoemd. Gelegenheid tot smakken heeft men in de stalletjes op de kermis en het ijs, en 's zondags op bepaalde punten van het dorp. || Moet je niet ers smakken? – Kleine jongens ... met wit haar en witte tanden, bezig met “koek te smakken”, en hun winst in de broekzak, buiszak, en tot in de pet wegstoppende, BEETS, *Cam. Obscura*¹³, 100. – b) *Het binnengooien der Sinterklaasgeschenken.* || 't Zel me benuwen wat de Sunt voor me smakken zel. “Maandag bakken, Dinsdag smakken. Woensdag eten, Donderdag is Sinterklaas vergeten” (*rijmpje*). – Zie **smakavend**, **smakbord** en vgl.

smakker, **smakkerd**, **versmakken**.

smakker, znw. m. In de uitdr. op zijn smakker vallen, *voorover op de straat vallen*. Het is niet zeker of smakker bij smakken, *met de tong of lippen klappen*, behoort en dus een schertsende benaming is voor *mond*, dan wel of de uitdr. verklaard moet worden uit smakken in de zin van *met een smak neerkomen*.

smakkerd, znw. m. *Gemene vent, fielt* (scheld-
{p.414}

woord). || 't Is 'en smakkerd. – Ook elders bekend, b.v. in Overijsel (*Taalgids* 3, 154; DRAAYER 37).

smal, bnw. Zie de wdbb. en vgl. de uitdr. smalle Gerrit op **Gerrit**. – Ook in de naam van vele smalle stukken land; in enige daarvan is nog de oude verbogen vorm smaal bewaard gebleven. || Het Smal (stuk weiland op de Koog); in *Custb.* (a° 1741) “het Smaal” genoemd. 't Smael int Galcamp-weir 400 (roeden) (onder Oostzaanden), *Polderl. Oostz.* (midden 17de e.). Tammes-ven; tsmal van Tammsven (onder Assendelft), *Polderl. Assend.* I f° 28 r° (a° 1599). – Piet Joosten smalacker (in Neel Baerts-weer); Floris Pietersz. smalacker, Dirck Tamisz. smalacker (in Flooren-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – 't Smal weer (te Krommenie, in de Kerkebuurt), *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 37. 't Smalle weer (te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1634); reeds in de Middeleeuwen: In Smalewere quatuor falcationes, *Oorkb.* I, no. 204 (a° 1182-1206). Vgl. verder “Smalle meet” op **maad**, “Smal tich” op **tich**, “Smal timp” op **timp**, enz., en zie **smaalsloot** en **Smaling**.

Smalakker, znw. m.; zie **smal**.

Smaling, znw. onz. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. Vgl. *smal*. || Dat smaelingh, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

smart, znw. *Het taaie, kleverige vuil in het oor* (de Wormer). || Wat benne je oren vuil; ze zitten vol smart. Geef ers 'en bakerspeld, dan zel ik de smart uit me oor doen. – Het woord is van dezelfde stam als *smeer*; vgl. Got. *smaírþr*, *vettigheid*. – Ook als benaming voor het zeer onaangenaam riekende *zweet dat tot bederving overgaat* (Krommenie). Vgl. *smarten* en *smartig*.

smarten, zw. ww. *Rieken naar smart*; van onzindelijke personen, maar ook wel als eigenschap van sommige lieden. Zie *smart*. || Zet het raam open: wat smart de werkster weer. **smartig**, bnw. *Bedorven, stinkend*, van *zweet* (Krommenie). Zie *smart*. || Pas op, dat 'et niet smartig wordt.

Smartkarn, znw. Daarnaast **Smertkarn**. Naam van een stuk land, en eertijds ook van een daarbij liggend sluisje, benoorden Knollendam in de ban van Jisp. De naam is in de ons overgeleverde stukken vaak verschreven. || Twee Sluyskens, ghenaemt de Raven-sluys ende Smart-kam (a° 1611), LAMS 550 en (VAN SANTEN), *Priv. v. Kennemerl.* 114 (waar de naam onder de drukfouten verbeterd wordt in: Smart-karn). Een stücke lants ... leggende bijnoorden Snertkern in de banne van Jhisp, *Hs. T.* 242, f° 53 r° (a° 1617), prov. archief. Een stuck lants ... gelegen bij Smertkarn, *idem*, f° 116 v° (a° 1622), aldaar. Een stücke lants ... gelegen in onse banne van Jhisp tusschen Ravensluys ende Smertcarn, *Hs. T.* 243, f° 3 r° (a° 1625), aldaar. De helft in een stuk land, gelegen in deze banne benoorden Cnollendam, genaamd de Smatkarn, *Hs.* (Wormer, a° 1769), aldaar. – Omtrent de oorsprong der benaming is niets bekend. Wel heet zekere op vochtige gronden groeiende plant, t.w. de waterpeper (Lat. *Polygonum hydropiper*) in Oost-Friesl. *smartkarn*, naar hare scherpe, brandende pitten of kernen (KOOLMAN 3, 225 b), doch het blijkt niet of deze naam ook in N.-Holl. bekend is geweest. Een ander Fri. woord *smertkaerne* (in de uitdr. *smertkaerne komt efter oan, de onaangename gevolgen komen later*), verklaard bij HALBERTSMA, *Naoogst*, 1, 298, heldert evenmin de landnaam op. Vgl. ook *karn*.

Smeekeven, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans meestal zonder lidwoord. Oude vervorming van *Smeekoeven* (*Smeekkoeven*?), wel een samenst. met *koeven*, zie aldaar. De bet. van het eerste lid van het woord is onbekend. Vgl. *Smeekveld*. || Die Schouten tsmeekoeven; Tamis Dircxz. tsmeekoeven aen de wech, *Stoelb. Assend.* f° 8 r° (einde 16de e.). Henrick Maerten Heynen smeekoeven; die Schouten smeekoeven, *ald.* (*Twischdijk*, n° 50). Tsmeekoeven aen de wech, *Polderl. Assend.* I f° 150 r° (a° 1600). Dat smeeke ven mettet ventgen van Aerent Jonckers, *ald.* II f° 159 v° (a° 1600). Trijn Engels smeeke ven, Trijn Pieters smeeke ven, *Maatb. Assend.* (a° 1633). – Alle dezelfde stukken land in Jan Claes Nielenweer.

Smeekoeven, znw. onz.; zie *Smeekeven*.

Smeekveld, znw. onz. Ook **Smeeksveld**. Naam van een paar stukken braakland op het Kalf. Thans onbekend. || Smeekvelt 87, 7 (roeden); 't Smeecxvelt 162, 7, *Polderl. Oostz.* (midden 17de e.).

smeer, znw. m. Volgens de wdbb. is het woord onz. – Zie *verlopen smeer* op *verlopen*, en vgl. *gladsmeer*.

smeerhoorn, znw. m. *Iemand die met de strooppot rondgaat, vleier*. Synon. **smeermoes**. || 't Is 'en smeelhoorn, je kenne 'em niet vertrouwen.

smeerkanis, znw. m. *Smeerlap, oneerlijke vent* (scheldwoord). || Zo'n smeerkanis!

smeermoes, znw. m. en vr. *Vleier, vleister*; ook wel van kinderen gezegd, zonder ongunstige bijbetekenis. || 't is 'en smeermoes, hoor. – Je benne me zo'n smeermoesie.

smeerproest, znw. vr. *Smeerboel*. Zie *proest*. || Wat hebben die metselaars 'en smeerproest 'emaakt. 't Was 'en smeerproest op straat.

smeertiet, znw. vr. *Smeerpoets; vuile, onzindelijke vrouw (of meisje)*. Vgl. **tiet**. || Zo'n smeertiet.

smelig, bnw. *Zacht, lijmig*, van gekookte spijzen (Wormerveer). Synon. **smeu**. || Die appeltjes benne lekker smelig. – Ook elders bekend. – Synon. **zeulig**. {p.415}

smeren, zw. ww. Zie de wdbb. – Van de lucht gezegd. *Dik worden, betrekken, naar regen gaan staan*. || De lucht smeert (*of* begint te smeren). – In dezelfde zin zegt men ook elders: de lucht is smerig. – Vgl. de samenst. **uitsmeren**.

smerig, bnw. Daarnaast eertijds **smierig** (vgl. voorwerk). Zie de wdbb. – Bij de papiermakerij ook van de papierstof. *Dik, pappig, lijmig*. || Wat is die stof smerig; ze is te veul 'ewreven.

Smerkarn, znw.; zie **Smartkarn**.

smetten, zw. ww.; vgl. **besmettelijk**.

smeu, bnw. Daarnaast **smeuig**. *Zacht, week, smerig*, van spijzen die goed gaar gekookt zijn. || Ik hou 'et meest van zukke smeue gort. Wat benne die appeltjes lekker smeue. De haverdegortebrij is smeuig. – Het woord is ook elders bekend; vgl. MOLEMA op smui, KOOLMAN op smöje, OPPREL op smoeg.

smeuig, bnw.; zie **smeu**.

smeurtje, znw. onz. *Smetje, vuile vlek*. || 't Is jammer, dat er 'en smeurtje op dat stuk papier is. – Ook overdrachtelijk. || Daar is wel 'en smeurtje van an (*wel iets van waar*). – Gewestelijk ook elders bekend.

smid (I), znw. m. Zegsw. Ik zel je helpen, zei de smid, en hij had ijzer noch kolen, schertsend gezegd als iemand hulp wil verlenen, die van geen dienst kan zijn; ook elders bekend (zie HARREBOMEE 1, 361 a). – Vgl. nog een zegsw. op **druif**.

smid (II), znw. *Smederij, smidse*. || Me man is in de smid. Hij (*Tsaar Peter*) verneemt aldaar, dat Gerrit Kist ... daar schuyens tegen over in de smit voor knecht werkt, *Journ. Nomen*. Hij hem na, vat denselven bij de mouw, trekt hem (uyt kortswijl) in de smit, geeft hem een braeve smitshamer in handen, daarmede most hy op een heet ijzer eenige slagen slaan, *ald.*

Smidslaan, znw. vr. Naam van een pad te Zaandijk. Vgl. **laan I**. || Hij woont op de Smidslaan.

smiecht, znw. m. *Gemene vent, smeerlap* (scheldwoord). || Gooi die smiecht de deur uit. – Ook elders gewoon (MOLEMA 386; GALLÉE 41; OPPREL 83).

smiechten, zw. ww., onpers. Alleen in de uitdr. het smiecht hem niet, hij heeft er geen zin aan, het lust hem niet. – In dezelfde bet. zegt men in Gron. hij het 'r gijn smicht an (MOLEMA 386). – In de Beemster noemt men een mager, lusteloos dier een smiechter of smiechtlap (BOUMAN 97).

smierig, bnw.; zie **smerig**.

Smiesje, znw. onz. Naam van een stuk land in de polder Wormer. || Het Smiesje.

smiezen, zw. ww., intr. *Eten, schranzen, smullen*. || Hij zit lekker te smiezen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 98).

smijt, znw. vr. *Een grote hoeveelheid*. Van smijten, *gooien*. || Hij heb 'en smijt geld. Er waren 'en smijt mensen. Evenzo elders in N.-Holl. (*O. Volkst.* 2, 176), waar men ook spreekt van: een smak mensen, enz.

smikkelen, zw. ww. – 1) Intr. *Smakelijk eten, schranzen, snoepen*. || Zit je lekker te smikkelen? – Zo ook in andere dialecten (DE JAGER, *Freq.* 1, 631; DRAAYER 37). – Vgl. **opsmikkelen**.

2) Trans. *Zoenen, aanhalen, pakken*; van een klein kind of een meisje. || Laat ik je ers smikkelen. – Ook elders bekend.

smodderen (uitspr. *smòddərə*), zw. ww., trans. Daarnaast **smudderen**. *Aardappels poffen* (Zaandam). – Elders komt het woord voor in de zin van *smullen* en van *morsen*; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 576. In Friesl. zegt men ook smodderig voor *lekker*.

smoes, znw. m. en vr. *Iemand die smoest, valsaard*. Zie **smoezen**. || 't Is 'en smoes. – In de zin van *praatje, uitvlucht, bedrieglijk voorwendsel*, is het woord (vooral in verkl.) algemeen beken. || Wat 'en smoes (*gezegd als iemand met een klaarblijkelijk verzonnen verontschuldiging voor de dag komt*). Dat benne allegaar smoesies (*er is niets van gemeend*). **smoezelen**, zw. ww., intr. *Groezelig worden, een vuile tint krijgen, vlekken*. || Wit satijn smoezelt licht (*krijgt gemakkelijk een smet*). – Ook elders bekend (DE JAGER, *Freq.* 1, 633). Vgl. **smoezelig** en **besmoezelen**.

smoezelig, bnw. *Groezelig, vuil, morsig*. || Zit niet zo mit je handen an die witte jurk, aârs wordt-i smoezelig. Dat papier ziet smoezelig. – Ook elders bekend.

smoezen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – a) *Konkelen, flikflooiën, mooie praatjes in de mond hebben*, in ongunstige zin. Je moete mit hum oppassen: hij smoest. – Vgl. **smoes**.

b) *Zacht praten, geheimpjes verhandelen, keuvelen*; van twee minnenden. || Kijk die twee daar weer zitten te smoezen.

smokkeltje (uitspr. *smòkkəltjə*), znw. onz. *Kort zwartgebrand pijpje, neuswarmertje*. Synon. **smultje**. || Hij haalde 'en smokkeltje uit zen zak. – Evenzo in Gron. smeugeltje (MOLEMA 386).

smoks (uitspr. *smòks*), bijw. *In het geheim, in stilte* (de Wormer). || Ze hebben dat zo maar smoks 'edaaan. – Evenzo zegt men in de Beemster zich smok houden voor *zich jakes houden, zich schuil houden* (BOUMAN 98).

smousje, znw. onz. Bij timmerlieden. *Een zeer kleine schaaf, die men in de zak kan bergen, en die dient om plaats en bij te schaven waar men met een gewone schaaf niet bij komen kan*.

smout, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *fijne dichte regen*, in het rijmpje: Oostenwind met smout Wordt geen drie dagen oud.

smudderen, zw. ww.; zie **smodderen**.

smuiger, znw. m. – a) *Een soort van toestel dat onder en in de ouderwetse open schoorsteen wordt aangebracht, om het trekken te bevoor-*
{p.416}

deren; het is een schoorsteen in 't klein met zijstukken en klep of schuif, en voor het brandgevaar van binnen met blik bekleed. || De smuiger staat zeker open; 'et trekt zo (*als de klep, die de schoorsteen afsluit, geopend is*). Ook sullen niemandt ... mogen maeken of gebruyken eenige smuygers van hout, seyldoek of papier, waerdoor groote ongelukken van brandt soudē konnen ontstaan, *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief v. Wormerveer. Item sal niemant ... sig vervorderen omme te maken ofte stellen en houden eenige houte smuygers in de schoorsteenē, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie. Vgl. ook *Priv. v. Westz.* 486 (a° 1644), waar van "Smuygers" in tegenstelling met "Schoorstenen" sprake is. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 98).

b) Gewoonlijk verstaat men echter onder de smuiger de gehele *schoorsteen* voor zover die zich binnen bevindt, d.i. dus de *boezem*, soms ook de *schoorsteenmantel*. || Een ouwerwisse smuiger mit tegeltjes. Me pijp leit op 'et hoochie van de smuiger. Zes lijsten om de smuiger, 1 voet lang, zwaar 1 bij 4 duim, *Hs. bestek v. zes arbeiderswoningen* (19de e.). – Hogerop in N.-Holl. noemt met een kleine schoorsteen, die buiten aan het huis is aangebouwd of die zich in een klein uitbouwsel of kombofje bevindt een smuiger (*N. en Z.* 4, 180); evenzo heet te Hindeloopen de stookplaats bij de zomerwoning smoeger (ROOSJEN, *Merkwaardigh. v. H.* 93). Vgl. Gron. smoegen, *roken*, van turf (MOLEMA 387). – Zie de samenst. **smuigerhout**, **smuigerijzer**, **smuigerrand**.

smuigerhout, znw. onz. *De balk onder om de smuiger* (zie aldaar, b), *die het metstelwerk draagt of dekstukje, waaronder dan nog een lijstje wordt aangebracht*. Ook **boezemhout**

geheten. || Het smuigerhout van de schoorsteen te maken van vuren 7- bij 10-dms hout en met een lijstje en dekstuk ... voorzien, *Bestek v. een woning* (Wormerveer, 19de e.).

smuigerijzer, znw. onz. *Haardplaat*. Synon. **smul**; zie aldaar 1.

smuigerrand, znw. m. *De houten rand of lijst onder langs de smuiger*. Zie **smuigerhout**. || Zes smuigerranden, 16 voet lang, zwaar 3 bij 3 duim, *Hs. bestek v. zes arbeiderswoningen* (19de e.).

smul, znw. vr. – 1) *Haardplaat, de staande plaat onder de schoorsteen waartegen het hek voor het turfvuur is geplaatst*. Thans met de veranderde wijze van stoken verouderd.

2) Meestal in verkl. **smultje**. *Een kort, beroekt stompje pijp*. || Hij loopt altijd mit 'en smultje tussen zen tanden. – Ook als bijnaam van een boer te Assendelft: Jaap Smul (of Jaap Pijp). – Ook in de Beemster bekend, in de vorm **smulje** (BOUMAN 98).

Beide betekenissen behoren bij Ned. **smullig**, **smurig**, **vuil**, en **besmullen**, *vuil maken*; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 577.

snaaien, zw. ww., intr. *Snoepen*, inz. *in het geheim iets zoeken te kapen*; b.v. van iemand die in de tuin gaat kijken of de vruchten al rijp zijn om er dan van te snoepen, of die in de provisiekast snuffelt of er iets van zijn gading te vinden is. || Ben-je weer in de tuin an 't snaaien 'eweest? Hij loopt weer te snaaien (*als een jongen een stuk koek loopt te eten*). – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 98), waar ook het znw. **snaai** gebruikelijk is. || Die de moed niet heeft om een tuindief te zijn, moet door het hek kruipen om aan den snaai te komen, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 3, 353. – Ook in de zin van *voordeel, buitenkansje*. || Om daar ... weer een snaai uit te halen, *Vlugtende Banqueroetier* 12. – Ook: *op een lelijke manier ergens voordeel uit zien te halen*. || Nou hoor, hij heb er wel wat uit 'esnaaid. – Snaaien, *gappen*, is ook in Utrecht bekend. Op Z.-Beveland kent men **snaaizen** voor *eten van fruit*. – Vgl. verder **snaaier**, **snaaierig**, **snaaierij**, **snaaimond**.

snaaier, znw. m. *Iemand die snaait, snoeper*. || Je benne 'en snaaier!

snaaierig, bnw. *Inhalig, begerig*. || Ze is zo snaaierig.

snaaierij, znw. vr. *Snoeperij, versnapering*. || Die gele pruimpies is net zo'n snaaierij. Ook: *oneerlijke handel*. || Dat is geen negotie: dat is snaaierij!

snaaimond, znw. m. *Mond die gaarne snaait of snoept*. || Je hebbe 'en snaaimond.

snaar (I), znw. vr. Zie de wdbb. – In molens ook *een soort van stevig touw*, dat dient om sommige raderen te drijven, b.v. de waaierij in pelmolens. || De snaar van de waaierij is 'esprongen. 1 Kruitouw, 25 pond; 1 keertouw, 18 dito; 3 bossen snaar, 13 dito, *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

snaar (II), znw. vr. *Schoonzuster*. || Me snaar is bevallen. Dat is me snaartje. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 98; *Taalgids* 6, 310; *Taal- en Letterb.* 6, 42). Ook in Friesl., Gron., Overijsel en Drente is het woord in deze zin bekend, doch alleen in verkl.; vgl. MOLEMA 391, *Taalgids* 3, 157: **snoarske**, GALLÉE 41: **snaarske**. Eertijds betekende het ook *schoondochter* en *schoonmoeder*; zie de wdbb.

snaarderij, znw. vr. – 1) *Snoeperij, lekkers*. || Koek en andere snaarderij.

2) *Kleinigheid die men te pronk zet, snuisterij, snor*. || Wat moet je mit al die snaarderijen doen. – Vgl. **snarepijperij**.

Het woord behoort bij **snarren** (zie ald.); vgl. de synon. **snaaierij**, **snuisterij**, **snor**, die van ww. met een dergelijke bet. zijn afgeleid.

snabbelen, zw. ww.; vgl. **opsnabbelen**.

snaffel, znw. m. Een onderdeel van het paardentuig. *Een metalen toom met ringen, die aan het bit wordt bevestigd*. || Een span geelkoperen bidden met snaffels. – Het woord is {p.417}

waarschijnlijk algemeen gebruikelijk. || Op het ledren hoofdstel prijken starren van gedreven goud; zilver is de zware snaffel die het ros in demoed houdt, VAN DER HOOP, *Willem Tell* 79. – Evenzo Eng. **snaffle**.

snakker, bnw. en bijw. – 1) Bnw. *Een weinig zuur van smaak*; van zure room, karnemelk enz. || Snakkere waai (*wei*). De room is goed snakker. Ik doe er nag wet stroop in: de brij (*karnemelksdikje*) is nagal snakker. – Zo ook elders in N.-Holl. (*Navorscher* 21, 534). Volgens BOUMAN heeft het woord in de Beemster de bet. van *hartig, zout*. || De vis was snakker.

2) Bijw.; alleen in de uitdr. snakker vriezen, *pittig, fijntjes vriezen*. Thans weinig gebruikelijk. || Het vriest snakker. Jan(uari) 18 begost het uyten N.O. seer hard op te koele en vroor snacker; 19 dito had men binne al veel ijs, *Journ. Caeskoper, Jan. 1676*. 20 en 21 ditto vroor het wederom vry snacker, maer doeyden haest weer, *ald., Febr. 1677*. Vroor seer snacker, *ald., 1 Febr. 1681* (in hetz. journaal nog verscheidene malen).

In Vlaand. is snakker en snak gebruikelijk voor *vlug, levendig*, van personen (SCHUERMANS 637; *Loquela* 7, 95).

snapje, znw. onz. *Praatje, smoesje*. Van snappen, *babbelen*. || 't Benne snappies (*'t is maar een uitvlucht, hij praat er om heen*).

snappen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *smakken, hoorbaar eten* (de Wormer). || Zit niet zo te snappen. – Vgl. *snapje* en *hapsnap*.

snarepijperij, znw. vr. *Snorrepijperij* (de Koog). || Een kas vol met alderlei snarepijperij. – Vgl. *snaarderij*.

snarig, bijw. *Danig, duchtig*; als versterkingswoord. || 't Was snarig koud. Dat gaat er snarig deur. Men zegt ook elliptisch: Nou hoor, 't is snarig (*naast het is snarig koud*). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 98); VAN DALE geeft het woord op in de zin van *aardig, geestig*. Vgl. Mnl. snare, *ingespannen, ijverig, degelijk*. Elders kent met snaar nog in de zin van *vlug, levendig* (zie OPPREL 83). Bij de 17de eeuwse Hollanders is snar zeer gewoon voor *fel, bits*, b.v. van personen en van gekijf (vgl. OUDEMANS 6, 378 *vlg.*; DE JAGER, 1, 658; BREDERO, *Werken* 3, 227 en 274); ook bij VAN DALE wordt het nog in deze zin vermeld. In Gron. beduidt snar *vlug, levendig* (MOLEMA 387). Vergelijk voorts FRANCK op snaar I. **snarrel**, znw. m. Alleen in de uitdr. an de snarrel, *aan de zwier*. || Hij is vannacht an de snarrel 'eweest.

snarren, zw. ww., trans. *Afstelen, afhandig maken, met een gauwigheid wegkapen*. Weinig gebruikelijk. Synon. **snorren**. || Hij zoekt altijd wat te snarren. – Vgl. *besnarrelen, snarrel, snaarderij* en *snarig*.

snarsig, bnw. *Vuil, smerig, vies*. || Wat 'en snarsig kind (*b.v. met een vieze neus*). 't Is 'en snarsig wijf (*dat er onooglijk en vuil uitziert*). – Evenzo in de Beemster waar men ook spreekt van: snarsig (d.i. *nat en vies*) weer (BOUMAN 99).

sneede, znw. vr.; zie *sneed*.

snee, znw. vr. en onz.; zie *sneeuw*.

sneed, znw. vr. *Sneede*. Tegenwoordig bijna verdrongen door de Holl. vorm snee. || Een sneed in iets maken. – Sneed is in het Stad-Fri. nog de gewone vorm.

sneedeel, znw. vr. In de houthandel. *Dunne deel die van dikkere planken is gezaagd*. || 8 Greene Sneedeelen, lang 12 voet, *Verkopings-Catal.* (West-Zaandam, a° 1770), Zaanl. Oudhk. – Ook in de samenst. sneeden-zagerij, *zaagmolen die dikke planken in dunnere zaagt*.

snees, znw. vr. (?) *Zekere landmaat, in grootte gelijkstaande met 20 □ roeden*. Thans alleen als historische term. || Na de ghedaen Stoelingh (is) bevonden, dat die van Crommenie ... in 't Vliets-endt ses-en-dertigh Morghen ende een half Madt ende twee snees overschieten, die geen Dijck ontfangen hebben, *Priv. v. Westz. 176* (a° 1604). – Ook hogerop in N.-Holl. is snees nog bekend. Een Schagense morgen werd gerekend op 3 geers, een geers op 12 snees. Reeds in de Middeleeuwen komt snese in N.-Holl. als landmaat voor (vgl. b.v. *Rek. d. Graf. v. Holl. 2, 246 vlgg.*); de grootte was steeds 20 roeden. Zie verder over het woord, dat ook

elders in de zin van *twintigtal* voorkomt, het *Gloss*, op de *Seghelijn v. Jherus*. (uitg. VERDAM) op snese, en FRANCK 915 op snees.

sneeuw, znw. vr. en onz. Daarnaast **snee** en zelden nog **snie**. Zie de wdbb. Gebruikelijker is het synon. **snouw**; zie aldaar. || De sneeuw jaagt. 't Snee op veel plaatse 3, 4 voet hoog, *Hs.* (10 Dec. 1774). – Het woord is ook elders in N.-Holl. onz. || Ghelijcken het snee soo wit is jou hals, HENDR. ALBERTSZ. (van de Rijp) in *Saender Bloeme-stralen* 63. Zyt ghy dan als de stenen, of is uw' hert soo kil als ysigh Snee, *N. Hoorns Speelwerck* (ed. 1732), 113. Ook bij HELMERS (b.v. *Ged.* 2, 156) vindt men nog; het sneeuw. In de fig. (dichterlijke) bet. van *wit haar* is het onz. geslacht het gewone. – Vgl. de samenst. **flapsneeuw**.

sneeuwen, zw. ww. Daarnaast **snieuwen**. Zie de wdbb. Synon. **snouwen**. || 't Begint te snieuwen. In het begin heeft het eenige tyt gevrooren zonder te snieuwen, *Journ. Jan Honig, Mrt.-Apr.* 1748.

sneeuwjagen, zw. ww., onpers. Daarnaast **sneejagen**. *Dicht sneeuwen* (Assendelft). Vgl. Ned. sneeuwjacht. || 'Et sneejaagde. – In Friesl. is sneejagen zeer gewoon.

Sneewis, (uitspr. *snévəs*), znw. Naam van een stuk weiland langs de Braakdijk bij het Kalf. || De Sneewis, *Verkoopbiljet* (a° 1879). In de *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.) heet het stuk: de snieves.

{p.418}

snel, znw. Het bnw. snel zelfstandig gebezigd. Bij vissers als benaming van zeker klein schaaldier, dat zich zeer snel in het water voortbeweegt. *Vlookreeft*, Lat. *Grammarus* (SNELLEN V. VOLLENHOVEN, *Gelede Dieren* 25). De snel vernielt de visnetten, voor zover die van hennep of katoen vervaardigd zijn, en voedt zich verder o.a. met dode vis. Als eigennaam, in verkl., in de zegsw. als Gauwtje er niet meer is, dan wor-jij Snelkje, ironisch gezegd tegen iemand die niet vlug is, of die zich niet haast. Ook elders in N.-Holl. bekend (HARREBOME 2, LXX). Vgl. een dergelijke zegsw. op **leperd**. – Over dokter Snel zie men op **dokter**.

Snelvoet, verdichte eigennaam in de uitdr. te jonker Snelvoet reizen, te voet gaan.

snepel, znw. vr. Als benaming van verschillende stukken land. Daar het woord wel een bijvorm is van snippel, waarschijnlijk ter aanduiding van lange, smalle, geheel door water omgeven stroken land, en dus hetz. als **flard** (zie aldaar). Thans onbekend. – Die tweebiende snepel, 195 (roeden); noch Jan Pietersz. snepel, 123; die grote snepel 262, die cleyne snepel 112 (roeden), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). De snepel (te Krommenie, in de Kerkbuurt), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 61. Het snepeltje (op het Kalf), *Polderl. Oostz.* (17de e.). – Zie **snepeling** en vgl. **Snipperveen**.

snepeling, znw. vr. Als naam van land in de ban van Westzaandam. Thans onbekend. Vgl. het o.a. bij VONDEL voorkomende snipperlingen voor *snippels, smalle repen* (ed. VAN LENNEP 10, 494), en zie verder **snepel**. || Die snepelingh, 434 (roeden), *Polderl. Westz.* IV f° 354 (a° 1649).

snerk, znw. vr. *Een vrouw die goed van zich afpraat, een bazig, vinnig wijf; ook een praatziek kind*. || Je benne 'en snek. – Het woord behoort bij het eertijds gebruikelijke snerken, pochen, praats hebben, snauwen. || Haer smetsen, haer roemen en snerken, COORNHERT, *Odyssea* 2, 68. (De vrouwen) die van daer met groot getier de arme dienstboden versnauwen en versnercken (HOOFT), *Schijnheyligh* (ed. 1644), 25. – Vandaar ook **snerk**, *bitse toespraak, hard woord*. || Een yder porren aen, die sacht, dees met een sneck, den bloode met een graeu, den will'gen met beloften, den stouten met een wenck, enz., WESTERBAEN, *Ged.* 1, 315. – Snerken is thans nog bekend in de zin van *pruttelen, een sissend geluid maken* (van gebrad, kokende brij enz.). Vgl. voorts Ned. snorken en Hgd. schnarchen. Zie ook FRANCK op snerken en snar, MOLEMA op snarren, pochen, KOOLMAN op snir(r)en, sissen en bits spreken. – Vgl. **snerkerig**.

snerkerig, bnw. *Bazig, vinnig, veel en luid pratende*; van vrouwen. Zie **snerk**. || Ze is wel wat snerderig, maar aârs mag ik 'er wel.

snert, znw. vr. Daarnaast **snirt**. *Erwtensoepp*. Schertsend ook wel genoemd **snert**, *hou je broek vast!* – Evenzo elders in de volkstaal; ook in de uitdr. *dat is maar snert*, voor *het heeft niet veel te betekenen*, inz. gezegd van wat een ander gesproken of geschreven heeft (vgl. **soep** als benaming voor iets dat flauw en onbeduidend is). – Ook Oost-Fri. **snirt** heeft dezelfde betekenissen. – Zie **snerten**.

snerten, zw. ww., intr. Daarnaast **snirten**. *Goed koken, door het koken zacht en gaar ("smeu") worden*; van groene erwten, waarvan men soep kookt. Zie **snerf**. || Die erten (*erwten*) snerten niet. Ortesoepp moet snirten. – Vgl. Oost-Fri. **snirtjen**, naast **snirren**, *sissen of pruttelen in de pan*.

snetel, znw. *Sleutel*. De vorm is thans onbekend, doch vgl. Ofri. **sletel** (VAN HELTEN, *Aofri. Gramm.* § 36). || 1667, den 12 Desember, betaelt aen Davit van een nieuwe sneetel ende van verstellen van het slot, 8-0, *Dijkb. Wormer*.

snidderen, zw. ww., intr. Daarnaast **snudderen** en soms **sniedereren**. *Sissen of pruttelen*, van spijs die te braden of te koken staat. Zie synon. op **sudderen**. || 't Spekvet staat lekker te snidderen. Toe de hemel van koper was, toe snudde de pan (*zegt in zeker ook elders bekend verhaal de papegaai om de keukenmeid te verklappen, die bij afwezigheid van haar meesters een koperen ketel over de papegaai zet om ongemerkt voor zich te kunnen koken en braden*). – Vgl. **opsnidderen**.

snie, znw. vr. en onz.; zie **sneeuw**.

sniel, znw. onz. *Zekere grassoort met harde, gegroefde, smalle bladen, die aan bossen groeit en ongaarne door het vee gegeten wordt* (Assendelft). Waarschijnlijk de *Deschampsia caespitosa*, elders **hondsbos** geheten (zie aldaar). || Er groeit veul sniel op dat land. – In Friesl. worden de zegge (*Typha minor*) en andere dergelijke waterplanten met lange, smalle bladen (gewoon *riet* enz.) **snielen** genoemd, terwijl deze in de Gron. Ommelanden (Haren, Paterswolde) **snêlings** heten (HALBERTSMA 692). In de *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 134 (a° 1344), worden stukken land genoemd, liggende tussen de Schie en de Goude, die Zeccamp, Bieze camp en Snelcamp heten. Waarschijnlijk steekt dus ook in deze laatste naam hetzelfde woord.

snierzel, znw. vr. Meestal in verkl. **snierzeltje**. *Kleinigheid, ziertje*. Synon. **snirs**. || Je krijg der gien snierzeltje van (*geen stukje, niets*). – Ook elders bekend, b.v. te Utrecht. Vgl.

besnierzelen.

sniesteren, zw. ww.; zie **snisteren**.

sniesterig, bnw. *Vies, smerig, nat*; van het weer. Synon. **miezerig**. || 't Is sniesterig weer vandaag (*als het voortdurend motregent*). In de Beemster (en evenzo te Zwolle) zegt men **sniesterig** (BOUMAN 97).

{p.419}

snieuwen, zw. ww.; zie **sneeuwen**.

snijbiet, znw. vr. *Zekere plant die in moestuinen gekweekt wordt, en wier bladeren in het voorjaar worden afgesneden en als groente genuttigd*. Lat. *Beta vulgaris, cicla* K. (VAN HALL, *Landh. Flora* 182). – Ook elders bekend.

snijden, st. ww. Zie de wdbb. || De wind snijdt zo lekker langs de glazen (*strijkt er snerpand langs*; vgl.: de wind snijdt me in het gezicht). Ook elders. – Zie ook **koppie snijden** op **kop** 3. – Vgl. **aansnijden**.

snijkoek, znw. m. *Zoetekoek; koek die aan plakjes gesneden wordt*.

snik, znw. bij molenmakers. *Zeker soort van beitel, met brede eg (sne), en een handvat waarin het ijzer rechthoekig bevestigd is*. De **snik** wordt gehanteerd op de manier van een bijl en dient vooral om molenroeden of andere zware stukken hout af te steken, wat met de bijl te

ruw zou gaan. Het werktuig heet daarom roedsnik. – Het woord is ook elders bekend (HALMA, WEILAND).

snikken, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook van een molen gezegd die uiterst langzaam maalt, bijna stilstaat. || De molen snikt.

snip (I), znw. vr. *Zeker soort van vaartuig, jaagschuit, kleine vrachtschuit*. || Er is 'en snip overzeild. (Zij verklaren dat zij) hebben gesien, dat 't genoemde schuytje of snipje vooruyt was, ... (en) dat datzelfde snipje of schuytje heen en weer gierde en telkens dwars afhield, *Hs. T. 31, f° 82 v°* (W.-Zaandam, a° 1741), prov. archief. – Elders in N.-Holl. vindt men ook snipschuit. || Van yder Schip dat van buyten alhier eyghen Waren komt laden ... sal ten behoeve van 't Binne-Schippers Gilde betaelt worden yder reys vier stuyvers, ende van yder Snip-schuyt twee gelijcke stuyvers, *Handv. v. Ench. 322 b* (a° 1664). – Het vaartuig zal wel genoemd zijn naar zijn spitse voorsteven; vgl. FRANCK op snip (*vogel met spitse bek*). – Ook vele molenschuitjes zijn snippen, nl. die waarvan voor- en achtersteven spits toelopen. Die met platte achtersteven heten gondel.

snip (II), in de uitdr. op snip malen (van molens), *malen met de zeilen op 1/8 na in top*. In dat geval is dus slechts een klein hoekje van het zeil weggeslagen. Snip zal dus ook hier wel hetzelfde woord zijn als snip I, doch in de zin van *afgesneden hoek, slip, punt*, die men o.a. ook in het Oost-Fri. vindt; vgl. KOOLMAN 3, 245.

snippel, znw. vr.; vgl. *snepel*.

Snipperveen, znw. vr. Naam van land te Westzaan. || Twee stukken weiland, genaamd Snipperveen.

snirs, znw. m. *Een kleinigheid, beetje, ziertje, snars*. Vgl. *snierzel*. || Hij weet er gien snirs van of (*ook*: je wete der 'en snirsie van, *heel weinig*). “Mag ik dat hebben (b.v. *van overgeschoten eten*)?” “Och kind, 't is de moeite niet: 't is maar 'en snirsie.” – Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 310).

snirt, znw. vr.; zie *snert*.

snirten (I), zw. ww.; zie *snerten*.

snirten (II), zw. ww., intr. *Doelloos en hinderlijk heen en weer lopen* (de Wormer). Zie synon. op *staarten*. || Wat loop-je weer te snirten; gaan toch zitten. – Ook te Krommenie bekend. – Vgl. *snirtgat*.

snirtgat, znw. onz. *Iemand die snirt* (de Wormer); zie *snirten II*. || Wat ben-je toch 'en snirtgat.

snisteren, zw. ww., intr. Daarnaast sniesteren. *Sissen*, van iets dat te braden staat. Zie synon. op *sudderen*. || Hoor dat vlees ers snisteren. Het vet sniestert in de pan. – Ook elders is snisteren bekend (HARREBOME 3, 88 en 168).

snobbelen (uitspr. *snòbbəla*), onpers., zw. ww. *Een gevoel van afgunst of spijt bij iemand opwekken*. || 't Ken me snobbelen, dat ik er niet bij ben. 't Snobbelt 'em, dat hij dat buitenkansje niet 'ehad heb. Dat mooie hoedje van jou heb me altijd 'esnobbeld.

snoek, znw. m. Zegsw. Hij is daar as 'en snoek op zolder, *hij is er niet op zijn plaats*. Ook: hij kijkt als 'en snoek op zolder, *hij kijkt zeer verbaasd*. – Vgl. verder *jager I* en *potlood*.

snoekpint, znw. vr.; zie *pint II*.

snoeptafeltje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook als schertsende benaming voor zeker soort van *pet met recht vooruitstekende klep*.

snoer, znw. onz.; vgl. *klinksnoertje*.

snoef (uitspr. *snòf*), znw. vr. Thans onbekende bijvorm van snuif, doch die blijkens de samenst. snoefmolen vroeger in gebruik moet zijn geweest. || Den 4 dito smorgens tusse half 3 en 5 uren is de snoefmoolen van Dirk Duyn “de Swart” verbrand, *Journ. Hoogeboom*, 4 Jan. 1729.

snoffen (uitspr. *snòffə*), zw. ww., intr. *Snuffen, door de neus ophalen* (gelijk verkouden mensen doen). In deze zin algemeen. || Snof zo niet, maar snuit je neus. – Ook: *ingehouden*

huilen, snikken, snotteren. || Loop niet zo te snoffen. Zo'n grote meid zit me deer nag te snoffen. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 99; *O. Volkst.* 2, 176).

snofmolen, znw. m.; zie *snof*.

snokker, bnw.; zie *snukker*.

snollebol, znw. m. en vr. Vleiwoordje voor een *lief kind*. || Me snollebol. – Evenzo elders in Holl. Het woord behoort bij *snol*; vgl. *poet*.

snor (I) (uitspr. *snòr*), znw. – 1) *Zeker speeltuig van jongens, dat een snorrend geluid geeft; snorrebot, gonzer.*

2) *Snorrewagen, rijtuig dat met kermis of op andere feesttijden heen en weer rijdt om pleiziergangers voor een kleinigheid te vervoeren.* || We gane mit de snor nê huis. – Te Oostzaan heten de *hondekarren* *hondesnortjes*. Vgl. *snorren I*.

3) *Linnen vrouwenmuts met brede naar boven*

{p.420}

omgevouwen tippen (wuken). Zij worden bij het werk gedragen, ter vervanging van de kap, doch raken thans uit de mode. || De meeste vrouwen (*er is hier sprake van de dames*) ... staan vroegtijdig op, en komen, niet met hare kostbare hoofdhulsels (*de kap*), maar met hare zoogenaamde *Snorren* (eene soort van morgenmutsen) te voorschijn, *Karaktersch.* 269 (a° 1816). – Ook de *nachtmuts* heette vroeger *snor*. Vandaar dat men met een woordspeling zei: De vrouwen gaan met een snor naar bed (V. GEUNS, *Zaandam* 409). Ook kleine kinderen hadden altijd een snor op, met plooitjes, die er met een mes in werden gemaakt.

snor (II) (uitspr. *snòr*), znw. onz. Verkleinw. *snortje*. *Beuzeling, snorrepijperij, prul.* || Wat 'en snor is dat! (*van iets dat voor niets te gebruiken is.*) De kamer staat vol snorren. Snortjes voor de schoorsteenmantel (*vaasjes, beeldjes enz.*). Wat heb ik an dat snor (*of: zo'n snor*). – Het woord behoort bij *snorren, kafen*; vgl. *snaarderij*.

snorlie (uitspr. *snòrlie*), znw. *Koffie, met melk en suiker opgewarmd* (Zaandijk). Soms ook: *versgezette koffie.* || Hè, zo'n koppie snorlie kroelt in de buik.

snorren (I) (uitspr. *snòrrə*), zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *rijden met de snor*. Zie *snor I*, 2. || Op Pinkster snorren ze van de Dam nê 'et Mallegat (te Zaandam). – Ook elders bekend.

snorren (II) (uitspr. *snòrrə*), zw. ww., trans. *Wegkafen, gappen.* || Er valt hier niets te snorren. – Met een schertsende toespeling op *snor, knevel*, zegt men tegen iemand die vroeg een snor draagt: Stelen mag niet meer, wel snorren. – Het woord is ook in de Beemster bekend (BOUMAN 99). Vgl. Ned. *iets* (of *iem.*) *opsnorren, opzoeken, opsporen.* – Ook: *handelen, zaken doen.* || Bij de verkopig viel voor ons uitdragers niks te snorren; de Joden kochten alle mooie stukken. – Ook elders bekend.

snot, znw. onz. Zie de wdbb. – In verkl. *snotje* in de zin van *neus*, in een paar uitdrukkingen. *Iets in het snotje hebben, er de lucht van hebben, het in de gaten hebben.* || Wacht maar, ik heb 'et wel in 't snotje, dat je me verniggelen (*beetnemen*) wille. We hebben je in 't snotje, hoor! Ook elders bekend, wellicht algemeen. – *Iemand voor 't snotje houden, hem bij de neus nemen, voor de gek houden.*

snotbiebel, znw. m. Ook **snotbriebeel**. – a) *Snotneus, vieze neus.* || Veeg je snotbriebeel of. – b) Als scheldwoord. || Lillike snotbiebel.

snotdorrel, znw. m. *Neusvuil, snot.* Zie *dorrel*.

snotend, znw. onz. Bij timmerlieden. Benaming voor *de puntig toegehakte uiteinden van een balk enz., meestal met gaten er in voor de koppeling der balken bij het vervoer uit Duitsland.* Deze *snotenden* worden afgezaagd, of, gelijk de term luidt, de balk wordt "gesnoten"; vgl. de wdbb. op *snuiten*. || Zaag de snotenden er maar of. De snotenden zitten der nag an.

snotgootje, znw. onz. *Het kuiltje, keepje in de bovenlip.* || 'En snotgootje staat zo lief bij 'en klein kind.

snotkiekel, znw. m. Scheldwoord. *Snotneus*, *snotjongen* (de Wormer). Vgl. **kiekel**. || Zo'n snotkiekel.

snotkoker, znw. m. *Snotneus*. Vooral als scheldwoord. || Lillike snotkoker! Snotkoker van 'en jongen! – Ook elders in gebruik. – Ook in 't algemeen: *neus*. || Ik zel me snotkoker ers vegen.

snotlap, znw. m. Benaming voor de *lappen die de knechts in de molens des winters om hun handen en polsen wikkelen, voor de koude, en waarmee zij ook langs hun verkouden neuzen strijken*.

snotneus, znw. m.; vgl. *Jan Snotneus* op *Jan*.

snow, znw. vr. Daarnaast **snuw**. *Sneeuw*. || Deur de snow loopen. De wint N.W., snow en een zeer sterke wint, *Journ. Caeskoper*, 30 Dec. 1684. Geen tijdt, dan alleen de Hoy en Oogstmaanden ... en laat (toe) ... op (den berg) te klimmen, mits een eeuwige dicke snow die 'er op onthout, *Reys na de Oost-Ind*. 1 v°. – Zie **snowen**.

snowen, onpers., zw. ww. Daarnaast **snuwen**. *Sneeuwen*. || 't Heb vannacht 'en voet dik 'esnouwd. 't Begint 'en bietje te snuwen. Snaght snoudet vrij veel, *Journ. Caeskoper*, 27 Dec. 1672. Doen wy (t.w. *schaatsenrijders*) doen van Alcmaer af waare, begoste snowen, *ald.*, 19 Dec. 1676. – Evenzo elders in N.-Holl. || Daar woei een Ooste wind, die bragt een groote koude, de waters vrooren dicht, hoe wel het niet en snoude, *Chron. v. Schagen* 52. Vgl. bij BREDERO, *Werken* 3, 204: besnuwt voor *besneuwd*. Ook in het Mnl. vindt me snowen. – Vgl. **snow**.

snudderen, zw. ww.; zie **snidderen**.

snuif, znw. vr.; vgl. **snoef**.

Snuiversloot, znw. vr. Naam van een sloot onder Krommenie, achter de R.K. kerk. Zo genoemd naar de voor enige jaren verbrande snuifmolen de Vrijheid, die steeds de **Snuiver** werd genoemd en die aan deze sloot stond.

snuiving, znw. vr. *Tocht, trekking*. Van Ned. snuiven. || Die heester staat altijd op de snuiving van de wind (*op een tochthoek in de tuin*).

snukker, bnw. Daarnaast **snokker**. *Snugger, vaardig*. Vaak ironisch. || Je benne 'en snukkere ziel (*gezegd tot iemand die onhandig of dom handelt*). Dat's ok snokker: deer gaan ik uit om 'en rekening te betalen, en ik leet 'et geld thuis leggen. – **Snokker** is ook elders in N.-Holl. bekend (*Hs. Kool*) en komt ook bij oudere schrijvers voor. – Vgl. **opsnukkeren**.

{p.421}

snuw, znw. vr.; zie **snow**.

snuwen, zw. ww.; zie **snowen**.

soep, znw. vr. Zie de wdbb. – 't Is niet veul soeps, *niet veel zaaks, het heeft niet veel te beduiden*. Ook elders in gebruik.

soepoog, znw. onz. *Leepoog*. || Hij heb soepogen.

soezelig, bnw. *Soezerig, duizelig, suf*. Vgl. Ned. soezelen. || Ik wor er soezelig van. (*b.v. van grote drukte*). Ik ben zo soezelig in me hoofd van die kinine. – Vlg. **gesoezel**.

sok, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Hij zet de sokken erin, *hij maakt benen, zet het op een lopen*. Elders zegt men ook hij zet hem de sokken voor, *hij geeft hem van katoen, hij is een en al ijver voor die zaak* (HARREBOME 2, 281 a). – Vgl. **lulsok**, **zeursok**.

soldaat, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als de benaming voor *een ouderwetse, lange en smalle staanlamp van porselein*. Zo genoemd omdat de stijve houding aan een soldaat doet denken. || Zet de soldaat op tafel. – Evenzo voor *een ouderwetse kolomkachel*. || Maak de soldaat maar an. – In verkl. soldaatje, *koffie en melk door elkaar gekookt, leut*. || We zellen 'er maar 'en soldaatje van maken. – Vgl. verder wiptem soldaatje op **wiptem** en 't moet ruiteren of soldaten op **ruiteren**.

sommerzager (uitspr. *sømmərzagər*), znw. m. Thans ongebruikelijke benaming voor een *zaagmolen die balken zaagt*. Van Ned. sommer, *balk*; zie de wdbb. || Een ... houtzagers

Moolen, genaemt de Valk, zynde een Dommekragt of Sommer Saeger (te Zaandam, a° 1749), *Advert. Amsterd. Cour.* – Eertijds ook elders. || Beschrijving van een zeskant Sommer of Balk-Zaag-Moolen, ... staande buyten Amsterdam, *Groot Volk. Moolenb.* I, 1 a.

somp, znw. vr.; vgl. **rietsomp**.

sond (uitspr. *sònt*), bijw. en voegw. – 1) *Sinds, sedert*. || Hij heb eerguster 'en boek 'ehaald; aârs het-i hier sond niet 'eweest. Ze is hard of'etakeld, sond da'k 'er voor 't laatst zag. Ik heb em niet 'esproken, sond-i te Amsterdam weunt. Sond eergusteren is-i ziek.

2) *Middelerwijl, intussen*. || Ik gaan effen 'en boodschap halen, zet jij dan sond koffie (*of*: Zet jij sond koffie, dat ik uit ben). – Elders (b.v. op Schouwen) wordt ook sedert in deze zin gebruikt.

De vorm sond is ook elders in N.-Holl. bekend (*O. Volkst.* 2, 176); alsook in Friesl. (EPKEMA 438; *Sch. t. W.* 2, 237). In Oost-Friesl. hoort met sünd (sünt) naast sind (KOOLMAN 3, 184). Ook in het Mnd. staan sunt en sint naast elkaar. – Vgl. **swens**.

sop, znw. onz. en vr. Zie de wdbb. – a) Onz. *Sap, vocht, nat*. Vgl. **knokkeltjessop**, **peremesop**, alsmede **soppelorum** en SOPPEN. – b) Vr. Vaak in samenst. broodsop.

Broodpap, in water of melk geweekt en gekookt brood. In vele gezinnen werd vroeger op tweede Kerstdag sop gegeten, die dan wat smakelijker werd toe bereid, o.a. door toevoeging van appels. – Zegsw. 't Is er sop in een bedspan en boter in een test, gezegd van *een huishouden waar het zeer slordig toegaat*.

soppelorum, znw. *Sop, sap, vloeibare spijs*. || Ik wil nog wel wat soppelorum (*b.v. nat van gestoofde peren*). – Reeds KIL. vermeldt "soppelore, sorbile, cibus sorbilis". – Ook bij andere in scherts gevormde woorden vindt men de uitgang -(l)orum. Zo bij Zaans kastelorum voor *kastelein*. Elders hoort men (kwibus) kwastelorum als scheldnaam voor een malle *kwast*. Bij LANGENDIJK, *Ged.* 2, 243 komt knuppelorum voor in de zin van *ransel, slaag*. Vgl. verder de geslachtenamen Stikkelorum, Stekelorum, Springorum en Oculorum, waarvan de oorsprong onzeker is. Evenzo hoort men in de Hoogd. volkstaal buckelorum, naast buckel, *bochel*.

sopperen, zw. ww., intr. *Te ruim zijn*; van kledingstukken die niet passen. || Die broek soppert. 't Staat zo raar, as je kleren sopperen. Ik ben zo mager 'eworre, dat al me goed me soppert. – Vgl. **sopperig I**.

sopperig (I), bnw. en bijw. *Ruim, niet sluitend*; van kleren. Synon. **sjokkerig**. || Zo'n sopperige broek wil ik niet an. – Wat zie je goed sopperig.

sopperig (II), bnw. Zie de wdbb. – Ook van de grond. *Dras, nat, week, zodat men er in wegzinkt*. || Wat is dat land sopperig 'eworre deur al die regen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 100) en in Friesland.

souwen, zw. ww. In de Wormer gebruikelijke vorm voor sjouwen. Zo ook zegt men daar souwerman, op de souwtjes lopen (*los werk zien te krijgen*), enz. – Vgl. *Taal en Lett.* 1, 247 vlgg.

spaad, znw. vr. Thans verouderde vorm voor spade, spa. – Vandaar spaadgestoken voor spagestoken, d.i. *geabandonneerd*, van land waarin door de eigenaar een spade gestoken werd, ten teken dat hij er afstand van wilde doen aan ieder die door de spade er uit te trekken toonde het land met de daarop rustende dijkslasten te willen aanvaarden. Zulk waardeloos land werd dan meestal door de dijkgraaf voor de gemeenschap aanvaard. Vgl. DE VRIES, *Dijks- en Molenbest.* 334. || Publieke verhuuringen vande spaetgestoken landen, gelegen in den Banne van Wormer, *Hs.* (a° 1755), archief v. Wormer. – Zulk spagestoken land heet spaadland, zo b.v. in genoemd *Hs.* van 1755 (Spaetland). Vgl. ook **Spa-ven**, als naam van een stuk land te Wormerveer, in *Polderl. Westz.* V f° 638 (begin 18de e.).

spaadland, znw. onz.; zie **spaad**.

spaak, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook hetzelfde als **bolspaak**; zie aldaar en vgl. **spaakwig**, **spaakwouter**. || 2 Boeken Stuitnoten, 10

{p.422}

Spaakwiggen, 1 Esken spaak, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

spaaktouwtje, znw. vr. Aan molens. Hetz. als **molenaar**tje; zie **molenaar**, b.

spaakwig, znw. vr. In molens met stampers. *Wigvormig stuk hout waarmede de spaken van de wentelas worden bevestigd.*

spaakwouter, znw. m. Bij molenmakers. *Woutermannetje dat de spaakwiggen belet los te gaan.* Vgl. **wouter**. || 5 Boeken spaakwouters, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk.

spaan, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *een borrel.* Kom, lêten we nag ers 'en spaan nemen. Hij ken heel wat spaantjes op. In deze zin ook elders bekend. – Zie de samenst. **boterspaan**, **schotspaan**, en vgl. **ratelspanig**.

spaander, znw. vr.; vgl. **roeispaander**.

Spaans, bnw. Vgl. *de Spaanse tweemaad* op **mad** 2. – Zegsw. 't Gaat er Spaans-Pools bij langs, 't is een Spaans-Poolse boel enz., gezegd als het ergens zeer onordelijk toegaat. – *Dat is Spaans-Poolse en malkwieris*, schertsend gezegd als iemand bij het dammen recht slaat.

spaarwaterskan, znw. vr. *Aarden kruik van een liter inhoud, bierkruik.* (Zaandam.) || Geef ers 'en spaarwaterskan an.

Spaltgers, znw. Naam van land in de ban van Oostzaanden op het Kalf. Thans onbekend. || De Spaltgers (Spaltgarts, in de spalgars), *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.).

span, znw. onz. *Het touw waarmee de poten van de koe bij het melken worden vastgebonden.* Synon. **spantouw**. Zie **spannen**.

spanbotten (uitspr. *spanbòttə*), zw. ww., intr. Een wijze van knikkeren, waarbij de twee spelers na elkaar een knikker tegen de muur werpen, en de tweede moet trachten zijn knikker zó dicht bij die van de eerste te doen rollen, dat hij beide met de uitgestrekte hand kan bespannen. In dat geval is hij winnaar. Als bij dit spel de knikkers zo ver van elkaar komen te liggen, dat de jongen ze bijna bevatten kan, laat hij zijn hand even verspringen en zegt: *vaders handje mag* (d.i. ik mag het span van mijn hand wel iets vergroten). Soms ook wordt met centen of rinkels in plaats van met knikkers gegooid. Het spel wordt ook wel **spanbot** (znw.) genoemd. – Vgl. **schietbotten** en **botten**, alsmede **spanklap**.

spanhout, znw. onz. In houtzaagmolens. *Hout, dat men tussen de zagen plaatst, wanneer deze in het zaagraam gespannen worden, om daardoor de zagen op een bepaalde afstand te houden en de balken enz. op de verlangde dikte te kunnen zagen.*

Spanjaard, znw. m. Evenals **Spanjool** een der scheldnamen voor de inwoners van Assendelft; een herinnering aan het feit dat dit dorp in de vrijheidsoorlog de zijde van Spanje hield, terwijl de andere dorpen op de hand van Sonoy waren. || Geef die Spanjaard op zen kop! Lillike Assendelver Spanjool! – De **Spanjool** is ook de naam van een zeker stuk land te Zaandijk. – Vgl. **Spanje**.

Spanje, eigennaam. Ook als scheldnaam voor het dorp Assendelft. Zie **Spanjaard**. || Ik gaan nê Spanje.

Spanjool, znw. m.; zie **Spanjaard**.

spankeren, zw. ww., intr. *Hard lopen.* Zie synon. op **kielen II**. || Kijk die ers spankeren. – Vgl. Mnd., Nnd. **spenkeren**, o.a. *vrolijk heen en weer lopen, rennen, springen* (LÜBBEN 4, 317; *Brem. Wtb.* 4, 944), Oost-Fri. **spenkern**, **spenkelen**, *in het rond spatten, rondvliegen, beweeglijk en rumoerig zijn, wild lopen en springen* (van kinderen), enz. (KOOLMAN 3, 272), Saterlands **spankerje**, *in het rond doen spatten* (EHRENTAUT, *Fri. Arch.* 2, 221), Noord-Fri. **spanken**, *met trotsheid de benen zetten onder 't gaan* (OUTZEN), enz. Vgl. ook VERDAM in *Versl. en Meded. K. A., afd. Letterk.*, 3de R. XII, 137 vlgg. (over Mnl. **spinken**, **springen**).

spanklap, znw. Zeker kinderspel dat gespeeld wordt met rinkels (*stukjes blik met een gaatje*). Zie de beschrijving op **rinkelen** 1, b en **spanbotten**. – **Span** in **spanklap** zal wel de stam van

spannen zijn, evenals in spanbotten. Eertijds komt span echter ook voor in de zin van *rinkel*; vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 186 a: “*Bractea, tenuis lamina, et dum plicatur crepitans*, Al(amannis) blach, B(elgice) bleck, spanneken.”

spannen, st. ww. Zie de wdbb. en vgl. **span**, **spanbotten** en **spanklap**. – Ook van het *vastbinden der poten van een koe* vóór het melken. || Je moete de koe eerst spannen. Vgl. **span** en **spantouw**. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 100) en in Friesl.

spanstok, znw. m. In verfmolens. *Een stok, die door de builkist steekt en aan de buil is bevestigd, en die de buil in een schokkende beweging brengt, doordat de kegels van de kegelspil er telkens tegen slaan.*

spantouw, znw. onz. *Het touw waarmee de koe gespannen wordt.* Synon. **span**. Zie **spannen**. || Een *Egge Hantjes* was met zen Meidt in 't Velt te melken ... *Egge* seide, Maak het spantouw los en laat de Melk staan, *enz.*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 600. – Ook elders in Holl., Friesl. en Oost-Friesl.

sparen, zw. ww.; zie een zegsw. op **beurs**.

spat (I), znw. vr. Daarnaast soms **spet**. *Opgespatte druppel vocht, modder enz.* Zie de wdbb. || Pas op, dat je gien spetten verf op je goed krijg(e *krijgt*). – Ook: een spatje voor *een borrel*. Evenzo elders. || Hij houdt wel van 'en spatje.

spat (II), znw. vr. Zie de wdbb. – De spat opnemen, *snel gaan lopen, aan de haal gaan*. || Toe 'et begon te regenen, nam-i de spat op; ik kon 'em temet niet bijhouwe.

spatbord, znw. onz. In een koestal. *De plank*
{p.423}

die achter de groep is aangebracht voor het spatten van de drek. Vgl. **bord I**.

spatpen, znw. vr. In de huis- en molenbouw. *De uitstekende pen onder aan een stijl of stut, die in de vloer enz. wordt ingelaten en die dient om het uitspatten van de stijl te voorkomen.* – Ook elders bekend; vgl. V. LENNEP, *Zeemanswdb.* 206.

spatpengat, znw. onz. *Het gat in een zolderdeel enz., waar de spatpen in komt te rusten.* Zie **spatpen**. || Gaan eerst maar de spatpengaten hakken.

spatrecht, bnw. en bijw. *Lijnrecht*. || Die lijn is spatrecht. De weg loopt spatrecht.

spatten, zw. ww.; vgl. **uitspatten**.

spattert, znw. m. – 1) *Een veren pen die slecht versneden is.* Thans verouderd.

2) Als naam van een oliemolen te Wormer, die vroeger waarschijnlijk als watermolen dienst deed en dus genoemd kan zijn naar het spatten van het uitgemalen water. || De Spattert.

3) *Een erwt, die niet gaar wil koken, en die wanneer men hem tussen de vingers knijpt in twee helften uiteenspat.* || Er loopt 'en spattert onder de groene (*er is een enkele verkeerde erwt bij*).

Spa-ven, znw. vr.; zie **spaad**.

speelman, znw. m. Daarnaast **speulman**. Zegsw. De speulman zit (nog) op het dak, soms met de toevoeging: en botertje tot de boôm, gezegd van jonggetrouwen, die het huwelijk alleen nog maar van de aangename kant kennen. – Ook elders bekend; vgl. HARREBOMEË 1, 118. **speels**, bnw. en bijw. Daarnaast **speuls**. Zie de wdbb. || Een speulse jonge hond. – Ook elders in deze vorm.

Speelven, znw. vr. Naam van een stuk land in de polder Wormer. Vgl. **ven**. || De Speelven.

speen, znw. vr. en onz. Zie de wdbb. – Zegsw. Hij leit an 't voorste speen, gezegd van een kind dat boven de andere wordt voorgetrokken.

speer, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *de scherpe, met gif gevulde, uitstekende punt op de rug (en een kleinere op de kop) van een pieterman*. || De vissers passen op, dat ze gien steek krijgen mit de speer van 'en pieterman. – Zo ook elders in N.-Holl. || De Vischmoeyen zullen hier ter Stede geen Pieterman-visch ter Markt mogen brengen, ten sy deselven het Hoofd en de Speer eerst afgesneden zijn, *Keuren v. Beverwijk* 4, no. 118 (a° 1700).

speetland, znw. onz.; zie **spitland**.

spek, znw. onz. Zegsw. Zo loof as gespogen spek, *uiterst vermoeid*. Vgl. TUINMAN, *Spreekw.* 1, 108.

spekkebijter, znw. vr. Ook **spekmof** en **spekvaar**. Benaming voor zeker *vliegend insect*, Lat. *Tipula* (SNELLEN V. VOLLENHOVEN, *Gelede Dieren* 493). – Elders (in Gelderland?) **spekdief** genaamd (*Noord en Zuid* 3, 316).

spekkoek, znw. m. *Spekpannekoek*. – Zegsw. Dat moet je bewaren as spekkoek, *bewaar het zorgvuldig* (meestal ironisch).

spekkoper, znw. m. Zegsw. Dat's een spekkoper, *hij heeft geluk in zijn zaken*. – Ook: hij is een behouden spekkoper, *hij is er weer bovenop, boven Jan*. – In Gron. is een hijle (hele) **spekkoper**, *iemand die voornaam voor de dag komt, die goed gekleed is* (MOLEMA 394 b; ook HARREBOME 1, 435 b).

spekmof (uitspr. *spekmòf*), znw. m.; zie **spekkebijter**.

spekvaar, znw. m.; zie **spekkebijter**.

spekzoodje, znw. onz. Ook wel alleen **zoodje**. *Afval van varkensvlees, met zwaard en beenderen* (Zaandam). || Haal ers 'en spekzoodje.

spel, znw. onz. Daarnaast **spul**; mv. **spullen**. Zie de wdbb. || 't Is of 'et spul spreekt (*gezegd als alles tegenloopt*). Een goed spul (b.v. *bij het kaartspelen*). Er stane drie spullen op de kerremis. – Ook: *gerei, dat wat men gebruikt*; in versch. opvattingen. In deze zin nooit **spel**. || Berg je spullen maar op (*gereedschap, naaiwerk enz.*). Ze heeft 'er beste spullen an (*haar schoonste kleren en sieraden*). Een mooi spultje (*een fraai paard en rijtuig; of een goede boereplaats*). – Ook: *moeite, overlast enz.* || Spul met iemand hebben. Pas maar op, aârs krijg-je der nag spul mee. Spul maken (*ruzie zoeken*).

Evenzo in samenst.: **peerdespul** (*paardenspel*), **spullebreker** (*spelbreker*), **spullebaas**, **spullekerel** (*kermisman*), **spullekiekie** (*kijkkast, kijkspelletje*), enz. – Vgl. **bijspul** en **dopjesspel**. – De vorm **spul** is ook elders bekend (VAN DALE; MOLEMA 565 b; GALLÉE 42 b; OPPREL 84 b, enz.). – Zie een zegsw. op **baas**.

speldje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *broche*. || Een juwelen speldje. Je speldje is los, anstonds strooi (*verlies*) je 'et. – Evenzo in het Stad-Fri. **speltsje**.

spelen, zw. ww. Daarnaast **speulen**. Zie de wdbb. – Zegsw. Op zien komen spelen (met klemtoon op *komen*), *een afwachende houding aannemen*. Ook elders bekend. – Zie een zegsw. op **brief** en vgl. de samenst. BELDERSPELEN en **opspeulen**.

spet, znw. vr.; zie **spat I**.

speulen, zw. ww.; zie **spelen**.

speuls, bnw.; zie **speels**.

speuren, zw. ww.; intr. *In het oog vallen, helder afsteken*; van kleuren. Synon. **spinken**. || Ik wil geen rood lint op me hoed hebben; dat speurt zo. – Ook elders in N.-Holl. (BOUMAN 101). – Vgl. **afspeuren**, **speurig** en **speurtje**.

speurig, bnw. en bijw. *Opzichtig van kleur*. Zie **speuren**. || Speurig lint. Een speurige japon. Wat is die vorf speurig. – Ze is altijd zo speurig 'ekleed. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 101). || Over deeze slippen hebben zy boven op de Borst, wanneer ze zig opschik-

{p.424}

ken, ook nog wel een speurig Strikje, of Lintje, dat de vermogenden somtyds met een Goud Gespje versieren, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 986.

speurtje, znw. onz. *Iets dat speurt*. Zie **speuren**. || Ik hou wel van 'en speurtje (*ik mag heldere kleuren wel*). Met 'en bruiloft moet je toch 'en speurtje hebben (*iets kleurigs in de kleding*). Ik kon er (*nl. in een modewinkel*) niks as speurtjes krijgen (*dingen die wat tonen, maar die niets zijn en spoedig lelijk worden*).

spichteren, zw. ww., intr. *Een stevige borrel drinken* (Westzaan). || Hij ken behoorlijk spichteren. De vent spichtert wel genoeg. We hebben goed 'espichterd.

spie, znw. *Geld*. || 'k Moet van de week wat zuinig an, want ik heb niet veel spie.

spiechtig, bnw. *Spiechtig, lang en smal*. Synon. **slieterig**, **spierelig**, **spirrelic**, **sprielig**, **sprieterig**, **sprietig**. || Spiechtige vingers. Ze is wel groot, maar spiechtig.

spiegel, znw. m. Zie de wdbb. – In molens. *De balk waarin het steenspil van boven is bevestigd en draait*. – Vgl. de samenst. **damspiegel**.

spiegelklamp, znw. m. Bij timmerlieden. *De klamp die, evenwijdig aan de dwarsklampen, dwars over het midden van een deur wordt aangebracht, tussen de beide langsklampen*. || De deuren voor de bedsteden en kasten ... zullen met dwars- en spiegelklampen opgeklampt worden, *Hs. bestek* (Wormerveer, a° 1861).

spier (I), znw. In de uitdr. *in de spier zijn, druk bezig zijn, aan het werk zijn*. || Ik ben de hele dag in spier 'eweest (b.v. *bij een brand*). – Soms ook: Hij is met dat meisje in 't spier (*met haar aan 't "scharrelen", aan 't vrijen*). – **Spier** zal hier wel opgevat moeten worden in de gewone zin van *musculus*; vgl. de synon. uitdr. *aan de pees moeten*.

spier (II), znw. vr. *De lange, taaie, in knopen verdeelde wortel van het riet, die uit de grond getrokken wordt, en, als hij rijp en wit van kleur is, door kinderen als lekkernij wordt gegeten*. Vgl. **spieren**. || Spieren trekken. – Gewoonlijk in de samenst. **rietspier** (zie ald.). Evenzo elders in N.-Holl.; reeds bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 90 b: "*Arundinum oculi vel bulbi*, B(elgice) Rietspiere, spieren *Hollandis*", en vandaar bij KIL.: *rietspiere, bulbus arundinis*.

spier (III), znw. vr. In de houthandel. *Een lange, dikke spar*; van glad hout met weinig kwasten. Zowel in de huisbouw, als op schepen gebruikt. || Aan Dirk Pietersz. voor 36 spieren, die onder de toorn steken, en 29 stokke (*heistokken*), f 83: 13, *Hs. kerkbouw* (Zaandijk, a° 1685), Zaanl. Oudhk. – Zo ook elders in N.-Holl., Friesl. (HALBERTSMA 971) en Gron. (MOLEMA 395 a). – Vgl. **spierglad**, **spiergoot**, **spiernakend**.

spierelig, bnw. Daarnaast **spirrelic** en (door volksetymologie) **spieringig**. *Lang en dun, smal*. Zie synon. op **spiechtig**. || Wat 'en spierelig ventje.

spieren, zw. ww., intr. *De rietspiere uittrekken*. Zie **spier II**. Iets dat herhaaldelijk bij keur verboden werd, omdat daardoor het riet om de landerijen vernield wordt. || De jongens benne an 't spieren. En sal daer niemant in anders landt mogen spieren, buyten noch binnen (*keur v. Oostzaanden*, a° 1644), LAMS 723. – Evenzo elders in Noord-Holl. || Noch sal niemant hem vervorderen te spieren, 't zy jonck ofte oudt, achter ofte voor yemants lants, op de boete van 6 stuyvers (*keur van Akersloot*, a° 1661), LAMS 485. Item, niemand zal mogen Spieren aan eenige Oevers die uitwassen ofte nieuwe Aanwassing ofte Aanmakinge binnen Waterland, op de boete van twee pond, *Keuren v. Waterland* 27 (a° 1673).

spierglad, bnw. *Zo glad als een spier*. Zie **spier III**. || Die plank is spierglad. Een spiergladde deel.

spiergoot, znw. vr. Bij timmerlieden. *Een goot, gemaakt van een doorgezaagde spier*; gelijk b.v. dakgoten, die van glad hout moeten zijn om niet te lekken. || Een spiergoot maken.

spieringig, bnw.; zie **spierelig**.

spiernakend, bnw. *Spiernaakt, geheel naakt*. Zie **nakend**. || Hij was spiernakend. – Ook elders bekend.

spies, znw. *Olielampje, waarvan het oliepotje in een glas hangt*. Aldus volgens *O. Volkst.* 3, 45; het woord schijnt thans echter onbekend te zijn.

spierterig, bnw. Hetz. als **spiechtig**; zie aldaar.

spiezen, znw. mv.; in de uitdr. *in de spiezen, in de gaten, in de kijkerd, in het oog*. || Ik had 'et al lang in de spiezen. Toe-i dat in de spiezen kreeg, was er gien houwe an. – Ook elders in de volkstaal gewoon.

spijen (*spooeg, 'espoge*), st. ww., intr. Daarnaast te Oostzaan en in de Wormer **spijgen**.

Spuwen. Zie de wdbb. – Zegsw. *Spijers zijn dijers, spuwende kinderen, groeiende kinderen*.

Ook elders bekend (WEILAND; HARREBOME 1, 132). – Soms ook: *braken, overgeven*. || Ze hebben 'em wat 'egeven om te spijen (spijgen).

spijgen, st. ww.; zie *spijen*.

spijgje, znw. onz. Bij timmerlieden, zadelmakers en leerbewerkers. *Soort van schaafbeitel met twee handvatten*; ook *horletoet* genaamd (zie verder aldaar). – Elders heet een dergelijk werktuig *speekschaaf*, in het Hgd. *speichenhoben*; zie KUYPER, *Technol.* 1, 739.

spijker, znw. m. Zie de wdbb. – Men onderscheidt de spijkers in *taaie* (met grote platte kop) en *brosse* (met kleine stompe kop). Naar de zwaarte worden deze in soorten verdeeld. De kleine heten bij de *taaie* *schotspijkers* en *nagels*, bij de *brosse* *duikers*, en worden bij het gewicht verkocht. De grotere soorten gaan per stuk en zijn zowel {p.425}

taai als *bros* verkrijgbaar. Opklimmend naar de grootte dragen zij de naam van *lasijzers*, *drielingen*, *enkelden*, *basterden*, *dubbelden*, *bandnagels*, *vijfduimers*, *zes-*, *zeven-* tot *twaaifduimers*. Voorts heeft men nog *taaie zwenen*. – *Zij heeft in een spijker getrapt, zij ligt in het kraambed*. Ook elders bekend.

spijkerband, znw. m. *Dunne ijzeren reep, die onder de lopers van een slede wordt gespijkerd om het glijden te bevorderen*. Synon. **sleesband**. || De iene spijkerband van me sleesie is los.

Spijkerboor, znw. vr. Naam van een water en een daarbij gelegen gehucht aan het noordelijkste punt van de ban van Jisp, tussen de Beemster en de Starremeer. || We benne op schaatsen na Spijkerboor 'eweest. – Spyckerboor, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. Van Alkmaar langs de *Schermer* tot *Knollendam*, en deur 't *Spykerboorts-gat*; van 't *Spykerboorts-gat* langs de *Beemster* tot *Purmerend*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 607. – Ook elders zijn wateren die *Spijkerboor* of *Boor* heten. Zij zijn zo genoemd naar hun vorm, die aan een boor doet denken; vgl. b.v. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 6, waar men tussen Medemblik en Hauwert enige zig-zag-lopende water vindt die *Boor* heten, en een ander, in de vorm van een omslagboor, *Spijkerboor* genaamd. – Ook in straatnamen vindt men het woord; vgl. b.v. de *Spijkerboorsteeg* te Leiden.

Spijkercamp, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft, in 't Hornweer. || Die Spijkercamp, *Polderl. Assend.* I f° 100 r° (a° 1600). Jan Engelsz., Spijkercamp aenden dijk, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

spijn, znw. onz. *Spinde, kastje tot berging van het ontbijtgoed*. Weinig gebruikelijk. || Zet 'et brood maar in 'et spijn. – Bij vissers wordt ook een *lade tot berging van kleine benodigdheden voor de visserij*, in de botters, aldus genoemd. – De vorm *spijn* is ook elders in N.-Holl. bekend (BOUMAN 100), alsmede in Friesl.

spikkel, znw. Alleen in de uitdr. *spikkel op iets hebben, iets met welgevallen zien, er zijn vermaak in scheppen*; ook wel: *zin in iets hebben*. || Ik heb er spikkel op, zo glunder as dat bruidje zit te kijken. – De kinderen hebben toch zo'n spikkel op Suntereklaas. – De uitdr. is ook elders in N.-Holl. bekend (vgl. bij HARREBOME 2, 289: ik heb mijn spikkel in hem) en komt bij WOLFF en DEKEN herhaaldelijk voor. || Dikwyls had ik er myn spikkel in, als ik zag, hoe die tronietjes er half fyn en half waerels uitzien, *Blanckaart* 2, 198. Het heugt mij nog wel dat in mijn ouwers huis in den schoorsteen, op de steentjens de heele historie van den Bijbel stond, en daar had ik dan grooten spikkel aan, *Corn. Wildschut* 3, 266. Een Bijbel ... van *Deuxaas*, daar de mijne (*mijn man*) veel spikkel in heeft: nu dat is mij wat ligtvaardig, spikkel te hebben met een bijbel 4, 237 (zie ook 5, 107 en 6, 68). – *Spikkel* zal wel een verkorting zijn van *spikkelatie*, *speculatie*, dat b.v. voorkomt bij *Corn. Wildschut* 3, 28: "Ja als hij (*mijn man*) eens een glaasje extra drinkt ... dan kan hij met Juffrouw Hoffman ... nog wel eens zo wat stoejen en meesmuilen; en daar heb ik altoos mijn spikkelatie in: want wij bij (*beiden*) bennen niet jalours".

spil, znw. onz. *Sttaande as in molens*. Zie de wdbb.; elders is het woord (behalve als scheepsterm) vrouwelijk. – Ook de samenst. zijn natuurlijk onz., b.v. het bovenspil, dat zich boven in de molen bevindt, het steenspil (in olie- en pelmolens), waardoor de stenen in wenteling worden gebracht, enz. – Vgl. *kegelspil*.

spillen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *verliezen, storten*. || Bij 'et overstorten (*van zaad enz.*) wordt er altijd wat 'espild (*gemorst*). 'Et spilt altijd wat. Ze hadden 'en zak lijnzeed 'estolen, maar der was 'en gat in de zak, en zo had 'et 'espild en vonden ze 'et spoor van de dief. – Vgl. OUDEMANS 6, 501, en R. VISSCHER, *Sinnepoppen* 26: “'t Wert niet gemist, of schoon in 't veen een turref spilt (*verloren gaat*)”. Zie ook KOOLMAN 3, 276a.

spin, znw. vr.; vgl. *spinbol* en *spintje*.

spinbol, znw. m. (vroeger ook onz.). Benaming van een soort van molens. *Een vierkante standaardmolen, geplaatst op een “toren” die zich boven het dak der molenshuur verheft, en waarvan het lijf draait op een koker (kuip geheten), die de molenspil omgeeft*. Synon.

wipmolen. Dit schijnt de oudste vorm van molen te wezen; men meent, dat er de naam van spinbol aan gegeven is wegens de gelijkenis met een dikke spin. Of echter spinbol vroeger in de zin van spinnekop in gebruik is geweest, blijkt niet. || De molen “de Tas” te Westzaan is 'en spinbol. – Ook heetten sommige wipmolens de Spinbol, zo b.v. een in 1855 verbrande verfmolen te Krommenie en een reeds langer verdwenen houtzaagmolen op het Kattegat te Oost-Zaandam. || Het Spinbol, *Hs.* (a° 1749), archief v. Assendelft. De Spinnebol, *Hs. Kaartb.* door LEUPENIUS (a° 1693), Zaanl. Oudhk.

spinken, zw. ww., intr. Van kleuren en kleurige stoffen. *Sterk in 't oog vallen, het oog tot zich trekken, afsteken*. || Wat spinkt die rooie strik. Een spinkende japon. Je moete niet zuk helder lint op die hoed zetten: dat spinkt te veel. – Soms ook: **blinken, pronken** (met iets). || We weten wel dat je 'en gouwe horloge heb, je hoeve er zo niet mee te spinken. – Vgl. Oost-Fri. spinkeln, *witte of kleurige stipjes of vlekken hebben die tegen de ondergrond afsteken, een veelkleurige weerschijn hebben*, b.v.: “dat gôd (*goed*) spinkeld wen man 't in de sünne (*of in 't lecht*) hold” (KOOLMAN 3, 276). Hierbij behoort ook Mnd. spinkel, *vlek*, {p.426}

zomersproet, en Engels spink, *vonk* en spinked, *geklekt, bont*. Zie over verdere verwanten van het woord: VERDAM in *Versl. en Meded. K.A., afd. Letterk.*, 3de R. XII, 137 vlgg. – Vgl. *afspinken* en *spinkerig*.

spinkerig, bnw. *Sterk in 't oog vallend, het oog tot zich trekkende door heldere, schelle kleuren, speurig*. Zie *spinken*. || Wat 'en spinkerige japon.

spinlor (uitspr. *spinlør*), znw. vr. *Scheldnaam voor de meisjes die werkzaam zijn op de machinale garensponnerij te Krommenie*. || Deur komme 'en paar spinlorren an.

spintig, bnw. Zie de wdbb. – Ook van personen: **kregel, nijdig** (de Koog). || Toe ik dat zei, werd ze spintig.

spintje, znw. onz. *Een klein staartmolentje op de schuur van molens, dat om een spil kan draaien en als windwijzer dient*. || Het spintje loopt puur los om (*maalt vlug*); er is dus nagal wat wind. – Spintje is de verkl. van spin, en het molentje heet zo bij vergelijking met het dier. – Vgl. *spinbol*.

spinvoeten, zw. ww., intr. *Spartelen, stuip trekken, met benen en armen in de lucht zwaaien*. || Hij leit te spinvoeten (*van een jongen die bij een vechtpartij onder ligt, van iemand die ligt te krimpen van pijn, enz.*). – Men vindt spinnevoeten ook bij oudere Holl. schrijvers (vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 615) en het wordt nog vermeld door HALMA en WEILAND. Thans is het woord ook nog gebruikelijk in Gron. (spinnevoutjen) en Oost-Frl. (spinnefoten of spinnebênen); zie MOLEMA en KOOLMAN. Evenzo in Friesl. spinfoetsje. Daarnaast vindt men spillevoeten (b.v. bij BREDERO, *Stommen Ridder* 593), welke vorm volgens VAN DALE nog in Z.-Nederl. bekend is.

spirreilig, bnw.; zie *spierelig*.

spit (I), znw. onz.; zie *haarspit* en *koffiespit*.

spit (II), znw. onz. *Dat wat uit de grond gespit wordt, een klomp modder, klei, gras, riet enz. die met de spade wordt afgestoken.* Zie de wdbb. || Tot verbetering van den dijck (wort) de aerde ... gehaelt recht voor den dijck, twe speten van binnen ende een spit van buyten., daer buytenlandt voor is .., *Hs.* (a° 1664), archief v. Assendelft. (De aennemers) sullen het spit slaan 8 duym diep oft meerder, so de grond goed is, ten genoegen vande besteeders; wijders van onderen op de speeten wel net te voegen en sluyten, ende den kruyn en gloyengen en wedersijds met heele, groene speeten (*t.w. graszoden*) op te maken, wel net int verband geslooten, *Hs. bestek dijkwerk* (a° 1718), aldaar. – Vgl. de samenst. *rietspit*.

spitland, znw. onz. Daarnaast **speetland**. *Land dat afgespit is ten behoeve van de dijk.* Thans ongebruikelijk, maar nog bekend als naam van zulk land. Vgl. *spit II*. || Het Spitland (te Jisp); thans gewoonlijk Spilland genoemd. – Speetlant, *Polderl. Assend.* I f° 60 r° (a° 1600).

t'Speetlant in Jan Ootgersweer, *ald.* VII f° 69 r° (a° 1657). – Evenzo in Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 280 b).

spleetje, znw. onz.; zie *split*.

split, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook als benaming van stukken land, die in twee evenwijdige tongen of stroken uitlopen en dus gespleten zijn. Vaak in verkl. *splitje* of *spleetje*. Thans ongebruikelijk. || Een stuckgen landts, genaempt het spleetgen, *Hs. U.* 20, f° 116 r° (Assendelft, a° 1583), prov. archief. Die drie hont lants met een splitge ende dijck, tsaemen 650 (roeden), *Polderl. Assend.* I f° 15 v° (a° 1599). Dat tspleetgen in Claes van Zanen halve weer, *ald.* f° 30 v°. Dirck Mayen split; Wouter jongh Wolmen split (in Dirck Jannen-weer), Jan Ryael de corte split, een omloop; Jan Claesen Ryael noorder (suyder) lange split; Dirck Cornelissen May suyder (noorder) uytersplitge (in Ryaelen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Een stuck Lant, genaamt de Delftkamp met het Splitje daar aan, *Hs.* (a° 1758), archief v. Assendelft. – Zie ook *Splitkamp*, *Splitveen*, *Splitweer*.

Splitkamp, znw. m. Naam van verschillende stukken land. Vgl. *split* en *kamp*. || De splitkamp van deselfden (*t.w.* Griete Gerrits) (in 't Smalle weer); Kees Moeyduyven splitcamp (in 't Laantgens-weer); Jacob Smitten splitcampyten (in 't Kerkweer); Jaep Tijsz. splitcamp (in Janke Maerts-weer); *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Daarnaast vindt men

Spletenkamp, welke vorm wel verklaard moet worden als (*ge*)*spleten kamp*. || Genaemt Spleetencamp (in de Buitenkaag), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

splitruiter, znw. Platte benaming voor een vrouw of meisje. – Bij BREDERO, *Klucht v. d. Koe* 18, wordt het woord van *snollen* gezegd. In Gron. is een *splitruiter* een *manwif*, alsook een *vrouwspersoon dat als een man te paard zit*; in deze laatste zin vermeldt VAN DALE *splitsruiter*.

Splitveen, znw. vr. Naam van verschillende stukken land. Vgl. *split* en *veen*. || Flooris Jansz. noorder (suyder) splitveen (in Dirck Hannen-weer); Diewer Wouters, genaemdt splitveentje (in Dirck Maertes-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Jan Maerten Keeses, de splitveen (in Dirck jong Clasen-weer), *idem* (a° 1635).

Splitweer, znw. onz. Naam van een weer lands te Assendelft; vgl. *split*. || Schoutenweer of Splitweer, *Maatb. Assend.* (a° 1634).

spoegbalk, znw. m. Hetz. als **spoelbalk**.

spoelbalk, znw. m. *Een balk van de buitenste balkenrij in de houthaven bij een houtzaagmolen, waartegen dus het water aan spoelt.* – Ook wel **spoegbalk** genoemd.

spoelder, znw. vr. Bij de weverij. *Spoeler, de werkmán die het garen spoelt* (op de weversspoelen windt). || De ziedhuisknechts hieten ok wel spoelders, omdat ze ok spoelen. – Ook: {p.427}

de man die aan het spoelgat in een ziedhuis de roven garen uitspoelt door ze heen en weer te bewegen in het water van de sloot die onder het ziedhuis door loopt. – Ook in de naam van

stukken land, te Assendelft, die wel genoemd zijn naar iemand die Spoelder was geheten. || Spoeldersven, Spoeldersacker, *Maatb. Assend.* (a° 1633).

spoeldoek, znw. m. *Vaatdoek*. || Geef me de spoeldoek ers, dan zel ik de tafel ofdoen.

spoken, zw. ww. intr. Zie de wdbb. – Ook: *leven maken, rumoerig zijn*. || Spook niet zo; moeder heb hoofdpijn. – In deze zin ook elders bekend (vgl. b.v. KOOLMAN 3, 283 a). – Vgl. *gespook*, alsmede *laatspook* en *vroegspook*.

sponding, znw. vr.; zie *sponning*.

sponning (uitspr. *spònnang*), znw. vr. Zie de wdbb. – Eertijds *sponding*, welke vorm thans verouderd is. || Die plancken vande voorwaterloop sullen met een sponding in de groote stijlen vant kosijn gewrocht worden, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Die stijlen vant kosijn salmen met spondingen maken, daer die plancken in gespijckert sullen werden, *idem*. Noch sal men maecken (*aan de ramen*) ... 2 drempels ... in de stijlen met verlooren lippen gemaect, met weechspondinge ende glaesspondinge (d.i. *met sponningen voor de delen der weeg* (wand) *en voor het raam*), *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), aldaar.

spoog, znw. vr. *Zoveel als men tegelijk uitspuwt*. Alleen in: *een spoog water*. || Hij gunt 'en aâr gien spoog water. – Ook elders bekend, doch alleen gewestelijk. (zie VAN DALE).

spoor, znw. onz. Zie de wdbb. – Op schepen. *Het spoor van de mast, dat deel van de mastkoker, waar de mast bij het opzetten of neerlaten met het gewicht langs loopt*. Evenzo in het Stad-Fri. – Vgl. de samenst. *lantaarnspoor*.

spoormak, bnw. Van een paard. *Niet schriks voor een spoortrein*. De bles is spoormak.

spoorstok, znw. m. Aan een rijtuig. *Het draaibare met een bout aan de dissel bevestigde dwarshout, waaraan de strengen worden vastgemaakt; zwengelhout*. – Ook elders in N.-Holl., Gron. en Oost-Friesl. bekend (zie BOUMAN, MOLEMA, KOOLMAN).

spor (uitspr. *spòr*), znw. Bij de papiermakerij. *Twee of meer vellen papier, die over elkaar op dezelfde lijn in de schuur te drogen worden gehangen*. || Dit papier wordt bij 'en spor te gelijk op'ehongen.

sporen, zw. ww., intr. Bij molenmakers. *In het spoor zijn, op het juiste punt uitkomen*; van een molenroede die ingestoken wordt. Men maakt een krijtschrap op de stelling in het verlengde van de ingestoken roede, laat dan de roede draaien en ziet of het andere einde juist in dezelfde richting wijst. Als dat zo is, dan *spoort* de roed. || Spoort-i nou of niet?

Spouw, znw. onz. Daarnaast **Spouwt**. Naam van dat deel van de Watering bij Oost-Zaandam, waar deze samenkomt met de Weer. De Watering splitst zich daar dus in tweeën; dle naam behoort derhalve bij *spouwen*, *splijten*. || Een stukje hooiland, gelegen te Zaandam in het Oostzijderveld aan het Spouw, *Verkopingsbiljet* (a° 1879). Eenige perceelen uitmuntend weiland ..., gelegen te Oostzaan, aan en bij het Spouw, *idem* (a° 1882). Jan Boot zegt: om de Noord bij 't Spout is vis, daar moet gij weezen, *Hs. visscherszang* (Zaandam, a° 1752), Zaanl. Oudhk. 't Spouwt, *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

spouwer, znw. m. Ook in verkl. **spouwertje**. *Kleine beschuitbolder die middendoor gesneden wordt; vaak met anijszaad er in gebakken*. Men eet de spouwers met boter, suiker en kaneel. Van *spouwen*, *splijten*. – Ook elders bekend.

spragen, zw. ww., intr. *Zich groots voordoen, pronken* (met iets). || Kijk-i ers spragen. Ik hou niet van spragen: 'et staat net of je nooit wat hebben kenne, of ieder moet 'et zien. Niet zo spragen as 'en aâr niet heb om mee te doen. – Ook wel: *in 't zontje spragen*, voor *zich volop koesteren in de zon*. || 't Is alle dagen zuk mooi weer: je kenne nou nog ers spragen in 't zontje. – Het woord, dat in eigenlijke zin misschien *spreiden*, *zich uitbreiden* betekent, is inzonderheid te Krommenie bekend. – Vgl. *uitspragen*.

spreed, znw. onz. (?) *Sprei*. Thans ongebruikelijk. || Een spreed, *Hs. boedelscheiding Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk. Drie beddespreede, ... een cits spreed, *idem Louwe* (a° 1756), aldaar. Twee roode mattighe (*mottige*) spreeties, *Hs.* (O.-Zaandam, a° 1670). prov. archief. – Het woord komt ook elders voor; vgl. OUDEMANS 6, 516 en KOOLMAN 3, 287.

spreek, znw. *Spraak, taal, woord*. In de uitdr. geen spreek van iemand krijgen, *geen antwoord krijgen, niet door hem worden toegesproken of gegroet*, enz. || Ik vroeg (*aan een stervende*): zel ik uwe nag ers makkelijk leggen, maar toe heb ik gien spreek meer van 'er 'ehad. – **Spreek** kan de oude N.-Holl. vorm van Ned. *spraak* zijn en is dan identisch met Ofri. *sprêke*. Waarschijnlijk moet men het echter opvatten als een jongere afleiding van *spreken*; vgl. het bij MOLEMA 397 vermelde Gron. “hij sprekt gien sprek”, en N.-Brab. “hij spreekt geen spreek”(hij zegt geen woord).

spreeuw, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als schertsende benaming voor de *sneden brood*, die schooljongens, welke op andere plaatsen schoolgaan, voor hun twaalfuurtje medenemen. || 'k Heb me spreuwen vergeten.

spreidsel (uitspr. *spraisəl*), znw. onz. In de houthandel. *Zeer dun gezaagd hout, ter dikte van ¼ Amsterdamse duim*. Ook in de samenst.

{p.428}

spreidselblad. Zie voorbeelden op *blad*. || Een partijtje spreidsels. – Het woord is ook elders gebruikelijk. || Zy (*zekere Schager houtzagers*) ... waren (de eerste Vinders), die de spreitzels ofte voederinge in de Zolders, en veeren dienstig om de ongevoerde Zolders met deelen aan malkanderen te heften, digt en vast te maken, *Chron. v. Schagen* 48.

spreken, st. ww. Zie de wdbb. – Ook: **groeten, goedendagzeggen**. || Ze bekon (*herkende*) me zeker, want ze sprak toe me (*van iem. die voorbijgaande goedendag zegt of knikt*). De socialen houwen niet van spreken. Hij spreekt nooit, as je 'em teugekomme.

sprenkeld, bnw., zie *gesprenkeld*.

spreukje, znw. onz.; zie *sprookje*.

spriel, znw. m. en vr. *Min, schraal, mager persoon of dier; achterblijver*. Weinig gebruikelijk. Synon. **schriebel, schriewel, schrook, spriengel, springel**. || 't Is zo'n spriel. Wat 'en sprieltjes van kippen benne dat. – Ook elders in N.-Holl. bekend (*Navorscher* 7, 290). Vgl. *sprielig*.

sprielig, bnw. *Lang en dun, spichtig*. Weinig gebruikelijk. Zie synon. op *spiechtig*, en vgl. *spriel*. || Wat ziet ze er sprielig uit. – Evenzo in de Beemster (zie BOUMAN 101).

spriengel, znw.; zie *springel*.

sprietig, bnw. *Spichtig, dun als een spriet*. Zie synon. op *spiechtig*. || Wat 'en sprietige meid.

sprietlopen, znw. onz. Benaming voor zekere straf bij jongensspelen. Zie op *kordon*.

springel, znw. m. en vr. Daarnaast **spriengel**. *Een persoon die klein en tener is voor zijn leeftijd* (de Wormer). || Hè wat een springel. 't Is zo'n kleine spriengel.

springen, st. ww.; vgl. een zegsw. op *blazen*.

springer, znw. m. Zie de wdbb. – Bij vissers als benaming van zeker klein schaaldier, dat springt als een vlo. *Zeevlo*, Lat. *Talitrus saltator* (SNELLEN V. VOLLENHOVEN, *Gelede Dieren* 25). Synon. **varken, stekelvarken**.

springerschamel, znw. vr. Aan een weefgetouw. *Een der beide latten die aan de weverskam hangen en dienen om deze naar beneden te trekken*; dit geschiedt door middel van de *voetschamels*. Zie *schamel*.

sprookje (uitspr. *sprókíe*), znw. onz. Daarnaast **spreukie**. Zie de wdbb. || Spreukies vertellen. – In deze vorm ook elders bekend. – Als kinderen willen dat men een sprookje zal vertellen, vraagt men hen: 'en spreukie van me reukie, van me rooie kouseband?

sproos, bnw. *Ruw, gebersten door de koude*; van handen en lippen. Synon. **strips**. || Sprose handen. Me lippen benne sproos. – Men hoort het woord in dezelfde zin ook in Vlaand., waar tevens *sprooi* in gebruik is, beide ook in de ruimere zijn van *broos, licht breekbaar*, van hout, glas, stro enz. (zie DE BO). In het Oosten van ons land zegt men daarvoor *spreu* (zie GALLÉE en DRAAYER op *sprö*). Vgl. ook *spru, bros* (van ijzer), bij OUDAAN, *Poëzy* 4, 193. Voor de verdere geschiedenis van het woord zie men FRANCK op *sproeien*.

sprouw (I), znw. vr. *Spruw*. Zie de wdbb. || Kleine Jan heb last van sprouw. (Een kindje gestorven) an de sprou, *Journ. Caeskoper*, 11 Dec. 1682. – Zo ook elders in Holl. en Gron.
sprouw (II), znw. Te Jisp als benaming van het spel dat elders herrie-herrie-prous heet; zie op *herrie* 2. Men roept daarbij: “Anneke Janneke jou! wie roept er sprouw?”

spruiten, st. ww.; vgl. *overspruiten*.

spui, bnw. Daarnaast **spuiig**. *Zeer onstuimig, slecht*; van het weer (Westzaan, de Wormer). || 't Is spui weer (*als het regent en waait*). 't Is erg spuiig vandaag. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 101; *Hs. Kooi*).

Te Krommenie bezigt men spui ook als een sterke bevestiging: *zeer slim, boos*. || 't Is spui erg. Er was spui veel volk.

spuiig, bnw.; zie *spui*.

sput, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij het spuit-proberen tarten de jongens de spuitgasten door te roepen: “Spuit het (*heeft*) niet” (*t.w. geen water*), of (te Wormerveer) “de droge spuit van Wormerveer, die ken geen water geven”. – Vgl. **spuitlood**, **spuitmaal**, **spuitstuk**.

spuitlood, znw. onz. *Loden spuitstuk* (zie aldaar). – Ook als schertsende benaming voor een *rijksdaalder* (Zaandam). || Ik heb nag twee pop en 'en spuitlood in me zak.

spuitmaal, znw. onz. Daarnaast **spuitmeel**. *De maaltijd (bestaande uit rundvlees met grauwe erwten en bier) waarop in sommige gemeenten (b.v. de Koog), de spuitgasten worden onthaald*. || 't Is toekomstende week spuitmeel; zel jij der ook van hebben?

spuitstuk, znw. onz. *De genummerde (koperen) penning die de spuitgasten bij de brand aan hun brandmeester moeten afgeven ten teken van hun aanwezigheid*. Synon. **spuitlood**.

spuk, znw. onz. Alleen in de verbinding lekker spuk, *iets zeer lekkers*. || 't Is zonde van 't lekkere spuk (*b.v. gezegd als de een of andere snoeperij in 't zand valt of op een andere wijze verloren gaat*).

spul, znw. onz.; zie *spel*.

spullebreker, **spullekerel**, **spullekiekje**, znw.; zie *spel*.

sputteren, zw. ww., intr. *Spatteren, kleine druppels in het rond doen spatten*; inzonderheid van speeksel. || Bij 'et praten sputtert-i je altijd in je gezicht. 'Et kindje leit te sputteren. – Het woord is ook elders gebruikelijk (zie MOLEMA 397 a; KOOLMAN 3, 293 a; DE JAGER, *Freq.* 2, 618; *Taalgids* 3, 164). – Vgl. **gesputter**.

staaf, znw. vr.; vgl. *steenstaaf*.

staal (I), znw. onz. *Het bekende metaal*. Zie de wdbb. – In verkl. het staaltje, in pelmolens als benaming voor *het platte ijzeren schijfje van enkele cm in middellijn, dat los in de put van het steenspil ligt en waarop dit draait*. Het dient om het slijten van de put te {p.429}

voorkomen en daardoor onkosten te vermijden.

staal (II), znw. m. *Steel*, in verschillende opvattingen. || De staal van een haak, van een bezem. Ik ... nam meê den Elger by de stael, en smeed hem vaerdig an den Ael (*een visser spreekt*), SCHAAP, *Bloemt.* 92. Bloemen mit lange stalen. – Zo ook in samenstellingen, als **beuzemstaal**, **gravestaal**, **haakstaal**, **pijpestaal**, **rapestaal**, **tabaksstaal**. – De vorm is ook elders bekend; vgl. reeds in het Mnl. anijsstalen, venkelstalen (b.v. *Nat. Bl.* II. 1626 vlg.), en bij KIL.: “stael, vetus Fland. j. steel”.

staal (III), znw. onz. *Ondergrond*, van en dijk enz. || De dijk staat op slecht staal.

D'voornoemde Impetranten (en konden), met het uytwateren vande Sluyskens, hen Gedaeghdens niet ... beschadighen, ten regarde hen Gedaeghdens Lande met Buyten-water ghemeen leggende, hooger van stael waren, dan der Impetranten Landen, *Priv. v. Westz.* 202 (a° 1632). – Ook elders gebruikelijk. – Vgl. **staling**.

staan, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik staan, je stane (en staan-je), hij staat, we, jollie, ze stane. Verl. tijd, ik, je, hij stòng (en sting), we, jollie, ze stònge (en stinge). Gebiedende wijs, staan. Verl. deelw. 'estaan. Zie de wdbb. – Zegsw. Die staat op 3 en 4, *hij is in twijfel*

wat te doen (aan een dobbelspel ontleend). – Van een molen: *stilstaan*. || De molen staat (*maalt niet*; inzonderheid gezegd van het stilstaan in de *staantijd*; zie aldaar). – De molen staat op zijn zaad (*van een pelmolen die niet kan doormalen omdat te grote toevloed van gerst de steen tegenhoudt*; de maalsteen wordt dan gelicht). – Ook: *an iets staan, bezig zijn met dat te malen*. || De molen staat nou an 'et raapzaad, maar zet 'em morgen an dat partijtje Petersburger (t.w. *lijnzaad*). – Van koeien. *Droogstaan, geen melk meer geven, vóór het kalven*. || Die koe staat al sond Vrijdag, maar je moete 'em toch nag eris mêlen (*uithalen*). Al me koeien stane al. – Vgl. het znw. *bestaan*.

staander, znw. m. Ook **staanderd**. – 1) In een oliemolen. *Zeker ijzer dat rechtop in de laad van het blok is aangebracht*. Zie verder op *jaagijzer*.

2) Term bij het koten. Zie *koten* 2.

staantijd, znw. m. *De tijd gedurende welke de molen of fabriek stilstaat, ten einde het werk te kunnen nazien en herstellen, en alles schoon te maken*. || We houwe iens in 't jaar staantijd. De molen heb staantijd. Mit staantijd zellen we dat wel nakijken.

staart, znw. m. Daarnaast **steert**. Zie de wdbb. – *De Staart van de duvel*; zie *duivel*. – Zegsw. *Je moete de wind van de staart* (t.w. *die van de molen*) *houden, men moet de molen steeds naar de wind zetten*, fig. *men moet zich voor schade hoeden*. – Bij boeren: *Hij heeft een steert om, hij is boos*; een koe toont nl. aldus haar kwaadheid. – Zie een zegsw. op *takken* en vgl. *staarten*.

staartbalk, znw. m. Aan molens. *De voornaamste balk van de staart* (het achterstel waarmee men de molen verkrut), *waaraan de korte en lange schoren zitten en die van boven aan de achterbalk bevestigd is*. – Vgl. *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 10*.

staartebak, znw. m. In een verfmolen. *De bak achter aan de buulkist, waarin datgene, wat het gaas van de buul niet doorlaat, wordt opgevangen*; zie *buul* 3. – Vgl. Ned. *staartje, restje*.

staarten, zw. ww., intr. Gewoonlijk in de vorm *steerten*. Zie *staart*. – 1) *De staart heen en weer bewegen*; van een koe die op kalven staat. || Hij begint te steerten. – Vgl.

wimpelstaarten.

2) *Achter iemand aan lopen*; ook: *doelloos heen en weer drentelen*. Synon. **bentelen, flenteren, florten, garten, gnarten, jirten, sliereken, slierten, snirten**. || O, poes die steert weer; hij wil zeker wat melk hebben. Hij loopt weer te steerten. Loop toch niet zo om me heen te steerten. – Vgl. *achteraansteerten*.

staartkieft, znw. m.; zie *staartklamp* en vgl. *kieft* 3.

staartklamp, znw. m. Bij molenmakers. *De klamp onder aan de staart van een molen, naast het windkoppel, waaraan de kruitouwen worden vastgemaakt*. Ook **grote staartkieft** genoemd.

staartlijn, znw. vr. Meestal in verkl. *steertlijntje*. In een koestal. *Het lijntje* (touwtje) *waarmede de staart der koeien omhoog gehouden wordt*. Hetz. als *hengeltouw*; zie aldaar. – Evenzo in Friesl. *steertlijntsje*.

staartmolen, znw. m. – 1) *Kleine watermolen die door een vleugelvormige staart op de wind wordt gehouden en dient om lage, omkaaide stukken land droog te houden*. || Er stane veul staartmolens in 'et veld. Het klyne suyver overschot, welke alle de Landeryen ... van huur opbragten ..., waer van noch de Huysen, Staert-Molens, Schoeijingen als anders, moesten onderhouden worden, *Handv. v. Assend. 351 (a° 1764)*.

2) *Het molentje op de schuur van windmolens dat als windwijzer dient*. Synon. *spintje*; zie aldaar. – Zegsw. *Hij is zo dronken as een steertmolen, hij is smoordronken*.

staartnap, znw. m. Daarnaast **steertnap**. *Een houten nap met een lange steel*. || Op 'et brandzolder van molens staat altijd 'en balie met water en 'en steertnap er in.

staat, znw. m. Zie de wdbb. – *Goed (slecht enz.) in staat, in goede (slechte enz.) toestand*. || Me land is goed in staat. Zen koeien benne miserabel in staat. Zo ook elders in N.-Holl., Gron., Oost-Friesl. – *De Acht Staten*, naam van een huizengroep te Wormerveer.

{p.430}

stad, znw. vr. Zie de wdbb. – Door stad zonder nadere aanwijzing wordt aangeduid de stad waarheen men te markt gaat; voor de kooplieden aan de Zaan dus Amsterdam, voor de Oostzaner en Jisper boeren daarentegen Purmerend. || Na de stad gaan. Uit stad komme. Ik heb in lang niet is stad 'eweest. – Zo ook elders. – Vgl. *stadboer*, *staddag*, *stadheer*, *stadpak*, *stadreis*.

De Stad is ook een oude benaming voor het gehucht Nauwerna, die ook thans nog gebruikt wordt. Vandaar de geslachtsnaam van de Stadt, van der Stad. || Me zeun woont op de Stad. Ik gaan nê de Stad. – De Blauwe Stad, naam voor de Middel tussen Westzaan en Krommenie. Zie *Middel* 3. – Claes Dircksz. wonende op de Stadt in de banne van Assendelft (a° 1618). Pieter Heyndricksz. van die Stat (a° 1629), Jan Heynricksz. alias Jan Heyn van de Stadt (a° 1633). Dirck Heyndricksz. van der Stadt, wonende op Stadt (a° 1655), *allen genoemd in de Weeskamerboeken van Westzaanden*.

stadboer, znw. m. Steeds in het meerv., als benaming voor *de boeren die zich naar de Purmerender markt begeven*.

staddag, znw. m. *Dag waarop de kooplieden en schippers zich naar stad (Amsterdam) begeven voor de korenmarkt*. || Op staddag is er an de Zaan haast geen een van de heren thuis. Maandag, woensdag en vrijdag benne staddagen. 't Is morgen staddag.

stadheer, znw. m. Steeds in het meerv., als benaming voor *de kooplieden die naar stad (Amsterdam) gaan om de beurs te bezoeken*. || Ik ben de stadheren tegen'ekomme. 't Is nog geen 4 uur, want de stadheren benne nog niet voorbij (*nog niet van de trein hier voorbij gekomen*).

stadpak, znw. onz. *De kleding die men aandoet als men naar stad, naar de markt gaat*. Vgl. *steevaardersgoed*. || Is me stadpak al of'eschuiert?

stadreis, znw. vr. *Reis naar Amsterdam*. || De stadreizen benne nou heel wat makkelijker as voor 50 jaar, toe je mit de schuit over 't IJ nê 'et tolhuis 'ebrocht wier (*werd*). Die boodschap is me geen stadreis waard.

stafferd, znw. m. Bij vissers. *Stoffel, domoor, stumperd*. || Je benne 'en stafferd. – Vgl. Oost-Fri. staffel in dezelfde zin (KOOLMAN 3, 295). Elders kent men staf, *moe in de hersens*, *suf*, *onbevattelijk* (vgl. *Taal en Letteren*, 1, 244).

stag, znw. onz. en vr. Zie de wdbb. – Over stag (of staag) gaan, *door de wind gaan, omgaan*; aldus algemeen bij schippers. Daarbij laat men op grotere schepen de bakstaggen vast; op kleine vaartuigen echter heeft men soms aan het stag nog wat touw over, dat men in een bosje in de hand houdt, ten einde wat te kunnen vieren en de mast meer ruimte te geven. Vandaar de uitdr. met een bosje over staag, gezegd als niet alles in de puntjes is, of als men er zich maar zowat doorheen slaat. || Ja kind, dat moet maar mit 'en bossie over staag: ik heb nou gien tijd om 'et in orde te brengen. Vroeger gong 'et nag mit 'en bossie over stag (*toen zag men zo nauw niet*), maar nou ken-je deer niet mee ankomme. – De vorm over staag vindt men ook bij BREDERO, *Moortje* 530: "Nu lech ick over staach, en dapper inde ly". Zo ook nog bij MARIN, e.e. – Vgl. *bakstag*.

staggen, zw. ww., intr. Van koeien die tochtig zijn. *Steigeren, op de rug van een andere koe springen*. || De koe stagt. Wat benne die beesten weer an 't staggen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 102). Vgl. bij HALMA "staggelen, stampvoeten", van paarden, en bij KIL. "staggen, titubare, vacillare pedibus, Ger. stagglen, Ang. stagger".

stagjuffer, znw. vr. Op een binnenvaartuig. *Juffer* (met ijzer beslagen blok) *aan de stagtalie*. Vgl. PILAAR-MOSSEL, *Het Tuig* 91 en 163 vlg.

stakkouwer, bnw. In de uitdr. een stakkouwer sneeuwjacht, *zeer hevige wind met sneeuw*. || S(uyder) stijve koelt, allom met ijs beleyt; sa(v)ons een stackouwer sneejag(t), *Journ. Caeskoper*, 27 Jan. 1701. – Wat stakkouwer hier betekent is niet bekend. Is de Friese geslachtsnaam Stachouwer te vergelijken?

stal (I), znw. onz. *Stalling voor koeien, paarden enz.* Elders is het woord vr. || Is 'et stal 'esloten? Hij heb 'en nuw stal 'ebouwd. – Zo ook in samenst.: het koestal, peerdestal, enz. || 14 Dito (t.w. *Mei*) is 't koestal van Pieter Hoede in de Middel verbrand, *Hs.* (a° 1807).

stal (II), znw. m. *Visrijke plaats, hetzij door de natuur gevormd, hetzij door middel van takken of vlechtwerk gemaakt.* Vgl. *aalstal*, alsmede *dijkstal*. Thans buiten samenstelling weinig gebruikelijk. || Van den stalen in die Crommenee 11 sc. (*voor huur*), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 272 (a° 1343). – Zo ook elders; vgl. aldaar 359, 388 e.e. || (*Alzoo eenigen*) hem vervorderen te visschen, soo wel met Aelfuycken als mit Staelen, in onze Visscherye van Enchuysen, enz., *Handv. v. Ench* 86 b. De Pachters van onse voorsz. Visscherye ende Stalen, *ald.* 87 b (a° 1569).

stalgrim, znw. vr.; zie *grim* 2.

stalhout, znw. onz. In een koestal. *De richel waarop het vee met de achterpoten staat*; zie verder *richel*. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 102).

staling, znw. vr. *Onderlaag, voeting van riet of takkenbossen, waarop de hooiklamp komt te staan.* Vgl. *staal* III. || Maak 'en goeie staling, âârs wordt 'et hooi vochtig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 102). Op de Z.-Holl. eilanden spreekt men van staal (OPPREL 84 b).

-stallig, bnw.; vgl. *afstallig*.

{p.431}

stalplag, znw. vr. Hetz. als *hooiplag*; zie aldaar.

stalramig, bnw. *Stijf, waggelend lopende*, eigenlijk van een koe die pas van stal komt en dus het lopen ontwend is, doch thans gewoonlijk van een pas herstelde zieke, die nog niet geheel op krachten is gekomen: *zwak*. || Ik ben nou weer goed; alleen nog wat stalramig. – Vgl.

ramen.

staltijd, znw. m. *De tijd waarop het vee gestald wordt.* || Staltijd houwe (*het vee op stal brengen tegen de winter*).

stamperblok, znw. onz. Hetz. als *potteblok*; zie aldaar.

stamperplaatje, znw. onz. In verschillende molens. *De ronde ijzeren plaat, die door middel van proken onder de stamper wordt bevestigd.* Met de stamperring vormt deze de metalen bekleding van het onder eind van de stamper. Zie *Groot Volk. Moolenb.* III, pl. 4.

stamperpot, znw. m. Hetz. als *pot*, in de bet. a); zie aldaar.

stamperring, znw. m. In molens met stampers. *De ijzeren ring die het onder eind van de stamper en het spamperplaatje omgeeft.*

stand, znw. m.; vgl. *melkstand*, alsmede *omstand*.

stander, znw. m.; vgl. *zwaardstander*, alsmede *opstander*.

standvink (met klemt. op *stand*), znw. vr. In de huisbouw. *Een hangstijl of schoor in de kap van een huis, de schuingeplaatste stijl tussen de stijlen en spanten van het gebouw.* Ook *kromme stijl* geheten. || Ze benne bezig de standvinken te zetten. – Het woord is ook elders gebruikelijk in de zin van *moerstijl*; vgl. PIJTAK, *Bouwk. Wdb.* 563 vlg. Zie ook bij KIL.: stand-vincke, stand-vliet der schouden, *antes camini, mutilis infumibili angularis: eminens lamina, regula, sive planca in camini latere.* In W.-Vlaand. is standfijke, staffijke, standflikke enz. nog gewoon als naam van de zijmuurtjes die de mantel van een schouw ondersteunen en de hoeken van de haard uitmaken, alsmede van de stijlen van een bed, en de hoofdpijler van een trapeuning; zie verder DE BO.

stappen, zw. ww.; vgl. Jantje Stapallemachtig op *Jan*. Vgl. *opstapje*.

star, znw. vr.; zie *ster*.

stark, bnw. zie *sterk*.

starreling, znw. m. Zekere vogel. *Stern, visdieffe*. Synon. **Stikstar**. || Wat vliegen er 'en starrelings (Jisp).

starting, znw. onz. *Een terrein (meestel langs het water), waarop men tijdelijk goed kan stapelen of bergen; legplaats voor schelpen, grind, zand enz.* Thans weinig gebruikelijk. Te

Akersloot draagt een buurt nog de naam van Starting (vgl. de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11). – De afleiding van het woord is onbekend. Indien echter in starting de *a* vóór *r* beantwoorden mocht aan een *o*, gelijk in verschillende andere woorden (zie het voorwerk), dan zou het woord behoren bij het ww. storten. Zie **stort II**. – Vgl. ook **stet**.

stede, znw. vr. Daarnaast **stee**, en vroeger **steed**. Zie de wdbb. – Ook: *plek aan een vrucht*. || Die peer zit vol steden. Vgl. **valstede** en **stedig**. Evenzo elders gebruikelijk. – Ook: *put, oog in een aardappel*. || Steek er (bij 'et schillen) de steden maar uit. Zo ook in het Stad-Fri. – Vgl. verder de samenst. **aalstee**, **steekind** en **steevaardersgoed**, alsmede **besteden**.

stedig, bnw. Daarnaast **steëig**. *Vol steden of plekken*; van een vrucht. Zie **stede**. || Die appels benne erg steëig; ze moeten dus op. – **Stedig** is ook in het Stad-Fri. bekend.

stee (I), znw. vr.; zie **stede**.

stee (II), znw. Daarnaast **steeg**. In de uitdr. elke stee (of steeg), *telkens, iedere keer, elke reis*. Weinig gebruikelijk. || Elke stee(g) gong-i er heen.

steeg, znw. m. Zie **stee II** en **steig**.

steek, znw. m. Zie de wdbb. – Bij het schaatsenrijden. *Streek*. || Hij maakt 'en goeie steek. Vandaar: Een steek leren, *op het ijs vallen*. Schertsend gezegd omdat eerstbeginnenden vallen bij elke behoorlijke steek die zij trachten te doen. || Hoeveul steken heb-je vanmiddag 'eleerd? Ik heb geen enkele steek 'eleerd (*ben in 't geheel niet gevallen*). – Te Assendelft eertijds ook als term bij de verponding, waarvoor elders **prik** in gebruik was; zie aldaar. In de vorige eeuw stond de bezitter van *f* 600 op één steek. Het bedrag, dat van ieder steek schots werd geheven, varieerde; in 1743 werd het bepaald op *f* 5, andere jaren was het hoger of lager. Een schotpond bestond uit 16 steken. De term was ook elders in Holl. bekend, b.v. in Rijnland (vgl. *Inform.* 292 en 306). Zie ook **steken**. || Ick ... statuere ende consentere by desen, dat van nu voortan, alle die geene, die gegoet syn ende opte stock staen met anderhalf vierendeel ponts, 't welck is ses steeken, Schepenen, Schotsgaerders, ende Ponders sullen mogen wesen, *Handv. v. Assend.* 125 a° 1564). (Met den oorlog zijn) de goede Ingesetenen ... soodanig van capitalen komen te verminderen, en te verarmen, dat 'er weynig meerder soo hoog op den stok, of op ses en vier steeken Schot gegoet staen, ... weshalven ... UEdht ... gelieven te vergunnen ... dat nu voortan Schepenen, Schotgaerders en Ponders mogen wesen, die met vier steeken Schot syn gegoet, als mede dat nu voortan mogen werden gestelt tot Weesmeesteren ... die op het Schot staen bekend met twee steeken, *ald.* 285 (a° 1696). – Vgl. de samenst. **piederdewietsteek**.

steekind, znw. onz. In de uitdr. iemand steekind maken, *hem onder curatele stellen*. || Als ik (t.w. *de meesterknecht op een fabriek*) er een (nl. *een knecht*) heb die drinkt, dan maak ik hem steekind, dat wil zeggen, ik

{p.432}

geef hem een gulden in de week (*voor zakgeld*) en zijn vrouw moet de rest (*van het loon*) komen halen, *Arbeids-enquête* (a° 1891), no. 4583. – Ook elders gebruikelijk (zie MARIN en daaruit bij WEILAND en VAN DALE), ook in de vorm stadskind (bij KIL. stadkind); vgl. HARREBOMEE 1, 405 a.

steel, znw. m.; vgl. **staal II**.

Steelekamp, znw. m. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden, op Ruigoord. Thans waarschijnlijk onbekend. || Een 4de paert (part) in Steelekamp, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Vandaar ook **Steelekamps-oever**; zie **oever**.

steen, znw. m. Daarnaast **stien**. Zie de wdbb. || De jongens gooiden mit stienen. – Steentjes tellen, *zeer langzaam langs de straat lopen, slenteren*. || Ben-je nou eerst weerom? je hebbe zeker stientjes 'eteld. Kom, stap wat an; ik hou niet van dat steentjes tellen. Ook wel in de eigenlijke zin: Je lope zo zacht: we kennen wel stientjes tellen! – In olie-, verf- en meelmolens meent men, als er van de stenen gesproken wordt, de rondwentelende blokken steen die het zaad, verfhout of graan fijnmalen (vgl. **binnensteen** en **buitensteen**); in

pellerijen en grutterijen daarentegen de horizontaal geplaatste stenen die het pellen en grutten verrichten (vgl. een zegsw. op **blik**). Ook als naam van een gewicht (voor zeep, kaarsen enz.), voor verschillende stoffen niet van dezelfde zwaarte; vgl. b.v. KIL op steen. Thans verouderd. Men spreekt echter nog van een steen kaarsen, d.i. 10 pond. – Vgl. verder de samenst. **blikstien**, **donderstien**, **doppesteen**, **hoeksteentje**, **kiegelsteen**, **kietelstientje**, **koegelsteen**, **slijpsteen**, **tegelsesteen**, **wervelsteen**.

steenasje, znw. onz. Ook **stienassie**. In een oliemolen. *Een der beide kleine assen waar de stenen om wentelen, en die bevestigd zijn in het steenspil en een der steenoren.*

steenbord, znw. onz. Ook **stienbord**. Aan molens. *De roodgeschilderde stevige plank voor aan de kap, die aan de keerstijlen is vastgemaakt en dient om de bovenhalssteen vast te houden, zodat deze niet naar voren kan wijken.*

steenjijn, znw. onz.; zie **jijn**.

Steenkamp, znw. m. Ook **Stienkamp**. Naam van zeker stuk land te Westzaan; thans onbekend. Wel genoemd naar de stenen die er in de grond zaten. || De Stienkamp, *Polderl. Westz.* III f° 35 r° (a° 1644).

steenknecht, znw. m. Ook **stienknecht**. Op een oliemolen. *De knecht die voornamelijk aan de stenen werkt, op het malen van het zaad toeziet.* || Jan Gersz. (*Gerritsz.*), stienknecht van den Uyl, *Hs. rekeningboek d. kerk te W.-Zaandam* (a° 1664), f° 9 r°, Zaanl. Oudhk.

steenkraan, znw. vr. Ook **stienkraan**. In pelmolens. *De kraan door middel waarvan de rijen (molenijzer) recht in de steen wordt gelegd.* Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 9.

steenoor, znw. onz. Ook **stienoor**. In een oliemolen. *Een der beide verticaal door het steenraam gestoken stukken hout, dat tot steunpunt dient voor het ene einde van een der steenasjes.* Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 11.

steenpen, znw. vr. Ook **stienpen**. In een oliemolen. *De bout waarop de steenwervel draait.*

steenraam, znw. onz. Ook **stienraam**. In een oliemolen. *Het houten raam waartussen de stenen lopen en dat door het steenspil in beweging wordt gebracht.* Zie *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 11, en *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 21, en II pl. 1.

steenschijfloop, znw. m. Ook **stienschijfloop**. In een oliemolen. *De schijfloop die de stenen in beweging brengt.*

steenspil, znw. onz.; zie **spil**.

steenstaaf, znw. vr. Ook **stienstaaf**. In een oliemolen. *Een der staven in de steenschijfloop.*

steentje-bekeur, znw. Zeker kinderspel ook **steentje-betip** en **straatje-bekeur** of **straatje-betip** geheten; zie op **bekeuren**.

steentje-betip, znw. ; zie **steentje-bekeur**.

steentje-vort (uitspr. *steentjə-vòrt*, met hoofdtoon op *vòrt*), znw. Ook **stientje-vort**. Een wijze van *haasje-over springen*, waarbij één der jongens voor bok staat, terwijl naast hem een steen ligt, die tot uitgangspunt dient van de sprong. Zijn alle medespelers over de bok gesprongen, dan gaat deze een voet verder van de steen staan. Is de afstand drie voet geworden, dan mogen de springers bij de aanloop één stap nemen in de ruimte tussen steen en vak, en zo vervolgens voor elke drie voet nog een stap. Wie misspringt moet de bok vervangen en het spel begint opnieuw. Aldus te Wormerveer; te Krommenie heet het spel loopstien-vort en wordt aldus gespeeld: als de eerste springer over de bok heen is, gaat hij een weinig verder als bok staan, zodat de tweede springer over twee bokken moet springen. Deze wordt dan een derde bok, enz. Hebben allen gesprongen, dan springt de eerste over al de anderen en plaatst zich daarop aan het einde der rij, waarna de tweede weer begint, enz. Synon. **peertjès**. Elders zegt men haasje-over. – Dat het in de 17de eeuw ook elders in Holl. bekend was, blijkt uit de lijst van kinderspelen in de vertalingen van RABELAIS door GALLITALO (Amsterd. 1682), bl. 80, waar ook steentje veerder wordt vermeld.

steentocht, znw. m. Ook **stientocht**. Bij vissers. *Het touw met een steen of stuk lood, dat aan de dobber (zie ald.) bevestigd wordt om het wegdrijven daarvan te verhinderen.* Vgl. **tocht III**.

steenwervel, znw. m. Ook **stienwervel**. In een oliemolen. *Een wervel die door middel van de schortstok op zijde wordt getrokken,*
{p.433}

zodat de kammen van het steenwiel niet meer grijpen en de stenen dus uit het werk worden gehaald. Vgl. **steenpen**.

steenwiel, znw. onz. Ook **stienwiel**. In een oliemolen. *Het verticale wiel dat de beweging van de wentelas op de steenschijffloop overbrengt.* Vandaar ook: de **steenwielskammen**, *de kammen die door het steenwiel gestoken zijn.*

steert, znw. m.; zie **staart**.

steerten, zw. ww.; zie **staarten**.

steevaardersgoed, znw. onz. *De kleding met welke men naar stad (Amsterdam), naar de markt gaat* (VAN GEUNS, *Zaandam* 410). De benaming is thans, dewijl de kooplieden niet meer naar Amsterdam *varen*, ongebruikelijk; men spreekt nu van zijn stadgoed of stadpak.

steevast (met hoofdtoon op *stee*), bijw. *Vast, zeker, geregeld, altijd.* || As-i 's morgens opstaat, kijkt-i steevast eerst hoe de wind is. As ik in stad kom, gaan ik steevast bij me broer eten. – Ook elders bekend (vgl. b.v. MOLEMA 400). KIL. vermeldt: stede-vast in de eigenlijke zin van *fixus loco, assiduus, stabilis, constans*.

steig, znw. onz. 1) *Zeker gewicht van brood.* Thans onbekend. || Alle d'Backers tot Wormer ... sullen gehouden wesen ... het steygh wittebrood op de Amsterdamse gewigte te verkoopen, *Hs. keur* (a° 1724), archief v. Wormer.

2) In verkl. steigje. *Een klein roggebrood van 3 pond; kleintje* (zie aldaar). Thans verouderd. Enkele personen in de Wijde-Wormer kennen echter steigje (uitspr. *steichie*) en daarnaast steegje (uitspr. *stéchie*) nog in deze zin; volgens anderen was het aldaar ook gebruikelijk als naam voor *de eerste en laatste snede van een roggebrood, het kruintje*. || Item het groff brood dat men hier (*te Wormer*) ook steygjes noemt, twelk hier daegelyckx by de huysen verkocht werd. sal men hier alijt moeten backen op de gewigte en swaerte van de growe bollen tot Amsterdam, *bovenaangehaalde keur van 1724*.

steil, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: *rechtvereind, strak en stijf*, van personen. || Hij loopt altijd maar steil voorbij ons huis; waarom komt-i niet erd effen binnen?

stek (I), znw. onz.; zie **stuk**.

stek (II), znw. onz. *Uitschot, afval van vruchten* (de Wormer). || Dat is stek, dat zelle we zelf maar opeten. – Het woord is ook bekend op de Z.-Holl. eilanden (OPPREL 85) en in de N.-Betuwe (*O. Volkst.* 2, 107). In W.-Vlaand. zegt men in dezelfde zin uitstek, m. (DE BO², 1058). – Ook elders in N.-Holl. bekend.

stekel, znw. m. Zekere plant. Daarnaast **stikkel** (zie aldaar). *Distel*. Inzonderheid de *Cirsium arvense* (VAN HALL, *Landh. Flora* 118; OUDEMANS, *Flora* 2, 226), doch ook wel ter aanduiding van andere distelsoorten; vgl. **distel** en **doorn**. || Wat stane der hier 'en stekels an de dijk. – Stekels (of stekelen) pikken, *het onkruid wieden op landerijen, de distels en ander ontuig uitsteken*. – Evenzo elders in N.- en Z.-Holl. In de Beemster kent men het rijmpje: “Stekelen maaïen is stekelen zaaien; stekelen plokken is stekelen lokken; maar stekelen steken is ze den nek breken”. (BOUMAN, bij VAN HALL, *a. w.* 119). In Friesl. en Gron. zegt men stiekel (HALBERTSMA 865; MOLEMA 403a). – Vgl. verder de samenstellingen.

Stekelakker, znw. m. Naam van verschillende stukken land, waar distels groeien. Vgl.

stekel. || Die steeckelakker, *Polderl. Assend.* I f° 282 r° (a° 1600). De Stekelacker (in de Wouden), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 254. – Daarnaast vindt men **Stekelenakker**. || Die steeckelenacker, *Polderl. Assend.* I f° 125 r° (a° 1600). – Vgl. **stekelijk**.

Stekelbos, znw. onz. Naam van een stuk land op de Koog. Vgl. *bus I* en *stekel*. || Dat stekelbos, *Polderl. Westz.* IV f° 409 (a° 1649).

stekelen, zw. ww. Zeker kinderspel, waarbij met een grift, speld of pen tussen de bladen van een boek gestoken wordt om daartussen liggende plaatjes te winnen. Synon. **prikkelen**. || Wie wil er bij me stekelen (*voor een stukje grift een paar maal prikken*). Kijk ik ers 'en mooi plaatje 'estekeld heb.

stekelig, bnw.; vgl. *wormstekelig*.

stekelijk, bnw. *Vol stekels of distels*. Thans verouderd. Zie *stekel*. || Een stucce lants, genaemt steekelijken acker (te Assendelft), *Hs. U.* 19, f° 23 r° (a° 1579), prov. archief.

Stekelkamp, znw. m. Naam van een stuk land te Assendelft. Synon. **Stikkelkamp**. Vgl. *stekel*. || Trijn Jan Roeloffs steekelcampgen, *Stoelb. Assend.* f° 14 v° (einde 16de e.). – Evenzo elders in N.-Holl., b.v. te Heemskerk (*steekelkamp*, LAMS 459).

stekelpikker, znw. m. Ook **stekelprikker**. Bij de boeren. *Een ijzeren schopje aan een stok, waarmede men vroeg in het voorjaar de distels uit het land steekt*. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Gron.; in de Beemster ook *stekelesteker*, gelijk in Friesl. *stiekelsteker* (-stekker). Vgl. VAN HALL, *Landh. Flora* 119.

stekeltje, znw. onz. Zekere kleine vis. *Stekelbaars*. || Hoeveul stekeltjes heb-jij al 'evongen. – De naam is ook elders gebruikelijk. Een andere benaming is *stekeling* (b.v. bij GALLÉE 43a; reeds bij KIL.).

stekelvarken, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij vergelijking ook: a) Bij vissers. Als naam van zeker schaaldier: *zeevlo*. Ook **varken** genoemd. Synon. *springer* (zie aldaar).

b) Bij molenmakers. Als benaming voor *een klein rad met tanden*, in tegenstelling van die met kammen en dollen. Ook bij verkorting *varken* geheten. Synon. *ravelwiel* (zie aldaar) In een oliemolen b.v. vindt men enige
{p.434}

stekelvarkens in het gaandewerk.

steken, st. ww. Vgl. over de vorm *steekt*, naast *steekt*, voorwerk, §163. – Opmerking verdienen de betekenissen: a) *Afzetten*, bij het schaatsenrijden. || Hij steekt mooi (*maakt schone streken*). – b) *In de belasting aanslaan, de hoofdelijke omslag vaststellen* (Assendelft). Synon. **prikken**. Thans verouderd. Vroeger geschiedde het *steken* om de 4 jaar. Zie *steek*. – Vgl. *aansteken, doorsteken, omsteken*, alsmede *pinkie-steek doen* op *bink*, *spaadgestoken* op *spaad*, verder *steek, stek* (en *opstek*), *stek*, en *Stekenbijl, Stekenhem*.

Stekenbijl, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. Zie *bijl* en vgl. *Stekenhem*. || Die stecke**bijl**, *Polderl. Westz.* IV f° (a° 1649).

Stekenhem, znw. m. Naam van een stuk land te Krommeniedijk. Zie *hem*. || Halve steeken hem, *Maathb. Kromm.* (a° 1646). Halve steekenhem (711 roeden), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 173. De half steke hem, *idem* (a° 1680), f° 116. – De oorsprong van de naam is niet bekend. Misschien is *steken* op te vatten als het oude verl. deelw. van *steken* (nl. *gesteken* zonder *ge-*) en is *steken hem* dus een spagestoken stuk land. Vgl. ook *Stekenbijl*.

stek, znw. m. Zie de wdbb. – Bij bruggen. *Een der in de grond geslagen palen waarop de kalven der brug komen te rusten*. || Item, dat alle de Weelen in de respectieve weg gelegen, sullen syn voorsien met goede sterke vlonders, ... vlak in de kalven ingelaten, welke kalven, daer de vlonders op leggen rusten, in de steekers sullen moeten syn ingelaten, ten minsten vier duym ... Item, dat van nu voortaan ... onder yder kalf noch een derde steeker wel vast in de gront sal worden geset, met een lip by 't kalf op (*keur v.* 1659), *Handv. v. Assend.* 206. Meede sullen de weelen ... moeten gemaekt werden met een gelykelyke op- en overgang, en de posten (*vlonders*) niet hooger als 4 voeten uyt gemeen soomerwaeter mogen leggen, ... en de steekers moeten wijt staen in de overgang 4 voeten op zijn minste, niet nauwer, maar wel wijder. *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief van Wormerveer, – Vgl. verder *breisteker* en *hooisteker*, alsmede *insteker*.

stekkebakje, stekkebordje, znw. onz.; zie *stukkebakje*.

stel (I), znw. m. Zie de wdbb. – *Op stel zijn, in orde zijn*. || Zie zo, de boel is op stel (*alles staat weer op zijn plaats*, b.v. na het kamer doen). Ik ben nog niet helemaal op stel (*op streek, op dreef*). – Ook elders in Holl. (vgl. b.v. WINSCHOOTEN, Seeman 289) en in het Stad-Fri.

stel (II), znw. onz. Zie de wdbb. – Bij vissers is een *stel* of *visstel* een *bijeenhorend stel van netten, dat tegelijk wordt uitgezet*. Vgl. *stelfuik* en de samenst. *bleistel* en *basterdstel*. – In verkl. *steltje*. || 'En steltje op de schoorstien (*stel vazen, pendule met coupes enz.*). 'En aardig steltje (b.v. *een bakkewagen met bokken*). Evenzo in het Stad-Fri. *steltsje*.

stelen, st. ww., trans. Zie de wdbb. – In het meerv. van de verl. tijd soms *stolen*. || 't Is in het land van belofte. Daar stolen ze de druiven. En ze dachten dat zij ze kochten (*onderschrift onder een afbeelding van het bekende verhaal in Numeri 13, vs. 23 vlg.*).

stelfuik, znw. vr. Bij vissers. Zeker viswant. *Een tweetal fuiken met daartussen uitgezet schutwant, dat een zogenaamde kamer vormt en daarom kamerwant heet*. Inzonderheid voor het vangen van aal. Vgl. *schutting* 2 en *schuttingkalf* en zie *fuik*. || Drie stel zijden stelfuiken, groot 80 mazen, *Verkopings-Catal.* (a° 1884).

stellen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *sturen, zich moeien*. || Hij stelt graag in 'en andermans huishouwen (*bemoeit er zich mee, dringt zijn raad op, enz.*). Je moete niet zo stellen (*voortdurend op- en aanmerkingen maken*). – Zie ook *stellerig* en *stelstok*. – Vgl. verder de samenst. *opstellen*, alsmede *stel, stelling* en *besteltje*.

stellerig, bnw. *Bemoeiziek*. Zie *stellen*. || Peet Grietje is toch 'en stellerig mens (*ze bemoeit zich altijd met andermans zaken, wil in alles sturen*).

stelling, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij een molen. *Dat deel van de omloop van de molen, hetwelk door stutten wordt ondersteund; ook zwichtstelling* genoemd. Vgl. *plating*. || Er is 'en gat in de stelling. – *Op stelling zijn, op de stelling zijn om zeilen in te nemen, de molen te verkruien enz.* Synon. *stellingen*. || De jongen en de stienknecht benne op stelling. – Vgl. de samenst. *klaarstelling, schoonmaakstelling, sleedsstelling*.

stellingen, zw. ww., intr. Bij molenknechts. *Op stelling zijn*. Zie *stelling*. || 't Heb wel 'ewaaid, maar erg ongelijk en 'et beschoot dus niet veul; ik verzeker je dat we wat 'estellingd hewwe (*veel op stelling geweest zijn om zeilen bij te leggen*).

stellinglening, znw. vr. Aan molens. *De leuning der zwichtstelling*. Vgl. *stelling* en *lening*.

stellingmik, znw. vr. Aan molens. *Het schuin tegen elk der stutten van een zwichtstelling aangebrachte balkje dat het overstekende deel der stelling ondersteunt*. Tot meerdere stevigheid soms van ijzer. || (*IJzerwerk*:) 29 Stellingmikken 170 pond, *Invent. papiermolen* (a° 1806), Zaanl. Oudhk.

stellingprop, znw. vr.; zie *prop*.

stelstok, znw. m. en vr. *Iemand die altijd stelt, die in alles wil te zeggen hebben, albedril*. Zie *stellen*. || 't Is zo'n stelstok.

stempel, znw. m.; vgl. *nokstempel, roedstempel*.

sten, znw. m. *Zucht*. Zie *stennen*. Thans ver-

{p.435}

ouderd. || De Dood ... hakt al meenigmaal de mensch zijn leven af, ja dikmael eer de mensch een sten, of suchjen gaf, *SCHAAP Bloemt*. 62. De uitgave van 1724 (bl. 63) heeft op deze plaats: "steen".

stenegooier, znw. m. Ook *stienegooier*. Scheldnaam voor de inwoners van Wormer; hun gegeven omdat er door Wormers bij zekere brand met stenen gegooid werd. || Wormer stienegooier!

stennen (uitspr. *stènnə*, met de è-klank van Fra. *grève*), zw. ww., intr. De verl. tijd wordt zelden, het verl. deelw. nooit gehoord. *Stenen, zuchten*; ook van vee. || Wat leit die koe te stennen. Jongen, sten zo niet. 'En vervelend mens, ze stende maar. – Evenzo elders in N.-Holl. (vgl. BOUMAN 102). || T'is quaet een vlieghende kiecken te speteren, t'is quaet teghen

die Waghenaers te mennen, t'is quaet teghens die siecke lien te stennen, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 126. Maer 't staet my waerlijck niet wel aen, met ziecke luy veel om te gaen, die stennen, grennen (vgl. *Ned. Wdb. op grenen I*) al den dach, so datmer nau by dueren mach, HENDR. ALBERTSZ. HOE-JE-WILT, *Doolhoff* (als prent uitgegeven bij Cl. Braau te Haarlem). – Verder is stennen ook gebruikelijk in Gron. (MOLEMA 402 *a*) en Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 310 *b*). In het Stad-Fri. zegt men stinnen (*O. Volkst.* 2, 182). – Vgl. **sten**. **ster**, znw. vr. Daarnaast **star**. Zie de wdbb. – Met de ster lopen, *tussen Kersttijd en Driekoningen rondgaan met een grote, van binnen verlichte, papieren ster aan een stok, en daarbij aan de huizen een lied zingen*. Zie een dezer sterreliederen in *Navorscher* 44, 125 en het begin van een ander in *Gids* 1893, IV, 25, en vgl. de op **rompot** aangehaalde keur. Het gebruik is ook hier en daar elders nog in zwang; zie verder TER GOUW, *Volksvermaken* 178 vlgg. – Als benaming van een der standen der koot (zie **koten** 2) is ster ontleend aan de stervormige kras die op een der vlakken van het (loden) kootje is aangebracht. – In verfmolens vond men vroeger een star aan de as van de tuimelbuil: *een stervormig stukje ijzer met vijf gebogen punten, dat aan een der einden van de as was bevestigd, en waarvan de punten bij het rondwentelen van de buil telkens op een er onder liggend ijzeren blokje stootten, waardoor de buil schokken kreeg, wat het gebuilde gemakkelijker door het gaas deed heenvallen*.

– Zegsw. Het voor zijn star hebben, *zeer verkouden zijn, ongesteld zijn*. Elders is hij heeft het voor zijn ster, *hij is dronken* (VAN DALE, HARREBOME 2, 205 *a*). Synon. hij heeft het voor zijn krik; zie **kriek I**. Wellicht is star, ster hier hetzelfde woord als o.a. bij VONDEL voorkomende star(re), sterre, stern, voorhoofd; zie OUDEMANS en vgl. Hgd. stirn.

sterfheer, znw. m. *De persoon die voor de als heren van een heerlijkheid optredende regenten van de banne met de heerlijkheid beleend werd en die bij zijn dood door een ander eveneens door de regenten aangewezen persoon werd opgevolgd*. Aldus in de A° 1729 door de Staten van Holland aan de eigen regenten verkochte Zaanse heerlijkheden, ten einde bij het versterven en opnieuw verheffen der lenen de gebruikelijke belastingen te kunnen heffen. De regenten kozen derhalve tot **sterfheer** bij voorkeur een jong en krachtig persoon, ten einde het leen zo zelden mogelijk te laten versterven. Het woord is met de veranderde toestanden verouderd. Vgl. in de Koopcondities van de banne van Westzaanden (*Resol. d. Stat. v. Holl.* 2 Juni 1729): “Ten 18de dat by de Regenten van den Banne sal worden gestelt een Sterfman, op gelijken voet, en onder gelijke poenaliteit van verval, als ten aansien van Leengoed is geordonneert: En dat, by des selfs overlijden van de voorschreeve Kooppenningen t'elkens, in plaats van de twintigste, de veertigste penning, met de tiende verhooging van dien, sal worden betaalt, te neemen na de voorschreeve prys van driemaal honderd duisend guldens, boven en behalven het geen voor het verheffen van het Leen t'elkens moet werden betaalt.” – Evenzo vindt men bij STALLAERT 2, 185: sterfelijck man en sterfman.

sterk, bnw. en bijw. Daarnaast **stark**. Zie de wdbb. || Stark touw. Een sterke wind. – Vgl. **duivelssterk**.

sterkbartel, znw. m.; zie **bartel** 2.

sterken, zw. ww., trans. Bij de zeildoekweverij. *Pappen, slichten*, van de scheringdraden; (*de schering*) *met een soort van pap (het sterksel) bestrijken om de draden steviger en beter tegen de schuring bestand te maken*. Vgl. **bartel** 2 en **slagbord**. || Het garen sterken. – Zo ook in de Twentse weverijen. Zie over de bewerking: KUYPER, *Technol.* 2, 33, en vgl. Hgd. stärke, Eng. starch, stijfsel.

sterksel, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *De pap van aardappelmeel, roggemeel enz. en vet, waarmede het garen gesterkt wordt*. Zie **sterken**. – Evenzo in Twente.

sterretjeskroos, znw. onz. Zekere plant. *Een bepaald soort van kroos*, Lat. *Lemna minor* (OUDEMANS, *Flora* 3, 124 vlgg.).

sterven (*stòrf, sturf* of *stierf*, 'esturven), st. ww., intr. Zie de wdbb. || Me peerd is 'esturreve. – Deze vormen zijn ook verderop in N.-Holl. gebruikelijk. Vgl. ook NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 104.

stet, znw. onz. *Aanlegplaats, laad- en losplaats aan het water*. Het woord is nog in deze zin gebruikelijk te Akersloot en omstreken, en vandaar ook bij Zaanse vissers en schippers bekend; men schijnt aan de Zaan geen stetten te hebben gehad. In de 17de e. vindt men te Akersloot 7 stetten, die ten algemene nutte {p.436}

van gemeentewege werden onderhouden; bovendien waren er nog particuliere stetten. Thans zijn er nog 2 in gebruik. Evenzo wordt er melding gemaakt van stetten te Uitgeest. Het stet te Bakkum (onder Castricum) diende vroeger, toen de schelpenvaart bloeide, om de schelpen in kleine vaartuigen te laden, die dan op de Alkmaardermeer te Akersloot in grotere vaartuigen werden overgeladen. De stetten waren soms door een laan (*pad*) met de publieke weg verbonden. || Het stedt opten Dam is lang 11 roeden ende 11 voeten ende is breed up noordeyndt 18 voeten ende een half roedt, ende dat suyd is breed 36 voeten ende een half, met waeter ende land, *Hs.* (a° 1586), archief v. Akersloot. Item, dat niemant hem sal vervorderen eenige van onse Stetten ofte vrye aenvaerden langer te mogen gebruycken ofte besetten, dat streckende is tot hindernisse van andere, dan twee often ten langsten drie dagen op de boete van 5 stuyvers. Dat ook niemant op onse Stetten ofte vrye aenvaerden eenig vullis ofte onreynheyt sal mogen gieten ofte worpen, op de boete van 5 stuyvers. Noch dat niemant in onse vrye aenvaerden eenige Schuyten sal mogen sluyten, versparren ofte behecken, op de boete van 42 schelling. Noch oock eenige vrye Stetten niet langer te mogen gebruycken dan de tijt van lossen en laden, dat gedaen zijnde sullen haer Schuyten en Vloten terstont daer uyt moeten leggen, sonder alleen die aen de Stetten wonen sullen haer Roey-schuyten mogen blijven leggen als zy niemant hinderlijck zijn (*keur v. Akersloot*, a° 1661), LAMS 483. Item, geen goet te mogen leggen ofte zetten opte Stetten binnen desen Dorpe, als ses dagen (*keur v. Uitgeest*, a° 1635), *ald.* 506. Schout en Schepenen ... accordeeren by dezen den Supplianten hunlieder verzoek om hunne steyger of zoogenaemde Markvelds-stet te moogen vernieuwen, *Hs.* (a° 1772), archief v. Akersloot. – Evenzo in samenstellingen. || Een vrij huys en erff ... leggende inden Hooren tot Aeckersloot, belent met die stedtlaen ten suyden, ten westen die Schoudijck, *enz.*, *Hs.* (a° 1641), aldaar. (Schout en Schepenen) hebben geweest op het stedt inden Hooren, omme die vuytgang ende inganck ofte stedtslaen te weeten ende de breeten van dien, gaende by norden Maerytgen Wouters huys heene volgendes die stedtbrieff daer van sijnde van date den sesten Junij 1581. (Ende hebben) geordelt vuyt die stedtbrieven, dat het voorsz. stedt met sijn vuytganck ofte laen een gemeen vrij stedt is omme tzelffde te gebruycken een ygelicken met cars (*karren*) ende wagens, *Hs.* (a° 1644), aldaar.

steunder, znw. m. In molens. *De balk voor in de kap die de windpeuluw ondersteunt*. Vgl. **steunderbalk**. – Ook elders bij molenmakers bekend; zie *Groot Alg. Moolenb.* I, *pl.* 26, en *Groot Volk. Moolenb.* II, *pl.* 3.

steunderbalk, znw. m. In molens. *De horizontale balk die dient om de steunder te bevestigen en die met pen en gat in de voeghouten is opgesloten*. Zie de op **steunder** genoemde werken.

steuren (I), zw. ww., trans. *Storen*. De vorm is thans verouderd, en komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor (zie b.v. *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 4, 93. || Gaat slechts ... voort, sei van de *Sed*, wy en sullen u niet steuren, SOETEBOOM, *S. Arc.* 530 (ook 545). – Evenzo nog in het Stad-Fri.

steuren (II), zw. ww., trans. en intr. *Koken, eten gereedmaken*; inzonderheid van groente: *stoven*. Synon. **studderen**. || Ik steur 'et eten zelf. Je steure lekker, hoor (*je kunt lekker koken*). Hang jij de aardappelen maar over; ik zel de groente wel steuren. – Het eten staat te steuren. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 103; *Hs. Kool*). Vgl. **opsteuren**.

steven, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als benaming van een bepaald soort van vaartuij: *een zeilschip van middelmatige grootte*. Zo ook elders in N.-Holl. Vooral de Langedijker groenteschippers varen veel met stevens. || Te koop aangeboden twee stevens, lang 22 voet, breed 6 voet, *Advertentie*. – Vgl. **drokseven**.

stiechten, zw. ww., alleen in de uitdr. *het stiecht me niet*, *het staat mij niet aan*, *ik heb er geen zin in* (Westzaan, Wormerveer). Synon. **smiechten**. || 't Stiecht 'em niks, dat-i thuis blijven moet. – Vgl. Ned. ik ben er niets over gesticht.

stiek, znw. m. *Betrekking, dienst*, als knecht. || Een stiek zoeken. Hij is zen stiek kwijt. Zen stiek bevalt 'em niet. 'En vaste stiek is vrij wat beter as los werk. We moeten 'em an 'en stiekie helpen. Die jongen heb 'en voordelig stiekie. Der benne 'en paar mooie stieken te krijgen op de nuwe fabriek. – Soms ook: *werk*. || 't Is 'en koud stiekie, zo 's winters op 'et veld werken te moeten. – Evenzo in geheel N.-Holl. (BOUMAN 103). Vgl. ook VALCOOGH, *Chron. v. de Sijpe* 66: (*Er werd veel vis in de Zijpe gevangen*) “Maer doen die visschers om die stiecken keven En haet en nijt tegen malcander gingen suycken (*zuigen*), Doen benam God haer den zegen in corten tijt.” – Het woord wordt nog veelvuldig gebruikt.

stiekem, bijw. *Stil, rustig*. || Hou je maar stiekem (*doe maar, of ge nergens van weet*). – Ook: *stilletjes, zonder dat iemand er iets van merkt* (of *zonder zich aan iemand te storen*). || Ze gong er stiekem heen. Hij gaat maar stiekem zen gang. – Het woord komt uit het Bargoens (*O. Volkst.* 3, 198) en is ook elders in de volkstaal gewoon (BOUMAN, MOLEMA, OPPREL). – Vgl. **stiekemer**.

stiekemer, znw. m. *Iemand die zich “stiekem” houdt, die stil zijn gang gaat*. Zie **stiekem**. || Zo'n stiekemer! daar is-i an 't vrijen 'eraakt en-i heb er me niks van 'ezeid. – Ook elders bekend.

{p.437}

stiem, znw. m. *Walm, kolendamp*. Zie **stiemen** 1. || Wat staat er 'en stiem in de kamer; zet gauw de deur op. De stiem (*van het kolenvuur*) is in de snijbonen 'esloegen.

stiemen, zw. ww. intr. – 1) *Walmen*, van vuur dat niet goed is doorgebrand, zodat het rookt en een scherpe geur verspreidt. || Het vuur stient. De kool is niet door'eglommen; hij stient. Er is 'en stiemend kooltje onder de theeketel (*of in 'et komfoor*). – Door begripsverwisseling zegt men ook: Wat stient die stoof (*of de ketel stient*), als men de kool bedoelt. – Volgens *Taalgids* 2, 121 zou het woord in N.-Holl. ook gebruikelijk zijn in de zin van *stomen, damp geven*, b.v. “het water stient”, doch dit wordt niet bevestigd, zodat de mededeling wellicht op een vergissing berust.

2) *Naar roet rieken*; van een schoorsteen (Zaandam). Een verruiming van de onder 1) genoemde betekenis. || De schoorstien stient; we zellen gauw regen krijgen.

3) *Warmte uitstralen, hitte geven* (Jisp). || Hè, wat stient die kachel! Dat kooltje stient goed (*geeft veel hitte*). – Ook van een sterk verwarmd vertrek. || (*Iemand komt van buiten en zegt:*) Hè, wat stient 'et hier. 't Begint hier erg te stiemen, we mosten de kachel maar uitgaan lèten. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 103). – Vgl. **afstiemen**, **stiem** en **stiemerig**.

stiemerig, bnw. – 1) Van vuur of kolen. *Walmend, rokerig*. Zie **stiemen** 1. || De kool onder 'et theewater is stiemerig; laat 'em eerst goed doorbranden.

2) Van spijzen enz. *Naar stiem riekende of smakende*. Zie **stiemen** 1. || Wat is hier 'en stiemerig luchtje. – De rooie kool is stiemerig.

3) Van sterk verwarmde vertrekken. *Heet, stoverig*. (Jisp). Zie **stiemen** 3. || 't Is stiemerig in de kamer.

stien, enz., znw.; zie **steen**, enz.

Stierop, znw. m. Daarnaast **de Stierp**. Naam van een buurtschap onder Akersloot, in de Wouden, aan een water van dezelfde naam (thans *het Stierper gat* genoemd), tussen de Marker-vaart en de Langemeer. Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. || Van den Styerop (*het water*) totten Nyeuwendam toe, *Hs.* (a° 1471), archief van Assendelft (ook *Handv. v. Assend.* 65).

Die Stierp, *Handv. v. Assend. verv.* 399 (a° 1563). Ackerslooter en Stierper-woude, SOETEBOOM, *S. Arc.* 385. – Aan de Zaan eertijds ook als geslachtsnaam. || Dirck Jacobsz. van de Stierop (te Westzaan in de Krabbelbuurt, a° 1617), archief v. Westzaan. Jacob Dircksz Stierop (a° 1654), aldaar. – Ook in de naam van stukken land op de Koog. || Stierop-acker, *Polderl. Westz.* IV f° 436 (a° 1649). De 2 stierp-ackers, *ald.* V f° 35 (a° 1727).

Stieropakker, znw. m.; zie *Stierop*.

stijf, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zijn been stijf houden, *niet toegeven*. Synon. *Zijn streng stijf houden*. || Ik ken er tien gulden voor krijgen, maar ik zel me bien stijf houwe: ik moet er meer voor hewwe.

stijfsel (uitspr. *staisəl*), znw. vr. Zie de wdbb. Daarnaast soms *stijvels*; zie aldaar. || Een pakkie stijssel. – Zo ook in samenst. en afleidingen. – Vgl. *stijfselhuis*, *stijfselknoeier*.

stijfselhuis (uitspr. *staisəlhois*), znw. onz. *Gebouw waar stijfsel wordt gemaakt, fabriek van de stijfelmaker*.

stijfselknoeier (uitspr. *staisəlknœiər*), znw. m. Minachtende benaming voor een *stijfelmaker*. || Wat scheelt 'et jou, wat zo'n stijsselknoeier zeit?

stijg, znw. m. *Zweertje op het ooglid, gerstekorrel, strontje*. || Hij heb 'en stijg op zen oog. Trek 'en haartje uit 'et ooglid, dan gaat de stijg weg. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 103), en in het Stad-Fri. in de vorm *stiege* (*Taalgids* 9, 299; *O. Volkst.* 2, 179). Reeds KIL. vermeldt: *stijghe*, Holl. j. *weerooghe*, *hordeolum*. In Oost-Friesl. zegt men *stiger* (KOOLMAN 3, 313 b).

stijgeren, zw. ww.; zie *stijveren*.

stijl, znw. m.; vgl. *achtkantstijl*, *beeltstijl*, *keerstijl*, *keunigsstijl*, *vierkantstijl*.

stijlebijter, znw. m. *Stuurs, nors mens*. Vgl. Ned. *pilaarbijter*. || Zo'n stijlebijter. Ook elders in N.-Holl. || Cupido ... vraagd (niet) Wat sommige stijlenbijters Van 't Huw'lijk lelijk snappen, Hy denkt gy meugt wat klappen, *Groot Hoorns Liederen-Boek* 1, 135.

stijvels, znw. onz. Daarnaast vroeger *stijveles*. Thans nagenoeg verouderde bijvorm van *stijfsel*. || Stijvels koken. Een Pakhuys en Erff genaamd 'T stijvels, met het woonhuys (vroeger misschien een *stijfselhuis*), *Hs.* (Zaandijk, a° 1775), Zaanl. Oudhk. – Evenzo in samenst. || Pieter Jan Stijvelis-makers, *Priv. v. Westz.* 283 (a° 1605).

stijveren, zw. ww., intr. *Stijf worden, stollen*; inzonderheid van gesmolten vet. || De zju begint te stijveren. – Hiervoor zegt men in de Wormer *stijgeren*, terwijl *stijveren* er onbekend is. Daarentegen kent men wel *stijven* (zw. ww.) in deze zin. || Het vet is 'stijgerd. – Blijkens BOUMAN 102 is *stijgeren* ook in de Beemster gebruikelijk. – Vgl. de samenst. *aanstijveren*.

stik (I), znw. onz.; zie *stuk I*.

stik (II), bnw.; zie *stuk II*.

stik (III), bijw. In de uitdr. *stik in de wind*, *met de wind vlak tegen*. || Stik in de wind ken-je niet zeilen. We hebben 'et stik in de wind. – Evenzo elders in Holl., in Gron. en Oost-Friesl. (vgl. MOLEMA 404 b en 566 b; KOOLMAN 3, 313 b).

stikkebakje, **stikkebordje**, **stikkebuul**, **stikkedief**, znw.; zie *stukkebakje*, enz.

stikkel (I), znw. onz. *Distel*. Bijvorm van *stekel*; zie aldaar. || Ieder eygenaar ... (sal) gehouden wesen hare parken (van den ringdijk) tweemaal des jaars te laten afmajaen, ... ofte {p.438}

na de eerste afmajaing met schapen te laten lopen, en zullen dog de stikkels en bossen afgemaayt moeten worden, *Hs. keur* (Wormer, a° 1790), archief v. Wormer. – Ook als naam van verscheidene stukken land, waarop distels groeien. || Die helft vande stickel, *Polderl. Assend.* I f° 65 r° (a° 1600). Jan Engelen Scheepmaecker, de stickelen op de Haygraft; Claes Claesen Wijffes, mede de stickelen; Claes Jacobsz. Steynnen, de stickel; Jan Claesen Ryael, de stickel over de Layck, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Ook onder Wormer vindt men een paar landerijen, die de Noorder- en de Zuider Stikkel heten. – Vgl. verder *Stikkelkamp* en *Stikkeloord*. – Het woord komt ook als geslachtsnaam voor; vgl. b.v. Gerrit Jansz. Stickel

(schepen van Westzaanden, a° 1534), *Priv. v. Westz.* 83 (ook bl. 100, a° 1548). Jan Cornelis Gerietsz. Stickel, buierman tot Westzanen, *Hs. T.* 49, f° 24 v° (a° 1583), prov. archief. Naar een lid van dit geslacht heet ook het Stikkelpad te Zaandijk. – De vorm stikkel is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Alle Huurders ende Gebruyckers ... sullen gehouden wesen deselve Dijcken ende Wegen tweemaal 's Jaars ... perfect te moeten mayen, van alle 't Gras, Stickelen, Brande-Netelen, Kladde-Bosschen, Mostert off Raap-Saat, ende alle andere Onkruyt en Ruygte, *Keuren v. d. Beemster* 2, 196. Vgl. ook de “Stickeldijk” tussen Kwadijk en Purmerend op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7. – In Friesl., Gron. en Oost-Friesl. zegt men stikel (HALBERTSMA 853; MOLEMA 403; KOOLMAN 3, 314).

stikkel (II), bnw. Van een zaag. *Met de punten rechtop gevijld*. In tegenstelling van op stoot || De zaag is stikkel.

Stikkelkamp, znw. m. Naam van land te Oostzaan. Zie *stikkel I*. || De stikkelkamp, *Polderl. Oostz.* II (a° 1747). Stikkelskampje, *Verkopingsbiljet* (a° 1880).

Stikkeloord, znw. onz. Naam van een uitspringende hoek land op het Kalf. Zie *stikkel I* en vgl. *oord*. || Twee Stikkeloorts buyten dijk.; stickeloort binnen; Pieter Gerritsz., stickeloort buyten, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

stikkend, bnw.; zie *stukkend*.

stikkezak, znw. m., zie *stukkezak*.

stikstar, znw. vr. Daarnaast soms **stikstarn**, en te Jisp **stiksteert**. Zekere vogel. *Stern, meeuwtje, visdieffe*, Lat. *Sterna hirundo* en *S. cantiaca* (SCHLEGEL, *De Vogels* 238 vlgg.).

Synon. **starreling**. || Kijk ers wat 'en stikstars. – Evenzo elders in N.-Holl. Te Groot-Schermer roept men de vogel toe: “Stikstar, je gat is in de war; je kenne gien vissie (*visje*) meer vangen”. – In Gron. heet het dier ikstern (zie SCHLEGEL, *t.a.p.*). – Vgl. *stikstar-ei*.

stikstar-ei, znw. onz. *Ei van de stikstar*; zie aldaar. || 26 dito (*d.i.* Mei 1743) (vond ik) 14 eyeren: 2 koet- en 12 stikstareyeren. 1744, 23 April, 19 eyeren: 9 stikstarens en 10 koet, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormer.

stiksteert, znw.; zie *stikstar*.

stil, bnw. en bijw.; vgl. *overstil*.

stillen, zw. ww.; zie een zegsw. op *vak*.

stilde, znw. vr.; vgl. *varkensstilde*.

stinkbast, znw. m. Hetz. als *bastjeshout*; zie aldaar.

stinken, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Te Assendelft ook: *tochten, trekken* (van een onaangename luchtstroom). || Hè, wat stinkt 'et (*gezegd als men op de tocht zit*). Doen de deur dicht: hij stinkt. – In de zin van *tochten* ook te Krommenie bekend. – Vgl. bij WINSCHOOTEN, *Seeman* 293: een stinkende storm, een geweldige harde bui, of onweer. – Ook elders komt stinken voor als ww. van beweging; vgl. Ono. *stökkva, springen, rondspatten, zich snel bewegen*, Ags. *stincan*, *opstuiven*, Got. *stiggan*, *stoten*. Vgl. Hgd. *windstoss*.

stinkerd, znw. m.; zie een zegsw. op *krimperd*.

stip (I), znw. m. Ook in verkl. **stippie**. *De zachte stoot met de wijsvinger die onder het opzeggen van het aftelrijmpje beurtelings op elk der in een kring staande kinderen wordt gegeven*; zie *omtellen*. || Hij die 'et laatste stippie heeft, behoeft hem niet te wezen; v-r-ij, vrij, dat ben-jij (*uit een omtelrijmpje, te Zaandijk*). – Zie *stippen*.

stip (II), bijw. *Stipt*; in een paar uitdrukkingen. – a) Stip kijken, *strak kijken*. || Wat zit je stip te kijken.

b) Van een tol. Stip staan, *zo snel ronddraaien dat men geen beweging kan zien, dat het is alsof de tol stilstaat*. || Me tol staat stip. Ook bij HOOFT vindt men de vorm stip, doch in de eigenlijke zin van *nauwkeurig, nauwgezet*; zie *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 4, 95.

stippen, zw. ww. Zie de wdbb. – Bij het omtellen. *Een stip geven, beurtelings op de spelers wijzen*; zie **stip I**. || Oegel de koegel, al op die man 'estipt, enz. (*uit een omtelrijmpje*, te Westzaan).

Als uitroep wordt **stip!** bij een plagerij gebezigd. Men houdt nl. ongemerkt een vinger bij iemands wang en roept hem dan bij de naam, zodat hij omkijkt en tegen de vinger aanstoot, waarop men **stip!** zegt. Ook wel legt de roeper, als hij zich op enige afstand bevindt de wijsvinger tegen de neus en zegt dan **stip!** om de omkijker te ergeren. – Ook in het Stad-Fri. **stod**, znw. Bijna altijd in het meerv. **stodden**. Bij boeren. *Klonters in de melk* (daarin voorkomende als de koe een “verkeerd jaar” (*zieke uier*) heeft). Alle melk wordt door de teems gegoooid; de stodden blijven dan in de teems achter. || Der zitten stodden in de melk: welke koe heb de droop?

stoeis, bnw. *Stoeiziek*. – Ook van vee. *Tochtig, buls*. || Wat is die koe stoeis. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 103).

{p.439}

stoeivarken, znw. m. en vr. Schertsende benaming voor *een kind dat gaarne stoeit*. || O, 't is zo'n stoeivarkentje. – Zo ook elders in Holland.

stoel, znw. m.; zie op **plet**, en vgl. de samenst. **handstoel**, **hefstoel**, **leenstoel**, **lulstoel**, **poddestoel**, **preekstoel**, **tonnestoel**, **verhefstoel**, alsmede **aanstoelen**.

stoelband, znw. m. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band, om de vaten te binden*. – De verschillende soorten van band naar de lengte der hoepels onderscheidende, heeft men van de kleinste soort tot de grotere opklimmende achtereenvolgens: **stoelband** met hoepels van 2 à 2½ voet lengte, **kitband** van 3 voet, **karband** van 4 voet, **verrelsband** van 5 voet, **half-vaatsband** van 5 à 6 voet, waaronder ook het **haringband** gerekend wordt dat 5 voet lang is, **tonband** van 7 à 8 voet, en verder **negen-voets**, **twalf-voets**, **zestien-voets band**, enz., die naar de maat worden aangeduid.

stoel-hoornblazer, znw. m. Schertsende benaming voor *iemand die niet alleen last van winden heeft, maar dat ook laat merken*.

stoep, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *een uitstekend hoofd in het water, of wel twee hoofden tegenover elkaar aan weerskanten van een water, waarover een post (losse brug) gelegd wordt, ten einde over het water te kunnen gaan of rijden*. Bij uitbreiding wordt ook *de op de stoep liggende post* wel eens **stoep** genoemd. Tegenwoordig wordt de naam ook gegeven aan *de vaste hoge bruggetjes over de sloten, waar een hooischuit onderdoor kan varen*. Het woord is in deze zin vooral nog te Assendelft gebruikelijk. De **stoepen** hebben een van overheidswege voorgeschreven wijdte; vgl. de aanhalingen op **koestoep**. || Vorders soo verclaerde Jacob Roeloffsz. besonderen, datter van ouden tijde inde voornoemde sloot gelegen heeft een stoepje, waerover Jan Cornelisz. Molenaer (die aen beyde syden gelant was) uyt melcken ginck, door welck stoepje geen grooter schuyt door en mochte als een koepraem, *Hs.* (a° 1663), archief v. Assendelft. Alle die geene, die eenige bruggen of stoepen afvaeren, sullen gehouden weesen terstont wederom op te leggen, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1700), archief v. Wormerveer. Dat Bergman met een lijst zal rondgaan by de eigenaren der bruggen over de wegsloot, teneinde de toestemming te verzoeken de wester stoepen tot op één el afstand der schoeijing in te halen (*verder staat*: het intrekken der wester afgangen der bruggen gelegen over de wegsloot), *Hs.* (a° 1849), archief v. Assendelft. – Men vindt het woord ook in de naam van stukken land, waarop zich zulk een stoep bevond en waarover dus de toegangsweg tot de daarachter liggende landerijen ging. || Copjescamp opte stoep, *Polderl. Assend.* I f° 80 r° (a° 1600). Dat uysterste stoeplant, *ald.*, f° 58 r°. Die stoepsven, *ald.*, f° 86 r° (a° 1600). Maerten Maertsen, de stoepsven; ... Claes Woutersz., genaemt Stoepsplant, *Maathb. Assend.* (a° 1635). Twee stukken land, genaamd de lange Stoepen, aaneengemaakt (in de Kalverpolder), *Custb.* (a° 1741). – **Stoep** is ook elders in N.-Holl. aldus gebruikelijk. || Sullen meede op de legers (*voor de visvangst*) ofte stoepen inden Hecksloot, setten hooge palen ofte

baeckens, daer by hoogh water merck op magh nemen, hoe naer dat de schuyten aende wallen zijn, omme alsoo op de stoepen ofte legers niet vast te varen (*keur v. Heemskerk*, a° 1659), LAMS 457. Wert mede gekeurt die sloot ... boven tien voeten wijd, ende de stoepen acht voeten wijd, ende wat dammen en ondiepte dat inde voorsz. stoepen leyt, tegens den naestkomende schouwe daer uyt te halen (*idem*), *ald.* 459. Ook in *Hs. Kool* worden de stoepen beschreven als *houten bruggehoofden*, terwijl daaraan wordt toegevoegd: “Omdat dezelve alle op een vaste maat moeten gemaakt worden, heeten zij in oude papieren eenvormen, dat verbasterd is in ieveringen onder Hoorn, ook onder Westwoud; onder Midwoud en daaromtrent heeten zij warren”. In de 16de-eeuwse keurboeken van Hoorn en Westwoud worden de eenvormen (informen, yefformen) werkelijk vermeld; zie *Wfri. Stadr.* 2, 157 en *Mnl. Wdb.* 2, 550. War komt elders in een andere betekenis voor; zie *war*. – Vgl. verder de samenst. *boenstoep*, *doodstoep*, *koestoep*, *walstoep*, en *waterstoep*, alsmede *stoephout*, en zie *stup*.

stoepen, zw. ww., trans. *Sterken, stijven, aanmoedigen*, in het kwade. || Hij stoept 'em in zen verkeerde neigingen. (De rechters) die moeten, dunkt men, zelfs dat vonnis weer herroepen, of anders gong men 't kwaat in zulke schelmen stoepen, SLOOF, *Suzanna* 52. – Het woord betekende vroeger ook *stoten*, *steken*; vgl. bij KIL. stoepen, *fodere*, *fodicare*, *pungere*, enz. || Die zijn rijcker stoept, en zijn wijser leert, is dickmaels van den wegh ghekeert, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 89 (vgl. bij MEIJER, *Spreuken* 61: Weel syn wyser leert, syn rycker gheeft, ende syn stercker stoept, die bolleerst geern). – Ook Oost-Fri. stōpen verenigt de betekenissen *stoten*, *steken* en *aansporen*, *aanhitsen* (KOOLMAN 3, 327); zie verdere verwanten bij FRANCK op stop. Vgl. echter Ofri. stepa, Fri. stye, *steunen*, *helpen*. (*Tijdschr.* 10, 253), alsmede Ags. stēpan (uit stōpjan?), *oprichten*, *verhogen*, *steunen*. – Zie ook de samenst. *instoepen* (*instoppen*) en *opstoepen*.

stoephout, znw. onz. *Een der planken die over een stoep (bruggehoofd) worden gelegd om als brug te dienen*. Zie *stoep*. || Voort wort verboden dat hier niemand en zal vervorderen, het zij jonck ofte out, eenige weelhouten ofte stouphouten vuyt te smaecken (*smakken*), ofte stoovers te brecken by daege of by nachte, {p.440}

Hs. keur v. Westzaanden (a° 1596), archief v. Westzaan.

Stoepland, Stoepsven, znw.; zie *stoep*.

stoer, bnw. *Groot, fors, stevig*, van personen. || 't Is 'en stoere vent. Zo'n stoere jongen. – Ook: *zwaar, vermoeiend*. || Dat was 'en stoere dag (*een waarop men het zeer druk gehad heeft*). – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 4, 202; *Taal- en Letterb.* 2, 65). Het woord is ook bekend in Friesl., Gron. (MOLEMA 406), Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 355) en Gelderl. Overijs. (GALLÉE 44). Vgl. Ofri. stôr, *groot, veel* (VAN HELTEN, *Aofri. Gramm.* § 20 a). Zie voorts FRANCK op stuurs.

stoet, znw. vr. *Een hardgebakken grof broodje, half van tarwe, half van rogge* (Zaandam). Te Wormer ook: *een lange bol wittebrood*. || Haal ers 'en paar stoeten. – Het woord is elders in het N. en O. van ons land zeer gebruikelijk als benaming voor *tarwebrood*, ter onderscheiding van *grof brood* (zie MOLEMA 407; GALLÉE 44; KOOLMAN 3, 357, enz.). Op Urk zijn stuutjes *wittebroodjes van 1 cent per stuk* (*Taal en Letterb.* 9, 43). In het Stad-Fri. spreekt men van stuten. – Vgl. *stuit*.

stoetel, znw. m. en vr.; zie *stoeter*.

stoetelig, bnw.; zie *stoeterig*.

stoeter, znw. m. en vr. *Stoethaspel, domkop, dreutel*. || 't Is 'en stoeter; hij begrijpt niks. Stoeter die je benne, breek je daar weer wat? – In de Wijde-Wormer zegt men stoetel, welke vorm ook in de Beemster gebruikelijk is (BOUMAN 103). Vgl. *stoeterig*.

stoeterig, bnw. en bijw. Daarvoor in de Wormer stoetelig. *Dom, onredzaam, handelende als eens stoeter*. || Wees toch niet zo stoeterig.

stofbak znw. m. Bij de papiermakerij. *Bak om de papierstof in te doen.* || 1 Aanhaalter, 1 stovbak, *Invent. papermolen* (Koog, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

stofbeker, znw. m. Bij de papiermakerij. *Beker om de papierstof uit de kas te scheppen.*

stofezel, znw. m. Bij de papiermakerij. *Grote emmer aan een lange stok, waarmede de papierstof wordt opgeschept, als bij het legen van de (stof)kas deze reeds zover leeg is, dat men er met de hand niet bij kan;* ook wel gebruikt om de stof om te roeren, opdat het ene gedeelte niet droger zij dan het andere. || 1 Kuip, 1 hefstoel, 1 stofezel, *Verkopings-Catal.* (W.-Zaandam, begin 19de e.), Zaanl. Oudhk.

stoffel (uitspr. *stoffəl*), znw. m. en vr. Zie de wdbb. – Een stoffel stootgaren, *een domoor, een onhandige meid.* Naast stoffel stootgaren zegt men ook stoffel muurbreker voor *iemand die onoplettend en onhandig is.* || Je benne 'en stoffel muurbreker.

stoffen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *schoonmaken.* in het najaar, vóórdat de kachels gezet worden. Synon. **oproden**. || Toekomende week beginnen we te stoffen. – Zie **stoftijd**.

stofgoot, znw. vr. In een papiermolen. *Een der goten tussen de maalbakken en stofkassen, waardoor de papierstof loopt.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* 1, pl. 16.

stofkas, znw. vr. In een papiermolen. *Diepe bak, waarin de papierstof zich bevindt.* Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, bl. 16.

stofschop (uitspr. *stofskòp*), znw. vr. Bij de papiermakerij. *Schop waarmee de papierstof uit de kassen wordt geschept.*

stofschuif, znw. vr. In een papiermolen. *Een schuif aan de maalbak, die weggenomen wordt als men de papierstof uit de bak wil doen lopen.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, bl. 18; *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 4 (bij de afb. staat foutief “storschuyv” en “Stopschuyf”).

stoftijd, znw. onz. *Kleine schoonmaak in september of oktober.* Synon. **oproderstijd**. Zie **stoffen**.

stofvat, znw. onz. Bij de papiermakerij. *Vat om de papierstof in te doen.*

stofwagen, znw. m. Bij de papiermakerij. *Wagen om de papierstof naar de schepkuip te vervoeren.*

stok, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Ik ken wel een stok in me keel steken, *ik heb niets te eten, ben brodeloos.* Evenzo in Friesl.: wy meije de stòk wol yn 'e hâls stekke, DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 326. – Op stok zijn, *roerig, druk, lastig zijn.* || Wat benne die kinderen weer op stok. – Zie nog een zegsw. op **barbiërsjongen**. – In het meerv. stokken ook als benaming voor *in langwerpige stukken gesneden koolrapen* (naar de vorm, en niet omdat ze stokkerig zijn, want ook goede rapen heten zo). || We eten vanmiddag stokken. – Vgl. verder de samenst. **afloopstok**, **ankerstok**, **deunstok**, **fuikstok**, **heistok**, **jongensstok**, **kamerstok**, **kerfstok**, **keuningsstok**, **krabbelstok**, **krapstok**, **kubstok**, **kuierstok**, **lichtstok**, **peekstok**, **pleistok**, **poortstok**, **priegelstok**, **prugelstok**, **roerstok**, **rolstok**, **SCHAARSTOK** op **schaarstokken**, **schakelstok**, **schortstok**, **schuttingstok**, **spanstok**, **spoorstok**, **stelstok**, **verneemstok**, **vleugelstok**, **WUIFELSTOK** op **wuifelaar**.

stokboender, znw. m. *Boender aan een stok, lange boender.* || 1 Tweetrap, 1 stokboender, *Invent. oliemolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk.

stokelen, zw. ww., intr. – 1) *Met een ijzer in het kolenvuur steken of stoten om het beter te doen branden.* || Zit je alweer in 'et vuur te stokelen! – Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*). Vroeger ook van het *stoken der tanden*. || Ghy sult niet stoockelen in neus, tanden, U hoeft niet clauwen met uwen handen (t.w. *onder het eten*), **VALCOOGH**, *Regel d. Schoolm.* 40. 2) *Twist stoken; iemand opzetten, aanhitsen*, tot twist, wraak, enz. Vgl. **opstokelen**. || Dat stokelen van die schoonmoeders heb al heel wat ruzie in huishouwens 'ebrocht. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*).

Het woord is in beide betekenissen ook in andere dialecten bekend (zie **DE JAGER**, *Freq.* {p.441}

1, 701; **MOLEMA** 402: steukeln; **KOOLMAN** 3, 325: stökeln, stökern.

stokelhaak, znw. m.; zie *tokelhaak*.

stoken, zw. ww.; vgl. *afstoken*, *stokelen* en *pijpestoker*.

stokerd, znw. m. Daarnaast **stoker**. *Harde wind*. || 't Is 'en goed stokertje (*het waait fel*). Den 16 dito kregen wy recht voor windt, en een stijven stookert, waar door onsen voortgang ook seer snel, en hard was, STRUYS, *Reysen* 213. – *Stoker* is ook elders bekend en wordt door WEILAND en VAN DALE vermeld. Vooral in 17de-eeuwse reisverhalen komt het woord talloze malen voor (vgl. b.v. *O.-I. en W.-I. Voyagien* 1, 68 c; C. DE BRUYN, *Reizen* 1, 18 b; J. VAN RIEBEEK, *Dagverhaal* 1, 154; *Chron. v. Medembl.* 243, enz.).

stokken, zw. ww., trans. Bij de zeildoekmakerij. (*Het gekookte garen*) *buiten aan de droogstokken hangen*. Onder het stokken werden de kreukels uit het garen gehaald. Daarna wordt het met stok en al op het veld uitgespreid om te bleken.

stokkerig, bnw. Zie de wdbb. – Ook van het weer: *droog, regenloos*. || 't Is stokkerig weer (*als de lucht lang achtereen droog blijft*). 't Is alle dagen even stokkerig.

stokverf, znw. onz. Daarnaast **stokvorf**. *Stopverf*. || Ik heb 'en stuk stokvorf 'ekregen van de schilder. – Evenzo zegt men in het Stad-Fri. *stokferf*, in Gron *stokvarf* (MOLEMA 407), in Oost-Fri. *stokfarfe* (KOOLMAN 3, 325), te Oud-Beierland *stokvurref* (OPPREL 86).

stollen, zw. ww.; vgl. *stolten*.

stolp, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *een boerenwoning, waarbij woonhuis, schuur en stal zich onder één dak bevinden*. Vaak in de samenst. *boerestolp*. Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. BOUMAN in *Tijdschr. v. Nijverheid* 5 (1839), 657: “De bouworde der boerenwoningen is schier overal dezelfde: namelijk, die op de wijze van een *vierkante stolp*; vandaar noemt men hier ook doorgaans een zodanig huis, een *boerenstolp*”. In Friesl. heet zulk een woning *stelp*, *stjelp*, *stjelp-húsing*. – Eertijds heetten ook andere woonhuizen *stolp*. Vgl. Ned. *stulp*. || De stolp ofte wooning van Cornelis (een Pachtersdienaer) op den afganck van Rustenburgh (SOETEBOOM), *N.-Holl. Ontrust.* 123.

Ook worden stukken land, waarop een *stolp* staat, daarnaar genoemd. Vgl. *Hoefakker*. || Zyn bleekvelden, genaemt die stolp, mit vier ackers dairafter (onder Oostzaanden), *Hs.* (a° 1559), prov. archief. Twee corte stolpjes, 125,0; noch de corte stolp, 137,7 (roeden) (op het Kalf), *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). Een stuk weiland, genaamd de Stolp-erven, gelegen aan de Stolpsloot (in het Oostzijderveld), *Verkopingsbiljet* (a° 1879). De twee stolp-ackers, *Polderl. Assend.* I f° 72 r° (a° 1600). Die stolpacker (bij de Hoogendijk), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). – Vgl. *Papestolp*.

Stolpakker, znw. m.; zie *stolp*.

Stolpsloot, znw. vr.; zie *stolp*.

stolten, zw. ww.; intr. *Stollen*, van gesmolten vet. || 't Vet begint te stolten. – Evenzo in Oost-Friesl. *stulten*, *stülten* (KOOLMAN 3, 352), en te Deventer *stölten* (DRAAYER 39).

stombeduust (uitspr. *stòmbəduust*, met hoofdtoon op *duust*), bijw. Daarnaast

stombeduusterd. Hetz. als *beduust*, zie aldaar, en vgl. ook Gelders *stikbeduust* (*Noord en Zuid* 4, 266).

stommeknecht (uitspr. *stòmməknecht*, met hoofdtoon op *stòm*), znw. m. Zie de wdbb. – Ook een soort van *bloementafel, bestaande uit drie ronde houten bladen van verschillende grootte, boven elkaar aan een door hun middelpunt gaande standaard bevestigd*. Zulk een stommeknecht dient b.v. om een aantal potten met hyacinten op te plaatsen.

stommel (uitspr. *stòmməl*), znw. m. *Stoppel, stronk, stomp, afgesneden eind of rest van iets*.

Meestal in samenst., thans nagenoeg verouderd. || De schoorsteen ... (moet) gemaakt

worden ... ten minsten seven voet vant hooy, strooy, turff, riet, hennip, vlasstommelen, scheefen ofte andere diergelijcke ruyge waren, *Hs. keur* (a° 1687), archief v. Krommenie.

Item, dat niemant ... sal vermogen te stoocken met eenige specie of ruyge waeren ende die te branden, als tabakstalen, boonenstommelen, mostert-, kool- ofte raepstommelen, *idem* (a°

1732), aldaar. – Het woord was ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. || Item, van nu voortan en sal men geen stroo, stommel, hoy, oudt dackriet, lichte rietsoeden ... noch scelpen upten dijk brengen (*keur v. de Vier Noorderkoggen*, (a° 1510), *O. Vad. R., Versl. en Meded.* 2, 234. – Thans is in deze zin stummel nog bekend in Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 353). In Gron. kent men stommel alleen nog als naam voor een *stompje pijp* (MOLEMA 407); elders betekent het *een blok brandhout* (VAN DALE).

stommelen (uitspr. *stømmələ*), zw. ww. intr. en trans. 1) Intr. Zie de wdbb. – Ook: *stoten*. || As je ook zo an de tafel stommele, valt je blokkehuis om.

2) Trans. – a) Eerdappelen stommelen, *ze in een emmer met water met de hand heen en weer hutselen om het vuil er af te wassen*. De aardappelen worden dan in de schil gekookt. In W.-Friesl. spreekt men van de erdappels ofstommelen. – Vgl. **wasstommel**. b) Uit peren stommelen gaan, *met een stok of lat de peren uit de boom stoten*. – c) Riet stommelen, *vuurtjes branden van riet of stro*. Het oude, met de schoonmaak vernieuwde bedstro, werd bij bossen in de Zaan gesmeten en dan door de jongens in brand gestoken, wat riet stommelen heette. Thans met het ver-
{p.442}

minderde gebruik van bedstro verouderd.

stomp (uitspr. *stòmp*), bnw. Zie de wdbb. – Een stompe nacht hebben, *een slechte, onrustige nacht hebben*. Synon. *een stroeve nacht*, || De zieke heb 'en stompe nacht 'ehad.

stompen, zw. ww.; vgl. **doorstompen**.

stond (uitspr. *stònt*), znw. m. Zie de wdbb. – Op stond, *terstond*, *dadelijk*. || Op stond kom ik bij je. Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 2, 121). – Vgl. de samenst. **melkstond**.

stoof (I), znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. **hangelstoof**. – Ook in de naam van stukken land te Assendelft, welke naam men verklaart uit de langwerpige-vierkante vorm dezer landerijen. || Achter Jan Louwen uyt opte braeck: het stoeffgen, *Polderl. Assend.* I f° 50 r° (a° 1600). Die halve stoeff, *ald.*, f° 56 r°. Die stoeff in Roelenweer, *ald.*, f° 153 r° (a° 1600). Willem Janses stoofge ...; Anna Gerrits, de stoof aen den hoogendijck; Mary Gerrits, de stoof hier noortaen, *Maatb. Assend.* (a° 1635). De stoof van Floor in Roelenweer; de stove (*meerv.*) aan de Braak, *Hs.* (a° 1754), archief v. Assendelft.

stoof (II), term bij het koten; zie **koten** 1. || Het (kindt) raest en holt, Het hoept en tolt, En 't gooyt de koot, Ist raek of stoof dan ist gheen noodt, *Saender Bloeme-stralen* 177.

stoofwilg, znw. m. *Wilg, die laag bij de grond wordt afgesneden, om opnieuw loten te laten uitschieten*. – Elders in N.-Holl. is stoof voor *tronk, worteleind van een boom* nog gebruikelijk; zie *Taalgids* 2, 121, waar ook de samenst. eikenstoof, essenstoof, wilgenstoof, knootstoof (van de knotwilg) worden genoemd. Vgl. voorts *Taal en Letteren* 3, 142.

stook, znw. Alleen in de uitdr. een stook hout, *een bos hout*, *een hoeveelheid brandhout*. || Haal ders 'en stook hout. Foei, wat leg-je der 'en stook hout te gelijk op! – Het woord is ook elders in N.-Holl. bekend; vgl. DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 369: een stook hout, *een takkebos*. Waarschijnlijk is stook een afleiding van het ww. stoken, en heeft het dus niets te maken met Ned. stuik, Fri., Oost-Fri. stûk(e), *opgetaste hoop* (van schoven, turf enz.).

stoop (I), znw.; in de uitdr. hoop over stoop, zie op **hoop**.

stoop (II), bijw. In de uitdr. stoop kijken, *stuurs*, *zuur kijken*. Evenzo in W.-Friesl. – Daarvoor zegt men in de Wormer stoops kijken; zie **stoops**.

stoops, bnw. en bijw. *Stuurs, onvriendelijk* (de Wormer). Vgl. **stoop II**. || Hij heb zo'n stoops gezicht. Die vent is altijd even stoops en stroef. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 104).

stoot, znw. m. Zie de wdbb. – Op (de) stoot vijlen (van de tanden van een zaag), *zó dat de tanden ongelijkbenig zijn en de kortste, bijna loodrechte, zijde naar de voorkant van de zaag is gericht*. Vgl. **stikkel II**. || Vijl de zaag op stoot. Om lang hout te zagen (*hout overlangs te zagen*) moet de zaag op stoot staan. Voor hard hout worre de punten minder op de stoot 'evijld. – Ook elders bij timmerlieden gewoon.

stootgaren, znw. onz.; zie stoffel stootgaren op **stoffel**, en vgl. **stootsgave**.

stoothout, znw. onz. Bij de papiermakerij. Hetz. als **stoter**; zie aldaar, en vgl. **stootkuip**.

stootklamp, znw. m. Op een binnenvaarttuig. *Een losse houten klamp, die op zij langs het boord van een schip is aangebracht voor het aanstoten.*

stootkuip, znw. vr. Bij de papiermakerij. *Houten kuip waarin de vilden gestoten worden om gereinigd te worden.* Synon. **wildestoterskuip**. || 1 Stootkuip met twee stoothouten, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1793) Zaanl. Oudhk.

stootsgave, znw. In de uitdr. op stootsgave staan, *gereed zijn om te beginnen, klaar staan*. || Ze stond op stootsgave (*om dit of dat te doen*). – De uitdr. is misschien door volksetymologie verbasterd uit Ned. op stootgaren; zie de wdbb. en vgl. HARREBOME 1, 202 a.

stop (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *kurk tot sluiting van een opengetrokken fles*. Vgl. Ned. glazen stop. || Een kurken stop. Een paar zilveren stoppen (*kurken met zilver gemonteerd*).

Zes flessesstoppen, *Hs. invent.* (a° 1813). – Zegsw. Van onder 't stopje, *een likeurtje* (Krommenie). || Wil-je ook wat (van) onder 't stoppie? – Vgl. de samenst. **kubstop**.

Stop (II), znw. onz. Naam van een stuk land onder Oostzaanden. || In Snoekenweer: braakveen en 't stop, 375 (roeden), *Polderl. Oostz.* III (a° 1765).

stopgaren, znw. onz.; zie een zegsw. op **garen** en **vertissen**.

stoppen, zw. ww.; vgl. **instoppen**.

stopper, znw. m. Daarnaast **stopperd**. Zekere soort van *koek van slechte kwaliteit*. Vooral te Krommenie gebruikelijk. De stoppers hebben het meest van “kleidikkers”-en zijn lang en smal.

stopverf, znw. vr.; vgl. **stokverf**.

storen, zw. ww.; zie **steuren**.

stormlat, znw. vr. *Een der als een netwerk over het dak gelegde latten, die het afwaaien der pannen bij stormweer voorkomen*. || Er moeten 'en paar stormlatten vernuwd worre.

stormlijn, znw. vr. Aan molens. *Een sterk touw waarmede de opgerolde zeilen langs de roeden gebonden worden*.

stort (I) (uitspr. *stòrt*), znw. vr. *Stootkant van een vrouwerok; de binnen langs de gehele onderrand aangebrachte strook van stevige stof, om de rok van onderen te versterken en beter te doen vallen* (Krommenie). || Ik moet er de stort nog opnaaien, dan is-i (*de rok*) klaar. – In dezelfde zin in het Stad-Fri. stu(r)tkant. Vgl. Hgd. sturz, *afgesneden stuk, stomp*, gewest. ook een vrouwekleding-

{p.443}

stuk, *sluier, rok*, en als technische term *platgeslagen metaal, blik, plaatijzer, enz.* (zie HEYNE, *D. Wtb.* 3, 902 vlg.). In de laatste zin vermeldt ook VAN DALE stort, onz., en zegt men in Oost-Fri. stòrt (KOOLMAN 3, 330), in W.-Vlaand. sturte, vr. (DE BO², 974). Vgl. ook Gron. stòrtvullen (stortvrouwen), *een soort van plooiën* (MOLEMA 409).

stort (II) (uitspr. *stòrt*), znw. onz. *Stuk land dat gebruikt wordt om bagger of modder op te storten*. Synon. **stortgrond**. – Bij VAN DALE is het woord in dezelfde zin vr.; in Brabant en Antwerpen wordt het m. gebruikt. (SCHUERMANS 686).

stortdeel (uitspr. *stòrtdeel*), znw. vr. Bij oliemolens. *Een plank waarlangs de (lijn)koeken bij het laden naar beneden storten, glijden*. Tegenwoordig maakt men hiervoor meestal gebruik van een goot (de koekengoot). Vgl. de aanhaling op **draagdeel**.

stortebol (uitspr. *stòrtəbol*, met hoofdtoon op *stòrt*), znw. *Misdracht, miskraam*. || Me wijf heb 'en stortebol 'ehad. – Evenzo elders in N.-Holl. – Vgl. **stortebollen**.

stortebollen (uitspr. *stòrtəbollə*), zw. ww., intr. *Over het hoofd buitelen* (de Wormer).

Weinig gebruikelijk. – Vgl. de synon. **stutelebollen** en **koppeltjetuimelen**. || Wat ken die jongen toch lekker stortebollen. – Evenzo in W.-Fri. – Vgl. **stortebol**.

stortgrond (uitspr. *stòrtgrònt*), znw. m. Meestal in het meerv. *Stukken land waarop modder wordt gestort*. Hetz. als **stort II**.

storting (uitspr. *stòrtəŋ*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *Het vloeien van bloed na afloop der bevalling*, bij zwakke kraamvrouwen; vooral na het uitwerpen der nageboorte. || Ze heb 'en storting 'ehad en is nou heel zwak. – Het woord wordt niet gebruikt in de zin van *stortebol*, *miskraam*. Bij de 17de eeuwse Amsterdammers schijnt het echter die betekenis te hebben; zie de bij OUDEMANS 6, 613 aangehaalde plaatsen.

stortpan (uitspr. *stòrtpan*), znw. vr. In een oliemolen. *De ijzeren pan waarin het gemalen zaad boven het vuister gewarmd wordt en die omgekeerd wordt om het meel door het kaar in de bulen te storten*. Zo genoemd in tegenstelling met de *trekpan*, die tegenwoordig meer in gebruik is en die bestaat uit een ijzeren ring, welke over de gladde ijzeren plaat, waarmee het vuister is bedekt, naar voren getrokken wordt en zo het meel in het kaar doet lopen.

stoten, zw. ww.; vgl. *opstoten*.

stoter, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de papiermakerij. *Stok met een blok hout aan het eind, waarmede de vilden in een kuip met water gestoten worden*. Synon. **stoothout**. Zie *vildestoterskuip*.

stotersdikkertje, znw. onz.; zie *dikker*.

stoterspondje (uitspr. *stótərspòntjə*, met hoofdtoon op *pòn*), znw. onz. *Een koek van een pond, die een stoter kost*. Vgl. *dubbeltjespondje*.

stout, bnw. Zie de wdbb. – Nog meermalen in de zin van *vermetel*, *driest*. || 't Is 'en stoute zeiler. Stoute schippers varen bij storm toch met hoog zeil. Hij is 'en stoute zegger (*iemand die alles durft te zeggen*).

stouwmes, znw. onz. In een oliemolen. *Een houten wig met handvat, die tussen de in een kas gezette (lijn)koeken wordt gestoken, om deze vaster te stouwen, zodat er meer ruimte komt om nog een of meer koeken op de rij te zetten*.

stoven, zw. ww.; vgl. *afstoven*.

stover, znw. m. Zeker onderdeel van bruggen. Het woord is thans onbekend, doch was waarschijnlijk een benaming voor *de opstaande palen der brugleuningen*. || Voort wort verboden ... eenige weelhouten ofte stouphouten vuyt te smaecken (*smakken*), ofte stoovers te brecken, by daege of by nachte, *Hs. keur* (a° 1596), archief v. Westzaan (vgl. in een Oostzaander keur bij LAMS 722 hetzelfde verbod, luidende: “En sal niemandt posten uytwerpen, leenen breecken, by dage noch by nachte”). De weelen (*bruggen*) sullen alle tijdt met stoovers ende zyplancken aan weedersijde moeten wezen verzien, *Hs. keur* (a° 1680), aldaar.

straal, bijw. In de uitdr. *straal in de wind, met de wind bijna recht tegen*. Synon. *krap in de wind*. || We zeilen straal in de wind. Nê Zaandijk heb-je straal in de wind. – Ook in andere dergelijke toepassingen in de zin van *vlak*, *juist*. Synon. **bot**. || Hij spoog 'em straal in zen gezicht. Ik gaf 'em 'en slag straal op zen ogen.

straat, znw. vr. Daarnaast soms **street**. Zie de wdbb. || Die kinderen lopen aldeur op street.

straatje-bekeur, **straatje-betip**, znw.; zie *steentje-bekeur*.

straatmadelief, znw. vr. *Meisje dat veel langs de weg loopt*. – Ook elders bekend.

straffen, zw. ww. Zie de wdbb. – Soms in scherts voor *opeten*. || Ik zel die boontjes wel ers straffen.

strak, bijw. In verkl. *strakkies*. De vorm *straks* is, gelijk in de meeste tongvallen, ongebruikelijk. – a) *Aanstands, zo meteen*. || Ze komt strak terug. Ik zel 'et strak wel doen. Wacht maar tot strakkies. – b) *Zoëven*. || Ik heb er strak ook al 'eweest. Hij was strakkies niet thuis.

strakjes, bijw.; zie *strak*.

strand, znw. onz. Hetz. als *strandhout*; zie aldaar.

strander, znw. m. Benaming voor *arme lieden die aan de molens komen vragen om brandhout of eetbare waar*. Aan houtzaagmolens laat men hen wat afval van hout bijeensprokkelen (vgl. *strandhout*), aan pelmolens krijgen ze een “scheppie” meel of gort (vgl. *strandergort*). || Geef die strander maar 'en

{p.444}

kippie hout. – Het woord is ongetwijfeld afgeleid van stranden (Gron., Oost-Fri. strandjen; zie MOLEMA en KOOLMAN), *zich door de zee aangespoelde zaken toeëigenen*, en vandaar: *heimelijk kleinigheden wegnemen*.

strandergort, znw. vr. In pelmolens. *Gort van mindere hoedanigheid die men aan arme mensen weggeeft*. Zie **strander**.

strandhout, znw. onz. Ook wel strand genoemd. Bij houtzagerijen. *Afval van hout, dat gewoonlijk voor brandhout wordt weggegeven*. Zie **strander**. || O, dat's strandhout. Geef 'em maar wat strand.

strang, bnw.; zie **streng II**.

streek, znw. m. *Strijkhout, om maten af te strijken*. Synon. **strekel**.

streekt, bnw. In de uitdr. streekte maat, *maat die van boven met de streek is afgestreeken*; zie verder op **kopt**. – Streekt is eigenlijk het verl. deelw. gestreekt, zonder *ge*.

streene, znw. vr. Verkl. streentje. *Streng*. Thans alleen aan enkele oude mensen bekend. || Haal ers 'en paar streenen gēren. Wat is dat streentje in de tis (*verward*). 28 El band, 2 volle stukjes dito, 150 streene stopgaren, 3 ponds, ... 8 pond stopgaren, 200 streenen dito, 1 doosje veters, *Hs. invent.* (Krommenie a° 1796), prov. archief. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders. || 't Is een garentje als een sijt, wel trouwen sy spint wel ras. Waar haalde de streentjes, op de Nieuwendijk of in de Halsteegh? BREDERO, *Spa. Brab.* 1306. Vgl ook VAN VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.*² 3, 74. – Het woord is ook elders in dialecten nog bekend; zie b.v. VAN DALE en OPPREL. Zo reeds in het Mnl. strene. Vgl. Hgd. strähne, strähn.

streep, znw. vr. Zie de wdbb. – Streep houden, *rechtuit lopen*; meestal in toepassing op een dronkaard. || Hij ken gien streep houwe. Hou streep!

Ook als benaming voor stukken land, die lang en zeer smal zijn. || Van custinge van coep van landt, groet omtrent twee maden off weynich myn, gelegen aen vier strepen, *Hs. T.* 49, f° 4 r° (Krommenie, a° 1582), prov. archief. Twee streepen landts leggende inden ban van Westzaenen, *Hs. T.* 50, f° 13 v° (a° 1598), aldaar. Die plas mit die twee langhe strepen (in de ban van Westzaanden), *Hs. T.* 118, f° 54 v° (a° 1564), aldaar. Engel Allerden, genaemt de Streepen; Engel Kees Heynnen, de noorder-(suyder-) streep, *Maatb. Assend.* (a° 1635). De Lange Streep (stuk weiland op de Koog). – Evenzo elders in N.-Holl. || Aelbrecht Gillis zone I strepe doir siin hofstede (onder Beverwijk, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 35 v°. – In Friesl. in dezelfde zin stripe (vgl. HALBERTSMA 476 op bouwstripe). – Zie verder de samenst.

bijlstreep, HOEPSTREEP op **hoep**, **Koggersstreep**, **Nelkestreep**, **Nolstreep**, SCHOTESTREEP op **schot II**, **Timpstreep**.

street, znw. vr.; zie **straat**.

strek, znw. Hetz. als **strekel** 3.

strekel, znw. m. Zie de wdbb. – 1) *Strijkhout, stok waarmede bij het meten van graan, zaad enz. de maat van boven wordt gelijkgestreeken*. Synon. **streek**. || 1 Schepel, 1 Halvschepel en Strekel, *Invent. pelmolen* (Koog a° 1793), Zaanl. Oudhk. – Evenzo reeds bij HADR.

JUNIUS, *Nomencl.* 241 a: “*Hostorium, radius, lignum teres, quo mensurae aequantur, Al(amannis) Streichholz, streiche, Bel(gis) Strijckstock, streeckel*”. Ook elders bekend.

2) *Scherper, aanzetter van een zeis*. Zo ook elders (VAN DALE).

3) *Mal, model, waarnaar iets wordt gemaakt*; vooral bij metselaars, molenmakers en timmerlieden. Synon. **strek**. || De molen sal onder wijt wesen drie en dertich voeten, na de strekel te meten, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Dat bovenwiel sal groot wesen thien voet na de strekel te meten, *idem*. Men sal de Mr. Timmerluyden leveren diameters ofte strekels tot die wiels, met patroonen vande kammen ende staven, welke patronen ende mallen gemaect sullen werden by Jan Adriaensz. Leechwater inde Ryp, *idem*. – Zo ook elders in N.-Holl. || Dat niemant binnen deser stede voortan zall moeten deckpannen backen noch maicken, dan alleen nae den yseren pan die an tstadthuys ... int openbair

ghehangen zall worden, wairnae ... de panbackers een vorm zullen laeten maicken, opten canten met yser beslagen. Ende zullen die panbackers laeten maicken eenen yseren streeckel ten eynde de pannen duer tslyten van den streeckell niet te dunn vallen (*keur v. Hoorn*, a^o 1550), *Wfri. Stadr.* 2, 145.

stremmeling, znw. vr.; zie *stremmels*.

stremmels, znw. onz. De thans nog slechts aan enkele bejaarde lieden bekende oude N.-Holl. vorm van *stremsel*. Eertijds als benaming voor *gestremde melk*, *klontermelk*; ook *stremmeling* geheten. || Klonter-melk, anders Stremmeling ...; wat ter zijden geset zijnde, klontert de Melk, makende Stremmels tot Kase ... en goet Boere-way, SOETEBOOM, *S. Arc.* 264. – Evenzo bij andere 17de-eeuwse N.-Holl. schrijvers. || De wijn dat's een zo nobelen sap, 'T smaaktme als strmmelis uit een nap. J. BARENTSZ, *Klucht v. Buchelioen* (ed. 1655), 4.

stremmen, zw. ww. Zie de wdbb. – In de zin van *stollen* is het verl. deelw. '*estromme* of '*stromme* (de Wormer). || 't Vet is 'estromme. – Vgl. *stremmels*.

streng (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van verscheidene stukken land. In deze zin eertijds manlijk en onzijdig. || Item enen streng bi Armeghart Dedden hofstede (onder Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 v°. Item een streng dat leghet bi Luddolfs, *ald.* f° 12 r°. Jan Claesen Ryael, ... genaemt de strengt, *Maatb. Assend.* (a^o 1635). De Streng; {p.445}

het Strengetje (landerijen onder Oostzaan). – Ook elders in Kennemerland. || Een ende strenghes after dien krocht ... Twee deel strenghes after dien krochte, *Hs. v. Egmond*, f° 13 r°. Zo ook heet een weg onder Heemskerk de Streng en een andere Oosterstreng; vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 16.

streng (II), bnw. en bijw. Daarnaast **strang**. Zie de wdbb. || 'En strange winter. Valt u het lyden hier somtyds wat strang en bang, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 255. – In deze vorm ook elders bekend.

strengelen, zw. ww.; vgl. *beentje-strengel doen*.

stribbeling, znw. vr.; vgl. *strubbeling*.

striem, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook van de *smalle strookjes mager in stukken spek* enz. || Er is geen striempie mager in dat spek.

strijden, st. ww. Zie de wdbb. – Ook van het onaangename, weeë gevoel in het lichaam, dat aan onpasselijkheid vooraf gaat. || 'Et streed in me. Je kenne je niet zieker voelen as wanneer 'et zo strijdt.

strijfe (uitspr. *strai fie*), znw. onz. *Strengetje*. || 'En strijfe garen. 'En paar strijfies zijd.

strijkbank, znw. m. Bij de kuiperij. *Een soort van bank met een schaaft in de schuingeplaatste balk die het bovenvlak vormt, en waarover met de gekloofde vatduigen wordt gestreken om de kanten van die duigen gelijk te schaven.*

strijken, st. ww. Ook: *verminderen*, *afnemen*, *wijken*; van pijn enz. || O, mijn hoofdpijn strijkt al. As je maar in de reuring (*drukke*) benne, zel je kiespijn wel strijken. – Vgl. *verstrijken*, en zie de volgende woorden.

strijker, znw. m. In molens met lopende stenen. *Een gebogen hout, dienende om het zaad dat gemalen wordt telkens weer onder de stenen te strijken.* In oliemolens onderscheidt men de *grote strijker*, die het meel onder de binnensteen strijkt, de *keuningsstrijker*, die het onder de buitensteen schuift, en de *jongen*, die het zaad onder het bereik der andere stijkers brengt. Een vierde strijker is de *afloper* (zie ald.). – Elders spreekt men van *aanstrijker* (*Groot Alg. Moolenb.* I, bl. 2 en pl. 11). – Ook: *het hout waarmede de zen* (zeis) *gewet wordt*. Synon. **strekel**.

strijkbout, znw. onz. Bij de papiermakerij. *Een der houten waarmede de stof, die onder de maalstenen wordt fijngemalen, zo nodig meer onder de stenen wordt gebracht.*

strijklap, znw. m. Bij het “zetten” van de vrouwenkap. *De zijden lap waaronder het haar verborgen wordt, vóór het opzetten van de ondermuts.*

strijklint, znw. onz. Bij het “zetten” van de vrouwenkap. *De wollen band om het haar weg te strijken, die bevestigd wordt vóór het aandoen van de strijklap.*

strijkvijsl, znw. vr. In een houtzaagmolen. *Een soort van grote vijsl (soms in een blok bevestigd), om de punten van de zaag gelijk te maken.* || 2 Strijkvijlen met zetters, *Invent. houtzaagmolen* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – De zetters dienen om de punten om en om te zetten, rechts en links te buigen.

strip, bnw. Hetz. als *strips*; zie aldaar. || Wat benne me lippen strip. Hij het strippe lippen.

strips, bnw. *Ruw, gebarsten, gesprongen* (van de huid); meestal ten gevolge van koude. Ook

strip. Synon. **sproos**. || Van dat lopen in de oostenwind krijg-je stripse lippen. – In de Beemster gebruikt men het woord in de zin van *stijf, stram, kreupel*, van een paard dat moeilijk gaat (BOUMAN 104). – Vgl. *stripsigheid*.

stripsigheid, znw. vr. *Het ruw zijn van de huid.* Zie *strips*. || Eerst was ’et wat stripsigheid in zen gezichtje (*van een kind*), maar ’et is uitslag ’eworre.

stroef, bnw. Zie de wdbb. – *Een stroeve nacht, een onrustige nacht* (van een zieke). Synon. *een stompe nacht*; zie *stomp*.

stroetel, znw. m. en vr. Hetz. als *stoetel*. *Dreutel, dom en onhandig persoon.* || Zo’n stroetel!

stroffelen (uitspr. *stròffələ*), zw. ww., intr. *Struikelen* (de Wormer). || Ze stroffelde over ’en stien. ’Et peerd stroffelt. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 104) en in het Stad-Fri. *O. Volkst.* 2, 182; (WASSENBERGH). – Elders vindt men *strobbeelen*, *strubbeelen* in deze zin; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 721.

stront, znw. vr.; vgl. *poppestront*.

stronthoop (uitspr. *stròntoop*), znw. m. Zegsw. *’t Waait stronthopen van de dijk, het waait zeer hard.*

stro, znw. onz.; zie een zegsw. op *varken*, en vgl. *sluikstro*.

strobos, znw. onz. Zegsw. *Hij is op een strobos komen aandrijven*, gezegd van iemand die uit de lucht is komen vallen, die onbekend is en zonder fortuin zich ergens is komen vestigen, gelukzoeker. Evenzo elders N.-Holl. || Het past hem althans niet, daar het iedereen in Edam bekend is, dat hy aldaar op een Stroobos is komen aandrijven, en dat Gerbrand Lolkes hem het geld tot het koopen van zijn Apoteecq heeft opgeschoten, *Schuytpraatje* 12. – Bij oudere Holl. schrijvers vindt men *strowis* in plaats van *strobos*. || Jy bint van Twent en Drent op een stroowis komen dryven, BREDERO, *Spa. Brab.* 1014. Zo menige Poep en Knoet, die hier op strowisschen zijn komen gedreeven, hebben ’er zelf weytse naamen en wapens gegeven, BERNAGIE in *Ned. Kluchtsp.*², 3, 232. Nu geeft mijn man stuursche gezichten aan die vrienden, die van haver tot gort Hollanders zijn, en niet op een stroowisch kwamen aandrijven, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 3, 25. – De zegsw. is stellig zeer oud en komt dan ook reeds in oudere verzamelingen van spreekwijzen voor. Vgl. b.v. SARTORIUS, *Chiliadis sec.* I, 92: “Hy

{p.446}

is hier op een stroo-wisch komen drijven” (ook *Chil. prim.* VIII, 46 en *Chil. tert.* II, 45);

evenzo bij WINSCHOOTEN, *Seeman* 300, TUINMAN, *Spreekw.* 1, 152, enz. Men vergelijkte de bekende Angelsaksische sage van koning Scéaf, die als kind komt aandrijven in een schip zonder riemen, terwijl zijn hoofd rustte op een schoof van korenaren (GRIMM, *D. Mythol.* 3, 391; *Béowulf* vs. 4), een teken dat de knaap uit het dodenrijk kwam. Zo bestaat in verschillende streken ook nog het geloof dat de heksen bosjes stro als vaartuij gebruiken (V. D. BERGH, *Wdb. d. Ned. Mythol.* 288; DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 234). Vgl. voorts het gebruik om de dode op een schoof stro te leggen (b.v. in Westfalen; vgl. WOESTE 57 en SIMROCK, *Mythol.*⁵, 292) of met een stroband te omwikkelen (vgl. *Gids* 1893, IV,

13), en dat van een bos stro naast de deur van het sterfhuis te plaatsen (b.v. op Zuid-Beveland; vgl. *Navorscher* 2, 371).

stroken, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *aan paren wandelen*, bij een bruiloft. Vroeger maakte na de maaltijd de gehele bruidsstoet een wandeling door het dorp. Voorop gingen de strooistertjes, dan kwamen de ouders van weerszijden, daarna het bruidspaar en daarachter de verdere genodigden, allen twee aan twee, de mannen met lange pijpen, de bruid (en soms ook de andere vrouwen) met een boeket. Soms had deze wandeling niet alleen op de trouwdag plaats, maar ook op de eerste en tweede zondag der geboden. Thans is het stroken in onbruik. Het was ook elders in N.-Holl. (althans in Waterland) gebruikelijk. Vgl. SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 282, en SCHOTEL, *Zeden* 47. – Volgens *Navorscher* 7, 321 verstaat men onder stroken ook de gemeenzame wandeling van een vriend paar; indien deze opgave juist is (BOUMAN nam haar niet over in zijn *Volkstaal*), moet men daarin de oudere opvatting van het woord zien. Bij de 17de-eeuwse Hollanders is stroken zeer gewoon in de zin van *strelen*, *liefkozen*.

strooien, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *verliezen*. || Ik heb me zakdoek 'estrooid. Pas op dat je niks uit je mandje strooie. Je het je knippie (*beursje*) toch niet 'estrooid? *Sch. t. W.* 275. – Het woord is in deze zin in geheel N.-Holl. zeer gebruikelijk; vgl. *Taalgids* 2, 122 en 6, 310.

stroom, znw. m.; vgl. *doodstroom*.

stroopbol, znw. m. *Bol brood, met stroop doorbakken* (Zaandam). Vgl. *stroopbrood*. – Evenzo kent men in Friesland *stroopboltsjes*.

stroopbrood, znw. onz. *Een soort van week brood, waarvan het deeg met stroop vermengd is, en dat aan schootjes* (zie op *schoot II*) *van 8 stukken verkocht wordt*. Het wordt alleen tegen feestdagen gebakken. || Mit Sintereklaas verkopen de bakkers krenteplassies en stroopbrood.

strooplikkers, znw. m.; steeds in het meerv. Benaming van zekere plant. *Tasjeskruid.*, Lat. *Capsella bursa pastoralis*. Zie synon. op *lepelblad*.

strooptaai, znw. vr. *Balletje van gekookte stroop*. Zie verder *taai*.

strooptoet, znw. vr. *Een mond waar stroop aan zit*. Zie *toet I*. || Foei wat heb-je 'en strooptoet, gaan je ers gauw wassen.

strop, znw. m.; vgl. *tooistrop*.

stropen, zw. ww.; vgl. *opstropen*.

stropig, bnw. *Slof, slordig, niet geheel in orde, "smerig"*. || 't Is 'en bietje stropig van 'em, dat-i me dat geld nag altijd niet terug'egeven heb.

stroppen, zw. ww.; vgl. *opstroppen*.

stroven, zw. ww.; intr. en trans. – 1) Intr. – a) Van het water. *Stuiven, als stof opwaaien*, bij harde wind. Synon. *in rook staan, melen*. || 'Et water strooft. Kijk de Zaan ers stroven. Voere met onsz veedschuyt op Amst(e)rdam, hadde op onsz weromreys seer harde wint uyt en S.-Weste, soodat water stroofde, *Journ. Caeskoper*, 10 Febr. 1694. Buydig (weder) woey dat twaat(e)r strofde, *ald.*, 28 Juli 1706. In ruimer opvatting vindt men het woord in de volgende regels van een W.-Friese dichter uit de 17de eeuw, nl. voor *wegstuiven*, van personen. || (*Er is sprake van wakers bij Jezus' graf*.) Wat was u, dat ghy vreesend' vloot Van Christi graf, ghy God-verachters? Veltvluchtigh wierd'je weghgejaecht, Men sagh u van malkander strooven: O ange (*bange*) Wacht! RHIJNENBURGH's *Vreughdebergh*, 2, 74.

b) Van rieten daken. *Stukwaaien, doordat de wind er onder komt en het riet uit elkaar doet gaan*. In deze zin thans verouderd. || Aen de Westzijde (*te Zaandam*) wierden wel acht Saegmolens door de wind geheel omgeworpen, en de meeste verbroken ..., menichte van Schoorsteenen storten ter neder en de Daken worden gestrooft, Huysen en Schuuren waren verset, doen men des morgens op sach, *N.-Holl. Ontrust.* 89. 17 Ditto een seer harde storm uyt en S.W., zoodat de daken strofde; dogh op den avont doodstil, *Journ. Caeskoper*, 17

Febr. 1681. In deese storm op den 13 wayde veel scoorteene (*schoorstenen*) af en veel dacke stroofde, *ald.*, 13 *Jan.* 1682. – Zie **opstroken**. – Volgens *Taal- en Letterb.* 2, 65, kent men op Marken struiven in de zin van *stormen*; deze omschrijving is waarschijnlijk niet juist, daar het woord wel synon. zal zijn met Zaans stroken (*a* of *b*). Te Hindeloopen verstaat men onder streeuwe het *afwaaien van de pannen van het dak* (ROOSJEN, *Merkwaardigh. v. Hindel.* 93). – Vgl. ook Vla. struivelen, Oost-Fri. strüfen, Hgd. sträuben, *te berge rijzen, overeind gaan staan* (van haren), *enz.*; zie de wdbb. en DE JAGER, *Freq.* 1, 729.

2) Trans. *Roven*. Thans verouderd. || Gelijk een Weeuw' die haar Gemaal doet missen, Soo {p.447}

sucht het Landt, wiens boesem scheen te splissen Door 't wreed gebied van der Maranen (*Spanjaarden*) hoofd, Diens trots ontsagh haars Vryheidts luister strooft: Sijn qua inborst die doet hem wreedtheidt plegen, *bijschrift der prent van de in 1649 te Wormer gehouden optocht ter ere van de Munsterse Vrede* (vgl. HONIG, *Studien* 1, 120). – Zo eertijds ook elders in N.-Holl., blijkens het znw. strover, *rover*, *vrijbuit*. || (*Aan Mich. de Ruyter op zijn tocht naar de Middellandse Zee:*) U kielen vernielen De Roovers en Stroovers Van dat gewest, C. RHIJNENBURGH's *Vreughde-bergh* 2, 108. – Vgl. bij MOLEMA 3 *a*: afstruiver, *iemand die een ander meer afneemt dan billijk is*, en in een brief van de Staten v. Friesland (einde 16de e.), aangehaald bij FRUIN, *Tien jaren*³, 116: “van het stadig rooven en struyffen bevrijd”.

strubbeling, znw. vr. *Geharrewar, onenigheid, ongenoegen*. Bijvorm van stribbeling; zie de wdbb. || 't Is niet helegaar zonder strubbeling of' elopen. Dat kon nag wel wat strubbeling geven. – De vorm strubbeling is ook hier en daar elders bekend, b.v. in de Neder-Betuwe en te Deventer (*O. Volkst.* 1, 178; DRAAYER 40 *b*), en komt ook bij oudere schrijvers voor (DE JAGER, *Freq.* 1, 718).

struif, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam voor allerlei *slap toe bereide spijs*. || Struif moet je met 'en lepel eten. – Ook in samenst., b.v. bessestruij, *bessensap met meel of sago tot een brij gekookt*. – Zo spreekt men ook van karnemelkse struif, *karnemelk met meel en eieren, en stroop (of suiker)*; synon. **karnemelksdikje** en **saffie**. – Eertijds heette deze spijs ook verloren struif.

struinen, zw. ww., intr. Daarnaast zelden **strunen**. *Rondsnuffelen, zoeken of men iets van zijn gading kan vinden*, en vandaar ook: *kleinigheden kapen*. || Ze loopt altijd te struinen. Zit niet zo in die laad (*lade*) te struinen. – Evenzo elders in N.-Holl. (zie BOUMAN 104: strunen), alsook, in de vorm strunen, in Friesl., Gron. en Oost-Friesl.; vooral in Friesl. ook in de zin van *ter sluik ronddwalen, om iets te beloeren* (zie SCHELTEMA *Mengelw.* IV³, 57 vlg. en 193; DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 198; MOLEMA 411 *b*; KOOLMAN 3, 347 *a*). Struinen komt ook in oudere Holl. geschriften voor, b.v. bij VAN VLOTEN, *Ned. Geschiedz.* 2, 1 (uit het *Geuseliedtboek*): “Al loopt de vos veel struynen, sijn hol wort nu te leech, met hem ist daerom gheen deech”. – Het woord is één met Mhd. striunen, *snuffelend rondlopen*. – Vgl. **gestruin** en de samenst. **nastruinen**, **omstruinen**, **rondstruinen**.

strunneken, zw. ww., intr. Te Assendelft gebruikelijk naast **stunneken** (zie aldaar). *Druk bezig zijn*. || Ze is altoos an 'et strunneken.

studder, zw. ww., intr. *Koken en braden, eten klaar maken*. Hetz. als **steuren II**; zie aldaar. || De dag voor 'et feest was ze druk an 't studder.

stug, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: *lusteloos, zich ongesteld voelende*. || Ik was guster de hele dag stug, maar ik ben nou weer beter. “Is 'et thuis goed?” “Ja, maar Piet is 'en beetje stug.” Ik voel me zo stug. – Evenzo elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 515). – Vgl. **stuggigheid**.

stuggigheid, znw. vr. *Lusteloosheid, ongesteldheid*. Zie **stug**. || Hij is van stuggigheid te bed 'ekropen.

stuiken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij timmerlieden. Van balken, planken enz. *Met de uiteinden tegen elkander plaatsen, vast aaneen doen sluiten.* || De delen van 'en vloer worre om de andere op dezelfde onderlegger 'estuikt. (*d.i. verscherft, opdat de naden niet naast elkaar zullen komen.*) Het stuycken van de vloerstucken (die op het bovenste tafelment sullen leggen) sal altoos drie voet over die blockeels komen, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Item de wech in de Crommenier heyt met goede vaste aerde op te maecken ... ende deselve wech te beleggen met goede stercke houten breed ten minsten 14 duym wel vaste ende sterck gespijckert, ende dicht tegen den andere aen te stuycken, met goede vaste onderleggers, *Hs. keur* (a° 1659), aldaar. – Vgl. **stuiking**, **stuiknaad**.

stuiking, znw. vr. Bij timmerlieden enz. *Het stuiken, de plaats waar twee stukken van een houtverband enz. tegen elkaar stoten.* Zie **stuiken**. || Een Spoorwiel met ... Arme van goet eyken hout, dik 6 à 9 duym, de Vellinge (*velgen*) van ypen hout, dik 5½ duym en breed 7½ duym; op de Stuykinge van de Vellinge te maaken plaatjes, die daar ingelaaten en met spykers en boutjes wel vast te spijle, *Gedr. bestek moddermolen* (a° 1736), archief van Zaandam.

stuiknaad, znw. m. In de bouwkunde. *De naad die gevormd wordt door twee in verband gelegde planken, balken, stenen dekstukken enz.* Zie **stuiken**. || De timmerman moet zorgen dat de stuiknaden van 'en vloer verspringen. – Ook elders bekend.

stuip, znw.; vgl. **stuup**.

stuipekop, znw. m. *Bubbekop; nurks, onaangenaam, niet meegaand mens.* || 't Is zo'n stuipekop. – Vgl. **stoops**.

stuipen, st. ww., intr. (alleen in de tegenw. tijd gebruikelijk). Bij molenmakers. *Buigen, een hellende stand aannemen*; van de molenas, die steeds schuin geplaatst wordt. || De as stuipt niet genoeg. Die wintpeulu sal een weynich inkanten (*naar de binnenkant schuin aflopen*) voort stuypen vande as, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Bij oudere schrijvers is stuipen zeer gewoon in de zin van *buigen* van personen (meestal in de {p.448})

uitdr. stuipen en nijgen of stuipen en buigen), vgl. b.v. bij ROEMER VISSCHER, *Sinnepoppen* 17: “Hulpe van buyten komt te spade of te vroegh, en oock moet men daer veel om verdragen, veynsen en dancken, met stuypen en nijgen”. Zie verder OUDEMANS 6, 647 vlg. en *Tijdschr.* 9, 88. In Vla. is stuipen (stupen) nog gewoon (DE BO, SCHUERMANS). – Zie verder **stupelen**.

stuis, bnw.; zie **stuits**.

stuit (I), znw. vr. Daarnaast (in de bet. 1 en 2) **stuut**. – 1) *Het onderste deel van de ruggegraat.* || Hij is op zen stuitje 'evallen. – Vgl. **stuteleballen** en **opstutelen**.

2) *Bochel, hoge rug.* || Hij heb 'en stuit. – Ook: *iemand die een bult heeft, gebochelde.* || 't Is 'en stuut.

3) *Homp, afgesneden of overschietend stuk van iets.* – a) Van brood. In de verkl. stuitje inzonderheid *het eerste of laatste stuk, het korstige einde van een bol.* || Wat heb-je me 'en dikke stuit 'egeven. – Een stuitje brood. Geef mijn 'et stuitje maar. – Een ouwebakken stuit, overdrachtelijk ook gezegd van *iets dat onaangenaam is, een akelig werk.* || Jasses, dat's ok 'en ouwebakken stuit. – Ook elders in N.-Holl. is een stuitje een “*endelkorstje*” (*Taalgids* 1, 296). Vgl. ook **stuitkantje** en **stoet**. – Evenzo spreekt men van een stuitje kaas, *een homp met een stuk korst er aan, het laatste overschot van de kaas.* || Ik heb liever 'en stuk uit de midden, as zo'n stuitje.

b) Van hooi. *Het afgestoken gedeelte van een klamp of berg hooi.* || Je moete die stuit an de kanten wat toedekken, aârs bederft je hooi. Zo, je hooi is al ver heen; er staat nag maar 'en klein stuitje. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 104). In Krommenie en Assendelft (ook in W.-Friesl.) spreekt men van een stuit mis voor *een hoop mest*.

4) *Een hoop, een grote hoeveelheid.* || Hij heb 'en stuit geld. Ik heb guster 'en goeie stuit hooi 'ekocht. – Vgl. **bult**.

stuit (II), znw. m. Zie de wdbb. *De plaats waar iets stuit.* || Vier akkers weiland, liggende op de Stuit van de Watering te Wormerveer, *Verkoopbiljet* (a° 1854). Vgl.: “de navolgende akkers op 't stuiten van de Watering”, *idem.* – Zie ook **stuïting**.

stuitblok, znw. onz. Bij oliemolens. *Een der gemetselde blokken of teerlingen onder de grond, waarop de voor- en naslagsblokken komen te rusten.* Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 20 en 22. – Ook in de volmolens vond men stuitblokken onder de komblokken (*de blokken waarin de volkommen zijn aangebracht*); vgl. *ald.* I, pl. 23 en 24.

stuïten, zw. ww. Zie de wdbb. – Van de hei in een oliemolen. *Dreunend op het blok neerkomen en opspringen.* || De haai stuit niet; der is zeker 'en bart (*barst*) in. – Van personen. || Hij wil niet stuïten (*zijn slechte levenswijze niet veranderen*; van een dronkaard enz.). – Van spijzen. *Tegenstaan.* || Bot is 'en lekker eten, maar 'et stuit je zo gauw. – Zegsw. Hij stuit niet veul, *hij heeft niet veel te beduiden, er valt niet op hem te roemen.* Evenzo bij WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 7, 361: “Ik had ... altoos een hoop ryke lui's kinders meê, die niet veel suiten”. Elders in N.-Holl. zegt men ook: er valt niet veel op te stuïten, *op te roemen* (*Taalgids* 1, 296). Zie KIL. en OUDEMANS 6, 648. – Vgl. **stuten I**, en zie **stuit II**, **stuitblok**, **stuïting**, **stuitneut** en **stuïts**.

stuïting, znw. vr. Meerv. stuïtings. Bij vissers. *Een strook afgespoeld land, waar het water overheen vloeit, en dus een soort van klip; soms ook kunstmatig gevormd.* De paling houdt zich bij voorkeur bij zulke stuïtings op; zij zijn dus gezochte plekken om palingfuiken uit te zetten. – In een dergelijke betekenis vindt men in Enkhuizer keuren stuit. || Niemandt sal vermogen des Winters by besloten Water over 't Ys te visschen, dan aen de gepermitteerde Warren ende Stuyten, op poene van veertigh Waterponden, *Handv. v. Ench.* 344 b (17de e.). Op bl. 345 b is ook sprake van “Stuyt-fuycken” waarmede waarschijnlijk netten als de Zaanse **gluur** (zie aldaar) bedoeld worden.

stuitkantje, znw. onz. *De eerste of laatste snede van een brood; punt.* Zie **stuit I**, 3 a. || Ik zel dat stuitkantje wel opeten.

stuitneut, znw. vr.; zie **neut** 2.

stuïts (uitspr. *stòis*), bnw. en bijw. *Onbesuisd, voortvarend, ruw in zijn bewegingen.* || Wees nou niet zo stuïts, aârs breek-je de koppies nag. 't Is 'en erge handige meid, maar ze is wel 'en beetje stuïts. – Vgl. **stuïtsigheid**.

stuïtsigheid, znw. vr. Daarnaast **stuïzigheid**. *Onbesuisdheid, voortvarendheid.* Zie **stuïts**. || Jij ook, mit je stuïsigheid, je zelle nag alles breken. Ik wou, dat ik je die stuïzigheid ofleren kon. – Voor deze vorm stuïzigheid vergelijkte men grozigheid van groots, N.-Holl. groos.

stuïven, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Wat stuïft het, gezegd als iemand zit te bluffen of veel drukte heeft. || Nou, nou, wat stuïft 'et! – Ook wel (met de woorden van een bekend drinkliedje): Wel foei, wat stuïft dat meel, en dat gaat deur je keelgat heen en dat gaat deur je keel (*men krijgt het benauwd van dat gebluf*).

stuïversdoosje, znw. onz. In de uitdr. Hij ken wel in 'en stuïversdosie, gezegd van iemand die in grote angst zit, die zich zo klein maakt dat hij wel kruipen kan in een doosje, bestemd om stuïvertjes in te bewaren. Vgl. **duïtsdoosje**.

stuïzigheid, znw. vr.; zie **stuïtsigheid**.

stik (I), znw. onz. Daarnaast **stik** en soms **stek** (vooral in de bet. c). Zie de wdbb. – a) In 't algemeen. || Mag ik 'en stik koek? Een

{p.449}

stick ongesneden linnen, *Hs.* (Wormer, a° 1722), prov. archief. Vermits gy wel de sterkste bent, soo sal 'et heel wel met u gaen, blijft maer vast op u stikken staen, *SCHAAP, Bloemt.* 84. – Elders in N.-Holl. spreekt men van een stikke weegs, een eind weegs (*Taalgids* 1, 295). || So vong (*vond*) ick tuysent, een stickweegs uys huys een knoppeldoek, *BREDERO*,

Griane, VS. 30. – Vgl. **beeltstuk**, **broekstuk**, **domineestuk**, **koetsstuk**, **maanstuk**, **poortstuk**, SLEESSTUK op **sleeds 2**, **spuitsuk**, **toonstuk**, **vierduitsuk**, **wangstuk**, **zetelstuk**.

b) Van Land. || Het stuk van den oliemolen de Kaver; het voorstuk (*en* het achterstuk) van den pelmolen de Abram (weiland in het Oostzijder-veld), *Verkopingsbiljet* (a° 1891). Het Losse stukje (zeker stuk weiland onder Oost-Zaandam), – Willem Knaep, een hofstede ende eene sticke onder Willaem Aven huse (Assendelft, 13de e.), *Hs. v. Egmond*, f° 11 r°. Item een sticke bi Heynetiaens bloke. Item een sticke landes bi Gheyen Warbouts hofstede, *ald.*, f° 11 v°. Twe stexckens lants, gelegen inden banne van Westzanen, *Hs. T. 49*, f° 8 v° (a° 1582), prov. archief. – Vgl. **Bullestuk**, **flabstuk**, **hooistuk**, **huisstuk**, **Keizersstuk**, **Kerfstuk**, **Klampstuk**, **Legerstuk**, **Middelstuk**, MOSTERDSTUK op **mosterd**, **Nonnetjesstuk**, **Provenstuk**, **vetestuk**.

c) Van brood. *Een snee brood*, *boterham*. || Geef me nou me stikken maar, dan gaan ik vlakken (*slapen*). Hè wijf, wat 'en dik stek. – Een dubbeld stik, *een flinke snee brood met kaas en roggebrood er op*, in tegenstelling met een stik of enkeld stik, d.i. *alleen wittebrood* of *alleen roggebrood (met boter en kaas)*. Zie ook **peet-marie-stik** en **suikerstuk**. – Evenzo elders in N.-Holl. || Soo haest als Joris uyt den bedt is opgestaen, En sijn kleederen properlijck heef aengedaen, ... Spoedt hem tot het schappra en snijdt een stick, Al te met wel drie of vier vinger dick, ROEMER VISSCHER, *Brabbelingh* 35, 1. Ick en kon niet eten, Had hij niet me egeten, Sneed' ick ien stick, en smierdet dick, Wy beten beet aen beten, Dan hy, en dan weer ick, BREDERO, *Werken* 3, 240. Het lykt nog wel met u: zoo een stuk in de Vuist, zoo lang gy dat nog zo doet, komt het my voor, dat gy den Doctor nog niet van noden hebt, *Vlugtende Banqueroetier* 64. – Stuk en stik in deze zin zijn ook hier en daar elders in Holl., Zeel., Overijs., Drente en Friesl. bekend (zie OPPREL 85 b; *Taalgids* 3, 169; 4, 45; *Taal- en Letterb.* 3, 51; HALBERTSMA 478). – Vgl. ook de volgende woorden.

stuk (II), bnw. Daarnaast **stik**. *Stukkend*, *kapot*. || De klap van me pet is stik.

stukkebakje, znw. onz. Daarnaast **stikkebakkie** en **stekkebakkie**. Hetz. als **stikkebordje**; zie aldaar en vgl. **bak**.

stukkebordje, znw. onz. Daarnaast **stikkebordje** en **stekkebordje**. *Klein bord*, *ontbijtbordje*. Zie **stuk I**, c.

stukkebuul, znw. m. Daarnaast **stikkebuul** en **stekkebuul**. *Zakje waarin men zijn boterham bergt* (van werkvolk, boeren en schoolkinderen). Synon. **stukkezak**. Zie **stuk I**, c en vgl. **buul 1**.

stikkedief, znw. m. Daarnaast **stikkedief** en **stekkedief**. Bij molenknechts. *Brooddief*, *iemand die een ander zijn boterhammen wegneemt*. || As-i gien stikkedief is, leet ik me hoesten. – Ook in de uitdr. “Ik heette nog liever stikkedief” (t.w. dan dat ik zo'n malle naam had).

stukkend, bnw. Daarnaast **stikkend**. Zie de wdbb. || Ik heb 'en stikkende broek.

stukkezak, znw. m. Daarnaast **stikkezak** en **stekkezak**. Hetz. als **stukkebuul**; zie aldaar. || Ik zel me stukkezak maar meenemen; ik kom niet thuis eten.

stulp, znw. vr.; vgl. **stolp**.

stunnek, znw. m. en vr. *Iemand die stunnekt, onhandig bezig is, sul*. Zie **stunneken**. || Kijk zo'n stunnek eris!

stunneken, zw. ww., intr. *Bezig zijn, redderen, in de weer zijn*. Synon. **strunneken**. || Wat ben-je weer an 't stunneken. Deer is heel wet (*wat*) af te stunneken, eer 'et zo veer (*ver*) is. – Ook: *op onhandige wijze bezig zijn, dreutelen*. || Kijk die meid weer es stunneken: je doene net verkeerd om! – In W.-Friesl. betekent stunneken in het geheim bezig zijn, zoeken, struinen. || Wat stunnek jij daar toch (*O. Volkst.* 2, 176). – Vgl. **stunnek** en **bestunneken**.

stuntelen, zw. ww., intr. – a) *Met onvaste tred gaan, gebrekkig lopen*. || Kijk die ouwe man eris lopen te stuntelen. Een ander (kindt) komt op stelten an, die stuntelt als een droncke man, en deese singht en d'ander springht, *Saender Bloeme-stralen* 177. – Evenzo elders in N.-Holl.

(*Navorscher* 7, 321). In Overijs. kende men eertijds stunteren in de zin van *sloven*, *heensukkelen* (volgens HALBERTSMA in *Overijs. Alman.* v. 1835; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 634).

b) *Onhandig bezig zijn, dreutelen*. || Wat ken-je toch stuntelen! – Vgl. **bestuntelen** en **gestuntel**.

stuntelig, bnw. en bijw. *Gebrekkig*. Zie **stuntelen**. || Ja, dat gaat zo: ouwe mensen worre stuntelig. Een stuntelige ouwe vrouw (*die in alles geholpen moet worden*). Hij loopt tegenswoordig zo stuntelig. – Evenzo elders in N.-Holl. || Om ons onze stuntelige diensten ook nog af te trogelen, worden zy onze vrienden, WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 5, 138. Als de derde klerk eens uitviel, – wat gebeuren kan, daar hij oud en stuntelig wordt, MULTATULI, *Max Havelaar*², 1, 35.

stup, znw. vr. *Walstoep* (nooit van de stoep van een huis). Weinig gebruikelijk. || De meid is in de stup an 't vaten doen.

stupel, znw. m. *Stapeltje turf*, in de veenderijen. Ook **turfstupel**. || Nadat de turf 'estoken is, wordt ze halfdroog op stupels {p.450}

'eleit om verder te drogen. – Zie **stupelen II**, en vgl. **stuup**.

stupelen (I), zw. ww., intr. *Struikelen en te gelijk vallen*. || Hij stupelde over 'en stien. Pas maar op, dat je niet stupele. – Ook overdrachtelijk. || Hij is 'estupeld (b.v. van iemand die voor een examen is gezakt). – Evenzo elders in N.-Holl., ook in de vorm stuipelen. *Hs. Kool* vermeldt het woord ook in de zin van *omkomen in de oorlog, sneuvelen, sneven*. || Indien de Bout-lust (*lust om te schieten*) yemandt quelt, Hy sy niet langh een dreygher (*talmer*), Treck met het Vogel-Roer te Veldt, Daar stuypelen Snip en Reygher, CORN. MAERTSZ., *Stichtelyke gesangen* (ed. 1661), 358 (*Hoogkarspels Lofzang*). – Op Urk wordt stupelen gezegd van oude mensen die niet goed en flink meer kunnen lopen, of van kleine kinderen die dit pas beginnen te leren; vandaar ook **stupelaar**, *iemand die gebrekkig loopt* (*Taal- en Letterb.* 6, 44). – Zie **stuipen**.

stupelen (II), zw. ww., trans. In veenderijen. *De halfdroge turf op stapeltjes zetten*. Zie **stupel**. || Ze benne an de turf te stupelen.

sturen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **kind**. – Ook: *zich met alles bemoeien, zijn raad opdringen, de zaken in de door zichzelf gewenste richting drijven*. || Ze wil altijd in 'en anders huishouwe sturen. Je moete niet zo sturen; ik heb zelf ook me verstand.

stut, znw. m. Zie de wdbb. – Ook van de brede bundels zonnestralen, die zich soms onder de zon vertonen en waarop deze schijnt te rusten. || De zon staat op stutten: we krijgen dus Noordenwind. – Op stut, *op stelten, in beroering, in verwarring*. Synon. *op stok*. || De hele boel is op stut. Je make alles op stut. – Vgl. **kuipstut** en **stutten II**.

stutblok, znw. onz. Bij de houtzagerij. *Een stuk hout, dat bij het spannen der zagen tussen de zaag en de stijlen wordt geplaatst, om ongelukken te voorkomen*. || De man, die wij bezig vonden met het spannen van zagen, gebruikte het stutblok niet; dat deed hij eerst, zei hij, wanneer hij merkte, dat er wat zou gebeuren, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 749.

stutelebollen, zw. ww., intr. *Over het hoofd buitelen, kopjebuitelen*. Synon.

koppeltjetuimelen. Vgl. **stuit I**, 1, en Ned. bol, *hoofd*. || Hij ken zo lekker stutelebollen. Die kerel doet deer stutelebolle, *Sch. t. W.* 276.

stutten (I), zw. ww., trans. en intr. *Stuiten, tegenhouden* (Assendelft). || Ik kon me gank (*vaart*) niet stutten. De dokter ken 'et bloed niet stutten (*stelpen*). Pas op de graaf (*spade*), je stutte op 'en stien. – Vroeger ook elders in de Zaanstreek. || Verklaringe ... nopende 't stutten van de Approbatie van 't Accoort van Separatie (nl. tussen Westzaanden en West-Zaandam), *Priv. v. Westz.* 478. Die welcke ... tot hem seyde, loopt ghy heen aen de Ed: Groot-Mog: Heeren Staten, ende keert of stut de Separatie ... Waer op de voorsz. Jan Jansz. met dito

Dirck Dircksz. is ghegaen ende 't selve hebben ghesocht te stutten, *ald.* 479 (a° 1644). Het Wormer Veer dat stut geen keer (*weet van geen ophouden, gaat steeds vooruit*), en doet hoe langer noch hoe meer, *Saenl. Wassende Roos* 27. – Zo ook elders in N.-Holl. || Den wint dan ... gaf zulkken geweldigen vlucht, dat 'er geen houwen noch stellen aan was, noch geen middel om de omlopende Molen wieken te stutten, zulks dat ontrent ten half elf uren des avonds den brant daer in quam, *LEEGBWATER, Kl. Chron.* 17.

stutten (II), zw. ww., intr. *Steunen op iets*. Zie de wdbb. || Voor 'en heipaal is 18 voet lang 'enog, den (*dan*) stutten ze in 'et zand. – Ook van de zon; hetzelfde als: de zon staat op stutten (zie *stut*). || De zon stut.

stuup, znw. vr. *Bochel*, bult (Wijde-Wormer). || Kijk, die man heb 'en stuup. – Vgl. *stupel*.

stuurbak, znw. m. Op een binnenvaartuig. *De vierkante "koker" op het achterschip, waarin de stuurman staat*. De stuurbak kan met een luik gesloten worden.

stuurbalk, znw. m. Op een binnenvaartuig. *De balk met gaten waarin het roer wordt vastgezet*. Vgl. *stuurpen*.

stuurpen, znw. vr. Op een binnenvaartuig. *De pen in de helmstok van het roer, waarmede dit vastgezet kan worden als de schuit een tijdlang in dezelfde richting kan voortzeilen*. Men zet dan het roer op de pen. Evenzo in Friesl. – Synon. **slagpen**.

stuut, znw. m.; zie *stuit* I, 1 en 2.

sudde, znw. vr.; vgl. *rietzudde*.

sudder, zw. ww., intr. Daarnaast **zudder**. *Sissen, pruttelen, snerken*; van spijs die te braden of te koken staat. Synon. **snidder**, **snieder**, **sniester**, **snudder**, **zeulen**. || De koffie suddert. De brij begint al te zudder. – Ook overdrachtelijk. || We zellen die zaak nag maar wat sudderen lēten. Het suddert nog al zo heen (*dat loopt nogal rond*). – Aldus in geheel N.-Holl. (BOUMAN 104; *Taalgids* 1. 290), alsook elders; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 634 vlg. – Vgl. *opsudder*.

suiker, znw. vr. Daarnaast **zuiker**. Zie de wdbb. – Vgl. *suikerde* (d.i. *gesuikerde*) *bollen* op *bol* I, 1.

suikerding, znw. onz. Zeker gebak. *Een stuk sinterklaasgoed, speculatie, suikergoed*. || Mag ik nag 'en suikerding? – In verkl. *suikerdinkie*, *klein suikerwerk, bruidsuikers, lekkers*. || Haal ers 'en ons suikerdinkies. – Vgl. voor de vorming *taaiding*.

suikerstuk, znw. onz. Daarnaast **suikerstik**. *Een beschuit met boter en suiker*. Vgl. *stuk* I, c. De beide buurvrouwen die bij de bevalling tegenwoordig zijn en verdere bezoekers van een kraamvrouw worden getraakteerd op een broodje met muisjes en op suikerstukken. Het woord is thans weinig gebruikelijk.

{p.451}

sulder, znw. m. Benaming van zekere touwen in een pelmolen; zie op *bijter*.

sulleken, zw. ww., intr. *Sullen, glijden op een ijsbaantje of op de platgetreden sneeuw*. || Kom jongens, sulleken!

Sullen, znw., meerv. Naam van een paar stukken land onder Assendelft. Ook: *de Sull*, en tegenwoordig *de Sullensen* genaamd. Het is laag, week land, dat lilt als men er op danst. Omtrent de oorsprong van de naam is niets met zekerheid bekend. || Die cullen, *Polderl. Assend. I f° 108 r°* (a° 1600). Die halve zullen, 307 roe, *ald. II f° 111 r°* (op dezelfde blz. nog eens: "die halve cullen", eveneens 307 roeden; de *c* werd dus als *ç* uitgesproken) (a° 1600). D'sulles van Florisven; d'2 sulles op de Blocksloot in de Hemme, *ald. IX f° 444 v°* (a° 1657). De Sullensen, *Verkopingsbiljet* (a° 1885).

sum, znw. m. *Vrijer*. Alleen bij de lagere standen. || "Hoe gaat 'et mit je sum, Geert?" "Lekker, hoor!" Trijn heb nag gien sum. Lekkere sum, geef me nag 'en zoen.

summ, znw. m. en vr. *Iemand die langzaam is, sukkel, teut*. Zie *summelen*. || Wat ben-je toch 'en summ; is je werk nou nag niet of?

summelaar, znw. m. Hetz. als *summ*; zie aldaar.

summelen, zw. ww., intr. *Sammelen, teuten, langzaam bezig zijn*. Synon. **semmelen**. || Summel niet zo mit je eten. As je weer zo summele mit je goed (*kleren*) te zoeken, mag-je niet mee. Vgl. *summel, summelaar, summelig*, en *gesummel*.

summelig, bnw. en bijw. *Teutig, langzaam, traag*. Zie *summelen*. || Zo'n summelig kind neem ik niet weer mee uit wandelen.

suren, znw.; zie *zuring*.

swan, znw. m.; zie *zwan*.

swannot, znw. m. *Naaste gebuur*. Een thans sedert lang verouderde rechtsterm. || *Swanits-wet*. Als eenigh geschil valt, dattet genoth van 't land roert, 't selve werdt by drie de naeste Swaennots, dat is te zeggen, de naeste Gebruykers wederzyds, 't sy die Eygenaers syn ofte niet, afgedaen, ende by Schepenen vonnis geconfirmeert, *Handv. v. Assend.* 250 (16de e.). - Het woord is één met Ofri. *swetnat, buurman*; van *swethe*, grens, en *nât*, Ned. *noot* (in *speelnoot, vennoot* enz.), *genoot*. Vergelijk ook *zwet*.

Swansbod, znw. vr. (?) Naam van een stuk land onder Westzaan. Thans onbekend, doch zonder twijfel een stuk rietland, waarin zwanen nestelden. Vgl. *zwan* en *bod II*. || Noch die Swansbodt, leggende in Piet Meyen braeck, *Hs.* (a° 1643).

swens, bijw. *Sinds*. Synon. *sond*. Het woord is thans bijna verouderd. || Swens me broer in Alkmaar weunt, zien ik 'em niet veul. Swens tien jaar 'eleden heb ik 'em niet 'esproken.

swiet (I), bijw. *Flink, voordelig, voorspoedig*. || Dat gaat swiet (*het loop vlot af, gaat als van een leien dakje*). 'Et staat er niet swiet om (*het ziet er niet rooskleurig uit*). Zijn zaken gaan niet erg swiet (*niet voorspoedig*).. – In andere verwante betekenissen (*buitengewoon, zeer, veel* enz.) is het woord ook in het N. en N.O. van ons land en aangrenzende streken bekend (zie MOLEMA 414 b; GALLÉE 44 b; KOOLMAN 3, 384 b; enz.). *Swiet* is waarschijnlijk identiek met Ofri. *swîthe*, Osaks. *swîde, hevig, sterk*; vgl. *Tijdschr.* 3, 118 en FRANCK op *gezwind*. - Zie ook *swijdig*.

swiet (II), znw. In de uitdr. *swiet slaan, bluffen, pralen, pronken, groot vertoon maken*. || Kijk i nou ers 'en swiet slaan en i heb gien rooie duit! – Evenzo in Friesland, en in Overijssel en Gelderland (GALLÉE 44 b; *Noord en Zuid* 3, 384).

swijdig, bnw. *Veel, talrijk, sterk in aantal*. Thans verouderd. || Soo heeft men geoordeeldt dat al het swijdige gewapent volk en (*sic*) op dese gelegentheyt niet van noode was tot groote kosten aldaer te verblyven, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 349. - Evenzo bij andere 17de-eeuwse Holl. schrijvers. || Daer na volgt een swijdige nasleep van Koopvaerdy-schepen, bestaende in duisenden van Vaertuygen, die alles na voeren, wat tot het Leger vereischt wordt, V. D. HEIDEN, *Schip-breuk* 63 (evenzo 64: het swijdige gesleep van hoeren; bij de legertros). Je moet weten daer hanght een swijdighe geld aen, al ist da jyder weynig naer vraegt, V. PAFFENRODE, *Hopman Ulrich* (ed. 1661), 26. – In Friesl. is *swîdig, veel, sterk, geweldig*, nog bekend. Vgl. verder bij KIL. *swindigh, vetus, multus, magnus; swindigh volck, populus frequens, copiosus*, Zie voorts *swiet I*.

{p.452}

T

taai (I), bnw.; zie *taaije spijkers* op *spijker*, en *taaije pop* op *taai-taai*. – Zegsw. *Zo taai as hondeleer, zeer taai*.

taai (II), znw. vr. *Vierkant suikerballetje, babbelaar, kokinje*; soms plat en soms in de vorm van een kussentje. Vooral noemt men zo de *zwarte taaien*, die van gebrande stroop worden gemaakt en daarom ook *strooptaaien* heten. De *taaienbakster* trekt van de gekookte stroop lange repen en knipt die dan in kleine stukjes. || Haal ers 'en dubbeltje taaien. Ik hou meer van zwarte taaien as van witte. – *Taaien trekken*, overdrachtelijk: *zeer langzaam, temend spreken*; ook van iemand die men de woorden uit de keel moet halen. || Wat is tante Uut weer an 'et taaien trekken. Kind, zit toch niet zo taaien te trekken; praat wat gauwer. – Ook:

dralen, talmen, in 't algemeen; b.v. als een meisje bij het touwtje-springen lang talmt met inspringen. || Ik schei er uit mit jou: jij trekke zukke taaien. – Ook elders in N.-Holl. heten zulke balletjes taaien. Te Zwolle spreekt men van: een taaie (*Taalgids* 3, 170). – Vgl.

taaiebakster, **taaietrekker**, **taaiezak**.

taai (III), znw. onz.; zie **taai-taai**.

taai bakker, znw. m. *Koekbakker, die taai-taai bakt; zie taai-taai*.

taaiding, znw. onz. Verkl. taaidinkie. *Kleine koek van taai-taai* (zie aldaar). || Koop maar 'en taaiding van 'en cent. Met Sunteremaarten krijgen de kinderen, die an de huizen zingen, centen of taaidinkies. – Evenzo in Friesland.

taaiebakster, znw. vr. *Vrouw die taaien bakt en verkoopt. Zie taai II*.

taaietrekker, znw. m. Ook **taaitrekker**. Daarnaast **taaietrekster**, vr. *Iemand die langzaam en temend spreekt. Zie taai II*.

taaiezak, znw. m. *Dubbele zak, die over de schouder gehangen wordt, zodat voor en achter een eind naar beneden hangt, en waarin de taaienbakster haar taaien heeft, als ze haar waar langs de huizen gaat venten. Zie taai II*. – Bij vergelijking wordt ook een vrouwebroek wel taaiezak geheten. || Wat hangen deer 'en taaiezakken.

taai goed, znw. onz.; zonder meerv. Hetz. als **taai-taai** (zie aldaar).

taai-taai, znw. onz. Bij verkorting ook wel **taai** genoemd. *Zekere soort van bruine, zeer taaie koek, die van roggemeel en stroop gebakken wordt in de vorm van het sinterklaasgoed (speculaas)*. Tegen St.-Nicolaas worden ook grote poppen van dit deeg gebakken, die dan als vrijsters en vrijers aan de kinderen worden gegeven. Deze poppen van taai-taai heten ook taaie poppen of taaie vrijsters, ter onderscheiding van de suikerde poppen, die van suikergoed (*speculaas*) zijn gebakken. – Taai-taai is ook elders in N.-Holl., en te Zwolle bekend; vgl. *Taalgids*, 3, 172.

taaitrekker, znw. m.; zie **taaietrekker**.

taak (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de papier-
{p.453}

makerij. *De hoeveelheid papier die per dagtaak kan worden gemaakt en die dus verschilt naar de soort, de grootte en de zwaarte van het papier*. || Een Taack (van wit schrijfpapier) heeft negen Riemen en yder Riem vierhonderd en tagtig Blaaden, zijnde bij gevolg een taack vierduyzend driehonderd en twintigh blaaden; dogh werd een taak gereeckend op vierduyzend en vierhonderd blaaden, zijn alzo taghtig blaaden voor 't verscheuren, *Hs.* (18de e.) verz. Honig. Een taak van grauw papier heeft 960 vellen, *idem*. Ter Comparitie ... van witte Papiermakers ... (is) bepaald, dat door ieder Kuyp niet meer mag gemaakt worden dan 7 Taak per week, *Journ. Jacob Honig*, 23 Juni 1801. Mits dat de schepper zooveel papier inde schuur brengt als de taaken groot zijn. *Hs.* (einde 17de e.).

taak (II), znw. *Zeker visgerei* (?). Thans onbekend. || Schuyt, Net, Tou, Taeck, ende het Gereetschap van dien, mitsgaders het Kaer met die gevangen Visch (*Oostzaanden*, a° 1614), LAMS 315 (ook 316).

Taandijk, znw. m. Naam van het stuk dijk dat zich uitstrekt van Krommeniehorn tot Wormerveer. Zo genoemd naar het daaraan staande taanhuis, dat thans een boerderij is.

taat, znw. vr. *Vader*. Thans weinig gebruikelijk. Synon **ate**. || Is je taat thuis? 't Is an mit taat en mem: ze zoenen mekaar op 'et matje (*gezegd als twee personen bijzonder lief tegen elkaar zijn*). – Soms ook wordt een *kleine jongen* met taat aangesproken; vgl. Ned. baasje, vent, kerel, enz. || Wel, taat, wat heb-je je moddig 'emaakt. – Het woord is ook elder in N.-Holl. bekend (*Taalgids* 1, 296; *Navorscher* 7, 321; BOUMAN 105). || Loop jij ten eersten, maid, om nae jouw taet te kaiken, en zeg, dat hij terstond moet komen, BARTELINK, *Beemsterkermis* 5. Thans wordt het vooral in de vissersdorpen nog gehoord; vgl. WINKLER, *Dialecticon* 2, 13. Te Egmond zegt men taat, op Schokland en Urk tate (taote), op Marken en Terschelling ta. – Vgl. **lurketaat**.

tach, bijw. en voegw.; zie **toch**.

tad, znw. vr. – 1) *Todde, vod, lap*. || Wat is dat 'en tadj. Gooi die tadden maar weg. – Eertijds ook: iemand bij de tadden vatten, *hem bij de kladden krijgen, beetpakken*. || (*Het bleek dat deze vrouw kleren gestolen had*), daarom by de tadden gevat, wierdt geleydt op 't hooft van 't Amsterdamsche Veer. *N.-Holl. Ontrust.* 158. – Het woord komt ook bij verschillende 17de-eeuwse Holl. schrijvers voor; zie OUDEMANS 7, 1 en DE JAGER, *Freq.* 2, 652 vlg. – Vgl. **tadderig**.

2) *Smerig wijf*. || Zo'n tad; je zouwe der mit gien tang an raken. – Ook in deze zin in oude Holl. kluchten; zie *t. a. p.* – Vgl. **tod**.

tadderig, bnw. ook **tatterig**. *Vuil, smerig*. Zie **tad**. || 't Is zo'n tadderig wijf. – Vooral ook van hoofdhaar gezegd, dat er raar, verward, smerig uitziet; vgl. **poddehaar** en Eng. **toad, pad**. || Wat heb die boer tadderig haar.

tafel, znw. vr.; vgl. **borgtafel, dranktafel, garsteltafel, kuintafel, slagtafel, uitsnij-tafel, verleestafel**.

tafelet, (uitspr. *táfalet*, met hoofdtoon op *let*), znw. onz. Meestal in verkl. **tafeletje**. *Snoeptafeltje, stalletje*, vooral op de kermis. || “Hoe groot was de kerremis?” “Zoveul spullen, zoveul draaimolens, zoveul kramen en zoveul tafeletjes.” Er was ok 'en tafeletje mit loert (*leverworst*). – In de zin van *plank die aan draagbanden vóór het lichaam hangt* (om koopwaren op te zetten) vindt men het woord reeds in een keur van Hoorn uit het jaar 1538. || Diegheen die hem ... genereren wil (met brandewijn te tappen), sal mitten brandewijn int openbaer staen voor zijn deur mit een tafel ..., of mit een tafelet by der strate omdragen ende anders nyet, *Wfri. Stadsr.* 2, 128, – Bij de 17de-eeuwse Hollanders vindt men **tafelet** in de zin van *notitieboekje*; zie DE VRIES, *Warenar* 217, en OUDEMANS 7, 4. Ook KIL. vermeldt het woord.

tafelkoek, znw. m.; zonder meerv. *Een soort van platte, brosse koek, die in rechthoekige stukken (bladen) gesneden wordt, en het meest gelijk op janhagel*. || Haal even 'en paar blaadje tafelkoek.

tak, tussenw. Uitroep bij verschillende kinderspelen, als de “man” een der spelers takt of vangt; zie **takken**. || Tak! zie zo, nou ben jij de man. Een, twee, drie, tak! (bij het krijgertje spelen krijgt de gepakte drie tikken voor hij “er bij” is). – Vandaar ook als bnw. *Getakt, er bij, bekeurd*. Synon. **tip**. || Je benne tak. Wie bij 'et touwtje-springen tak is, moet draaien. Vgl. **tak voor 't pokes op pokes**.

takel, znw. m.; vgl. **borgtakel** en **bokketakel**.

taken, zw. ww., trans. *Krabben* (Oostzaan). || “Hoe kom-je an die krabben in je gezicht?” “De kat het me 'etaakt.” Moeder, hij taakt me. – Vgl. **takken**.

takkebon, (uitspr. *takkəbòn*, met hoofdtoon op *tak*), znw. onz. (en vr.?). Bij vissers. *Vlechtwerk van takken of takkebos, dat dicht bij een stuk land in het water wordt gelegd, om vis te vangen*. Vgl. **bon** 4 en **leger**. || Met geenderhande visgereedschap, nogt met sinckschuyten, tackebonnen, dobbers ofte iets diergelyckx, *Hs. keur* (Wormer, a° 1729), archief v. Wormer. Dat ... niemand sich sal hebben te vervorderen omme ... in den Delft, Sluysslooten, Sluys-tochten, Slooten of eenige Wateren, te leggen of te laten leggen eenige Takkebonnen, hoe genaemt, als alleen die ... Ingelanden syn tot tien morgen Lands (sonder minder), welke een Takkebon sullen mogen leggen, die twintig morgen Lands heeft, twee Takkebonnen, en soo vervolgens ..., als mede dat niemand ... eenige Takkebon sal mogen leggen en ophalen, als aen en op syn eygen land, ... op poene dat die ... bevonden sal {p.454}

worden ... Takkebonnen te hebben leggen ... strydende met dese Keur sal verbeuren een boet van 42 's Heeren schellingen, en daer en boven het Takkebon met het Vischwand, waer mede het selve gevangen wordt: wordende mede wel expresselyk verboden dat niemand, behalven den Eygenaer, by of in de gemelde Takkebon sal mogen visschen met eenige Schakels of

ander Vischwand, veel minder in gemelde Takkebon te stooten, of de Visch daer uyt te vangen, mede op deselve boete. *Handv. v. Assend.* 356 (a° 1766). – In dezelfde zin vindt men bij LAMS 651 takkebed (zie op *visbon*).

takken, zw. ww., trans. *Grijpen, beetpakken, vangen*. || De dief is 'etakt. Ik zel zien, of ik die musk takken ken. Der benne zoveul vliegen in de kamer: je magge er wel ers an 'et takken gaan. – Zo ook in de afjacht op de vraag: "(Moeder,) wat doet uwe deer (*daar*)?" Apevlooiën takken; zel jij 'et steertje vasthouwe?" – Inzonderheid bij het krijgertje spelen. || De man moet de anderen zien te takken. Ik heb je 'etakt (*gegrepen en de nodige tikken gegeven, zodat je er bij bent*). – Ook overdrachtelijk. || Wacht maar, ik zel je wel takken. (*wel krijgen, wel vinden, het verdiende loon geven*). – Ook bij KIL. vindt men tacken in de zin van *tangere, deprehendere*, en van *arripere, apprehendere, captare* etc. Het woord behoort bij het in de Middeleeuwen en de 17de e. gebruikelijke ww. taken, *grijpen, wegnemen* (vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 265; OUDEMANS 7, 5; DE VRIES, *Warenar* 95), dat in Friesl. en Oost-Friesl. nog algemeen bekend is, en dat identiek is met Eng. *take*, Onoorsch *taka*, Got. *tēkan*, *grijpen, nemen*, enz. – Zie ook *tak*, *takker*, *takkie-de-man* en HONKIE-TAKKIE (op *honk*) en vgl. *taken*.

takker, znw. m. *Iemand die takt*, inzonderheid bij verschillende vangspelen. Zie *takken*. || Hoeveul takkers benne der? – Vgl. *knijnetakker* en *schapetakker*.

takkie-de-man, znw. Zeker kinderspel. *Krijgertje*. Zie *takken*. || Willen we takkie-de-man doen? – Te Noordwijk aan Zee heet dit spel takkelessie (*Sch. t. W.* 1, 260). – Ook bij verkorting **takkie** genoemd. || Wie doet er mee takkie?

tal, znw. onz.; vgl. *deimstal*.

talie, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook in de uitdr. 't is een talie van een wijf, *een stevige, grote vrouw*. – Zo ook elders in Holl. || Hierom zegt men wel; *het is een vierkante Koe, een drailje van een Koe*, gelyk men van een breed en fors geschouderd en fier geheupt Manspersoon, ook wel Vrouwspersoon zegt: *het is eene vierkante kaerel, het is een drailje, een talie van een wijf*, BERKHEY, *Nat. Hist.* 5, 105. – Talie is hier waarschijnlijk het woord talie, *taille*; vgl. BERKEY, *a.w.* 3, 989: "Een welgeschaapen Lichaam, ... fier van gelaat, wakker van tred, welgevoed van Boezem, vast van Middel, mitsgaders sterk en rond van Heup. Dit is het weezenlyke schoone van een fiksche Talie; en dit bezitten onze Noord- en Zuid-hollandsche Vrouwen van natuure, maar zy bederven 't dikwils door kunst".

taling, znw. m. Daarnaast soms **teling**. *Zekere bekende watervogel*, Lat. *Anas crecca*. Ook als *geslachtsnaam* Teeling. – Vgl. bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 43 b: "*Querquedula, Teeling Holland(is)*". De vorm komt ook elders voor. Zie verder FRANCK op taling.

talmen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: **zeuren**, **zaniken**, **lamenteren**. || Leg niet zo an me hoofd te talmen. Die jongen talmt net zo lang totdat-i zen zin krijgt. Ze zit maar aldeur te talmen over de dood van der man. – Evenzo verderop in N.-Holl. en in Oost-Friesl.

(KOOLMAN 3, 390). Bij vroegere Holl. schrijvers is het woord in deze zin zeer gewoon. || Mijn vrouw ... talmt mij nooit aan 't hoofd, WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 330.

Zie verdere plaatsen bij OUDEMANS 7, 7, en vgl. *Theuton*². – Vgl. **aftalmen**.

tampteien, zw. ww., trans. *Plagen, lastig vallen, kwellen*. Weinig gebruikelijk. || Hij zit altijd zen zusters te tampteien. Den Geheymsschrijver, die 't gerucht van dit voorneem, om hem over de turftonnen te tanteyen, wel vernomen had, *N.-Holl. Ontrust*, 61. – Evenzo is in Gron. tamtijern, temtijern, *plagen, mishandelen*. Vgl. Ned. tempteren (temptieren).

tan, znw. vr. Meestal in verkl. tantje; in jongere vorm tannetje. Ook in samenst.

botertan(ne)tje, buttertan(ne)tje. *Botervlootje, waarin de boter op tafel wordt voorgediend* (de Koog). || Doen wat butter in 'et tantje. – In de 17de e. komt Tan voor als geslachtsnaam te Jips, doch dit kan ook een patronymicum zijn. || Jan Jansz. Tan, *Hs.* (a° 1647), prov. archief. – Tan is synoniem met *tijn*, *tijntje* (zie aldaar), doch of deze woorden verwant kunnen zijn, is

niet duidelijk. – In Drechterland spreekt men van tarn in de in van *tijn, wijd en ondiep tobbetje om de kopjes boter in te bergen*.

tand, znw. m.; vgl. *beretand* en *botertand*.

tandekloker, znw. onz. *Tandestoker*. Zie *kloken* 1.

tandtrekken, zw. ww., intr. *Leuteren, zaniken, zeuren*. Vanwaar het znw. tandtrekker, *iemand die leutert, beuzelpraat verkoopt*. Thans verouderd. || Indien (de Heeren Staten) de hulp van haer eygen Lantsaten niet meerder geacht hadden, als de lieden die sulks verre wegh werpen, sy en souden desen als nootwendelijk niet hebben versocht, soo dat men daer uyt wel verstaen kan, dat dese tantrekkers te onrecht seggen, dat het wijt van daer is, dat de verstandigen in den tijt van noot hen op dese ... Burgers souden hebben vertrouwt, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 109. – Tandtrekken komt ook voor bij WOLFF {p.455}

en DEKEN. || Zy gonzen (*zeuren*) en tandtrekken, en teemen zo lang, tot zy het waarom van het daarom weten, *Will. Leevend* 5, 132. Vgl. ook *Ned. Wdb.* op getandtrek. – Misschien is taaien trekken, zeuren, temen (zie *taai II*) onder invloed van het niet meer verstane tan(d)trekken ontstaan.

tandtrekker, znw. m.; zie *tandtrekken*.

tandvlees, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij timmerlieden. *De ruigte die aan ruwbewerkt hout blijft zitten en die later afgestoken en bijgewerkt moet worden*. || Je moete dat tandvlees wat uit de sponning steken. Er zit nog tandvlees an dat wiel. – Ook elders in een dergelijke zin. || Deze karbeels worden ook met pennen en schuine borsten bewerkt, welke borsten gewoonlijk aan de buitenzijde 5 strepen buiten het werk uitkomen, het welk men dan tandvleesch noemt, HARTE, *Molenb.* 16 a.

tannik, znw. m. en vr. *Vuilik, smerig wijf; ook gemene jongen of meid*. Synon. *tad, tiet*. || 't Is 'en tannik. Vieze tannik, zit je weer in je neus te pulken!

tap, znw. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land te Assendelft. || Die Tap, *Polderl. Assend.* I^f 249 r° (a^o 1600).

tarf, znw. vr.. Daarnaast te Assendelft **terf**. *Tarwe*. || Een handje tarf. Kinderen houwe er van om tarf te kauwen. 6¾ Last tarff leggende in 't gem(elde) pakhuis, *Hs.* (Zaandijk, a^o 1775), Zaanl. Oudhk. – Zo ook in samenst. || Een stuk land ... genaamd de tarv-akker, *Hs.* (Wormer, a^o 1765), prov. archief.

tarwe, znw. vr.; zie *tarf*.

tast, znw. m. Zie de wdbb. – Bij boeren en veekopers. *De greep in een bepaald lichaamsdeel van een koe, inzonderheid in de vang* (de plaats tussen achterpoot en buik, de holte aan beide zijden van het "jaar"), *om de vetheid van het beest te beoordelen*. || De volle tast is in de vang. Ze voelt dik in de tast. – Zo ook elders in N.-Holl. || Men voelt, men tast, men vaêmt het welgegroeide beest, men prijst het fijn gebeent', de fraeiheid van de leest, de diepte van de borst, de zagte en losse haren, de volheid van de tast, men onderzoekt de jaren, en hoe veel kalveren de koe heeft voortgebracht, BARTELINK, *Beemsterkermis* 21.

tatterig, bnw. Zie *tadderig*.

teef, znw. vr. Daarnaast **teeft**, meerv. teeften. Zie de wdbb. – Ook gemeenzaam voor *vrouw of meisje*, maar inzonderheid: *gemeen wijf of helleveeg*.

teeft, znw. vr.; zie *teef*.

teek (I), znw. vr. Ook **schapeteek**. Daarnaast **teekt**, en in de Wormer teet. *Schapeluis* (vgl. BERKHEY, *Nat. Hist.* 8, 120.) || De skêpen zitten vol teekten (teten). – Zie verder FRANCK op *teek*.

teek (II), znw. vr. en onz. Daarnaast **teekt**. Eertijds ook **tiek**. *Beddetijk, het bekleedsel van bed en kussens*. || 'Et teek(t) moet 'ewassen. Een tiek tot een bed en peuluw, *Hs. invent.* (Wormer, a^o 1762), prov. archief. – Teek is ook elders in N.-Holl. de gewone vorm van het woord. || Bed-teeck ende Servetten; ... Tafel-laecken ofte Bed-teeck, *Handv. v. Ench.* 292

(linnenwevers-gildebrief, a° 1614). Item Gertruit, van III beddenteeken te nayen, *Rek. v. Egmond* f° 56 r° (a° 1839). – Zo ook in Friesl. – Vgl. FRANCK op tijk.

teekje (uitspr. *tékie*), znw. onz. *Een kort draadje gekleurde wol dat door breiende kinderen in de kous wordt gebreid als merkteken*. Wanneer het kind de kous weer ter hand neemt, dan begint het, met er een teekje in te maken, om te kunnen zien hoeveel het die dag gevorderd is. Soms laat men al die teekjes er in zitten, tot de kous af is. || (*Als men een eindje wol overhoudt, zegt men:*) Dat is nog net goed voor 'en tékie. – Vandaar ook teekjeswol (uitspr. *tékieswòl*), *wol die men gebruikt om teekjes te maken*. || Hier heb-je 'en doddeltje tékieswol. – Men zou het woord licht houden voor een verkorting van teken, maar dit wordt onwaarschijnlijk doordat in Twente (te Enschede) zulk een kort eindje wol een taak (in verkl. tèkske) wordt genoemd. De kinderen verzamelen mooie tèkskes, pluizen die met een speld of naald uit en bewaren ze zo tussen de bladen van een boek.

teekjeswol, znw. vr.; zie **teekje**.

teelt, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *de tijd, het seizoen, gedurende welke een bedrijf wordt uitgeoefend, de gehele duur van het bedrijf*. Het woord schijnt thans in deze zin alleen nog gebruikt te worden door vissers als zij, wanneer de visserij is afgelopen, spreken van: “een slechte teelt” of: “de teelt is goed 'eweest”, daarmee doelende op hun vangst, niet op de vermeerdering of voortteling der vissen. Vroeger was het echter meer gebruikelijk. || Item en sal gheen Mr. Bleecker ofte synen gemachtichden, geduyrende de teelte, eenigh dienstbouden, nyet ghelycentieert zijnde als vooren, mogen aennemen tegens de teelte vant naevolghende Jaer (als causeerende tzelfde een quade emulatie), op ghelijcke pene ..., maer wel de huyre ofte teelte ten vollen gheexpireert zijnde, *Hs. keur op de bleekerij in Kennemerland* (a° 1592), afkomstig uit het archief van Oostzaan, thans in het prov. archief. – Eveneens elders in N.-Holl. || Dat yeghelijck Packthuyn-man (*eigenaar van een haringpakkerij*) ten eynde of uytgange van de Teelt, voor dat de nieuwe Ouderluyden gekooren sullen werden, sal betalen voor elcke Schip Haringh ... ses Stuyvers, *Handv. v. Ench.* 221 b (a° 1613). – Vgl. ook HOOFT, *Ned. Hist.* 242: “De visschers, zich buyten den tydt hunner teelte, en meestendeels aan landt vindende”.

teelzaam, bnw. *Vruchtbaar*. || 'En teelzame koe. 't Is 'en teelzaam stukkie land. – Ook schertsend van mensen. || “Benne dat allegaar {p.456}

kinderen van je? ” “Ja; ik heb 'en teelzaam wijfie. ”.

teems, znw. vr. Bij de boeren. *Grote haren zeef om de melk te ziften*. Het woord is ook elders gebruikelijk; zie de wdbb.

teen (I), znw. m.; vgl. **toon**.

teen (II), znw. vr. Daarnaast **tien**. *Twijg, rijs*; zie de wdbb. || Een bos tien. Hetzelve (voertuig) was eene armoedige kar, zynde de bak van tien of mandwerk, en een bos stroo strekte my tot zitbankje, G. BOL, *Dagverhaal v. e. driejarig verblijf te Napels* (W.-Zaandam, a° 1798), 85. – In verkl. tientje. Bij de zeildoekweverij. *Een dun stokje (eertijds een teen) liggende in de gleuf van de borstboom en dienende om de schering vast te leggen*; bij KUYPER, *Technol.* 2, 46, roede genoemd. – Tien is ook elders in N. Holl. de gewone vorm van het woord. || Die geene die eenige Tienen gekocht ... heeft (*korvenmakers-gildebrief*, a° 1573), *Handv. v. Ench.* 296 a. De Gildeknecht aensegginge ghedaen hebbende van dat alhier Tien te koop gekomen is sal ghenieten acht stuyvers (a° 1649), *ald.* 297 b. – Vgl. **tenen** en **tienebos**.

teer, znw. Zie de wdbb., waar het woord als onzijdig wordt opgegeven; ook elders spreekt men echter van de teer. || Al de teer is op. Waar is de teer 'ebleven.

teerdeel, znw. vr. In molens. *De stevige plank die door het gat van de teerdeur wordt naar buiten gestoken*; zie **teerdeur**.

teerdeur, znw. vr. In molens. *Een los luik op de kapzolder (bovenste zolder), waardoor bij het verven van de molen een plank wordt uitgestoken als steunpunt voor de ladder der schilders, die het uiteinde van de middelbalk en de lange schoren moeten schilderen of teren.* Ook **teeruit** (of **teerruit**?) genoemd.

teerputs, (uitspr. *teerpus*). znw. vr. *De leren emmer met hengel voor het teer, waarmee men gaat teren.* Zie **puts**. || Eenige beytels, eenige breeuwijsers, 3 teerpussen, *Hs. invent.* (Krommenie, a° 1797), prov. archief. – Ook in Friesland.

teeruit, znw. Hetz. als **teerdeur**; zie aldaar.

teet, znw. vr.; zie **teek I**.

tegelsteen, znw. m. Daarnaast **tegelstien**. In molens. *Het achter de as in de penbalk aangebrachte stuk steen, ijzer of staal, waardoor de as van achter wordt tegengehouden.* Thans is de tegelsteen meestal van metaal.

tegen, voorz. Daarnaast **teuge**. Zie de wdbb. || Hij liep teuge 'en boom an. Ik ben er teuge. – Evenzo in alle samenst. en afl.; b.v. teugeover, teugehouwe(n), teugelope(n) enz. De vorm is ook in andere dialecten gewoon.

tegenfoeteren, zw. ww., intr. Daarnaast **teugefoeteren**. *Tegenstribbelen met woorden.* Zie **foeteren** 1. || Foeter nou maar niet langer teuge; 'et geeft je toch niet. – Ook elders bekend. **tegenswoordig**, bijw. Daarnaast **teugenswoordig**, **teugeswoordig**. *Thans.* Zie de wdbb. || Ze is teugeswoordig alan (*telkens*) ziek. – Ook: *op dit moment, voor het ogenblik, nu.* || “We gane nou een boltje (*boterham*) mit garreneel klaar make en den an de schaft, zait Griet. Bidde zelle we morge wel doen.” “Ja, bidde, zait Train, ken ik teugenswoordig niet”, *Sch. t. W.* 279.

teil, znw. *Lange, uitstekende grashalm (de Wormer).* || Wat stane 'er 'en teilen in 't land. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 105). In Gron. kent men het woord in de zin van *pluim van de haver, met de korrels* (de hoaver stait in *tail*, *staat in de aar*; meestal gebruikt in het meerv. tails, hoavertails, MOLEMA 415 a). – Vgl. Fri. teil, *staart* (HALBERTSMA 862), Eng. tail, Ohd. zagal, *idem*, Got. tagl, *haar*. – Zie **teilen**.

teilen, zw. ww., intr. *De lange dorre grashalmen op het weiland met de zeis afmaaïen* (de Wormer). Zie **teil**. || We moeten weer an 'et teilen.

teken, znw. onz. Zie de wdbb. Daarnaast te Assendelft soms nog **teiken** (uitspr. *taikə*). Deze vorm was vroeger zeer gebruikelijk, ook in afleidingen; vgl. b.v. “geteyckent” (*Priv. v. Westz.* 501; a° 1650) en “antaykeningh” (*Journ. Caeskoper*, 1 Jan. 1669). – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders; zie nader VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 19. In het O. van ons land is de vorm nog gewoon.

tekken, zw. ww., intr. Van koeien. *Minderen met melk geven* (de Wormer) || De zwarte is al drie maanden voor 'et kalven beginnen te tekken. De koe is in ienen (*op eens*) hard 'etekt. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 105).

teleurgaan, onr. ww., intr. *Teloorgaan, verloren gaan* (Wormer). || 't Is toch zo nooslijk mit zo'n natte zomer: kool, eerdappels, 't gaat al te leur.

teling, znw. m.; zie **taling**.

tellen, zw. ww.; zie steentjes tellen op **steen**, en vgl. **omtellen**.

temen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *zich voortdurend beklagen*. || Zit nou niet zo te temen; daar krijg-je je geld toch niet mee weerom.

temet, (uitspr. *təmet*), bijw. *Bijna, haast*. || Jan is temet even groot as zen vader. Deer was met hoed temet te water 'eraakt. Ik had 'et temet vergeten. – Zegsw. Temet is pas half, haast is nog niet half. – Aldus in geheel N.-Holl. (*Navorscher* 7, 321; DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 369). Elders wordt temet in anderen zin gebruikt; zie de wdbb.

tempel, znw. m. Zie de wdbb. – Bij de zeildoekweverij. *Een werktuig, bestaande uit twee door scharnieren verbonden houten, waarvan het ene (de poot) in een tong uitloopt, die past in het andere deel (de broek), terwijl beide,*

{p.457}

*dichtgeslagen, een plankje vormen van omtrent 3 dm lengte, 6 cm breedte en 1 cm dikte. Aan weerskanten langs de breedte van de tempel bevindt zich een hoornen randje (het hoorntje), waarin korte, scherpe metalen stiften (de tinnen) zijn aangebracht. De tempel dient om het doek gelijkmatig te spannen en te voorkomen dat het te veel inweeft. Daartoe wordt hij dwars op het doek gelegd en met de tinnen in de kanten van het weefsel geprikt. Het woord is ook elders bij de wevers gebruikelijk (zie b.v. KUYPER, *Technol.* 2, 63; DE BO² 989, KOOLMAN 3, 404). – Vgl. **tempelgat**.*

tempelgat, znw. onz. Meestal in het mv. **tempelgaten**. Bij de zeildoekweverij. *De gaten langs de rand van het zeildoek, die daarin gemaakt zijn door de tinnen van de tempel. Zie tempel.*
temperen (I), zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook; *dooreenmengen (van de bestanddelen voor gebak), beslaan (de Wormer).* || Ik moet 'et meel nag temperen. – Ook in Vlaanderen heet het *beslaan van gebak temperen* en het *beslag temper* (DE BO, SCHUERMANS); in Zeeland is een **timpertje** een *mengsel van aardappelmeel of sago met water, om iets (bessenvla enz.) te binden*. In de algem. taal kent men **temperen** in de zin van *kleuren mengen* (DE JAGER, *Schijnb. Freq.* 116).

temperen (II), zw. ww., intr, *Tintelen*, van koude. || Me handen temperen.

tenen, bnw. Daarnaast **tienen**. *Van teen gemaakt. Zie teen II.* Vijf tien en aalkubben, *Verkopings-Catal.* (a° 1884).

tentjachtje, znw. onz.; zie **jachtje**.

tepelen, zw. ww. Benaming van zeker spel, waarbij de spelers een aantal door en over elkaar liggende, lichte benen staafjes stuk voor stuk met een haakje trachten te verwijderen, zonder daarbij een der andere staafjes aan te raken of te doen bewegen. *Knibbelen*. Vgl. **tepelspel**. || De kinderen benne an 't tepelen. – Het woord betekent eigenlijk *even aanraken* en is ook elders in de zijn van *beuzelen, knutselen*, en als naam van kinderspelen bekend; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 766 en DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 227 vlg. – Vgl. **tippen** en **tippelen**.

tepelspel, znw. onz. *Knibbelspel; de gezamenlijke benen staafjes waarmede men tepelt*, en die gewoonlijk in een kokertje zijn vervat. Zie **tepelen**.

teren (I), zw. ww. *Goed eten en drinken*; zie de wdbb. – Zie een zegsw. op **volk**.

teren (II), zw. ww. *Met teer bestrijken*; zie de wdbb. – Zegsw. Ik laat me teren as 't niet waar is, als sterke bevestiging. Zo ook elders in N.-Holl.

terf, znw. vr.; zie **tarwe**.

terlingschortel, (uitspr. *terlønkskòrtəl*), znw. onz. *Boezelaar van Fries bont* (Westzaan). Zo genoemd naar de **teerlingen** of blokjes van dit bontgoed. || 'En nuw terlenkskortel.

Tessel, znw. onz. Naam van een gedeelte van West-Zaandam. Thans onbekend. || De Platinghe nu onlanghs ghemaect tot Zaardam, op de plaetse ghenaemt het Tessel, ... tot gerief voor de Ingesetenen vande geheele Banne van Westzaanden, ende tot preservatie van den Zeeburgh of Hooghendijck, *Priv. v. Westz.* 510 (a° 1636). – Vgl. **Ameland** en

Schiermonnikoog

test, znw. vr. Zie een zegsw. op **sop** en vgl. **proltest**. – Ook in platte taal voor: *hoofd, kop*. Vgl. Fra. *tête*. || Hij kreeg ' en stien teuge zen test. Ik gaf 'em 'en klap op zen test. Evenzo te Amsterdam.

teugen (I), voorz.; zie **tegen**.

teugen (II), zw. ww.; zie **teuven** 2.

teuntje, znw. onz. Afkorting van **roggeteun**; zie aldaar. *Kleintje roggebrood*. || Wat 'en verbakken teuntje!

teut, znw. m. en vr.; vgl. **beteutig, hemmeteutje** en **heutemeteut**.

teutoor, znw. m. en vr. *Teut, teutkous, zeuroor*. || Wat ben-je toch 'en teutoor. – Elders in N.-Holl. *iemand die temerig spreekt* (*Navorscher* 7, 321).

teuven, zw. ww. – 1) Intr. *Toeven, wachten, talmen*. || Wat staan je deer te teuven: maak dat je vort komme! Och Piet, teuf es even (*houd even op met lopen*); ik heb je wat mee te geven. Ik wor zo loof (*moe*), ik moet effies teuven (*ophouden met werken*). – Evenzo bij HOOFT. || Mijn tangden wat'ren zoo, ik kan nauw teuven laeter (*nauwelijks langer wachten*), *Warenar*, vs. 1313.

2) Trans. *Tegenhouden, stuiten*. In de Wormer ook in de vorm teugen. || 'Et had zo'n vaart, ik kon 'et niet teuven. Er is gien teuven an. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 105). Vgl.

opteuven en **teuving**.

teuver, znw. m. Bij het kolven. *Een kolfbal die teuft, die niet lang gang houdt*. Vgl. **teuven** 1.

teuving, znw. vr. *Vertoef, oponthoud, hindernis*. Zie **teuven**. || Ik heb 'en teuvinkie 'ehad (*ben opgehouden*); daarvan ben ik zo laat.

tezen, zw. ww., intr. *Talmen, teuten, langzaam bezig zijn*; vooral gezegd van kinderen die *kieskauwen*, “*met lange tanden*” (of “*met de lepel omgekeerd*”) *eten*. || Gaan nou weer an je werk, je hebbe al zo lang zitten tezen. – Kind, wat tees-je weer! Zit niet zo te tezen met je eten. Die kinderen eten niks lekker (*ze tonen geen eetlust*): ze tezen zo. – Zo ook in de Beemster (BOUMAN 105). Volgens een aantekening uit de 18de e. noemde men toen te Deventer iemand die vies is in 't eten, die geen trek tot eten heeft, tieuws. – In de oudere taal, en thans nog in dialecten, is tezen bekend in de zin van *trekken, scheuren* (reeds in het Mnl.), en *plagen, kwellen*: zie FRANCK 1005; KIL. 666; DE JAGER, *Freq.* 2, 641 vlg.; MOLEMA 421 b (tiezen); GALLÉE 45 a.

theerakje, (uitspr. *térakkie*, met hoofdtoon op {p.458})

té), znw. onz. *Theerekje, houten rekje waarover de theedoeken hangen*. || Twee lange besems, twee teerakjes. *Hs. Invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk.

theestoof, znw. vr. Zie de wdbb. – In verkl. eertijds ook: *een vierkant houten komfoortje, onder de trekpots in de vorm van een stoof, van boven gedekt door een stenen of marmeren plaatje met een rond gat, en met een deurtje van voren waardoor er een test in gezet kan worden*.

thuishaaldertje, znw. onz. *Een wees die men als kind in huis neemt* (Assendelft). || Ik heb drie kinderen en dan nog 'en paar thuishaaldertjes. – Zo ook in de Beemster (BOUMAN 109).

tich, Daarnaast **tuch** en **tjuch**. In de naam van een stuk land onder Krommenie. Thans naar het schijnt onbekend. || Smal tjugh, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 296; smal tuck, *idem* (a° 1680), f° 170 (het stuk was 672 roeden). – In de Middeleeuwen wordt de benaming in Kennemerland herhaaldelijk aangetroffen. || Item een streng in die tich (*onder Velsen*), *Hs. van Egmond*, f° 13 v° (13de e.). Gherbrants tuch (*onder Hargen*) *ald.* f° 28 r° (a° 1371). Williaem Aernts soen, veren Yden zoen, in Rinningham XII tichen met horen volgen, *Hs. van Egmond B*, f° 10 v° (a° 1538); elders wordt ook vermeld: VII tichen lants (14de e.). – Verder wordt het woord ook gevonden in Gron. en Oost-Friesl. || Een half gras “in den tuichen” (*l. tiuchen*) (*onder Harsens in Hunzingoo*), *Cartul. v. Selwerd* f° 79 (a° 1428), aangeh. in *Navorscher* 41, 337. Vgl. ook **Tjuchem**, gehucht onder Siddeburen. Volgens KOOLMAN 3, 417 heten in Oost-Friesl. nog verscheidene hoeven en gehuchten Tjüche, Tjüch, Tjücht, en zijn of waren dit landerijen die gebruikt werden om vee te fokken.

ticht, znw. vr.; vgl **tuch II**.

tiemen, zw. ww., trans. – 1) Van het hooi, dat op lange rijen of wallen (**weerzingen**, zie aldaar) ligt. *Door middel van een paal, die door een paard getrokken wordt, bijeenschuiven, om er hoppers (oppers) van te maken*. || Ze benne nou op 'et land an 'et hooi tiemen. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 105); in het Stad-Fri. tiemje (WASSENBERGH 105: tiemen), in Gron. teimen, tijmen (MOLEMA 417). In Z.-Holl. is tiemen ook het over het land voortslepen van een hooirook, waaromheen men van onderen een touw geslagen heeft,

waarvoor dan een paard gespannen wordt (zie BERKHEY, *Nat. Hist.*, 9, 214). – Vgl.

tiempaal en **optiemen**.

2) *Met een haak hooi uit de hooirook of uit de hooischuit halen* (Westzaan). – Vgl. **tiemhaak**. **tiemhaak**, znw. m. Bij boeren. *Een haak met twee (thans ook met drie) tanden, waarmee men hooi uit een rook enz. en uit de schuit haalt of trekt* (Westzaan). Zie **tiemen** 2.

tiempaal, znw. m. Bij boeren. *Ronde stok waarmee het hooi getiend wordt*. Aan beide uiteinden is een sterk touw bevestigd, waaraan het paard trekt. Zie **tiemen** 1. Evenzo in Friesl. **tiemstok** (WASSENBERGH 105).

tien (I), znw. vr.; zie **teen II**.

tien (II), znw. vr.; zie **tieng**.

tien (III), telw. Zie de wdbb. – In verkl. **tientje**, als znw. bij olieslagers. *Tien hectoliters*. || Een tientje lijnolie ofleveren, verkopen enz. – Vgl. **vijf**.

Tienebos, znw. onz. Naam van een stuk weiland onder Zaandam in het Oostzijder-veld. Vgl. **bus I** en **teen II**. || Het Tienebos.

tienen, bnw. zie **tenen**.

tieng, znw. vr. Daarnaast **tien** en in verkl. **tientje**. *Tijding, bericht*. Thans weinig gebruikelijk.

Tien wordt reeds opgegeven in *Karaktersch.* 334; **tientje** bij VAN GEUNS, *Zaandam* 410. ||

'k Heb guster 'en tientje 'ehad van me zeun. Wie heb 'em dat nuwe tientje an'ebrocht (*die zaak aan hem verklapt*)? – Zegsw. **Gien tieng, goeie tieng, geen bericht, goed bericht** (Assendelft). – Elders in N.-Holl. zegt men, volgens *Taalgids* 2, 122, **ting**. Bij oudere Holl. schrijvers is **tiengs, tijng, ting** zeer gewoon. || Een droeve tieng een groote scha: maer noch een grooter quammer na, C. RHIJNENBURGH'S *Vreughde-bergh* 2, 8. – Vgl. verder OUDEMANS 7, 60; *Wdb. op Bredero* 392.

tientje, znw. onz.; zie **tien III** en **tieng**.

tiet (I), znw. vr.; zie **tit**.

tiet (II), znw. vr. *Smerige vrouw (of meisje)*. Ook: *vuil, onooglijk voorwerp*. Synon. **tad, tod**.

|| Je benne 'en tiet: altoos zien je der even moddig uit! – Vgl. **smeertiet** en **tieterig**.

tieteren, zw. ww., intr. Bij boeren. *Onhandig, slap melken, niet goed doormelken* (Wormerveer). || Wat zit je te tieteren, melk door. As je zo tietere schuimt de melk niet. – Vgl. **tutteren**.

tieterig, bnw. *Smerig, morsig, vuil*. zie **tiet II**. || Wat ziet dat wijf er tieterig uit.

Tij, vrouwennaam. Verkorting voor **Trijn, Trijntje, Catharina**. Niet algemeen gebruikelijk.

tijd, znw. m. Zie een zegsw. op **boer** en vgl. **hoogtijd, hooitijd, klaartijd, melkerstijd, oproderstijd, paaitijd, schaaktijd, staantijd, staltijd, stoftijd**.

tijding, znw. vr.; vgl. **tieng**.

tijen, (*teeg, togen, 'etogen*), st. ww., intr. *Gaan*. Zie de wdbb. en vgl. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 102. || We togen op weg. Des avonds teeg het weer aen het vriesen met een heldere lugt, *Hs.* (a° 1728). – Zo ook elders. Vgl. **aantij** en **betien**.

tijgerd, bnw. Voor **getijgerd**. *Met zwarte stippels, gespikkeld*. Synon. **gesprenkeld**. || Een tijgerde koe. – Evenzo in Oost-Friesl. **tijgerd, gevlekt** (KOOLMAN 3, 409).

tijk, znw.; zie **teek II**.

tijloos, znw. vr. Eertijds **tieloos**. *De bekende*

{p.459}

plant. || In dese ma(e)nt wast gewas al zeer voorlijk; de tieloos stont met knoppen en de bloem in de mont, alsmede de dragon was soodanige uytgelopen dat ickse heb afgesneede en geeten, *Journ. Caeskoper*, 31 Jan. 1682.

tijn, znw. vr. – 1) *Een lage tobbe, b.v. van ½ m middellijn en 2 of 3 dm hoogte, met twee oren en een los deksel*. In de tijen wordt de boter opgemaakt en ter markt gebracht. || 259 Huysluy (hebben) ter waag (te Purmerend) gedragen 2914 koppe boter in tijen en mand, *Hs.* (a° 1794), Zaanl. Oudhk. – In dezelfde zin is het woord in geheel N.-Holl. gebruikelijk (*O. Volkst.* 2,

176; *Noord en Zuid* 4, 180). || 2 Tinne lepels, 1 groote thijn van 8 pond boter, 20 pond suycker, J. VAN RIEBEEK, *Dagverhaal* 1, 563 (a° 1655).

2) In verkl. tijntje. Ook in samenst. botertijntje, buttertijntje. *Botervlootje, een laag tobbetje van porselein of aardewerk, waarin de boter op tafel wordt voorgediend*. || Krijg ers 'en tijntje uit de kas. Is er butter in 'et tijntje?

3) Vroeger ook van andere kuipen of bakken; zie **meeltijn**.

Gewestelijk is het woord ook elders bekend in soortgelijke opvattingen. Vgl. Fri. tîne, *groot melkvat*; Gron. tien, tiene, *groot vat*, karntiene, melktiene (MOLEMA 420); Oost-Fri. tîne, tîntje, *vat, kuip*, melktîne, karmelkstîne, wasktîne, mêltîntje (KOOLMAN 3, 412); Limb. tijn, tien, ting, *kuip met twee oren, waarin water gedragen of waarin gewassen wordt*, wastijn, baktijn (SCHUERMANS 723; JONGENEEL 2, 63; *Taalk. Bijdragen* 1, 319); Brab. tin, *watervat* (SCHUERMANS, *t.a.p.*); bij KIL. 671 tijne, water-tijne, water-tonne, *tina aquaria*, en 672 tinne, j. tijne, *tina*. – Het woord is waarschijnlijk aan het Romaans ontleend; vgl. Fra. tine, *ton*, Lat. tinga (zie KÖRTING no. 8199). – Vgl. **tan**.

tik, znw. m. Zie de wdbb. – *In een tik, in een oogwenk*. || 't Was nou van “wupt-em Keessie!” en in een tik was 't glaassie leeg. *Sch. t. W.* 279 – Een tikkie, *een kleinigheid*. || Die rok is 'en tikkie te lang. – Ook: *een borrel*. || Geef me nag 'en tikkie.

tikken, zw. ww.; zie een zegsw. op **blaar I**.

til, znw. vr. Zie de wdbb. – Te Jisp en Wormer ook: **ophaalbrug**. || Hij woont bij de til. Weegens de groote onordentelijkheeden, dewelcke dagelijks gepleegt werden aan de gemeene dorps tillen ofte wipbreggen, *Hs. keur* (a° 1687), archief v. Jisp. – Ook elders in N.-Holl. bekend. *Hs. Kool* vermeldt: tille, *bruggetje, overgang over een smal water*. Volgens BOUMAN 105 is til in de Beemster *een draagbare brug, een beun of plank om over een sloot te leggen*. Ook in andere streken, ook buiten ons land, is het woord in gebruik; zie b.v. MOLEMA 422 en KOOLMAN 3, 411. – Vgl. **Middeltil** en **Tilsloot**.

tillen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook van de dichtbewolkte lucht. *Lichter worden, beginnen te breken*. || De lucht tilt, er zel anstonds wel 'en uitschieter komme (*de wind zal uitschieten*).

Tilsloot, znw. vr. Naam van enige sloten te Wormer en Jisp, geheten naar de til die er over ligt; zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 en LAMS 550 (a° 1611).

timmeren, zw. ww. Daarnaast **tummeren**. Zie de wdbb. || Ze benne an 't tummeren. – Evenzo zegt men: tummerman, tummerwerf enz.

timp, znw. m. Meestal in de vorm tump. In verkl. tumpie. – a) *Spits toelopend uiteinde van iets*. || Ik heb mit 'et tumpie van me vinger tussen de deur 'ezeten. Daar verwed ik 'et tumpie van me neus onder. Bijt er 'et tumpie maar of (*van enige lekkernij*). – Evenzo elders in N.-Holl. || De Muysen waren op verscheyde plaatsen veel grooter, dan andere Muysen, hebbende scherpe tumpen ofte muylkens, *Chron. v. Medembl.* 337. – In de zin van *uitstekende punt*, inzonderheid van een kap (keuvel) en andere kledingstukken, was timpe ook in het Mnl. en later gewoon. Evenzo in het Mnd.

Ook: *de punt van een bol* (brood), *het stuitje, de eindsnede*. || Krijg ik 'et tumpie? – Vgl. bij KIL.: “timp, Holl. Fri. j. kant broods, oft wegghe”.

Ook in de naam van stukken land; thans onbekend, doch waarschijnlijk in de zin van *hoek*. || Smal timp achter de Vlus, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 56. – Vgl. bij KIL.: “timp, Holl. *cornu, angulus*”. Evenzo in Overijsel: timpe, *hoek* (van land), GALLÉE 45 b. – Vgl.

Timpstreep.

b) *Een langwerpige, naar beide zijden puntig toelopend broodje*. Synon. *sloffe*. || Bij alle bakkers ken-je tegenswoordig gien tumpies meer krijgen. – Aldus ook elders in Holl. (vgl. WEILAND op timpje), en in Overijs. (GALLÉE en DRAAYER op timpe; *Taalgids* 3, 174). Vgl. bij KIL.: “timp, Holl. *panis minor triticeus eminentibus angulis*; timp, timpt, Sax. Sicamb. j. aen-bijt, *panis matutinus, jentaculum*”. || Sluyten tot een punt, gelijk de Backers timpen, HUYGHENS, *Hofwijck* vs. 1172. Daer (*bij de bakker*) lag maer een bolletje of twee

op de plancke. Mit ien entje dronckemanstimpjes, dat's ummers te schraal, VAN VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.*² 3, 50.

c) *De rijpe wortel van het riet, die bij de knopen in stukjes wordt gebroken en daarna opgegeten* (Westzaan). Hetz. als **rietspier**; zie aldaar. || We gane tumpen trekken. Ik hou niet van tumpen.

Timpstreep, znw. vr. Daarnaast **Tumpstreep**. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. Zie **timp**, a en vgl. **streep**. || Die tumpstreep, *Polderl. Westz.* II (a° 1629) {p.460}

tin, znw. onz. Zie de wdbb. – In het meerv. **tinnen**. Bij de zeildoekweverij. *De scherpe metalen stiften aan weerskanten langs de tempel*, waarmede deze in het gewef wordt vastgeprikt. Zie **tempel**.

tintelig, bnw. *Gaande prikkelen* (van koude). Van Ned. **tintelen**. || As je snieballen gooie, worre je handen tintelig (*beginnen zij te tintelen*).

tip (I), znw. m. Zie de wdbb. || De bruid op 'et tippie (*die op het punt staat de bruid te worden*). – Zo ook elders.

Als naam van een stuk land op het Kalf. Thans waarschijnlijk onbekend. || De tippes .; de tipjes opt Kalff, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.).

tip (II), bnw.; zie **tippen I**, 2.

tiphaak, znw. m. *Haak om de rokken op te nemen, of een slip van een boezelaar op te houden*, ook wel gebruikt om het tuigje (*naaigarnituur*), dat de vrouwen eertijds op zijde droegen, aan de ceintuur te hangen. Thans weinig in gebruik. || Ik gaan vanmiddag rijje (*schaatsenrijden*), maar ik zel die tiphaak van me grootmoeder vragen, den (*dan*) ken 'k me rokke van vorene wet (*wat*) ophalen. Een silvere tiphaak, *Hs.* (Wormer, a° 1762), prov. archief. Ontvangen ... voor een tiphaak 8 stuivers. *Cassaboek weeshuis Zaandijk* (a° 1784), Zaanl. Oudhk. Een zilveren tiphaak met naaigarnituur, *Catal. Zaanl. Tentoonst.* (a° 1874), no. 623.

tippel, znw. m. *Wandeling*. Zie **tippelen**. || Zo, zo, je hebbe 'en goeie tippel 'emaakt! We kenne voor de eten nag wel 'en tippeltje maken. – *An de tippel gaan, gaan wandelen*.

tippelen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – *Met kleine pasjes gaan*; ook *vlug lopen*. || 't Is zo aardig zoals die kinderen tippelen. Die tippelt er nogal zo op los. – Vandaar ook: **wandelen**. || Ik heb vandaag heel wat 'etippeld. – Evenzo elders in N.-Holl. (zie BOUMAN 106); in Friesl. **tippeltje**. Zie ook DE JAGER, *Freq.* 1, 765. – Vgl. **aftippelen**, alsmede **tepelen** en **tippen**.

tippen (I), zw. ww., trans. en intr. *Even aanraken*. Zie de wdbb. – 1) Intr. Inzonderheid van kledingstukken die iets te lang zijn en dus onder het gaan telkens de grond even aanraken. || Die rok zel tippen, je hewwe 'em skeef 'eknipt. Die japon (mantel enz.) tipt net aan de grond. – Vgl. **tippelen**.

2) Trans. Vgl. **neusje-tip**. – **Koek tippen**, zeker spel op de kermis, waarbij een stuk koek op het eind van een uitstekende, buigzame lat (veer) wordt gelegd, terwijl de spelers daar om beurten met een stok tegen slaan om de koek zover mogelijk te doen wegvliegen. || Dat hem oock niemant ... en sal vervorderen ... met Koeck te slingeren, te hacken, houwen, kerven, wuppen ofte tippen in eeniger maniere (*keur v. Wormer*, a° 1653), LAMS 644. – Ook in Friesl. zijn dergelijke spelen onder de naam van **tippen** bekend; vgl. DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 1, 171.

Als uitroep wordt **tip!** gebezigd om iemand te bekeuren, bij allerlei kinderspelen; vgl.

betippen. Vandaar ook als bnw. Wie bij 'et rinkelen met 'en rinkel op ien van de strepen komt, is tip (*is bekeurd, er bij*). Vgl. evenzo **tak** van **takken**.

tippen (II), zw. ww., intr. *Met een tip opwippen, naar boven gaan*, van kledingstukken. || Je lijf zit niks mooi; 't tipt lillik (*het trekt, wipt op, zit niet glad*). – Vgl. **tiphaak**.

tis, znw. Daarnaast **tist**. In de uitdr. in de tis (of tist), *in de war*, van garen, touw, enz. || 'Et garen is in de tis. Me haar zit helegaar in de tist. – Evenzo in geheel N.-Holl. (BOUMAN 106; *Taalgids* 1, 297 en 9, 307). Vgl. Stad-Fri. in 'e tiis (WASSENBERGH 106; *Taalgids* 9, 307; ROOSJEN, *Merkw. v. Hindeloopen* 93). – Zie **tissen**.

tisboel, znw. m. Daarnaast **tistboel**. *Warboel*. Zie **tissen**. || Zijn zaken benne in de war; 't is 'en tisboel (*de zaken zijn haast niet te ontwarren*).

tiskam, znw. m. Daarnaast **tistkam**. *Grove haarkam*, *kam waarmede men het haar uittist*. Zie **tissen**.

tisroof, znw. Daarnaast **tistroof**. *Roof* (streng) *garen die in de war is geraakt*. Zie **tissen**. || 'Et garen is 'en tisroof 'eworre; er valt heel wat an te ontwarren.

tissen, zw. ww., intr. Daarnaast **tisten**. *Warren*. || Me haar tist zo (*zit voortdurend in de war*). Ik ken dat bos touw niet uit de war halen: 't zit helemaal in mekaar 'etist. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 106). In Friesl. tiisen, tiisjen (WASSENBERGH 106; EPKEMA 436). Bij oudere Holl. schrijvers is het woord zeer gewoon (DE JAGER, *Freq.* 2, 69; OUDEMANS 7, 66). – Zie **tis**, **tisboel**, **tiskam**, **tisroof** en vgl. **uittissen**, **vertissen**.

tist, **tisten**, enz.; zie **tis**, **tissen** enz.

tit, znw. vr. Daarnaast **tiet**. *Tepel*, *speen*; ook de *vrouwenborst* zelf. || Ze heb 'en zere tiet. Wat 'en dikke titten. 'Et kind 'en titje geven (*het de borst geven*). – Evenzo in geheel N.-Holl., in Friesl., Gron. Overijs. en ook elders; zie KIL. (titte), HALBERTSMA (diedje), MOLEMA, KOOLMAN en GALLÉE (titte), HOEUFFT en OPPREL (tiet), SCHUERMANS (tet), DE BO (tette), enz., en vgl. voor de verwanten in andere talen KLUGE op zitze. – Vgl. **lurketit** en **titten**.

titten, zw. ww., intr. *Zuigen aan tepel of speen*. Zie **tit**. || Wel zo, Jantje, wil-j nag ers titten? 'En kalf staat as 'et tit, maar biggen leggen te titten. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 106); in Oost-Friesl. tittjen (KOOLMAN 3, 417).

tjad, bnw. en bijw. *Vlug en vrolijk, levenslustig, vlug ter been*. || Ze heb lang ziek 'elegén, maar ze is nou weer tjad. Ik ben vrij wat tjadder (*lustiger*) as guster (*een zieke spreekt*). Me {p.461}

vader is 75 jaar, maar-i loopt er nog tjad overheen. – Evenzo elders in N.-Holl. || Zij (*een bejaarde vrouw*) is nag rad en tjad, BOUMAN 106. “Wel Kees, hoe vaart je wijf?” “Wel Haindrik, die is nou zo tjat as een veugeltje in de May, *Hs. Kool*. Nu (*de zomer is gekomen*) is 't (*vliegje*) weer rat. Nu is 't weer tjat. Nu zingt en snert (*snort*) het vrolijk, *May-gift* 32.

Schier al mijn patiënten storven, ... Maar wiert 'er een gesont en tjat, ... Zo zat ik by my zelf en morden, V. RUSTING, *Volgeest. Werken*, 2, 52. Een worstelaar, die in 't begin, noch flux, en tjat is, Is starker, als een, die door 't worstlen, afgemat is, V. RUSTING, *Ovidii Klaag-Gedichten* 78. – Bij oudere schrijvers ook wel in de vorm tjats. || Wel desen heeft al mee van 't selfste sop ghesopen (*is ook verliefd*) ... O desen is soo tiats, BREDERO, *Moortje* vs. 906. Mijn aderen die swellén, Ick wordt schier tjats en broets, BREDERO, *Werken* 3, 251. Adieu moy meysgen quicx, en tjats, ...Ghy mint, u liever (*uw minnaar*), om wat schats, *ald.* 3, 274. Ick weet een Dochter t'jats en broets En sy heeft een hoope goets, *Venus Minnegiffens* 34 v°.

tjent, bnw.; zie **jent**.

tjoempén, zw. ww., intr. *Met een plomp vallen*. || Hij tjoempte in 'et water. – In W.-Vlaand. zegt men in dezelfde zin paldjompén, poldjompén enz. (zie DE BO² 712 b). Vgl. ook Eng. to jump.

tjoemptem (uitspr. *tjoeptem*), tussenw. Hetz. als **joep**; zie aldaar. Vgl. **wiptem**, dat eveneens met 'm (*hem*) is samengesteld. || (*Bij het wegwerpen van een bal enz.:*) Tjoemtem! daar gaat-i. – Vgl. in een in Holland bekend volksliedje: De graaf van Luxemburg Heeft al zijn geld vertjoept (*doorgebracht, verkwest*).

tjuch, znw.; zie **tich**.

tjuinderen, zw. ww., intr. *Joelen, woelen, luidruchtig zijn*. || Kinderen, jullie moeten niet zo tjuinderen: moeder heb hoofdpijn. – Vgl. *juiten* en *tjuiteren*, dat bij de 17de-eeuwse schrijvers gebruikelijk is in de zin van *jubelen, van vreugde schreeuwen*, vooral van vogels: *zingen, kwinkeleren* (zie DE JAGER, *Freq.* 2, 205 vlg.). – Vgl. **tjuinderig** en *getjuinder*.
tjuinderig, bnw. *Luidruchtig, druk*. Zie **tjuinderen**. || Wat benne die meiden vandaag weer tjuinderig.

toch, bijw. en voegw. Daarnaast zelden nog **tach**. Zie de wdbb. || Ik heb er je verleden week tach over 'esproken. – De vorm **tach** is in W.-Friesl. meer gebruikelijk en komt bij oudere N.-Holl. schrijvers herhaaldeijk voor. || Goede Meester eerbaer, ... Wilt my goeden raet gheven, Op dat ick immers tach, Hier nu verkrijghen mach, Het eeuwich duerend' leven, *N. Medembli. Liedtb.* 30. Wel ja men Heer, wy binne Boeren, maar we wille evel zoo niet 'escholde worde, tag niet, *De Gryzaard* 1, 316. Wel neen ze tag niet, *ald.* 2, 98.

tocht (I), znw. m. Zie de wdbb. – *Op tocht gaan* enz., *op weg gaan, een tochtje ondernemen*. || Gaan je vanmiddag mee op tocht (*een wandeltocht of een tochtje op schaatsen doen*)? Piet is niet thuis; die is al op tocht (*op rit*).

tocht (II), znw. m. Ook **tochtsloot**. *Treksloot, sloot die het water naar een breder vaarwater afvoert*. || De Kil streckende vanden Nieuwendam aff tot de tocht ofte colck daer Jan Galen sluys gelegen heeft toe, *Hs. keur* (a° 1661), archief v. Assendelft. De Eygenaren ... sullen (gehouden) wesen haer Landen, leggende by de Tocht van de Molen, behoorlyk op te bodden, *Handv. v. Assend.* 334 (a° 1751). – Evenzo in geheel N.-Holl., reeds in de Middeleeuwen. || Item soo moet men geen aelvuuycken noch korven setten noch leggen in tochten noch in mijns heeren wateringhen (*keur v. Hoogwoud*, a° 1453), *Wfri. Stadr.* 1, 86. – Gewestelijk is het woord ook elders gebruikelijk b.v. in Amstelland, en in Friesl. en Gron. (MOLEMA 425); **tochtsloot** kent men bovendien in Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 418 b), Overijsel (*Taalgids* 3, 174) en waarschijnlijk ook in andere streken. – Vgl. **slimtocht**, **sluistocht**.

tocht (III), znw. m. *Snoer van een vistuig*. || Ik zel 'en nuwe tocht an me hengel maken. Gezwind, haal op! ... 't baarsje dat springt dartel in 't rond en kronkelt, zo dat lillen tocht en roe, *Hs. visscherszang* (Zaandam, a° 1752), *Zaanl. Oudhk.* – Vgl. **steentocht**.

tochtgat, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *een door de wind opengehouden plaats in het ijs, wak; trekgat*. || Er benne veul tochtgaten in 'et ijs; je magge dus wel goed uitkijken.

tochtlat, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als schertsende benaming voor *korte smalle bakkebaardjes*. || Hij heb tochtlatten.

tochtsloot, znw. vr. Hetz. als **tocht II**; zie aldaar.

tod (uitspr. *tòt*), znw. vr. en onz. – 1) *Vod, vuil of nietswaardig ding*. || Gooi dat tod maar weg. 't Benne todde. – In deze zin algemeen Ned.; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 652. – Vgl. **toddig**.

2) *Smerig wijf*. || Die tod! ze is te vies om an te raken. – Evenzo bij vroegere Holl. schrijvers; zie DE JAGER, *t.a.p.* 653. Vgl. **tad**.

3) In de Wormer. *Dot, lapje met suiker gevuld, waarop men kleine kinderen laat zuigen*. || Doen die tod uit zen mond. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 106).

toddig (uitspr. *tòddəch*), bnw. *Lorrig, prullig, nietswaardig*. Zie **tod I**. || An zuk toddig goed (b.v. *japonstof*) ben-je altijd bekocht, al krijg-je 'et ok goeiekoop. Je ziene d'r toddeg oit. – Zo ook elders.

toe (I), bijw. en voorz. – 1) Bijw. Zie de wdbb. en vgl. an ... toe op **aan** en tot daar an toe op **daar**.

2) Voorz. in verschillende gevallen waar in de
{p.462}

algem. taal *te, tot, tegen* wordt gebezigd. Vgl. Mnl. toe, Fri. to, Hgd. zu enz. – a) *Te*. Thans weinig gebruikelijk. || Toe uizent, *ten onzent*, V. GEUNS, *Zaandam* 410. Hij woont toe

Haarlem, DE JAGER, *Nieuw Archief* 1, 477. – b) *Tot, naar* (inzonderheid met gaan). || Ik gong toe Neeltje-buur en vroeg hoe 'et mit buurman was. – Sommigen spreken ook van: Vlees toe vlees eten (*maar aldoor vlees eten en niets anders*). Evenzo: Je moete gien bier toe bier (*onophoudelijk bier*) drinken, kaas toe kaas eten, enz. – c) *Tot, tegen* (met spreken enz.). || Hij zeê toe me: ik zou 'et maar niet doen. Ik kwam 'em teugen, maar-i sprak niet toe me (*zei me niet goedendag*). Zoek een goeie plaas (*plaats*)! roept moeder Ma toe de knecht, *Sch. t. W.* 275. – Met kijken. || Hij keek toe 'et raam uit (*uit het venster*). – d) *Tegen, tegen aan*. Vgl. de zegsw. toe blik an op blik I. || Hij zit toe de tafel an. Ik viel net mit me kop toe 'et hek an. – Ook met op. || 'Et mag niet toe mekaar op komme (*elkaar niet raken*). Roei niet toe de wal op (*er tegen aan*). Hij klom as 'en kat toe de muur. – e) *Tot, voor*. || Je hebbe er toe 'estreden (*er alle moeite voor gedaan*). Ik heb er toe 'edaan wat ik kon, maar 'et heb me niks 'eholpen. – f) *Tot, ten behoeve van*. || Voor een kussen toe de orgelist f 5-10, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 48 r° (17de e.).

toe (II), bijw.; zie *toen*.

toebeerzen, zw. ww., intr. *Zijn gang gaan met beerzen, zonder opletten door slijk en vuil lopen* (op een smerige weg). Zie *beerzen*. || Je moete maar niet zo toebeerzen; kijk toch uit waar je lope!

toedeunen, zw. ww.; zie *deunen*.

toedoen, onr. ww., intr. *Zijn gang gaan, iets doen zonder zich aan iets te storen*. || Je doene ok maar toe, zonder uit je ogen te kijken (*als iemand door zijn onoplettendheid of onbesuisdheid zichzelf of een ander bezeert, iets breekt enz.*). Doen niet zo toe, aârs breekt de boel (*doe wat voorzichtiger*). 't Is heerlijk zo maar toe te kennen doen (*van kinderen op een speelplaats waar ze niets hebben te ontzien*).

toeflappen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook intr. *Met geweld dichtslaan*. || De deur flapte net achter me toe. – Zo ook elders.

toeklappen, zw. ww., trans. *Met klappend geluid toeslaan*. Zie *klappen*. || Je moete de deur niet zo hard toeklappen.

toekomen, onr. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook van vruchten enz. *Tot hun volle wasdom komen, geheel rijp worden*. || Onze peren benne van 't jaar niet toe 'ekomme. Ik zel maar gien grote bonen zetten; ze komme toch niet toe.

toemaken, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *vuilmaken*. || Wat heb-je je boezel toe'emaakt. Maak je jurk niet zo toe. Jullie maken ook altijd de boel maar toe; ik moet 'et opruimen! – Ook wederkerig gebruikt. || Foei, foei, kinderen, je moet je niet zo toemaken. – Evenzo in geheel N.-Holl. (*Taalgids* 1, 297), in het Stad-Fri., alsook hier en daar elders.

toen, bijw. en voegw. Doorgaans in de vorm toe; ook wel met verbindings-*e* toene. Daarnaast *doe*; zie aldaar. || De vorige keer toe heb ik 'et net zo 'edeem (*gedaan*). En toe gong-i vort (*weg*). Toene-me (*toen we*) thuis kwamme was 'et al over twaalfen.

toer, znw. m.; vgl. *poepetoer*.

toeresting, znw. vr. *Voorbereidende drukte*. Ned. toerusting. || 't Is 'en hele toeresting (*er is heel wat drukte aan verbonden*).

toet (I), znw. vr. *Mond*; van mensen en dieren. || Kind, wat heb-je 'en vuile toet. Steek je toet niet zo vooruit. Geef me maar 'en zoen met je toetje. – Een lekkere toet hebben, een lekkerbek zijn. || Wat heb dat kind 'en lekker toetje. – Zo ook in tal van samenst. als kindertoet, *kindermond*, diktoet en vuiltoet, *iemand met een dikke of vuile mond*, enz.; zie verder *grijnetoet*, *schrooktoet*, *strooptoet* en *vijgetoet*. – Toet is in geheel N.-Holl. gewoon (BOUMAN 106; *Taalgids*, 6, 310). Bij oudere Holl. schrijvers komt het voor in de zin van *kus* (OUDEMANS 7, 80), gelijk men nog in Friesl. spreekt van: tuutsjes geven. Vgl. ook Oost-Fri. tûte (KOOLMAN 3, 453 a). Het woord is één met Ned. tuit. Vgl. *tuut*.

toet (II), znw. vr. *Varken, zeug*. Ook als lokwoord (toet! toet!) om de zeug te roepen als de voederbak gevuld wordt. || Wat 'en vette toet. De toet met 'er biggen. – Ook: *big*. || Een

koppel toeten. 't Benne mooie toetjes die ik te koop heb. – Bij overdracht als scheldnaam voor *leerlingen der Franse school*, ook wel *Franse biggen* genoemd. – Evenzo in geheel N.-Holl. (BOUMAN 106).

toetasten, zw. ww.; vgl. de uitdr. *'t is maar een toetast werk, iets dat als men maar toetast (het werk aanvat) in een ogenblik is gedaan*. Evenzo zegt men in Gron.: “'t is maar 'n toutast om 'n knoop an de boksen te zetten” (zie MOLEMA 430 a, alsook KOOLMAN 3, 427 op *totast*).

toeter, znw. m. – 1) *Iemand die toet, op de hoorn blaast*. Zie de wdbb. en vgl. **blaastoeter**.

2) *Instrument waarop men blaast, toethoorn*. || Kleine Jan heb met kerremis 'en toeter 'ekregen. Zou er brand wezen? ik docht dat ik de toeter hoorde. – Evenzo elders in Holl. en in het Stad-Fri.; vgl. ook Gron. *toetert* in deze zin (MOLEMA 426). || Die toeters schel van klank, OUDAAN, *Roomsche Mogentheid* 373.

3) Als benaming van zekere schermbloemige plant met witte bloemen. *Pijpkruid, fluitekruid*, Lat. *Chaerophyllum sylvestre* (VAN HALL, *Landh. Flora* 99). Zo geheten omdat kinderen van de holle stelen een blaasinstrument maken. || We hewwe toeters 'ezocht. – {p.463}

Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. HILDEBRAND, *Cam. Obsc.*¹³ 310: “Veldin (*de hond*) .. sprong uit het hoge toeterloof ... te voorschijn”, en *Na 50 Jaar* 207. In W.-Friesl. zegt men ook van iemand, die uit vrijen gaat, schertsend: “Hij gaat an 'et toeters zoeken”, omdat vrijende paren gaarne eenzame wegen opzoeken. – Vgl. **toeterschouw**.

toeteren, zw. ww.; vgl. **toeter** en **betoeterd**.

toeterschouw, znw. vr. *De jaarlijkse schouw over dijken en wegen, om te zien of deze schoon gehouden zijn van toeters en ander hoog opschietend onkruid* (de Wormer). Evenzo in de Beemster (BOUMAN in VAN HALL, *Landh. Flora* 99). Zie **toeter** 3.

toevallen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *meevallen*. || Dat valt (me) toe; ik had 'et niet 'edocht. Die rekening is me niks toe'evallen. Ik had niet veel verwachting van 'em, maar-i valt toe. – Ook elders in Holl., Gron. en Oost-Friesl., en in het Stad-Fri. bekend; evenzo Fri. *tafalle* (HALBERTSMA 967).

toffel (uitspr. *tòffəl*), znw. *Slag, klap*. Zie **toffelen**. || Ik zel je 'en flinke toffel geven.

toffelen (uitspr. *tòffələ*), zw. ww., trans. *Slaan, ranselen*. || Je moete niet zo toffelen. Hij toffelt er maar op los. – Ook elders in Holl. bekend; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 776. – Vgl.

toffel en **aftoffelen**.

togel, znw. Daarnaast **tokel**. Ook in de samenst. **riettogel** (zie aldaar). Meestal in het meerv. *Harde, oude stengels en wortels van het riet, die in het najaar naar boven komen drijven en alzo de sloot versperren*. || Wat drijven er 'en togels in die sloot. – Evenzo in Friesl. *toegel*, dat HALBERTSMA 595 omschrijft door “*radicum veterum arundineti compacta textura*”. – Vgl. **togelen**.

togelen, zw. ww., intr. *De riettogels uit de sloot halen*; hetwelk geschiedt met de heinhaak en de slaraak. Zie **togel**.

togen, zw. ww., trans. *Een toog (slede) voortduwen*. Zie **toog**. || Mag ik die toog? deer ken ik Piet zo lekker in togen. – Ook intr. *met een toog op rit gaan*. || We gane togen.

tok (I), znw. m. *Tuk*, in de zin van: ruk, die de vis aan het vissnoer geeft. || Ik heb tok (*heb beet*, bij het vissen). – Zegsw. *Er is tok an de hangel (hengel)*, fig. *er is volk aan de deur*. – Vgl. **golfjes-tuk** en **tukkelen**.

tok (II), znw. Bij vissers. *Leng* (zekere vis) *die onder de maat is*. || We verkopen de tokken te gelijk mit de leng. – Evenzo elders in N.-Holl. || Dat nu voortae gheene Stuerluyden van Doggers ofte andere ... hem sullen vervorderen eenige Tocken uyt de Lenge, ofte groot Visch uyt den Cabbeljau oft Stapelvisch te nemen ende uyt te schieten, *Handv. v. Ench.* 349 a (a° 1607).

tokel, znw.; zie **togel**.

tokelen, zw. ww., intr. Bij vissers. *Op en neer gaan*, van dobbers. Hetz. als **tukkelen**, vgl. aldaar. || Kijk die kurken ers tokelen; der is zeker al heel wat vis in 'et net, 't belooft wat!

tokelhaak, znw. m. Ook stokelhaak genoemd. Bij de boeren in de Wormer. *Een haak waarmede onder het ploegen de modder van de ploegschaar wordt afgestreken*. De tokelhaak zit los aan de ploeg en wordt b.v. gebruikt als er een vore is afgeploegd. – Vgl. ouder-Ned. token, tokken, aanraken, stoten, en tokkelen (van snaren).

tokje (uitspr. tòkkie), znw. onz. *Tukje*. Zie de wdbb. || 'En tokkie doen. “Zet nou maar van wal, den gaan we (*vrouwen die met een jachtje te kermis geweest zijn*) maar weer op onze lieverts of. Ze zelle meucheluk al een tokkie oit (*uit*) hewwe, asse we komme”, *Sch. t. W.* 279. – Ook in samenst. als hazetokkie, middagtokkie. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 107). – Vgl. **tokken**.

tokken (uitspr. tòkkə), zw. ww., intr. *Tukken, een slaapje doen*. || Jantje leit nog lekker te tokken. Hij tokt te lang. – Evenzo elders in N.-Holl., ook in de afleiding zich vertokken, *zich verslapen* (BOUMAN 107). – Te Krommenie hetz. als **tukkelen** 2; zie aldaar. – Zie **tokje**.

tokus, znw. In de uitdr. geen rooie tokus, *geen rooie duit, niets*.

tol, znw. m. Zie de wdbb. – In de verkl. toltje, *grap, aardigheid ten koste van een ander*. || Hij maakt graag 'en toltje. Die heb ook 'en toltje uit'ehaald (*als b.v. een schipper met stukkende boegspriet of andere averij thuis komt*). – Ook in de toneeltaal te Amsterdam is een tolletje maken bekend. (*O. Volkst.* 3, 255).

tolderen, zw. ww.; zie **tolteren**.

tolfen, **tolferen**, zw. ww.: zie **tolven**, **tolveren**.

tollen, zw. ww.; zie **potje-tollen** en **uittollen**, en vgl. ook **handje-haal** en **watertje-put**.

tolter, bnw. Hetz. als **tolterig**; zie aldaar. || 'Et theepotje staat erg tolter op dat komfoor.

tolteren, zw. ww., intr. Daarnaast **tolderen**. *Ronddraaien als een tol*, ook: *zich waggelend bewegen*. || Kijk dat vat ers tolteren (*van een vat dat in het water gevallen is en daar rondwentelt*). Ik was zo duizelig, dat ik in de rondte tolterde. – Vgl. **tolterig**.

tolterig, bnw. *Neiging hebbende om te draaien, waggelend*. Zie **tolteren**. || Ik ben zo tolterig, ik ken haast niet op me bienen staan blijven.

tolven, zw. ww., intr. Daarnaast **tolfen**. *Wentelen, rollen*. Thans weinig gebruikelijk. || De pekelzoute golven, die met een stil geruis, fluks door malkander tolven, K. BUTTER, *Neerlands heil* (a° 1748). – Eertijds ook elders in Holl. || Laat het woelen, wentlen, tolven, in dien Afgrond aller golven, OUDAAN, *Uytbreid. d. Psalmen* 194. Fortuyn staat wankel, op een bol en in de golven; en laat sig voeren, waar de wint haar heen wil tolven, VAN RUSTING, *Ovidii Klaag-Gedichten* 110. – Vgl. **omtolven** en **tolveren**.

{p.464}

tolveren, zw. ww., intr. Daarnaast **tolferen**. *In de rondte of heen en weer draaien, wankelen, waggelen*. Zie **tolven**. || De koning toloverde, maar-i bleef toch staan (*na een kegelworp*). De kraf (*karaf*) stond te tolferen: hij viel temet (*bijna*) om. – Vgl. **omtolveren**, **rondtolveren** en **tolverig**.

tolverig, bnw. en bijw. Daarnaast **tolferig**. *Wankel*. Zie **tolveren**. || Wat staat die koffiepote tolfereg; hij gaat de hele tijd heen en weer.

tomen, zw. ww., intr. Bij vissers. *De tomen afvissen*. Zie **toom**. || We gane tomen.

tommet (uitspr. tòmmə), znw. Meerv. tommets (uitspr. tòmməs). Verkl. tommetje. *Tobbe* (de Wormer). || Spoel de tommet ers om. Me tommet is lek. Benne de tommes al in huis? – Ook in de samenst. keestommet, kaastobbe, en wastommet(je). – In W.-Friesl. zegt men in dezelfde zin tommement (*O. Volkst.* 2, 176). || Ze is veuls te goed om an de keestomment te staan en melk te roomen. *Sch. t. W.* 1, 305.

ton (uitspr. tòn), znw. vr. Verkl. tontje. Zie de wdbb. en vgl. **hegton**. – Ook in de zin van *kinderstoel*. Zie **tonnestoel**. || Guurtje zit in de ton. Zet 'er maar in de ton. Evenzo in geheel N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 515; BOUMAN 107). – In de oude verkl. tonje (soms

ook **tonkje**) te Zaandam bij enkelen nog bekend voor *maatje* (jenever). || 'En tonje drinken. – In verkl. **tonkje** voor het *tonvormige slootje aan een snoer kralen*.

tonband, znw. m. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band om de vaten te binden, hoepels van 7 à 8 voet lengte*. Vgl. **stoelband**.

tong (uitspr. *tòng*), znw. vr. Verkl. **tonkie**. Zie de wdbb. en vgl. een uitdr. op **schrapen**. – In de zeildoekweverij is de **tong** van de voorscheer het stuk hout dat aan het midden der voorscheer van het getouw naar beneden uitsteekt en waarin het een uiteinde der voetschamels is vastgemaakt. – Eertijds ook voor de *klepel* van een klok. || Betaelt an Cornelis Jansz. schoenmaecker ... van leer tot de tongh in de klock te hangen, *Hs rekeningboek d. kerk te W.-Zaandam*, f° 35 r° (a° 1668), Zaanl. Oudhk.

Ook als naam voor stukken land die in een smalle strook uitlopen. || Roelif Symonsz. tongh (in 't Smalle weer); Gerrit Jan Peeten noorder-(middel-, suyder-)tongh (in Gerrit Duyvenweer); Claes Wyves tongh (in Claes Maers-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Vgl. Ned. **landtong**.

tongen, zw. ww., intr. Van een lamp. Hetz. als **loeven**; zie aldaar **I**. || De lamp tongt: draai 'em wat neer.

tonnestoel (uitspr. *tònnæstoel*), znw. m. *Kinderstoel, tafelstoel in de vorm van een ton* (zie een afbeelding in SCHOTEL, *Zeden*). De tonnestoelen raken thans buiten gebruik. || Was de luierman een geschenk van de moeder der huisvrouw, ook zij gaf de tonnestoel, waarin de kleine met de klompjes aan de voeten werd gezet, SCHOTEL, *a.w.* 58. – Evenzo elders in N.-Holl. Vgl. reeds bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 171 b: "*Sella familiaris*, B(elgice) Kinderstoelken, kackstoel, tonnestoel". Zie ook **ton**.

tontel (uitspr. *tòntəl*), znw. onz.; vgl. **ootje Tontel** op **ootje II**, 2.

tontelbos (uitspr. *tòntəlbòs*), znw. vr. *Tonteldoos*. Vgl. **bos II**, 1.

toog, znw. *Ijsslede in de vorm van een bak, waarin men plaats neemt, en die geduwd of met een touw getrokken kan worden*. || Antieke met snijwerk voorziene ijsslede of toog, *Catal. Zaanl. Tentoonst.* (a° 1874), no. 902. Ik heb, mit me vrouw in de toog, op skêse (*schaatsen*) nê Purmerend 'eweest. Kleine Jan leert rijje achter 'en tóchie. – Evenzo elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 4, 371). – Vgl. **togen**.

tooi, znw. vr. en onz. *Touw, takel om iets vast te zetten*. Ned. *tui*. In de inventaris van een molenmakerij (Zaandijk a° 1846) vindt men vermeld: "1 zijtooi, 1 voortooi, 1 achtertooi, 1 watertooi (vijgetouw, d.i. van vijgetouw gemaakt), 1 dubbeld tooi, 3 3tooiropjes". || 'En heistelling en 'en rechtmast staan mit vier of meer tooien vast. – Vgl. **tooien** en **tooistrop**.

tooien, zw. ww., trans. *Met touwen vastzetten*. Ned. *tuien*. Zie **tooi**. || *Van Moolens te toyen, etc.* (Nog hebben wy gekeurt) alle moolens ... des saturday's 's avondts als die uyt maelen scheyden ... met een goetd, sterck, suffisant, en alle jaeren te vernieuwen Tooytouw wel vast aan wederszijde vande roeden, regt op en neer, of in 't kruys staande, vast te maeken, op de boete ... van 42 st., *Hs. keur v. Westzaanden* (einde 17de e.), archief v. Wormerveer. In de stijlen van den molen bij de stelling (moeten zijn) goede, sterke krambouden om de roeden, stilstaande, daaraan vast te maken en te tooyen, *Hs. brandcontract* (19de e.). – Vgl. **tooistrop** en **tooitouw**.

tooistrop, znw. m. Bij molenmakers. *Een zeer sterk, met zeildoek omwonden stuk touw in de vorm van een lis of strop*. Bij het "insteken" van nieuwe molenroeden b.v. wordt een tooistrop om de kop van de molenas bevestigd, terwijl daarna de haken der jijnblokken (waarmee de roeden naar boven worden gewonden) in die strop worden gepikt.

tooitouw, znw. onz. *Touw om te tooien*, inzonderheid een der beide touwen waarmede de molenroeden worden vastgezet als de molen wordt gezwicht. De **tooitouwen** zitten aan krammen in de stijlen van de molen boven de stelling, en worden geslagen om de tornklamp aan de roeden. || Ter voorkoming van brand zal ieder pelmolen voorzien zijn van 2 goede toytouwen ... en een vangtouw, *Hs. brandcontract* (a° 1783), Zaanl. Oudhk.

toom, znw. onz. Bij vissers. *Plek waarheen de vis trekt, visrijke plaats die met de zegen* {p.465}

wordt afgevist. Synon. **leg** 2. || Er leit verderop nag 'en goed toom. We zellen dat toom nog effies halen. Vissen op de tomen (*achtereenvolgens de verschillende tomen opzoeken en afvissen*). – Vgl. **tomen**.

toon, znw. m. *Teen*. Zie de wdbb. De vorm teen is niet in gebruik. – Hij heeft koperen tonen, gezegd van iemand die moeilijk loopt, maar toch niet kreupel is.

toonstuk, znw. onz. In molens. *Een vooruitstekend stuk hout aan de vang, waaraan de stut en de rijklamp bevestigd zijn, die beletten dat de vang te ver wordt doorgehaald*.

toot, znw. vr. Aan een schaaaf (*voorloper*). Benaming voor het zich van boven bevindend uitstekend *handvat*sel; vroeger heette ook de *greep* voorop wel aldus. – Zie verder de wdbb. over elders gebruikelijke betekenissen van het met tuit en toet verwante woord.

top, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: In top malen, (van molens) *malen met alle zeilen bij*. Vgl. *zeil*. – Overdr. zegt men van iemand die in vuur of in gramschap is: “Wat is die man in top” of “hij raakt in top” (vgl. Ned. “het zeil (*scheepszeil*) in top halen”). – Zegsw. Hij heeft te veel in top gemalen, *te hoge staat gevoerd, te veel gewaagd*. – Vgl. **tops** en **topskoelt**.

tops, bnw. In de houthandel. Van bomen of palen. *Naar boven smaller toelopende*. Vgl.

kopschaal. || Een topse juffer.

topskoelt, znw. vr. *Een wind (koelte) waarbij de molens in top malen*. Zie **top**. || Er waait 'en fikse topskoelt.

tor (uitspr. *tòr*), znw. vr. *Kever*. Zie de wdbb. Het woord kever is in N.-Holl. niet in gebruik. – Gouwen tor (of tortje), *Lievenheersbeestje*, Lat. *Coccinella*. || Er loopt 'en gouwen tortje op je mouw. – In de algemene taal heet een ander soort van kever aldus, t.w. de *Cetonia aurata*; zie *Ned. Wdb.* V, 475.

torenen, zw. ww., intr. Benaming van zeker dobbelspel, waarbij duiten (pepernoten, enz.) op rijen van 1 tot 6 stuks worden gelegd in de vorm van twee met de voet tegen elkaar geplaatste piramiden. De spelers werpen beurtelings met een dobbelsteen en mogen een rij uit hun toren wegnemen, die met het aantal ogen op de steen overeenkomt. Is zulk een rij niet meer aanwezig, dan begint de volgende te werpen. Wie zo zijn gehele toren heeft weggehaald, mag daarna gooien naar die van een ander. – Het spel is onder andere namen (b.v. harten) ook elders bekend. In Friesl. spreekt men van torentsje speulen (of ook bouwen).

torf, znw. m. en vr.; zie **turf**.

torkje, znw. onz. *Een aantal dunne geteerde touwtjes met houtspaanders en andere brandbare stof tot een bosje gebonden*. || Torkies worren 'ebruikt om gauw vuur te maken. – In dezelfde zin vermeldt *Hs. Kool turkje*. Het woord tork of turk is bij oudere schrijvers zeer gewoon. Vgl. KIL.: “torck, j. tortse, *spira funalis, funale; fax ex contortis funibus, cera aut pice oblitis*.” || Voorsien van een Vuur-panne, ende eene partije Turcken ofte Teertouwen, twee ofte drie Teer-Tonnen tot Vuur-baken, enz., *Keuren v. d. Beemster*, a. 135 (zie ook a. 133). De Turcken verdrijven de duisternis by nacht, VONDEL (ed. V. LENNEP), 5, 157. – Reeds in het Mnl. || Van vierpannen, van torken ende anders, *Oorl. v. Aalbrecht* 23 (a° 1396). Van Dirc Boyden iijmviijc drogher torken, thondert IX gr., *ald.* 331 (a° 1400). – Het woord is één met Ned. toorts, Fra. torche; zie de wdbb.

tornklamp, znw. m. Bij molens. *Een klamp onder aan de molenroede, waarom bij het zwichten van de molen het kruistouw wordt geslagen ten einde de roeden vast te zetten*.

touw, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. An 'et lange touw lopen, gezegd van knechts die tijdelijk afgedankt zijn; vgl. Ned. op sleeptouw gehouden worden. – Zie een zegsw. op **doodstroom** en vgl. de samenst. **haketouw**, **hengeltouw**, **hogeltouw**, **kamtouw**, **keertouw**, **klinktouw**, **kraletouw**, **kruitouw**, **kruistouw**, **kubtouw**, **loodjestouw**, **mannetouw**, **marreltouw**, **paltouw**, **rechtouw**, **reeftouw**, **sleedstouw**, **spantouw**, **tooitouw**.

touwkloender, znw. m. Hetz. als *kloenmolen*; zie aldaar. || 1 Touw-kloender, *Invent.* (a° 1787), Zaanl. Oudhk.

tralie, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. Wel met de konijnen door de tralies kunnen, zeer mager zijn. || We hewwe 'en nuwe boekhouwer 'ekregen, maar-i heb zeker nag niet 'eten, went-i ken wel mit de knijnen deur de tralies.

trammelant (uitspr. *tramməlant*, met hoofdtoon op *lant*), znw. onz. *Lawaai*. || Die jongens maken 'en trammelant, dat horen en zien je vergaat. – Het woord is een vervorming van Fra. *tremblant*. Elders is het voor *een triller* in gebruik, gelijk ook de *Dictionn. portatif* van MARIN (18de e.) *trammelant* heeft voor *tremblant* of *tremulant* van een orgel, en *trammeleren* voor *trembleren* bij 't zingen of muziek maken.

trap, znw. vr. Zie een zegsw. op *jaap*, en vgl. *zonnetrap* en *getrapt*.

trapgat, znw. onz. Ook *trappegat*. *Het gat bij de trap, dat toegang geeft tot de zolder.*

trappen, zw. ww. Zie zegsw. op *spijker*, en vgl. *ondertrappen* en *betrappen*.

trapper, znw. m.; vgl. *kluitetrapper*.

Trapperskooien, znw. vr.; alleen in het meerv. Naam van een stuk land te W.-Zaandam, buitendijks, in de *Kooien*; zie *kooi*. Thans onbekend. || Die trapperskoye, *Polderl. Westz.* I f° 9 (a° 1628). – Vgl.: Noch 't oostend van trappers ven, *Polderl. Westz.* II (a° 1629).

travalje, vgl. *halje-travalje*.

trawaffel (met klemt. op *waf*), znw. *Slag om de oren, klap*. || Hou je stil, of je krijg 'en trawaffel!

{p.466}

tredeur, znw. vr. Ook *tredeur*. *Een soort van kleine sluis*. Synon. *leideur*. Thans verouderd. || Sekere Sluysen, Duyckeren, ende Tredt-deuren, leggende in hare Achter-Dijcken, *Priv. v. Westz.* 200 (a° 1632). Dat sy ghewoon waren door hare Sluyskens ende Tredt-deuren, haer water te loos en op de Zaane, *Ald.* De openinghe van hare Sluyskens ofte Tre-deuren op de Zaane, niet anders toegestaen, als tot commoditeyt van hare Navigatie, *Ald.* **trebord**, znw. onz. *Plank waarop men treedt, die men onder de voeten bindt*. Vgl. *bord I*. Thans ongebruikelijk. || Item, sal hem niemandt vervorderen op bezayde Landen te gaen trecken (*met een visnet de sloot af te trekken*), sonder Treborden onder hare voeten, nochte oock haer Wand op de selve op te halen, *Priv. v. Westz.* 245 (a° 1658).

tredeur, znw. vr.; zie *tredeur*.

treeft, znw. vr. zie een zegsw. op *druif*.

trekgat, znw. onz. *Door de wind opengehouden wak in het ijs*. Synon. *tochtgat*. || 'Et ijs is gevaarlijk; er benne veul trekgaten in.

trekken, st. ww. Zie de wdbb. – *Trekken. bakker!* als uitroep, in de zin van: *trek toe, trek op!* || Trekken, bakker! Toe jongens! (*trekken, jongens!*) Ook elders bekend. – Vgl. verder *een goed mad trekken op mad I*, en *taaien trekken op taai II*.

trekkerblok, znw. onz. In pelmolens, grutterijen enz. *Een blok dat door middel van snaren langs twee leiribben heen en weer getrokken wordt*. Het dient om de harpen of ziften en builen in beweging te brengen.

trekkig (I), bnw. *Tochtig, winderig, trekkerig*. || 't Is erg trekkig in onze tuin.

trekkig (II), bnw. *Trek, eetlust hebbende*; meestal met ontkenning. || Ik ben vandaag niks trekkig.

trekking, znw. vr. *Tocht, trekwind*. Zie de wdbb. Synon. *zifting*. || Ik zit hier net op de trekking. Me vader zei altijd: Trekking is de vijfde wind. – Evenzo elders.

trekmolentje, znw. onz. Hetz. als *trekzager*; zie aldaar.

trekpan, znw. vr.; zie *stortpan*.

trekzager, znw. m. *Een molentje met een krukas, bij sommige houtzaagmolens, dienende om in het water liggende zware balken of dennen dwars door te zagen*. Thans wel niet meer voorkomende. – Eertijds waren de meeste bovenkruisers van een *trekzagerij* voorzien. Deze

bestond uit een evenaar op een stander, buiten de molen. Aan het ene uiteinde was de evenaar voorzien van een stok met een zaag onderaan, het andere eind stak door de weeg (*wand*) in de molen en was aan een der zaagramen bevestigd. Ging nu het zaagraam op en neer, dan volgde de evenaar deze beweging, zodat ook de zaag op en neer werd bewogen. Vandaar werden ook afzonderlijke molentjes, die hetzelfde werk verrichtten, trekzagers genoemd.

trens, znw. *Slag om de oren, klap*. || Zo meteen krijg-je 'en trens om je oren. – Ook elders bekend.

treuren, zw. ww., zie een zegsw. op **reuren**.

treuzelen, zw. ww.; vgl. **aftreuzelen**.

tribiebel, znw. Benaming voor iemand van zeer grote omvang, dikzak. || Kijk me zo'n tribiebel ers.

triebel, znw. vr. *Een persoon die er ouderwets en belachelijk uit ziet* (Zaandijk) || Zo'n ouwebakken triebel (*oude patoot*). – Misschien behoort het woord bij het ww. triebelen, *dribbelen, trippelen, gaan* (zie DE JAGER, *Freq.* 1, 800). – Vgl. **triebelig**.

triebelig, bnw. en bijw. *Er uit ziende als een triebel, ouderwets in de kleren* (Zaandijk). Zie **triebel**. || Hè, wat is dat kind triebelig 'ekleed.

triem, znw. vr. *Sport, dwarlat, inzonderheid van een stoel*. || De triemen van de stoel benne los'egaan. We moeten der en nuwe triem inzetten. – In houtzaagmolens ook als naam van *de evenwijdige balkjes of leggers die de beide sleetstellingstukken verbinden*. Evenwijdig aan deze triemen zijn de rollen, waarop de slede voortschuift, aangebracht. Zie *Groot Volk*.

Moolenb. I, pl. 4, en *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 28 en 30. Vgl. **triemneut**. – Ook in Waterland kent men triem in de zin van *stoelsport* (*Taalgids* 6, 310); in de Beemster zegt men trem (BOUMAN 108). Het woord komt in vele Ned. en Ndd. dialecten voor in verschillende bijvormen en met de bet. van *sport van een stoel, van een ladder, boom van een wagen* enz.; zie KIL. en LÜBBEN (trame), HALBERTSMA 597 (trime), MOLEMA 430 (treem), W. DE VRIES, *Tongval v. Noordhorn*, § 96 (triem), KOOLMAN 3, 429 (trame, trime), OPPREL 87 (treem, triem), SCHUERMANS 742 (treem), DE BO² 1019 (traam), enz.

triemneut, znw. vr. Ook in verkl. triemneutje. In houtzaagmolens. *Een der op de triemen der sleetstelling aangebrachte neuten, die in de sponning van de slede sluiten en deze onder het voortschuiven recht houden*. Vgl. **neut** 2 en **triem**.

Trintven, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans onbekend. || De Trintven, *Hs.* (a° 1654), archief v. Assendelft. – Vgl. Trintgeest als naam van een buurt op Tessel (*Chron. v. Medembl.* 357).

tripje (uitspr. *trippie*), znw. onz. *Een kleinigheid, een kleine hoeveelheid* (Wormerveer).

Daarvoor ook trippeltje (de Koog). || Wat heb ik 'en trippie suiker van je 'ekregen. Er is nag 'en trippie over. – Zo'n trippeltje is de moeite niet.

trochelen, zw. ww., intr. *Hand aan hand dribbelend over onsterk ijs lopen, ten einde dit in een golvende beweging te brengen* (Westzaan). Synon. **golfje-lidder doen, ijsje-lidder-doen, kleuteren**.

troel, znw. Als vleiwoordje. || Je benne zo'n {p.467}

lekkere troel. – Evenzo elders in Holl. (OPPREL 87); in het Oost-Fri. is trul(le) een *korte, dikke, gevulde persoon* (KOOLMAN 3, 438). Vgl ook **droel**, dat echter een afwijkende bet. heeft aangenomen.

troet, znw. vr. Zekere meelspijs. *Gruttemeel in water gekookt*. Men neemt gruttemeel met wat zout, giet er kokend water op, en roert snel met de steel van een pollepel; of wel men strooit het meel in kokend water. De troet wordt gegeten met stroop en boter, vet of gebakken spek. Synon. *hete bliksem* op **bliksem, kloet III, kwart-voor-twaalven, luie-wijven-kost, pannevrles, pauweborst, pauwevrles, repje, slinger-om-de-trap**. In melk gekookt heet de spijs meestal *rep-je*. || Ik heb gien tijd om aâr eten te koken, ik zel maar gauw wet (*wat*) troet

draaien. – Boekende troet, te Assendelft als benaming voor *boekweitegort*. – Bij uitbreiding wordt troet ook gebezigd voor elke weke en slappe massa. || Wat 'en dikke troet is dat. Pas op, trap niet in die troet. – Vandaar ook als naam van week land. || De Troet (stuk weiland te Wormerveer). – Het woord is in geheel N.-Holl. gewoon (*Taalgids* 2, 123; 6, 310; BOUMAN 108). – Vgl. **troeterig** en **troetmolentje**.

troeterig, bnw. *Papperig, brijachtig*. Zie **troet**. || Hè, wat is die ink troeterig.

troetmolentje, znw. onz. *Klein watermolentje om laag, vochtig land droog te malen*; vgl. **troet**. Synon. **staartmolen**. – Zo genoemd omdat het modder in plaats van water opmaalt.

troetroeper, znw. m. Bij het haasje-over springen (voetspringen). *De laatste springer, die "troet" roept om de bok te waarschuwen dat hij een voet verder moet gaan staan* (Koog).

trog, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *een soort van vierkante arreslede*. || Je ziene nog vaak troggen op 'et ijs. – Bij boeren. *De bak waarmede aarde over het land wordt gebracht* (Assendelft). Synon. **eerdbod**. – Bij vissers. *De vierkante opening in de deken der bun van een visschuit*; zie **deek II**.

troggen, zw. ww., trans en intr. Bij boeren. *Met een trog aarde over het land voeren*. Zie **trog**. || De boer is an 'et modder troggen.

trommel, znw. vr.; vgl. **moppetrommel**, **turftrommel**.

trommelbol, znw. m. Hetz. als **pannebol**; zie aldaar.

trompetter, znw. m.; vgl. **ezelstrompetter**.

troost, znw. m. Zie wdbb. – Een koppie (kommetje enz.) troost, *een kopje koffie*. || Wel ja, geef me nag 'en koppie troost. – Arméluis troost, schertsende benaming voor *bokking*, omdat dit een goedkoop voedsel is.

troosten, znw. ww. Zie de wdbb. – De bruid troosten of bruidstroosting, eertijds als benaming van een der feestelijkheden bij een huwelijk. Thans verouderd. || Alsoo bevonden wert datter veel misbruycken werden gedaen, soo in 't troosten van Bruyt en Bruydegoms, die daer ongenoodight komen, ende veel overdaet bedrijven, als mede van eenige Bruyts te schatten, ende den Bruydegom alsoo gelt af te dringen ende knevelen, met grote ongeregeltheden, en op Bruyloften ongenoot komen, 't welck niet en behoort ... Soo hebben Schout ende Schepenen ... geordonneert ... Dat van nu voortaan hem niemant sal vervordere op eenige Bruytstroostinge, of troost-malen ongenoot te komen, op peene van de hoogste boeten (*keur v. Oostzanen*), (a° 1637), LAMS 727.

troostmaal, znw. onz.; zie **troosten**.

trui, znw. vr. Bij schippers en arbeiders. *Gebreide mansborstrok zonder knopen, die bij wijze van hemdrok gedragen wordt*. Evenzo elders in Holl., Friesl., Gron., Oost-Friesl. enz. Het woord komt ook in andere Germ. talen voor: zie b.v. FRANCK 1036 en KOOLMAN 3, 436.

trul, znw. Zeker gebak. Hetz. als **vlaggeknop**; zie aldaar. – Evenzo te Monnickendam.

trut, znw. m. en vr. *Dreutel, teut; iemand die niet opschiet met zijn werk*; inzonderheid van vrouwen. || Wat ben-je toch 'en trut: je komme niet vooruit. 't Is 'en trutje (*een goedig, maar weinig begaafd mensje, een sukkeltje*). – Evenzo in geheel N.-Holl. (BOUMAN 108). Ook in Gron., Oost-Friesl. en W.-Vlaand. is het woord als minachtende benaming voor een vrouw in gebruik (zie MOLEMA 432; KOOLMAN 3, 440; DE BO² 1032). – Vgl. **trutten**, **truttig**, alsmede **memmetrut**.

trutten, zw. ww., intr. *Treuzelen, langzaam en ongeregeld werken*. Zie **trut**. || Wat trut je weer. Toe dan, trut niet zo. Ze dane (*deden*) niet as trutten. – Evenzo in W.-Friesl. – Iemand die trut wordt Van Truttenburg genoemd. || Kom Van Truttenburg, doen jij dat nou ers. – In Gron. zegt men in dezelfde zin drukten (MOLEMA 91 b).

truttig, bnw. en bijw. *Treuzelig, teutig, langzaam*. Zie **trut**. || Ik ken 'et niet aanzien as die meid zo truttig bezig is.

tsestig, telw.; zie **zestig**.

tuch (I), znw.; zie **tich**.

tuch (II), znw. vr. Eertijds gebruikelijke bijvorm van het verouderde *ticht*, *betichting*, *aanklacht*. || Die mont de waerheyt spaert, en liecht met groot verlangen, op datme my een tuch sou smijten op den hals, SOETEBOOM, *Bat. Eneas H* v°.

tuigen, zw. ww.; vgl. *aantuigen*, *uittuigen*.

tuik, bnw. *Net, zorgvuldig*; van personen die zorg dragen voor hun kleding en eigendom, enz. || Een tuik wijf. Hij is heel tuik op zen kleren. Ze is tuik op 'er haar. 't Is 'en tuike boer (die tuik is op zijn stal, zijn vee enz.). Ze is erg tuik op de was (*netjes op het wasgoed*). – Vandaar ook van zaken. || De boel is er tuik

{p.468}

(*zindelijk en goed onderhouden*). 't Is 'en tuik huishouwen. Een tuik spultje. – Soms ook: *vlug, vaardig, bij de hand*, van personen. || Een tuik meissie. – Ook elders in N.-Holl. kent men *tuik* in de zin van *net* (*Hs. Kool*; BOUMAN 108). In Friesl. is *toek* eveneens *net*, *nauwkeurig* (op iets) (EPKEMA 502; WASSENBERGH 107), alsook, gelijk in Gron., *leep*, *schrand* (MOLEMA 425). Vgl. verder Ned. *tuk* (op iets), *geslepen*, *afgericht* (op), en *begerig* (naar), *heet* (op). – Men zegt ook: Hij weet 'et tuik (*het komt er bij hem precies op aan*).

tuimelaar, znw. m. Zie de wdbb. – In oliemolens. *Een stuk hout aan het schelrad, dat bij de 50ste slag van de haai (hei) omtuimelt en de schel in beweging brengt*; vgl. *krab* 2. – Bij vissers. *Zekere soort van vishouder, in de vorm van een schuitje*; zo geheten omdat hij telkens tuimelt. Evenzo elders in N.-Holl. || Niemand sal ... eenige Houwers, Karen oft Tuymelaers, leggende in de voorseyde Wateringhe, mogen op-lichten, nocte berooven, *Handv. v. Ench.* 346 a (17de e.).

tuimelbuil, znw. m. In verfmolens. *Een schuingeplaatste buil, die bij het omdraaien telkens met een schok neerkomt*; vgl. verder op *ster*.

tuimeldijk, znw. m. *Naam van een verhoging of kade langs de Zuidzijde van de Hoogendam te Zaandam*; in 1884 weggenomen. In deze waren een paar openingen gelaten, die bij hoog water met houten schotten konden worden afgesloten en die 's winters dienden als doorgang voor vrachtsleden om op het ijs te komen en vandaar **slezengat** werden genoemd. – De *tuimeldijk* was ongeveer 0,75 m hoger dan de Dam en had dus aan de Damkant een veel kortere glooiing, dan aan de naar het IJ gerichte zijde. – Vgl. Mnl. *duyckeldam*, *dam tussen twee polders van ongelijke diepte, voorzien van een duiker waardoor water geloosd kan worden*.

tuin, znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de naam van verschillende stukken land, die als tuin worden gebruikt of bij een tuin zijn gelegen. || Die thuyncamp (te Assendelft), *Hs. U.* 20, f° 42 r° (a° 1581), prov. archief. De Tuinven (op de Koog), *Hs.* (a° 1778). De Tuinwerf (weiland te Oostzaan), *Verkopingsbiljet* (a° 1880).

Tuinkamp, Tuinven, Tuinwerf, znw.; zie *tuin*.

tuut (I), znw. m. Daarnaast **tuut**. In de uitdr. *iemand een tuut in 't oor geven*, *hem een wenk geven, waarschuwen om iets te doen*. Vgl. *tuiten*.

tuut (II), znw. vr. Daarnaast (in de bet. *pijp, monding van een kan enz.*) **tuut**. Zie de wdbb. || De tuut van de koffiekkan is stukkend. – Ook als benaming voor een drank, die uit een voorwerp met een tuut geschonken wordt, t.w. *slemp*. In W.-Friesl. voluit *tuutmelk* genoemd. || Ik wil nag wel 'en koppie tuut. – Bij vissers. *Een soort van fuik om zeelt te vangen*. Zie synon. op *pint*. || Dat niemant hem vervordere daer inne te visschen met eenige korven, tuyten, vuycken, ofte eenige andere diergelyke instrumenten, *Handv. v. Assend.* 220 (a° 1659). – Eertijds vlochten de vrouwen geld in haar tuiten (*haarvlechten*). || Een vrouws-persoon, onderwegen hebbende haar gelt in 'er tuiten gevlochten, wierdt gelt en tuiten met een slach achter van 't hoofd afgehakt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 543.

tuiten, zw. ww., intr. Gewoonlijk in de vorm tuten. *Suizen, ruisen*, van de oren. Zie de wdbb. || Me oren tuten. Zen oren zellen tuten (gezegd als er goed (of kwaad) van iemand gesproken wordt; vgl. SCHELTEMA, *Mengelw.* IV², 146). – Vgl. **tuit I**.

tuitlamp, znw. vr. Daarnaast **tuutlamp**. *Ouderwetse koperen olielamp met een lange tuit, waarin de pit brandt*. Vgl. **tuit II**. – Evenzo in het Stad-Fri.

Tuitven, znw. vr. Naam van een stuk land te Assendelft in het Noordend. Thans onbekend. || Een stucke landts genaempt tuytven, groot omtrent zeven hondt landts, *Hs. U. 19, f° 162 v°* (a° 1580), prov. archief.

tuk, znw. m.; zie **tok I**.

tuke-ei, znw. onz.; zie **tuuk**.

tukkel, znw. Meestal in het meerv. tukkels. *De pluimen (“kattestaarten”) van het riet in de zomer*; eertijds veel gebruikt om bedden op te vullen. – Evenzo te Edam. Vroeger in Waterland turkel. || De Boomen met haar Bloeyzel staan, De Jonge-luy weer buyten gaan, en plukken Turkel van den Dijk, of Hennebollen uyt het Slijk, *May-gift* 46. Te Volendam heten de rietpluimen suzebollen. Te Enkhuizen verstaat men daarentegen door tukelen de rietfluitjes (de opgerolde kern van het riet), die aan de Zaan piepers of hanehuinebollen, te Edam scharrebozen heten.

tukkelen, zw. ww., intr. – 1) Bij zeker jongensspel (*herrie-herrie-prou*s of *scharen*). Als de rij vangers op honk staat en de nog niet gepakten aan het einde dat het verst van de schaar verwijderd is trekken om een of meer der jongens los te rukken, waarbij zij gevaar lopen bij een plotselinge zwenking van de schaar omsingeld en “getakt” te worden, noemt men dat trekken en rukken tukkelen. Vgl. Ned. tokkelen (FRANCK 1018; DE JAGER, *Freq.* 1, 177 vlgg.) en **tuk**.

2) Als benaming van zeker spel op het ijs. *Met een ronde kiezelsteen werpen naar een blokje hout waarop centen liggen* (Jisp, Krommenie). De spelers leggen ieder een cent op het stuk hout en gooien om beurten. Wie een cent afwerpt, zodat hij kruis ligt, mag deze houden; valt hij munt, dan wordt hij weer op het hout gelegd. Wie de kiezel van een ander raakt, krijgt van hem een cent en mag nog eens werpen. Door van de ene kiezel naar de ander te gooien, tukkelt men telkens dichterbij.

{p.469}

De gladde ronde stenen die men bij dit spel gebruikt heten tukkelkiezels. Het tukkelen of tokken geschiedde te Krommenie ook wel met halve klinkers; soms ook met ballen.

tukkelkiezel, znw. m. zie **tukkelen 2**.

tump, znw. m.; zie **timp**.

tup, znw. Benaming voor *de knobbeltjes onder aan het riet, waaruit de bladeren spruiten, en die gegeten worden* (Assendelft). Vgl. **huinebollen**. || Tuppen zoeken. Deur hej-je ’en tup van me.

turf, znw. m. en vr. Daarnaast soms **torf**. Zie de wdbb. en vgl. de volgende woorden. Ken-je turf dragen? vraagt men aan iemand, terwijl men achter hem gaat staan en hem midden in de schouders grijpt en dan de vingers knijpende beweegt.

turfboer, znw. m. *De man die turven per schuit aanvoert en verkoopt*. Vgl. de andere samenst. op **boer**.

turfbureau, znw. onz. *Een meubel tot berging van turf en hout in de vorm van een cilinder-schrijfbureau*.

turfpomp, (uitspr. *turrəfɔ̀mp*), znw. vr. *Een aan de muur getimmerd kastje, waarin een houten koker uitmondt die naar de turfzolder voert, zodat men de turf voor dagelijks gebruik daardoor naar beneden laat vallen*.

turfsjouwer, znw. m. *Turfdrager*. Vgl. **zaadsjouwer**.

turfstupel, znw. m.; zie **stupel**.

turftrommel (uitspr. *turrəftròmml*), znw. vr. *IJzeren of blikken bak met deksel, tot berging van turf.*

Turk (I), znw. m. Volksnaam; zie de wdbb. – Tegen de Turken vechten, schertsend voor: *Turkse bonen (witte bonen) eten.*

turk (II), znw. vr.; zie *torkje*.

turven, zw. ww., intr. Daarnaast **torven**. *Turf trekken*; ook **slagturven** en **klienen** genoemd (zie **klienen II**). Thans verouderd. || En sal niemand mogen torven ofte modderen uyt ander Luyden water of neffens anders landt, dan met konsent vande Eygenaers (*keur v. Oostzaanden*, begin 17de e.), LAMS 721 (zie aldaar nog enige voorbeelden).

tussen ((uitspr. *tussə*), voorz. Daarnaast **tusken**. || Tuske Paas en Pinkster gane ze trouwen. Tusken Knollendam ende den Dam tSaerdam, *Hs.* (a° 1596), archief v. Westzaan. De oude vorm twisken leeft, behalve in de eigennaam **Twis** (zie aldaar), thans nog slechts bij enkele ouden van dagen. || Twisken die Schepenen van Westzaanden ter eenre, ende Symon Jonghe-Jans ende Claes Claesz. Aerts voorsz. ter andere zijde, *Priv. v. Westz.* 112 (a° 1588). – Eertijds in geheel N.-Holl. (vgl. b.v.: Enen wech ... twisken Limmen ende Outgotskoech, *Oorkb.* II, no. 641; a° 1288), en in Friesl. (EPKEMA 506). Vgl. ook Mnd., Nnd. twisken, zwischen, Hgd. zwischen.

tussendag, znw. m. *Dag die tussen de “stad-dagen” in ligt en waarop de kooplieden dus niet naar de markt gaan*; t.w. dinsdag, donderdag en zaterdag. || Kom maar op een van de tussendagen; aârs ben ik vanhuis. Een marktschuyt, ten eynde van hier na Amsterdam ... op Maandag, Woensdag en Vrydag te veren, en ten dien dagen ook pakgoederen, misgaders op andere vrije of tusschendage, geen marktdag zijnde, ook alle voorkomende vragen ... te laten voeren, *Hs. request* (a° 1740), archief v. Wormerveer.

tuten, zw. ww., zie **tuiten**.

tuttelen, zw. ww., intr. *Teuteren, onhandig bezig zijn. Zie tutteren*. || Wat zit je te tuttelen; ken-je 'et weer niet redden (*klaar spelen*)? – Vgl. Stad-Fri. tutte, *sukkelkje*, van vrouwen gezegd (*O. Volkst.* 2, 180). – Ook teutelen, tottelen enz. komen elders in soortgelijke opvattingen voor; zie b.v. DE JAGER, *Freq.* 1, 752, 768 en 785.

tutteren, zw. ww., intr. *Teuteren, treuzelen, beuzelen*. Synon. **tuttelen**. || Tutter nou maar niet langer an dat touw; je krijsje 'et toch niet uit de tis. – Evenzo in Ndd. dialecten tütern, tüttern, tuttern, töttern (KOOLMAN 3, 453; SCHAMBACH 237). – Vgl. **tutterig** en **tutterwerkje**.

tutterig, bnw. en bijw. *Beuzelachtig. Zie tutteren*. || 't Is 'en tutterig werkie (*peuterwerkje*). – Wat ben-je weer tutterig an de gang.

tutterwerkje, znw. onz. *Een peuterige bezigheid, beuzelwerkje. Zie tutteren*. || Dat is me ook en tutterwerkie (*b.v. van fijn borduurwerk, waarop gepeuterd moet worden en dat veel tijd en geduld eist*).

tuuk, znw. m. Zekere vogel. *Tureluur*, Lat. *Totanus calidris* (SCHLEGEL, *Vogels* 180). || Der benne veul tuken in de buurt. – Vandaar **tuke-ei**, *ei van een tuuk*; bij verkorting ook tuukje genoemd. || Ik heb toch liever 'en kiefte-ei as 'en tukie. – Te Krommenie ook **duuk**; zie aldaar.

tuur, znw. m. In de uitdr. tuur hebben (*of krijgen*) in (*of op*) iets, *er lust, trek in hebben* (Jisp, de Wormer). Van turen, *stipt kijken*. Synon. **spikkel hebben**. || Ik heb tuur in die appel. Toekomstige week is 'et kerremis; ik krijg er al tuur op. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 109).

tuut, znw.; zie **tuit I** en **II**.

twaalf, telw. Gewoonlijk uitgesproken *twaaləf*, behalve te Assendelft, waar de *a* helder klinkt als in andere woorden. – Vgl. **kwart-voor-twaalven**.

Twaalfguldens-akker, znw. m. Naam van een stuk weiland te Wormerveer, om de Noord.

twee, telw. Daarnaast te Oostaan soms nog **twie**, welke vorm vroeger in geheel N.-Holl. de gewone was. || Van custinge van coep van landt, groet omtrent twee maden off weynich myn (te Krommenie), *Hs. T. 49, f° 4 r°* (a° 1582), prov. archief. Opten 23 April 1636 com- {p.470}

pareerden alhier voor weesmeesteren Cornelis Woutersz., vader van sijne twee kinderen met namen Wouter Cornelisz. ende Gerrit Cornelisz., *Hs. W. I, f° 49 r°*, archief v. Krommenie. – In verbogen vorm ook tweenen. || Kom, jonges, gaan nê skool; 't is al kertier voor tweene. Ach laat ze (*de beide aanranders van Susanna*) door een buy van harde koegelsteen bedompelt zijn, vol schant, op dat zy met hun tweeën daar onder voor het volk verstreken een Calom (*kolom*), SLOOFF, *Suzanna 52*. – Ook in het Stad-Fri. is de vorm twee gewoon. **tweebeen**, znw. m. Daarnaast **tweebien**. – a) Bij houtzagerijen. *Mik: een paar palen, van boven met een bout aan elkaar verbonden, van onderen wijd uiteengezet en voorzien van een ijzeren punt, en gebruikt wordende om zware gebinten overeind te zetten*. Elders bok geheten. b) Als benaming van vele stukken land, die in twee evenwijdige tongen (*benen*) uitlopen. Zie **been** 3. || Een stuk land, zijnde een tweebeen, benoorden de Veenboer (*molen op het Guitspad*), *Hs. boedelscheiding Honig* (a° 1755), verz. Honig; hetzelfde stuk wordt in een koopbrief van 1738 genoemd: “een tweebien landt benoorde dito molen”. Niel Wennen tweebien opter Delft; Wulm Aeryensz. tweebien; Dirck May, genaemt Steffes tweebeen, *Maatb. Asend.* (a° 1634). De Tweebien (onder Westzaanden), *Hs.* (a° 1716). De lange Tweebeen, de breede Tweebeen (stukken land te Wormerveer, om de Noord). De Zuider Tweebeen (weiland te Oostzaan). – Vandaar ook **tweebiend**, *in twee benen uitlopende*. || Die tweebiende half maede (bij de Hoogendijk), *Polderl. Westz. II* (a° 1629). – Vgl. **kake-twee-beentje**.

tweebeend, bnw.; zie **tweebeen**, b.

tweede, bnw. (ranggetal). Daarnaast eertijds **twiede**. Zie de wdbb. || Opten twieden dach Mey xvjc vijff en dertich, *Hs. W. I f° 33 r°*, archief v. Krommenie.

tweehands stuk, zie **hand**.

Tweehond, znw.; zie **hond II**.

Tweekap, znw. vr. Naam van een bakhuis (zie aldaar) te Zaandam (Oostzijde), aan de Gouw; wel zo geheten omdat het gebouw met twee kappen is gedekt. – Ook een stuk weiland in het Oostzijderveld (bij dat perceel?), verkocht in 1883, heet de Tweekap.

tweelicht, znw. onz. In de bouwkunde. *Een raam met twee lichten of vensters die van elkaar gescheiden zijn door een kozijn*. Zijn er drie zulke ramen naast elkaar, dan spreekt men van een drielicht; een enkeld raam is een eenlicht. || Noch sal men maecken int suytwest 4 tweelichten, hooch binnenswercks 3½ voet wijs binnenswercks 4 voet, *Hs. bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. – Ook elders bekend.

tweeling, znw. Daarnaast eertijds **twieling**. Zie de wdbb. – Ook als naam van een stuk land te Westzaan, tussen Gouw en weg. || De twielingh ande Gouw, *Polderl. Westz. I f° 60* (a° 1628).

Tweemad, znw.; zie **mad 2**.

tweewield, bnw. *Twee wielen hebbende*, van voertuigen. Evenzo driewield en eenwield. Vierwield is ongebruikelijk omdat de meeste wagens vier wielen hebben. || Een tweewielde wagen. – Ook elders gebruikelijk.

tweewouts touw, zie **wout**.

twijfelaar, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *een ledikant dat het midden houdt tussen een een- en een tweepersoons*.

twijfelnummer, znw. onz. Bij de loting voor de militie. *Een nummer waarbij het twijfelachtig is of de trekker voor de dienst zal worden aangewezen of niet*. || Ik loot maar liever raak, as dat ik zo'n twijfelnummer trek. – Evenzo in Vlaand. twijfellot (*Loquela 10, 95*).

twinter, znw. Eigenlijk *tweejarig dier*, maar thans gebruikelijk als de benaming voor *een koe die voor de tweede maal heeft gekalfd en dus drie jaar oud is*. Evenzo elders in N.-Holl., ook in de vorm twenter (BOUMAN 109). In Friesl., Gron. Oost-Friesl., Nederduitsl. (reeds in de middeleeuwen) kent men het woord in de zin van *tweejarig rund (of paard)* (HALBERTSMA 230, 15; MOLEMA 435; KOOLMAN 3, 454; LÜBBEN 3, 641). Vgl. bij KIL.: “tweenter-dier, twinter-dier, Fris. *animal bimum*”. Het woord is oorspronkelijk een bnw. en samengetrokken uit tweewinter, twiewinter. – Vgl. **enter**.

twintig, telw. Daarnaast **twuntig**. Zie de wdbb. || Ze is twintig jaar.

Twis, znw. m. of vr., en onz. Daarnaast **Twisk** en **Twiske**. Naam van twee wateren die de grensscheiding vormen tussen verschillende bannen. – a) Het water dat zich uitstrekt van Oostzaner Overtoom tot de Wijde-Wormer en dat de band van Oostzaanden scheidde van die van Landsmeer en van Purmerland. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8 (De Twisck). || Een stuk land gelegen op het Twiske. – Soo sullen die van Oost-zanen hebben in heuren Ban hondert achten-veertigh roeden Dijcks, van dier Inlage des Dijcks totten Twisken toe ... Die Dijk buyten den Ban van Oost-zanen van der Twisken totten ouden Dijk toe, die opten Ye leydt (*oorkonde*, a° 1410), LAMS 665. De Wateringh, Twiske, de Kock-sloot ende de Braecken, in den Banne van Oost-zanen, *ald.* 677 (a° 1624). Deur Symon Grooten Syl, van 't Wisschen af, tot de Meer (*in de ban van Landsmeer*), *Keuren v. Waterl.* 55 (a° 1685).

b) Het water dat de bannen van Westzaanden en Assendelft van elkander scheidde; ter plaatse waar thans de Nauwernase vaart is. Sedert het graven dezer vaart (a° 1632) heeft de Twis zijn naam verloren. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 (Den Twisck). || Een Weteringe {p.471}

genoemt den Twisch, scheydende die Heerlijkheden van Assendelft ende van Westzaanden, *Priv. v. Westz.* 98 (a° 1547; ook *Handv. v. Assend.* 113). Inden Dijk jegens die selve Twisch, *ald.* 99. Drie hont lants ... gheleghen binnen den ban van Westzaenen .. up Twisck, *Hs. T.* 118, f° 44 v° (a° 1561), prov. archief. Die voorsz. Gecommitteerdens vande Schermeer ... sullen moghen maecken den Vaerdt door den Twisch, beginnende van het Thije af, gaende Noord dan (*l. aan*) ten eynde vande Jurisdictie van Westzaanden, *Priv. v. Westz.* 206 (a° 1632). – Ook in de naam van vele stukken land die op dit water gelegen zijn. || Claes Jacobsz. noorder twis (in Roelof Symonsz.-weer); Wulm Symons twis, Aef Roelifen twis (in Janke Maerts-weer); Tnoordelijckste Twisck aenden dijk, Tmiddel Twisckgen aenden dijk, Tsuyder Twisken (in Jan Jacob Coppen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). 1/16 Part in de 2 Twischkens in Dirk Hanne-weer (te Assendelft), *Koopbrief* (a° 1769). – Jan vant Veers twisacker (in Steffes-weer); Claes Steffes twisacker, Claes Steffes suyder Twisacker (in Lyclasen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Claes Maertsz. noorder twiskamp, Claes Jacobsz. noorder twis, Claes Jacobsz. suyder twiskamp (in Roelof Symonsz.-weer); Jan Ysbrandes noorder (middelste, suyder) twiskamp (in Wilcke Ballen-weer); Jan Trijn Heynen twiskamp (in Lyclasen-weer), *ald.* – Een morgen lands gelegen inden Twischveen (te Assendelft), *Hs. U.* 20, f° 252 r° (a° 1564), prov. archief. Griet Heynderick Gerrits twisveen, Symen Claesz. Wildeboers twisveen (in Floren-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Zie ook **Oppertwis**, **Uitertwis**, alsmede **Twisdijk**.

De naam Twis duidt een *grensscheiding* aan; het woord behoort bij twisken, Ned. tussen. Vgl. ook de naam van het dorp **Twisk** bij Medemblik.

Twisakker, znw. m.; zie **Twis**, *b.*

Twisdijk, znw. m. *De dijk aan weerskanten langs de Nauwernase vaart of Twis*; thans meestal Vaartdijk genoemd. Zie **Twis**, *b.* || Sullen de voorn. Hooft-Ingelanden en Dyckgraef van de Schermer, gehouden syn den Twischdijck te verhoogen, een voet hooger als deselve tegenwoordig is, omtrent Nauwerna, *Handv. v. Assend.* 177 (a° 1633). De sluys gelegen in de Vaart- of Twisdijk after de kerk tot Westsane, *Hs.* (a° 1722) archief v. Wormerveer.

Twiskamp, **Twisveen**, znw.; zie **Twis**, *b.*

Twisk, Twiske, znw.; zie *Twis*.

twisken, voorz.; zie *tussen*.

twuntig, telw.; zie *twintig*.

{p.472}

U

uieboel, znw. m. *Rommel, wanorde* (de Wormer). || Wat is 'et hier 'en uieboel.

uil, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als scheldnaam die de bewoners van Wormer en Jisp elkaar wederkerig geven. || Wormer uilen! Lillike Jisper uil!

uilebord, znw. onz. – 1) zeker spel dat met 3 dobbelstenen gespeeld wordt; op de plaat staan uilen afgebeeld. Ook elders bekend. Vgl. *ganzebord*.

2) *Domoor, uil*. || Wat 'en uilebord van 'en jongen. Die Piet is 'en uilebord.

uileverig, bnw. Daarnaast **uilverig**. Van timmerhout. *Vol uileveren, donkere op veren gelijkende aangestoken plekken, waar het hout verteerd en verpulverd is*. || Wat is die plank uileverig. De deuren (*te maken*) van droogh wagenschot, sonder spint, quasten, vierigheyt, uylverigh, wurmgate of kantscheure, *Hs. bestek weeshuis* (O.-Zaandam, a° 1737), Zaanl.

Oudhk. – De benaming *uileveren* is ook elders bij timmerlieden en houtkopers gebruikelijk; vgl. b.v. PASTEUR-NOOT *Bouwk. Wdb.* 3, 174.

uis, pers. en bezitt. vnw.; zie *ons*.

uit, voorz. en bijw. Zie de wdbb. – In verschillende uitdrukkingen wordt *uit den* ... uitgesproken als *uiten*, dus met slot-*n*. || Ik ben helemaal uiten werken, - uiten eten (*ik heb sedert enige tijd niet kunnen werken, - volstrekt geen eetlust*; b.v. ten gevolge van ongesteldheid). – *Uiten water, in water gekookt*. || We eten vanmiddag rijst uiten water. Gort uiten water, Meel op de klis, Moeder zel betalen As de maand om is (*scheldrijmpje op iemand die veel schuld heeft*). – *Iets niet uiten zoete opeten kennen, het niet goedschiks opkunnen* (b.v. van kinderen, die hun eten niet lusten), ook overdrachtelijk: *zich een onaangename bejegening niet stilzwijgend laten welgevallen*; hetz. als *iets voor ruw hooi opeten* (zie *hooi*). Evenzo hoort men elders: *iets niet uiten goeie kunnen opeten*. – *Het land uit*, in de Wormer gebruikelijk voor *naar het land, in het veld*. || “Is de baas thuis?” “Nee, hij is 'et land uit”(eigenlijk: de kant van het land uit. Vgl.: Ik gaan Noord uit; dat stuk land ligt Oost uit; zie *achteruit* en *zuiduit*). – 't Is 'et end uit, zie op *end*. – *Uit-ende-na*, ook wel *uitenterna* (met klemt. op *uit* en *na*), *aldoor, bij voortduring*. || Dat koppie blijft maar uit-ende-na leven: ik heb 'et nou al wel tien jaar in gebruik. Zo ook elders in Holl. en Utrecht. – Vgl. verder *honk-uit* op *honk*, alsmede *uitje, uitig* en de samenst. *kijkuut* en *teeruit*.

uitbannen, zw. ww., intr. *Bannen, weggagen*. || As die jongen weer mit ons meespeulen wil, zellen we 'em mit sneeballen uitbannen. – Volgens VAN DALE is *uitbannen, verbannen*, verouderd.

uitblateren, zw. ww., trans. en intr. – 1) Trans. *Door babbelen bekendmaken, aan iedereen* {p.473}

vertellen, rondbazuinen, van iets dat liever gezwezen moest worden. || As ik je ers wat vertel, dan hoef-je 'et nag niet in ienen (*terstond*) uit te blateren.

2) Intr. *Met woorden uitvaren, losbarsten*. || As 'et al te erg wordt, dan ken 't wezen dat vader ers uitblatert en 'er es flink de waarheid zeit.

Vgl. Ned. *blateren, babbelen, snappen* (KIL.; DE JAGER, *Freq.* 2, 39), Fri. *blettertje* (HALBERTSMA 389), enz.

uitdag, znw. m. *Uitgaansdag, vrije dag*, van dienstboden. || Me meid heb om de veertien dagen 'en uitdag. 't Is morgen me uitdag.

uitdelver, znw. m. *Diepe greppel in bouwland* (niet in ander land).

uitdorsten, zw. ww., intr. *Door dorst verteerd worden, zeer dorstig zijn*. Gevormd naar het voorbeeld van *uithongeren*. || Ik ben uit'edorst. – Zo ook elders.

uitdouwing, znw. vr. *Overdreven drukte in woorden en gebaren*. || Heb toch niet zo'n uitdouwing (*b.v. van iemand die licht ongesteld is en zich aanstelt als doodziek*). Wat heb dat ventje 'en uitdouwing, deer wor-je koud van! – Ook spreekt men van: Een uitdouwing an zijn woorden geven, *iets met veel omslag vertellen*, waarin de eigenlijke betekenis nog uitkomt. – In de Beemster is het woord synoniem met **uitdrukking**. || Dat is een rare uitduwing, hij doet uitduwingen die lelijk zijn, BOUMAN 109.

uit-ende-na, bijdr. uitdr.; zie **uit**.

uiter, in samenstellingen, in tegenstelling met **opper**, van land dat het verst af ligt, dat aan de overzijde, aan gene zijde van het water is gelegen. Zie **opper I**. || Dat vuyterdelftgen (in Reaelen-weer), *Polderl. Assend. I f° 85 r°* (a° 1600). Jan Peeten uyer-langhelaen (in Jan Peeten-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Jan Peeten uyer-omloop, *ald.* 't Uyterweer (op de Heiligeweg), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 140. – Vgl. voorts Uiterhem op hem; Uitermaad en Uiter-legemaad op maad; Uiterslobbing op slobbing; Uitertwis op Twis; Uitervlus op vlus. **Uiterdelftje**, znw. onz.; zie **uiter**.

uiterdijk, znw. m. *De buitenkant van de zeedijk, het buiten langs de dijk gelegen land*. Zie **euterdijk**. || Men sal schutten (*vreemd vee gerechtelijk in bewaring houden*) opten Uytterdycken, ten waer dat de Uytterdycken geheyndt waeren van den Hoogen-dyck, *Handv. v. Assend. 62* (a° 1465). Ende sullen alle Beesten schutbaar wesen, die niet en syn voortdryvende, soo wel op de uyderdyken, die niet afgeschut noch afgescheyden syn, als op den Hoogen-dyk, *ald. 219* (a° 1659). – Ook als naam van stukken land. || De Uyderdijk by Beerten-sluys (onder Assendelft), *Hs.* (a° 1770), archief v. Assendelft. Vgl. Papen-uiterdijk op papeland. – Ook elders in N.-Holl., Friesl., Gron. en Oost-Friesl. bekend; zie b.v. MOLEMA 437 b.

Uiterhem, znw. m.; vgl. **uiter**.

uiterlijk, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook in de zin van *uiterst*. || Nou, hij heb dat land ok niet zo uiterlijk goekoop. 14 Ditto hadde een seer harde storm uyten uyt(e)rlijk Weste en maeckte hoogh water, *Journ. Caeskoper*. – Evenzo Mnl. uterlike.

Uitermaad, Uiteromloop, Uiterslobbing, Uitertwis, Uitervlus, Uiterweer, znw.; vgl. **uiter**.

uitflikkeren, zw. ww., trans. *Uitbliksemen, met geweld ergens uit gooien*. || Flikker 'em de deur uit. – Zo ook elders in de gemeenzame taal.

uitgaan, onr. ww.; zie een zegsw. op **pijp**.

uitgasten, zw. ww.; zie **ingasten**.

Uitgeester, znw. m. Schertsende benaming voor *een lege fles*.

uithaalder, znw. m. Op oliemolens. *De jongen die de stamperpotten met een schilp uithaalt of ledigt; potjongen*. || As jongen van tien jaar ben ik op de molen 'ekomme, as uithaalder. – Vandaar de uithaaldersbak en het uithaaldersbordje, die bij dit werk worden gebruikt.

uithalen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook als benaming van een *kleine schoonmaak*, tussen de “klaartijd” en de “oproders-” of “stoftijd”, waarbij alleen de kasten worden uitgehaald. || We zelle toekomende week uithalen. Evenzo elders in N.-Holl. en Amstelland, en in het Stad-Fri. – Vgl. **uithaalder**.

uitharpels, znw. onz.; zie **uitharpsel**.

uitharpsel, znw. onz. Daarnaast eertijds **uitharpels**. In pellerijen. *De afval die bij het harpen wordt verkregen, dat wat uit de gepelde gerst of rijst wordt geharpt*. Vgl. **harp**. || Ten vierden sullen wy onse afval, te weeten uytharpsels, uytweytsel (*uitwaaisel*), en 't stof, niet mogen verkopen als met afgestreeken maet, *Hs. pelderscontract* (a° 1730), Zaanl. Oudhk. (in het gedrukte contract van hetzelfde jaar staat: “uytharpsel, uitwytsel”).

uitheffen, zw. ww., trans. Bij de papiermakerij. *Ten einde toe heffen*. Zie **heffen**.

uithorrelen, zw. ww., trans. Bij timmerlieden. *Door horrelen uithollen*. Zie **horrelen**. || Je moete die sponning wat uithorrelen.

uitig, bnw. *Uithuizig, dikwijls uit zijnde*. || Wat ben-je teugeswoordig uitig. 'En uitige vrouw houdt duur huis. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 109).

uitje, znw. onz. *Pretje, uitstapje*; in het algemeen *iedere gelegenheid waarbij men voor zijn plezier uitgaat*. || Ik heb 'en heleboel uitjes in 't zicht; ik gaan morgen uit rijje (*rijden*), overmorgen moet ik op visite en vrijdag is er komedie. Trijn gaat van de zomer alweer op reis; 'k wou dat ik ok ers zo'n uitje had. – Het mooi is van 't uitje, de pret is uit. || We mosten nou maar van tafel gaan: 't mooi is toch van 't uitje (*als b.v. alles op is*). – {p.474}

Uitje is ook elders in Holl. bekend. Evenzo in Friesl. uutsje.

uitkalven, zw. ww., trans. *Uitbazuinen*, van iets dat liever niet verteld moest worden. Synon. *uitblateren*; zie aldaar 1, en vgl. **kalven**. || Wat doen je dat nou weer uit te kalven (*waarom vertelt ge dat nu terstond over*).

uitkloken, zw. ww., trans. – 1) *Met een puntig voorwerp uitwroeten*; inzonderheid van een pijp waar men de as uit doet of van tanden die men schoon maakt. || Wacht, ik zel eerst effies me pijp uitkloken. – Eertijds ook van het *stukpikken der landerijen door eenden*; zie de aanhaling uit *Handv. v. Assend. verv. op kloken* 1. – Vglk. **uitkloker**.

2) *Iemand uithoren, hem bedektelijk ontlokken wat men weten wil*. Zie **kloken** 2. || Piet zel der wel meer van weten; ik zel 'em ers uitkloken.

uitkloker, znw. m. *Pijpewroeter*; zie synon. op **pijpekloker**. || Een uit palmhout fijn gesneden uitkloker, *Catal. Zaanl. Tentoonst.* (1874), no. 1490.

uitknijper, znw. m.; zie **uitnijper**.

uitkomen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: bij iemand uitkomen, bij hem op visite gaan. || Ik moet bij 'em uitkomme.

uitkrozen, zw. ww., trans. *Met de krozer uit de sloot halen*. Zie **krozen**. || De riettogels worre in 'et najaar uit'ekroosd.

uitleren, zw. ww. Zie de wdbb. – Uitgeleerd zijn, aan het eind zijn, uitgepraat zijn. || Nou ben ik uit'eleerd (*ik weet geen nieuws meer te vertellen*).

uitlegger, znw. m. Zie de wdbb. – 1) Bij de zeildoekweverij. Benaming van *een paar lange latten tot verlenging van het weefgetouw*; zij worden aan de kant van de garenboom in gaten in de zijstukken gestoken, terwijl het andere uiteinde rust op een poot. De uitleggers vormen alsdan een soort schraag, waarover men het garen uitspant als het gesterkt moet worden. Zie verder **rei** 2.

2) Aan een kraan om lasten op te winden. *De uitstekende horizontale bovenbalk, waarover op katrollen het hijstouw loopt; kraanbalk*. Inzonderheid bij de kraan waarmee men aan houtzaagmolens de balken op de slee windt steekt de uitlegger zeer ver uit en is de benaming dus duidelijk; zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 6.

uitloeren, zw. ww., intr. *Uitslapen*. Zie **loeren**. || Hij heb wat te veul op; leet (*laat*) 'm maar uitloeren, den (*dan*) is 't morgen weer in orde.

uitmeuken, zw. ww., intr. *Uitbroeien, uitzweten*. Zie **meuken**. || Ik ben zo verkouwen; ik blijf vanmiddag te bed om ers goed uit te meuken.

uitnessen, zw. ww., intr. *Door aanslibbing aangroeien*. Zie **nes**. Thans weinig gebruikelijk. || Deur 'et aldeur uitnessen worre neslanden hoe langer hoe groter.

uitnijper, znw. m. Ook **uitknijper**. Bij de papiermakerij. *De man die met de nijpvorm het overtollige water uit het geschepte vel papier perst*. Nadat de schepper op zijn vorm de papierpap door hutselen gelijkelijk heeft verdeeld, legt de naast hem staande uitnijper er een andere vorm (de nijpvorm) boven op, neemt dan de vorm van de schepper over en perst het water uit de pap. – Soms wordt ook de nijpvorm uitnijper genoemd. || 1 Paar Olyphants-Vormen en 1 Uitnyper, *Invent. papiermolen* (O.-Zaandam, a° 1806).

uitpenten, zw. ww., trans. *Uitkoken*; van olie, om er het overvloedige vet uit te halen. Men legt er dan een stuk brood in, waar het vet in trekt. Vgl. **penteren**. || Je moete de olie eerst uitpenten, voordat je der mee bakken gane.

uitpikken, zw. ww., intr. Bij molenmakers. *Losschieten van de haak waarmede een hijsblok ineen oog is vastgepikt* (ingehaakt). Vgl. **verpikken** en **pikken**. || Pas op dat 'et blok niet uitpikt.

uitpissen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Nou pis ik 'et vuur uit! gezegde om grote verwondering te laten blijken.

uitprutten, zw. ww., trans. *Uitbaggeren, uitmodderen, een sloot van prut zuiveren*. Zie **prutten**. || De sloot is zo pruttig, i moet nodig ers uit'epрут worre.

uitresten, zw. ww., trans. Bijvorm van **uitrusten**, *van het nodige voorzien, in orde brengen*. || Drommels, wat ben ik vandaag goed uit'erest! (*ironisch gezegd, b.v. als men bij het thee schenken geen suiker in de pot vindt, geen kopjes genoeg heeft enz.*). Maar wie zou 'et jachie (*tentjachtje waarmede men uit wilde gaan*) oitreste? *Sch t. W. 274.* – Van (door) de zielverkoper uitgerest zijn, slecht voorzien zijn. || Nou, die benne ok van de zielverkoper uit'erest (*als men in een winkel niet krijgen kan wat men verlangt*). – Vgl. **uitresting**.

uitresting, znw. vr. *Uitrusting*; zie **uitresten**. In de zegsw. Grote schepen behoeven een lange uitresting, in toepassing op iemand die veel tijd nodig heeft om zich aan te kleden enz.

uitroden, zw. ww., trans. *Met een spa, houweel enz. leeg- of schoonmaken, ruimen*. Vgl. **oproden**, en zie de wdbb., waar **uitroden** als verouderd wordt opgegeven. || (*Ordonnantie aangaande het graven maken in de kerk*) Voor 't opneemen der steenen f 2: 0; ... voor 't uytroden (van) 1 kist 14 st., 2 kiste 18 st., 3 kiste f 1: 4 st., *Hs. (a° 1733)*, archief v. Wormerveer.

uitromen, zw. ww., trans. *Alle room van de melk afnemen*. || Die melk is uit'eroomd (*er komt geen room meer op*). – Van uitgeroomde melk komt een slecht soort van kaas; vandaar zegt men ook van zulke kaas: 't Is uit'eroomde kees.

uitrozen, zw. ww., intr. *In bed uitrusten, "uitmeuken"*. || Je moete morgen maar te bed {p.475}

blijven, om ers goed uit te rozen (*tot iemand die kou heeft gevat*). 'k Wou dat 'k van ochtend nou maar es uitrozen kon (*zegt een huismoeder die 's avonds uit is geweest*), *Sch. t. W. 280.* – Vandaar zegt men b.v. ook: Neel heb de bof; ik heb 'er maar in bed 'estopt, dan roost 'et er wel weer uit. – Vgl. **rozig**.

uitrusten, zw. ww.; vgl. **uitresten**.

uitschieten, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Van de wind. *Door het N. naar het O. gaan*. Zie verder op **krampen**. || As de wind uitschiet, zel 'et weer wel beter worre. – Vgl.: D'wint Suye, savons ontrent 4 à 5 ure hadde een donderbuy; wat laater scoot d'wint No(ort) West, *Journ. Caeskoper, 2 Febr. 1701*. Een sware storm uyten Weste, scoot savons N.W., *ald.*, 15 Oct. 1701. – Zie **uitschieter**.

uitschieter, znw. m. *Een uitschietende wind, het plotseling omlopen van de wind*. Zie **uitschieten**. || Er is breking in de lucht; pas maar op, er komt gauw 'en uitschieter. – Vgl. **verloop**.

uitschot, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *het tijdelijk afdanken van overvloedige knechts* (b.v. in het schilders- en bouwvak). Die knechts worden dus "uitgeschoten". || 'k Heb uitschot 'ekregen. De schilders geven er knechts 's winters maar uitschot. – Zegsw. Is 't nou uitschot? is het haast gedaan, zal het eindelijk ophouden; gezegd als men iets moe wordt.

uitslaan, st. ww. Zie de wdbb. – In de veehand. *Schatten, berekenen* (van het aantal ponden vlees dat het stuk vee zal opleveren). || Ik slaan die koe uit op 300 pond.

uitslag, znw. onz. *Ontsteking van de huid*. Zie de wdbb.; in de algemene taal is het woord manlijk. || Gelukkig wordt 'et uitslag van kleine Trijn wat beter. – Evenzo in het Stad-Fri. onzijdig.

uitslikken, zw. ww., trans. *Uitlikken*. Ook elders bekend; zie **slikken I**. || Ik heb de pan mit me vinger uit'eslikt.

uitsmeren, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *rekken, lang doen duren, vertragen*. || Nou, nou, hij smeert 'et ook goed uit!

uitsnij-tafel, znw. vr. Bij de stijfelmakerij. *Een tafel op schragen, waarop de nog weke, grote klompen stijfsel met de vinger in kleinere stukken worden gesneden*.

uitspatten, zw. ww., intr. *Uiteenspatten, verschuiven, uitwijken*, b.v. van een samenstel van balken. || We moesten ze maar met spatpennen vastzetten, aârs mochten de stijlen eris uitspatten. – Ook elders bekend; vgl. V. LENNEP, *Zeemanswdb.* 73 op gespat.

uitspragen, zw. ww., trans. *Uitspreiden* (Krommenie). || Zet die koppies en bakkies (*schoteltjes*) in mekaar en spraag ze zo niet uit (*als iemand bij het kopjes wassen de halve tafel vol zet*). As je de stalen bekijke, hoef je ze niet zo uit te spragen. – Vgl. **spragen** en **uitspraging**.

uitspraging, znw. vr. *Bluf, gepronk, uitdouwing*, van iemand die het moois dat hij heeft op in 't oog lopende wijze vertoont. Vgl. **spragen**. || Kijk dat mens eris 'en uitspraging het.

uitsteken, st. ww. Zie de wdbb. – Te Krommenie ook in de zin van **omsteken**; zie aldaar. || We zelle er om uitsteken. – Evenzo in Mijldrecht.

uittissen, zw. ww., trans. Ook **uittisten**. *Uit de tis zoeken, uit de war halen*. Zie **tis** en **tissen**. || 'Et haar uittissen (*met een kam*). As ze de boel in de war 'eschopt hewwe, is 'et 'en hele toer om 'et weer uit te tisten.

uittisten, zw. ww.; zie **uittissen**.

uittollen, zw. ww., intr. In de uitdr. *iemand uittollen laten, hem laten uittuilen, betijen, begaan* (Zaandam). || Leet 'em maar stil uittollen, den (*dan*) zel-i vanzelf wel weer goed worre.

uittuigen, zw. ww. In de uitdr. *het uittuigen, het erg bont maken*. || Jonges, jonges, wat heb-i 'et uit'etuigd!

uitverdan (uitspr. *oiværdan*, met hoofdtoon op *an*), bijw. Uit uitwerdan, uitwaard-an, uitwaard-aan. *Naar buiten, uitwaarts*. || Dat kozijn is uitverdan 'ezet (*uitgeweken*). Ze mosten die bomen wat meer uitverdan brengen, den (*dan*) wier de weg wat breejer. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 109). In W.-Friesl. zegt men ook uiterdan. || Hij gaat uiterdan (*uit, van huis*). – Vgl. **inverdan**.

uitvlossen, zw. ww., trans. *Van flab en ruigte zuiveren*, van sloten. Zie **florsen**. || Die sloot moet nodig uit'evlost worre.

uitvluchten, zw. ww., trans. *Uitkammen*, van het haar. Zie **vlucht**. Aan de Zaan slechts aan enkelen bekend; in W.-Friesl. echter gewoon. || Ik gaan me heer (*haar*) uitvluchten.

uitwaaisel, znw. onz. In pellerijen. *Het afval dat door de waaierij uit het gepelde fabrikaat wordt verwijderd*. Vgl. **waaierij** en **waaidop**, en zie de aanhaling op **uitharpsel**.

uitweg, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam van verschillende wegen aan het uiterste einde van het dorp, buiten de kom; zo b.v. te Krommenie de weg die van de Vluis naar Krommenieërhorn loopt, en te Assendelft de weg door Buitenhuisen, beginnende bij de Nieuwendijk. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

uitwozen, zw. ww., trans. *Door hopen leegmaken*. Zie **wozen**. || Ik moet de skuit nag uitwozen.

uitzijgen, st. ww. Zie de wdbb. – Ook: *uiteengaan, uitwijken, uitzakken*. || Dat goed (*b.v. een wollen japonstof*) zijgt uit. 't Lijf van me japon is helendal uit'ezegen. Noch oock de Wal verder uytplaten als de Royinge vande Middelsloot mede brenghet: ... maer alle invallende saecken, te weten het sincken van de Straet, het uytzijghen vande Wal, ende dierghelijcke meer sal uyte gemeene Buyrte vermaeckt worden, *Priv. v. Westz.* 538 (a° 1637).

uizent (toe uizent), bijw. uitdr.: zie **ons**.

uk, znw. m. Ook in verkl. **ukkie**. *Iemand die*

{p.476}

klein van gestalte is, dreumes. Hetz. als **hurk** (zie ald.) en zeker wel een bijvorm van dit woord. || Je benne nag maar 'en kleine uk. Wou zo'n ukkie ook 'en duit in 't zakkie doen? – Uk is ook elders (b.v. in Amsterdam, Den Haag en Utrecht) bekend. Elders zegt men ook urk, urkje (*Navorscher* 5, 94). Vgl. BILDERDIJK, *Geslachtslijst* op hurk; VAN DEN BERGH, *Nederl. Mythol.* op ork, alsmede bij KIL.: "orck, *orca: bellua marina crudelis, dentibus truculenta, balenae infesta*", en TUINMAN, *Fakkel* 267 op ork. – Zie verder **urkedop**.

ukkedop, znw. m.; zie **urkedop**.

ukkepuk, znw. m. Hetz. als **ukkedop**, **urkedop**, *dreumes*. Zie **uk** en **puk**. || Zo'n ukkepuk! wou die me slaan? – Ook elders in Holl. bekend; b.v. in het rijmpje: O me lieve ukkepuk, wat ben-je toch 'en ongeluk!

unjer, znw. m. Eertijds onjer, onger. Zekere plant; een lastig onkruid op weilanden. *Moeraspaardestaart, hermoes*, Lat. *Equisetum palustre* (VAN HALL, *Landh. Flora* 273). || Unjer ken-je haast niet doodkrijgen. Van unjer wordt 'et vee ziek (*de plant werkt nl. op de ontlasting*). – Ook in de naam van stukken land, waarop unjer groeit. || Dat oyngersteck, *Polderl. Assend.* I, f° 317 r° (a° 1600). Dat oyenger stuckgen, *ald.*, f° 319 v°. Die kleyne ongersijd, 543 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 81 r° (a° 1644). – Evenzo verderop in N.-Holl. || Een stuccke weydlants, gheenoemt die Honghercamp bij Castricommersluys binnen die ban van Lymmen, GONNET, *Zijlkl.* 326 (a° 1531).

In geheel N.-Holl. (BOUMAN 110; BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 91) en ook in Overijssel (VAN HALL, *t.a.p.*) is de plant onder de naam unjer bekend. Of deze samenhangt met het bij de 17de-eeuwse Hollanders gewone znw. eunjer boze geest, en het bnw. eunjer, doortrapt, geslepen, op kwaad afgericht, duivels (OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 107), bij KIL.

"unghers, Hol. *maleficus, veneficus, diabolicus*", is bij gebrek aan nadere gegevens niet met zekerheid uit te maken. De plant zou dan zo geheten zijn om haar boze aard, waarom zij ook elders kwadenaard (naast kwadernaat) heet. KIL. vermeldt verder nog: "ungheren, Holl. j. *tooveren*; ungher-hoere, Hol. *malefica, incantatrix, mulier diabolica*", alsmede unghers-eyeren als naam van een soort van *paddestoelen*; vgl. DODONAEUS 786: "den ghemeynen man heet het (*gewas, de "Zee Campernoelië"*) in Hollandt Vngers eyeren, oft Oniers eyeren, dat is Duyvels eyeren, oft Toovenaers eyeren, als sommige dat woordt uytleggghen", en zie ook HADR. JUNIUS, *Batavia* (ed. 1588), 217. Zoals bekend is, zijn ook vele andere planten naar de duivel of naar heksen genoemd. Vgl. voor de afleiding van het woord FRANCK 244 op eunjer.

unser, znw.; zie **onster**.

up, voorz.; zie **op**.

uppedop, znw. m.; zie **urkedop**.

upper, znw. m. *Een klein kind, dreumes*. Zie synon. op **urkedop**, en vgl. **epper**. || Wou zo'n upper, die nog niet boven de tafel uit kijken ken, ook al koffie hebben?

uren (I), zw. ww., intr. Zeker kinderspel, waarbij een kind het door de anderen bepaalde uur of halfuur raden moet, terwijl zij hem om de beurt vragen: helslag (of: halfslag), hoe laat is het? Als hij het raadt, moet hij de vrager zien te "takken", die dan in zijn plaats raden moet. Elders heet het spel: uurslag, hoe laat is het.

uren (II), zw. ww., intr. Van koeien of ander vee in het laatst van haar dracht. *Een zwellende uier krijgen*. Zie **uur II**. || Me koe uurt al. As 'en koe begint te uren, zel-i binnenkort kalven. – Ook elders in N.-Holl. en hier en daar in Z.-Holl. (OPPREL 87 b), in Groningen (MOLEMA 437) en Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 484 a) is uren gebruikelijk; in Gelderl. en Overijssel luidt het woord nuren (GALLÉE 31 a); in advertenties (b.v. in Holl. en Twente) vindt men neurend voor *drachtig* van vee (koeien, schapen, geiten); BERKHEY, *Nat. Hist.* 7, 146 heeft uieren. Elders in Holl. zegt men ook, dat de koeien in de uring staan. Vgl. diezelfde uitdr. in ruimere toepassing bij BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 274: "Wat nu den tijd betreft, dat de koeijen

melkbaar worden, of zoo als men zegt, *aan den uring geraken*, dit geschiedt na het kalven, terwijl zij *uit de melk*, of *uit de uring geraken*, of eigenlijk beginnen droog te staan, eenigen tijd voor zij kalven moeten”. Zo ook *ald.* 4², 174: “Wanneer de Koe gekalft heeft, en zij is aan ’t melkgeven, dan is de Koe *aan den uring*, *aan den elder*; elders zegt men: *aan den jadder*, *de Koe jaddert*”.

urkedop, znw. m. Daarnaast **ukkedop**, **huppedop**, **uppedop** en **utterdop**. *Iemand die klein is in zijn soort, dwerg, dreumes*; inzonderheid van kinderen. Zie **uk** en vgl. **upper** en **uttertje**. Verdere synon. zijn vermeld op **puk**. || Denk je dat ik bang ben voor zo’n ukkedop? Kijk me zo’n urkedoppie ers an! Wat wou zo’n huppedop beweren? – Ook van zaken, die klein zijn. || Bedank-je voor thee? kom, neem nog maar ’en koppie: ’t benne zukke ukkedoppies.

ut-re-mi-fa-sol, znw. In de uitdr. uit zijn ut-re-mi-fa-sol (of ut-re-sol) zijn, *geheel uit zijn gewone doen, van streek zijn*.

utterdop, znw. m.; zie **urkedop**.

uttertje, znw. *Iemand die klein is in zijn soort, dreumes, klein kind*. Zie synon. op **urkedop**.

Uuls, eigennaam. Alleen in het kinderspel Uulsje gezien, dat omstreeks het midden van de vorige eeuw te Wormerveer in zwang was, maar dat men thans onder die naam niet meer kent. Het werd gespeeld gelijk honkie takkie (zie op **honk**). De

{p.477}

“man”, die de anderen moet zoeken, heette Uuls, en de kinderen, wier schuilplaats hij voorbijliep of die hij vond, riepen onder het naar honk lopen: “Uulsie ’ezien, Uulsie ’ezien!” – In Munsterland noemt men de *kaboutermannetjes* “Uellken” of “Ullken” (STRACKERJAN, *Aberglauben in Oldenburg* 1, 397), doch er is geen grond om aan te nemen dat Uuls met deze benaming samenhangt.

uur (I), znw. onz.; zie een zegsw. op **kwartier** en **overwerkersuur**.

uur (II), znw. onz. *Speen van de uier van een koe*. || Een jaar (*uier*) heb vier uren. – Evenzo elders in Holl. (BOUMAN 110; BERKHEY, *Nat. Hist.* 5, 125 vlg.; OPPREL 87), Friesl. en Gron. (MOLEMA 438). Vgl. bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 23 b: “*Mamma, mammilla, uber*, B(elgice) *Mamme* oft *borst in femina*, *wre in armento*, *elder in ovillo pecore*”, en bij KIL.: “*uder, uyder, huyder, wder, wr, ore, uber pecundum*”. – Zie voorts **drieuurd**, **uurbreed** en **uren**.

uurbreed (met klemt. op *uur*), znw. onz. Hetz. als **jaarbreed**; zie aldaar, en vgl. **uur**. – Evenzo vindt men bij KIL. “*uder-bret, uder-braedt, sumen* (d.i. *uier van een zeug*)”, bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 68 b: “*sumen, B. euderbret*”. Door VAN DALE wordt vermeldt uierboord, en hier en daar is ook uurboord bekend.

Uut, vrouwennaam. Verkorting voor Guurtje. || Ik kom van tante Uut.

{p.478}

V

vaalblaar, bnw.; zie **blaar II**.

-vaan, vgl. **roodvaan**.

vaandel, znw. onz. Bij vissers. Zekere maat bij het verkopen van vis (haring). *Tal, een aantal van minstens 200 stuks*.

vaanden, zw. ww., trans.; zie **vanden**.

vaâr, znw. m.; vgl. **spekvaar**.

vaar, bnw. Van vrouwelijk vee. *Onbevruucht, gust*; hetz. als **geld** (II). || Een vare koe. Ik heb me koeien vaar ’ehouwe (*niet laten rijden*). – Ook elders gebruikelijk.

vaars, znw. vr. Daarnaast **veers**. *Koe van twee jaar, die nog niet gekalfd heeft* (vgl. pinkvaars op **pink**, en schotvaars), *of die voor de eerste maal drachtig is of kalft* (alsdan ook in samenst. kalfvaars, melkvaars). Zo ook elders; zie de wdbb. || Veerzen en hokkelingen. – Ook in de naam van stukken land, waarop vaarzen werden geweid. || De Veerzenven (*weiland te*

Wormerveer). De Veerseven (*in de Achtersluis-polder onder Oost-Zaandam*), *Custb.* (a° 1740). Veerskeven (*onder Westzaan, tussen Twis en Reef*), *Polderl. Westz.* I f° 29 (a° 1628). Veersjesven (*te Zaandam, buitendijks*), *Koopbrief* (a° 1674). – De Veerzenweid (*onder Jisp*; reeds in een testament van 1585. *Zaanl. Oudhk.*). De veerseweyd, *Polderl. Westz.* IV f° 376 (a° 1649).

vaarsloot, znw. vr. Daarnaast **veersloot**. *Sloot die bevaarbaar is, die bestemd is voor het verkeer te water.* || De slooten, welke als gewone vaarslooten bekend staan, zoowel beoosten als bewesten den Dorpsweg, moeten gehouden worden op eene wijdtte van 2 Meter 4 decimeter en eene diepte van vier decimeter, *Keur v. d. polder Assendelft* (a° 1894). De binnelanden te vooren met goede wateren versien, en vaar-slooten afgesondert, (waren) soo verwassen ..., dat de eigenaren van de voornoemde landen, wateren en vaar-slooten, niet recht en wisten hare goederen van andere hunne naburen te onderkennen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 224. Datmen de vier Veerslooten sal Diepen, ... soo datmen die bequamelijck mach gebruycken (*W.-Zaandam*, a° 1642), *Priv. v. Westz.* 518. (*Een stuk land*) belent ... aent west den gemeenen vaersloot (*te Krommenieër-horn*), *Hs. U.* 137 (a° 1603), prov. achief. Datmen gheen Dam-Schuyten noch Hout-schuyten, ... nochte Vlotten Hout inden Dijck-sloot nochte Veerslooten leggen, by nacht noch by dage, ofmen sal daer met een Dam-Scuyt mogen verby varen (*keur v. W.-Zaandam*, a° 1644), *Priv. v. Westz.* 519. In den Reeffer, Gouw, Waetering, Overwegsloot (zie **euverweg**) veerslooten of andere dwarse slooten, *Hs.* (18de e.), archief v. Wormerveer. – De oude vorm veersloot is vooral bewaard gebleven als eigenaam van bepaalde sloten; zo vindt men b.v. een Veersloot nabij de Koger kerk en een andere onder Zaandam in het Oostzijder-veld. Vgl. verder: Van de Watering af tot Maarten Cornelis

Nomes

{p.479}

veersloot, *Hs.* (a° 1712), archief v. Wormerveer. “Middel veer Sloot” en “Wester veer Sloot” (te Wormer), *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – Evenzo elders in N.-Holl.; reeds in de Middeleeuwen. || “Wester Veer Sloot” en “Ooster Veer Sloot” (te Purmerland), *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 8. Veer Sloot (te Dirkshorn), *ald.* 10. Assumer veersloot (bij Assum), *ald.* 16. An die zuytzijde die Veersloet (te Alkmaar, a° 1473), GONNET, *Zijlkl.* 183. – In West-Friesland vindt men in 15de-eeuwse keuren de vormen vardingsloot en verdingsloot; zie b.v. *Wfri. Stadr.* 2, 261 vgl. (*keur v. Grootebroek*). In latere keurboeken heten deze sloten: veeren, veereslooten, verden en verderslooten; zie *Wfri. Stadr.*, *t.a.p.*, alsmede *Handv. v. Ench.* 396 a en 397 (a° 1620). In Krommenieër keuren wordt tegenwoordig melding gemaakt van vaartsloten.

vaart, znw. vr. Daarnaast **veert**. Zie de wdbb. || Me man is op de vaart (*met de schuit voor enige dagen of weken uit vissen*). Dat zel zo’n veert niet lopen (*het zal wel loslopen, daar zal zoveel kwaad niet uit voortkomen*). So neemt het (*een schip dat van stapel loopt*) selfs een stercke veert, en schiet alleskens self voor uyt, *Saenl. Wassende Roos* 10. – An de veert zijn, *op gang zijn* (de Wormer). || Hij is al an de veert (*is al begonnen*). As ik ienmaal an de veert ben, ken ik niet uitscheije. – De vorm veert is eveneens elders in N.-Holl. gebruikelijk, ook in de zin van *gegraven vaarwater*; vgl. LAMS 520 (“de ouwe Veert”, onder Uitgeest) en *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11 (“de Veert” en “de Veert Sloot”, benoorden Alkmaar).

Vaartdijk, znw. m. *De dijk langs de Nauwernase vaart*; eertijds Twisdijk geheten. De naam komt het eerst voor in *Priv. v. Westz.* 207: “Die Landen die sy tot makinge vande Vaert-dijk ende Binnen-sloot van nooden sullen hebben”(a° 1632). Vgl. verder bij **Nauwerna**.

vaas, bnw.; zie **vaats**.

vaat, znw. (?) In de uitdr. iets vaat hebben (of krijgen), *het vatten, begrijpen, te pakken hebben*. || Ik heb ’et vaat (*ik begrijp de bedoeling*). Hij heb ’et wielrijje gauw vaat ’ekregen (*er spoedig de slag van beet*). – In de Beemster zegt men in dezelfde zin: Hij heeft er de vaat van weg (zie BOUMAN 110). Evenzo is in Oost-Friesl. de vorm faat naast fat in gebruik,

doch alleen in de eigenlijke zin (b.v.: hê kan d'r gên fât an krîgen; zie KOOLMAN I, 427). – Vgl. **vaten** en **handsvatel**.

vaats (uitspr. *vaas*), bnw. *Ledig*. Wellicht alleen bij vissers nog gebruikelijk, bij het lichten van hun netten enz. || De vuk (*fuik*) is vaas. – Het woord was in de 17de en 18de eeuw zeer gewoon, ook in de eigenlijke zin van *naar het vat smakende*; zie nader OUDEMANS 7, 184 vlg. en 195.

vader, znw. m.: zie een zegsw. op *meid*. – Vgl. *vaders handje mag op spanbotten*.

vak, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *Dat stilt een vak in 't huis*, gezegd als er na groot rumoer plotseling stilte komt. – Vgl. de samenst. **bedsvak**.

val (I), znw. Zie de wdbb. – Bij de visserij; voornamelijk voor de palingvangst. *Een net, aan een touw (de valreep) geregen, dat tussen de beide oevers van een kanaal of vaart wordt uitgespannen en enige voeten boven het water uitsteekt, opdat de paling er niet overheen klimmen zal*. Het vaarwater is dus afgesloten. Komt er nu een schip aan, dan laat men de valreep zakken; is dit voorbij, dan “zet men de val weer dicht”, d.i. trekt totdat de reep weer gespannen staat.

val (II), znw. onz.; vgl. *fokkeval*, *nokkeval*, *zeileval*.

valdeur znw. vr. *Sluis*; eigenlijk *een sluis die gesloten wordt door middel van een planken schut dat met touwen wordt opgetrokken*. Oorspronkelijk duidde het woord *valdeur* alleen die schotdeur aan; later is de benaming overgedragen op de gehele sluis en zelfs op de ophaalbrug die het verkeer over de (de publieke weg snijdende) sluis mogelijk maakt.

Valdeur voor *sluis* is te Zaandam nog gebruikelijk. || Dat die van Westaanden boven memorien van Menschen, in den Laghendijck hadden gehadt hare Valdeuren ende Schutsluysen, responderende op de Zaane, *Priv. v. Westz.* 202 (a° 1632). – Vandaar *Valdeursloot* als naam van verschillende sloten, die op een valdeur uitkomen. Vgl. *Priv. v. Westz.* 518 (“de Valdeursloot”, te W.-Zaandam; a° 1642) en *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 (meermalen onder O.-Zaandam en Oostzaanden). – Het woord *valdeur* is ook elders bekend.

Valdeursloot, znw. vr.; zie *valdeur*.

valhoed, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. *'t Is een kerel as een kind, as hij maar een valhoed ophad*, gezegd van een flauwe man.

vallen, st. ww.; intr. Zie de wdbb. – Van de wind gezegd. *Stillen, beginnen af te nemen*. || De wind valt. – Vgl. verder *vlak vallen* op *vlak*, alsmede *broekie-val* en *aanvallen, toevallen*.

valreep, znw. m.; zie *val I*.

valstede, znw. vr. Daarnaast **valstee**. *Plek aan een boomvrucht, ontstaan door een val*. Zie *stede*. – Vandaar ook **valstedig**, vol *valsteden*. || Wat benne die appelen valstedig. – Ook elders bekend.

valstedig, bnw.; zie *valstede*.

van, voorz.; zie op *bang* en *horen*.

vandaan, bijw. Daarnaast **vande**. Zie de wdbb. || Die kraigt een errefenis over de zee van deen, *Sch. t. W.* 277.

vanden, zw. ww., trans. Daarnaast **vaanden** en **vanen**. – 1) *Ziekebezoek doen*; ook *een kraamvrouw bezoeken*. Thans aan het verouderen. || Ik gaan de kraamvrouw vanden. – {p.480}

Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 297). || “Dag Mari Klaas, weer keum jij vande?” “Wel Diewer, ik heb uize zieke moer wezen vaanden”, *Hs. Kool*. – Het woord wordt bij middeleeuwse en 17de eeuwse schrijvers dikwijls aangetroffen, ook in de ruimere zin van *bezoeken, onderzoeken, streven naar* enz., en het was eertijds ook in andere dialecten gewoon; zie verder de wdbb. op BREDERO en HOOFT, alsmede DE JAGER, *Freq.* 1, 835 op *vandelen*, en FRANCK 1083 op *vinden*.

2) Bij vissers. *Opzoeken, ophalen en nazien*, van de netten en ander vistuig. In deze zin nog zeer gebruikelijk. || We gane vaanden (*of vanen*). *Sêves ('s avonds)* worre de dobbers 'eskote,

en 's morreges 'evaand. Zie zo, we hewwe de beug 'evaand (*alle uitgezette netten nagezien en geledigd*). Dat mede niemant ... den boosem (*boezem*) ofte kuyl vande netten op eenige landen ofte ackers (sal mogen) ophaelen ende vanden ..., maer dat (sy) des winters d'netten wel op het ijs sullen mogen vanden, *Hs. keur op de visscherij* (Wormer, a° 1738), archief v. Wormer. Dat ook niemant aende binnen ofte buytenkant van de ringhdijck sal mogen gaen vissen ... ofte int riet gaen trecken ofte vanden, maer sulcx in de schuyt te doen, *ald.* Zal niemant zich mogen vervorderen ... eenige schuyten tacken, backen, of korven, uyt legers te vaenden, *Hs. keur* (Westzaanden, a° 1680), archief v. Westzaan. Dat hem niemant en sal vervorderen, een ander sijn Kuppen, Korven, Fuycken ofte ander Vis-gereetschap, te vanden, ofte op te halen, te reppen, ofte te roeren. ... Item, dat oock niemant een ander sijn Tackebomen (*lees*: -bonnen) (in 't water geleyt) sal mogen vanden, als de Eygenaers van dien (*keur v. Wormer*, a° 1661), LAMS 639. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. ook *Hs. Kool*: “De visschers van het eiland Marken vanten hunne netten die in zee staan”.

vanen, zw. ww.; zie **vanden**.

vang, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. De molen loopt door de vang, *het gaat verkeerd* (b.v. van zaken die in de war zijn, of van iemand wie het in het hoofd scheelt, die malende is). Ook elders in Holl. bekend. – Hij heeft de vang weer opgehaald, gezegd als iemand van een ziekte hersteld is. Ook zegt men, als op een feestje de vrolijkheid wat aan het kwijnen is: “Kom lêten we de vang nag ers ophalen” en begint dan b.v. een liedje te zingen, om de boel weer aan de gang te brengen.

vangen (*vòng*, ('e)*vòngen*), st. ww., trans. Zie de wdbb. || Ik heb al vijf beersies 'evongen. – Van geld steeds gezegd voor *ontvangen*. || Ik moet me loon nag vangen. Me boer vong guster 'en valse gulden. Hoeveul moet je van me vangen? – Zegsw. Er is niet veul an 'evonge (of vonge), *men heeft er iet veel aan, het is niet veel waard*. || Er is niet veul an 'em 'vonge (*men heeft weinig aan hem in de omgang*). Deer is ook niet veul an vonge (*niet veel mee te verdienen*). – Vgl. verder puisje vangen op puisje, alsmede **invangen**.

vanger, znw. m.; vgl. **schapevanger**.

vantel, znw. zie **fantel**.

vanzelf, bijw.; zie **zelf**.

var, **varder**, bnw. en bijw.; zie **ver**, **verder**.

varen, st. ww., intr. en trans. Daarnaast eertijds **vêren**. Zie de wdbb. || Met schuyten veren ende vletten, *Hs.* (a° 1553), archief v. Assendelft. – Op de volgende plaats is misschien bedoeld Ned. veren in de zin van een *beurtvaart onderhouden*, *een beurtschip in de vaart brengen*. || Dat verscheyde kooplieden ... hebben ondernomen omme met den anderen aan te leggen in Compagnie een marktschuyt, ten eynde van haar contentemente vanhier na Amsterdam, en vandaar terug tot hier, op Maandag, Woensdag en Vrijdag te veren, *Hs. request v. beurtschippers* (a° 1740), archief v. Wormerveer. Op pene dat soo op Maandag en Vrijdag op de voorschreeve uren de supplianten ten gerijve der Cooplieden geen schuyt om te veren in klaarheyd hebben ... dan bij ider sodanig geval sullen verbeuren tien gulden, *idem*. – Vgl. **vaarsloot**.

varing, znw. m.; zie **vering**.

varken, znw. onz. Daarnaast eertijds **verken**. Zie de wdbb. – 1) *Zwijn*. – Zegsw. De varkens lopen mit (lang) stro in der bek: we krijgen storm, gezegd als iemand buitenshuis uit een lange pijp loopt te roken. – Hoe dieper zeunie (trog), hoe vetter varkens, gezegd van welgedane mensen die het er goed van nemen. – 't Is te heet om varkens te broeien, *het is gloeiend heet*. || Wat is dat eten heet! 't is te heet om varkens te broeien. – Het ijzeren varken, een wezen waarmede kleine kinderen worden bedreigd. – Zel-je gauw zoet wezen, of ik roep 'et ijzeren varken van 't zolder. – Ook als naam van een stuk weiland te Westzaan. || Het IJzeren Varken (verkocht in 1883). – Vgl. bij WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 1, 208: “Freryk is een yzervarken van een mensch, (dat ik nog zo een zondig woord spreek,) en hy

wou met geweld den jongen op een Schip doen”. – Vgl. de samenst. **knoeivarken**, **stoeivarken** en zegsw. op **rouw**.

2) *Stoffer, bezem met zachte haren, stof- en asbezem*. || In oliemolens hebben ze ’en varken om de vuister bij te vegen. – In deze zin is het woord ook elders in N.- en Z.-Holland bekend; zie ook BOUMAN op **asvarken**. Evenzo heet op Walcheren een platte boender **zeuge**, in Vlaanderen een handborstel **zwijsje**. – Vgl. **vloervarken**, **vuistervarken**.

3) Bij vissers. Zeker klein schaaldier. Hetz. als **springer** (zie ald.), en vgl. **stekelvarken**, **a**. {p.481}

4) Bij molenmakers. *Klein tandrad*. Zie **stekelvarken**, **b**. || In ’en pelmolen wordt de schepperij deur ’en varken in beweging ’ebracht.

5) Bij timmerlieden. *Sponningschaaf, waarmede men diepe ploegen maakt*. Ook elders bekend; zie KUYPER, *Technol.* 1, 734.

6) **Het IJzeren Varken** is ook de naam van een watermolen aan de Nauwernase dijk (verbrand in 1872). In Zuid-Afrika verstaat men onder **ijzeren varken** (**ijstervark**) het **stekelvarken**; vgl. MANSVELT, *Kaapsch-Holl. Idioticon* 65. || Daar (*aan de Kaap de Goede Hoop*) zyn de olifanten, reinosters, luipers, yzere varkens, wilde paarden en ezels enz., A. BOGAERT, *Reizen* 104 (a° 1702).

varkensbloem, znw. vr. Zekere plant, gelijkende op de paardebloem. Hetz. als **melkblad**; zie aldaar. – In Friesl. eveneens **bargeblom** geheten.

varkensbors, znw.; zie **bors**.

varkensmist, znw. m. Benaming voor *mist in de maand november, de slachtmaand*. Vgl. **varkensstilte**. || ’t Is ’en varkensmist.

Varkensrak, znw. onz. Naam van een gedeelte der Zaan te Zaandam bij de (gesloopte) molen de Groeneboer.

varkensstilte, znw. vr. *De stille dagen in het begin van november, waarin weinig handel gedreven wordt*. Vgl. **varkensmist**, alsmede Ned. **komkommertijd**. || “Der is niet veel te doen.” “Ja, ’t is de varkensstilte.” – In een andere zin gebruikt men in Friesl. **bargestilte**, nl. *plotselinge, voorbijgaande windstilte, vooral in de zomer* (*Fri. Wdb.* 85 a).

Varkensveen, znw. vr. Daarnaast eertijds **Verkensveen**. Naam van stukken veenland, waarop varkens gehouden worden, || Dirck Mayen verckensveen (te Assendelft, in Tamesen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Die varckensveen (in Goeten-weer), *idem*.

varning, znw. m. *Stier*; hetzelfde als **vering** (zie ald.). Verouderd. || Die thuyncamp mettet varnigscampgen, groot stijff een hont landts (te Assendelft, a° 1581), *Hs. U.* 20, f° 42 r°, prov. archief. Vgl. benamingen als **Bullestuk**, **Osseland** enz. – Eertijds in N.-Holl. een gewone benaming voor *stier*. Vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 40 a: “*Taurus*, (B(elgice) Stier, varning, varre, bulle”, en daaruit bij KIL.: “Varninck, j. varre, *taurus*”.

vars, bnw.; zie **vers**.

vast, bnw.; vgl. **steevast**.

vastkinken, znw., trans. Bij de smederij. *Door klinken vast slaan*. Zie **kinken**. || Je moete die kachelpijpen vastkinken.

vastschroken, zw. ww., intr. *Aanbakken, aan de pan blijven vastzitten, van spijzen*. Zie **schroken**. || De appeltjes benne helemaal an de pan vast’eschrookt. – Ook van zeer, wonden enz. Vgl. **schroken**. || Deur ’et bloeden is ’et lappie an me vinger vast’eschrookt.

vat, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *Uit een verzuurd vat komt zelden wat zoets* (bij SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 76). – Als maat kende men eertijds *een vaatje aardappelen*, gelijkstaande met 10 kop of 2 metjes. – Zie verder **half-vaats band** op **stoelband**, en vgl. de samenst. **bestvat**, **borsvat**, **dikvat**, **hoosvat**, **stofvat**.

vatel, znw. onz.; alleen in de samenst. **handsvatel**, zie aldaar.

vaten, zw. ww., trans. *Vatten*. Thans verouderd, doch vgl. de afleidingen **vaat** en **handsvatel**. – Eertijds ook in de samenst. **aanvaten** en **vervaten**. || Ik wil met ’t oudejaer de oude mensch

verlaten, en met 'et nieuwe weer de nieuwe mensch aenvaten, SCHAAP, *Bloemt.* 139. Alles wat inden voor-geroerden Accoorde vervatet ende begrepen is, *Priv. v. Westz.* 507 (a° 1656). In het selfde vervaet hy (*Tacitus*) al 'et geen ick voor dees tijt van de *Batavieren* meen te seggen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 9. Wat 'er noch meer van 't Eilandt (*t.w. het Schermer-eiland*) en zijne Dorpen te seggen valt, sal ik in een groot werk ... vervaten, *ald.* 505. – In de Middeleeuwen en bij 16de- en 17de-eeuwse schrijvers is de vorm vaten zeer gewoon; vgl. OUDEMANS 7, 222, en VAN HELTEN, *Vondel's Taal* § 37.

vathoutsblad, znw. onz. In de houthandel. *Een deel van 8 voet.* Zie **blad**. – Vathout is de algemene benaming voor hout van die lengte; halfvathout is 4 voet lang.

vazelen, zw. ww.; zie **fazelen**.

vee, znw. onz.; vgl. **Vieland**.

veeg, bnw. Zie de wdbb. – Ook gezegd van iemand die iets doet, dat men niet van hem verwacht. || Maar mens, ben-je veeg (*ben-je dwaas, hoe kom-je er toe*)? – Evenzo zegt men in dat geval op Urk: “ij (*of zie*) is vieg” *Taal- en Letterb.* 6, 45). Vgl bij TUINMAN, *Spreekw.* 1, 317: “Hy is veeg. Dit zegt men, wanneer ymand iets zeldzaams, en buiten zyn gewoonte bedrijft, of ontmoet, als ware dat een voorbode van zyn aanstaande dood”, alsmede bij BERKHEY, *Nat. Hist.* 4², 237: “Zoo zegt men bijzonder van een vrek, als hij in zijn ouderdom mild wordt: *hij is veeg*”. Reeds in een der kluchten van CORN. EVERAERT (a° 1526), bij V. VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.*² 1, 100, zegt een knecht, die van zijn bazin zijn dagloon heeft ontvangen zonder dat hij er voor behoeft te werken, ten hoogste verwonderd: “Niet te werckene ende ghelt in den poot! Me vrouwe is veeghe of haer jaecht de doot.” Nog dichter bij de oorspronkelijke opvatting van het woord staat de volgende plaats uit WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 290: “Maar”, zei ik zo, “je bent immers, hoop ik, niet veeg, dat je opblijft om mij iet te zeggen dat ik morgen even goed zou geweten hebben? dit is nog nooit gebeurd”.

Veegering, znw. Als naam van land in de ban van Jisp, bij het Klein Kokslootje. Thans onbekend. || Een stuck lants leggende inde {p.482}

veegeringe inden banne deses dorps, *Hs. T.* 246, f° 79 r° (a° 1649), prov. archief. – Het woord zal wel samenhangen met de benaming van andere stukken land in de buurt; zie **Meersvering**, **Velingsakker** en **Veluw**.

veegtebalie (met hoofdtoon op *bá*), znw. vr. *Een grote, potige vrouw, een driedekker van een wijf.* || Zo'n veegtebalie. – Is het woord ontstaan uit: veeg de balie? – In Vlaand. is evenzo een sleept-de-falie, *een falievrouwster, een trouweloze vrouw* (DE BO² 894).

veel, alg telw. en bijw. Daarnaast **veul**. Zie de wdbb. || Hij heb veul geld. – Evenals in sommige andere dialecten zegt men voor veel te veel, veel te groot enz. meestal veels te veel, veels te groot enz. || Dat huis is veels te groot. 't Is veuls te duur. – Deze vorm komt ook in de schrijftaal voor; vgl. WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 3, 309 e.e. (veels te veel), M. SCHAGEN, *Godgel. Vermakelijkheden* 3, 336 (veel te dier), enz.

veembaas, znw. m. *De tussenpersoon die sjouwerlieden huurt voor het laden en lossen van schepen enz. en het toezicht op hen houdt, factor.* Evenzo te Amsterdam. Vgl. **veem** (**Blauwhoedenveem**, **Withoedenveem** enz.) als naam van vennootschappen die bootwerkers of waagdragers in dienst hebben of nemen.

veen, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook in de naam van vele stukken land die uit veengrond bestaan. || De eerste Veen, de tweede Veen (weiland te Assendelft). Die moye veentjes (onder Westzaanden). *Polderl. Westz.* II (a° 1629). Zie verder **bobbel**, **Dijkveen**, **Dobbenveen**, **etveen**, **Hogelveen**, **Kassenveen**, **Kolkeveen**, **Kolleveen**, **Kruisveen**, **Laaikveen**, **Madveen**, **rietveen**, **Sipperveen**, **Splitveen**, **Twisveen**, **Varkensveen** en **Zakveen**. – Vgl. ook **zoeteveentje**.

veenderg, znw. vr. zie **derg**.

veenkamp, znw. m. *Een stuk veenland. Zie **kamp**.* || Noch een veencamp int zelve weer over den Delft, groot omtrent twee honderd roeden (*onder Assendelft*), *Hs. U. 20, f° 209 v°* (a° 1584), prov. archief.

veenzon, znw. vr. In de uitdr. *de veenzon schijnt*, gezegd als een turfvuur helder brandt. – Evenzo vindt men bij BERKHEY, *Nat. Hist. 2, 589* vermeld: “de Veenzon brandt”, “de stralen der Veenzon”, “de tintelende Veensteren” (*vonken*), “Veenwolken” (*rook*).

veer (I), znw. vr.; zie een zegsw. op **blazen** en vgl. **uileverig**.

veer (II), znw. vr. *Buigzame, dunne houten lat of platte metalen strook, dienende om iets vast te klemmen enz.* Zie de wdbb. || De veren van de koornharp in een pelmolen. – Als houtverbinding, b.v. in planken vloeren. *Een klein blokje hout, dat gelegd wordt in een daartoe dwars over de stuiknaad der vloerdelen gemaakte gleuf, om het verschuiven der planken te voorkomen.* Ook elders bekend. – Vgl. ook **windveer**.

veer (III), znw. onz. *Overzet.* Zie de wdbb. Vgl. **Wormerveer**, alsmede de geslachtsnaam Van 't Veer te Assendelft, afkomstig van het veer van Buitenhuisen op Spaarndam. – Vgl. **Moltjesveer**.

veer (IV), bijw.; zie **ver I**.

Veerakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie in het Noordend (o.a. *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 56). Wel een akker, liggende bij het veer (*overzet*).

veerder, bijw.; zie **verder**.

veers, znw. vr.; zie **vaars**.

veerschat, znw. m. *Veergeld.* Verouderd. || Dat den veerman ... van een persoon off passagier in bequaam en schoon weder niet meer tot veerschat zal mogen nemen als een halve stuiver, *Hs.* (a° 1638), archief van de polder Wormer. – Eertijds ook elders in Holl. gebruikelijk; reeds in de middeleeuwen (b.v. *Rek. d. Graf. v. Holl. 2, 557*). Bij KIL. vindt men vaerschat. **veersloot**, znw. vr.; zie **vaarsloot**.

veert, znw. vr.; zie **vaart**.

veerzager, znw. m. *Een houtzaagmolen die voornamelijk veren zaagt.* Synon. **lattezager**. || Een deelsager (*wordt gesteld op*) 1½ prick, een veersaegermolen (*op*) 1 prick, *Hs. verponding* (a° 1696), archief v. Wormerveer.

Veerzenven, Veerzenweid, znw.; zie **vaars**.

veeschosser, znw. vr. *Veekoper.* Hetz. als **schosser**; zie aldaar.

veinster, znw. onz.; zie **venster**.

vel, znw. onz.; vgl. **schoorsvel**, **slakkevel**.

veld, znw. onz. *Stuk land*; zie de wdbb. en vgl. **Galgeveld**, **Imke-veld**, **Langeveld**, **Ruitveld** en **Smeekveld**. – Inzonderheid als collectieve benaming van de landen binnendijks. Men spreekt derhalve van het veld, in tegenstelling met de dijken langs Zaan en IJ en de daarlangs gebouwde dorpen en molens. || Een van onze molens staat an de Zaan, maar de andere staan in 'et veld. Een molen achter de huizen doet minder as 'en molen in 'et veld (*omdat de laatste beter wind heeft*). Twee kampen (*stukken land*) int velt, daer nu ter tijt die naeste lendens of zijn Griet Ouwejans ... ende IJsbrant Cornelisz. (*te W.-Zaandam*), *Hs T. 118, f° 77 v°* (a° 1564), prov. archief. – Vandaar ook in toepassing op de zich tussen de landen bevindende sloten. || Ik gaan in 'et veld rijje (*t.w. schaatsrijden*). 'Et veld is eerder betrouwd as de Zaan (*het ijs is er spoediger sterk*). – Het veld onder West-Zaandam heet het Westzijderveld, dat onder Oost-Zaandam het Oostzijderveld. || De oliemolen de Woudaap staat in 'et Oostzijderveld. – Zie verder **Kalverveld** en **Oosterveld**, alsmede **binnenveld**. – Zegsw. Hij is uit 'et veld (*of: dat is er eentje uit 'et veld*), *het is een vondeling*.

veldblom, znw. vr. Meestal in verkl. *Madelief*, Lat. *Bellis perennis*. || 'Et gras staat vol boterbloemen en veldbloempies.

veldrichel, znw. vr. In molens. *Een der horizon-*
{p.483}

tale balken waardoor de achtkantstijlen met elkaar verbonden worden en die dus aangebracht worden in de acht door de stijlen en tafelmenten gevormde “velden” van de molen. Elders heten deze balken regels; zie *Groot Volk. Moolenb.* I pl. 10 en KROOK, *Molenb.* 91.

Velingsakker, znw. m. Naam van een stuk land onder Jisp. Vgl. **Veluw**, **Meersvering**, **VEGERING**, alsmede **venning**. – De benaming, waarvan de eigenlijke betekenis (blijkens de verschillende vervormingen van het woord) sedert lang vergeten is, hangt ongetwijfeld samen met Fri. felling, eertijds faling, falige, als benaming van aan de gemeenschap toebehorend *bouwland* in Oost- en West-Dongeradeel en Ferwerderadeel (HALBERTSMA 979). Vgl. Ofri. falgia, *omploegen*, Gron., Drents, Oost-Fri., Ndd. valgen, falgen, *het land ploegen en eggen*, en *braken*, Eng. *to fallow*, Hgd. felgen, enz.; bij KIL. “velghen, vetus *versare*”. Evenzo heet in Gron. *braakliggend land* valg of valge, terwijl het woord ook als eigennaam in gebruik is, b.v. in de Ooster- en Westervalg onder Warfum (MOLEMA 439 a). Vgl. ook: een juk “op inaldinger fallich by meyama swynenbrugge” (in Hunsingoo, a° 1460), *Cartularium v. Selwerd*, aangeh. in *Navorscher* 41, 338.

velling, znw. vr. Meerv. vellings. – 1) *Velg van een wiel*. – Bij molenwielen. *De uit verschillende stukken bestaande, op het wiel gelegde ring, die dient om dit te versterken en waar de kammen doorheen gestoken zijn.* Sommige wielen hebben twee vellings; vgl. **voorvelling** en **achtervelling**. Zie de afb. in *Groot. Volk. Moolenb.* II, pl. 2. – Evenzo elders in N.-Holl. || Geëxamineert hebbende de keure ... van 't rijden met de Molenaers Wagens door de Stadt, waer by ... werdt gelast met dubbelde Vellingen te rijden, sonder nochtans eenige breette te exprimeeren ... hebben (wy) aengaende de breette van de Vellingen geordonneert ... de Molenaers met dubbelde Vellinghen te rijden, ten minsten van acht duymen breed, ende verboden by slijtagie met Yserwerck de selve Vellingen te moghen voorsien, *Handv. v. Ench.* 394 (a° 1658). – Ook in Gron. is de vorm velling gebruikelijk (MOLEMA 442).

2) Bij timmerlieden. *De vlakke afschuining langs een balk of plank, verkregen door het afschaven van de scherpe kant.* || Aan beide afloopen *van de brug*) aan ider zy een leuning, zwaar 5 à 6 dm., op zijn kant met een platte velling van boven geschaapt en lang na vereisch, *Hs. bestek* (Zaandijk, a° 1807), Zaanl. Oudhk. – Vgl. **afvellen** en **vellingen**.

vellingen, zw. ww., trans. *Van een velling voorzien, “afvellen”*. Zie **velling 2**. || Noem-je die balk klaar? je hebbe 'em niet iens 'evellingd.

velschrapper, znw. m. Schertsende benaming voor een *koude, scherpe wind, die het vel ruw maakt*.

Veluw, znw. vr. Ook wel geschreven **Veluwe**. Naam van een stuk land in de ban van Jisp, benoorden Knollendam. Vgl. **Velingsakker**. || Een stuk weiland genaamd de Veluwe, gelegen langs de Veluwesloot en de Kleine Koksloot, *Verkopingsbiljet* (a° 1884). Dye Veellu, *Hs.* (a° 1585), Zaanl. Oudhk. – Ook in Friesl. vindt men stukken land met deze naam. || Berber Gerbrems weduwe op die Felwe, *Reg. v. Aanbreng* 2, 427 (Wymbritseradeel, a° 1511). Vgl. die Baetwe op **baat II**, alsmede de Veluwe in Gelderland.

Veluwsloot, znw. vr. Ook geschreven **Veluwesloot**. Een sloot onder Jisp. Zie **Veluw**. || Een stuk land, gelegen in de Jisper ban op de Velusloot, *Hs.* (Wormer, a° 1769), prov. archief.

vemen, zw. ww., intr. *Zich verenigen, een bond sluiten*. Thans verouderd of althans weinig gebruikelijk. Vgl. het vorige artikel. || Zullen geen aannemers met elkander mogen complotteeren of veemen om in een gemeen contract het werk aan te nemen, *Hs. aanbesteding* (a° 1803), archief v. Assendelft.

ven, znw. vr. In verkl. ventje. *Weide, stuk land dat bestemd is om beweid te worden*. Vandaar als naam van vele stukken weiland. || De Ven of Schermersland (*te Wormerveer*). De nieuwe Ven (*onder Oostzaan*). De Groote Ven (*te Oost-Zaandam*). Oom Japen ventje (*op de Koog*), *Hs.* (a° 1735). Petemoeytges ven (*te Assendelft, in het Vroonweer*), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

Vgl verder blokeventje (op *blok*), *bobbel*, *Boffersven*, *Bulven*, *Dijkven*, *Gouwven*, *Hammenven*, *Hoefven*, *hooiven*, *Hornven*, *huisven*, *Kamerven*, *Kanesven*, *Kassenven*, *Katsven*, *Keisenven*, *Kerksven*, *Keukelven*, *Kibbeven*, *Kiefteven*, *Kijfven*, *Kloosterven*, *Knopsven*, *Koeven*, *Koogven*, *Kruisven*, *Krullenven*, *Kweekven*, *Larpenven*, *Leiven*, *Lemme-ven*, *Lille-ven*, *Lutke-ven*, *Maadven*, *Marlingsven*, *Meiven*, *Mintjes-ven*, *Misven*, *Molenvven*, *Mouwvenven*, *Muizeven*, *Nesven*, *Neuvelige ven*, *Osseven*, *Overzeesven*, *papeland*, *Peetjesven*, *Plettenven*, *Poelven*, *Ramersven*, *Rijsenven*, *Roestenven*, *Roetesven*, *Schaarsven*, *schans*, *Scharnenven*, *Schaversven*, *Scheppenven*, *Schoteven*, *Slommerven*, *Spa-ven*, *Speelven*, *Stoepsven*, *Trintven*, *Tuitven*, *Veerzenven*, *Vlietsven*, *Vogelven*, *voorven*, *Vrouwven*, *zaadven*, *Zijdven*, *Zinkven*. – Evenzo in geheel N.-Holl., Friesl. (*fenne*, *finne*), Gron., Oost-Friesl. enz. (vgl. BOUMAN, MOLEMA, KOOLMAN). In Vlaand. is een venne een *lage, vochtige weide* (DE BO; zie ook KIL.). In andere Germ. talen beduidt het woord *moeras* (b.v. Ags. *fen*, Ohd. *fenna*). Zie verder FRANCK op veen. – Vgl. ook de afl. en samenst. **vennen**, **venland** en **Venmad**. – In Zaandam is Ventje een straatnaam.

vendeloos (uitspr. *vendəloos*, met hoofdtoon op *ven*), znw. *Zekere soort van koek, gebakken van honing en roggemeel*. De vendelozen hebben een langwerpige vorm en zijn plat, doch hebben langs de lengtezijden een opstaande rand. Ze zijn verkrijgbaar op het ijs en op de kermis. Te Krommenie werden

{p.484}

vroeger op de tiende dag na een bevalling aan de deur vendelozen uitgedeeld. – Evenzo elders in N.-Holl. || Theerantjes, vendeloos en koekjens met saffraan, BARTELINK, *Beemster-kermis* 26. Volgens *Taal- en Letterb.* 2, 65 is vendeloos ook op Marken bekend.

vengster, znw. onz. zie **venster**.

venland, znw. onz. *Land dat beweide wordt, maar niet gehooide*; in tegenstelling met *hooiland*, *maadland*. Zie **ven**. || Ik heb me beesten uit 'et venland in de etgroen 'ebrocht. Een stuck venlant ... gelegen in de Groeneboersweer (*onder O.-Zaandam*), *Koopbrief* (a° 1684). Nogh de helft in een venland ... genoemd de halve Gousven (*onder W.-Zaandam*), *Hs. T.* 80, f° 352 v° (a° 1718), prov. archief. – Evenzo in geheel N.-Holl. (BOUMAN 111) en ook elders.

Venmad, znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft (in Willem Mathijssen-weer). Thans onbekend. Zie **ven** en vgl. **mad** 2. || Cornelis Jan Trijnnen, *tvenmad*, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

vennen, zw. ww., trans. Van de landerijen. *Beweiden, als weiland gebruiken*. Zie **ven**. || Een stuk land verhuren onder conditie van om het andere jaar te hooien en te vennen. De halve Tammissen, groot 1886 roe (zal worden verhuurd) om te vennen; die hooyd (*die wil hooien*) (betaalt) 10 st. de 100 roe meer, *Hs. verhuring v. landerijen* (a° 1781), archief v. Assendelft. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 111) en ook daarbuiten (zie b.v. KOOLMAN op fennen).

venning, znw. vr. Eertijds als benaming van land. Misschien hangt het woord samen met ven. Vgl. echter ook **Velingsakker**. || Dat entgen venningts, *Polderl. Assend.* I f° 311 r° (a° 1600). – Ook in de samenst. Smaalvenning. || Anderhalff madt landts, genaemt dwter (*d.i. d'uter, de uiter-*) *smael venning* (*onder Westzaanden*), *Hs. T.* 118, f° 82 r° (a° 1571), prov. archief. Een stücke lants ... genaemt *smaelvenninge*, ende leyt up die Watering (*idem*), *Hs. T.* 49, f° 138 v° (a° 1592), aldaar. – Vgl. op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10 een buurt onder Haringhuizen, die “De Vennick” heet. Evenzo vermeldt een *Hs.* van 1412 in het Rijksarchief een stuk land, toebehorende aan de abdij van Egmond, genaamd “die Venicke”.

Venses, znw. (meerv.?). Naam van een eilandje in het IJ, bij W.-Zaandam; reeds in de 17de eeuw door de aanslag van de Hollesloot weggespoeld (zie SOETEBOOM, *S. Arc.* 186 vlg.). || 't Eylant vanden Hoorn, de Waert en de Venses, *a.w.* 180.

venster, znw. onz. Soms uitgesproken vengster (b.v. te Assendelft). Daarnaast **veinster** (*uitspr. vainstər en fainstər*). Beide vormen worden alleen nog van oude mensen gehoord,

maar waren vroeger algemeen. || 1 Couzijn, Raam, Vengster en boven-Luiken, *Verkopings-Catal.* (Oost-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk. 1 Drietrap, 1 Bord, 1 Vengster en eenige Stokken, *idem* (Westzaan, a° 1787), aldaar. – De vorm veinster is bij 16de en 17de-eeuwse Holl. schrijvers gewoon en komt reeds in het Mnl. voor. – Vgl. *blindveinster*.

***venten**, vgl. *kieleventen*.

ventje, znw. onz.; zie *ven*.

ver (I), bnw. en bijw. Zie de wdbb. Daarnaast **veer**. || 't Is niet veer hier vandaan. Je hoeve 'et zoo veer niet los te maken. Eer het zoo veer is, *Sch. t. W.* 275. Maar de regier-sucht bracht het ook soo veer, dat se macht wilden hebben over *enz.*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 365. – Zegsw. 't Is een mantje van veerne (*d.i.* een mannetje van verre(ne); vgl. het voorwerk), gezegd van iemand die zich dapper toont zolang het gevaar nog verre is. – Eertijds was ook de vorm var in gebruik (vgl. b.v. SOETEBOOM, *S. Arc.* (ed. 1702), 50: te varre), die thans misschien alleen nog gehoord wordt in het sterrelied: "Hier komme wij herren met uize starre, Uit vreemde landen: 'et was er zoo varre". Ook in het Stad-Fri. is feer nog in gebruik (*Taalgids* 9, 300). Bij de 17de-eeuwse Holl. schrijvers was veer zeer gewoon; zie b.v. NAUTA, *Taalk. Aant. op Bredero*, § 3 a. – Vgl. *verder*.

ver (II), znw. Alleen in uit de middeleeuwen dagtekenende namen van stukken land, die genaamd zijn naar voormalige bezitsters. Ver is het in het Mnl. als titel gebruikelijke woord voor *vrouwe*. || *Ver Baarte* (*Beerte*): In ver Baerten venne (*onder Assendelft*), *Hs. v. Egmond*, f° 11 r° (13de e.) en f° 64 r° (a° 1374). Een stücke lants genaemt voor Beerten meede (*onder Assendelft*), *Hs. U.* 19 f° 6 v° (a° 1579), prov. archief. Genaemt Verbaersmaedt, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Vgl. ook aldaar: Vrou Beerten weer, *Polderl. Assend.* I (a° 1599). – *Ver Lise*: Die Verliescamp in Claes Maerts-weer (*te Assendelft*), *Polderl. Assend.* I f° 328 r° (a° 1600). Verliesen camp aen den dijk, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – *Ver Alle* (*Ale?*): Een oude vernallen (*d.i.* veren Allen) worff, leggende inde Kerckbuyert binnen den ban van Assendelft, *Hs. U.* 19, f° 33 v° (a° 1579), prov. archief. – *Ver Swanelt* (*Swanhilde*): Ver Swaendelen weer (*in de ban van Westzaanden*), *Priv. v. Westz.* 40 (a° 1399). En *Ver Zwaneke* (*Zwaantje*), *Oorl. v. Albr.* 313 (a° 1399).

veraren, zw.ww., intr. *Veranderen*. Zie *aâr*. || As 'et weer niet veraârt, den (*dan*) rijje we overmorrege skêse (*schaatsen*).

verarmen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook van de lucht gezegd als die, na eerst helder geweest te zijn, begint te betrekken. || Jonges! wat begint de lucht te verarmen! zouwe we regen krijgen?

verazen, zw.ww.; zie *verezen*.

Verbaartsmaad, znw. vr.; zie *ver II*.

{p.485}

verbaasd, bijw. *Verbazend, bijzonder, zeer*. || Hij liep verbaasd hard. Je moete niet zo verbaasd knijpen; dat ken ik niet uithouwe. – Vgl. voor het ontstaan van dit gebruik uit de eigenlijke bet. van het woord (t.w. *verschrikt, in verwarring gebracht*): Hier komt ons wel te pas een Bode aengeloopen, Die zal my recht bescheyt verhalen ... Wat drijft u dus verbaest en maeckt u ras te voet, SOETEBOOM, *Bat. Eneas*, C3 v°. Wat 's dit te seggen, dat soo ty als (*zodra als*) ick hier quam, u Volck gheheel verbaest, t'onpas de vlucht aennam, *ald.*, C4 r°. – In dezelfde zin vindt men verbaasd ook bij WOLFF en DEKEN, b.v. *Corn. Wildschut* I, 19: Het is zo verbaasd lang geleden dat ik geen een regel aan u schreef.

verbandhuis, znw. onz. Het Verbandhuis is de naam van een erf in het Oosteind van Jisp, waarop vroeger het verbandhuis of hospitaal voor de door de beroemde ledezetters Ploegh behandelde zieken heeft gestaan. Zie HONIG, *Studiën* 1, 18, en vgl. de *ald.* 1, 52 aangehaalde sterfte-opgaven van "Pieter Jonck, in 't verbinthuys" (a° 1670) en "Trynke, uyt het verbandhuys" (a° 1690).

verbarrelen, zw. ww., trans. *Verbrassen, verzuipen, aan drank uitgeven*. Zie **barrel**. Synon. **verpampelen, verpanteren**. || Hij het al zen goed verbarreld.

verbeelding, znw. vr. Zie de wdbb. – In de bet. *inbeelding, verwaandheid, ook in het meerv.* || Je moete niet zukke verbeeldings *hebben* (*Zoveel verbeelding van je-zelf*). – Verbeelding van iets hebben ook *er zin in hebben*. || Hej-je der nou zo'n verbeelding van? kind, 'et zel je zo teugevallen. – Geen verbeelding van iets hebben, *er geen gevoel voor hebben*. || Daar lijk ik gien verbeelding van te hewwe.

verbeurten, zw. ww., trans. Alleen in: elkander verbeurten, elkaar beurtelings vervangen, iets om beurten doen. || Ik wil wel voorlezen, maar dan moeten we mekaar verbeurten. – Zo ook elders. (*Taalgids* 2, 123.)

verblikken, zw. ww., intr. Van personen. *Er slechter uit gaan zien*. || Hè, wat is-i verblikt (*wat ziet hij er slecht uit, wat is hij veranderd*, na een ziekte b.v.). – Bij VAN DALE vindt men het woord in de eigenlijke zin van *verbleken*.

verbreeuwen, zw. ww., intr. Van personen. *Zijn gelaat vertrekken, van kleur veranderen* (de Wormer). || Hij verbreeuwt er niet van (*b.v. als men hem kras aanspreekt enz.*). – Evenzo in W.-Friesl. – Vgl. bij KIL. “Ver-breuwt, consternatus, percussus animo, perturbatus animo” en Mnl. verbrauwen, verroeren.

verbuisd, bnw. *Ontdaan*. || Wat zien-je der verbuisd uit. – Ook elders in N.-Holl. bekend, volgens *Navorscher* 7, 321 in de zin van *afgemat, half ziek van een pretje*. Bij oudere Holl. schrijvers vindt men het woord in de eigenlijke betekenis *dronken* (zie OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 419).

verdaasd, bnw. *Onbenullig*. Vgl. **daas**. || Wat kijk je verdaasd.

verdangen, tussenw.; zie **vloeken**.

verdelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Dat zal hem (zich) wel verdelen, die zaak zal wel weer terecht komen, het zal wel loslopen. || Het heb zich toch weer verdeeld.

verder, bnw. en bw. Daarnaast **veerder**. || Praat deer nou maar niet veerder over. Zo ook elders in N.-Holl.; ook bij de 17de-eeuwse schrijvers (zie b.v. BREDERO, *Werken* 3, 17). – Als bijw. ook **veeders**, naast **verders**, vooral in de uitdr. en zo veeders, en zo voorts. –

Evenzo spreekt men ook van veerderop. || We gane veerderop.

Somtijds in de vorm varder. Vgl. **ver I**. || Van Warder ken-je harder (hender) noch varder (zie **hen II**, *Compar.*).

Eertijds ook **vorder** en **voorder**. Het bijw. voorders wordt nog gehoord te Oostzaan (zie een voorb. in het voorwerk). || Metten vorderen gevolge van dien, *Priv. v. Westz.* 481 (a° 1646). Ik hadde my daar toe gestelt, en ook bereidt omme uwe vordere vertellingen aan te hooren, SOETEBOOM, *S. Arc.* 528. – Hier sully komen, ende niet voorder, *ald.* 202. Nu Lezer treed vorder, en spiegelt u zelve, SCHAAP, *Bloemt.* 357. Zo zorgd' ik vorder niet wat andren zouden eten, *ald.* 358. – En is voorders aan alle wijken in Kennemerlandt ... groote vervolginge, slachtinge en dooden geweest, SOETEBOOM, *a.w.* 533. – Evenzo bij andere oudere schrijvers, reeds in het Mnl. (OUDEMANS 7, 729 en 747).

verdeur (uitspr. *vərdeur*), bijw. Oorspronkelijk voordeur, voor door, voor langs (vgl. **verbij** naast voorbij). *Voorbij, langs* (Krommenie). || Ik ken der niet verdeur. Mag ik er effies verdeur?

verdoddelen, zw. ww., trans. Daarnaast **verdottelen**. *Verkreukelen, kreukelig maken*. Zie **doddelen**. || 't Was er bartvol (*zeer vol*): me jurk is helemaal verdoddeld. Wat heb-je je zakdoek verdotteld.

verdoen, onr. ww. trans. Zie de wdbb. – *Overdoen, herhalen, inzonderheid van een bezoek*. || Verdoen 'et eris (*kom gauw eens weer*). Je moet 'et maar ers verdoen.

Als znw. in de uitdr. iets tot zijn verdoen hebben, enz. *het te zijner beschikking hebben, er gebruik van kunnen maken*. || Ik heb geen paard tot me verdoen. Ik zel dat alvast maar tot me

verdoen nemen. – Evenzo bij HOOFT (zie *Uitlegk. Wdb.* 4, 199) en in het Mnl. (b.v. MAERLANT, *Oversee* 128: te uwen verdoene).

verdottelen, zw. ww.; zie **verdoddelen**.

verdriet, znw. onz.; vgl. **vrouweverdriet**.

veren, zw. ww.; zie **varen**.

verezen, wederk. zw. ww. *Te veel eten, zijn maag overladen*. // An zo'n bietje gort zel ik me ok niet verêzen! – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 321). Het woord luidt in {p.486}

Ned. vorm verazen en komt bij vroegere schrijvers dikwijls voor (zie b.v. *Tijdschr.* 2, 208 vlg.; HOOFT, *Ged.* 1, 74; J. DULLAERT, *Oratyn en Maskariljas* 62; OUDEMANS 7, 240). Evenzo Fri. him oerieze (HALBERTSMA 838), bij KIL. over-aesen, in dezelfde zin. Vgl. verdere verwanten op **aas**.

verf, znw. vr. Daarnaast **vorf**. Zie de wdbb. // Me handen zitten vol groene vorf. – Vgl. **stokverf** en **verven**.

verfbalie, znw. vr. Daarnaast **vorfbalie**. Bij ververs. *Verfpot met duigen*; gemaakt van doorgezaagde zwartseltonnetjes.

verfrooien, zw. ww. trans. *Verkwikken*. // Mit zuk warm weer is 'en glas bessenat mit water verfrooiend. Godt helpt den vroomen in haer druck, Sijn gheest sal haer verfroyen, *Saender Bloeme-stralen* 87. – Zie over het woord, dat eertijds in de schrijftaal in soortgelijke betekenissen zeer gewoon was (ook in de vorm verfraaien) *Tijdschr.* 4, 232. – Vgl.

verfrooiing.

verfrooiing, znw. vr. *Dat wat verkwikt*. Zie **verfrooien**. // Zo'n schoteltje gestoofde peertjes is net 'en verfrooiinkie (*een fris hapje*).

vergangen, bnw. *Verleden*. // Vergangen week heb ik er nag 'eweest. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 300; *O. Volkst.* 2, 176); ook: vergane week. De oude vorm van het verl. deelw. van vergaan is bij vroegere schrijvers natuurlijk zeer gewoon; vgl. b.v. VAN RIEBEEK, *Dagverhaal*: dezen vergangen nagt (1, 31), vergangen jaer (1, 265 enz.), vergangen saysoen (1, 267 enz.), vergangen Sondagh (1, 374), vergangen weecke (1, 376), enz.

vergaren, zw. ww.; zie een zegsw. op **beurs**.

vergaring, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *catechisatie, lering*. // Ik moet na de vergaring. – Vgl. ook: te kamer gaan op **kamer** 1.

vergerven, zw. ww., intr. *Ruien*, van vogels. Zie **gerven**. // As de kippen vergerven leggen ze niet. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 111).

vergetel, bnw. *Vergeetachtig*. // Je benne ook altijd zo vergetel. – Ook in het Mnl. en bij HOOFT en BREDERO voorkomende; zie *Uitlegk. Wdb. op Hooft* en OUDEMANS 7, 317.

vergloeid, tussenw.; zie **vloeken**.

vergooien, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *verwerpen, weggooien*; zowel in eigenl. als in oneigenl. zin. // Mit dat warrige hout ken-je toch niks beginnen: dat vergooien we maar. Rood dat hout, dat we vergoooid hewwe, wet op (*zoek het wat bij elkaar*). Rollen onder de kap (*van een molen*) worre teugeswoordig vergoooid (*men wil er niet meer van weten*); ze lête (*laten*) die nou altijd op klossen kruien. – Ook in een andere zin: De koffie vergooien, ze bederven door er te veel water op te gieten.

vergriezelen, wederk., zw. ww. Ook verkriezelen. *Zich ergeren, zich verbijten van ergernis*. Synon. **verkruimelen**. Het woord is een afleiding van griezel (kriezel), *kruimel*; vgl. **kriesje**. // Toe-i dat allegaar vertelde, zat ik me te vergriezelen; maar ik kon 'em niet waarskouwen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 39).

verhaaid, bnw. en bijw. *Verduiveld, vervloekt*. // Wel verhaaid! wat brand ik me deer. 't Is hier zo verhaaid donker: ik ken gien hand voor ogen zien. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Amsterdammers, ook in de vorm verhijt. // Wat ist oock een treffelijck dingh, so verhayt wijs

te wesen, BREDERO, *Moortje*, vs. 2318. Zie verder OUDEMANS 7, 327 en 338 en DE JAGER, *Archief* 4, 237. Vgl. ook bij KIL. “hijen, Holl. Sicamb. *vexare, molestare*”.

verhalen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: a) Intr. *Op zijn verhaal komen, bijkomen*. || Toe ik in de open lucht kwam, verhaalde ik weer ’en beetje. b) Trans. *Verroeren, trekkende van plaats doen veranderen*. || Ik ken me bien haast niet verhalen, zo stijf is ’et.

verhapscheren, zw. ww. Alleen in de uitdr. *te verhapscheren hebben, te maken, te verhandelen hebben*. Zie **hapscheer**. || Wat heb-jij hier te verhapscheren (wat kom-je hier zoeken)?

verhapsnappen, zw. ww., trans. *Opeten, snoepen, peuzelen*. Vgl. **hapsnap**. || Is er nog wat te verhapsnappen? ik heb erge trek in ’en koekie.

verhefbord, znw. onz. Bij de papiermakerij. *De schuin op de verhefstool geplaatste brede plank, waarop de verheffer de vellen papier legt*. Zie **verheffen** en **hefbord**.

verheffen, zw. ww., trans. Bij de papiermakerij. *Het voor de tweede maal geperste papier vel voor vel opnemen en op de verhefstool opstapelen*. Zie **heffen**. || Aan een kuyp is noodig ... een jongen ... die ’t papier verhefft, dat is droog zijnde of eerst geparst, *Hs.* (18de e.), verz. Honig. – Vgl. **verheffer**, **verhefbord** en **verhefstool**.

verheffer, znw. m. Bij de papiermakerij. *De werkman, die het papier verheft*. Zie **verheffen**.

verhefstool, znw. m. Bij de papiermakerij. *De tafel waarop het verhefbord wordt geplaatst*. Ook **heftafel** geheten. Zie **hefstool**.

verhekken, zw. ww., trans. Van vee. *Verweiden, in een andere weide brengen* (Jisp). || We gane de koeien verhekken.

verhelen, zw. ww.; zie aaneenverhelen op **aaneen**.

verhikken, zw. ww., trans. en intr. *Van zijn plaats brengen, bewegen*. Alleen in de uitdrukking: Daar is geen verhikken noch verwrikken an, en het verhikt noch verschrikt.

verhippen, zw. ww., intr. Als scheldwoord; meestal in de gebiedende wijs: verhip! loop rond, verre! || Verhip jij van mijn part! Verhip, malle jongen, je krijg niks. – Soms ook trans. *Iets verdraaien, er voor bedanken, het* {p.487}

opgeven. || Ik verhip ’et wel, hoor; dat lap ik ’em toch niet (*ik krijg het toch niet gedaan*).

vering (I), znw. m. *Bul, springstier*. Thans verouderd. || Niemandt sal vermogen met een veering te lopen langs den Regel van Westsaenen, *Hs. keur* (Westzaanden, begin 18de e.), archief v. Wormerveer. – Ook als naam van een pelmolen aan de Kogersluissloot (verbrand in 1883) en van een oliemolen in het Oostzijderveld (gesloopt in 1890). – Het woord was eertijds ook elders in N.-Holl. gewoon; ook in de vorm varing. || De Huyrlieden van eenige Dijcken ofte Weghen sullen niet vermogen daer op eenighe overjarige Veeringen los te laten lopen, maar geseelt (*aan een zeel gebonden*) moeten houden, datmen de Dijcken veylich mach ghebruycken, *Keuren v. d. Beemster*, art. 122. Niemandt en sal vermogen eenige Varingen op de Zijpse wegen ofte elders los te laten lopen, *Octr. v.d. Oude Zijpe, Titel 4, art. 13* (zie ook 12). Bailjuw en Schepenen van de Zijpe, in ervaringe komende, dat door het houden en lopen met oude Veeringen dikwils groote ongelucken komen te gebeuren, hebben ... Gekeurt ..., dat by geen Veering-looper met Veeringe boven de vijf jaren out sal mogen werden geloopt, of by de selve gehouden, *ald., Naschrift* (a° 1710). Men Vaar was een Meullenaar, en mijn Moer liep met de veering, BREDERO, *Spa. Brab. VS.* 73. Zie nog meerdere voorbeelden bij OUDEMANS 7, 216 en *Wdb. op Bredero* 412, en zie ook de samenst. **veringman**. Ook in het Ofri. vindt men fering. Vgl. voor verwante woorden FRANCK 1049 op vaars, alsmede **varning**.

***vering(II)**, znw.; vgl. **windvering**.

Veringland, znw. onz. Naam van een stuk land onder Oostzaanden. Thans onbekend. Zie **vering I**. || Noch ’t veeringhlandt, *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). – Vgl. verder **varning**.

veringman, znw. m. *Eigenaar van een springstier, boer die een bul houdt ten dienste van anderen*. Synon. **bulleman**. Thans verouderd. Zie **vering I**. || Gestorve Dirk de Boer, veringman, *Journ. Caeskoper*, 12 Jan. 1714. – Elders in N.-Holl. eertijds evenzo; ook als bijnaam. || Pieter Gerritsz. Veringman (in de Uitgeesterwouden), *Hs.* (a° 1665), archief v. Krommenie. – Ook wel **varinghouder**; vgl. Ned. stierhouder. || Ende en zal ook geen Varinghouder vermogen Jongens beneden de twaalf jaren met de Varingen te laten lopen, nog ook Vrouwen ofte meysjes, *Octr. v. d. Oude Zype, Titel 4, art. 15*.

verjaardag, znw. m.; zie een zegsw. op **gelukkig**.

verkeerd, bnw. Zie de wdbb, – Een verkeerd jaar (van koeien), *een onklare, zieke uier*. Synon. *een wrak jaar*. Zie **jaar II**.

verken, znw. onz.; zie **varken**.

verkeren, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: Verkeren na (naar) iemand, *verkering zoeken met een meisje, naar haar vrijen*. Naast verkeren met. || Me broer verkeert nê Trijn Remmerts.

verkeurdheid, znw. vr. *Verkiezing, voorkeur*. || Ze heb erg 'er verkeurdheid. Je moete niet zoveel verkeurdheid hebben.

verkleederspak, znw. onz. Evenzo verkleedersgoed, verkleedersjas, -broek enz. en bij verkorting verkleeders. *Pak (jas, broek enz.) dat tussen het zondagspak en het werkpak in staat, en waarmee men 's avonds als het werk afgelopen is ergens heen gaat*. || Ik zel me verkleederspak maar andoen. “Trek-jij je beste pak an?” “Nee, me verkleeders.”

verklikker, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als naam voor een ster vlak bij de maan, die, naar het volksgeloof, regen voorspelt. || We krijgen regen; kijk maar: er staat 'en verklikker bij de maan.

verkloeken, zw. ww., trans. *Verschalken*. || Ik heb 'em verkloekt. Je zel me niet verkloeken. – Ook elders bekend (vgl. VAN DALE, die het woord waarschijnlijk uit oudere wdbb. heeft overgenomen).

verknoeien, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook *verkreukelen*. Zie **knoeien**, 3. || Stoute meid! heb-je nou je schone jurk helegaar verknoid? Wat is dat boezel verknoid!

verknoeteren, zw. ww., trans. *Verknoeien, verdraaien door gebrekkig spreken*. Zie **knoeteren**. || Dus heb jij je ziel bezondigd, om een psalm van David ... te verknoeteren, *Bloem v. Zaandijk* 28.

verknoffeld, bnw. *Verknuffeld, knuffelig, verkleumd van de koude*. Synon. **beknuffeld**, **dom**, **dommelijk**. Vgl. **knuffel**. || Met zukke verknoffelde handen ken-je niks doen. – Vgl. in een soortgelijke opvatting verknuffeld bij OUDAAN, aangehaald bij DE JAGER, *Freq.* 1, 292.

verknollen, zw. ww., trans. *Verknoeien, verbrodden*. || Geef 'et 'em maar niet: hij verknolt alles. – Zo ook elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 301). Bij oudere Holl. schrijvers is het woord gewoon, vooral in: het verknold hebben, *het hebben verbruid (verkorven)*. || Waer mee heb ick het nou weer verknolt, W. D. HOOFT, *Jan Saly* A2 (evenzo *Venus Minnegijfens* 10 v°). Zie verder *Taalgids*, t.a.p. Ook VAN DALE geeft het woord nog op, doch waarschijnlijk in navolging van oudere wdbb. Het is echter ook nog bekend in Utrecht. Oost-Fri. ferknullen, ferknüllen betekent *verknoeien*, maar ook: *voorliegen, iemand iets wijsmaken* (KOOLMAN 1, 451); deze laatste bet. heeft verknollen ook in Gron. (MOLEMA 446).

verkopen, onr. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook van geld, in de zin van *uitgeven om er iets voor te kopen; versnoepen*. || Hij heb al zen centen verkocht. – Evenzo in Gron. (MOLEMA 447 a).

{p.488}

verkouwenis, znw. vr. *Verkoudheid*. || Me verkouwenis is nog niet over. – Evenzo elders in N.-Holl.; ook op Marken (*Taalgids* 4, 203). || Myn Freryk is ziek van verkouwnis en zo knorrig als een oud stekelvarken, WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 4, 238. – Desgelijks in Gron. verkollens, voor *verkoldnis (MOLEMA 446 b).

verkraaien, zw. ww., trans. *Verklappen, uitbrengen*. // Je moete 'et niet verkraaien. Die gemiene Klaas heb me zeker verkraaid (*verraden dat ik het heb gedaan*).

verkrappen, zw. ww., trans. *Krapper maken, vernauwen*. Zie **krap II**. // As 'en drijfriem slippen gaat, moet-i verkrappt worre (*er wordt dan een stukje leer uitgesneden om de riem korter te maken*). De stienen (*molenstenen*) benne verkrappt: ze zelle nou wel wat gauwer lopen (*als men het aantal kammen in het steenwiel heeft vergroot, om de stenen sneller te doen wentelen; evenzo zegt de molenmaker: de iene molen gaat veul krapper as de aäre, en ken daarom gauwer zen volle werk trekken*).

verkriezen, wederk., zw. ww.; zie **vergriezen**.

verkrummen, wederk., zw. ww. *Zich verknijpen van ergernis*. Synon. **vergriezen**. // De knecht was mooi blait (*blijde*), toe ie ze zag komme, want ie zat em al te verkroimele, dat ze zoo lang weg bleve, *Sch. t. W.* 279.

verleesbank, znw. vr. Bij de papiermakerij. *De bank langs de verleestafel waarop de verlezers zitten*. Zie **verlezen** 1, en vgl. de bij **verleestafel** aangehaalde werken.

verleesster, znw. vr. Bij de papiermakerij. *Vrouw of meisje wier werk het is het papier te verlesen*. Zie **verlezen** 1.

verleestafel, znw. vr. Bij de papiermakerij. *De tafel waarop het papier verlesen wordt*. Zie **verlezen** 1, en vgl. *Groot Volk. Moolenb. I, pl. 16* en *Groot Alg. Moolenb. I, pl. 1*.

verleg, znw. onz. Alleen in: een goed verleg, een goed beletsel, een geschikt voorgeven om zich te verontschuldigen (*Krommenie*). // Ik had er eigenlijk ook heen 'emoeten, maar ik heb 'en goed verleg dat me vrouw jarig is. – In de zin van *beletsel*, *verlet* vindt men het woord ook bij oudere Holl. schrijvers; zie OUDEMANS 7, 382.

verlegen, bnw. Zie de wdbb. Verlegen werk, *iets waarmee men verlegen is, waarvan niets terecht komt*. // 't Wordt verlegen werk (*het loopt mis, het gaat verkeerd; b.v. van iemand die in zaken achteruitgaat, van een dijk die gevaar loopt door te breken, enz.*). As je 'et hum doen lête (*laat*), is 'et verlegen werk (*het gaat boven zijn krachten, hij kan het toch niet goed verrichten*). Evenzo een verlegen boel; zie een voorb. in het voorwerk. – Verlegen weer, *onstuimig weer, waardoor men in verlegenheid komt*. // Bij besloten water ofte verlegen weer, wanneer niet gevaren kan worden, *Hs.* (Wormer, a° 1771), prov. archief. Evenzo door VAN DALE als zeemansterm opgegeven en wel ontleend aan VAN LENNEP, *Zeemans-wdb.*, die de uitdr. verouderd noemt. – Vgl. verder een verlegen reis op **reis**.

verletten, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *Tijd kosten, ophouden*. // Dat verlet veel, as je zo'n grote spreij hake (*haakt*).

verlezen, st. ww., trans. Zie de wdbb. – 1) Bij de papiermakerij. Van de vellen papier, vóór het persen. *Nazien of er nopjes en andere oneffenheden in zijn en die verwijderen, letten op de gaten in het papier enz., en de vellen dan soort bij soort leggen, naar de uitkomsten van dat onderzoek*. Dit verlezen geschiedt meestal door meisjes van 12 tot 18 jaar. // Yeder perzoon heeft van yeder riem die zy koomen te verleezen twee stuyvers, ... en een perzoon kan op een dagh zo drie à vier riem verleezen, *Hs.* (18de e.), verz. Honig. – Vgl. **verlezer**, **verleesbank** en **verleestafel**.

2) Bij molenmakers. *Op de juiste maat afwerken*. // Als die wiels (*in de molen*) ... wel recht gehangen ende gestelt zijn (ende die kammen geschroodt) ..., alsdan salmen die kammen wel perfect op haren steeck verlesen (*een voor een naar het model afwerken*) tot welstant vant gaende werck, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

verlezer, znw. m. Ook wel papierverlezer. Bij de papiermakerij. *De persoon die de vellen papier verleezt*; meestal meisjes en daarom gewoonlijk verleessters genoemd. Zie **verlezen** 1. // Papier verleezers, ... vrouwsperzoonen zo van 12 tot 18 jaar, dewelcke arbeyden by de riem van vierhonderd en tagtigh vellen off blaaden, *Hs.* (18de e.), verz. Honig.

verlichtingschap, znw. vr. Hetz. als **lichtenschap**; zie aldaar.

Verlieskamp, znw. m.; zie **ver II**.

verliezen, st. ww.; zie **verloren**.

verloop, znw. onz. *Een bui wind, een plotselinge windvlaag*. Synon. **uitschieter**. || As de wind hoog-Zuiden is en de lucht tilt in 't N.-W., dan komt er gauw 'en verloop (*de wind loopt plotseling om naar N.-W.*). Hou je vast: daar komt 'en verloop wind an! Bij verlopen, *bij vlagen, van tijd tot tijd*. || Ik heb niet aldeur kiespijn, maar ik heb 'et zo bij verlopen. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*).

verlopen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – In molens enz. Verlopen smeer, *reuzel die al eens gebruikt is tot smering van de as, en die daardoor zwart geworden, met vuile strepen doorlopen is*.

verloren, bnw. Zie de wdbb. – Verloren brood, *brood dat overgeschoten en oudbakken geworden is, en dat daarom in melk geweekt en in boter (en eieren) opgebakken wordt; wentelteefjes*. || Ik heb nog 'en hele bol (*brood*) over: ik zel er maar verloren {p.489}

broodjes van bakken. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*). Te Hoorn noemt men evenzo *broodpap* verloren brood. – Zie verder: met verloren lippen op **lip** en verloren struif op **struif**.

verlos, znw. onz. Ook **verlos-an-de-paal** geheten. Zeker vangspel, waarbij de door de vangers “getakte” kinderen hand aan hand bij een paal (boom, enz.) gaan staan, terwijl de eerste van de rij de paal moet vasthouden. De nog niet gevangen kunnen de anderen bevrijden door een van de rij aan te raken onder het roepen van: verlos! – Het spel is ook elders in Holl. en in Friesl. bekend.

verlospaal, znw. m. *De paal die dienst doet bij het “verlos” spelen*.

vermaanhuis, znw. onz. Hetz. als **vermaning**; zie aldaar. Thans ongebruikelijk. || 't Vermaanhuis worf (*het erf waarop de vermaning staat, in het Noordend te Krommenie*), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 50.

vermaner, znw. m. *Leraar bij de Doopsgezinden*. Thans ongebruikelijk. – Zo ook elders in N.-Holl. en in Friesl.

vermaning, znw. vr. *Het kerkgebouw der Doopsgezinden*. || “Wat is dat voor 'en gebouw?” “Dat is de vermaning.” Een pakhuis genaamt d'Oude Vermaning in de Noort (te Oost-Zaandam), *Custb.* (a° 1741). – Evenzo elders in N.-Holl., Friesl. en Gron. – Vgl.

vermaanhuis en **vermaner**.

vermast, bnw. In de uitdr. er vermast uitzien, *er ontdaan, vermoeid uitzien*. Daarnaast ook wel **overmast**; zie nader aldaar.

vermeugen, zw. ww.; zie **vermogen**.

vermoegen, zw. ww.; zie **vermogen**.

vermogen, zw. ww., intr. Meestal in het verl. deelw. vermoogd. Daarnaast **vermoken**, **vermoegen**, en te Assendelft **vermeugen**. *Vergaan, verweren, verbroeien*, inzonderheid van linnen dat stil ligt, alsook van hout. || De katoen is vermoogd deur 'et bleekwater. Pas op dat 'et linnen in de kas niet vermoegen gaat. Zoek die zak deer vandaan: hij ligt er te vermeugen. 'Et hout langes de kant was helemaal vermooft. – Ook elders in N.-Holl. is vermoogd bekend (*Navorscher* 7, 321). Evenzo in Friesl. vermoogd (en vermogen) hout. In Gron. zegt men vermeukt, naar het schijnt ook alleen van hout (MOLEMA 447). – Vgl. Oost-Fri. mugge, *moede, krachteloos, slap* (KOOLMAN 2, 612 en 623), en Ned. meuk, meuken. – Zie ook **muggen**.

vermoken, zw. ww.; zie **vermogen**.

Vernallenwerf, znw. vr.; zie **ver II**.

verneemstok, znw. m. In de uitdr. met de verneemstok gaan (*of uitgaan*), *er op uitgaan om iets te vernemen, inlichtingen inwinnen, poolshoogte nemen*. || We zelle er es met de verneemstok gaan.

verniggelen, zw. ww., trans. *Bedotten, foppen*. || Ik laat me niet verniggelen. Je verniggele me ommers nit? Ze is er altijd op uit om je te verniggelen.

vernijpt, bijw. In de uitdr. *'t is vernijpte koud, nijpend, vinnig koud.* – Vgl. **nippen**.

veronnutten, zw. ww., intr. *Onnut, onbruikbaar worden; bederven.* || 'En paar schuiten met aardappels benne in'evoren in 'et kanaal: die aardappels benne helemaal veronnut.

verpampelen, zw. ww., trans. *Verslampampen, verzuipen.* Vgl. **pampelen** 1. Zie synon. op **verdarrelen**. || Hij heb alles verpampeld.

verpanteren, zw. ww., trans. In de Wormer voor *verbrassen*. Zie synon. op **verbarrelen**.

verpeuteren, zw. ww., trans. In de uitdr. *het verpeuteren, het verbruien.* || Hij heb 'et lilik verpeuterd. – Gewestelijk ook elders gewoon (VAN DALE; *Navorscher* 7, 321 en 9, 26).

verpikken, zw. ww., trans. Bij molenmakers. *De haak van een hijsblok verplaatsen, van het ene oog (in de molenstelling b.v.) naar het andere brengen, wanneer de leischijf gedraaid moet worden.* Dit geschiedt b.v. bij het inbrengen van een nieuwe roede, as of steen in de molen. || We moeten 'et blok verpikken. – Vgl. **pikken** en **uitpikken**.

verraad, znw. onz.; vgl. **Geuzenverraad**.

verrejager, znw. m. *Polstok.* || Ik zel maar 'en verrejager meenemen. – Hunne vry-buiters waren rechte waaghalsen, onversaagde mannen, die, neffens hunne verre-jagers, daar se alle Slooten mede oversprongen, in 't gemeen noch een lang Roer over hunne schouderen hadden, SOETEBOOM, *S. Arc.* 554. Zie verder OUDEMANS 7, 449.

verrel, (uitspr. *verral*), znw. onz. Daarnaast **vorrel**. *Vierendeel.* Zie de wdbb. || Een verrel boter (*een vaatje van 80 pond*). Haal ers 'en vorrel koek, 'en verreltje alderhand enz. ($\frac{1}{4}$ pond). – Soms noemt men ook de vier afdelingen of kwartieren van het jaar (*uier*) van een koe **vorrels**. Evenzo in de Beemster **vurrel** (BOUMAN 113). – In de Wormer spreekt men soms nog van een **vern**, als landmaat, zijnde 200 Rijnlandse roeden, d.i. $\frac{1}{4}$ Hondsbosse morgen of $\frac{1}{3}$ Waterlandse morgen. – Vgl. **verrelsband**, **verrelsvat**.

verrelsband, znw. m. Daarnaast **vorrelsband**. Bij de kuiperij. *Zeker soort van band om de vaten te binden, hoepels van omtrent 5 voet lengte.* – Vgl. **stoelband**.

verrelsvat, znw. onz. Daarnaast **vorrelsvat** en **vorrelsvaatje**. *Een klein vat, dat een verrel boter kan inhouden; kinnetje.* Zie **verrel**. || Wat was 'et toe 'en zwêre winter: 'et ijs was wel 'en vorrelsvaatje dik. Wat heb die vent 'en hoge hoed op: 't lijkt wel 'en vorrelsvat.

verreppen, wederk. zw. ww. *Verroeren.* Alleen in de uitdr.: *ik kan me verreppen noch verroeren, mij niet bewegen.* – Vroeger ook trans. || (*Als ik niet wil dat de slaap mij overmant,*) zo moet ik my wat vertreên, en staag verreppen myne leên, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1725) 159. – Bij oudere Holl.

{p.490}

schrijvers is het woord gewoon; vgl. OUDEMANS 7, 449 vlg.

vers, bnw. Daarnaast **vars**. Zie de wdbb. || Varse lijnkoeken (*die pas gemaakt zijn*). – Ook: *wat vers, iets nieuws, iets vreemds.* || 't Is altijd wat vers bij hullie (*zij hebben altijd wat anders dan een ander*). – De vorm **vars** is ook elders gebruikelijk (vgl. b.v. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 8). – Vgl. **pikvers** en **watervers**.

verschaaie, bnw. telw., *Verscheidene*. Vgl. voorwerk. || Verschaaie boompies benne dood'egaan.

verschelen, zw. ww., intr. *Verschillen.* || Dat verskeelt nagal wet (*wat*). – Ook elders gebruikelijk, en ook bij vroegere schrijvers; zie de wdbb.

verschieten, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. Ook in de volgende opvattingen, die meest ook elders bekend zijn. – 1) Trans. Van zaad enz. *Met een schop van plaats doen veranderen, verleggen*, om het broeien of duf worden te voorkomen. || Die kas met lijnzeed moet verskoten worre. “Wanneer er geen wind is, wat doet gij dan (*in een pelmolen*)?” “Goed klaarmaken, verschepen en verschieten”, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 860.

2) Trans. *Verspringen, losschieten, uitschieten.* || Die kap sal men maken van goede boomse kapravens ..., met syn behoerlijcke nock ende gordingen, dat die kap niet verschieten mach,

daer in te wercken twee eycken spanten ter bequamer plaetsen ... met twee hanebalcken, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

3) Trans. *Doen schrikken*. || Je moete me niet verskieten, hoor! Wel zo! is het nou zo aardig om een arm meisje, dat an d'r werk is, te verschieten, *Bloem v. Zaandijk* 28.

verschijnen, st. ww., intr. *Verkleuren*, door de inwerking van de zon of het licht. || Onze rooie gordijnen benne helegaar verschenen. Je moete 'et niet in de zon leggen lête, aârs verschijnt 'et. – Evenzo bij CATS (vlg. OUDEMANS 7, 470).

verschoppen (uitspr. *værskòppə*), zw. ww., trans. *Met de zaadschop verschieten*. || Betaelt aen Trijn Jans voor verschoppen en harpen van de rogge f 5, -, *Hs. rekenboek v. h. weeshuis* (Zaandijk, a° 1697), Zaanl. Oudhk.

verschrikken, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. en vgl. *piereverschrikkertje*. – Ook: 1) Intr. *Verspringen, plotseling van zijn plaats wijken*. || 'En houvast dient om de balken vast te leggen, dat ze niet verschrikken kennen. Gebraden vlees verschrikt (*springt poffend op*), as je er wat water op giete. – Vgl. *verhikken noch verschrikken op verhikken*.

2) Trans. *Doen verspringen*. || As je karstengen (*kastanjes*) braden wille, doen-je ze droog in de pan; alleen doen-je er later 'en bietje water op om ze te verschrikken.

verschroken, zw. ww., trans. *Verschrompelen, verschroeien*, door vuur. Ook elders bekend en bij de 17de-eeuwse Hollanders zeer gewoon; zie de wdbb. Vgl. *schroken*. || Die pannekoek is helemaal verschroekt. As je er niet genoeg water op doene (*op doet*) zelle de appeltjes natuurlijk verschroken.

versen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *Ingezouten vis of vlees vóór het gebruik in water leggen om het overvullige zout er uit te trekken*. || Zoutevis versen. 'Et pekelvlees is niet genoeg 'everst: 't is brijnzout!

verslaan, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. – Ook: 1) Trans. Bij de olieslagerij. *Nog eens slaan*; van (lijn)koeken die men weer vermalen wil om ze over te maken. || We mosten dat partijtje murwe koeken maar verslaan. 1600 verslagen lijnkoeken, *Verkopings-Catalogus* (Zaandijk, a° 1796), Zaanl. Oudhk.

2) Intr. *Bedaren, afnemen*. In het spreukje van de koorts: Die vervroegt, die vertoeft; die verlaat, die verslaat.

versmakken, zw. ww., trans. – 1) Van geld. *Verteren met om koek te dobbelen*. Zie *smakken*. || Ik heb al me centen versmakt. – Ook van de in de winkel overgeblevene sinterklaaskoek. *Verdobbelen*; zie op *smakavend*. – Zo ook elders in N.-Holl. (*Navorscher* 21,56).

2) Van kalveren. *Ontijdig afwerpen, dood ter wereld brengen*. || Onze bonte heb 'er kalf versmakt. – Ook elders in N.-Holl. (*Navorscher* 7, 321). Vgl. *de boel omgooien op omgooien*.

versnijding, znw. vr. In de bouwkunde. *Het bovenste, smallere deel der stenen voetingspilaren van een huis*. Is de aanlegpilaar (*het onderste deel*) b.v. 2 stenen dik, dan is de versnijding 1½ steen. Op de versnijding rust het peuluwshoutje en daarop steunen de doorslagen en vloerriechels.

verstand, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: **verstandhouding, geheime betrekking**; alleen in de uitdr. *verstand maken* voor het elkaar strak aankijken van twee kinderen bij het spel “de vinger wijst”. Twee ingewijden “maken verstand”, terwijl het overige gezelschap blijft doorpraten. Plotseling zegt een van beiden plechtig: “de vinger wijst!” waarop de andere moet opletten wie het laatst gesproken heeft. De eerste verlaat dan de kamer, waarna zijn medeplichtige wijst op degeen, die het laatst gesproken heeft. De ander kan dan, na teruggeroepen te zijn, natuurlijk zonder missen raden op wie gewezen is. – In de bet. van *verstandhouding* is het woord bij oudere schrijvers gewoon; vgl. ook OUDEMANS 7, 521. || Een Jan Symonsz., Schout tot Eemskerck, hebbende verstant met den voorn. Bailliuw (van Assendelft), *Handv. v. Assend.* 128 (a° 1568). Niettegenstaande de Regenten (van Haarlem)

groote naerstigheidt deden om hun (*t.w. het Kaas-en-Broodvolk*) buiten te houden, soo wierden se nochtans ingelaten, door eenige persoonen daar se heimelijk verstandt {p.491}

mede hadden, SOETEBOOM. *S. Arc.* 489.

verstellen, zw. ww.; zie een zegsw. op *pankoek*.

verstrijken, st. ww., trans. en intr. Zie de wdbb. – Ook: 1) Trans. Bij timmerlieden. Van de met hechtspijkers voorlopig bevestigde schotten in een in aanbouw zijnd huis. *Overspijkeren en in zijn verband zetten*. || De aannemer zal tevens voor zijn werk moeten instaan, totdat de tijd, hierboven bepaald, voor het verstrijken der schotten gebeurd is, *Bestek* (Wormerveer, a° 1861).

2) Intr. In oliemolens. Van lijnolie die troebel is, doordat er in geroerd is. *Verkomen, bezinken, weer helder worden*. || De olie moet verstrijken, eer ze of'eleverd worre ken.

vertier, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *beweging*. || Er is gien vertier in de lucht; 't blijft maar slecht weer. Ja, 'et blijft maar stil. As 'er geen vertier in de lucht komt, ken 'et nog lang zo an.

vertissen, zw. ww., trans. en intr. Daarnaast **vertisten**. *Verwarren*. Zie *tissen*. || Die wol is helegaar vertist. Ik raakte in de draden vertist en kon er temet (*haast*) niet uit loskomme. – Zegsw. (als een oud mens na een ernstige ziekte toch nog geneest:) Hij het stopgaren 'evreten: 'et leven is in 'em vertist. – Zie nog een zegsw. op *roof*. – Ook bij oudere Holl. schrijvers is het woord gewoon (zie b.v. SPIEGHEL, *Hertspiegel* (ed. VLAMING), 311; *Hoorns Speelwerck* 126).

verven, zw. ww., trans. Daarnaast **vorven**. Zie de wdbb. || Pas op, dat hek is pas 'evorfd. Noch aen Harmen de schilder van vorven f 10-2-8, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 8 r° (a° 1664). Zaanl. Oudhk. – Vgl. **verver** en **verf**.

verver, znw. m. Daarnaast **vorver**; *eertijds* ook **vurver**. *Huisschilder*; zie de wdbb. || De vorver heb 'en kwast leggen lêten. Jan Allertsz. alias Jan Verver (te Knollendam, a° 1582), *Hs. weeskamerboek*, archief v. Westzaan. Antie Jacobs d'vurwers, *Journ. Caeskoper*, 24 Juni 1681.

verweerd, bnw. In de uitdr. *ergens verweerd liggen, door slecht weer verhinderd worden zijn reis te vervolgen*; wel oorspronkelijk van schepen gezegd.

verwenning, znw. vr. *Ongewoonte, iets minder aangenaams waaraan men niet gewend is*. || 't Zel 'em 'en hele verwenning wezen, zo an al die weelde 'ewend en 'em nou zo te moeten behelpen.

verwijt, znw. onz.; zie een zegsw. op *kibbeling*.

verwinnen, st. ww., trans. Bij de stijfelmakerij. Van de pas gemaakte, nog natte stijfsl. *Drogen, schraapklaar maken*. Het tweede drogen heet *afstoken*. || De stijfsl wordt verwonnen in de droogkamer; vroeger gebeurde dat in de zon. – Daar men in het verl. deelw. steeds zet *verwonnen*, en niet *verwind*, is het twijfelachtig of men *verwinnen* op mag vatten als een bijvorm van *verwinden* (vgl. voorwerk), *aan de wind blootstellen, in wind en zon drogen*; dan zouden de sterke vormen, nadat men het woord niet meer begreep, overgenomen moeten zijn van het gelijkkluidende ww. *winnen*. Aan *winden*, Zaans *winnen* (won, gewonnen) valt hier wel niet te denken.

verwrekken, zw. ww., trans. *Verwekken, opwekken, aansporen*. Zie *wrekken*. Thans verouderd. || Omme daerinne ... te voorsien ende die Luyden te trecken ende verwrecken totten Armen soo ist ... dat van nu voort an ... gekoosen ... sullen worden twee goede notabele mannen ... ende sullen wesen Weesmeesters ende Heiliggeestmeesters, *Handv. v. Assend. verv.* 394 (a° 1539). – Vgl ook OUDEMANS 7, 608.

verzinken, st. ww., trans. Zie de wdbb. – Bij timmerlieden. *Een deel van het hout wegnemen om iets anders in de zo gemaakte gleuf of put te kunnen laten sluiten*. || We moeten 'et 'en beetje verzinken. – Ook elders gebruikelijk. – Vgl. *verzinking*.

verzinking, znw. vr. Bij timmerlieden. *de uitholling (gleuf, ronding, put), die bij het verzinken in het hout wordt gemaakt; uitbossing. Zie **verzinken**.*

verzuipen, st. ww., zie een zegsw. op **gelukkig**.

vest, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. De dokters genezen je met een gestreept vest, zes voet in de grond (*d.i. ze helpen iemand in 't graf*).

vet (I), bnw.; zie een zegsw. op **schotel**.

vet (II), znw. onz. Zegsw. *Hij kijkt net as acht dagen slecht vet (of: vier duiten vuil vet), voor: hij ziet zuur.* – Vgl. de samenst. **berevet**, **kanarietjes-vet** en **kruidvet**.

vetestuk, znw. onz. *Een stuk land, waarover onenigheid is geweest in de familie van de bezitter.* Vgl. **kijfakker**. || 't Land zel niet veul opbrengen, of er most nag 'en vetestukkie bij wezen.

vetlokje (uitspr. *vetlökkie*), znw. onz. *Schaaltje met vet, dat midden in de schotel met hete aardappelen wordt gezet en waarin ieder instipt.* Zie nader op **lokje**.

veugel, znw. m.; zie **vogel**.

veugelen, zw. ww., intr. *Aan iets peuteren, morrelen, het voortdurend betasten.* || Zit toch niet zo an me te veugelen: hou je handen thuis. Er zat 'en stien los en toe veugelden de jongens net zo lang tot ze 'em eruit hadden. – In deze zin ook elders, wellicht algemeen. Voor de oorspronkelijke bet. van het woord vergelijk men KIL. “*voghelen, inire, coire, rem veneream exercere: ab avium salacitate metaphora sumpta*”. Zie verder *Taal- en Letterb.* 2, 314; OUDEMANS 7, 697, *Journ. v. Const. Huygens, den zoon*, I (*Werken Hist. Genootsch.* 23) 152 e.e.; *Koddige Opschriften* (ed. 1698), 1, 47, en 116, enz.

veul, telw. en bijw.; zie **veel**.

{p.492}

veur (I), znw. vr.; zie **voor I**.

veur (II), voorz. en bijw.; zie **voor II**.

Viddelant, znw. onz. Naam van enige stukken land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. || Dat viddelant, 135 (roeden), *Polderl. Westz.* III f° 89 r° (a° 1644). Noch dat viddelant, 112 (roeden), *ald.* f° 93 v°. – Misschien hetzelfde stuk land dat in *Polderl. Westz.* I “dat vielant” heet; zie **Vieland**. – Omtrent de naamsoorsprong is niets bekend. Of Noord-Fri. *fit*, *kuil met water, waaruit het vee zich drenkt*, vanwaar *fitkamp*, *stuk land waar zich zulke “petten” bevinden* (zie KOOLMAN, 1, 492) vergeleken mag worden is twijfelachtig.

vieder, znw. *Emmer*. Thans verouderd. || Niemandt sal zijn melck, om kaas te maaken of anders te gebruycken, ofte water, om zijn werck te doen, mogen warmen, nog oock zijn moude (*melkmouden*), vieders blaekeren (*bij het vuur drogen*) dan binnenshuys, in steene schoorsteen of op bequame vuurplaatsen, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1680), archief v. Westzaan (in afschrift ook in de archieven van Wormerveer en Krommenie). – **Vieder** is op Marken nog in gebruik (*Taal- en Letterb.* 2, 65). Ook door KIL. wordt opgegeven: “**vieder**, Holl. j. *eemer, situla*”, dus als een Hollands woord. In de oudere vorm **vierder** vinden wij het woord reeds in de middeleeuwen in Holl. gebezigd als benaming voor zeker *houten vaatwerk*, hetzij dan een *emmer* of een *kuip*, en misschien ook *vat*. || Waert dat een rof van brande (*brandgerucht*) gheschiede, soe sal een yghelijck hoemanscip te brande comen myt hoer seylen ende vierders, ende waert datter enich scaede schiede an zeylen of an vierders, dat sal die stede betalen (*keur v. Edam*, einde 15de e), *O. Vaderl. Rechtsbr., Versl. en Meded.* 3, 151. Bi meister Enghebrecht van 6 tonnen dair men water mede droich ... 10 sc(ellinc). Item bi den zelven van enen vierder ende van 2 berien, 4 sc., *Reken. d. Graf. v. Holl.* 2, 510 (a° 1345). Van ere moude, 1 wanne ende 2 scoppen, 16 d. Item bi den zelven van 3 vierderen, 9 sc., *ald.* 2, 439 (a° 1344). Bi Claes Lompen 1 stic wijns, hout 19 vierder, die ame om 16 sc. grote, dat comt 30 sc. 5 d. grote ... Item bi den rentemeester 3 stic wijns ghecoft ende ghesent in die Haghe, hilden 11 amen ende 3 vierder, *ald.* 1, 152 vlg. (a° 1331). Vor 10 virder botre, 9 pond 15 sc., *ald.* 1, 68 (a° 1317). Vgl. verder **vierdermate**, dat voorkomt onder de verpachte

rechten in de *Reken. d. Graf. v. Holl.* (a° 1342): “Item van der vierdermate in Aemstelredam 3 ganse, elc 3½ d., maeckt 10½ d.” (1, 289) en “Oemtgin van der vierdermate, 12 pond” (1, 263), waarmee dan de pacht op het ijken bedoeld kan zijn. Vgl. ook Mnl. fierre (nog in Vlaand. in de vorm fierter, naast fietel), Ofra. fertere, Mlat. feretrum, al schijnt dit alleen voor te komen in de geheel afwijkende betekenis van *lijkkist*, *reliquiënkast*; de oorspronkelijke betekenis is *wat gedragen wordt* en deze is ook toepasselijk op een *emmer*.

Vlieland, znw. onz. Naam van verschillende stukken land. Daarnaast **Vierland**. – *a*) In de ban van Westzaanden. Thans onbekend. Vgl. **Viddeland**. || Noch dat vielant, een ven, *Polderl. Westz.* I (a° 1628). – *b*) te Krommenie, bij het Mad en het Noordend. || Een stukje weiland, gelegen te Krommenie aan het Vieland, *verkopingsbiljet* (a° 1876). ’t Ventgen opt vierlant, *Maatb. Kromm.* I (a° 1665), f° 47, en (a° 1680), f° 27: ’t ventje op ’t vierland. – *c*) Onder Oostzaan, buitendijks. Thans onbekend. || Het vierlant, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). – Het blijkt niet, of vieland dan wel vierland de oorspronkelijke naam is, en of de andere vorm daaruit verbasterd is. Vieland zou kunnen zijn *land waarin men het vee drijft*, van het sedert lang in onbruik geraakte vie voor vee. Vgl. *Reken. d. Graf. v. Holl.* 2, 422 (a° 1344): “Item van den lande, datter moneken was (*dat van de monniken was*), daert vie nu in gaet ende dat verhuert was”. Vierland was wellicht een *stuk land waarop een vuurbaak brandde*, al is het van het Vierland te Krommenie niet duidelijk, waartoe deze baken zou hebben gediend. Vgl. echter ook **Vierbod**.

vier (I), znw. onz.; zie **vuur**.

vier (II), telw.; zie een zegsw. op **staan**.

vierbeen, znw. m.; soms onz. Daarnaast **vierbien**. Als naam van verschillende stukken land, die aan een of meer zijden uitlopen in smalle tongen (*benen*) ten getale van vier. Zie **been** 3. || De Vierbeen (te Wormer aan de Merke), *Hs.* (a° 1772), archief v. Wormer. Het Vierbeen (te O.-Zaandam), *Koopbrief* (a° 1675); hetzelfde stuk heet in een koopbrief van 1704: het Vierbien van Cornelis Kegg. Flooris Woutersz. vierbien (te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

Vierbod, znw. Daarnaast **Vierboot**. Naam van een stuk land in het Noordend te Krommenie. Thans waarschijnlijk onbekend. || De vierbod, *Maatb. Kromm.* (a° 1639). De Vierboodt, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 22. De Vierbodt, *idem* (a° 1680), f° 13. – Eertijds was vierboot, vuurboet, in Holl. bekend als benaming voor een *bakenvuur* (zie b.v. FRUIN, *Enquete upt stuck v. d. Schiltaelen* (a° 1494), 332 b; DE RIEMER, *Beschr. v. ’s-Gravenhage* 1, 49). Te Noordwijk aan Zee heet de vuurtoren nog de vierbot (*Sch. t. W.* 1, 260). – Heeft dus op het stuk land te Krommenie eertijds een baken gestaan? Zie ook Vierland op **Vieland**; doch vgl. tevens **bod II**.

vierde-commies, znw. Volksetymologische vervorming van fidei-commis.

vierduitstuk, znw. onz. *Twee-en-een-halve-cent-stuk, groot*. Synon. **vullisblik**. || Heb-je ook twee vierduitstukken voor ’en stuiver? – Zo {p.493}

ook hier en daar elders wel gebruikelijk.

vieren, zw.w.; zie **vuren**.

Viergeers, znw. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuizen. Zie **geerd**.

vierkant, znw. en bnw. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **boor**. – Ook in de naam van stukken land die deze vorm hebben. || Pieter Joosten viercant (in Keysers-weer); Jan Peeten noorder (suyder) viercante campgen (in Jan Peeten-weer); Aeryen Jansz. vierkanttgen (in Bosmans-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

vierkantstijl, znw. m. In paltrokken. *Een van het viertal houten stijlen, die het lijf van de molen vormen*.

Vierland, znw. onz. zie **Vieland**.

vierling, znw. m. Als naam van maten voor droge waren. Hetz. als **vierendeel** of **verrel**. Thans alleen nog bij vissers gebruikelijk. || Een vierling spiering is 50 pond, *Advers. Oostwoud*, f° 283 (tegenwoordig rekent men een vierling op 80 pond). Halve vaten, achten-deelen, vierlinx, halve vierlinx, merritgens, ende alle andere maten, *Handv. v. Assend.* 155 (a° 1609). – Vgl. verder **achel**.

Viermad, znw.; zie **mad** 2.

Vierpoot, znw. m. Als naam van stukken land. Hetz. als **vierbeen**. Zie **poot** I, c.

Vierwinden, znw. m.; meerv. Naam van verschillende vrij staande huizen of groepen van huizen. Te Wormerveer een buurt aan het Zaandijker wegje. || Hij woont op de Vierwinden. – Te Oost-Zaandam, op het Kalf. || Een Huis en Erv, met vier Wooningen, genaamd De Vier-Winden, *Verkopings-Catal.* (a° 1809), Zaanl. Oudhk. – Aldaar, op de Zuiddijk. || Een huys en erf genaamt de vier Winden op de Z(uid)dijk, *Custb.* (a° 1736). In de 17de e. als herberg in gebruik; vgl. HARINGH, *Hist. Verhaal der Kerk tot Oost-Zaandam* 213. – Ook elders dragen verscheidene buurten deze naam.

vierwouts touw, zie **wout**.

Viewinter, znw.; zie **Vliewater**.

viezik, znw. m. en vr. *Vuilik, iemand die vies doet.* || Wat ben-je toch 'en viezik. – Zo ook hier en daar elders, naast viezerik.

vijf, telw. Zie de wdbb. – In verkl. vijfie, als znw., bij olieslagers. *Vijf hectoliters.* || Een vijfie raapolie ofleveren, enz. – Vgl. **tien**.

Vijfbroers, znw. m., meerv. De oude naam van het dorp Zaandijk; zo geheten naar vijf broeders, zonen van Hendrik Pietersz. alias Oudt-Hein, die zich in 1494 aan de Zaandijk vestigde, en dus de eerste bewoners van de plaats. Zie SOETEBOOM, *S. Arc.* 405, die ook vermeldt dat het dorp in zijn tijd door oude lieden nog zo werd genoemd. || Zeker stuck landts ... gelegen tot Vijff broeders in onssen banne van Wessanen, *Hs.* (a° 1560), prov. archief. Opte Koogh ende Vijf-Broers, *Priv. v. Westz.* 429 (a° 1599). In 't Noorteynde van Saerдам by de vijff broers, *Hs. octrooi* (Den Haag, a° 1632), Zaanl. Oudhk.

Vijfgeers, znw. Naam van een stuk land te Assendelft. Zie **geerd**.

Vijfhond, znw. Naam van land. Zie **hond** II.

Vijfkamp, znw. m. Naam van verschillende stukken land. Vgl. **kamp**. || Jacob Claes Jan Baerts suyder 5camp; Piet Joosten noorder (suyder) vijfcamp; Griete Gerrits uyer 5camp; Gerrit Heyndericksz. noorder (suyder) opper 5camp; Claes Roelif Symons noorder (middel, suyder) 5camp (alles te Assendelft in het Breeweer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Een stucke lants, ghe-naemt die suyertuyfkamp (*d.i.* suyer(t) vijfkamp) ... binnen den ban van Westzaenen, inde Middel, *Hs. T.* 118, f° 26 v° (a° 1563), prov. archief.

Vijfmaad, znw. Naam van land. Zie **mad** 2.

vijgetoet, znw. vr. *Mond die door zweertjes (rozijnen) ontsierd is; rozijnenbaard.* Synon.

grijnetoet. Vgl. **toet** I. || Wat heb-je 'en lillike vijgetoet.

vijgje (uitspr. *vaichie*), znw. onz. *Een klein roggebrood van drie pond.* Synon. **kleintje**, **steig** 2. Thans weinig gebruikelijk. || Een vijgje brood (*d.i.* roggebrood). Haal ers gauw 'en vijgje. – Ook elders in N.-Holl. is het woord hier en daar bekend, naar het schijnt ook in de vorm vijfje (de oorspronkelijke?).

vijl, znw. vr.; vgl. **puntvijltje** en **strijkvijs**.

vijschaaf, znw. vr. In papiermolens. *Zekere schaaf met een soort van vijs, om ijzer te vijlen.* Vgl. op **rolschaaf**.

vijnen, st. ww.; zie **vinde**.

vijver, znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de naam van verschillende stukken land, waarin zich eertijds een vijver bevond. Deze zal soms gediend hebben voor het bewaren van vis; vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 637: “De Visch kochten ze (*de reders ter palingvaart op Londen*) door gansch Noordt-Hollandt, dat, vol Meiren zijnde, veel Visschers en Visch uitleverde, ...

en planten se dan in Vyvers, die se in menigten hielden, daar van ik 'er noch veel in mijn jonkheid gesien heb, en was om datse niet dan tegens den winter uitvoeren". In andere gevallen kan de vijver drinkwater voor het vee of zoet water voor de papierfabricage hebben opgeleverd, of tot het houden van vogels hebben gediend. || De Vyver (stuk land bij Zaanden), SOETEBOOM, *S. Arc.* 283. De vyver (in Baert Jan Dirck Evertsweer te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1635). De volde (*gevolde, gedempte*) vijver (te Krommenie, in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 29. – Wulm Clousen vijvercamp (in Keyzers-weer te Assendelft); Kees Claes Pieters vijvercampgen (in Claes Heynen-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). Tuyuer ('t vijver-) campghen (in Huurlands-weer), *idem* (a° 1635). – Een witte papiermoolen ...genaamd d'Eendragt, met het erv of land waarop deselve staat, alsmeede het vijverland daar annex, *Hs. inventaris* (a° 1774), verz. Honig (hier dus synon. met **Petland**; zie aldaar). – Jan Baerten, de vijverlay

{p.494}

(te Assendelft), *Maatb. Assend.* (a° 1635); in *Polderl. Assend.* I f° 78 r° (a° 1600), staat: Die wyverley. Vgl. **lei II**.

Vijverkamp, Vijverland, Vijverlei, znw.; zie **vijver**.

vijzel, znw. vr. Soort van *windas*. Zie de wdbb. – Ook aan een drijl- en een spoelwiel bij de zeildoekrederij. *Een grote gedraaide knop voor aan het wiel met een moer, die men rondraait om het touw van het rad te spannen, strakker aan te schroeven.*

vijzelberg, znw. m.; zie **barg**.

vild (uitspr. *vilt*), znw. vr. Meerv. vilden. Bij de papiermakerij. *Een der stukken wollen laken waartussen de geschepte vellen papier worden geperst om van het overtollige water te worden ontdaan.* Naar de soort van papier, waarvoor men ze gebruikt, worden de vilden onderscheiden. De Ned. vorm viltten is ongebruikelijk. || Wolle lappen die men vilden noemt, *Hs.* (18de e.), verz. Honig. Elf posten vilden, *Invent. papiermolen* (a° 1774), aldaar. 143 Cardoesvilden, ... 341 oude bord-vilden, *Verkopings-Catal.* (Westzaan, a° 1787), Zaanl. Oudhk. 150 Karsaye 8ponds of Oliephands Vilden, 56 grauwe 8ponds Vilden, 163 dito 6ponds dito, 247 dito 2ponds dito, *idem* (W.-Zaandam, begin 19de e.), aldaar. – Vgl. **boetvild**, **bordvild** en **legvild**, alsmede **vildestotersketel**, **vildestoterskuip**.

vildestotersketel, znw. m. *Koperen ketel waarin de vilden gestoten worden*; zie het volgend artikel. || 1 VildestootersKetel 157 pond, *Verkopings-Catal.* (O.-Zaandam, a° 1806), Zaanl. Oudhk.

vildestoterskuip, znw. vr. *Ronde houten kuip, waarin wekelijks de vilden worden schoongemaakt.* Synon. **stootkuip**. De kuip wordt dan met warm water gevuld en de vilden worden door middel van stoters, **stoter** (zie aldaar) heen en weer gestoten en zodoende uitgespoeld en gereinigd. Soms wordt hiertoe ook een koperen ketel gebruikt. Zie **vild**. || 1 Vildenstooterskuip met 2 stoters, *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1832), Zaanl. Oudhk.

***villemen**, bnw.; zie **roodvillemen**.

viller, znw. m.; vgl. **poddevillertje**.

vin, znw. vr.; vgl. **pikvin**.

vinden, st. ww., trans. Daarnaast **vinnen** en bij enkelen (Assendelft, Oostzaan) soms nog **vijnen** (uitspr. *vainə*). Zie de wdbb. || Dat vin ik ook. Ze vinne 'et goed. Ik heb 'en knikker 'evonne. – Ik ken 'et niet vijne. – Vijnen wordt ook bij BREDERO en andere 17de-eeuwse Hollanders gevonden. In het Stad-Fri. zegt men fine.

vinger, znw. m. Zie de wdbb. – Eertijds ook *grenspaaltje*; sedert lang verouderd. || Een acker zaetlants gelegen binnen den ban van Uytgeest, groot wesende twalef snees lants of alsoe groot ende cleyn, als sij der binnen haer palen ofte vingeren gelegen is (*uit een verkoopbrief van een Uitgeester en een Krommenieër*, a° 1531), GONNET, *Zijlkl.* 322.

Vingerling, znw. onz. Naam van een buurt te Zaandam achter de Oostzijderkerk.

Oorspronkelijk een afdamming ten behoeve van de duikersluis op de Dam. || Hooft-

Ingelanden, Dijkgraaf ende Heemraden van de Beemster in off omtrent den jare 1612 doende legge tot Oostaandam in den Hogendam een Duyckersluys, benificeerden off gaven uyt een puure Liberaliteyt ... aan dese kerke, en tot haren behoefte alleen, alle de aarde die tot opmaking van 't vingerling voor derzelven nieuwen duycker was geleyd ..., uyt welke ... aarde het vingerling, leggende ten Westen en Suyden van de voorsz.: kerk is opgemaect geworden, HARINGH, *Hist. Verhaal der Kerk te Oost-Zaandam* 189 vlg. De respective Kerckmeesteren geauthoriseert hebbende omme hetselve opgemaakte vingerling te mogen verkopen ten profijte van de kapel van Zaandam en kerke van Oostzanen, *ald.*, 194. *Blijkens* bl. 201 behoorden erven aan het Vingerling toe aan Cornelis Teeuwisz. Vingerling, die waarschijnlijk genoemd is naar zijne woonplaats; vgl. ook 232: het huys van Cornelis Vingerling, sijnde het zuyderste huys op 't vingerling. – Ook elders in Holl. kent men vingerling als benaming voor *een afdamming van geringe afmetingen, tot herstel van metselwerk onder water* (zie PIJTAK, *Bouwk. Wdb.* 614).

vink, znw. m. Zie de wdbb. en vgl. de samenst. **rietvink**, **standvink**. – Ook in de zin van *kaan, uitgebraden vetklompje* (de Wormer). Zie synon. op **kaander**. || Ik hou veul van de vinken van varkensvet (gebakken spek). – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 111) en in Friesl. (volgens *Navorscher* 9, 27). Gewestelijk verstaat men elders onder vinken: *klietjes van vlees, klein gesneden en met uien, peper en azijn opgestoofd, hachée* (VAN DALE).

vint, znw.; zie **fint**.

vis (I), znw., zie **vits**.

vis (II), znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Een klein visje, een zoet visje, gezegd van een klein, maar lekker hapje, en bij uitbreiding in 't algemeen als men iets krijgt dat klein of van weinig betekenis is. Ook elders bekend. Evenzo bij SPIEGHEL (ed. VLAMING) 291: Kleen vischjen, ghoed vischje. – Zie nog een zegsw. op **doop**, en vgl. de samenst. **paaivis**, **pannevis**, **witvis**.

visbon (uitspr. *visbòn*), znw. onz. Bij vissers. Hetz. als **takkebon**; zie aldaar. || Dat oock niemant ... sal vermogen eenighe Sinckers of Vis-schuyten, of Tacke-bedden of Vis-bonnen op te halen, te vanden of uyt het Water te lichten (*keur v. Wormer*, a° 1662). LAMS 651.

viskros, znw. vr.; zie **kros**.

viskuil, znw. m. zie **kuil II**.

visroed, znw. vr.; zie **vitsroed**.

visser, znw. m.; vgl. **flabvisser**.

vissershop, znw. onz.; zie **hop I**.

visstel, znw. onz.; zie **stel II**.

{p.495}

viszegen, znw. vr. Bij vissers. Zeker visnet. Hetz. als de gewone **zegen**.

vit, znw. Daarnaast **fit**. Bij molenmakers. *Modelhout, mal*. Inzonderheid een mal voor het maken der kammen van molenwielen, bestaande uit een gebogen schrood (*lat*) met in het midden een aangezet blokje met ingebogen zijden die de ronding van de zijanten der kammen aanwijzen. De kammen, die men pasklaar wil maken, worden tegen de vit gelegd om te zien hoe zij moeten worden afgesneden en gerond. Ook het zogenaamde molentje (zie **molen**, b), dat als mal dient voor de afsnijding van de andere kant der kammen, is een vit. || 1 Blaauw tafeltje, 4 vitten, 3 stokken en 10 stoelen, *Verkopings-Catal. v. allerlei houtwerk* (a° 1751), Zaanl. Oudhk. – In dezelfde of een soortgelijke bet. was het woord ook reeds in de middeleeuwen in N.-Holl. gebruikelijk. || Item 40 spaerhoute, 1 pond. Item 300 latten, 10 sc(ellinc). Item 6 vitten, 18 sc., *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 556 (*uit een lijst van uitgaven voor timmerwerk*, a° 1345). – Vit behoort bij het door KIL. vermelde ww. vitten, Fland. j. passen, *convenire, quadrare, & accommodare*, vanwaar ook Ned. vitting, als bouwkundige term: *merkteken om een rechte lijn, een waterpas, een hoogte enz. aan te wijzen of te hervinden*; hetz. als **paring** (zie aldaar). Vgl ook Eng. fit en to fit.

vits (uitspr. *vis*), znw. vr. Bij de zeildoekweverij. *Elk der met een draad bindgaren onderbonden bundeltjes scheringdraden waarin de schering bij het kruisen wordt afgedeeld.* Nadat er een gang garen op het scheerwiel geschoren (*opgewonden*) is, worden door de werkman de draden met de vingers gescheiden en beurtelings een draad aan de ene en de andere zijde van de kruisen gelegd. De beide helften der schering, waartussen later de spoel moet doorschieten, worden zo gekruist en van elkaar gescheiden, terwijl, om te voorkomen dat ze later in de war raken, alsook om ze bij het insteken op het getouw gemakkelijk volgens de rij te kunnen afnemen, om elk tiental gescheiden draden een dunne draad bindgaren wordt geslagen; deze bundeltjes heten vissen. Om te beletten dat de vissen door elkaar gaan, legt men ze tussen de stiften van de effenaar: tussen elk paar stiften één vis. Vgl. KUYPER, *Technol.* 2, 59, die de vits ook kruis noemt. Het woord is ook in Z.-Nederl. bekend; zie op **vitsroed**, en vgl. bij KIL.: “vitse, vitsel, vitsroede, bandroede, vimen maius” en “vitselen, contexere vimina”. De ww. vitsen en vitselen in de zin van *binden*, *vlechten*, zijn in Brab. en Vlaand. nog gebruikelijk (zie HOEUFFT, *Bredaasch Taaleigen* 655; SCHUERMANS 816; DE BO² 1145); voorbeelden uit vroegere tijd vindt men bij DE JAGER, *Freq.* 1, 846. – Ook buiten ons land is het woord bekend. Vgl. Ndd. fitze (DÄHNERT 121 *a*), Hgd. fitz, fitze (Mhd. vitze, Ohd. fizza), *aantal samengebonden draden* (bij het haspelen) en fitzen, *in vitsen afdelen* (zie GRIMM, *D. Wtb.* 3, 1695 en KLUGE i.v.). – Zie **vitsroed**.

vitsroed (uitspr. *visroet*), znw. vr. Ook in verkl. visroedje. Bij de zeildoekweverij. *De vierkante lat of roede, die bij het bomen van het garen aan het uiteinde van de schering door de vissen wordt geschoven en dan in de gleuf van de garenboom gelegd en daarop vastgebonden wordt.* Zie **vits**. De visroed dient dus om het garen vast te leggen. Vgl. KUYPER, *Technol.* 2, 32, waar deze lat roede wordt genoemd. – Ook in Vlaand. spreekt men van vitseroe(de) (zie *Volk en Taal* 5, 68).

vlaag, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij de vlaag, bij vlagen, bij buien, somtijds. || Ze is bij de vlaag erg lastig van humeur.

vlaai (I), znw. *Door de natuur gevormde del of geul in weiland* (de Wormer). || Vlaaien in je land benne kwaad, want 'et water blijft er in staan. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 112). Misschien is in vlaai, vlei een onduidelijke vocaal gesyncopeerd en is het woord ontstaan uit vallei; vgl. § 83 voorwerk. – Onzeker is ook of het bij Groenlandsvaarders gebruikelijke vleie, vlaai, in de zin van *ijsveld*, *ijsschots*(?), hetzelfde woord is. Is de eigenlijke bet. daarvan *veld*, dan zou dit mogelijk zijn; is deze echter *schots*, dan zou men eerder denken aan vlade, *platte koek* (Mnl., KIL., *Staten-Bijbel* enz.), waaruit ons vla, *slappe toespis* (zie verder FRANCK op vlade). || De Schepen leggen aen de ys-velden als aen haer Anckers, door de haecken wel vast gemaakt. En dikwils leggen verscheide Schepen aen een Vleye, maer liefst zynze 'er alleenig aen, F. MARTENS, *Vojagie n. Groenland* 18. Aan de grootste ys-vlayen leggen de Scheepen niet altijd het veyligst, om dat door de kragt des strooms en rondte der zee, dikmaals komen te scheuren en te breeken, tot groot gevaar der Scheepen, *ald.* 19.

vlaai (II), bnw. Van water. *Bedorven, stinkend, troebel.* Synon. **flauw**, **ontzet**. || 't Water is vlaai (*het stinkt*). Die sloot is vlaai (*de vissen sterven er in*). De Kaddegats aen d'Ooster-sy (*het Kattégat te Oost-Zaandam, dat als houthaven dienst deed*). Daer zijn de schoone Water Vlay, Daer lost men 't Hout wel op de Kay, *Saenl. Wassende Roos* 5. – Vgl. Stad-Fri. flei en Gron. vlei, *vlies dat op gekookte melk of koffie komt, en dunne laag op enige vloestof, b.v. onzuiver water* (MOLEMA 455). Oost-Fri. flêje, flêi, flê, *dun vliesje of vel dat iets bedekt, ook van de grauwe staar op het oog* (KOOLMAN 1, 505); evenzo Mnd. vlî, vlig, *staar*, en *onzuivere laag op olie* (LÜBBEN 5, 273).

vlaardebei, znw. vr. *Vlierbes, lijsterbes.* Zie **vlaardeboom**. || Ik nam wat Vlaerdebeyen {p.496}

schoon, en hingse in de Fuyk (*die als spreekwennet dienst deed*) ten toon, SCHAAP, *Bloemt.* 85. – Evenzo in de middeleeuwen vlederbei; als eigennaam: Louweiaen Vlederbeys s(one), *Reken. d. Graf. v. Holl.* 2, 236 (onder Haarlem, a° 1343). – Vgl. ook Stad.-Fri. fleerbei. **vlaardeboom**, znw. m. Daarnaast **vlareboom** en eertijds **vleerdeboom**, *vlierboom*, *vlier*. || We hebben 'en vlaardeboom achter ons huis. Het vleerdeboomtje, staende buytendijck aen de noortsy van de dijk, ... (is) soo langh haer heugen mach altijt het scheyt van den selven dijk ... geweest, *Hs.* (a° 1666), archief v. Assendelft. – Evenzo elders in N.-Holl. – Vgl. bij KIL.: “Vlaerboom, Holl. j. vlier-boom”. Waarschijnlijk is vlaardeboom ontstaan uit een ouder vladderboom, vledderboom. Vgl. Mnl. vledderboom, bij KIL. flederboom en vledder, alsmede bij BERKHEY vlederhout (OUDEMANS 7, 650); Stad.-Fri. fleer, naast flier, Oost-Fri., Ndd. fledder, fleder (KOOLMAN 1, 503), Mnd. vleder enz. (zie FRANCK op vlier). – Vgl. ook **vlaardebei** en **vlaardetak**.

vlaardemuis, znw. vr. Daarnaast **vlaremuys** en **vlereemuys**. *Vleermuis*. || De vlaremuys, die veegde 'et huis (*uit een kinderrijm*). Piep, zei de vlaardemuis; morregen komt de ooeivaar thuis (*idem*). Evenzo elders in N.-Holl. – Het woord zal wel ontstaan zijn uit vladermuys, een bijvorm van vledermuis. Vgl **vlaardeboom**.

vlaardetak, znw. m. Daarnaast **vlaretak**. *Vliertak*, *tak van een vlierboom*. Vgl. **vlaardeboom**. || Snij maar 'en vlaretak of, den zel ik 'en fluitje voor je maken. – Evenzo elders in N.-Holl.

vlab, znw. onz.; zie **flab**.

vlag (I), znw. vr. Zie de wdbb. – De vlag hangt uit, gezegd van een vrouw die de maandstonden, de regels, heeft. || “Is je dochter ziek?” “Och nee, ze moet 'en paar dagen in bed blijven: de vlag hangt uit.”

vlag (II), bnw. Van de luchtgesteldheid, in lente of winter. *Zacht, zoel*. || 't Is vlag weer. Eerguster was 'et nog koud, maar 'et is nou vlag 'eworre. Heb-je 'en mantel an met zo'n vlagge dag? In dese maent wast dicwils soo vlagh, dat het sceen geen winter te weese, *Journ. Caeskoper, Jan.* 1680. Scoon datmen meest alle dage storm en onweer (*slecht weer*) hadde, soo was dagelijcx vlagh weer, *ald.* 31 Jan. 1682. Stil, vlagh weer, *ald.* 6 Mrt. 1695. Was seer vlagh weer, *ald.* 14 Jan. 1696.

vlaggeknop, znw. m. Zie de wdbb. – Ook zeker gebak: *Een dikke koek met zeer harde bovenkorst, die van gruttemeel met krenten in een gewone ijzeren pot gebakken wordt.* Synon. **balvecht**, **koek**, **fudder**, **knop I**, **slijpsteen**, **trul**.

vlak, bnw. Zie de wdbb. – Vlak gaan, *naar bed gaan*. Synon. **vlakken** en **neergaan**. – Vlak vallen, (overdrachtelijk) *schuld bekennen*; ook *zich gewonnen geven*, *zich laten overreden*. || Eerst deed ze, of ze der niks van wist, maar eindelijk is ze toch vlak 'evallen. As we maar volhouwe, dan zel-i wel vlak vallen (*toestemmen, met ons plan meegaan enz.*). Vgl bij HOOFT op zijn plat vallen, *zich onderwerpen* (OUDEMANS, *Wdb. op Hooft* 245 vlg.).

vlakken, zw. ww., intr. – 1) *Te bed gaan, slapen gaan*. Vgl. vlak gaan op **vlak**. || Geef me nou me stikken (*boterhammen*) maar, den (*dan*) gaan ik vlakken.

2) *Met een half geopend mes enz. naar een muur gooien*; om uit te maken wie beginnen mag (Krommenie). Synon. **botten**; zie **botten 1**.

vlam, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *damp, mist, die tegen de avond (uit zee) komt opzetten*; inzonderheid in de verbinding: een koude vlam. Zie verder **zeevlam**. || Er hangt 'en dikke vlam. Wat komt 'er 'en kouwe vlam opzetten. – Evenzo hogerop in N.-Holl.

vlareboom, **vlaremuys**, enz., znw.; zie **vlaardeboom**, **vlaardemuis** enz.

vasstommel, znw. m. zie **stommel**.

vlecht, znw. vr.; zie **vlucht**.

vleek, znw. vr.; zie **fleek**.

vleerdeboom, znw. m.; zie **vlaardeboom**.

vlees, znw. onz. Zie de wdbb. Daarnaast (vooral te Assendelft en in de Wormer) **vleis** (uitspr. *vlais*, soms nog *vlaais*). Vgl. het rijmpje: Ais kost mensevlais (*ijs kost mensenlevens*). – Vgl.

verder de samenst. **kalfsvlees**, **pannevlees**, **pauwevlees**. – Gewestelijk is de vorm **vleis** die bij 17de-eeuwse schrijvers zeer gewoon is, ook elders nog bekend.

vleesketel, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: *Spijzen die samen met het pekeltvlees in de ketel worden gekookt*. Thans met het pekeltvlees nagenoeg verouderd. Bonen, erwten, gort, peren, gruttemeel, alles in afzonderlijke zakken gebonden, werden bij het vlees in de ketel gedaan, of wel in het nat van het afgekookte vlees gekookt op Kerstmis; de spijzen, die dan in de ketel gingen, waren (behalve het vlees) groene erwten, broeder (ketelkoek) en pondsperen. Vgl. **ketelkoek**.

vleet, znw. vr. Zie de wdbb. – Bij vissers. *Kurk op de zegen*. Synon. **vloot**. || We hewwe vleten voor de zegen nodig.

vlei, znw. en bnw.; zie **vlaai I** en **vlaai II**.

vleis, znw. onz.; zie **vlees**.

vleizig, bnw.; zie **vlezig**.

vlet (I), znw. vr. *Platboomde schuit*; zie de wdbb. || We benne verhuisd met 'en vlet (*met de inboedel op een vlet*). Betaelt an Dirk Veen voor 3 vlet sandt f 6, -, *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 48 r° (a° 1669), Zaanl. Oudhk. – Zo ook elders. – Zie **vletten**.

vlet (II), znw. m. In de uitdr. an de vlet

{p.497}

zijn, op tril zijn, heen en weer slenteren. Zie **vletten**.

vletten, zw. ww., trans en intr. – 1) Trans. *Met een vlet heen en weer varen om goederen te vervoeren*. Zie **vlet I**. Evenzo elders; zie VAN DALE en OUDEMANS.

2) Trans. *Met een slede goed over het ijs vervoeren*; b.v. lijnkoeken, balen rijst, gort, enz. Synon. **slezen**. || In de winter helpen de schippersknechts bij 'et rijst of koeken vletten. Ze benne drok an 't vletten op de Zaan. Dat openhouwe van 'et slop in de Zaan deur de boten maakt dat aäre mensen niet vletten kennen. – Vgl. **vletter**.

3) Intr. *Doelloos heen en weer slenteren, te veel aan de weg gezien worden*. Synon. *an de vlet zijn*. || Ze vletten altoos langes de weg. Wat loop-je weer heen en weer te vletten.

vletter, znw. m. *Iemand die vlet*; inzonderheid van **vletten** in de bet. 2. || Der is 'en vletter deur 'et ijs 'ezakt.

vleug, znw. vr. Ook in verkl. **vleugje** (uitspr. *vleuchie*). *Flikkering*. Zie de wdbb. || Toe ik opkeek, was ze al temet (*haast*) voorbij, maar ik zag nog 'en vleug van 'er (vgl. het synon. **schinster**). – Voor zen sterven had-i nag 'en helder vleuchie (*een opflikkering van bewustzijn*). – Zo ook elders.

vleugel, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. De vleugel piept: we krijgen regenwater, bij schippers, als de wimpel op de mast een knarsend geluid maakt.

vleugelstok, znw. m. Bij vissers. Hetz. als **schuttingstok**; zie aldaar. Van **vleugel**, *zijstuk van het visnet*.

vleugen, zw. ww., intr. In de uitdr. 't Wil niet vleugen, *het wil niet butteren, het vordert niet, schiet niet op* (Zaandam). Vgl. **vleug**.

vlezig, bnw. Daarnaast soms **vleizig** (uitgespr. *vlaizach*). Zie de wdbb. en vgl. **vlees**. || Die koe is vlezig (*heeft veel vlees*). – Evenzo elders in N.-Holl.

vliegen, st. ww.; zie een zegsw. op **haastig I**, en vgl. **vlienen**. In de bouwkunde. Van houten voorgevels, inzonderheid van het puntig toelopende bovenstuk van een voorschot.

Vooroverhellen. Men bouwt topgevels **vliegend**, omdat ze, als ze te lood (*naar de loodlijn*) worden geplaatst, schijnbaar achteroverhellen. || Hoeveel moeten we het voorschot vliegen laten (*hoeveel cm moet het uit het lood komen*)? Veel huizen en pakhuizen benne vliegend 'ebouwd.

vliegepik, znw. m. *Stip, vuil vlekje door een vlieg gemaakt*. Zie **pik I**, 3. || De raampost zit vol vliegepikken.

vlienen, st. ww., intr. *Vliegen*. Het verl. deelw. en praes. enkelv. schijnen niet in gebruik te zijn. || De vogels vlienen deur de lucht. Kijk deer es 'en hoop spreeuwen an kommen vlienen. Ik wou de eenden grijpen en net vlonen ze weg. – Evenzo elders in N.-Holl. || Juist toe ie weer op Guurtje miende an te vlienen ... stond Piet Bras voor hem, *Sch. t. W.1*, 302 (W.-Friesl.). – Het ww. is door misverstand ontstaan uit de inf. vlien. || Het Swaluwken komt vlien op der kist, VALCOOGH, *Regel d. Schoolm.* 36. Vandaar luidt in W.-Friesl. de 3e pers. enkelv. praes. nog vliet. || Wup! deer vliedt het mes een gezicht veer over 't ais (*ijs*), *Sch. t. W.*, t.a.p.

Vliet, znw. m. Naam van een water onder Assendelft, eertijds een meertje, door een smal water in verbinding staande met de Wijkermeer, en onderscheiden als Wijde en Nauwe Vliet. Het meertje is in de 17de eeuw ingepolderd en vormt thans de polder de Vliet. De Nauwe Vliet is nog onder die naam bekend. Vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Een stuccke lants, genaempt voor Beerten meede (*Verbaartenmaad*) ... leggende over die wijge (*wijde*) vliet binnen den ban van Assendelft, ... streckende voorts van Claes Pieter Louwen land off totten nouwen vliet toe, *Hs. U.* 19, f° 6 v° (a° 1579), prov. archief. – Reeds in de middeleeuwen bekend. || Ab occidentali parte *Flet* quartum decimum *hem* a via usque in *Hi*, *Oorkb.* I, no. 204 (a° 1182-1206). – Zo ook in namen van stukken land die op de Vliet liggen. || Symen Kees Flooren Vlietsmeet, Trijn Engels Vlietsmeet (in Schouten-weer); Jan Jansz. Peet, de Vlietsmeet (in Jan Peeten-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1633). – Die zuytzyde van Willem Jacobsz. vlietsven, *Polderl. Assend.* I (a° 1599). Jan Jansz. Coomans, vlietsven (in Gooten-weer); Claes Pietersz. de opper Vlietsven op den indam (bij de Vliet); *Maatb. Assend.* (a° 1633) – Ook onder Krommenie schijnt men een Vliet te hebben gehad; vgl. *vlietsend*, en *Hs. v. Egmond B*, f° 9 v°: Item achtendeel van den Vlietwerve, dat Wendeke besprac (Krommenie, a° 1355). – Vgl. de samenst. **Watervliet**.

Vlietsend, znw. onz. *Naam van het zuidelijkste gedeelte van het dorp Krommenie*. Vgl. **end** en **vliet**. || Hij woont op 'et Vlietsend. – 't Vliets-end, *Polderl. Kromm.* (a° 1665 enz.). 't Vliets-end, *Priv. v. Westz.* 176 (a° 1604).

Vlietsmeed, znw. vr.; zie **Vliet**.

Vlietsven, znw. vr.; zie **Vliet**.

Vliewinter, znw. Naam van een stuk land te Assendelft. Thans naar het schijnt onbekend. || Die Vliewinter, *Polderl. Assend.* II f° 51 r° (a° 1600); evenzo in *Maatb. Assend.* (a° 1634). In *Polderl. Assend.* I f° 52 r° leest men daarentegen (met schrijffout?): “Die viewinter”. – Vgl. *Hs. v. Egmond*, f° 28 v° (a° 1371): Vliewint (*stuk land onder Hargen bij Petten*). Over de oorsprong van de naam is niets bekend; vgl. echter ook de heerlijkheid **Vlieland** (Schoter-Vlieland) nabij Haarlem, alsmede **zijdwind**.

vlijen, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Dat {p.498}

vlijt wel, *dat dient wel te gebeuren*. || “Moet ik nag ers weerom komme?” “Nou, dat vlijt wel.” – “Wanneer zel ik uw antwoord vernemen?” “Ja, dat vlijt wel over een week te wezen”, *Bloem v. Zaandijk* 33. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 302). Vgl. Ned.: Het vlijt me vandaag niet (*het schikt mij heden niet*). – Vgl. de samenst. **invlijen**.

vlijm, znw. Daarnaast soms **flijm**. *Slijm, fluim*. || Hij spouwt allegaer bloedige vlijmen uit. – Inzonderheid van vis en vers vlees. *De klevrige slijm waarmede de buitenzijde bedekt is*. || Op vis moet de vlijm nag zitten, aârs is ze zo lekker niet. De Karper, Braazem en de vlymgehuyde Aal (*de aal met zijn slijmerige huid*), BUTTER, *De Zaan* 16. – Evenzo vermeldt HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 16 b: “*Pituïta, phlegma*, B(elgice) vlijme, fluymen”. Vgl. verder Oost-Fri. flêm, flîm, *het dunne vlies over gekookte melk*, en *het wollige huidje van perziken* zie KOOLMAN 1, 507). – Vgl. **vlijmerig**.

vlijmerig, bnw. Van vlees en vis. *Slijmerig*. Zie **vlijm**. || Dat stuk vlees is zo vlijmerig: was 'et vooral goed of. – Evenzo vindt men bij COORNHERT: “de vlimericheden zijns monts” voor de *slijmen*.

vlinder, znw. m. Daarnaast eertijds **vlinter**. Zie de wdbb. || De witte Vlinter (*naam van een meelmolen te Wormerveer*), *Hs.* (a° 1721), archief v. Wormerveer. – Ook in het Stad-Fri. zegt men flinter.

Vlitsend, Vlitsmeed, znw.; zie *Vlietsend, Vlietsmeed*.

vloeken, zw. ww. Zie een zegsw. op **sijmen**. – Behalve de gewone vloeken en bastaardvloeken (vgl. *Ned. Wdb. V*, 228 *vlgg.*) worden vooral de volgende gehoord, die deels ook elders bekend zijn: Gut (en Chut; voor *God*), gunst, go, gort (mijn gort! och gort! wel gort! gort, nee!). – Mijn goster! och gottik! gorrik! gorrie! gorsiemijne! gommie! gommeniekie! begompel! – Grote grut! (goeie grut!), grote griet! grietje mie! – Grote groen in 't huisie! (*voor grote God in de hemel!*), grote Griet in de rapekelder! (te Zaandam), Heer in 't huisie! (te Krommenie).

Naast herejé! jemig! enz. ook: Jemie! jemigkremig! heremieter! herewénicht! harrejennig! – Harrejasses (en arrejasses, gebezigd in de zin van *ajakkes*).

Naast goddomme, (god)dorie, (pot)verdikke(me), godver enz. ook: verdangen! vergloeid! – (God)vergeven (*voor God vergeef me*; als versterkingswoord: 't Is vergeven koud).

Naast wat donder! bliksems! de weerlicht! enz. ook: te blikstien! (de blakstien!), de blikskater! wat blikslager! juksems! te weerschoen! wat weernik! die weerlem! Verder: Zoete ziel! kristianziele! zelleweke! sakkerjannetje! slonsladerwie (met klemtoon op *slòn* en *sla*, en hoofdtoon op *wie*; in de uitroep: *Slonsladerwie! moeder de lamp lekt!*).

Vgl. verder honderdwonder (*voor Godswonder*; zie *Ned. Wdb. V*, 232) op **honderd**.

vloer, znw. m.; zie *kruivloer*.

vloervarken, znw. onz. *Handstoffer om de vloer aan te vegen*. Zie **varken** 2. || We moeten 'en nuw vloervarken hebben. Twee kamerbesems, vloervarckens ende stoffers *f* 2,-, *Hs.* (Wormer, a° 1678), prov. archief. – Ook elders gebruikelijk (zie b.v. OPPREL 88).

vlonepik, znw. m. Hetz. als **vlooieplik**; zie aldaar.

vlooi, znw. vr.; zie een zegsw. op **Jaap** en vgl. **vloon**.

vlooieplik, znw. m. *Steek op de huid, veroorzaakt door een vlo*; ook *bloedvlekje van een vlooliebeet*. Vgl. **pik I**. Zo ook elders. || Kleine Jan heb 'en vloieplik op zen wang. – Zen hempie zit vol vloieplikken. – Bij het door de kordons lopen figuurlijk voor *fijne kneepjes*; zie **kordon**.

vlook, bnw. Daarnaast soms **flook**. *Een weinig gewelfd, ingebogen, uitgehold*, zoals b.v. lage schalen en schotels. || Een vlook soepbord. Ze hebben teugeswoordig zukke vloke pijpedoppies, die springen van de pijp of. – Vandaar vooral in de bet. *ondiep*. || Een vloke pan. Een vloke schuit. 't Is hier zo vlook (*in een sloot*), dat je temet (*haast*) niet varen kenne. Ik heb toch zukke vloke zakken in me broek. Die krozing (*gergel van een vat*) is te vlook; we moeten 'em ophalen (*dieper maken*). – Ook in ruimer toepassing, en bijwoordelijk gebruikt. || (Bij het gort- en rijstpellen:) Een vloke snee (in tegenstelling met: een diepe snee). Vloke gort (*gort die niet afgemalen is*). De ien pelt veul vloker as de aâr. (Bij timmerlieden van gereedschappen waarmede men sponningen en andere uithollingen maakt:) Mit de vloke schaaf, de vloke beitel schaven (*als de beitel zo gezet is, dat hij niet diep in het hout kan dringen*). Jongen, je beitel staat veuls te vlook; zo heb-je veuls te lang werk (*omdat de beitel te weinig afneemt*). Je moete dat kruintje (*van een brood*) niet zo vlook ofsnijje (*niet zo dun*); ik lus wel 'en dik stuk. Schep niet zo vlook (*wat dieper, niet zo van boven*), aârs blijft al 'et dik (*van de snert, brij enz.*) in de soepketel. – Bij uitbreiding ook van geestelijke hoedanigheden. *Niet diep gaande, oppervlakkig, eenvoudig, onbetekenend*. || Hij is vlook van verstand. Een vloke jongen (*waar niet veel bij zit*). Een vlook man. De redenering is vrij vlook. Die zaak zit vlook in mekaar (*eenvoudig*). – Het woord is ook elders in N.-Holl. in

deze bet. bekend (*Taalgids* 1, 303 en 6, 310; BOUMAN 112; *Noord en Zuid* 7, 363). Ook bij de 17de-eeuwse Amsterdamse dichters (VONDEL, HOOFT, BREDERO, ANSLO) komt vlook meermalen voor, doch alleen in {p.499}

de bet. *een weinig gewelfd of gebogen* (van een schelp, een schild, een wan, het uitspansel enz.); zie *Taalgids* 6, 10 en *Noord en Zuid* 8, 162 vlgg. – Vgl **vlookte**.

vlookte, znw. vr. *Het vlook of ondiep zijn*. Zie **vlook**. || Onze ouwe borden benne erg diep, maar de nuwerwisse van 'et servies benne van de gewone vloekte.

vloon, znw. vr. *Vlo*. || 't Jeukt zo: ik heb zeker 'en vloon. Bijten de vloen je? – Misschien is het woord ontstaan uit vloon als meervoudsvorm van vlo. – Vgl. **vlonepik**.

vloot (I), znw. vr. Bij boeren. *De lage bak waarin men de kaas bij het persen zet, om het uitzijpelende vocht (de portel) op te vangen*. Ook **kaasvloot** en **portelvloot** genoemd. Zie verder **douwvloot**, **persvloot**. – Het woord is ook elders bekend, vooral in samenst. als botervlootje, melkvlootje enz.; zie de wdbb. – Vgl. ook **hakvloot**.

vloot (II), znw. vr. bij vissers. *Kurk op de zegen*. Synon. **vleet**. || Bind de vloten aan de zegen. – Ook elders in N.-Holl. gebruikelijk. Evenzo bij VAN DALE vlotter, *houten of kurken klosje om een sleepnet boven water te houden*. Het voorwerp heet naar het op het water dijven; vgl. **vloten**.

vloot (III), znw. vr. Zie de wdbb. – Vloot houden, *bijhouden, op kunnen tegen*. || Hij ken niet vloot houwe (*kan niet mee, raakt achter*). – Ook: *niet verflauwen, doorzetten met dezelfde ijver als te voren*. || Je moete vloot houwe, jongen! – De uitdr. is ontleend aan (koopvaardij-)schepen die de vloot (het konvooi) bij konden houden, op zij konden blijven (vgl. VAN LENNEP, *Zeemans-wdb.* 248 op vloothouder), en is ook elders bekend. Vgl. alsnog WOLFF en DEKEN, *Corn. Wildschut* 1, 340: “Zij is mij zo verre voor uit, dat ik met haar geen vloot houden kan”, en 3, 80: “al had mij iemand gezworen, dat ik zo wèl vloot zou kunnen houden, ik had het niet kunnen gelooven”, alsook 1, 246 e.e.

Vlootser, bnw. (?) Alleen in de naam van een stuk land op het Kalf. Thans onbekend. || De vlootscher ven. *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.), meermalen; daarnaast eens; de vlotscher ven. Omtrent de oorsprong van de naam is niets bekend.

vlos, znw. m.; zie **flos**.

vlossen, zw. ww.; zie **florsen**.

vlosser, znw. m.; zie **flosser**.

vlot, znw. onz. Zie de wdbb. – Een vlot balken, schertsende benaming voor *een doosje lucifers* (Zaandam). – Vgl. **vlotten**.

vloten, zw. ww.; intr. *Vlot blijven, vlotten, drijven*, van vaartuigen. || (Een schipper, die, uit een sluis komende, goed drijvende kan passeren en niet met de kop van zijn schuit in de modder komt, zegt:) Ik ken vloten. (Rivieren) door welke klein vaar-tuig naauwlijks mochten vlooten, SOETEBOOM, *S. Arc.* 206. Soo ... dat ... de *Zaan* ... nu in diepte en vaarbaarheid andere Hollandtsche Rivieren of wateren niet seer veel te wijken heeft, en soodanige groote Schepen als voor gesegt is, sonder eenig letsel over sich vlooten laat, *ald.*, 233. – Evenzo bij andere 17de-eeuwse N.-Holl. schrijvers. || Bevonden, dat den Door-vaert ofte Haven van Purmerent alsoo verdroocht was, dat daer nauwelijcks een ongeladen Schuyt mocht vloten, LEEGHWATER, *Haerlb.*⁷, 28, § 101. Vgl. ook BREDERO, *Moortje*, VS. 3124. – Het woord was in het Mnl. zeer gewoon; vgl. behalve OUDEMANS 7, 666 en 669, b.v. *Oorl. v. Albr.* 215 (a° 1399): “Item enen anderen scipman gegeven, die sijn scip lichtede, wanttet over Wat niet vloeten en mocht IX scilde”. – Vgl. **bevloten**.

vlotten, zw. ww. trans. *Losse, met de houtschepen aangevoerde balken tot een vlot maken en naar de houthavens der verschillende molens vervoeren*. || Mijn werk is balken vlotten.

Vroeger mocht alleen op het Kalf gevlot worden, *Arbeidsenquête* (a° 1891), 3136. – Ook elders gebruikelijk. Vgl. **vlotter** en **vlotterij**.

vlotter, znw. m. *Iemand die hout vlot*. Ook **houtvlotter**. Zo ook elders; zie de wdbb. – Vgl. **vlotten** en de samenst. **balkevlotter** en **vlottersbaas**.

vlotterij, znw. vr. *Het vlotten van balken*. Zie **vlotten**. || Toe ik me stiek (*betrekking*) kwijt raakte, ben ik an de vlotterij 'egaan.

vlottersbaas, znw. m. *De persoon die het maken der houtvlotten voor de houtzagers aanneemt en dit weer uitbestedt aan de vlotters*. Zie **vlotten**.

vlouw, znw. vr.; vgl. **flouw**.

vlucht, znw. vr. *Haarvlecht*. Aan de Zaan ongebruikelijk, maar in W.-Friesl. nog gewoon. Vgl. in *Hs. Kool*: “Een vlucht (of “vlecht” bij ons) uitkammen gaan, uitvluchten gaan; in mijn jeugd wierd het hair van de vrouwen gevlochten en dan in een tuit van bordpapier gedaan om de zinlijkheid voor de kuif, daarvan de naam van vlucht of vlecht”. – Vgl. **uitvluchten**.

vlug, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Ze is vlug: als een ander valt, dat leit ze al, van iemand die voortvarend is. – Hij loopt 'en vlugge schoen, *hij loopt snel*. Vgl. het ook elders gebruikelijke: hij rijdt een vlugge schaats.

Vlus, znw. vr. Ook geschreven **Vlusch** en eertijds **Flus**. Naam van een buurt van Krommenie, gelegen tussen het Noordend en de Uitweg, zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 (De Vlust). || Hij woont in de Vlus. De sloot voor de Vlus, *Hs.* (a° 1723), archief v. Wormerveer. (De vyand) quam wel haest aan de Vlus, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 36. (Een) worf leggende inde Vlus, *Hs. U.* 138, f° 17 r° (a° 1614), prov. archief. Eenen vryen stucke lants geleege inden ban van Crommenie voor die {p.500}

Flus, *Hs. U.* 137 (a° 1596), aldaar. – Ook te Assendelft vond men landerijen die zo heetten. || 't Vlusgen (in Hammen-weer), *Stoelb. Assend.* f° 15 v° (einde 16de e.). Griete Gerrits flus opte Keyck (*Kaalk*; in Maert Jans-weer); Jan Sijmen de Boers flus in twee weeren land, *Maatb. Assend.* (a° 1634). Zo ook in de samenst. **Oppervlus** en **Uitervlus** (vgl. **opper I** en **uiter**): Maerten Geritsz. doppervlusken, dzelve noch dvuytervlusken (in Claes Louwes-weer), *Stoelb. Assend.* f° 46 v° (einde 16de e.) Die vuytervlossen; die oppervlus, *Polderl. Assend.* I f° 300 r° (a° 1600). – Vgl. in Friesland de Fliússen (Fljuessen), meer in Hemelummer-Oldeferd, en it Fliúske, (Fliueske), meertje bij Haskerdijken, en zie ook **vluus**.

vluus, znw. vr. Ook **fluus**. Meerv. **vluzen**. *Vlies, vel op gekookte melk, brij enz. of op andere vloeistoffen*. || As gekookte melk bekoelt komt er 'en vluus op. Er leit 'en dikke vluus over 'et water (*als het gevroren heeft en de sloot “belemmerd” is*). – De vorm vluus is ook in andere dialecten gewoon, ook in de zin van *schapevacht*, b.v. in Friesl. (fljûs, vgl. EPKEMA 120 vlg.; WASSENBERGH 112), in Gron. (MOLEMA 456), in de Graafschap en Twente (GALLÉE 49 en 63), te Deventer (DRAAYER 46), op de Veluwe (fluus, fluus, *geschoren schapevacht*, en *moeras*; te Uddel, *Taal en Letterb.* 5, 69). Soms vindt men het woord ook in de schrijftaal (b.v. bij J. VAN DER VEEN uit Deventer (17de e.), zie EPKEMA en WASSENBERGH *t.a.p.*), reeds in het Mnl. (*Reinaert* II, VS. 5576, *Hs. b.*: *twitte vluys, de staar*). – Vgl. **vlus**.

vocht (uitspr. *vòcht*), znw. *Vochtigheid*. || Die spiegel is bedorven van de vocht. We hebben hier (in huis) 's winters altijd last van de vocht. – Zo ook hier en daar elders in Holl. (OPPREL 88).

vod (uitspr. *vòt*), znw. vr.; vgl. SLORDEVOS en **voddeboer**.

voddeboer (uitspr. *vòddəboer*), znw. m. *Handelaar in oude vodden*. Vgl. andere dergelijke samenst. op **boer**. || Verkoop dat ouwe papier maar an de voddeboer.

voedster (uitspr. *voester*), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: *Wijffjeskonijn*. Zo ook elders in Holl.

voeghout, znw. onz. In molens. *Zekere balk in de kap van een molen*. De beide voeghouten, die evenwijdig zijn geplaatst, doch naar buiten een zeeg hebben (d.i. een weinig gebogen zijn), rusten op de middelbalk en dienen om de andere onderdelen van de kap (windpeluw, steunderbalk, penbalk) samen te voegen en vast te leggen. Zo ook elders bij molenmakers;

vgl. b.v. *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 3 en KROOK, *Molenb.* 93. || De Reus (*een molen*) maelde ... de Cap af met byde (*beide*) roede en d'as stucken (*stukkend*), alsmede d'wintpuelu en een voeghout stuck, *Journ. Caeskoper*, 30 Jan. 1693.

voelen, zw. ww.; vgl. *gatje-voel doen*.

voer (I), znw. onz. *Voeder*; zie de wdbb. – op voer zetten, *flink eten*. || Zet je maar goed op voer; je hebbe 'en lange reis – Vgl. *kortvoer*, *langvoer*.

voer (II), znw. *Voering*. || De voer van me jas is versleten. Er moet 'en nuwe voer in. – Evenzo bij oudere schrijvers *voeder*, onz. (b.v. HUYGHENS, *Hofwijck* VS. 1063).

voet, znw. onz. Zie de wdbb. – Een voetje doen, bij het haasje-over springen; zie

voetspringen. – Een voet vlees, *een kwart koe*. Zo ook elders. – Zegsw. 't Is nog zeuve voet van je elleboog of, *'t is er nog ver van af dat je het krijgt, 't is onbereikbaar voor je*. – Vgl.

vorevoet.

voeten, zw. ww., intr. Hetz.als *voetspringen*; zie aldaar. – Vgl. ook *spinvoeten*.

voeteveeg, znw. m. *Vloermat enz. om de voeten te vegen*, *voetveeg*. || Leg maar 'en ouwe zak neer voor voeteveeg.

voetkuil, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *De schuinaflopande kuil in de vloer onder het weefgetouw, waarin de voetschamels naar beneden getrapt worden*.

voetpog, znw. vr.; zie *pog*.

voetschamel, znw. vr. Aan een weefgetouw. Hetz. als *schamel*; zie *schamel* 2.

voetspringen, st. ww., ook als znw. onz. gebruikt. Zekere wijze van *haasje-over springen*, ook *voeten* en een voetje doen genoemd. De “bok”, waarover de anderen springen moeten, staat dan naast het “met” (b.v. een stoep) en gaat telkens als allen gesprongen hebben een voet verder van met afstaan, totdat een der springers er niet meer over kan en de bok moet vervangen. – Zo ook elders in N.-Holl.

vogel, znw. m. Daarnaast *veugel*. Zie de wdbb. – Zegsw. Er onder kruipen als een vogeltje dat een kat hoort krollen, *diep onder de dekens kruipen*. || We wensten mekaar genacht en toe kropen we der onder as 'en vogeltje dat 'en kat hoort krollen. – Vgl. *veugelen*, *matvogel* en de volgende artikels.

Vogeldel, znw. vr. Daarnaast *Vogeldille*. Naam van enige stukken land op de Koog, misschien zo genoemd omdat men er vogels (eenden, ganzen) op hield. Thans onbekend. Vgl. *del II*. || Noch vogeldille, *Polderl. West-zaan* IV f° 422 (a° 1649). Noch 3 vogeldellen, *ald.*, f° 430.

veugelen, zw. ww.; vgl. *veugelen*.

vogelkooi, znw. vr. Daarnaast *vogelekooi*. Zie de wdbb. – In het meerv. *Vogelkooien* vroeger ook als naam van land bij W.-Zaandam, buitendijks; zie *kooi* en vgl. nog SOETEBOOM, S. Arc. 283 en 296.

Vogelt, zie *Klienvogelt*.

vogeltjeszaad, znw. onz. Daarnaast *veugeltjeszeed*. *Zaad om vogels te voeren*. Men onderscheidt zwart veugeltjeszeed,

{p.501}

koolzaad, en wit veugeltjeszeed, *kanariezaad*. – Zo ook elders.

Vogelven, znw. vr. Naam van een stuk land in de ban van Westzaanden. Thans onbekend. Ook in de samenst. Vogelven streep; vgl. *streep*. || Dat vogelven streepie, *Polderl. Westz.* III f° 10 r° (a° 1644).

vol (uitspr. *vòl*), bnw.; zie een zegsw. op *zak* en vgl. *bartvol*, *borendevol*, *hartstikke-vol*.

vold (uitspr. *vòlt*), bnw.; eigenlijk verl. deelw. van *vollen*, *vullen*. *Dichtgegooid*, *gedempt*. In de naam van vele stukken land. || Die volde sloot (*te Assendelft*), *Polderl. Assend.* I f° 345 r° (a° 1600). 't Volde stuk (*te Krommeniedijk*), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 195. Het volde land (*te Krommenie*), *ald.* f° 266. De volde vijver; zie *vijver*. – Ook als znw. het Vold (*stuk weiland onder Oostzaan*). – Vgl. *volling* en *vulkamp*.

volder, znw. m. *Vlonder*. Verouderd. || Soo vergingt hem dan gelijk *Esopus Hondt*, die, met een goet stuk vleesch in den mont, over een volder ging, daar hy de schaduwe in 't water sag, SOETEBOOM, *S. Arc.* 358.

volger (I), znw. m. Bij de boeren. *Het deksel van de kaaskop, waarop de pers werkt en dat de portel uit de kaas drukt*. Vroeger bestond de volger uit een platte houten schijf met klamp, nu is het een op de draaibank rondgemaakt stuk hout met een uitholling van onderen en vlak van boven. – Evenzo elders in Holl. || Men (wikkelt) de kaas in een *linnendoek*, doet haar dus omkleed in den vorm, legt er den *volger* op, en plaatst het geheel onder de *pers*, BOUMAN in *Tijdschr. v. Nijverheid* 5 (1839), 671. In den kaasvorm, of het kaasvat, sluit een deksel, het welk rond is, en uit zwaar 1½ duims eikehout bestaat: het wordt *volgert* genaamd, om dat het op de lagen kaas volgt, en niet op den rand van den kaasvorm, als een deksel sluit, maar binnenskants in den vorm zakt of inzinkt als de kaas geperst wordt, BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 435. – Voorts kent men het woord ook in Oost-Friesl. (KOOLMAN 1, 533).

volger (II), znw. m. Als de naam van verschillende stukken land te Assendelft. || Die volgher, *Polderl. Assend.* II f° 68 r° (a° 1600). In de volgher 600 (*roeden*), noch in de volgher 15 (*roeden*), *ald.*, f° 70 r°. Die kaech in de volger (*buitendijks*), *ald.*, f° 101 r°. Een stücke landts genaempt die volger buyten dijcx inde kaech, *Hs. U.* 19, f° 132 r° (a° 1580), prov. archief. Item Dirx Pieters zone ende Jan Dirx zone V made lants inden volger, dat Claes Pieters lest had, *Hs.* (Assendelft, 15de e.), Rijksarchief. In Deddeswere unum volchere ... In Nesse in orienti quinque volchere ... In Reynwardeswere unum volcher. In Wilbrandi Maginwere duo volghere. In Franewere quatuor volghere, *Oorkb.* I no. 204 (a° 1182-1206), aldaar nog meermalen. – Evenzo elders in Holl. (*Keuren van Waterl.* 61; *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7 en 8; *Oorkb.* I, no. 105) en in *Friesl.* (WINKLER, *Lijst v. Fri. eigennamen* 107 b). Door de benaming volger schijnt te zijn aangewezen land dat volgde op, dat gelegen was achter de stukken land die onmiddellijk grensden aan de dijk, aan het vaarwater, dan de weg enz. Vgl. V. MIERIS 2, 600 b (a° 1337): “Voirt sullen die Dijcgraven, ende die Hyemraders van Zwindrecht verclairsen in scoblants achtendel, dat land, dat si te grote meten sien, hoe veil des hoeftlands (vgl. **hoofdakker**, **hoofdbreed**) es, jof volgherlands es”, en *Hs. v. Egmond B*, f° 10 v° (a° 1358): “in Rinninghem XII tichen (zie **tich**) met horen volghen”. – Vgl. ook “Kennemerland en Kennemer-gevolg” (met de “Kennemervolgers” als opgezetenen) ter aanduiding van dat gedeelte van N.-Holl., hetwelk onder Kennemerland ressorteerde, zonder er eigenlijk toe te behoren (de Zaanstreek, Graft, de Rijk enz.); zie *Mnl. Wdb.* 2, 1832.

volk, znw. onz. Zie de wdbb. || We wiere in'ekwartierd bij 'en oud span volk (*paar mensen*) van hennebij (*omtrent*) de tsestig. – Zegsw. Weinig volk, lekker teren, gezegd als er bij een feestje enz. minder mensen komen dan waarop men had gerekend, zodat er ruimschoots te eten en te drinken is. – Ook: **Bezoek, mensen**. || Krijg-je vanavond nog volk? Vgl. **nachtvolk**. – Ook: **familie**, inzonderheid **huisgenoten, huisgezin**. || Hij is nog van me volk. – Ja, ik ben allienig thuis: me volk is allemaal uit. Hoe gaat 'et mit je volk (*of volkie*)? Ze hewwe 'evochten op de kerremis, maar mijn volk heb er niet bij 'eweest. Had maar u Volk (*uw man en kinderen*) wat deegs, daar voor scheen al u te vreezen, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 349. A° 1692 Den 3 Juny is hier begraven Gerit Jacobs, out sijnde 63 jaren, 6 m., 15 dagen. Met sijn volck, *grafschrift in de Koger kerk*. Ick was (*met dooiweer op schaatsen*) in compaghnij ... naae Waaterlant, soodat mij(n) volck al vor mij sorghde (*bezorgd over mij was*), *Journ. Caeskoper*, 7 Febr. 1669. Een stücke landts ... belendt ... Jan Gaelen volck ende Cornelis Pieters volk aent zuytoost endt, *Hs. U.* 19, f° 115 r° (Assendelft, a° 1580), prov. archief. – Evenzo in geheel N.-Holl. (*Taalgids* 1, 303) en hier en daar elders, b.v. te Noordwijk aan Zee (*Sch. t. W.* 1, 258).

vollen, zw. ww; zie **vullen**.

Volling (uitspr. *vølləŋ*), znw. vr. Naam van land onder Wormer; wel zo genoemd omdat het indertijd werd opgevuld of aangedempt. Zie **vold**. || De stukjes van de Volling. – Een stuck

lants genamt de vollinge, *Hs. weeskamerboek* (Wormer, a° 1624), f° 163, archief v. Wormer. – Evenzo ligt te Jisp een stuk land, genaamd de Vollingweere. De Weere is een water aldaar. **vooi**, znw. vr. Soms ook **fooi**. Als benaming {p.502}

voor *de uitstekende rand* van verschillende zaken. – a) *Omgang, trans van een toren*. || Om de vooi van de toren is 'en balustrade. Insgelijcx sal de voornoemde Lambert Hendricksz. gehouden wesen de kerck besemschoon te houden ende alle jaeren van binnen eens te swarten en te witten tot de foy toe, *Hs. ordonnantie voor den koster* (a° 1660), archief van Assendelft. – b) *De rand van een schoorsteenmantel*. || Pas op, dat je je niet stote an de vooi. – c) *De zware lat boven langs een weefgetouw, die van voren tussen de zijstukken verband brengt*. – Het woord komt in deze en dergelijke betekenissen ook elders voor. In de Rekenboeken der St. Bavokerk te Haarlem vindt men het herhaaldelijk in de zin van *bekroning, kroonlijst*, van het ene of andere bouwstuk. || Die foey van die tralye, *Bijdr. v. h. Bisdom Haarlem* 4, 64 (a° 1513). Die foyen van die latrynen, *ald.*, 4, 69 (a° 1535). Die foyen ende gesneen werck van die preeckstoel, *ald.* 4, 100 (a° 1538). – Vgl. verder HADR. JUNIUS. *Nomencl.* 156 b: “*Acroteria, eminentia fastigii aedificiorum pinnacula et signa quae vel collumellae sunt, vel stylobatae, in quibus sigilla vel arulae, B(elgice) canteelen, foeyen*”, en bij KIL.: “*Voye, frise, bloem-werck, zophorus, pictus baltheus in quo metoga et figurae exsculpuntur; voye oft frise van de koetse, frons lecti, pars anterior superiorque fulcri: ora sive extremitas operis intestini; voye van de kercke, ambitus, circuitus templi superior; voyen, kanteelen, acroteria*”. Ook in het Mnl. is het woord zeer gebruikelijk; zie *Mnl. Wdb.* 2, 831 op *foye* 2. – Tegenwoordig is **vooi** (**vooie**) nog gewoon in Zeeland in de zin van *rand van de schoorsteenmantel* (DE JAGER, *Archief* 2, 195; *Taalk. Magaz.* 5, 41 en 53; *Sch. t. W.* 1, 141), en in Vlaanderen voor *klep van een pet, rand van een hoed* enz. (DE BO² 1157 vlg.; SCHUERMANS 827).

vool, znw. onz. *Veulen*. || Kijk, deer loopt 'en vool in 't land. – Ook als naam van verscheidene molens. || Het Vool (pelmolen te Wormerveer op het Zaandijker wegje). Het Jonge Vool (oliemolen te Wormerveer, 18de e.; houtzaagmolen te W.-Zaandam, gesloopt in 1893). Het Hinkende Vool (pelmolen te Wormerveer, gesloopt in 1790 of '91). Het Vooltje (snuifmolen te Zaandam, verbrand in 1765). – Evenzo elders in N.-Holl., op Wieringen (*foelke*; WINKLER, *Dialecticon* 2, 29), in Friesl. (*fole, foolke, fooltsje*). Gron. (MOLEMA 459), Oost-Friesl. (*fool, faal*; KOOLMAN 1, 413 b), Drente, Nederduitsl. enz. Vgl. Got. *fula*, Ags. *folā* (Eng. *foal*), Ohd. *folo* (Hgd. *fohlen*), Mnd. *vole, vale*, enz. Ook in het Mnl. komt de vorm voor (*Taalk. Bijdr.* 1, 28; OUDEMANS 7, 705). In de 17de e. vindt men **vool** o.a. ook bij WESTERBAEN, *Ged.* 3, 139 ('t Vers-geworpen vool).

Voolwerf, znw.vr. Naam van een stuk land te Krommenie. Vgl. **vool**.

voor (I), znw. vr. Daarnaast te Assendelft **veur**. *Vore*, in het land. Synon. **vurg**. || Veuren trekken in 'et land.

voor (II), voorz. en bijw. Daarnaast soms **veur**. Zie de wdbb. || Wet geef-je der veur? – Je neus krulde ook maar niet, dat je nag veur een vraister anekeke wiere, hè? (*er wordt gesproken tot een getrouwde vrouw*), *Sch. t. W.* 278. – Zo ook in samenst. **veurdoen, veurgaen** enz. naast **voordoen, voorgaan**.

voorbericht, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: *bericht van overlijden aan familie, buren en vrienden, vóór de algemene bekendmaking*. || We hebben voorbericht 'ehad, dat neef Jan overleden is.

voorbint, znw. onz. Bij de boeren. *Een der touwen die over de polder van een volgeladen hooiwagen worden geslagen*. Zie **wagenbint**.

voorder, voorders, bijw.; zie **verder**.

voordeur, bijw.; zie **verdeur**.

voordeuze, bijw. *Vroeger* (Oostzaan). Alleen bij het volk gebruikelijk. Elders is voordezen een woord uit de deftige taal. || Voordeuze kon-je niet overal rijje, zoas nou.

voorend, znw. onz. *Het voorste gedeelte van iets*. || Zet de emmers maar in 't voorend van 'et schuitje. – Ook in verkl. **voorendje**. *Het voorste vertrek van een huis*. Zie **end** 3. – Evenzo in het Stad-Fri., vooral van schuren; in Gron. veurende (MOLEMA 452).

vooretten, zw. ww., trans. *Een of meer stukken hooiland tijdelijk gebruiken om te etten* (zie aldaar), *wanneer in het voorjaar het gewas op het venland te schraal is*. Hooiland vooretten is dus het land eerst een poos door het vee laten afgrazen, voor het als hooiland wordt gebruikt. Evenzo in Waterland (BOUMAN 26).

voorhaal, znw. m. In de uitdr. in de voorhaal zijn, *vooruit, op voor zijn*. || Ik ben in de voorhaal (*als men b.v. drie zakdoeken per dag moet zomen en men heeft er na twee dagen reeds acht af*). – Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders (HOOFT, VONDEL); zie OUDEMANS 7, 730.

voorhaarnaald, znw. vr., zie **voornaald**.

voorhals, znw.m. In molens. *Het dunnere deel van de molenas, vooraan bij de kop* (het hoofd van de as), *waarom de as draait*. Ook wel alleen **hals** geheten.

voorhanger, znw. m.; zie **hanger**.

Voorhoef, znw. vr. Naam van land te Krommenie, in het Noordend. Thans waarschijnlijk onbekend. Vgl. **hoef**. || Inde voorhoeff, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 33; (a° 1680), f° 18.

voorhoofd, znw. onz. Zie de wdbb. – Bij de boeren. *Wendakker; het niet doorgreppeld gedeelte van het land dat doorloopt langs het* {p.503}

hoofd der verschillende akkers. Vgl. **hoofdakker**. – Evenzo verderop in N.-Holl. en hier en daar elders, b.v. op Zuid-Beveland (vuuroot, TE WINKEL, *Nieuw Taalk. Magaz.* 2, 237). In Friesl. voorakker.

voorjaar, znw.onz. *Het voorste gedeelte van de uier van een koe*. Zie **jaar II**. Evenzo elders in N.-Holl. (zie BOUMAN 112).

voorkamer, znw. vr.; zie **kamer** 3.

voorkeuvelens, znw.; zie **keuvelens**.

voorkomen, st. ww. Zie de wdbb. – Dikwijls nog als scheidbaar werkwoord, gelijk in de oudere taal en ook elders in dialecten. || Om dat voor te komme, zel ik wel me maatregelen nemen. Omme alle dispuyt ende questie voor te komen. *Priv. v. Westz.* 394 (a° 1658).

voorkret, znw. onz.; zie **kret**.

voorlijf, znw. onz. Bij vissers. *De voorste afdeling van een fuik*. Vgl. **middellijf**. Synon.

voorkamer.

voorlijk, (uitspr. *voorlæk*), bnw. en bijw. Zie de wdbb. – 1) *Vooraan, naar voren*. || Je zoeke zo achter in 'et boek: 'et staat voorliker.

2) Van tijd. *Vroeg*. || Tien jaar en nou al roken! dat is wel wat voorlik. We benne van 't jaar niet voorlik (*als de lente laat begint*). – In 't voorlikst van dit jaer maekt' hy zijn veldt bereydt, en heeft 'er doen ter tijdt Arweten in gesaeydt, SCHAAP, *Bloemt.* 12. – Zo ook in het Stad-Fri. en in Gron. (MOLEMA 459), en eertijds bij STARTER (zie OUDEMANS 7, 731).

3) *Vroeg ontwikkeld, niet achterlijk*. || Wat 'en voorlik kind. Het gras is voorlik. – Zo ook elders; zie VAN DALE, MOLEMA, KOOLMAN.

voorloef, znw. Daarnaast eertijds **voorloeg**. Bij timmerlieden. *Een soort van houtverbinding waarbij de over elkaar bevestigde balken enz. tot halverwege vierkant worden uitgekeept*. Ook elders gebruikelijk; vgl. b.v. PIJTAK, *Bouwk. Wdb.* 222. || De Arme (*van het wentelwiel*) met tande wel in malkander te maken, de plooyen met keepen en voorloegen daar op, en voordr de Vellinge daar op, *Bestek moddermolen* (a° 1736), archief v. Zaandam.

voorloop, znw. vr. Zie de wdbb. – In pellerijen. a) Van parelgarst. *De kleine korrels van mindere kwaliteit, die uit de goede parelgort gezeefd zijn.* || 2600 Pond Paarlgerst, 2600 Pond Voorloop 3 R. (d.i. 3de reis), *Verkopings-Catal.* (Koog, a° 1793). 7 Zakken derde rijs (reis) relsel, ... 100 ponden 3de rijs fijne voorloop, *Hs. T.* 33 (a° 1802), prov. archief. – b) Van rijst. *De grove korrels, waar de brokjes (middel, zie ald.) uit gezeefd zijn; dus de beste, grofste rijst.* Soms wordt tegenwoordig ook maar matig grof gesorteerde rijst voorloop genoemd. Opmerkelijk is dat voorloop dus bij parelgarst de mindere, bij rijst daarentegen de beste kwaliteit vertegenwoordigt.

voorn, znw. m.; zie een zegsw. op **ruis**, en vgl. de samenst. **meunvoorn**, **roetvoorn**, **ruisvoorn**.

voornaald, znw. vr. Ook **voorhaarnaald**. Bij draagsters van de vrouwekap. *De met edelgesteenten versierde vlakke gouden reep, die schuin langs het voorhoofd wordt gelegd en gedeeltelijk aan de kap wordt bevestigd.* Vgl. **naald** en zie *Karaktersch.*, pl. 4 en 2.

voornemen, st. ww. Zie de wdbb. – In de uitdr. voornemens zijn, *van plan zijn*, heeft het woord dikwijls de klemtoon op de middelste lettergreep.

vooroverloop, znw. m. zie **overloop**.

voorree znw. vr.; zie **ree I**.

voorscheer, znw. vr. Aan een weefgetouw. *De zware lat, die de zijstukken van het getouw van voren met elkaar verbindt.* Zie **schaar I**, 2.

voorschot, znw. onz. *Voorgevel van een huis.* Oorspronkelijk van een houten gevel, doch later ook van stenen gebouwen. || Veel huizen hebben 'en spits toelopend voorschot, soms met allerlei snijwerk en krullen. Voorts gemelte voorschot met wintveerings en schandekken te voorsien zoo als behoort, *Hs. bestek van een huis* (a° 1762), archief v. Assendelft. De muuren, glaes-posten (*raamposten*), ofte een geheel voorschot of balken, SOETEBOOM, *N.-Holl. Ontrust.* 52. Over de brug, in dat Huys met het steene voor-schot, *N.-Holl. Rustenburg* 12. – Door volksetymologie spreekt men tegenwoordig ook van **voorschoot** en zegt men b.v.: Dat huis heb 'en nuw voorschoot 'ekregen.

voorslag, znw. onz. In oliemolens. *Het eerste of voorlopige slaan van het zaad* (in tegenstelling met het naslag). Dit geschiedt in het voorslagsblok, dat ook wel alleen voorslag heet. || In 't voorslag: 2 jaagijzers, 2 staanders enz. *Invent. oliemolen* (Oost-Zaandan, a° 1809), Zaanl. Oudhk. – De in het voorslag gemaakte koeken bevatten nog te veel olie, en worden om die er uit te halen nog eens geslagen. Zie verder op **naslag** en vgl. de volgende woorden. Afbeeldingen vindt men in *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 20 en 22; III, pl. 5.

voorslagsblok, znw. onz. In oliemolens. *Het ijzeren blok van het voorslag, waarin de koeken worden geslagen.* Vgl. **voorslag** en **laad**.

voorslagsbuul, znw. m. In oliemolens. *De zak van buullaken, waarin het zaad in het voorslag wordt uitgeperst.* Vgl. **buul** en **naslagbuul**.

voorslagskoek, znw. m. In oliemolens. *Een lijn- of raapkoek, die in het voorslag gemaakt is, en die bestemd is om weer fijngemalen en in het naslag nogmaals geslagen te worden.* Vgl. **voorslag**.

voorslagslaken, znw. onz. Ook **voorslagsbuullaken**. Bij de olieslagerij. *Buullaken om voorslagsbullen van te maken.* Zie **buullaken** en vgl. **naslag**.

voorslagsvuister, znw. onz. In oliemolens. *Het vuister waarop het meel voor het voorslag* {p.504}

wordt gewarmd en omgeroerd. Zie **vuister**.

voort, bijw. Zie de wdbb. en vgl. **rechtevoort**. – In de bet. *weg, heen*, zegt men steeds vort (uitspr. *vòrt*). || Hij is vort; ik weet niet waarhenen. Me hoed is vort (*weg, zoek*). Vort! lillike hond! – Evenzo in samenst. vortblazen, vortbrengen, vortdouwen, vortgaan, vortgooien, vortraken, enz. *wegblazen*, *wegbrengen* enz. In andere bet. zegt men voort. || Gaan maar voort:

ik wil je niet langer zien. Douw me niet vort. – Evenzo in Friesl. furt, furtgaan enz. – Vgl. ook steentje-vort.

voortdreutelen, zw. ww., intr. *Voortgaan, volhouden met dreutelen, teuten*. Zie **dreutelen**. **voorttooi**, znw.; zie **tooi**.

vooruit, bijw. Zie de wdbb. – Ook in de naam van stukken land, die voor het huis van de eigenaar liggen. Vgl. **achteruit**. || Aef Bouwens voor uyts ven aen den wegh, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Vgl. aldaar ook: Jan Coenen weer, voor Maarten Huygen uyt (*het weer lag dus voor de woning van Maarten*). – Vgl. **voorven**.

voorvelling, znw. vr. Aan molenwielen. *De velling, die boven op de plooiën is aangebracht, ter versterking van het wiel*. Zie *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 2, waar deze bovenvelling wordt genaamd, en vgl. **velling** 1. – Bij wielen, die slechts één velling hebben, is dit steeds een voorvelling.

voorven, znw. vr. *Een vooraan gelegen ven; dat stuk land van een weer, hetwelk bij de weg, bij de huizen ligt*. Vgl. **ven** en vooruitsven op **vooruit**. || Jan Jacobsz. Coppen, de voorven aende huysen (*in Jan Jacob Coppesweer*); Neel Dircksz. voorven by de huysen (*in Tammetges-weer*); Jan Jonges voorven (*in 't Dam-weer*), *Maatb. Assend.* (a° 1635).

voorwinsing, znw. vr.; zie **winsing**.

voorwolf (uitspr. *voorwòllaf*, met klemt. op *voor*), znw. Aan molens. *Het van boven schuin toelopende houten voorschot van de molenkap boven de as*; ook wolvedak genoemd. De voorwolf is meestal een “getrapte” weeg, voor het inregelen; bovenop rust de nok. – Evenzo is elders een wolvedak een dak dat van voren de vorm van een trapezium heeft; het uiteinde van de gevel heet dan wolfseinde of wolfdak-end (vgl. WEILAND op wolvedak en BERKHEY, *Nat. Hist.* 9, 34). Eertijds heette zulk een dak enkel wolf (b.v. *Leidsche Keurb.* 276 (a° 1529): “nedergaende en hangende daecken, genaemt wolven”), en van dat woord is voorwolf een samenstelling. Wolf behoort wel bij gewelf en verwulf.

Voorzaan, znw. vr. Naam van het gedeelte der Zaan dat zich buiten de Dam te Zaandam bevindt; zo geheten in tegenstelling met de Achter- of Binnenzaan. Vgl. **Zaan**.

voorzoom, znw. m. Bij een molen. *De lat langs de zoom der molenwieken, die dient om deze te versterken*. Vgl. **zoom**. || Drie gemaakte Voorzoomen, l. 11 el, br. 190 str(eep), *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk. – Vgl. **achterzoom**.

vorder, bnw. en bijw.; zie **verder**.

vorevoet, (met hoofdtoon op *voor*), in de uitdr. van vorevoet of an (*waarnaast van voren goed of an*) beginnen, *van voren af aan, opnieuw beginnen*. || 't Is helegaar verkeerd; begin maar weer van vorevoet of an. Kom jongens, lête we van voren goed of an beginnen, den (*dan*) doet me broer ok mee. – De oorsprong der uitdr. is niet bekend; vgl. echter Mnl. voorvoets, *op staande voet, terstond*.

vorf, znw. vr.; zie **verf**.

vork-en-lepeltjes, znw. meerv. Zekere plant. *Tasjeskruid*. Zie verder op **lepelblad**. – Ook in de samenst. vork-en-lepel(tjes)dief, waarmede iemand wordt nageroepen die deze plant aanraakt of er mee wordt aangeraakt; zo ook elders lepeltjesdief (zie *Gids* 1893, IV, 282)

vorm, znw. m. Daarnaast **vurm**. Zie de wdbb. || Doen de griesmeelpudding maar in de grote vorm. Vurmpies om taartjes van zand te bakken. – Vgl. **nijpvorm** en **vormemaker**.

vormemaker, znw. m. Daarnaast **vurmemaker**. *De man die vormen* (vlechtwerk van koperdraad, waarop het papier wordt geschept) *maakt voor de papiermakerij*. Thans als vak verouderd. || (Een huis, zijnde) vroeger een vormemakerij, *Hs.* (Zaandijk, a° 1833), Zaanl. Oudhk. Huis en erf op het Ezelspad, 2 woningen, en geschikt voor vormmakersafferre, *Hs.* (idem, a° 1810), aldaar.

vorrel, znw. onz.; zie **verrel**, enz.

vorst (I), znw. m.; vgl. **grootvorst**.

vorst (II), znw. vr. *Vriezend weer*; zie de wdbb. – Daarnaast vroeger **vort**; voorwerk § 124.

Vorstenburg, znw.; zie *Krimpenburg*.

vort, bijw.; zie *voort*.

vortblazen, **vortgaan**, enz.; zie *voort*.

vorven, zw. ww.; zie *verven*.

vorver, znw. m.; zie *verver*.

vos, znw. m.; vgl. *olievos*.

vosje, (uitspr. *vossie*), znw. onz. *De waarde van ¼ cent* (Krommenie). Synon. **funsie**, **gronsie**, **munsie**. || Willen we dagen (*zeker spel*) om 'en vossie?

vracht, znw. vr.; zie een zegsw. op *schipper*.

vrachtsleeds, (uitspr. *vrachslees*), znw. vr. *Slede om goederen te vervoeren, vrachtslede*. Zie *sleeds* 1. || Dien dage liepe wel 100 peerde met narre en met vragslesen langs de Saen, *Journ. Caeskoper*, 9 Jan. 1729.

vrede, znw. m. Zie de wdbb. – *Te vrede*, te Assendelft als nachtgroet. || Nou hoor, te vrede! en slaap maar goed. – Vgl. bij VONDEL (ed. V. LENNEP) 8, 381: Eneas ... lagh stil, en wel te vrede op zijn kampanje en sliep.

vrekken, zw. ww.; zie *wrekken*.

vreter, znw.m.; vgl. *mierevreter*.

{p.505}

vreugd, znw. vr. Zie de wdbb. – Daarnaast eertijds **vrugd**, b.v. *Journ. Caeskoper*, 14 Apr. 1672 (vrucht; tweemaal). Ook in samenstelling (vrughdeviere aangestooken, *ald.*, 21 Apr. 1689). – Evenzo eertijds elders in N.-Holl. || Ghy goede knecht ende getrou, Gaet in uws Heeren vruchde nou, *N. Medembl. Lieth*. 3.

vriend, znw. m. Daarnaast **vrind** en **vrund**. Zie de wdbb. – Soms ook nog in de zin van *bloedverwant*, b.v. te Assendelft in de uitdr. *de vrienden halen*, *de verder af wonende familie waarschuwen, als iemand op het uiterste ligt*. – Vroeger was deze bet. zeer gebruikelijk; ook de samenst. *bloedvriend* komt voor. || Ten overstaen van de naeste Vrienden, den Weeskinderen van des overledens zijde bestaende (*ordonnantie weeskamer te Wormer*, 17de e.), LAMS 604. Soo sullen in sulcken gevallen d'oudtste ende naeste Vrienden van 's Vaders en Moeders zijde de nagelaten kinderen ter Weeskamere brengen (*idem*), *ald.*, 606. Als yemant, 't sy Bloet-vrient of Vreemde, by Weesmeesteren tot Vooghdye van eenige Weeskinderen wert gekoren (*idem*), *ald.* 621 (zie ook 43, 499, 688, 715 e.e.). – Bij begrafenissen worden de naaste bekenden uitgenodigd om “als vriend aan de binnenhaard” te komen, d.w.z. na afloop der plechtigheid aan het sterfhuis te komen. – In de middeleeuwen en later, tot in de algemene taal zeer gewoon. Vgl., behalve de in *Tijdschr.* 11, 293 aangehaalde bewijsplaatsen voor het Mnl., b.v. *Invent. v. h. Archief van Campen* 3, 196, no. 2428 (a° 1573); BREDERO, *Moortje* VS. 327 (vgl. ook 313) en *Wdb. op Bredero* 470; *Landregt v. Overysel* 92 (a° 1630); V. VLOTEN, *Kluchtsp.*², 2, 238 (a° 1641) en 3, 154 (a° 1691); BRANDT, *Leven v. Vondel* 36; *Gids* 1893, IV, 28 (*kinderrijm uit de 18de eeuw*); alsmede *bloedvriend* bij EEKHOF, *Beschrijving v. Leeuwarden* 1, 385 (a° 1534) en V. VLOTEN, *Kluchtsp.*², 243 (a° 1659). De vorm *vrund* komt natuurlijk ook in afleidingen en samenst. voor (*vrundelik*, *vrundschap* (b.v. SOETEBOOM, *S. Arc.* 367) enz. – Vgl. *vriendemaal*.

vriendemaal, znw. onz. Daarnaast **vrindemeel**, **vrundemeel**, **vrundemeeltje**.

Familiemaaltijd, feestmaal. Vgl. *maal* 2. Zo ook elders. || We hewwe 'en genoechelik vrundemeeltje 'ehad. – Vgl. de gebruikelijke woorden van de gastheer vóór de maaltijd: Ik wens de vrinden smakelijk eten.

vries, znw. m. *Het vriezen, vorst*. || “We hebben nou weer 'en lekker vorsie (*vorstje*)”. “Ja, 't is weer 'en behoorlijke vries.”

vriezen, st. ww., intr. Zie de wdbb. – Zegsw. *Vriezen we dood, dan vriezen we dood, als er wat ergs gebeuren moet, dan kunnen we er toch niets aan doen*, gezegd bij het nemen van een kloek besluit, doorgaans in scherts.

vrij, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo vrij als gouden knopen, schertsende versterking van *vrij*. || De ruiten vrouw is zo vrij as gouwe knopen. – Vgl. **botvrij**.

vrijen, zw. en st. ww. Zie de wdbb. – Iets te vrijen hebben, *het te vergeven hebben aan de persoon die er het meest op gesteld is*. || Ik heb nog wat kersen te vrijen (*heb nog wat kersen over: wie wil ze het liefste hebben?*).

vrijer, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. De vrijers, die 'et mienen, kommen tussen negenen en tien.

vrijigheid, znw. vr. *Vrijheid*, in alle betekenissen. || Als je uit dienen gane, ben-je je vrijigheid helegaar kwijt. – Dank, dank en lof zy hem, die ... ons tot vryigheid door Christum weêr gebrocht (heeft), SCHAAP, *Bloemt*. (ed. 1724), 86. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Amsterdammers (b.v. BREDERO, *Kl. v. d. Molenaar*, VS. 292). Thans ook nog in het Stad-Fri.

vrijland, znw. onz. *Land waarop geen drukkende verplichting rust; maar dat de bezitter in volle eigendom toebehoort*; in tegenstelling met vroonland. Alleen nog als naam van stukken land. || 't Vrylant (*in Buitenhuizen*), *Polderl. Assend.* I f° 12 r° (a° 1599) Dat vrylandt, *ald.* f° 33 r°. – Twee jerden vrijlants in Jacobijnen-weer (*onder Oostzaanden*), GONNET, *Zijlkl.* 34 (a° 1410). (Dat stuk land) te vrijen ende te waeren al vrij landt, sonder eenich opstal van pachten oft renten, anders dan zijn werckweere, gelijk gebuyeren landen, daer toe behoorende (*te Assendelft*), *Hs. U.* 19, f° 254 v° (a° 1581), prov. archief; vgl.: al vry lant sonder eenich opstal dan alleenlijck zijn dijck, dam, wech, waeteringe ende werckweere, gelijk andere gebuyere landen, *Hs. U.* 20, f° 126 r° (a° 1583), aldaar. – Evenzo elders in Holl.: vgl. *Inform.* 687 a. || Met een wandelingh (*ruiling*) tegen Wouter Ysbrants ... vroon om vrilant, *Hs. v. Egmond E.* f° 3 r° (a° 1453). Anno LV in profesto Maii is een wandel geschiet van vroonland om vrilant, *ald.*, f° 5 r° (a° 1455).

vrijnen, zw. ww. Daarnaast **frijnen**. Bij steenhouders. *Met een beitel, waarop met een houten hamer geslagen wordt, smalle evenwijdige lijnen hakken in hardsteen; graderen*. || Hardstienen stoepen worre an de kanten 'evrijnd. – Zo ook elders frijnen (zie de wdbb.); in Vlaand. freenen (DE BO). – Zie **overvrijnen** en **vrijnslag**.

vrijnslag, znw. m. Daarnaast **frijnslag**. Bij steenhouders. *Houw, keep, bij het vrijnen gemaakt*. Zie **vrijnen**. Men onderscheidt de Hollandse en de Belgische vrijnslag; bij de eerste zijn de kepen nauwer en dichter opeen. || (*Er moeten*) niet minder als 9 vrijnslaagen in een duim breedte zijn, *Bestek steenhouderswerk* (Krommenie, (a° 1781), Zaanl. Oudhk. {p.506}

vrijschijtertje, znw. onz. *Kort jasje zonder panden*. Synon. **schietertje**. – Ook te Mijdrecht bekend. Evenzo in Oost-Friesl. fre-schîter (KOOLMAN 1, 557).

vro, bijw. *Vroeg*. Thans verouderd, maar nog opgegeven in *Karaktersch.* 332 (a° 1816). || O Heer! na sulke Leeraers dorst ons na, Wilt die doch senden u volck vroo en spa, Op dat eens al tweedracht heel mocht vergaen, *Saender Bloeme-stralen* 310. – De vorm vro is thans nog gebruikelijk in W.-Friesl. en op Marken (*Sch. t. W.* 1, 282), en komt ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers voor. || Men moet veel lijden, of vro sterven, SPIEGHEL (ed. VLAMING) 281. – In het Mnl. is vro, en daarnaast vroe, zeer gewoon.

vroed, bnw. Zie de wdbb. – Iets (niet) vroed zijn, *er (niet) van weten, er (geen) kennis van hebben*. || Hij is zen eigen zaak niet vroed (*van iemand die zijn affaire laat verlopen*). Evenzo in het Mnl. enes dincs vroet sijn (zie b.v. OUDEMANS 7, 796).

vroeg, bnw. en bijw. Daarnaast soms nog **vrog** (**vroge**); evenzo te Assendelft bij enkelen nog vroger naast vroeger. || 't Is nag te vrog. De karsen benne vrog van 't jaar. (*Wij*) hadde van dit voorjaer een zeer vroege scoone tijt, *Journ. Caeskoper*, Apr. 1680; vrog vindt men *ald.*, *Juli* 1671; 13 *Febr.*, 5 *Juli*, 12 *Aug.* 1672 enz. – Vgl. **vro**.

vroegertje, znw. onz. In de uitdr. een vroegertje krijgen, *vroeger dan gewoonlijk uit school mogen gaan*. || We hebben 'en vroegertje 'ekregen, omdat 'et zo warm is. – Ook elders in Holl.

vroegspook, znw. m.; soms onz. *Iemand die vroeg spookt, die 's morgens vroeg bij de hand is*. || Je benne 'en vroegspook; om vijf uur hoor ik je al. Bij ons thuis is Jan altijd 'et vroegspook. – Vgl. **laatspook**.

vroemoer, znw. vr. Daarnaast **vroemer**. *Vroedvrouw*. Thans weinig gebruikelijk. || Ik gaan de vroemoer halen. Betaldt aen Grietie de vroemers soon van oppassen op de geldereeye (*gallerei van de kerk*) f 1, – , *Hs. rekeningboek kerk W.-Zaandam*, f° 17 r° (a° 1665), Zaanl. Oudhk.

vrog, vroger, bnw. en bijw.; zie **vroeg**.

vromen, zw. ww., intr. *Vroom houden, rusten* Zie **vroom II**. || Jullie hewwe nou lang 'enoeg 'evroomd: we moesten maar weer beginnen.

vroom (I), bnw. Zie de wdbb. – Ook: **onnozel, dom**. || 't Is zo'n vroom borsie (*borstje*). – Vgl. **vroom II**.

vroom (II), znw. In de uitdr. vroom houden, rust houden; bij het opdragen van zaad, steenkolen enz. Men houdt gewoonlijk vroom na elke 100 balen. Heeft men b.v. drie dragers, dan lopen die achtereenvolgens met een baal of zak op de schouder de ladder op; de derde is kerfman en geeft telkens een krijtschrapje aan de muur, zodat 10 schrapjes een last vertegenwoordigen. De 1ste drager brengt dus de 100ste baal naar boven; komt hij er uit, dan is het vroom (*rusttijd*). Die laatste zak heet de vrome zak, of ook wel de vroom, en men zegt dus ook: “de vroom is er uit”. Geeft de opzichter (zaadmeter) het teken dat de vroom om is, dan begint de drager van de tweede zak te heften (zie aldaar); zijn weer 100 balen opgedragen dan is er opnieuw vroom. – Op dergelijke wijze gaat het bij het meten van zaad dat niet in balen verpakt is. De zaadschietters houden dan gewoonlijk vroom om de 5 last; onder bijzondere omstandigheden echter ook wel eens om de 4, of om de 6 of 7 last. – Vgl. **vromen**. **vroom, vroomland**, znw. onz. Eertijds: *land met heerlijke rechten bezwaard*; in tegenstelling van vrijland. Nog over in de naam van verschillende stukken land onder Assendelft, die in de middeleeuwen aan de (ambachts)heer hebben toebehoord. || De Vroommeed (in de Zuiderpolder te Assendelft). – Een stücke landts leggende int vroomweer, *Hs. U. 19*, f° 209 r° (a° 1580), prov. archief. 't Froonweer, *Maatb. Assend.* (a° 1634). In de middeleeuwen in Friese vorm Franewere: In *Franewere* quatuor volghere, *Oorkb.* I no. 204 (a° 1182-1206); evenzo aldaar Franebroeke (Vroonbroek): In *Franebroeke* tres falcationes ... In *Franebroeke* unam et dimidiam falcationem. – De Vroonsluis, eertijds uitwaterende op de Wijkermeer, bij de Wijmerik; zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Vroonsluys, *Hs.* (a° 1697), archief van Assendelft. – Aldus ook elders; vgl. b.v. *Inform.* 687 b. || Een sestendeel van sijn hofstede ende van dat vroen daer after, *Hs. v. Egmond E*, f° 8 r°. Pieter Vinken vroencamptgen an die vroenlaen, *ald.*, f° 8 v° (a° 1457). Bezuyden an die vroenlaen ende binoerden an die dienstlaen, *ald.*, f° 9 r° (a° 1458). Een half gers weidlants in die vroenvén, *ald.*, f° 10 v° (a° 1458). Twe camptges, elc van I coeweid an die vroendijck, *ald.*, f° 14 r° (a° 1460).

Vroommeed, Vroonsluis, Vroomweer, znw.; zie **vroom**.

vrouw, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is 'en vrouw as 'en zwiep en ze glimt teugen je an, van een vrouw die zeer handig en net en zindelijk is. Ook HARREBOME 2, 418 vermeldt: dat is een vrouw als een zweep. – Zie man en vrouw op man.

Ook in de naam van stukken land te Assendelft, die eertijds aan een adellijke vrouwe hebben toebehoord. Zie ook **ver II**. || Vrouw-Betjesland (*in Buitenhuisen*). Vrou betges lant ... Dvuyterdijck (*de uiterdijck*) van vrou betges lant, *Polderl. Assend.* f° 8 r° (a° 1599). – Een stücke lants genaemt vroukelant (*in het Zuidend*), *Hs. U. 20*, f° 122 v° (a° 1583), prov. archief. VROUTKEN landt, *Polderl. Assend.* I f° 20 r° (a° 1599). – Vgl. **vrouweverdriet**.

Vrouw-Betjesland, znw. onz.; zie **vrouw**.

Vrouweverdriet, znw. onz. Naam van een ge-
{p.507}

hucht onder Assendelft nabij de brug over de Nauwernase vaart aan de weg (Zaanl. Communicatie-weg) van Westzaan naar Assendelft. || Hij woont an 'et Vrouweverdriet.

Vrouwkeland, znw. onz.; zie *vrouw*.

Vrouwven, znw. vr.; zie *vrouw*.

vrugd, znw. vr.; zie *vreugd*.

vrund, znw. m.; zie *vriend*.

vuik, znw. vr.; zie *fuik*.

vuil, bnw. Zie de wdbb. – Ook: **kwaadaardig**, **nijdig**, **bijtend**, vooral van personen in hun spreken. || Je benne 'en vuile zegger (*als iemand een harde waarheid zegt*). Zo'n vuile schoolmeester (*die er maar alles uitflapt*). – Evenzo elders in N.-Holl. (ook in de afleiding vuilendig; BOUMAN 113); in het Stad-Fri. fuul, *boos*, *kwaad* (WINKLER, *Dialecticon* 2, 25).

vuist, znw. vr. Zie de wdbb. – In molens met stampers (b.v. oliemolens). *Een stuk hout, met een verbreed en een smal eind, dat met dit laatste horizontaal door een der stampers of heien wordt gestoken en met vuistwig en keephout wordt vastgezet; het brede eind steekt uit en wordt als de molen maalt door de spaken van het wentelwiel gegrepen, zodat de stamper of hei naar boven wordt getrokken. De vuist heeft in gedaante iets van een vuist en arm; zie de afb. in Groot Volk. Moolenb. I, pl. 21.*

vuister, znw. m. en onz. In oliemolens. *Vuurhaard, van steen vierkant opgemetseld en van boven voorzien van een pan, waarin het gekneusde zaad wordt verwarmd, vóór het in bulen gedaan en onder de hei wordt gebracht. Zie Groot Volk. Moolenb. I, pl. 20. In iedere molen heeft men een voorslags- en een naslagsvuister; de laatste wordt verzorgd door de blokmaalter, de eerste door de steenknecht. || 'Et stoken van de vuister is 'et intersieke van 'et olieslagerswerk (*het meel moet nl. gelijkelijk verwarmd worden en er moet dus nauwkeurig gelet worden op het aantal gebruikte turven, daar een halve turf het gemaal kan bederven*). As 'er gien wind is, leit 'et volk toch maar op de vuister (*dan luieren ze maar, zoeken ze geen ander werk in de molen*). – Vroeger ook als naam van vuurhaarden in andere molens en inrichtingen. || Noch een schoorsteentgen inde camer vande molen met een vuyster, dat den molenaer daer bequamelijck kan vyeren, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Gekeurt ... dat alle Scheeps-Timmerluyden gehouden sullen wesen een steene vuyster te maeken buyten vande Huysen af, omme haer Teer ende Pick te warmen (*keur v. Oostzaanden*, a° 1628), LAMS 709. – Zo vroeger ook elders in Holl.; Zie b.v. LAMS 465 (*keur v. Heemskerk*, a° 1659) en *Keuren v. Leyden* 65 (a° 1658). Vgl. ook HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 180 a: “*Foculus*, B(elgice) vierpanne, vierteele, lollepot, vuystere”, en bij KIL. “vuyster, j. vuyrster” en “vuyrster, Campin. Fland. j. schoorsteen, *focus*; vuyrster, vierteyle, *foculus*, *ignitabulum*; vuyrster-gat, j. masier-gat”. Het woord is ook in Brab. en Vlaand. nog in gebruik; zie SCHUERMANS op vuister en DE BO op veurster. Te Katwijk aan Zee kent men het in de zin van *snuiver*.*

vuisterkom, (uitspr. voisterkòm), znw. vr. In oliemolens. *De metalen kom waarin het meel op de vuister verwarmd wordt; stortpan. || 4 Modellen voor vuisterkommen, Inventaris molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk.

vuistervarken, znw. m. *Zachte langharige borstel, waarmede de vuister wordt aangeveegd. Zie varken 2.*

vuistwig, znw. vr. Bij molenmakers. *Wigvormig stuk hout waarmede de vuisten der heien en stampers worden vastgezet. Zie vuist. Vgl. de afb. in Groot Volk. Moolenb. I, pl. 21. || 2 Azijnen Vuistwiggen, Invent. molenmakerij* (a° 1846), Zaanl. Oudhk.

vuk, znw. vr.; zie *fuik*.

Vulkamp, znw. m. Naam van stukken land die zijn aangeplempt; zie **vold** en **Volling**. || Die helft vande vulcampen aen Twisch, 255 (roeden), *Polderl. Assend.* I f° 335 r° (a° 1600).
vullen, zw. ww., trans. Daarnaast **vollen** (uitspr. vøllə). Zie de wdbb. – Zakken vollen. Ik moet me pijp vollen (*stoppen*). – De vorm vollen komt ook elders voor. – Vgl. verder **vold** en **volling**.

vullisblik, znw. onz. Zie de wedbb. – Ook als schertsende naam voor een *vierduitstuk*, *bronzen 2½-cent-stuk*. || Heb uwe soms 'en paar vullisblikken voor me vijf centen?

vuren, zw. ww., intr. Daarnaast vroeger **vieren**. Zie de wdbb. – Ook: **stoken**. || Hij is al an 'et vuren (*stookt al, heeft al vuur op de haard*). Maandag den 27 ben ik met een schuytje ten huys uyt gehaalt en woonde op 't solder, tot Donderdag den 30 doe wy weder op de haart konde vuuren (*na een overstroming*), *Rym-Gedigt* (Catal. Zaanl. Oudhk. no. 232), 9 (a° 1718). Zie nog een voorbeeld op **vuister**. – Eertijds ook elders in deze zin. || Item soe moet er nyemant vieren of wol spinnen in afterhuysen, op die boet van ses scellinck (*keurboek v. Edam*, einde 15de e.), *O. Vaderl. Rechtsbr., Versl. en Meded.* 3, 151. Ook bij SIX V.

CHANDELIER (*Tijdschr.* 3, 282) en CATS (OUDEMANS 7, 621).

vurg, znw. vr. *Voor, greppel*. Thans verouderd, maar het woord moet blijken de aangehaalde keuren ook in dit deel van N.-Holl. gewoon zijn geweest. Ook in de Beemster werd het in het midden van deze eeuw nog gebruikt (*Navorscher* 7, 321; BOUMAN 113). || Item, geen Gras te mogen snijden in ander luyden Vurgen, sonder konsent van den Eygenaar (*keur v. Uitgeest*, a° 1635), LAMS 506. Alle de {p.508}

Vurgen ende Water-gangen bij de huysen ende opte Geest, die men gewoon zijn op te maecken, wederomme op te ruymen ende geheel kant op te maecken, (*idem*, a° 1661), *ald.*, 519. Oock soo sal hem niemant vervorderen te snijden eenighe Vurgh-gras oft ander Gewas, aan de Voet-Wallen van de Ackers ofte in de Vurgh op een ander zijn gront staende, 't zy waer dat het soude mogen wesen, op de boete van 42 schellinghen (*keur v. Akersloot*, a° 1661), *ald.*, 489. – In de zin van *ploegvore* is het woord nog gewoon in Friesl. (*furge*), Gron. (MOLEMA 462: *vurg, vurge*), Oost-Friesl. (KOOLMAN 1, 573: *fürge*), Saterland (*forge*).

Evenzo Hgd. *furche*, Eng. *furrow*. Vgl. voor de oudere vormen FRANCK 1105 op voor, vore.

vurig, bnw.; zie vurige wagen op **wagen**.

vurm, znw. m.; zie **vorm**.

vuur, znw. onz. Daarnaast soms nog **vier**. Zie de wdbb. || Is er vier in 't pokes (*tabakskomfoor*)? Een hoekie vier (*een stukje vuur*). Laast heb ik eens een Vyer gebout, (gelyk men doet) van turf en hout, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 87. – Vgl. een zegsw. op **paap** en **uitpissen**. – Bij vissers ook als naam van *zekere ziekte van aal*, in de warme zomermaanden. || Die eel heb 'et vuur. 'Et vuur zit er in. – Vgl. **vuren** en **vurig**.

vuurben, znw. vr. *Vuurmand*. Thans ongebruikelijk. || Een vuurben, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1767 en 1773), prov. archief.

vuurpisser, znw. m. Zeker vuurwerk. *Een rolletje papier, met kruit gevuld, dat aangestoken een vuurregen uitstort*.

vuursteen, znw. m. Daarnaast **vuurstien**. Zie de wdbb. – Zegsw. (gezegd als een ander iemand, die niet rijk is, voor rijk houdt) Ja, hij heb aârve (anderhalve) cent en 'en vuurstien. {p.509}

W

waai (I), znw. m. *Wind*. Van waaien. || Jonges, jonges, wat 'en waai vandaag!

waai (II), znw. onz.; zie **wei**.

waaiboer, znw. m.; zie op **wei**.

waaidop, znw.m. Alleen in het meerv. **waaidoppen**. Bij de pellerij. *De doppen en ander afval dat in de waaierij uit de gepelde gerst enz. wordt verwijderd*. Synon. **uitwaaisel**. Vgl. op **juffrouw**.

waaien, st. en zw. ww. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **stronchoop**. – In de 3de pers. enkv. praes. te Westzaan soms **weet** (**weeit**). || Er weet 'en flinke wind. – Eertijds ook wel **weien** geschreven. Zie § 28 en § 73 in het voorwerk. || De(s)mber 17 begost uyten Osten op te weyen, *Journ. Caeskoper*, 17 Dec. 1695. Den 13 dito weyden ien styve coelt, *ald.*, Aug. 1703. Des morgens begon het hart te weyjen en te reegenen, *Hs.* (a° 1729). (Het gewas) wert schier van de wint ter aerde neêr geweyt, omdat 'et stont soo hoog door groote weeligheyt, *SCHAAP, Bloemt.* 13. – Vgl. ook **waai**, **windje-waai**, en **waaierij**.

waaier, znw. m. Zie de wdbb. – Ook *een vlieger die van onderen vierkant is*. || Ik heb 'en waaier 'emaakt; die zel ik vanmiddag oplaten.

waaierij, znw. vr. In pellerijen en grutterijen. *Een toestel om het stof en de doppen uit de gepelde gerst enz. te waaien, na het harpen*. || De waaierij wordt deur snaren in beweging 'ebrocht. Verder moet hebben dese molen twee pelsteene, ider op een solder bisonder met 3 harpe en 2 weyjerijje, reetschappe, kasse ... enz., *Hs. bestek pelmolen* (a° 1759), Zaanl. Oudhk. – Zo ook elders; vgl. *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 8; en *KROOK, Molenb.* 59.

waal, znw. vr.; zie **weel**.

waan (I), bnw. – 1) Van balken, planken, latten enz. *Kantig en spintig*; inzonderheid als er langs het hout een bruine streep loopt, waar de bast van de boom op zit of gezeten heeft (synon. **bles**), doch ook als er wegens andere gebreken (vooral spint) bij het bewerken een deel van het hout moet worden weggenomen. Zie **waan II** en **waankant**. || 'En wane deel is goekoper as 'en gave. Te koop 'en partij wane schroden. Die balk is te waan; die ken ik er niet voor gebuiken. – Zo ook elders in Holl. (OPPREL 88) en in Gron. (MOLEMA 476). – Zie **waante** en vgl. **wan**.

2) *Vuil, onsmakelijk om te zien*. Synon. **warsig**. || Wat 'en waan kind. Gaan-je deris gauw wassen: wat zien-je der waan uit. 't Is 'en waan gezicht zo'n vuile luier. – Ook:

onaangenaam, naar. || Jasses, wat waan! 't Is zuk waan weer: we kenne niet iens wandelen. Ik heb toch zo'n wane stiek (*onaangename betrekking*).

waan (II), znw. onz. Aan balken en planken. *De scheve, ruwe, beschadigde, deels met schors bedekte kant van hout, dat niet bekenntrecht* (aan alle kanten recht bezaagd) *is*. Synon.

waankant. Zie **waan I**, 1. || Slaan 'et waan er maar mit 'en bijl of, dat gaat gauwer {p.510}

as schaven. Je vinde niet vaak 'en zwaar stuk hout zonder waan. Die hoofden vande kammen (*van onder- en bovenwiel*) sullen soo breed wesen als de mal ofte patroon, diemen den timmerman daer van leveren sal, ende men sal niet meer waen aende hoecken vande hoofden mogen maken als een halff duym, soo wel onder als boven, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

waankant, znw. m. Hetz. als waan. Zie **waan II**. Synon. **bleskant**. || D'welck men van ander goet eycken-hout sal mogen maken ... sonder rodolm, vierich, ratel-spaninch, onredelijck spint ofte waenkant, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Item alle dit werck te maecken van goet greenenhout ... sonder onredelijck spint ofte waenkant, *idem spinhuis* (a° 1664), aldaar. – Elders ook **wanzijde** genoemd (VAN DALE).

waante, znw. vr. *Het waan zijn; het wane gedeelte van iets*. Zie **waan I**, 1. || Hier op te leggen de Slick-houten, dick 5 duym, en lang als 't uit gemetzel zal kunnen blijcken ..., de slickhouten ter halver waante af te hacken, dezelve te leggen hout aan hout, enz., *Bestek sluisbouw* (a° 1727), archief van Westzaan.

waar, bijw. Daarnaast **weer**. Zie de wdbb. || Ik weet niet weer dat moeder is. Weer zo is de brand? – Evenzo in samenst. **weerom**, **weervan** enz. Ook in Friesl. **wêre**, Ofri **hwêr**.

waard (I), bwn. Daarnaast eertijds **weerd**. Zie de wdbb. || 't Is niks weerd. – Zo ook elders.

waard (II), znw. *Laagliggend land, dat dikwijls onderloopt*; zie de wdbb. Alleen in eigennamen. || Het naakte Waardje (stuk weiland onder Zaandam, in het Oostzijderveld). *Verkopingsbiljet* (a° 1882). De Waard (voormalig eiland in het IJ bij Zaandam, thans een deel van de IJpolder); zie SOETEBOM, *S. Arc.* 180 en 185 vlgg., en *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. – Vgl. **rietwaard**.

-waard aan, zie *inverdan*, *neerwerdan*, *opperdan*, *overdan*, *uitverdan*.

waardschap, znw.; zie **warship**.

waar-gaan-je, znw. Alleen in: een lange waar-gaan-je, voor *een zeer lang persoon*.

waars, znw. Alleen in de uitdr. uit de waars, *in ernst*, *echt*. Het tegenovergestelde van uit (den) juks en uit de mallig. || Ze vechten uit de waars (*'t is menens*).

waatje (waadje?), znw. onz.; zie **weed**.

wacht (I), znw. vr.; vgl. **eendewacht** en **loonwachtje**.

wacht (II), znw. onz.; zie **wagd**.

wachter, znw. m. Zie de wdbb. – Ook een soort van *eend*. Hetz. als **roeper**; zie aldaar.

wafel, znw. vr.; vgl. **boerewafel**.

waffel, znw. – a) *Mond*. || Hou je waffel. – b) *Slag, draai om de oren*. Ook in de vorm van **wafel**. Synon. **trawaffel**. || Ik zel je 'en waffel om je oren geven. – Zo ook elders in Holl., ook in de schrijftaal; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 351 en 874, en vgl. VAN DALE op **wafel**.

wagd, znw. onz. *Vrouwenrok van zware stof* (wol, grein, kalamink, damast enz.); behorende bij de oud-Zaanse kleding. Thans met die klederdracht verouderd, maar als historische term nog algemeen bekend. Er worden nog vele wagden bewaard, die soms ook worden gedragen. In de Wormer is het woord als benaming voor de blauw-wollen rokken der boerinnen nog gewoon. – Men zegt ook wel wachten, daar wagd natuurlijk als wacht wordt uitgesproken. Wat de oudste vorm is, blijkt niet. || In de vorige eeuw droegen de vrouwen wagden en kassekienen. Me moeder had 'en wol-op-wollen wagd, maar ze droeg 'et temet nooit. 'k Heb een nuw haaklaif (*soort corset*) aan met een wachie (*wachtje*) van men grootmoeder. Deorum stap ik as een haan van een stooter, *Sch. t. W.* 277. Een boeresarries wagd (zie **boeresarries**). 1 Kaper, 3 wagden, 1 swart kleedje, *Hs.* (Wormer, a° 1763), prov. archief. Een swart grofgreyn wacht, een swart heeresaije wacht, *Hs.* (O.-Zaandam, a° 1669), aldaar. – Het woord wordt natuurlijk ook genoemd door schrijvers die over de Zaanse klederdracht handelen. || Deeze stoffagie (*t.w.* Chits en Wollen Damast) verkiezen zy tot een besten Bovenrok, dien sommigen een *Wacht* noemen, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 807. Hare zoogenaamde *wachten* of lange geplooiden rokken en *casaquintjes* worden met *japponnen* ... en hare kapers met hoedjes van stroo verwisseld, *Karaktersch.* 303 (a° 1816).

wagen, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Lijkt de vurige wagen wel, van iemand die een vuurrode japon aan heeft (Zaandam). In verschillende andere streken gelooft het volk dat er nu en dan 's avonds een gloeiende, luid ratelende wagen door de lucht rijdt (de wagen van Wodan); aan de Zaan is alleen deze uitdr. nog een spoor van dat overoude bijgeloof. – Jij zult mee op Jan Thuisblijfs wagentje, gezegd tot een kind dat niet mee mag, dat thuis moet blijven. Vgl. bij HARREBOME 1, 353: "Het is van Jan-blijf-thuis"; zie ook **zelwagen** en **bilwagen**. – Vgl. verder de samenst. **hossewagen**, **miswagen**, **portelwagen**, **schaftwagen** en **stofwagen**.

wagenbint, znw. onz. *Lang, dik touw, om de ponder op de volgeladen hooiwagen vast te binden*. Men slaat er daartoe voor en achter een touw over, en drukt het hooi in, tot alles vast ligt. De beide touwen onderscheidt men als **voorbint** en **achterbint** (zie aldaar). || Nou zelle we er eerst 'et wagenbint omdoen, en den (*dan*) wegrijje. Jonges, nou hebben we de wagenbinten vergeten!

wagenschotzager, znw. m. *Houtzaagmolen die voornamelijk wagenschot zaagt*.

wak (I), znw. onz. Meerv. wakken en

{p.511}

waken. *Gat in 't ijs*; zie de wdbb. || Pas op de waken. – Verscheide arresleede geard ..., konde wel eerder gedaan geweest zijn, maar door de waaken op sommige plaatse is dit verhindert geworden, *Journ. Jacob Honig, 2 Jan. 1795*. Door 't Assendelver veld weder thuis, dog allerwegen zeer veel waken, besonder in binneveld, *Hs* (a° 1738). Mooy ijs, maar veel waken, *idem*. – Zegsw. Iemand in het wak leiden, *hem er in laten lopen, van de wal in de sloot helpen*. – Vgl. **wakig**.

wak (II), bnw. *Vochtig*; inzonderheid van granen en zaden. || Wakke bonen (*die niet goed gedroogd zijn*). As de groene orten (*erwtten*) je wak thuis bezorgd worre, ken ik niet oppassen dat ze niet schimmelen. (Het weer was) zeer nadt ..., dat voor dees tijt in den ost (*oogst*) sleght en wack saet en graen voortbraght, *Journ. Caeskoper, Oct. 1682*. – Zo ook elders; volgens VAN DALE ook van het weer: wak weer: *nat, vochtig weer*. – Twijfelachtig is of hierbij ook behoort de wakke wind van de volgende aanhaling; daar die uitdr. thans onbekend is, hebben we wellicht te doen met een schrijffout voor: wakkere wind. || (Wij voeren) met groote moeyte van wegent Is, also tY vol grondtijs gingh, en vroor met een wacke wint al uyten osten, *Journ. Caeskoper, 16 Febr. 1685*.

wakig, bnw. *Vol wakken*. De vorm is thans door wakkig verdrongen. Zie **wak I**. || Men coste met gemaek ... ov(e)r de Zaen gaen, doch op veel plaetsen wast wakigh, *Journ. Caeskoper, 19 Nov. 1689*.

wakker, bnw. Zie de wdbb. – Ook van de wind. *Fiks, stevig*. || Een wackere coelt, *Journ. Caeskoper, 19 Apr. 1669*. Een wackere S.W. w(int), graauwe loght, *ald.*, 14 Juni 1669.

wal, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Van d'iene wal in d'aâre, van 't ene uiterste in 't andere. – Ook: *een planken kaai langs het water*, soms over de gehele breedte van het erf, soms slechts enige planken breed en omtrent 1½ m lang. Deze wal wordt gebruikt bij het vaten wassen en goed spoelen. Vgl. **boenwal** en **walstoep**. Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 113). || Ik heb de emmer op 't waltje staan lêten. Zie nog een zegsw. op **schuur**, en vgl.

bodswal, florswal, hangwal, onderwal, schotwal, zakwal.

Walbusch, znw. onz. Naam van een stuk land in het Noordend te Krommenie. Vgl. **bus I**. || 't Walbusch, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 24. t'Walbos, *idem* (a° 1680), f° 14.

walhaak, znw. m. Zeker landbouwgereedschap. *Een haak met drie tanden, waarmede de wal van het land wordt opgehaald*. Hetz. als **heinhaak**; zie aldaar.

walhuis, znw. onz. *Een klein gebouw aan de walkant*. || Langs de sloot te maken eene walschoeiing, en twee walhuizen met in ieder 2 secreten en walstoep met waschbanken, *Hs. bestek* (Wormerveer, a° 1861).

wallen, zw. ww., trans. *De wal van het land opmaken, door de slappe kant af te steken en op het land te halen en de sloot van ruigte te reinigen* (Jisp). Synon. **halmeren, heinen**. || Dat stuk land is niet'ewald. Ik heb me hooiland nag vergeten te wallen.

wallig, bnw. Van kinderen. *Op het walletje lopende spelen, gaarne aan de walstoep zijnde*. Zie **wal**. || Vrouw, denk je er om, dat je kinderen zo wallig benne? ze kenne wel te water raken.

Wallingakker, znw. m. Naam van een stuk land te Krommenie, in het Noordend. Thans naar het schijnt onbekend. || De Wallingacker, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 42.

Wallingsloot, znw. vr. Naam van een vaarsloot in het noordelijk deel van Krommenie.

walpen, znw. vr. Naar het schijnt vroeger waltpen. Bij molenmakers. *De pen of knop voor aan de kop van een houten molenas*. Is de as afgewerkt dan wordt een stuk van de walpen afgezaagd en het overschietende deel bedekt met een metalen **klapmuts** (zie aldaar, 2, a).

Ook de ijzeren molenassen hebben nog een walpen. || Het hoofd (van de as) lanck een-en-twintich duym, van 't voorste roedgat off, behalven die waltpen te meten, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief van Assendelft. – Om de “jongen” van de molen te foppen zegt men wel: Jongen, smeer jij de walpen deris (*eens*).

walpoort, znw. vr. *De deur op de sloot die de walstoep van vele huizen afsluit.* || Doen de walpoort toe: alles staat tegen mekaar open.

walschutting, znw. vr. Bij vissers. *De schutting van een stelfuik, die bij de wal van het land aansluit.* Zie *schutting*.

walsen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – *De deur uit walsen* ook schertsend voor *gaan*. || Ik zag 'em de deur uit walsen. Ook trans.: iemand de deur uit walsen (*hem er uitgooien*).

walstoep, znw. vr. *Stoep aan het water om het goed te spoelen of de vaten te wassen*; meestal een verdieping in de wal, om gelijk met het water te zijn, waarin men met een stoep van een of meer treden afdaalt. Langs de Zaan vindt men zowel stenen als houten walstoepen; die op de sloot zijn meestal van hout. Bij huizen, waarvan het “achterend” op de sloot uitkomt, is de walstoep binnenshuis en door een deur (de *walpoort*) afgesloten. – Vgl. *boenstoep*.

walzegen, znw. vr. Bij vissers. Een *gewone zegen, waarmede men op de wal vist*. || Te visschen met enige heven, schrobnetten, suylen, wal-zegens, beugels, ofte andere diergelyke verboden want, *Handv. v. Assend.* 186 (a° 1595).

wamelen, zw. ww., intr. Van jonge vrouwen. *Voortekenen van zwangerschap vertonen, doen vermoeden zwanger te zijn* (de Wormer). || Ze wamelt. Vrouwen die wamelen benne belust op allerlei ongewone dingen. – Evenzo

{p.512}

in de Beemster (*Navorscher* 8, 345; BOUMAN 114). – Vgl. Ned. *weeps, wekelijk, smakeloos, laf*, en *kwaps, kwips, ziekelijk, wee, misselijk*, naast Eng. (gewest.) *wape, bleek* (Ned. Wdb. IV, 688 op *geeps*), met Hgd. *wabbeln, heen en weer bewegen* (van slappe voorwerpen), vanwaar *wabbelig* (waarnaast *quabbeln* en *quabbelig*), gewestelijk ook *wammeln* enz. (vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 855). – Vgl. ook Zaans *wiemelen* naast *wiebelen*.

Wammels, znw. Naam van een sloot te Wormerveer nabij de Kerksloot (achter het tegenwoordige station); zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. Thans naar het schijnt onbekend. – Vgl. 't *Wammes* als naam van een der polders op Tessel.

wan, bnw. *Onvolledig, waar iets aan ontbreekt*. || Een wanne zak (*een zak met zaad enz., waaruit iets genomen is*). Wil-je ok 'en glas wijn? ik heb toch nog 'en wanne fles (*aangebroken fles*) staan. – In het Mnl. en bij 17de-eeuwse schrijvers komt *wan* voor in de zin van *ledig, ijdel* (vgl. OUDEMANS 7, 844). Zie verder over het ook elders bekende woord FRANCK 1134 op *wan* 2.

wand, znw. m.; vgl. *flap-aan-de-wand*.

wandbeer, znw. m. Zeker insect. *Wants, weegluis*.

wandrachtig, bnw. Van molenwieken. *Ongelijk van dracht*; als het ene deel der roede zwaarder is dan het andere. Zie *drachtig*. || As de molen wandrchtig is, ken-i allienig bij harde wind draaien.

wang, znw. vr.; vgl. *loerwang*.

wangstuk, znw. m. In oliemolens. *Een der gladde ijzeren platen waarmede de “laad” in het blok aan weerskanten is bekleed.* De *wangstukken* vormen met staander, jager en fonteinijzer de ruimte waarin het zaad geperst wordt. – Vgl. de afbeelding in *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 12, waar ze *wangijzers*, en *Groot Volk. Moolenb.* III, pl. 4, waar ze *platen* worden genoemd.

wanhavend, bnw. Bij vissers en viskopers. Van haring. *Wrak, beschadigd, bedorven*. || Ik heb nag 'en partijtje wanhavende hêring te koop. – Evenzo in oudere N.-Holl. keuren *wangehavend*. || Dat de Haringh-koopers van alle wangehavenden Haringh, ende die by de Keurmeesters voor quade ofte wracken Haringh ghekeurt sal werden, sullen korten soo volght ... , *Handv. v. Ench.* 222 a (a° 1613). – Het woord komt van *havenen* in de oude bet. van *behandelen, verzorgen* (Mnl. Wdb. 3, 187) en beduidt dus eigenlijk *niet goed behandeld, verwaarloosd*. Vgl. *wanhavenig*.

wanhavenig, bnw. *Haveloos, slordig*. Zie *wanhavend*. || 't Is 'en wanhavenig schepsel. Wat ziet die boel er wanhavenig uit. – Ook elders bekend (VAN DALE).

wankel, bnw. Zie de wdbb. – Ook van ijs. *Onbetrouwbaar*. || Die Moscoviters (*van het gevolg van Tsaar Peter*) ... oeffenen haer ... dapper om het schaetsrijden op het ijs te leeren, ... en vermits sy somtijds sulcx onvoorsichtigh op wanckel ijs deden, soo sijn oock wel eenige van deselve tot den hals toe in het water gevallen, *Journ. Nomen*. 8 Ditto, S. w(int), doyende, was ic in Compaghnie nae de Wijck op scaetz, dogh wanckel ijs, *Journ. Caeskoper*, 8 Dec. 1696.

wanlustig, bnw. *Geen trek in eten hebbende, zonder eetlust*. || Ik ben wanlustig. – Zo ook elders; zie VAN DALE.

wanraad, (met klemt. op *wan*), znw. m. Daarnaast **wanreed**. *Wanhoop* (Assendelft). || Ik was al 'en paar dagen bang, dat me hooi broeide, maar eindelijk greep de wanreed me an, en ik zei: “haal de graaf maar, want we gane an 't spitten”.

wanradig, bnw. Daarnaast **wanrêdig**. *Wanhopig* (Assendelft). Zie **wanraad**.

wanstuur, znw. *Baldadigheid, onordelijkheid*. Thans verouderd. || Item, dat niemandt, 't zy Jonck ofte Oudt, hem sal vervorderen, des Avonts ofte by nacht, langs de straet van Wormer eenige lichtveerdige Liederen te singen, roepen ofte krijten, ofte eenigh wanstuer of moedwilligheyt te bedrijven, mede opte hooghste boete als vooren (*keur v. Wormer*, a° 1661, LAMS 635).

want (I), znw. onz.; vgl. *schutwant*.

want (II), voegw. Daarnaast **went**, en zeer zelden ook **wangt**. Zie de wdbb. || We moete gien zier thois brenge; went den (*dan*) zou het net weze, ovve we zoo veul ehad hadde, datte we het niet op konne, *Sch. t. W.* 279.

wanthaffer, znw. m.; zie *haffen*.

wantmenner, znw. m. Hetz. als *wanthaffer*; zie *mennen* 1.

wapelen, zw. ww., intr. *De stoep schrobben*. Zie **wapeling**. Weinig gebruikelijk. || De meid is an 't wapelen.

wapeling, znw. vr. *Hete zeepsop*. || De bedsvakken (*bedstede*) met wapeling doen. In de schoonmaak ruikt 'et hele huis nê de wapeling. Kind, bran-je niet an die hete wapeling. Dat niemand van die geene die ontrent het kerckhoff woonen en sal vermogen eenige wapelingh, water off ander vuyligheyt op de goten vant kerckhoff te lossen off uyt te gieten, *Hs. keur* (a° 1660), archief v. Assendelft. – Evenzo in geheel N.-Holl., soms ook in de vorm wafeling en wamelem (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 515; *Navorscher* 4, 123 en 7, 321; BOUMAN 114; *Taal- en Letterb.* 2, 65; *O. Volkst.* 2, 176). || Voorts sal hem niemandt vervorderen eenige Wapelingh, vuyl Water, ofte vuyligheyt, om ofte by de nieuwe Bomen te gieten (*keur v. Akersloot*, a° 1661), LAMS 488. Heete wapeling, N. VAN FOREEST, *Beleg v. Alkm.* 100. Het woord behoort bij Ofri. wapul, wapel, wepel, *water* (VAN {p.513}

HELTEN, *Aofri. Gramm.* § 26, A. 1; HALBERTSMA 678; KOOLMAN 3, 511). Vgl.

wapelen.

wapperen, zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *Heen en weer vliegen, drukte maken, stoeien*. || Kinderen, niet zo wapperen! me hoofd loopt om! – Vgl. **gewapper**.

war, znw. vr. – 1) *Verwarring*. Zie de wdbb. – Eertijds ook: de war zoeken, *verwarring zoeken te stichten*. || Want van de beste onder den hoop, van dese die de war sochten, seyden de Soldaten niet van nood ' te hebben. (SOETEBOOM), *N.-Holl. Ontrust.* 135.

2) Bij timmerlieden, kuipers enz. *Kwast, kronkel*, in stukken hout van het worteleind van een boomstam, die te kort bij de grond is afgezaagd. Deze warren zien er uit als verwarde, dooreenlopende figuren. Vgl. **warrig**. || Er zitten warren in dat blok. 'Et stuit op 'en war. – Evenzo in de *Bijbel van 1477* (aangehaald bij OUDEMANS 7, 869): Een cromhout ende vol warren.

3) Bij vissers. *Een kunstmatig vervormde plek in het water, waarheen de vis wordt gelokt en waar fuiken of netten worden gezet*. – Zo ook elders in N.-Holl. || Alle dese benoemde

Warren (die in de Wateringh toe-gelaten worden) sal men moghen bevisschen met soo veel ende soo nauwe Fuycken, als 't den geenen, die de Visscherye van 't Grootslagh ghepacht sal hebben, gelieven sal; maer geen Stuyt-fuycken te setten verder dan ses roeden van de Warren ... ende sulle ... de Schut-deuren van de Warren soo laegh geleyt moeten worden, dat men met geladen Schuyten daer door ende over varen magh, *Handv. v. Ench.* 345 b; op bl. 345 en 346 nog herhaalde malen, ook in de samenst. warluyden, *houders of pachters van warren*, en warfuyck. – Soms schijnt het woord ook gebezigd te worden in de zin van stoep, *uitstekend hoofd in het water* (zie aldaar). || Item die warren allanghes die gou sullen wesen seven voeten wijd, ende die blintpalen daeruut ende die wersen boven water te houden, op een boet van drie scellinc (*keur v. Sybekarspel*, 15de e.?), *Wfri. Stadr.* 2, 327. – Vgl. ook “het War” nabij Wadwaai op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 6.

waren, wederk., zw. ww. *Zich wachten, zich hoeden, oppassen*. In de uitdr. waar je! als waarschuwing. – Zo ook bij oudere schrijvers hem waren; ook in het Mnl. en tegenwoordig nog in dialecten (zie b.v. MOLEMA 477 en GALLÉE 51).

warentig, (uitspr. *wárentach*, met hoofdtoon op *ren*; daarnaast *varentach*), bnw. en bijw. *Waarachtig*. || 't Is warentig waar. Ja verentig! deer heb-je hullie ok. – Evenzo elders in N.-Holl. in Gron. (MOLEMA 477), Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 513), enz. – Evenzo bij BREDERO werentelijk (OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 483 vlg.; NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 26 a en 39 Opm.).

waring, znw. vr. – 1) *Wandeling*. In de thans verouderde uitdr. in de waring, *gewoonlijk*. || Dirck Jacobsz. Oetger ghenoeemt in die waeringhe (Westzaanden, a° 1589), *Priv. v. Westz.* 131. – Ook elders in N.-Holl. in de 16de en 17de e. zeer gebruikelijk; vgl. b.v. OUDEMANS 7, 868 en *Wdb. op Bredero* 478.

2) Meerv. warings. Op binnenvaartuigen. *Het gangpad langs de boorden van het schip, tussen de uitstekende scheepsboorden en de rijswarings; gangboord*. Zo ook elders (V. LENNEP, *Zeemans-wdb.* 257; WINSCHOOTEN, *Seeman* 347; *Ned. Wdb.* IV, 242 op gangwaring). – Zie verder legwaring, rijswaring.

warm, bnw.; zie een zegsw. op **boer**, en vgl. warne-bienen-ijs op **ijs**. – Te Oostzaan ook uitgesproken *wòrm*. – Zegsw. Met een warme pankoek ergens heen gaan, iets dat men heeft horen zeggen dadelijk aan de betrokken persoon gaan oververtellen. – Zie nog een zegsw. op **pappen**.

warmen, zw. ww., vgl. **bewarmen**.

warmoes, znw. vr. Gewoonlijk in de vorm warremoes. Daarnaast **koolwarmoes**. Zeker thans in onbruik rakend gerecht. *Witte kool en gort door elkaar gekookt met spek of vlees en verse worst*. || Warmoes die goed is, word gekookt van 2 Mengelen Melk, 1½ groote witte Kool, ½ kop haverdegort en ½ pond Tarwenmeel; 't vlees en de worst is na elks verkiezing, *Advers. Oostwoud*, f° 1081. – Zie een zegsw. op **water**.

warreep, znw. m. Bij vissers. *Viswant dat verward is geraakt; warnetten*. Vgl. **reep I**. – Reeds in de middeleeuwen. || Item bi Jacob Wiegher van warreep van haringnetten, die in der zee ghevonden worden ende an quamen ter Wijc, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 276 (a° 1343).

warrig, bnw. – 1) Van mensen. *Onhandelbaar, koppig, twistziek*. Van warren, *twisten*. || Wat ben-je weer warrig; er is niks met je te beginnen. Van rooie kool wor-je warrig (*men gelooft nl. dat het eten daarvan die uitwerking heeft*). – Ook overdrachtelijk van dat wat warrig maakt. || Die drank is warrig (*koppig*). – Evenzo elders in N.-Holl. en in Gron. (MOLEMA 422 a). Ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers. || 't Is maer die vant krackelen den meesten hoop het, en vant warrighe volck den meesten loop het, dat is dan de beste man (*t.w. onder de advocaten*), COSTER, *Teeuwis de Boer*, VS. 939).

2) Van hout. *Kwastig*. Van war, *kwast*; zie **war** 2. || Dat hout is warrig (*als het moeilijk verwerkt kan worden, daar het bij het kloven in een andere richting scheurt dan men bedoelt*

en bij de warren afbreekt). Zuk warrig hout ken ik niet glad schaven. Ik heb liever waan als warrig hout.

warschip, znw. onz.; zie **warship**.

warsig, bnw. Weerzinwekkend, vies, morsig,
{p.514}

Synon. **waan**. || Wat ziet dat beest er warsig uit. Wat 'en warsig kind. Schei uit mit die warsige praat. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 114). – Vgl. voor de verwante woorden: FRANCK 1139 op wars.

warskip, znw. onz. Daarnaast **wasskip** en te Assendelft **warshop**; vroeger ook **warshop**. *Een bezoek van enige dagen*. Alleen in de uitdr. te warskip gaan, krijgen, enz., *uit logeren gaan* enz. Synon. **warshippen**. Het woord is de Fri.-Holl. vorm van waardschap. || Ik gaan van de winter te warskip bij me tante in Amsterdam. We krijgen volk te warskip. Ik was veertien dagen te warshop bij me vriendin. (Wij) hadde tot Gijs J. te war(s)cap gew(eest) en quame nu thuys, *Journ. Caeskoper*, 17 Febr. 1680. 1e Sept. nae Alkmaer getrockte te werscap, *ald.*, 1 Sept. 1682. – In de 17de e. vindt men het woord ook gebruikt voor de *logeergasten* zelf. || Alsoo is wederom Hollandt ontlast van dat raare en kostelijcke warschip (t.w. Tsaar Peter en zijn gevolg), *Journ. Nomen*. – De eigenlijke bet. van het woord is *onthaal, feestmaal*; vgl. b.v. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 61 a: “*Epulum*, B(elgice) Warschap, groote heerlicke maeltijt, de Gulde, groot banquet”, en zie enige voorbeelden uit de middeleeuwen en later in *Taalgids* 1, 303 vlg. en bij OUDEMANS 7, 824, 828 en 931. Daar men voor zulk een waardschap meestal een of meer nachten moest overblijven, is het verklaarbaar, dat te warskip gaan logeren is gaan betekenen. In het Oosten van ons land is warschop, wasschop, nog gebruikelijk in de zin van *feestmaal, bruiloft*, soms ook van *bezoek* (vgl. DE JAGER, *Archief* 1, 366; GALLÉE 51; MOLEMA 466). – Te warskip is in geheel N.-Holl. gewoon (zie DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 515; BOUMAN 114). – Vgl. **warshippen** en **warshipper**. **warshippen**, zw. ww., intr. Daarnaast **wasshippen**. *Enige dagen te gast zijn, logeren*. Zie **warship**. || Ik heb drie dagen bij Neeltje-moei te warshippen 'eweest. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 303; BOUMAN 114).

warshipper, znw. m. en vr. Daarnaast **wasshipper**. *Logeergast*. Zie **warshippen**. || We hebben warschippers 'ehad. – Evenzo in geheel N.-Holl. (*Taalgids* 1, 303; BOUMAN 114). || Een warschipper van drie dagen begint te stinken (d.i. *dan gaat het mooi er af en wordt het tijd van vertrekken*), BOUMAN, *t.a.p.* – Zo ook hier en daar elders. || Al weder geen lust om te schrijven: anders zou ik van daeg den tijd wel hebben om dat mijn warschippers uit zijn (*uit een brief van F. van Lelyveld te Leiden*, a° 1767), *Brieven aan R. M. van Goens* 1, 217.

wartel, znw. m. Daarnaast soms **wortel** (*uitspr. wòrtel*). *Een langwerpige blokje hout met een gat om het touw door te steken aan elk der beide uiteinden*. Men bevestigt een wartel aan een touw (b.v. dat waaraan een schaap of geit te grazen wordt gezet) om te voorkomen dat daarin een kink of draai komt. Ook het spanhout, waar het hengeltouw in de koestal doorgaat, heet aldus. – Het woord is evenzo aan boord van schepen gebruikelijk voor *een draaiende schakel* enz. in *een ketting of talie* (zie PILAAR-MOSSEL, *Het Tuig* 75; VAN LENNEP, *Zeemans-wdb.* 257), vanwaar ook de samenst. wartelblok, wartelhaak enz. – Reeds in de middeleeuwen in N.-Holl. bekend. || Van VIII wartelen, tafelen mede op te hanghen V sc. IIII d., *Rek. v. Egmond* f° 31 r° (a° 1388). – Wartel is waarschijnlijk een Friese vorm; vgl. FRANCK 1139. **warvel**, znw. m.; zie **wervel**.

was, znw. vr. Zie de wdbb., die aan het woord het onz. geslacht geven. || Zet de tafel maar goed in de was. – Zo ook elders in Holl. – Vgl. **knokkelwas**.

wasbord, znw. onz. Bij de papiermakerij. *Een schuif, die in de maalbak wordt gezet, wanneer de papierstof genoeg gewassen is en men dus het wassen wil doen ophouden*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 1, pl. 18 (wasserijs).

wasschabel, uitspr. *wasskábel*, met hoofdtoon op *was*), znw. vr. Daarnaast **wasschamel**. *De houten driepoot waarop de wastobbe wordt gezet*. Zie **schamel** 1.

wastommet, znw.; zie **tommet**.

waskip, znw. onz.; zie **warskip**.

Wasselik, znw. Naam van een stuk grond, groot omstreeks 6000 roeden, onder Assendelft, buitendijks, en toebehorende aan verschillende eigenaars. || Hij heb ook nog 'en stuk weiland in de Wasselik. – Die gerechte helft vande wasselijck, *Polderl. Assend.* I f° 25 r° en 26 r° (a° 1599) Die wasselijck, *ald.*, f° 40 r°. Volcht nu de Waslick ende is altermael nestland (*nesland*); ... ende is lest (*de laatste eigenaar*) op de waslick, *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Vgl. **Osselik** als landnaam in de buurt van Egmond (a° 1358). || Item 1 stuc in osselic, *Hs. v. Egmond B*, f° 4 r°. Item die made in oslic, *ald.* f° 10 v°. – Omtrent de oorsprong der benaming **Wasselik** is niets bekend. Daar het *nesland* en dus laag en vochtig land was, zou de naam echter kunnen samenhangen met Ofri. *wâse*, *modder*, *slijk*, bij GIJSBERT JAPICX en als naam van een buurt te Leeuwarden *wease*, *waese*, waarvan Ofri. *wâsich*, Fri. *weasig*, *slijkerig*; Mnl., Vla. *waze*, *vochtige aarde*, *grasveld*, Ohd. *waso*, enz. (zie verder FRANCK 1140 op *wasem*). Dat het woord ook in N.-Holl. bekend is geweest, blijkt uit het ww. *wazen* en *uitwazen*, dat in West-Friesl. hier en daar gezegd schijnt te worden voor *de modder en slijk uit een schuit doen*, b.v. na het baggeren (een schuit uitwazen; we moeten nou weer es wazen); vgl. ook *schuitwazen* in de zin van *baggeren*, *modder uit de sloten trekken*, in W.-Frieze keuren, b.v. *Wfri. Stadr.* 2, 261 (Grootebroek, 15de e.) en *Handv. v. Ench.* 390 a (a° 1622);

{p.515}

vanwaar *schuitwazer*, *baggerman*, b.v. *Handv. v. Ench.* 333 a (a° 1657).

wassen (I), (uitspr. *wassə*), st. en zw. ww. (*wòs*, 'əwòssə naast *wastə*, 'əwassə). Zie de wdbb. || Ze wos de vaten. Je hebbe je handen niet 'ewosse. – Evenzo elders in N.-Holl. *wos*, 'ewosse; hier en daar (b.v. te Winkel) ook 'ewoske. Zo ook bij de 17de- eeuwse Amsterdammers; zie b.v. BREDERO, *Spa. Brab.* VS. 88: "Sy wos de bootsluy heur hembden, en de klieren (*kleren*) voor de luy", en SPIEGHEL (ed. Vlaming) 279: "Een ongewosschen mond". Vgl. ook VAN HELTEN, *Mnl. Spraakk.* § 175 e. – Evenzo in Friesl. *waske*, *wòsk*, *wòskén*, en in het Oost-Fri. *wusk*, *wusken* (KOOLMAN 3, 520).

wassen (II), (*wòs* en *wies*, 'əwòssə), st. ww. *Groeien*; zie de wdbb. || Me vlareboom (*vlier*) wos zoo hoog, dat ik 'em maar wet 'esnoeid heb. 't Gras is hard 'ewossen. Wij hadden 12 jongen (*van muizen*) die nog kaal en blind waaren en 1 die omtrent half gewossen was, *Advers. Oostwoud*, f° 895. De Riet-speeren, ofte Riet-halmen, die gemeenelijks in de laage Landen en Veenen veel wossen, als se nu noch doen, SOETEBOOM, *S. Arc.* 381. Alsoo hy niet ontkent dat 'er veel (Berken-boomen) gewossen hebben, en seer weeldig groeiden, *ald.*, 382. De Ventschuiten van West-Saardam, over de driehondert jaren tol-vry gevaren hebbende, wossen tot het grootste getal, *ald.*, 642. – Zegsw. Je moet niet denken, dat 'et geld me bij de rug op wast, dat ik er zo gemakkelijk aan kom, dat ik overvloed heb van geld, gebruikelijk naast de ook elders bekende uitdr.: het geld groeit mij niet op de rug (*Ned. Wdb.* IV, 1062). – De vormen *wos* en 'ewossen worden ook elders in N.-Holl. gehoord. Evenzo vindt men ze bij 17de- en 18de-eeuwse Holl. schrijvers; vgl. b.v. NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 108, en DULLART, *Oratyn en Maskariljas* 79 ("Ik heb van een eikeboom ... een brave tak gekapt, ... daar ik ... van heb gemaakt een stok, ... 't een ent wat dunder, juist zoo alsse is voort gewossen"). – Vgl. **omgewossen**.

wasser, znw. m.; vgl. **glazewasser**.

wasskip, znw. onz.; zie **warskip**.

wasstommel, uitspr. *wasstømməl*, znw. m. *Wasmachine; beweegbare gesloten ton en een standaard, waarin de was heen en weer gestommeld wordt*. Vgl. **stommelen**.

wat, vnw. en bijw. Daarnaast **wet**. Zie de wdbb. || Wet wil-je van me? Nou, dat zou ok wet! 'Et duurde wet lang. – Als alleenstaand vraagwoord ook wel **watte**. || “Hoe laat is 'et?” “Watte?” “Hoe laat dat 'et is.” Zo ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers (zie VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 133), en nog in Holl. en het Stad-Fri.

water, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. *'t Was of ik water zag branden, 't was of ik een wonder zag gebeuren, zo verbaasd was ik.* – Water breekt dijken en dammen: as 'et over je hart slaat, ben-je dood (waarschuwing om niet te veel water te drinken). Vgl. bij HARREBOMEE 1, 119: “Het water is gevaarlijk in de maag; het steekt dijken en dammen door”. – Water op je warremoes en met blote bienen na bed (als schertsende bedreiging voor kinderen, evenals: Pas op, of ik zel je neus tussen twee oren zetten). – Zie verder: krap water op krap II, het nare (of bruine) water op naar II, en uiten water op uit. – Vgl. de samenst. **drangwater, onderwater, petwater, polderwater, schuttelwater**, alsmede **watertje-putten** en de met **water-** beginnende woorden.

waterbalk, znw. m. Op een binnenvaartuig. *De balk die de opening van het ruim van achteren afsluit, gelijk dit van voren door de zeilbalk geschiedt.* Synon. **achterbalk**.

waterbol, znw. m. *Waterbrood, bol die met water gebakken is.* Zie **bol I**, 1, en vgl. **melkbol**.

waterbord, znw. onz. Meestal in het meerv. waterborden. – 1) Aan huizen. *De over de windvering gelegde planken, waarlangs het regenwater afdruipt op de pannen.*

2) Aan molens. *De van boven langs het riet van het molenlijf aangebrachte planken, eveneens voor het afwateren.* Ze zijn meestal groen geschilderd, terwijl de kuip wit is. || Noch salmen boven onder de kuyp in yder velt een waterbort maken, aende blockeels met klampen gespyckert, om overt riet heen te wateren: die selve sullen van plancken syn, die bequame dichte hebben, breed seshien duym, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* II, pl. 3.

3) Op schepen. *Planken op het scheepsboord, die weggenomen kunnen worden om het water te laten weglopen.* Zo ook elders (WITSEN, *Scheepsbouw* 515 a).

waterilp, znw. m.; zie **ilp**.

Watering, znw. vr. Naam van een vaarwater beoosten en bewesten de Zaan, dwars door de vroegere bannen van Oostzaanden en Westzaanden, in beide evenwijdig lopende aan de Gouw. Verschillende stukken van de Westzaner Watering dragen afzonderlijke namen, t.w. de Kromme Watering (onder Wormerveer), de Middel-Watering, de Nieuwe Watering (onder Zaandam), de Zuider-Watering (idem); vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. De oudste vermelding is van 1479: Twee campkin lants gelegen in den zelven ban (*van Westzaanden*) op die wateringhe ..., streckende mit dat oosteynde op die wateringhe, GONNET, *Zijlkl.* 212. De Watering onder Oostzaanden wordt genoemd bij LAMS 677 (a° 1624) en 708 (a° 1626). – Vandaar ook Watering(s)breg, *brug over de Watering* (te Wormerveer, Zaandijk en Oostzaan).

{p.516}

– Verder in de naam van stukken land die op de Watering liggen. || De Wateringkamp (te Zaandijk), *Polderl. Westz.* V f° 381 (begin 18de e.). – In geheel Holl. is Watering en Wetering als naam van vaarten gewoon.

waterlelie, znw. vr. Zekere plant. *Lis, iris* (OUDEMANS, *Flora* 3, 157). Synon. **leeuwebek**.

– Elders verstaat men onder waterlelie een andere plant, *Nymphaea alba*, die in zoet water leeft en dus in de Zaanstreek niet voorkomt.

waterlijst, znw. vr. Op een binnenvaartuig. *De balk die van voren langs het paviljoen of achterdek loopt.*

waterpog, znw. vr.; zie **pog**.

waterschepper, znw. m. Eertijds als benaming van een *sputgast belast met het scheppen van water*; zie een voorbeeld op **kringsluiter**.

waterstoep, znw. vr. Hetz. als **walstoep**; zie aldaar. || Alle die geene, die enige Huysen ofte Molens aen den Twisch-dyk hebben staen, ende haer opgang hebben ofte neemen op deselve Twisch-dyk, sullen geene waterstoepen, opscheepingen, kaeijen, afloopen of aenvaerten mogen gebruycken, of ..., *Handv. v. Assend.* 224 (a° 1659). Rem Pietersz. zijn waterstoep verbeteren, *Hs.* (a° 1731), archief van Jisp.

watertje-putten, watertje-put doen, benaming van *zeker kunstje bij het tollen aan de waterkant*. De tol wordt dan bij het zetten zo geworpen, dat hij het water raakt, maar bij het terughalen toch op de wal komt te staan.

watertooi, znw.; zie *tooi*.

watervers, bnw. Daarnaast **watervars**. *Fris door het water*. Als met schoonmaaktijd alles (droogstokken, planken, kastdeuren enz.) wordt ondergedompeld, zegt men wel spottend: Klis, klas! Is 't niet schoon, 't is watervers!

Watervliet, znw. m. Naam van een water te Wormer. – Vgl. *Vliet*.

waterzontje, znw. onz. *Waterige zon, die te midden van regenbuien even door de wolken breekt*. || Van tijd tot tijd schijnt er nog zo 'n waterzontje.

wauwelen, zw. ww., intr. Meestal in de ook elders gewone bet. van *zaniken, kletsen* (zie DE JAGER, *Freq.* 1, 872 vlg.), vanwaar ook het znw. **wauwel** voor *kletskous, babbelaarster*, doch in de Wormer in de zin van *leuteren, treuzelen, dralen*. || Wat hebben die kinderen weer lopen wauwelen, dat ze nou pas uit school thuis kommen. – Vandaar ook: zijn tijd verwauwelen, verbeuzelen, en een wauwelaar, *iemand die talmt en zijn tijd verleutert*. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 8, 345; BOUMAN 115; DE JAGER, *t.a.p.* 873), in Utrecht en Friesl. – Ook bij leuteren en talmen vindt men deze zelfde overgang van betekenis.

web, znw. onz. Daarnaast **wob**. *Stuk, rol van enig weefsel, inzonderheid linnen*. || Me moeder had altijd 'en wob linnen in huis om hemden van te maken. 15 Servetten, 2 tafellakens, 3 wobbe linnen, wat hoeken in soorten enz., *Hs. boedelscheiding* (Koog, a° 1755), Zaanl. Oudhk. Een web linden, groot 25½ ellen, *Hs. invent.* (Jisp, a° 1730), prov. archief. – **Web** is ook in de algemene taal gebruikelijk (*Staten-Bijbel*, *Jes.* 38, 12 en 59, 6); R. VISSCHER, *Brabbelingh* 94 (zie op **roof**), HUYGENS (ed. 1672), 1, 142, enz.; zo reeds in de middeleeuwen: Item noch een webbe van XLI ellen, die elle III st., een duet min; ... item van comen (*koopman*) Hert twee webbes gecoft, die eenen van XLVI ellen ... ende dat ander is XXIII ellen, *Hs. rekening* (Egmonder abdij, a° 1427), Rijksarchief; zie verder **weiland**, en vgl. bij SOETEBOOM, *Ned. Schout*, 586: “het web scheren” in overdr. toepassing. de vorm **wob** is Fries (vgl. EPKEMA 542; HALBERTSMA 700) en nog in de Z.W.-hoek van Friesl. gewoon.

weder, znw. onz.; vgl. **weer I**.

weduwnaar, znw. m.; zie **weeuwnaar**.

weed, (**weet?**), znw. Ook in verkl. **weedje** (**weetje**), waarnaast **waatje**. Benaming van sommige stukken nesland, buitendijks, in Buitenhuizen onder Assendelft. Thans onbekend. || Een perceel landts genaemt het waetghen (*in Buitenhuizen*), *Hs. U.* 19, f° 232 r° (a° 1581), prov. archief. Dvuyterdijck van de groote weed van Guyerte Moeyen erffgen, *Polderlegger Assendelft*. I f° 3 r° (a° 1599). Tcleyne weedtgen, *ald.* f° 3 r°. Die weed van Keyseven, 2162 (roeden), *ald.*, f° 11 v° (a° 1599). Havick Gerritses weduwe, de weedt, een Kayseven, *Maatb. Assend.* (a° 1635). Genaemt Tweetge, *ald.* – Omtrent de juiste betekenis van het woord is niets zekers bekend; ook staat niet vast, of de slotletter een *d* of een *t* is. Dat **weed** hier de ook uit andere dialecten bekende bijvorm van **weid**, **weide** (zie aldaar) zou zijn, wordt onwaarschijnlijk door de ééns voorkomende vorm “waetghen”, die wel niet op een schrijffout zal berusten. Bovendien is mij niet bekend dat **weed** voor **weid(e)** elders in N.-Holl. ooit voorkomt. – Even onzeker is echter of de *ê* van het woord een Friese *ê* is, beantwoordende aan Ned. *â* (vgl. voorw. § 28), en of dus vergeleken kan worden Ofri. **wêt**, Fri. **wiet**, Ags.

waet, Eng. wet, nat, vochtig. – Samenhang met wad, ondiepe plaats, en waden is wegens de vocaal onmogelijk.

weedas, znw. vr. Daarnaast eertijds **wiedas**. Zie de wdbb. || Men doet oock mee de Koopmanschap van Wiedas, *Saenl. Wassende Roos* 28.

weefschuur, znw. vr. Bij zeildoekwevers. *Dat gedeelte van de woning waar de wever (huiswever) zijn werkplaats heeft, waar het weeftouw staat.*

weeg (I), znw. *Wand, muur*; inzonderheid een *houten wand*. || Slaan maar 'en spijker in de weeg. 't Is zo'n smerig wijf: ze kleeft an de weeg. We hebben 'en getrapte weeg in de gang {p.517}

(zie **getrapt**). Verders dit gebouw te digten over alle zijden met een weeg van vier delen, zwaar 23 streep bij 28 duim, *Hs. bestek* (Wormerveer, 19de e.). Soo ist dat de boendermaker die tafel uyt zijn hande rukte en gooyde deselve aen stucken, waarop Jacob Corporaal een stoel nam en gooyde die aan de weeg, meede aan stucken, *Hs. T. 31, f° 44 r°* (W.-Zaandam, a° 1739), prov. archief. – Evenzo in geheel N.-Holl. en gewestelijk ook elders, b.v. hier en daar in Z.-Holl., Zeel., Brab., Vlaand. (OPPREL 89; WINKLER, *Dialecticon* 2, 179; SCHUERMANS 848; DE BO² 1187), reeds in de middeleeuwen (DE VRIES, *Lekenspieghel*, Gloss. 681). Zo ook Fri. weach, Deens vaeg, Zweeds vägg, enz.; zie verder FRANCK op weegluis. – Vgl. verder **buitenweeg**, **weegdeel** en **weegluis**.

weeg (II), znw.; zie **weg**.

weegdeel, znw. vr. *Plank, geschikt voor het timmeren van een houten wand*. Zie **weeg I**. || Te koop aangeboden: een partij vloer-, zolder- en weegdelen, *Advertentie*. Aan Jan Arents voor twee weeghdelen, *Hs.* (Oostzaan, a° 1673), prov. archief.

weegkanis, znw.m. Bij vissers. *Een ronde korf, waarin de vis wordt afgewogen*. Zie **kanis** 1.

weegluis, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook afgekort tot **weegje**. || Hebben jullie last van de weechies? – Zegsw. Zo breed zitten as een weegluis, veel plaats innemen.

week (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Ook voor **menstruatie**, *de regels*. || Ze heb de week.

week (II), bnw. Daarnaast soms nog **wiek**. Zie de wdbb. || Wet (*wat*) is de grond hier wiek. – Zie een zegsw. op **neus**.

weel, znw. vr. – 1) *Een door het water in een dijk en het daarachter liggende land gemaakt gat, braak*; Ned. waal. Thans verouderd. || Ende ofte ghebeurde datter een Weel ofte Gadt liep in onse voorsz. Zeeburgh, ... soo sullen alle die Ghemeente malkander die Weel helpen opmaecken, *Priv. v. Westz.* 116 (a° 1569). Voort offet ghebeurde datter eenighe Weelen liepen bij Dijk-breeck, datmen alsdan enz., *ald.*, 247 (a° 1588). Die vijff hont landts aende weel, *Polderl Assend.* I f° 66 r° (a° 1600). – Zo ook in de samenst. grondweel b.v. *Priv. v. Westz.* 174 (a° 1604). – Weel is gewestelijk ook elders bekend; vgl. *Ned. Wdb.* op grondwaal. VAN DALE op waal en KOOLMAN op wêl en wâldîk. Evenzo zegt men in Friesl. wiel.

2) Bij uitbreiding ook *het uit een weel ontstane vaarwater, of de bij een weel uitkomende sloot*; zie dezelfde ontwikkeling bij braak (*Ned. Wdb.* III, 955). Inzonderheid als naam van de brede sloot tussen Westzaan (even bezuiden de kerk) en de Koog, die officieel de Weelsloot heet. || Het spoorbootje op Westzaan vaart langes de Weel. – Ook als naam van stukken land die daaraan gelegen zijn. || De Weel (stukje hooiland op de Koog, verkocht in 1888). – Vgl. **weelbrug** en **weelsloot**.

3) *Brug over een opening in een dijk, die twee sloten verbindt en tot doorvaart dient*. De benaming, oorspronkelijk geldende voor de in de dijk gemaakte opening, werd overgedragen op de brug zelf (vgl. **kluft** en **pomp I**). Aanvankelijk met losse, smalle posen (zie **post I**, 1) gedekt, werden deze later vervangen door ophaalbruggen. Thans is de naam alleen nog gebruikelijk te Westzaan en Assendelft; de welen in de Zaandorpen zijn sluizen, te Wormer en Jisp spreekt men van tîl. || De weel van het Watermolenpad; de weel over de Watering (op het Guitspad); de weel over de Weel, enz. Van Waligjes Weel af tot de Nieuwendyck toe, *Handv. v. Assend.* 205 (a° 1659). Item, dat alle de Weelen in de respective weg gelegen,

sullen syn voorsien met goede sterke steekers, soo hooge als laege, op behoorlyke forme gestelt, en met goede gladde leenen wel vast gemaect, en met goede sterke vlonders, ten minsten breedt drie voet en vier duym, hebbende ten minsten seven klampen, en leggende beyde eynden op gelyke hoogte, vlak in de kalven ingelaten, welke kalven, daer de vlonders op leggen rusten, in de steekers sullen moeten syn ingelaten, ten minsten vier duym, en met goede spykers vast gemaect, soo dat 'er een Paerd en Stier, als mede de Brandspuyt, sonder Perykel, mag overgaen, *ald.*, 206 (a° 1659). De Weelen sullen altijd met stoovers en sijplanken aan weedersijde moeten weesen voorsien, ook de hoofden van de weelen wel beklampt, ten minsten 1½ duym dik, *Hs. keur v. Westzaanden* (a° 1680), archief v. Wormerveer. – Vgl. **kerkweel** en **weelbuidel**, **weelgeld**, **weelhout**, **weelmeester**.

Weelbrug, znw. vr. Benaming van de brug over de Weel te Westzaan. Zie **weel 2**.

weelbuidel, znw. m. *De kas van de weelmeester*; zie dat woord.

weelgeld, znw. onz. *Het geld dat opgehaald werd voor het onderhoud der welen*. Zie **weelmeester**.

weelhout, znw. onz. *Plank of post om over een weel te leggen*. Zie **weel 3** en een voorbeeld op **stoephout**. Thans verouderd.

weelmeester, znw. m. Eertijds te Assendelft de benaming voor *de personen die met het toezicht op de bruggen in de dorpsweg waren belast*. Zie **weel 3**. Het onderhoud der welen was opgedragen aan de eigenaars der landerijen bewesten de weg. Dezen benoemden weelmeesters, die zorg droegen dat de welen hersteld werden. Om in de kosten te voorzien haalden ze het weelgeld op, dat over de belanghebbenden werd omgeslagen. Hun kas heette de weelbuidel. Thans worden de welen van dorpswege onderhouden en heeft men i.p.v. de weelmeesters padmeesters voor het onderhoud der paden en landhoofden.

{p.518}

Weelsloot, znw. vr. Naam van verschillende sloten, b.v. te Krommenie, Wormerveer, Westzaan en de Koog. Ook wel in samenst. b.v. Lamkes-weelsloot (*Polderl. Westz. I f° 257*). op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 vindt men “Wael Sloot”. – Zie **weel 2**.

weenaar, znw. m.; zie **weeuwenaar**.

weer (I), znw. onz. vgl. **moordenaarsweer**, **onweer** en zoompjes-en-naadjes-weer op **zoom**, alsmede **verweerd**.

weer (II), znw. onz. *De gezamenlijke landerijen die tussen dezelfde twee sloten zijn gelegen*. De weren liggen meestal met een der beide smalle uiteinden aan de dijk; vroeger kwamen de ingelanden van hetzelfde weer gezamenlijk op voor het onderhoud van het aangrenzende stuk dijk. Vgl. **weerland**. || Een stuk land gelegen in het Breedweer. – De Landen welke veel uyt smalle weeren en ackeren bestaan, *Hs.* (a° 1731), archief v. Wormerveer. Verclaert ... waerachtich te weesen, dat het meestendeel van de Landen in den Ban van Assendelft gelegen op Weeren syn leggende, ende yder Weer syn Dyck is hebbende, maer heeft het meerendeel elck syn Dyck die in 't Weer Land heeft, die by parcken afgedeelt, syn Wal elck toecomt, *Handv. v. Assend. verv.* 440 (a° 1647). Hoe dat de Landen gelegen inde Bannen van Westzaanden en Crommenie ... seer laegh, bol, ende weeck van gronde, ende meest alle Hoy-Landen zijn, met seer wijde ende diepe Slooten, tot veel plaetsen aen smalle weeren ende stucken leggende, sulcx dat die Slooten tot sommige plaetsen by na soe wijd als die naeste Weeren zijn, *Priv. v. Westz.* 121 (a° 1577). Soe sullen die Bueren van Assendelft mogen schutten ... alle die beesten, die sy op den dyck vinden sullen, ... ende of 't gebeurde dat hem dese beesten ontliepen, soe sullen sy die weder mogen nemen, ende alle weren mogen opdryven, sonder iet daer aen te verbeuren, *Handv. v. Assend.* 77 (a° 1487). Zie ook de eerste aanhaling op **hoofdbreed**. – Niet altijd bestaat een weer uit vele stukken land, daar de oppervlakte ook gering kan zijn. || Een weer lants gelegen bijt school, groot omtrent drie vierendeel ... ende noch een weer lants gelegen opt Swedt, groot omtrent een math,

Weeskamerboek (a° 1618), f° 1, archief van Wormer. Een weer lants leggende tot Assendelff, GONNET, *Zijlkl.* 191 (a° 1474).

Meestal heten de weren naar de voornaamste eigenaar en veranderde de naam dus als de landerijen in andere handen overgingen; vgl.: Ingelanden van het weer eertijts genaempt Symon Claesen ende nu Aernt Jan Cillen weer, *Hs.* (a° 1585), archief v. Assendelft. Pieter Jan Aernts oft nu Lycclaessen weer, *Stoelb. Assend.* (einde 16de e.), f° 21 v°. Andere weren zijn genaamd naar hun ligging, naar hun grootte enz. Als voorbeeld volgen hier de namen van enkele der honderden in de Zaanstreek liggen weren; thans zijn door de kadastrale indeling der landen en de gewijzigde omslag der dijklasten de meeste dier namen vergeten. || *Onder Assendelft*: Crullen weer, Greeuwerts of Claes Mommelen weer, Willem Ballen weer, *Stoelb. Assend.* (einde 16de e.) Jan Gaelen weer, Claes van Sanen weer, Schoutenweer, Boschmans weer, Gerrit Claes Pouwels weer, *Polderl. Assend.* I (a° 1599, 1600). Gerrit de Boets weer, *ald.* II (a° 1600). Gerrit Duiven weer, Maert Jans weer, Steffes weer, Claesvaers weer, Flooren weer, Jan Peeten weer, Dirck Hannen weer, Symon Teiten weer, Jan Jacobsz. Coppen weer, Benninge weer, Ouwe Jans weer, Maerten Maertses weer, Dirck de Boets weer, Ryaelen weer, Engel Jan Fransen weer, Dirck Jongh Clasen weer, Machtelde weer, Moyduyven weer of Biere weer, 't weer achter Claes Pietersz. de Winter uyt, Jan Coenen weer voor Maerten Huygen uyt, Gerrit Heyndricks weer achter Cornelis Jan Trijnnen uyt, 't langhe Laener weer, 't Laentgens weer (zie *laan I*), *Maatb. Assend.* (a° 1634, 1635). – *Onder Krommenie*: Herkeweër, Robberts weer, Didde weer, 't Walichs weer, 't weer van Jan Jaspers kinderen, *Polderl. Kromm.* (a° 1665). – *Onder Westzaanden*: Dat Heylweer; dat Tames weer, dat Oudijck weer, *Polderl. Westz.* II (a° 1629). Dat Alits weer, *ald.* III (a° 1644). – *Onder Oostzaanden*: Pieter Jan Soets weer, *Koopbrief* (a° 1578). Jan Sweelers weer, Companen weir, Piet Jaeren weer, Claes Alle Broeders weer (of Claes Allert Broeders weer), het Costers weer, het Galcamps weir, 't Breevens weer, 't Smaelvans weer, het Haler weer (zie *haal II*), het Weyverkamps weir, het Spoor weir, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). Claes Luyts weer, Willem Jans weer, Guurtje Harings weer, Kusters weer, *Hs.* (a° 1779). – *Onder Oost-Zaandam*: Een stuck venlant ... gelegen in de Groeneboers weer, *Koopbrief* (a° 1684). Jan Flooren weer, Jacob Bloems weer (of Jaap Bloem weer), groote Gaaf'en weer, kleine Gaafs weer, Jan Romeins weer, Gerrit Bakkers weer, Jan Lugtes weer, Simon Kroegers weer, Dirk Klaasen weer, Symen Pietersz. Boosjes weer, Garmet Jansen weer, *Custb.* (a° 1735-1746). – Ook in middeleeuwse stukken worden verscheidene weren genoemd. || In Reynerdes (Reynwardes-)were, in Ockengenwere, in Ferthemerewere, in Deddeswere, in Scultekewere, in Wilbrandi Maginwere enz. (*onder Assendelft*), *Oorkb.* I no. 204. (a° 1182-1206). Gherrit Rombout VI made, hieten Jans weer (*te Assendelft*), *Hs. v. Egmond*, f° 64 r° (a° 1374). Ver Sweringer weer, Ver Swaendelen weer, Bieders weer, Yewinge weer (*onder Westzaanden*), VAN MIERIS 3, 702 a en *Priv. v. Westz.* 40 (a° 1399). Jacobijnen-weer (*onder Oostzaanden*), GONNET, *Zijlkl.* 34 (a° 1410). Jacob Jans zoens weer (*te Assendelft*), *ald.* 78 (a° 1443). Gijs Duden weer, *Handv. v.*

{p.519}

Assend. verv. 385 (a° 1458). – Zie verder *Abtsweer*, *Alkweer*, *Bargweer*, *Bierweer*, *Bijweer*, *Blokweer*, *Boefweer*, *Braansweer*, *Breedweer*, *Breeweër*, *broekweer*, *Butterweer*, *Damweer*, *dwarsweer*, *Elsweer*, *Etweer*, *Gangweer*, *Gorensweer*, HEILKEWEER op *heilk*, *Hoogweer*, *Hornweer*, *Huisweer*, *Huurlands-weer*, *Keizers-weer*, *Ketelweer*, *Kleiweer*, *Leestenweer*, MADDERSWEER op *nol*, *Mienweer*, *Molenweer*, *Munnikeweër*, *Oosterweer*, *Papeweër*, *Poelweer*, *Rentke-weer*, *Ringelweer*, *Scheelweer*, *Slootweer*, *Smaalweer*, *Splitweer*, *Uiterweer*, *Vroonweer*, *Weidweer*, *werkweer*, *Wijnweer*.

Weer is in deze zin van oudsher in N.-Holl.gebruikelijk. || Terram quinque virgarum a Gribba in Bemestre, que Acgeres were appellatur, *Oorkb.* I no. 106 (vóór a° 1120). In den hendesten damwere, ... in laenwere, ... in des papen were (*onder Velsen*), *Hs. v. Egmond*, f° 14 v° (13de

e.). De Lange Weeren, de Slim Weeren, de Block Weeren, Ooster Weeren, Wester Weeren (*bij Edam*), *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 7. De Woudt Weeren, Binnen Weeren (*onder Broek*) de Volger Weeren (*onder Zunderdorp*), Noordt Weeren, Poppendammer Weeren (*onder Ransdorp*), Schellinckwouder Weeren (*onder Schellingwoude*), enz., *ald.* 8. Ook bezuiden het II, b.v. te Sloten is het woord nog gewoon. – Daar een weer een door sloten afgeperkte uitgestrektheid lands is, zal het woord wel identiek zijn met Ned. weer, *afgeschutte, omheinde plaats*. Vgl. echter ook het in het O. en N. van ons land en Oost-Friesl. gebruikelijke weer, were, *bezitting, hof, plaats waarop het huis is gebouwd, werf*; Ndd. were, Ofri. were bezit. Zie de wdbb.

Weer (III), znw. vr.; vroeger ook onz. Naam van een water bij Oost-Zaandam, tussen de Watering en de Gouw, en bij het Spout in de Watering uitkomende. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Een stuk weiland genaamd het Weiver, gelegen te Zaandam aan de Weer, in de Achtersluispolder. – En sal niemant mogen Torven of Modderen van den Dam af tot die Hem toe ..., noch aen den Dijk, noch voor dat Weer op vijftien roeden nae ... Soo sal men den Dijk nevens 't Weer maken met Aerde *enz.* (*keur v. Oostzaanden*, 17de e.), LAMS 722. Claes Pietersz. op 't Weer, *Hs.* (Oostzaan, a° 1660), prov. archief. – Vgl. ook **Weerkamp**, **Weerpad** en **Weersloot**. Evenzo heet een water onder Jisp benoorden de Koodijk de Weeren. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11. – Ook elders in N.-Holl. vindt men wateren van deze naam, b.v. de Weer te Purmerend. || Die Grave van Egmont heeft in erfpacht, van de Graeflickheyt van Hollandt, een visscherije gehieten die Weer, geleegen tusschen de Beemster ende tusschen de Purmer, *Handv. v. Assend.* 96 (a° 1543). Item (ontfaen) van der weer te Purmerende in die huren 45 pond 15 sc., *Rek. d. Graf. v. Holl.* 1, 382 (a° 1345). – Vgl. verder op de *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 10: “de Weeren” (water onder Opdam en Hensbroek) en “de Winckeler Weeren” (water onder Winkel) met “de Weere Swedt” en “de Weere Wegh”.

weer (IV), bijw.; vgl. door en weer op door, en weg en weer op weg.

weeraan, bijw. Zie de wdbb. – Wie weeran, uitroep van de afslager op de vismarkt van Zaandam eertijds. – Ook als znw. in de uitdr. dat gaat op een weerantje, dat moet nog eens gebeuren. || Dat bevalt me hoor, dat gaat op 'en weerantje.

weerdegen, (uitspr. *weerdégə*), zw. ww., intr. Alleen gebruikelijk in de onbepaalde wijs. *Niet gedijen, vermageren, sukkelen*; van vee. || Eerst groeide 'et beest vrij goed, maar nou gaat 'et an 't weerdegen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 115). In dezelfde zin ook in Oost-Friesl. wërdêen, wërdêjen (KOOLMAN 3, 539). – Vgl. **weerdeger**.

weerdeger, (uitspr. *weerdégər*), znw. m. *Een stuk vee dat niet gedijt, dat “kwaaddeegs” is; een misdijer*. Soms ook gezegd van een *zwak, ziekelijk kind*. Zie **weerdegen**. || Dat kalf is 'en weerdeger: 't eet wel, maar 'et groeit niet. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 115). In dezelfde zin eertijds weerdeeg(e); vgl. HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 39 a: “*Ovis reicula*, quae vel aetate vel morbo gravis est, aut saltem minus idonea, AL. Auffwurffling, B. Weder-deege, worpeling”. || Het eene (kind) is maer een kleuter, een weerdeegh, en 't ander een ascat, VAN SANTEN, *Snappende Siitgen* 2. – In het Oost-Fri. en andere Ndd. dialecten kent men wërdêge in de zin van *het sukkelen, het niet gedijen* (KOOLMAN 3, 539).

weerhouvast, znw. onz.; zie **houvast**.

Weerkamp, znw. m. Naam van een stuk weiland onder Oostzaan, aan de Weer. Vgl. **Weer III**.

weerkloot, znw. m. Aan molens. *Een soort van klamp*; misschien hetzelfde als **keerklamp** (zie aldaar). Thans verouderd. || Dese voorschreven molen salmen altesamen op het beste maken ... (ende) die wercken sluyten ... met syn behoorlycke wiggen, weercloten ende woutermannen, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

weerland, znw. onz. *Stuk land dat in een weer is gelegen*; zie **weer II**. Thans ongebruikelijk. || Alsoo die Weerlanden, geleghen binnen 't Swedt, van ouden herkomen, tot deser tijt toe, de ... Straet ende Walle (streckende langs onsen Dorpe van Wormer), ten meestendeel tot

haerder pericule uytte Schouwe ende Weerschouwe (*herschouw*) hebben moeten maecken ende onderhouden; Soo hebben nochtans die rechte eygenaers van dien, deur onachtsaemheyt de selve Straet ende Walle alsoo laeten vervallen ende inbreecken, datmen tot sommige plaetsen nauwelijcks mochte gaen; ende is oock eyndelijcken, deur 't verkoopen ende veralieeren vanden selve Binnen-weeren, Huysen ende Hosteden, so verre gekomen, datmen tot sommige plaetsen die rechte eygenaers vande Straet ende Wal niet hebben kon-

{p.520}
nen vinden, *enz.*, LAMS 572 (Wormer, a° 1595).

weernippen, znw. ww.; zie *nippen*.

Weerpad, znw. onz. Naam van het pad dat loopt van de Oostzaner kerk naar de Zuiddijk te Zaandam; vroeger ook **Zagelspad** geheten, omdat het met zaagsel bestrooid was. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Het Weerpad te Zaandam was ... gelegd over de landen tusschen de Oostzaander Gauw en den dijk van Zaandam, in het Molenweer door Graaf Willem en zijn zuster (brief in de troubles verloren). Maar vóór de troebelen is de weg verlegd, meer zuidelijk, HARINGH, *Verhaal d. Kerk v. Oostzaandam* 202 vlg. – Ook een pad te Assendelft, lopende van de weg westaan naar de zeedijk, heet het Weerpad.

weerschoen, znw. Als verzachte vloek gebruikelijk. || Wet weerskoen! Te weerskoen, dat is mooi. Ik heb 'et weerschoens koud. Maak weerschoens gauw, dat je weg komme.

Weerskoense jongen, die je benne! – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 115; *O. Volkst.* 3, 249). || Ze kan weerschoens mooy zingen. *De Gryzaard* 2, 117.

Weersloot, znw. vr. Naam van een sloot onder Oostzaan, lopende langs het Weerpad. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || En sal niemant moghen Visschen of versparren, Wateringh, Weersloot, Twisken, Gou-sloot ende Dijck-sloot (*keur v. Oostzaanden*, begin 17de e.), LAMS 721.

weerwerk, znw. onz. *Werk tegen verveling, bezigheid die men verricht als tijdverdrijf*. || Je worre er wel niet veul beter van, maar 'et is net zo'n weerwerk. Als ik vanmiddag bij je kom, zel ik me braaien maar meenemen, den (*dan*) heb ik weerwerk. De hele dag zitten bevalt me niet: ik moet 'en weerwerkie bij de hand hebben. – Weerwerk hebben soms ook in dezelfde zin als dagwerk hebben, *de hele dag werk hebben*, *niet klaar komen*. || Je hebbe net weerwerk mit die plassen weg te vegen; zo ben-je klaar, of 'et regent weer. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl.

weerzeerte, znw. vr. *Weerpijn* (de Wormer). || Bij zukke stienpuisten heb-je altijd last van de weerzeerte. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 115). – Zie **weerzerig**.

weerzerig, bnw. *Weerpijnig, zeer van de weerpijn*. || Me kiespijn is over, maar me mond is nag wet weerzerig. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 115). – Vgl. **weerzeerte**.

weerzing, znw. vr. Bij het hooien. *Een der rechte rijen waarop het gezweelde hooi gelegd wordt vóór het “ophoperen”* (aan oppers zetten); *hooikade*. Synon. **wiering**. || As 'et hooi droog genoeg is, moet 'et op weerzings 'eharkt en op 'etiemd worre. – Evenzo in het Noord-Fri, wiärsing. In dezelfde zin spreekt men in Gron. van wiersen, wirzen en wieren (MOLEMA 473), in Oost-Friesl. van wirsen (KOOLMAN 3, 560), in Gelderland van wiersen (HARTOG, *Landb.-verbeteringen op Kleigronden* 74). – Vgl. **opweerzingen**.

wees, znw. m. en vr. Zie de wdbb. – Zegsw. De wesies moeten vandaag maar voor ons bidden, gezegd wanneer men gaat eten zonder eerst het tafelgebed te doen. – Evenzo in Friesl. de weesjongens scille wol for ús bidde (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 291).

weeshuis, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. (als iemand zonder boezalaar loopt): 't Is of je 'et weeshuis uit'ejaagd benne; wie dat overkwam kreeg nl. niets mede.

weesjongen, znw. m. Zie de wdbb. – In de Wormer als schertsende benaming voor een *zwarte kraai*. || Kijk, deer heb-je 'en weesjongen.

weet, znw. vr. Zie de wdbb. – Iets an de weet komen, *het te weten komen*. || Dat moet ik an de weet zien te komme. – Ook bij uitbreiding in de zin van *iets gewaarworden*, *het ondervinden*,

van iets onaangenaams. || Dat ben ik an de weet 'ekomme, dat ik kou 'evat heb! Heb-jij dat glas 'ebroken? nou, dat zel je an de weet komme (*je zult straf krijgen*).

weeuwenaar, znw. m. Daarnaast **weenaar**. *Weduwnaar*. Zie de wdbb. – Een weeuwenaartje ook als benaming voor een *stiemende* (rokende) *kool vuur in een test*. || We zellen dat weeuwenaartje maar buiten de deur zetten. O foei, wat 'en weeuwenaar! – De uitdr. is ontleend aan het zeggen, dat als een meisje een rokend kooltje in haar stoof krijgt, ze met een weduwnaar zal trouwen. Hetzelfde gelooft men in Friesland (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 241). – In het Stad-Fri. zegt men wedenaar.

weg (I), znw m. Zie de wdbb. – Onder weg verstaat men de hoofdweg, in tegenstelling van de paden. || Ze loopt altijd bij de weg; hij is altijd an de weg (*op straat*). We wonen an de weg (*niet op een pad*). Je mag nou niet meer op de weg, want het regent klappmussies op het water, PEEREBOOM, *Kleine Garve* 114. Vgl. **wegsloot**. – Uit de weeg, uit de weg. || Gaan jij ders 'en bitje (*beetje*) uit de weeg. Zo ook elders in N.-Holl. en in het Stad-Fri. – Eertijds luidde het meerv. ook wegens. || Een storm uitten N.O. dat het snujagden (*sneeuwjaagde*), zoodat men de wegens naulijx conde gebruyken, *Journ. Caeskoper*, 4 Febr. 1679. Seer quade natte wegens, *ald.*, 29 Febr. 1684. – Vgl. **Euverweg**, **gangweg**, **Heiligeweg**, **Leiweg**, **Lutke-weg**, **middelweg**, **notweg**, **Sarenweg**, alsmede **komendeweg** en **onderweegje**.

weg (II), bijw. Zie de wdbb. – Weg en weer, heen en weer, af en aan. || Ze rijje maar al weg en weer (*van schaatsenrijders*). – Ook elders gebruikelijk, reeds in de middeleeuwen (vgl. b.v. DAVID, *Vad. Hist.* 2, 124; *Brieven v. Arend v. Dorp* 2 (*Werken Hist. Genootsch.* no. 50), 137 (a° 1582); *Roman van Walewein*, VS. 2109 en 8702, enz.).

weggabben, zw. ww., trans. *Weggappen, kapen*.

{p.521}

Zie **gabben**. || Pas op, dat ze 'et niet weggabben. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl.

weggabberen, zw. ww., trans. Hetz. als **weggabben**. Zie **gabberen**. || Doen de raam dicht as je uit de kamer gane, dat ze de boel niet weggabberen. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 30).

wegkieperen, zw. ww., trans. *Met een vaart wegwerpen*. Zie **kieperen** 2. || Ik zel de bal wegkieperen.

wegschijten, st. ww., trans. Overdr., bij kooplieden. *Iets onder de waarde verkopen*. || Hij het zen goed weg'esketen.

wegsloot, znw. vr. *De sloot lopende langs de weg of gewone straat van het dorp*. Zie **weg I**. || In de Westzij is de wegsloot 'edempt. In 't vlugten wierd'er eene door een roer geladen met spek, sijn broek in ligter vlamme geschoten, so dat hy om den brand te blusschen, al vlugtende in de weg-sloot hem in 't water begaf, SOETEBOOM, *Ned. Ber.* 43.

wei, (uitspr. *waai*), znw. onz. *Het waterachtige vocht dat, na de afscheiding van de kaasstof, van de melk overblijft; hui*. Het woord is in de algemene taal vrouwelijk. || Haal ers 'en cent waai. Ik heb de lang in 'et waai (zie **lang II**). – Zegsw. Waai is karnemelks borg, b.v. gezegd als iemand hulp wil bieden, die evenmin iets vermag als de hulp behoevende. Evenzo bij HARREBOMEE 1, 81: Karnemelk is koper, wei is borg. – Ook in de geslachtsnaam Waaiboer. – De vorm waai is in geheel N.-Holl. de gewone. Vgl. ook *De Ned. Taal* 6, 148: “Waai wordt spoedig zuur en heet dan zuur waai. Wordt die waai gekookt, en er zo weinig meel in geroerd, dat zij toch dun blijft, dat zij gedronken zou kunnen worden, dan heet die kost zuur waaïen zuipen, en met zulk voedsel worden de meeste kinderen groot gebracht.” – Het onzijdig geslacht komt reeds voor bij de 17de-eeuwse Amsterdammers. || Het schrale Water uyt een koperen Vlootele, het groene Wey uyt een houten schotele, het Poffe-bier uyt tinnen flappers wichtigh, R. VISSCHER, *Brabbellingh* (ed. 1669), 155. – Ook in Friesl. zegt men waai. – Vgl. **boerewaai**.

weid, znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze afgekort voor weide. Zie de wdbb. || Wat is die weid rouw (zie **rouw**). – Die weyd (*naam van een stuk land*), *Polderl. Westz.* III f° 90 r° (a°

1649). Vgl. ook *bijlweide*, *Hoogeweid*, *Kuddeweid*, VEERZENWEID op *vaars*. – In de Wormer heet inzonderheid een klein voorstukje (aan de weg), dat door een dwarsslootje of een hek van de overige kabel is afgeperkt, een *weidje*. – Vgl. ook *koeweide*. **weidbeest**, znw. onz. *Koe die bestemd is om vet geweid te worden, vetweider*; in tegenstelling met *koebeesten*, die aangehouden worden om de melk. Zo b.v. in het *Quohierboek* van 1748 in het archief van Assendelft.

weidland, znw. onz. *Weiland*. De gewestelijke vorm wordt thans weinig meer gehoord. || Het west hoeckje weytlant, *Hs.* (Zaandam, a° 1713), Zaanl. Oudhk. Twee morgen landts leggende aen verscheyen ackers ende weydtlant, *Hs. U. 20, f° 242 v°* (Assendelft, a° 1584), prov. archief. – Evenzo elders in N.-Holl. || Riedtlandt noch Weydlandt, *Handv. v. Medembl.* 68. Een sticke weydlants, *Hs. v. Egmond E, f° 6 r°*. Een gers weidlands, *ald., f° 6 v°* (a° 1456).

Weidweer, znw. onz. Naam van een weer lands onder Oostzaanden. || Het weyde weir, *Polderl. Oostz. I* (midden 17de e.). – Ook elders komt *Weidweer* als plaatsnaam voor; vgl. *Priv. v. Westz.* 341, waar enige vissers “uyt de Weydweer” worden aangeklaagd wegens vissen in de Zaan. Vgl. de *Weidsloot*, benoorden Krommeniedijk in de Uitgeester Wouden en uitkomende in de Krommenie (zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11, en vgl. DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 76).

wienig, bnw. en bijw. Daarnaast soms **wienig** (b.v. te Assendelft). || 't Lijkt wienig, hoor! Daar op een wiennich geraetslaecht hebbende *enz.*, *Hs.* (Oostzaan, a° 1673), prov. archief. Omtrint derdhalff mat lant wienich min, ghelegghen buiten dick (*dijk*), *Hs. T. 118, f° 77 r°* (Westzaanden, a° 1569), prov. archief.

Weiver, znw. onz. Naam van verschillende buurten, meestal aan het eind van het dorp, dwars van de hoofdweg, en de verbindingsweg vormende naar een naburig dorp. – Te Westzaan tussen de Kerkbuurt en de Middel, die de verbindingsweg is met Krommenie; tevens komt het Weiver uit op het Guitspad, dat naar Zandijk voert. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Hij woont op 'et Weiver. Het Noordteinde (van Westzanen) ... wordt de *Middel* genaamt, aan de Kerk-Buert gehecht met een *Weyver*, SOETEBOOM, *S. Arc.* 663. Eenen Gerrit Jansz. van 't Weyveren, oudt Schepen tot Westzaanden, *Priv. v. Westz.* 290 (a° 1617). – Te Krommenie tussen het Zuidend ende Nauwernase vaart, eertijds de verbindingsweg met de Middel en dus met het dorp van Westzaanden. || 't Weyver, *Polderl. Kromm.* (a° 1665). Wouter Symonsz. van Crommenie (belijdt) verkoft te hebben die Schepenen van Westzaanden ... uyt de naem vande gemeene Bueren, die Ganck van (*het recht van te gaan over*) dat Weyver ende bezijden Wouter Symonsz. Huys, ende mit die Stupen (*stoepen*) daer toe, voorts dat hyse sal houden eerlijcken ende deughdelijcken, datmense sal altoos mogen gaen ende drijven ten eeuwigen dage toe *enz.*, *Priv. v. Westz.* 100 (a° 1548). – Te Wormer aan het oosteinde van het dorp en door het Jisper Bos verbonden met het Jisper Weiver. || Huys ende erve staende op het Weyver alhier, *Hs.* (a° 1664), archief v. Wormer. Het Wormer weyver (naam van een stuk land te Wormer), *Hs.* (a° 1788), aldaar. – Te {p.522}

Jisp rechthoekig op het westeinde van het dorp. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. || Een huys ende erf staende ende gelegen opt Weyver, *Hs. T. 246, f° 61 r°* (Jisp, a° 1648), prov. archief. (De grens tussen de bannen van Wormer en Jisp zal lopen) van de selve dwarssloot op, over 't Weyver in de Weyver-sloot, ende voorts Zuydwaerts *enz.* ... Des sullen de van Jhisp, als versoeckers deser separatie, aen die van den Dorpe van Wormer uyt-keeren, tot een recognitie (ten aensien de huysen aen de oversijde, ende 't Weyver, midtsgaders de landen vooren geroert, al t'samen te voorens aen den ban van Wormer ghehoort hebbende) de somme van drie hondert ponden, LAMS 550 (a° 1611). Voort, sullen die van Gispe mede schouwen dat hooft in Wormer-Gouwe, gelijcken sy heur weyver schouwen, alsoo breedt als 't weyvere, VAN SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 103 (a° 1387); bij V. MIERIS 3, 465 en LAMS 657 leest men het onverstaanbare “weywel” en “Weyweer”. – Onder Oostzaan, aan de

Braak bij het Kalf; vroeger de verbindingsweg tussen het Kalf en het dorp Oostzaan, lopende langs een water van dezelfde naam dat uitkomt aan de Heul. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12. Tussen de Heul en de Haal vindt men de Weiversloot. || Ik Symon Laan, Pastoor ... van *Oost-zanen*, ... hebbende ontfangen het smeek-schrift .. van mijne Onderdanen binnen de *Meer-dam*, en de braak uitgaande (te weten die van 't Kalf en 't Weiver of *Wormer-damme*) welke aan de *Wormer* wonen, sittende wijdt van de *Oost-zaner* Kerk, hebbe enz., SOETEBOOM, *S. Arc.* 330 (*giftbrief* van 1440). Het Weyverskamp weir, *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.). – Ook stukken land daarbij in de Achtersluispolder onder Oost-Zaandam, aan de Weer, heten het Weiver, blijkens verkopingsbiljetten van 1885 en 1893, en *Custb.* (a° 1746). Vgl. Evenzo in *Polderl. Oostz.* I (midden 17de e.): Int Ketel-weir een Weyver; noch een weyver; een weyver; een weyver achtersluys.

Ook elders in N.-Holl. vindt men vele weivers, b.v. te Wijdenes (*Kaart v. d. Uytw. Sl.* 3), te Spanbroek en te Aartswoud (*ald.*, 10), te St. Pancras (*ald.*, 11) enz.; op Marken is een Weiversloot (*ald.*, 4). De naam wordt evenals aan de Zaan meestal uitgesproken als waiver. In West-Friesl. zegt men echter ook wuiver. Vandaar ook de geslachtsnaam van Twuiver of van 't Wuiver. Tegenwoordig heet het Weiver te St. Pancras de Twuiverweg (*Navorscher* 7, 63).

Weiversloot, znw. vr.; zie *weiver*.

wellig, bnw. *Wel, goed*. || Hij zag er nagal wellig uit. – Vgl. het op dezelfde wijze gevormde bestig voor best.

Welpotsdors, znw.; zie *dors*.

wen (I), voegw. *Wanneer*. Bijna verouderd. || Wen komt je zeun weer thuis? – In de algem. taal is het woord nog bij dichters in gebruik.

wen (II), znw. De betekenis blijkt niet; het woord is stellig sedert lang verouderd. || Item, dat hem niemandt en vervordere, 't zy Oude of Jonge Luyden, mitsgaders oock heure Kinderen, te eysschen ofte halen wen by de goede Liederen Huysen, of oock insgelijcks wen te brengen, soo wel aende Vrienden als aende Vreemde, t'elcken reyse op de verbeurte van drie Kennemer-ponden (*keur v. Wormer*, 17de e.), LAMS 204, ook bij V. SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 304. – Evenzo elders in N.-Holl. keuren. || *Van weynd te halen*. Item nyemant, hy sy rijck of arm, sal zijn kinderen uitzeynden om weynd te halen, by een boet van thien stuvers (*keur v. Hoorn*, a° 1528); de keur werd in 1554 genoveerd als volgt: Item geen kinderen zullen weyn haelen (noch nyeuwe jaer singen), upte peene van vijff stuvers, *Wfri. Stadr.* 2, 116.

wenden, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Daarnaast soms nog **wennen**. || Wen 'et roer.

wennen, zw. ww.; vgl. *onwennig* en *verwenning*.

wens, bnw.; zie *wins*.

wensen, zw. ww. Zie de wdbb. Het verl. deelw. luidt soms *gewonsen*. || Wet heb-jij 'ewonse? **wentelas**, znw. vr. In molens met stampers (oliemolens, hennepkloppers, volmolens enz.) *De as die door het wentelwiel in beweging wordt gebracht en waarin de schenen (of spaken) gestoken zijn, welke de stampers optillen en doen neervallen*. Vgl. *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 22.

weren, zw. ww., intr. *Weer zijn of worden*, meestal met een nadere bepaling omtrent de gesteldheid van het weer. || As 't nou maar 'en beetje weren wil (*wat goed weer blijft*), krijgen we 'et hooi mooi droog binnen. 'Et weert goed op de moerbeien ('t is er gunstig weer voor). – Zo ook elders: ook in Oost-Friesl. (zie KOOLMAN 3, 540).

werf, znw. vr. Daarnaast **worff**. Zie de wdbb. – *Onbetimmerde plaats*, ook *de onbebouwde ruimte rondom een huis*; *erf*. || Ik kocht de worff, daar 'et pakhuys op 'ezet is, voor 200 gulden. De kinderen lopen op de werf te speulen. Een ledige worff, leggende opt Block, *Hs.* (a° 1670), archief v. Krommenie. Een stuccke lants genaemt die oude worff, *Hs. T.* 49, f° 112 v° (Westzaanden a° 1590), prov. archief. – Zo ook voor **timmerwerf**. || Item, sullen alle

Timmer-luyden daer Vyer op hun Worven ghevonden wordt, een uyr na 't heylegavont, verbeuren twee-en-veertigh stuyvers, *Priv. v. Westz.* 487 (a° 1644). – De vorm worf is ook elders in N.-Holl. bekend. || Een stücke lants ghelegen in den banne van Lymmen voirsch., gheheten Gerberichen-worriff .. Van welc lant ende worriffe Jacop Claesz. voirsch. kende ... al voldaan ... te wesen, *GONNET, Zijlkl.* 304 (a° 1505). – Vgl. verder *Kloosterwerf, Leestenworf, mientewerf, molenwerf, Tuinwerf, Vernallenwerf, Voolwerf, Zakwerf.* {p.523}

werk, znw. onz. Zie de wdbb. – In molens. *Het gaande werk*; zie *gaandewerk*. || 'Et werk uit 'et werk halen (*het molenwerk schorten, zodat het niet meer werkt*) en weer in 'et werk brengen. De wind ken 'et volle werk niet trekken. Vandaar: 't is een volle-werks-wind (of halve-werks-wind), naar gelang de wind sterk genoeg is om het gaandewerk in beweging te brengen of niet. – Zegsw. Ze haalt 'et werk uit de stenen, van iemand die overdreven lastig, maltentig is. – Vgl. verder verlegen werk op *verlegen*, alsmede *dagwerk, hoopwerk, ledebrekerswerk, peuzelwerkje, roerwerk, schaakwerk, tutterwerkje, weerwerk.*

werkelijk, bnw. *Bewerkelijk, waar veel werk aan is.* || Ik heb er gien zin in, want 'et is zo werkelijk. Zo 'n werkelijke tafelloper. – Zo ook hier en daar elders.

werkweer, znw. onz. Thans verouderde term in het dijkwezen, aanwijzende zekere verplichting, die rustte op de landerijen. Vgl. *weer II*. || Een stücke lants ... met sulcke dijk, dam, wech, waeteringe ende werckweer als buerlanden, *Hs. U.* 19 f° 98 v° (Assendelft, a° 1580), prov. archief. Vrij lant ende erff ... met zijn werckweere daer toe behoorende, *ald.*, f° 112 v°. Te vrijen ende te waren al vrij lant, sonder eenich opstal (van pachten oft renten) dan alleenlijk zijn dijk, dam, wech, waeteringe ende werckweere, gelijk andere gebuyere landen, daer toe behoorende, *Hs. U.* 20, f° 126 r° (Assendelft, a° 1598), prov. archief. Ende dat vrij lant, met zijn werckweren als ander bueren landen, *Hs. U.* 137 (Krommenie, a° 1598), prov. archief. – Zo ook elders. || Vande Wateringe open te houden ... Voort wie sijnen grooten maeckt in meynen Werck-weeren, dat hy daer mede volstaen mach, sonder ban ofte boete (*landrecht v. Waterland*, a° 1347), *SOETEBOOM, Hist. v. Waterl.* 84.

werpen, (*wòrp, wòrpen, 'ewòrpen*, en *'ewurpen*), st. ww., trans. Zie de wdbb. || Hij worp 'en stien uit de raam. (Men) sal verbeuren een somme van 50 stuyvers van yder plaetse daer de selve Spieringh ofte andere vuyligheden bevonden sullen werden geleght ofte gewurpen te zijn (*keur v. Oostzaanden*, a° 1661), *LAMS* 734. – Vroeger was ook de onbep. wijs worpen in gebruik. || Item, dat oock niemant eenige Assche ... ofte andere Vuyligheyt in de Weghsloot sal mogen worpen ofte smacken (*keur v. Wormer*, a° 1662), *LAMS* 649. Evenzo elders in de 17de eeuw en in de middeleeuwen.

wervel, znw. m. Daarnaast **worvel**; en eertijds **warvel**. Zie de wdbb. – In molens. *Een stel evenwijdige, aan elkaar verbonden balken, dat draaien kan om een bout en waartussen een molenspil is besloten*. Zulk een wervel kan door middel van een schortstok verplaatst worden, waardoor "het werk" uit en in het werk wordt gehaald. Zo heeft men b.v. een wervel op de stoel voor het bovenspil en in oliemolens een *steenwervel* (zie ald.), waar het steenspil doorheen loopt en die dient om de stenen te schorten. || Dat kalf ofte bovenste hoofd sal lang wesen ses voet ende een halff, dick vierthien duym, met een warvel daer op na den eysch met een poortgen over gesloten, om off ende aen te setten vant wercken, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Zie ook *Groot Alg. Moolenb.* I, pl. 53.

wervelsteen, znw. m. daarnaast **wervelstien**. In oliemolens. *Een der beide rond uitgehakte stenen, die in de steenwervel zijn ingelaten en waarin de as van het steenspil draait.*

werven, (*wòrf, wòrven, 'ewòrven*), st. ww. Zie de wdbb. || Ze worven soldaten voor de Oost. **Wessanen**, zie *Westzaanden*.

Westerharlings, znw. onz.; zie *Oosterhaling*.

Westerwillis, znw. vr. Naam van een polder onder Westzaan; ook de Kibbelaar genaamd. Aan de andere kant van de weg ligt de Oosterwillis. Zie aldaar en vgl. **Willis**. || Een stuk land in de Westerwillis.

Westzaan, zie **Westzaanden**.

West-Zaandam, zie **Zaandam**.

Westzaanden. Naam van een der Zaanse dorpen, thans officieel Westzaan genaamd. Gewoonlijk spreekt men echter van Wessanen. – De ban van Westzaanden omvatte eertijds, behalve het dorp van deze naam, ook West-Zaandam, de Koog, Zaandijk, Wormerveer en West-Knollendam. Ter onderscheiding sprak men van Westzaanden aan de Regel (het dorp Westzaan) en de Lagendijk (de Zaandorpen). De vooral sedert de 17de eeuw toenemende belangrijkheid dezer laatste gaf aanleiding tot allerlei geschillen betreffende het bestuur van de ban, waarin Westzaan als hoofddorp ook de grootste invloed wilde behouden. Tot op zekere hoogte kregen echter West-Zaandam en de overige Zaandorpen eigen bestuur. Het rechthuis en archief bleven echter natuurlijk te Westzaan. Vgl. ook op **Lagendijk** en **regel**. Naar de oude verdeling in vier kwartieren was Westzaan het eerste vierendeel, Knollendam en Wormerveer het tweede, Zaandijk en de Koog het derde, en West-Zaandam tot aan de Westzaander Overtoomer sluis het vierde (SOETEBOOM, *S. Arc.* 664). In een stuk van 1588, te vinden in *Priv. v. Westz.* 246, heten zij met name: het Noorder-verrendeel (Wormerveer), het Kerckbuyrter Verrendeel (Zaandijk en Koog), het Zuyd-ender Verrendeel (Westzaan) en het Zaardammer Verrendeel. || Westsaghem, Wesagnem, *Oorkb.* I no. 33 (\pm a° 960). Westsaenen, *Reg. BB. Blois* 1348-1380, *cas D*, f° 185 (a° 1303), Rijksarchief. Verder in *Priv. v. Westz.* en V. MIERIS (a° 1346, 1396, 1399, 1426 enz.) Westzaanden en Westzanen, waarbij de uitgever waarschijnlijk niet de spelling {p.524}

der originele stukken volgt. In 16de- en 17de-eeuwse bescheiden vindt men meestal Westsaenden, Westzaenden, Westzanen, Wessanen welke naamsvormen tot in de 19de e. in zwang bleven; de vorm Westzaan dagtekent eerst uit het laatst van de 18e eeuw. – Een Wessaner (Westzaner, Westzaander), *een inwoner van Westzaan*. – De Westzaander kerk. 't Wessaner land (stuk weiland te Krommenie in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 54. De Wessaner kamp (te Assendelft in het Molenweer), *Maatb. Assend.* (a° 1635). – Een Westzaner diaken (schertsende benaming voor iemand die zijn bord schoonlikt; wel ontleend aan een historisch feit op een der jaarlijkse Societeitsvergaderingen der Doopsgezinden). – *Scheldnaam*: Westzaner kroosduikers; zie dat woord. – De betekenis van de naam Westzaanden is *westelijk Zaandorp*; zie nader op **Oostzaanden**.

Westzijde, znw. vr.; vgl. **Zaandam** en **zijd I**.

wet (I), znw. Bij vissers. *De streep, die gevormd wordt ter plaatse waar de kleden (zie ald.) van een zegen aan elkaar worden geboet*. || We zellen de wet losmaken. De wet leet (*laat*) los. Kijk de wetten van de zegen na, of ze nag heel benne.

wet (II), vnw. en bijw. zie **wat**.

wetig, bnw. Alleen in de uitdr. wetig van iets zijn, *er van weten, er hinder van hebben*. || Hij is er wetig van, dat zen makkertje dood is.

weumelen, zw. ww., intr. *Een kronkelende beweging maken*; b.v. van iemand die een toeval heeft en met de armen en benen trekt. Weinig gebruikelijk. || Wat leit-i te weumelen. – Elders in N.-Holl., althans in W.-Friesl., is het woord nog zeer bekend. || Schoten ... met zulck een vreeslick luyd gheluyd, end' gruwlick gruem'len, dat self de Burgery des luchts, bezwymelt wuem'len, end vallen uyt de lucht al suyzebollend neer, P. J. SCHAGHEN, *Alcmaar-Beleg*, B3 v°. – Het woord is een bijvorm van Ned. wemelen (zie DE JAGER, *Freq.* 1, 880). Vgl. ook **wiemelen**.

weunen, zw. ww.; zie **wonen**.

weversbeen, znw. onz. In de uitdr. weversbienen hebben, gezegd van iemand wiens ene been krom (naar binnen ingebogen) is, gelijk bij wevers, die steeds met één been de schamels van het weeftrouw neertrappen.

weversend, znw. onz. *Dat gedeelte van het kantoor of magazijn van een zeildoekfabrikant waar de wevers komen kusten* (afrekenen). Zie **end** 3. || Hij is in 't weversend.

wezeling, znw. vr. *Wezel* (de Wormer). || Kijk, deer loopt 'en wezeling.

Wezenland, znw. onz. Naam van een stuk weiland in het Oostzijderveld onder Zaandam. || Het Wezenland, *Verkopingsbiljet* (a° 1886).

wezentlijk, bijw. *Wezenlijk*. || Is 'et wezentlik waar? – Evenzo elders in Holl.; ook bij de 17de-eeuwse auteurs (vgl. VAN HELTEN, *Vondel 's Taal*, § 31; NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 44γ). Zo ook in het Stad-Fri.

wicht (I), znw. onz. *Gewicht*. Zie de wdbb. – Op een binnenvaarttuig. *Het aan het onderinde van de mast bevestigde gewicht dat deze in evenwicht houdt*. Zo ook elders; vgl. **spoor**. – Bij vissers. *Zeker gewicht, thans vertegenwoordigende de zwaarte van 100 pond, doch vroeger 80 pond*. || Een wigje bot is 80 pond, *Advers. Oostwoud*, f° 283.

wicht (II), znw. onz. *Zwak wezen, klein kind, meisje*, onz. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **bang**.

wiebes, (uitspr. *wibəs*); hetz. als **wiedes**, zie aldaar.

wiedas, bnw. vr.; zie **weedas**.

wiedes, (uitspr. *widəs*); daarnaast **wudes**, alleen in de uitdr. dat is nogal wiedes (**wudes**), *dat spreekt van zelf* (Westzaan, Wormerveer). Te Krommenie zegt men **wiebes**. Men zegt ook: Hij is wiedes en nog wat, van iemand die slim, uitgeslagen is (de Koog). – Zie ook **riemes**.

wiek (I), znw. vr. Zie de wdbb. – Alleen in de zin van *molenwiek* is de vorm wiek gebruikelijk; de dialectische vorm is **wuuk** (zie aldaar).

wiek (II), bnw.; zie **week II**.

wiel, znw. onz.; vgl. **bakwiel**, **drijlwiel**, **ravelwiel**, **scheerwiel** en **eenwield**, **tweewield** en **driewield**.

wiemelen, znw. ww., intr. *Wiebelen, heen en weer schommelen, zich aanhoudend bewegen onder het zitten*. || Zit toch niet zo te wiemelen; je zelle die stoel aârs breken. – Zo ook elders (vgl. DE JAGER, *Freq.* 1, 883; GALLÉE 52 b; OPPREL 89 a, enz.).

wienig, bnw. en bijw.; zie **weinig**.

Wiep (I), eigennaam. In de uitdr. schele Wiep, als scheldnaam voor *iemand die scheel kijkt*. Ook in het schimprijmpje: “Schele Wiep, schele Wap, hoe kook-je de pap? Van water en meel? Zien-je daarom zo scheel?” Ook elders bekend; reeds KIL. vermeldt: scheelewip, *lumen obliquum, oculus limus, & strabo, strabus: qui oculus habet distortos*.

wiep (II), znw. vr. Ook **rijswiep** genaamd. *Rijshout met tenen banden* (**wiepbanden**) dienende om stevigheid te geven aan dijkwerk. Evenzo elders bekend; zie PASTEUR-NOOT, *Bouwk. Wdb.* 3, 279 vgl. en PIJTAK, *Bouwk. Handwdb.* 651. Vandaar ook de samenst.

dwarswiep en ankerwiep (om het werk in de grond vast te ankeren). || Ieder wiep moet de dikte hebben van 471 streep en de omtrek gelijk en egaal met zware rijs aangevuld en met sterke banden 78 streep van den anderen gebonden (zijn), *Hs. betreffende dijkwerk* (a° 1822), archief v. Wormerveer. Gelijkerwijs ook de geheele lengte en breedte naar binnen de rijslagen met rijen wiepen ... met dwarswiepen van genoegzame lengte aan de grondslag in de onderdijk met palen vast-

{p.525}

geankert en sterk aan de grond moeten gedreven worden, *ald.* Op de uitgebakende rigting ... zal de aannemer ... deselve (rijswiepen) aan den vasten grond neerzetten en bevestigen met Walsche palen van 50 tot 50 duim afstand, de langste wiepen te bevestigen op ieder afstand van 1 el 80 duim met een ankerwiep ..., dik over de middellijn 15 duim, ... met 3 Walsche palen, *Bestek rijweg* (a° 1850), archief v. Assendelft. – Het woord wiep (in zuiver Ned. vorm

wijp; vgl. ook KIL “**wijp**, **wijpe**, **j. wip**, vetus, *fax*”, d.i. *toorts*) is identiek met Oost-Fri. en Ndd. **wîpe**, **wîp**, *bundel*, *bos*, van stro, rijs, enz. (KOOLMAN 3, 557), Eng. **wipe**, *wis*, Ohd. Mhd. **wîfa**, **wîfe**, *bos*, *stro*, enz. als uithangteken enz., vgl. ook Ohd. **weif**, **waif**, *band*, *windsel*, Got. **veips**, *krans*, enz.

wiering, znw. vr. In de Wormer gebruikelijk voor **weerzing** (*hooikade*); zie aldaar. – Evenzo in de Beemster **wiering**, waarnaast **wier**, met het ww. **wieren**. || Het gedroogde hooi op wieren smijten; wieren maken; hooi wieren, BOUMAN 115. – Blijkens *Hs. Kool* heten de hooikaden in N.-Holl. ook **weren**. **Wiering** wordt ook door VAN DALE opgegeven en is dus ook elders bekend. – Vgl. **opwieringen**.

wiezel, znw. m. *Speelpenning, koperen penning die als inzet dient bij kinderspelen*; Hd. *spielmarke*. || Een doos met wiezels. Zet 'en wiezel in de pot. Er is 'en wiezeltje op de grond 'evallen. – Vgl. **wiezeldoos**.

wiezeldoos, znw. vr. *Doos waarin de wiezels worden bewaard*. Zie **wiezel**.

wig, znw. vr.; Vgl. **roedwig**, **spaakwig** en **vuistwig**.

wiggebandje, znw. onz. Bij molenmakers. *IJzeren bandje dat om de molenroede wordt gelegd, om te beletten dat de roedwiggen er uit gaan*. Synon. **roedbeugel**.

wij, pers. vnw.; zie **ik**.

wijd, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: **ver**. || 't Is gelukkig **wijd** weg (*van een brand*). Je benne hier veuls te **wijd** van de mart (*markt*) of. Ze prakkizeren niet **wijjer** as 'er neus lank is. – Vgl. **omwijd**.

Ook in de naam van brede wateren. || Het **Wijd** (*of* Zaandijker **Wijd**), de verbreding van de Zaan tussen Zaandijk en Wormerveer. – De **wijde Vliet** (onder Assendelft); zie **Vliet**. – De **wijde Laaik** (idem); zie **Laaik**. – De **Wijde-Wijzend** (bij Jisp); zie **Wijzend**.

Wijde-Wormer, znw. vr. Naam van een polder en gemeente, aan het oostelijk uiteinde der Zaanstreek. De droogmaking der **Wijde-Wormer** is voltooid in 1626. Zie verder **Wormer** 1.

wijf, znw. onz. Zie een zegswijze op **boer** en **schipper**. – **Ouwe wijven**, als benaming voor *sneeuwvlokken*. || De ouwe wijven vliegen (*het sneeuwt*). Wat 'en ouwe wijven! Evenzo in Friesl.: De âlde wiven binne oan 't bêdskodjen (*bedschudden*), de fearren stouwe der nei (DIJKSTRA, *Uit Friesl. Volksleven* 2, 281). Ook in Duitsland gelooft men, dat als het sneeuwt vrouw Holle haar bed schudt.

wijfhoofd, znw. onz. *Vrouw, inzonderheid een stevige, forse vrouw*. || Me buurvrouw is 'en moddig **wijfhoofd**: ze klaart 'et bedsvak (*bedstede*) mit vuile wapeling (*zeepsop*). – Wat is dat 'en **wijfhoofd**! 't Is 'en kant **wijfhoofd**; die zel-je ook niet in 'en slip van 'et laken verliezen! – Zo ook elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 305). Vgl. **manshoofd**.

wijkje, (uitspr. *waikie*), znw. onz. *Inham van het water*. || Lêten we maar mit 'et schuitje in 'en **wijkie** leggen gaan. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl. Ook KIL vermeldt: “**Wijck**, *sinus maris, litus carvum*”. Vgl. ook **Goetjeswijk**, alsmede: “Een vrij huys ende erff, met een halff **wijck** gelegen bij suyden aent voorsz. erff, staende ende leggende inden Hooren tot Aeckersloot; ... tzelffde huys ende erff met de halffe **wijck**”, *Hs.* 29 (a° 1641), archief v. Akersloot. – Het woord komt in soortgelijke bet. in verschillende Germ. talen voor; vgl.

Oost-Fri. en Ndd. **wîk**, Eng. **wick**, Ags. **vîc**, Ono. **vîk**, Noors en Zweeds **vîk**, Deens **vîg**, enz.

Wijmerik, (uitspr. *waimərək*), znw. Naam van een hoek lands onder Assendelft, buitendijks, eertijds uitstekende in de Wijkermeer. Zie *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12 en 16. De verschillende landerijen daar in gelegen heten alle **Wijmerik**. || Hij heb ook nag land in de **Wijmerik**. De **Wijmeriken** (*percelen weiland verkocht in 1882*). Jan Aecht Jans **wijmerick**, Gerrit Hammen buyten-**wijmerick**, ... Huyberden **wijmerick**, *Maatb. Assend.* (a° 1634). De **wijmerick** van Huybert, *Polderl. Assend.* I f° 183 v° (a° 1600). die rechterhelft van Jan Claesen **wijmrick**, *ald.* II f° 139 v° (a° 1600). Een stucke landts genaempt die **Wymerick**, *Hs. U.* 19, f° 212 v° (a° 1581), prov. archief. – Hetzelfde land wordt ook wel bedoeld in de volgende aanhalingen. || Drie made lants legghende op die wijnmarct (eigendom van vrouwe Cuneergoede Uterwijk,

echtgenoot van heer Bartout van Assendelft). *Oork. v. 23 Aug. 1394*, Rijksarchief. Ander half made lants leggende op die wijnmarct binnen Assendelft, *Oorkonde v. 18 Juni 1402*, aldaar. – Wijmerik is wellicht een samenstelling met het woord merk, mark, waarmede ook Ofri. hamrik, (hamreke, hammerike, hammerke, hemmerik, hemmertse), nog in Friesl., Gron. en Oost-Friesl. als naam van gemeenschappelijke dorpsweiden bekend, is samengesteld. Vgl. ook op de *Kaart v. d. Uytw. Sl. 12*: “De wy Markt” als naam van een vaart nabij Sloterdijk, buitendijks langs de Haarlemmerdijk, en *ald. 2 en 3*. “De Wijmers” als naam van dijken onder Venhuizen, Wijdenes en Schellinkhout; die onder Venhuizen wordt in *Wfri. Stadr. 2*, 272 (15de e.) genoemd “die Wymerts”.

{p.526}

Wijnakker, znw. m. Naam van een stuk land onder Assendelft. Thans naar het schijnt onbekend. || Die wijnacker, *Polderl. Assend. I f° 67 r°* (a° 1600). – Vgl. **wijnweer**.

wijnbrauw, znw. vr. Daarnaast wijnbreeuw. *Wenkbrauw*. || Hij heb temet gien wijnbreeuwen. Een Oostzaner Boer, zijnde een Robust Carel, ... gehaerd zijnde als een tweden Valenteyn of Wildeman, vol hayr aen weynbrauwen, ruyg aan de oog-schelen, SOETEBOOM, *Ned. Ber. 47*. – Evenzo elders in Holl.; eertijds ook in de schrijftaal (b.v. VAN BERESTEYN, *Marc. Aurelius 197 a*; BREDERO, *Werken 1*, 45 en 312; *Staten-Bijbel, Levit. 14, 9*). Ook in het Stad-Fri. zegt men wijnbrauw.

wijnd, znw.; zie **wind**.

Wijnweer, znw. onz. Naam van een stuk land te Assendelft, buitendijks. Thans onbekend. || Dat vierndeel van wijnweer, *Polderl. Assend. I f° 338 r°* (a° 1600). – Vgl. **wijnakker**.

wijp, znw.; zie **wiep II**.

wijs, znw. Zie de wdwb. – Zegsw. Hij is zo wijs als het kakhuis van Bremen, en dat viel van wijzigheid om, schertsend gezegd van iemand die zeer pedant is. Ook elders bekend, met “raadhuis” i.p.v. “kakhuis” (HARREBOMEE 1, 89a.) – Pieter en Tijs zijn evenwijs, zegt men van twee broers die in kinderachtigheid voor elkaar niet onderdoen. Evenzo zegt men: Hij is zo wijs: de wijzigheid loopt 'em met 'n straaltje zen eers uit. – Zie nog een zegsw. op **eend**. **Wijzend**, znw. vr. Ook **Wijde-Wijzend** geheten. Naam van een breed water onder Wormer en Jisp, langs het Broedijkje aan het oosteinde van Jisp. Zie de *Kaart v.d. Uytw. Sl. 11* (Wijde Wijsent). || Een stuk land, liggende op de Wijzend, in de polder Wormer. – Wijzend is de naam van vele wateren in Waterland en West-Friesland. Vgl. b.v. op de *Kaart v.d. Uytw. Sl. 7* een water tussen Nek en Purmerend, en een op de grens van Kwadijk en Middellie, en van Warder en Etershem, alsmede een onder Avenhorn; *ald. 11* een water onder Ursem; *ald. 6* een water op de grens van Oostwoud en Hauwerd, een weg onder Midwoud, en een andere, genaamd “Redwijzent” onder Benningbroek, een weg langs een water op de grens van Westwoud en Oosterblokker, en van Zwaag en Westerblokker, waarbij zich aansluit een weg “de Groene Wijsent” onder Hoorn; verder *ald. 2* de vaart met weg onder Grootebroek, Hoogkarspel en Binnenwijzend. – Verschillende dezer wateren worden reeds in de middeleeuwen genoemd. || In de Wysene (in Drechterland), V. MIERIS 2, 395 (a° 1326). Van der wisene tusschen den clochusen tot Hensbroic (ende Opdam), *Rek. d. Graf. v. Holl. 2*, 358 (vgl. 267), ontvangst v. visscherijen, a° 1344. Die watertocht buten Spambroeker dijk ende alle die wisene tot Medemleke toe, *ald.* Doer die Wysend varen, *Wfri. Stadr. 2*, 254 (*keur v. Grootebroek*, 15de e.). – Tegenwoordig is in Drechterland wijzend inzonderheid de naam voor een *dijkje of kaai langs een keurvaart*. Dat deze bet. daar reeds in de 16de e. gebruikelijk was, blijkt uit de volgende, in DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier 90* aangehaalde, plaats: “De Lange Reise ter wederzijden bezet met kadijken, die men aldaer wijsenes noemt” (a° 1598).

wijzigheid, znw. vr. *Wijsheid*; ook: **eigenwijsheid**. || Ze meent in der wijzigheid alles te weten. – Zie een zegsw. op **wijs**. – In verkl. ook: *een kind dat wijze opmerkingen maakt, dat met de grote mensen meepraat*. || 't Is zo'n wijzigheidje.

wild (I), znw. onz.; zie een zegsw. op **been** 1.

wild (II), bnw. Zie de wdbb. – Ook van aangetrouwde familie, die iemand niet in den bloede bestaat. || De wilde neven (*voorkinderen van een aangetrouwde tante enz.*). O, dat is maar wilde familie (*familie van de koude kant*).

In namen van stukken land, *Ruig, met wildernis begroeid*; zie de wilde Hem op **hem I**, en vgl. **willis**.

Willebrord, eigennaam. Daarnaast Wul(le)bert. || Sint Willebrordus (naam van een oliemolen op het Kalf, te Oost-Zaandam). Het Sint Wulbertspad, of het Wulleberspad (aldaar).

Willem, eigennaam. Daarnaast Wullem. Evenzo afgekort Wum, Wumpie, naast Wim.

willen, onr. ww., (zie voorw. § 162). Daarnaast wullen. Zie de wdbb. || Hij wul niet. Je kenne van mijn denken wat je wulle. – Den (*dan*) hej-je nag niet wat je wulle. – Vroeger ook: *op het punt staan om*, gelijk in andere Germ. talen. || Des Maandags ... kwam Jan ... om te vrage of wy 8 last turf van de Knari (*pakhuis de Kanarie*) lade wouwe, omdat het pakhuys instorte wouw (*door de overstroming*), *Hs.* (a° 1825), verz. Honig. Als u Huys vallen wil ... Ghy sult wel swijgen stil Als een Paleys geciert U daer weer voor gegeven wert, **SOETEBOOM**, *Bloeme-crans* 135. – Zo ook nog in het Stad-Fri.

willig, bnw. Zie de wdbb. – Ook van paarden. *Speels, tochtig* (de Wormer). || Wat is die merrie willig. Evenzo elders in N.-Holl. (**BOUMAN** 116) en in het Stad-Fri.

Willis, znw. vr. Vroeger ook **Wilnis** en **Willens**. Als naam van landerijen te Westzaan en te Krommenie. Behalve de weilanden in de thans polders vormende Ooster- en Westerwillis onder Westzaan en in de Willis bij de Uitweg te Krommenie, heten ook elders gelegen stukken aldus. || *Te Krommenie, in het Noordend*: Een stuk weiland ..., gelegen in de Willis, *Verkopingsbiljet* (a° 1876). Baarts Willis, *Polderl. Kromm.* (a° 1655, f° 33. De Willes van broer, f° 54. Baafke Willis, f° 56. 't Ooster ruyge willes, f° 112. Willes-akker, {p.527}

f° 28. – *Op de Vluis*: 't Ronde Willis, de ruyge Willis, *Polderl. Kromm.* (a° 1680), f° 1. – *Op de Heiligeweg*: Stille swilles, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 148; teylewilles, *ald.* (a° 1680), f° 86. – *In 't Vlietsend*: De driebeen of Wilnis, *Polderl. Kromm.* (a° 1764), f° 103 v°. *Te Westzaan*: Die halve ven in de willes, *Polderl. Westz. III* f° 62 r° (a° 1644). Noch dat Willeske, f° 60 v°. Het Willisken, *Koopbrief* (a° 1688). Noch die twee willesstrepn; noch lamke willes; noch lammen ven in die willes, *Polderl. Westz. II* (a° 1629). Drie maeden lants ... gheleghen binnen de ban van Westzanen in de Oester Willens, *Hs. T.* 118, f° 24 v° (a° 1562), prov. archief. Des Heeren Wilnes, V. **MIERIS** 3, 702a (a° 1399). De benaming komt ook elders voor. De Wilnis is een bijvorm van wildernis, dat eveneens als benaming van landerijen (oorspronkelijk: met ruigte begroeid land) voorkomt. Vgl. ook **heid II**. || Voort aen 's Heeren wegh streckende Oostwaerts drie roeden in der wildernisse (onder Heemstede), V. **SANTEN**, *Priv. v. Kennemerl.* 259 (a° 1649); zie ook **GONNET**, *Zijlkl.* 414 (a° 1562). Een krofte lants, ... an 't west-endt streckende an de wildernisse toe (onder Velsen), **GONNET**, *t.a.p.* 328 (a° 1538). Belent is die wildernis an 't westeinde (onder Hillegom), *ald.* 73 (a° 1440); zie ook 407 (a° 1516).

Willisakker, znw. m. zie **Willis**.

wimpel, znw. m. Daarnaast wumpel. Zie de wdbb. || 'en vlag mit 'en oranje wumpel.

wind (I), znw. m. Daarnaast soms wund. Zie de wdbb. || Wet (*wat*) 'en wund! – Zie een zegsw. op **staart** en **straal**, en vgl. **vierwinden**. – De vorm wijnd, die vroeger in gebruik was (vgl. b.v. **SOETEBOOM**, *Bat. Eneas*, H2v°, waar op elkaar rijmen: kunt, wijnt, verdwijnt en pijnt), is thans verouderd.

wind (II), znw. m. Meerv. winden. *Zekere vis*, Lat. *Cyprinus jesus*. Door de vissers ook **noordewind** genoemd, omdat deze vis alleen bij schraal weer gevangen wordt. – Vgl. **SCHLEGEL**, *De Visschen* 115, waar het dier winde of windvoorn heet. De naam is ook

elders in Holl. bekend. || Etlyke andere soorten van Riviervisschen ... als daar is de Zeelt, Bley, Brasem, Spiering, Winden, en meer dergelyken, BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 1484.

wind (III), znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze afgekort van winde (VAN DALE). *Windas*. Thans ongebruikelijk. || Item, dat men niet tusschen die zaey-landen sal moghen visschen, om die schuyt mette haeck voort te halen, ende in 't landt te slaen: maer sullen moeten met een lijn palmen, ofte met een windt winnen (*octrooi v. Oostzanen*, a° 1628), V. SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 145.

wind (IV), znw.; vgl. *zijdwind* en *vliewinter*.

winddeur, znw. vr. Aan molens. *Een soort van luik voor aan de kap, naast de keerstijlen*. De winddeur kan een weinig naar beneden geschoven worden en dan in de molen worden gehaald, zodat men door de opening buiten kan komen. || Dat covelent (*keuvelend*) salmen becleden met wagenschot met een windtdeur aende slinckerhant om uyt ende in te komen. *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

winden, st. ww., trans. Daarnaast winnen (*wòn*, 'ewònⁿen). Zie de wdbb. || Win 'et garen op de haspel. Kijk, deer wordt 'en skip op de werf 'ewonne. Zie nog een voorbeeld op *overwinden* en *wind III*. – Zo ook in samenst.; vgl. *opwinden*, *overwinden* en *winnagel*, *winvijzel*, alsmede een voorbeeld van *winrad* op *hogel I*, 3.

winderig, bnw.; zie een zegsw. op *deur I*.

windhaak, znw. m. Meestal in verkl. windhakie. *Een rechthoekig omgebogen haakje aan een oog, om openstaande luiken of deuren vast te zetten, zodat de wind die niet kan toeslaan*. Ook elders bekend.

windhapper, znw. m. Bij boeren. Benaming voor *de kleine over het ganse hooiland verspreide hoopjes hooi, waarop dit bij nat weer gezet wordt om beter te drogen* (Assendelft). De windhappers zijn kleiner dan hopers (*oppers*). – Ook voor *blaaskaak*, *praalhans*. || 't Is zo'n windhapper.

windig, bnw. *Winderig*. Zie de wdbb. || 't Was wel wet (*wat*) windig, maar toch aars goed weer. *Sch. t. W.* 274.

windje-waai, znw. m. en vr. *Iemand die winderig is, geurmaker*. || Kijk ers, wat 'en windje-waai! wat het-i 'en poeha! As je er mit zo'n gebloemde japon op of gane, dan zeggen ze nag: Van zo'n windje-waai moet ik niks hebben.

windkoppel, znw. m. Aan molens. Hetz. als *kruirad*; zie aldaar. || Een krans (*de ijzeren ring die de spaken in verband houdt*) van 't windkoppel, 34 pond, *Invent. papiermolen* (a° 1806), Zaanl. Oudhk. – Soms ook als benaming voor de *kaapstanden* bij een sluis, waarmede de sluisdeuren worden opengewonden. Ook **windstoel** geheten. || Twee windstoelen of windkoppels, *Hs. sluisbouw* (a° 1829), archief v. d. polder Westzaan.

windnagel, znw. m.; zie *winnagel*.

windpeuluw, znw. vr. Daarnaast windpeulu en windpeuling. In molens. *De zware balk vóór in de kap, waarop het plummelblok ligt en die dus de molenas van voren ondersteunt*. || Noch salmen maken een steunder onder die wintpeulu, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft.

windscheur, znw. vr. Hetz. als *schamscheur*; zie aldaar.

windstoel, znw. m. zie *windkoppel*.

windveer, znw. vr. Hetz. als *windvering*; zie aldaar, 1. || Item aan elck ent te maecken twee wintveeren met een gevel daer op en op elck hoeck een deckplanck over de panne te wateren en wel wercklijk gevrocht, *Hs. bestek*

{p.528}

spinhuis (a° 1664), archief v. Assendelft. – In de volgende oude aanhaling luidt het woord windweer. Indien deze vorm de oorspronkelijke is, zou de eigenlijke betekenis zijn: *plank die de wind afschut, die voorkomt dat de wind onder het riet van het dak komt*. || Item Rapurst

van enen rafter (*balk*) toet (*tot*) eenre wintweer IIII sc(ellinc), *Rek. v. Egmond*, f° 26 v° (a° 1388).

windvering, znw. vr. Meerv. windverings. – 1) Aan houten gebouwen met spits toelopende gevel. *Elk der beide planken, die aan weerskanten langs de gevel zijn gelegd van de nok tot de wormten*. Synon. **windveer**. Bij de windverings sluiten zich aan de waterborden, die over de uiterste pannen liggen. || De donder heeft geweest int pakhuys van Cornelis M.; een stuk uyt de wintveer(i)nghe geslaagen, *Journ. Hoogetboom*, 4 juni 1729.

2) Op een binnenvaartuig. *De balk voor en achter langs het ruim van het schip, tussen de rijswarings*. De ene windvering ligt op de zeilbalk, de andere op de achter- of waterbalk. De windverings zijn van boven gewelfd, evenals de luiken die het ruim bedekken. – Het woord is ook elders bekend; zie de wdbb.

windvijzel, znw. vr.; zie **winvijzel**.

winkel, znw. m. Zie de wdbb. – Ook in de naam van een stuk land te Jisp: de Ruige Winkel (vgl. **ruig**), waarschijnlijk in de oude zin van *hoek*. Zo ook elders in N.-Holl.; vgl. de dorpsnaam Winkel. || Item een sticke landes in dien winkel (*onder Velsen*), *Hs. v. Egmond*, f° 15 r°. Item een acker in dien winkel, vander ere beke toter ander, ald., f° 16 r° (einde 13de e.).

winkelbord, znw. onz. *Een der planken in een winkel, waarop het winkelgoed ligt of staat*. Vgl. **bord** I. || 2 Broodmanden, 1 Broodkistje, 1 Toonbank, Eenige Winkelborden, *Invent. bakkerij* (O.-Zaandam, a° 1809), Zaanl. Oudheidkamer.

winnagel, znw. m. Bij de zeildoekweverij. *Een stok, die door de gaten van de garenboom wordt gestoken, als men deze wil ronddraaien om er de schering op te winden*. Van winnen, winden. De vorm windnagel is niet in gebruik.

winnen (I), st. ww.; vgl. **bewinnen**.

winnen (II), st. ww. zie **winden**.

wins, bnw. Daarnaast wens. *Niet haaks, scheef*. || Die breg is wins. De gebinten van de skuur benne wins. Een winse lap goed (*die schuin is afgesneden*). Een wens kleed (*een vloerkleed dat scheef ligt, dat niet goed gerekt is*). Dat gordijn is wins (*het hangt scheef, trekt aan de ene kant*). – In dezelfde zin zegt men in de Beemster wijns (BOUMAN 116). Evenzo in Friesl. wijns(k). In W.-Vlaand. kent men wins voor *schuin*, inzonderheid van tegen de draad afgesneden stukken goed (DE BO² 1211). In Gron. zegt men wiens (d.i. wijns) en wiends, b.v. van een kleed dat niet effen op tafel ligt, waarbij men denkt aan de “wind” die er onder komt (MOLEMA 472). Vgl. ook Oost-Fri. wind-schêf en windsk, *krom, scheef getrokken, uit de haak*, van gebouwen, stukken hout enz. KOOLMAN 3, 554). Hgd. windschief en windig. Het woord behoort wel met Zweeds-Deens vind, *krom, scheef*, Ono. vindr, bij het ww. winden. – Vgl. **winsing** en **winselen**.

winselen, zw. ww., trans. Bij molenmakers. *De winsing aan de roeden maken*. Zie **winsing**. Thans ongebruikelijk. Vandaar de samenst. **afwinselen**. || Dien dag de resterende gate gebeitelt en de roede verder afgewisselt, *Hs. verslag molenmaker* (a° 1738), archief v. Assendelft.

winsing, znw. vr. Bij molenmakers. *De afschuining voor en achter aan de molenroeden, waardoor deze meer windvang krijgen*. Synon. **scheelfte**. De winsing heeft een zeeg. Gewoonlijk is de achterwinsing iets dieper dan de voorwinsing. Voor het maken van de winsing heeft men mallen. Zie ook *Groot Volk. Moolenb.* III, bl. 3. Vgl. **wins**. || 'En klein molentje (*b.v. een spintje*) loopt al allien op de winsing (*en heeft dus geen wieken nodig*). – Vgl. **winselen**.

winst, znw. vr.; vgl. **blodderwinst**.

winter (I), znw. m.; vgl. **enter** en **twinter**.

winter (II), znw.; vgl. **vliewinter**.

winterdag, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is winterdag: 'en kleintje houdt 'em, schertsend gezegd als men om de een of andere reden het werk maar gauw aan kant maakt.

winterend, znw. onz. *De kamer waar men 's winters huist.* Zie **end** 3.

wintergezondheid, znw. vr. zie **gezondheid**.

winterlaag, znw. vr. *Plaats waar de schepen gedurende de winter liggen.* Zie de wdbb. || Intussen was het schip (*de walvisvaarder die uit zal gaan*) uit de winterlaag, die te Zaandam aan den Zuiddijk en de Ganzewerf was, gehaald, gekalefaat en op stroom gebracht, HONIG, *Studiën* 2, 50. – Thans zegt men winterlaag maken nog oneigenlijk voor: *balken op stapel zetten bij de houtzaagmolen, om die 's winters, als het besloten water is, te kunnen gebruiken.* – Eertijds was winterlaag houden ook een uitdrukking voor het *van school blijven*, van kinderen, in de winter (*O. Volkst.* 3, 320). || Ze houwe winterlaag. – In de eigenlijke zin vindt men het o.a. *Handv. v. Amsterd.* 863 b: De Scheepen die haar Winterlaag komen te houden binnen of buyten de Palen (a°1681).

winvijzel, znw. vr. Een soort van *windas*. || Te koop een kaapstand en een winvijzel, *Advertentie* (a° 1895).

wip (I), znw. m. Daarnaast **wup**; in verkl. wuppie. *Sprong*. Zie de wdbb. || Mit 'en wup sprong-i van zen stoel op. Neem maar 'en wuppie. – Vgl. **wippen**.

wip (II), znw. vr. Daarnaast **wup**. Zie de {p.529}

wdbb. – Ook: a) Op een binnenvaartuig. *Een takel met een paar blokken, waarmede men balen of zakken uit het ruim hijst.* Elders wipper geheten; zie VAN LENNEP, *Zeemanswdb.* 266.

b) *Wipmolen*. Thans ongebruikelijk. || Den 3 Desember het wupje opt Crommenieër pat verbrant, *Journ. Hoogeboom*, 3 Dec. 1722.

wip (III), znw. vr. *Wesp*. Weinig gebruikelijk. || Kijk, deer vliegt 'en wip. – Evenzo zegt men in W.-Friesl. wup (*Ned Taal* 6, 212).

wipheef, znw. m. Daarnaast **wupheef**. *Een driehoekig schepnet, waarmede men op de kant van een schuitje langs de wal vist; zo geheten, omdat deze heef gewipt wordt.* Zie **heef**. || Dat mede niemant voortaeen ... sal mogen vissen met eenige heeven, met ijsere laeden ende cromme wipheeven, nogte deselve mogen naehouden, huysen ofte hoven, *Hs. keur* (a° 1738), archief v. Wormer.

wipmolen, znw. m. Daarnaast **wupmolen**. Soort van *standaardmolen*. Hetz. als **spinbol**; zie aldaar. Vgl. **wip II**, b. De benaming is ook elders bekend; zie b.v. **harte**, *Molenb.* 77, pl. 36.

wippen, zw. ww., intr. en trans. Daarnaast **wuppen**. Zie de wdbb. || Zit niet zo te wuppen op je stoel. – Dat hem oock niemant ... en sal vervorderen ... met Koeck te slingeren, te hacken, houwen, kerven, wuppen ofte tippen in eniger manier (*keur v. Wormer*, a° 1653), LAMS 644. – Vgl. **wiptem** en **wip**, alsmede **wipheef** en **wipmolen**.

wiptem (uitspr. *wiptəm*), tussenw. Daarnaast **wuptem**. Voor wipt 'em, wipt hem (vgl. **klistem**), en gebezigd als versterking van wip! uitroep als men (iets) wipt. || Wiptem, daar gaan-je! – Vooral in de uitdr. wiptem, Keesje! bij het ledigen van een glas. || 't Was nou van "wuptem Keessie!" en in een tik was 't glaassie leeg, *Sch. t. W.* 279. – Wiptem, soldaatje! te Zaandijk als benaming voor het spel dat elders *stuivertje wisselen*, *boompje verwisselen* heet. Men zegt: wiptem, soldaatje! als men met een ander van plaats wisselen wil.

wit, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. Zo wit as 'en wrongel, *zeer wit*.

Ook in de naam van enige stukken land; zie Witte Kooien op **kooi** en Witte Weer op **weer II**.

witbol, znw. vr. Daarnaast **wittebol**. Zekere plant. *Wollig zorggras*, Lat. *Holcus lanatus* (VAN HALL, *Landh. Flora* 263; OUDEMANS, *Flora* 3, 262). Een verkeerde grassoort met zachte liggende haren die een witachtige kleur aan de plant geven; het zaad vormt grijze pluimen. Gewestelijk ook elders bekend.

witje, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook schertsend voor een *zilveren vrouwenkap*; in tegenstelling met *geeltje*, *gouden kap*. || 't Was 'en mooie bruiloft: allemaal geeltjes, gien ien witje te bekennen.

witsik, znw. m. Minachtend voor *grijsaard*. || Zo'n witsik.

wittebol, znw. vr.; zie *witbol*.

wittelen, zw. ww., trans. *Witten*, met *witkalk bestrijken*. || Ik leet de gang alle jaren wittelen. – Ook **witten** is in gebruik.

witvis, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als schertsende naam voor *jonge meisjes*. || Wat 'en witvis (*b.v. op een bal, met toespeling op de lichte japonnen*).

witzoeten, znw.; alleen in het meerv. Benaming van een soort van *zoete appels* van lichte kleur.

wob, znw. onz.; zie *web*.

woeg, bnw. *Woelig*, *druk*. || Wat ben-je woeg vandaag! 't Vee is woeg. Wat 'en woeg peerd. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 116).

Woensdag, znw. m. *Woensdag*. Deze vorm is ook elders in N.-Holl. de gewone.

woerd, znw. m. *Waard*, *mannetjeseend*. || 'En koppel eenden met twee woerden. – De Fri.-Holl. vorm woerd is ook elders in gebruik; zie de wdbb. In de Beemster zegt men woord (zie BOUMAN 116).

woert, znw. vr. Daarnaast in de Wormer **woort**. *Wrat*. || Je handen zitten vol woerten. Hij heb 'en woort op zen neus. – De vorm woort komt ook elders in N.-Holl. voor (*Hs. Kool*). –

Woert en woort zijn bijvormen van *wrat*; vgl. Fri. wort, wart, *Vla.* worte, warte, enz.

wol (uitspr. wòl), znw. vr.; zie een zegsw. op *boer* en *teekjeswol*.

wolf, znw.; vgl. *voorwolf*.

wolfje (uitspr. wòlfje), znw. onz. *Restje*, *klikje van middageten* (Wormerveer). || We zellen dat wolfje maar opbriegelen (*opstoven*).

Wolfrak (uitspr. wòlləfrak), znw. onz. Een gedeelte van de Zaan, zich uitstrekkende langs Wormerveer en een deel van Zaandijk. Ook **Moordenaarsrak** geheten. || Spreken u de Scheep- en Schuite-vaarders niet van het *Wolfrak*, dat tusschen *Knollendam* en *Saardam* legt? SOETEBOOM, S. Arc. 378. Een olijmoolen, genaemt de Beer, staende opt Wolffrack, *Hs.* (a° 1663), archief v. Wormer.

wolhemd (uitspr. wòlhemd), znw. onz. Daarnaast soms **wolhiemd**. Eertijds als manskledingstuk. *Een korte (gewoonlijk rode) lakense rok; hemdsrok*. || Bovengemelde ov(e)rgrootvader was in zijn jueght voor zijn trouwe vande roomszgesinde, quam tot inkeer: in plaats nae Alcmaer te gaen om een rootsc(a)rlak(en)s wolhiemd te koopen, koght een bijbel en gingh tot de Mennonijte over (einde 16de eeuw), *Journ. Caeskoper*, bl. 1. – Evenzo in Hindeloopen nog tot in de vorige eeuw; zie ROOSJEN, *Merkwaardigheden v. Hindel.* 19, en *ald.*, 15: ra-wol-himd (rood wolhemd). – Ook KIL. vermeldt: lijf-rocksken, wullen hemde, hemdrocksken, *subucula*, *interula lanea*.

wolvedak, znw. onz.; zie *voorwolf*.

{p.530}

Wolvesloot (uitspr. wòlvəsloot), znw. vr. Naam van een sloot onder Assendelft, nabij Nauwerna. In het *Maatb. Assend.* van 1635 heet deze “de Wolfesloodt”. *De kaart v.d. Uytw. Sl.* 12 schrijft ten onrechte “Wolvesloot”.

wonder (uitspr. wòndər), znw. onz.; vgl. het doet me wonder op *doen*, en honderd wonder op *honderd* en *vloeken*.

wonderen (uitspr. wòndərə), zw. ww.; intr. Bij vissers. *Vissen met de wonderkuil, die dan tussen twee botters gespannen is en daarachter aan wordt gesleept*. || Ze gane morgen uit wonderen. – Evenzo elders in N.-Holl.

wonderlijk, bnw. Zie de wdbb. Ook in de naam van een stuk land te Assendelft: thans onbekend. || Dat wonterlycke madt inde heyde, *Polderl. Assend.* I f° 299 r° (a° 1600).

Wellicht wordt hetzelfde land ook bedoeld met: Een acker landts genaempt wonterken acker (onder Assendelft, a°1584), *Hs. U. 20, f° 181 v° en 182 r°*, prov. archief. – Vgl. de Wonder, als naam van een stuk land onder Heemstede, GONNET, *Zijlkl.* 414 (a° 1562).

wonen, zw. ww., intr. Daarnaast soms nog **weunen**. Zie de wdbb. || Je weune om de Zuid, niet? – Vgl. **woon-end**.

woon-end, znw. onz. *Dat gedeelte van het huis, waarin men woont; de woonkamer.* Vgl. **end** 3.

woord, znw. onz. Zie de wdbb. – Zegsw. 't Is bij hem: 'en woordje om 'en oordje, als iemand weinig zegt. – 't Zijn woorden als worsten, maar zo vet niet, gezegd als iemand groot spreekt. – (Met een woordspeling met woord, woerd) Zijn woorden zijn goed, maar de eenden leggen de eieren, als iemand veel zegt, maar weinig doet.

woort, znw. vr.; zie **woert**.

wooskesp, **wooskosp**, znw. vr.; zie **kesp**.

woosluik, znw. onz. In een schouw. *Het luik waarmede het woosspark wordt bedekt, om de bodem gelijk te maken ten behoeve van de rijtuigen, die men vervoert.* Zie een voorbeeld op **woosspark**.

woosnap, znw. m. Hetz. als **woosschepper**; zie aldaar. – Evenzo in W.-Friesl. **oosnap**, **hoosnap**.

woosspark, znw. onz. In een roeischuitje enz. *De brede gleuf dwars over de bodem van het schuitje, die de beide kespen verbindt, en waaruit het binnengedrongen water wordt gehoosd.* || De planke ... alle vol en digt voegen op de boom en breeuwe, met een woosspark, en dito luik met twee ringe. *Hs. bestek veerschouw* (a° 1744), Zaanl. Oudhk.

woosschepper, znw. m. In een roeischuitje. *De schepper waarmede het overtollige water uit het schuitje wordt gehoosd; hoosvat.* Synon. **woosnap**, **wozer**, **hooschap**, **hoos**.

worden, st. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik wòr, je wòrre (en wòr-je), hij wòrt, we, jòllie, ze wòrre. Verl. tijd, ik wier, je wiere enz.; te Assendelft ook ik wòrde, je wòrde enz.

Gebiedende wijs, wòr. Onbepaalde wijs, wòrre. Verl. deelw. 'ewòrre. Deze vormen zijn merendeels ook elders in Holl. gewoon. || Hij worde der ziek (Assendelft).

worf, znw. vr.; zie **werf**.

worm (I) (uitspr. wòrm), znw. m. Daarnaast **wurm**. – Vgl. de samenst. **poerworm**, **rietworm**, **zidworm**.

worm (II), bnw.; zie **warm**.

Wormer, znw. vr. Daarnaast eertijds **Wermer** en soms **Wurmer**. – 1) Naam van een groter en een kleiner meer, gelegen tussen de Zaan en de Purmer en in de 17de eeuw ingepolderd. Zie de *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 12 en vgl. voor de vroegere toestand DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier*. Beide meren worden onderscheiden als **Enge Wormer** en **Wijde Wormer** (zie aldaar). Op de kaart van BEELDSNIJDER (a° 1574) heet de eerste "Cleyne Wormer". De Wijde Wormer, eertijds ook Grote Wormer (b.v. SOETEBOOM, *S. Arc.* 452), heet ook alleen de **Wormer**. || Een boereplaats in de Wormer. – De Wormer ringdijk. – De oudste vermelding van de naam is de volgende. || In Weromeri (*var.* Weremere), omnis piscatio, *Oorkb.* I no. 33 (10de eeuw). – Zie een zegsw. op **middelweg**.

2) Naam van een der Zaanse dorpen. || Hij woont op Wormer. Ik kom van Wurmer. – De oude naamsvormen zijn: *Wermere*, *Oorkb.* I no 105 (a° 1083-1120). *Wormare*, *ald.* II no. 409 (a° 1280). Pieter van Wormaer, VAN MIERIS 2, 212 a (a° 1319). *Wermer*, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 243 (a° 1343); 345 (a° 1344), enz. *Wormer*, LAMS 543 (a° 1533). – Zegsw. Effies na Wormer gaan (of nê Wormer gaan om te zien of de grote bonen al groeien), een dutje doen na het eten. – Zie nog een zegsw. op **hoofd**. – 't Is een Wormer (*een inwoner van het dorp Wormer*). De Wormer beschuittoren (*klokketoren om het sein te geven dat de beschuitbakkers hun vuren moesten doven of mochten aanmaken*; gesloopt in 1896). – *Scheldnamen*: *Wormer boonpeulen*, *stenegooiers*, *uilen* (zie die woorden).

Wormerveer. Naam van een Zaan's dorp, gelegen aan de Zaan en zo geheten naar het veer op Wormer (het thans nog bestaande Noorderveer). Oorspronkelijk droeg het gehucht de naam van het Zaan (zie *zaan II*). || Die Capel van Wormerveer, *Oorkonde* (a° 1507), aangehaald bij VAN HEUSSEN, *Oudheden van Kennemerl.* 1, 432. Een huys mit sijn worf staende en legghende up Wormerveer, *Hs. T.* 118, f° 1 v° (a° 1561), prov. archief. Willem Claesz. up Wormerveer, ald., f° 37 r° (a° 1564). Pieter Diercksz. van Wermerveer, *Hs.* (a° 1585) archief v. Westzaan. Wormerveer. *Priv. v. Westz.* 429 (a° 1599). Wermerv(e)er, *Journ. Caeskoper*, 10 Sept. 1672. Wurmerveer, ald., 27 Sept. 1673. en soet Boerinnetje {p.531}

van 't Wormerveer, R. VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 23. Het Wormer Veer dat stut geen keer, en doet hoe langer noch hoe meer, *Saenl. Wassende Roos* 27. – Een Wormerveerder (*inwoner van Wormerveer*). De Wormerveerder (of Wormerveerse) kermis. – *Scheldnaam*: Wormerveerder gladoren (zie dat woord).

wormstekelig, bnw. Daarnaast **wurmstekelig**. *Wormstekig*. || Een wurmstekelige reep (*raap*). – Vgl. wormstekel, dat eertijds in dezelfde zin in N.-Holl. gebruikelijk was. || Wat tonnen ... wormsteeckel ... zijn: sal men de duyghen daer 't selve gebreck in is, aen stucken slaen, *Handv. van Ench.* 257 b (a° 1620).

wormt (uitspr. wòrmt), znw. vr. Daarnaast **wurmt**. In de bouwkunde. *Een der beide op de stijlen van een gebouw rustende horizontale balken, evenwijdig aan de nokbalk waarop de dakspanten van onderen rusten; steunbalk van de dakstoel*. Evenzo als naam van de voor hetzelfde doel dienende balken in de kap van een molen. || Bintē, stijlen, kapspanten, riggels, wurmtē, muurplaten enz. (*afbraak van een molen*) *Advertentie* (a° 1885). Op dese stijlen salmen leggen 2 wormtē van greenen hout, aen elcke sijde een wormt, soo langh als het huys is, breedt thien duym, dick 7 duym, *Hs bestek spinhuis* (a° 1664), archief v. Assendelft. Aen yder sijd (van de kap) negen spruyten, lanck na den eysch, met kromme wormtē op die spruyten om die sparren op te setten, *Hs bestek watermolen* (a° 1634), aldaar. – Zo ook elders in N.-Holl. In de middeleeuwen in de vorm worm. || Item om 3 philierstijlen 4 pond, 7 sc(ellinc), 6 d(enaren). Item om 2 langhe eken philierwormen 9 Dorsche gulden, *Rek. v. Egmond*, f° 31 r° (a° 1388). Evenzo in Limburg werm. || Een huis richten, dat is: den timmer rechtzetten, te zeggen: de gebonden (*bintē*) met wermen en vorstbalk, 't *Daghet in den Oosten* 7, 76. – Vgl. de samenst. **luifwormt**.

worp (I) (uitspr. wòrp), znw. Zie de wdbb. – Bij olieslayers. Een worp koeken, 13 *stuks* (*lijn*)*koeken*; eigenlijk: *zoveel koeken als bij het afleveren te gelijk in de koekengoot worden geworpen*. || Een groot honderd koeken is 8 worp. – Vgl. de samenst. **bijworp**.

worp (II), (uitspr. wòrp), znw. Bij de olieslagerij. *Een stuk buillaken van 12½ of 13 el lengte*. || Uit 'en worp voorslagslaken maak-je 6 bulen, maar uit 'en worp naslagslaken 8, omdat de voorslagsbulen groter benne. 3 Worp voor- en 5 naslagsbuillaken; 2 worp koolzaadslaken, 1 worp lijnzaadslaken, 4 worp voorslagslaken, *Invent. oliemolen* (a° 1796), Zaanl. Oudhk.

worpelen (uitspr. wòrpələ), zw. ww., intr. In de Wormer wurpelen. Bij boeren. *Zacht aan de spenen trekken, kloppen en wrijven aan de uier, en de spenen zacht en lenig maken door middel van groene zeep of vuile boter*; de bewerking die aan het melken voorafgaat. || As je niet goed worpele, krijg-je niet alle melk. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 116).

worst, znw. vr.; zie een zegsw. op **woord**.

wortel (I), znw. m.; vgl. **slikwortel**.

wortel (II), znw. m.; zie **wartel**.

woud, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook in eigennamen, waaruit blijkt dat te dier plaatse eertijds bossen zijn geweest. || Het Woud (naam van een polder onder Krommenie en Uitgeest; zie DE VRIES, *Zeeweringen en Watersch.* 303 vlg.). Ook: de Wouden geheten. || Hij woont in de Wouden. Vgl. **Woudsluis**. Evenzo de Stierper- en Akersloter wouden enz.; zie

SOETEBOOM, *S. Arc.* 385 en *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 11.- Het Woud (naam van een stuk weiland te Westzaan), *Verkopingsbiljet* (a° 1883). – Het Woud-vierendeel (de vroegere naam van een der delen van Assendelft); vgl. *Kaart v. d. Uytw. Sl.* 12.

Woudsluis, znw. vr. Naam van het sluisje aan het noordeinde van de Nauwernase Vaart onder Krommenie, bij de Wouden (zie *woud*). De watermolen aldaar heet de Woudaap, welke naam wel met opzet gekozen is. Ook een oliemolen in het Oostzijderveld te Zaandam heet aldus. Het woudaapje is een watervogel, een kleine reigersoort, Lat. *Ardea minuta*. **wout**, bnw. Alleen in tweewouts, driewouts, vierwouts touw, *touw bestaande uit twee, drie of vier ineengedraaide draden*. || Je moete vierwouts touw nemen; tweewouts is niet sterk genoeg. – Vgl. Mnl. wouten, Hgd. walzen, wentelen, rollen; zie *Tijdschr.* 12, 128 vlgg. **wouter**, znw. m. Ook in verkl. **woutertje** en daarnaast **woutermantje**. Bij timmerlieden en molenmakers. *Een stukje hout, van allerlei vorm, dat met pennen of nagels tegen iets wordt aangebracht om dit vast te zetten*; daar een wouter uitspringt, laat men er ook wel eens iets (b.v. een plank) op rusten. Synon. **knechtje** (zie *knecht* 3, b). Vgl. de samenst. **spaakwouter**. – Woutermannetje is ook elders gebruikelijk (zie de wdbb.). Het woord behoort wel bij wouteren, wentelen; zie VERCOULLIE op wouterman.

wozen, zw. ww., trans. en intr. – 1) *Water uit een schuitje scheppen en weggooien door middel van een schepper*; en vandaar in 't algemeen *water opscheppen en met geweld wegsnijten*. Synon. **ozen**, **hozen**. || De skuit is zo lek: we moeten nag eris wozen. Je woze me helegaar nat, as je zo mit die riem in 't water slane. Ze (bennen) op het vlot bezig mekaar met water te woozen, *Bloem van Zaandijk* 76. – Vgl. **leegwozen**, **uitwozen**, en **wozer**, **wooskesp**, **woosluik**, **woosnap**, **woosspark** en **woosschepper**.

2) Overdrachtelijk. *Storten*, van water. || 'Et regende zo, dat 'et water uit de goten woosde. {p.532}

wozer, znw. m. Hetz. als **woosschepper**; zie aldaar.

wrak (I), (uitspr. *vrak*), bnw. *Niet in orde*. Zie de wdbb. Ook in enkele elders ongewone toepassingen. || Ik ben vrak van verkouwenis (*voel mij er ziek, ongesteld door*). Een vrak jaar (*een uier die onklaar is*). – Vrakke kazen (*kaas met een gebrekje*) noemt men ook wel vrakkies (*wrakjes*). || Hij koopt vrakkies.

wrak (II), znw. De betekenis van het woord op de volgende plaats blijkt niet. Misschien moet men denken aan het gewone woord wrak, onzijdig. || Bij den *Dam* was een Schans in de *Saan* op wrakken en riet-boortjes van de *Spanjaarden* gemaakt, SOETEBOOM, *S. Arc.* 224.

wratselen, zw. ww., intr. *Worstelen*, *vechten*. Thans verouderd. || Welck halff vat (*bier*) gedroncken sijnde, de soone van Claes Gerrijts willende wratselen tegens yemant van 't geselschap, heeft deselve daerover moeyelijck jegens sijn sone geworden ende den selven daer over gedreycht met een kan ... te slaen en nyet gewilt dat sijn soone soude wratselen; 't welck Jan van Dijck hoorende ... heeft geseyt: Claes, willen de jongeluyden t'samen wratselen dat mogen sy doen; wy willen malcanderen nyet doen: wy bennen oude buyren en lange jaren buyren geweest, *Hs.* (a° 1644), archief v. Assendelft. – Wratselen en wrastelen is bij oudere Holl. schrijvers gewoon; zie DE JAGER, *Freq.* 1, 920 vlg. Vgl. voor de verwante vormen in andere talen FRANCK 1181 op worstelen, en zie WASSENBERGH 116 (wrakselen), EPKEMA (wraegselje), RICHTHOFEN (wraxlia), alsmede MOLEMA op fröseln.

wreed (uitspr. *vreet*), bnw. Zie de wdbb. – Ook: **ruw**, **hard**, voor het gevoel. || Wat 'en vreeje deel (*of rib*). Die bonen benne vreed van skil. Wat 'en vreeje greeuwe orten (*grauwe erwten waarvan men de schil niet fijn kan kauwen*). – Zo ook elders in Holl. en in het Stad-Fri.

wreken (uitspr. *vrékə*), zw. ww., intr. en trans. *Wrikken*. Zo ook elders; zie de wdbb. || Hij vreekt niet zo lank, dat de paal los staat. Dat ... niemand hem sal vervorderen om eenige steenen inde Kerck te lichten ... dan op sijn eygen pryckel ende kosten, ende soo sy eenige Steenen ofte Sarcken die daer by leggen door haer wreeken of knijpen beschadigen of

breecken, die schade mede te vergoeden, *Priv. v. Westz.* 517 (a° 1641). Dat niemant hem vervordere ... in de kerck ... aen de kandelaers te drayen, vreecken ofte breecken ende diergelijcke onregeltheeden, *Hs. keur* (a° 1659), archief v. Assendelft.

wrekken (uitspr. *vrekka*), zw. ww., trans. *Uit de slaap wekken*. || Ik wier vanochtend al vroeg wakker 'emaakt; de vrekker vrekte wel 'en uur te vroeg: me zeun had 'em verzet. – Zo ook elders in N.-Holl.; ook bij de oudere schrijvers (zie OUDEMANS 7, 980 en *Wdb. op Bredero* 491), ook in het Mnl. – Vgl. **verwrekken**.

wrekker (uitspr. *vrekka*), znw. m. *Wekker, wekkerklokje*. Zie **wrekken** – Ook elders in N.-Holl.; ook in de zin van *porder, man die om geld de luiden 's morgens ten bepaalden tijd opklopt* (*Hs. Kool*).

wrikbillen (uitspr. *vrikbilla*), zw. ww., intr. *Niet stil kunnen zitten, op zijn zitplaats heen en weer gaan* (de Wormer). Synon. **gatwrikken**. || De wijven zitten te wrikbillen in de wagen as de peerden maar effies steigeren.

wrokken (uitspr. *vrokka*), zw. ww., intr. Zie de wdbb. – Ook: *het eten niet door de keel kunnen krijgen*; alleen van honden gezegd (de Wormer). || Die hond neemt zukke grote brokken; hij doet niks as vrokken. Hond, vrok zo niet!

wrongel (uitspr. *vrøngəl*), znw. vr.; zie een zegsw. op **wit**.

wudes (uitspr. *wudəs*), hetz. als **wiedes**; zie aldaar.

wuifelaar, znw. m. In verschillende molens. *Een lat of stok, die met het ene einde aan de kruk van een krukas zit en dus bij het draaien van de spil door de kruk wordt meegevoerd en daardoor het aan het andere uiteinde bevestigde voorwerp (draaias, harp enz.) in beweging brengt*. Synon. **wuifelstok**. De benaming is ook elders bij molenmakers gebruikelijk. De verschillende wuifelaars in een molen worden onderscheiden als: onderste wuifelaar, bovenste wuifelaar, achterwuifelaar, enz. – In een houtzaagmolen dienen de wuifelaars om de zaagramen in beweging te brengen. Zie *Groot Volk. Moolenb.* 1, pl. 5 en 2, 1. – In een pelmolen heeft men een wuifelaar aan de bak van de harp en wordt deze dus heen en weer bewogen, zodat het zaad wordt gezeefd. Een ander wuifelaartje doet de schoen van de harp heen en weer gaan, zodat het zaad daar af en op de harp loopt. Evenzo heeft men wuifelaars in meelmolens. || De voorste wuifelaarwas mede dicht aan half eweg geslage (*door de bliksem*), *Journ. Hoogeboom*, 2 Juni 1725. (*Door de bliksem werd*) de agter-wuifelaar vaneen geslagen, *ald.*, 24 Juni 1730. – In een papiermolen werkt de wuifelaar op de grote pomp van de maalbak. Zie *Groot Volk. Moolenb.* I, pl. 19 en HARTE, *Moolenb.* 93 a. || De Kruk met zijn twee Wielen, Wuifelaars en bovenBonkelaar, *Invent. afbraak papiermolen* (W.-Zaandam, a° 1793), Zaanl. Oudhk.

wuken, zw. ww., intr. *Vliegen, met de vleugels slaan*. || *Van een aangeschoten vogel zegt men: Hij wuukte nag 'en beetje verder*. – **Wuken** is de gewestelijke vorm van wieken; zie **wuuk**. – Vgl. de samenst. **dakkelwuken**.

wukig, bnw. *Vlokkig, vezelig, als een wiek*. Zie **wuuk** 1. || Dat kleedje wordt zo wukig: je kenne de vlokken wol der zo ofhalen.

Wulbertspad (Sint-), znw. onz.; zie **Willebrord**.
{p.533}

wulfregenbak, znw. m. *Een stenen regenbak met een gewelfde bovenkant*. Vgl. **wulft**. || Twee wulfregenbakken, groot ieder 45 ton; de pijp van boven te dekken met een blauwe steen, *Hs. bestek woonhuis* (19de e.).

wulft, znw. onz. *Gewelf, verwulft*. Vgl. VAN DALE op wulft. || In het jaar van 1544 maakten se in den Dam de wanden van de Sluis van hart-steen, met yseren ringen, en vier schut-deuren versien, een wulft van bak-steen, met wooning daar op voor den Sluis-pachter, SOETEBOM, *S. Arc.* 526. Zo ook elders in N.-Holl. || Een schoon egge Wulft, ende een Canteel-gevel (*meesterproef van het metselaarsgild*), *Handv. v. Ench.* 300 a (a° 1630). – Vgl. **wulfregenbak**.

Wullem, eigennaam; zie **Willem**.

wullen, onr. ww.; zie **willen**.

wullie, pers. vnw.; zie **ik**.

wumpel, znw. m.; zie **wimpel**.

wup, znw. m. en vr.; zie **wip**.

wupheef, **wupmolen**, znw.; zie **wipheep**, **wipmolen**.

wuppen, zw. ww. zie **wippen**.

wurm, znw.m.; zie **worm**.

wurmt, znw. vr.; zie **wormt**.

wurpelen, znw. vr.; zie **worpelen**.

wuuk, znw. vr. De gewestelijke vorm van **wiek** (vgl. aldaar); alleen gebruikelijk in de volgende toepassingen. – 1) *Pluksel; dotje van uitgeplozen wol enz.* || Leg er 'en wukie op. Steek maar 'en wuuk (*een watje*) in je oor. Vgl. **wukig**.

2) *Vleugel, vlerk.* || Toen hij (*Cupido*) ons zag, schudde hij zen wuukjes uit. *Uit een bruiloftsagrement* (midden 19de e.). – Vgl. **wuken**.

3) *Vleugel, omhoog geslagen driehoekige punt van een vrouwenmuts* (Westzaan); zie **snor I**, 3.

{p.534}

Z

zaad (I) znw. onz. Daarnaast **zeed**. Zie de wdbb. || De molen staat op zen zeed (*als een pelmolen niet meer malen kan, omdat de gerst tussen de maalstenen is gekomen*; vgl. **licht III**,

2). Zeed op zen lijf malen; zie **lijf 1**. – Vgl. verder de samenst. **krottezaad**, **reufzaad**, **vogeltjeszaad**.

zaad (II), znw. *Verzadiging, zijn bekomst.* || Ik heb er de zaad van (*ik ben het zat*). Ik moet er niet meer van hebben, aârs eet ik er me de zaad an (*gaat de spijs mij tegenstaan*). Het woord staat op de gewone N.-Holl. wijze voor **zade** en is identiek met Mnl. **sade**, *verzadiging*, Mhd. **sate**, **sete**; zie *Versl. en Meded. d. Kon. Acad.*, afd. Letterk., III R., dl. 12, bl. 154. – Door verwarring met **zaad I** gebruikt men het woord soms ook onzijdig.

zaadkas, znw. vr. Daarnaast **zeedkas**. In molens en pakhuizen. *Een kas* (zie **kas I**), *dienende om zaad te bergen*.

zaadland, znw. onz. Daarnaast **zeedland**. *Zaailand*. Vgl. **zaad I**. – Ook als naam van stukken land. || Het Zeedland (onder Wormer). – 't Zeeland (te Krommenie in het Noordend), *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 52. – Evenzo elders in N.-Holl. en in Friesl. || Dat men de selfde loslopende Eenden sullen mogen schieten ofte dootslaen ...,soo wel in Meeren, Groenelanden als in de Saetlanden (*keur v. Akersloot*, a° 1661), LAMS 847, 14 Pondten Zeedtlandt, 24 Pondten Fennen ..., 23 Pondten meden ende reidlandt (onder Goltum), *Reg. v. Aanbreng op Floreenbelasting* (a° 1511), 1, 48.

zaadsjouwer, znw. m. Daarnaast **zeedsjouwer**. *Koorndrager*. Vgl. **zaad I** en **sjouwer**. || Me man is zeedsjouwer.

zaadven, znw. vr. Daarnaast **zeedven**. Hetz. als **zaadland**; zie aldaar. Thans ongebruikelijk. || Dat Seetventien (*d.i. -ventjen*), *Polderl. Westz.* II (a° 1629). Item noch twee saetvenne lants gelegen in den zelven ban (van Westzaenden), GONNET, *Zijlkl.* 213 (a° 1479). – Vgl. **zaaiven** als naam van een stuk land te Krommenie. || Sayven, *Polderl. Kromm.* (a° 1665), f° 291. De ven genaemt saay, *ald.* (a° 1680), f° 206.

zaag, znw. vr. Zie de wdbb. – In verkleining **zaagje** (uitspr. *záchie*) als benaming voor het ijzeren voorwerp dat bij wijze van hek vóór de ouderwetse haarden werd geplaatst om het vuur tegen te houden. Het heet zo omdat deze afsluiting door behoeftigen vaak werd

vervaardigd van een oude molenzaag; vgl. V. GEUNS, *Zaandam* 86. – Vgl. de samenst. *schilpzaag*.

zaagbank, znw. vr. Bij timmerlieden. *Een klein toestel om het hout bij het zagen op te laten rusten, bestaande uit een bankje met een kruis om het schranken te voorkomen.* Het werkvolk neemt de zaagbank mee op het werk.

zaagpaard, znw. onz. Bij timmerlieden. *Een groot toestel om op te zagen, bestaande uit twee paar gekruiste houten door een dwars-
{p.535}*

balk verbonden; ook veelal zaagbok genoemd.

zaagsel, znw. vr. Daarnaast **zagels** en **zageles** (uitspr. *zágeləs*). Zie de wdbb. Elders onz. || De ruimte onder 'en houtzaagmolen, waar de zaagsel neervalt, heet 'et kot. – Me zagels is op. Dat van nu voortaan geen Bakkers ... haer sullen vervorderen te stookken eenige Sageles, of Boekwyten-Doppen in haer ovens om deselve daer mede te heeten (*keur* v. 1680), *Handv.* v. *Assend.* 263. Ende sullen de Backers met gheen Krullen noch Sagels moeten stoken (*keur* v. *W.-Zaandam*, a° 1644), *Priv.* v. *Westz.* 487. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 108). Ook bij de 17de-eeuwse Amsterdammers. || Een hiel penningh an zageles om de vloer te bestroyen, HOOFT, *Warenar*, vs. 303. Zie verder OUDEMANS 6, 12 en *Wdb. op Bredero* 319. – Vgl. de samenst. **zaagselboer**, **zaagselpad**, **zaagselschuur**.

zaagselboer, znw. m. Daarnaast **zagelesboer**, **zagelsboer**. *Iemand die in zaagsel handelt.* Vgl. de overige samenst. op **boer**.

Zaagselpad, znw. onz. Daarnaast **Zagelespad**, **Zagelspad**. Naam van verschillende paden; zo geheten omdat ze eertijds met zaagsel waren bestrooid. || Het Zaagselpad (te Zaandijk), *Hs.* (a° 1766). Het Zagelspad (op de Koog), *Hs.* (a° 1824). – Ook het Weerpad tussen Oostzaan heette vroeger het Zagelspad; zie b.v. HARINGH, *Hist. Verhaal d. Kerk te O.-Zaandam* 212 en vgl. aldaar 214: hetselve Weerpad met saagsel te doen beleggen.

zaagselschuur, znw. vr. Daarnaast **zagelesskuur**, **zagelsskuur**. *Schuur waarin zaagsel bewaard wordt; bij een houtzaagmolen of een bakkerij.* || Brand ontstaan in de zagelschuur van een zaagmolen op het Zonnewijzers Padt te Zaandam, *Journ. Jacob Honig*, 23 Jun. 1799.

zaak, znw. vr.; zie een zegsw. op **ministerie**.

zaakrak, znw. onz. Bij het zeilen. *Een rak (streek water), dat moeilijk te bevaren is.* Vgl. **rak** 1. Komt er zulk een lastig rak, dan is het zaak dat de schipper goed uitkijkt. Hij waarschuwt dan zijn medeschippers wel met een: “Anstonds is 't zaak” of “anstonds komt er 'en zaakrak”.

zaal, znw. vr.; vgl. **hipzaal**.

Zaan (I) znw. vr. Naam van het water dat de Zaanstreek van het Z. tot het N. doorsnijdt en waaraan deze haar naam ontleent. De Zaan verbond het voormalige IJ (tegenwoordig het Noordzeekanaal) met de in de 17de eeuw ingepolderde Starnmeer en met de Lange meer, en was reeds in de middeleeuwen afgedamd; zie DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 38 en vgl. *Zaandam* en *Knollendam*. Het gedeelte buiten de Dam te Zaandam heet de Voorzaan, wat daarachter ligt Binnenzaan of Achterzaan. De oudste naamsvorm die ons werd overgeleverd is Zaande; daaruit is later Zane en vervolgens Zaan geworden. || Die helft van der vischeryen doere die *Zaende*, die onse was, tote der ander helft die hire (*hij er*) te voren ane hadde (*belening van Floris V aan Gerard van Velzen*), *Oorkb.* II no. 726 (a° 1290). In den Noord-Dam van de Zaenden, *Priv.* v. *Westz.* 21 (a° 1347). Tuisken (*twisken, tussen*) den nuwen dijc ende der Zaenden, *Hs.* v. *Egmond B*, f° 9 v° (a° 1355). 't Selve Water van die Zaan, *Priv.* v. *Westz.* 342 (a° 1532); aldaar ook: de Zaane. Die Saen, *Hs. T.* 49, f° 129 r° (a° 1592), prov. archief. 't Water ghenamemt de Zaane, *Priv.* v. *Westz.* 430 (a° 1599). Voor-Zaen, achter-Zaen, LAMS 322 (a° 1628). – Bij uitbreiding bedoelt men in uitdrukkingen als: “hij woont an de Zaan, hij komt van de Zaan, de Zaan heeft veel handel enz.” de gehele Zaanstreek.

Zaan (II), znw. onz. Naam van een gehucht aan de Zaan, waaruit later Wormerveer is ontstaan. || De schamele Buren van onsen Dorpe van Zaan, groot wesende omtrent veertien of vijftien huizen, leggende ... in de Parochie van onsen Dorpe van West-Zanen (*uit de brief waarbij hun vergund wordt een kapel te stichten*, a° 1503), SOETEBOOM, *S. Arc.* 402. Pieter Cornelisz. van 't Zaen (*schepen v. Wormer*, a° 1652) V. SANTEN, *Priv. v. Kennemerland* 247.

Zaandam (met de klemtoon op *dam*). Naam van een der Zaanse gemeenten, in 1811 ontstaan uit de samenvoeging van de dorpen Oost- en West-Zaandam, die daarbij door Napoleon tot een stad werden verheven. De naamsvorm Zaandam is in de plaats gekomen van de eigenlijke naam Zaardam, uit Zanerdam, Zaanredam, Zaanderdam. Bij het volk is de oude vorm nog in gebruik gebleven en hoort men zeggen Serdam. – De plaats heet naar de dam, die reeds in de middeleeuwen in het zuidend van de Zaan was gelegd. Vgl. DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 20. De sluis daarin behoorde onder Westzaanden en daarnaast lag het scheid tussen de bannen van West- en Oostzaanden. || Zaenderdam (a° 1349), *Reg. B. B. Blois*, 1348-1380, cas D, f° 11, Rijksarchief. Den dijc ... streckende tusschen Zaender dam ende die Crommenye, *Oorkonde* (a° 1397), archief v. Westzaan. Een schou op den Ooterdijs by Zaneredam, binnen den Banne van Westzaanden (a° 1412), *Priv. v. Westz.* 426. Upten Zaenredam (a° 1415), *Wfri. Stadr.* 1, 45. Die Visscherye vande Westzaander Houte-ghedampde Sluyse, die te leggen plach op Sanerdam inden Ambochte van Westzaanden (a° 1550), *Priv. v. Westz.* 107. – Bij deze dam werden huizen gebouwd, waaruit een dorp ontstond, dat kerkelijk en rechterlijk onder Oostzaanden ressorteerde. Het had in het begin der 15de eeuw een eigen kapel, welker rechten in 1419 aanmerkelijk werden uitgebreid, omdat het dorp in belangrijkheid toenam (vgl. SOETEBOOM, *S. Arc.* 327 vlg.). || (*Een huis en erve*) staende op Zaenderdam (a° 1370), *Reg. B. B. Blois*, als boven, f° 123 v° {p.536}

Capelmeesters van Zanerdam (a° 1444), *Priv. v. Westz.* 338. Saerdam (a° 1465), GONNET, *Zijlkl.* 158. De dorpen van Oostzanen ende Saenderdam, één schoutambacht ende prochie, *Enquête upt stuck van den Schilttaelen* (a° 1494), 75. Schout ende Schepenen van Zaardamme (a° 1539), *Priv. v. Westz.* 339. – Eerst later ontwikkelde zich ook bewesten de Dam een dorp en werd de onderscheiding Zaandam aan de Oostzijde van de Zaan en Zaardam aan de Westzijde nodig. In de 15de eeuw wordt nog alleen melding gemaakt van een korenmolen staande op het Westzaner gebied, waaromtrent in 1444 een schikking werd getroffen tusschen die van Oostzaanden en Westzaanden (*Priv. v. Westz.* 338). Verder stond “tot Sanerdam opten Dam ... westwaerts de Steenen sluys” het gemeenlandshuis van de Hondsbossche, dat in 1587 werd verkocht (*Priv. v. Westz.* 125). In 1613 legden enige oude mannen de verklaring af, dat zij door ouderen van dagen hadden horen verhalen, dat aan de Westzijde van de Zaan in hun tijd nog niet meer dan 7 huizen stonden (*Priv. v. Westz.* 433). Dit oudste deel van West-Zaandam heet de Molenbuurt naar gemelde korenmolen. || Op Saerdam in die Molenbuurt (a° 1557), *Priv. v. Westz.* 112. Het gedeelte van Zaanredam, gheleghen aen de West-zijde van 't Water ghenamde de Zaan (a° 1599), *ald.* 428. Die Schepenen ende Vroetschappen van de Westzijde van Zaanderdam (a° 1608), *ald.* 432. Op Zaanerdam aen de Westzijde van de Zaan (a° 1613), *ald.* 433. Burgemeesters ende Regeerders van Zaardam aende Oostzijde van de Zaan ... ende Schepenen ende Regeerders van Zaandam aen de West-zijde van de selve Zaan (a° 1636), *ald.* 407. – Vandaar spreekt men ook van de Westzijde en Oostzijde voor West- en Oost-Zaandam. || De oost-zijde van Saerdam (a° 1651), LAMS 730. Hij woont in de Westzijde. Er is brand in de Oostzij. Evenzo het Oostzijder- en Westzijderveld, de Westzijder kerk, enz. – De benaming Oost- en West-Zaandam komt eerst voor sinds de 17de eeuw. || Oost- en West-Saardam, SOETEBOOM, *S. Arc.* 633. West-Zaardam (a° 1644), *Priv. v. Westz.* 476. Oost-saendam (a° 1649), LAMS 728. – De vorm Zaandam, hoewel reeds een enkele maal in de 17de eeuw aangetroffen (zie b.v.

ook LAMS 726), werd eerst gewoon sinds de vorige eeuw en is thans de officiële naam van de plaats. – Een Zaandammer (*inwoner van Zaandam*). De Zaandammer haven. Saerdammer Kermis, LAMS, 737 (a° 1661). Zaandamse mosterd. – *Scheldnamen*: Zaandammer galgezagers, koeketers (zie op die woorden).

Zaande, znw. vr.; zie **Zaan I**.

Zaanden, Naam van een in de middeleeuwen verwoest dorp, dat gelegen heeft ten Zuiden van het tegenwoordige Zaandam, en waarnaar het adellijk geslacht van Zaanden is genoemd. Vgl. SOETEBOOM, *Out-Zaanden*, alsmede *S. Arc.* 282 *vlgg.* || Fresones de Drechterne fines comitatus Hollandensis invadentes, villas quasdam exusserunt; inde procedentes ad villam, quae Sanden dicitur, pervenerunt (a° 1151), *Egmond G9 (Chronicon Egmondanum)*, 113. – Willem van Zaanden (*een der moordenaars van Graaf Floris in 1299*). Hughe van Zainden, Aleyt van Zainden (*hebben land in pacht te Beverwijk*), *Hs. v. Egmond*, f° 19 r° (13de e.). Johanni de Zaenden, *Oorkb.* II no. 385 (a° 1279). Varen Lisen land van Zaenden dat ... in der Wike leghet, *ald.* II no. 778 (a° 1291). Dieric van Zaenden, *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 261 (a° 1343). Willem van Saenden, schout tot Velsen, GONNET, *Zijlkl.* 112 (a° 1453), enz. Tal van leden van dit geslacht komen in Kennemerland voor, alsmede vele niet-adellijke naamgenoten. Nog heden vindt men in geheel N.-Holl. en daarbuiten verschillende geslachten van Sanen, van Zanen, van Zaan enz., die misschien voor een deel van deze Zaanden's afstammen, maar die ook genoemd kunnen zijn naar de dorpen Oostzanen en Westzanen. Bij Haarlem vindt men nog een huis te Zanen, wel door een der Zaanden's gesticht. – Vgl. **Oostzaanden** en **Westzaanden**.

Zaander, bnw. *Zaans*. Thans verouderd. || Saender Bloeme-stralen, *titel van een bundel liederen uitgegeven te Wormerveer in 1649*. Zaanderbloem ter eere der Zaanlandsche Zaanders, *idem*, (a° 1633). t'Saender-lant (te Krommenie, in de Kruisakker), *Maatb. Kromm.* (a° 1639); *Polderl. Kromm.* I (a° 1665), f° 25.

Zaanderdam, znw. m.; zie **Zaandam**.

Zaanderhorn, znw. m.; zie **horn**.

Zaandijk, znw. m. – 1) Naam van de dijk langs de westelijke oever van de Zaan, beginnende bij de Dam te Zaandam en vóór het graven van de Nauwernase vaart in 1632 doorlopende tot aan de Krommenie. Ook wel **Lagendijk** geheten (zie aldaar), in tegenstelling met de **Hoogendijk**, die de ban van Westzaanden tegen het IJ beschutte. Vgl. DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier* 71. || Den dijk die gheheten is die Zanedijk, streckende tusschen Zaenderdam ende die Crommenye in onsen ambocht van Westsaenden, *Oorkonde* (a° 1397), archief v. Westzaan. Die Saendijck, GONNET, *Zijlkl.* 212 (a° 1479). Die Zaandijck, *Priv. v. Westz.* 247 (a° 1588). De Zaandijck, *ald.* 196 (a° 1632).

2) Naam van een der Zaanse dorpen, gebouwd aan de Zaandijk. In 1494 werd aan een inwoner van Westzaanden vergund de Lagendijk te bebouwen (*Priv. v. Westz.* 249). Het zo ontstane gehucht heette eerst **Vijfbroers** (zie aldaar), doch daar de bewoners werden aangeduid als wonende op de Zaandijk, werd dit langzamerhand de naam van de plaats. || Dirck Gerritsz. vande Zaandijck, *Priv. v. Westz.* 246 (a° 1588). Pieter Aerjensz. ... ende Jan Pietersz. ..., beyde Buyrluyden op de Zaandijck, attestieren ... datter inde Tubbel {p.537}

(*I. Trubbel*, d.i. *de troubles*, *Spaanse beroerten*) niet meer op voorsz. Buyrt ... en stonden als negenthien Huysen, ende nu teghenwoordigh vijftigh Huysen staen, *ald.* 248 (a° 1613). De Buyrten vande Koogh ende Zaandijck, *ald.* 20 (a° 1617). Pieter Aerjensz. Oudt-Schepen op de Zaandijck, *ald.* 291 (a° 1619). Waaruit blijkt (*t.w. uit bovengenoemde oorkonde van 1494*) dat de *Zaan-dijk* noch maar omtrent de 150 jaren oudt is, SOETEBOOM, *S. Arc.* 407. Regierders van Koogh, Zaandijck, ende Wormerveer, *Priv. v. Westz.* 477 (a° 1644). – Een Zaandijker (*inwoner van Zaandijk*). Het Zaandijker Wijd (zie **wijd**). – *Scheldnaam*: Zaandijker **krentekakker** (zie dat woord).

Zaankant, znw. m. Minder gebruikelijke benaming voor de Zaanstreek. Vandaar **Zaankanter**.

Zaankanter, znw. m. De gewone benaming voor de inwoners van de Zaanstreek. || Ik ben 'en Zaankanter.

Zaanland, znw. onz. Meestal in het meervoud Zaanlanden. Benaming van de landen langs de oevers van de Zaan, die de Zaanstreek vormen. || De Geschiedenis der Zaanlanden, titel van een werk van J. HONIG JZ. JR. – Vgl. **Zaanlander** en **Zaanlands**.

Zaanlander, znw. m. Hetz. als **Zaankanter**, doch deftiger en minder gebruikelijker dan dit.

Zaanlands, bnw. *Van of uit de Zaanlanden*. Synon. **Zaans**. || De Zaanlandsche zeilvereeniging. De Saanlandsche Arcadia, *titel van een werk van* H. SOETEBOM (a° 1658).

Zaanredam, znw. m.; zie **Zaandam**.

Zaans, bnw. *Van of uit de Zaanstreek*. || De bloeiende Zaanse handel. – Een Zaanse (*een meisje of vrouw uit de Zaanstreek*). Het Zaans (*de Zaanse volkstaal*).

Zaanstreek, znw. vr. Naam van dat gedeelte van Noord-Holland, hetwelk aan weerskanten van de Zaan is gelegen. Het omvat de vroegere bannen van Westzaanden, Krommenie en Assendelft bewesten, en van Oostzaanden, Wormer en Jisp beoosten de Zaan. Thans liggen er in de gemeenten Zaandam, Koog aan de Zaan, Zaandijk, Wormerveer, Krommenie, Assendelft, Oostzaan, Wormer, Jisp en Wijdewormer.

zaap, znw. vr.; vgl. **breezaap**.

Zaardam, znw. m. zie **Zaandam**

zabbelen, znw. ww.; zie **sabbelen**.

zacht, bnw. Darnaast soms nog in oudere vorm zaft en saft. Zie de wdbb. || Wat 'en zafte mof. Zafte wol. 29 Ditto ... saft weer, *Journ. Caeskoper*, 29 Jan. 1689. – Zegsw. Zo zaft as 'en zijd, zo zacht als zijde, zeer zacht. Evenzo bij V. EFFEN, *Spectator* 1, 53 (van een paard): Zo rond als een appel en in den bek als een zij zo zagt. – Vgl. **saffie** en **overzacht**.

zachts (uitspr. *zachs*, *sachs* en soms *sas*), bijw. *Allicht*. Zie de wdbb. || Je kenne 'et zachs doen: baat 'et niet, 'et schaadt ok niet. – Zo ook elders, VAN DALE vermeldt het woord.

zadder, bijw. Daarnaast **sadder** en **zatter**. *Zat, rijkelijk, volop*. || “Moet je nag wet brij?” “Nee, ik heb sadder (*of wel*: sadder genoeg).” Van die dingen ken-je zadder krijgen. Evenzo elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 1, 344). || Eene puntige huishoudster ... die altoos zatter werk vindt, WOLFF en DEKEN, *Will. Leevend* 6, 238. Elders zegt men zattert (MOLEMA 482; DRAAYER 49). – Het woord is gevormd van zat (voor zad; vgl. FRANCK 1194).

zaddijk, znw.; zie **saddijk**.

zaft, bnw.; zie **zacht**.

zageles, **zagels**, znw. vr.; zie **zaagsel**.

zager, znw. m. Zie de wdbb. en vgl. **galgezager**. – In samenst. vooral als benaming voor houtzaagmolens, die een bepaald soort van hout zagen, dat daardoor wordt aangewezen; vgl. **balkzager**, **deelzager**, **eikenzager**, **lattezager**, **sommerzager**, **veerzager** en **wagenschotzager**, alsmede **loonzager** en **trekzager**.

zaggelen, zw. ww.; zie **saggelen**.

zak, znw. m. Zie de wdbb. – Zegsw. Je binde wel ers 'en zak toe, al is-i niet vol, men moet wel eens zo nauw niet zien. – Zie nog een zegsw. op **duivel**. – Bij vissers is de zak van het net de *boezem* of de *buik* van het net. – Vgl. de samenst. **broekzak**, **dieszak**, **drabzak**, **druipzak**, **gortzak**, **guitzak**, **hobbezak**, **knaterzak**, **lapzak**, **pampzak**, **piepzak**, **pluimzak**, **plunzak**, **poepezak**, **rapzak**, **stukkezak** en **taaiezak**.

zakkedragers, znw. m. *Spuitsgast die belast is met het dragen van de lapzak*. Zie een aanhaling op **kringsluiter**.

zakland, znw. onz. *Land, dat door zijn lage ligging zeer drassig is, zodat men er in zakt* (Assendelft). || Zukke zaklanden benne niet veul waard. – Vgl. **zakveen**, **zakwerf**.

Zaksloot, znw. vr. Naam van een sloot onder Assendelft: de kromme Zaksloot. Thans onbekend. Vandaar ook als naam van daaraan gelegen landerijen. || Dirck Mayen cromme sackslooten (*in Gotenweer*), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

Zakveen, znw. vr. Naam van stukken veenland onder Assendelft. Vgl. **zakland**. || Die Sackveen (*in Peeten-weer*), *Polderl. Assend.* I f° 109 r° (a° 1600). Cornelis Clasz. sackveen, Heynderick Heyndericksz. sackveen (*in 't Breeweer*), *Maatb. Assend.* (a° 1634).

zakwal, znw. m. Hetz. als **florswal**; zie aldaar.

Zakwerf, znw. vr. Daarnaast **Zakworf**. Als naam van een perceel land onder Assendelft, tussen Vliet- en Bloksloot. Thans onbekend. Vgl. **zakland** en **werf**. || Griedt Aechten Jannen, de Sackworff genaemt, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

zaling, znw. vr.; vgl. **hennep**.

zand, znw. onz. Zie de wdbb. en vgl. land over zand op land. – Zegsw. zand verkopen, *dood en begraven zijn*. Zo ook elders; vgl. bij HARREBOME 2, 473 in dezelfde {p.538}

zin: Hij gaat een zandwinkeltje doen. || “Waarom zien-je ouwe Jan nooit meer an de weg?” “O, dat’s gien wonder! die verkoopt zand: hij is al ’en paar maanden dood”.

zandbok, znw. vr.; vgl. **bok II**.

Zandland, znw. onz. Naam van een stuk land onder Assendelft; wel zo genoemd naar zijn gesteldheid. Thans onbekend. || Dat santlant, *Polderl. Assend.* I f° 28 r° (a° 1599).

zandloper, znw. m. Zie de wdbb. – Op een binnenvaartuig. *De ijzeren band, die het scheepszwaard omgeeft*.

Zanerdam, znw. m.; zie **Zaandam**.

zangeren, zw. ww., intr. – 1) *Zengen, een sissend geluid maken*; van te vuur staande spijzen die aanbranden. || Pas op: ’et eten staat te zangeren. – Op Urk kent men het woord in de zin van **sudder** (vgl. aldaar), van spijzen die niet flink koken (*Taal- en Letterb.* 6, 48).

2) *Tintelen*; nl. het vervelende of stekende gevoel van een zwerende of gebrande vinger en dergelijke. || Me vinger zangert. – Evenzo elders in N.-Holl. (DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 515), en in enkele Ndd. dialecten (*Bremisch-Nieders. Wtb.* en SCHÜTZE, *Holstein. Idiot.* op sangern). – In het Stad-Fri. zegt men sangere in de zin van *zaniken* (*Taalgids* 3, 283; *O. Volkst.* 2, 179). Vgl. **zangerig**.

zangerig, bnw. – 1) *Licht aangebrand*; van eten. Zie **zangeren** 1. || De brij is zangerig. – Zegsw. ’t Is angebrand, zangerig en niet gaar (*om aan te duiden dat het eten niet smakelijk is*). Ook als rijmpje: Zangerig en niet gaar, Schep op en eet maar. – Evenzo elders in N.-Holl. (MARTINET, *Het Vaderland* 373, BOUMAN 116; *O. Volkst.* 1, 45), in het Stad-Fri. (*Taalgids* 9, 309; *O. Volkst.* 2, 179), Gron. (MOLEMA 360) en Oost-Fri. (KOOLMAN 3, 174: sengerig).

2) Overdrachtelijk. *Boos, uit zijn humeur* (de Wormer). Synon. **angebrand**; zie op **aanbranden**. || Hij is zo zangerig: hij spreekt helemaal niet teugen me. O, wat waren ze zangerig, omdat ze hullie zin niet kregen.

3) *Een vervelend gevoel gevende*. Zie **zangeren** 2. || Me vinger is zo zangerig; hij gaat zeker zweren. Ik heb vandaag vier uur ’elopen en ik heb nou zukke zangerige bienen.

zark, znw. vr.; zie **zerk**.

zarp, bnw.; zie **zerp**.

zat, bnw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook: **vaak genoeg**, **dikwijls**. || “Is het ... wel eens erg schraal?” “Dat gebeurt zat”, *Arbeids-enquête* (a° 1891), 1252. – Vgl. **zadder**.

zaterdag, znw. m. Daarnaast soms **zêterdag**. Zie de wdbb. || Ik heb ’en zêterdag nag bij je ’eweest. – Ook als naam van een werktuig, *bestaande uit een plankje waartegen in ’t midden een stok is gespijkerd, die er een rechte hoek mee maakt*. De zaterdag wordt gebruikt om bij

houtzaagmolens en op werven het zaagsel weg te schuiven, en is wel zo genoemd omdat er vooral op zaterdag opgeruimd wordt. Elders dient hij om sneeuw weg te ruimen. Men kan er niet mee scheppen. || Neem 'en zaterdag om de snouw weg te schuiven. 2 Sneeuwschoppen, 2 Saterdagen, *Invent. papiermolen* (Koog, a° 1832), Zaanl. Oudhk.

zatter, bijw.; zie **zadder**.

zee, znw. vr. Zie de wdbb. – Van kokend water, dat bruist, zegt men: het kookt as de zee; vandaar ook: As je vis koke (*kookt*), moet er even de zee over gaan. – Vgl. de samenst.

leverzee.

zeeburg, znw. m. *Zeedijk, weer tegen het zeewater*. Thans verouderd. || Den Dijck ofte Zeeburgh (t.w. *de Hoogendijk*), *Priv. v. Waterl.* 167 (a° 1602). – Eertijds ook elders in N.-Holl. Evenzo Ofri. **seburch** (RICHTHOFEN 1001 b), Oost-Fri. **sêbörg** (KOOLMAN 3, 167).

zeed, znw. onz. zie **zaad I**.

zeef, znw. vr. Daarnaast **zeeft**. *Zift*. Zie de wdbb. || We moeten 'en paar nuwe zeeften hebben. – Ook in samenst. als **raamzeeft**, **builzeeft**, **harpzeeft**, ter aanduiding van verschillende zeeften in molens. Vgl. ook **dripzeep**.

zeeft, znw. vr.; zie **zeef**.

zeefmaker, znw. m. *Iemand die zeven vervaardigt*. || Hij woont naast de zeeftemaker.

zeeg, znw. vr. *Gelijkelijke bocht, kromming*. || De zeeg in de hekkens van 'en molenroed maakt de windvang groter. Die banden ofte gordingen (*aan het scheprad*) salmen met bequame segen ofte bochten maken, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. – Het woord is ook elders in gebruik; de wdbb. geven het meerv. niet op.

Zeeke, znw. onz. Naam van een stuk land onder Jisp. Thans onbekend. || Een stukke lants ... genaempt het zeecke, *Hs. T.* 242, f° 170 r° en v° (a° 1624), prov. archief.

zeel, znw. onz. Daarnaast eertijds **ziel**. Behalve in de ook elders gewone bet. van *touw* (zie b.v. SOETEBOOM, *S. Arc.* 552: SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 116; en vgl. **hoornzeel**), vooral in de zin van *hengsel*, oorspronkelijk van *touw*, doch thans het *ijzeren hengsel* aan emmers, ketels, ijzeren potten enz. Vgl. **potzeel**. || Wat is 'et zeel van die ijzeren pot roestig. – In deze zin ook elders in Kennemerland, b.v. te Uitgeest. – Vgl. **zeelt I**.

zeelt (I), znw. vr. *Draagband onder een stoel enz.* Bijvorm van **zeel**, die alleen in deze bet. in gebruik is. || De zeelten van onze nuwe stoelen benne smaller as die van de ouwe. Ze hebben paaltjes bij die jonge boompies 'ezet en ze met zeelten daaraan vast'ebonden.

zeelt (II), znw. vr.; zie een zegsw. op **grauw** en vgl. **klepper**, **labbe** en **louw**.

zeeltpint, znw. vr.; zie **pint II**.

zeeltrob, znw.; zie **rob**.

zeemeeuw, znw. vr. Daarnaast **zeemieuw**. Zie de wdbb. en vgl. **meeuw**. || Zeemieuwen {p.539}

benne kleinder as kobben en helemaal wit.

zeemok, znw. vr.; zie **mok**.

zeen, znw. onz. *Zenuw*, in vlees dat men eet. || Ik ken zo'n taai zeen niet opeten. Evenzo elders in N.-Holl. (VAN DALE; OPPREL 90), Stad-Fri. en Gron. (MOLEMA 483); zie voor verdere verwanten FRANCK 1202 op **zenuw**. – Vgl. **zening**.

zeep, znw. vr. Daarnaast vroeger **ziep**. Zie de wdbb. en vgl. een zegsw. op **plank**. – Te Oostzaan zeggen enkelen **zaap**, waarschijnlijk naar analogie van **schaap** en **raap**, die dialectisch **skeep** en **reep** luiden.

zeer, bnw.; vgl. **kleinzeer** en **weezerig**.

zeerte, znw. vr.; vgl. **weerzeerte**.

zeet (I), znw. vr. *Zit*. Zie de wdbb. – Zegsw. Een dronk is een zeet waard, gezegd als men iemand iets te drinken aanbiedt en deze daarin aanleiding vindt om te gaan zitten en een praatje te blijven maken. Evenzo elders in N.-Holl.; in *Hs. Kool* vermeld met de toevoeging:

al was de daghuur een daalder. Bij HARREBOME 1, 156 vindt men: “een zit”, doch ook *Koddige Opschr.* 1 (ed. 1698), 53 heeft: “een dronk is een zeet weert”.

zeet (II), znw. In een *Hs. keur op de visserij* (a° 1680), aangehaald op **leger**, wordt verboden om “zeeten” te maken in de Gouw en andere wateren. De bet. blijkt niet, doch het woord in verband brengende met het later genoemde ww. “zetten”, zou men kunnen denken aan het zogenaamde “strikken zetten”, waarbij op de wal een klos of haspel wordt gezet met een lijn, die kan aflopen en waaraan een strik hangt, bestemd om de vis (meestal een snoek) te vangen. Vgl. ook de **zetlijnen** of **zetangels**, waarbij korte hengelsnoeren aan stokken worden uitgezet.

zeevlam, znw. vr. *Damp die uit de zee komt opzetten, gewoonlijk tegen de avond*. Vgl. **vlam**.

|| Zo pas was 't nag helder en nou komt er in ienen zo'n zeevlam opzetten. We moeten niet langer buiten blijven zitten: er hangt 'en zeevlam. – Evenzo elders in N.-Holl. || Door Zeevlammen, word ... in het algemeen verstaan, Dampen, of een soort van Mist, die veelal uit Zee opkomt. Men heeft ze meest in de Lente, en den Voorzomer, in den namiddag; dikwyls by mooi weêr, en helderen zonneschyn; ze zyn koud en droog, zeer ongezond voor menschen en beesten ... Dit verschynsel is doorgaans van korten duur; van een half of geheel uur, en zelden langer dan 2 uren, A. ROSKAM KOOL in BERKHEY, *Nat. Hist.* 3, 2024.

zegen (I), znw. m.; zie een zegsw. op **boer**.

zegen (II), znw. vr.; vgl. **slootzegen**, **viszegen**, **walzegen**.

zegenkleed, znw. onz. Bij vissers. *Een der kleden of stukken want, waaruit een zegen bestaat*. Zie **kleed**. || Een nieuw zegenkleed. *Verkopings-Catal.* (a° 1884).

zeggen, zw. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik zeg, je zegge, hij zeit (zait), we zegge enz.

Verl. tijd, ik zee (en zai), je zeeje (en zaie), hij zee (en zai), we zeeje (en zaie) enz. Verl. deelw. 'ezeid (əzait). – Te Assendelft soms in de zin van *vertellen*. || Ken-je dat spreukie niet? Nou, den (dan) wul ik je dat ers zeggen.

zegger, znw. m. Zie de wdbb. || Een stoute zegger; een vuile zegger (zie op **stout** en **vuil**). – Vgl. verder de samenst. **grootvaderzegger**, **oomzegger** en **peetzegger**.

zeiken, zw. ww.; zie **seiken**.

zeil, znw. onz. De stand der zeilen van windmolens wordt op de volgende wijze aangegeven. De molen maalt met alles bij, met volle zeilen. – Hij maalt in top, met driekwart zeilen, de uiterste hoek der zeilen is opgerold. Hetzelfde heet ook vier in de hoogst. – Hij maalt vier in de middelst, met halve zeilen, de zeilen zijn half opgerold. – Vier in de laagst, met kwart zeilen, de zeilen zijn bijna geheel opgerold. – Hij loopt op blote bienen, hij maalt zonder zeilen. Zijn ook de borden afgeslagen dan gaat hij op blote bienen met de nagels van zen tonen. – Worden twee der zeilen verder opgerold dan de beide andere, dan maalt de molen met twee in top en twee bij, met twee in top en twee in de middelst, of met twee in de middelst en twee in de laagst.

zeilbalk, znw. m. Op een schip. *De zware balk, dwars over het schip, waarin de koker van de mast is aangebracht*. Synon. **gouwe**.

zeilen, zw. ww. Verl. deelw. soms 'ezelen. – Ook in enige bijzondere toepassingen. || De schoot (van een zeil) laten zeilen (deze laten schieten of vieren). – Willen we zeilen? (*het venstergordijn schuin zetten, om meer licht te krijgen*; door het gordijnroedje tegen het raam te doen rusten, gaat het gordijn namelijk bol staan als een zeil. Aldus gezegd te Assendelft). – Te Zaandam ook in de zin van *steentjes over het water doen scheren*; zie synon. op **keilen**.

zeileprikker, znw. m. Minachtende benaming voor *zeilemaker*. || Zo'n zeileprikker!

zeileval, znw. onz. Op een binnenvaartuig. *Een touw vóór aan de gaffel, waarmede deze open neergelaten wordt*.

zein, znw. vr.; zie **zen**.

zeinden, st. ww. zie **zenden**.

zekel, znw. Daarnaast in de Wormer **zetel**. *Sikkel; een werktuig met een krom, soms getand, ijzer, waarmede men graan, riet enz. afsnijdt*. Met de ene hand grijpt men het gewas, terwijl

men het met de andere door middel van de zekel afslaat. Deze bewerking heet scheren. || Bonen scheren gebeurt met de zekel. – Evenzo in geheel N.-Holl. || Ghelyck een vreemde Dog ... toont zijn tanden scharp als zekels, P. J. SCHAGEN, *Alckmaar-Beleg* (a° 1615), C2 v°. Ook is het woord gebruikelijk te Oud-Beierland (OPPREL 90), in Brab. (*O. Volkst.* 1, 235) en in Limb. (SCHUER-
{p.540}

MANS 887a). Ook de *Teuthonista* en KIL. vermelden seeckel.

zeker, znw. en bijw. Zie de wdbb. – Zeker spreken, *langzaam en met beslistheid spreken*. Zo ook hier en daar elders in Holl., Zeel., Gelderl., Overijs. (*O. Volkst.* 1, 45 en 178). Soms bepaaldelijk *temerig spreken* (*Noord en Zuid* 3, 177).

zelf, aanw. vnw. Daarnaast **zelfs** en **zelve**; eertijds ook **zelver**. || Ik heb 'et zelfs 'ezien. Deer komt ze zelve. Jantje loopt al op zen eigenste zelve. Nochtans haddense met moetwil haer Brugge selver afgebroken, SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 47. – Ook: **van zelfs**. || Dat gaat van zelfs. Van zelfs (*natuurlijk*) moet ze meegaan. – Aldus ook in verschillende andere dialecten. De vormen zijn ook gewoon bij de 17de-eeuwse Amsterdammers (vgl. VAN HELTEN, *Vondel's Taal*, § 123 en 154; NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 94).

zelfeg (uitspr. *zelləvech*, met hoofdtoon op *zel*), znw. Daarnaast **zelleweg** en **zelfweg**, *Zelfkant*, van goed. || Wat heb dat laken 'en breeje zelleveg. Breeuw die nēden maar mit zelleweg. Van die zelfwegen ken-je best 'en paar pantoffels maken. – Zo ook elders in N.-Holl. (BOUMAN) 117). Evenzo bij de 17de-eeuwse Hollanders. || Een koppeltjen tot stootkant en van de selleveg of esneen, al ien slag, TENGNAGEL, *Frick in 't Veurhuys* (ed. 1661), 11. Ook KIL. vermeldt self-egghe naast self-ende en selfkant. Zie verder *Mnl. Wdb.* II 586 op egge 2.

zelfweg, znw.; zie **zelfeg**.

zellen, hulpww. *Zullen*. Vervoeging: Tegenw. tijd, ik zel, je zelle, (en zel-je) hij zel, we enz. zelle. Verl. tijd, ik zou, je zouwe (en zou-je), hij zou, we enz. zouwe. Onbep. wijs, zelle. Verl. deelw. 'ezeld. Deze vormen zijn ook elders gebruikelijk. – Zegsw. Zellen en doen, daar kennen er twee van bediend worden, *beloven en doen zijn twee*. – Vgl. **zel-schuitje** en **zelwagen**.

zelleweg, znw.; zie **zelfeg**.

zelleweke, bastaardvloek. || Wel zelleweke, dat had ik n ooit 'edocht. – De uitdrukking komt ook bij 17de-eeuwse kluchtspeldichters voor, naast saleweke, gans eleweeken en andere vormingen; zie DE VRIES, *Warenar*, bl. 98; *Ned. Wdb.* IV, 250; V, 229; OUDEMANS 6, 69, en V. VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.*² 2, 40 en 205.

zels (I), bnw. Ook **zelsig**. *Gezellig, van gezelschap houdende*. || Hij is zo zels (*van iemand die altijd een praatje maakt met de mensen die hij ziet*). 'En hond is zo'n zels beest. Die peerden benne erg zelsig: je ziene ze altijd bij mekaar (in de weide). – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 117). – Vgl. **zelsigheid**.

zels (II), bnw. (of sels). 't is zeldzaam, meestal ironisch: 't is me wat bijzonders. – Evenzo in Waterland (*Taalgids* 6, 310; BOUMAN 117).

zelschap (uitspr. *zelskap*), znw. onz. Daarnaast **zelskip** en **selskip**. *Gezelschap*. Thans weinig meer in gebruik. || Wet is hier 'en zelskip. Daer veel selschap is vergaert Word menighmael gesproocken Dat twist, onrust en moeyte baert, SCHAAP, *Bloemt.* 163. 't Quae selschap moet geschout zijn, *ald.* 204. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 294). || Men schonk aan 't selschip bier en koffy, *De Gryzaard* 2, 103. Zie ook OUDEMANS, *Wdb op Bredero* 324. – Vgl. **zelschappen**.

zelschappen, zw. ww., intr. Daarnaast **zelskippen**. *Gezelschappen*. Thans verouderd. Benaming voor het bijeenkomen op zondagavond van jongelieden die verkering met elkaar zoeken, gelijk dit tot in het begin dezer eeuw gebruikelijk was. Een aantal vrijers maakten

dan afspraak om te “zelskippen”; elk hunner moest een vrijster zoeken en de paren kwamen dan bijeen ten huize van een der meisjes. Zie SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 62 vlg.

zel-schuitje, znw. onz. In de uitdr. hij zit in het zel-schuitje, gezegd van iemand die altijd zegt: “ik zel (*zal*) dat doen”, maar die beloften niet nakomt. Woordspeling met zeilschuitje. – In dezelfde zin zegt men: hij gaat (of rijdt) altijd met de zelwagen.

zelsigheid, znw. vr. *Zucht naar gezelligheid*. Zie **zels** I. || Deur zen grote zelsigheid heb-i zen zaken verlopen laten.

zel-wagen, znw. m.; zie **zel-schuitje**.

zemel, znw. vr. Daarnaast soms **ziemel**. Zie de wdbb. || De grond leit vol ziemel. – Ook de papiermolen de Zemelzak te Zaandijk wordt in het *Cassaboek v. h. weeshuis te Zaandijk* (a° 1761) genoemd: “de Simelzak”.

zemen, zw. ww., trans. *Met een zeemleren lap afwrijven*. || De glazen zemen. – Zo ook elders in N.-Holl., Gelderl., Brab. (*O. Volkst.* 1, 178). Volgens VAN DALE is de uitdrukking gewestelijk.

zen, znw. vr. *Het mes van de zeis, waarmee bij het maaien het gras wordt afgesneden, en dat door middel van de bijworp aan de kolf is bevestigd*. Bij uitbreiding wordt ook de gehele zeis wel zen genoemd. De onderdelen van het werktuig heten: zen, kolf of boom, bijworp, handkrik en jager. || Pas op! snij je niet an de zen. Dat een igelyk ... gehouden sal zijn alle jaeren (sijn lant) behooryk te heynen, en de kanten met een graaf afsteken, sonder met de senne te heyninge, *Hs. keur* (a° 1732), archief v. Krommenie; in de tegenwoordige proclamatie van de heiningschouw staat: “zonder met de zen te heinen”. – De vorm zen is gebruikelijk in de Zaandorpen, te Westzaan en te Krommenie; te Oostzaan en in de Wormer zegt men daarvoor zein of sein. – Zen is ook bekend in de omstreken van Haarlem (*Taal- en Letterb.* 5, 67) en Leiden (*BERKHEY, Nat. Hist.* 9, 118 en {p.541}

189); hogerop in N.-Holl. schijnt sein de gewone vorm te zijn. In Gron. zegt men zende (MOLEMA 484). Bij de 16de- en 17de-eeuwse Holl. schrijvers vindt men zowel zen als zein (vgl. OUDEMANS 6, 58 en 74, alsmede POOT, *Ged.* 1, 293; V. D. DOES, *uitgave van Melis Stoke* (a° 1591), *Voorrede* f° 1 v°); HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 194 a vermeldt zeyne naast seyssene, KIL. heeft sende naast seyne. Vgl. voor de middeleeuwen een keur van Edam uit de 15de e. (*O. Vaderl. Rechtsbr.* 3, 162): “Van een zeyn te draeghen. Item soe en moet nyemant binnen onser stede gaen myt onghevoerd zeynnen. of sy sullen dat scerp omhoeghe draghen”. – Zie ook **pikzen**, **zicht** en **zwaaiboom**.

zenden, st. ww., trans. Daarnaast soms nog **zeinden**, welke vorm bij de 16de- en 17de-eeuwse Holl. schrijvers gewoon is en reeds in het Mnl. voorkomt. || Ik zel 'et je wel zeinden, hoor.

zeng, znw. vr. *Slag, stoot, zwaai*. || Hij kreeg 'en zeng, dat-i temet (*bijna*) te water rolde. Ik zel je 'en zeng geven, dat je de grond zoeke. – Vgl. de scheepsterm zeng, *plotselinge verheffing van de wind* (met zengen waaien; op de zengen passen, V. LENNEP, *Zeemans-wdb.* 278), die ook in het Oost-Fri. bekend is; KOOLMAN 3, 174 verklaart senge, seng (de wind weid mit sengen) echter door *zengende, hete luchtstroom of windvlaag*, waarschijnlijk alleen omdat hij het woord in verband brengt met het ww. zengen. || 't En is, onder goede vrienden, niet altijd een effen zee; daer komen zomtijds wel zenghen, en buyen, die 't vriende-scheepjen wat doen slinghen, DE BRUNE, *Bancket-Werck* 2, 296.

zenig, bnw. *Vol zenen, taai*; van vlees. Zie **zeen**. || Wat is dat vlees zenig. – Zo ook elders. Evenzo Fri. en Oost-Fri. senig ||(KOOLMAN 3, 174).

zening, znw. vr.; zie **zenuw**.

zenuw, znw. vr.; alleen in het meerv. zenuwen (uitspr. *zénəwə*). Daarnaast ook **zeningen** (uitspr. *zénəŋə*). Zie de wdbb. || Ze had 'et op 'er zeningen. – Evenzo elders in Holl. (zie b.v. OPPREL 90). – Vgl. **zeen**.

zere-ogen-bloem, znw. m. Zekere plant, waarvan een aftreksel als oogwater wordt gebruikt. *Waterscheerling*, Lat. *Cicuta virosa*; volgens anderen ook het *duizendblad*, Lat. *Achillea millefolium*.

zark, znw. vr. Daarnaast **zark**. Zo ook elders; zie de wdbb. || De koster moet de zarken op 'et kerkhof gnep houwe (*schoon houden*).

zerp, bnw. Daarnaast **zarp**. Zie de wdbb. || Wat benne die peren zarp. – De vorm zarp komt bij oudere schrijvers dikwijls voor; vgl. OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 322; V.

BEAUMONT (ed. TIDEMAN) 42 en 264; SIX V. CHANDELIER, *Poesy* 109 e.e.

zes, telw. – Zegsw. Klap zes met een betrokken lucht, als schertsend antwoord op de vraag: hoe laat is het?

Zesgeers, znw. Naam van een stuk land onder Assendelft, in Buitenhuisen. Zie **geerd**.

zester, znw. m., zie **sester**.

zestig (uitspr. *sestach*), telw. Daarnaast **tsestig**. Zie de wdbb. || 'En man van bij de tsestig.

zet, znw. m. Zie de wdbb. – In oliemolens. *Een ijzer met handvat, dat als hefboom wordt gebruikt, en waarin het mes wordt gezet, waarmee de koeken worden gelijk gesneden*. || De zet van 'et koekemes. Ook het *handvat* van een vijl, van een handzaag, een trekzaag enz. wordt wel zet genoemd.

zetel, znw. vr.; zie **zekel**.

zetelstuk, znw. onz. Aan een kraan om lasten op te winden. *Het langwerpig-vierkante houten blok, dat de voet van het spil omgeeft en waarop de kraan draait*. De schoren zijn van onderen aan het zetelstuk, van boven aan de uitlegger vastgemaakt.

zettelhout, znw. onz. In platboomde schuiten voor bagger, mest, enz. Benaming van de beide planken die op hun kant, dwars over de gehele breedte, in de schuit worden gezet en die met de zijkanen van het vaartuig de bak vormen, waarin de bagger enz. kan worden gestort. De zettelhouten houden de modder enz. uit het overig deel van de schuit.

zetten, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Ook: *duwen of zetten geven aan iemand die op een schommel zit, om hem heen en weer te doen gaan*. Vgl. **opzetten**. || Ik zel je wel effies zetten. Ik heb je nou lang genoeg 'ezet. – De kap zetten, *de vrouwenkap met de bijbehorende versierselen opzetten*; zie de beschrijving van dit tijdrovend werk in G. J. HONIG, *Oud-Zaansch Bruiloftsfeest* 48. Zo ook elders in N.-Holl. || Yzers daarm'een Kap mee set, Gr. *Hoorns Liede-boek* 2, 158. – Een molen mooi zetten (bij grote feesten in het gezin van de eigenaar), *de wieken versieren door een dubbel stel zeilen kunstig langs de hekkens te slingeren en daartussen harten, o's en stukken blik aan te brengen, en door "hanglokken" (een touw met harten, engelen enz. versierd) aan de top van de roeden te hangen*. || We moeten 'en Zaterdagêvend mooi zetten, went de baas zen zeun gaat trouwen. – Vgl. verder reed zetten op **reed III** en strikken zetten op **zeet II**.

zetter, znw. m. Zie de wdbb. – 1) In houtzaagmolens. *Een werktuig om de punten der zagen beurtelings naar rechts en links te buigen, zetijzer*.

2) Bij de kaasmakerij. *De vorm waarin de kaas gedaan wordt, na in de maker geperst te zijn, en waarin ze te zouten wordt gezet*. Ook **keeszetter** genoemd. || Een kaasschamel, twee deksels, vijf makers, acht zetter en een vlootje, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1766), prov. archief. – Evenzo elders in N.-Holl. (BOUMAN 117; *Tijdschr. v. Nijverheid* 5 (1839), 671).

{p.542}

3) In verkl. zettertje. *Langwerpig raam, met muggedoek bespannen, dat 's zomers in open ramen wordt gezet om de insecten buiten te houden; muggedoekje*. || Zet 'et zettertje er in.

zeug, znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. **schotzeug** en **zeugdistel**. – Te Assendelft zegt men ook **zog**. || 'En zog mit biggen.

zeugedistel, znw. vr. Daarnaast ook **zeugedissel**. Zekere plant. *Een soort van grote doorn (distel); melkdistel* Lat. *Sonchus* (VAN HALL, *Landh. Flora* 111 vlg.; OUDEMANS, *Flora* 247 vlg.). – Evenzo elders in N.-Holl. en in Gron.

zeulen, zw. ww., intr. *Pruttelen, sissen*, van iets dat te koken of te braden staat. Zie synon. op *sudder*. || De kamille staat lekker te zeulen. – Vgl. **zeulig**.

zeulig, bnw. Van gekookte spijzen. *Zacht, door en door gaar*. Zie synon. op *smelig* en vgl. *zeulen*. || Peulen moeten zeulig wezen; âârs benne ze niet lekker.

zeumer, znw. m.; zie *zomer*.

zeun, znw. m.; zie *zoon*.

zeunie, znw. vr. Ook **zeunis**. *Varkenstrog*. || Doen wat spoeling in de zeunis. Een varkensseunie, *Hs. invent.* (Wormer, a° 1766), prov. archief. – Zie een zegsw. op *varken*. – Schertsend spreekt men ook van: een zeunie vol koffie, voor *een boordevolle kop*. – De zin van *bakje, vloot*, heeft het woord in de samenst. **perszeunis**; zie aldaar. – **Zeunie** is ook elders in N.-Holl. gebruikelijk en wordt reeds door KIL. opgegeven (*seunie, suenie*); zie ook *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 4, 395. De vorm **zeunis** hoort men in geheel N.-Holl. (BOUMAN 117). Daarnaast zegt men **zeuning** (b.v. te Heemskerk), dat ook bij BREDERO gevonden wordt (vgl. *Wdb op Bredero* 326).

zeunis, znw. vr.; zie *zeunie*.

zeuren, zw. ww.; zie een zegsw. op *brasem*.

zeuroor, znw. m. en vr. *Iemand die zeurt, zeurkous*. Synon. **zeursok**. || Nee, zeuroor, je krijg 'et toch niet. – Ook als scheldnaam voor de inwoners van de Koog. || Koger zeuroor!

zeursok, znw. m. en vr. Hetz. als **zeuroor**; zie aldaar. || Wat 'en zeursok!

zeuven, zeuventig, telw.; zie *zeven, zeventig*.

zeven, telw. Daarnaast **zeuven**. Zie de wdbb. || 'En mens zen smaak verandert om de zeuven jaar. – Evenzo in samenst. en afleidingen. || De zeuvende April. – Deze vormen zijn ook in andere dialecten gewoon.

Zevenhuizen, znw., meerv. Naam van een buurt te Wormerveer tegenover het begin van het Krommenieërpad. Thans staan er ruim 40 huizen. || Hij woont op Zevenhuizen.

Zevenmaad. Naam van een stuk land te Assendelft; zie *mad* 2.

zeventig, telw. Daarnaast **seuventig** en **tseuventig**. Zie de wdbb. Zo ook elders. || Ja, ik loop niet meer zo gauw: ik ben al zeuven-en-tseuventig. Seuventig stuks vee.

zichten, zw. ww., trans. *Met de zicht* (korte zeis) *afsnijden*; van veldgewas. In tegenstelling van *maaïen*, dat met de zen (*zeis*) geschiedt, en van *scheren* met de zekel (*sikkel*). – Evenzo elders in N.-Holl. en in Gron. (MOLEMA 485).

ziedhuis, znw. onz. Bij de zeildoekweverij. *Het gebouw waarin het garen gekookt wordt, vóór het geschoren wordt*. Vgl. *draai* 1 en *reedzetter*.

ziedhuisknecht, znw. m. *Werkman in een ziedhuis*. Vgl. *spoelder*.

ziek, bnw.; vgl. *mamziek, moerziek* en *ropziek*.

ziekebos (uitspr. *ziekəbòs*), znw. onz. *Ziekenfonds; fonds dat aan de deelnemers geld uitkeert in geval van ziekte*. || Me man leit nou drie weken; gelukkig dat-i in 'en ziekebos is. – Vgl.

bos II, 2.

ziekte, znw. vr.; vgl. *heimziekte*.

ziel (I), znw. vr. Zie de wdbb. en vgl. *zoete ziel* op *vloeken*. – 't Is of hij zijn ziel er bij geeft, gezegd van iemand die een heel karig toegiftje geeft.

ziel (II), znw. onz.; zie *zeel*.

zielverkoper, znw. m.; zie een zegsw. op *uitresten*.

zien, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, *ik zien, je ziene* (en *zien-je*), *hij ziet, we, jollie, ze ziene*. || Ik zien 'et niet. – Zegsw. *We zelle ers zien, zei de blinde, en hij kon niet zien*, schertsende uitbreiding van: *we zullen eens zien*. – *Achter zien-je me lest*, gezegd van iemand die zijn biezen pakt. || Dit waren de gene geweest die niet alleen de schapen scheerden maer ook vilden, en doen het 'er op aenquam was 't "*achter sienje my lest*", SOETEBOOM, *Ned. Schout.* 376. – Zie nog andere zegsw. op *asem, boer, ep* en *haring*. Naast *hij ziet* was vroeger (en is thans nog te Assendelft) in gebruik *hij zicht*; vgl. voorwerk, § 163. || O vreugt, door

deugt, die zo 's harts oogen zyn verlicht, Dat hy door vast geloof Godt klaar van verre zicht, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 240. Vgl. ook OUDEMANS 6, 264. – Evenzo zei men vroeger in de gebiedende wijs: zich. || Zich den (*dan*) toch! Vgl. *Hs. Kool*: “zig ereis (*zie ereis*)”. Bij BREDERO (2, 220) en SPIEGHEL (ed. VLAMING, 267) vindt men de zegsw. Sich voor dich (*zie voor u*). – In Gron. en Oost-Friesl. zijn de overeenkomstige vormen zichst, zicht en zich (MOLEMA 485 a; DE VRIES, *Tongval v. Noordhorn*, § 96 Opm.) en sügst, sügt, süg (KOOLMAN 3, 173 b) nog zeer gebruikelijk.

zienst, bijw. *Waarschijnlijk, denkelijk*. || 't Is niet zienst, dat-i betert. Zienst kom ik morgen. – Zo ook elders in N.-Holl. (*Taalgids* 1, 306).

zientje, znw. onz. *Oogmerk, bijbedoeling*. Synon. **ergje**. || Hij doet 'et met 'en zientje (*in de hoop, dat hij er later voordeel van zal hebben*).

{p.543}

ziep, znw. vr.; zie **zeep**.

zifting, znw. vr. *Tocht, trekking*. || Zit je daar niet net op de zifting van de deur? Ik voel de zifting langs me bienen.

zij (I), pers. vnw.; zie **hij**.

zij (II), znw. vr.; zie **zijd I** en **II**.

zijd (I) (I), znw. vr. Thans gewoonlijk in de vorm zij. *Zijde, kant*; zie de wdbb. Soms ook onzijdig gebruikt. || Die kast is an't zij erg 'eschrans (*bekrast*). Kom an dit zij (*aan deze kant*). – Een Zijd tot een Bak (*maalbak*), dik 5 duim, breed 28 duim, lang 12 voet, *Verkopings-Catal. papiermolen* (W.-Zaandam, a° 1770), Zaanl. Oudhk. Aen yder syd (vande kap) negen spruyten, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Tot verlichtinge vande Gevangen en aen Vyandts zijd, soo in Vlaenderen als in Bisschaeyen, *Priv. v. Westz.* 513 (a° 1639). – De Nieuwe Zijd, naam van een buurt te Westzaan in het Noordeind, bij het Weiver, reeds in de 16de eeuw zo geheten. || Ik woon op de Nieuwe Zijd. Twe maden lants ... gheleghen binnen den ban van Westzaenen an die nyewe zijd, *Hs. T.* 118, f° 7 v° (a° 1561), prov. archief. – Evenzo in samenst. || De buyten-zijd, *Priv. v. Westz.* 544 (a° 1638). De nieuwe Kerck tot Zaanredam, aen de West-zijd, *ald.* 512 (a° 1638). De Graeff-maecker (*doodgraver*) vande Oost-zijd, *ald.* 516 (a° 1641). – Vgl. ook **kattezijd** en **lemoenzijd**, en de met **zijd**- beginnende samenstellingen. – Zie nog een zegsw. op **haar I**, 1.

zijd (II), znw. vr. Thans meestal in de vorm zij. *Zijde* (de stof). Zie de wdbb. || Ze gaat 'ekleed in zijd en fluweel. Item een dominicaal roet (*rood*) ornament van sijd, ende mit een feriael roet siden ornament, *Hs. invent. v. kerkgoederen* (a° 1472), archief v. Assendelft. – Zie een zegsw. op **zaft**. – Evenzo elders in **zaft**. Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. b.v. R. VISSCHER, *Brabbelingh* (ed. 1669), 105.

zijd-an (uitspr. *zait-an*), bijw. *Bezijden, zijwaarts, hiernaast*. Vgl. **zijd I**. || Moet je de dokter hebben? nou die woont zijd-an. – Evenzo elders in N.-Holl. (*Navorscher* 10, 154).

zijde, znw. vr.; zie **zijd I** en **II**.

zijdeldeur, znw. vr. *Zijdeur*. Thans verouderd. || Een vry gangpadt van achteren uyt de ooster zijdeldeur van haer voorsz. huys, *Hs. T.* 246, f° 68 r° (Jisp, a° 1648), prov. archief. – Eertijds ook elders in Holl.; b.v. bij J. ZOET, *Sabynaja* (ed. 1648), 51: zyel-deur. Vgl. andere samenst. als zijdelgang (SPIEGHEL, ed. VLAMING, 112), zijdelwand (*Handv. v. Ench.* 168 a), sydelvenster (OUDEMANS, *Wdb. op Bredero* 341), zijelkamer en zijelzaal (OUDEMANS) 6, 266), Mnl. sideldac (*Leidsche Keurb.* 591), sidelgat (*Reinaert II*, 3194), enz. – In Oost-Friesl. is sîdeldeure nog gebruikelijk (KOOLMAN 3, 181). Vgl. ook in het Mnd. dit en dergelijke woorden.

zijdenhemdje (uitspr. *zaiəhempie*), znw. onz. Naam van een soort van *appel met zeer zachte, dunne schil*; vgl. KNOOP, *Beschr. v. Appelen en Peren*, bl. 6. – Ook elders bekend.

Zijdewering, znw. Naam van een stuk land te Wormerveer aan de Noorddijk. Misschien hetzelfde land dat in de polderleggers **Zijdwinning** heet; zie aldaar. || Een akker genaamd de Zijdewering, *Verkopingsbiljet* (a° 1854).

zijkamer, znw. vr. *Zijkamer*. De vorm is thans weinig gebruikelijk. Vgl. **zijd I**. || In 't zijkamertje, *Hs. invent. Ploegh* (a° 1704), Zaanl. Oudhk.

Zijdven, znw. vr. Naam van een stuk land onder Assendelft tussen de Horn- en Vlietsloot. Thans onbekend. Vgl. **zijd I**. || Die zijtven, *Polderl. Assend. II, f° 84 r°* (a° 1600). De Sijtven, *Maatb. Assend.* (a° 1635).

zijdwind, znw. m. *Achterkade, dwarsdijk die scheiding maakt tussen twee polders*. || De Kadyck ten wedersyde dwars de landen, genaemt die sydtwint (*langs de Buitenkaag*), *Handv. v. Assend. 144* (a° 1568). Van den Dwarsdyk genaemt den Sydtwint (t.w. *de Klamdijk*), *Handv. v. Assend. verv. 454*. Inzonderheid heet zo de kade die de Noorder- en Zuiderpolder van Assendelft van elkaar scheidt en waarover thans de Zaanlandse Communicatieweg loopt (vgl. *Kaart v.d. Uytw. Sl. 12*). – Ook stukken land aan een zijdwind gelegen worden wel daarnaar genoemd. || De vuyterdijck over Dirk Jan Baernts zijdwindt, *Polderl. Assend. I f° 59 v°* (a° 1600). Die Zijdwindt, ald., f° 82 r°. De Sydtwint, *Maatb. Assend.* (a° 1634). De benaming **zijdwind** is ook elders in Holl. gewoon, reeds in de middeleeuwen. Vgl. b.v. *Oorkb.*, Nal. no. 26 (inter duos aggeres, qui vulgo *zidwenden* dicuntur; a° 1255), V. MIERIS 2, 302 (dese zydwinde; a° 1323), *Rek. d. Graf. v. Holl. 2, 255* (bi Lubben sidewinde; a° 1343); zie ook *Inform. 655 a* en OUDEMANS 6, 266. Vooral in W.-Friesl. vindt men vele **zijdewinden** (vgl. o.a. DE VRIES, *Kaart v. Holl. Noorderkwartier 64 vlg.*); vandaar ook de plaatsnaam Zijdewind. – Vgl. **Zijdwinning**.

Zijdwinning, znw. Naam van land in de ban van Westzaanden. Thans onder deze naam onbekend, doch vgl. **Zijdewering**. || Die zijdwinning mit die twee half maden, *Hs. T. 118, f° 54 v°* (a° 1564), prov. archief. Die sijdwinningh, *Polderl. Westz. II* (a° 1629). – Vgl. in het *Landtrecht v. Wedde* (a° 1700), 61: “Item, alle zijdt-wendinghe by den Bouw-Landt, sal vry wesen eenen Molen (*zekere maat*) van soven (*zeven*) Voeten”, waar de betekenis *wendakker* (vgl. **voorhoofd** en **hoofdakker**) schijnt te zijn. Het woord hangt wel samen met **zijdwind**; zie aldaar.

zijdworm, znw. m. Daarnaast **zijdwurm** en **zijwurm**. Zeker insect. Hetz. als **rietworm**; zie aldaar.

{p.544}

zijgen, st. ww.; vgl. **uitzijgen**.

zijhaarnaald, znw. vr.; zie **zijnaald**.

zijl, znw. vr. Daarnaast **sijl**. In verkl. **zijltje**. Zie de wdbb. *Kleine brug bestaande uit twee of drie aaneengetimmerde planken, die over een waterverlaat wordt gelegd en weggenomen kan worden als er een schuit passeren moet*. Synon. **post I**. Het woord is vooral gebruikelijk te Oostzaan en Zaandam. – In de gewone zin van *waterverlaat* is **zijl** te Assendelft gebruikelijk. || Heulen, duikers, zijlen an andere (kunstwerken in de wegen), *Keur v.d. polder Assendelft* (a° 1894). Zie nog een aanhaling op **zipp**. – Zo ook elders in N.-Holl., reeds in de middeleeuwen. || Item, van den broec an vier campen te delfen ende ien sijl voir dat huis te Herghen te legghen 6 pond, *Rek. v. Egmond f° 162 v°* (a° 1401). – In Friesl. en Gron. vooral in de bet. van *sluis*; zie MOLEMA 485 b.

zijn, onr. ww. Vervoeging: Tegenw. tijd, **ik ben** (**bin**), **je benne** (**binne**) en **ben-je**, **hij is**, **we**, **jollie**, **ze benne** (**binne**, **ben**). Verl. tijd, **ik was** (te Oostzaan **wes**) en **waar**, **je wazze** of **ware**, **hij was** of **waar**, **we** enz. **wazze** of **ware**. Gebiedende wijs, **ben** (**bin**) en **wees**. Onbep. wijs, **zijn** en **weze**. Tegenw. deelw. **zijnde**. Verl. deelw. **'eweest** (**'weest**). || Wacht ers, wij ben der ook nag. De manne binne die ze binne, *Sch. t. W. 274*. Zo gaans'er nochtans ook die zo schynheilich bennen, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1724), 232. 't Wes nag puur zoo'n endje (Oostzaan). Zollie wazze er ook. Voor de trein van achten waar ik net te laat. De starre ging

veur, wij volgden naar, Totdat ze bij keuning Herodes waar (*uit een sterrelied*). Hier over waar men seer verwondert, SOETEBOOM, *Vroonen* 105. 10 Ditto waer ick nae Amsterdam, *Journ. Caeskoper*, 10 Febr. 1679. – Het ww. wordt meestal met hebben vervoegd, doch de vervoeging met zijn komt reeds in de 17de e. voor. || Ik heb er nag niet 'eweest. Te kermis 'weest, oud? Want ick ben hong'righ weest, ghy hebt my spijs ghegheven, SCHAAP, *Bloemt.* (ed. 1660), 233. Soms zegt men: ik zijn daar 'eweest ('ekomme enz.). – De meeste dezer vormen komen ook elders in Holl. voor; vgl. ook BREDERO, *Griane*, VS. 2648 (Hy teldent op zyn duym wie van de Vrienden (*familie*) wasse, of wie niet. Wie dat de naeste erfghenamen wassen om te erven enz.), en V. MOURIK in V. VLOTEN, *Ned. Kluchtsp.*² 3, 323 (Daar waar het ijs zo schoon, dat men het roemen moet).

zijnaald, znw. vr. Daarnaast **zijneeld**. Ook **zijhaarnaald** (**zijheerneeld**) genoemd. *Gouden, versierde haarnaald die op zij van het hoofd aan de kap gestoken wordt*. Vgl. **naald** en **poothaarsteker**.

zijnes, bezitt. vnw. *Zijn, van hem*. Vgl. voorwerk § 136. || "Wie zen pet is dat?" "'t Is zijnes" (*die van hem*). – Ook hier en daar eld.

zijk, znw. vr. In verkl. **zippie**. *Greppel, zeer smal slootje*. || Ik heb 'en nat poot 'ehaald in 'en zijk. As 'et maar effies vriest, ken-je al gauw op de zijpies rijje (*schaatsenrijden*). Toe kwamme we an 'en zippie, deer we over springen moesten. Item, sullen mede in de voirsz. Kaegh opgemaect worden zekere Slooten, ruymingen en zypen, voorsien met zylen om de afwateringe behouden, *Handv. v. Assend.* 144(a° 1588). – Elders is het woord bekend in de zin van *waterlozing, riool* (VAN DALE; SCHUERMANS).

zijtooi, znw.; zie **tooi**.

Zillebuur, znw. Groot Zillebuur, naam van een stuk land te Jisp.

zilver, znw. onz. Daarnaast **zulver** (uitspr. *zulləvər*). Zie de wdbb. || 'Et zulver is goekoop teugeswoordig. – Evenzo in afleidingen en samenst. zulveren, zulversmid, enz. – Vgl.

Zilverpad.

Zilverpad, znw. onz. Naam van een pad te Zaandam, aan de Westzijde. || De Zuyder-Nieuwendijck, anders genaemt het Zilver-pad, *Priv. v. Westz.* 537 (a° 1637).

zin, znw. m., doch in de verbindingen in 't zin, naar 't zin onzijdig. Zie de wdbb. || Wel, is 'et na 't zin? Hij heb niks goed in 't zin. In 't herwaartsgaan quam my in 't sin een geschrift daar van te hebben, SOETEBOOM; *S. Arc.* 299. – Zegsw. Alles met zinnen en kopjes op de kast, men moet alles met verstand (overleg) en zorgvuldigheid doen.

zink, znw. In de uitdr. zink wezen, gezonken zijn. || De schuit is zink. – Zink staat voor te zink, evenals school gaan, zeil gaan enz. voor te school, te zeil gaan. Vroeger ook in de overdr. betekenis: *onder water, schuil zijn*. || Dat de gene die quaet doet het licht haet, datse den geheelen dagh en vooravondt 't sink, en misschien uyt de smuygkroegen gekomen waren, *N.-Holl. Ontrust.* 48. De Luytenanten, welke, doense gesoght worden, 't sink en geschuylewinkt waren, en tot aen dese tydt niet opentlijk gegrepen oft by de Rechteren gestraft zijn, *ald.* 53. – Ook bij HOOFT vindt men t'zink gaan voor *te gronde gaan* (zie OUDEMANS 6, 280).

zinknoot, znw. vr. Daarnaast **zinkneut**. Zie de wdbb. – Alleen in de overdrachtelijke zin van: *steek onder water, iets dat men in zijn zak kan steken* (een gezegde niet op de man af, maar toch aan het adres van een aanwezige). || Dat's 'en zinkneut: die ken-je in je zak steken.

Zinkven, znw. vr. Naam van een stuk weiland onder Oost-Zaandam, aan de dijk van de Enge-Wormer. – Vgl. **Zakveen**, *Verkopingsbiljet* (a° 1879).

zinnigheid, znw. vr. *Zin, lust*. || Heb-je ook zinnigheid om mee te gaan? Hij hebt er gien zinnigheid in. Ik heb zo'n zinnigheid in je. – Zo ook elders.

{p.545}

zit, znw. m. Zie de wdbb. – Ook: **zetel**. || Neem 'en zit (*ga zitten*). Evenzo Eng. take a seat. – Vgl. **zeet**.

zitten, st. ww.; zie een zegsw. op *weegluis* en *zoet*, en vgl. *inzitten* en *opzitten*.

zitter, znw. m. Meestal in het meerv. *zitters*. Op een schip. *Korte kromme ribben aan weerskanten van het vlak* (de bodem van het schip), *onder aan de kimmen*.

zode, znw. vr.; zie *zood* en vgl. *saddijk*.

zodze, znw. vr. Hetz. als *rietzudde*; zie aldaar. Thans verouderd, doch zie een aanhaling uit de 17de e. op *bod II*. Ook bij HADR. JUNIUS, *Nomencl.* 270 b. leest men: “*Cespes vivus*, B(elgice) Groene soedse, een groene rusch”. De vorm *zudse* vindt men bij V. HASSELT op KIL. 651 en DE JAGER, *Freq.* 1, 948. In Friesl. is *sodze* nog in gebruik.

zoedelig, bnw. *Soezerig, lodderig, slaperig* (de Wormer). Synon. **doezelig**. || Van die drank wor-je maar zoedelig. Wat ziet-i er weer zoedelig uit.

zoek, znw. In de uitdr. *op zoek gaan* (of *zijn*), *aan het zoeken gaan* (of *zijn*). || Ik weet niet waarzo dat-i is; ik zel maar ers op zoek gaan

zoeken, onr. ww. Zie de wdbb. – Eertijds: *geld zoeken* (of *opzoeken*) voor *geld ophalen*. Aldus herhaaldelijk in een *Hs. rekeningboek v.d. kerk te W.-Zaandam* (Zaanl. Oudhk.) in de jaren 1663-1667. Later vindt men daarnaast ook: *gelt insamelen* (a° 1668), *opgaeren* (a° 1670), *ophaalen* (a° 1686). || Betaelt aen Nen Jansz. ... voor gelt soeken vande openingh vande graven 18 st., *ald. f° 59 r°* (a° 1670). Aen Burger voor gelt opsoeken vande openingh vande graven betaalt f 2-15-8, *ald., f° 71 r°* (a° 1671). Noch voor opsoecken van gravegeldt ... f 2-18-8, *ald., f° 90 r°* (a° 1674). – Vgl. de samenst. *aanzoeken* en *opzoeken*.

zoemelen, zw. ww., intr. *Sabbelend zoenen* (Krommenie). || Wat zitten die twee weer te zoemelen.

zoen, znw. m.; vgl. *hazezoen*.

zoenen, zw. ww.; zie een zegsw. op *boer*.

zoet, bnw. Zie de wdbb. – Zegsw. *Zo zoet as neuten*, versterking van *zoet*. || Koop die worteltjes maar gerust: ze benne zo zoet as neuten. – *Waar het zoet is, is het zuur, geen zoet zonder zuur, geen rozen zonder doornen*. – *Iets niet uiten zoete opkunnen*, het tegenovergestelde van *iets voor zoete koek opeten*; meestal oneigenlijk *iets niet stilzwijgend kunnen verkroppen*. Vgl. op *uit*. || Dat-i me zo maar an 'en kant zette, dat kon ik niet uiten zoete op. – De overvloed van Vis die de Matrosen en de Oversten uyt vermaak vingen was so groot, datse die alle dagen niet uyt den soeten eten mogten, *Reys na de Oost-Ind.* 20 r°. – *Zoet zitten, er goed bij zitten, in goede doen zijn*. || Die? nou die zit zoet. Hij heb lank 'evroet en 'etobd, maar nou zit-i zoet. – Zie verder *zoete ziel* op *vloeken*. – Vgl. *zoetjes*.

Ook als znw. – a) Als aanspraak tot een kind. Synon. **lief, oud**. || Zoet, kom ers hier! Is je moeder thuis, zoet? Zel-je nag 'en koekie, zoet? – b) In verkl. *zoetje, zoete Zaanse beschuit*. Zo genoemd naar de bakker Zoet te Zaandijk (19de e.); de beschuiten zijn echter ook zoet. || Ik lust nog wel 'en zoetje. Haal maar voor 'en dubbeltje zoetjes. – Vgl. verder *witzoeten* en *zonzoeten*.

zoeteboom, znw. Verouderde benaming voor *zoethout*; vgl. KIL.: “*soete-boom, vetus, j. soet-hout*”. Vandaar de geslachtsnaam van de Zaanse oudheidkundige Hendrik Jacobsz.

Soeteboom, over wie men verder zie HONIG, *Studiën* 1, 247 vlgg.

zoetelief, znw.; zie een zegsw. op *bed*.

zoetelijk, bijw. *Zoetjes, gemakkelijk*. || Eerst wat eten van dit en van dat, dan komt 'et er zo zoetelijk in.

zoeteveentje, znw. onz. Naam van *zeker soort van appels*. Ook elders bekend; zie KNOOP, *Beschr. v. Appelen en Peeren*, pl. X.

zoetjes, bnw. *Zachtjes, langzaam*. Zie de wdbb. || Wat loopt ze zoetjes. Voerman, rij wat zoetjes (*in een kinderrijm*). – Zegsw. *Zoetjes doen geen benen breken*, waarvoor men elders zegt: *zachtjes aan doet geen benen breken* (HARREBOME 1, 41).

zoetmondje, znw. onz. *Suikerballetje, “taai”*. || Wil-je nog 'en zoetmondje? – Vgl. *een zoete mond* voor *het eten van iets zoets en lekkers*. || Ik dank je voor 'en taartje: daar krijg ik maar

kiespijn van en dat heb ik voor 'en zoete mond niet over. – Zo vooral: een zoete mond halen, gezegd van kinderen die bij grootmoeders enz. dagelijks een koekje komen halen. || Komje 'en zoete mond halen?

zog, znw. vr.; vgl. **zeug**.

zok, aanw. vnw.; zie **zuk**.

zolder, znw. onz. en m. Zie de wdbb. || De kleren hangen op 't zolder te drogen. – Zie een zegsw. op **appel** en **snoek**. Papieren zolder, als benaming voor *slecht land, waar geen grond onder is en waar het vee dus met de poten doorheen trapt*. – Vgl. de samenst. **brandzolder**, **buulzolder**, **hangzolder**, **kapzolder**.

zollie, pers. vnw.; zie **hij**.

zomer, znw. m. Daarnaast **zeumer**. Zie de wdbb. || 't Is zeumer. – Zo ook in afleidingen en samenst. b.v. zeumers, zeumersproeten, enz. – Vgl. **opzomereren**.

zomerblik, znw. m. Daarnaast **zeumberblik**. Als benaming voor *bliksemstralen die op zomeravonden door de lucht schieten, zonder dat er onweer is*. Zie **blik IV**, 2. || 'Et licht komt niet van de lucht, maar 'et benne allemaal zomerblikkies.

zomerend, znw. onz. Daarnaast **zeumerend**. *De kamer waar men 's zomers huist*. Zie **end 3**. {p.546}

zomergezondheid, znw. vr.; zie **gezondheid**.

zon (uitspr. *zòn*), znw. vr. In verkl. zontje. Zie de wdbb. || 'Et zontje schijnt lekker. In 't Somer-Sontje heet, SOETEBOOM, *Bloeme-crans* 10. – Vgl. **veenzon** en **waterzontje**.

zona, bijw. *bijna*. || De koffie is zonê op; haal maar 'en nieuw pondje. Ze waren zona verdrongen (*uit een kinderrijm*). – Vgl. Mnl. *na*, *bijna*.

zondag (uitspr. *zòndach*), znw. m. Daarnaast **zundag**. Zie de wdbb. || Kom-je 'en zondag bij me? – Voor 's zondags zegt men sundas en sundəs. || Sundes ben ik meest thuis. – Zundag is ook elders in en buiten Holl. gewoon; vgl. ook sundaachs bij BREDERO, *Spa. Brab.*, VS. 1184, en alle sunnedaghen bij GONNET, *Zijlkl.* 442 (a° 1484)

zonde (uitspr. *zòndə*), znw. vr. Daarnaast **zunde**. Zie de wdbb. || 't Is zunde! – De vorm zond wordt alleen nog gehoord in de uitdr. 't is zond en schand.

zondvloed, znw. m. Daarnaast eertijds **zundvloed**. Zie de wdbb. || In den Sundtvloedt A° 860, SOETEBOOM, *S. Arc.* 382.

zonnescherm (uitspr. *zònnəskerrəm*), znw. m. Hetz. als **zonnetrap**; zie aldaar. Het woord is elders onzijdig (VAN DALE).

zonnetrap (uitspr. *zònnətrap*), znw. vr. *Zonneblind; houten jaloezie buiten aan de vensters en met scharnieren aan de stijlen van het kozijn bevestigd*. || Ik had vergeten de zonnetrappen vast te maken en nou bonsden ze vannacht alan (*telkens*) deur de wind teuge de muur.

zonnigheid (uitspr. *zònnəchait*), znw. vr. *Zonneschijn*. || Ik zit graag in de zonnigheid, dan ken ik zo lekker spragen.

zonzoeten, znw.; alleen in het meerv. *Zekere soort van zoete appelen*. Ook elders bekend.

zood (I), znw. vr. Op de gewone N.-Holl. wijze voor zode. *Met de spade afgestoken stuk gras of riet*. Zie de wdbb. || De nuwe zoden, die de tuinman 'ebrocht heb, benne niet allegaer mooi: dat's bivoorbeld 'en lillike zood. – Evenzo elders in N.-Holl. Ook in samenst.; vgl. b.v. *Handv. v. Medembl.* 68: "zoodgeldt".

zood (II), znw. vr. Daarnaast ook **zooi**. *Zo, zootje*. Zie de wdbb. || 't Is 'en hele zood (*een heleboel*). Zo'n zood pieterselie (*zoveel*) heb ik niet nodig. – Een zoodje ook voor *afval van varkensvlees*. Ook **spekzoodje**, zie aldaar. Synon. *perkamenten met een dwarsfluit*. || Haal ers 'en zoodje van de slager. Eveneens in Friesl. sòtsje voor *afval van het geslacht*, inzonderheid *kluifjes voor de soep*.

zoom, znw. m. Zie de wdbb. – Aan molenwieken. *De latten en planken waarop de zwichtborden liggen, langs een der zijden van de molenroede*. Aan de andere zijde zitten de hekkens; zie *Groot Volk. Moolenb. I*, pl. 9. In de zoom is, evenals in de hekkens, een zeeg

voor de windvang; vgl. **shoot I, b**. Iedere wiek heeft een zoom; er zijn er in 't geheel dus vier. Ook de latten die de hekkens onderling verbinden heten zomen, of, ter onderscheiding van de latten aan de zoom, achterzomen; zie **achterzoom** en **voorzoom**. || Item die hekken salmen maken van goede, taeye, styve kapravens, doorgesaecht, die wel getopt zijn, lang negen voet een halff, met vier soomen aen yder eynd, *Hs. bestek watermolen* (a° 1634), archief v. Assendelft. Zegsw. Het is zomen- en naadjesweer (*of zoompies- en needjesweer*), als het hard waait, zodat het goed op de bleek telkens opwaait en met de kanten omslaat; zo genoemd omdat dan alleen de zoompjes en naadjes de bleek van het zonnetje krijgen. Ook zegt men dan: “'t is 'en zomen- en naadjesdag”. – Evenzo vermeldt *Hs. Kool* “zoompjes- en needjesweer”, alsmede “needjesbleek”, in dezelfde zin.

zoon, znw. m. Daarnaast **zeun**. Zie de wdbb. – Ook als aanspraak van oudere mensen tot jongere mannen en kinderen, al zijn ze geen bloedverwanten. || Zeun, is je moeder thuis? Kom maar hier, zeun. – Eertijds ook voor **man**. Vgl. **booi II** en **jongen**. || Daar komt my noch een verhaal, by een Zoon, die het Rooi-meesterschap aan den Lagen-dijk heeft bedient, onlangs gedaan, in mijn gedachten. Dese Man sey: de Rooi-meesters zijn, aan den Lagendijk, niets anders dan een bederf. *N.-Holl. Rustenburg* 31.

zoor, bnw. Zie de wdbb. – Van land. *Droog, dor, onvruchtbaar*. || Wat is dat 'en zoor stuk land. – Ook in eigennamen. || Die soere veen in Gerritgesweer, *Polderl. Assend. I f° 214 v°* (a° 1600). D'soore veen in Gerritges weer, *ald. IX f° 517 r°* (a° 1657). Jacob Trijn Heynen soore veen; Haes Steffes soore veen (in Gerrit Claes Pouwelis-weer), *Maatb. Assend.* (a° 1634). – Vroeger ook van mensen. *Uitgedroogd*. || Luyden van dagen out, Soor, en dor, en rimpel in wesen, *SOETEBOOM, Bloeme-crans* 191. – Evenzo bij de 17de-eeuwse Holl. auteurs; zie OUDEMANS 6, 446 en *Wdb. op Bredero*. 365.

zorg, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook: **halsdoek**. || Doen 'en zorg om je hals, dat je gien kou vatte.

zorgen, zw. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. Je best 'edaaen ('edeen) is genog 'ezorgd, men mag niet meer van iemand verlangen, dan dat hij doet wat hij kan. – Soms ook: **vrezen**. || Ik zorg dat die zaak verkeerd oflopen zel. – Zo ook elders in N.-Holl. (zie *Taalgids* 1, 307) en in de oudere taal (reeds in het Mnl.) algemeen.

zout (I), znw. onz.; soms ook vr. Zie de wdbb. || Geef me de zout eris an.

zout (II), bnw.; vgl. **brijnzout**.

zuchten, zw. ww., intr. *Zaad verschieten*, in {p.547}

pakhuizen en molens. Synon. *te bruiloft gaan* (misschien zo genoemd omdat men een lepel bij zich heeft) en *gemzen jagen*. || “Waar gane jollie heen?” “We gane uit zuchten.” Van dat zuchten wor-je loof (moe)! – Vgl. **zuchtlepel**.

zuchtlepel, znw. m. *Houten zaadschop, om te zuchten*; zie aldaar. || Hij heb ok gien best baantje; hij loopt met de zuchtlepel.

zudde, znw. vr.; vgl. **rietzudde**.

zudderen, zw. ww.; zie **sudderen**.

Zuid, znw. vr. – 1) Benaming voor het zuidelijk gedeelte van de Zaanse dorpen. Zie **Noord** 1. || Ik woon om de Zuid.

2) Benaming voor dat gedeelte van N.-Holl., hetwelk bezuiden het IJ ligt. Vgl. **Noord** 2. || Om de Zuid kennen ze dat woord niet.

Zuidijk, znw. m. Naam van dat gedeelte van de vroegere zeedijk onder Oost-Zaandam, hetwelk bezuiden de Dam ligt. Vgl. *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 12. || Hij woont op de Zuidijk. – Van 't Barnegat af tot de Zuydt-dijck toe (*keur v. Oostzaanden*, a° 1672), LAMS 707.

Zuiduit, znw. onz. Naam van een stuk land onder Oostzaan. Vgl. **uit**.

zuigaal, znw. m. Daarnaast **zuigeel**. Bij vissers. *Prik, negenoog*, Lat. *Petromyzon fluviatilis* (SCHLEGEL, Visschen 205). Zo genoemd omdat het dier zich aan stenen en andere voorwerpen vastzuigt.

zuigje (uitspr. *zoichie*), znw. onz. Alleen in het meerv. **zuigjes**. Benaming voor de *dovenetel*, Lat. *Lamium album*, omdat de kinderen aan de bloempjes zuigen. Zo ook elders in N.-Holl.

zuil, znw.; zie **zulen**.

zuinig, znw. en bijw. Zie de wdbb. – Ook in toepassing op een zieke, wiens toestand gevaarlijk is; vooral in de uitdr. **zuinig leggen**, *op sterven liggen*. || “Hoe is ’et mit je vrouw?” “Nou, ze leit zuinig.” ’t Is zuinig mit ’em (*er is weinig hoop*). – Vgl. **opzuinigen**.

zuipen (I) st. ww. Zie de wdbb. – Soms ook: *dunne spijs (brij enz.) met een lepel eten*.

Weinig gebruikelijk, doch hogerop in N.-Holl. nog zeer gewoon. || Hij zit brij te zuipen.

zuipen (II), znw. onz. *Natte lepelkost*, als brij melk met beschuit enz. Thans ongewoon; in W.-Friesl. echter nog algemeen. || We eten vanêvend zuurwaaien zuipen (d.i. *zuipen van zuurwaaï, zuurwaaï en meel tot brij gekookt*; zie op **wei**).

zuivel, znw. onz.; zie zegsw. op **praten**.

zuk, aanw. vnw. Daarnaast **zok** (uitspr. *zòk*). *Zulk*. || Zit jij mit zuk mooi weer in huis?

“Watvoor bedoel-je?” “Nou, zukke.” Hij heb zukke grote handen. – **Zuk**, vooral in

verbinding met **van**, ook in de zin van: **zo iets**. || Ik mag zuk wel horen. Wat zeg-je van zuk!

schande hé? Heb-je ooit van zuk ’ehoord? – Evenzo zegt men ook: **zuk slag**, **zuk soort**, **zuk werk** voor: *zo iets*. || Je neme ’en pot of vat van zuk slag, en deer doen-je ’et in. “Hoe ziet ’et er uit?” “Ja, dat weet ik niet, hoor. Geel of lichtbruin of zuk soort.” Dat zel wel zuk werk

wezen (*als men b.v. bij het uitpakken van iets van te voren de inhoud gist*). – **Zuk**, **zok**, is

gewestelijk ook elders in Holl., Friesl., Gron., Oost-Friesl. enz. bekend. Vgl. ook Eng. **such**. – **Van zuk** hoort men ook elders in N.-Holl.; men vindt het ook bij de oudere schrijvers. || Van

zuk heeft nooit gien krankt (*krant*) ’eschreven, BETJE WOLFF in *De Grijzaard* 2, 98. Gaet

meê zegh ik, en maekt me van zuk gien mency, HOOFT, *Warenar*, VS. 1298. – Vgl. ook

bijzuk.

zulen, zw. ww., intr. Bij vissers. Een wijze van vissen met de zegen: *haastig aan de touwen*

van de zegen trekken, om deze snel in te halen. De schuit ligt vast aan een ankerstok; wil men

echter de zegen spoedig inhalen, dan zet men de stok los en gaat **zulen**, waarbij het schuitje

door het snelle trekken gaat ronddraaien. – Eertijds droeg ook een bepaald visnet,

waarschijnlijk een soort van *zegen*, de naam van **zuil**. || Heven, schrobnetten, suylen, wal-

zegen, ofte andere verboden want, *Handv. v. Assend.* 186 (a° 1595) – Ook elders heet het

vissen met een sleepnet **suilen** of **zeulen** (zie VAN DALE) en vgl. ook KOOLMAN op **sölen**.

zulk, aanw. vnw.; zie **zuk**.

zullen, hulpww.; zie **zellen**.

zullie, pers. vnw.; zie **hij**.

zuring, znw. vr. Zie de wdbb. – Ook als naam van stukken land op het Kalf, onder Oost-

Zaandam. Misschien zo genoemd omdat er veel zuring op groeide. || De Zuring. Twee

stukken weiland, genaamd “de twee Zurings”, *Verkopingsbiljet* (a° 1879). – Vroeger heetten

ze echter: de **Zuren**. || De Suure, *Custb.* (a° 1740). De Suyeren; de suiren, *Polderl. Oostz.* I

(midden 17de e.).

zuster, znw. vr. Zie de wdbb. – Zegsw. **Wat zuster niet weet, zel zuster niet klappen**; vgl. bij

HARREBOME 3, 37: Die het niet weet, zal het niet klappen. – Ook als naam van zekere

spijs. Hetzelfde als *blinde ketelkoek* op **blind**; zie aldaar, en vgl. **broeder**. || We eten

vanmiddag zuster (*of blinde zuster*), Zo ook elders in N.-Holl. (*Hs. Kool*).

zuur, bnw. Zie de wdbb. – Hij is **zuur**, *hij is er bij* (b.v. van iemand die door de politie

gesnapt is, of die in de loting gevallen is). – Zie nog een zegsw. op **zoet**.

zuurdoop, znw. vr. *Saus, met azijn toe bereid, die over de aardappelen gegeten wordt*. Zie verder op **mosterddoop** en vgl. **doop**. – Evenzo in Friesl. **suurstip**.

zuurwaai, znw. onz.; zie *wei*.

zwaai, znw. vr. Bij molenmakers. *Grote, verstelbare winkelhaak*; *zwei*. || Jongen, geef me de zwaai ers an. 2 Schaaven, 1 zwai, 1 klinkblok, *Verkopings-Catal.* (Westzaan, a° 1787), Zaanl. Oudhk.

zwaaiboom, znw. m. Benaming voor een *zeis met twee “handkrikken”* (kromme uitsteeksels {p.548}

om het gereedschap vast te houden) *bovenop*.

zwaaien, zw. ww. Zie de wdbb. – Zegsw. *Er hebben klappen gezwaaid, er zijn klappen gevallen*. Zo ook: As je niet oppasse, zellen er klappen zwaaien (*krijg je een pak slaag*). – Evenzo elders in N.-Holl.; zie *Taalgids* 2, 124.

zwaalf (uitspr. *zwáləf*), znw. vr. In verkl. *zwaveltje*. || Deer vliegt 'en zwalef. Twaalf: de zwarte zwaalf (*uit een telrijmpje*). Zien je die zwaveltjes wel? – Te Assendelft zegt men in 't meerv. soms ook *zwallewe(n)*. Er zit onweer in de lucht: de zwallewen scheren. – Zo ook elders in N.-Holl. || Een Visjager genaamd de swarte Swalef (a° 1675), D. BURGER, *Chron. v. Schagen* 50. Evenzo in Gron. *zwalfke* en *zwalfie* (MOLEMA 491). Vgl. de samenst. *gierzwaveltje*.

zwaan, znw. m.; vgl. *zwan*.

zwaar, bnw. Daarnaast *zweer*. Zie de wdbb. || Wet is dat pak zweer! – Zie een zegsw. op *kind*. – Als men aan het schakelen is en er wordt niets gevangen, zeggen de vissers schertsend tegen elkaar: Wacht maar, onderan hangen de zwêre. – Eertijds ook in de zin van *aanzienlijk, groot*. || Een dat wert (*wordt*) een swaer Koopman, *Saenl. Wassende Roos* 14.

zwaard, znw. onz. Daarnaast *zweerd*. Zie de wdbb. Weinig gebruikelijk. || Honger is 'en skarp zweerd.

zwaardenkend, bnw. *Zwaartillend, tobberig*. || Me man is toch zo zwaardenkend.

zwaardloper, znw. m. Meestal in het meerv.; ook wel alleen *lopers*. Op een binnenvaartuig. *De touwen, waarmede het zwaard opgehaald en neergelaten wordt*. Deze lopen over blokken, die *zwaardlopersblokken* worden genoemd. – Evenzo elders; Oost-Fri. *swerdlôper*, Hgd. *schwertläufer*.

zwaardlopersblok, znw. onz.; zie *zwaardloper*.

zwaardstander, znw. m. Op een binnenvaartuig. *De ijzeren ketting, waarmede het scheepszwaard wordt vastgesjord*.

zwaarmoedig, bnw. wn bijw. Zie de wdbb. – Ook: *zwaarmoedig leren, met moeite leren*.

zwad, znw. onz. Meerv. *zwaden*. – 1) *De hoeveelheid gras, die een maaier met één zwaai van de zen (zeis) neervelt*. || Hij slaat een groot zwad. – Bij uitbreiding ook van de gehele opbrengst van de hooioogst. || Van dat land is 'en goed zwad 'ekomme (*een flinke snede*). We hewwe 'en flink zwad hooi.

2) *De rechte rij waarop het afgemaaide gras komt te liggen*. || 'Et gras leit op zwaden. Me hooi leit nag in 't zwad. Hij ken maar niet an 'et zwad komme (*als de maaier het gras maar niet op een rechte lijn kan gooien, omdat het te dicht staat of zeer taai is*). Vgl. *opzwaden*.

3) Zekere thans verouderde landmaat: 1/6 van een mad. – Ook in de naam van stukken land. || De smalle vijff zwaden (onder Assendelft, in de Buitenkaag), *Polderl. Assend. I* (a° 1599); *Maatb. Assend.* (a° 1635). Item twee zuaden in langwere, *Hs. v. Egmond*, f° 12 v° (13de e.). – Zo ook elders in N.-Holl. || Vijf zuade ter helft in laenwere (onder Velzen), *Hs. v. Egmond*, f° 13 r°. Item derde half zuat ter helft in laenwere, f° 13 v°. Vgl. *ald.* f° 13 r°: “Nota 6 zwade te Velsen heet een mat. Een mat heet 2 gheerse”.

Het woord is in de bet. 1 en 2 ook elders gewoon; ook in het Mnl. Vgl. b.v. VAN DALE;

OUDEMANS 6, 694; BERKHEY, *Hat. Hist.* 9, 188 vgl. en 194; MOLEMA 491;

KOOLMAN 3, 369; GALLÉE 55; DE JAGER, *Taalk. Magaz.* 3, 68; HARREBOME 2, 45;

De JAGER, *Freq.* 1, 950; SCHUERMANS 895; FRANCK 1224, enz.

zwager, znw. m. Zie de wdbb. – Vroeger ook **schoonzoon**. || 24 Maart ... is in de Beverwijck overlede Klaes Aggesz. Kool, zoon van mijn swager Agge Roskam Kool (*gehuwd met Trijntje Jans Honig*). ... Donderdag 28 Maert ... zijn ick Jan Honig (*Jacobsz.*) met mijn zoon Jacob Honig en zwager Claes Alberts Cleyndert (*gehuwd met Maartje Jans Honig*) na de Beverwijck gegaan, *Journ. Jan Honig, Maart 1748*. – Zo ook bij oudere schrijvers; vgl. OUDEMANS 6, 682.

zwaluw, znw. vr.; zie **zwaalf**.

zwambalg, znw. m. Van vissen. *Zwembalg, zwemblaas*. Zie de wdbb. De vorm **zwambalg** is ook in Gron. bekend. – Vgl. **zwemmen**.

zwambiet, znw. vr. Eigenlijk: *te veel uitgegroeide en daardoor zwammige, voze biet*, doch meestal schertsend voor een *rode neus*. || Kijk die kerel eris 'en zwambiet het.

zwan, znw. m. Daarnaast **swan**. *Zwaan*. Thans bijna verouderd, maar nog bekend als geslachtsnaam Swan en als naam van molens: de oude Zwan (oliemolen op het Kalf), de witte Zwan (oliemolen in de Westzijde te Zaandam; in 1884 gesloopt en door een stoomoliefabriek vervangen), en eertijds de Swan (papiermolen te Zaandijk, *koopbrief*, a° 1683). – Zo ook elders in N.-Holl. || Onder de pluimen blanck van soet-singende swan, HOOFT, *Ged.* 1, 139 (e.e.). Ten Huyse van Jan Huygen, waerd tot Akersloot inde Witte Swan, *Priv. v. Westz.* 147 (a° 1592). Soo wie in Kennemer-landt Swan, ofte Swanen doodtslaet, die verbeurt teghen den Bailliu thien pondt, V. SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 187 (16de e.). – Vgl. **swansbod**.

zwane-ei, znw. onz. Zie de wdbb. – Ook: **berisping, standje**. || Ik heb pas 'en zwane-ei van de ouwe (*de patroon*) 'ehad, omdat ik guster 'en kertier te laat 'ekomme ben.

zwanehals, znw. m. Zie de wdbb. – Op een binnenvaartuig. *Het lange ijzer aan het voorste eind van de giek, waarmede deze aan de mast is bevestigd*.

zwarselen, zw. ww. *Opruimen, bij elkaar zetten of vegen*, van een rommelige omgeving. || Zwarsel jij de boel ers bij mekaar: 't is hier zo'n {p.549}

rommel. – Vgl. Holl. zwarrelen, *warrelen, heen en weer gaan* (DE JAGER, *Freq.* 1, 952 vlg.) en Vla. swanselen, *hutselen, heen en weer wiegelen*, Limb. zwenselen, *doelloos heen en weer lopen*, enz. (DE JAGER, *a.w.* 1, 956 vlg.)

zwart, bnw. Zegsw. Zo zwart as 'en git, *zeer zwart*. Elders zonder onbep. lidwoord. – Zie nog een zegsw. op **man**.

Zwartdel, znw. onz. Soms ook het Zwarte del. Naam van een stuk land onder Assendelft, in de Vlietsender honderd geerden, waarin zich vele dellen (*laagten*) bevinden. Vgl. **del II**, 1. || Een stucke landts genaempt Swardtdeell, *Hs. U.* 20, f° 185 r° (a° 1584), prov. archief. Swartdel, *Stoelb. Assend.* (einde 16de e.), f° 54 r°. Het Swarte del, *Maatb. Assend.* (a° 1633).

zwartgat znw. onz. Meestal in het meervoud zwartgatten, als benaming voor *oude, grootgeworden tuinbonen*; zo genoemd naar de zwarte vlek aan het eind waarmede ze in de schede hebben vastgezet. Vgl. **pieper** 3.

zwavelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: **weerlichten, bliksemen**, in de zegsw. 't zwavelde an de lucht, ook gezegd als er erg gevloekt wordt.

Zweed, znw. m. Zie de wdbb. – Ook als benaming voor *zeer grote en dikke spijkers met koppen, van best Zweed ijzer*; o.a. door molenmakers gebruikt. || Taaie zweden. 1 Bak met zweden, zwaar 10 Ned. ponden, *Invent. molenmakerij* (Zaandijk, a° 1846), Zaanl. Oudhk.

zweep, znw. vr.; zie **zwiep**.

zweephard, bnw.; zie **zwiephard**.

zweer, bnw.; zie **zwaar**.

zweerd, znw. onz.; zie **zwaard**.

zweet, znw. onz. Daarnaast **zwiet**. Zie de wdbb. || 'Et zwiet parelt 'em op zen voorhoofd. – Evenzo elders in N.-Holl.; vgl. ook NAUTA, *Aant. op Bredero*, § 23.β.

zwelen, zw. ww., trans. Bij het hooien. *Het op het land te drogen liggende afgemaaide gras met de hooihark bijeenzamelen, het land met losse streken schoonmaken.* || As 'et droog weertje blijft kennen we morgen wel zwelen. – Evenzo elders gebruikelijk, wellicht algemeen. Vgl. nog BOUMAN in *Landb.-Courant* 1863, 223.

zwembalg, znw. m.; zie **zwambalg**.

zwemmen, st. ww., intr. || Daarnaast **zwummen**. Zie de wdbb. || Ik gaan zwummen. – Evenzo in samenst. zwumbroek, zwumskool enz. – Vroeger zal, blijkens zwambalg, ook de vorm **zwammen** in zwang zijn geweest. Men hoort deze nog in W.-Friesl. (b.v. te Bovenkarspel), doch het woord betekent dan *met de voeten door het water waden*, Zaaans *bazelen*, *bozzelen*. || De jonges benne an 't zwammen. In deze zin is zwemmen ook op Marken gebr. (*Taalgids* 4, 203).

zwenken, zw. ww., zie **zwinken**.

zwerm, znw. m. Daarnaast **zwermt** en **wormt**. Zie de wdbb. || Onder de lindeboom vliegen weer zwermten muggen. – Zo ook elders in N.-Holl. || Gelijckmen somtijds ziet malkander snel ontmoeten Twee zwermten Muggen, die d'een d'ander fel begroeten. Al zwermend tuymelend met een neef-neef-neefs ghegons, P. J. SCHAGHEN, *Alckmaar-Beleg* (a° 1616), B4 v°.

zwermt, znw. m.; zie **zwerm**.

zwerven (*zwòrf*, *'ezwòrven*), st. ww. Zie de wdbb. || Hij zworf rond op zee.

Zwet, znw. onz. Naam van een breed water onder Wormer en Jisp, tussen de Poel en de Jisper wegsloot. Zie *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 11 en 12. || 't Merkerif komt op 'et Zwet uit. – 't Swedt, LAMS 572 (a° 1595). – Ook elders vindt men wateren, die aldus heten; het geslacht is dan echter vrouwelijk. Het woord betekent *grens*, *grensscheiding*, en is in die zin nog in Friesl., Gron., Drente en Oost-Friesl. bekend, naast zwetten, *grenzen*, *belend zijn aan* (vgl. MOLEMA 491; De JAGER, *Archief* 1, 371; KOOLMAN 3, 380; V. HELTEN, *Aofri. Gramm.* § 123 β). Zo ook eertijds in Holl. || De Swetten, ofte Schey-sloten tusschen twee Buren ofte Ingesetenen (*keur v. Aalsmeer*, 17de e.), V. SANTEN, *Priv. v. Kennemerl.* 309. Die Zwet (*water onder Rijswijk*), GONNET, *Zijlkl.* 265 (a° 1485). Van 4 morghen lands up die zwette (*onder Berkel of Roderijs*), *Rek. d. Graf. v. Holl.* 2, 25 (a° 1343). – Vgl. **swannot** en zie **zwetsloot**.

zweten, zw. ww., intr. Daarnaast **zwieten**. Zie de wdbb. || Kijk dat peerd ers zwiet. – Zo ook elders in N.-Holl.

zwetsloot, znw. vr. *Grenssloot*, *scheisloot*. Thans verouderd. Vgl. op de *Kaart v.d. Uytw. Sl.* 12 een sloot, tussen de Nauwernase vaart en de Noorddijk onder Wormerveer, aangeduid als “Van Outs SwetSloot”. Het woord is ook elders gebruikelijk (MOLEMA 491; GALLÉE 55); te Leiden en omstreken vindt men de geslachtsnaam Zwetsloot. – Zie verder **zwet**.

zwicht, znw. m. In de uitdr. in zwicht gaan (van molens gezegd) *met gezwichte zeilen malen*. Zie **zwichten**. || 't Waait 'en fikse koelt: de molens gaan in zwicht.

zwichtbord, znw. onz. Meestal in het meerv. Aan molens. *De borden* (planken) *die met harde wind worden afgeslagen* (weggenomen). Vgl. **zwichten**.

zwichten, zw. ww., trans. Zie de wdbb. – Een molen zwichten, *zeil minderen*, met harde wind. De zeilen worden dan gedeeltelijk of geheel opgerold; vgl. **zeil**. || De wind begint op te steken: we moeten de molen zwichten (*door middel van de vang tot staan brengen en door het afslaan van borden of het innemen der zeilen de windvang verminderen*). De molen gaat staan: zeker om te zwichten. Een veerman ... (om) over te zetten, mits {p.550}

genyetende van yder persoon een halve stuyver, en by 't swichten van de molens aen alle vier wiecken (dus *bij harde wind*) ende sonnenonderganck eens soo veel, *Hs.* (Wormer, a° 1638), Zaanl. Oudhk. Zo ook elders (vgl. VAN DALE, KOOLMAN, *Tijdschr.* 10, 148). || (De molenaars) sullen oock gehouden zijn de lichtste Zeylen te leggen opte swackste Roeden,

ende oock de swackste Roeden altijt eerst te swichten (*keur v. Uitgeest*, a° 1663), LAMS 523. Sullen mede alle Molenaars ... by buyig weer ofte harde Wind, de Zeylen in tijds swigten en afslaan. *Instr. v.d. Beemster* 86. – Overdrachtelijk wordt de uitdr. ook gebezigd door iemand die binnenkomende zegt: Goeienavond, heren! ik moet eerst effen zwichten (*mijn overjas uittrekken*). – Vgl. **zwicht**, **zwichtbord** en **zwichtstelling**.

zwichtstelling, znw. vr. Aan molens. *De stelling, waarop de molenknechts zich begeven om de molen te zwichten*. Zie verder op **stelling**. – Zo ook elders in Holl. en Oost-Friesl. (KOOLMAN 3, 380). In Friesl. zegt men **swikstelling**.

zwiep, znw. vr. Daarnaast **zwuup**. *Zweep*. Zie de wdbb. || Hij greep de zwuup en gaf 'em 'en slag. – Vgl. een zegsw. op **vrouw**. – Ook in Friesl. **swyp**.

zwiepen, zw. ww., intr. Daarnaast soms **zwupen**. *Buigend heen en weer gaan*. Zo ook elders; zie de wdbb. || Dat takkie zwiept lekker (*als men het zwaait buigt het veerkrachtig*). De bomen zwiepen van de wind. 'En zwuup moet goed zwupen kennen. 't Huis is zo oud: de vloer zwiept as je der op danse.

zwiephard, bnw. Daarnaast **zwuuphard**. Van paarden. *Niet meer naar de zweep luisterende*. Vgl. **zwiep**. || Dat peerd is zwuuphard. – Ook overdrachtelijk van iemand die niet om goede raad of verbieden geeft. || Hij is zwuuphard: wat je ok zegge, hij luistert er niet nê.

zwieping, znw. vr.; vgl. **kruiszwieping**.

zwiet, znw. onz.; zie **zweet**.

zwieten, zw. ww.; zie **zweten**.

zwikken, zw. ww., intr. Zie de wdbb. Ook in de volgende toepassingen. 1) Op bruiloften. *Kussen*, na het drinken van een gezondheid. Op het geroep van **zwik!** omhelst ieder zijn vrouw of buurvrijster, bij **zwik aan beide kanten!** of **zwik overal!** worden ook de vrouwen en meisjes aan de linkerzijde gezoend en zwikt men dus rechts en links. Het **zwikken** is thans niet meer in zwang, maar wordt voor de aardigheid nog wel eens gedaan. Zie verder *Karaktersch.* 315; SCHELTEMA, *Mengelw.* IV³, 154 vlg.; *Zaanl. Jaarb.* 1842, 76; G. J. HONIG, *Oud-Zaansch Bruiloftsfeest* 34 en 42. || Nu eens te zwikken. Dat zou niet kwalijk zijn En ook verkwikken Op al die glaasjes wijn, *Uit een bruiloftsliedje* (19de e.). – Het gebruik is ontstaan uit het elkaar toedrinken van een glas wijn enz. met het woord **zwik!** waarop dan de ander antwoordde met **zwak!**; vgl. b.v. BREDERO, *Klucht v.d. Koe*, VS. 191. 2) *Platte steentjes over het water laten scheren* (de Wormer). Zie synon. op **keilen** 1.

zwindelband, znw. m. De bet. van het woord in de volgende aanhaling blijkt niet. Thans is het onbekend. || In een geschildert Glas te Sardam, daar in de Man tot aan de middel toe in 't water stont, en een zeil met een Gieter nat hoosde (was geschreven): Nat is mijn gat, dat de swindelbanden druipen, 't Scheepje sel te beter door de wint heen kruipen, *Kodd. Opschr.* (ed. 1698), 1, 18.

zwing, znw. vr. Daarnaast **zwink**; meervoud **zwingen**. In molens en schuren.

Schuingeplaatste steuner voor bindbalken. De **zwingen** zijn minder zwaar dan de **karbiels**. || Op ieder zolder van 'en molen benne zwingen. Jongen, haal me pijp ers: hij leit in de achterste zwing. – Evenzo in het Ofri. **swinge**; zie EPKEMA 471 en V. HELTEN, *Aofri. Gramm.* § 185.

zwinken, zw. ww., intr. en trans. *Zwenken, omdraaien*. Zie de wdbb. || We moeten die roed (*een afgewerkte molenroede*) effen zwinken (*achterste voren draaien*), dan ken-i zo van de werf of. – Vgl. **omzwinken**.

zwoeg, znw. m. Zekere kwaal van schapen, waarbij ze loom en traag worden. *Dampigheid*. Zie **zwoeger**. || Dat skeep heb de zwoeg.

zwoeger, znw. m. en vr. *Een schaap dat dampig is, dat zich met moeite voortsleept*. Vgl.

zwoeg. || Doe ouwe ooi is 'en zwoeger. – Evenzo in de Beemster (BOUMAN 118). Eertijds ook van ander vee. || Gezwollen Spieren (zijn) een voorbode van koorts, verkoudheid, de pof

of de blaar; als de spieren zwellen, begint de koe loom en log te worden, en als te zwoegen; waarom men dit dan *zwoegen* noemt, BERKHEY, *Nat. Hist.* 8, 39 (zie ook 198).

zwoerd, znw. onz. Ook **zwoord**. *Zwaard*, in de beide volgende ook elders gewone opvattingen. 1) *De huid van het varken*. || Wat zit er 'en dik zwoord om de ham. 'En zwoerdje van 'et spek.

2) *De bovenkorst van weiland, grasnerf, bovenzooi*. Synon. **mars**. || 'Et zwoord van dat land is zoo broos, dat 'et vee er mit zen pooten deur trapt. Dat de voirsz. Kaede op 't onderste spit ofte swoord van 't Landt wesen sal seven voeten breedt, *Handv. v. Assend.* 144 (a° 1588). – Zwoerd en zwoord komen ook elders in Holl. voor, en worden beschouwd als Holl.-Fri. vormen van Ned. zwaard.

zwormt, znw. m.; zie *zwermt*.

zwummen, st. ww.; zie *zwemmen*.

zwupen, zw. ww.; zie *zwiepen*.

zvuup, znw. vr.; zie *zwiep*.

zvuuphard, bnw.; zie *zwiephard*.

{p.551}

{illustratie}

{p.552}

{p.553}

Aanhangsel 1

DR. G. J. BOEKENOOGEN

Aanvulling op het Zaans Idioticon

INLEIDING

Toen in 1879 “De Zaanse Volkstaal” was verschenen, liet de auteur een exemplaar met blanco bladzijden doorschieten. Tot zijn dood, op 26 augustus 1930, voorzag hij dit exemplaar van aantekeningen. Het berust sindsdien in de bibliotheek van de Rijks Universiteit te Leiden.

Zijn aantekeningen in de beschouwingen over de volkstaal in Noord-Holland en de Zaanstreek en die in de proeven van het dialect bleven beperkt en zijn daarom direct in het voorwerk van deze uitgave verwerkt. De ruim 600 notities betreffende het Zaans Idioticon echter verzamelden wij in het volgende, afzonderlijke, aanhangsel. Waarschijnlijk zou Dr. Boekenoogen zelf, ware het tijdens zijn leven ooit tot een herdruk gekomen, zijn aanvullingen verwerkt hebben in het voorgaande Idioticon. De reden waarom wij tot een apart aanhangsel besloten is niet van principiële aard: wij “ontdekten” Dr. Boekenoogen's latere aantekeningen eerst toen deze uitgave reeds ten dele geproduceerd was.

Aan de bibliotheek te Leiden betuigen wij onze dank, omdat men ons de gelegenheid gaf Dr. Boekenoogen's aanvulling te kopiëren.

{p.554}

A

aaneten (uitspr. *anétə*), st. ww. Als men te veel eet kan men de koorts aneten, d.i. zich de koorts op de hals halen.

aanpennen (uitspr. *anpennə*), zw. ww. *Aanporren, aandrijven, aanzetten*. || We zellen 'em 'en beetje aanpennen.

aanstevigen (uitspr. *anstévəgə*), zw. ww. *Aansterken*. || Ze is wel weer beter, maar ze moet nog wat anstevigen. – Evenzo in Waterland.

aardappel (blz. 3). Aanv.: in dezelfde zin ook zijn rapen afgieten.

aarten, ww. Bijvorm van *aarden*. || Ergens kunnen aarten (*gewennen*). – Ook te Broek in Waterland en bij oudere Holl. schrijvers; vgl. *Ned. Wdb.*

afbood, znw. *Tegenbericht*. || Als ik geen afbood krijg, dan kom ik. We maggen Jan wel afbood sturen; aârs komt-i morgen nog.

afhalen, (blz. 6). 2) Iemand afhalen, *kwaad van hem spreken*.

als, (blz. 9). || “Is hij rijk?” “Nou, rijk as rijk is hij niet, maar hij zit er goed toe.”

anklauw (blz. 9). – De vorm **ankleeuw** ook in Waterland.

appelepap (blz. 10). || Ik hou niet van die appelepap (*van die drukte, omhaal, enz.*).

astin (blz. 11). – Op de Koog hoort men ook **astee**, en soms ook **instin** en **instee**.

B

Bab, verkorting van de vrouwennaam *Barbara*.

bak (blz. 14). – Evenals elders bezigt men bakkie ook wel voor *kopje, kommetje*. || Wil-je nog een bakkie (*b.v. koffie*)? – Zegsw. ik moet er geen bakkie vol van hebben, *ik houd er niet van*.

bakken, zw. ww. Zegsw. Laat hem (of het) maar bakken, *maar schieten, in zijn sop gaar koken*. Ook elders in de volkstaal.

bamboes (blz. 15). Ook: het werd daar gauw bamboes (*er kwam ruzie*).

barg (blz. 15). Ook in de samenstelling hooibarg.

barrel (blz. 17). Ook als scheldwoord voor iemand die Charles heet: Charles, je bent een barrel.

barsten (blz. 17). De vorm barten is nog niet geheel in onbruik, althans niet op de Koog. || Bart voor mijn part! Hij kan voor mijn part barten. “Weet je wat je ken krijgen? Een trap op je hart dat je long bart.”

batteren, zw. ww. *Tegenwerpingen maken*. || Hij lag eerst nogal wat te batteren.

bedoening (blz. 19). Ook: iets tot zijn bedoening hebben, hetz. als *tot zijn verdoen* (zie aldaar).

bedriltje, znw. onz. *Bedrijvig vrouwspersoonkje* – Vgl. *Ned. Wdb.* op bedrillen.

bekken (blz. 23). Daarnaast soms **bekkem**, in verkl. bekkempie (vgl. bêken te Heiloo bij *bekenen*).

bel, znw. vr. *Slet, gemeen wijf, del*. Ook elders in de volkstaal; vgl. *Ned. Wdb.* op bel (IV).

Belie, vrouwennaam. – Een ondeugende Belie, *een deugniet, kwajongen*.

bemerken, st. ww. Vgl. bij **merken**.

beredden (blz. 25). || Ik ken 't alleen wel beredden. We hebben het samen bered. Hij beredde met zen broer de hele boel.

berg, znw. m. Zie koperen berg op **koperen** (aanh.).

beschieten (blz. 25). *Indommelen*. || Ik zel maar achter alleen gaan zitten, mogelijk beschiet ik nog effen. Al beschiet je maar effentjes, dan is toch de slaap nog deur je leden 'eweest.

bestek, znw. onz. – Bestek hebben op iets, in oneigenlijke toepassingen. || “Gaan je mee naar huis?” “Nou, ik heb er eigenlijk niet veel bestek op (*niet veel plan, lust*), maar ik zal toch maar gaan.” Ik heb dit mes gevonden heb-jij er soms bestek op (*is het soms van jou, weet jij het thuis te brengen*)?

betrapen (blz. 28). Nog niet geheel verouderd. || We zellen morgen kijken of we 'em niet betrapen kennen. Nou, hij had net 'et ei uit 'et hok 'ehaald, en toen betraapten ze 'em. Ik ken 'et maar niet lêten, deer betraap ik mezelf zo dukkels op.

bewaren, zw. ww. – Zijn eigen niet kunnen bewaren, *zijn ontlasting of zijn water niet kunnen inhouden*. Evenzo in Waterland.

bewegen, ww. Ook zw. vervoegd. || Wet hem beweegd heb weet ik niet.

binkas (blz. 31). Ook wel **bink**. || (Iemand vindt een kwartje en zegt:) Zie zo, dat is bink.

bit (blz. 32). – De hele bit, *de hele boel, alles*. || Neem de hele bit maar mee.

bleipoot (blz. 33). Op de Koog zegt men ook **brijpoot** (**breipoot**?) en **brijbeen**. || Die kerel mit zen brijbienen.

blijd (blz. 34). – Zegsw. ik kan er mij niet blijd na (ar) denken, *ik verlang er in het minst niet naar, het werkt volstrekt niet mijn begeerte op*.

blinkerd (blz. 35). Vgl. het gezegde: een blinkie voor een drinkie, om aan te duiden dat daarop regen volgt.

bloem (blz. 35). – Bloemetjes van zevengetij, benaming van zekere bloem, waarschijnlijk *riekende klaver* (*melilotus coerulea*) of *hoornklaver* (*trigonella coerulea*).

bod (II) (blz. 37). Men spreekt ook wel van **rietbotten**, zo althans te Broek in Waterland.

bode (blz. 37). Vgl. **afbood** (aanh.).

boêlgaaf, (blz. 38). Soms ook hetzelfde als *het gezamenlijk huisraad waarin men bij het trouwen gezet wordt of zichzelf zet*. || We hebben nog 'en kachel in de boêlgaaf 'ekregen van Jan. Nou, ik heb bij Griet 'eweest, maar ze heb wel 'en knappe boêlgaaf (= *inboedel*).

boer (blz. 38). – Als iets lekker smaakt zegt men: boer, heb je waaidorst?

{p.555}

boereknecht, znw. m. Zegsw. boereknecht, boerehond (omdat de knecht vaak als een hond behandeld wordt).

boffer (blz. 39). Ook **lamsoor** genoemd.

bok (I) (blz. 39). Zie nog een zegsw. op **vriend** (aanh.)

bol (II) (blz. 40). – Bolle koek, *een zacht soort van koek*.

bollebuis (blz. 41). Voor kinderen had men kleine stenen “bollebuispantjes”, voor zeven bollebuisjes, waarvan de middelste de vorm van een afgeknotte pyramide had. Dit middengebakje heette het kaatje en werd natuurlijk door de kinderen boven de zes andere begeerd. Het middelste gebakje heet eigenlijk kaakje, gelijk dergelijke pannen ook kakiespan worden genoemd.

bonk (blz. 43). 3) Ook van personen gezegd: een bonk mensen (jongens, meiden, lui enz).

bot (IV) (blz. 47). || Hij durft 'et zo bot in je gezicht te zeggen. Ergens bot (= *erg*) verlegen mee zijn.

botten (I) (blz. 47). Ook wel met griftjes en pijpesteeltjes.

bozig (blz. 48). Ook bij andere ww. || Wat scheelt er an? Je lijke wel bozig. Nou, zeur maar niet, je wazze guster wel bozig.

bozzen (blz. 48). Ook: ergens maar in bozzen (of toebozzen), *maar toelopen met vuile voeten*.

buik (blz. 54). Zie nog een zegsw. bij **zacht** (aanh.).

bul, znw. vr. Zie de wdbb. In het meerv. ook wel in 't algemeen voor **paperassen**. || Berg de bullen maar weer op. We moeten na de vergadering; zorg jij dat je de bullen bij je hebbe. Nou heeft de secretaris waarachtig zijn bullen vergeten.

D

daak (blz. 59). Ook voor **kaalkop**. || Hij kreeg een klap op zen daak (*op zijn hoofd*).

dakscheer (blz. 60). Te Broek in Waterland werd op 1 april iemand uitgezonden om de eierenzeef, de hooischaaf, hooizaag of hooischaar enz. te halen.

dangelaar, znw. *Iemand die zijn tijd verbeuzelt, teut*.

dangelen (blz. 61). Evenzo te Broek in Waterland dengelen. || Wat dengelt die. Ik heb de hele dag 'edengeld.

dars (blz. 62). Te Broek in Waterland spreekt men nog van mosterd darsen.

debberig, bnw. *Log, lammelig*. || Een debberige jongen.

deeg (II) (blz. 63). Vgl. **karnemelksdeeg** (aanh.).

dierbaar (blz. 68). || Wat heeft dominee weer dierbaar gepreekt. O wat is hij weer dierbaar (b.v. van een schijnheilige gezegd).

dijen (blz. 68). || As 'et 'en beetje dijen wil (*of* as 'et dijt) komt-i nog droog thuis. “Zou hij het beroep aannemen?” “Nou, ik denk dat 'et dijen zel” (*dat is de vraag*). Het dijde er an of-i 'et doen wou.

ding (blz. 70). Ook in verkl. **dingsie** (**dinksie**). || Wat moet ik met dat dinksie doen?

dingzigheid (blz. 70). || Hij heb zen hele gedoe en dingzigheid verloren (= *alles*).

dobber (blz. 71). Ook: ergens een harde dobber an hebben. – 't Zal een dobbertje (*soms ook dobbeltje*) wezen, *een kleine kans dat het lukt*.

dodderen, zw. ww. *Dutten, slapen*. || Vader doddert de hele dag. Hij zit aldoor te dodderen. – Evenzo in Waterland en elders in Holland. Ook bij BILDERDIJK; zie DE JAGER, *Freq.* 2, 73.

doek (blz. 71). Plagend vraagt men aan iemand die een groot verband heeft om een (naar men veronderstelt) onbetekenende wond: Heb-je een zeer doekie?

doen (blz. 71). Men hoort ook: wij doen 't 'et niet (*of*: wij daan 't 'et niet) voor: *wij doen* (*of deden*), waarin het pronomen bij vergissing wordt herhaald.

doezeltje, znw. onz. *Doetje, dom persoon*. || 't Is 'en doezeltje.

doft (blz. 72). Te Broek in Waterland is het woord onzijdig.

domineestuk (blz. 73). Ook: *een “stuk” (snede brood) met een beschuit en kaas belegd*.

dommelijk, (blz. 73). Ook **dom** in de gewone betekenis. || Zou-i wel erg snugger zijn? hij ziet er zo dommelijk uit.

dood (**I**) (blz. 75). Ook: de dood op wieletjes.

doof (blz. 75). 4) Ook: een dove kleur, *een doffe, niet heldere kleur*.

doofkool, znw. *Dove kool*.

door (blz. 76). || Ik was deur en weer deur nat (*ook wel met ellips van nat*).

doorroker, znw. *Losbol*. – Evenzo elders in Noord-Holl. Vgl. VAN DALE.

draad (blz. 78). Luie naaistersdraad, *lange draad*.

drens, znw. Hetz. als **trens** (zie ald.)

driel (blz. 80). Daarnaast ook: **driels worden**.

droelie, znw. *Duivel*, vooral in vloeken. || Loop naar de droelie. Ik wou dat 'em de droelie haalde. Dat is de droelie! – Ook: dat is de droeliekater! – Vandaar: **droelisch**, *duivekaters* (bnw.). || 't Is om droelisch te worden. Zo'n droelische jongen.

drok (blz. 82). Zie nog een zegsw. op **man** (aanh.).

drokte (blz. 82). Ook: nochtere drokte hebben.

drol (blz. 82). Zegsw. 't is een' drol met een hoed op, gezegd van een flauwe vent.

droidrie, znw. Ook: **dreuteldrie**, *stumper*. || Je bent zo'n droidrie met een boordje en een das.

{p.556}

duitsdoosje (blz. 85). Ook wel: mijn hart kon wel in een duitsdoosje.

duizendbeen, znw. Ook als benaming *van personen die niet veel betekenen, zoals er duizend rondlopen*. || Hij hoort ook tot de duizendbenen.

dun (blz. 85). Hij is an de dunne, *hij heeft diarrhee*. – Hij is van de dunne, *hij is gierig*.

dutreis (blz. 85). Te Broek in Waterland spreekt men van dotreis.

dwingnagel, znw. *Een kind dat dwingerig is*. || Jongen, wat ben-jij een dwingnagel. – Vgl. *plaagnagel*.

E

egaal, bnw. Soms **iengaal** (zie voorwerk § 81). || De lucht was iengaal (*geheel van dezelfde kleur, zonder wolken*). – Evenzo elders in Noord-Holl. in de 17de e., b.v. engaal bij VAN FOCQENBROCK (ed. 1696) 2, 428.

elleboog (blz. 90). Ook: hij is kort van memorie en lang van hemdsmouwen.

emmer (blz. 90). Zegsw. dat is net in mijn emmer, *dat is juist zoals ik het wilde, dat komt me van pas*. Ook: dat was in de emmer, *dat was naar de zin*.

end (blz. 90). Zegsw. op geen enden na, *bij lange na niet, in de verste verte niet*.

eng, bnw. Soms nog enk. || Een koppie op tafel of een pronkerij op een kast staat enk, wanneer het bij de minste dreuning kans heeft om te vallen.

ep (blz. 91). Een eppie (ook wel iepie) is een *nuffig vrouwspersoon*, een “*hempie-raak-me-buikie-niet*”. – Vgl. **epper**.

erg, znw. ’t Is een Joppie zonder erg, *iemand die nergens erg in heeft* (evenzo elders: Jan zonder erg; zie HARREBOME).

erwt (blz. 92). Men zegt ook groenerwten en grauwerwten, i.p.v. groene en grauwe erwten.

F

fatsoen, znw. Zie een zegsw. op **varken** (aanh.).

fierter (blz. 96). Te Broek in Waterland fieder, *vrolijk, vlug*. || “Nou Trijntje, je ziene er een boel beter uit”. ”Ja ja” zegt moeder, “eerst docht ik: ik weet het niet, maar nou is ze weer puur zo fieder”.

flapsneeuw (blz. 97). Gewoonlijk flapsnee of flapsnuw.

fleppen, zw. ww. Hetz. als **floppen**, zoenen (Koog).

flip (blz. 98). Ook wel **brede flip**. || Jan en Trijn is brede flip (*zijn dikke maatjes*).

flippen, zw. ww. *Coïteren*. || Hij heb de meid van zen broer ’eflipt en ze moeten nou trouwen.

florten (blz. 99). In de bet. 1) zegt men te Middellie flarten. || Ze doen niks aârs as flarten.

fluteren (blz. 100) || Dat paartje flutert wat heen en weer. Ze doen niks as fluteren.

fluweel (blz. 100). Ook de vorm **ferwiel** is thans nog gewoon.

fniesterig, bnw. *Vaak niezende*. || Ik ben vandaag zo fniesterig.

fudder (blz. 101). Ook: een grote schep brandstof. || We zellen nou nog ers ’en lekkere fudder op de kachel gooien.

fun (blz. 102). Ook: fum: vanwaar fummig. || Hij ziet er zo fummig uit.

fut (V) (blz. 102). – Het is fuut, gezegd als iets weg is terwijl men daarbij met de vinger een beweging langs de mond maakt.

G

gaal (II) (blz. 103). Te Broek en Waterland spreekt men van galig, gallig: als een regenboog niet een halve cirkel vertoont, maar slechts een gedeelte, dan is dit een bewijs van *galligheid* (onklaar, buiig weer).

galaatje (blz. 104). Van Hebr. challah, *ongezuurde, alleen in water gebakken koek* (Levit. 2,4; 8,26; 24,5); vandaar is **galletje** bij Joden de naam van zeker broodje.

galbonkel (blz. 104). Daarnaast ook **galbonk**, in verkl. galbonkie. || ’k Heb altijd last van galbonken.

gang (III) (blz. 105). Ook **gank**, bijw. Zie **geng** (ook aanh.).

gapen (blz. 105). Ook wel: gaap Jochem! (bij HARREBOME: Graag Jochem, het is een grote brok).

garl, znw. onz. (blz. 106). Ook in verkl. gartje (de Koog). || Het viel op de grond en helemaal an garreltjes. Heb je grote garnalen, visboer? dat kleine garl wil ik niet meer hebben. Kijk dat kleine garl (= *kinderen*) nou ers bezig wezen.

garnaal (blz. 106). Visboeren roepen soms ook: **Garrinelebeel!**

gat (blz. 107). Zie nog een zegsw. op **mond** (aanh.).

gebeers, znw. onz. *Het beerzen* (zie ald.). || Ik hou niet van dat gebeers.

gegof, znw. onz. *Gelach*. Zie **goffen**, 2 || Dat lamlendige gegof.

gekriezel, znw. onz. *Gekietel*. Zie **kriezen**. || Dat gekriezel verveelt me.

gekring, znw. onz. Hetz. als **gekringel**. Zie *kringen*.
gemod, znw. onz. *Gemors*, *geknoei*. Zie *modden*.
geng (blz. 111). Daarnaast soms **gang**, **gank**. || Dat gebeurt gank. Dat zien je nag al ers gank (de Koog).
genoeg (blz. 111). Te Broek in Waterland zegt men genogt.
gepikt (blz. 111). Gepikt en gedreven is aan de scheepsbouw ontleend. Zie *Ned Wdb.* op pikken (IV).
 {p.557}
gezicht, znw. onz. Zie een zegsw. op *varken* (aanh.)
gleden (blz. 114). Daarnaast **gleien** (de Koog). || De rok begint te gleien.
gleed (blz. 114). Daarnaast **glei** (de Koog). || Er kommen gleien in dat hemd.
gnarten (blz. 116). Ook te Broek in Waterland. || Die meid liep aldoor achter de jongens te gnarten.
gnorrepot, znw. *Knorrepot*. Vgl. *Ned Wdb.* op gnorren.
gof (blz. 116). || Ga je gof(fie)? Hij gaat zijn goffie (d.i. *zijn gang*). Ze ziet niks, maar ze gaat maar stil d'r goffie.
gons (blz. 117). *Guts*. || Hij morste 'en gons melk (Broek in Waterland).
graasde (blz. 119). Men spreekt ook van **graasde melk**.
gril (I) (blz. 121). Ook: *niet helder, onfris van kleur*. || De kleren zien zo gril (*zijn niet helder opgedroogd*). – Vgl. *grel*.
groesje (blz. 122). Vgl. *poesegroes* (aanh.).
groeskop (blz. 122). Soms gebezigd in de zin van *kroeskop*. || Wat hew-je toch 'en lekkere groeskop.
groot (I) (blz. 123). Groot met iemand wezen is ook: *geslachtsgemeenschap met haar* (of *hem*) *hebben*. || Hij is erg groot met Trijn van hiernaast. Hij is te groot met 'er.
grootje (blz. 123). Zie nog een zegsw. op *peet* (aanh.).
grutzoeker, znw. m. Hetz. als **grutter II**, 2.
guizen, zw. ww. Hetz. als **guien** (zie ald.). || De wind guist in de schoorstien (de Koog). – Te Broek in Waterland zegt men: ik heb last van guizings in mijn oren (*gesuis*).
gulk (blz. 125). Gadus pollachius.

H

haak (blz. 126). Vgl. ook *weerhaak*.
haasten (blz. 128). Op de Koog ook: het haarst me in de keel.
habben, ww. Soms gezegd voor *hebben*. || (Iemand laat een ander iets moois zien:) “Habben?” “Nou, ik weet het niet.” “Nou, habben of niet?” “Ja dan maar.”
hakkepiel (blz. 129). Ook wel **hakkepieler**.
hakkepoffen (blz. 129). Ook: **snoeven**, **ophakken**. Vandaar **hakkepoffer**, *snoever*, en gehakkepof, *snoeverij*.
half (blz. 129) || Als ik half ken, kom ik heel. As ik 'et half ken doen, doen ik 'et heel.
halfet (blz. 129). Op de Koog uitgespr. als hallelwet of hallelwet (vgl. *zelfeg*).
hand (blz. 131). Zegsw. iemand een handje geven, *hem helpen*, fig. *hem te woord staan* enz. || Hij begon te vitten, maar ik heb 'm 'en handje 'egeven, ik ben ook niet van guster.
handschoen (blz. 132). Ook op de Koog zeer gewoon.
hannesen, zw. ww. *Zeuren*, *zaniken*. || Leg niet te hannessen (alleen in de infin.).
hannik (blz. 133). 4). In deze zin ook op de Koog.
hanskruier (blz. 133). – *Rekening van de Uitwaterende Sluyzen*, a° 1672, blz. 59 v°: Betaald f 98, - aan diverse *hansschuijers* gearbeid hebbende aan het werk van de duikersluis te Nauerna.

hap, znw. Iets in een hap en een snap gedaan hebben, *in een vloek en een zucht*. – Vgl VAN DALE op snap.

harpig, bnw. Hetz. als *haasterig*, *haastig* (zie ald.). || Het is zo harpig in me keel (de Koog).

hebben (blz. 136). Vgl. *habben* (aanh.).

hebberig (blz. 136). Hebberige mensen. Ik hou niet van hebberige kinderen.

hebberigheid, znw. vr. *Hebzuchtigheid*. || Die hebberigheid staat je lelijk.

heft (blz. 137). Ook: **winkelhaak**, **scheur**. Je hebbe 'en heffie in je goed.

hel (I) (blz. 141). Ook van *de donkere ruimte in een schrijfbureau*.

helpen (blz. 141). Vervoeging ook: *hulp*, *'ehulpen*. || Ik hulp haar. Wij hulpen 'em. We hewwe 'em 'ehulpen.

hen (II) (blz. 142). Men zegt ook wel: van hende en veer.

herrie (blz. 144). 2) Ook te Zaandam **herrieoproost** genoemd.

hessig (blz. 144). – Te Broek in Waterland bezigt men het ww. hessen voor *jagen, jachten*. || Ze lag zo te hessen, dat ik enz.

heten (II) (blz. 144). || We hebben geheet (*of ook: geheten*) wie eerst zou wezen.

hijsen, st. ww. – Het hijst wel, *het gaat wel, schikt wel*. || Ze hebben 'et erg arm 'ehad, maar nou hijst het geloof ik weer een beetje (*gaat het weer wat beter*). “Zou het goed weer blijven?” “'t Zel wel hijsen, denk ik.” “Is het nou goed tussen man en vrouw?” “Nou, het hijst tenminste zo een beetje.” – Evenzo te Broek in Waterland.

hikken (II) (blz. 147). || Hij viel toen, maar hij heb er nog lang van 'ehikt (d.i. *last van gehad*).

hinder, znw. Zie de wdbb. – Die heeft geen hinder, *geen nood*. Dat heeft geen hinder, *dat heeft geen last of nood*.

hokkelhuisje (blz. 150). Te Haarlem *hokkelmuisje* (zie *Ned. Wdb.* VI, 864). Waarschijnlijk is de onverbasterde vorm *hokkelhuisje*, die voorkomt bij BERKHEY, *Ged.* 2, 316: “Og, Vaetje 't is te vroeg! Og laat zich Mietje nog in 't hokkelhuisje warmen! Fluks vliegt ze in Vaders armen.” In de *Brieven* van WOLFF en DEKEN (ed. DYTERINCK), 113: *huisje*; in Friesland *heite hûske*.

hokkelen (blz. 151). Zie ook *inhokkelen* (aanh.).

holkop (blz. 151). Ook: *iemand die voor niets mag meevaren, niet betalende passagier*.

holnacht, znw. *Een onrustige nacht, nacht waarin men op moet staan, uitlopen en allerlei arbeid verrichten*, b.v. door brand, onver-
{p.558}

wachte ziekte enz. || “Heeft de brand wat betekend?” “Nee, maar we hebben er toch een holnacht van gehad.”

hondehok (blz. 152). Ook: schertsende naam voor *hoge zijden hoed*.

hondeklamaai (blz. 152). Lat. *sulfus zinci*.

hoofd (blz. 153). Zegsw.: om veel te onhouden moet men een hoofd hebben als een ijzeren pot.

hoog (blz. 153). Zegsw. 't is hoog water, schertsend gezegd tegen iemand die grote laarzen aanheeft.

hoogje (blz. 153). Ook als naam voor de bovenste van een paar beschuiten, *bovenbeschuit*. Men onderscheidt hoogjes en laagjes (*onderbeschuiten*).

hoogtijd (blz. 153). Hoogtijd houden, *een christelijke feestdag vieren*; ook, overdr., *een dagje vrijaf nemen*.

hooibarg, znw. Zie bij *barg*.

Hoorn, de stad in W.-Friesland. Zegsw. die komt van Hoorn, die heb de tijd wel, gezegd van een langzaam persoon.

hort (blz. 157). Een hortje, een poosje. || Blijf nog een hortje. – Ook wel: *een eindje*. || “Ga mee!” “Nou, een klein hortje.”

hos (blz. 158). Men spreekt ook van een **hossie** voor een *portaaltje* (Wormer).
hotten (blz. 158). || Met die twee hot het niks (*of wil het niet hotten*), *zij kunnen niet met elkaar overweg*.
huis (blz. 161). Zie nog zegsw. op *schuur*.
hurk (blz. 162). Ook: een bange hurk, *een bange jongen*; evenzo te Broek in Waterland.

I

iengaal, bnw. Zie *egaal* (aanh.).
Immetje, *vrouwennaam*. Zie een zegsw. op *zacht* (aanh.).
inhokkelen, zw. ww. *Instoppen, warm kleden*. Vgl. **hokkelen I**. || Laat ik je nou es lekker inhokkelen. We hewwe ons eigen goed in 'ehokkeld.
inschepen (blz. 166). Ook: ergens een ziekte *bij inschepen*.
insteekje (uitspr. *instékie*, met klemt. op *in*), znw. onz. *Een verborgen hoekje om iets te bewaren*.

J

Jaap (blz. 168). Ook: Deer hoor ik je, zei dove Jaap, en er liep een luis op zolder; inzonderheid gezegd als iemand iets opmerkt dat men verwacht had dat komen zou.
jak, znw. onz. – Het jak aanhebben, aankrijgen enz., in toepassing op iemand die niet meer voortkan, hetzij door overwerken of door ziekte. || Laten we nou even uitrusten, aârs zouden we gauw het jak anhebben. Die kerel jaagt zo, hij zou je gauw het jak aangeven, as je zelf niet oppaste. Meisje, doe voorzichtig, ga niet op de tocht staan, anders krijg je gauw 'et jak an (*krijg je de leg*). – Met jak in deze uitdr. zal wel bedoeld zijn een *dwangbuis*, dat de drager zijn vrije beweging beneemt.
Jan (blz. 169). Jan Klaasenvet, benaming van gestold hard vet in vaten van het merk J. K. S. – Zie nog een zegsw. op **koppig** (aanh.). – 't Is an met Jan en Lijsje, zij zijn dikke maatjes. – Vgl. ook **mallejan** (aanh.).
jaren (blz. 170). Ook als naam van zeker balspel. Beloop onbekend.
jas (blz. 170). Ook als vrouwenkleding: *japon*. || Kijk ers, Trijn heb 'en nuwe jas an. Ik heb me opgnappersjassie maar an'etrokken: 'et is nog 'en gnep jassie, vin-je-niet? – Aldus bij burgervrouwen; de dames spreken echter ook van een ochtendjas voor een *ochtendjapon*.
jassiesgoed, znw. onz. *Japonstof*.
jest, znw. Alleen in het mv.: jesten, kuren, grappen. || Die meid zit vol jesten. As je om al die jesten dokter halen wouwe, dan *enz.* – Evenzo zegt men te Broek in Waterland jisten.
Job, mansnaam. Zie een zegsw. bij **erg** (aanh.).
jodekoffie, znw. *Koffie, met suiker, melk en kaneel door elkaar gekookt*.
joks, znw. Zie **juks**.
juks (blz. 171). Ook: iets met een joks doen.

K

kaaien, zw. ww. *Kapen, wegpakken, "graaien"*. || Ik moet ers kijken of ik niet stilletjes 'en paar koekjes kaaien ken. Noh, jongen, weer heb-je die centen nou weer 'ekaaid? daar kom je niet eerlijk an.
kaakje (blz. 174). Zie bij **kaatje** (aanh.). en **bollebuis** (ev. aanh.).
kaatje, znw. Naam van het middelste gebakje uit een stenen bollebuispannetje voor kinderen; verbastering van *kaakje*, dat bij anderen hiervoor de naam is.
kalfsvluus, znw. Zie bij **licht II** (ook aanh.).
kalkbak, znw. Zie een zegsw. op **metselaar** (aanh.).
kanjer (blz. 180). || 't Is een kanjer van een wijf (ook: *een helleveeg*).
karbonade (blz. 181). – Rijmpje: Karmenade, die gebraden, wie zou die niet lusten?

karnemelksdeeg, znw. – 't Is karnemelksdeeg, schertsend gezegd van iemand die een witte broek draagt.

kaskediezen (blz. 183). Vgl. in Waterland kardiezen en kerdiezen. || Onze buurman heb niet veul te kardiezen (d.i. *te zeggen, in te brengen*, b.v. van een zwaar zieke).

kat (blz. 183). Kat achter kat, snel achter elkaar, b.v. bij het touwtjespringen. || De meisjes sprongen kat achter kat in de bocht (*op een rij na elkaar*) – Vandaar ook **katten** als naam voor deze wijze van touwtje-
{p.559}

springen. || Wat katten die meisjes vlug.

kater (blz. 183). – Van de zoute kater gegeten hebben, gezegd van iemand die veel drinkt. || Hoe is 't? heb-je 'en zoute kater gezoend? Ben-je aan de zoute kater geweest? Heb-je last van de zoute kater?

kauwen (blz. 184). Vgl. ook **opkauwen** (aanh.).

Kees (blz. 185). Zie nog een zegsw. op **meid** (aanh.).

kiep (blz. 192). Kiep, kiep, kiep! is ook de uitroep om kippen tot zich te lokken.

kijk, znw. Ergens een kijke op hebben, er niet veel zin in hebben. || Hij vroeg me om te waken vannacht, maar bij dat zieke mens, daar heb ik een kijke op.

kikkebik (blz. 194). Ook: het kan me (hem enz.) gien kikkebik schelen, geen zier. – In een andere toepassing: iets in de kikkemikken (of: in de mik) hebben, het in de gaten hebben.

kil, bnw. Zich kil maken, zich opwinden, driftig maken. Ook te Broek in Waterland.

klad (blz. 196). Zegsw. iemand aanhangen als een klad, hem niet bezwijken, niet loslaten.

klapmuts (blz. 196). In verkl. klapmussie als naaistersterm: een vierkant lapje, dat tot een punt wordt gevouwen op de manier van een knijpbriefje en dat tegen een split van een rok of broek wordt aangezet om het inscheuren te beletten.

klapperen (blz. 198). || De mensen bij elkaar klapperen (*bij elkaar kleppen, oproepen, samen doen komen*).

klarigheid, znw. Klarigheid maken, zich gereed maken.

kliemerig (blz. 201). Ook wel: **kleverig**. || Ik heb toch zulke kliemerige handen (bv. bij warm weer).

klieneren, zw. ww. Volksetymologische verkorting van *declineren*; door bijgedachte aan klien, klein? Doch ook kleineren is in gebruik. || Ze geloven je nooit als je wat zegge: ze willen je altijd klieneren.

klinktouwte (blz. 203). Ook **klinkstouwte**. Aan dit touwte is gewoonlijk een blauwe, witte of andere grote kraal gebonden, ter versiering. Daarom ook **kraletouwte** genoemd.

klistem (blz. 203). Ook wel: hij kreeg van klistem, hij kreeg een pak slaag.

klodderen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook: *met klotsend geluid, met zware stappen lopen*. || Heb-je hem niet voorbij horen klodderen? Die kloddert wat af op z'n klompen. – Vandaar: **geklodder**. || Ik krijg altijd pijn in 't hoofd van dat klompengeklodder. – Evenzo in Waterland.

klooi (blz. 205). “Stukkende klooiën verstellen” ook te Broek in Waterland.

klos (blz. 206). Ook als benaming van het *vrouwelijk geslachtsdeel*. || Meisjes worden nageroepen: “Trijn (Griet, enz.)” en als ze omkijken roept de jongen: “haar op je klos”.

klossebak (blz. 206). Ook: **gevangenis**. || Hij is in de klossebak.

kluft (blz. 206). 1) Te Broek in Waterland zegt men naast kluft ook **klucht**.

kluut (blz. 207). Ook: *vrouwelijk geslachtsdeel*. || Haar op je kluut (*of ook: op je klute*).

kluwen (blz. 207). Te Broek in Waterland spreekt men van een knuweltje garen.

knaaien (blz. 207). Zie ook **omknaaien** (aanh.).

knecht (blz. 208). Ook te Broek in Waterland zegt men dikwijls knecht tegen een jongen. || Kom ers hier, knecht.

knies (blz. 209). Te Broek in Waterland zegt men in het meerv. kniese(n), kniene(n) en knies.

knipbol (blz. 209). De scherpe kerven in de bovenkorst worden er niet in geknepen, maar in het deeg wordt met een schaar geknipt.

knutten (blz. 212). || Een broodje knutten (*het gaan opeten*). – Vgl. ook **opknutten** (aanh.).

koegelen (blz. 213). Ook: *met kogels schieten*.

koek (blz. 214). Vgl. de samenst. HANGKOEK.

koeteren (blz. 215). Ook in de zin van **oeteren** (zie ald.). || Dat wijf! Knap werken ken ze niet. Ze koetert maar zo'n bietje. Vgl. Ned. koeteren, *gebrekkig spreken*.

koken (blz. 206). Hier en daar in W.-Friesland, b.v. boven Hoorn, is de vorm kaken gebruikelijk.

kokkerellen, zw. ww. Zie de Wdbb. Ook wel: **koken**, **kokkeren**. || Ze ken lekker kokkerellen.

kol, znw. Ook naam van een zeker soort *vrouwenhoed*.

kolenboer (blz. 217). Zo heten bepaaldelijk de koolventers uit Langendijk en daaromtrent en deze worden ook zo genoemd als ze later met wortelen en aardappelen komen.

kombaal (blz. 218). Oudtijds was er in ieder mandje lange pijpen één kombaal, d.i. een pijp met grote, gerimpelde kop. Verder waren er twee "bruigoms": pijpen met figuren, doch van dezelfde grootte als de gewone pijpen.

komendeweg (blz. 218). Ook: op komende weg zijn.

koperen, bnw. Koperen berg, *kopergeld*, *centen*. || Ik heb niets als koperen berg. – Ook als bijnaam van een molen: de Koperen Berg, die naar men beweerde bij kleine sommen tegelijk door de koper was betaald.

koperzuur, znw. onz. Naam voor een ziekte bij kinderen. *Het zuur waarbij zij groene ontlasting hebben*.

koppig, bnw. Zegsw. hij is zo koppig als Jan Vinke, die moest naar de galg en hij wou niet.

koren (II) (blz. 222). Ook te Broek in Waterland. Synon. **koken**.

korrie (blz. 223). De korrie heeft twee touwen van voren en twee stuurtouwen van achteren. Als korries van verschillende plaatsen elkaar ontmoeten, was dit een gerede aan-
{p.560}

leiding om te vechten. Dan ging het heet toe.

kortbij (blz. 223). Ook: **kortebij**.

koud (blz. 224). Zegsw. ergens koud van blijven, *er niet van genieten*, *er geen deel aan hebben*.

kraam (blz. 225). Als iemand een weduwe met kinderen trouwt zegt men: hij hoeft niet bang te wezen dat ze van de eerste in de kraam sterft. – Uit kraambewaren gaan, *uitbakeren*. Ook te Broek in Waterland.

krakelbont, bnw. Soms in gebr. naast het ook bekende **kakelbont**. || Ze zag krakelbont (*b.v. van een lijderers aan roodvonk*). – Rijmpje: Moeder, onze meid is krakelbont, ze heb een gat van achttien pond.

kralen (blz. 227). Als in de winter het water kraalt, komt er vorst.

krankiel bnw. en bijw. Op de Koog gewoon i.p.v. Fra. *tranquille*. *Bedaard, kalm, met een gerust geweten*. || Hij ging er zo krankiel op of.

krap (blz. 228). || Dat zal krap staan (*ik geloof niet dat het gebeurt, dat hij het gedaan krijgt*).

krengeslager (blz. 229). Eigenlijk iemand die enkel beesten welke hun natuurlijke dood gestorven zijn, zieke koeien en nuchtere kalveren slacht.

kreupel (blz. 229). Ook: ik lach me kreupel.

kriek (I) (blz. 229). Vgl. **krikkemik** (aanh.). – Ook: ik lach me een kriek (d.i. *een ongeluk*). – Kriek wordt ook gebruikt in de zin van *bochel*. || Wat een kriek! – Evenzo in Waterland.

kriezel, znw. Ook: het kan me geen kriezel schelen. Hij geeft er geen kriezel om.

krijgen (blz. 230). Men zegt ook wel **kriggen**. || Je kenne me niet krigge.

krijten, zw. ww. *Krijt sjouwen*. Vandaar **krijter** (zie ald.).

krikkemik, znw. Zegsw. hij heeft het voor zijn krikken, *hij is ziek*. Zie **kriek I**. **kringsluis** (blz. 231). Deze benaming bestaat nog te Broek in Waterland. – Op de Koog (en elders) hadden zij de rang van onderofficier, zij aten op de spuitmalen aan de tafel der officieren.

kroden (blz. 231). Daarnaast ook **krooien**. || Hij het me 'en endje 'ekrooid.

kroft (II) (blz. 232). Ook wel als benaming voor *een oud huisje*. || Wat een oud kroft (*of krocht*) is dat.

krooien, zw. ww. Zie **kroden** (aanh.).

kruin (blz. 253). Zegsw. iemand op zijn kruin zoeken, *hem in het nauw brengen*.

kruut, znw. *Vrouwelijk schaamdeel*. || Je kruut, meid!

kuur, znw. vr. Vgl. **uikuren** (aanh.).

kwaad (blz. 241). Zegsw. het is (werd) kwaad water, *er is (kwam) ruzie, onenigheid*. || Piet gaf niet toe en Jan ook niet, en toe werd 'et natuurlijk kwaad water. Het is tussen die twee lui kwaad water. – Evenzo te Broek in Waterland.

kwad (blz. 241). || Andre meysters zijn geen scheet, Noch quat, by hem te reeknen, waardig. (S. VAN RUSTING, *Werken*, 2³, 174).

kwadden (blz. 241). Zegsw. hij kwat daar (ook) niet in, *hij lust dat graag, hij versmaadt het niet*. – Iemand op zijn vessie kwatten, ook: *een gegronde aanmerking maken*.

kwadsnee, znw. Hetz. als **flapsnieuw** (zie ald.).

kween, znw. Ook als benaming van zekere vis, hetzelfde als **kolk** en **hoerekind**.

L

laag (I) (blz. 246). Zie ook **hoogje** (aanh.).

ladol, znw. *Slag?* || “Eerst gaf ik hem een ladol, toen gaf ik hem een kabaai en nog had de vent geen argwasie”, schertsend gezegd.

laf, bnw. Laffe bokking, *natte bokking, gerookte bokking* (geen strobokking). Vgl. **lef**.

lam (I) (blz. 246). Verkl. ook **lammertje**.

lamsoor, znw. onz. Ook als naam voor “*boffers*” met *krenten*, waarvan er drie tegelijk in een pannekoekspan worden gebakken. || Lamsoren bakken.

lang (II) (blz. 247). Het lang in de bek hebben, *vermoeid zijn*.

langhaar (blz. 247). Geelhaar is ook aan de Zaan niet onbekend.

latertje, znw. Zie bij **vroegertje** (aanh.).

leen (I) (blz. 250). Te Broek in Waterland nog gebr. || Hij staat altijd tegen de lenen van de brug.

leep (blz. 250). || Jij wordt niet oud, je bent veel te leep.

leeuwerik (blz. 250). Blinde leeuwerik, zekere spijs: *troet (?) of gort met rozijnen (?)* – De leeuwerik laten zingen, *de fles aanspreken, drinken* (hengelaars-uitdr.). – Het woord wordt te Broek in Waterland (en dus denklijk ook nog wel door enkelen in de Zaanstreek) uitgesproken als *lieuwerik*.

lef (I) (blz. 250). Vgl. ook laffe bokking op **laf** (aanh.).

lekken, ww. *Met de leksteen wrijven*. || De luiers lekken.

lellebel, znw. vr. *Lel, gemeen wijf*.

lendenschot, znw. onz. Zie **shot IV** (aanh.).

leningstoel, znw. *Leuningstoel*.

lepelblad (blz. 253). Dit is de naam van de *Colchlearia officinalis*. Op de blaadjes wordt gekauwd of men trekt ze op brandewijn tegen kiespijn en scheurbuik. – Hiervan onderscheidt het volk het *tasjeskruid*, dat *vork- en lepeltjes* wordt genoemd.

lepig, bnm. en bijw. Hetz. als **leep**. || Kijk, dat heb-i lepig overlegen.

licht (II) (blz. 255). – Die vliezen van het koelicht worden door de boer op een deur geplakt. Als ze gedroogd zijn haalt hij ze daaraf en gebruikt ze tot bedekking van

{p.561}

wonden. Hij noemt dit kalfsvluus.

lichtenschap (blz. 256). – Men zegt ook: in een zaak lichtenschap zien, *er licht in zien*, *erdoor zien*.

lieren (blz. 256). Ook wel: **draaien**, van een koffiemolen, snijbonenmolen enz. || Koffie lieren. Snijbonen lieren.

liever bijw. Zegsw. er is liever noch lover an, *er is niets aan*. || An dat taaie vlees, daar vind ik liever noch lover an.

lijf (blz. 257). 1) – Ergens legelijfs naar toegaan, *zonder iets te dragen te hebben*, of ook wel: *zonder jas aan*. || Nou, we gaan er legelijfs na toe. 2) – Als bij een vrouw het lijf uit is, is dit de *vagina* of de *uterus*; bij een kind verstaat men er onder *prolapsus ani*.

lijkenen (blz. 257). || Die twee lijkenen veul op mekaar. – In Waterland nog vrij gewoon.

Lijsje, vrouwennaam. Zie een zegsw. op **Jan** (aanh.).

likken (blz. 258). Zie ook **lekken** (aanh.).

limpio (blz. 258). Daarnaast ook vaak **limpido**. “Winst” wordt meermalen weggelaten.

lochter (blz. 259). In Waterland ook: **rietlochter**, bos riet ter verwarming op de koekplaat gelegd.

loederhond, znw. Scheldwoord. *Beroerdeling*.

loef, znw. Walm ener lamp. Zie **loeven**.

loensig, bnw. *Loens, een weinig scheel*. || Ze lijkt zo’n bietje loensig.

loeven (I) (blz. 260). Vgl. **loef** (aanh.).

log (blz. 261). Vgl. bij **trog** (aanh.).

lollen, zw. ww. – Gelolde appelen, *appelen die in de schil zijn gekookt*.

loof (blz. 262). Iemand niet loof kennen ankijken, *niet moe worden hem aan te zien*. || Wet ben jij veranderd! ik ken je niet loof ankijken zo as jij veranderd benne. Wat doet die Ma toch grappig, je kent er niet loof ankijken: allang het ze wat aârs.

looi (blz. 262). Zie luie naaistersdraad bij **draad** (aanh.). – Beter looi en listig as kloek en dom.

luchthuis (blz. 264). Misschien ook komt de naam van **luchten** (zie ald.).

luchtig, bnw. – Vgl. luchtig-op Machieltje bij **Machiel** (aanh.).

luis (blz. 265). Zie nog een zegsw. op **Jaap** (aanh.).

M

Machiel, mansnaam. – ‘t Is een luchtig-op Machieltje (*mæchieltjə*), gezegd van een *lichthartje*, een *licht en dartel meisje*. Vgl. bij HARREBOME 2, 85a, Helder op, Michieltje!, vermeld als een aansporing tot de dans. In de Rijk kent men het rijmpje: Luchtig op Machieltje, eerst op je zemelenzak en dan wat op je zieltje.

makkelijk (blz. 270). Ook bepaaldelijk van iemand die het zo nauw niet neemt: heeft hij geen mes dan gebruikt hij zijn vingers, ziet hij niet gauw een vloerkleedje om zijn voeten te vegen dan bost hij maar toe enz.

mallejan, znw. Ook als benaming voor een *steekwagentje*, b.v. in pellerijen om balen rijst enz. te verkruien.

malligheid, znw. – Zegsw. Malligheid is malligheid en kontknijpen is gniepigheid.

man (blz. 271). – Zegsw. Hij heeft het zo druk (druk) als het mantje (soms ook: mannetje), schertsend voor: *zeer druk*. – De kwaje man, de zondebok, de persoon die de schuld krijgt. || En toe heb ik dat oververteld en nou ben ik natuurlijk de kwaje man (*ook als een vrouw spreekt*).

manshoofd (blz. 271). – Een knap manshoofd, een knap persoon. In deze zin nog zeer gebruikelijk.

Marrie (blz. 273). Op de Koog zegt men: “’t Is de rekening van Marrie-boom: 3 x 11 is een daalder, een slokkie voor de haalder en een dubbeltje voor de jong-jong”, of: “’t Is de rekening van Marrie-boom: drie slagen voor ’t hempie”, of: “’t Is de rekening van Marrie-boom: nul ik houd een kluifie”. – **Marriebo** was de geslachtsnaam van iemand die ± 1848 te Zaandam woonde en veelal naar zich toerekende.

merig, bnw. || Dat smaakt merig (*naar meer*).

meid (blz. 275). Vgl. “Zie zo, klaar is Kees, en hij trok zijn vaders broek an en knoopte hem om zijn hals dicht”. – “Overleg is het halve werk, zei de meid, en om een bed opmaken uit te winnen ging ze bij de baas slapen”. Vgl. *Lyste v. Rarit.* 1, 901).

mengen, ww. Men zegt ook: *mòng*, *’emònge*. Evenzo te Broek in Waterland.

mengketel, (blz. 277). Ook in een bakkerij. *De stenen bak naast de oven, waarin het water dus vanzelf warm wordt.*

merg (blz. 277). Ook: *mannelijk zaad*. Vgl. bij **pompen** (aanh.).

merken (blz. 277). Vgl. de vormen *bemurk*, *bemurken*, die zowel aan de Zaan als te Waterland gehoord worden. || Bemurk-je ’et? Nou, of ik ’et bemurken heb.

met (blz. 278). 2) || Gaan-je met?

metselaar (blz. 278). – Zegsw. ieder in zijn vak zei de metselaar en hij viel in de kalkbak.

meugebet (blz. 278). || Zich voor muggebet laten gebruiken, met zich laten sollen.

meuken (blz. 278). Stokvis die gebeukt is en gemeukt is, wie zou die niet lusten?

mijnig (uitspr. *mienəg*), vnw. *Mijn*. || Dat is de mienige.

mik (II) (blz. 286). Iets in de mik (of de mikken) hebben, het in de gaten hebben; zie ook bij **kikkebik** (aanh.).

min (blz. 283). Zegsw. ’t is een minne priester, gezegd van een schraal kind.
{p.562}

mirt (blz. 283). Men zegt ook: de mier an iets hebben.

misje (blz. 284). || Op een missie volgt een wissie (naar het volksgeloof volgt op een miskraam snel een normale bevalling).

miskwaam, znw. *Nadeel, onaangename gevolgen*; alleen in de uitdr. ergens miskwaam van ondervinden (of hebben). || Vet eten wordt afgeraden, maar ik heb er nooit miskwaam van ondervonden. Jongen, wees zo lui niet, al werk je hard, je zult er geen miskwaam van hebben. – Het woord was in de 17de eeuw zeer gewoon (zie OUDEMANS). Zie verder *Mnl. Wdb.* op misquame.

mismaken, zw. ww. *Onterven*. || Hij is deur zen tante mismaakt. – Evenzo in Waterland.

moeten (blz. 285). Iemand niet moeten, hem niet mogen lijden.

molen (blz. 285). a) Vgl. ook **sleutel** (aanh.).

mond (blz. 286). – Zegsw. mondje maakt dat gatje slaag krijgt.

Monkelbek, znw. Komt als geslachtsnaam voor te Koog en Zaandam in de 19de e. (Monkelbek).

mooite, znw. (*Groot, klein enz.*) genoeg van mooie zijn, (*groot, klein enz.*) genoeg zijn. || (*Van een kurk die iet of wat te groot is voor een fles zegt men:*) Nou, ik zel proberen ’em er op te krijgen, maar-i is groot genoeg van mooie. (*Iemands schaats breekt en men heeft niets dan touw. Hij zegt dan:*) ’t Is dun genoeg vaan mooie. (*Kinderen schieten met gepunte pijlen, moeder zegt:*) Ze zijn wel scherp genoeg van mooie as jullie je bezere.

morgenochtend, znw. Men spreekt uit *morregòchənd*.

mortekoek. Gezegd van *iets dat weg is, of dat niet gebeurt, waarvan niets komt*. || (*Een kind dwingt om iets en moeder zegt:*) Zo, wou je dat? nou, mortekoek! (*en veegt daarbij met de vinger langs de mond*). ’t Is stom dat de politie zo laat kwam, want toen ze later gongen zoeken was natuurlijk alles mortekoek (*alles weg*).

moud (blz. 288). Ook: *bak in de schoorsteen om het roet op te vangen, dus voor het inpikken*. Evenzo te Broek in Waterland.

mug (blz. 288). Ook te Broek in Waterland heten vliegen muggen en worden muggen genoemd: langpootmuggen.

N

naaister, znw. vr. Zie bij *draad* (aanh.).

nagel (blz. 291). Vgl. *dwingnagel* (aanh.).

narigheid, znw. *Flauwte*; zie *naar II*. || Ik val haast om van narigheid.

neep (blz. 292). Daarnaast ook **nippie**. || Een nippie zout – Evenzo in Waterland.

neêr, zie *verneren* (aanh.).

neerkauwen, zw. ww. – Zie een zegsw. op *opkauwen* (aanh.).

nerrie, zie *nirrie* (aanh.).

neut, znw. Ook: **borrel**.

nipje, znw. Zie bij *neep* (aanh.).

Nipperwegen. *Denkbeeldige plaatsnaam*, gebezigd als men geen bepaalde plaats wil noemen of wel niet op de juiste naam komen kan. || “Waar was het ook weer?” “Och, laten we maar zeggen in Nipperwegen.”

nirrie (blz. 296). Ook wel nerrie; in het algemeen alles wat een brijachtige massa vormt. || Trap niet in de nerrie. – Ook in de samenstelling KOEIENNERRIE.

noden, zw. ww. Daarnaast **nooien**. Zie de wdbb. || Kom, laat je nou niet nooien, maar tast toe.

Noordse balk (blz. 297). Vgl. *Taal en letteren IX* (1899), 446 vlgg.

nun, znw. In de verkl. nunje, *dot*. || Geef dat kind een nunje. – Evenzo elders in Noord-Holl., b.v. in de Beemster.

nunnen, zw. ww. *Zuigen*. – Zie BOUMAN.

O

ochtendjas, znw. Zie bij *jas* (aanh.).

oeteltje, znw. onz. *Een smerig wijf*. || Och, 't is zo'n oeteltje.

oeteren (blz. 301). Vgl. ook *koeteren* (aanh.).

omgooien (blz. 302). 2) Hetz. als Ned. *omkogelen*.

omkietelen, zw. ww. *Omgooien*.

omknaaien, zw. ww. *Omdraaien op pijnlijke wijze*. || Hij knaaide mijn hand om.

omkoegelen, zw. ww. 1) Omtellen, om te bepalen wie de “man” zal zijn, zo genoemd naar het rijm waarmee dit geschiedt, nl. “oegel de koegel, al op die man gestipt enz.”.

ommes (blz. 302). Ook wel: gaan omme (*opzij*).

omwijd (blz. 303). Het hooi omwijd gooien (*bij het hooien*).

onadel (blz. 303). Ook wel van mensen gezegd. || Daar was adel noch onadel.

onbehakt, bnw. *Ruw, onbehouden* (van personen). || Wat een onbehakte kerel. Nou, dat is ook een onbehakte. – Ook als bijw. || Die vent kan zo onbehakt iets doen (*of zeggen*).

onderlaatst, bijw. Daarnaast **onderlesten**. *Onlangs, voor enige tijd*.

ongaal (blz. 304). Niet alleen bij vissers. || We krijgen ongaal weer.

onruim (blz. 305). || Nou, jongens, rood op: onruim moet van de vloer (de Koog). – Het woord is ook te Broek in Waterland bekend.

ontzoeten, zw. ww. In de uitdr. het begint mij te ontzoeten, *te verdrieten, te vervelen*.

onwennig (blz. 306). Te Broek in Waterland zegt men wanwennig in de zin van *niet kunnende wennen*.

onzoetelijk, bnw. Hetz. als *onzoet*. || 't Is mooi onzoetelijk.

oom (blz. 307). || Jij bent ook een mooie ome (*een rare, vreemde man*), gezegd als iemand {p.563}

vreemd handelt, als hij slordig is of iets vergeet.

oor (blz. 307). – Zegsw. “Het is bij hem: rututuut, het iene oor in, het are uut”.

opbriebelen, zw. ww. *Brabbelende opzeggen*. || Hij briebelde ’et maar zowet op. – Ook: *gauw, slordig opschrijven*. || Ik zal ’et gauw even opbriebelen.

opgnappen (blz. 310). || Hij het z’n eigen op’egnapt (*zich gewassen, verkleed enz.*). Hij gnapte puur op, toe-i z’n gezicht ’ewassen had. – Vandaar ook: **opgnappersgoed**, *goed dat men aantrekt als men zich opknapt, verkledersgoed* (tussen het beste en het daagse pak in). || Geef me me opgnappersgoed ers an.

ophippen (blz. 310). Ook: **ophoepelen, weggaan**. || Hip op!

opkauwen, zw. ww. Iets niet op- noch neerkauwen kunnen, *het niet uit de gedachten kunnen zetten*.

opkneppelen, zw. ww. *Oplopen, aangroeien*, van een bedrag. || Als je begint te borgen weet je niet hoe hard ’et opkneppelt. Nou, ze boden bij vijf gulden tegelijk en dan kneppelt ’et gauw op.

opknutten, zw. ww. *Opeten*. Zie bij **knutten**. || Ik zel dat broodje wel ers gauw opknutten.

oplubberen, zw. ww. *Opleven, ophalen*, b.v. van een zieke of vermoeide. || Hij lubbert nou weer wat op (*wordt wat beter*). Van zo’n kop koffie lubber je op.

opperen, zw. ww. *Een “oppertje” geven, afschutten voor de wind*, bij het zeilen. || De boomwal oppert ’en beetje.

oprijgen (blz. 313). Intr. ergens voor oprijgen, *er voor opdraaien, het gelag moeten betalen*.

oproderstijd (blz. 313). – ’t Is oproderstijd, *het is tijd om te vertrekken, op te roden* (in de bet. 2).

opschroden (blz. 313). || Evenzo te Broek in Waterland.

opschuilen (blz. 313). || ’k Hoef me nog niet op te schuilen (*ik sta een eerlijke zaak voor, ik ben niet bang, ik trek me niet terug*).

opsnarrelen, zw. ww. Daarnaast **opsnorrelen**. *Opsnorren, opsporen, machtig zien te worden*. || Ik zel zien of ik niet wat liedjes opsnarrelen ken.

opsnukkeren (blz. 314). || Dat snukkerde een boel op (*van een kind dat wat gewassen en opgeknapt wordt*). Wat heb-je ’en zwarte kin: laat je ers scheren, dat zou heel wat opsnukkeren.

opstellen (blz. 314). 1) Ook op de Koog.

opstieging, znw. Vgl. Ned. opstijging als naam van een vrouwenkwaal. || Hij heeft last van opstiegings (*congesties*). – Ook: *invallende gedachte*. || Dat is nou weer zo’n opstieging van hem.

opstroppen (blz. 314). || De schuiten stropten voor de sluis op.

optrekken, ww. Ook: **Opkrassen, oprukken, vertrekken**. || We zellen maar optrekken, vin-je niet? Nou, hier bevalt ’et me toch niet: ik trek op. Hij is stilletjes opgetrokken. – Van het weer gezegd: *opklaren, helder worden*. || De bui trekt op.

opzoeken (blz. 315). Iets opzoeken, *het voor het gerecht brengen*. || Ik zocht ’et op.

orbertje (blz. 316). – Hij is Orbertje - buur, *hij lust alles wat lekker is*.

ort (II) (blz. 316). Zegsw. wat eerst ort is wordt later voer, b.v. gezegd van personen die elkaar niet lijden mogen, maar later dikke maatjes worden (Broek in Waterland)

overleg, znw. Zie een zegsw. op **meid** (aanh.).

overstippen, ww. *Overslaan*.

P

pad (I) (blz. 321). Ook: hij gaat ’et pad of (*van een knecht*), *hij wordt bedankt*.

pang, klanknabootsend woord, ook als znw. gebezigd. *Dreunende slag*. || Iemand een pang geven. – Ook: **knal**. || Dat gaf toch zo’n pang.

peekstok (blz. 325). Ook in de 19de eeuw woonde op de Koog iemand wiens bijnaam was Pietje Pikstok.

peet (blz. 325). Evenzo zegt men: “’t Is of je met je grootje na Den Haag gaat”.

pennen (blz. 326). Ook: **coïteren**, van mensen. – Vgl. de samenst. **aanpennen** (aanh.).

pentje-groes (blz. 327). Vgl. **poesegroes** (aanh.).

pers (blz. 327). Bij KROOK *pas* voor *pars*. Is dit de juiste vorm? *Ned. Wdb.* Pas (I), xi.

pet (blz. 328). Te Broek in Waterland zegt men pit.

petmolen (blz. 328). Bij uitbreiding worden ook alle andere kleine watermolentjes zo genoemd.

Pierejapik, schertsende naam voor een kind dat een volwassene zoekt te pieren (*te foppen*). || Je benne zo’n Pierejapikkie.

piezelierig, bnw. (Opzettelijke (?) vervorming van:) *plezierig*. || ’t Was toch zo piezelierig. Hij is zo piezelierig niet (*zo aardig niet*).

pinklid, znw. onz. *Een brede ring die men bij het naaien om de pink draagt om deze tegen de scherpe draad te beveiligen*; elders in Noord-Holl. naairing.

pint (I) (blz. 333). Men zegt ook **peentje**.

plas (II) (blz. 334). Krentenplasjes worden ook op kersttijd en met Nieuwjaar gegeten. – Vgl. ook HONIG, *Studiën* II, 231.

plat (I) (blz. 334). – Platkijken, *vergenoegd, glunder kijken*.

plonsteren, zw. ww. *Plonzen, plassen*. || Met een stok (of met de hand) in het water plonsteren. – Ook te Broek in Waterland. – Vgl. **polsteren**.

poehaan (blz. 338). – Ook wel: *praatjesmaker, iemand die poeha maakt*.

poele. Een poes wordt geroepen met: poele, poele, poele, poe!

poen, znw. Zie de Wdbb. – Ook: een hele poen, *een piet, een bolleboos, iemand die {p.564}*

wat kan. || (*Men is met kinderen aan het wandelen, die worden loof en verbeelden zich niet verder te kunnen. Nadat ze een glas water en een taaiding hebben gekregen zegt men tot hen:)* Zie zo, nou ben je weer ’en hele poen. (*Tot een herstellende zieke:)* Wel wel, kon je alweer hierheen lopen? Nou, dan wor-je alweer ’en hele poen.

poepedoezel, znw. *Boezel van zwarte wollen stof, t.w. pikkebijs*. – Ook in Waterland en West-Friesland.

poeps, bnw. en bijw. *Links, onhandig*.

poesegroes, znw. Vuil, morsig persoon. Vgl. **pentjegroes**.

poesje (blz. 339). Men gelooft algemeen dat de poesjes tussen vel en vlees kruipen en de moeders hebben dan ook met die aardigheid niets op en waarschuwen ervoor dat je er de koorts van kunt krijgen. – Te Broek in Waterland heten de poesjes stekelvarkens.

poest (blz. 339). Vgl. het te Broek in Waterland gebruikelijke: Wat heb-je een poest in je lijf (*wat een kippedrift*).

poetel (blz. 340). Daarnaast soms ook **poemel**. || Blote poemels.

pog (blz. 340). De tweede zak met slijmig vocht heet te Broek in Waterland sliiepog. – In het meervoud ook van *blazen onder de ogen*. || Hij heeft (de) poggen onder z’n ogen (b.v. een nierlijder).

polder (blz. 342). – Ook de *polderjongens* worden polders genoemd. || Hè, dat was toe ’en gedoe met die polders.

pompen (blz. 342). – Door jongens wordt ook *onaneren* genoemd: pompen (of merg pompen).

pooieren, ww. *Pooien, drinken*. || Die vent ken pooieren. Geloof maar dat-i ongemakkelijk pooiert.

poot (blz. 343). – Men zegt ook: Maar nou moet ik poot-an spelen. – Samenst. **spekpoot**.

potjedicht, bnw. Hetz. als **potdicht**. || De deur was potjedicht.

potteglouwer, znw. *Iemand die iets komt afneuzen enz.* || Rood maar op, potteglouwers hebben we niet nodig.

prak, znw. Vooral in verkl. **prakkie**. *De hoeveelheid eten die op een vork kan.* || Geef mijn ok 'en prakkie. – Ook voor: *een lestje eten.* || Zet dat maar in de kast, dan hebben we 'en lekker prakkie voor morgen. – Evenzo in Waterland.

priegelen (I) (blz. 347). Te Broek in Waterland spreekt men van: “t is priegelfijn”, van iets dat *zeer fijn* is, en van priegelgoed, *fijngoed*, b.v. van kant.

priester (blz. 347). Zie een zegsw. op **min** (aanh.).

prol (blz. 349). Te Broek in Waterland *karnemelksbrij*.

prooi, znw. *Vrouwelijk schaamdeel*. || Verrek meid, je prooi.

prook (blz. 349). Vgl. ook het woord **proker**, dat te Monnikendam in gebruik is voor *pijpekloker*.

proppenschieter, znw. Ook, evenals **proppiedik**, als benaming van een *kort, dik persoon*.

pruimetoet, znw. Een pruimetoetje zetten is evenals pruimig zien *een klein mondje maken en lief kijken*. || Al kijk je nog zo pruimig (al zet je nou nog zo'n lief pruimetoetje), je krijgt niet meer.

prutboer, znw. Hetz. als **grutter** (zie ald. II, 2), *baggerman*. Zie **prutter**.

prutsboel, znw. *Knoeiboel, onhandig of ondeugdelijk werk*. || 't Is me daar een prutsboel: ze denken dat ze 'et zonder timmerman wel redden kennen, maar met dat prutsen krijgen ze de boel nooit in elkaar. Ik heb nog nooit zo'n prutsboel gezien.

R

raam (blz. 353). Zegsw. iemand in de ramen hebben, *hem doorzien, in de gaten hebben*. – Evenzo in Waterland.

raap (blz. 353). – Hij heeft een stuk in zijn raap, *hij is dronken*. – Zie nog een zegsw. bij **aardappel** (aanh.).

rafeling (blz. 354). Ook fig., b.v. van broers en zusters die tezamen oud worden, zegt men als er één ziek wordt: O jé, als er nu maar niet gauw een rafeling in komt.

rammoes, znw. *Onordelijke rommel*, ook *struikgewas*? Juiste bet. niet bekend. || (Achter een huis is een bleekveld en daarachter een stukje grond, waar struiken, vlierbomen enz. staan. Nu werd gezegd:) “Zal ik die afval maar in de bleek gooien?” “Wel nee, gooi 'et maar in de rammoes.”

ratelwagd, znw. *Een wagd* (zie ald.) *van stijve, harde stof en dat dus ratelt als men het beweegt*.

redderen (blz. 357). Ook **ridderen**. || Een zaak alleen ridderen. Vgl. DE JAGER, *Freq.* 2, 463.

regel (blz. 359). In de bet. *rij* nog niet verouderd. || De kinderen liepen netjes allemaal op een (of: de) regel (*naast elkaar*). Achter mekaar op 'en regeltje, net als de eenden. Berg jij nou dat goed ers op, maar niet alles deur mekaar gooien: zet 'et 'en beetje op de regel.

renneken (blz. 361). Ook met een wagen. || Wil ik je nog ers renneken? (aldus vraagt het ene zusje aan het andere, dat zij in de kinderwagen voortduwt).

ridderen, zw. ww. Zie **redderen** (aanh.).

rieden (blz. 363). Het woord wordt te Broek in Waterland soms nog gehoord.

riettogel (blz. 365). Te Broek in Waterland zegt men hiervoor ook **rietteugel**.

rijder, znw. *Koetsier*. Loop maar even bij Bakker de rijder an om het rijtuig te bestellen.

rijg (blz. 366). – Zegsw. een geweten met een rijg hebben, *ruim van geweten zijn*.

{p.565}

rinkel (blz. 367). – Ook worden zulke rinkels bij hoopjes van 3 à 4 door middel van spijkers op verschillende plaatsen aan de binnenzijde van een hoepel aangebracht, om deze onder het hoepelen te laten rinkelen.

rippie-rappie (blz. 367). – Het rijm luidt ook anders: Op een trippie, op een trappie, Daar leg ik mijn zijden lappie enz.

rit (II) (blz. 368). Ook op de Koog bekend.

roed (blz. 368). – Een klap van de roed krijgen, ook vaak: *gek worden*.

roei (blz. 369). || Van de Dam (*te Zaandam*) nê Wormerveer is een hele roei. Ik ken niet met je mee, want ik moet nog op de roei. – Op zijn roei zijn, van iemand die zelden roeit. || “Nou nou, is dominee zelf naar Westzaan ’eroeid?” “Ja, mens, hij was puur zo op zijn roei.”

rollen (blz. 371). – Gerollen zijn, *iets niet meer zijn*. || “Wat nou? Is Jan metselaar? Ik dacht dat-i bakker was?” “Welnee, hij is al zo lang bakker ’erollen.”

roodvonk, znw. (niet onz.). || De roodvonk hebben. – Evenzo elders in Noord-Holl.

rosbeier (blz. 375). Ook als benaming voor *een wilde jongen*. || ’t Is een rosbaaier.

rottekamer (blz. 375). Ontleend aan het beeldhouwwerk boven de ingang der “Desolate-boedelkamer” in het Amsterdamse stadhuis: koffers, papieren en boeken waar de ratten inkruipen, waarbij ze alles opeten en stukknagen (zie b.v. FOKKENS, *Beschr. v. Amst.* (a° 1662, 136).

rouwen (II) (blz. 375). – Op de Koog wordt geroepen: scholen!

ruitereren, zw. ww. Vervorming van *retireren*, (*zich*) *terugtrekken*.

rut, bijw. *Van alles af, niets meer hebbende*. || Vraag nou maar niet meer om een kop koffie: ik ben rut.

ruttelen (blz. 378). Ook, evenals **reutelen**, in de zin van *praten* enz. || Nou, ’ehoord as ’ehoord heb ik ’et niet, maar ik heb er wel van horen ruttelen (*onbepaald over horen spreken*). – Ook: **wroeten**, **morrelen**. || Er lijkt wel iemand aan de deur te ruttelen; gaan ers kijken. Probeer jij ers of je dat slot kan omdraaien, ik heb al een hele tijd met de sleutel zitten ruttelen.

ruttelzoodje, znw. onz. *Geruttelde koffie, opgewarmde koffie*. || Ik hou wel van een ruttelzoodje.

S

sabbeltje, znw. onz. *Eindje sigaar*. Zie **sabbelen**.

saffraan (blz. 380). – Zegsw. wat weet een boer van saffraan kauwen?, *wat zou er ook van weten?* Vgl. derg. uitdr. bij HARREBOME 2, 235.

sammelaar, znw. Zie een zegsw. op **tijd**.

sas (blz. 381). – Zegsw. in zijn sas zijn, *in zijn schik, in zijn knollentuin wezen*.

sassen (blz. 381). Ook: **spuwen** (zie **sas**, 2). || Ze hewwe in de kerk weer ongemakkelijk op de grond ’esast.

schad (blz. 383). Thans ook opgevat als **schat** en dus in het meerv. *schatten*. || Je hebbe mensen die ben bang voor der eigen schatten (Broek in Waterland).

schadelijk (blz. 383). Schadelijk lachen betekent (althans op de Koog): *lachen als een boer die kiespijn heeft, een goed gezicht zetten bij een kwaad spul*.

schaft (III) (blz. 383). Zie **schoft** (aanh.).

scharesliep (blz. 385). – Scharenslijpers wordt nageroepen: Skêresliep, vort hond!

schavot (blz. 386). Ook een klein laag zolderkamertje waarin men staan noch gaan kan, in woonhuizen, heet schavotje. || Berg die rommel maar op ’et schavotje.

scheel (II) (blz. 386). Zie nog een zegsw. op **varken** (aanh.).

scheg (blz. 387). – Vandaar: **scheggezak** (*skeggezak*), te Broek in Waterland voor *stukkenzak, zak waarin de werklieden hun boterham bergen*. – Te Broek in Waterland zegt men skeg ook voor *een grote man*. || Wat ’en skeg!

schelen (blz. 388). Ook: het scheelt me geen pit (of: geen pet), *niets*. – Soms in de verl. tijd sterk: *schol*. || Wat schol ’et? (*wat scheelde het?*)

schep (blz. 388). – Eertijds kreeg men op pelmolens ook wel een schep gort (of rijst) bij wijze van loon. Een middelknecht verdiende b.v. vijf gulden en zaterdags een schep gort. Langzamerhand is dat afgeschaft, ook omdat het schepje wel eens wat groot werd.

schobberdebonk, znw. Op de schobberdebonk gaan (of: lopen), *klaplopen*.

schoffelen (blz. 393). Ook intr. *Voortschuiven, snel voortgaan* (lopen, enz.), ook oneigenlijk van een spoortrein. || Hij schoffelt er flink op los. – Tot Zaandam blijft het sukkelen: elk ogenblik ophouden, maar dan kan hij (*de trein*) schoffelen.

schoft (blz. 393). Ook **schaft**. || “Zo, zo! zo druk an ’t werk?” “Ja, ik ben al om vier uur op’estaan.” “Nou, dan had-jij toen ik opstond al ’en hiele schoft achter de rug”. –

Timmerlieden werken in de winter maar twee schoften, ’s zomers vier.

schoot (II) (blz. 394). Een schootje wittebrood heeft ook wel 10 boltjes.

schot (I) (blz. 396). Schertsend vraagt men als iemand besluiteloos is: “Moet je op ’et vaatje of moet je op ’et potje, over de wal of tegen ’et schotje?”

schot (IV), znw. onz. *Het spit in de rug*. || Hij het ’et schot. – Ook **lendeschoot** genoemd.

schrabber (blz. 399). In deze zin ook bekend te Broek in Waterland.

schrikken (blz. 400). Ook van garnalen, als ze gekookt worden: *een gloeiende tang in de {p.566}*

kokende pot steken, waardoor er beweging in het water komt en men meent dat de garnalen een rode kleur krijgen.

schrimmeljeus (blz. 400). Daarnaast zegt men **schrimpeljeus** en **schrimpeljeuzig**.

schrol (blz. 401). Te Broek in Waterland zegt men ook: Het kan wel wezen dat we nog een schrolletje winter krijgen (d.i. *een klein wintertje*).

schrollig, bnw. *Verschrompeld*, van vruchten. Vgl. **schrol**.

schurken (blz. 402). – Ook: schurken van plezier.

secretarie, znw. onz. De onz. vorm is gebr. || Je moet op ’et sekretarie wezen.

sees, znw. An de sees gaan, aan de haal gaan. || Hij had pas ’ezeid dat ik vort mocht of ik an de sees.

seiken (blz. 403). Op de Koog nog gewoon, en sterk vervoegd: *seek, ’eseken*. || Deur het me die vent deur zen stoel ’eseken, zo dronken was-i. Ik moet ers seiken. Hij seek teugen die boom of er ’en diender bij sting of niet.

singel (blz. 404). In de zin van *buikgordel* (van een paard) onzijdig. || Het singel om doen.

Sintermaarten, (blz. 400). – Het voor zijn Sinteremaarten hebben, *gescheurd zijn*, b.v. van een glas. || (*Men stoot een glas, dit scheurt, en men zegt:*) Nou, die heb ’et voor zen Sinteremaarten.

slager (blz. 405). Zie een zegsw. op **vriend** (aanh.).

slangkoek, znw. *Koek van 1 cent, in de vorm van een slang*.

sleutel, znw. Ook: volksnaam voor de *vruchtjes van de esdoorn*, zolang ze nog groen zijn. Zodra ze verdroogd en bruin zijn geworden heten ze molentjes.

slierie-aan-de-stok (blz. 408). Ook wel lierie-an-de-stok of zwierie-an-de-stok.

slikkepot, znw. Likkepot. || De slikkepot van de dokter.

slokken (blz. 410). Ook: *slokjes drinken, borrels pakken*. || Geloof maar dat-i aardig slokt. In die herberg wordt wat ’eslokt.

slooien (blz. 411). Ook op de Koog gebruikelijk.

slordevink, znw. Hetz. als **slordevos**.

smakwammes, znw. Hetz. als **smakkerd**.

smeer (blz. 414). Ook: *slecht weer, regen* enz., “*proest*”. || Ik geloof dat we smeer krijgen.

snap, znw. Zie een zegsw. op **hap** (aanh.).

snapje (blz. 417). || Hij had niet veel snappies (*niet veel snaps*).

snarig (blz. 417). || Het is hier snarig! (gezegd als men in de winter op een trekhoek staat).

snierzel (blz. 418). In Waterland zegt men snirzeltje.

snoeptafeltje (blz. 419). Ook: *een broek met een klep*.

snorlie (blz. 420). Op de Koog snorrel.

snukker (blz. 420). || Dat hoedje staat je snukker (*vlug, netjes*; doch ook wel gekscherend b.v. als de hoed iemand over de oren zakt).

spannen (blz. 422). Zelden in het verl. deelw. *'esponne*. || Ik heb toch zo'n last van wind, mijn buik is toch zo 'esponnen.

spekpoot, znw. In de uitdr. met een spekpootje rijden (bij het schaatsenrijden), *met één been steken*. Ook elders in Noord – Holl. bekend.

spijen (blz. 424). In het deelw. ook *gespegen*. || “Wat zien jij pips?” “Ja, ik heb me vereesd (*te veel gegeten*) en nou heb ik 'spegen.”

spikkel (blz. 425). Ook: spikkel in iets hebben.

spreek (blz. 427). Evenzo te Broek in Waterland. – Ook: hij is me gien spreek waard.

springzat, bnw. *Niet voldoende verzadigd*. || Ik ging springzat van tafel.

staan-in-de-weg, znw. *Sta-in-de-weg*. || In de zomer is zo'n kachel 'en lelijke staan-in-de-weg.

staarten (blz. 429). – Men zegt ook: Nou, die twee zullen deer wat uit- en insteerten (*er zeer vaak komen*).

stadwagen, znw. *Wagen waarmee de stadheren 's morgens naar Zaandam werden gebracht om met de stoomboot (Mercurius, later Prins van Oranje) naar Amsterdam te varen en later weer van de boot terug werden gehaald* ('s morgens ± 8 en 's middags 4 uur). Sedert de vaart van de Alkmaar Packet en het inwijden der spoorlijn natuurlijk in onbruik. || De stadwagens zijn nog niet voorbij.

stag (blz. 430). – Iemand over staag steken, *hem omver werpen*, fig. *hem de baas zijn en dat doen gevoelen*.

steek (blz. 431). – Van een “poker” zegt men: 't Is bij hem aârve steek en een sul.

steking, znw. *Steek*. || Ik krijg telkens van die stekings in mijn been (in mijn kies, enz.). – Ook te Broek in Waterland gebruikelijk.

stelen (blz. 434). Ook in verl. tijd *stool*. || Zo, is-i nou op'epakt? Nou, toe-i bij zen eerste baas was stool-i al. Jongen, pas toch goed op, want as ik wist dat je stole, dan zag ik je liever nê 'et kerkhof toe dragen.

stelstok || (blz. 434). Ook: 't Is net zo'n Ootje Stelstok.

stennen (blz. 435). Ook het verl. deelw. is nog in gebruik. || Nou, hou je nou maar niet beter as je benne, want je heb de hele dag 'estend van belang. – Zegsw. hij stent as een poep die gort eet; evenzo vaak: hij zucht i.p.v. stent.

stiechten (blz. 436). Men zegt op de Koog *stiegen, stiegde, 'estiegd*. || Hij most straatvegen en dat stiegde hem niet. We waren op de bruiloft en toe begonnen er 'en paar wat vrolijk te worden; en toen is-i vort'egaan: ik denk dat dat 'em niet 'estiegd heb. As-i komt moet-i eerst zen werk ofmaken en dan mag-i na de kermis; dat zal hem wel niet erg stiegen, maar 'et moet toch beuren.

stiekem (blz. 436). Ook zegt men **stiektem**.

stod (blz. 438). Te Broek in Waterland in verkl.

{p.567}

stodjes, kleine slijmpjes. || Moeder geeft stodjes op.

stoeien, zw. ww. Zie de wdbb. – Met iets te stoeien hebben, *er last mee hebben, mee sukkelen*. || Hij is niet sterk, hij heeft altijd te stoeien met zijn gezondheid.

stoot (blz. 442). Een stootje, een poosje. || “Doet je arm pijn?” “Nee, het is nou weer beter, maar voor 'en stootje had ik erge pijn.” Het was er gezellig op die bruiloft maar voor een stootje docht ik: nou, 'et wordt de dood in de pot. Evenzo in Broek en Waterland.

stremmen (blz. 444). Het verl. deelw. *'estromme* is ook in Waterland gebruikelijk.

stroffelen (blz. 445). Daarvoor zegt men te Broek in Waterland struifelen.

stukkediëf (blz. 449). || Zeg maar stukkediëf, dan vloek je niet (als antwoord op het verhaal van een ander over geleden onrecht).

stut (blz. 450). Ook: de hele boel stond op stutten toen ik ankwam.

sul, Zie een zegsw. op **steek** (aanh.).

summelaar, znw. Zie een zegsw. op **tijd** (aanh.).

T

test (blz. 457). – Als iemand ziek is of als een pot of pan gescheurd is, zegt men: die heb 'et voor zen test.

teutgat, znw. *Teut, teutkous*. Vgl. in dezelfde zin te Broek in Waterland **tuntelkont**.

thuishaalder (blz. 458). – Van een man die niet veel te zeggen heeft, zegt men: hij wordt er ook gebruikt voor thuishaalder.

thuishalen, zw. ww. Ook: **inpalmen, inrekenen**. || (A. heeft met dobbelen f 1000 verloren en een hypotheek op zijn huis genomen bij makelaar B.) Nou en die het hem toe verder thuis'ehaald (*hem door hoge rente zijn verder kapitaal afhandig gemaakt*).

tijd (blz. 458). – Zegsw. de tijd wacht geen sammelaars (of summelaars).

titten (blz. 460). – Ook: *borrels drinken*. || Nou, die kerel ken lekker titten.

tjuinderen (blz. 461). – Te Broek in Waterland zegt men in dezelfde zin juinen en gejuin. || Hè, wat juinen die jongens. Dat gejuin verveelt me.

toeturven, zw. ww. *Toedoen, doorzetten*. || Hij turft maar toe.

tok (III). zw. ww. *Geslacht, ras*. Zie de wdbb. op tuk. || Hij is van 'en goed tok (*van een goed ras*).

tokkelen, zw. ww. Zie de wdbb. – Ook van de zenuwen in slechte kiezen: *kloppen*. || Ik heb geen kiespijn, maar 'et tokkelt zo'n beetje.

ton (blz. 464). – Een tonnetje-even-rond, benaming voor een *dik vrouwspersoon*. Evenzo spreekt men te Broek in Waterland van een tonnetje-rond.

toon (blz. 465). – (Als iemand op de tenen getrapt wordt zegt hij schertsend:) Ik heb geen are tonen in de kast, deuze benne m'n enige!

touw (blz. 465). Zegsw. aan het lange touwtje trekken, *teuten, niet voortmaken*; vgl. *iets op sleeptouw houden*.

trekgat (blz. 466). Ook wel oneigenlijk voor andere *open sloppen*. || Bij de molens op 't Wormerveerder dijkje zijn 'et van die lelijke trekaten.

trekken (blz. 466). Zie een zegsw. op **touw** (aanh.).

trens (blz. 466). Daarnaast ook **drems**.

trog (blz. 467). Scheldrijm als boeren aan het arren zijn: "Och, wat staat dat log: drie boeren in een trog".

tuig, znw. Vgl. **verzuiperstuigje** (aanh.).

tuit (II) (blz. 468). Vgl. **tuutjesmelk** (aanh.).

tuiten (blz. 468). Naast **tuten** zegt men ook **tuteren**. || Welk oor tutert?

turven (blz. 469). Ook **slaan, ranselen**, in de uitdr. "hij turft er maar op" en derg. – Vgl. ook de samenst. **toeturven** (aanh.).

tuteren, zw. ww. Zie **tuiten** (aanh.).

tuutjesmelk, znw. *Haverdegortemelk* enz. Vgl. bij **tuit II**.

U

uitkuren, zw. ww. *Uitvoeren, uithalen*, wel een afl. van kuur, gril, streek. || Wat heb-i nou weer uit'ekuurd. Gaan ers kijken wat Piet uitkuurt, ik denk dat-i weer kattedwaad doet. Wat zouwe die kwajongens nou weer uitkuren?

uitleren (blz. 474). – Ook: Is alles nou op? dat's ook gauw uit'eleerd.

uitslaan (blz. 475). Ook bij verkopen. || Op hoeveel is dat uit'eslagen?

ut-re-m-i-fa-sol (blz. 476). Vgl. bij 17de eeuwse schrijvers: uit zijn fasol zijn (STOETT in *Noord en Zuid XXIII* (1900), 315 vlg.)

V

vak, znw. Zie een zegsw. op *metselaar* (aanh.).

varken (blz. 480). – Zegsw. hij staat op zijn fatsoen als een scheel varken op zijn gezicht, schertsend gezegd als iemand zijn fatsoen wil bewaren.

verblikken (blz. 485). Ook van gekleurd goed. || Wat is dat boezel (die jurk enz.) verblikt.

verdiverteren, zw. ww. *Diverteren*. || Wel te verdiverteren samen!

verdoen (blz. 485). – Tot zijn verdoen hebben, vgl. bij *bedoening* (aanh.).

vergloeien, zw. ww. Als basterdvloek: iets vergloeien, *er voor bedanken het te doen*. || Dat vergloei ik. Ik zei dat hij het doen moest, maar dat vergloei hij.

vergoeien (blz. 486). – Van koeien. *Het jong te vroeg uitwerpen*. || De koe heb z'n kalf vergooid.

verhekkeren (blz. 486). Ook, van molens: *de roeden andere hekkens geven*.
{p.568}

verhikken (blz. 468). || Hij verhikte noch verschrikte toen-i me zag.

verknuffelen, wederk. ww. *Zich verkneuteren*. || Ik zat me te verknuffelen van plezier.

verkouwenis (blz. 488). || Vgl. *waterverkouwenis* (aanh.).

verleden. Hij wil wel, maar als het verleden is dan het hij niks gedaan.

verneren, zw. ww. Iets niet goed kunnen verneren, *verduwen*, *verdragen*. || Ik lust zo graag kool, maar kan 'et niet goed verneren. Nee, koopman, al die turf moet ik niet hebben: zoveel ken ik niet verneren. – Evenzo in Waterland.

vers (blz. 490). || Hij heb altijd wat vars, dan stinkt 'et niet.

verscheel, znw. onz. *Vershil*. || Nou, dat is een heel verscheel. Da's ook een groot verscheel. – Ook te Broek in Wzterland.

verschoppen (blz. 490). Iets verschoppen, *het vertrappen*, *verpoffen*, *niet willen doen*. || Dat verschop ik.

verstand (blz. 490). – Verstand maken geschiedt ook bij andere raadspelletjes. B.v. iemand geeft op een gehuwd paar. Die het raden moet is buiten de kamer. Is hij gereed dan komt hij weer binnen en zijn medeplichtige vraagt: Is het A. met zijn vrouw? Is het B. met zijn vrouw? enz. Tenslotte noemt hij een weduwe, of een weduwnaar, een oude vrijer of vrijster. Heeft hij die genoemd, dan laat hij het opgegeven paar volgen, dat de ander dan licht kan raden. – Of men raadt huisraad. Alsdan laat men het bedoelde voorwerp volgen op een ding met vier poten: is het een tafel? Nee. Is het een klok? Ja.

verweerd (blz. 491). – Er verweerd uitzien, *een ontdaan*, *vermoeid voorkomen hebben*. || Wat zie jij er verweerd uit.

verwin, znw. onz. *Gewin*, *vooruitgang*, *vordering*. || Dokter zegt dat hij beter wordt, maar ik zie nog geen verwin. Dat huis schiet ook niet erg op: ik loop er elke dag voorbij, maar ik ken geen verwin zien. Er is niet veel verwin bij die zaak: 't blijft alles bij 'et oude.

verzuiperstuigje, znw. onz. *Een tuig dat niet deugt en waarmee het schip dus naar de kelder gaat*, veelal fig. in toepassing op iets dat niet goed gaat, een zaak die misloopt. || Ieder ken wel zien dat 'et 'en verzuiperstuichie is.

vest (blz. 491). Vgl. een zegsw. op *kwadden* (aanh.).

viezerd, znw. Hetz. als **viezik**.

vlienen (blz. 497). || “Toe, loop hard.” “Ja moeder, ik vlien al.”

vluus (blz. 500). Vgl. *kalfsvluus* bij *licht II* (aanh.).

voorloop (blz. 503). – Ook: *de mensen die bij het uitgaan der kerk vooraanlopen*, t.w. *zij die de kerk voor het nagezang verlaten*.

vriend (blz. 505). Zegsw. kom hier, mijn vriendelijke vriend, zei de slager en meteen sneed hij het bokje de hals af (*gezegd als iemand vriendelijk is met bijbedoelingen*) – Vgl. bij HARREBOMEE, 1, 112b: “Dag vriendelijke vriend, zei Jan Dirksen tegen zijn bulhond”.

vriendemaal (blz. 505). Als een kind over het eten klaagt zegt vader schertsend: 't Is ook gien bruiloft, 't is maar een vrindemeeltje.

vrijigheid (blz. 505). || Dat hek moet dicht; ik zeg maar: "ieder zijn vrijigheid". – Ook: hier gezeid in vrijigheid, ik vertrouw hem niet.

vroegertje (blz. 206). Daartegenover staat: een latertje. || Dat zal een latertje worden (*het zal laat worden eer het gedaan is*).

Vroon. Verkorting van de vrouwennaam *Veronica*.

Vrouweverdriet (blz. 506). Volgens een omstr. 1820 geboren vrouw uit Westzaan zou daar ter plaatse een bij de vrouwen beruchte herberg hebben gestaan.

vuilendig, bijw. *Vuilaardig, kwaadaardig*. || Hij ken zo vuilendig iets zeggen. Vuilendig knoeien. – Evenzo in Waterland.

W

waarachtig. Daarvoor vaak: wárachies, wərachies. || Is 'et waarachies waar?

waars (blz. 510). Ook wel: uit 'en waars.

wagd (blz. 510). Vgl. de samenst. *ratelwagd* (aanh.).

wak (I) (blz. 510). Te Broek in Waterland spreekt men van wrak. || Het ijs zit vol wrakken.

wanigheid, znw. Smerigheid; zie *waan I*, 2. || Ik hou niet van die wanigheid.

warmoes (blz. 513). Zegsw. Kool is kosten warmoes is eten, dat staat in de bijbel geschreven (t.w. het woordje *dat*) . Alleen de eerste helft wordt door HARREBOMEER vermeld.

wassen (blz. 515). – Als een jongen roept: "Moeder, moeder, me pet (bal enz.) leit in de goot!", zegt moeder: "Al is 'et wassen je verboden, daarom 'et klimmen niet" (d.i. dus: *haal hem er zelf maar uit; eigenlijk: je kunt wel niet maken dat je groeit en er zo bij kunt komen, maar daarom kun je toch wel op een ladder of een stoel klimmen*).

water (blz. 515). Vgl. kwaad water op kwaad (aanh.).

waterblad, znw. onz. Zekere plant. *Weegbree*, lat. *Plantago major*. || Als een konijn waterbladen eet wordt 'et waterzuchtig.

waterverkouwenis, znw. *Verkoudheid waarbij het water uit ogen en neus loopt*.

watjekauw, znw. *Slag, opstopper*. || Ik gaf hem een watjekauw dat hij de grond zocht. – Ook elders in de volkstaal (MOLEMA, VAN DALE)

weerdeger (blz. 519). Ook te Broek in Waterland, daarnaast soms **weerdegener**.

weerhaak, znw. Eertijds werden *haken en ogen* genoemd haken en weerhaken. || Kind, {p.569}

haal eens vier duiten haken en weerhaken.

weg (I) (blz. 520). Vgl. *staan-in-de-weg* (aanh.)

weg (II) (blz. 520). || Ze komme weg en weer vandaan (*overal vandaan*).

wegen, st. ww. Ook: *woeg, 'ewoege*. Hij woeg (*naast woog*) zeuven pond. Ze woegen nag gien dertien. Hoeveel zou-i 'ewoegen hebben?

wei (blz. 521). Zegsw. boer heb je waidorst? (als iets lekker smaakt).

wellig (blz. 522). – Nou is het wellig, nu is het genoeg. || (Kinderen spelen en zijn lastig, eindelijk gooit één de melkkan om, waarop moeder zegt:) Nou is het wellig, dunkt me en nou moest jullie maar gaan.

wen (III), znw. Zie de wdbb. – Ook **steenpuist**. – Evenzo te Broek in Waterland.

wensen (blz. 522). Ook de verl. tijd *wons* is in gebruik.

weren (blz. 522). Ook wel in de samenst. **meeweren**. || Als 'et nou maar 'en beetje wil meeweren (*het weer wil meewerken*).

wiering (blz. 525). || Het land staat op wierings. – Evenzo in Waterland.

wiezel (blz. 525). Verbastering van de benaming louisen, in de 18de eeuw gebr. voor speelpenningen; naar het portret van Louis XIV en XV, dat op vele dezer koperen penningen voorkwam.

wil, znw. In de wil zijn, *willens zijn*, *van plan zijn*. || Ik was net in de wil om na je toe te komen en nou kom jij zelf. – Ook: iets in de wil hebben, *in de zin hebben*. || As-i 'et niet in de wil heb, dan beurt 'et ook niet.

windzak, znw. In de zegsw. de windzak is los, gezegd als het stormt. – Vgl. het bijgeloof dat men van heksen gunstige zeilwind kon kopen, die in een zak geborgen was die men geheel of gedeeltelijk losknoopte, naarmate men veel of weinig wind wenste (zie DE VOOYS in *Ned. Arch. v. Kerkgesch.* I (1902), 372 (= overdr. blz. 16). De zegsw. ontbreekt bij HARREBOME.

winter (blz. 528). Zie een zegsw. op *inpikken*.

witgeld, znw. onz. (klemtoon op *wit*). *Zilvergeld*. Schertsend zegt de arbeider zaterdagsavonds: Nul ik hou het witgeld, de centen zijn voor moeder.

wrokken (blz. 532). In de opgeg. bet. ook van mensen gezegd (de Koog).

wulfregenbak (blz. 533). Ook bepaaldelijk een *bak met een verwulf*.

wuuk (blz. 533). || Hij is lillik in zijn wuuk 'eschoten.

Z

zaad (II) (blz. 534). || Ik heb er het zaad van gegeten.

zacht (blz. 537). Zegsw. het is zo zacht as Immetje an der buikie, gezegd van *iets dat zeer zacht is*.

zagen, zw. ww. Zeer oneigenlijk ook voor *harmonica spelen*. || Hij zit weer te zagen.

zat (blz. 538). – Vgl. *springzat* (aanh.).

zeet (I) (blz. 539). Ook: een eetje is een zeetje waard, *als men eten wil, mag men er wel voor gaan zitten*.

zen (blz. 540). Te Broek in Waterland zegt men zein.

zevengetij, znw. Zekere plant. Zie op *bloem* (aanh.).

ziften, zw. ww. Ook: **tochten**, **trekken**. || Wat zift 'et hier. 'Et ziftte langs de vloer.

zijd (I) (blz. 543). Ook: een zijd spek.

zoek (blz. 545). Ook: op me (je enz.) zoek gaan. || Je mag wel ers op je zoek gaan. We gonge op onze zoek.

zoeken (blz. 545). Zie een zegsw. op *kruin* (aanh.).

zoet (blz. 545). 't Is een halve zoete, *hij is dom, onwijs* (woordspeling met *zot?*). – Een zoete, een idioot. – Iemand voor 't zoetje houden, voor de gek houden.

zoeterd, znw. In de uitdr. het gaat weer na de zoeterd toe, *het aangename jaargetijde nadert, het loopt naar de zomer*.

zond, bnw. *Gezond*. Alleen in het rijmpje: “Niet ziek, niet zond, niet al te pront”. – Ook Mnl. sont.

zonder, voorz. Dikwijls wordt er met voorgevoegd. || Ik drink koffie met zonder suiker. Hé, loop je nou met zonder mantel? – Evenzo in Waterland.

zwei, znw. Zie *zwaai*.

zwindelen, zw. ww. *Zwendelen, zwendel bedrijven*.

{p.570}

{p.571}

Aanhangsel 2

K. WOUTT

Uitbreiding van het Zaans Idioticon

INLEIDING

Een aantal niet door Dr. Boekenooogen vermelde woorden en uitdrukkingen is in dit aanhangsel verzameld. Getracht is om bij woordverklaring en voorbeelden zoveel mogelijk de auteur na te volgen.

In de *schrijfwijze* der voorbeelden (niet van de trefwoorden) is echter geprobeerd om de meest gangbare uitspraak weer te geven; daarmee wordt afgeweken van de door Dr. Boekenooogen gevolgde en in zijn *Voorbericht* verantwoorde regel. Men realiseere zich dat het volgende aanhangsel geen wetenschappelijke pretentie heeft en ook niet die schijn wil wekken. Daardoor achtte ik mij ook niet gebonden aan de weloverwogen, op wetenschappelijke grond rustende keuze om “de uiterlijke bewerking der stof in een Nederlands gewaad te steken”. Even weloverwogen was mijn besluit om de uitwerking min of meer fonetisch weer te geven. De specifieke klank van het Zaaans is inmiddels verdwenen, door de door mij gevolgde schrijfwijze is althans een poging gedaan om aan te geven hoe het dialect klonk. En dat niet alleen. Wanneer men het Zaaans gevoelsmatig tracht te karakteriseren, dan dient men te wijzen op de “directheid”, die elders grofheid zou heten, men nam geen blad voor de mond; verder is opvallend de grote speelsheid die blijkt uit zegswijzen en uitdrukkingen: men mag de vorige generaties Zaaankanters in geen geval fantasie en humor ontzeggen; tenslotte, daarmee waarschijnlijk wel samenhangend, dringt zich op het ontbreken van gewichtigheid en dikdoenerij. Welnu, in de volgende “uitbreiding” heb ik geprobeerd hier en daar althans iets van deze “sfeer” terug te brengen. En daarbij kon een weergave van de uitspraak m.i. niet worden gemist, men moet de taal bij het lezen a.h.w. “horen”. Volstrekt consequent kon ik

{p.572}

daarmee niet zijn. Zo geef ik, in navolging van Boekenooogen, het lidwoord *het* steeds weer als ‘*et*, een als ‘*en*, terwijl de toonloze *e* bedoeld is. Verder noteer ik voor de bezittelijke voornaamwoorden *mijn* en *zijn* steeds *m’n* en *z’n*, terwijl de *n* daarin bijna nooit gehoord werd en de notering dus *me* en *ze* zou moeten zijn. Een ander voorbeeld: de vorm *me* voor *we*, *wij* (*me gane* i.p.v. *wij gaan*) is soms wel, maar in andere gevallen niet geschreven, hetgeen overigens min of meer in overeenstemming is met het wisselende, m.i. vrij toevallige gebruik van deze vorm. Zo zijn er mogelijk meer inconsequenties aan te wijzen, inconsequenties die men echter ook aantreft bij de door Dr. Boekenooogen gekozen schrijfwijze.

Nogmaals: dit aanhangsel heeft geen wetenschappelijke pretentie. Bronnenstudie of vergelijking met andere streektaalen bleef achterwege. Dankzij een aantal informanten (waarvan dankbaar met name worden genoemd mevrouw G. FRAAIJ-KARTEN, K. LANDSMAN en “Hain de Molenaar” T. STELDER) kreeg de navolgende opsomming van woorden en uitdrukkingen een aanzienlijk grotere omvang dan werd verwacht. In gevallen dat de informatie tot één bron beperkt bleef zijn de betreffende woorden met restrictie vermeld.

Dank past aan mevrouw DR. JO DAAN, die de samenstelling van het aanhangsel met haar kennis en raadgevingen begeleidde, terwijl haar enthousiasme een weldadige stimulans betekende.

Tenslotte zij vermeld dat waar wordt verwezen naar VAN DALE is bedoeld het *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* (uitg. Martinus Nijhoff, 1961), waarmee alle trefwoorden werden vergeleken. Verder wordt een aantal malen gerefereerd aan G. HUSSLAG: *Windmolens* (uitg. Heijnis, z.j.) en P. BOORSMA: *Het molenleven en onze taal* (Dagblad De Zaanlander, 1941); aan de toneelschets van W. SMIT: *Theetaid in de haremakerai* werden een aantal toepassingen ontleend.

Zaandijk, 1971.

{p.573}

A

aaïen, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. 't Is aaïen of krabben, ter aanduiding van verliefde jongelui, die immers vaak beurtelings ruzie maken en weer vrede sluiten.

aal (blz. 1). Zegsw. Ik heb liever eel as Aal, oorspr. waarschijnlijk wel gezegd van een vrouw die Aal heette, maar later ook in ruimere zin gebezigd en dan in de betekenis *ik ben niet gesteld op die vrouw(en), geef mij maar vis*.

Aal, vrouwennaam. Zie een zegsw. op **aal** (aanh.).

aan (blz. 2), bijw. Uitdr. er mee an zijn, *er verlegen mee zijn*. || Maid, je hoeve me gien bloeme te geve, deer ben ik gewoon mee an.

aanbelangen, zw. ww. *Betreffen*. Vooral in de uitdr. Wat dat an belangt, *wat dat betreft*. Algemeen gebruikelijk, zie VAN DALE.

aanbrenger, znw. m. *Verklikker*. In de uitdr. het ontbreekt de schout nooit aan aanbrengers, *de overheid komt alles wel te weten*, gezegd wanneer men van een nieuwtje op de hoogte is. || "Hoe ben jai dat te wete 'ekomme?" "Dat is main gehaim, 'et ontbreekt de skout ommers nooit an anbrengers."

aanbrengertje, znw. onz. *Weidemolentje, petmolentje*. Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

aandrager (uitspr. *andrager*, daarnaast *andreger*), znw. m. In de bouw: *opperman, degene die de stenen aandraagt*. Uitdr. zweten als een aandrager, *hevig transpireren*. || Je moete je niet zo druk (*druk*) make, je zwete as 'en andreger. Ook elders gebruikelijk, zie VAN DALE.

aangaan, st. ww. Uitdrukking van dat aangaande, *wat dat betreft*. Ws. verbastering van *wat dat aangaat*.

aangestipt, bijw. *Boos, nijdig*. || Hai is gauw an'estipt.

aangooien, zw. ww. Alleen in de uitdr. ergens mee aangegooïd (an'ægooïd) zijn, *verlegen met iets zijn*. De burrie (*burgemeester*) nam ze hoed voor me of, ik was d'r helegaar mee an'egooïd.

aanhang, znw. m. *Familie*. Meestal onvriendelijk bedoeld. || Hai is d'r ok weer mit z'n anhang. Nou, hai is gien kwaaie kirrel, maar ze femielje ken ik wel skiete!

aanhangen, st. ww. *Vuil aannemen, spoedig vuil worden*. || Me hewwe verlede jaar nag 'eskilderd, maar de vorf hangt zo an dat 'et er nou al helegaar groezeleg oitziet. Ook elders gebr. Zie VAN DALE.

aanhelen, zw. ww. *Dichtmaken van een kier in slordig of niet sluitend werk*, gezegd door timmerlui. Soms wordt ook gezegd **aanhouden**.

aanhouden (blz. 2). Zie **aanhelen**.

aanhouder (*anhouwer*), znw. m. In korenmolens, *gewichtje ter regeling van de aanslag van de schoen*. Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

aanklamper, znw. m. *Opdringerig persoon, ook iemand die van alles het naadje van de kous wil weten*. || Deer komt die anklamper ok weer, zeg maar dat ik niet tois ben. **aankneppelen**,

zw. ww. *Vermeerderen, oplopen* (van geld). Alleen in de uitdr. Dat kneppelt (aardig) an, *dat is* (of *wordt*) *een heel bedrag*. || Wullem heb al honderd gulde op z'n spaarboekje, mit de rente d'rbai kneppelt dat aardig an. As je een paar weke bai de kroienier op de lat skraive lete, den verskiet je d'rvan hoe dat ankneppelt.

aankwakken, zw. ww. *Ruw, onnauwkeurig werken* (b.v. bij timmerwerk). || As je ziene hoe ze teugeswoordig hoize bouwe, ze kwakke maar een bietje an.

aanlandig, bnw. Oorspr. en elders *naar het land toewaaiend*, van de wind. Zie VAN DALE. In de Zaanstreek is de bet. verruimd tot *naar ons toewaaiend, ons in het gezicht waaiend*. || Mit die anlandige wind beginne m'n oge te trane. Zie **aflandig**.

aanpiesen, zw. ww. *Aanzetten tot meer tempo*, bij het werk.

aanpieser, znw. m. *Werkgever of chef die hoge prestaties eist*. || Onze baas is zoiver 'en anpieser, je kenne niet effe op je krent zitte of hai begint al te skettere.

aanpoken (*anpoke*), zw. ww. *Opschieten, haast maken, hard doorwerken*. || We magge wel anpoke om voor donkers klaar te komme. – Is *aanpoken* een verbastering van het alg. gebruikelijke *aanpoten*?

aanstonds, bijw. Zie *anses* (aanh.).

aantuten, zw. ww. *Aanwijzingen geven tot nauwkeurig werken*. || As je zo slof bezig blaive, moet ik aldeur antute, kaik nou oit.

aanvliegen, st. ww. – 1) *Gemakkelijk, moeiteloos leren*. Vnl. in de uitdr. het vliegt hem niet aan, *hij moet hard studeren*.

2) In de uitdr. het vliegt me aan, *zo ontsteld of verrast zijn dat het bloed naar het hoofd stijgt, plotseling blozen*.

aanwenst, znw. vr. *Aanwensel*. Zie VAN DALE, die het woord als verouderd vermeldt.

aap, znw. m. In de uitdr. apen takken (*of tikken*) om aan te duiden dat men op een vraag het antwoord schuldig moet blijven. Letterlijk betekent de uitdr. *krijgertje spelen met apen*. || Waar is Jan? Weet ik 'et, 't bos in, ape takke. – Zie *aapje* (aanh.).

aapje (*apie*), znw. onz. *Pauze, korte rusttijd ter onderbreking van het werk*. || Me zelle effies een apie pikke.

aardappel (blz. 3). Uitspr. ook *erəpəl*. Uitdr. een aardappel in de kous, *een gat in de kous* (alleen op de hiel). || Lilleke grote debber, loop niet zo te sloffe, anses (*aanstonds*) kraig je weer erepels in je kouse.

aarf (blz. 3). Uitdr. Aarve cent mit 'en vuurstien, *een habbekrats, een luttel bedrag*. – Aarve man en (of met) 'en peerdekop, *slechts enkele mensen*. || 's Eves {p.574}

ken je bai ons op 'et dorrep temet een kenon ofskiete, d'r loopt aarve man mit 'en peerdekop.

aârs (blz. 3). Zegsw. aârsom as Kees Joor danst, *de andere kant op, in tegengestelde draairichting*.

acht, znw. Betekenis onduidelijk, ws. *kaars*. Alleen in de uitdr. iemand bijlichten met de lange acht, *iemand de waarheid vertellen, zeggen waar het op staat*. || Je moete van der hummes es bailichte mit de lange acht.

achterdeur, znw. m. Zie de wdbb. Uitdr. dat is de achterdeur uit, *dat is geld weggooien, zinloos besteden*.

achterkousig, bnw. en bijw. *Argwanend, wantrouwig*. || Ajje zo achterkouseg teuge je gelant (*galant, vrijer*) blaive, den zel 'et mit je verkering wel gauw op 'en ofsnaier lope.

achterloop, znw. *De aanvoerszijde van het water, bij watermolens*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

achterom, bijw. Zegsw. achterom woont geen volk, *als het voor het oog maar netjes is, de rest komt er niet op aan*. || Dut jaar geef ik me kamer gien grote beurt, achterom woont gien vollek.

achterspeen, (*achtarspien*), znw. vr. *De laatste speen, tepel* (van een zoogdier, b.v. hond of varken). Uitdr. aan de achterspeen liggen, *te laat komen, ook in het leven tekort gedaan worden*. || Jai zelle altaid wel 'en skrokke blaive, je legge je hele leve al an de achterspien.

achtkant (blz. 5). Uitdr. een achtkante oliemolen, *een dikke, zware vrouw*.

afbeulen (*ofbeulə*), zw. ww. Zie VAN DALE. Ook: **slijten**, **verslijten**, van stof. || Dat goed is niet of te beule. D'r is gien ofbeule an.

afboezelen, zw. ww. *Afspoelen*. || Goed je hande wasse voor je an tafel gane. En niet allieneg maar een bietje ofboezele, maar skrobbe!

afgeluizig (*ofgeloizəg*), bnw. en bijw. *In hevige mate, heel erg*. Minder gebr. dan *afgerazend*, zie ald. (aanh.). De soms gehoorde vorm *afgeluizend* is ws. onder invloed van *afgerazend* ontstaan.

afgepijgerd (*ofgepaigerd*), bijw. *Zeer vermoeid*. Zie *afpijgeren*.

afgerazend, bnw. en bijw., versterkingswoord. *In hevige mate, heel erg.* || Me waif is afgerazend gnep op d'r spulle. Kaik es wet een ofgerazend lillike maid. Ook elders gebruikelijk. Zie VAN DALE.

afgooien, zw. ww. Zie een uitdr. op **pan** (aanh.).

afhouder, znw. m. *Gewichtje ter regeling van de aanslag van de schoen*, in korenmolens. Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

afkomen (òfkomme), st. ww. *Aflopen, tot resultaat komen.* || Dat kèn niet goed ofkomme.

aflandig, bnw. Oorspr. en elders *van het land afwaaiend*, van de wind. Zie VAN DALE. In de Zaanstreek verruimd tot *van ons afwaaiend, in de rug waaiend*. Zie **aanlandig**.

aflikken, zw. ww. Zegsw. Niet je bord oflikke, dat doen de Wessaner diakene ok.

afloper (blz. 7). – c) In verfmolens. *De verzamelbak waarin het vermalen goed bijeen wordt gestreken.* Zie HUSSLAG, *Windmolens*. – d) Ook: *scheefgesneden boterham, plak koek e.d.*

|| Wet snai jai 'en oflopers, perbeer ze 'en bietje gnapper te kraige. – In dezelfde betekenis **kopschaal**, zie aldaar (aanh.). Vgl. P. BOORSMA: *Het molenleven en onze taal*.

afmaken, zw. ww. *Voortmaken, zich haasten.* || 'Et is bai vaive, je magge wel ofmake. – Zegsw. Ofmake deer komme dooie van, haastige spoed is zelden goed.

afpijgeren (òfpaigere), zw. ww. *Afmatten, hevig vermoeien.* || Je moete die hond niet zo ofpaigere, hoor 'm es haige! – Vooral in het verl. deelw. afgepijgerd. Zie ook **pijger** (blz. 331).

afsnijder (òfsnaier), znw. m. Alleen in de uitdr. Het loopt op een afsnijder, het is bijna afgelopen. || Moet je nag nee de kerremes? Den mag je wel ofmake, hai loopt op een ofsnaier. **afspuien** (ofspoie), zw. ww. Fig. *Zijn gemoed luchten.* || Ik ben puur op me roiker dat ik es lekker ofspoie kon.

afstampen, zw. ww. *Een taak voleindigen of afmaken.* || We zelle 'et lessie effe ofstampe. – Ook in verschillende verwante betekenissen: We stampen het hier maar af, wij blijven hier, wij gaan niet mee. – Ergens op afstampen, ergens naar toegaan, een tocht aanvaarden. Gegevens ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

afstouwen (ofstouwe), zw. ww. *Treffen.* || Je stouwe een mooi daggie of, *je hebt een mooie dag, mooi weer, getroffen.*

afzaagend (ofzaagènd), znw. onz. *Stuk plank, afkomstig van het onderinde ener gezaagde balk.* In verkl. afzaagèndje, sigarenpeuk, grotendeels opgerookte, uitgedoofde sigaar. Zie P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

akker (blz. 8). Uitdr. op zijn laatste akker lopen, aan het einde van zijn krachten zijn, ook *niet meer lang te leven hebben.* || Ik zag gustere Jan de Gortzak nag, die loopt ok op z'n leste akker. – Zie VAN DALE, die in dezelfde zin vermeldt: hij is aan het einde van de akker.

alaangaande (al'angaande), bijw. *Telkens, bij herhaling.* Zie **alaan** (blz. 8).

alderhands, bijw. *Van allerhande soort, van allerlei.* Hetzelfde als **alshands**, zie ZVT blz. 9. || 'Et is deer 'en alderhands zoodje.

alderkwaadst, bijw. *Als het niet anders kan, bij uiterste noodzaak.* || Alderkwaadst doen ik et zo maar.

alderlangst, bijw. *Lui uitgestrekt.* || Je hange alderlangst in je stoel, gaan es gnep zitte. {p.575}

als (blz. 9). Zegsw. As is verbrande turf, wanneer iemand veel bedenkingen maakt en dus dikwijls *as* (als) zegt. In dezelfde zin werd gezegd: As lait hoog in de mole en laag in de vuurpot.

altemet, bijw. *Af en toe.* Zie VAN DALE, die meedeelt dat het woord niet algemeen is. Syn. **ovvendeur**.

altijd (altaid), bijw. Uitdr. Altaid wet aârs en zelde wet goeds, er is ook altijd wat. – Altaid op en tekort, bij de dag levend. || 't Is deer altaid op en tekort. – Zie een uitdr. op **cent**.

ankend, bnw. *Aanstaand*. Ankend is de Zaanse samentrekking van *aankomend*. || Ankende week hewwe we haileg.

ankerstok, znw. m. Zie ZVT blz. 9. Uitdr. Zo lenig als een ankerstok, *stijf als een plank*. || Je magge wel es wet gimme, je benne zo lieneg as 'en ankerstok.

anses, bijw. *Aanstonds*, *direct*, *over enkele ogenblikken*. || Ik gaan anses mit je mee.

apeleven, znw. m. *Een lui leventje*. || As jollie je zo oitslove den kraigt jollie baas helegaar 'en apeleve.

aperok, znw. m. *Onderjurk*. VAN DALE vermeldt deze betekenis niet, maar verklaart aperok als: *zeker lang kledingstuk voor zeer kleine kinderen (lijfje en rokje uit één stuk)*.

appel, znw. m. Zie ZVT blz. 10. Uitdr. Deer komt weer een kar mit zure appele, *er komt een fikse bui*. Elders *schip* i.p.v. kar. Zie VAN DALE.

appelpot, znw. m. In oliemolens. *Pot van ronde vorm*. Er zijn in oliemolens zowel appel- als perenpotten in gebruik, de namen zijn aan de vorm ontleend. Zie *pot* (blz. 345) en vgl. HUSSLAG, *Windmolens*.

à propos (*apprapo* of *appardapo*), znw. onz. Zie de wdbb. || Je brenge me helegaar van m'n apperdepo.

arm (blz. 10). Zie een uitdr. op *stapelstok* en op *troost* (beide aanh.).

armoe (*armoed*), znw. vr. (m.). Zegsw. Nood leert bidden en armoe leert huishouden. – De betekenis *verdriet*, *moeite*, door VAN DALE als zijnde spreektaal vermeld, wordt in de Zaanstreek veel aan het woord armoed gegeven. || Wet 'n armoed. Je magge je zaag wel es anskarpe, 'et is 'en armoed deer mee te werke. – Zie een uitdr. op *baas* (aanh.).

as, znw. Uitdr. Wie het vuur schort, moet in de as zoeken, *de oorzaak van een fout of tekortkoming is soms diep verborgen*.

as (II), znw. Zie samenstelling op *wateras*.

asbijn, znw. vr. In de molenmakerij. *Lange en smalle bijl, aan één zijde geslepen*.

asem, znw. m. Zie ZVT, blz. 10. Uitdr. Z'n asem bai z'n reg (rug) ophalen, *diep ademen*, overdr. echter ook *even z'n gemak nemen, uitrusten*.

asmannetje, znw. onz. *Een foutief gemaakt werkstuk*.

avond (*evand*), znw. m. Zegsw. Hij zegt genavond en zij de rest, gezegd van een pantoffelheld, wiens vrouw altijd het woord heeft. || As ie tois komt zait ie genevend en zait zait de rest. Zie samenst. *billenavond*.

B

baard, znw. m. Aan molens. *Houten bord onder de askop, aan de buitenzijde der molen, dikwijls versierd*. Ook **bab** genoemd.

baas (blz. 13). Uitdr. van dankie baas, *gekregen, ten geschenke ontvangen*. || Hoe kom je deer an? Ik hew 'et van dankie baas. – Zegsw. het molentje draait, de baas gepaaid, *als het werk zijn gang gaat, is de baas tevreden* (ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). Vaste baas, vaste armoed (los werk was nl. vroeger voor de arbeiders voordeliger). – Zie samenst. *hokkebaas* en *zwavelstokkensnijdersbaas* (beide aanh.).

bab, znw. Zie *baard* (aanh.).

baggeren (blz. 14). Binnen baggeren, *met vieze schoenen, zonder de voeten te vegen, binnentreden*. || Kaik oit dat de jonges niet zo maar binne baggere.

bak (blz. 14). Ook in oliemolens: *de meelbak waarin de gestampte voor slagskoeken werden gestort*. De zegsw. het laatste paar is in de bak beduidde dat er nog slechts meel voor één paar naslagskoeken aanwezig was, maar kreeg fig. de betekenis *het einde nadert* (ook van een zieke). Vgl. P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – 'En bakkie leut mit kiek, koffie met suiker. Stok in bak, de volle laag. || Ik kreeg stok in bak van die kirrel. – Zie de samenst. *klopbak*, *naslagsmeelbak*, *oliebak*, *voorslagsmeelbak*, *waterbak*, en *zandbak*, en verg. *kop* (alle aanh.).

bakker (blz. 14). Utdr. bakkers kinderen brood geven, *water naar de zee dragen*, ook: **onzin**.

bakkerij, znw. vr. Utdr. wie niet tegen de lucht van brood kan, *moet uit de bakkerij gaan*, *wie iets aan te merken heeft*, *verdwijne*.

balg, znw. m. *Maag*. || Ik ken gien hap deur me keel kraige, me hele balleg zit bardvol. – VAN DALE vermeldt bij deze betekenis “plat”.

baljaren (blz. 15). Ook: *driftig heen en weer lopen*. || Blaif nou es in je stoel zitte, van dat baljare wor je ok niet waizer. – Zie VAN DALE.

balk (blz. 15). Een vlot balken, *een doosje lucifers*. – Zie de samenst. **pasbalk**, **putbalk**, **slagbalk** en **sleutelbalk** (alle aanh.).

balkenwinderij, znw. vr. Bij zaagmolens. *Inrichting om de in het water liggende balken tot op de zaaggrond te hijsen*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*. {p.576}

band, znw. Zie de samenst. **jachtband** (aanh.).

bank, znw. Zie de samenst. **scheurbank**, **snijbank** en **vijlbank** (alle aanh.).

bardvol, bnw. en bijw. *Boordevol*. Hard en bardvol, *berstens vol*.

barsten (blz. 17). Utdr. hij zal van vriendelijkheid niet barsten, *gezegd van norske, onvriendelijke mensen*. || De oud keek weer zo pen-en-inkeg, die zel ok van vriendelekhaid niet barste.

bastentouw, znw. onz. In de papiermakerij. *Touw dat tussen de basten in de droogschuur is gespannen*. Vgl. **bast** (blz. 18) en zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

bed (blz. 19). Utdr. plat te bed liggen, *flink ziek zijn*. || Ze lait plat te bed. – Ook elders gebruikelijk, zie VAN DALE. – Als gevleugelde woorden vermeldenswaard: ben jai 'et Hain, of lait de kachel in bed? *gezegd wanneer de bedgenoot “afstooft”*.

bedanken, zw. ww. Zie een zegsw. op **buren** (aanh.).

bedankje, znw. onz. Utdr. leg je bedankje maar op 't plankje, *je behoeft me niet te bedanken*, *'t is wel goed zo*. || Voor nou en naggeres, leg je bedankie maar op 'et plankie.

bedoening (blz. 19). In verkl. bedoeningkie, *huishouding*. || As je je bedoeningkie 'en bietje gnap houwe wille, hê je d'r nag heel wet in te bereddere.

beeld (blz. 20). Een beeld van de richel, *een kwaajongen*. || Zo, beeld van de richel, moet jai niet nee skool?

Beemster (blz. 20). Utdr. maak dat de boeren in de Beemster maar wijs, *maak dat een ander wijs*.

been (blz. 20). Utdr. in de benen zakken, *niet doorgaan*. || Hoe is 'et mit je grose planne ovvelope? Benne ze in de biene 'ezakt? – Love biene en 'en zangerege boik, *ter aanduiding van grote vermoeidheid*. || Ik ben helegaar ovvetreuzeld, ik hew love biene en 'en zangerege boik. – Wat zullen mijn benen rusten als ik dood ben, *eveneens gezegd bij grote vermoeidheid*. || Mensekindere, wet zelle main biene ruste as ik dood ben. – Kouwe biene, *niets gedaan, waardeloos*. || Mit 'et weer blaift 'et ok maar stees kouwe biene. – Het zere been, *de gevoelige plaats* (fig). || Dat had je niet zegge moete, dat was zoiver teuge 'et zere bien (eskopt). – Weten waar het been zeer is, *weten waar het aan hapert*. || Jai wete ok wel waar 'et bien zeer is. – Jij loopt op je eerste benen en ik op mijn laatste, *jij bent jong (jij bent er dus beter geschikt voor)*. || Zou jai niet es effies hellepe? Jai lope op je eerste biene en ik op m'n leste. – Aan iemands been stoten, *vragen*. || Me hewwe de baas an ze bien estote om wet meer of te skoive. – Aan de been gaan, *weglopen, zich verwijderen*. || Hai gong hard an de bien. – Het been in het lid zetten (of zien te krijgen), *iets in orde brengen, iets trachten goed te krijgen*. || Me zelle es kaike of we 'et bien weer in 'et lid kraige kenne. – Een zere benen zaag, *een slechte, stompe zaag*. || Die dele benne vergeve van de spaikers, pak deer de zere biene zaag maar voor. – Warme benen ijs, *ijs met een roffelig oppervlak*. – Alles van de vloer behalve mijn benen, *gezegd door iemand die niet dansen wil*. || Mot je ok niet danse?

Dan ken je me niet, alles van de vloer behalve m'n biene. – Vgl. nog **hokbenen** (aanh.) en zie onder **stamper**, **stapelstok** en **windkracht** (aanh.).

beerstut, znw. m. In paltrokmolens. *Zware stutten die de overstekende gedeelten van de zaaggrond op de overring steunen.* Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

beerzen (blz. 21). *Beerzen mit mudderklempen (modderklompen), de vloer bevuilen.*

beest (blz. 21). Ook: **korst**, b.v. in de neus, of (na aanbranden) in pap. || Snoit jai je neus deres, ik zien de beeste d'r oithange. Je kenne nou wel zegge dat 'et ete allieneg een bietje an'ezet is, maar kaik es, de beeste draive der in.

beetje, znw. onz. Uitdr. *liever niets doen dan een beetje, lui zijn.* || Hai doet liever niks as 'en bietje. – *Veel laad je op een wagen, maar een beetje kun je nog dragen,* als antwoord op de opmerking dat iets slechts een beetje is. || 'Et is niet veul, nou ja, veul laad je op 'en wage, maar 'en bietje ken je nag drage. – Zie ook een uitdr. op **jidders** (aanh.).

begaafdheid, znw. vr. Uitdr. *wat een begaafdheid!*, *wat is dat groot, fors.* Ook gezegd van omvangrijke vrouwspersonen. || Wet 'en begaafdheid!

begaffelen, zw. ww. *Werk verrichten onder de druk van hoeveelheid arbeid of haast.* || Me hewwe te waineg mense op de worref, as er 'en post hout ankomt kenne me 'et niet begaffele. Dut klussie moet morrege klaar weze, ken je 'et begaffele? – VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk en verklaart het met *doen, bedisselen, een moeilijkheid overwinnen.*

behangen, st. ww. (behong, behongen). Zegsw. *met slappe stijfsl tegen wind in behangen, onmogelijk werk trachten te doen.* || Hou deer maar mee op, je kenne eve zo goed mit slappe staisel teuge wind in behange.

beitelen, zw. ww. Ook: *in orde brengen.* || Dat is ok weer ebaiteld. Dut zit wel ebaiteld (*dat is wel voor elkaar*).

bekijzer, znw. onz. In pel- en korenmolens. *Bepaalde ijzeren wig.* Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

bekken (blz. 23). Ook de verkl. *bekkəŋkie* werd gehoord (vnl. te Krommenie) in de betekenis, *kleine kom, bakje*, b.v. afwasbakje.

{p.577}

beleg, znw. onz. *Belegsel.* Zie **broodbeleg**. Uitdr. *het is hou en beleg, het is juist voldoende, het houdt niet over.* || Ben d'r genog spaikers? 'Et is hou en beleg.

beleven, zw. ww. Zie een uitdr. op **hardhoofd** (aanh.).

belletje, znw. onz. Uitdr. *belletjes blazen en ootjes roken, op vermeend kinderlijke manier een zuigeling of kleuter sussen of bezighouden.* || Opa is weer an 'et belletjes bleze en ootjes roke.

ben (blz. 24). Uitdr. *door de ben zakken, door de mand vallen*, een enkele maal ook *door de knieën gaan* (ws. geen juiste toepassing). Elders is gebr. "door de ben vallen", zie VAN DALE.

benarren, zw. ww. *Benaderen, dichterbij komen.* || As ik je benarre ken, ben je nag niet van me of. – Doordat het woord doorgaans in dreigende zin werd gebruikt kreeg het de nevenbetekenis van *lastig vallen*. || Ik laik wel bang dat die rare kirrel de maide benarre gaat.

benauwd, bnw. Zie een zegsw. op **halfelfje**.

berg, znw. Zie de samenst. **schijtberg** (aanh.).

beroerte, znw. vr. In de uitroep *kleine beroerte!*, *dat is toch wat!* || Klaine beroerte, wet 'en tult mense staat deer op de bus te wachte.

berusten, zw. ww. *Het er bij laten, genoeg nemen met iets.* B.v. gezegd tegen de bakker, als men geen brood nodig heeft: *ik berust maar, ik heb niets nodig.* – Ook bij het kaartspel. || *Ik berust, ik pas.*

beschimmeld (*beskimmeld*), bnw. en bijw. *Verlegen.* || Wet 'en beskimmeld maidje, je zou d'r 'en cent geve. – VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk.

bespienen, zw. ww. *Bezuinigen, beknibbelen*. || 'Et is niet aars, as je gien geld genog hewwe, den moet je bespiene. In de slappe taid prebere de baze 'et loon te bespiene.

bessel (blz. 26). In verkl. *besseltje, fijn, ingestikt plooitje*. Maid, wet 'en klus, al die besseltjes, deer hê je wet op zitte miereke.

best, bnw. en bijw. Uitdr. *best gedaan is genoeg gezorgd, men kan niet meer dan zijn best doen*. || Jan is dut jaar zitte blaive; nou ja, best 'edeen is genog 'ezorregd.

bestaan, st. ww. Zie een uitdr. op *gnap* (aanh.).

besteden (blz. 27). Uitdr. *ik kan mijn lijf maar op één plaats besteden, ik kan maar één ding tegelijk doen*. || Ik ken me laif maar op ien plaas bestede.

bestevaar, znw. m. In papiermolens. *Hefboom in aandrijfwerk van de kapperij*. Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

bestoken, bnw. (verl. deelw. van besteken). *Vastgesteld, afgesproken* (van de tijd). || Op de bestoke taid. – Een enkele maal ook om aan te duiden dat er nog weinig tijd beschikbaar is. || 'Et is bestoke taid (*het is bijna tijd*). – VAN DALE vermeldt *besteken* in de zin van *regelen* als gewestelijk.

betrokken, bnw. en bijw. Zie een zegsw. op *klap* (aanh.).

beuling (blz. 28). Ook *hoefijzervormig, met spijs gevuld gebak*. || Mit Suntereklaas worde d'r veul beulings verkocht. – Daar *beuling* elders *worst* betekent, wordt de Zaanse betekenis verklaard door de vorm van het gebak.

beun, znw. In verkl. *beuntje*. *Plankier, doorgaans over water*. Door VAN DALE als gewestelijk vermeld. – Zie *beuning* (blz. 28).

beurshoekje, znw. onz. *Het driekantige zitje onder een hoekraam*. || As je in 'et beurshoekie zitte gane, den ken je lekker oitkaike.

beurtman, znw. m. Uitdr. *een kop als een Lemmerse beurtman, een kleur als een boei*. || Wet ziet je zeuntje d'r merakel goed oit, hai heb 'en kop as een Lemmerse beurtman.

bezem (blz. 29). Zegsw. *oude bezems moeten eerst af, men moet geen nieuw materiaal of gereedschap nemen als het oude nog niet versleten is*. || Ouwe bezems moete eerst of.

bezijden (*bezaie*), voorz. *Naast*. || Je benne bezaie de waarhaid. Je benne d'r krek bezaie, *je bent er glad naast*. Vgl. VAN DALE die vermeldt "hij was de plank bezijden, hij was ernaast".

bidden (blz. 29). Zie een zegsw. op *nood* (aanh.).

biet (blz. 30). Uitdr. *het zit 'm in het opschudden van de bieten, het is belangrijk hoe men zijn woorden kiest, c'est le ton qui fait la musique*. || Hai mient 'et gerust wel goed, 'et zit 'm in 'et opskudde van de biete, deerdeur skopt ie are mense teuge d'rloi skiene.

biggetje, znw. onz. *Kleine stoffer zonder steel*. Het woord wordt door VAN DALE als gewestelijk vermeld. – Zie *varken* (blz. 480).

bij (blz. 30). Uitdr. *ik doe er zoveel bij, ik geef je gelijk*. || Krek wat je zegt, ik doen d'r zoveel bai.

bijboeten (*baiboete*), zw. ww. *Achterstallige betalingen doen, bijbetalen*. In deze betekenis elders ws. niet bekend; VAN DALE geeft als verklaring *hier en daar herstellen wat kapot is*. – Zie ook *bijbossen* (aanh.).

bijbossen, zw. ww. *Betalen*. || Dat kenne loidjes zoals wai allegaar niet baibosse. – Zie *bijboeten* (aanh.).

bijig, bnw. en bijw. *Vinnig, fel*. || Ze heb zukke baiege ogies. Je hoeve teuge main niet zo baieg te weze.

bijl (blz. 30). Uitdr. *met de grote bijl er op in hakken, roekeloos met geld omgaan, zijn zaken slecht beheren*. Ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – Zie de samenst. *asbijl* (aanh.).

bijlichten, zw. ww. Zie een uitdr. op *acht* (aanh.).

bijliggen, st. ww. 1) *Herinneren*. || 'Et lait me

{p.578}

niet bai wanneer dat 'eweest ken hewwe.

2) *Haast hebben, spoed vereisen*. Alleen in de ontkenning het ligt er niet zo bij, *het heeft geen haast*. || Je ziene maar wanneer je 'et ofkraige, 'et lait er niet zo bai.

bijspijkeren, zw. ww. Zie de wdbb. Ook: *bijleggen van ruzie*. || We hewwe 'et weer baiespaikerd, maar we hewwe taielang onmoed mit mekaar 'ehad.

bijster (*baistər*) (blz. 30). *Slecht*, van het weer. || 'Et is baister weer nou.

bijten (blz. 30). Zegsw. (*Boer*) bijt je hond nog?, *gevraagd aan iemand die somber of boos kijkt*. || As je né 'et skoolhoofd kaike, den denk je ok "boer, bait je hond nag".

bijter (blz. 30). HUSSLAGÉ (*Windmolens*) geeft *V-vormige snaarschijf*, maar de eerder gegeven verklaring is juist.

bijwonen, zw. ww. Ook: **beleven**. || Zuks hew ik nag nooit baieweund, *zoiets heb ik nog nooit meegemaakt*.

biksteen (*bikstien*), znw. m. en onz. *Steengruis, in een biksteenmolen vermalen, dat gemengd met zand als schuurmiddel werd gebruikt*. || Zand en bikstien, 'en cent 'et koppie.

bil (blz. 30). Zegsw. mijn handen en jouw billen houden kermis, *een pak slaag geven*. || Kaik maar oit, aārs houwe main hande en jouw billetjes kerremes. – Op een halve bil zitten, *zich niet welkom weten, ook een mogelijkheid zoeken om op te staan*, b.v. van een huisvrouw die weer aan de gang wil. || Buus keek me zo zoineg an, ik zat gewoon op 'en halleve bil. Ik gaan nee hois, ik zit de hele taid al op 'en halleve bil. – Drie mengele broek en een pintje billen, schertsend voor iemand die een (te) wijde broek draagt. Een mengele vertegenwoordigde een inhoud van 2½ liter. Zie ook VAN DALE. – Bil had (heeft) in de Zaanstreek ook de betekenis van *dij*. || Wet zel jai kouwe bille kraige mit die korte rokkies. Volgens VAN DALE wordt deze betekenis ook in Zuid-Nederland aan het woord toegekend.

biljart, znw. onz. Uitr. geen kinderen aan het biljart!, *afblijven!* || Gien kindere an 'et biljart, die stote gate in 'et kleed!

billen, zw. ww. Bij korenmolens. *Het inhakken van groeven (kerven) in de molenstenen, teneinde effectiever te malen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

billenavond, znw. m. "*Meidenmarkt*" op woensdagavond in de Westzijde te Zaandam. || Mit bille-evend hange die rotjonges mit ze alle teuge me winkelpoi, as d'r niet zo veul ware kreges mit 'en end hout.

bilsel, znw. onz. Bij korenmolens. *De vorm der in de stenen gehakte groeven* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie de samenst. *pandseilbilsel* en *zwaailbilsel* (aanh.).

binden, st. ww. Zie een uitr. op *kouseband* (aanh.).

binken, zw. ww. *Zijn werk, of de school, verzuimen*. Zie **bink** (blz. 31). Uitr. binken of bonken, *hollen of stilstaan*. || 't Is mit jou ok binke of bonke.

binnen (blz. 31). Zegsw. wie binne binne, binne binne, wie zijn schaapjes op het droge heeft is zelf ook binnen.

binnenzoom, znw. m. Aan molens. *De staande hekkenlatten op de roed*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

bitter, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Uitr. o bitter, *wat een ellende*. || Deer hē je de hoisbaas. O bitter! – Daar loopt bitter onder, *dat klopt niet, dat is geen zuivere koffie*. || As je 'et main vrage loopt deer bitter onder.

bitterkoekje, znw. onz. Een grote vorm van dit overal elders bekende gebak werd op bruiloften getrakteerd; de bitterkoeken symboliseerden "het bitter en zoet van de liefde".

blaaskaak (*bleeskaak*), znw. m. Zie de wdbb. Echter ook: **kikvors**. De bleeskake benne vanevend puur drok, zelle me 'en mooie zeumer kraige? – Het lijkt aannemelijk dat de gebr. betekenis *pocher*, *opschepper* aan het woord blaaskaak gegeven is nadat men de kikker schertsenderwijs zo aanduidde; de Zaanse bet. zou dus de oorspr. zijn, terwijl eerst later de overdr. bet. *pocher* ontstond.

blaffer, znw. m. *Praatjesmaker, opschepper*. Volgens VAN DALE gew.

blak, bnw. en bijw. *Windstil*. Ook elders gebr. Vgl. *piep-en-blak* en zie onder *windkracht* (aanh.).

blazen, st. ww. Zie een uitdr. op *belletje* (aanh.).

bliert, znw. *Diarrhee*. || Meester, m'n zussie komt niet op school, ze heb de bliert.

blies, znw. onz. alleen enk.v. *De roodbruine schilletjes van pinda's*. Door VAN DALE wordt blies als gew. vermeld. *Blies* wordt als grondstof voor de fabricage van een hoogwaardige olie benut (oliemolen "De Zoeker", geg. 1970).

blik (I) (blz. 34), Zie uitdr. op *dag, doos, gat* en *zon* (aanh.).

blikpen, znw. In pelmolens. *Doorslag, waarmee de gaatjes in de blikken binnenwand van de pelkuip werden aangebracht*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

blinken, st. ww. Uitdr. *uit een stinken en uit een blinken, bijzonder netjes, keurig*. || Jouw waif weet de spulletjes wel gnep te houwe, 'et is bai jollie altaid oit 'en stinke en oit 'en blinke.

blok (blz. 35). Ook, als elders: **katrol**. Uitdr. *blok aan blok, de toestand bij het takelen dat twee blokken tegen elkaar stoten*. Figuurlijk wordt deze uitdr. gebezigd in verschillende betekenissen: a) *blok aan blok zijn, bankroet zijn*. – Ook werd gehoord: *dat raakt stok an 'et blok*. || As we weer zo'n slappe zeumer kraige zel de baas temet blok an blok weze. – b) *botsing van twee personen* (b.v. bij {p.579}

het schaatsen). – c) *bij dreigende ruzie*. || Dat raakt blok an blok! – d) *van iemand die kort aangebonden is, snel driftig wordt*. || Die kirrel is metien blok an blok. (Gegevens ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). *Blok* in een ook elders gebr. bet. vindt men in de uitdr. *voor het blok zitten, geen keuze hebben, gedwongen zijn tot een onaangename beslissing*. || Ik wul wel aars, maar ik zit zoiver voor 'et blok. – Zie nog de samenst. **komblok** en **rekblok** (aanh.).

blokmaalter (blz. 36). De uitdr. *wat ben ik, blokmaalter of pletjongen?* werd gebezigd *om een stoeipartij uit te lokken*, die niet uitbleef als het antwoord "pletjongen" werd gegeven.

bloot, bnw. Zie een uitdr. op *kont* (aanh.).

blubber, znw. m. *Slappe, breiige modder*. Algemeen gebr., zie VAN DALE.

bluster, znw. vr. Hetzelfde als **bluts** (blz. 36). Zie ook VAN DALE op *bluts*, die echter niet de Zaanse betekenis van *afgesprongen scherfje van aardewerk, porselein of glas* geeft.

bobber, znw. m. Zie de wdbb. Ook: **gierigaard**. Soms wordt gehoord *bobberd*.

bobberig, bnw. en bijw. *Gierig, krenterig*.

boebes, bijw. – 1) *Overleden*. || Ouwe Raier Skenk is ok boebes.

2) *Zoekgeraakt, onvindbaar*. || Gien vaif minute geleje zat me bril nag in me brillehois en nou is ie opiens boebes.

boël (blz. 28). In verkl. *boeltje, spulletjes, meubilair*. || Hoe vind j'ai m'n nuwe boeltje? – Uitdr. *mijn boeltje is van mij, maar ik ben niet van mijn boeltje, ik ben niet de slaaf van mijn huishouding*.

boer (blz. 38). Zegsw. *het zo druk hebben als een boer met één koe, het zo druk hebben als een klein baasje*. – Zie ook uitdr. op *Beemster* en *bijten*.

boerenboter, znw. vr. *Boter*. Margarine wordt in de Zaanstreek meestal boter genoemd; ter onderscheiding noemt men boter daarom *boerenboter* of zelfs *beste boerenboter*, ook als het fabrieksboter betreft. Als zegswijze kreeg verbreiding: *een ons boerenboter, dun afgestoken en hoog opgemaakt, want we krijgen visite*, gezegd als men de indruk heeft dat iemand overdreven zuinig is.

boest, znw. Meestal zonder lidwoord. *Brood dat te donker van korst is, verbrand is*. || Zukke boest eet ik niet op.

boeten, zw. ww. Zie op *bijboeten* (aanh.).

boezel, znw. Zie de samenst. *galgeboezel* (aanh.).

boezeroen, znw. Vgl. *wegboezeroenen* (aanh.).

bokkewagen, znw. m. Uitdr. een stel voor de bokkenwagen, *een ondeugend stel jongens*.

bol, znw. Zie de samenst. *malbol* (aanh.).

bolspil, znw. vr. In koren- en pelmolens. *Spil door de lopersteen, steunend in het steenbus van de legger*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

bon af (*bon òf*), bijw. *Goed af*. Ook elders gebruikelijk, zie VAN DALE.

bonk (blz. 43, 1). Zegsw. 't zal wel wat worden, koeken of bonken, *we zien wel wat het wordt, wat er van komt*. De uitdrukking stamt uit de olieslagerij: olieslagers die niet goed persten, maakten bonken (gebroken koeken) in plaats van hele veekoeken. || 'Et zel wel wet worre, koeke of bonke.

bonken, zw. ww. Zie een uitdr. op *binken* (aanh.).

boom (blz. 44). Zegsw. als je ongelovig tegen een boom oploopt, geloof je het wel, de harde feiten overtuigen je wel. || 'Loof je me niet? As je ongeloveg teuge 'en boom oplope, den zel je me wel 'love. – Zie *kaarboom* (aanh.).

bootsmansstoeltje, znw. onz. *Zitplankje dat opgehesen kan worden en dat wordt gebruikt bij het schilderen van molens*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens* en vgl. VAN DALE.

bord (I) (blz. 45). Zie de samenst. *steunbord* en *windbord* (aanh.).

bord (III) (blz. 45). *Karton, bordpapier*. Zie VAN DALE. *Zaans bord* was een produkt van de papiermolens, waarbij verschillende lagen papier tot een dikte van soms 5 mm met elkaar waren vervilt. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

bordekwest, znw. m. *Vatenkwest, afwasborstel*.

borg (blz. 45). Zie een uitdr. op *brood* (aanh.).

borgen (blz. 45). Uitdrukking ergens een schoot(je) opborgen, *ergens op rekenen, op iets vertrouwen*. Als bij de zeilvaart de schoot werd geborgd (*vastgezet*), bestond de zekerheid dat niet direct daarna van koers werd veranderd. || We zelle deer maar gien skootje op borrege.

borst (blz. 46). – Zie de samenst. *peldersborst* (aanh.). – 2) *Voorzijde van een paltrokmolen*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

borst (II), znw. m. *Jonge man, jongen*. Vnl. als *aanspreektitel*. || Nô, borst wet heb je nou 'edeer? – Zie VAN DALE.

borstig, bijw. *Verkouden, hoesterig*. || Je laiike wel borsteg, kaik maar oit mit dut skrale weer.

bos (blz. 46). Zie een uitdr. op *aap* (aanh.).

boter (blz. 47). Uitdr. het gebeurt niet, al loopt de boter in het vuur, het gebeurt niet, al dring je nog zo aan. || Peeuw nou maar niet, het beurt niet, al loopt de butter in 'et vuur. – Zie ook *boerenboter* (aanh.) en een uitdr. op *spijker* (aanh.).

botkar, znw. vr. *Kruiwagen*. || Ken ik de botkar effe kraige om dut vrachie weg te brenge?

bovenspanhoofd, znw. onz. In zaagmolens. *De bovenkant van het zaagmaam*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

boventafelment, znw. onz. In molens. *Het samenstel van zware balken, die rusten op de boveneinden van de achtkantstijlen*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

{p.580}

branden, zw. ww. Zie een uitdr. op *haar* (aanh.).

brandewijnshak, znw. *Misslag bij het hakken*. In het molenmakersbedrijf bestond de regel dat gemaakte fouten werden beboet. De boete bestond doorgaans uit een hoeveelheid brandewijn. Wie b.v. bij het behakken van een molenroed mishakte, maakte dus een brandewijnshak. – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

breeuwer, znw. m. *Hij die breeuwt*. Vroeger een beroep in de bouw van houten schepen. Vgl. de in de Zaanstreek nog veelvuldig voork. familienaam Breeuwer. – Uitdr. geen breeuwer zijn, *alles zelf doen*. || Hum z'n vader is gien breeuwer, hai geeft nooit 'et werrek oit z'n fleke.

breien (blz. 51). Zegsw. evengoed breien!, *doorwerken!*, *je kunt wel praten, als je handen maar niet stilstaan*. Evengoed braie werd in vele situaties, en niet alleen bij het breien, gezegd.

breken (blz. 51). Waarschijnlijk ook: **vitten**, **aanmerkingen maken**. De uitdr. steken en breken, *afkammen*, zou daarop wijzen. Vgl. afbreken, *scherpe, ongunstige kritiek uitoefenen* (VAN DALE).

brik, znw. vr. *Oude kar, oude auto*. || Wet 'en brik. – Het woord heeft ongetwijfeld deze betekenis gekregen toen de oorspr. brikken, *open rijtuigjes op vier wielen* (VAN DALE), verouderden en nog zelden gezien werden. Thans worden oude auto's nog brikken genoemd.

brik, bnw. *Oud, gehavend*. Ws. alleen van voertuigen. || 'En brikke kar. – Het bnw. heeft zich uit het znw. ontwikkeld.

broedssel (*broessel*), znw. onz. Uitdr. kwaad voedsel kwaad broedssel, *een slechte verzorging geeft ook slechte resultaten*, ook *een slechte beloning kweekt ontevredenheid*.

broeien, zw. ww. Vgl. **luizebroeier** (aanh.).

broeisok, znw. vr. Alleen in het mv. broeisokken, *zweetvoeten*. || Wie heb d'r z'n skoene oitetrokke? 'Et lucht hier nee broeisokke.

broek (blz. 53). Uitdr. met de broek af moeten, *naar het toilet gaan*. || Wacht effies, ik moet mit de broek of. – 'm (lelijk) uit de broek laten hangen, *zich laten kennen*. || Nô Wullum, jai leten 'em ok lillek oit je broek hange. – Zie een uitdr. op **bil** en de samenst. **pissebroek** (aanh.).

brok, znw. onz. Uitdr. het doet hem (haar, hun) leed, dat een ander een brok heeft, gezegd bij *jaloersheid, afgunst*. || 'Et doet 'm leed dat 'n aâr 'en brok heb. – Ongegunde brokken smaken het lekkerst, dat wat niet gegund wordt smaakt het lekkerst. – Met de brokken zitten, de kwade gevolgen dragen. || As je bai je waif wegloope, blaift zai mit de brokke zitte.

brood (blz. 54). Uitdr. een broodje met een dagvaarding, een snee brood zonder belegsels. || As je zo'n trek hewwe neem je maar 'en broodje mit 'en dagvaarding. – Brood op borg halen, het hoog in het hoofd hebben. || Dat maidje deer is d'r ok ientje die brood op borreg haalt. – Een zieke spaart wel brood, maar geen geld, ziekte brengt kosten mee. – Wie hier zijn brood heeft, hoeft daar niet om kaas te gaan, men behoort geen beroep op anderen te doen als men moeilijkheden in de eigen omgeving kan oplossen. || We kenne 'et 'en aâr niet vrage, as we hier ons brood hewwe hoeve we deer niet om kees te gaan. – Zie uitdr. op **bakker** en **bakkerij** en op **vasten**, alsmede de samenst. **wittebrood** (alle aanh.).

broodbeleg, znw. onz. *Broodbelegsels*. Zie **beleg** (aanh.).

bruid, znw. vr. Uitdr. een zieke bruid, b.v. *aardewerk waar een scheurtje in zit, zodat men er voorzichtig mee moet omgaan*. Elders een kranke bruid, zie VAN DALE.

bruiloft (blz. 54). Bruiloft houden werd gezegd ter aanduiding van de *staantijd van oliemolens*. || We gane ankende week bruiloft houwe (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – Zie in dez. zin ook kermis vieren op **kermis** (aanh.).

bruinvis, znw. m. Uitdr. snuiven als een bruinvis. || Kirrel, doe es niet zo loidruchteg, je snoive as 'en bruinvis.

bui, znw. vr. Uitdr. de bui zien hangen, *voorvoelen wat er gaat gebeuren*. || Ik hew altheid wel 'ezaid dat d'r brokke komme zouwe, ik hew de boi al zien hange. – De ene bui haalt de andere, (bij een bepaald weertype) *het blijft regenen*. || Je kenne beter tois blaive, de iene boi haalt de are. – Zie nog een zegsw. op **maart** (aanh.).

buik (blz. 54). Zie een zegsw. op **been** (aanh.) en vgl. de samenst. **troetbuik** (aanh.).

buitenste, bnw. Zie een uitdr. op **kappetoris** (aanh.).

bulenaald, znw. vr. (m.). *Grote, dikke naald, met kromgebogen einde, waarmee de bulen met grote steken werden dichtgenaaid.* || Wet 'en grof naaiwerk, 'et laikt wel mit de bulenaald 'edeem.

burekledder, znw. vr. *Vrouw die overdreven banden met de buren wil onderhouden.* || Dut is nou al de vaifde keer vandaag dat die burekledder komt anzaile.

buren, znw. mv. Zegsw. *de vrienden bedanken de buren, je wordt bedankt.* B.v. na afloop van een visite. || 'Et was gezellig, de vrinde bedanke de bure!

burger, znw. m. Uitr. *het is "hoort burgers hoort", het is een lopend vuurtje.*

bus, znw. Zie de samenst. *steenbus* (aanh.).

buul (blz. 57). Uitr. *het slot is van de buul, het kan lijden, geld speelt geen rol.* || Gane je nou alweer nee de kerremes? Nounou, 'et slot is van de buul.

{p.581}

buulraam, znw. onz. In verfmolens. *Met zijde of fijn kopergaas bespannen raampjes op de zijden van de zeskanter in de buulkist.* Zie HUSSLAG, Windmolens.

buultje, znw. onz. Ook *klein kussensloop*.

buus, znw. vr. *Buurvrouw.* Ook in West-Friesl. gebruikelijk.

buut, znw. onz. *Eindpunt of vrijplaats bij loopspelen.* Ook elders gebr., zie VAN DALE. – *Buut!* wordt geroepen als (b.v. bij "opskoilders") de vrijplaats bereikt is.

C

cent, znw. m. Zie een uitr. op *aârf*.

christelijk, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Het woord kreeg echter de veel uitgebreidere betekenis van *goed* in 't algemeen, dus ook van materiële zaken. || De kachel brandt christelijk. Je ziene d'r kristelek oit. Kaik effe of je een kristelek brokkie hout vinde kenne. – Zie *onchristelijk*.

commissie, znw. vr. Zegsw. *de kouwe commissie, het bestuur van* (het vroegere) *Armenzorg*. Deze "commissie" hielp immers vooral in de wintermaanden. || Ze kraige van de kouwe kemissie.

credito, znw.? Alleen in de uitr. *iets te credito hebben, iets aan te merken hebben.* || Hew ik 'et nou goed 'edeem, of hê je nag wet te credito? 't Zou niet gewoon weze as jai niks te credito hadde.

D

daaien, zw. ww. *Uitkomen, overeenstemmen met wat gewenst wordt.* || As 'et zo nou maar daaie wul.

daalder, znw. m. Zie de wdbb. Zegsw. *een makkelijke dag is ook een daalder waard.*

dag (blz. 60). Uitdrukking *kijken naar de andere dag, scheel zien.* || Hai kaikt puur nee de are dag. – *Kort dag, al gauw*, vooral ter aanduiding van krap toegemeten tijd. || Over twee weke moet dut klussie klaar weze, dat is kort dag. – *Geen dag zo dik of de zon geeft een blik, bij grote moeilijkheden is er altijd wel een lichtpuntje.* – *Uitkijken en dagen tellen, geduldig (een kans) afwachten.* || Denk je dat je 'et begaffele ken? Dat durref ik nag niet te zegge, 'et is oitkaike en dage telle. – Zie een zegsw. op *daalder* en de samenst. *heiligedag* (beide aanh.).

dagvaarding, znw. vr. Zie een zegsw. op *brood* (aanh.).

dak (blz. 60). Uitr. *dak op 't huis!, stil!*, voornamelijk gezegd wanneer kinderen meeluisteren bij "volwassen" gesprekken. || Deer komt je zeuntje, dak op 'et hois, want kleine potjes hewwe grote ore!

darm, znw. m. Zegsw. *darmen als looplaarzen*, gezegd wanneer iemand zeer veel eet. || Nou skep je waarachteg voor de derde keer op, jai heb ok darreme as loopleerze. – *Darm* heeft

overdr. ook de betekenis **mispunt**, **vervelende klier**. Vgl. *slapdarm* (aanh.). || 'En darrem van 'en jonge. Wet 'en darrem!

dattem (*dattəm*), vnw. *Dat*. Alleen in de retorisch vragende zin: O, is 't 'm dattem?, *zit het zo?*

deeg (blz. 62). Aanvulling: ook wordt gezegd bij goed deeg, *als alles naar wens gaat*. || Bai goed deeg ken je ankende week wel deres an 'et laintje perbere (gezegd tegen een kind dat zwemles krijgt en van de "hengel" naar het "lijntje" mag).

deel, znw. Zie de samenst. *sleepdeel* (aanh.).

deier, znw. (*daaier?*). 1) *Een dubbeltje op z'n kant*. || Dat zel 'en daaier weze (*dat zal er om houden*). – 2) *Zuigeling van enkele maanden* || 'Et wordt al 'en hele daaier.

deksel, znw. Zie de samenst. *stovedeksel* (aanh.).

deren, zw. ww. Zie een uitdr. op *hart* (aanh.).

deur (blz. 67). Zegsw. de knop van de deur is koud, *ge zijt welkom*. – Met open deuren wandelen, *voor de waarheid uitkomen, oprecht zijn*. – Zie een uitdr. op *sluis* en vgl. de samenst. *achterdeur*, *stellingdeur* en *wachtdeur* (alle aanh.).

diaken, znw. m. Zie een zegsw. op *aflikken* (aanh.).

dienen, zw. ww. *Een betrekking vervullen*. Algemeen gebr. Uitdr. 't is hier goed dienen, *het is behaaglijk warm hier, of het ziet er hier aanlokkelijk uit*.

diezig, bnw. en bijw. *Heilig, nevelig*. || We konne wel es aar weer kraige, 'et wordt inene zo diezeg.

dik, znw. onz. (blz. 69). Zegsw. op het oude dik af, *op de oude manier*. || Doen 'et maar op 'et ouwe dik of, den komme d'r gien brokke van. – Zie een uitdr. op *dag* (aanh.).

dikkekoek, znw. zie *koek* (aanh.).

ding, znw. Zie de samenst. *taaiding* (aanh.).

Dirk, mansnaam. Uitdr. krede de pet van Dirk, *zo is het precies, je slaat de spijker op z'n kop*.

dirkiedons, znw. Zie *kordon* (aanh.).

disperaat, bnw. en bijw. *Wanhopig*. Vgl. Fr. *désespérant*. Het woord kreeg, als zovele soortgelijke woorden ("verschrikkelijk", "ontzettend" enz.) de alg. versterkende betekenis *hevig, in hevige mate*. || Hai gong zo disperaat te keer, dat ik d'r van verskoot. Ik hew 'en disperate pain in m'n bien.

dobber, znw. Zie de samenst. *plompdobber* (aanh.).

doedelzak, znw. m. Zie de wdbb. De wereld voor een doedelzak aanzien, *denken dat het leven een grap is, de wereld niet serieus nemen*. || Die Wullem ... hai kaikt de wereld voor 'en doedelzak an.

doeg. Verbastering van *dag*, dat op zijn beurt {p.582}

een verkorting is van *goedendag*. De indruk bestaat dat vanuit de Zaanstreek deze vorm van *gedag* zeggen zich ook elders heeft verbreid. || Nou doeg maide! – Vgl. *dug* (aanh.).

doenig, bnw. en bijw. *Bedrijvig, druk bezig zijnde*. || Wet benne jollie doeneg! Gaan d'r es effe bai zitte, as je zo doeneg bezeg benne loister je helegaar niet nee me.

doft (blz. 72). *Zitbank in een roeiboot*. Vooral in verkl. *doffie*. || Gaan jai maar op 'et achterdoffie zitte. – Uitdr. zitten als hoed op 't doffie, gezegd wanneer er geen notitie van iemand wordt genomen. || Hai zit deer maar as hoed op 'et doffie. – Bij uitbr. heeft hoed op het doffie de betekenis gekregen van een *klein, min persoon*. || Ken je d'r niet? 'Et is zoiver 'en hoed op 'et doffie.

dokter, znw. Zie de samenst. *wurmendokter* (aanh.).

dol, bnw. Zie een uitdr. op *rooi* (aanh.).

dominee, znw. m. Zie de wdbb. Een dominee Visser, *een moker met lange steel*. || Geef de dominee Visser es effies an. – Er zijn in de loop der tijd ettelijke dominees Visser in de

Zaanstreek geweest, ws. zowel lange predikanten van die naam, als zieleherders die hun woorden als mokerslagen konden laten aankomen.

donderstraal, znw. m. *Kwajongen*, ook **deugniet**. || Die donderstraal van hiernaast is in de plomperd 'ekukeld. Rooie en vale benne donderstrale. – Zie **donderstien** (blz. 75).

dood (blz. 75). Uitdr. om de dood geen garnalen, om de drommel niet. || Dat doen ik niet, om de dood gien garrenele! – Zie een uitdr. op **geven** (aanh.).

doofpot, znw. m. *Van roeden en kap ontdane molen*. Vgl. HUSSLAGÉ, *Windmolens*. – De gelijkenis van een onttakelde molen met een doofpot is duidelijk; de voormalige doopsgezinde kerk aan de Oostzijde te Zaandam werd om dezelfde vormgelijkenis ook de *Doofpot* genoemd.

dooieman, znw. m. In een pelmolen: *de derde spil*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

doordouwer, znw. m. *Iemand die weet vol te houden, die blijft doorwerken*. || Jai benne ok 'en deurdouwer.

doorgang, znw. m. Zie de wdbb. Ook: **voortgang**, in de uitdr. een opgang en geen doorgang, gezegd van *werk dat onafgemaakt blijft*. || Ken je dut karrewaitje niet es ofmake? 'Et is nou 'en opgang en gien deurgang.

doorkurken, zw. ww. Zie **kurken** (aanh.).

doorpellen, zw. ww. Zie **pellen** (aanh.).

doppenhok, znw. Zie ook bij **zaligmaker** (aanh.).

doppenhokker, znw. m. Scheldnaam voor de *inwoners van Oostzaan*. De doppen en andere afvallen van de pelmolens werden doorgaans door Oostzaander boeren opgekocht. Wanneer Oostzaners de pelmolen bezochten, gold hun bezoek meestal uitsluitend het doppenhok. || Zo'n Oostzaander doppehokker. – Ontl. Aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

draad (blz. 78). Zegsw. lange draden, sloffe naden, *slordig naaiwerk*.

draaien, zw. ww. Zie de samenst. **toedraaien** (aanh.).

draaiertje, znw. onz. Zie onder **windkracht** (aanh.).

draaihoofd, znw. onz. In zaagmolens: *verbinding tussen het bovenspanhoofd van het zaagraam en de wuifelaar*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

drabber, znw. m. *Vervelend, zeurend sujet*. || Wet 'en drabber, hai blaift maar deurpreuvele.

drabberig, bnw. en bijw. *Hangerig, onprettig*. Vgl. **drabbig** (blz. 78).

dragen, st. ww. Zie een uitdr. op **beetje** (aanh.).

drankdobber, znw. m. *Drinker, dronkaard*. || Wonder bove wonder dat die drankdobber nag niet in de sloot 'elazerd is.

dreutelkont, znw. vr. (m.). *Onhandig meisje, stuntelaar*. || Wet 'en dreutelkont.

dribbeltje slons, onz. Aanduiding van een *slordige vrouw*. || As je d'r hoishouwinkie ezien hewwe, den weet je metien wet 'en dribbeltje slons 'et is.

driemaster, znw. m. Zie een zegsw. op **geweten** (aanh.).

drilder (blz. 81). Ter nadere informatie: *een sterke, niet vlagerige, dus gelijkmatige wind*. || 'En mooie drilder. (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.)

drillen, zw. ww. *Aanwakkeren* (van de wind). Vgl. het molenaarsrijmpje "Krimpen en stillen, dat is straks weer drillen", *als de wind krimpt en afflauwt tegelijk, zal hij later weer aanwakkeren*. – Ontl. Aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

drok (blz. 82). Zegsw. beter druk als geen werk. || Je hoeve niet te meutele, ik zeg maar zo: beter drok as gien werrek. – Zie nog zegsw. op **boer** en **man** (beide aanh.).

droogschuur, znw. vr. Bij papiermolens: *schuur waarin de natte vellen op bastentouwen te drogen werden gehangen*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

droogwater, znw. onz. *Soda*. Ook hier en daar elders. VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk.

druif (blz. 83). Lekkere druif wordt vergoelijkend tegen een kind gezegd als het kattenkwaad heeft uitgehaald. Vgl. VAN DALE, die als volkstaal aanduidt “je bent ook een fijne druif”, *een mooie*.

dubbeltje, znw. Zie een uitdr. op *thee* (aanh.).

dubben, zw. ww. *Piekeren, zich zorg maken*. Ook door VAN DALE als gew. vermeld. || Blaif nou maar niet dubbe, boite skaint ’et zontje.

dug. Goedendag. Zie *doeg* (aanh.).

duif, znw. vr. Zie de wdbb. Duiven van de pastoor van Egmond, meeuwen. || Kaik es wet ’en mieuwe op de Zaan! Ja, allegaar {p.583}

doive van de pestoor van Egmond.

duit (blz. 85). Zegsw. als je alles vooruit weet, kom je met vier duiten door de wereld. – Daar gaat voor vier duiten, dat zal wat kosten (gezegd van iets wat passeert). || Wet ’en skitterende auto, deer gaat voor vier doite! – Zie ook bij *vier* (aanh.).

dun, bnw. Zie een uitdr. op *moed* (aanh.).

dwarrelkop, znw. m. *Twijfelaar, besluiteloze*. || Mit die dwarrelkop skiet ik helegaar niet op, de iene keer zait ie zus en de are zo.

dwars, bnw. en bijw. Zie een uitdr. op *hout* (aanh.).

E

eel. Zie *aal* (aanh.).

een (blz. 87). Verkl. *ientje*. Uitdr. een enkeld ientje, een hoogst enkele. || D’r benne d’r veul eroepe en maar ’en enkeld ientje is d’r oitverkore.

eerstgenog, znw. (?). *Rechtvaardigheid*. Alleen in de uitdr. dat is geen eerstgenog, dat is niet rechtvaardig.

eeuwigheid, znw. vr. Zie de wdbb. De alg. verbreide uitdr. wachten van eeuwigheid tot amen is in de Zaanstreek vervormd tot wachten van eeuwigheid tot Pasen. || As ik hum z’n gank gaan lete, den ken ik wachte van eeuwegheid tot Pase.

Egmond. De plaats. Zie een uitdr. op *duif* (aanh.).

ei (blz. 89). Zegsw. het eitje is dun geschild, gezegd van iemand die *opvliegend, onmiddellijk kwaad* is. || Nounou, dat aitje is dun eskild. – Je kenne wel ’en ai in z’n kont gaar koke werd gezegd van iemand die *ontzettend in angst zit*. – Op de eieren blijven zitten, afwachten. || We moste maar effe op de aiere zitte blaive.

emmer, znw. Zie een uitdr. op *koe* (aanh.).

end (blz. 90). Bij molens. Het aantal omwentelingen van de bovenas, m.a.w. de snelheid van het wiekenkruis, wordt uitgedrukt in “enden”, d.w.z. in het aantal malen dat een roedeinde de stelling passeert. Vier enden betekent dus één omwenteling van de bovenas. || Wanneer een oliemolen zijn grootste snelheid bereikt had maakte de ijzeren bovenas ... 88 à 92 enden (HUSSLAGE, *Windmolens*). – In oliemolens. Het tweede end, het rechtse kussen. Zie *kussen* (aanh.). – Zie nog uitdr. op *ginder* en *vers* (aanh.).

endelst, bnw. en bijw. Alleen de overtreffende trap is bekend. *Laatst*. || De endelste train gaat om twalef uur. – Ws. is met endelst bedoeld *het meest endelings*. Zie *endelings* (blz. 90).

enkeld, bnw. en bijw. Zie een uitdr. op *een* (aanh.).

Enkhuizen. De plaats. Zegsw. het is te Hoorn net als te Enkhuizen, het is overal eender. || Werom wul je ’en aar stiekie? ’Et is te Hoorn ommers net eveliens as te Enkhoize?

erg (blz. 91). Erg hebben, opletten. || Heb erg! (*kijk uit!*)

erwtenpoeper (*ortepoeper*), znw. m. *Misbakken knikker*. || Die ortepoeppers moet ik niet hewwe. – In een partij aardewerken knickers zaten altijd wel enkele (vervormde) “ortepoeppers”.

eten (blz. 92). Zegsw. eet nou, moeder heb nou!, dooreten! – Zie nog een uitdr. op *houtzager* (aanh.).

etterdetet, znw. vr. *Overdreven nette vrouw*. || M'n tante is zo'n etterdetet, 'et noost 'r dat ze de dakpanne niet skure ken.

euving, znw. vr. Hetz. als *euverring*, *overring*, zie ald. (blz. 318).

evenaar, znw. m. Bij zaagmolens. *De op een geschoorde paal bewegende balk waaraan de afkort-trekzaag was bevestigd*. (Ontleend aan HUSSLAGÉ, *Windmolens*.)

ezelen, zw. ww. *Sloven, hard, lang en zwaar werken*. || Ik zel blaid weze as we Zondag haileg hewwe, we hewwe de hele week 'ezeld. Zuk ezele ken ik niet volhouwe.

F

feest, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. feest lijden, *het onderspit delven*, soms ook *de zondebok zijn*. || Jollie hadde niet 'edocht dat jollie feest laie moeste. Jai hewwe eveveul skuld as hum, je moete hum niet allieneg feest laie lete. – De uitdr. blijken niet alg. bekend te zijn.

fiezelefasie, znw. vr. *Gezicht, gelaat*. Het woord is een samentrekking van "*fiezelemie*" (zie aldaar, aanh.) en "*facie*" (Fr. *facies*, *uiterlijk*). || Z'n fiezelefasie staat me niet an. – Volgens één informant wordt met *fiezelefasie* het gehele uiterlijk bedoeld en niet uitsluitend het gelaat. Ws. is deze uitleg juist.

fiezelemie, znw. vr. *Gezicht, gelaat*. Vgl. Fr. *fysionomie*. || As ik z'n fiezelemie zien, laik ik altaid wel trek in 'en neutje te kraige. || Zoals zovele woorden in het Zaaans zal ook *fysionomie* wel overgenomen zijn van de Franse steenhouwers die zich i.v.m. het bewerken der molenstenen in de Zaanstreek vestigden.

flachteren, zw. ww. *Flakkeren* (van een kaars b.v.). || Wat flachttert 'et vuur.

fliebertje, znw. onz. *Sliertje, vezeltje*. Vgl. b.v. *flutertje* (blz. 100). || D'r zitte allegaer fliebertjes op je troi.

fnuiken, zw. ww. *Klein houden, onderdrukken*. || Je moete je kindere niet fnoike, aars worre ze niet volwasse. – Vgl. de verouderde, door VAN DALE vermelde betekenis van *fnuiken*: *kortwieken*.

fnuikje (*fnoikie*), znw. onz. *Kleine hoeveelheid, snuifje*. || As me waif 'et ete zo laf maakt, {p.584}

doen ik d'r zellef wel 'en fnoikie zout bai.

fudder (blz. 101). In afw. van het door Boekenooogen vermelde betekent *fudder* ook *zacht laten braden van vlees*. Mogelijk is deze betekenis later ingeslopen door de klankverwantschap met het alg. verbreide woord *sudder*.

G

gaaf (blz. 103). Ook, van personen: *sympathiek*. || M'n ome is 'en gave kirrel. Wet vind ik dat gaaf van je. – Deze betekenis is dus een andere als de door VAN DALE als gewestelijk vermelde van "keurig, knap". In deze zin wordt *gaaf* in de Zaanstreek niet gebruikt.

galg, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. het ruikt naar de galg, *het deugt niet, er zit een luchtje aan*. || Zai ken bar vrundelek doen, maar kaik oit, 'et roikt nee de galleg.

galgeboezel, znw. onz. *Boezelaar met galgen*, het bovenstuk was meestal hartvormig. Vgl. *boezel* (blz. 39).

gang (blz. 104). Verkl. *gangkie*. Op de vraag "hoe gaat het?" wordt dikwijls geantwoord *zo'n gangkie*, d.i. *het gaat wel*. – *Gang* beduidt in de houtzagerij *het in bewerking zijnde hout, dat door de zaagslee naar en "door" het zaagraam wordt gevoerd*. Uitdr. de gang ligt ervoor, *we kunnen beginnen*. – De gang is af, *het werk is klaar, het is gedaan* (b.v. bij beëindiging van de maaltijd). (Ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.)

garnaal (blz. 106). Zie een zegsw. op *dood* (aanh.).

gasthuis, znw. Zie een uitdr. op *vroeg* (aanh.).

gat (blz. 107). Uitr. een gat in 't schepel, gezegd van een molen die door gebrek aan grondstoffen gedoemd is stil te staan. Overdr. echter ook **platzak**. || De mole staat mit 'en gat in 't skepel. Hai heb 'en gat in 't skepel (*hij heeft geen geld*). (Ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.) || Dat valt een schop in het gat mee, *dat is een meevaller*. || (Gezegd door een schipper van een zeilboot:) Me hewwe een fain klain windje vlak voor 't lappie, dat valt 'en skop in 'et gat mee, nou hoeve me niet te kroise. – Een warm gat geven, *een pak slaag geven*. || As je niet gauw stil benne, zel ik je deres 'en warrem gat geve. – Een wurm in zijn gat hebben, *ongedurig zijn, niet stil kunnen zitten*. || Blaif nou es effies zitte, jai hew ok 'en wurrem in je gat! – Een gatje van wind, *een eigenwijs, verwend kind*. || Die klaine kraai is nou nag wel lolleg, maar as ze niet oppasse mit 'r den wordt 'et 'en gatje van wind. – Zie de samenst. **kisgat** en **kropgat** (beide aanh.).

gebraden, bnw. en bijw. Zie een uitr. op **gezicht** (aanh.).

geelgieter, znw. m. *Kopergierter*. Vooral voor de papiermolens was veel koper- en bronsgieterwerk nodig, er waren dus verschillende “geelgieters” in de streek gevestigd. || Isaac Vonk was een geelgieter in Zaandam, ook in Wormerveer was een geelgieter van die naam (HUSSLAGE, *Windmolens*).

gek, bnw. en bijw. Zie een zegsw. op **Gerrit** (aanh.).

geld (blz. 110). Zegsw. groot geld en klein hout, *daar krijg je het lastigste wijf mee tam*.

geloof, znw. onz. Vermeldenswaard is de zegsw. twee geloven op één kussen, *daar slaapt de duivel tussen*, *op een huwelijk waarbij de partners een verschillend geloof hebben rust geen zegen*. || Twee gelove op ien kusse, deer sleept de doivel tusse.

geloven, zw. ww. Zie de wdbb. Zegsw. dat kun je máár geloven, *daar kun je zeker van zijn*. || ... en de Rus zel 'en best karrewai hewwe om deer weer wet op z'n raap te komme, dat moet je maar gelove (bewerking van *Theetaid in de haremakerai*, toneelschets). – Zie ook een zegsw. op **boom** (aanh.).

gemaal (blz. 110). Uitr. het gemaal is af, *de taak is volbracht*. || Blaid toe dat dut gemaal of is. – Gemaal betekent ook: **drukke**. || Wet geeft dat 'en gemaal! Aanv. ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

gemag, znw. onz. *De schaamdelen*. || (Bij het voetballen:) Jan heb 'en bal op z'n gemag 'ehad, hai lait te kronkele van de pain.

gemeentegrond, znw. w. In de uitr. lopen op gemeentegrond, *doorgesleten schoenzolen hebben*. || Die skoene moete nodig nee de lapper, je lope nou op gemeentegrond.

genavond. Zie **avond** (aanh.).

Gerrit (blz. 112). Zegsw. gekke Gerrit!, *ik ben daar gek!*, *ik zal gek zijn!* De zegsw. bedoelt uiteraard: “vraag dat maar aan gekke Gerrit” of: “ik ben gekke Gerrit niet!”.

gerust, bijw. *Heus, zonder twijfel, stellig*. || Dat ken je gerust gelove. Dat is gerust wel waar. VAN DALE tekent bij deze verklaring aan: volkstaal.

geschild, bijw. Lett. *van schil*. Zie een uitr. op **ei** (aanh.).

geval, znw. onz. Zie de wdbb. Zegsw. het geval ligt er en het kind is er, *het is nu eenmaal zo, het is niet anders*.

geven (blz. 113). Uitr. wie teveel geeft sterft een benauwde dood, *al te goed is buurman's gek*.

geweten, znw. onz. Zie de wdbb. Een geweten waar een driemaster in rond kan zeilen, *een ruim geweten*.

gezeg, znw. onz. *Opmerking*, mogelijk ook **aanmerking**. Alleen in de uitr. die timmert aan de weg krijgt vast gezeg, *wie aan de weg timmert krijgt commentaar*. || Die tummert an de weg kraigt vast gezeg.

gezicht, znw. onz. Zie de wdbb. Uitr. houd

{p.585}

je gebraden gezicht, houd je mond. || Je hewwe je gebrade gezicht te houwe, aars ken je koiere.

gieter, znw. Zie **geelgieter** (aanh.).

gilpen, zw. (?) ww. *Jammeren, luidkeels klagen*. Het woord wordt met restrictie vermeld daar slechts één informant het met stelligheid noemde.

ginder (blz. 114). Uitr. an 'et are end gunder, ergens. De uitr. wordt alleen gebezigd om aan te duiden dat men geen nauwkeurige plaats kan aangeven. || Weer ken Jan zitte? An 'et are end gunder! (d.i. *ik weet het niet, hij zal wel ergens zijn*).

glanzen, zw. ww. In rijstpelmolens. *Nabewerken van de gepelde rijst, om deze een mooier aanzien te geven*. Ook **poetsen** genoemd. Ontl. Aan HUSSLAG, Windmolens.

glimmen, st. ww. Zie een zegsw. op **kaarsemaker** (aanh.).

glooien, zw. ww. *Gluren, stiekem kijken*. Vgl. **glouwen** (blz. 115). || As die maide zo nee me glooie blaive, raak ik helegaar van de rel. Skai oit mit je geglooi.

gloren, zw. ww. VAN DALE geeft als verkl. *zonder warmte te geven branden, glimmen*. De Zaanse uitr. tegen je aan gloren, er zeer gezond en welgedaan uitzien, betekent dus "glimmen van gezondheid". || Mens, wet zien jai d'r best oit, je glore teuge me an. Je zou niet zegge dat hai ziek 'eweest is, hai gloort teuge je an.

glouwen, zw. ww. Zie ook **glooien** (aanh.).

gnap (blz. 115). Uitr. gnap kan bestaan, dat mag gezien worden, dat ziet er netjes uit. || Kaik es an, je hewwe je hois 'en nuuw vorrefie 'egeve. Nou, gnap ken bestaan.

gniffelen, zw. ww. *Onderdrukt, ingehouden lachen*. || Toe ik mit m'n natte klesse tois kwam, zatte m'n jonges d'r om te gniffele. – Het woord wordt door VAN DALE als gew. vermeld.

gnoffen, zw. ww. *Gnuiven*. || Ja, nou zit jai te gnoffe, maar 'et had ok aars oflope kenne.

gnokken, zw. ww. *Met de ogen bedelen*. || Geef poes 'en endje loert, hai zit de hele taid al te gnokke. – Uitspr. soms gnukke.

gnuiven (*gnoive*), zw. ww. Zie de wdbb. Ook: *het ruisen van de snel draaiende molenwieken*. || Dut magge we graag hore, as we op stelling stane en de wieke gnoive en je hore de haai zo lekker stampe.

goddeloze, znw. Zie een uitr. op **nasop** (aanh.).

goed, znw. Vgl. de samenst. **trommeltjesgoed** (aanh.).

gooien, zw. ww. Zie **AANGOOIEN** (aanh.).

goor, bnw. en bijw. *Bedorven, onsmakelijk* (van etenswaren). || De mellek smaakt goor. – VAN DALE vermeldt deze bet. als gewestelijk.

goot, znw. Zie de samenst. **wasgoot** (aanh.).

gort (blz. 118). Zegsw. makkelijke pelders malen slechte gort, m.a.w. *wie zich niet wil inspannen behaalt geringe resultaten*.

gortig, bijw. *Erg*, ook **duur**. Ook elders, zie VAN DALE. || Dat is me te gorteg (*dat is me te duur*). Hai maakt 'et te gorteg (*hij overdrijft*). – Ontl. Aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

gortzak (blz. 118). Vermeldenswaard is het op de gortzak nemen, een *spelletje waarbij een volwassene een kind optilt en dooreen schudt*. || Zel ik je nag es op 'et gortzakkie neme? – Een bekende straatfiguur heette omstreeks 1920-1935 "Jan de Gortzak", ws. omdat hij uit Assendelft afkomstig was.

graag, bijw. Zie een toepassing als bnw. op **waar** (aanh.).

grabbelen, zw. ww. Zie de samenst. **prategrabbelen** (aanh.).

griffies, znw. mv. *Geld, slappe was*. Alleen in de uitr. dik in zijn griffies zitten, over veel geld beschikken. || Je zit nagal dik in je griffies, ken je me niet wet voorskiete?

grijs, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Als bijw. ook: **beroerd, ellendig, beneden kritiek, meer dan erg**. || 'Et is grais. 'Et is grais, teuge blauw an. – VAN DALE plaatst het woord in deze bet. in de volkstaal.

grobbig, bnw. en bijw. *Vuil, onfris*. || Wet zien die kindere d'r grobbeg oit. Gooi je grobbege spulle maar in de wasben.

groebelen, zw. ww. *Grabbelen, op de tast iets zoeken*. || Effe in m'n broekzakke groebele, miskien hew ik nag 'en snoepie veur je. – VAN DALE geeft grobberen als gewestelijk woord met dezelfde betekenis.

groeien, zw. ww. Zie een zegsw. op *malligheid* (aanh.).

grond, znw. Zie de samenst. *gemeentegrond* en *zaaggrond* (beide aanh.).

groos, bnw. en bijw. *Trots*. || Je benne 'en groze stinker. Toe ik 'en zeun kreeg was ik zo groos as 'en ouwe aap. – Zie **grozig** (blz. 123).

grootschepig (*grootskepəg*), bnw. en bijw. *Grootscheeps*. || As de baas vaifteg jaar an 'et febriek is kraige we 'en grootskepeg feest.

grot, znw. vr. Bij (aan het water gelegen) korenmolens: *invaargeul waardoor tot binnen de molen gevaren kan worden*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

grozigheid (blz. 123). *Grootshied, trots*. Zegsw. van grozigheid te water lopen, *van trots het hoofd zó in de nek dragen dat men van het rechte pad afloopt*. || Hai loopt van grozegheid te water.

grummelen, zw. ww. *Binnensmonds mopperen*. || Je laiike wel niet op je roiker, je kaike puur stierreg en je grummele net of ik 'et hellepe ken.

gus, znw. vr. *Guts*, zie de wdbb.: *Plens, hoeveelheid vloeistof die ineens uitgegoten wordt*. – In verkl. gussie. || Moet je veul mellek in je koffie? Nô, geef maar 'en gussie.

{p.586}

H

haaibaai, znw. vr. *Vinnige, brutale vrouw, vrouw “met haar op de tanden”*. || Ik zou niet wulle dat m'n waif 'en haaibaai was. Wet 'en haaibaai, die d'r man zel tois ok niet veul in de mellek te brokkele hewwe. – VAN DALE geeft weliswaar “haaibaai” als gewestelijk, maar verklaart het als *heibel*. In deze laatste zin is het echter in de Zaanstreek niet bekend.

haalder, znw. m. Bij zaagmolens. *Krabbelaar aan de houten rol waaraan het kraantouw wordt opgewonden*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*. – VAN DALE geeft als verkl. “zekere haak in een houtzaagmolen”.

haar (I) (blz. 127). Zegsw. het haar brandt er af, dat gaat maar net, dat gaat krap aan. || Ken je d'r langes? Nou, 'et heer brandt d'r of, maar 'et lukt.

hach, znw. vr. *Wagstuk*. || Kaik maar oit, 'et is 'en hele hach. – VAN DALE vermeldt hach als verouderd in de zin van *gevaar* en kent het woord gewestelijk nog betekenis toe. Vgl. ook *hachelijk*.

hak, znw. m. Zie *brandewijnshak* (aanh.).

hakken, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. dat hakt er in, dat kost veel geld. Alg. gebr., zie VAN DALE. || Ik ken dat niet kope, 'et hakt me d'r veuls te veul in. – Zie een uitdr. op *bijl* (aanh.) en voorts *koekhakken, koolhakken* en *rollenhakker* (alle aanh.).

hakkepoffer (blz. 129). De elders gehoorde betekenis van *binnenschip met ruwe olie-motor*, en eveneens die van *motorfiets* is in de Zaanstreek wel bekend, maar het woord wordt (werd) ook als *troetelnaam* gebruikt. || Lekkere hakkepoffer van me (*gezegd tegen een kind*).

hakker (blz. 129). Ook: *molenmaker, belast met het onderhoud van pelstenen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

halen (blz. 129). Uitdr. leg op en haal meer (ook wel: schep op en haal meer), *gezegd van materiaal waarvan men veel nodig heeft*. || Turref stoke? Dat is leg op en haal meer. Me hewwe veur dut klussie zoveul pepier nodeg, 'et laikt wel van skep op en haal meer. – Zie een uitdr. op *bui* (aanh.).

halfbakken, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Echter ook: *niet lekker, half ziek*. || As ik d'r beskete oitzien is dat gien wonder, ik voel me al 'en hele taid hallefbakke.

halfhemdje, znw. onz. *Los en stijf front van mansoverhemd (soms van papier)*. Door VAN DALE in nagenoeg dezelfde zin vermeld. – De uitspr. is halləfhempje.

halfwerkswind, znw. m. Zie onder **windkracht** (aanh.).

hand, znw. vr. Zie een zegsw. op **bil** (aanh.).

handschoon, bijw. *Traag om te helpen, bang om de handen vuil te maken*. || An 'en knecht zoas jai benne, hew ik helegaar niks, jai benne zoiver handschoon (*jij bent liever lui dan moe*). – Zie VAN DALE, die het woord als gewestelijk opgeeft.

hanepin, znw. vr. *Vinnige vrouw, haaibaai* (zie ald., aanh.). || Ik zel wel oitkaike om mit zo'n hanepin an de skarrel te gaan.

hangen, st. ww. Zie een uitdr. op **bui** (aanh.).

hangertje, znw. onz. *Tweestamperswindje*, zie onder **windkracht** (aanh.).

hangjas, znw. m. en vr. *Zeurkous*. || Nee, je kraige gien snaai, hangjas dat je benne! – Eén der informanten verklaart het woord met de volgende anekdote: een beschonken man kon met geen mogelijkheid zijn jas aan de kapstok ophangen. Hij voegde de jas toe "Hang jas, g.v.d.!". Hangjas zou daarna in de taal gevoegd zijn voor een *onwillig kind*.

hangoor (blz. 132). **De** door BOEKENOOGEN opgetekende uitdr. dient te worden uitgebreid tot: eerst mense, den kindere, den hangore en den zuk vollek as jai benne.

hard, bnw. en bijw. Zie uitdr. op **bardvol** en op **steen** (beide aanh.).

hardhands, bnw. en bijw. *Hardhandig*. || 'En hardhanse skoolmeester. We hewwe al meer ezaid dat je niet zo hardhans weze moete.

hardhoofd, znw. onz.? *Stijfkop*. || Jai benne ok puur zo'n hardhoofd. – Uitdr. een hardhoofd die het beleeft, het zal onze tijd wel duren, dat zal wel nooit gebeuren. || 'Loof jai nou dat de Duitsers ok nee de maan vliege wulle? 'En hardhoofd die dat beleeft.

hardloper, znw. m. Zegsw. Een hardloper ziet het niet en een zachtloper heeft er geen erg in, gezegd als men de overtuiging heeft dat iets niet zal opvallen.

harkepiet, znw. m. *Stijve hark*. || We hewwe die harkepiet nag nooit ien enkeld keertje zien lache.

harremaai, znw. Bij papier-petmolens. *De verbinding tussen drijfstang en pompstokken*. || ... een aan één einde draaibare balk, de harremaai genoemd (HUSSLAGE, *Windmolens*).

hart (blz. 136). Uitdr. wat het oog mist, ook het hart niet deert, uit het oog, uit het hart. || Sins ze boite de Zaan weune hewwe we niks meer van ze 'ehoord; ze denke ok: wet 'et oog mist, ok 'et hart niet deert.

haspel (blz. 136). Ook, in verfmolens: *de zg. "zeskanter" waarmee kluiten en andere ongerechtigheden uit de gemalen verfstof worden gezeefd*. (Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.)

hebben (blz. 136). Uitdr. had ik komt te laat, bezint eer ge begint. || Ja, had ik komt te leet, den moet je je harses maar gebroike.

heen, bijw. Een elders ws. niet zeer gebr. toepassing komt in de Zaanse volkstaal veelvuldig voor: lopen (kienderen, kloenewaaïen enz.) heen gaan, d.w.z. *weer lopen* (enz.) *na een stilstand*. || Dokter heb 'm weer areg op'elapt, hai was net oit z'n bed of hai gong lope heen. Toe de mole verkrode was gong ie male heen. Ik docht nag: die jonge verzoipt, maar hai kroop op de kant en gong kiendere heen. – Op Wieringen kent men het woord ook in deze {p.587}

zin, meestal met een deelwoord. || Lopende heengaan.

heersen, zw. ww. *Bedrijvig bezig zijn*, vooral in de huishouding. || Wet ben jai an 'et heerse, wul je vroeg klaar weze?

hei, znw. Zie de samenst. **slaghei** (aanh.).

heien (blz. 138). *Met een heiblok in- of vaststampen*. Alg. gebr. Zie ook op **hoed**, **klamperspoot** en **proost** (aanh.). || *Zaans heiersdeuntje*: Néér, néér, Márie tróet van Wórremervéér / Zét 'm zét 'em néér, nag ien kéér / Éllef, éllef, dut paaltje gaat níet van zéllef. – Uitdr. uit 'n haaien (heien) zijn, ergens gebrek aan hebben. De uitdr. is ontstaan in

de oliemolens (die bij gebrek aan grondstoffen immers niet konden “haaien”), maar werd alg. gebruikt. || (Een metselaar zegt:) Azzeme morrge gien nuwe stiene kraige, benne me oit ’en haaie. – Geg. ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

heiligedag, znw. m. *Slordigheid, die in het afgeleverde werk zichtbaar is* (b.v. een druipspoor van verf in schilderwerk). || Ik ken niet zegge dat ’et netjes is, je werrek zit vol hailegedage. – Ook: *uit gemakzucht achterwege gelaten détail, of bij het schoonmaken* (stofafnemen b.v.) *vergeten plek*. || An deuze hailegedag en an die ok, deer moet je nag wet an doen, je hewwe ’et veuls te slof of ewerkt. – Beide betekenissen dekken elkaar gedeeltelijk, maar wijken enigszins af van de door VAN DALE gegeven verkl.

hek, znw. Zie de samenst. **krooshek** en **palissadehek** (beide aanh.).

helen, zw. ww. Zie de samenst. **aanhelen** (aanh.).

helling, znw. Zie **sleephelling** (aanh.).

helpen (blz. 141). Zegsw. helpt man helpt vrouw, *man en vrouw hebben één mening, praten uit één mond*. || As je man zait dat ’et zo is, hew ik an jou ok niks, help man help vrouw.

hemd (blz. 142). Zegsw. je zou er je hemd om verteren, *gezegd als iets bijzonder smakelijk is*. || Wet benne die taaidingkies lekker, je zou d’r je hemd om vertere. – Zie ook **halfhemdje** en **pastoorshemd** (aanh.).

hennepkoekmolen, znw. m. *Enkele oliemolen* (zie **oliemolen**, aanh.).

hesteren, zw. ww. *Bedrijvig bezig zijn*. Vgl. **heersen** (aanh.). || Je benne puur an ’et hestere, ’et laikt wel of je te hooie moete.

heugel, znw. m. *Hogel, getand ijzer in zaagmolens waardoor de zaagslee wordt voortbewogen*. Zie **hogel** (blz. 150).

hichten (blz. 146). Zie een uitdr. op **maandag** (aanh.).

hierewietje, znw. onz. – 1) *Klein motief op stof, patroon*. || Wat hew je lollige hierewietjes op je skort, ’et laiike wel klaine bloempies.

2) *Haast*. Alleen in de uitdr. iets met een hierewietje doen, *iets haastig doen*. || Doen dat klussie maar mit ’en hierewietje. Effies dut ofmake, dat ken wel mit ’en hierewietje.

hijsen, st. ww. Zie de wdbb. Ook, van een molen: *langzaam malen ondanks krachtige wind*. Vgl. het alg. gebr. “ergens een hele hijs aan hebben” en zie voorts onder **windkracht** (aanh.).

hikken (blz. 147). Uitdr. hikken noch verschrikken, *onaangedaan blijven, geen emotie tonen*. || Wai verskote ons allegaar rot, maar Jan hikte noch verskrikte. Wat ben jai ’en aizere Hain, ik zien je hikke noch verskrikke.

himphamp (blz. 147). De zegsw. himphampies voor de mosterdmolen wordt door P. BOORSMA (*Het molenleven en onze taal*) nog als volgt toegelicht: “als een molenmaker iets maakte waaraan nog niet was te zien wat het moest worden, dan antwoordde hij op de vraag “wat maak je?” met “himphampen” of “himphampies voor de mosterdmolen”.

hinken, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. het hinkt aan de meet, *het sluit niet precies, de maat klopt niet geheel*. Ook elders gebr., zie VAN DALE.

hip, znw. m. *Hippende beweging*. Ook elders gebr. – Uitdr. Lopen met een hippie, *mank lopen*. || Je kenne d’r vast wel, ze loopt mit ’en hippie. – Op een hip en een sprong, *haastig, in de gauwigheid*. Vgl. “op een hebbel en een drebbel” (blz. 136). || Zo drok as ik ’et had, op ’en hip en ’en sprong hew ik ok nag booskoppe ’edeen.

hoed, znw. m. Zie de wdbb. Bij het met de hand heien: *rust, onderbreking van het werk*. Eén der heiers telt b.v. van één tot negen en besluit dan met “tien met een hoed”, waarna gerust wordt. Ook wordt geroepen “een hoed voor de proost” (zie **proost**, aanh.). Niet na te gaan is of **hoed** in deze zin is afgeleid van **hoede**, *waakzaamheid* of dat de oude gew. betekenis van *beloning* aan het woord verbonden bleef. – Zie een uitdr. op **doft** (aanh.).

hoek, znw. Zie de samenst. **beurshoekje** (aanh.).

hok, znw. onz. Zie **koekenhok** en **huis** (beide aanh.).

hokbenen, znw. mv. *Waaiervoeten, de afwijking waarbij de voeten buitenwaarts gericht vergroeid zijn*. || Kaik die kirrel es hokbiene hewwe. – Het woord is ontstaan door het werk aan het koekenhok in de oliemolens; op zeer jeugdige leeftijd werden de jongens belast met het “stropen” en snijden der koeken en bij dat werk moesten zij stijf tegen het koekenhok aangedrukt staan, met buitenwaarts gedraaide voeten. Daardoor ontstonden dikwijls vergroeiingen. Vgl. P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

hokkebaas, znw. m. *Brandstoffenhandelaar*. || Me benne temet deur de kole heen, de hokkebaas moet weereskouwd worde. – Het woord {p.588}

wordt door VAN DALE als gew. en als dieventaal vermeld (!) en is (nog?) in Amsterdam bekend (Jordaans).

hokken, zw. ww. *Wonen, inzonderheid samenwonen van man en vrouw zonder dat ze getrouwd zijn*. || Ze hokke in ’en ouwe boerderai. Dat zo’n gnap waifie mit zo’n ouwe prois hokke wul is main ’en raassel. – VAN DALE vermeldt *samenhokken* in deze zin.

hond (blz. 151). Uitr. in de hond lopen, *zó lang met een kledingstuk doorlopen dat het niet meer te herstellen is*. || Kaik nou weer es wet ’en erepels in je sokke, loop ze niet altda in de hond. – VAN DALE geeft “in de hond zijn, *verwaarloosd zijn*”. – Zie een zegsw. op **bijten** en een uitr. op **boer**, vgl. ook **werfhond** (aanh.).

hondekeutel, znw. m. Ook: *jongen of man van geringe lengte, “onderdeurtje”*. || Moet je deer es kaike wet ’en hondekeutel. As die ze waif zoene wul, moet ie ’en anloop neme en d’r teuge opklimme.

honger, znw. m. Zeer verbreid in de zegsw. Honger? Ga naar Koosje Bonger!, hetgeen zoveel betekent als *niet zeuren, je krijgt niets*. Dikwijls wordt er aan toegevoegd: “die heeft een hondje, dat poept in je mondje”.

hoofd (blz. 153). Uitr. het hoofd in de muts houden, *zijn kalmte bewaren*. || As de Z’ndaiker jonges je oitskelde, moet je ’et hoofd in de mus houwe. – Als dat hoofdje op een varken stond zou je zeggen het beest is ziek, “als ik zo’n hoofd had ging ik er naast lopen”. – Vgl. nog **hardhoofd** en zie de samenst. **draaihoofd** (beide aanh.).

hooi (blz. 154). Uitr. iets voor ruig hooi weggooien, *zorgeloos iets wegdoen, zonder op de waarde te letten*. || D’r is teugeswoordeg gien zoineghaid meer, de mense gooie spulle die temet nuuw benne voor roig hooi weg.

hooien (blz. 154). Zegsw. het is of je te hooien moet, gezegd als iemand haastig eet of werkt. Ook: we moeten niet te hooien, *we hebben geen haast*. – Hooien wordt ook genoemd het *haastig en met grote happen eten*. || Wet zit jai te hooie.

hooimaker, znw. m. *De zon*. || Kaik, de hooimaker komt d’r ok weer bai. De hele lieve dag de hooimaker op je harses, den wul je wel vroeg de klossebak in.

hooimolen, znw. m. Alleen in de uitr. de hooimolen is stuk (of: kan malen), gezegd *wanneer het in de hooitijd regent* (of: *als de zon na regen weer schijnt*). Zie P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

hooiwagen, znw. m. Uitr. een mond als een hooiwagen, *een grote mond*.

hoop (blz. 154). In verkl. hopie. Dat is hopie-al, *dat is alles, meer is er niet*. – Je bent mijn hopie-al, *jij bent degene waarop ik al mijn hoop gesteld heb*. – In andere, eveneens alg. gebr., zin de uitr. nietlusters schijten grote hopen, m.a.w. *zij die zeggen niet te lusten, eten doorgaans veel*.

hoorn, znw. m. Zie de wdbb. *Puntig zakje, peperhuisje*. Evenzo elders, zie VAN DALE. Uitr. suiker krijgen uit een hoorntje, *een goede verzorging krijgen*. || Ik hew ’en best kosthois, ik kraig d’r soiker oit ’en horentje.

Hoorn. *De plaats*. Zie een zegsw. op **Enkhuizen** (aanh.).

hou, znw. (?) Zie een uitr. op **beleg** (aanh.).

hout (blz. 158). Uitdr. met dwars hout gooien, *dwars zijn, in de contramine zijn*. || Je moete niet aldeur mit dwars hout gooie, deer ken ik niet teuge. – Vermelding verdient het op de houtwerven veel gebezigde rijmpje “Nooit groter zwendel oit’evonde, den hout mit touw tesaam ’ebonde”, waarmee bedoeld werd dat men op zijn hoede moest zijn als een bundel hout met touw omwonden was. – Zie nog een zegsw. op **geld** (aanh.) en vgl. de samenst. **ringhout** en **roedhout** (aanh.).

houtzager, znw. m. Uitdr. eten als een houtzager, *veel, overdadig eten*. Ontl. Aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

houw, znw. Uitdr. een hele houw, *een hele kluif, een zware opdracht*. || (Bij het zeilen:) Je hewwe zeker ’en hele houw an de grootzailskoot? – Het woord komt van het ww. *houden* en niet van “houwen” in de zin van hakken.

huilen (*hoile*), zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. huilen en de lamp vasthouden, gezegd van *een zielige toestand, een armoedige boel*. Elders: *huilen met de lamp uit* (VAN DALE). || As je me vrage hoe ’et gaat, den moet ik tot m’n spaît zegge: ’et is hoile en de lamp vasthouwe.

huis (blz. 161). Zie een uitdr. op **dak** (aanh.). – In de uitdr. kom eens in mijn huisje, dikwijls gebezigd tegen kleuters, wordt met huisje bedoeld *de bescherming van armen en (door hurken geopende) knieën*. || Je benne zo’n skat, kom deres in me hoissie! – Ook: kom deres in me hokkie. – Zie nog de samenst. **peperhuisje**, **schijthuis** en **werkhuis** (alle aanh.).

huishouden, st. ww. Zie een zegsw. op **armoe** (aanh.).

huishouding, znw. vr. Zie een zegsw. op **krakelbeen** (aanh.).

huizig, bijw. *Lusteloos, saai, tengevolge van lang binnenzitten*. || Ik ben zo hoizeg, ik moest aigelek ’en endje boite koiere. Mit dut slechte weer worre de kindere veuls te hoizeg.

hum (blz. 162). Van iemand die goed geïnformeerd is en die op de hoogte is van alle nieuwtjes wordt gezegd *alle nieuwtjes benne hum*.

huppeldewup, znw. vr. *Lichtzinnig, enigszins manziek meisje*. || Je magge wel ’en bietje op {p.589}

je dochter lette, ze heb naigings ’en huppeldewuppie te worre.

huur, znw. vr. Zie de wdbb. Zegsw. dat komt wel terecht met de huur, *het kost niets, laat maar zitten*. || Wet moet ik betale? Nô, dat komt wel terecht mit de huur.

huut (blz. 162). – 1) Uitdr. een stijve huut, *een stijf, niet lenig, persoon*. || Die staive huut ken gieniens over dut hekkie klimme. Staive huut dat je benne!

2) *Paardeveles*. Zo ook elders, zie de wdbb. Zegsw. als je huut eet, kun je hard lopen.

Eveneens wordt, van iemand die hard loopt, gezegd “hai heb zeker huut ge’ete”.

I

ienoogd, bnw. en bijw. *Eénogig*. Zie een uitdr. op **kip** (aanh.).

ijs, znw. onz. Zie uitdr. op **been** en **sneeuw** (aanh.).

ijzer, znw. onz. Zie een uitdr. op **molensteen** (aanh.) en vgl. de samenst. **bekijzer** en **schootijzer** (aanh.).

inbreken, st. ww. Van molens: *het weer beginnen te malen na de staantijd*. || Ze hewwe ’en week an ’et tummere ’eweest, maar nou ken de mole weer inbreke.

indewinds, bnw. *Met tegenwind*. || We kraige nou ’en indewinds rakkie (gezegd bij het zeilen). – Een indewinds rak kreeg de meer algemene betekenis van *tegenspoed*. || Wet is dat noselek, we laiike wel ’et iene indewindse rak na ’et are te kraige.

in pikken, zw. ww. *Zich iets toeëigenen, zich ergens meester van maken*. Alg. gebr., zie de wdbb. – Zegsw. pik in, ’t is winter.

J

Jaap (blz. 138). Japie van alle jaren was (is?) een in de Zaanstreek veel gehoord koosnaampje van kleine jongens. Gezegd wordt dat een marskramer, Jaap, elk jaar terugkwam en tenslotte de bijnaam *Japie van alle jaren* verwierf.

jachtband, znw. m. In vijzelwatermolens. *IJzeren band als verbinding tussen de lubben van de vijzel* (HUSSLAGE, *Windmolens*). VAN DALE geeft als verkl. *schoor in een gebintwerk*.

Jantje (blz. 169). Utdr. hier woont Jantje, *hier brandt de kachel*. || Hè, hier weunt Jantje, 'et is hier goed diene!

jidders, bnw. en bijw. Alleen in de utdr. een jidders beetje, *een heel klein beetje*. || D'r is nag maar een jidders bietje stienkool.

jongen (blz. 171). Zegsw. wie met jongens uitgaat, komt met kikkers thuis, *over kinderen moet men zich nooit verbazen*. || Wet had jai den 'edocht? Je wete nou ien keer: wie mit jonges oitgaat komt mit kikkers tois.

juistem (*joistəm*), bijw. en tussenwerpsel. *Juist*. Elders, gemeenzaam, *juistement*. – Joistem is een in de Zaanstreek zeer veel gehoord stopwoord.

juuste, znw. vr.? Alleen in de utdr. alles in de juuste, *alles zoals het behoort*. || Hai is begonne as 'en klain kroieniertje en nou is ie skatraik, maar alles in de juuste, doen 'et maar na.

K

kaak, znw. Zie de samenst. *blaaskaak* (aanh.)

kaal, bnw. Zie een utdr. op *neet* (aanh.).

kaar (blz. 175). Utdr. het kaar is vol, gezegd van *een zwangere vrouw*. || Buus weet van opskiete, 'et kaar is alweer vol.

kaarboom, znw. m. In een korenmolen. *Eén der balkjes waartussen het kaar is opgehangen*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

kaarsemaker, znw. m. Zegsw. het glimt als een kaarsemakerskont in de maneschiijn. Elders luidt deze zegsw. "het glimt als een kaarsmaker's kat in het donker".

kaart (blz. 176). Utdr. de kaart vergeven, oorspr. *vals geven bij het kaartspel*, overdr. *andermans plezier bederven*. || Lilleke grote debber, jai hewwe kans 'ezien de keert te vergeve.

kaas (blz. 176). Zie een utdr. op *brood* (aanh.).

kachel, znw. vr. Zie een gevl. woord op *bed* (aanh.).

kakkerlak, znw. m. Zie de wdbb. Ook: *luiwammes*, *trage werker*. || As die kakkerlak werkt, verskiet ie d'r zellef van. – VAN DALE vermeldt de gew. betekenis *sukkel*.

kalf (blz. 177). Ook: *bodem van het kussen* in oliemolens. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*. – Vgl. verder de samenst. *raamkalf* en *spilkalf* (aanh.).

kamer, znw. vr. Zie de samenst. *krijtkamer*, *pakkamer*, *roodkamer*, *scherpkamer*, *vergiftkamer* en *zwartkamer* (alle aanh.).

kammen (blz. 179). Overdr. ook *sluiten*, *kloppen*. || Dat kamt (*dat klopt*). Dut kozain kamt niet.

kanebraaijer, znw. m. *Iemand die zich over kleinigheden druk maakt*. Door VAN DALE wordt *kanenbrader* in deze zin volkstaal genoemd. – Vgl. *kaander* (blz. 175).

kaper, znw. vr. Utdr. in de kaper naaien, *beetnemen*, *in de boot nemen*. || Leet je aige niet in de kaper naaie! – Ws. is de vrouwenmuts met de naam *kaper* bedoeld.

kapmes, znw. onz. In een papiermolen. *Mes, bevestigd aan een stamper van de kapperij* (zie aldaar, aanh.). Vgl. HUSSLAGE, *Windmolens*.

kapperij, znw. vr. In papiermolens. *Ronddraaiende ton, waarin door middel van met kapmessen uitgeruste stampers de vodden enz. werden vervezeld* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Ook in verfmolens (vervezeling van verfhout) en snuifmolens (kappen van tabak) werden {p.590}

kapperijen toegepast. – Overdr. ook **gebit**. // M'n kapperai is niet zo best meer. – Vgl. “kammen en dollen” op **kam** (blz. 178) en zie **stamperij** (aanh.).

kappetoris (blz. 181). Zegsw. het buitenste van het kappetoris, *het uiterlijk*. // Je moete niet enkeld nee 'et boitenste van 'et kappetores kaike.

kar, znw. vr. Zie een uitdr. op **appel** (aanh.).

karnemelkstuip, znw. vr. *Aanval van hysterie*, ook wel *woede-uitbarsting*. // Ze heb d'r aige niet in de hand, ovvendeur kraigt ze 'en karnemelkstoip. – Een karnemelkstuip wordt niet ernstig genomen. – Vgl. ook de alg. bek. zegsw. “mijn bloed wordt karnemelk”.

karnen (blz. 182). Van een molen. *Het zeer snel draaien der wieken*. // Wet staat “de Zoeker” te karne, Jaap Kaal mag wel oitkaike. – Zie onder **windkracht** (aanh.).

kas, znw. Zie de samenst. **starktekas** (aanh.).

kast, znw. Zie de samenst. **maalkastje**, **scheurkast**, **verzijkast** en **weerkast** (alle aanh.).

kat (blz. 183). Uitdr. kat achter kat, *de één na de ander*. // Kat achter kat kwamme ze de deur oit. – Je kunt er geen kat met z'n staart doorhalen, *het is beestenweer*. // Kaik 'et nou es regene, je ken d'r gien kat mit z'n steert deurhale. – Het lijkt kat noch varken, *het lijkt nergens op*, ook in de zin van *dat raakt kant noch wal*. // Die skilderaie van teugeswoordeg laiike kat noch varreke, ik hew 'et niet op nuweghedes. Hoe ken je zuks nou zegge, dat laikt toch kat noch varreke? – Mijn kat ook een visje!, *ik ben er óók nog*. // (Bij de maaltijd:) Wul je asjeblief nag wet overlete? Main kat ok 'en vissie!

kat – 5) *Standje, berisping*. Ook elders gebr., maar dan meestal *katje*. // Je kaike zo zieleg, je hewwe zeker 'en kat van je skoolmeester 'ehad.

kattekliekje, znw. onz. *Kleine hoeveelheid voedsel*. // Kom je tois om deres lekker skranze te kenne en den kraig je zo'n kattekliekie dat wel in je holle kies ken.

kauwen, zw. ww. Uitdr. ik kan dat niet op en neer kauwen, *ik kan dat niet uitstaan*. // Dat are mense vraie dage kraige en wai nooit, dat ken ik niet op nag neer kauwe. – Vgl. **neerkauwen** in de zin van *herkauwen* (blz. 292).

keep, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. op de krappe keep gaan, *zeer vlug lopen of werken, buitengewoon zijn best doen, zich inspannen*. // As me nou op de krappe keep gane, den benne me nag op taid. Skai nou deres oit mit dat geloier en gaan es op de krappe keep. – De uitdr. is ws. ontleend aan de houtzagerij, waar men door de keep van het gaandewerk te verkrappen de spoed van de zaagslee versnelde. (Ontl. Aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*).

kerf (blz. 186). In koren- en pelmolens. *Groef die in de steen wordt aangebracht, bilsel* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

kerk (III) (blz. 187). *Bepaalde ruimte binnen de molen*. In de kerk werd b.v. meestal *theetaid* gehouden.

kerkneus, znw. m. Alleen gezegd wanneer iemand luidruchtig de neus snuit. // Hoor es effe wet 'en kerkneus. Jai hewwe ok 'en kerkneus.

kerkvolk, znw. m. *Niet gesorteerde aal*. // Geef main maar twee pond kerkvollek. – Kerkvolk (de aal) is dus van verschillende lengte en dikte en daardoor goedkoper.

kermis (blz. 188). Bij oliemolens, uitdr. kermis vieren, *de staantijd*. // D'r moet zoveul 'etummerd worre, we moete nodeg kerremes viere. – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – Vgl. bruiloft houden op **bruiloft** (aanh.), een zegsw. op **bil** (aanh.) en zie bij **kippekermis** en op **zondag** (aanh.).

ketten, zw. ww. *Plezier maken* (van kinderen). // Ga je mee ketten? – Vgl. **ket (I)** op blz. 188 en de samenst. **mondket** (aanh.).

keur (blz. 189). Uitdr. de schout heeft er geen keur op, *het komt er niet zo nauw op aan*. // Je hoeve niet zo aislek persies te weze, de skout heb d'r gien keur op.

keutel, znw. Zie de samenst. **hondekeutel** (aanh.).

keutelpers, znw. vr. *Zitvlak, achterwerk*, echter alleen wanneer dat gebruikt wordt om ongestreken linnengoed etc. te persen. Handdoeken etc. werden dikwijls niet gestreken, maar

platgeperst door erop te gaan zitten, ze gingen dan “in het keutelpersie”. || Doen deuze hempies en laifies ok maar effe mit de keutelpars.

kiebelton, znw. vr. Vroegere naam voor *toilet*, w.c. De zg. “vaatjes” zijn zeer lang gehandhaafd gebleven en moesten tot ver in de zestiger jaren van deze eeuw door speciale diensten van de Zaanse gemeenten wekelijks worden opgehaald en gereinigd.

kiepen (blz. 192). Vermeldenswaard is een rijmpje dat de kiepsters door de jeugd werd nageroepen: “Een haan en een hen, en een trommel en een ben, en een kiep, kiep, kiep!”

kies, znw. vr. Uitdr. Zijn achterste kiezen staan vast, gezegd van iemand die *gesloten, weinig spraakzaam* is. || Jouw achterste kieze laiike ok wel vast te staan, ik hew je nag niet 'ehoord.

kieskauwer, znw. m. *Langzaam, zonder graagte etend mens*. Zo ook elders. Bij uitbr. kreeg het woord echter de betekenis van *kieskeurig, veeleisend mens*. || Ik wil gien kieskauwer weze, maar as jai zo slof je klussie ofwerke, den zel je me hore skettere.

kietelen (blz. 193). Uitdr. zichzelf kietelen om te kunnen lachen, gezegd wanneer iets bijzonder saai en vreugdeloos is. || Wet 'en dooie boel, je moete hier ok jezelf {p.591}

kietele om lache te kenne, doen d'r es wet an!

kijk, znw. m. (geen meerv.). Uitdr. uit de kijk, *opperbest* (vooral van het weer). || Wet hewwe me 'et etroffe, het was oit de kaik. Dat skilderwerk is oit de kaik. – VAN DALE vermeldt de uitdr. als gew. Vergelijk verder “kijk af” bij **kijken**, blz. 194.

kijken (blz. 194). Zie uitdr. op **dag** en **loof** (beide aanh.).

kikker, znw. m. Vgl. **blaaskaak** (aanh.) en zie een uitdr. op **jongen** (aanh.).

kikkerschoeiing, znw. vr. *Simpele, niet onderheide schoeiing om afkalven van grasland te voorkomen*. || We kenne hiero 'et beste 'en kikkerskoejingkie zette, aars benne we dut stukkie land sebiet kwait.

kind (blz. 195). Zie een uitdr. op **bilart** en een zegsw. op **geval** (beide aanh.).

kinderkorrie, znw. *Kinderwagen*. || D'r staat nag 'en ouwe kinderkorrie op zolder. Deer komt tante achter de kinderkorrie. – Vgl. **KORRIE** (blz. 223).

kip (blz. 195). Uitdr. kijken als een ienoogde (éénogige) kip, *staren, kijken zonder werkelijk te zien*. || Ben d'r es effe bai mit je harses en kaik niet as 'en ienoogde kip. – Er is geen kip die je pikt, niemand doet je wat. || Je laiike wel bange, maar d'r is echt gien kip die je pikt.

kippekermis, znw. vr. *Regenbui tijdens zonneshijn*. Ws. ook elders bekend. || As 'et kippekerremes is kroipe de wurreme oit de grond.

kisgat (blz. 196). Ook, in pelmolens: *extra raam in het riet, boven de borst*. Ook: **kistgat**. Vgl. **HUSSLAGE**, *Windmolens*. || Pelmoles hewwe 'en hele ris kisgate, om 'et relstof oit de mole waaie te lete.

kist, znw. Zie een zegsw. op **mist** (aanh.).

klampen, zw. ww. Bij molens: *de zeilen wegnemen, oprollen en achter de slingerklampen bevestigen*. || We zelle maar klampe. – Overdr. ook *de bezigheden staken*. || Saime Sikkes, al is ie nag zo oud, prakkezeert er niet an om te klampe. – Geg. ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

klamperspoot, znw. m. *Eén der drie benen van een heistelling*. De **klamperspoot** is met klampen bezet, de andere benen heten de “gladde poot” en de “lange poot”. – Fig. werd **klamperspoot** als scheldwoord gebezigd tegen een R.-Katholiek.

klap (blz. 197). Ook: **slag**. || 'Et is klap zes (*op slag van zessen, zes uur precies*). “Hoe leet is 'et?” “Klap zes mit 'en betrokke lucht.” Klap zes met een betrokken lucht wordt gezegd zoals elders b.v. *kwart voor de gortpan*; bedoeld wordt *ik weet het niet, of kijk zelf maar op de klok*.

klapper, znw. m. *Klapbuul*, zie blz. 198. (**HUSSLAGE**, *Windmolens*).

klapspil, znw. vr. (onz.?). In verfmolens. *Spil die de klappers aandrijft*. Zie **HUSSLAGE**, *Windmolens*.

klapwieken, zw. ww. *Zaniken, zeuren*. || Hè jonge, skai nou deres oit mit aldeur maar klapwieke. Hai klapwiekte maar deur.

klep, znw. Zie de samenst. *lazarusklep* (aanh.).

kleren, znw. mv. Zie een uitdr. op *nop* (aanh.).

kles, znw. *Voet*, echter alleen met het voorvoegsel *nat*. || Ik hew natte klesse. Zo, hê jai 'en natte kies? – De gedachte ligt voor de hand dat *natte kle(t)s* zich ontwikkeld zou hebben uit *kletsnat* (vgl. bijv. ook *wijd* op *wijd* (aanh.)), maar daarmee is dan niet verklaard waarom met kles alleen de *voet* wordt aangeduid. Het woord is alg. in de Zaanstreek verbreid.

kleskop, znw. m. Zie de wdbb. op *kleskop*. Uitdr. een leven als een luis op een kleskop, *een leven als een luis op een zeer hoofd*, dus *een heel goed leven*.

kliekje, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. er staat een kliekje op het vuur, *er staat* (ons, je) *iets te wachten*. || Jai mag wel make dat je tois komme, deer staat 'en kliekie voor je op 'et vuur (*daar zal wat voor je zwaaien*). – Zie ook op *katteklikje* (aanh.).

klink, znw. vr. In vele molens: *om een bout slingerende haak, onderdeel van de vang HUSSLAGES, Windmolens*.

klinkvang, znw. vr. In molens. *Bepaald type vang, binnenvang* (HUSSLAGE, Windmolens).

kloenewaaien, zw. ww. *Prutsen, onnauwkeurig werken*. || En zo gaan ik maar kloenewaaien heen (*zo rotzooi ik maar wat aan*).

kloerten, zw. ww. – 1) *Alles op eigen houtje doen, eigenzinnig zijn gang gaan*. || As je zo an 'et kloerte blaive, den maak je meer brokke as nodig is.

2) *Alleen wonen, in 't bijzonder van een man wiens vrouw overleden is*. || 'Et valt niet mee om een jaar achter mekaar te kloerte. – Vgl. *kluizen* (aanh.).

klokketien, znw. m. *Boeman, kinderschrik*. || Niet bai de sloot komme, deer weunt de klokketien.

klomp (blz. 205). De elders wel gebr. uitdr. “iets met de klompen aanvoelen” luidt in de Zaanstreek aan je klompen voelen. || Dat kon je allank al an je klompe voele.

klompenmajoor (*klompemajoor*), znw. m. *Armoedzaaier*. || D'r weune nou 'en stel klompemejoors op 'et pad, deer verskiet je van. – VAN DALE geeft als verkl. “spotnaam voor iemand die op klompen loopt”, in de Zaanstreek heeft het woord een ruimere betekenis.

kloof (blz. 205). Zie nog de samenst. *roedkloof* (aanh.).

kloofmes, znw. onz. In de molenmakerij. *Bij het behakken van de molenroed gebruikt mes*. Vgl. *kloof*, blz. 205.

kloofperk, znw. onz. In wagenschotzagers. *De ruimte van het achterraam waarin de balken doormidden werden gezaagd* (HUSSLAGE, Windmolens).

klooien, znw., alleen meerv. *Kleren*. || Bij het {p.592}

zeilen:) M'n klooie benne helegaar nat van 'et boiswater. De klooie hewwe ket an de lain (*de aan de drooglijn hangende kleren waaien lekker uit*).

klopbak, znw. m. In de aanvankelijke papiermolens. *Bak waarin de lompen door hamers werden vervezeld* (later vervangen door de Hollander). Zie HUSSLAGE, Windmolens.

kloven, zw. ww. Zie de wdbb. Ook, in wagenschotzagers: *het doormidden zagen van de balken* (HUSSLAGE, Windmolens).

kluit, znw. Zie de wdbb. De ruigste kluiten, het voornaamste werk. || Nou skiete me op, de roigste kloite benne d'r oit (*het moeilijkste werk is gedaan*). As je nou vanmorrege de roigste kloite doene, den ken je vammiddag de boel nag oprode ok.

kluizen, zw. ww. *Alleen wonen*. Ook elders bekend. || (Een weduwenaar zegt:) 'Et valt niet mee om te kloize. – Vgl. *kloerten* (aanh.).

klus, znw. m. *Lange, vooruitstekende kin, wuit*. || Hai heb puur zo'n klus, wet wul je, 'et zit deer in de femielje. – Klus (kluts) wordt door VAN DALE als gew. vermeld.

knap, bnw. en bijw. Zie **gnap** (blz. 115 en aanh.).

knarren, zw. ww. *Bijten*. || Hai zit op z'n nagels te knarre. Kaik oit, die hond ken je best es knarre wulle. – Ook: **knikkeren**.

knecht (blz. 208). Bij 1). Evenals “zeun” wordt knecht nog als aanspreekvorm gebruikt. || Wet is er, m'n knecht? Nô knecht, werom doen je dat nou?

kneppele, znw. Zie de samenst. **steenkneppele** (aanh.).

kneppele, znw. ww. Zie **aankneppele** (aanh.).

kneteren, znw. ww. Zie nog **stijfselkneter** en **verkneteren** (aanh.).

knijper (*knaiperd*), znw. m. Utdr. als de knijper op de staart komt, als puntje bij paaltje komt. || As de knaiperd op de steert komt weet jai altheid wel 'en smoessie te bedenke. – De op blz. 209 gegeven verkl. heeft uiteraard een andere bet.

knipje (blz. 209). Ook: *klein kralen beursje* (met knipbeugel). Bij uitbreiding: *portemonnee*. || Ik zel in m'n knippie kaike of er nag wet in zit.

knippen, znw. ww. Zie een utdr. op **nagel** (aanh.).

knol, znw. m. Zie de wdbb. Ook: *gat in kous of sok*. || Loop je nou alweer mit knolle in je sokke? – Vgl. **aardappel** (aanh.).

knop (blz. 211). Zie een zegsw. op **deur** (aanh.).

knopenlijfje, znw. onz. *Kledingstuk, door kinderen gedragen*. Aan het knopenlijfje werden met elastiek de lange kousen bevestigd. – Thans niet meer in gebruik. In Krommenie was het als rompie bekend.

knopenzifter, znw. m. *Muggezifter, haarklover*. || Wet 'en knopezifter! Deer ken ik niet teuge, teuge zo'n knopezifter. – Het woord is mogelijk ontleend aan de papiermakerij, waar immers de knopen uit de te vermalen lommen gezift werden.

knopje, znw. onz. In de grauwpapiermolens. *Oneffenheid in het grauwe of blauwe papier, die door en tussen rollen werd weggeperst* (HUSSLAGE, Windmolens).

knut (blz. 212). Een knut krijgen wordt ook gezegd na een ziekte. || Hai is net oit 'et ziekehois, je kenne zien dat ie 'en knut 'ekrege heb.

knutten (blz. 212). Zegsw. ik kan je wel knutten, ik kan je wel ik weet niet wat doen. || (Tegen een kind:) Wat ben jai toch 'en skat, ik ken je wel knutte! – Zie een utdr. op **psalm** (aanh.).

koe, znw. vr. Utdr. wat je aan je koetje geeft, krijg je in je emmertje terug, goedheid loont. – Geen koeien, geen moeien, nergens mee van doen hebben. || Ben jai effe blaid dat je deerveur niet zorreghe hoeve? Gien koeie gien moeie! – Letterlijk betekent de utdr. *wie geen koeien heeft, heeft er ook niet de zorg voor, dus wie met niets van doen heeft, draagt ook geen verantwoordelijkheid*. – Koe verweiden en plat vasthouden gaat niet, men kan niet twee dingen tegelijk doen. || Hullie denken dat ik twee paar hande hew, maar koe verwaie en plat vasthouwe gaat niet. – Zie nog een utdr. op **vrouw** (aanh.).

koek (blz. 214). Utdr. een ongerezen dikkekoek, een pafferig, gezet persoon. Ook als scheldwoord. || Lillike ongereze dikkekoek! – Zeeuwse koekjes, het aanvankelijke produkt van de vroegere chocolaadmolens (HUSSLAGE, Windmolens). – Zie nog een utdr. op **BONK** (aanh.) en vgl. **PANKOEK** (aanh.).

koekenhok, znw. onz. In oliemolens. *Plaats waar de naslagskoeken van boven- en onderinde worden ontdaan* (HUSSLAGE, Windmolens). Zie **hokbenen** (aanh.).

koekhakken, znw. ww. Op kermissen. *Bepaald spel, waarbij lange platte koek met een kleine bijl in zo weinig mogelijk slagen moest worden verdeeld*. Het koekhakken is bij jongere generaties niet meer bekend, het wordt nog wel door VAN DALE vermeld. – Utdr. laat mij (hem, ons enz.) maar koekhakken, laat mij mijn gang maar gaan. || Je kenne main gerust koekhakke lete.

koelt, znw. Zie op **vier** en op de samenst. **zonderzeilskoelt** (aanh.).

koker, znw. Zie de samenst. **slofkoker** (aanh.).

kokkerd, znw. m. *Groot voorwerp*. || De groenteboer heb kokkers van appele op z'n kar. Kaik die kirrel es 'en grote neus hewwe, wet 'en kokkerd!

kom, znw. Zie de samenst. **waskom** (aanh.).

komblok, znw. onz. In de vroegere volmolens. *Trapvormig bewerkt blok waarin de stampers het laken "volden"* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

koning, znw. Zie de samenst. **poepenkonink** (aanh.).

{p.593}

konkelmienen, zw. ww. *Kritisieren, aanmerkingen maken*. || Skai nou es oit mit me aldeur maar te konkelemiene. – Vgl. het elders ook gebr. **konkelfoezen**, *bedrieglijk, arglistig handelen* (VAN DALE).

kont (blz. 219). Uitdr. bij zijn kont af, *op het nippertje, zonder enige speling in ruimte of tijd*. || Dat klussie is bai z'n kont of klaar'ekomme. De vrachtwagens kenne bai hun kont of deur dat smalle straatje. – Met zijn blote kont onder zijn pet lopen, *een kale schedel hebben*. || Vroeger had ik puur zo'n koif, maar nou loop ik al jare mit m'n blote kont onder m'n pet. – Je trekt geen veer uit zijn kont of hij kraakt, *je kunt geen cent van hem loskrijgen*. || Jan is 'en kneert, je kenne gien veer oit z'n kont trekke of hai kraakt. – Zie uitdr. op **ei** en **kaarsemaker**, (aanh.) en vgl. **dreutelkont** en **peeuwkont** (aanh.).

kontkrummel, znw. m. *Zeer klein persoon*. || As je die kontkrummel 'en hand geve wulle, moet je bokke.

kookzood, znw. m.? *Rommel, rotzooi*. || Ik ken d'r niet teuge om in die kookzood te werreke. Wet 'en kookzood is 'et deer.

kool, znw. Zie een zegsw. op **vuur** (aanh.).

koolhakken, zw. ww. Zegsw. laat hem maar koolhakken, *laat hem maar zijn gang gaan*. || Leet hem maar koolhakke! – Vgl. **koekhakken** (aanh.).

koot (blz. 221). De vermelde betekenis van over koot gaan (*zwikken van de voet*) moet worden uitgebreid met *failliet gaan*. || Ik weet niet of je 'et al 'ehoord hewwe, maar 'et febriek draigt over koot te gaan.

kop (blz. 221). Bij 1). Uitdr. de kop er bij scheuren, *de moed erin houden*. || Welja, lete we maar zinge, we moete de kop d'rbai skeure. – Zie een uitdr. op **beurtman** en vgl. **dwarrelkop** en **kleskop** (aanh.).

Bij 2). Uitdr. het is geen koppie, *het valt niet mee*. || 'Et is gien koppie om in deuze taid mit je cente oit te komme.

Bij 3). Kop en bak, *kop en schotel*.

kopschaal (blz. 222). Overdr. ook *scheef afgesneden boterham, plak koek e.d.* || Je moete niet zukke kopskale snaie. – Vgl. **afloper** (aanh.).

kordon (blz. 222). De vermelde uitdr. door de dirkiedons kreeg mede de betekenis *door dik en dun*. || Die aigewaize kirrel wul deur de dirkiedons gelaik hewwe. – Ook kreeg dirkiedons de betekenis van *een kluwen mensen*. || Er sting 'en hele dirkiedons te kaike toe de train ankwam.

korenharp, znw. vr. Alg. gebr. als *staande zeef voor het zuiveren van graan* (VAN DALE). In pelmolens ook: *sorteerinrichting waarin de gort naar grootte werd gescheiden*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

korrie (blz. 223). Vgl. **kinderkorrie** (aanh.).

kort, bnw. en bijw. Zie **dag** (aanh.).

kotvloer, znw. m. Van paltrokmolens. *De vloer boven de rollen op de overring* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

koud (III) (blz. 224). Uitdr. daar is de koud af, *dat is geen kleinigheid*. || "Vorig jaar zagge me de dikke dame. Die had me 'n paar pote, Errest, deer kon je wel voorslaghare van make! Deer was de koud of" (*Theetaid in de Haremakerai*). – Zie een uitdr. op **been** (aanh.).

kouseband, znw. m. Zie de wdbb. Uitr. veel onder de kousebanden binden, *veel verdragen, lijden*. || Zai kraigt veul onder d'r kousebande te binde, eerst d'r man dood en nou weer d'r kind ziek.

kousepisser, znw. Scheldnaam voor *meisje*. || Kousepissers magge niet meedoen as we kette gane.

kraai, znw. vr. Ook: **bijdehand kind**. || Leet je spulle niet legge, as die klaine kraai ze te pakke kraigt ken je d'r Saima op zegge dat ze stikkend gane. Hoor me nou die kraai es an. – Deze betekenis wordt door VAN DALE als gewestelijk opgegeven.

kraam (blz. 225). Uitr. kramen tellen, *langs de kermis slenteren, zonder ergens in te gaan*. || “Om op de kerremis terug te komme: vraidag gaan 'k mit me overbuur opperdan! Me lope eerst op ons gemak het Sulverpad op, krame telle!” (*Theetaid in de Haremakerai*.)

krabben, zw. ww. Zie een uitr. op **aaien** (aanh.).

kracht, znw. vr. Uitr. er is kracht aan de kruiden, ong. *dat is niet mis*, gezegd bij hevig niezen of bij een hevige donderslag b.v. || Nou nou, d'r is kracht an de kroie.

krakelbeen (blz. 227). Zegsw. een krakelbenen huishouding, gezegd *als alle leden van het gezin ziek zijn*. || Nou lait buus ok te bed, nou is 'et helegaar 'en krakelbiene hoishouwing.

kraken, zw. ww. Zie een uitr. op **kont** (aanh.).

kranen, zw. ww. *Klein zaagwerk verrichten*. || Hew je nag meer te krane? Den ken je 'et beter allegaar tegelaik doen. – Elders is kranen met de kraanzaag (een grote zaag) *werken*, verondersteld mag worden dat daarmee juist grof zaagwerk wordt bedoeld. Gelet hierop heeft de Zaanse uitleg een afwijkende betekenis.

kran, znw. m. In oliemolens. *Kamwiel dat de overwerker in beweging brengt* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

krant, znw. vr. Uitr. een natte krant, *een wandelende nieuwsbron, iemand die alle nieuwtjes weet*. || Van wie ken je dat nou 'ehoord hewwe? Jai benne ok 'en natte krant.

krap (II) (blz. 228). Een krappe maalder, *molen die bij wakkerende wind spoedig moet zwichten* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Het krappe werk, in pelmolens, *de combinatie van het grote ravenwiel en de kleine schijfloep, waardoor de pelsteen een vrij grote* {p.594}

snelheid kreeg (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Uitr. het steekt niet zo krap, *het komt er niet zo precies op aan*. – Zie uitr. op **KEEP** en **MAALDER** (beide aanh.).

krappellat, znw. vr. Elders *kraplát*, *lat met inkepingen*. In pelmolens wordt met een krappellat de spanning van de touwsnaren geregeld (HUSSLAGE, *Windmolens*).

kre, bijw. Zie een uitr. op **DIRK II** (aanh.).

krijtkamer, znw. vr. In een verfmolen. *De zo goed als geheel afgesloten ruimte waarin een stel stenen krijt maalde* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

krik (II) (blz. 230). Uitr. een krikkie neer, *een dutje*. || Ik gaan 'en krikkie neer.

krikkemik, znw. vr. *Hoeveelheid*. Alleen in de uitr. de hele krikkemik, *de hele hoeveelheid, alles*. || Ik hew de hele krikkemik maar 'ekocht. – Krikkemik is gew. *prul* (VAN DALE), de Zaanse uitr. betekent ook min of meer *het hele zootje* en is enigszins geringschattend.

krimpen (blz. 230). Zegsw. krimpande wind is stinkende wind, *krimpen van de wind voorspelt slechter weer*. – Zie **drillen** (aanh.).

kroeltje, znw. onz. *Speelgoedbeest* (soms alleen een doekje) *zonder welk een jong kind niet kan slapen*. || Weer is je kroeltje? Kaik d'r nou es skatteg legge mit d'r kroeltje.

krompoot, znw. m. *Krompasser, passer om de omtrek van voorwerpen te meten*.

kromvingeren, zw. ww. *Hard werken, zich de vingers krom werken*. || Na 'en leve van kromvingere is z'n hele gaandewerk verslete.

kroon, znw. vr. Van molens. *Het bovineinde van de molenspil* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

kroos, znw. Zie de samenst. **PULLETJESKROOS** (aanh.).

krooshek, znw. onz. Bij watermolens. *In het water geplaatst hek, dat kroos en drijfhout dient tegen te houden* (HUSSLAGE, Windmolens).

kropgat, znw. onz. In korenmolens. *Gat in het midden van de looper, waardoor het graan uit de schoen op de steen valt* (HUSSLAGE, Windmolens).

kruid, znw. onz. Zie een uitdr. op **KRACHT** (aanh.) en vgl. **poepertjeskruid** (aanh.).

kruien (blz. 234). Uitdrukking een paaltje kruien, *plaats maken, een stukje opschuiven*. || Ken je effies 'en paaltje kroie? (*Kun je wat opschikken?*) – De uitdr. is ontstaan in de paltrokmolens, waarvan het kruitouw bevestigd was aan één der kruipalen. Werd de molen verkroden, dan verplaatste men het touw één of meer paaltjes. Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

kruier, znw. m. Zie de wdbb. Zegsw. noém eens een kruier, *noem eens een naam, hoe heet hij ook weer?* || Me hewwe vanderhummes nag ezien, je wete wel, noem es 'en kroier.

kruin (blz. 235). Zegsw. hoe haal je dat in je kruin?, *hoe haal je dat in je hoofd, hoe kom je erbij*.

kruipen, st. ww. Zie een uitdr. op **pad** (aanh.).

kruis (blz. 235). Ook, bij kinderspelen, gezegd *ter aanduiding dat men tijdelijk niet meespeelt*. || Krois! Ik hew effe krois hoor. Nee, dat geldt niet, ik had krois ezaid. – Wanneer een kind kruis heeft, kruist het de vingers van één hand over elkaar.

kruk, znw. vr. – 1) In papiermolens. *Latje waarmee het natte papier te drogen werd gehangen* (HUSSLAGE, Windmolens).

2) In verschillende soorten molens. *IJzeren staaf om de krukas, waardoor de draaiende beweging wordt omgezet in een op- en neer- of heen- en weergaande* (HUSSLAGE, Windmolens). Dit principe van de kruk is onder deze naam in allerlei werktuigen toegepast en alg. gebr.

krukwiél, znw. onz. *Het wiel op de as van de kruk(ken), bij paltroks het wiel direct onder het bovenwiel* (HUSSLAGE, Windmolens).

krukzolder, znw. m. en onz. In zaagmolens. *De zolder waar zich de kruk bevond, die de zaagramen hun op- en neergaande beweging gaf* (HUSSLAGE, Windmolens). – Wat betreft het woordgeslacht wordt aan de Zaan meestal de onzijdige vorm gebruikt. || Kaik es op 'et krukzolder.

krul, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. nieuwe krullen kopen, *naar de kapper gaan*. || Je ziene d'r gnappies oit, nuwe krulle 'ekocht zekers?

kuieren (blz. 236). Zegsw. lopend heen en kuierend terug, vooral gezegd wanneer men een aanbod krijgt om met een auto mee te rijden. || Nee, ik gaan liever lopend heen en koiere terug.

kuip (blz. 238). – 5) In korenmolens. *Kuip om de steen, waarin het meel wordt verzameld* (HUSSLAGE, Windmolens). – Zie **pelkuip** (aanh.).

kuipje, znw. onz. Bij weidemolentjes. *Het omhulsel van de waaier* (HUSSLAGE, Windmolens).

kuiplooileer, znw. onz. *Speciale kwaliteit hard leer, gebruikt door de haremakers* (HUSSLAGE, Windmolens).

kuipschuif, znw. vr. In pelmolens. *Uitlaat van de pelkuip* (HUSSLAGE, Windmolens).

kullen, zw. ww. *Hinderen, dwarszitten*. || 'Et heb me puur 'ekuld dat je zo narreg teuge main dene. Leet je niet kulle (*laat je niet plagen*). – Ook: **bedriegen**. Vooral bij aankopen, of in het algemeen als de schijn anders is dan de werkelijkheid.

kurken, zw. ww. *Slapen*. || We hewwe je drie keer 'weerskouwd, maar jai bleve maar deurkurreke. – Met kurken wordt vooral *zwaar slapen* bedoeld.

kwaad, bnw. en bijw. Zie een uitdr. op **BROEDSEL** (aanh.).

kwakken, zw. ww. Zie **AANKWAKKEN** (aanh.).

kwatten (*kwadden*, blz. 241). *Sukkelen, ergens*

{p.595}

moeite of moeilijkheden mee hebben. || Je benne puur an 'et kwatte, loof ik. "Eerst het ze 'esukkeld an oorsoizings en zinkings en nou lait ze weer mitter biene te kwatte" (*Theetaid in de Haremakerai*).

kwelen, zw. ww. *Zich koesteren in de zon*. Weinig bekend. Vgl. **spragen** (blz. 427).

kwijl, znw. onz. *Speeksel*, zie de wdbb. Nuchter kwijl werd vroeger wel op wonden gedaan, omdat men geloofde dat dit speeksel geneeskracht had. || Ik hew ok last ehad van ope biene, maar me waif deed d'r elke morrege 'en bietje nogter kwail op, nou je ziene 'et ik ben weer kiendere heen 'egaan.

kwijlebabbel, znw. m. (vr.). *Zeurkous, vervelend sujet*. || Deer hewwe me die kwailebabbel ok weer. – VAN DALE geeft het woord als gew. in de lett. bet. van "babbelaar(ster) die zo druk praat dat het kwijl hem of haar uit de mond loopt", maar in de Zaanstreek heeft het dus een ruimere betekenis.

kwispeldirrekie, znw. onz. *Kwispedoor*. || Ik ken 'et kwispeldirrekie nerges vinde, zel ik de soikerpot den maar neme?

L

laad (blz. 243). Zegsw. als de laad vast zit, zoek dan lang naar je schoenen, *bezint eer ge begint of haastige spoed is zelden goed*. Het vastzitten van de laad (zie aldaar) kon slechts met overleg en in alle rust worden verholpen, het was dus verstandig "lang naar zijn schoenen te zoeken", men had alle tijd (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – Zie ook **voorslagslaad** (aanh.).

laars, znw. Zie de samenst. looplaars op darm (aanh.).

laat, bnw. en bijw. Zie uitdr. op **hebben** en **schoft** en vgl. **lest I** (aanh.).

labberènt, znw. onz. Alleen in de uitdr. aan het labberent zijn, *er slecht voor staan*, ook *uitgeput zijn*. || Hai is helegaar an 'et labberent. – De onzijdige vorm komt wel begrijpelijk voor, omdat men het woord interpreteert als "belabberd end", VAN DALE vermeldt echter "in de labberente zitten, in narigheid, in grote verlegenheid", mogelijk hangt de oorspr. van het woord samen met Fr. *labeur* en *labourer*.

lamp, znw. vr. Uitdr. iemand of iets in de lamp hebben, *in de gaten hebben*. || Kom maar te voorskain, ik hew je wel in de lamp. – Nou gaat mijn lamp uit, *nu breekt mijn klomp*. || Nou gaat m'n lampie oit! – Zie nog een uitdr. op **huilen** (aanh.).

landvast (blz. 246). In tegenstelling tot het door BOEKENOOGEN vermelde wordt het woord bij de zeilsport dikwijls in het enkelvoud gebruikt, in dez. bet. van *meertouw*. || Maak 'et landvast effe los. Heb je 'en landvassie?

lang, bnw. Vgl. de samenst. **alderlangst** en zie ook nog uitdr. op **touw** (beide aanh.).

langnat (blz. 247). Ook: *slappe, waterige thee of koffie*. || As je nag 'en bakkie wul den ken dat, maar 'et is lanknat, ik hew d'r 'en bietje water bai 'edeen.

langziekig (*lankziekæg*), bnw. en bijw. *Langdradig*. || Ik loister niet nee z'n lankziekege verhare. Wet ben jai lankziekege.

lantaarn (*lanteræn*), znw. vr. Uitdr. grote lantaarn, maar een pietsie licht, *het lijkt meer dan het is*. || Je kenne hum wel, hai is d'r ientje van grote lanteren mit 'en piessie licht. – VAN DALE noemt "een grote lantaarn en een klein licht".

lapje (*lappie*), znw. onz. Van molens. *Een zeil*. Zegsw. een lapje uitleggen, *zeil meerderen* (het tegengestelde van *zwichten*). || 'Et laikt wel blakker te worre, we zelle nog 'en lappie oitlegge. Geg. ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

last, znw. m. Zie uitdr. op **eind** en **vast** (aanh.).

lat, znw. vr. Zie **krappellat** (aanh.).

Latijn, znw. onz. Uitr. Latijn door een trechter, brabbeltaal. || Latain deur 'en trechter, hoe langer hoe slechter. – VAN DALE vermeldt “latijn, onverstaanbare taal, kinderbrabbeltaal, snoevende taal enz.”.

lazarusklep, znw. vr. (m.). *Kletsmaajoer, iemand die veel praat*. || Je kenne die lazeresklap nag 'et beste z'n nek omdraaie, aars gaat ie aiskoud deur mit z'n preuelemente. – Alg. verbr. is de uitr. “zijn mond gaat als een lazarusklep, zijn mond staat geen ogenblik stil”. Een lazarusklep was eertijds een klep, door de melaatsen gebruikt om de voorbijgangers te waarschuwen (VAN DALE).

lebbereg (blz. 249). Ook: *niet fit, hangerig*. || Ik laik me wel 'en bietje lebbereg te voele.

leed (blz. 249). Zie een uitr. op **brok** (aanh.).

leeg (blz. 250). Zie op **zak** en **zolder** (aanh.).

Leendert, mansnaam. Zegsw. uit met Leendert, in de aap gelogeed. || Die skipper docht dat ie mit die grote skoit deur 'en klain breggie kon en nou zit ie zo vast as 'en hois, is die effies oit mit Leendert?

leer, znw. onz. Zie de wdbb. Ook: *sjouwleer van houtzagers*. Dit sjouwleer was op de schouder bevestigd, het werd met reuzel ingesmeerd om het schuiven der planken te vergemakkelijken. – Uitr. smeer je leer, bereid je voor, “maak je borst maar nat”. || Morrege kraige me 'en drok daggie, smeer je leer alvast maar. – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – Zie de samenst. **kuiplooileer** (aanh.).

leggen, zw. ww. Zie een uitr. op **halen** (aanh.).

leier, znw. m. In zaagmolens. *Sleebalk, die tussen klossen op de zaaggrond schuift* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

lelijk, bnw. en bijw. Zie een zegsw. op **liedje** (aanh.).

Lemmer. *De plaats*. Zie een uitr. op **beurtman** (aanh.).

lendenstut, znw. m. In de molenvang. *Stut met* {p.596}

verstelbare wig, tegen het sabelstuk (HUSSLAGE, *Windmolens*).

lenen (blz. 253). Zegsw. te lien, om nooit weer te zien, wat men uitleent is men doorgaans kwijt.

leng, znw. onz. *De eigenschap van lang, taai, dradig te zijn*. Elders: *het lang*. “Leng” is elders *bederf in graan etc.* – Zie **lang II**, blz. 247. – Uitr. het leng zit er in, het duurt onverklaarbaar lang. || Ze benne nou al maande an 'et nuwe febriek bezeg, deer zit ok best 'et leng in.

lenig, bnw. en bijw. Zie een uitr. op **ankerstok** (aanh.).

lepido, znw. m. *Dommerd*. || Wet 'en lepido. Nô, lepido, moet ik 'et nou naggeres oitlegge? – Lepido zal wel een spottende vervorming zijn van *leperd*.

lest (I) (blz. 254). Ten leste bij, bijna, ongeveer. || Die sloot is telestebai vaif meter breed. – Vgl. *ten naaste bij*, waaruit ten leste bij zich (abusievelijk) ontwikkeld kan hebben.

lest (II) (blz. 254). Uitr. het lessie daar word je vet van, het afmaken van een taak geeft de meeste voldoening. || Erges an beginne is nag niks, maar 'et lessie deer wor je vet van. – Zing het lessie maar, praat maar niet verder.

leven (blz. 255). Uitr. uit mal leven, zo maar, zonder reden, onbezonnen. || Ik docht dat hullie d'rloi broiloft vierde, maar 'et was zo maar es 'en feessie oit mal leve. || Hai sprong oit mal leve te water. – Zie nog een uitr. op **Lotje** en vgl. **apeleven** (aanh.).

licht, znw. onz. Zie een uitr. op **lantaarn** (aanh.).

lid, znw. onz. Zie een uitr. op **been** (aanh.). – In verkl. **lidje**. Uitr. in het lidje, midden in het seizoen (in de hooitijd b.v.). || Hoe ken jai nou midde in 'et lidje mit 'en haasklussie ankomme?

liedje, znw onz. Zegsw. een lelijk liedje, *een lelijke vrouw*. || As je nou over 'en lillek liedje prate, den moet je 'et waif van de nuwe bakker bekaike gane, ik sting te liddere op m'n biene toe ik d'r teuge kwam.

liefde, znw. vr. Uitdr. veel liefde, maar weinig trek, gezegd van *een verliefd paartje*, wanneer *dat weinig van zijn gevoelens laat blijken*. || 'Et benne 'en paar kouwe kikkers, veul liefde maar waineg trek.

liemeren, zw. ww. *Binden met sago of aardappelmeel* (bij het koken). || Ik zei dut lanknat 'en bietje liemere, den laikt 'et nag wet. – Ook, niet overg., *uit zichzelf binden*. || 'Et liemert al lekker.

liemerig, bnw. en bijw. *Gebonden, plakkerig*. || Dut liemerege soepie smaakt me wel. Wet is 'et zailtje (*het tafelzeil*) voil, 'et voelt helegaar liemereg.

lieren (blz. 256). Ook: 2) *draaien* (van een motor b.v.). || Hai liert best. Leet 'm es effe liere, den wordt ie warrem. – Vgl. lieren (*draaien*) van een springtouw. || Omstebeurt springe en liere, dat is eerlek.

3) *Hard branden*. || Wet begint de kachel iniene te liere, de wind is zeker 'edraaid. Kaik dat fukkie es lekker liere. – VAN DALE vermeldt deze bet. als gewestelijk.

ligger, znw. Zie *legger* (blz. 252).

lijden, st. ww. Zie een uitdr. op *feest* (aanh.).

lijf, znw. onz. Zie uitdr. op *besteden* en *lood* (aanh.).

lijfsloven, zw. ww. *Zwaar werk verrichten, zwoegen*. || Dut is gien laifslope (*dit is licht werk*). || As je zoals wai van smorreges vroeg tot seves ('s avonds) leet laifslope moete, den hew je gien booskip an liflaffies, maar den wul je stampot of orte.

Lijsje. *De vrouwennaam*. – Lijsje Lollepot, *troetelnaampje*.

links, bnw. en bijw. Zie op *olienolen* (aanh.).

loeberig, bnw. en bijw. *Hangerig, onprettig*. || Meester, we houwe ons zeuntje vandaag maar tois van skool, hai is zo loebereg. – Vgl. **lobberig** in de bet. week, slap (van land), blz. 258.

log, bnw. en bijw. *Onhandig, zwaar* (van personen). Zo ook elders, zie VAN DALE.

lokje (blz. 261). Ook: *kopje of kommetje zonder oor*. – VAN DALE geeft: *stenen kopje* (gew.).

lokkertje, znw. onz. *Pochet, lefdoekje*. || Doen je lokkertje in je borszakkie, dat staat 'en bietje gnapper. – Ook elders, zie VAN DALE.

Lollepot. Zie op *Lijsje* (aanh.).

lomp, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Lomp sterk, *verschrikkelijk sterk*. – VAN DALE vermeldt lomp ook in de gew. bet. van *erg* en geeft als voorb. "hij is lomp rijk", in de Zaanstreek wordt het woord echter alleen in combinatie met *sterk* in deze zin gebruikt.

lood (blz. 261). Uitdr. er zit geen lood vlees aan zijn lijf, gezegd van *iemand die bijzonder mager is*. – Lood heeft hier de betekenis van het vroegere gewicht van een half ons.

loof (blz. 262). Uitdr. je kunt je er niet loof naar kijken, *je kunt er niet genoeg naar kijken*. || Wet 'en froiteg maidje, deer ken ik me aige niet loof nee kaike! – Zie ook een uitdr. op **been** (aanh.).

loom, bnw. en bijw. Zie de wdbb. In pelmolens: het lome werk, *de combinatie van het kleine ravenwiel en de grote schijfloop, waardoor de pelsteen minder snel draait* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie ook op **knep** (aanh.).

loop, znw. Zie de samenst. **achterloop** en **waterloop** (beide aanh.).

loopje, znw. onz. In oliemolens. *De hoeveelheid (geplet) zaad die de kantstenen tegelijk kunnen verwerken*. || Gooi d'r maar weer 'en lopie op. – Ontl. aan HUSSLAGE, *Windmolens*.

looplaars, znw. vr. Zie een uitdr. op **darm** (aanh.).

looploodje, znw. onz. Alleen in de uitdr. met een looploodje, *op een drafje*. || Gaan {p.597}

jai deres effe nee de kroienier, maar mit 'en looploodje, aars is ie 'eslote.

lopen, st. ww. Zie uitdr. op *afsnijder, akker, been, gras, hip, hond* en *notedop* (alle aanh.).

los, bnw. Zie een uitdr. op *scharrel* (aanh.).

Lotje. *De vrouwennaam*. Uitdr. *Lotje leeft, gelukkig!* || M'n zeuntje was in z'n ientje an 'et roeie op de Zaan en 'et waaide dat 'et rookte, maar hai kwam vaileg veur de wal, Lotje leeft!

lub, znw. vr. In vijzelwatermolens. *Segment van de spiraal om de vijzels* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

lucht, znw. Zie uitdr. op *bakkerij* (aanh.).

luchten (blz. 264). Ook: *a) ruiken*. || Lucht jai es an deuze mellek, is ie nag goed? Je ken 'et febriek hier helegaar luchte. – Elders is deze bet. wel verouderd, ofschoon ze nog voortleeft in uitdr. als "iemand niet kunnen luchten (of zien)". – *b) Frisse lucht laten toetreden*. || De kamer moet weer es 'elucht worre. Wul je dut pak morrege niet antrekke, ik zel 'et es luchte (*buiten hangen*) aars gaat 'et zo nee rook stinke.

luif, znw. vr. Bij paltrok-zaagmolens. *Overkapping bezijden het molenvierkant en buiten de rolring stekend* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – VAN DALE vermeldt *luif* als gew. en verouderd in de zin van *afdak, luifel*.

luis (blz. 265). Uitdr. *luizen met staarten, grillen, kuren*. || Ik weerskouw je, 'et moet oit weze mit die loize mit steerte! Je moete d'r gewoon griene lete, 'et benne allegaar loize mit steerte. – Zie een uitdr. op *kleskop* en vgl. *luizebroeier* (beide aanh.).

luiwerk, znw. onz. *Luierij, hijsinrichting* (vnl. in korenmolens, vgl. HUSSLAGE, *Windmolens*).

luizebroeier, znw. m. *Vies, smerig mens*. Ook als scheldwoord. || In dat kleine hoisie an 'et end van 'et pad, deer weune me toch 'en stelletje loizebroeiers, die hewwe nag nooit water an d'rloi laif 'evoeld. Lilleke loizebroeier!

M

maalder, znw. m. *Molen*. Alleen in de uitdr. *een krappe maalder, een molen die bij wakkerende wind spoedig moet zwichten* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie **KRAP** (aanh.).

maalkastje, znw. onz. In pelmolens. *Vak van de korenharp waarin het maalgoed werd verzameld* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

maalrol, znw. vr. In papiermolens. *De rol in de maalbak* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

maalstoel, znw. m. In sommige rijstpelmolens. *Verhoging op de maalzolder, waarop de doppensteen lag* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

maandag, m. Zie de wdbb. (Molenaars)uitdr. *Maandags met vlijt, dat is de hele week schijjt (als het 's maandags hard waait, dan is het de hele week slecht weer)* en *maandags zwichten, dat is de hele week hichten* in dezelfde zin, waarbij *hichten* de bet. heeft van *lijden, bezuren*.

Beide uitdr. ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

maanstof, znw. onz. In pelmolens. *Het relstof op de maanzolder* (zie ald., aanh.). – Zie een uitdr. op **RELSTOF** (aanh.).

maanzolder, znw. m. en onz. In pelmolens *De (stoffige) zolder alwaar zich de maanstukken bevinden*. – Zie **MAANSTUK** (blz. 268).

maart, m. *De maand*. Zegsw. *maartse buien, die komen met de zomer aankruien (maartse buien zijn voorboden van de zomer)*. || Maartse boie die bedoie dat de zeumer an komt kroie.

maf, bnw. *Oudbakken* (van gebak, beschuit enz.). || Deuze beskoite benne zo maf, die kenneme beter in de mellek soppe.

majoor, znw. m. Zie de samenst. **KLOMPENMAJOOR** (aanh.).

mak (blz. 270). Zegsw. *mak en murf, tam, mak*, meestal door vermoeidheid. || Wet benne de kindere mak en murref, ze moete maar es vroeg nee de klossebak.

mal, bnw. en bijw. Zie een uitdr. op **LEVEN** (aanh.).

malbol, znw. m. *Gekkerd, grapjas*. Vgl. **losbol**. || Skai nou oit mit kietele, malbol dat je benne.

malen, zw. ww. Zie de wdb. Ook: 1) *onrustig zijn* in de uitdr. lig (of: loop) niet zo te malen (*wees wat rustiger*). – Ook elders in vergelijkbare bet. (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – 2) *Bijten, kauwen*. Uitdr. dat kan ik niet malen. VAN DALE vermeldt “zijn eten malen, *met de tanden fijnmaken*”. De uitdr. dat kan ik niet malen wordt ook overdr. gebruikt in de zin van *dat kan ik niet verdragen* (ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – De uitdr. jij weet het, jij hebt er op gemalen verwijst naar het molenleven en luidt elders: *jij weet het, jij hebt een bel op je fiets, d.w.z. ik zal je maar gelijk geven*.

mallemachochel, znw. m.? *Misbaksel, mispunt*. || Me kraige vast en zeker storrem, die mallemeggels oit de buurt benne de hele evend al an 'et deurtjebel en roitjetik, as ze 'et in d'r laif kraige om hiero ok te beginne den zelle ze d'r van lusse! – Vgl. voor de vorming **pieremachochel**.

mallepetoten, znw. Alleen in het meerv. *Fratsen*. || Je moete gien mallepetote bai de nuwe skoolmeester oithale, 'et is puur zo'n azainpisser.

malligheid, znw. vr. Zegsw. groeien uit alle malligheid, *plotseling opschieten, snel groeien*, van kinderen. || Eerst dochte we dat jai 'en skrokke blaive zou, maar iniene ben je oit alle mallegheid 'egroeid en nou is je troi alweer veuls te klein.

maltentig, bnw. en bijw. *Overdreven netjes, al te nauwgezet*. || Nou moete je niet zo mal- {p.598}

tenteg weze, Train, ellek mens leet welderes 'en happie ai oit z'n mond valle. – VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk.

man, znw. m. In verkl. *mantje*. Uitdr. zo druk als 't mantje. || Ik heb 'et zo drok as 'et mantje, wul je asjeblief oprode? – Zie een zegsw. op **helpen** en de samenst. **asmannetje** en **beurtman** (aanh.).

maneschijn, znw. m. Zie een zegsw. op **kaarsemaker** (aanh.).

marem, bijw. (?) In de uitdr. zo mierem zo marem, *ongeveer, ten naaste bij*. || “Jai benne zekers ok al vaifentwunteg jare bai ien baas?” “Ja, zo mierem zo marem.” D'r zitte zo mierem zo marem nag tien aiere in 'et rakkie.

margarine, znw. vr. Zie **boerenboter** (aanh.).

markemasjes, znw. mv. *Grapjes, flauwe kuren*. || Jai altaid mit je markemassies.

marmerslijper, znw. m. *Zeer kleine molen, die met stampers stukken marmerafval tot poeder stampte*. Het marmerpoeder werd gebruikt als schuur- en polijstmiddel (HUSSLAGE, *Windmolens*).

mars, tussenwerpsel. Mars van 't padje!, *maak dat je wegkomt* (gezegd tegen kinderen). Wet doene jollie hiero? Vooroit, mars van 't padje!

mat, znw. vr. Zie de wdbb. Bij witpapiermolens: *met een flinke laag schelpen bedekte afdekking van de bodem der zandbak* (zie HUSSLAGE, *Windmolens*).

matsen, zw. ww. *Op een handige wijze regelen, op niet geheel correcte wijze iets voor elkaar brengen*. Ook elders gebr., zie VAN DALE, die als betekenis “bedriegen” geeft en daarbij vermeldt: “bargoens”.

meel (II), blz. 274. Uitdr. één steen kan geen meel malen, *men moet niet alles op één persoon laten neerkomen, er is samenwerking nodig*. || Jollie lete main aldeur maar ezele, maar ien stien ken gien meel male. – Zie de samenst. **parelmeel**, **pelmeel** en **voorslagsmeel** (aanh.).

meet, znw. vr. *Maat*. – Zie een uitdr. op **hinken** (aanh.).

meeuw (blz. 275). Een bekend rijmpje was: “meeuwen op de Zaan, dan zal het met het weer wel gaan, meeuwen op het land, dan is er onweer voor de hand”. – Zie een zegsw. op **duif** (aanh.).

mengele, znw. vr. Zie een uitdr. op **bil** (aanh.).

menoksie, znw. Naar de menoksie gaan, naar de kelder gaan, er aan gaan. || (Na een brand:) Deer hewwe we nou ons leve lang voor ewerkt en in ien klap is alles nee de menoksie. – Zie **noksie** (blz. 296).

merk, znw. onz. Zie de wdbb. In de uitdr. een best merk (*een ondeugende jongen*, spottend gezegd) en een raar merk (*een vreemde snuiter*). || Zo, beeld van de richel, jai lai ke je vader wel, dat was vroeger ok al zo'n best merk. Wet ben jai toch 'en raar merrek, Jan, as ik je niet beter kon docht ik nag dat je stientje (*gek*) benne.

mes, znw. Zie de samenst. **kapmes** en **kloofmes** (aanh.).

meubileren, zw. ww. *Beleggen* (van brood). || Me broodjes benne weer best 'emeubeleerd. – Ook elders gebr.

middelbast, znw. onz. Bij papiermolens. *Balkje in de middenstijl van de droogschuur, waarover het bastentouw werd gespannen* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie **bast** (aanh.).

middenraam, znw. onz. In zaagmolens. *Het middelste van de drie zaagramen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

miereknauwer, znw. m. *Gierigaard, vrek.* || Nou begraip ik ok werom die miereknauwer z'n baard staan leet, hai prakkezeert er niet over om skeerzeep te kope en de messies benne 'm ok te duur. – Vgl. **mierevreter** (blz. 281).

mierem, bijw. (?). Zie **marem** (aanh.).

mijteren, zw. ww. *Mopperen, mokken.* Vgl. **mijter I**, blz. 283, en zie VAN DALE die het woord als gewestelijk vermeldt in de zin van "knorrig zijn, stuurs kijken",

miniseren (*minnazerə*), zw. ww. *Bedaren, inbinden.* || Wul je wel 'en bietje minnezere? Je zel minnezere moete, aars kraige we allegaar nag de skurft an je.

minnepriester, znw. m. *Schraal, tenger kind.* || Wet 'en minnepriester, kaik die dunne arrempies es.

minnetjes, bijw. *Min.* Er minnetjes uitzien, er bleek en mager uitzien. – Het gaat maar minnetjes, het gaat niet erg goed.

mist, znw. m. Zegsw. mist, vorst in de kist, mist betekent vaak het einde van een vorstperiode.

modderklompen (*mudderklempe*), znw. mv. Zie **beerzen** (aanh.).

moed, znw. m. Zie de wdbb. Uitdr. ergens een moedje op hebben, weinig hoop op iets hebben, er niet veel van verwachten. Moed heeft hier de verouderde betekenis van gemoed (zie de wdbb.), die nog voorkomt in uitdr. als het werd mij bang te moede. || Ik hew d'r 'en dun moedje op. 'Et water komt mit bakke oit de locht, we hewwe d'r 'en dun moedje op dat 'et nag droog worre zal.

moei, znw. *Moeite, zorg*, misschien ook *bemoeienis*. Alleen in de zegsw. geen koeien geen moeien, zie bij **koe** (aanh.).

mofje (*moffie*), znw. onz. *Losse, gebreide mouw.* Vgl. VAN DALE, die voor mof o.a. geeft "losse, wollen mouw". De moffies werden d.m.v. een gehaakt koordje, dat door het breiwerk was geregen, vastgemaakt.

mogen, st. ww. zie de wdbb. Uitdr. dat mag wel aan, dat zal wel waar zijn. || Dat jai de leste dage 'en bietje rillerig benne dat mag wel an, maar deervandaan hoeve je niet mit 'en gezicht van ouwe lappe rond te lope. –

{p.599}

Ws. abusievelijk wordt de vorm "dat mag wet an" ook een enkele maal gebruikt.

mokkerig bnw. en bijw. *Vochtig warm, broeierig* (van het weer). Ook **mokkig**. || Wet is 'et vandaag mokkereg, d'r zel wel onweer komme. Mit dut mokkege weer laik ik wel nerreges zin in te hewwe. – VAN DALE vermeldt mokkerig in deze betekenis als gewestelijk.

mokkig, bnw. en bijw. Zie **mokkerig**.

molen (blz. 285). Uitdr. de molen begint zachter (of zachies) te malen, er wordt niet meer vlug gegeten, de eetlust raakt over. || Eerst was Wumpie zo groizeg, maar nou begint z'n

mole zachies te male. – Er is niets in de molen, *er is geen sprake van, er komt niets van in*. || Hoe durref je dat te vrage, deer is niks van in de mole! (Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – Zie een uitdr. op **baas** (aanh.). en vgl. de samenst. **hennepkoekmolen**, **hooimolen**, **mosterdmolen**, **oliemolen**, **speelmolen**, **staartmolen**, **stinkmolen**, **verfhoutmolen** en **watermolen**. (alle aanh.).

molenspil, znw. vr. (soms onz.). *De verticale spil in het hart van de meeste molens* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

molensteen (blz. 286). Uitdr. niets laten liggen dan heet ijzer en molenstenen, *alles kunnen gebruiken*, gezegd van iemand die alles van zijn gading vindt. || Jai lete ok niks aars legge as heet aizer en molestene. – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

mollegewurm, znw. onz. *Gewroet, gekuip, achterbaks gedoe*. || An dat mollegewurm doen ik niet mee. Deer kraige we 'et weer, skai nou ders oit mit dat mollegewurm.

mond, znw. m. Zie uitdr. op **hooiwagen** en **zoet** (beide aanh.).

mondket, znw. vr. *Praatjes, kouwe drukte*. || Die kirrel heb main teveul mondket. – Zie **ket** (blz. 188).

monkel, bnw. en bijw. *Glunder, met een glimlach kijkend*. Zie **meukel** (blz. 279) en vgl. alg. Ned. **monkelen**, *glimlachen*. Hoewel doorgaans **meukel** wordt gezegd, gebruikt een enkeling toch ook **monkel**. || Wet zit jai monkel te kaike? Moet je dat monkele smoeltje zien.

monster (blz. 287). Vooral in de uitdr. niet op monster (*of munster*) zijn, *zich niet wel gevoelen*. || M'n waif is de leste taid niks op munster, ze heb last van oorsoizings en zinkings (bewerking van *Theetaid in de Haremakerai*).

mooimakersgoed, znw. onz. *Door de molenmakers vervaardigde versiering om de molen mooi te zetten*. || Iedere molen had een stel mooimakersgoed in voorraad op de hanebalken van de molenschuur (HUSSLAGE, *Windmolens*).

mooizetten, zw. ww. *Het versieren, op hoogtijdagen, van een in kruis gezette molen*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*, waarvan het stofomslag getooid is met een foto van de mooigezette gortpelmolen "De Grootvorst".

mospapier, znw. onz. *Papier, gemaakt van boommos en papierstof*. Mospapier werd gebruikt als materiaal voor de afdichting van waterwerken; het wordt thans, als curiositeit, nog vervaardigd door de papiermolen "De Schoolmeester" te Westzaan. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

mosterdmolen, znw. m. *Molen, waarin mosterdzaad en wei tot mosterd werden vermalen en gemengd*. Zie een zegsw. op **himphamp** (aanh.).

mudderklemp, znw. m. Bemodderde klomp. Zie een zegsw. op **beerzen** (aanh.). **muggenpis** (blz. 288). In verkl. muggepissie ook: *niemendalletje, iets dat zeer gering is*. || Om zo'n muggepissie zel ik me aige niet drokmake. Dat skeelt maar 'en muggepissie.

murf, bnw. Zie een zegsw. op **mak** (aanh.).

mutts (blz. 289). Uitdr. ergens een hoge mutts van op hebben, *een hoge dunk van iets of iemand hebben*. || Ik hou d'r niet van om 'en ploim in je kont te steke, maar ik ken je wel zegge dat ik 'en hoge mus van je ophieb. Jollie laiike wel puur groos d'rme te weze, maar ik ken d'r maar gien hoge mus van ophewwe. – Zie een uitdr. op **hoofd** (aanh.).

muur, znw. Zie de samenst. **ringmuur** (aanh.).

N

naad (blz. 290). Zie een zegsw. op **draad** (aanh.).

naaien, zw. ww. Zie een uitdr. op **kaper** (aanh.).

naald (blz. 290). Uitdr. de naald in het spek steken, *er de brui aan geven, ermee ophouden* (bijvoorbeeld met werken). || Je zel dut hele klussie ofmake moete en niet halverwege de neeld in 'et spek steke. – Vgl. **bulenaald** (aanh.).

nagel, znw. m. Uitdr. nagels knippen, *het verwijderen van de windborden der molenwieken*. Zie ook bij **windkracht** (aanh.).

naggeres, bijw. *Nogmaals*. De vorming uit *nog eens* (nageres) is duidelijk. || Waag 'et niet naggeres op m'n achteroit (*erf*) te komme. Wul je dat naggeres zegge? As je mee gane ken je naggeres ket hewwe.

naslagsmeelbak, znw. m. In oliemolens. *De bak waarin het gezeefde voorslagsmeel werd verzameld voor het naslag*. Zie HUSSLAG, Windmolens.

naslagszeef, znw. vr. In oliemolens. *Zeef, waarin de gestampde voorslagkoeken van kluiten werden ontdaan*. Zie HUSSLAG, Windmolens.

nasloffen, zw. ww. *Begrijpen*. || Dat ken je wel neesloffe. As jollie me nou nee'esloft hewwe, den ken ik verder gaan mit m'n verhaal.

nasop, znw. onz. *Overschot, restje*. Uitdr. het nasop is voor de goddeloze, wat er overblijft is niet de moeite waard.
{p.600}

nat, bnw. Zie ook **kles** (aanh.) en een uitdr. op **krant**, **oostenwind** en **pers**, alsmede de samenst. **langnat**, **slobkousennat** (alle aanh.).

neer, bijw. Zie **KRIK** (aanh.).

neergaan, st. ww. *Naar bed gaan*. || Nou hoor, ik gaan neer.

neet, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. kale neet, *armoelijder* (ook overal elders bekend). – In de Zaanstreek werd deze uitdr. dikwijls aangevuld tot kale neten, van honger geen ontlasting.

negenweker, znw. m. *Mispunt, ellendeling* (scheldwoord). || Lilleke negeweker! – In het bargoens is een negenweker iemand die maar half voor zijn kost berekend is (VAN DALE).

netjes, bijw. Zie een zegsw. op **opruimen** (aanh.).

neuring, znw. vr. *Drukke, vertier*. Zie **nering**, blz. 293. || Weer vollek is, is ok neuring.

neus (blz. 294). Zegsw. een jeukende neus, dat is stront ruiken of wijn zuipen. – Zie **kerkneus** (aanh.).

neutje, znw. onz. *Borrel, glas sterke drank* (ook elders gebr.). Uitdr. zo zoet als een neutje, overdr. gezegd van een zoet kind. || D'r benne wel nachte dat me temet niet slepe kenne deurd dat onze jongste zeun lait te kraise, maar de leste taid is ie zo zoet as 'en neutje.

neuzelen, zw. ww. *Stipt nakijken, nauwgezet controleren*. || Ik weerskouw je dat ik strakkies neuzele gaan, as je den nag zo slof bezeg benne den ken je helegaar overnuuw beginne. – Vgl. de gebr. betekenis “snuffelen, besnuffelen” en het Zuid-Ned. “neuzelwerk, peuterwerk” (VAN DALE).

nietlusters, znw. mv. Zie een uitdr. op **hoop** (aanh.).

nieuw (blz. 295). Uitdr. het oude moet het nieuwe verdienen, men moet geen nieuwe aanschaffingen doen wanneer de oude nog goed bruikbaar zijn. – **Nieuw** (*nuuw*) wordt in de Zaanstreek ook gebruikt in de zin van *nieuwsgierig, benieuwd*, welke betekenis door VAN DALE als behorend tot de volkstaal wordt genoemd. || Deer ben ik nuuw nee.

nok (blz. 296). Ook, in koren- en pelmolens: *tapse pen aan het einde van de bolspil* (HUSSLAGE, Windmolens).

nokplaatje, znw. onz. In koren- en pelmolens. *Verstelbaar plaatje aan de z.g. Engelse rij, waardoor de lopersteen stelbaar aan de bolspil was bevestigd* (HUSSLAGE, Windmolens).

noksie (blz. 296). Zie ook **MENOKSIE** (aanh.).

nood, znw. m. Zie een uitdr. op **ARMOE** (aanh.).

noorderstof, znw. onz. In de uitdr. noorderstof, deer komt het mooie weer op of. Het woord lijkt om het rijm geconstrueerd en heeft ws. verder geen betekenis.

notedop, znw. m. Uitdr. op notedoppen lopen, uiterst voorzichtig lopen. || Hai loopt op neutedoppe.

nuchter, bnw. Zie **KWIJL** (aanh.).

nuiten, zw. ww. *Mopperen*. || Hai mag graag noite, maar hai mient 'et wel goed. Ik hoor de hele dag niks aars as jouw gemeutel en genoit.

O

oetel, znw. *Vuil en slordig persoon*, voornamelijk gezegd van vrouwen die hun huishouding slordig verzorgen. || Je hoeve gerust niet maltenteg te weze, maar 'et are oiterste is dat je nou 'en oetel benne. – In verkl. oeteltje, *smerig, ongewassen kind*. || Kaik deer es wet 'en oeteltje, die magge ze wel es ofskrobbe.

oliebak, znw. m. In oliemolens. *Gemetselde bak waarin de olie werd verzameld*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

oliemolen, znw. m. Men onderscheidde dubbele en enkele, linkse en rechtse oliemolens. In tegenstelling tot enkele oliemolens (de z.g. “hennepkoekmolens”) hadden dubbele oliemolens een voorslag; bij linkse oliemolens bevond het naslag zich – vanaf de stenen gezien – links, bij rechtse oliemolens rechts. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*. – Zie een uitdr. op **achtkant** (aanh.).

oliepiet, **oliepietje**, znw. m. (onz.). *Olieslager, werkman op een oliemolen*. Vgl. **oliepul** (blz. 302).

oliepomp, znw. vr. In oliemolens. *Pomp, waarmee de olie uit de oliebak in vaten wordt overgebracht* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

omlopen, st. ww. Van molens: *het draaien der wieken*. Zie bij **WINDKRACHT** (aanh.).

omvamen, zw. ww. *Omvatten*. Alg. gebr. – Zegsw. veel omvamen, maar weinig verzamelen, fig. *wie dik doet, presteert vaak niet veel*.

onchristelijk, bijw. *In hevige mate*. || De kwajonges benne onkristelek an 'et baljare. Ik ben onkristelek loof. – Zie ook **christelijk** (aanh.).

onderlaatst (*onderlest*), bijw. *Onlangs*. || Je wou me zekers niet zien, toe je me onderlest teugekwam. – Het woord is vrij algemeen, doch wordt door VAN DALE gewestelijk genoemd.

onderspanhoofd, znw. onz. In zaagmolens. *De onderste verbinding tussen de stijlen van het zaagmaam* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

ondervierkant, znw. onz. *Grondplan van sommige bovenkruier-zaagmolens, waarbij het gebruikelijke onderachtkant op bezwaren stuitte*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

onderwiel, znw. onz. *In papiermolens. Het onderste wiel aan de molenspil, waardoor de maalbakken werden aangedreven*. Doorgaans werd dit wiel het grote onderwiel genoemd. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*.

ongegund, bnw. Zie een uitdr. op **BROK** (aanh.).

ongeregeld, bnw. *Niet alledaags* (van kleding). Men kende daagse en ongeregelde kleding. || 'k Heb zaterdag bai Boon an 'et Mallegat 'en nuuw konstuum en 'en onge-
{p.601}

regelde hoed ekocht (*Theetaid in de Haremakerai*).

ongerezen, bnw. Zie op **koek** (aanh.).

ontzoeten, zw. ww. *Vervelen, teveel zijn*. || 'Et begint me te ontzoeten dat jai aldeur op je stoel zitte te ragge. Ontzoet 'et je niet om dag in dag oit teuge die hoge muur van 'et febriek an te kaike?

onweersvogel, znw. m. *Persoon met slordig, verward hoofdhaar*. || As je in de spiegel kaike, den verskiet je d'r van wet 'en onweersveugel je benne. Hier is 'en kam, onweersvogel!

onwetig, bijw. *Onwetend*. || We zelle hum onweteg houwe. Hou jai je d'r boite, jai benne onweteg.

oog, znw. onz. Zie een uitdr. op **hart** (aanh.).

ooievaar, znw. m. Uitdr. dat schijnt je geen ooievaar toe, dat kost geld. || Me dochte gerust niet dat 'en bruiloft goekoop weze zou, maar mensekindere, dat skait je gien ooievaar toe.

Oostenwind, znw. m. Zegsw. Oostenwind met nat, dat heb je gauw gehad, bij Oostenwind regent het nooit langdurig, of de Oostenwind loopt veelal spoedig om als het uit die hoek regent. Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

ootje (I) (blz. 308). Zie een uitdr. op **belletje** (aanh.).

ootje (II) (blz. 308). Als *koosnaam*, *troetelnaam* wordt ootje ook dikwijls tegen een klein meisje gezegd. – Ootje pigge, eveneens *troetelnaam* voor meisjes, de afleiding is onbekend.

op (I) (blz. 309). Uitdr. op is méér halen, in tegenstelling tot als het op is, is het kopen gedaan. – Op en tekort, geldgebrek. || Waive ..., 'et geld droipt deur d'rloi fleke, zoveel ken je niet ansjouwe of d'r is altda op en tekort. – Zie een uitdr. op **altijd** (aanh.).

opgang, znw. m. Zie een uitdr. op **doorgang** (aanh.).

ophalen, zw. ww. Zie een uitdr. op **rug** (aanh.).

ophanger, znw. m. In papiermolens. *Werknemer die de natte vellen over het bastentouw te drogen hing*. Zie HUSSLAG, *Windmolens*.

ophokkelen (blz. 310). Ook: **opbeuren**, **bemoedigen**. || Dat vind ik zo gaaf van onze domenee, hai ken je helegaar ophokkele.

oplage, znw. vr. In koren- en pelmolens. *Kunstmatige laag, aangebracht op versleten stenen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

opleggen, zw. ww. Zie een uitdr. op **halen** (aanh.).

opmakersbond, znw. m. Uitdr. lid zijn van de opmakersbond, gemakkelijk zijn geld uitgeven. || Wet wou jai, nag 'en aisie? Niks hoor, ik ben gien lid van de opmakersbond.

oprijder, znw. m. Bij zaagmolens. *Bepaalde bewerking (het scherpen) van de tanden in het zaagraam*. || De zaagrame moete nodeg 'en opraiier hewwe. – Overdr. ook **aansporing**. || We hewwe hum 'en opraiier egeve en nou is ie weer zonder meutele an 'et werk egaan. – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

opruimen, zw. ww. Zie de wdwb. Zegsw. opgeruimd staat netjes, vooral gezegd, doorgaans schertsend, als bezoek vertrekt, als iemand de kamer verlaat. || "Ik gaan maar weer es op hois of." "Wèjja, op'eroimd staat netjes."

opscheppen, zw. ww. Zie een uitdr. op **halen** (aanh.).

opschroden (blz. 313). De uitspraak is opskrode of opskrooie.

opschudden, zw. ww. Zie een uitdr. op **biet** (aanh.).

opschuiders (*opskoildars*), znw. vr. Zie **opschuilertje** (blz. 314).

opsteken, st. ww. *In een café iets drinken*. || Kaik jai ok es oit of je niet erreges wet ziene waar we opsteke kenne. "... Den effe opsteke bai Anton de Kraiger op 'et Rusteburg, azzeme dorst kraige" (*Theetaid in de Haremakerai*).

opstekerstijd, znw. m. *Schafttijd*. || Na opstekerstaid moet ik effe overdan.

opstuiter (*opstoiter*), znw. m. *Opgeschoten, uit zijn kracht gegroeide jongen, lange slungel*. || Nag effies en die opstoiter moet bokke as ie de deur deur wul.

optafelen, zw. ww. In de molenmakerij. *Het pasklaar maken van de roed*. || "(Nadat het roedhout vierkant was behakt) ... werd de roed op twee zware schragen gelegd en compleet met hekkens en borden in elkaar gezet, alsof hij reeds in de molen zat. Dit werd optafelen genoemd." (HUSSLAGE, *Windmolens*.)

opvossen, zw. ww. *Opdweilen*. || Leet die natteghaid maar legge, ik zal 'et strakkies wel opvosse.

ot (blz. 316). Otje medor, de belangrijkste, degene die de beste prestatie levert. || Al me jonges kenne goed lere, maar die deer is de otje medor. Hai is de otje medor van de voetbalclub.

ot 5) (blz. 316). Otje Pietje betekent ook *a) prima* (als loftuiting). || Heb jai dat skoitje 'elakt? Otje Pietje! 'Et ziet er Otje Pietje oit. *b) Klaar* (van een karweitje). || Zo, Otje Pietje. "Is dat tummerklussie of? Ja, Otje Pietje."

otemetoot, znw. m. *Chef, baas*. || Hai is deer de otemetoot. – Bij uitbreiding wordt onder otemetoot ook verstaan *iemand die van alles op de hoogte is*, of ook *iemand die een goede baan heeft*. || Vraag 'et maar an die lange kirrel deer, dat is hier zo'n bietje de otemetoot. Wet ie doet weet ik niet, maar hai is puur zo'n otemetoot.

oud, bnw. Zie een zegsw. op **nieuw** (aanh.).

oudkraams, bijw. *In het kraambed verblijvend, na een bevalling*. || Wet jai buus, die paar {p.602}

dage dat je oukraams benne, voel je je aige zo raik as wet.

overloper, znw. m. In pelmolens. *Eén der grote gort- of rijstkorrels die bij het sorteren boven de gepelde harp bleven* (HUSSLAGE, Windmolens).

P

paaient, znw. onz. *Gedeelte*. || Bij paaientjes, *bij stukjes en beetjes*. || We hewwe bai paaientjes nou 'en heel servies bai mekaar ekrege. – Paaient (Fr. *payement*) betekent in Zuid-Ned. *termijn van betaling* (VAN DALE) en heeft stellig ook in de Zaanstreek oorspronkelijk deze betekenis gehad; bij paaientjes is dus eigenlijk *in termen*.

paal, znw. m. Zie een uitdr. op **kruien** (aanh.). – Zie **pal** (aanh.).

paar, znw. onz. Zegsw. er is geen paar of het lijkt elkaar. Dit werd soms spottend gezegd als b.v. een hond en zijn baas enige "gelijkenis" vertoonden. || D'r is gien paar of 'et laikt mekaar. – Zie een uitdr. op **bak** (aanh.), vgl. echter ook **pal** (blz. 322).

paard (blz. 321). Uitdr. het komt een dood paard op geen steek aan, *dat kan er ook nog wel bij*. || (Een moeder zegt:) Eerst kom je mit knolle in je kouse tois en nou heb je weer 'en skeur in je broek, jai denke ok: 'et komt 'en dood peerd op gien steek an. – Het is een slecht paard dat zijn voer niet verdient.

paard (II), znw. onz. In koren- en pelmolens. *Inrichting om de lopersteen verticaal te verstellen en dientengevolge lichter of zwaarder te laten malen* (HUSSLAGE, Windmolens).

paardekop, znw. m. Zie een uitdr. op **aarf** (aanh.).

Paas, znw. m. *Pasen*. || Mit Paas gane me aiere etc. – Uitdr. tussen Paas en Pinkster, *de schaamstreek*. || Ajje zo waidbiens zitte, kaik ik krek tusse je Paas en Pinkster.

pad, znw. Zie een uitdr. op **mars** (aanh.).

padiën, zw. ww. In rijstpelmolens. *Het van de dop ontdoen van de nog opgepelde rijst op de doppensteen* (HUSSLAGE, Windmolens). Vgl. Maleis padie, *rijst*.

pakkamer, znw. vr. In papiermolens. *Afdeling waar de vellen werden nagezien en ingepakt* (HUSSLAGE, Windmolens).

pal (blz. 322). De door BOEKENOOGEN vermelde uitdr. een paltje verder zou volgens BOORSMA (*Het molenleven en onze taal*) moeten luiden: een paaltje verder (zie bij **kruien**, aanh.) en deze spelling lijkt meer voor de hand te liggen. – Uitdr. het pal is aan, *de maat is vol*. || Vooroit, nee bed, niet langer oitsmere, aars is 'et pal an. – Pal-aan zijn, *volgegeten zijn*. || Ik ben pal-aan, gien hap meer!

palissadehek, znw. onz. *Gebit waarin hier en daar een tand ontbreekt*. || As jai op z'n taid nee de kieziesmid egaan was, den had je nou niet zo'n palissadehek.

pallementatie, znw. vr. *Gunst*. Alleen in de uitdr. uit de pallementatie zijn, *uit de gunst zijn*. || Ik laik wel oit de pallementatie te weze. Hai lait oit de pallementatie. – De oorsprong van het woord lijkt Frans, mogelijk parentage. KARSTEN, II, 94, noemt "in de perremetasie zijn", *familie zijn*. De betekenisovergang lijkt logisch: in de familie zijn = erbij horen, met negatie: er niet bij horen: uit de gunst zijn.

palster, znw. m. *Stok met een ijzeren punt, in gebruik voor een prikslee.* – VAN DALE vermeldt deze bet. als gewestelijk.

palsteren, zw. ww. *Door vuile boel, natte sneeuw e.d. lopen.* || Kaik oit dat je niet deur die smurrie palstere. As je gien natte klesse kraige wul, den moet je ok niet deur die prutproest palstere.

palstok, znw. m. In zaagmolens. *Balkje waarmee de krabbelende beweging van de krabbelaar kon worden vergroot* (HUSSLAGE, Windmolens).

pandselbilsel, znw. onz. *Bepaald type bilsel* (HUSSLAGE, Windmolens). Zie **bilsel** (aanh.). – Bij het hakken van **pandselbilsel** werd de buitenomtrek der molensteen in een aantal (b.v. 8, 10 of 12) *panden* verdeeld, waarin dan volgens een bepaald systeem kerven werden aangebracht.

pankoek (blz. 323). *Een warme pankoeke, een vers nieuwtje.* || Jai benne nag al nuwelek, weet jai gien warreme pankoeke? As hai mit de verneemstok gaat, komt ie altaid mit 'en paar warreme pankoeke tois.

papier (blz. 323). Zegsw. *zijn papieren wel kunnen scheuren, het verbruid hebben, zijn kans verkeken zien.* || Nou, ik ken m'n pepiere wel skeure. Wullem kwat er niet in (*gebruikt graag drank*), hai mag wel oitkaike, aars ken ie z'n pepiere wel skeure. – Zie de samenst. **mospapier** (aanh.).

papper, znw. m. *Drinker, alcoholist.* || Wet noselek dat zo'n gnep waifie mit zo'n papper etrouwd is. – VAN DALE geeft als gewestelijke betekenis: "iemand die veel pap eet, veel van papa houdt".

parelmeel, znw. onz. *Pelmeel, als bijprodukt van de ronde gort* (HUSSLAGE, Windmolens). – Zie **fut** (VI), blz. 102.

parte (blz. 324). *Bij parten, in grote hoeveelheden.* || Deur de ien of are ziekte benne de knaine in de doine bai parte esturreve.

pasbalk, znw. m. In koren- en pelmolens. *Zware balk als onderdeel van het paard* (zie ald., aanh.), *ter versnelling van de lopersteen* (HUSSLAGE, Windmolens).

Pasen, znw. m. Zie **Paas** (aanh.) en vgl. een uitdr. op **eeuwigheid** (aanh.).

passtuk, znw. m. In pelmolens. *Verwisselbaar stuk in de pelkuip, waardoor deze sluitend* {p.603}

(“pas”) *om de steen kon blijven.* (HUSSLAGE, Windmolens.)

pastoor (blz. 324). Zie een uitdr. op **duif** (aanh.).

pastoorshemd, znw. onz. *Vel op de melk.* || Die klaine vlusies (eveneens: *vellen*) vind ik al niet lekker, maar van zo'n pstoorshemd ken ik helegaar wel kore.

patent, znw. Zie een uitdr. op **vissen** (aanh.).

peeuwkont, znw. vr. *Zeurpiet, iemand die altijd klaagt.* || Wet 'en peeuwkont. – Zie **peeuwen** 2) (blz. 325).

pekelen, zw. ww. *Transpireren.* || Ik staan zoiver te pekele in 'et zontje.

pelder, znw. m. *Gort- en rijstpeller, werkman van een pelmolen.* Zie een zegsw. op **gort** (aanh.).

peldersborst, znw. vr. *Zekere kwaal, aandoening der luchtwegen.* Door het vele stof in de pelmolens waren de meeste pelders kortademig, zij kuchten en hoestten dikwijls. || Hai heb 'en peldersborst.

pelkuip, znw. vr. In pelmolens. *De dubbelwandige kuip met blikken binnenwand waarin de gort of rijst werd gepeld* (HUSSLAGE, Windmolens).

pellen (blz. 326). Door het grote aantal pelmolens en de vele werknemers had **pellen** in de Zaanstreek de betekenis van *werken*. “En nachie deurpelle” betekende derhalve *een nacht doorwerken*, ook wanneer men niet op een pelmolen werkzaam was. – Ook: *lopen* (van een uurwerk). || “Is je klokke weer heel?” “Ja hoor, 'et pelt weer best.”

pelmeel, znw. onz. *Bijprodukt van de tweede snede in pelmolens* (HUSSLAGE, *Windmolens*). Het **pelmeel** werd als veevoer gebruikt.

pelwind, znw. m. *Sterke wind*. Zie **windkracht** (aanh.). – Zie ook HUSSLAGE, *Windmolens*: “Het pellen was een zwaar werk; als regel kan men aannemen dat de pelmolens niet konden beginnen vóórdat de lichtstlopende oliemolens een paar hoekjes hadden gezwich”. || Een gnap pelwindje.

pelot, znw. onz. *Deel*. Utdr. *ieder zijn pelot, elk zijn deel*. – Kan het woord stammen uit het *pelotespel*, dat mogelijk door de Franse steenhouwers in de Zaanstreek werd beoefend?

pen, znw. vr. Ook: *het achtereind van de molenas, gelagerd in de pensteen*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*. – Zie ook **blikpen** (aanh.).

penakel, znw. onz. *Nokversiering van dak*. Vgl. **pinakel** (Fr. *pinacle, tinne, trans*), dat volgens VAN DALE beduidt: *siertorentje in de Gothische bouwkunst*. || Deur de storrem is de penakel d'r ovvewaaid.

pen-en-inken, zw. ww. *Mopperen*. – Vgl. **pen-en-inkig** (blz. 326). || Je moete niet zo pen-en-inken.

pensteen, znw. m. *Lager van de pen*, zie ald. (aanh.).

pent, znw. vr. *Oude vochtmaat, pint*. Zie een utdr. op **bil** (aanh.).

peperhuisje, znw. onz. *Kleine papieren puntzak*. Ook elders bekend, zie VAN DALE. –

Door de grauwpapierfabricage in de papiermolens ontstonden ettelijke papierwaren-industrieën in de Zaanstreek, die veelal met inschakeling van thuiswerkers kruidenierszakken (b.v. voor groene zeep) maakten. Er zullen in de Zaanse woningen miljoenen “peperhoisies” gevouwen en geplakt zijn.

peremesopper, znw. m. *Urker, Marker of Volendammer*. Zie **peremesop** (blz. 327).

perepot, znw. m. In oliemolens. *Bepaalde vorm van de holte in het stamperblok* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Vgl. **appelpot** (aanh.).

perk, znw. Zie de samenst. **kloofperk** (aanh.).

pers (pars), znw. vr. Ook, in papiermolens: *de door middel van een vijzeldraad aan te spannen pers waarin het natte papier werd geplaatst en waardoor het water in de vilten werd weggeperst*. Men noemde dit werktuig ook de **natte pars** (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie een samenst. op **keutelpers** (aanh.).

pet, znw. vr. *Het hoofddekseel*. Zie utdr. op **Dirk** en **kont** (beide aanh.).

peuteren, znw. ww. Zie **verpeuteren** (aanh.).

piep-en-blak, bijw. *Bladstil, geheel windstil*. || Deernet was er nag 'en klain zuchie, maar nou is 'et helegaar piep-en-blak. – Zie ook op **windkracht** (aanh.).

piesen, zw. ww. Zie **aanpiesen** (aanh.).

Piet (blz. 330). Utdr. *dat zal Piet heten, dat zal waar zijn, dat lijdt geen twijfel*. || En datteme ket hewwe zelle, dat zel Piet hete. “Kraige we storrem?” “Dat zel Piet hete.” – Zie de samenst. **harkepiet** en **oliepiet** (aanh.).

pieteren, zw. ww. *Turen op klein schrift, fijn naaiwerk enz.*

pijn, znw. vr. Zie de wdbb. Utdr. *het is de pijnen niet waard, het is de moeite niet waard*. || De hele dag hangele en den mit drie zukke klaine rotvissies toiskomme ..., die benne ok de paine niet weerd eweest.

pikken, zw. ww. Zie een utdr. op **kip** (aanh.).

pikstaanderig, bnw. en bijw. *Geil, hitsig*. Echter ook: **loom, broeierig** (van het weer). || Mit dut pikstaanderege weer gust 'et zweet over m'n reg.

pin, znw. Vgl. **hanepin** (aanh.).

Pinkster. Zie een utdr. op **Paas** (aanh.).

pintje, znw. Zie een utdr. op **bil** (aanh.).

pissebroek, znw. vr. In de uitdr. van pissebroek in schijtebroek vallen, *van het ene ongeluk in het andere belanden*. || Ik gong mit looie skoene nee die nuwe baas, maar ik vong bot en zo viel ik van pissebroek in skaitebroek.

pissen, zw. ww. Zie *kousepisser* (aanh.).

pittig, bnw. en bijw. Zie een uitdr. op *stroop* (aanh.).

plaat, znw. Zie de samenst. *strijkplaat* en *nokplaatje* (beide aanh.).

{p.604}

plakken, zw. ww. Bij molens. *Het stilstaan met volle zeilen* (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – Zie ook bij *windkracht* (aanh.).

plankje, znw. onz. Zie een uitdr. op *bedankje* (aanh.).

plat, znw. m. Zie een uitdr. op *koe* (aanh.).

platform, znw. onz. Bij een paltrok-molen. *Het plankier boven de staart* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

pletjongen (blz. 335). Zie een uitdr. op *blokmaalter* (aanh.).

pletterij, znw. vr. In oliemolens. *De inrichting waarmee het te malen zaad werd voorgekneusd* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

plompdobber, znw. m. *Log, zwaargebouwd persoon*. || Ben jai oit je jassie eborste? Gien wonder, je benne ok zo'n plompdobber.

pod (blz.337). Zegsw. de podden beginnen te kruipen, *het gaat regenen*. || As de podde beginne te kroipe, den zit er wet in de lucht (*Theetaid in de Haremakerai*).

poel, znw. m. *De slag van een roeiriem, de wijze waarop de riem door het water wordt gehaald*. || Teuge wind ken je 'et beste mit korte poeltjes roeie. Lange poele, gauw tois.

poep-an, bijw. *Dronken*. || Hai was zo poep-an dat ie temet te water lazerde.

poepenkonink, znw. m. Gezegd van *een zieke die is opgeknapt*. || Bai vorige week vergeleke ben je weer puur zo'n poepekonink. Hai laikt nou wel 'en hele poepekeuning, maar gustere lee ie nag te liddere van de koors.

poepertjeskruid, znw. onz. *Laxeermiddel*. || Hewweme nag poepertjeskruid in hois?

poerlekwakker, znw. m. *Vreemde snuiter*, ook wel *buitenlander*. || Ik verstaan gien woord van wet die poerlekwakker zait. Kaik deer es wet 'en poerlekwakkers. – Het woord wordt soms ook als *troetelnaam voor een kind* gebruikt. || O, wet 'en lekkere poerlekwakker.

poetsen, zw. ww. In rijstpelmolens. *Nabewerking van de rijst, glanzen*. || Voor het poetsen werd de rijst gestort in de stortkuil van de schepperij, waarna een klein busje met heldere minerale olie en een soortgelijk busje met talkpoeder werden toegevoegd (HUSSLAGE, *Windmolens*).

poken, zw. ww. Vgl. *aanpoken* (aanh.).

pokkel (blz. 341). Ook: **grote neus**. || Die kirrel heb me toch 'en pokkel, as ie snoift ken je de bome zien boige.

pollestuk, znw. onz. In zaagmolens. *Zware balk in de zaagslee* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

pomp (blz. 342). Ook, in de petmolens der witpapiermolens: *de door de harremaai aangedreven pomp die helder water van grote diepte pompte* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie de samenst. *oliepomp* en *stoofpomp* (beide aanh.).

pomp-raam, znw. onz. In zaagmolens. *Loos raam wanneer de molen twee zaagramen had terwijl de kruk in drieslag was geplaatst* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Het pomp-raam diende om de kruk in balans te houden.

pompstok, znw. m. Bij papier-petmolens. *Verbinding tussen de harremaai en de pomp* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

pons, znw. Zie de samenst. *slingerpons* (aanh.).

poot (blz. 343). Uitdr. iemand een poot uitrukken, *iemand geld uit de zak kloppen*. Elders luidt deze uitdr. *iemand een poot uitdraaien* (VAN DALE). Zie de samenst. *klamperspoot* en *krompoot* (aanh.).

porreleg, bnw. en bijw. *Onfris, onrein*. || Ik zel die porrelege gardaine es 'en soppie geve. Zo ken je niet an tafel komme, gaan eerst je hande wasse, die zien d'r weer zo porreleg oit.

portret, znw. onz. Zie de wdbb. Uitr. een lastig portret, *een lastig mens*, ook elders gebr. (VAN DALE).

pot, znw. Zie de samenst. *appelpot, perepot* en *taatspot* (aanh.).

potnat, znw. Een lastig potnat, een vervelend potnat enz. || Ovvendeur ken jai zo'n vervelend potnat weze, den ken ik je wel knutte. – De uitr. dat is één pot nat is alg. gebr., zie VAN DALE.

praatje, znw. onz. *Loos gerucht*. || Dat ben allegaar maar praatjes. – Zegsw. praatjes vullen geen gaatjes. – Geen praatje zo groot of het bloedt in drie dagen dood. – Praatjes horen de deur niet uit, maar de smuiger, *praatjes moeten niet verder worden gebracht*.

prategrabbelen, zw. ww. *Brabbelen, onzin uitkramen*. || Leg niet te prategrabbele.

preuvelement, znw. onz. *Redenering*. || Je preuelement is wel goed, maar je gezicht staat me niet an. – Preuelement wordt in deze zin door VAN DALE bargoens genoemd.

preuvelen, zw. ww. *Praten*. VAN DALE plaatst het woord in deze betekenis in de volkstaal.

priemen, zw. ww. *Beledigen, kwetsen*. || As die azainpisser je prieme ken, den zel ie 'et niet lete. – VAN DALE vermeldt als bet. *smart veroorzaken*.

priester, znw. Zie de samenst. *minnepriester* (aanh.).

prik (blz. 347). Uitr. dat is vaste prik, *dat mankeert nooit*. || Om hallef zeve zwumme de Knickers (*een zwemclub*) in 't Zendaiker bad, dat is vaste prik.

prikkelig, bijw. *Lichtgeraakt, snel beledigd*. || Doen niet zo prikkeleg, ik bedoelde d'r helegaar niks mee.

prippie, znw. onz. *Beetje, snuifje*. || “Moet je veul mellek in je thee?” “Nee, 'en prippie.” Ik lus nag wel 'en prippie zout op m'n ai.

proefstok, znw. m. In proefmolens (blz. 349). *Gladde ijzeren maatlat ter bepaling van de hoeveelheid olie in het sester* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

proest, znw. Zie de samenst. *prutproest* (aanh.).

proken, zw. ww. *Bij de kachel zitten*. || Vooroit, jai deer, je kenne strakkies tois nag lang genug proke.

{p.605}

pronk, znw. *Praal, pracht*, zie de wdbb. – ‘Et is 'en pronk, gezegd van iets dat bijzonder mooi is. || Jan heb z'n zailskoitje 'en nuuw vorrefie egeve, wet is 'et nou weer 'en pronk. – In verkl. pronkie (blz. 349): ook als *koosnaam* voor kinderen. || Werom hoil je nou, pronkie?

pront, bnw. en bijw. *Netjes, schoon*. || 'En pront waif. – VAN DALE noemt het woord min of meer gewestelijk, maar vermeldt deze betekenis niet.

proost (blz. 349). Zie voor de heiers-uitdr. een hoed voor de proost op *hoed* (aanh.).

protokollig (uitspr. *prətakóllag*) bijw. *Eigenwijs, zich niet storend aan raad van anderen*. || Wet doen je weer pruttekolleg! Hai heb z'n bien lillek bezeerd en nou is ie nag zo pruttekolleg dat ie d'r mee deurlope blaiht ok.

Pruis, znw. m. Oorspr. wel *inwoner van Pruisen*. – Een oude pruis, *een oude man*. || Geef die ouwe prois 'en stoel. Hai loopt nag as 'en kiefert, niet gek voor zo'n ouwe prois. – Vgl. de gew. Zuid-Ned. betekenis *landloper, bedelaar* (VAN DALE), welke betekenis in de Zaanstreek overigens zeer beslist niet aan het woord wordt verleend.

prutproest, znw. vr. *Modderboel, smerige bende*. || Wul je asjeblief je skoene oittrekke? Je beerze zo nee binne, kaik nou weer es wet 'en prutproest op me gnappe zail! – Vgl. *prut* (blz. 350) en *proest* (blz. 349).

psalm, znw. m. Zie de wdbb. Uitr. psalmen knutten, *overdreven kerkelijk zijn, zeer vroom zijn*, letterlijk *psalmen mishandelen*. Vandaar *psalmenknutter*, zie ald.

psalmenknutter, znw. m. Denigrerende naam voor *iemand die dikwijls ter kerke gaat*. || Deer gaan ze weer, die psalmeknutters, de skainhaileghaid ken je van d'rloi fiezelemie oflepele. – In de zeer onkerkelijke Zaanstreek was de kerkgang soms onderwerp van kritiek.

puist, znw. vr. Zie de wdbb. Uitr. ergens de (of: een) puist aan hebben, *er het land, een hekel aan hebben*. VAN DALE vermeldt deze uitr. als niet alg.

pul, znw. vr. *Jong van een eend of andere watervogel*. VAN DALE vermeldt (ongeveer) dezelfde betekenis als gewestelijk. – Vgl. **eendepul** (stommerd) en **oliepul** (aanh.).

pulletjeskroos, znw. onz. *Klein kroos, eendekroos*, Lat. *lemna minor*.

punteneurig, bnw. en bijw. *Humeurige, lichtgeraakt*. || Hai heb 'en punteneurege boi. Wet doen jai toch altheid punteneureg. – VAN DALE vermeldt het woord als gewestelijk. Vgl. Frans **point d'honneur**.

putbalk, znw. m. In vizeelwatermolens. *Balk op de molenvloer waarop de spil rustte* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

put, znw. m. Vooral in verkl. **putje**: *groep mensen, club*. || Me hewwe mit de hele put nee de doine eweest. De jongeloi hewwe 'en ors putje mit mekaar.

R

raam, znw. Zie de samenst. **buurraam**, **middenraam**, **pompraam**, **schulpraam**, **voorraam** en **zaagraam** (alle aanh.).

raamkalf, znw. onz. In zaagmolens. *De verbinding tussen het bovenspanhoofd en het draaihoofd van het zaagraam* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

raamzolder, znw. onz. (m.). In zaagmolens. *De eerste zolder, waar de bovenkanten van de zaagramen door de vloer staken* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – In de Zaanstreek werd en wordt meestal gesproken van het zolder, deze onz. vorm wordt door VAN DALE als gewestelijk gekenschetst.

rak (blz. 355). Zie ook een uitr. op **indewinds** (aanh.).

rambam, znw. onz. Alleen in de uitr. zich het rambam schrikken, soms ook zich het rambam werken. De uitr. is niet specifiek Zaaans, komt ook elders voor en wordt door VAN DALE als bargoens en volkstaal vermeld. – Het woord **rambam** zal het geluid van een klap weergeven.

raspen, zw. ww. Zie de wdbb. Ook, van een molen: *het langzaam lopen van het gaandewerk*. || Ik hou niet van dat raspe. Mit deuze wind lait de mole net in 'et louwersie van 'et febriek, deervandaan dat ie temet niet omgaat en de hele taid staat te raspe.

ravelwielszolder, znw. onz. (m.). In pelmolens. *De tweede zolder* (HUSSLAGE, *Windmolens*). Op deze zolder bevond zich het **ravelwiel**, zie ald. (blz. 356). – Zie voor het woordgeslacht de opmerking bij **raamzolder** (aanh.). – HUSSLAGE spreekt van **ravenwiel**, in de spreektaal wordt gezegd **ravewiel**.

razen (blz. 357). Uitr. het raast, maar het verdient niet, veel werk, maar weinig verdienste. || “Hoe is 'et, drok?” “Ja, 'et raast wel maar 'et verdient niet”.

reeskip, znw. onz. *Gereedschap*. || Jai heb mooi reeskip, nuuw zeker?

rekblok, znw. onz. In molens. *Blok waarmee touwsnaren (die aan rek en krimp onderhevig waren) konden worden gespannen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

rel (blz. 360). Uitr. van de rel zijn, van de kook zijn, in de war zijn. || Toe ik hoorde dat ie esturreve was, was ik helegaar van de rel. Wet nou, Aimoiide legt niet an 'et Ai, je benne aardeg van de rel. – Het woord zou volgens een informant ontleend zijn aan het rellen van gort, waarbij de korrel een snede krijgt en de bast erafvliegt, maar even plausibel is de verklaring waarbij de betekenis van **rel** (**III**) (blz. 360) aan het znw. wordt toegekend.

relstof, znw. onz. In pelmolens. *Bij het pellen vrijkomend stof*. Vgl. **maanstof** (aanh.). – Door relstof en maanstof ontstond de gevreesde **peldersborst** (zie aldaar, aanh.).

{p.606}

Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

repeteer (*rippeteer*), znw. Alleen in de uitdr. aan de repeteer gaan, *op vrijersvoeten gaan*. || “Je gane toch, hoop ik, niet an de rippeteer, is ’et wel, Saime?” “Wet hiet: an de rippeteer? Ik en m’n maat zegge altoos teuge mekaar: same oit same tois!” (*Theetaid in de Haremakerai*).

reus, znw. m. Zie **ruis** (blz. 376). De door BOEKENOOGEN vermelde schele ruis wordt soms ook skele reus genoemd.

reutelen, zw. ww. *Controleren op haaksheid van timmer- en metselwerk*. || Mit m’n blote oog ken ik al bekaike dat jollie niet ’ereuteld hewwe. Denk d’r om dat je persies reutele, aars sloit er strakkies niks meer.

rib, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. schijten door een ander’s ribben, *profiteren, klaplopen*. || Hou die gloiperd in de gate, die skait deur ’en aar z’n ribbe, as ie de kans kraigt.

richel (blz. 362). Zie ook een zegsw. op **beeld** (aanh.).

rijk, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Ook: **enig, leuk**. || Wet raik! (b.v. van een kind dat men vertederd gadeslaat). Me hewwe ’en raike dag ehad. Hai zait niet veul, maar oovvendeur ken ie raik oit de hoek komme. – Zie ook bij **stinkerd** en **vrouw** (aanh.).

rijke, znw. m. Zie de wdbb. Zegsw. wie de rijke geeft en de wijze leert, die is secuur van zijn zinnen verkeerd, *men moet geen water naar de zee dragen*. || Skai deer maar mee oit, je wete: wie de raike geeft en de waize leert die is secuur van z’n zinne verkeerd.

rijn, znw. Zie de samenst. **tuimelrijn** (aanh.).

rijtuig, znw. onz. Uitdr. ook zo’n rijtuigje!, *insgelijks, ik wens u hetzelfde*. || “Prettege zundag!” “Ok zo’n raitoigie!”

ring znw. Zie de samenst. **rolring** (aanh.).

ringhout, znw. onz. In koren- en pelmolens. *Houten ring op klossen, waarop de kuip is geplaatst*. Het ringhout bevond zich op de maalzolder (HUSSLAGE, *Windmolens*).

ringmuur, znw. m. Bij paltrok-molens. *Rondgemetselde muur waarop de molen rust*. Door middel van de rollen van de op de ringmuur aangebrachte **rolring** (zie aldaar, aanh.) wordt de molen in zijn geheel verkroden (HUSSLAGE, *Windmolens*).

roedenschuif (*roedaskoif*), znw. vr. Bij een sluis. *In de sluisdeuren aangebrachte schuif, waardoor de door het water getransporteerde molenroeden de sluis konden passeren*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*, die vermeldt: De sluiskolk kon zo’n lange balk echter niet bevatten. Daarom was in één der sluisdeuren een zogenaamde roedenschuif gemaakt, waardoor men een dik touw liet spoelen. Zo werd met een man of zes de roed tegen de stroom op naar buiten getrokken. (Naar binnen schoot hij met een grote vaart wel vanzelf.) De Zaandijker sluis heeft in de Zuider-middendeur nog een roedenschuif, hoewel niet geheel intact (gegeven 1966).

roedhout, znw. onz. *De balk waaruit op de molenmakerswerf de roed werd gehakt* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

roedkloof, znw. vr. *Eén der vrijkomende (weggehakte) blokken hout bij het kloven van het “dunne” eind van de roed* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

roeien, zw. ww. Zie een uitdr. op **stopnaald** (aanh.).

roggebrood, znw. Zie een uitdr. op **wittebrood** (aanh.).

rok, znw. Zie de samenst. **aperok** (aanh.).

roken, zw. ww. Zie de wdbb. het zal roken, *er zal gemopperd en gescholden worden*. || Jan is bai de meester op ’et matje eroepe, ’et zel roke! – Deze uitdr. is ook elders gebr. – Het waait dat het rookt, *het stormt hevig*. || Blaif jai maar tois, ’et waait dat ’et rookt en ’et water komt mit bakke oit de lucht. – De uitdr. laat zich verklaren wanneer men zich realiseert dat bij harde wind het water van de golven (ook van binnenwater) als rook verstuijft. – Zie een uitdr. op **belletje** (aanh.).

rol, znw. Zie de samenst. **maalrol** (aanh.). en de volgende woorden.

rollenhakker, znw. m. *Een doorgaans aan de papiermolens verbonden werknemer, die de botgeworden maalrollen en -platen scherp hakte* (HUSSLAGE, Windmolens).

roller, znw. m. *Bepaald type bovenkruier (molen)*. Bij een roller draaide de kap over rollen, in tegenstelling tot een “schuiver” (HUSSLAGE, Windmolens). – Zie ook *schuiver* (aanh.).

rolring, znw. vr. Bij een paltrok. *De op de ringmuur gelegde kromme eikehouten platen waarover de molen in zijn geheel werd verkroden* (HUSSLAGE, Windmolens).

ronden, zw. ww. *Het zuiver rondmaken van de molenstenen*. Vooral bij pelstenen was dit een veel voorkomend karwei.

rood, bnw. Zie een uitdr. op *ruiten* (aanh.).

roodkamer, znw. vr. In (sommige) verfmolens. *De afgesloten ruimte, met eigen stenen, waarin uitsluitend rode verfstoffen werden vermalen* (HUSSLAGE, Windmolens).

rooi (blz. 375). Uitdr. uit dolle rooi, *spontaan, zonder nadenken*. || Oit dolle rooi gaf ik hum 'en pakkerd (*zoen*). – VAN DALE vermeldt rooi in de gew. betekenis *last, moeite*; in deze zin is het woord in de Zaanstreek niet bekend.

roos (blz. 375). Uitdr. in de rozen zitten, *in de rommel zitten, in een onopgeruimd huis*. || Kom d'r in, maar let niet te veel op, we zitte nag in de roze.

rug (blz. 376). Uitdr. ik kan geen twee ruggen uit één varken snijden, *het geld groeit me niet op de rug, ik kan mijn*

{p.607}

geld slechts aan één ding besteden. || 'Et is 'et ien of 'et aar, ik ken gien twee regge oit ien varreke snaie. – De uitdr. twee ruggen uit één varken beduidt elders: *een dubbel voordeel* (VAN DALE). – Iemand bij de rug ophalen, *kwaadspreken van iemand*. || Ik haal gien mens bai de reg op. – Zie nog een uitdr. op *asem* (aanh.).

ruggen (soms ook **reggen**), zw. ww. *Klaarspelen, rooien*. || Kenne jollie 'et ruggen? Ik zel 'et wel regge.

ruig (blz. 376). Zie uitdr. op *hooi* en *kluit* (beide aanh.).

ruiken, st. ww. Zie een uitdr. op *galg* (aanh.).

ruit, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. een ruitje stukgooien, *geld uitgeven*. || Zo, ik hew vandaag evonge, nou ken ik weer 'en roitje stukgooie. We hewwe puur zo'n roitje stik'egooïd op de kerremes.

ruiten, znw. mv. *De speelkaart*. Uitdr. zo rood als ruiten. || “'t Is snareg boite.” “Dat ken ik an je zien ok, je ziene zo rood as roite.” – Vgl. het rijmpje waarmee het kaartspel aan kinderen werd geleerd: “Er zou een *heer* uit wandelen gaan / Al met zijn boerenknecht / Al naar de *klaverweide*. / *Vrouwtje* zeide: / Wel *hartje* ben je daar? / Je ziet zo rood als *ruiten*, / Kom *schop* de *boer* naar buiten / Nu is het *vrijen aas*.”

ruitereren (*roitərerə*), zw. ww. *Weggaan, zich terugtrekken*. Men herkent *retireren*. || “As de Rus deer die kante oit roiterere moet, hē je kans dat ie mit z'n hele donderement in zee valt!” (uit een gesprek over de Russisch-Japanse oorlog in “*Theetaid in de Haremakerai*”).

rust (blz. 377). Ook, bij molens: *klamp op het voeghout van de vang* (HUSSLAGE, Windmolens).

rusten, zw. ww. Zie een uitdr. op *been* (aanh.).

rutteltje, znw. onz. *Opgewarmde of oudgeworden koffie*. – Vgl. **ruttelen** (blz. 378). || Ik hew gien varse koffie, allieneg nag 'en rutteltje.

S

Saar. De meisjesnaam. Dikwijls gebruikt als *koosnaam* voor kleine meisjes. || Zo, Saar. Wet is er mit je, Saartje? – In de oorspr. vorm Sara in het tegen kinderen gezegde rijmpje: “Sara gebakken botje, van likkemela wat mot je?”

sabelstuk, znw. onz. In molens. *Het laatste klemstuk van de vang* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

saderen, zw. ww. *Voorraad inslaan*, in het bijzonder *inkopen doen voor een feest, een bruiloft e.d.* || Ankende (*aanstaande*) zaterdag gane me nee Z'ndam; voor de bruiloft van onze zeun moet er nag veul esaderd worre. – Het woord is niet alg. bekend en wordt door slechts enkele informanten genoemd.

saus, znw. vr. Zie de wdbb. Ook in de uitdr. ergens saus van hebben, *er slag van hebben*. || Me waif was 'en bietje van d'r tramentane (*van de kook*), maar onze nuwe dokter heb er wel saus van om 'er tot bedare te brenge.

schaal (blz. 381). Uitdr. over zijn schalen krijgen, *een pak slaag krijgen*, ook: *een uitbrander krijgen*. || Hai kreeg best over z'n skale. – VAN DALE noemt deze uitdr. gewestelijk en verklaart schaal hierin als *zaadbak*. – Zie nog de samenst. **kopschaal** (aanh.).

schaarstijl, znw. m. In schepradmolens. *Eén der twee stijlen waarin het spilkef (waarop de grote spil rust) is gewerkt* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schaarstok, znw. m. In paltrokmolens. *Eén der ribben van de rolring*. De schaarstokken zijn als stralen van de cirkel in de rolring aangebracht. – Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

schabbelak, znw. m. *Wonderlijk of onooglijk kledingstuk*. Alleen in de uitdr. iemand in zijn schabbelakken grijpen, *bij de kladden grijpen*. || Ik hew die skreeuwillekerd es goed in z'n skabbelakke egrepe en je kenne d'r Saime op zegge dat je 'm niet meer hore zel. – VAN DALE vermeldt schabbernak als gewestelijk in dezelfde betekenis, de Zaanse vorm zal daarvan wel een verbastering zijn.

schar (blz. 385). Ook: *oponthoud, ongewenste onderbreking van het werk*. || Joist as je 'et drok hewwe kraig je de iene skar nee de are in je werrek. Die skar heb veul taid evorregd (*gevergd*); as we voor donkers tois komme wulle, magge we wel ofmake. – Deze betekenis van het woord is wellicht de overdrachtelijke van de eerder vermelde *onderbreking van het scharp van een mes of zaag*.

scharresliep (blz. 385). In oliemolens was een dubbele scharresliep de *pletterij waarin het te malen zaad werd voorgekneusd* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

scharrel, znw. m. (vr.). 1) *Het scharrelen, wroeten*. In de uitdr. aan de scharrel zijn met zijn gezondheid. || Hai laikt 'en kirrel as kas, maar hai is puur an de skarrel mit z'n gezondheid (*hij is voortdurend ziek*).

2) *Vrijer of vrijster*. || Deer komt Kees mit z'n skarreltje. “Ken 'et weze dat je an de rippeteer benne?” “Nee hoor, enkeld ovvendeur 'en losse skarrel (*een toevallig vriendje of vriendinnetje*). – De uitdr. een losse scharrel wordt nog dikwijls gebezigd, wanneer men geen vaste verkering heeft. || 't Is nou nag 'en losse skarrel, maar wet niet is ken kòmme!

scheef, bnw. en bijw. Zie de wdbb. Ook: *verkeerd, niet zoals het behoort*. || Die zaak gaat skeef (*van een bedrijf dat dreigt failliet te gaan*). Dat loopt skeef of (*of*.) dat pakt skeef oit (*dat gaat verkeerd*). Nee m'n knecht, deer

{p.608}

zit je skeef mee (*dat heb je verkeerd, niet netjes, gedaan*).

scheel, bnw. Zie **reus** (aanh.).

scheet, znw. m. Vermeldenswaard is het volksrijmpje “die lacht om een scheet is gekker dan hij weet”.

scheg (blz. 387). Een schuine scheg (*skoinə skeg*), *schuin gezaagd of geknipt ingezet stuk*. || Die hoek van de weeg is helegaar verwurremd, meskien kenne me deer 'en skoine skeg in zette. Ken jai nou nag zien weer ik d'r 'en klein skoin skeggie op 'emaakt hew? Je moete plure om 'et te vinde.

schepel (blz. 388). In oliemolens. *Zaadmaat*. || Op een lange wagen op tafelhoogte, de zaadwagen, bevonden zich daartoe enige zaadmaten, halve en hele schepels genaamd, ... (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie een uitdr. op **gat** (aanh.).

scheppen, zw. ww. Zie de wdbb. Utdr. scheep op en haal meer, *het kan niet op*. || 'k Houw 'et er voor dat die poesmoles (*molens die cacao-afval verwerken*) teugewoordig 'en beste taid hewwe. 't Zwarte Kalf maalt al vier weke nacht in dag. 't Is deer: skep op en haal mee! (*Theetaid in de Haremakerai*.)

schepper, znw. m. *Werknemer bij een papiermolen*. || Naast de schepkuip bevond zich de schepper, die zijn schepvorm schuin in de natte stof stak, hem gedeeltelijk bedekt weer boven haalde en hem vervolgens op een alleen hemzelf bekende manier even zonderling schudde, "husselde". Daardoor vloede het water weg en was een nat blad papier op de vorm ontstaan (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schepperij, znw. vr. In pelmolens. *Transportband, van bekers voorziene riem, waarmee de gerst (c.q. gort) in de molen werd vervoerd*. In een pelmolen bevonden zich twee van deze transportbanden, nl. de koude schepperij, waarmee de nog opgepelde gerst omhoog werd gebracht en de warne schepperij die de gepelde gort naar de "gepelde harp" voerde. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

schepvorm, znw. m. In papiermolens. *Houten raam, met koperdoek bekleed, waarmee het papier uit de kuip werd geschept* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

scherp (blz. 389). Utdr. op zijn scherpst zijn, *voorbereid zijn, er op bedacht zijn*. || As jai op je stoel zit te ragge den moet je op je skarpst weze dat je omkiepere zel. – VAN DALE vermeldt zich scherp zetten als *zich schrap zetten*; de betekenis "voorbereid zijn" is daarbij impliciet.

scherpkamer, znw. vr. In papiermolens. *Afdeling waarin de rollenhakker de botte maalplaten en –rollen behakte*. De scherpkamer werd soms ook gebruikt als schaftlokaal. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

scheurbank, znw. vr. In papiermolens. *Werkbank waarop de lompen tegen een mes werden stukgetrokken* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

scheuren, zw. ww. Zie de utdr. op **kop** en **papier** (aanh.).

scheurkast, znw. vr. In papiermolens. *Eén der vakken waarin de op kleur gesorteerde reeds gescheurde lompen werden gestort* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schieten (blz. 390). Utdr. het zal mij schieten, *ik ben benieuwd*. || 'Et zel main skiete of Piet vanevend nag opperdan komme zel. – Meer gehoord wordt de utdr. het zal mij ontschieten, door BOEKENOOGEN vermeld (blz. 306). – Het geschoten hebben, *het door hebben, begrepen hebben*, ook *het voor elkaar hebben*. In deze zin wordt alleen het verl. deelw. gebruikt. || Heb je 'et geskote? (*Snap je?*) Jan was helegaar ovvepaigerd, maar Piet had z'n karrewai veul eerder plat, die had 'et wel 'eskote! – Zie ook **shot** (aanh.).

schietje, znw. onz. *Schot* (bij het voetbalspel en – vooral – bij het biljartspel. || Dat is nou net 'en skietje voor main (*die bal ken ik maken*). Mooi skietje!

schijt, znw. Zie een utdr. op **maandag** (aanh.) en vgl. schijtebroek op **pissebroek** (aanh.).

schijtberg, znw. m. Alleen in de utdr. de schijtberg opgaan, *achteruitgaan* (bij ziekte). || 'Et noost me dat ik 'et zegge moet, maar as ik moeder bekaike, den zien ik dat ze lenegies an de skaitberg opgaat.

schijten (blz. 391). Zie utdr. op **hoop**, **ooievaar** en **rib** (aanh.).

schijthuis, znw. onz. *Lafaard, bangschijter*. || Vooroit, skaithois, die hond zel je gerust niet baite. – Het woord is ook elders gebruikelijk (zie VAN DALE).

schijtilijster, znw. vr. *Bangerd, lafaard*. Zie het vorige woord. Ook schijtilijster is volgens VAN DALE elders gebruikelijk.

schobberig, bnw. en bijw. *Slordig, onverzorgd*. || Hè, wet hew ik toch 'en akeleg poddehaar. Deerdeur zien ik d'r altheid eve skobbereg oit. As je deer deur de raam kaike ken je 'en skobbereg zoodje zien. – VAN DALE vermeldt "schobbig, *haveloos*" als verouderd.

schoeiing, znw. Zie de samenst. **kikkerschoeiing** (aanh.).

schoen (blz. 392). Zie nog een zegsw. op **laad** (aanh.).

schoep, znw. vr. In schepradmolens. *Eén der bladen van het scheprad* (HUSSLAGE, *Windmolens*). Het woord zal ook elders in deze zin bekend zijn.

schoft (blz. 393). Uitr. een schoft te laat komen. || “As nou de Rus zoveer roitereert asdat ie mit z’n verdommenis innet water valt, wet heb de Poep den nag opperdan te komme? Den is ie toch net ’en skoft te laat?” (*Theetaid in de Haremakerai*). – Het woord schoft heeft hier nog duidelijk de betekenis van $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ deel van de dag, in elk geval van een tijdseenheid. {p.609}

schoon, bnw. Vgl. *handschoon* (aanh.).

schoot (blz. 394). Zie een uitr. op *borgen* (aanh.).

schootijzer, znw. onz. Aan molens. *Eén der steunijzers, uitgehakt in de roed, ter versteviging van de bordzijde* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schootzijde, znw. vr. Aan molens. *De holle lijn der hekkenlatten, die voor elk molentype verschillend was*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*, welk boek op blz. 126 een roedtekening bevat.

schop, znw. vr. Zie de wdbb. Uitr. op (de) schop zitten, geen geld meer hebben. || Ik hew lange taid ’en roimpie ’ehad, maar nou zit ik weer helegaar op skop. – Vgl. nog op een schopstoel zitten, geen ogenblik zeker van zijn positie zijn, ieder ogenblik ontslagen kunnen worden, welke uitr. ook elders bekend is (VAN DALE). – Zie een uitr. op *gat* (aanh.).

schoppel (blz. 395). Aanv.: op kermessen was de Turkse schoppel (Turkse schop) een populaire attractie.

schopstoel, znw. m. Vgl. *schop* (aanh.).

schorten (blz. 396). Zie een uitr. op *as* (aanh.).

schot (blz. 396). Uitr. ergens een schotje voor schieten, een stokje voor steken. || Deer hew ik ’en skotje voor eskote. – Zie de samenst. *wagenschot* (aanh.).

schotel (blz. 397). Ook, in zaagmolens: *één der dwarsbalkjes op de leiers van de zaagslee* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schout (blz. 398). Zie uitr. op *aanbrenger* en *keur* (beide aanh.).

schrienzen (*skrienzə*), zw. ww. *Eigen werk doen in de tijd van de werkgever*. || We magge nou wel ’en baas hewwe die zo makkelek is as Mariebuur, evegoed hoeve je nag niet te skrienze. – Vgl. het door BOEKENOOGEN vermelde bnw. *schriens*, in de zin van *inhalig, hebzuchtig*.

schrijven, st. ww. Zie *lezen* (aanh.).

schrobber, znw. m. Een arme schrobber, een stakker. || Ik zel die arme skrobber ’et ouwe bonkertje van m’n man geve, – VAN DALE vermeldt arme schrobber als gewestelijk.

schroef, znw. m. Ook: *iemand met een ronde rug*. || Je moete erg hewwe dat je gien skroef worre, rechtep van laif rechtep van ziel moete je maar denke.

schrokerig (blz. 401). Ook: **vellerig**, **ruw**, vooral van de huid. || Het vel op m’n biene is zo skrokereg.

schrolletje (*skroltjə*), znw. onz. *Verschrompelde vrucht*. || Haal jai deres wet appele van ’et zolder. Zoek de skroltjes d’r maar oit, die moete ’et eerste op.

schrooien, zw. ww. *Hard werken*. || “Bevalt je nuwe stiekie?” “Nou, ik hew al emorreke dat je d’r puur skrooie moete.” – VAN DALE geeft schrooier als bargoens, volkstaal, voor *iemand die hard werkt*.

schuif, znw. m. Ook, in molens: *deel van de vang, nl. het gedeelte met het verstelbare sabelijzer en het verstelbare draaipunt van de vangbalk* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie nog de samenst. *kuipschuif* en *roedenschuif* (beide aanh.).

schuin, bnw. Zie een uitr. op *scheg* (aanh.).

schuiver, znw. m. Benaming van een bepaald type molen, nl. een *bovenkruier waarvan de kop niet over rollen draaide* (de zg. “roller”), *maar over met blik beslagen, bolvormige klossen* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie ook **roller** (aanh.).

schulp, znw. vr. 1) In oliemolens: *schepje, waarmee het meel in het z.g. uithaaldersbakje werd geschept*. – 2) *Boor, gebruikt voor het uithollen van het gat in waterpompen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schulpraam, znw. onz. In zaagmolens. *Het achterste (derde) zaagraam* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

schuur, znw. Zie de samenst. **droogschuur** (aanh.).

skuw, bijw. *Erg, hevig, ook schandalig, verschrikkelijk*. || Wet waait 'et skuw. Hai raidt skuw hard mit die auto. "Kaik die kirrel es 'en prutlip hewwe!" "Nou, skuw." – VAN DALE vermeldt alleen de bet. *geweldig* als gewestelijk.

senieïgheid, znw. vr. *Zin, lust*. || Je laiike d'r wel senieëghaid in te hewwe. – Senieëgheid is geen verbastering van *zinnigheid*, dat in dezelfde betekenis dikwijls gehoord wordt (*ken je d'r 'en bietje zinnigheid in kraige?*), maar van genie, genieïgheid, *zin, liefhebberij*, door VAN DALE vermeld.

sibberen (blz. 404). 3) *Uitglijden*. || Pas op dat je niet sibbere. – Ook wordt gehoord een sibber maken. || Ik maakte me deer 'en sibber!

sjorzie, znw. vr. Alleen in de uitdr. dat is de sjorzie, zo zit het, dat is de reden. || Ik ben helegaar aveloïneg, maar jai moet hier oprode, dat is de sjorzie. – Het woord zal wel een min of meer speelse verbastering zijn van Fr. chose.

skai, znw. vr. Zie **schei** (blz. 387).

skaiweer, znw. onz. Alleen in de uitdr. skaiweer met staldrijvers, onstuimig herfstweer met hagel. || De zeumer is nou wel over, we kraige skaiweer mit staldraivers. – Is met skaiweer (*scheiweer*) bedoeld het weertype dat de scheiding der seizoenen aanduidt?

slag, znw. Zie de samenst. **tongslag** (aanh.).

slagbalk, znw. m. 1) In pelmolens. *Eén der balken rond de pelkuip*. De slagbalken waren hier aangebracht om de rondvliegende stukken van een eventueel stukspringende pelsteen op te vangen. 2) In de vijzelwatermolens. *Zware balk (ingemetseld in de muren van de waterloop) waartegen de maalstijl rustte*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

{p.610}

slaghei, znw. vr. In oliemolens. *De hei die op de slagbeitel sloeg* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

slapdarm, znw. m. *Slappeling, iemand zonder fut of veerkracht*. || Hoe ken zo'n flinke vrouw nou mit zo'n slapdarm van 'en kirrel trouwe?

slee, znw. Zie de samenst. **zaagslee** (aanh.).

sleepdeel, znw. onz. en m. In zaagmolens. *Op de zaaggrond bevestigde plank, waarover het door het schulpraam gezaagde hout door het kopmes werd voortgeschoven* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

sleephelling, znw. vr. In bovenkruier-zaagmolens. *Helling waarlangs de te zagen balken in de molen werden getrokken* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – De sleephelling verving de in andere typen zaagmolens gebruikelijke kraan.

sleepstuk, znw. onz. In molens. *Eén der vier om het bovenwiel klemmende stukken van de vang* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

slepen, zw. ww. Zie een uitdr. op **vang** (aanh.).

sleutelbalk, znw. m. In paltroks. *De molenstaart* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

sleutelsteen, znw. m. In pelmolens (*soms ook in oliemolens*). Verbeterde kantstenen, zo geconstrueerd dat ze minder kantelden (HUSSLAGE, *Windmolens*).

slingerpons, znw. m. *Werktuig, gebruikt bij het uitkuilen der zagen in de zaagmolens* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

slobberig, bnw. Soms: *slordig*. – Zie een uitdr. op **sloot** (aanh.).

slobkousennat, znw. onz. *Slappe koffie met veel melk*. De gewoonlijk grijs-beige kleur van slobkousen zal wel geleid hebben tot de vorming van het woord.

slof (blz. 410). Zie nog een zegsw. op **draad** (aanh.).

sloffen, zw. ww. Zie **nasloffen** (aanh.).

sloffigheid, znw. vr. *Slordigheid, gemakzucht*. Vgl. **slof** (blz. 410). – Ook elders gebr.

slofkoker, znw. onz. *Slordevos*. || Lilleke slofkoker, roim je spulle deres op.

slons, znw. vr. Zie een uitdr. op **dribbeltje** (aanh.).

sloot, znw. vr. Zie de wdbb. Ook: *een grote hoeveelheid vloeistof*. || De nuwe spoit geeft 'en sloot water. 'Et regent niet zo'n klein bietje, d'r zel 'en sloot water evalle weze – Uitdr. een slobberige sloot, *een grote hoeveelheid werk*. || Ze ziet niet teuge 'en slobberege sloot an, wet 'en aar legge leet, dat zoekt zai op (*ze is niet voor een kleintje vervaard*). Een bietje anpoke jonges, we moeten nag een slobberege sloot doen.

slot (blz. 412). Zie een uitdr. op **buul** (aanh.).

sloven, zw. ww. Vgl. **lijfsloven** (aanh.).

sluif, bnw. *Sluik*. || Onzelieveheer heb ons allegaar verskillend eskape, de ien mit 'en krullekop, de aar mit sloif heer en ouwe kirrels zo roig as 'en fles. – Vgl. **sluuf I** (blz. 413).

sluiten, st. ww. Zie de wdbb. Zegsw. dat zal (wel) sluiten, *dat klopt*. Sluiten in de bet. van *kloppen, met iets anders in overeenstemming zijn* is alg. gebr.; de uitdr. dat zel sloite was een soort stopwoord van vele Zaankanters.

smeigelen, zw. ww. *Onerlijk handelen, kleine bedriegerijen plegen*. || Toe we morke dat ie esmaigeld had mit de ofrekening, hewwe me d'r eerst nag over eprakkezeerd om de pelisie te weerskouwe.

smeren, zw. ww. Zie een uitdr. op **leer** (aanh.).

smering, znw. vr. *Zalf*. || “Ik ken voor iedere ziekte 'en genezing make. Geneze doet aigelek me zeun meer, ik maak de smerings” (*Theetaid in de Haremakerai*) – VAN DALE vermeldt het woord met de bijvoeging “verouderd”.

smijt, znw. m. *Grote hoeveelheid, smak*. || “Ben d'r nag knaipers (*wasknijpers*) genug?” “Ojee, nag 'en smait.” Ik vraag 'en smait snaai (*veel snoepgoed*) voor m'n Sunterklaas. – VAN DALE vermeldt smijt als gewestelijk.

smuiger (blz. 415). Zie een uitdr. op **praatje** (aanh.).

smuiks, bijw. *Stiekem*. || Ik zel jou in de gate houwe; as je naggeres smoiks oit de soikerpot snoepe, den ga je over de knie.

snaai, znw. onz. *Snoepgoed*. || Al dat snaai, deer gane je kieze van rotte. Vgl. **snaaien** (blz. 416).

snaar, znw. Zie de samenst. **touwsnaar** (aanh.).

snakken, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. je kunt snakken, *dat zou je willen, je krijgt je zin niet*. || Al blaif je nou an 'et peeuwe, je ken snakke!

snarig (blz. 417). Ook: **snijdend**, **fel** (van de koude). || 'Et is puur snareg. – Misschien omdat de oorspr. zin, *danig, duchtig* vooral ter aanduiding van felle koude werd gebezigd is de hier vermelde betekenis aan het woord toegekend.

sneed (blz. 417). Uitdr. een taaie sneed, *een vervelend karweitje*. Wet 'en taaie sneed 'en echt priegelwerkje.

sneeuw (blz. 417). Uitdr. geen ijs zonder sneeuw. || Gien ais zonder snouw.

snezig, bnw. en bijw. *Geil, wellustig*. || Kaik oit as je mit die snezege jonge oitgane. Hai kaikt zo snezeg oit z'n oge.

snijbank, znw. vr. In sommige verfmolens. *Inrichting waarin het verfhout door rondzagen of messen werd fijngemaakt*. De snijbank kwam in de plaats van de oorspr. kapperij (HUSSLAGE, *Windmolens*).

snikken (blz. 419). Vgl. ook bij **windkracht** (aanh.).

snippesnoetje, znw. onz. *Spits en vinnig gezicht*. || Je kenne an d'r snippesnoetje al zien wet 'en pikvin 'et is.

snottig, bijw. *Verkouden*. || Ik ben zo snotteg as 'en kip (*snipverkouden*). Jai laiike ok wel snotteg.

snuiven, st. ww. Zie een uitdr. op *bruinvis* (aanh.).

{p.611}

sok, znw. Zie de samenst. *broeisok* (aanh.).

sop, znw. Zie de samenst. *nasop* (aanh.).

sopperen (blz. 421). Ook: 1) *doorweekt zijn*. || Ik had twee natte klesse en ik sting te soppere in m'n skoene. Ajje in de plomperd ekukeld benne, staan je te soppere in je klere. – 2) *Door water of modder plassen*. || Hai sopperde dwars deur de prutproest op me of.

spaan, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. tegen spaan gaan, *tegenlopen*. || 'Et laikt ons de leste taid meer en meer teuge spaan te gaan. – Een spaan in de winsing leggen, *steun verlenen, helpen*.

Bij het behakken der molenroeden werd door de molenmakers een spaan onder de schuin behakte zijde (*de winsing*) gelegd, opdat de roed niet zou wiebelen (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). – Tegen spaan, *dwars, nors*; voor spaan, *vriendelijk, gelijkmatig van aard*. Beide uitdrukkingen zijn ontstaan bij timmerlui, die immers in twee richtingen kunnen schaven: voor spaan = in de vezelrichting van het hout, of tegen spaan = tegen de draad in. De uitdr. hebben daarna een overdrachtelijke betekenis gekregen.

spaken, zw. ww. *Spaak lopen, misgaan*. || Hai maakte puur zo'n katjemaai toe z'n planne spaakte. – De uitdr. is ontleend aan de molentaal. De spaken van de wentelas brengen de heien en stampers in beweging. Bij een bui "spaakte" de molen soms, hetgeen schade kon veroorzaken. Men diende dan tijdig te "schorten".

spanhoofd, znw. Zie *onderspanhoofd* (aanh.).

spant, znw. onz. *Span, stel*. Het woord spant werd bij ons weten alleen in zaagmolens gebruikt, waar men sprak van een spant zagen, *een stel zagen*.

speelmolen, znw. m. *Door jongens bestuurde kleine windmolen*. || "Biksteenmolens waren nog kleinere molens, soms met roeden van 10 voet (pl.m. 3 meter). Dit was niet zelden een soort van speelmolens voor jongens. Met heel kleine stampertjes maakten zij stukken van oude gebroken pelstenen fijn. Hun produkt ventten zij lang de huizen uit, tegelijk met wit zand. Er zijn nog ettelijke Zaankanter's wier voorouders – slechts enkele geslachten geleden – er in hun jongensjaren zulk een zand- en biksteennering op nahielden om een zakcentje te verdienen." – Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

speen, znw. Zie de samenst. *achterspeen* (aanh.).

spek (blz. 423). Zie een uitdr. op *naald* (aanh.).

spekzolen, znw. mv. *Schoenzolen van een bepaald soort rubber*. Ook wel crèpezolen genoemd.

speldenzoeker, znw. m. *Iemand die op alle slakken zout legt*. || De baas is 'en Pietje Persies en 'en echte speldezoeker ok nag.

speurtje (blz. 424). Ook: *kledingstuk dat men slechts kort draagt*. || Trek dut speurtje nag es an, volgend jaar is 'et meskien al oit de taid.

spijker (blz. 424). Uitdr. op spijker zagen, *zwaar snurken*. || O, Wullem, gaan asjeblief niet op je reg legge, maar op je zaid, aars zage je weer op spaiker en den doen ik gien oog dicht. – Hij kan geen spijker in een pakje boter slaan, gezegd van iemand die bijzonder onhandig is. || Die? die ken gien spaiker in 'en pakkie butter slaan!

spijl, znw. vr. Zie de wdbb. Ook, in zaagmolens: *ijzeren wig waarmee de zaag in het zaagraam werd vastgezet* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie de samenst. *splitspijl* (aanh.).

spikkel (blz. 425). Waar zowel BOEKENOOGEN als VAN DALE aangeven "spikkel op iets hebben", dient vermeld te worden dat de vorm "spikkel in iets hebben" meer bekendheid geniet. || Hè, ik hew d'r echt spikkel in om 'en paar dagies oit te gaan.

spil, znw. Zie de samenst. *bolspil, klaspil en molenspil* (alle aanh.).

spilkalf, znw. onz. In schepradmolens. *De zware balk op de molenvloer, waarop de grote spil eindigt* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

spinneweb, znw. onz. Uitr. spinnewebben op zolder hebben, *malende zijn*. || Doen toch niet zo raar, de mense zelle nag denke dat je spinnewebbe op zolder heb.

spinzen, zw. ww. *Waakzaam of oplettend zijn kans afwachten*. || Hai zat er op te spinze. – VAN DALE noemt het woord onder vermelding “bargoens, volkstaal”.

splint, znw. onz. *Geld*. || Dat mantje heb 'en heleboel mannefesensie (*poeha*), maar z'n enegste verdienste is dat ie 'en maisie mit splint etrouwd heb. – VAN DALE noemt splint gemeenzaam.

splitspijl, znw. vr. *Een soort grote splitpen*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

spogzat, bijw. *Meer dan zat*. || Dat jai nag ete kenne! Ik ben spogzat, maar jai hewwe zekers 'en maag mit 'en raigie. We moete nodeg nuwe stoele hewwe, deuze ben ik spogzat.

spouwen, zw. ww. *Overgeven, spugen* (bij misselijkheid). || Wet nou, spouwe? Je hewwe veuls te lank op de skoppel ezete. – VAN DALE noemt spuwen als gewestelijke vorm.

sprong, znw. m. Zie een uitr. op **hip** (aanh.).

spuien, zw. ww. Zie de samenst. **afspuien** (aanh.).

spullekiek, znw. onz. *Geslachtsorgaan*. || Ik prakkezeer d'r niet over om moedernakend te zwumme zodat iedereen m'n spullekiek zien ken.

spuut, znw. vr. (?). *Ruzie*. || 'Et is dat ik niet zo erg poesteg ben, aars hadde we nou spuut.

staart (blz. 429). Uitr. iemand aan zijn staart pakken, *ter verantwoording roepen*. || Ik moet je nag effe an je steert pakke. Ze hadde me mooi an m'n steert (*ze hadden me goed te pakken*). – Zie nog uitr. op **kan**, **knijper** en **luis** (alle aanh.).

{p.612}

staart (II), znw. onz. In verfmolens. *De door de klapbuul of de zeskanter uitgesorteerde grove verfstof die nogmaals vermalen moest worden*. || Skep dat steert maar in 'en paar zakke.

staartmolen (blz. 429). Zegsw. draaien als een staartmolen, *met alle winden meewaaien, onbetrouwbaar zijn* (ontleend aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*).

stad (blz. 430). Zie een uitr. op **dorp** (aanh.).

staldrijver, znw. Zie een uitr. op **skaiweer** (aanh.).

stalramen, zw. ww. *Waggelend, onzeker lopen* (b.v. bij dronkenschap). || “Wet ben jai an 'et stalrame?” “Ja, m'n bien slaapt.” – Vgl. **stalramig** (blz. 431).

stampen, zw. ww. Zie **afstampen** (aanh.).

stamper, znw. m. In oliemolens. *Eén der ruim 100 kg wegende balken waarmee de voorslagskoeken werden fijngestampt*. – Ook in papiermolens en volmolens werden stampers toegepast (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Overdr. worden ook *dikke, vormloze benen* stampers genoemd. || Zo klain as ze is, ze heb 'en paar stampers onder d'r laif, deer verskiet je van.

stamperij, znw. vr. *De gezamenlijke stampers in een oliemolen*. – Fig. ook: *het gebit*. || Vroeger had ik 'en beste stamperai, maar nou laikt 'et wel 'en of'ebrand dorrep. – Vgl.

kammen en **dollen** (blz. 178) en **kapperij** (aanh.) in dezelfde zin.

stapelstok, znw. m. *Stok, gebruikt bij het op stapel zetten van gezaagde delen op een houtwerf*. Door de stapelstokken kan de wind door de houtstapels blazen en wordt verrotting voorkomen. – Zegsw. benen als stapelstokken, *dunne rechte benen*.

starktekas, znw. vr. In papiermolens. *Eén der ruimten waarin de gekapte lompen werden gestort* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

stee, znw. vr. *Plaats, plek*. || Ik zou niet graag in zain stee staan. – Het woord wordt nog zelden gehoord.

steek (blz. 431). Ook: *de wijze waarop de kamwielen (in een molen) waren gestoken*. Deze konden een grove of fijne steek hebben. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*. – BOORSMA (*Het molenleven en onze taal*) vermeldt de uit de molenmakerij afkomstige uitdrukking ergens de

steek op hebben, een zaak onder de knie hebben, beheersen. – Zie nog een uitdr. op **paard** (aanh.).

steen (blz. 432). Zegsw. twee harde stenen malen slecht, zonder verdraagzaamheid is geen samenwerking mogelijk (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*). || Ze benne alletwee nagal poesteg, binne de kortste keren kregen ze onmoed mit mekaar; twee harde stiene male ommers altaid slecht? – Platte stenen, korenstenen (in molens), liggende legger- en loperstenen (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie een uitdr. op **meel** (aanh.) en de samenst. **biksteen**, **molensteen**, **pensteen** en **sleutelsteen** (alle aanh.).

steenbus, znw. onz. Soms ook **steenbos**, **stienbos**. In koren- en pelmolens. *Vastgewigde inzet in het steengat van de legger*. Op het steenbus rustte de bolspil; oorspronkelijk was het van hout, later van ijzer (de z.g. *hoedenkast*) en tenslotte van gietijzer. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

steenkneppeel, znw. m. In oliemolens. *Zware hefboom, waarmee de kantstenen in en uit het werk werden gezet* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

steenlegger, znw. m. *Initiatiefnemer, aanstichter*. Vooral gezegd van kinderen die kattenkwaad uithalen. || (Een betrapt kind zegt:) Ik heb 'et niet edeen, hai was de stienlegger.

steenwervel (*stienworvəl*), znw. m. In molens met kantstenen. *Draaibare balk waarin de bovenkant van de steenspil was gevat*. Door de steenkneppeel kon deze balk worden verschoven, waardoor de kantstenen uit het werk werden gezet. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

steenzolder, znw. onz. In korenmolens. *De zolder waarop de koppels stenen lagen*. || 'Et stienzolder. – Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

steken (blz. 434). Ook: *erop aankomen, sluiten*. Vgl. **steek** (aanh.) en zie **krap** (aanh.). || 'Et steekt niet zo nauw (*het komt er niet zo precies op aan*). 'Et steekt op gien dag (*er is geen haast bij*). – Zie een uitdr. op **breken** (aanh.).

stel (blz. 434). Zie een uitdr. op **bokkewagen** (aanh.).

stellingdeur, znw. vr. *Deur waardoor men van de (het) zolder op de (het) zwichtstelling van de molen kon komen*. Pelmolens hadden meer dan één stellingdeur. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

stelsel, znw. Zie een uitdr. op **waaien** (aanh.).

sterk (blz. 435). Zie ook **lomp** (aanh.).

sterven (blz. 435). Zie een uitdr. op **geven** (aanh.).

steun, znw. m. Zie de wdbb. Uitdr. ouwe steun, aanspraaknaam voor een oude man of vrouw. || Zo, ouwe steun, zit je weer lekker in 'et zontje te sprage?

steunbord, znw. onz. In zaagmolens. *Het bord op de zaagslee dat het "opwippen" van de te zagen balk tegenging* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

stiegen, zw. ww. Zie **stiechten** (blz. 436).

stieging, znw. vr. *Het gevoel alsof plotseling het bloed naar het hoofd stijgt*. Meerv.

stiegings. || "Je gloire iniene teuge me an." "Ja, ik hew ovvendeur last van stiegings." – Ook:

opstieger in dezelfde bet. – Vgl. **zinking** (aanh.).

stijf (blz. 437). Zie ook op **huut** en **vracht** (beide aanh.).

stijfsel (blz. 437). Zie een uitdr. op **behangen** (aanh.).

stijfselkneter, znw. m. Minachtende benaming voor een *stijfselmaker*. Hetzelfde als

stijfselknoeier (blz. 437); vgl. ook **kneteren** (blz.

{p.613}

208). || 'Et is bai vaive, zo mitien gaat de floit van 'et febriek en den komme de staifselkneters weer langs.

stijl, znw. Zie de samenst. **schaarstijl** (aanh.).

stikkelte, znw. vr. *De stand (schuinte) der tanden van een zaag*. Zie **stikkel II** op blz. 438. || Nag effe deurvaile, de stikkelte is nag niet helegaar nee 'et zin.

stil, bnw. Zie een uitdr. op **uit** (aanh.).

stillen, zw. ww. *Afnemen van de wind*. || Om de rooi van zeuve uur begon 'et te stille. – Het woord is ook elders gebr. – Zie een zegsw. op **drillen** en vgl. **windkracht** (beide aanh.).

stinken (blz. 438). Zie uitdr. op **blinken** en **krimpen** (beide aanh.).

stinkerd (blz. 438). *Een rijke stinkerd, iemand die zeer rijk is*. || In Z'ndaik weune de raike stinkers in de gouwe bocht. – De uitdr. is ook elders bekend, VAN DALE vermeldt rijke stinker als behorende tot de volkstaal. – In zijn stinkerd zitten, in angst, in benauwdheid zitten, wordt eveneens door VAN DALE als gemeenzaam gememoreerd.

stinkmolen, znw. m. Volksnaam voor *volmolen*. || "... vulde men de komblokken gedeeltelijk met water. Hierbij werd een deel gerotte urine gevoegd, terwijl volaarde en reuzel (of ranzige boter) het mengsel completeerden. Deze massa was verre van welriekend. De volmolens heetten in de volksmond dan ook *stinkmolens*. De naam van de volmolen "De zwarte bonsem" (bonsem = bunzing) laat zich in dit verband ook verklaren" (HUSSLAGE, *Windmolens*).

stoel, znw. Zie de samenst. **maalstoel** en **schopstoel** (beide aanh.).

stoepelen, zw. ww. *Doodgaan*. || Hai heb bai 'en brand zoveul rook en are viezegheid in'easemd, dat ie er an estoepeld is.

stof, znw. Zie de samenst. **maanstof** en **relstof** (beide aanh.).

stopfomp, znw. vr. In pelmolens. *Vierkante houten kokers in het molenlijf, waardoor het vele stof naar buiten werd afgevoerd* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – **Pomp** heeft hier de gew. betekenis van *koker*, vgl. VAN DALE die vermeldt: "(gew..) koker in de grond gelegd om het water onder een weg of dijk door te laten".

stok, znw. Zie een uitdr. op **bak** en de samenst. **ankerstok**, **palstok**, **pompstok**, **proefstok**, **schaarstok** en **stapelstok** (aanh.).

stopgaren, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. hij heeft stopgaren gevreten, hij is levenskrachtig, sterk. || Die? Die gaat niet dood, die heb stopgare gevrete. – Hij heeft het stopgaren niet uitgevonden, hij is dom.

stopnaald, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdrukking: roeien met een stopnaald, zinloos werk doen. || Alle bietjes hellepe, zee de skipper en hai gong roeie mit 'en stopneeld.

stortzolder, znw. onz. In korenmolens. *De zolder boven de steenzolder* (HUSSLAGE, *Windmolens*). || 'Et stortzolder.

stos, znw. onz. (?). *Lef, praats*. Het woord wordt òf zonder lidwoord òf met het onbep. lidwoord gebruikt. || Wet 'en stos! Kaik deer es, 'en klain mantje mit stos.

stoten, onr. ww. Zie een uitdr. op **been** (aanh.).

stovedeksel, znw. onz. Bij het heien,. *Een bepaald patroon volgens hetwelk de heipalen worden geslagen*. Een stovedeksel kan uit vijf (:::) of acht (:::;) palen bestaan. Het is duidelijk dat het patroon der gaten in een stoof vergelijkenderwijs gebruikt wordt in de heierstaal.

straals, bijw. *Erg, helemaal, hetz. als straal* (blz. 443). || 'Et loopt me straals teuge. 'Et is me straals deur m'n kop eskote. Hai is straals verkouwe. Ik ben 'et straals vergete.

streep (blz. 444). Ook: **millimeter**. || Een deel van twuntteg streep. – Streep in deze zin is overal elders in de vaktaal gebr. – Een streepje, een tenger, mager kind. || Wet 'en lief feguurtje, ik mag dat wel, zo'n strepie.

strijkoo, tussenwerpsel. *Uitroep bij het ophalen van balken door de kraan van een paltrokmolen*. || De in het water liggende balk wordt met een ketting juist in balans gehangen. Dan volgt de kreet "winnoo!" Moet de ketting verlegd worden dan roept men "strijkoo!", waarna de balk door de molen naar de zaaggrond wordt opgehaald (HUSSLAGE, *Windmolens*).

strijkplaat, znw. vr. In zaagmolens. *Eén der ijzeren platen aan de stijlen van de zaagramen, waarmee deze langs de neuten op en neer bewegen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

stroop, znw. vr. Zie de wdbb. Uitr. zo pittig als dikke stroop, soms ook zo pittig als dikke stroop in een trechter, *traag, sloom*. || D'r is vandaag gien gangk in jou te brande, je benne zo pittig as dikke stroop in 'en trechter.

studdie-an, bijw. *Zonder ophouden*. || Studdie-an doorwerke. Zit toch niet zo studdie-an op je stoel te ragge.

stuip, znw. Zie de samenst. *karnemelkstuip* (aanh.).

stuiteren, zw. ww. *Stuiten*. || De bal stoiterde wel drie meter hoog.

stuk, znw. onz. Zie de samenst. *passtuk, pollestuk, sabelstuk, sleepstuk*, en *teenstuk* (alle aanh.), alsmede een uitdr. op *zuiden* (aanh.) – In verkl. stukje soms voor *het zeil van een molenwiek*. – Een stukje uitleggen, *zeil vermeederen* (het tegenovergestelde van zwichten).

stumperen, zw. ww. *Broddelen, knoeien*. || Wet ben je deer an 'et stumpere, moet je baitel rampu?

stut, znw. Zie de samenst. *beerstut* en *lendenstut* (beide aanh.).

{p.614}

stutvang, znw. vr. In molens. *Bepaald type vang, Hollandse vang*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

suiker (blz. 450). Zie een uitdr. op *hoorn* (aanh.).

suksenderen, zw. ww. *Minder worden van pijn of koorts*. || Ze heb legge liddere van de koors, maar dat suksendeert nou gelukkig 'en bietje.

summelaar (blz. 451). Uitr. de tijd wacht geen summelaars, *de tijd gaat door, op treuzelaars wordt niet gewacht*. || Zit niet zo in je neus te punneke, de taid wacht gien summelaars.

T

taai (blz. 452). Uitr. je kunt geen taai halen en opeten tegelijk, *men kan niet verschillende dingen tegelijk doen*. || Zit me niet zo op te joine, ik ken gien taai hale en opete tegelaik. – Vgl. *sneed* (aanh.).

taaiding (blz. 452). In verkl. taaidinkie ook: *borrel, glas sterke drank*. || Zel ik je 'en taaidinkie inskenke?

taaietrommel, znw. vr. *Snoeptrommel*. || Kaik maar in de taaietrommel of d'r nag wet te snaaie is.

taats, znw. vr. *Metalen tap*. Het woord is ook elders bekend en wordt door VAN DALE o.a. omschreven als *stalen tap van verticale assen die in een holte draaien*. – In molens treft men een taats meermalen aan het onder eind van de grote spil.

taatspot, znw. m. *Ronde holte, lager, waarin de taats draait*. Evenzo elders, vgl. VAN DALE.

tafelment, znw. onz. In molens. *Samenstel van onderling verbonden zware balken, waardoor de opgaande stijlen van het molengeraamte horizontaal verbinding kregen*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*. – Tafel(e)ment is ook elders bekend en wordt door VAN DALE in dezelfde zin vermeld. – Zie de samenst. *boventafelment* (aanh.).

takken (blz. 454). Zie een uitdr. op *aap* (aanh.).

tand, znw. m. Zie de wdbb. Uitr. daar wet geen mens zijn tanden aan, *daar is niemand mee gebaat*. || Skai nou es oit mit dat gemadder, deer wet gien mens z'n tande an. – Volgens een enkele informant zou de uitdr. betekenen: *dat gaat niemand iets aan*. – Tanden tergen, *honger opwekken*. || Wet roikt 'et hier lekker, dat noem ik nou tande terrege! – Zie de samenst. *vijftand* (aanh.).

tasting, znw. vr. Bij schepradwatermolens. *De diepte waarmee de schoepen van het scheprad onder water bleven* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

teenstuk, znw. onz. In molens. *Het onderste, om het bovenwiel klemmende, stuk van de vang* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

teffes, bijw. *Tevens*. || We hewwe teffes bai opoe langes eweest. – VAN DALE vermeldt het woord als verouderd; ook in de Zaanstreek wordt het niet of nauwelijks meer gehoord.

tekort, bijw. Zie een uitdr. bij **op** (aanh.).

tellen (blz. 456). Zie een uitdr. op **kraam** (aanh.).

tergen, zw. ww. Zie een uitdr. op **tand** (aanh.).

teuven (blz. 457). Ook, van molens: *het verminderen van de snelheid der wieken*. – Zie op **windkracht** (aanh.).

thee, znw. m. Uitdr. dat is andere thee als thee van een dubbeltje, *dat is niet mis*, elders: *dat is andere koffie*. || Ben je helegaar nee Spanje ereze (*gereisd*) mit je vekansie? Da's are thee as thee van 'en duppie.

theevlaag, znw. vr. *Middagkoelte*. || 'Et was de hele dag blak, maar smiddes ('s middags) kwam er nag net zo'n theevlagie. – Ook: **theewindje**. – Zie ook op **windkracht** (aanh.).

tijd (blz. 458). Zie ook op **bestoken** en **summelaar** en vgl. de samenst. **opstekerstijd** (aanh.).

tillen (blz. 459). Zie een uitdr. op **kramen** (aanh.).

timmeren (blz. 459). Zie een uitdr. op **gezeg** (aanh.).

tochtje, znw. onz. Ook: *wind van geringe kracht*. || Mit dut tochie benne we nag ure bezeg mit opklappe (*laveren, met een zeiljacht*). – Zie ook op **windkracht** (aanh.).

toedraaien, zw. ww. *Het spinnen van paardehaar in de harenmakerij*. Dit toedraaien vond plaats in de achter de werkplaats gelegen lijnbaan. || 'k Ben vanmorrege niet an 'et toedraaie eweest, Errest! (*Theetaid in de harenmakerai*).

toetmem, znw. Alleen in de uitdr. dat is één toetmem, *één pot nat* en de hele toetmem, *het hele zootje*. – Van Fra. tout de même.

tokkeling, znw. vr. *Prettig gevoel, aangename gewaarwording*. || Ik had al weke mit m'n reg legge kwatte, maar lest wier ik wakker en ik docht: de pain is weg. Dat was toch zo'n tokkeling.

ton (blz. 464). Zie de samenst. **kiebelton** (aanh.).

tongslag, znw. m. Alleen in de uitdr. geen tongslag geven, *zijn mond houden, geen woord zeggen*. || Hai heb zoiver gien tongslag egeven. – VAN DALE geeft als verouderde gewestelijke betekenis *tongval*, maar in deze zin werd het woord in de Zaanstreek bij ons weten niet gebruikt.

top (blz. 465). Uitdr. in top er voor staan, *er slecht voorstaan*. – Molenaarsuitdr. Als de molen in top (*met volle zeilen*) maalde en door een bui werd overvallen, ontstond er dikwijls schade. || Hai staat d'r in top voor en hai zel d'r 'en hele poepetoer an hewwe om weer op de klaver te komme.

topswind, znw. m. *Topskoelte* (blz. 465). – Zie ook op **windkracht** (aanh.).

torn, znw. m. *Poos*. – Uitdr. een torn toe,
{p.615}

nog even doorwerken, ook de laatste ruk, de laatste krachtsinspanning. || Nag ien torn toe, den hewwe me 'et ehad. – VAN DALE geeft zowel de betekenis *krachtsinspanning* als *poos*, maar vermeldt bij de laatste "gewestelijk".

tornement, znw. onz. *Poging*. || Ik ben zo rozeg, ik doen alle tornemente om wakker te blaive.

touw (blz. 465). De uitdr. aan het lange touw lopen wordt ook gebezigd als kinderen teveel vrijheid genieten. || Jollie lete je zeun veuls te veul an 'et lange touw lope, deer ken niks as nareghaid van komme. Zie de samenst. **bastentouw** (aanh.).

touwsnaar, znw. vr. Zie **snaar I** op blz. 416. – Daar touwsnaren aan rek en krimp onderhevig waren werden ze dikwijls gespannen met **rekblokken**, zie ald. (aanh.).

trammentane, znw. vr. *Tramontane*, uit Ital. *tramontana*, benaming van de poolster (VAN DALE). – Uitdr. van zijn trammentane zijn, of zijn trammentane kwijt zijn, *van de kook, van de rel zijn*. || Lete me zundag es te warskip gaan bai ome Gerret, die is ommers van z'n trammentane sinds tante esturreve is.

trechter, znw. m. Zie de wdbb. Zie uitdr. op *latijn* en *stroop* (beide aanh.).

tred, znw. m. *Schrede, stap*. – Ook elders (VAN DALE). – Uitdr. zijn eigen tred gaan, *zijn eigen gang gaan*. || Ik gaan m'n aige tred en voor de rest gien nuuws.

trek, znw. m. (geen meerv.). *Begeerte, lust, verlangen*. – Alg. gebr. – Zie een uitdr. op *liefde* (aanh.).

trekken (blz. 466). ook: **gelijken**. || Hai trekt op je (*hij lijkt op je*). Dat kind trekt op d'r moeder, persies 'etzelfde wupneusie. – Vgl. het Zuidned. “dat trekt op niets”, *dat lijkt nergens op*.

Trijn. Vgl. op *troet*, de volgende plaats.

troet (blz. 467). **Trijn Troet**, aanduiding van een *slordige vrouw*. || Jai benne ok zo'n Train Troet. – In verkl. troetje, *het mengsel van cacaopoeder, suiker en melk (of water) waarmee chocolademelk wordt bereid*. || Je moete dut troetje goed deur mekaar roere, aars kraig je klonters.

troetbuik, znw. m. *Dikke buik*. || Deer hê je hum ok weer, mit z'n troetboik. – **Troet** heeft hier misschien de door BOEKENOOGEN op blz. 467 vermelde betekenis van *weke en slappe massa*, maar ook kan het woord vergeleken worden met rijstbuik enz. **Troetbuik** betekent dan *buik, opgezet door veel troet eten*.

troetelen, zw. ww. *Er maar wat van maken, er met de pet naar gooien*. || In de hoizebouw wordt teugeswoordig wet ovvetroeteld. Ze troetele maar wet.

trommel, znw. Zie de samenst. **taiientrommel** (aanh.).

trommeltjesgoed, znw. onz. *Opgeschoten grut*. || Ik hew thois 'en heel hok mit trommeltjesgoed. Dat trommeltjesgoed oit onze straat heb de weeg vol'ekliederd mit krait.

trommelvel, znw. onz. Ook, in pelmolens: *de bodem van de korenharp* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

troost (blz. 467). De uitdr. armelui's troost (zowel door BOEKENOOGEN als VAN DALE vermeld voor *bokking*) betekent soms ook: *opgewarmde koffie*. Voor koffie zei men troost (*een kompie of een bakkie troost*), opgewarmde koffie noemde men armelui's troost.

trut (blz. 467). Vgl. **zemeltrutten** (aanh.).

truttemut, znw. vr. *Treuzelaarster, teut, trut*. Het woord is een speelse verlenging van trut, vgl. voor de vorming otemetoot. || Ik wier ehollepe deur 'en nuw winkelmaidje, zo'n truttemut mit an'eplakte wumpers.

tuilen, zw. ww. Zie **uittuilen** (aanh.).

tuimelrijn, znw. m. Zie **rijn** (blz. 366). De *tuimelrijn* was een *verbeterde uitvoering van het molenijzer*. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

tukken, zw. ww. Zie de samenst. **uittukken** (aanh.).

tult, znw. vr. *Houtmaat*, vooral van ongezaagd hout. Het woord werd in de balkenvlotterij gebruikt. – Ook: *grote hoeveelheid*. || Dat is 'en hele tult. Wet 'en tult mense gaat er nee de kerk. – Bij tulten, *in menigte, bij hopen*. || Ik hew 'et eerst op rotte eprobeerd en dat gong best; toe op megge en die viele bai tulte dood van de weeg (aanvulling op “*Theetaid in de haremaekeraï*”). – VAN DALE vermeldt bij tulten als volkstaal.

turf (blz. 469). Zegsw. als hij op een turf staat kan hij net in een mengels potje kijken, gezegd van kleine personen. – Zie een zegsw. op **als** (aanh.).

Turk (blz. 469) Uitdr. aanvallen als jonge Turken, *hongerig aan de maaltijd beginnen, met smaak eten*. || 'Et laikt wel of jollie oit'ehongerd benne, jolle valle an as jonge Turreke! – Er uit zien als een Turk, *er besmeurd, vuil uitzien*. || Jonge, gaan je eerst es effies wasse, je ziene d'r oit as 'en Turrek.

tutel, znw. m. *Bult, onderhuidse zwelling*. || “Wet heb jai deer ’en tutel op je harses?” “Ja, ik hew me estote toe ik bokte (*bukte*).” As de megge je prikkie kraig je allegaar tutels.

U

uit (blz. 472). Uitr. uit de kijk stil, *bladstil* (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*).

Zie ook op **windkracht** (aanh.). – Zie een zegsw. op **Leendert** (aanh.).

uitbesteden, zw. ww. Zie de wdbb. – Uitr. iets (wel) willen uitbesteden, *geen antwoord weten, er niet van terug hebben, met de mond vol tanden staan*. || Ik hoef niet verder te kloke, dut wul ik wel oitbestede.

{p.616}

uitheining, znw. vr. *Uitsloverij*. || Wet ’n oithaining! Ik hou niet van oithaining.

uitkijken, st. ww. Zie een uitr. op **dag** (aanh.).

uitkuilen (*oitkoilə*), zw. ww. Bij zaagmolens. *Het scherpen en stellen van de zagen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

uitlaten, st. ww. *Kenbaar maken, uiten*. || Hai zel d’r niks van uitlete (*er niets over zeggen*). – Elders alleen in de reflexieve vorm zich uitlaten (VAN DALE).

uitleggen, st. ww. Vgl. voor de vervoeging **leggen** (blz. 251). – Zie een zegsw. op **lapje** (aanh.).

uitloper, znw. m. In pelmolens. *Goot waardoor de gepelde gort uit de pelkuip werd gelaten* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

uitnaaier, znw. m. *Flinke afstand, een heel eind gaans*. || Hai weunt helegaar in Nauwerna, dat is ok ’en oitnaaier om deer te komme.

uitpakken, zw. ww. 1) *Aflopen, tot een einde komen*. || ’Et zel main ontskiete hoe dat oitpakt. Ik heb de raam ope staan lete, as dat maar goed oitpakt. – 2) *Schelden, grote woorden gebruiken*. || Je hoeve teuge main niet zo oit te pakke. As de aveloinege kirrel gaat oitpakke, ken je beter weg weze.

uitpeuteren, zw. ww. *Uitbraden*. || As we weer es greeuwe orte ete, den moet je de spek niet zo oitpeutere. Zachte brokkies benne lekkerder.

uitportretteren, zw. ww. *Schilderen*. || Hai zit de mole oit te potteretere (*Toneelstukje De Rafelskaar*).

uitschelden, st. ww. Uitr. iemand uitschelden voor honderd en tien, *uitmaken voor alles wat lelijk is*. || Ik gong effe op z’n tone staan en op slag skold ie me oit veur honderd en tien.

uitstrijken, st. ww. In papiermolens. *Het uitlopen van de halfstof uit de maalbak* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

uittisten (blz. 475). Ook in overdr. zin: **uitzoeken, nagaan**. || “Hoe ken zuks nou beure?” “Dat zelle we es oitteste.”

uittuilen, zw. ww. *Uitrazen*. || Leet hum z’n gank maar effe oittoile, den is ie strakkies ovvepaigerd en den hewwe me gien kind meer an ’m.

uittukken, zw. ww. *Uitslapen*. || Morrege mag ik oittukke van moe. Ik hew maar es lekker oittokke lete.

V

vang (blz. 480). Uitr. de vang neeleggen, *ophouden, de arbeid staken, het spel beëindigen enz.* || Hai heb twuntég jaar op dut febriek ewerrekt, maar heb ie de vang neer’elege. We moste de vang maar neerlegge en nee hois gaan. – Devang laten slepen, *minder hard werken, zijn gemak nemen*. || Hé, jai deer! Een bietje anpoke en niet de vang slepe lete! – Zie de samenst. **klinkvang** en **stutvang** (beide aanh.).

varken (blz. 480). Ook: **heiblok**. Deze bet. is ook in Zuid-Ned. bekend. – Zie een zegsw. op **hoofd** en uitdr. op **kat** en **rug** (alle aanh.).

vast (I), Zie een uitdr. op **prik** (aanh.).

vast (II), znw. *De vastentijd*. Uitdr. de vast geeft veertig last. In de oliemolens werd per last gewerkt. In de veertig dagen durende vastentijd verwachtte men één last per dag te malen (P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*).

vasten, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. lang vasten is geen brood sparen.

veel, onbep. hoofdtelw. Zie een uitdr. op **beetje** (aanh.).

veer, znw. vr. Zie een uitdr. op **kont** (aanh.).

veld, znw. onz. Zie de wdbb. *Eén der kanten van het molenlijf*, ook *één der zijden van de stelling*. Een stelling had zes of acht velden, evenveel als het aantal kanten van het molenlijf. – Uitdr. een veld boven (de) wind staan, *veilig staan*, *gewaarborgd zijn*, ook *een slag op voor zijn* (BOORSMA). Bij harde wind werd de molen soms één veld uit de wind gedraaid, zodat de winddruk niet ten volle op de wieken inwerkte. – VAN DALE vermeldt zowel het woord in deze zin als de genoemde uitdr.

verdienen, zw. ww. Zie een uitdr. op **razen** (aanh.).

verdoen (blz. 485). Uitdr. op een verdoentje, *een volgend maal*. || Bedankt voor de gezellige visite, op 'en verdoentje komme jollie maar deres bai ons.

verdrukking, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. een lichte verdrukking, *een kleine moeite*. || Dat is 'en lichte verdrukking en helegaar gien poepetoer.

verenzager, znw. m. *Kleine zaagmolen, die vnl. latten zaagde* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

verfhoutmolen, znw. m. *Aanvankelijke verfmolen, die nog uitsluitend verfhout maalde* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

vergen, st. ww. Zie de wdbb. De vervoeging luidt vergen, vorg, gevorgd of gevorgen.

vergeven, st. ww. Zie een uitdr. op **kaart** (aanh.).

vergifkamer, znw. vr. In verfmolens. || “In de vergifkamer stond een stel kleine stenen, die ook wel de ‘dwarskijkers’ werden genoemd en waarmee meestal arsenicum of kopervitriool werd gemalen” (HUSSLAGE, *Windmolens*).

verkijken, st. ww. Zie de wdbb. – Verkeken werk, *iets dat niet doorgaat, waarop men maar niet meer rekt*. || Vroeger was Merie 'en froitege maid, maar nou ze ouwer wordt, is ze 'en staiveghaidje an 'et worre. As je 'et main vrage is 'et verkeke werrek datte me d'r nag es in de sloier zien zelle.

verkneteren, zw. ww. *Vernederen, vertrappen*. || Ik hew op slag m'n stiek op'ezaid, ik leet me aige niet verkneteren.

{p.617}

verknoerten, zw. ww. *Slikken, met moeite verdragen*. || Dut kan ik niet verknoerte. – Elders *verknoersen* (VAN DALE).

verkouden, bnw. Zie de wdbb. Uitdr. je bent verkouden, *je vergist je*. || Hoe ken je zuks nou bai mekaar prakkezere? Je benne puur verkouwe, dat ken ik je vertelle.

verkruizen, zw. ww. In de molenmakerij. *Nieuwe roeden insteken*. || Deuze mole moet verkroist worre.

verlet, znw. onz. *Behoeft*. Uitdr. ergens verlet aan hebben, *iets nodig hebben*. || Ik hew helegaar gien verlet an haal an de klink (*ik heb geen behoefte aan drukte*). – De informatie bleef beperkt, het woord is ws. weinig gebruikt.

verluiden, zw. ww. *Bekend doen worden*. Alg. gebr. evenals de uitdr. ik heb horen verluiden, dat In de Zaanstreek werd de vorm horen verluiden dikwijls gebruikt. || Ik heb hore verloie dat ie 'et nou mit de torpedójager perbere zel (*Theetaid in de haremakerai*).

verpeuteren, zw. ww. *Verbruien, verkerven*. – Het woord wordt door VAN DALE als gewestelijk aangemerkt. || Ik docht dat alles goed verlope zou, maar toe liet ik 'et zakie omkiepere en had ik 'et verpeuterd. – Een enkele maal wordt met zich verpeuteren bedoeld

zich overwerken, zich teveel inspannen. || Verpeuter je aige nou niet, je moete nag langer mee!

verploff, zw. ww. *Vertikken, weigeren iets te doen.* || Hai verploft 'et om nee de paipe van z'n aveloinege baas te danse.

vers, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. op het eind van het versje, aan 't eind van 't liedje, tenslotte. || Op 'et end van 'et versie kregde de kindere nag 'en zakkie snaai.

verschrikken, zw. ww. Zie de uitdr. op **hikken** (aanh.).

versloerten, zw. ww. *Verwaarlozen* (elders: *verslonzen, versloeren, verslodderen*). || Je kenne de boel niet versloerte lete.

verstand (blz. 490). Zegsw. ze beginnen nu naar je verstand te vragen. Dit werd bijna alleen gezegd bij zeer strenge kou en betekende dan *het is ongelooflijk, zo koud.* || Wet 'en koud, ze beginne nou nee je verstand te vrage!

vertegenwoordigen, zw. ww. Zie de wdbb. – In de lijdende vorm vertegenwoordigd zijn, aanwezig zijn. || Zo Kees, ben je ok verteugewoordegd? Wie is deer verteugewoordegd? (*wie is daar?*).

verteren, zw. ww. Zie een zegsw. op **hemd** (aanh.).

verweiden, zw. ww. Zie een uitdr. op **koe** (aanh.).

verwurmd, bnw. *Vermolmd.* || Dut hout is deur en deur verwurremd.

verzamen, ww. Zie een zegsw. op **omvamen** (aanh.).

verzeggen, st. ww. *Beloven.* Vooral het verl. deelw. verzaid werd gebruikt. || “Mag ik die hewwe?” “Et noost me wel, maar alles is al verzaid (*al aan een ander beloofd*).” Ik docht 'en are betrekking te kraige, maar 'et was al verzaid.

verzijgkast, znw. vr. In papiermolens. *Bak waarin de halfstof of de heelstof werd bewaard* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – In de verzijgkasten zakke het water uit de half- of heelstof. – Vgl. zijgen in de zin van *filtreren*, zie VAN DALE.

verzinning, znw. vr. *Vergissing.* Alleen in de samenst. bij verzinning, per vergissing. || Kaik jai es effe of ik bai verzinning de deur niet heb ope staan lete.

vet (I), znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. dat zit nog in het vet, dat komt nog. Ook elders. Zie VAN DALE, die vermeldt: iets in het vet hebben, iets in het vooruitzicht hebben.

vet (II), bnw. Zie een uitdr. op **lest** (aanh.).

vier, telw. Vier duiten wit, een wit, gesteven front van een overhemd. || Wet is d'r mit Herman an de hand? 'k Zag hum guster voorbailope, snotlappe (*manchetten*) om en vier doite wit voor. Ik docht: zeker nee de kerremes of te waskippe, zo fain zag ie d'r oit (*Theetaid in de haremakerai*). – Vier-in-de-middels(t)koelt, de wind waarbij de molens met vier zeilen half gereefd maalden. Zie P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal* en vgl. **windkracht** (aanh.).

vierkant, znw. Zie de samenst. **ondervierkant** (aanh.).

vigileren, zw. ww. *Verzinnen, prakkizeren.* || Ik zit d'r over te vigilere weerom jai zo meukel kaike, hêjje 'en gehaimpie? – Het woord wordt door VAN DALE als gewestelijk vermeld.

vijftand, znw. m. *De hand.* || Raikeloï ete d'r brood mit 'en vorrek, maar wai doene 'et maar gewoon mit de vaiftand.

vijlbank, znw. vr. Bij paltrokmolens. *Werkbank op het platform waarop de zagen werden gescherpt.* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

Viola, *vrouwsnaam.* Alleen in de uitdr. Viola laten zorgen, zorgeloos zijn, het wel geloven. || Jai denke zekers: leet Viola maar zorregge. – De herkomst is niet na te gaan.

visje, znw. onz. Zie een uitdr. op **kat** (aanh.).

vissen, zw. ww. Zie de wdbb. Uitdr. vissen zonder patent, in de neus peuteren. || Zit toch niet zo in je neus te punneke, je benne an ien stuk deur an 'et visse zonder petent.

vlaag, znw. Zie de samenst. **theevlaag** (aanh.).

vlees (blz. 496). Zie nog een uitdr. op **lood** (aanh.).

vliegen, st.ww. Zie *aanvliegen* (aanh.).

vliegend, bnw. *Zeer vluchtig, wispelturig*. Vooral in de uitdr. *vliegende zin*, gezegd van jongelui die voortdurend met een ander verkeren. || Guster liep ze met Wullem en nou {p.618}

lonkt ze alweer teuge main, maar ze heb main teveul vliegende zin.

vlijmen, zw. ww. *Beledigen, kwetsen*. || As jai soms denke dat je me mit skelde vlaime kenne, den vergis je je aige. – Elders is *vlijmend* in de bet. *snijgend van woorden* wel bekend.

vlijt, znw. Zie een uitdr. op *maandag* (aanh.).

vloer, znw. m. Zie een uitdr. op *been* (aanh.). en vgl. *kotvloer* (aanh.).

vloeren, zw. ww. In pelmolens. *Het vlakhakken van de onderkant der pelstenen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

vlorten, zw. ww. Zie *florten* (blz. 99). Waarschijnlijk hetzelfde woord, zij het dat de door BOEKENOOGEN (en VAN DALE) vermelde betekenis *doelloos heen en weer lopen* door enkele informanten wordt uitgebreid tot *flaneren*. || As 'et woensdag bille-evend is in de Westzai, den vlorte deer wel honderd maide en jonges.

vlot (blz. 499). Zie een uitdr. op *balk* (aanh.).

voedsel (*voessəl*), znw. onz. Zie een uitdr. op *broedsel* (aanh.).

voelen, zw. ww. Zie een uitdr. op *klomp* (aanh.).

vogel, znw. Zie de samenst. *onweersvogel* (aanh.).

vol, bnw. en bijw. Vgl. een uitdr. op *kaar* (aanh.). en zie de samenst. *bardvol* (aanh.).

volk, znw. Vgl. een zegsw. op *achterom* (aanh.). en zie de samenst. *kerkvolk* (aanh.).

voorraam, znw. onz. In zaagmolens. *Het voorste zaagraam* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

voorslagshaar, znw. onz. Zie *haar* 2 op blz. 127. – De *voorslagsharen* waren breder dan de naslagsharen. || Hoe sta je mit de voerslaghare van “De Prolpot”, Dirk? (*Theetaid in de haremakerai*).

voorslagslaad, znw. vr. Zie *laad* (blz. 243).

voorslagsmeel, znw. onz. In oliemolens. *Het door de kantstenen gemalen zaad*. – Naslagsmeel werd verkregen door het malen der voerslagskoeken.

voerslagsmeelbak, znw. m. In oliemolens. *De hardhoutenbak waarin het voerslagsmeel werd verzameld*.

voos, bnw. Zie de wdbb. Ook: *losdradig*, van hout dat weinig sterkte heeft en al te gemakkelijk zaagt. || Dut is 'en voze deel, die moste me d'r maar oitskiete.

vorm, znw. Zie de samenst. *schepvorm* en *wasvorm* (beide aanh.).

vorst, znw. Zie een zegsw. op *mist* (aanh.).

vracht, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. *stijf aan de vracht zijn*, lett. *zwaar beladen zijn*, overdr. *dronken zijn*. || As Gerret ebeurd het (*loon ontvangen heeft*) is ie 's eves staif an 't vrachie.

vreemd, znw. m. (vr.). *Vreemde, persoon die niet tot de familie hoort*. || Dat wupneusie heb je van gien vreemd!

vreten, st. ww. Zie een uitdr. op *stopgaren* (aanh.).

vriend (blz. 505). Zie een zegsw. op *buren* (aanh.). – Het gezelschapsspel “*wat zeg je van m'n vrund*”, waarbij door uitbeelding een persoon moet worden geraden, zal ook elders bekend zijn.

vriendelijkheid (*vrundələkhaid*), znw. vr. Zie een uitdr. op *barsten* (aanh.).

vrijen (blz. 505) Uitdr. *af en aan vrijt het hardst*, gezegd bij een verkering die dan weer “aan” en dan weer “uit” is. || Kaik, nou lope ze weer mit mekander, verleje week hadde ze nag onmoed. Me zelle maar denke: of en an vrait 'et harst.

vroeg (blz. 506). Uitdr. *het is nog vroeg aan het gasthuis, de zieken slapen nog, het is nog vroeg genoeg*. || “Zou jai je spulle niet eres oprobe?” “Welnee, 'et is nag vroeg an 'et gasthuis hoor, de zieke slepe nag.”

vrouw (blz. 506). Zegsw. geen vrouw zo rijk of ze is aan een koe gelijk, *elke vrouw moet haar baby zelf kunnen zogen*. || Gien vrouw zo raik of ze is an 'en koe gelaik. – Zie nog een zegsw. op **helpen** (aanh.).

vuur (blz. 508). Uitdr. daar zal niet veel van over het vuur komen, *daar zal weinig van terecht komen*. || Woorde as worste, maar d'r komt niks van over 'et vuur. Ik kom nag es kloke of d'r wet over 'et vuur komme ken van wet je lest ezaid hewwe. – Zegsw. hij zit vol vuur, maar het zijn allemaal dove kolen, gezegd als iemand actief lijkt, maar weinig doet. || Hai zit vol vuur, maar et benne allegaar dove kole. – Zie nog uitdr. op **as**, **boter** en **kliekje** (alle aanh.).

vuursteen (blz. 508). Zie een uitdr. op **aarp** (aanh.).

W

waaien (blz. 509). Uitdr. van het laat-maar-waaien-stelsel zijn, *gemakzuchtig zijn*. || Leet de boel toch niet zo sloffe, we benne hier niet van 'et leet maar waaie stelsel! – Zie nog een uitdr. op **roken** en de samenst. **kloenewaaien** (beide aanh.).

waaier (blz. 509). Ook, in weidemolentjes: *houten werktuig aan het eind van de spil, waardoor het water uit het kuipje werd gestreken*. Zie HUSSLAGÉ, *Windmolens*, in welk boek op blz. 108 een detailtekening van waaier en kuip voorkomt.

waan (blz. 509). De door BOEKENOOGEN o.m. vermelde betekenis *onaangenaam, naar kan nog worden uitgebreid met onpasselijk, misselijk*. || Ik ben zo waan in m'n laif, zou de bokking niet helegaar vars eweest hewwe?

waar, znw. vr. Zie de wdbb. Uitdr. grage waar, *iets dat veel aftrek heeft*. || Vierdoisdingkies (*oude naam voor een gebakje, dat destijds 2½ cent kostte*) en zoetegheid dat is grage waar.

wachtdeur, znw. vr. Bij schepadwatermolens.

{p.619}

De afsluiting van de waterloop, waardoor het opgemalen water niet kon terugvloeien (HUSSLAGE, *Windmolens*).

wachten, zw. ww. Zie een uitdr. op **eeuwigheid** (aanh.).

wagen (blz. 510). Zie een uitdr. op **beetje** (aanh.). en de samenst. **hooiwagen** en **zaadwagen** (aanh.).

wagenshot, znw. onz. *Op straal gezaagd eikehout, vroeger gebruikt in binnenbetimmeringen*. Het woord is uiteraard ook elders bekend. Wagenshot was een product van bepaalde houtzaagmolens, de zg. wagenschotzagers.

waimier, znw. (?). Alleen in die waimier, als *uitroep van bewondering*. || Die waimier, wet 'en mooi skilderai! Die waimier, wet 'en froiteg waif. – Het is raadselachtig, vanwaar de uitdr. stamt. BOEKENOOGEN noemt haar niet, ook niet onder het trefwoord **vloeken**, terwijl andere wdbb. evenmin opheldering geven.

wand, znw. m. Zie ook **weeg** (blz. 516). Uitdr. tegen de wand (of weeg) op liggen, *flink ziek zijn*. || Jan is gien pieper, maar hai lait nou teuge de wand op. – De uitdr. laat zich wel verklaren wanneer men zich realiseert dat een zieke zich soms naar de wand keert, omdat het kamergebeuren of het licht hem hindert.

wandelen, znw. ww. Zie een zegsw. op **deur** (aanh.).

warm, bnw. Zie uitdr. op **been**, **gat** en **pankoek** (alle aanh.).

wasgoot, znw. vr. In witpapiermolens. *Een der goten waardoor het vuil uit de papierstof met water werd weggespoeld* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

waskom, znw. vr. In volmolens. *Eén der kommen waarin het laken voor de tweede maal werd gevold, onder toevoeging van water; het bij de eerste bewerking toegevoegde vuil werd hierdoor verwijderd* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

wasvorm, znw. m. In papiermolens. *Met kopergaas beklede schuif in de wasgoot (zie ald.), waardoor de papierstof werd tegengehouden en water en vuil wegspoelden* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

water (blz. 515). Zie een zegsw. op **grozigheid** (aanh.).

wateras, znw. m. In schepradmolens. *De as van waterwiel en scheprad* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

waterbak, znw. m. In papiermolens. *Eén der waterreservoirs boven de maalbakken* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

waterloop, znw. m. Bij watermolens. *De gemetselde muren waartussen het water naar de molen werd gevoerd* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

watermolen, znw. m. Te Zaandijk (ook wel te Koog aan de Zaan) vervulde de watermolen in het kindergeloof dezelfde functie als elders de ooievaar. Kinderen werden “oit de watermole ehaald”. De Zaandijker watermolen heette heel toepasselijk “Het Leven”. – Zie P.

BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*.

waterwiel, znw. onz. In schepradmolens. *Het wiel dat via een schijfloop door de grote spil werd aangedreven*. De as van dit wiel was ook de as van het scheprad. Zie HUSSLAGE, *Windmolens*.

weekkast, znw. vr. In verfmolens. *Eén der gemetselde kasten waarin men het vochtig gemaakte verfhout vóór de vermaling lange tijd liet gisten* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

weer, znw. Zie een uitdr. op **noorderstof** (aanh.).

weerwind, znw. m. *Wind uit tegengestelde richting*. || Eerst hadde me zoiewind, maar nou is ie helegaar oit’eskote en hewwe me ’en weerwindje. – Zegsw. alle winden hebben weerwinden, ovedr. *alles is betrekkelijk, ook de kansen kunnen nog keren*. || Kaik maar niet zo of je in de nartel zitte, alle winde hewwe ommers weerwinde?

wees, bnw. en bijw. *Alleen, verweesd, als een wees*. || ’Et was ’en roezeg feessie, maar ik voelde me d’r zo wees, ik kon wel janke.

weg, znw. m. Zie een uitdr. op **gezeg** (aanh.).

wegboezeroenen, zw. ww. *Uitvlakken, ongedaan maken*. || ’Et mag nou wel waar weze dat hai veul harder op’eskote is as ik, maar je moete niet wegboezeroene dat ’et werk wat ik doene veul meer ’en priegelklussie is as hum z’n. ’Beurd is ’beurd, dat ken je nooit meer wegboezeroene. – Het woord zal wel een speelse verbastering zijn van *wegboenen*.

weggooien, zw. ww. Zie een uitdr. op **hooi** (aanh.).

wenig, bijw. Uitdr. wet wenigst, verzachte vloek: *wat drommel*. – Die wenigst! wordt ook als bewonderende uitroep gehoord. || Die wenegt, dat hewwe jollie gnep edeen. Wet wenegst, zel ’et nou gien taid weze om op te houwe mit jollie’s gegniffel?! – Zie ook op **wis** (aanh.).

wensen (blz. 522). Vrij dikwijls wordt tegenwoordig de uitspraak *wonsen* gehoord, maar vermoedelijk betreft dit een speelse poging om zijn taal een Zaaans accent te geven.

wentelwiel, znw. onz. In (olie)molens. *Wiel op de wentelas, aangedreven vanaf de grote spil door het onderbonkelaar* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

wereld, znw. m. Zie een zegsw. op **doedelzak** (aanh.).

werfhond, znw. m. Alleen in het scheldwoord ontevreden werfhond (ook: ondankbare werfhond). || Inplaas dat je op je roiker benne, kraig ik nag moppers ok, ondankbare worrefhond dat je benne!

werk (blz. 523). Zie uitdr. op **drok**, **krap**, **loom** en **verkijken** en vgl. de samenst. **luiwerk** (alle aanh.).

werken, zw. ww. Zie op **rambam** (aanh.).
{p.620}

werkhuis, znw. onz. In papiermolens. *Ruimte waarin o.a. de schepkuipen waren ondergebracht* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

wervel, znw. Zie de samenst. **steenwervel** (aanh.).

weten, st. ww. Uitdr. *het weet wat, daar is heel wat om te doen, dat is veel*. || Wet 'en end lope, 'et weet wel! 'Et weet wet teugeswoordeg mit die jongelui.

wetten, zw. ww. Zie een uitdr. op **tand** (aanh.).

wiel, znw. m. (?). *Fiets*. Thans wel geheel verouderd. || As je op de wiel benne, wul je den nag effe dut pakkie ofgeve? Ik hew d'r ok iedere dag last van (*van de auto's nl.*) as ik op de wiel nee hois gaan (*Theetaid in de haremakerai*). – Zie (in andere bet.) de samenst. **krukwiel**, **onderwiel**, **waterwiel** en **wentelwiel** (alle aanh.).

wijd (blz. 525). Uitdr. *wijdwagen-open, wagenwijd open*. || Doe je mond maar waid-wage ope! De deur sting waid-wage ope, ik docht jollie benne ok niet bang voor dieve. – *Wijd-wagen* wordt (nog) veel meer gehoord dan “*wagenwijd*”.

wijf (blz. 525). *Waif* en vooral het verkleinwoord *waifie* werd algemeen als koosnaam voor meisjes (ook voor de echtgenote) gebruikt. || Kom deres bai me zitte, waifie.

wijs (blz. 526). Uitdr. *ben je wijs?, ben je gek?* – VAN DALE noemt deze uitdr. volkstaal. || Ik gaan niet mit die jonge te danse, ben je wais?

wijze, znw. Zie een zegsw. op **rijke** (aanh.).

wind (blz. 527). Zie zegsw. op **behangen** en **krimpen** en uitdr. op **gat** en **veld** (alle aanh.). – Vgl. ook **indewinds** en de samenst. **pelwind**, THEEWINDJE op **windkracht**, **topswind**, en **weerwind** (aanh.).

windbord, znw. onz. *Eén der afneembare borden op de molenroed*.

winderij, znw. vr. In zaagmolens. *Inrichting om de in het water liggende balken tot op de zaaggrond te hijsen* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Ook **balkenwinderij**, zie ald.

windig, bnw. Zie een uitdr. op **deur** (aanh.).

windkracht, znw. vr. Zie de wdbb. – Aangehaald moge hier worden wat P. BOORSMA in zijn opstel *Het molenleven en onze taal* vermeldt: “Een sterke, gelijkmatige wind heette bij de molenaars *driller*, of (Zaans) *drilder*. Een mooie *drilder*. Hij (*de wind*) drilt er aardig op. Verdere molenaarstermen voor het bepalen der windkracht waren: *Uit-dekijk-stil* (voorlopig is geen wind te verwachten), *piep-en-blak* (bladstil); *tochtje*, *draaiertje*; *topswind* (in top: met volle zeilen malen). Vervolgens naar gelang de zeilen half gereefd (*gezwicht*) werden, b.v. *vier-in-de middelstkoelt* (vier zeilen half gereefd) *zonder-zeilskoelt* (de zeilen weggenomen). Maalde de molen *zonder zeilen*, dan heette het *hij loopt*, of *gaat*, *op blote benen*. Werden vervolgens de onderste windborden verwijderd dan betitelde men die maatregel met de benaming *nagels knippen*. Een sterke wind noemde men *pelwind*, omdat het pellen veel kracht vereiste. Als het des zomers, bij mooi weer, slechts gedurende enkele uren, des middags omstreeks “theetijd”, weinig krachtig woei, dan zeiden de molenaars *we krijgen nog 'n tweewindje*, of *'n theevlaagje*. De olieslagers onderscheidden de opeenvolgende fasen in de windkracht overeenkomstig het werk, dat de molen kon “trekken”, namelijk *twee-stamperswindje* (ook wel een *hangertje*); *slap-halfwerks- halfwerks-*, *slap-volwerks-*, *volwerks- en vlug-volwerkswind*. Een molen, stil staand, met volle zeilen, terwijl er geen wind was, stond te *plakken*. Dreigde hij, door windgebrek, tot stilstand te komen, merkbaar aan het af en toe *teuven* der wieken, dan werd van zo'n molen gezegd *hij staat te snikken*. Vlug draaien der wieken heette *vlug omlopen*, en zeer snel draaien noemde men *karnen*. Een houtzaagmolen die *zwaar in zijn werk stond*, dus, ondanks een krachtige wind, slechts langzaam maalde, stond te *hijsen*.”

windpeuling, znw. vr. *windpeuluw*, zie ald. (blz. 527). – Ook de vorm **windpeul** was gebruikelijk.

winnoo, tussenwerpsel. *Uitroep in zaagmolens bij het hijsen der te zagen balken*. – Vgl. **strijkoo** (aanh.).

winsing (blz. 528). Zie een uitdr. op **spaan** (aanh.).

winter, znw. m. Zie een zegsw. op **inpikken** (aanh.).

winterzeilen, znw. meerv. Van molens. *De zeilen die des winters op de wieken werden gelegd.* – De molens maalden 's zomers met twee witte en twee lichtrode zeilen en 's winters met twee gele en twee donkerrode, dan wel met vier getaande zeilen. Het wisselen der zeilen werd aangeduid als: het ophangen van de winter- of zomerzeilen. Overdrachtelijk betekende het ophangen van de winter(zomer)zeilen *het wisselen van zomer- naar winterkleding of omgekeerd*. Geg. ontl. aan P. BOORSMA: *Het molenleven en onze taal*.

wis, bijw. *Gewis*, zie de wdbb. Wis en wenigs, *wis en drie*. || “Heb oewe wel deres op zee evare?” “Wel wis en wenegs.”

wittebrood, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. het wittebrood is op, (het wordt nu roggebrood), *de goede tijd is voorbij*. – Vgl. de Zuidned. uitdr. “die zijn wittebrood voor eet, moet zijn roggebrood na eten”.

woei, znw. Schertsend voor *wind*. || Jongejonge, wet 'en woei!

wonen (blz. 530). Zie uitdr. op *achterom* en *jantje* (beide aanh.).

woord, znw. onz. Zegsw. woorden als worsten, maar niet zo vet, ter aanduiding van *opschepperij*. || Je moete niet zoveul mannefesensie hewwe, je gebruike woorde as worste, maar niet zo vet.

worden (blz. 530). Uitdr. wat niet is kan
{p.621}

worden. || Ik wou dat ik deres 'en roimpie had. Nou, wet niet is ken worre.

worst, znw. vr. Zie een zegsw. op **woord** (aanh.).

wrijver, znw. m. In papiermolens. *Het vlakke gedeelte tussen de groeven in de schenen van de maalrol* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

wroeten, zw. ww. *Moeizaam, ingespannen werken zonder dat het resultaat bevredigt*. || Jai laikt er wel mee te wroete, ken ik hellepe? 'Et leek zo'n simpel klussie, maar ik hew ermee zitte wroete. Je ken d'r mee wroete.

wroeter, znw. m. In papiermolens. *De vierde stamper van de kapperij, waardoor de op de bodem van de ton vastgekoekte massa werd omgekeerd*.

wurm, znw. m. Zie een uitdr. op **gat** en vgl. **mollegewurm** en **verwurmd** (alle aanh.).

wurmendokter, znw. m. *Kwakzalver*. || We moste maar deres middesainen (*medicijnen*) bai de wurremedokter perbere te kraige.

Z

zaadwagen, znw. m. In oliemolens. *Lange, smalle wagen op tafelhoogte, waarmee het zaad naar de pletterij werd gereden* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

zaag (blz. 534). Zie een uitdr. op **been** en vgl. **spant** (beide aanh.).

zaaggrond, znw. m. In zaagmolens. *De werkvloer* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

zaagraam, znw. onz. In zaagmolens. *Eén der ramen waarin de verschillende, nauwkeurig op afstand gestelde, zagen waren gespannen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

zaagslee, znw. vr. In zaagmolens. *Het samenstel van balken waarop de te zagen balk over de zaaggrond en door de zaagramen werd geleid* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

zachtloper, znw. m. Zie een zegsw. op **hardloper** (aanh.).

zagen, zw. ww. Zie een uitdr. op **spijker** (aanh.).

zager, znw. Zie de samenst. **verenzager** (aanh.).

zak (blz. 537). Uitdr. de zak krijgen, *ontslag krijgen*. – De uitdr. is ook overal elders gebr. – Lege zakken overeind zetten, *zinloos werk verrichten*. || Nou, vooroit, ik ben hier niet ekomme om lege zakke overend te zette. – Die zak met zout is zwaar, gezegd *als er met een doffe dreun iets valt*. || Pas op je tone, die zak met zout is zweer! = Zak betekende in de taal der molenaars en molenmakers ook *de holle lijn van de achterzoom* (zie ald. en vgl. HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie nog de samenst. **gortzak** (aanh.).

zakken, zw. ww. Zie uitdr. op **been** en **ben** (beide aanh.).

zaligmaker, znw. m. Ook: *het doppenhok in een oliemolen*. || Kaik jai deres effe of d'r nag veul roimte in de zalegmaker is, Wullem.

zandbak, znw. m. Bij papiermolens. *De met schelpen en zand gevulde bak waarin het vele benodigde water van verontreinigingen werd ontdaan* (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Ook grote zandbak.

zangerig (blz. 538). Ook: **zeurderig**, van pijn. || Ik hew zo'n zangerege boik. – VAN DALE geeft zengerig als gew. en verklaart dit als *een moe gevoel in de benen hebbend*. – Zie een uitdr. op **been** (aanh.).

zat, bnw. Zie de samenst. **spogzat** (aanh.).

zeef, znw. Zie de samenst. **naslagszeef** (aanh.).

zeer, znw. en bnw. *Pijn en pijnlijk*, alg. gebr. – Uitdr. mijn zeer doet veel eerder als jouw zeer zeer doet. || Je benne zo'n lekkere klainzeer hèn, je benne zo'n peeuwer, maar main zeer doet veul eerder as jouw zeer zeer doet. – Zie uitdr. op **been** (aanh.).

zeggen, ww. Zie ook **verzeggen** (aanh.).

zeil (blz. 539). Vgl. ook **klampen** en de samenstelling **winterzeilen** (aanh.).

zemeltrutten, zw. ww. *Preken, zemelen*. || Leg niet zo te zemeltrutte, jai benne zo fain as gemale poppestront. – Vgl. alg. Ned. zemelknopen, *zeuren, zaniken*.

zeskanter, znw. m. Zie op **haspel** (aanh.).

ziek, bnw. Zie een uitdr. op **bruid** (aanh.).

zieke, znw. m. en vr. Zie een uitdr. op **brood** (aanh.).

ziel (blz. 542). Ook: *de kracht, het verband*, van textiel. – Uitdr. de ziel is er uit, als een stof versleten en daardoor onsterk is. || Ik hew die jurrek twee keer ewosse en nou is de ziel d'r al helegaar oit. Dat goed heb gien ziel, 'et skeurt as je d'r effe an trekke. – Ziel in deze zin is ook elders gebr., zie VAN DALE.

ziften, zw. ww. Zie de samenst. **knopenzifter** (aanh.).

zijd (blz. 543). Uitdr. met z'n zijde te wind staan, *er niet best voorstaan, in een ongunstige positie verkeren*. De uitdr. wordt fig. gebruikt, maar is afkomstig uit de molenaarstaal: een molen die de winddruk zijdelings ontvangt kan niet of nauwelijks draaien. Zie P.

BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – Vgl. nog **schootzijde** (aanh.).

zin, znw. Zie een uitdr. op **vliegend** (aanh.).

zingen, st. ww. Zie een uitdr. op **lest** (aanh.).

zinking, znw. vr. *Plotselinge pijnlijke aandoening, pijnscheut*. Meerv. *zinkings*. Het woord komt ook bij VAN DALE voor. || Me waif is de leste taid niks op de klaver, Jan. Eerst het ze esukkeld an oorsoizings en zinkings en nou lait ze weer mit d'r biene te kwatte (*Theetijd in de haremakerai*).

zoeken, st. ww. Zie de samenst. **speldenzoeker** (aanh.).

zoet, bnw. Zie een uitdr. op **neutje** (aanh.).

zolder (blz. 545). In zaagmolens was het lege zolder de niet-gebruikte zolder tussen kruk-

{p.622}
en raamzolder (HUSSLAGE, *Windmolens*). – Zie een uitdr. op **spinneweb** en vgl. de samenst. **krukszolder**, **maanzolder**, **raamzolder**, **ravelwielszolder**, **steen-zolder** en **stortzolder** (alle aanh.).

zomer, znw. Zie een uitdr. op **bui** (aanh.).

zomerzeilen, znw. meerv. Zie bij **winterzeilen** (aanh.).

zon (blz. 546). Vermeldenswaard is de zegsw. “De zon gaat onder in een nest, binnen drie dagen regen of de wind west.” – Ontl. aan P. BOORSMA, *Het molenleven en onze taal*. – Zie nog een uitdr. op **dag** (aanh.).

zondag (blz. 546). Uitdr. alle dagen zondag en kermis in de week, gezegd wanneer iemand lichtvaardig en optimistisch met geld omgaat, in de zin van *het kan niet op*. || Hai is d'r echt ien van alle dage zondag en kerremes in de week.

zonderzeilskoelt, znw. vr. *De wind waarbij de molens zonder zeilen konden malen*. – Zie **windkracht** (aanh.).

zood, znw. Zie de samenst. **kookzood** (aanh.).

zool, znw. Zie de samenst. **spekzool** (aanh.).

zoom, znw. Zie de samenst. **binnenzoom** (aanh.).

zorgen (blz. 546). *Bezorgd zijn, vrezen*. || Ik zorreg dat we rege kraige. We zorregge d'r 'en bietje voor dat de mole gien wind meer kraigt as ze an de overkant (*van de Zaan*) 'en nuuw febriek bouwe. – Zie een uitdr. op **Viola** (aanh.).

zout (blz. 546). Uitdr. ergens geen zak zout opeten, *er kort blijven*. || Hai lait bai 'en weduwe in de kost, maar 'et buttert niet, as je 'et main vrage zal ie deer gien zak zout opvrete. – Zie nog een andere uitdr. op **zak** (aanh.).

zuiden, znw. onz. Zie de wdbb. Uitdr. een stuk op 't zuiden, *een flink stuk*. || (Bij een wandeling:) We kenne de hoize in de Middel (*te Westzaan*) al zien, nou benne we al 'en stuk op 'et zoie (*d.i. nu zijn we al flink opgeschoten*). “Je laiike wel op te skiete.” “Ja, ik ben 'en stuk op 'et zoie.”

zuinig (blz. 547). Niet zo zuinig, *geen klein beetje*. || 'Et regent niet zo zoineg. Merie heb koors, en niet zo zoineg ok. – Zuinig wezen, *nog eens inschenken*. || Zel ik nag es zoineg weze? Wela, lete we nagges zoineg weze. – Zuinig liggen in de zin van *sterven* wordt ook door VAN DALE vermeld.

zuiver, bijw. v. modaliteit, || Dat is zoiver toevalleg. Ut is zoiver waar. Deer is zoiver gien aardeghaid an. – Ook elders gebr.

zwaai, znw. m. In verkl. zwaaitje, *slag, handigheid*. || Hai heb 'et zwaaitje (*of: er 'et zwaaitje van*) om alle vulles in de Zaan te kiepere. Je kraige d'r al puur 'et zwaaitje van (*je krijgt de slag al goed te pakken*). – Oorspr. zal zwaai hier wel bedoeld zijn voor de zwaaiende beweging bij het maaïen. – Ook wordt soms gehoord hai heb d'r 'en goed zwaaitje van in de zin van *hij heeft er kijk op*.

zwaai-bilsel, znw. onz. *Bepaald type bilsel* (zie op **bilsel**, aanh.). – HUSSLAGE geeft in zijn boek *Windmolens* een beschrijving van de verschillende wijzen waarop de kerven in de molenstenen konden worden gehakt.

zwartkamer, znw. vr. Soms in verfmolens. *Aparte afdeling waar uitsluitend zwarte verfstof werd vermalen* (HUSSLAGE, *Windmolens*).

zwartzelen, zw. ww. *Slingerend lopen*. Soms ook **zwazzelen**. || Hai zwazzelt as 'en zoiplap. – Ook wordt het woord gezegd tegen kinderen die *speels over de vloer rollen*. || Niet op de grond zwazzele, je make je goeie goed voil.

zwavelstokkensnijdersbaas, znw. m. Alleen in de uitdr. hij is zwavelstokkensnijdersbaas, *hij heeft een baantje van niets*. || Jai zel 'et nag ver skoppe, meskien wor je wel zwavelstokkesnaidersbaas, den ken je de krullejonge hellepe in z'n neus te poereke.

zweten, zw. ww. Zie een uitdr. op **aandrager** (aanh.).

zwichten (blz. 549). Overdr. ook *de broekhaak losmaken*. || En lekker ge'ete dat me hewwe! we moste allegaar zwichte. – Zie nog een uitdr. op **maandag** (aanh.).